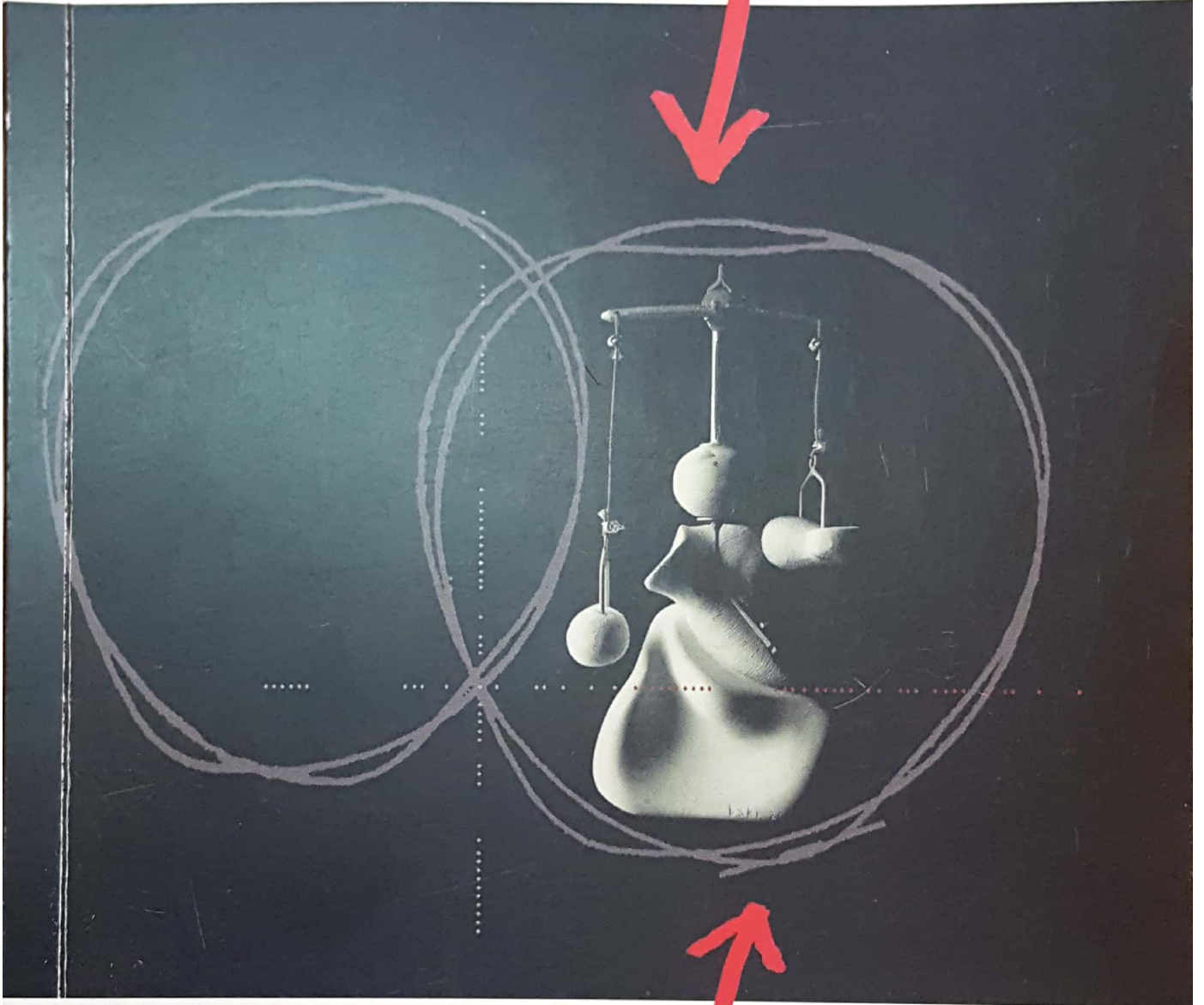

6th international congress on cyprus studies uluslararası kıbrıs araştırmaları kongresi

24-26 october/ekim 2007

Ülker Vancı Osam (Editör)

EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY PRESS

**6. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları
Kongresi Bildirileri**

**Proceedings of the Sixth International
Congress on Cyprus Studies**

24-26 Ekim / October 2007

**Editör / Edited by
Ülker Vancı Osam**

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları
Eastern Mediterranean University Publications
2008

ISBN: 978-975-8401-65-9

Kapak alışması / Cover design: Senih avuşoğlu

Sunuş

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi tarafından 24-26 Ekim 2007 tarihlerinde gerçekleştirilen 6. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunulmuş olan bildirilerin yer aldığı bu kitapla, yayınlarmıza bir yenisini daha katmış olmaktan mutluluk duyuyoruz.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi olarak kendimize görev bildiğimiz konuların başında, Kıbrıs konulu araştırma ve çalışmaları teşvik etmek, bu çalışmaları yayın dünyasına kazandırmak gelmektedir. Her iki yılda bir yaptığımız Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Kıbrıs üzerine yapılan her alandaki özgün çalışmanın akademik bir platformda tartışılıp paylaşılmasına ortam sağlamakla kalmayıp, sunulan bildirilerin bir kitapta toplanarak yayına dönüştürülmesine ve araştırmacılara kaynak yaratılmasına vesile olmaktadır. Bu nedenle, artık geleneksel bir yapıya bürünen kongrelerimizi aksatmadan sürdürmeye kararlıyız.

Kitabımızın ilk bölümünde '**Kıbrıs Sorunu**' başlığı altında *Vamık D. Volkan, Costas Constantinou, Maria Hadjipavlou, Zenon Stavrinides, Deniz T. İşçioğlu, Kıvanç Ulusoy, Wojciech Forsyński, Ayla Gürel-Kudret Özersay, Przemysław Osiewicz, Alptekin Molla, Mashoed Bailie-Bekir Azgın* 'ın çalışmaları yer almaktadır.

İkinci bölümde '**Tarih**' konulu bildirilere yer verilmiştir. Bu bölüme katkı koyan yazarlar *Buket Önal, Sibel Kavuncu, Sanem Yamak-Suat Söylemez-Emre Aykoç, Halil Erdemir, Emre Aykoç-Sanem Yamak-Suat Söylemez, Ulvi Keser, Metin Ersoy, Özlem Kavaz, Ertuğrul Aydın, Süha Kocakuşak, Hakkı Atun, Tanfer Emin Tunç-Bahar Gürsel, Simone Paturel*'dir.

Kitabın 3. bölümü '**Arkeoloji ve Mimarlık**' temalı bildirileri içermektedir. Bu bölümde *Ayşe Yıldırım, Neşe Yıldırım, Marta Tobolczyk, Nil Paşaoğulları Şahin-Beser Oktay Vehbi-Mukaddes Faslı, Resmiye Alpar Atun-Hakkı Atun, Nurbanu Tosun Soyel*'e ait toplam 6 bildiri yer almaktadır.

Son bölüm ise '**Diğer Konular**' başlığı altında dil, edebiyat, eğitim ve halkbilim konulu *Vügar Sultanzade-Gökçin Billuroğlu, Nazım Hikmet Polat, Ayşe Dalıyan, Tözün İssa, Ahmet Pehlivan, Nedim Gürsel, Muhsine Helimoğlu Yavuz, Eray Esenel*'e ait toplam 8 bildiri içermektedir.

Kitapta yer alan 38 bildirinin 20'si Türkçe, 18'i ise İngilizce dilinde yazılmıştır. Bildiriler yayına hazırlanırken gerek yazım gerekse biçim açısından, gerektiği zamanlarda yazarının da görüş ve onayı alınarak, titizlikle incelenmiş; olabildiğince hatadan arındırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, bildirilerde yer alan tüm görüş, düşünce ve savların sorumluluğu yazarlarına ait olup, Doğu Akdeniz Üniversitesi'ni ya da Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamaz.

Kitabın ortaya çıkmasında katkı koyan başta yazı sahipleri olmak üzere, hakem değerlendirmesi yapan değerli meslektaşlarıma içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca kitabımızın kapak çalışmasını yapan Merkez'imiz Yönetim Kurulu üyesi Yrd. Doç. Dr. Senih Çavuşoğlu'na, kitabın her aşamasındaki titiz düzeltmeleri için sevgili sekreterim Nihal Sakarya'ya ve DAÜ Rektörlüğü ile Basımevi çalışanlarına destek ve emekleri için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ülker Vancı Osam
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Başkanı

Preface

I am pleased to present the *Proceedings* of the Sixth International Congress on Cyprus Studies hosted by the Center for Cyprus Studies between October 24-26, 2007 in Famagusta, Northern Cyprus.

We believe that the International Congresses, held by the Center every two years since 1996, create an academic forum in which highly interesting and thought-provoking papers discussing various issues are presented, and thus provide a great opportunity for both regional and global exchange of ideas. Having them published in the proceedings is one of the major functions of the Center, and we believe that these publications will serve as a significant source for researchers who specialise on Cyprus studies, and who were unable to attend the presentations.

While preparing this *Proceedings*, we categorized the 38 papers (18 of which in English and 20 in Turkish) according to their subjects, and ended up with 11 papers on the **Cyprus issue** (contributed by *Vamık D. Volkan, Costas Constantinou, Maria Hadjipavlou, Zenon Stavrinides, Deniz T. İŖciođlu, Kıvanç Ulusoy, Wojciech Forsysinski, Ayla Gürel-Kudret Özersay, Przemyslaw Osiewicz, Alptekin Molla, and Mashoed Bailie-Bekir Azgin*); 13 papers on **history** (contributed by *Buket Önal, Sibel Kavuncu, Sanem Yamak-Suat Söylemez-Emre Aykoç, Halil Erdemir, Emre Aykoç-Sanem Yamak-Suat Söylemez, Ulvi Keser, Metin Ersoy, Özlem Kavaz, Ertuğrul Aydın, Süha Kocakuşak, Hakkı Atun, Tanfer Emin Tunç-Bahar Gürsel, and Simone Paturel*); 6 papers on **archaeology and architecture** (contributed by *Ayşe Yıldırım, Neşe Yıldırım, Marta Tobolczyk, Nil Paşaoğluları Şahin-Beser Oktay Vehbi-Mukaddes Faslı, Resmiye Alpar Atun-Hakkı Atun, and Nurbanu Tosun Soyel*), and 8 papers on **various issues** such as language and literature, education, and folklore, all related to Cyprus (contributed by *Vügar Sultanzade-Gökçin Billuroğlu, Nazım Hikmet Polat, Ayşe Dalyan, Tözün İssa, Ahmet Pehlivan, Nedim Gürsel, Muhsine Helimoğlu Yavuz, and Eray Esenel*). I extend my sincere thanks to all authors for their clear and relevant input which has made this publication possible.

In the process of editing, all papers have been carefully checked to free them from any typographical and format errors, in collaboration with the authors. Nevertheless, we stress that all ideas, views and hypotheses published in these *Proceedings* are the sole responsibility of the authors and they do not reflect the ideas, views or policies of the Eastern Mediterranean University or Center for Cyprus Studies.

The Center for Cyprus Studies wishes to thank all involved in the preparation of this publication, including the Rector of the Eastern Mediterranean University, and the staff of EMU Printing Office. My special thanks go to Assist. Prof. Dr. Senih Çavuşoğlu for the book's cover design. Last but not least, I would like express my heartfelt thanks to Nihal Sakarya, my secretary, for her invaluable help with this book's design.

Prof. Dr. Ülker Vancı Osam
Director, Center for Cyprus Studies

İçindekiler / Table of Contents

Sunuş / Preface iii-iv

İçindekiler / Table of Contents v

I. Kıbrıs Sorunu Bildirileri / Papers on Cyprus Issue

Consequences of Massive Social Trauma and Large-Group Identity Confusion in Northern Cyprus

Vamık D. VOLKAN 1

On the Cypriot States of Exception

Costas M. CONSTANTINOU 17

Reconciliation in Cyprus: The View from the Non-Governing Elites

Maria HADJIPAVLOU 43

The Underlying Assumptions, Structure and Prospects of the Negotiating Process for a Cyprus Settlement

Zenon STAVRINIDES 69

'The Details Stage': The Most Difficult Stage of Cyprus Negotiations

Deniz Taşkın İŞÇİOĞLU 99

Europeanization and Political Change: A New Research Agenda for Cyprus Studies

Kıvanç ULUSOY 105

The Europeanization of the Cyprus Problem: Beyond the Catalyst Effect

Wojciech FORYSINSKI 121

The Cyprus Property Issue: A Matter of Principle or Compromise?

Ayla GÜREL - Kudret ÖZERSAY 137

Partially Recognized States in Contemporary International Relations: The Turkish Republic of Northern Cyprus and The Republic of China

Przemysław OSIEWICZ 145

*Güvenlik ve Savunma Politikaları Çerçevesinde
Türkiye ve Kıbrıs Sorunu*
Alptekin MOLLA 163

Journalist as Peace-Maker? Cyprus, Conflict and the Media
Mashoed BAILIE - Bekir AZGIN 179

II. Tarih Bildirileri / Papers on History

Clinton Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-Amerika İlişkileri
Buket ÖNAL 191

1980'lerde Türkiye-ABD İlişkilerinde Kıbrıs
Sibel KAVUNCU 211

*Başbakanlık Arşivindeki Mektup ve Telgraflarda Kıbrıs:
1950-1970*
Sanem YAMAK - Suat SÖYLEMEZ - Emre AYKOÇ 231

Adnan Menderes'in Kıbrıs Üzerine Konuşmalarının Analizi
Halil ERDEMİR 251

*Siyasal Katılım Açısından Türkiye'de Kıbrıs Dernekleri:
1950-1960*
Emre AYKOÇ - Sanem YAMAK - Suat SÖYLEMEZ 279

*Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde 1958-1963 Süreci
ve Basın-Yayın Organlarına Yansımaları*
Ulvi KESER 305

Kıbrıs Türk Basın Tarihi ve "Mücadele Basını"
Metin ERSOY 331

*Women in Turkish Cypriot Journalism: The Case of
Perihan Aziz*
Özlem KAVAZ 347

Siyasal Tarihin Tetiklediği Göçlerin Kültürel Sentezi: Kıbrıs
Ertuğrul AYDIN 361

<i>Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Nüfus Artışı</i> Süha KOCAKUŞAK	367
<i>Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskanı</i> Hakkı ATUN	383
<i>Diasporic Destinies: Turkish Cypriot Immigration to the United States, 1900 – 1963</i> Tanfer Emin TUNÇ - Bahar GÜRSEL	413
<i>Reconstructing the History of the Cypriot Maronites</i> Simone PATUREL	423

III. Arkeoloji – Mimarlık Bildirileri **Papers on Archaeology –Architecture**

<i>Kıbrıs ve Kırmızı</i> Ayşe YILDIRAN	439
<i>Epiphanius of Salamis: A Saint or A Traitor?</i> Neşe YILDIRAN	453
<i>Architecture and Art in Prehistoric Cyprus: Convergence and Transfer of Cultural Patterns between the Near East and the Mediterranean</i> Marta TOBOLCZYK	465
<i>Effects of Cultural Diversity on Domestic Architecture of North Cyprus</i> Nil Paşaoğluları ŞAHİN - Beser Oktay VEHBİ - Mukaddes FASLI	497
<i>Sustainability and the Role of Urban Governance within the Changing Political and Spatial Context of Northern Cyprus</i> Resmiye Alpar ATUN - Hakkı ATUN	509
<i>Kuzey Kıbrıs'taki Tarihi Su Değirmenleri ve Korunmaları İçin Öneriler</i> Nurbanu Tosun SOYEL	523

IV. Diğer Konular / Miscellaneous

Kıbrıs Ağzında Şartın İfade Vasıtaları

Vügar SULTANZADE - Gökçin BİLLUROĞLU 555

Kıbrıs Türk Şiirinde Kültür Coğrafyası (Harid Fedai Örneği Çerçevesinde)

Nâzım Hikmet POLAT 565

Çok Dillilik Bağlamında Taner Baybars

Ayşe DALYAN 573

Growing Up Bilingual? A Sociolinguistic Perspective on the Educational Needs of the Cypriot Turkish Children in the UK

Tözün İSSA 583

Kıbrıslı Öğretmen Adaylarının Rumca Öğrenme Arzusu ve Rumca Öğrenmeye Yönelik Araçsal Tutumları

Ahmet PEHLİVAN 603

Bir Yazarın Gözüyle İki Kıbrıs

Nedim GÜRSEL 609

Lefke ve Çevresinde Halk Hekimliği

Muhsine Helimoğlu YAVUZ 615

Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi'nde Türk Eğitim Sistemi

Eray ESENEL 629

Kıbrıs Sorunu Bildirileri

Papers on Cyprus Issue

Consequences of Massive Social Trauma and Large-Group Identity Confusion in Northern Cyprus

Vamık D. VOLKAN*

On many occasions, since the publication of my book, *Cyprus: War and Adaptation*, in 1979 I have been present when Greek and Turkish scholars, diplomats or students met unofficially to discuss the “Cyprus problem.” It is beyond the scope of this paper list and describe events that took place between my writing the book and the present. When Cypriot Greeks and Cypriot Turks, and in fact Greeks and Turks in general, speak or write about what happened in Cyprus during the last five decades, they select and highlight two different events respectively as the most traumatic and devastating for their communities. Greeks rank the landing of the Turkish army on the island in July 1974 and the dividing of the island by a de facto border into northern Turkish and southern Greek sections as their most devastating societal trauma during the “Cyprus problem.”, When Turks speak or write about the “Cyprus problem” they go back to 1963 and recount their horror story as originating when the Greek Cypriots, who outnumbered Cypriot Turks four to one, forced the Cypriot Turks to live in subhuman conditions in enclaves geographically limited to three percent of the island. They lived this way, surrounded by their enemies, for eleven years.

To this day, the Cypriot Turks’ experience of living in the enclaves continues to influence their present-day large-group identity issues. Following late psychoanalyst Erik Erikson’s (1956) remarks about an individual’s identity, I define large-group identity, whether it refers to religion, nationality, or ethnicity, as the subjective experience of millions of people—tens of thousands of people in the case of Northern Cyprus—most of whom will never meet during their lifetimes and are linked by a persistent sense of sameness while also sharing some characteristics with others who belong to foreign groups. I will suggest that, other historical and political factors aside, the Cypriot Turks’ present identity confusion is a consequence of the massive societal trauma that occurred during the initial decades of the “Cyprus problem.”

Cypriot Greeks’ and Cypriot Turks’ Most Devastating Societal Traumas

The landing of the Turkish army on the northern part of Cyprus in July 1974 is usually described by Greeks as “all hell breaking loose” a time when many young Greek soldiers on the island were killed, others were captured and still

* Professor Emeritus of Psychiatry, University of Virginia, Charlottesville, VA.; Senior Erik Erikson Scholar, Erik Erikson Institute of Education and Research of the Austen Riggs Center, Stockbridge, MA.; Training and Supervising Analyst Emeritus, Washington Psychoanalytic Institute, Washington, DC.

others became missing persons. Tens of thousands of Cypriot Greeks were forced to escape to the southern part of the island as the Turkish soldiers took the northern part. Greeks sometimes speak or write about “systematic rapes” of Greek women by the Turkish soldiers who, according to their perceptions, also killed hundreds of civilians. The Cypriot Greek economy, which is flourishing at present, also collapsed at that time.

What happened during the summer of 1974 obviously massively traumatized Cypriot Greeks. When describing this disaster, Greek speakers or writers refer to the war that summer as a “Turkish invasion” and as an example of an outbreak of what they refer to in general as centuries-old Turkish aggression against Greeks. Greeks lived under Ottoman rule for about four centuries, and this long history of Turkish-Greek relations has given rise to a dominant feeling by Greeks of being victims (Volkan and Itzkowitz, 1994), feelings that also find expression in relation to the “Turkish invasion” of the northern part of Cyprus.

For the Cypriot Turks, their massive trauma that started in 1963-1964 when they were forced to live in enclaves (Gazioğlu, 2007), became a long-lasting chronic trauma. Since between 25,000 and 30,000 Cypriot Turks became internally displaced persons during 1963-1964, and since at that time the island’s Turkish population was only 120,000, it would appear that a fifth of those living in enclaves were refugees. As I described in *Cyprus: War and Adaptation* (Volkan, 1979), the eleven-year history of the Cypriot Turkish enclaves may be divided into two periods: during the first (1963-1968), Cypriot Turks were virtually imprisoned in these enclaves, which covered only three percent of the island. During the second, between 1968 and the summer of 1974, they were “allowed” to move out of them and pass through the Cypriot Greek territory to visit other enclaves, but the land they were forced to flee in 1963-1964 was not available to them for resettlement.

When Turkish scholars, politicians or students speak and write about the Cypriot Turks’ life in enclaves, they directly or indirectly refer to their humiliation and dehumanization at the hands of Cypriot Greeks, as well as many human rights deprivations. They also describe their perception that they would have perished without the presence of the United Nations peace-keeping force and without the political and military interference of Turks from mainland Turkey.

According to the Cypriot Turks, the events of the summer of 1974 were initiated by the Cypriot Greeks. There was a bloody coup among the Cypriot Greeks just before the Turkish army landed on the island. The coup was organized by the Greek military junta which overthrew Greek Cypriot President Archbishop Makarios with an aim to unite the island with Greece. The leader of this movement on the island was a Cypriot Greek named Nikos Sampson. Photographs of him holding a gun and standing in the pose of a safari hunter, with one foot placed on the corpse of a Cypriot Turk, were concrete evidence

giving credence to Cypriot Turkish expectations of annihilation at the hands of Cypriot Greeks (Volkan, 1979; Atakol, 2003). At the very least, Sampson's photographs illustrated the dehumanization of the Cypriot Turks. Turkish spokespersons on the "Cyprus problem" describe the eleven years of living in enclaves as being the Cypriot Turks' main massive trauma. They also reference it to support their position in the existing political agreement among Greece, Turkey and Great Britain that justifies allowing Turkey to interfere and to argue other legitimate legal reasons that would allow the Turkish army's coming to the island to save the Cypriot Turks from being annihilated. They also accuse Greeks of not telling the truth when they sometimes attempt to influence world opinion by referring to "systematic rapes" which, according to the Turks, never occurred. Cypriot Turks living the southern part of the island escaped to the north under dangerous conditions (Oberling, 1982). But in the end, when the island was *de facto* divided into the northern Turkish and the southern Greek sections, Cypriot Turks felt safe due to the presence of the Turkish military on the island.

Enemies perceive and present historical events differently. It is not surprising that Turks and Greeks also perceive and present the "Cyprus problem" from different perspectives. In my decades-long experiences bringing various enemy representatives—such as Israelis and Arabs, Russians and Estonians, Serbs and Croats, and Georgians and South Ossetians—together for years-long series of unofficial diplomatic talks under the auspices of the University of Virginia's Center for the Mind and Human Interaction (CSMHI), I have become keenly aware that spoken or written histories are both real and imagined (Volkan, 1988, 1997, 2004, 2006a). Historian and psychoanalyst Peter Loewenberg (1995) states that when one examines history, sometimes it is difficult to figure out when reality ends and fantasy begins. Nevertheless, it is clear that the war during the summer of 1974 massively traumatized Cypriot Greeks. The most traumatizing event for the Cypriot Turks, however, was a long-lasting, eleven-year state of humiliation, dehumanization and annihilation anxiety, in spite of their continued hope that one day mainland Turks would save them.

The Establishment of an "Invisible Enclave"

Historical developments after the summer of 1974 have continued to traumatize Cypriot Turks in a slow and often unrecognized fashion. A world opinion accepting the Cypriot Greeks as victims and the Cypriot Turks (or Turks in general) as aggressors has been established. Although this was perhaps due to the failure of Turkish diplomacy, psychologically speaking it might also be due to the Western World's stereotypical perceptions of Turks as the heirs to the Ottomans who were the enemies of the West. The Greek side of the island was recognized legally as a state by all nations, except Turkey, while only Turkey accepted the Turkish side as a legal entity. This reality created an *invisible enclave* for the Cypriot Turks.

Cypriot Greeks managed to convince international organizations to impose severe embargoes on the Cypriot Turks. Accordingly, trading directly with foreign countries became impossible, and travel documents issued to the Cypriot Turks by the northern Cypriot Turkish authorities were not recognized by the international community. No direct flights to the Turkish side of the island were permitted and mail to and from the Turkish side could only travel through Turkey. Cypriot Turks were not allowed to compete in sports in foreign countries (except in Turkey). Furthermore, there were no major foreign investments in the Turkish side (Atakol, 2003). These embargoes have continued to the present day. In other words, the northern part of Cyprus is inhabited by people who do not have typical human rights, who do not have a large-group identity that is *legally* accepted by billions of others surrounding them (except Turks on the mainland) and who, in a sense, are “second-class” human beings. After living in actual enclaves for eleven years, the Cypriot Turks from 1974 to the present time have continued to live in an invisible enclave.

Official diplomacy makes little room for noticing and caring about emotions. The people in the international organizations do not even consider feeling ashamed about having treating the Cypriot Turks as “second-class” world citizens for decades while accepting the Greeks in the south of the island as regular human beings. At the present time the Cypriot Turks in their day-to-day lives are *not* constantly aware that they are still living in a symbolic enclave. Most of the time, their experiences of “second-class” world citizenship are denied or repressed as they seemingly have felt safe since 1974, and they, like people everywhere, have turned their attention to earning money, competing for work and prestige with others in their communities, taking care of their families, educating their children, and so on. It is difficult to think about oneself as having an identity unrecognized by the world community when there are many universities in northern Cyprus, and students from at least forty different countries attend them. Tourists, also from many countries, sightsee and visit gambling casinos and other entertainment centers there. During recent years a building boom has occurred in the northern part of the island that, in fact, is damaging its natural beauty. Nevertheless, there has been endless political discussion of the “Cyprus problem” by local leaders and international bodies that have been trying to find an ultimate solution to this “problem” for decades, and the reporting of such endless discussions in the news media has constantly reminded the Cypriot Turks that they are, after all, not yet recognized as world citizens equal to other human beings. The word “isolation” is the current term used by the diplomatic world to describe the Cypriot Turks’ invisible enclave.

I became keenly aware of the ongoing existence of the Cypriot Turks’ symbolic enclave about twenty years ago. I was living in Charlottesville, Virginia when I got a call from a Cypriot Turk who identified himself as a friend of a friend of mine in Cyprus. He said that our mutual friend had urged him to visit

me when the caller came to the United States on a world tour with his wife and daughter. They had visited many locations and then rested in Japan for a few days before coming to Florida. He was calling me from Florida, asking if he and his family could visit with me and my family on their way to New York from where they would fly to Turkey and then to Northern Cyprus. I said that I would be happy to welcome them to our home. Two days later a very fancy car stopped in front of my front door and the Cypriot Turkish man, much younger than I, and his family emerged. I noted that he was able to rent this luxury car to travel from Florida to New York, and I almost felt ashamed that my own car, next to which he had parked his rented one, was modest and old. In our living room this man, who was obviously a rich person, began to tell me about their fantastic travels in Japan and Florida, inducing, I admit, some envy in me. I was curious about their passports since I wanted to know how they could take a world tour using passports unrecognized by all countries except Turkey. He assured me that they had Cypriot Turkish passports, but indeed traveled to faraway places. I do not know the details of how they managed to do this, but what I wish to focus on here is the rage this man exhibited in my presence when the issue of passports came up. With great anger, emotion and sadness he described how horrible it was for them not to have identities easily accepted by others. I remember thinking that he had no right to be so upset and sad while he had traveled around the globe in a rather luxurious fashion. Soon they left our house. Slowly I came to the realization that while showing their “unrecognized” passports at various borders, he might have had some actual difficulties and felt humiliated. Even though my encounter with this man was brief, it remained empathetically in my mind and evolved as a vivid illustration that represented Cypriot Turks who are still living behind an invisible border, in an invisible enclave.

In April 2004 the island’s population voted for a United Nation’s proposal to settle the “Cyprus problem,” the so-called “Annan Plan,” which was supposedly designed to remove this “isolation.” The plan was approved by 65% of the Cypriot Turks and rejected by 75% of the Cypriot Greeks. The invisible enclave continued to exist. This led to re-traumatization of the Cypriot Turks.

“Erasing” History

My experience in various international unofficial diplomatic meetings during the last twenty-nine years points out that the recent history of Cyprus that is typically accepted by foreigners primarily follows the lines of history as defined by Greeks. In the minds of most of these foreigners, 1974 appears as the beginning of the “Cyprus problem.” In the international political and scholarly arenas what happened on the island before 1974 only gets lip service. What is *very strange* is that this perception also has spread within the new generation of Turks within the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). Before I describe my view of why and how this has happened, I first want to illustrate that there is visible

evidence to support my perception that Cypriot Turks themselves—I am making a generalization here—are “erasing” parts of their history.

On March 30, 2007 a news item appeared in the Turkish daily newspaper *Milliyet*. It reported that the Cypriot Turkish government had received \$69,000 from the European Union to fund their suggestion for further development of a peaceful existence between Cypriot Turks and Cypriot Greeks by modifying the social science books in the elementary schools. Accordingly, TRNC’s new social science book for sixth graders does not mention the chronic massive Turkish Cypriot trauma or even the Turkish military’s coming to the island in 1974. It contains one picture of Kemal Atatürk, the founder of modern Turkey, while the first president of TRNC, Rauf Denктаş, is not even mentioned. Denктаş undoubtedly is the main political figure whose name was associated with the struggle of the Cypriot Turks during their lives in the enclaves and during many years following 1974. In my mind, to erase his name along with the many significant aspects of what happened to the Cypriot Turks during the long history of the “Cyprus problem” equals erasing history. Before going further I should also mention that Cypriot Greeks, according to this news story and according my own investigation, refused to modify their school books.

After reading this news story, during the summer of 2007, I wanted to know what Cypriot Turkish young people knew about what had happened to their grandparents or parents in 1963 or 1964 and during the subsequent eleven years. I began to interview Cypriot Turks in their late teens or early twenties, boys and girls, whenever I could. I should say that I was not conducting scientific research; I simply wanted to develop a clearer general impression of their views. The results of my interviews surprised me. All of the young people I interviewed seemed unaware of their ancestors’ recent history. I also learned that, since the opening of the borders between the Greek and Turkish sides after the Greek side became a member of the European Union, more than 250 Turkish Cypriot families began sending their children to secondary or higher schools on the Greek side where no lessons are given on the massive and chronic Cypriot Turkish trauma. I was also informed that 10-20 Cypriot Turkish children are also attending Cypriot Greek *elementary* schools. The Cypriot Turkish parents’ justification for sending their children to schools on the Cypriot Greek side is their perception that the Cypriot Turkish schools are inferior to the schools in the south, which are part of the EU system. Some parents were aware that their children might experience humiliations after crossing the border to the Cypriot Greek side, but in spite of this they continued to send them there.

Psychoanalysts who have studied the transgenerational transmission of massive social trauma inform us that if the impact of such trauma is denied or repressed, it will still manifest itself in various ways in new generations (Volkan, Ast and Greer, 2001; Brenner, 2004). The “therapeutic” way of dealing with previous generations’ massive social traumas is not to deny or repress what

happened to the ancestors, but to be aware of the history and the nature of the devastating events faced by the previous generations and to observe their influence on the new generations (Volkan, 2006a). When the historical continuity is available for new generations, they have a better chance of strengthening their large-group identity and a better chance of having a rapprochement with their ancestors' enemy's offspring. According to a high-level Cypriot Turkish official with whom I spoke, the modification of the school books had taken place with a belief that pointed in the opposite direction. According to her, "erasing" aspects of the recent Cypriot Turkish history from the school books was in the service of not provoking enmity in the Cypriot Turkish children against the Cypriot Greeks. Such a "noble" thought had developed from suggestions by individuals who belonged to various non-governmental organizations (NGOs) that had been active in "conflict resolution" on the island. What they did not understand is the reality of transgenerational transmission of trauma. When such a factor is not recognized and is not dealt with openly, its influence may include the development of splits within the descendants of the victims, as some of them become involved in denying the ancestors' humiliation, while others hold on to a transmitted task without denial and are preoccupied with reversing the ancestors' negative fate. This may be a part of a large-group identity confusion within the affected society. In present-day Cyprus most of the new Turkish Cypriot generation seems to hold on to a denial of the past to a greater extent than they accept being reservoirs of their ancestors' misery and associate tasks to reverse it. Nevertheless, the young generation is only a part of the total population. The presence of parents and grandparents who were directly traumatized in the society causes more problems and splits. Some of them, psychologically speaking, still "live" in the 1960s and 1970s, while others strongly deny the past and do not wish to remember the horrors associated with it.

Reasons for "Erasing" Part of History

How did the younger generation of Cypriot Turks—again I am generalizing here—began to "forget" the history and the dramatic nature of their recent ancestors' experience? First, let me suggest that strong *external* pressure and political propaganda have played a significant role in this denial and repression of the massive trauma of the ancestors. In *Cyprus: War and Adaptation* (Volkan, 1979) I describe how, soon after 1974, some American diplomats were thinking of creating an integrated society on the island as a solution to the "Cyprus problem." I particularly remember one American diplomat's outburst demanding that Cypriot Greeks and Cypriot Turks get together and create a new nation. He said: "What is wrong with people who cannot get together and be a nation the way we have in America?" For many decades official and unofficial policy in the USA and in European countries concerning the "Cyprus problem" seemed to center around the creation, if you will, of a new large-group identity called

“Cypriot” (“Kıbrıslı,” in Turkish), minimizing the existing ethnic identities of being a Turk or a Greek. Historically speaking there has never been a “Cypriot” ethnicity or nationality (Ortaylı, 2007). Nevertheless, uniting the total population under the term “Cypriotism” received much attention and energy. According to Khan (2002), “The term ‘Cypriotism’ broadly refers to the idea that Cyprus has its own *sui generis* character and thus must be viewed as an entity independent from both the motherlands of the two main communities - Greece and Turkey. This contrasts sharply with the view that dominates nationalist ideology (Greek or Turkish Cypriot) and views Cyprus as an extension of motherlands” (p. 45). Khan also states that the concept “Cypriotism” was “raised more in the context of nation-building discourse” (p. 40) and considered “as an evolutionary process of mutual accommodation in ‘societal’ and ‘political’ culture” (p. 44).

Since 1974 many non-governmental organizations (NGOs) have been active on the island supporting this policy, sometimes openly and sometimes in hidden ways. There was a perception that if the divided populations on the island were linked by a common large-group identity, there would be a kind of integration of the opposing sides and even an assimilation of the Cypriot Turks by Cypriot Greeks. According to this perception, the Cyprus Republic which is recognized by the other countries, except Turkey, would be able to house everyone in Cyprus in a peaceful fashion. The Cypriot Turkish population, especially the younger generation who now can connect themselves electronically with the rest of the world more than their ancestors could ever imagine doing, are hungry for a legally recognized large-group identity and are readier than the Cypriot Greek community to be influenced by this seemingly international wish and propaganda. The Cypriot Greeks are eager to “accept” such a solution when everybody being a “Cypriot” would mean that they, the Cypriot Greeks, would be in power, rule the total island and put the Cypriot Turks once more in another invisible enclave called a “minority status.” Anyone can observe this perception in the unchangeable political stance of the present Cypriot Greek leaders (Atakol, 2003, 2008). For the Cypriot Greeks, being “Cypriot” would be equal to being “Greek,” or they would not be at all ready to put their Greek identity behind a “Cypriot” identity. (The Cypriot Greek reaction to “Cypriotism” has been examined by Mavratsas, 1997). From a psychological point of view, to attempt a common identity for Cypriot Greeks and Cypriot Turks is to chase an illusion. After all, both Greeks and Turks have their own long idealized histories, and to create one new “nation” by fusing them is as unrealistic as it would be to create a new nation by linking or merging Arabs and Israelis.

For some time now, especially after the failure of the Annan Plan, the Americans and other foreigners who are assigned the task of finding a solution for the “Cyprus problem” have become more and more aware that the “logical solution” of creating “Cypriotism” described above is only an illusion. The present focus seems to be on a more realistic strategy to find a way for the

Cypriot Greeks and Cypriot Turks to hold on to their national identities while living side by side. Nevertheless, the influence of the long-lasting illusionary strategy to get rid of the “Cyprus problem” through an emphasis on “Cypriotism” has had an impact on the Cypriot Turks who were hungry for a legal identity that would not be humiliating. It helped to create identity confusion among the Cypriot Turks, especially the younger generation, which Cypriot Greeks were spared.

Identity Confusion

After experiencing an initial increased “we-ness,” and exaggerated nationalistic feelings and excitement over “being free” during the years following 1974, large-group identity splits began to appear clearly in TRNC. There are “Turks” who see themselves as the natural extension of their brothers and sisters in mainland Turkey. There are Turks who defensively feel more Westernized and superior to the Turks who settled on the island from mainland Turkey after 1974. And, there are those who emphasize their being Cypriots over their being Turks. There are simply “Cypriots” who feel closer to Cypriot Greeks than to mainland Turks, in spite of being rejected by the Cypriot Greeks again and again. A few of them are seen wearing silver crosses around their necks, even though they have no education in or interest in being Christians. There are those wanting salvation through being “citizens of the European Union.” (According to reliable sources, 80,000 Cypriot Turks have obtained EU passports after going to the Greek side and applying for them.) There are those who remain grateful to the Turkish military that saved their grandparents and parents from a horrible fate. And, there are those who see the Turkish military as an unwanted dominant power in Northern Cyprus. Unfortunately too, at the present time religion is being used by the ruling political party in Turkey as a tool for political gains in Turkey, creating, in my mind, a dangerous “religious” versus “secular” debate. This direction seems to be a deliberate attempt to weaken the established modern Turkish identity that came about after the Atatürk revolution of the 1920s. Cypriot Turks are likely the most secular Moslems in the world, but if the struggle in the mainland is brought to Northern Cyprus, the identity confusion there will be monumental. I believe that soon there may be “secular” Cypriot Turks versus “religious” ones.

Large-group identity issues among the Cypriot Turks have begun to exhibit themselves in some universities in Northern Cyprus, creating serious concerns among the university authorities. For example, it has been observed that Cypriot Turkish university students have begun to segregate themselves from their fellow university students from mainland Turkey. If a young man or woman from a Cypriot Turkish group starts dating someone from among the students from Turkey, or vice versa, the couple becomes socially isolated. Many Cypriot Turkish university students refer to students from Turkey as “extreme religious”

or “extreme nationalist” individuals and attempt to differentiate their large-group identity from that of those from mainland Turkey. This situation, according to some university authorities whom I interviewed, could conceivably lead to violence.

The Influence of Massive Trauma on Large Groups

The *external* international players wishing to find an illusionary solution for the “Cyprus problem” have found a psychological *internal* atmosphere among the Cypriot Turks that initiate large-group identity problems for them. This atmosphere was created because of the Cypriot Turks’ massive trauma at the hands of Cypriot Greeks. But before focusing more on the identity confusion in TRNC, let us have a closer look at what I mean by a massive social trauma and examine its consequences.

Shared catastrophes are of various types. Some are natural, such as tropical storms, tsunamis or raging fires. Even though they cause societal grief and anxiety, when nature shows its fury, victims of massive destruction tend to ultimately accept the event as Fate or the will of God (Lifton and Olson, 1976). Some societal catastrophes are due to accidental man-made disasters, like the one that occurred in 1986 in Chernobyl. Sometimes, the assassination of a political leader causes a shared trauma, as happened after the assassinations of John F. Kennedy and Martin Luther King in the USA and Yitzak Rabin in Israel. My focus here is on massive traumas due to *deliberate* actions by an enemy group as occur in wars or war-like conditions.

When a massive trauma results from war or war-like conditions, there is an identifiable enemy or oppressive large group that has deliberately inflicted pain, suffering and helplessness on its victims. Such a trauma affects the victimized society in ways that are different from the effects of natural or accidental disasters or the unexpected loss of a leader. In such situations large-group identity issues automatically become inflamed (Volkan, 2006a; Atakol, 2008). Enemies hurt, kill people and destroy their environments because the affected large-group has a different large-group identity.

When one large group traumatizes another group, many traumatized individuals may suffer for years to come. We have names for such individuals’ sufferings, such as post-traumatic stress disorder (PTSD). Large groups are made up of people. Thus, shared responses to massive trauma reflect aspects of individual responses. But once large-group responses begin to appear, they take on lives of their own and exhibit themselves in societal, cultural or political processes (Volkan, 2006a). Imagine a large group as thousands or millions of people living under a huge tent. The tent’s canvas is their large-group identity. When there is wear and tear on this canvas, everyone under the tent (except some minority dissenters) becomes involved in the reparation and maintenance of the

canvas. If the helplessness continues, they experience the following (Volkan, 2006b):

- 1- Shared sense of shame, humiliation and victimization.
 - 2- Shared sense of guilt for surviving while others perished.
 - 3- Shared (defensive) identification with the oppressor.
 - 4- Shared difficulty or even inability to mourn losses.
- When such experiences continue and the people cannot find adaptive solutions for them, they become involved in a fifth shared experience:
- 5- Shared transgenerational transmission of trauma.

During the last decades, the mental health community has learned much about the transgenerational transmission of shared massive trauma and its influence on the mental health and societal issues of future generations. This development owes a great deal to studies of the second and third generations of Holocaust survivors and others directly traumatized under the Third Reich. (For a selected list of such studies see: Kestenberg and Brenner, 1996 and Volkan, Ast and Greer, 2001.) It is beyond the scope of this chapter to delve deeply into how this transgenerational transmission occurs. Briefly, tasks for finding solutions for the unacceptable influences of the first four shared experiences listed above are unconsciously given to the next generation(s). According to the existing historical, societal, legal, economic conditions, the next generations unconsciously attempt to carry out these tasks. Their attempts manifest themselves in various societal and political processes, or at least are linked to such processes. If the historical conditions are not suitable for the offspring to bring these tasks to conclusions, such as reversing humiliation and completing mourning, such tasks are passed to future generations. They may undergo a *change of function*. For example, unsuccessful attempts at reversing ancestors' humiliation may become an idealization of and preoccupation with victimhood. The identification with the oppressor may evolve as aggressive acts turned inward. For example, psychoanalyst Maurice Apprey (1993, 1998) illustrates how the massive trauma experienced by the ancestors of the African-Americans plays a major role in Black-on-Black crimes in the USA. (See also: Scott, 1990). Some observable characteristics that are associated with large-group's identity issues are linked to the unfinished tasks associated with the ancestors' massive trauma at the hand of "Others."

Cypriot Turks' Massive Trauma and Its Influence on Their Present Identity Confusion

Cypriot Turks who lived in enclaves for eleven years shared an intensive sense of humiliation, shame, victimization, and "survival guilt" (Niederland, 1968). They experienced inability to be assertive, identified with the oppressor, could not mourn their losses and were involved in transgenerational transmissions. After

1974 they continued to live in an invisible enclave. The new generations' attempt to resolve the harmful influences of previous generations' massive trauma has not always been an adaptive one. This plays a role in the present identity confusion described above. The attempt to erase the parents' and grandparents' history in the enclaves is connected with denial that they are offspring of humiliated, shamed and victimized parents, as well as a general denial of their losses. Data I collected in my interviews confirm this perception. Some young persons I interviewed who preferred a "Cypriot identity" and a psychological closeness with the Cypriot Greeks told stories reflecting their refusal to identify with degraded parental figures. Some others whose grandparents played a significant role in raising them and who repeatedly told them heroic tales of the Cypriot Turks during the struggle, were holding on to an opposite large-group identity feeling; they were more nationalistic. I heard how the grandparents defensively instilled in them an exaggerated "Turkishness" which reflected a denial of humiliation, shame and victimization.

The large-group confusion also reflects "identification with the oppressor" (A. Freud, 1936; Šebek, 1992; Volkan 2004, 2006a) and turning aggression inward. The society treats itself the same way the enemy did. This process tears apart the cohesion within the society and splits the shared sense of "we-ness" within the people under the same metaphorical big tent. The divisions within the Cypriot Turkish society go beyond expected typical investments usually found in competing political parties. At the present time, in TRNC members of competing political parties are perceived *as if* they belong to different large-group identities. While speaking with some persons in authority in Northern Cyprus during the fall of 2007, I realized that these individuals with political authority are aware of these rather malignant divisions in Northern Cyprus and wish to do something about them. The large-group identity confusion among the Cypriot Turks, furthermore, is related to another psychological phenomenon which can be described as an "enclave mentality."

Enclave Mentality and Its Modification

While experiencing life within the *actual* enclaves, people felt close to one another; they were "brothers and sisters" facing the same unbearable fate. But this togetherness had certain peculiarities. In a group with an enclave mentality no one can improve his or her status without envy and contempt. To have a "shining star" in an enclave disturbs the large-group identity associated with masochism, humiliation and helplessness. When an enclave mentality continues to be present after the traumatic environment no longer exists—as happened in TRNC—the community still cannot have a jewel in the middle of mud. The society directly or indirectly, and often without being aware of the process, attempts to sink the shining person (or organization) into the shared humiliated and shamed mess in order not to disturb the shared enclave mentality. I observed

this not only in the Cypriot Turkish real and later invisible enclaves, but also in other locations in the world where refugees or internally displaced people are located (Volkan, 2006a).

During the 1974 war some Cypriot Turks found many valuable items (called *ganimets* in Turkish) left by Cypriot Greeks escaping to the south. People wondered who had *ganimets*, and, in a sense, who became jewels in the mud. Later Cypriot Turks who had escaped from the south and Turks who were associated with the mainland Turkish forces involved in the 1974 events and granted permission to settle in North Cyprus were “given” properties, houses and fields left behind by the fleeing Cypriot Greeks. The reality of *ganimets* and the property distributions disturbed the enclave mentality, modified it and infused it with envy and selfishness. Some people became “rich” while others remained “poor.” Stories were circulated about how one man benefited greatly after the war, while his brother remained poor. Feelings of injustice and envy created splits within the Cypriot Turks and in turn this became connected with identity confusion.

Last Words

There is no question that, since 1974, there have been societal processes in Northern Cyprus that can be seen as successful movements. By all indications TRNC, a state not recognized by the world, except Turkey, is a place where democratic principles are held strongly during political elections and where sharing secular ideas is typical. During recent years the TRNC’s economy also has improved. Driving around in TRNC on newly built or vastly improved roads one sees countless villas, beautiful gardens and swimming pools. As one of my late teachers used to tell me, “Good things have their own silent ways of taking care of themselves.” Accordingly, I will not dwell on the good things that are happening in Northern Cyprus. It is the “bad things” that need our attention. What is needed is to find ways to erase the influence that enclave mentality in its original or modified versions has on the society.

The recent international inclination to move away from the illusory concept of “Cypriotism” and approach the resolution of the “Cyprus problem” by bringing together two parties *as equals* without disturbing their large-group identities is hopeful. But as I was writing this chapter, a new development has occurred which may complicate the steps toward finding a solution. During the fall of 2008 three Cypriot Greeks competed for the presidency of the Greek side, known internationally as the Republic of Cyprus. The incumbent president, Tassos Papadopoulos, was ousted during the first round of the elections in November. This was a big surprise. After the second round of elections one of the two other candidates will become the political leader of Greek Cyprus. Both of them are perceived to be “pro-solution” candidates.

On February 19, 2008 *Cyprus Mail*, the prominent daily newspaper which is published on the Greek side in English, printed an important news item. The newspaper learned that the United Nations had been making plans to extricate itself from the Cyprus quagmire had Papadopoulos been re-elected. This would have meant international acceptance of a permanent partition of the island. Now there appears “new hope” for further negotiations. What I know about the psychology of both sides discourages me from being excited about the possibility of finding an international solution. I also fear the resurgence of the old “Cypriotism” concept. Unfortunately, I believe that Cypriot Turks will continue to live in an invisible enclave for some time to come. If I am correct, looking at the past, as I tried to do in this paper, should not inflame an affected society to become revengeful, but it should provide a realistic foundation for a psychologically informed and workable strategy for co-existence as neighbors.

References

- Apprey, M. (1993). The African-American experience: forced immigration and transgenerational trauma. *Mind and Human Interaction*, 4, 70-75.
- Apprey, M. (1998). Reinventing the self in the face of received transgenerational hatred in the African American community. *Mind and Human Interaction*, 9, 30-37.
- Atakol, K. (2003). *Turkish & Greek Cypriots: Is Separation Permanent*. Ankara: METU Press.
- Atakol, K. (2008). Turkish and Greek Cypriots in Conflict. In *Regional and Ethnic Conflicts: Perspective From the Front Lines*, eds. J. Carter, G. Irani and V. D. Volkan, pp. 70-81. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.
- Brenner, I. (2004). *Psychic Trauma: Dynamics, Symptoms and Treatment*. New York: Jason Aronson.
- Erikson, E. H. (1956). The problem of ego identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4, 56-121.
- Freud, A. (1936). *The Ego and the Mechanisms of Defense*. New York: International Universities Press, 1946.
- Gazioğlu, A. C. (2007). *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosisin Ayak Sesleri (Genocide Year in Cyprus 1964 and the Footsteps of Enosis)*. Lefkoşa, TRNC: CYPREX.
- Kestenberg, J. and Brenner, I. (1996). *The Last Witness*. Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Khan, A. (2002). Cypriotism: Disrupted in history, forgotten in politics. *Proceedings of the Fourth International Congress on Cyprus Studies*, ed. Ü. V. Osam, pp. 39-53. Gazimağusa, TRNC: Eastern Mediterranean University Publications.
- Lifton, R. and Olson, E. (1976). The human meaning of a total disaster: The Buffalo Creek experience. *Psychiatry*, 39, 1-18.
- Loewenberg, P. (1995). *Fantasy and Reality in History*. New York: Oxford University Press.

- Mavratsas, C. (1997). The ideological context between Greek-Cypriot nationalism and Cypriotism 1974-1995: Politics, social memory and identity. *Ethnic and Racial Studies*, 20, 715-725.
- Niederland, W. C. (1968). Clinical observations on the "survivor syndrome." *International Journal of Psycho-Analysis*, 49, 313-315.
- Oberling, P. (1982). *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*. New York: Columbia University Press.
- Ortaylı, I. (2007). On the history of Cyprus. Keynote speech, the Sixth International Congress on Cyprus Studies, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, TRNC, October 24.
- Šebek, M. (1994). Psychopathology of everyday life in the post-totalitarian society. *Mind and Human Interaction* 5, 104-109.
- Scott, K. M. (2000). A perennial mourning: Identity conflict and the transgenerational transmission of trauma within the African American community. *Mind and Human Interaction*, 11, 11-26.
- Volkan, V. D. (1988). *The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationships*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Volkan, V. D. (1997) *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Volkan, V. D. (2004) *Blind Trust: Large Groups and Their Leaders in Times of Crises and Terror*. Charlottesville, VA: Pitchstone Publishing.
- Volkan, V. D. (2006a). *Killing in the Name of Identity: A Study of Bloody Conflicts*. Charlottesville, VA: Pitchstone Publishing.
- Volkan, V. D. (2006b). The Next Chapter. Keynote speech at Cape Town University honoring Nobel Laureate Archbishop Desmond Tutu's 75th birthday and his life and celebrating the 10th anniversary of Truth & Reconciliation Commission's activities. South Africa: Cape Town, October 22, 2006.
- Volkan, V. D., Ast, G., and Greer, W. F. (2001). *Third Reich in the Unconscious: Transgenerational Transmission and its Consequences*. NY: Brunner-Routledge.
- Volkan, V. D., and Itzkowitz, N. (1994). *Turks and Greeks: Neighbours in Conflict*. Cambridgeshire, England: Eothen Press.

On the Cypriot States of Exception

Costas M. CONSTANTINOUS*

It's absurd, but I feel comfortable.

Daphne Slonim, a Cypriot Jew, on living inside a Turkish army camp in north Nicosia.

Certain states of exception are more comfortable than others. Even while they appear problematic or absurd to those experiencing them they can still be judged preferable—less bad, less risky—than available alternatives. Paradoxically, they fortify individuals in ways other modes of governance and security cannot. And as their exceptionality gets progressively normalised, people tend to experience cooptation and comfort in relative rather than absolute terms. The exception becomes the rule, the horizon of possibility, the way things are; the normal something one perpetually lacks, invents or simulates.

What of the Cypriot state of exception? How does one confront and relate to it? It may sound provocative to say—though almost banal to those versed in modern Cypriot history—that not much is normal with the state of Cyprus. The Republic of Cyprus (RoC) was intended to function as a state of exception from its very inception; an exception to the principle of self-determination, an exception to the withdrawal of colonial armies, an exception to independence from the ‘motherlands’ and an exception to the unfettered exercise of sovereignty. It has been branded, among other things, the ‘reluctant republic’, the ‘truly international state’ and the ‘quasi-state’ (Xydis, 1973; Tamkoç, 1988; Constantinou, 2006). For this reason, Cypriot exceptionalism cannot be viewed as derogation from a pre-existing Cypriot norm, but rather from an idealised western norm that was never instituted, a norm promising—yet not delivering—genuine self-governance, sovereign authority and state equality. To paraphrase Carl Schmitt (2005), the newly established RoC was a sovereign other sovereigns decided to treat as an exception.

This ordinary ‘exceptionality’ brought forth and legitimated new states of exception, framed as emergencies and necessities that were meant to deal with this problematic condition. What passes off as Cypriot ‘normality’ nowadays comprises a plurality of states of exception, a merging of diverse practices of sovereignty and modes of governance, which have come into existence and are being mobilised in order to deal with ‘the problem’ the postcolonial Cypriot state was initially supposed to settle and instead exacerbated.

A politics of double exceptionality (Walker, 2005) has thus become dominant in Cyprus. It produces, on the one hand, exceptions to the norm within the local

* Professor of International Relations at Keele University; Project leader at the Cyprus Centre of the International Peace Research Institute, Oslo (PRIO)

sovereign state and, on the other hand, exceptions to the norm within the global system of sovereign states. This double exceptionality has become dominant in a manner that is highly complex and played out differently on the ground. It involves the division and suppression of the population in particular ways, but support and fortification in other ways. The local power game sustains regimes that enforce specific exceptions to legal and moral norms, but also exceptions to the exception (a point that I reiterate throughout this article). In this respect, a Cypriot Jew's perplexing status is not unique. Two Cypriot Maronite women also currently live inside another Turkish army camp in Asomatos under quite similar conditions; extending a 'humanitarian' right of residency that is not supposed to be enjoyed by 'enemy' civilians but under severe restrictions in one's freedom of movement and enjoyment of social life. To be sure, individuals and groups in Cyprus have been flagrantly denied their rights, and have had to go through extreme conditions of physical or symbolic violence, but they have also managed to negotiate ways of living that are often surprising, ways of living that empower them in their structural disempowerment, and give a glimpse of human potentiality in the midst of daily repression.

This article is concerned with the rationales, effects and counter-effects of four states of exception in Cyprus: (a) the internationally recognised RoC, currently in control of the southern part of the island; (b) the internationally unrecognised Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), currently in control of the northern part of the island; (c) the UK Sovereign Base Areas (SBA), in control of 99 square miles of the island; and (d) the 180km long UN Buffer Zone. I therefore use the term state of exception somewhat differently than Agamben (2005) to mean both a territorial regime of authority and legal extension of governmental or military power. With respect to these states of exception I have four theses.

First, that a state of exception provides discursive ground for new states of exception. It can offer rhetorical support to those opposing it to install counter-exceptions, rationalised as resistance or liberation, or as attempts at normalisation. This has been a classic tactic pursued by the Greek-Cypriot and Turkish-Cypriot regimes, and something that also discursively legitimated the SBA as something other than imperial remnant, i.e. as a 'neutral' exceptional regime that was necessary for local stabilisation and peacekeeping. The claim that exceptionalism is but a reaction to someone else's emergency and discrimination can create a spiral of 'ethical' exceptionalisms; exceptionalisms that can invariably provide support for formerly 'marginalised' people and discrimination against formerly 'privileged' others.

Second, and following from one, Cypriot states of exception are co-dependent; they need each other more than their representatives care to admit. Thus it is sometimes in the interest of ruling elites and organised resistances not to support the 'legalisation' and 'normalisation' of an opposing state of exception as this

will both remove a legitimating cause for one's own but also make the opposing state of exception more palatable and thus more difficult to dismantle. It is in the interest of opposition also not to 'allow' a state of exception to become too comfortable: e.g., a very comfortable SBA regime can soften its neo-colonial presence, and reinstall and extend it as something other than military space, and a very comfortable Buffer Zone can make the task of reversing the division of the island less pressing or morally demanding.

Third, governmentality supports the legitimization and continuation of states of exception. If Michel Foucault is right in his assessment that it is the governmentalisation of the state that has saved it and continues to provide its *raison d'être* (Foucault, 1991), I argue that the same goes for the endurance of the state of exception in Cyprus and elsewhere. The governmentalisation of the state of exception—i.e., the association of practices of exceptionalism with biopolitics, the pursuit of good life and the welfare of the population—is what allows it to become acceptable over time, perceived as 'necessary' for the security of life and lifestyles, and given that people experiencing it are invariably comforted by it, to accept and tolerate restrictions on individual freedoms, not just for others but also for themselves. In other words, the state of exception as a paradigm of government and strategy of sovereign power (Agamben, 1998, 2005) needs also to be seen through its association with the politics of life and the meaning and practical use it has for those experiencing it on a daily basis.

Fourth, and contra Agamben, the exceptionalised are not always defenceless, reducible to 'bare life', especially when they encounter and have to navigate across different and opposing states of exception, and sometimes with ability to move across and to play one against the other. This is especially the case when one 'manages' to become an *exception to the exception*, by way of seeking to overcome worse discrimination and marginalisation or even empowering his or her position through self-exceptionalisation. In this way, individuals or groups like the Cypriot Jew above can exploit gaps, contacts and circumstances to establish temporary or semi-permanent exceptions *within* the state of exception they live and by doing so soften its effects. They may not have ability to completely overcome the state of exception but the general point is that things are not as dark as some adherents of Agamben present them to be.

This article will be concerned with what specific claims to exceptionality amount to in and across a variety of Cypriot sites, including their ironic and paradoxical effects, what local regimes and international institutions have historically made of those exceptional specificities as well as, more generally, what discourses of exceptionality enable or disable in political and everyday life. With respect to the latter, I have made use of interviews I conducted in 2006 and 2007. The article will conclude with some thoughts on how the Cyprus case informs current theorisations of the state of exception.

Cyprus, Liminality, Exceptionality

So as to fully appreciate the predicaments of the Cypriot situation, the liminal position of states like Cyprus within the international system of states needs to be considered. One should also marry current debates on exceptionalism with a postcolonial insight. Specifically, an insight that looks beyond western paradigms, and informs and reflects on how for many parts of the ‘decolonised world’ the choice has never been between normal and exceptional states, but rather between different states of exception. For the postcolonial state, exceptionality as constricted sovereignty has often been systemic and endemic, underscoring exceptionalism not as a mere by-product of governmental ‘decrees of necessity’, but as a foundational act that was imposed and neatly combined with emancipatory pretensions. In certain instances, exceptionality was legally enshrined in the ‘quality’ of state sovereignty that accompanied formal independence.

Cyprus’ liminal status is therefore not unique or unprecedented. Consider, for example, the similar treaty guarantees and legal extensions that conditioned the independence of countries like Bhutan, Sikkim, and Palau, and continue to determine their politics, or the supervisory regime in post-Dayton Bosnia, or the recent plans for Kosovo’s ‘supervised independence’. The logic of exceptionality furnishes some states with only certain attributes of sovereignty, providing only ‘degrees of statehood’ (Clapham, 1998) or establishing ‘quasi-states’ (Jackson, 1990), which lack capacity to exclusively exercise the attributes of sovereignty in terms of effective government and enforcement of laws and regulations.¹ There may be bad—but dare I say also good—reasons for granting only limited sovereignty to certain states. A protracted conflict combined with a history of violence, for example, may be good reason for going the liminal way. Nonetheless, the ‘monopolistic definition of sovereignty’ can also obscure alternative sovereignties and ‘transethnic collaboration’ and transgression in places like Cyprus (Agathangelou and Ling, 1997). The diverse actions and reactions of groups and individuals to claims of sovereignty and exceptionality need thus to be analysed, taking into account that postcoloniality entails western symbolic domination as well as projections of indigenous cultural difference (in relation to Cyprus, see Bryant, 2006). I argue that in Cyprus liminal sovereignty (or the exceptionalisation of Cypriot statehood by the system of sovereign states) provided a legal rationale and a moral alibi for breeding or enhancing other local sovereignties, establishing contra exceptionalisation and new states of exception on the ground. This situation has been exacerbated because there has been no Cypriot norm to return to, or rather, the Cypriot norm figured as just another state of exception, so the cynical response was why bother.

Beyond liminal sovereignty, the Agambian theses as well as many of their critiques have tended to neglect the subaltern uses and abuses of the discourse of exceptionality. To be sure, Agamben inspired writings have exposed the

discourse of exceptionality as a strategy by the powerful for the suspension of international laws and norms, of legitimating intervention around the globe as well as supporting neo-imperialist rationales and practices (invasions, occupations, concentration camps, ‘enhanced interrogation tactics’, etc; see, among others, Edkins and Pin-Fat, 2005). Still such theses have been appropriated to produce one-dimensional perspectives of modern rule, brushing over existential questions, local specificities, interpretations, resistances and catachreses of exceptionality (see critiques by; Prozorov, 2005; Huysmans, 2006; Neal, 2006). Rather than universalising the bureaucratisation of exceptionalism practised worldwide one needs to contextualise and give due account to individual circumstances, examining the degrees of ability or efficiency in exercising legal extension and discrimination.

Cypriot exceptionality cuts both ways. It does not only project constrained ability in the exercise of sovereignty but also constrained ability in exercising the state of exception. Although nasty states of exception are in place, they are not enforced with the efficiency of an idealised ‘Germanic’ bureaucracy. The patronage culture of small countries, like Cyprus, limits state ability to impersonally apply the state of exception. For, in practice, almost anyone will be able, if not personally, then through family, friends and contacts to reach the ear of an official or Minister, and bypass or soften, where possible, the effects of the state of exception. Not that things are good *for all* but they could have been much worse *for many*. In interviews, I often came across statements like ‘had I not known or telephoned so and so’ things would have been really bad. For example, a Maronite was helped to overcome official mistreatment because he knew someone who knew Serdar Denktash, a former Deputy Prime Minister in the north. A Turkish Cypriot living in the south overcame bureaucratic objections over acquisition of property by personally calling the Greek Cypriot Minister of Interior. Even a Turkish settler who illegally crossed to Larnaca, claimed to have been helped out of a ‘difficult situation’ by a Greek Cypriot policeman who was his ‘friend’ and saved him from imprisonment (Interviews: 9/9/2006, 20/2/2007, 19/8/2007).

Furthermore, people have frequently succeeded in resisting or softening the effects of the state of exception by engaging in ‘disguised dissent’ or ‘calculated conformity’, selectively conforming to it in its legal guise but undermining it on the ground (Scott, 1985; Bleiker, 2000). For example, some Greek Cypriots and Maronites have returned and live permanently in the north after the partial opening of the barricades in 2003 and against the TRNC state of exception that officially forbids them do so (Interviews at Kormakiti 29/9/2007). For another man who returned to his ancestral village of Davlos, the authorities seem not to have enforced restrictions until the issue was sensationalised by the media (*Politis*, 29/9/2006). What these examples expose are gaps in the exercise of the state of exception not acknowledged in the traditional literature, gaps limiting its

power implications though certainly not overcoming it. What takes place in these gaps cannot be determined in advance. As suggested above, people can— instrumentally or inadvertently—become exceptions to the exception and so temporarily or semi-permanently free themselves from the authorised discrimination and negative effects levied upon those who are *just* exceptions. However, these same people may end up being framed as tokens, serving as a symbolic inversion or fig leaf for the state of exception. Whatever the case, the point is that people experience and exploit the gap—the exception to the exception and tokenism—differently, depending on social and political structures as well as personal circumstances.

The discourse of exceptionality or self-exceptionalisation can also be a means of empowering specific positions. As Slavoj Žižek put it, by critically reflecting on Vaclav Havel’s ‘power of the powerless’: ‘powerlessness can be manipulated as a stratagem in order to gain more power, in exactly the same way that today, in order for one’s voice to gain authority, one has to legitimise oneself as being some kind of (potential or actual) ‘victim of power.’ (2006: 149) Cypriot subalternity can be and has been used precisely in this way as a strategy of empowerment; a sometimes necessary and at other times perverse attempt to ‘do justice’ and support a ‘return to normality’. This has been combined with the ‘egoism of victimisation’ (Volkan, 1979), not only in order to justify discrimination against others but also to demand positive discrimination for oneself. For the latter, it is not uncommon for people, north and south of the Green Line, to claim (and often with success) an *ius singulare*, an exception from the application of national laws or local regulations, on the basis of being refugees, or close to the Buffer Zone, or resistance fighters, or relatives of martyrs. In other words, the discourse of exceptionality provides a rich resource and can have permutations and reverse results from what Agamben described: not reduction to ‘bare life’ but elevation to privileged citizenship and primal life. Cypriot exceptionalism thus brings forth various paradoxical manifestations as well as conducts and counter-conducts, resistances and ironic twists with regard to how social and political relationships are governed. These various manifestations, discourses and conducts require scrutiny and critical reflection.

RoC State of Exception

The RoC is a state that was not locally demanded or supposed to be. Had the right of self-determination been granted in 1960, the majority of Greek Cypriots would have voted for union with Greece (*enosis*) and the majority of Turkish Cypriots for partition (*taksim*). Given that the Greek-Turkish ratio was roughly 4:1, in the absence of a separate exercise of self-determination, *enosis* would have been the clear result. The creation of the RoC was therefore not an anti-colonial, ideological aim but a *realpolitik* compromise that was especially bitter for the Greek Cypriots. The ‘compromise’ was also the pretext for

exceptionalising the state *ab initio*, given that an independent sovereign state was no one's first choice, nor something the public seriously considered or prepared for before 1959.

The postcolonial state of exception was negotiated in typical colonial fashion in the Zürich summit, between Britain, Greece and Turkey in February 1959, which took place in the absence of Cypriot representatives. If there is currently a certain bias by locals against imposed plans from foreign powers (which ends up being obsessive and problematic) this is not without historical reason. What the Cypriot leaders signed in London on 19 February 1959 was a pre-arranged plan which they did not themselves negotiate (though they were subsequently involved in the drafting of the Constitution), creating a state that Cypriots did not ask for, and one that according to general consensus displayed only a semblance of sovereignty and independence.

The 'guarantee system' constricted Cypriot sovereignty, in effect replacing colonialism with a neo-colonial insurance system. The so-called 'guarantor' powers (i.e., the UK, Greece and Turkey) were given rights of individual or collective intervention; rights that violated preemptory norms of public international law, specifically Article 2.4 of the UN Charter (cf. Hoffmeister, 2006: 44). The UN mindful of the possibility that RoC's 'guarantees' could render it ineligible for UN membership, commissioned a legal opinion from none other than the most reputable legal authority at the time, namely Hans Kelsen. Kelsen pointed out that Article 3 of the Treaty of Guarantee was 'to some extent, obscure' but bypassed the issue by submitting that 'the Treaty [of Guarantee] cannot validly be interpreted as granting the guarantors an *unqualified* right to intervene by use of armed force' (Kelsen, 1959). In other words, the guarantors had only a qualified right to militarily intervene, and this had to be combined with either rationales of self-defence, UN enforcement action, or invitation by the state of Cyprus.

Schmitt's general criticism seems valid, namely that 'a neo-Kantian like Kelsen does not know what to do with the exception' (2005: 14) and so rationalises it away, faithful in the priority of the norm. In effect, the calculated obscurity, however, left the unqualified right as an option—a competency and decision of the sovereign guarantor—given that Kelsen's submission, or a text based on it, never became law (e.g., a protocol to the Treaty of Guarantee). Indeed the Treaty of Guarantee was used to legitimate the Turkish intervention in 1974. Following from this legal ambiguity the RoC received only moral and political support, such as typically from the 1964 Non-Aligned Conference Declaration: 'Cyprus, as an equal member of the United Nations, is entitled to and should enjoy unrestricted and unfettered sovereignty and independence' (quoted in Moran, 1999: 67). That it had a right to and should have them was evidence that other states too thought it did not actually possess them. But note that this support for 'normalisation' was also an attempt to recognise the

Makarios regime and its state of exception after 1963. At least within the Non-Aligned Movement, Makarios succeeded in linking the normalisation of Cypriot statehood within the system of states with acceptance of the legal extension of his power within the RoC.

Beyond its international legal status, the RoC's exceptionality has also been discussed in terms of its internal consociational provisions that were meant to balance out deep ethnic divisions, regional interests, and imperial needs. With regard to the constitutional provisions of the RoC, former Greek Cypriot Presidents, Attorney Generals and jurists, love to quote and paraphrase from S.A. de Smith's comparative study of Commonwealth constitutions, which opined that 'the Constitution of Cyprus stands alone among the constitutions of the world' and that 'is probably the most rigid in the world'; that it is 'weighted down by checks and balances, procedural and substantive safeguards, guarantees and prohibitions'; that it looks as if 'constitutionalism has run riot in harness with communalism' or conceived by 'a constitutionalist and a mathematician in nightmarish dialogue'; that 'never have the chosen representatives of a political majority been set so daunting an obstacle course by the constitution-makers'; and that 'this precariously poised structure is about to fall crashing about their ears.' (Soulioti, 2006: 115-119; Clerides, 1989: 71; Tornaritis, 1979: 39)

Although the point of exceptionality should not be missed, it is also clear that the 'sui generis' character of the Cypriot constitution rhetorically assisted Greek Cypriots to demand its revision as well as being a post-facto justification for the new state of exception that followed the 1963 intercommunal strife.² In short, the originary state of exception was a cause célèbre for the Greek Cypriot leadership to bring about a new state of exception that set aside the 'dysfunctional' character of the Constitution and 'unfair privileges'; in effect a state of exception meant to soften the impact of the original postcolonial exception at the expense of the collective rights of the Turkish-Cypriot community. Intercommunal violence and the occupation of the northern part of the island by Turkish troops since 1974 provided further post-facto justifications for the RoC state of exception.

Before exceptionalising Turkish Cypriots, the RoC system of governance already discriminated against smaller minorities (e.g. Maronites, Armenians, Roma) who were denied separate ethnicity and had to formally opt to belong to the Greek-Cypriot or Turkish-Cypriot community (refusal to opt to belong to either would have automatically denied them basic civil and political rights). The Constitution also abnormalised intermarriage, making it illegal for a Greek Cypriot and Turkish Cypriot to marry (unless one converted and changed ethnicity), despite allowing for Greek Cypriots and Turkish Cypriots to marry any foreigner of whatever religion through a civil marriage. The implications of these have been discussed elsewhere, and though the right to intermarry has been won in *Selim v Cyprus* before the European Court of Human Rights (ECHR), the

practical effects and affects of these discriminations continue to this day (Constantinou, 2007; Hadjipavlou, 2004).

The revising of the RoC state of exception after the 1963 intercommunal clashes specifically targeted primarily the communal rights of Turkish Cypriots and in many respects their individual rights as well. Both the apologist and critical studies of the RoC's 'doctrine of necessity' tend to focus on this period. Certain studies are legalistic in character, safely assuming the jurisprudential basis of the doctrine, and simply looking at its interpretations and applications. (e.g. Papaphilippou, 1995). Such works take the Roman maxim *salus populi suprema lex* (people's safety is the supreme law) for granted, without being concerned with 'whose safety' is secured and at what price. Others are more critical of the impact that the RoC's laws of necessity have had on Turkish Cypriots and intercommunal relations (Özersay, 2004/5; Trimikliniotis, 2007). The critique is often concerned with the disenfranchising of Turkish Cypriots, their banning from RoC official posts (executive, legislative, judicial) as outlined in the 1960 Constitution, the 'guardianship' laws under which Turkish Cypriot properties have been kept under the control of the state after 1974, and the general ethnocratic, anti-democratic and anti-participatory culture that has been promoted.

During the 1963-1974 period the majority of Turkish Cypriots were forced to move into enclaves, living under extremely difficult social, economic and psychological conditions (Volkan, 1979). They adapted into these new political circumstances by developing an independent administration vis-à-vis the Greek Cypriot dominated RoC but one that was increasingly depended on the Turkish 'motherland'. They became a separate polity, in practice and in mentality, long before (and some argue in preparation of) the proclamation of the TRNC. In this respect, the post-1963 state of exception of the RoC was the condition of possibility for progressively making credible demands within the Turkish-Cypriot community that their rights would be guaranteed not by dismantling the Greek-Cypriot state of exception but by enhancing and formalising their own (more below).

In the meantime, those Turkish Cypriots who after 1963 chose to live in the RoC controlled area have been harassed and discriminated by both sides. Many found it difficult to work anywhere after 1974, unless a special case was made on their behalf and as a 'favour' by Greek-Cypriot politicians or other powerful figures (evidence that the state of exception can be bypassed or lessened but requires perseverance and contacts; Interview 26/9/2006). The prolongation of their exceptional status enhanced indirect pressures of assimilation, such as baptism in order to live 'normally' in the south, even in the case of Muslim/Turkish couples (*Cyprus Mail*, 4/4/2003).

Note however the paradox of how actions and rulings that may challenge discrimination and certain aspects of the state of exception can still legitimate

other aspects of it. For example, whereas seminal cases before the ECHR like the *Aziz v Cyprus* case (which in 2004 gave Turkish Cypriots living in the south the right to vote in RoC elections) have been rightly celebrated, this does not necessarily suggest that ‘the end of the road for the delegitimisation process of the law of necessity has been reached’ (Trimikliniotis, 2007: 40). In this case, the ECHR certainly redressed a discrimination that the law of necessity created against Turkish Cypriots, but it also implicitly legitimated the law of necessity, specifically the law that does not give Turkish Cypriots the collective right to vote in a *separate* electoral roll (for the Vice-President and their own MPs) as provided in the relevant suspended articles of the 1960 Constitution. In other words, the ECHR reversed an exception by normalising another exception, which allows the ‘democratic’ rationale for the post-1963 state of exception to continue, though this is also now being challenged by a new case before the ECHR (*Erel v Cyprus*). This shows how difficult it is to dismantle the state of exception in its totality through individual case law, even though supranational rulings create conditions that minimise its effects or cancel specific manifestations of it.

SBA State of Exception

The international legal status of the SBA in Cyprus is unique. Set apart from Cypriot territory but also ordinary British territory, the SBA is designated British Overseas Territories, a euphemistic term that replaced British Dependent Territories and Crown Colonies. Unlike any of the other 13 British Overseas Territories (e.g. Gibraltar, Falklands, St Helena, Pitcairn, Montserrat, etc.) the administration of the bases in Cyprus does not come under the Foreign and Commonwealth Office but under the Ministry of Defence. The closest equivalent to the SBA regime is the former Treaty Ports in Ireland (Berehaven, Queenstown and Lough Swilly) that were kept by the UK as sovereign bases under the Anglo-Irish Treaty (1921) that established the independent Republic of Ireland, and handed back in 1938 to guarantee Ireland’s neutrality during WW II. Note however that the SBA encompasses or borders entire villages and their inhabitants. Also note that the SBA is not EU territory, even after the accession of RoC and despite UK membership (exempted from EU jurisdiction under Protocol 3 of the EU Treaty of Accession, 2003). The SBA exemplifies how ‘Europeanisation’ far from dismantling states of exception can relegitimate and prolong them.

The SBA has its own legal system and courts, and separate laws from both the UK and the RoC as enacted by the SBA administrator. The authority of these laws is based, revealingly, on the Colonial Laws Validity Act of 1865, enacted to remove ‘any doubt’ or challenge to the laws as passed by local colonial administrators of the British Empire. Nonetheless, the SBA laws have to adhere (and to a considerable extent they do adhere when not clashing with military

requirements) to the provision of the 1960 Treaty of Establishment (ToE) that ‘the laws applicable to the Cypriot population will be as far as possible the same as the laws of the Republic’ [Appendix O, 3(2)]. However, the following sentence is crucial for what it omits and for the state of exception it implicitly legitimates:

Protection of Cypriot Rights – The rights of Cypriots (and others resident in the Republic) and Cypriot communities and corporations in regard to property will be fully protected. [ToE, Appendix O, 3(3)]

Besides property rights, the SBA does not have any treaty obligations to protect Cypriot rights, including obligations that nowadays go together with the post-imperial and people-centred exercise of sovereignty. What is more, the clause that is levied on the RoC of ‘no discrimination... against those who live or work’ in the SBA (i.e. both Cypriots and British) is not reciprocated (Appendix O, 4(a)). And more revealingly, the post-May 2004 reluctant acceptance of the jurisdiction of the ECHR, which was hailed as a belated extension of European human rights standards to the SBA, has specifically left out Articles 1, 13 and 15 of the European Convention (Ordinance 9, 2004; SBA/128/163). That is to say, the SBA authorities have no responsibility to ‘secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms’ of the Convention (Article 1); have not accepted that everyone should have ‘effective remedy’ for violations done by officials (Article 13); nor accepted that any derogation from the Convention in cases of ‘public emergency’ needs to be done within specified limits and justified to the Secretary General of the Council of Europe (Article 15). This creates a black hole and leaves considerable room to manoeuvre with available provisions, if and when necessary.

To that extent, another but qualitatively different state of exception has been established in Cyprus in parallel to the RoC state of exception in 1960. Note this is not limited to the designated base territory but one with spill over effects throughout the island of Cyprus, namely with power to take over airports, ports, power stations and other government functions within the territory of the RoC in emergency situations. Typical of the SBA’s overwhelming power to ‘legally’ exceptionalise the whole island if it so wishes is the following amazing provision:

The Government of the United Kingdom shall have the right to obtain, after consultation with the Government of the Republic of Cyprus, the use of such additional rights as the United Kingdom may, from time to time, consider technically necessary for the efficient use of its Sovereign Base Areas and installations in the Island of Cyprus. (ToE, Annex B, Part II, section 9).

‘After consultation’ (note, not ‘agreement’ or ‘consent’) is a euphemism. Its power potential lies in the acquisition of unspecified additional rights vis-à-vis

the RoC at times of emergency, which are to be defined by the UK government (Constantinou and Richmond, 2005).

At the outset, and perhaps surprisingly, affected Cypriots living in and around the SBA are not firmly and absolutely against this state of exception but tend to be ambivalent towards it. During my interviews I found those in and around the Dhekelia base to be on the whole more positive towards the SBA regime than those of the Akrotiri base. People in Dhekelia expressed dissatisfaction with restrictions over land development; nuisance caused by military exercises and shooting of heavy weaponry; restriction over permits for water abstraction from boreholes that 'affect' army supply; strict enforcement of traditional yet illegal bird hunting; and 'unreasonable' restrictions over grazing and farming. With regard to the latter, about a decade ago, a 'watermelon war' was declared with the locals demanding to farm in areas near the Pyla firing range, and with the SBA authorities rejecting the removal of their shooting range, arresting farmers, and going as far as removing the soil to enforce the military restrictions (*Cyprus Mail*, 1/10/1997). But many Greek Cypriots in the Dhekelia area (including some of those who complained about SBA policies) acknowledged that in the absence of British sovereignty their villages now bordering or close to the Buffer Zone, would have been occupied by the Turkish army. Thus British sovereignty provides a security against the Turkish occupation that the RoC can in name but not in practice provide, and from this perspective the SBA constitutes a preferable state of exception for many Cypriots living there. This rationale of liberal zone of peace has actually been used to legitimate the presence of the SBA in 1960 (the British 'guarantee') and especially after 1963 when British troops were used for peacekeeping.

In and around the villages of the Akrotiri base, local Cypriots are less positive, though again, not all of them are absolutely dismissive. They have similar complaints to those in Dhekelia, but they have one additional major concern that has been discussed for at least a decade; namely the installation and upgrading of gigantic military antennae that locals say entail serious health hazards. When one visits the Akrotiri village, it is hard not to feel that one is entering a military zone (quite unlike the other villages in SBA where army presence is more subdued). To enter the village one has to follow a road through the military antennae in the north of the village and at the outskirts of the village in the south one reaches the entrance of a restricted military zone that is the airport of RAF Akrotiri. In the Athletic club of the village, with the background noise of landing aircrafts, I listened to the complaints of men with tears in their eyes; two lost their wives to cancer and one of them had cancer. They were convinced that the high rate of cancer was the result of the antennae and remain unconvinced of the University of Bristol Report, endorsed by the RoC, which was supposed to reassure them (in any case the Report also suggested that 'the absence of evidence does not imply that there is no association' and included qualifications about 'results that were

difficult to interpret' due to the lack of 'Standardised Mortality Ratios.')³ There was also no doubt in the villagers' mind that if this area was located within the RoC and the EU, they would have had greater leverage on decisions that affected the local community. Current SBA attempts for an environmental management plan of the Akrotiri peninsula are perceived as disingenuous.⁴ To that extent, the SBA governmentalisation of its state of exception in this area is contested and divisive.

Negotiating or resisting the exceptionalism of the bases is a highly complex matter. For example, the SBA does not accept that immigrants washed up on SBA territory have the right to seek asylum in the UK, and the RoC is not willing to help the SBA out of this problem, meaning that the case of 60 Iraqis has been going on for more than 9 years (*Phileleftheros*, 18/2/2007). The decision of the SBA to return the Berengaria retained site in Polemidhia to the Republic has met with calls by the locals (a joint committee comprising both Greek Cypriots and Turkish Cypriots) for the area to be returned to the original owners not the RoC as the British army no longer uses it for the purpose of expropriation. Even current proposals by the base authorities to lift existing restrictions in land development in the area⁵ (a core demand of the locals) has ironically met the objections of the RoC government, which feels that housing developments purchased by foreigners (primarily British) has the potential of turning the SBA into a Gibraltar, as a former Foreign Minister, Giorgos Lillikas, put it (*Cyprus Mail*, 21/7/2007; *Phileleftheros*, 12/9/2007). In other words, the RoC government fears more the normalisation of the Bases' state of exception, the scenario of foreign settlers (especially British) with legitimate interests in the future status of the SBA that may counter demands that sovereignty should be ceded back to the RoC. For the RoC it is preferable for the SBA to remain a 'military' state of exception rather than become a 'political' one.

The Council of Europe has recently showed interest in the status of the people living in the Bases and a visiting rapporteur of the Parliamentary Assembly declared them as 'second class citizens' (*Cyprus Mail*, 16/11/2006). The qualified acceptance of the jurisdiction of the ECHR by the UK since May 2004 opens up legal opportunities that were not available before for challenging SBA policies, though the extent will be tested in court. The ECHR potential has been recognised by the SBA, and that explains an attempt to be more flexible towards certain local demands as well as the offer to return half of the SBA with a settlement of the Cyprus problem. But isn't this an ingenious way to make more palatable and prolong this particular state of exception? Locals tend to view it as yet another attempt to deny the full enforcement of their human rights and at Akrotiri village they specifically complain that it is simply sweetening the 'bitter bill'. Beyond the selective enforcement of human rights some locals complain of the 'buying of consciences' to acquiesce to the continuation of this state of exception; that is, referring to the preferential employment treatment and

relatively high salaries that the SBA gives to the locals, as well as its support for local businesses that creates dependencies and inevitably splits the local community when it comes to protest and direct action. As vociferously put by one local: 'Kadis [the judge] is screwing us, and we argue among ourselves if and whom to protest to'.⁶ Something that shows not just the feeling of desperation about this state of exception, but the division within the community as to its negative impact or accrued benefits, how far one ought to resist or accept it.

The Buffer Zone's State of Exception

The intercommunal fighting that began in December 1963, led to UN involvement and the dispatch of the UN Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP) in March 1964. UNFICYP's mandate has been 'to use its best efforts to prevent a recurrence of fighting and, as necessary, to contribute to the maintenance and restoration of law and order and a return to normal conditions' (SC Resolution 186). The mandate did not specify what restoration of law and return to normality entailed.

If normality was a return to the pre-1963 situation (the old legal order), the big irony was that not only the Greek-Cypriot leadership appeared disinterested to return to the 'divisive constitution' but also the Turkish-Cypriot leadership given that the abnormal situation of barricades and enclaves, (despite having adverse effects on the Turkish Cypriots) was in effect preparing secession and partition, in line with Turkish-Cypriot nationalist aspirations. Without downgrading the important role of UNFICYP in monitoring ceasefires and providing humanitarian assistance, especially with regard to 'a return to normal conditions' it was called upon to fulfil a constructively ambiguous task. In the meantime, the local power regimes were busy preparing and normalising new states of exception.

UNFICYP's 1964 mandate is still in force, though expanded after the 1974 war, which divided the island and brought forth 'certain additional or modified functions'; namely the maintenance of ceasefire through the patrol of the Buffer Zone (SC Resolution 364). The Buffer Zone is 180 km long, covers around 3 per cent of the island, and includes five inhabited villages (with around 8,000 people living and working in it). That the UN has created by default a state of exception in this area was made clear in the Secretary General's Report (1976) which explained 'that neither side can exercise authority or jurisdiction beyond its own forward military lines' (S/12253). Note, not just denial of authority, but jurisdiction. In practice it is up to the UN to protect and enforce the law within this area and it can decide with reference to which regime it will do so according to the situation. Its remit is that it will allow 'innocent civilian activities... subject to legitimate security requirements and giving due regard to humanitarian considerations.' (S/12253). This gives considerable leeway to the UNFICYP. For example, protests and demonstrations may or may not be interpreted as violating

the Buffer Zone's 'integrity' and similarly the right to enjoy property or cultivate one's land may or may not be allowed, decided on a case-by-case basis. Though UNFICYP's regulations can often be very strict its state of exception is softer, and unlike the other Cypriot states of exception, it formally has an expiry date, biannually renewed by the UN Security Council and based on RoC consent.

The crown of UNFICYP's success has been Pyla. This is the only mixed village that remained in Cyprus after 1974-5 where inhabitants were not directly or indirectly forced to flee, and this is due to its location inside the Buffer Zone.⁷ UN authority in effect neutralised the jurisdictional claims of the Greek-Cypriot and Turkish-Cypriot regimes. No police or army can enter the village without the consent of the UN, nor can the national flags of the two sides fly, except in specific locations (the two schools) or specific national days. These and other measures were put in place by the UN as an attempt to avoid tensions that replicate the ups and downs of the Cyprus conflict. Though Pyla has not always managed to avoid tensions it has managed to remain on the whole peaceful. Pyla's state of exception is thus often idealised as the normal state of being in Cyprus, how Cyprus without 'the problem' should be or would have been (Papadakis, 1996/7).

Pyla's status has allowed for a number of 'exceptional' practices to take place; practices that the existing states of exception north and south of the Green Line either forbade or discouraged. Countless bicomunal meetings of various kinds have taken place, such as civil society initiatives, academic workshops, cross-cultural reunions, and so on. It has provided a safe haven for all kinds of illegal or 'illegal' activities: barter, contraband, gambling, etc. However, following the opening of the checkpoints to civilians in April 2003, these kinds of activities can take place anywhere in Cyprus, and so Pyla lost its exclusivity. The locals are ambivalent towards that loss, or newfound 'normality': they welcome the loss of the conspicuous reputation and underground deals, but those who had small shops and businesses in the village (an unrepresentative high number for such a village) lament the reduction in the bicomunal and other crowd (Interviews 17/8/2007).

The exceptionality of the Buffer Zone is experienced differently, depending on the situation of individuals that live and work in it. Though happy not to have become refugees, some villagers complain that they are invariably dispossessed and disadvantaged, a condition that is not given due concern. For example, they point to the reduced price of land, building restrictions, and selectivity or arbitrariness in the UN's choice of what land within the Buffer Zone gets cultivated. Andreas Stavrou in Mammari considered the UN to be in practice an 'occupying force', which under the pretext of security effectively keeps villagers 'prisoners' within the confines of the village and with no freedom to walk and work on the surrounding countryside (Interview 20/8/2007). A farmer in Denia who also had complaints was however full of praise for the Argentinean

peacekeepers, unlike the villagers in Mammari that have to deal primarily with the British contingent. The general impression is that the Argentineans are more willing to accept local representations and to bend the rules to make life more 'normal', whereas the British tend to be more rule-bound and formalistic, strictly adhering to the military 'demands' and 'balance' of the Buffer Zone (Interview 21/8/2007). As indicated above, UNFICYP has a mandate and authority to support the 'return to normal conditions' as necessary, and the locals try to make the most of this, demanding their rights against military 'privileges', including military demands from their own side. The support or not of the RoC and TRNC highly depends on their perception of whether meeting such demands enhances or diminishes their own claims to sovereignty in the short or longer terms.

Still some villagers have positive things to say about the Buffer Zone. For example, some praise the 'precious silence' and the unspoilt environment in this area. The latter is something that especially outsiders (who have no economic interests) tend to appreciate. A refugee from Filia explained the joy of going 'illegally' into the Buffer Zone, even if only briefly to enjoy the unspoilt nature as it was during his childhood. All these would have been sacrificed 'on the altar of progress and development, if there was no division, as it happened elsewhere in Cyprus' (Interview 21/8/2007). The Buffer Zone's exceptionalism thus secures the area's ecological integrity, in line with similar arguments made of 'green' zones and lines worldwide.

Another interesting case is that of Strovilia, where the UN Buffer Zone provided an unlikely opportunity to a family whose orchard was divided (half of it in the UK bases and half of it designated Buffer Zone). This allowed the family to overcome building restrictions that the authorities of the SBA had and in practice for an outspoken member of the community to move outside British sovereignty and under UN protection. The UN seems to have accepted the villager's *fait accompli* of a new house (an interesting and positive interpretation of a 'return to normal conditions') and rejected the representations of the SBA that the house should not be build. Though this was allowed to go on happily for many years, recently the solution has been given by the Turkish military, which moved to occupy this area in violation of the Buffer Zone agreement (but interestingly without evicting the family). Thus the family moved from the British, to the UN and now also to the TRNC state of exception (*Cyprus Mail*, 4/8/2007, Interview 5/8/2007). Rather than undertaking specific governmental functions, the UNFICYP undertakes in this and other similar cases to limit, mediate and coordinate the rival governmental practices of the other three states of exception with regard to the Buffer Zone.

TRNC State of Exception

In the opening sentence of the TRNC declaration of independence on 15 November 1983 the Greek Cypriot exceptionalisation of Turkish Cypriots after

1963 is specified as a legitimating cause for secession.⁸ This is in line with the rationale establishing the Provisional Turkish Cypriot Administration in 1964 and the Turkish Federated State of Cyprus in 1975, both of which were justified as emergency and transitional administrations safeguarding the rights of Turkish Cypriots. Partition violates Article 1 of the Treaty of Guarantee, which is annexed to the RoC Constitution, but the TRNC rationale is that the 1960 Constitution has already been violated by Greek Cypriot *enosis* attempts as well as arbitrary suspensions that excluded the Turkish Cypriots from their legitimate share of power.⁹

The fact that the TRNC has been declared invalid by the Security Council and not recognised by any other state than Turkey, axiomatically renders it a state of exception with respect to international law. Thus the TRNC can be said to generate ‘politically charged affectivity’ with regard to how locals perceive its officialdom (Navaro-Yashin, 2007). Furthermore being only a *de facto* state and not *de jure* and legally ‘responsible’, allows it considerable leeway compared to recognised states in enforcing exceptions and derogations from human rights (to the extent that Turkey is willing to pay the economic costs and political price internationally, such as in the Council of Europe). Not surprisingly, the extent of TRNC’s exceptionalism lessened as the EU aspirations of Turkey increased.

One major issue that underscores both the systemic exceptionality of the TRNC and the arbitrariness in the enforcement of exceptions on the ground is the special status reserved for the Turkish army. In Republic of Turkey style, the army’s right to be consulted is guaranteed through the TRNC Security Council whose decisions euphemistically ‘receive priority consideration by the Council of Ministers’ (TRNC Constitution, Article 111). When this is combined with Transitional Article 10—which is still in operation 23 years after the TRNC Constitution came into force—the power of the Turkish army is almost unlimited, given that the army is not answerable to the executive but can continue to implement the ‘process and provisions’ that brought it to Cyprus. In effect, through this ‘transitional’ article a state of emergency is declared in perpetuity, or ‘as long as the defence and internal security of the Turkish people of Cyprus and the international situation so necessitate’, a condition so general and vacuous as to mean anything anyone in the Turkish ‘deep state’ wishes it to mean. In terms of judicial power not just army personnel but civilians can be tried before a military court for ‘military offences’ (Article 156). Military offences have been extended in the past to include bi-communal activism, and journalists criticising or discrediting the army.

Still the TRNC state of exception has been more severely felt by the non-Turkish ethnic groups living in north Cyprus. TRNC citizenship provisions, specifically Article 67, ensured that Greek Cypriots and Maronites living in the north could not become TRNC citizens, even if they wished to, and so rebranded as ‘aliens’ with limited rights.¹⁰ This is in addition to Article 159 of the TRNC

Constitution which ‘legally’ dispossessed Greek Cypriots of the immovable properties that they ‘abandoned’ (another euphemism for ethnic cleansing). Quite ironically, the 1975 Third Vienna Agreement that allowed people to remain in the north if they so wished specified that they should be helped ‘to lead normal lives’. This provision has not been honoured for these people are highly discriminated, yet note that ‘normalisation’ in terms of granting them full TRNC citizenship would not be something the RoC government would appreciate given that it sees the TRNC as illegal.

With regard to the Maronites, most of whom were forced to flee their habitats in 1974, two of their four villages have been appropriated by the Turkish army (Aya Marina and Asomatos). Despite this, through the mediation of the Holy See, the Maronites managed to negotiate special arrangements that allowed them to move across the Green Line (especially to and from the village of Kormakiti) something that other Greek Cypriots did not enjoy until April 2003. This is indicative of how the Maronites successfully registered their own exceptionality within the TRNC state of exception. Typically, the Maronite festival in Kormakiti in June 2007 was decorated with Holy See flags, whereas in the south the Maronites tend to display their formal association and allegiance to the Greek Cypriot community by raising Greek and RoC flags. Maronites now have offers from the TRNC to become full citizens and develop their property in the north. But their Parliamentary Representative in the RoC pointed out that they would not do that without the consent of the RoC government, thus avoiding to antagonise Greek Cypriots who cannot currently do so.¹¹ Clearly the Maronites are careful not to overcapitalise on their exception-to-the-exception status in the north, as this runs the risk of undermining their status in the south.

The Greek Cypriots living in the Karpasia peninsula are the most discriminated among the ethnic groups in north Cyprus. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) in Resolution 1333 (2003), which examined the rights of Greek Cypriots, Maronites and Gypsies living in the north, stated that it found the Greek Cypriots to have been the most vulnerable group and was ‘particularly shocked by the imposed division of families, the prohibition on young people returning to their homes, the arbitrary confiscations and expropriations and the general climate of apprehension and uncertainty, even fear, to which members of these communities are deliberately subjected.’ (Par. 8). Though people acknowledge that things are relatively better since 2003, ‘soft’ ethnic cleansing still continues for the remaining ones and the ‘security’ excuse is still being used to deny the rights of Greek Cypriots who stayed behind in 1975, and born in the north, to freely reside in their place of birth. Recently, the practice of bulldozing ‘unsafe’ Greek Cypriot houses has been criticised not only by the Greek Cypriot side but also by the Turkish Cypriot civil society (*Cyprus Mail*, 23/5/2007). Greek Cypriots in the north are viewed as the former

privileged members of the RoC state of exception, so official sympathy for their condition is limited.

Besides TRNC discrimination, Greek Cypriots in Karpasia complain of RoC discrimination, which often follows official perceptions that ‘the enclaved’ cooperate with the TRNC authorities or in cases of mixed marriage. An interviewee suggested that the RoC authorities ‘either see us as martyrs or honorary Turks, whatever suits them.’ (Interview 25/8/2007). Also, they have been especially bitter of their inability to sell their products in the south, such as honey, fish and snails (exacerbated and formalised by EU customs regulations since 2004; though some of these problems are now being re-addressed) and to buy and sell products across the Green Line (i.e., to establish business ventures and not simply to sell their own products). However, their exceptional status is also a reason for positive discrimination; besides the weekly humanitarian aid through the UN (food, medicine, and other basic amenities), they all receive a monthly RoC stipend, in addition to pensions and other social benefits. A walk around the villages of Ayia Triada and Rizokarpaso is revealing. The Turkish settlers have been clearly privileged by TRNC policies—given ‘legal’ occupancy of the ‘abandoned’ houses of Greek Cypriots—but many a settler is employed as maid or worker by the remaining Greek Cypriots. In this context, the TRNC state of exception though creating a formal discrimination against the Greek Cypriots also renders visible a paradoxical disparity where the ‘masters’ work as ‘servants’.

The binary of privileged settler v. alienated local is further complicated when one considers that the ethnic fabric of the Turkish settlers and immigrants is far from uniform (it includes Kurds, Arabs, Yuruks, etc). The latter groups do not receive TRNC citizenship with the same ease and those who are suspected of Kurdish nationalism have not only been rounded up and intimidated, but also deported (ironically back to Turkey), stripped of TRNC nationality (if they had one) and end up losing all the property that was granted to them originally to settle. A self-designated ‘Kurdish Cypriot’ living in the north confirmed that Kurds who are ‘legal’ and enjoy asylum in the south are in contact and cooperate with those of them in the north (Interview 15/5//2007). In fact, a number of Kurds found it possible to move from one state of exception to the other, and succeeded in claiming asylum and residency in the RoC. But that the RoC state of exception is not a cosmopolitan paradise, is clear by the fact that some of them chose to be baptised and change their name (Ioannides, 1991: 37 and 47).

Beyond the Cypriot Exception

In the late twentieth and early twenty-first century, there were high hopes that the Cypriot accession to the EU with its problem settled would have brought an end to the different states of exception in Cyprus. Cypriots would have embraced the ‘European identity’ and used it as a new ontology to transcend the ethno-

nationalist discourses and practices that dominated politics on the island (for the debate, see Diez, 2002). Indeed, the EU process created such a momentum that during the UN sponsored negotiations for a comprehensive settlement of the Cyprus problem there were discussions and propositions for phasing out some of the colonial guarantees, at least if and when Turkey joined the EU. Even without the problem settled, it was thought that the ‘upgrading’ of norms would have had a positive effect on the ground (less exceptionalisations and discriminations), not only for the *de jure* RoC that was acceding but also for the *de facto* state in the north, over which the EU would have had a leverage directly and/or through Turkey. The settlement of ‘the problem’ through the Annan Plan would have ended many, if not all, aspects of the RoC, TRNC and Buffer Zone states of exception but would have formally re-legitimated (i.e. through referenda) the SBA one; that is, through a new founding act that was going to reduce the moral and legal objections that Cypriot exceptionalism was based on a colonial ‘treaty of coercion’ (Constantinou and Richmond: 2005).

What is now becoming apparent is that in certain fundamental respects EU accession has left the states of exception intact and in some respects enhanced them. There were no recommendations by the EU that the RoC should address its post-1963 state of exception, given that efforts were directed towards a comprehensive settlement of the Cyprus problem that was meant to bring an end to all that. The TRNC’s state of exception was not addressed at all (given that it is an internationally unrecognised state anyway) and was dealt with simply by suspending EU law (the *acquis communautaire*) in the areas not effectively controlled by the government of the RoC. However, current EU Commission efforts to harmonise TRNC laws with EU ones worry the RoC government about what this may entail, specifically the danger of ‘upgrading’ and ‘normalising’ the TRNC in Taiwan fashion. The suspension of the *acquis* in the north and the subsequent problem on how to deal with this part of EU territory, seems to be legally (and revealingly) approached by the Commission by reference to colonial examples, like Gibraltar, Ceuta and Mellila cities in Africa but also Helgoland (given by Britain to Germany in exchange for Zanzibar in 1890) (COM, 2004, 466 Final). The SBA state of exception was secured though Protocol 3 of the EU Accession Treaty (2003), which left the SBA outside EU territory and with discounts in the implementation of European human rights instruments. The UN Buffer Zone regime was left intact and in effect became an EU border (Council Regulation No 866/2004), and with the EU demanding stricter and more effective control. Though it took some time, locals increasingly realise that the EU is quite good in prolonging particular states of exception as well as in creating new ones. Of course, things can still develop in unpredictable ways, be it through a comprehensive settlement of the Cyprus problem within the EU, or a joint effort by Greek Cypriots and Turkish Cypriots to formally demand the

withdrawal of the UK bases as part of a settlement, or recognition of the TRNC inside, or outside, or inside/outside the EU.

The Cyprus case illustrates two fundamental problems with regard to current theorisations of the state of exception. *First*, a problem that has not been adequately discussed concerns the status of the sovereign within the system of sovereign states and its ability to exclusively decide upon exceptions to the norm within its territorial jurisdiction. This has been commonly suggested as a matter of proliferation and application of international legal instruments, which engenders new norms that should be adhered to and cannot be easily violated. However, these limits also have to do with the character of sovereignty that the system of sovereign states makes possible in particular places and at particular times. Specifically, this article has shown that the international system can allow for 'obscure' treaties of guarantee to exempt peremptory norms of international law and to constrict the sovereignty of newly established states. This certainly imposes limits on the sovereign with regard to how far it can go in implementing domestic exceptions to the norm (it can only do it as long as it does not risk the external intervention of the 'guarantor') but note that the sovereign can always try to upgrade its status (in the case of the RoC by joining the EU), and within that regional system of sovereign states negotiate the continuation of certain exceptions and/or removal of others. This may still create contradictions in the public discourse of local elites, such as demands that the Treaty of Guarantee is abolished while also demanding that new 'international guarantees' are given for the settlement of the Cyprus problem.

To that extent ability to decide on and enforce domestic exceptions is highly based on the quality of sovereignty one claims to possess and others may want to contest. Is it supervised or unsupervised sovereignty? Is it the sovereignty of a recognised or of an unrecognised state? And if the latter, do the exceptions of that sovereign also remain 'unrecognised' and unaccounted for in their specificity, viewed generally as part of the 'illegality' of that state's existence and therefore as illegal norms rather than legal exceptions? Could the lack of a political settlement work as an alibi for exceptionalism? These questions readily inform the political and moral predicaments on how to deal with the exceptionalism of the TRNC.

Yet the Cyprus case also illustrates the existence of other 'sovereignties' that are less visible in the contemporary system of states, like the 'overseas territory' of the SBA. That the SBA was established as a colonial remnant of limited responsibility and accountability makes it in certain respects easier to enforce exceptions (i.e. it does not have to pretend to be a democratic polity as it was never meant to be anything other than a military base). However its size and the fact that locals live and work in it, makes it necessary to assume some responsibility for the population on par with modern governmentality. It is also clear that in practice the SBA, and successive UK governments, have shown

awareness about the peculiarity of SBA sovereignty and have been careful not to antagonise too much the sovereignty of the RoC. Interestingly, the SBA has not made full use of the excessive legal rights it has with regard not only to its territory, but to the whole island, as explained above.

Second, this article suggests that the discourse of exceptionality is not exclusive to governments and sovereign power, but also a means through which individuals seek to fortify themselves, take exception from specific states of exception, and where possible move outside, or across one to another. There is of course never a guarantee that the fortification the logic of exceptionality provides—qua taking exception from the state of exception—will be adequate or sustainable. However, the point is that the reduction to ‘bare life’ is not necessarily or always total as hardcore adherents of Agamben imply.

In fact, this is the promise offered by Agamben’s more deeply historical study of exceptionalism, which is lost on the way to universalising its practice for current anti-imperial, anti-authoritarian use. What is lost is how the Roman practice of *sacratio* also entailed the idea of the population’s counter-exceptionalisation of the sovereign, the secessionist logic through which ‘*lex sacrata* founded a political power that in some way counterbalanced the sovereign power’ (Agamben, 1998: 84). This is a detail that is nowadays brushed over. Without wishing to idealise the insurrectional moment of naming or taking exception, I have tried to show in this article that postcolonial and ethnocentric regimes in Cyprus utilise the logic of exceptionality but may also be challenged or ‘softened’ by it, allowing for individual opportunity and making possible a politics of resistance, which often remains unacknowledged, disguised or tangential. The paradox is that this politics of resistance can sometimes take the form of explicit or implicit support for one or another state of exception, be it an opposing regime of authority which exceptionalises others or a regime within which one can successfully become an exception to the exception.

From this perspective, Antonio Negri (2003) is right in identifying a redemptive potential in the later Agamben. But this potential needs to be qualified, assessed within specific contexts, where redemption may be muted and still problematic for others. Consider, for example, my epigrammatic Cypriot, who reads the implications of her exceptional status (her right to live in her house inside an army camp created after the 1974 war) as the reason for becoming more inward looking, more religious—in fact, an Orthodox Jew (Interview 9/7/2007). Culturally she still feels very much a Cypriot, has learned to live with the absurdity of her situation, though invariably alienated from both the Greek-Cypriot and Turkish-Cypriot communities. Nicosia provides social comfort but Jerusalem spiritual comfort. Her latest redemption has been in joining another state of exception, becoming a citizen of Israel. She has not yet decided, but one day she may move there permanently.

Notes

For helpful comments, my thanks to Roland Bleiker, Rebecca Bryant, Chris Connery, Olga Demetriou, Ayla Gürel, Mete Hatay, Yiannis Papadakis, Necati Polat, Nicos Trimikliniotis and two anonymous reviewers.

¹ There is a wider debate about the concept of quasi-states, using the term differently than Jackson to identify non-recognition or the lack of de jure authority; see Kolsto (2006). There are also a variety of postcolonial critiques concerning the problematic use of such rankings of sovereignty, see Grovoqui (1996) and Constantinou (2004).

² See Makarios' 'Thirteen Points' for the Revision of the Constitution and Turkish and Turkish Cypriot response.

³ For the report, see http://www.sba.mod.uk/environment_forms/Antennae%20Health%20survey.pdf accessed last on 23/8/2007.

⁴ For the consultation workshop, see http://www.sba.mod.uk/environment_forms/results%20english.pdf accessed last on 23/8/2007.

⁵ For the SBA non-military development policy, see http://www.sba.mod.uk/environment_forms/NMD%20Policy%20.pdf accessed last on 23/8/2007.

⁶ Interview with Costas Nicolaou at Akrotiri, 18 August 2007.

⁷ There are a few others villages where individuals and families stayed behind, notably in Potamia, Ayia Triada and Rizokarpaso, but none has the feeling of a functioning mixed village.

⁸ See <http://www.trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/ENGLISH/DOCUMENTS/7.htm> last accessed 26 August 2007.

⁹ The RoC constitution explicitly forbids both partition and union with another state.

¹⁰ <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/main/polsyst/constitution> last accessed on 30 November 2007.

¹¹ Interview with Antonis Hadjiroussos, 7 December 2006.

References

- Agamben, Giorgio (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*; trans. D. Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, Giorgio (2005). *State of Exception*; trans. K. Attell. Chicago: Chicago University Press.
- Agathangelou, Anna and Ling, L. H. M. (1997). 'Postcolonial Dissidence within Dissident IR: Transforming Narratives of Sovereignty in Greco-Turkish Cyprus', *Studies in Political Economy*, 54: 7-38.
- Bleiker, Roland (2000). *Popular Dissent, Human Agency and World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bryant, Rebecca (2006). On the Condition of Postcoloniality in Cyprus. In Y. Papadakis et al. (Eds.), *Divided Cyprus: Modernity, History and an Island in Conflict*; pp. 47-65. Bloomington: Indiana University Press.

- Clapham, Christopher (1998). Degrees of Statehood. *Review of International Studies*, 24 (2): 143-157.
- Clerides, Glafkos (1989). *Cyprus: My Deposition, Vol I*. Nicosia: Alithia.
- Constantinou, Costas M. (2004). *States of Political Discourse: Words, Regimes, Seditions*. London: Routledge.
- Constantinou, Costas M. (2007). Aporias of identity: Bicomunalism, Hybridity and the “Cyprus Problem”. *Cooperation and Conflict*, 42 (3): 247-270.
- Constantinou, Costas M. and Richmond, Oliver (2005). The Long Mile of Empire: Power, Legitimation and the UK Bases in Cyprus. *Mediterranean Politics*, 10 (1): 65-84.
- Constantinou, Marios (2006). Reasons of state and the constitutional logic of quasi-stateness: the post-colonial contradictions of Cyprus’s intergration in the European confederation. *Postcolonial Studies*, 9 (3): 295-310.
- Diez, Thomas, ed. (2002). *The EU and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union*. Manchester: Manchester University Press.
- Edkins, Jenny and Pin-Fat, Veronique (2005). Through the Wire: Relations of Power and Relations of Violence. *Millennium*, 34 (1): 1-26.
- Foucault, Michel (1991). Governmentality. Trans. R. Braidotti, in Graham Burchell et al (Eds) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, pp. 87-104. Chicago: University of Chicago Press.
- Grovogui, Ziba N’Zatioula (1996). *Sovereigns, Quasi-Sovereigns, and Africans: Race and Self-Determination in International Law*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Hadjipavlou, Maria (2004). *Women in the Cypriot Communities*. Nicosia: Printways.
- Hoffmeister, Frank (2006). *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession*. Leiden: Martinus Nijhoff.
- Huysmans, Jef (2006). International Politics of Insecurity: Normativity, Inwardness and the Exception. *Security Dialogue*, 37 (1): 11-30.
- Ioannides, Christos P. (1991). *In Turkey’s Image: The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*, New York: Aristide D. Caratzas.
- Jackson, Robert H. (1990). *Quasi-states: Sovereignty, International Relations, and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kelsen, Hans (1959). Opinion on the Eligibility of the Future Republic of Cyprus as a Member of the UN. Commissioned by the UN, in Stella Soulioti (Ed.) *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964, vol. 2: The Documents*; pp. 253-260. Minneapolis: Minnesota Mediterranean and East European Monographs, 2006.
- Kolstø, Pal (2006). The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States. *Journal of Peace Research*, 43 (6): 723-740.
- Moran, Michael (1999). *Sovereignty Divided: Essays on the International Dimensions of the Cyprus Problem*. Nicosia: CYREP.
- Navaro-Yashin, Yael (2007). Make Believe Papers, Legal Forms and the Counterfeit: Affective Interactions between Documents and People in Britian and Cyprus. *Anthropological Theory*, 7 (1): 79-98.
- Neal, Andrew (2006). Foucault in Guantanamo: Towards an Archaeology of the Exception. *Security Dialogue*, 37 (1): 31-46.
- Negri, Antonio (2003). The Ripe Fruit of Redemption. In www.generation-online.org/t/negriagamben.htm last accessed 15 December 2007.
- Özersay, Kudret (2005). The Excuse of State Necessity and its Implications on the Cyprus Conflict. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 9 (4): 31-70.

- Papadakis, Yiannis (1996/7). Pyla: A Mixed Borderline Village under U.N. Supervision in Cyprus. *International Journal on Minority and Group Rights*, 3 (4): 353-372.
- Papaphilippou, Loucis (1995). *To Dikaio tēs Anagkēs kai ē Suntagmatikē Taxē stēn Kypro* [Law of Necessity and Constitutional Order in Cyprus]. Nicosia: SEK.
- Prozorov, Sergei (2005). X/Xs: Toward a General Theory of the Exception. *Alternatives: Global, Local, Political*, 30 (1): 81-112.
- Schmitt, Carl (2005). *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Trans. G. Schwab. Chicago: Chicago University Press.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the Weak: Everyday forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Soulioti, Stella (2006). *Fettered Independence: Cyprus 1878-1964 vol. 1: The Narrative*. Minneapolis: Minnesota Mediterranean and East European Monographs.
- Tamkoç, Metin (1988). *The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self-Determination*. London: Rustem.
- Tornaritis, Kriton (1979). *Politeiakon Dikaion tēs Kypriakēs Dēmokratias* [Constitutional Law of the Republic of Cyprus]. Nicosia.
- Trimikliniotis, Nicos (2007). To Kupriako “Dogma tēs Anagkēs”. [The Cypriot ‘Doctrine of Necessity’] *Politis*, 2 September.
- Xydis, Stephen G. (1973). *Cyprus: Reluctant Republic*. The Hague: Mouton & Co.
- Volkan, Vamik D. (1979). *Cyprus-War and Adaptation: A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*. Charlottesville: Virginia University Press.
- Walker, R. B. J. (2005). International, Imperial, Exceptional: With But Mainly Against Kant. Paper delivered at the International Studies Association Convention, Honolulu, Hawaii.
- Zizek, Slavoj (2006). *The Universal Exception*. London: Continuum.

Reconciliation in Cyprus: The View from the Non-Governing Elites

Maria HADJIPAVLOU*

Introduction

The idea of reconciliation has become increasingly significant to conflict-ridden societies and to post-conflict peacebuilding. Though some scholars challenge the notion that reconciliation may contribute directly to peace, reconciliation efforts in post-conflict situations have gained wide recognition as essential to the peace process and to the reconstitution of healthy societies (Herman 1992, Kaufman 2001, Bar-Tal 2001, Staub *et al.* 2005). The credibility awarded to reconciliation reflects an acknowledgement that conflict resolution—a mutually accepted negotiated agreement at the macro level—is not by itself adequate to create a culture of peace that is a “comprehensive society-wide system of values, beliefs, attitudes” to help people put a premium on peace, desire peace, seek peace, and stand for peace (Harris 2002). It has been observed that sometimes formal agreements fall apart or fall short of establishing peaceful and trusting relationships between former rivals unless the psychological wounds resulting from atrocities and feelings of injustice are healed (Pearlman & Saakvitne 1995, Staub 1998). This is where the process of reconciliation is looked upon to penetrate deep into the societal fabric and include all the segments of the population, so that trust and cooperation may begin to evolve within the context of each party’s psychological needs and political concerns and interests.

Though reconciliation as a whole is widely regarded as valuable to the conflict resolution paradigm, certain elements of the process remain heavily debated. History has given us a few notable examples of various reconciliation efforts—such as the establishment of the truth commissions of South African and Guatemala and more recently the Rwanda experience (Staub *et al.* 2005)—upon which broad conceptions of reconciliation rest. However, though various cases provide a general idea of the role reconciliation may play in post-conflict, each situation must also be regarded as invariably unique and deserving of a process tailored to its own circumstances. Cultural specifics as well as the type of conflict must be taken into account, in order that reconciliation effectively addresses particulars of the situation. The Truth and Reconciliation Commission (TRC) established in South Africa, for example, incorporated the idea of *ubuntu*, an ethos of openness and assurance inherent to many African traditions, into the very fabric of its efforts in order to render the Commission more palatable to South Africans (IDEA 2003). The TRC was endowed with the power to offer amnesty to those who fully and publicly disclosed their crimes, and the

* University of Cyprus

Reparation and Rehabilitation Committee was authorized to recommend appropriate forms of compensation for human rights victims. The Commission for Historical Clarification in Guatemala took a slightly different approach. The Commission investigated atrocities committed during the country's civil war without granting amnesty or even naming individual perpetrators (IDEA 2003). In Sierra Leone, a TRC was established in 2000 to produce a report on human rights violations since 1991 and to issue recommendations to facilitate reconciliation and prevent repetition of past violence. The Report was compiled in 2004 and presented to the president and to the UN Security Council (UN ECOSOC/6140, GA/10287, SC/8227 2004). In Sri Lanka, according to Hayner (2001), the president appointed a *Commission of Inquiry into the Involuntary Removal or Disappearance of Persons* to investigate individuals who had purportedly disappeared since January 1988 and to bring charges against those responsible. After investigating over 16,700 cases, the final Report was made public, compensation was paid to relatives of some victims, and over 400 members of the security forces were charged with human rights violations (Hayner 2001). These examples are commonly regarded as successes and exhibited as models for reconciliation. Most recently (2006) the BBC launched a program on reconciliation and healing in Northern Ireland bringing face-to-face victims and perpetrators, through a 10-day televised process chaired by Archbishop Desmond Tutu and two other women trauma facilitators. This was an example to potentially encourage the same idea (truth and reconciliation) in distinct, politically and culturally sensitive ways.

The Cyprus conflict is one example of a situation that demands its own brand of reconciliation and healing. Over thirty-four years have passed since the 1974 signing of a ceasefire agreement that established a UN Green Zone (the "Attila Line" to Greek Cypriots and "the Border" to Turkish Cypriot authorities) to separate Greek and Turkish Cypriot communities into South and North, respectively. There is lack of overt violence on the island but it may be said that a lasting peace has yet to be realized, as many psychological wounds and grievances have yet to be recognized and addressed. UN peacekeeping troops retain a significant presence on the island. The generations born after 1974 have experienced the island in its divided state. Stereotypes, mistrust and generalizations about the "Other" continue to be promulgated and reinforced through education, the media, and official political discourses.

The history of the Cyprus conflict is multi-layered and is in many ways similar to other situations of post-colonial and inter-ethnic dynamics. With the UN proposal (Annan Plan 2004) for a comprehensive settlement aiming at reunification defeated in referenda held in each Cypriot community. Thus Cyprus entered the European Union in May 2004 as a divided society. Enthusiasm for contact between and potential reunification of the Greek and Turkish Cypriot communities, especially perceptible in the months leading up to

the partial “opening” of the Green Line in April 2003, has dissipated significantly after the defeat of the Annan Plan and the deadlock at the official level negotiations. More recently on February 17, 2008, with the election of a new president, Mr. Dimitris Christofias from the leftist party AKEL in the South, new hopes have re-emerged. A meeting was held on March 21 between Mr Christofias and Mr. Mehmet Ali Talat which led to the historic opening of the Ledra/Lokmaci Street. A new dynamic has been created and past memories of Cypriots living in the area have been re-activated creating an atmosphere of – people-to-people reconciliation. There is willingness that more checkpoints along the dividing line will soon open which will definitely assist inter-communal contacts, a necessary factor in the process of eliminating fears and misperceptions.

The purpose of this article is to examine the concept and meaning of reconciliation in the context of Cyprus. The article first examines the scholarship surrounding the idea of reconciliation, referencing the tools through which reconciliation has been attempted elsewhere. It then explores how Cypriot non-governing elites (opinion-makers, though not necessarily policy-makers) understand the concept as well as what tools they propose and which obstacles they view to reconciliation on the island as well as their recommendations. Our analysis is based on extended interviews with Greek and Turkish Cypriot elites in the summer of 2005 and the fall of 2006—that is, after the defeat of the ‘Annan Plan’ and the entry of the island into the European Union. The Cypriot elites do not seem to support external mechanisms or war crime tribunals but rather a series of reconciliations processes including a shared collective history as to be able to move forward. We conclude with lessons learned about reconciliation in the Cyprus context and potential applications elsewhere.

Definition: Process or Product, a Goal?

“In this process, reconciliation entails acknowledging the hurt, understanding each other, even if there are differences, respect the differences and then look for a new future together.” (Greek Cypriot, male interviewee)

In the field of reconciliation there is very little agreement on a definition for the term “reconciliation,” in part because its intricacy demands an equally intricate description. Various attempts have been made to reach consensus on what this term should represent, but those attempts have produced a broad array of opinions on which aspects of reconciliation should be encompassed in its definition. For example, the International Center for Transitional Justice (ICTJ) describes reconciliation as “the condition under which citizens can once again trust one another as citizens,” highlighting trust-based and forward-looking aspects of the concept (ICTJ 2007). Additionally, ICTJ co-founder Priscilla Hayner proposes a definition of reconciliation that describes the “building or rebuilding relationships today that are not haunted by the conflicts and hatreds of

yesterday” (Hayner 2001). This definition directs its focus instead to the importance of relationships and of acknowledging the past. Hazias Assefa agrees that reconciliation is a process out of which a new relationship emerges. This process entails an honest acknowledgement of the harm that each party has inflicted on the other, a readiness to apologize for one’s role in inflicting the injury, and a readiness of conflicting parties to ‘let go.’ It also involves a sincere effort to redress past grievances that caused the conflict and compensate the damage caused, thus allowing both parties to enter into a new, mutually enriching relationship (Assefa 1999). Our Cypriot interviewees stressed these aspects of the process extensively.

On a very basic level, agreement has not been reached on whether reconciliation should be regarded as the *process* of rebuilding these relationships, or whether it should instead be viewed as the *outcome* reached once relationships have been repaired. The Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA) gives us a definition of reconciliation that endorses the process view. It asserts that “reconciliation is a societal process that involves mutual *acknowledgment* of past suffering and the changing of destructive attitudes and behaviour into constructive relationships toward sustainable peace” (SIDA 2003). In highlighting the importance of acknowledgement, change, and relationship-building, SIDA’s definition recognizes reconciliation as a process that moves a society from a fractured past to an interconnected future of shared interests. This indeed relates to the conditions in Cyprus.

Daniel Bar-Tal, speaking before the Conference on Truth, Justice and Reconciliation, emphasizes the *product* aspect of reconciliation, though he describes the process leading to it as well. Bar-Tal described the phenomenon as the end result of two communities, once in conflict, having come together to work toward a common future. He defines reconciliation as a “mutual recognition and acceptance, invested interest and goals in developing peaceful relations, mutual trust, positive attitudes as well as sensitivity and consideration of other party’s needs and interests” (Bar-Tal 2002). Here, reconciliation is viewed much more as the achievement of this “mutual recognition and acceptance,” as the *outcome* of communities having come together to redefine their goals and interests.

The most robust definitions will embrace both ideas, recognizing that the process of reconciliation remains inextricably tied to the reconciled state that it produces. A report by the Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) does just that. This report concedes that reconciliation should be viewed as “both a *goal*—something to achieve—and a *process*—a means to achieve that goal” (IDEA 2003). IDEA describes reconciliation as “an over-arching process which includes the search for truth, justice, forgiveness, healing, and so on... a parallel process that redesigns the *relationship* between us...a process through which a society moves from a divided past to a shared future” (IDEA 2003).

Almost all definitions speak of healing relationships, referring both to process and goals or products to achieve.

Despite definitional variations on numerous aspects of reconciliation, one issue is, in fact, generally agreed-upon, and that is *time*. Though most scholars shy away from prescribing a definite timeline or fixed time frame, they do agree that reconciliation is gradual and progressive.

Actors

The literature on the topic of actors involved predominantly agrees that reconciliation takes place between victims and perpetrators, or between equally-culpable communities. Efforts in post-conflict situations must consider not only those affected by but also those who bear the chief responsibility for initiating and driving reconciliation. It must be decided whether reconciliation should be pursued in a top-down or bottom-up approach, or some combination of the two. SIDA proposes a tripartite approach to reconciliation that incorporates efforts at the elite, middle, and grassroots levels of society. This method seeks to include as many individuals and organizations, from as many levels of society, with as wide a range of interests, as possible. In addition, the role of international actors in reconciliation efforts should be carefully considered, as their presence may either damage or conversely compensate for a situation in which a conflict has left a fractured elite or disenfranchised population unable to organize reconciliation efforts alone.

We must also address the question of pursuing reconciliation at an individual versus societal level. Many focus on reconciliation for and between individuals, employing tools that address personal experiences of the conflict (Staub *et al.* 2005). Yet, while recognizing the value of micro-level reconciliation, Mahmood Mamdani asks “if reconciliation is to be durable, would it not need to be aimed at society (beneficiaries and victims) and not simply at the fractured political elite (perpetrators and victims)?” (Hayes 1998). Some methods, he urges, should focus on the reconciliation of broader communities and whole societies; still other endeavors should be made to connect all efforts at the micro- and macro-levels. Thus, one consideration of any reconciliation effort must be whether (or how) to link reconciliation on a personal level (such as truth-telling practices or conflict resolution workshops) to methods for achieving reconciliation on a broader, society-wide level which includes building new institutional structures available to individuals and groups.

Gender

A broad process of reconciliation should be inclusive of the many and various interests and experiences across societies in conflict. The discussion of actors’ experiences in the reconciliation process (who should drive the process, in which communities reconciliation should be addressed) embraces the question of

gender and what role it should play in the reconciliation process, given that issues of war and peace are generally decided by male elites. All wars and conflicts are gendered and have different impacts on men and women. In 2006 only 13 of the world's 194 States and governments were led by women and less than 17% of women elected members in State parliaments, according to the *Worldwide Guide to Women in Leadership*. It is widely acknowledged that gender often influences the conflict and plays a role in the nature of atrocities committed during conflict. Women's and girls' bodies are frequently turned into battlefields, as is the case with sexual abuse, rape, or forced pregnancy (Hynes 2004). However, in as much as women are targeted simply because of their sex, gender considerations have often failed to factor significantly into post-conflict reconciliation efforts despite international conventions and decisions. These considerations have not been part of the public debate in Cyprus. Only a non-partisan Greek and Turkish Cypriot women's NGO, *Hands Across the Divide* (www.handsacrossthedivide.org), has recently raised such concerns. During the twenty-nine years of the peace process in Cyprus no woman from either community has been appointed as a member of the negotiating team. This is in violation of the UN Security Council Resolution 1325 of 2000 which discusses in depth the participation of women in the peacebuilding and negotiation processes (Hadjipavlou 2006).

In the case of South Africa, for example, the role of gender in reconciliation was minimal. Women and women's organizations were only marginally involved in the construction of the TRC, and the Commission itself only dealt with women's experiences of the conflict in a superficial manner (Goldblatt 2006). This situation, according to the ICTJ, is not rare. "Far too often," it notes, "truth commission mandates, judicial opinions, and policy proposals for reparations and reform have been written, interpreted, and implemented with little regard for the distinct and complex injuries women have suffered" (ICTJ 2007). Women's stories are seldom heard, in part because of the sense of indignity or cultural risk of testifying to sexual abuse, but also due to structural discrimination that fails to incorporate women into the political processes of reconciliation and social reconstruction (SIDA 2003).

Yet, precisely because women often suffer violence differently than men, or play a different role in the conflict than do men, they stand as important constituents in the peacebuilding process (Cockburn 2004). Hynes informs us that as data on morbidity and mortality is collected by the military, primarily focusing on the direct effects of conflict on combatants and rather than civilians, women are rarely included in post-conflict efforts. Rape and sexual exploitation have, on the whole, been disregarded even when documented. Reconciliation processes must address gendered aspect of war and its consequences in order to account for the difference in physical and psychological effects of conflict between men and women. Many countries have come to recognize this potential,

and in a few cases have implemented gender-specific truth hearings or sought ways to incorporate women's organizations into efforts toward political and social reconstruction.

Justice

The notion of justice, and particularly that of retributive justice, has increasingly been tied to reconciliation. The establishment of ad hoc criminal tribunals—such as the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) or for Rwanda (ICTR)—has increased the volume of calls to hold perpetrators accountable for crimes committed during conflict. The founding of the International Criminal Court (ICC) under the 1998 Rome Statute has further solidified the link between post-conflict reconciliation efforts and retributive justice. The founding of the ICC has placed greater emphasis on the idea of justice as linked or, rather, as essential to the reconciliation process. Considerable debate exists over whether perpetrators must be held accountable in order for reconciliation to take place, and whether such accountability necessarily involves introducing Western notions of “justice” through trials, courts, and convictions. A wide variety of answers have been offered to the question of whether criminal justice should be a part of reconciliation at all, and if so, how significant a role it should play.

Some view the incorporation of justice into reconciliation as the only effective method of introducing accountability and legitimacy into a post-conflict situation, discouraging the type of crimes committed, and encouraging a reverence for human rights and democracy (IDEA 2003). In this vein, criminal justice is seen as a means to deter future conflict by punishing perpetrators and simultaneously providing closure to their victims. Criminal justice in post-conflict situations has historically been realized in various ways: through the construction of a court system to try offenders or through instituting a policy that bars perpetrators from returning to or holding political office. Endeavors such as these that focus on modes of punishment are often seen as the most practical means of assuaging victims' pain, the most appropriate method of answering calls for retribution or due punishment, and the most effective preventative measure.

This view is supported by Andrew Rigby in his book, *Justice and Reconciliation*. He argues that incorporating criminal justice into reconciliation efforts helps place guilt, guards against private acts of revenge, and provides an outlet for managing the conflict other than recourse to violence (Rigby 2001). However, Rigby also warns that the instruments of the criminal justice system may appear to be corrupted or arbitrarily applied. In his presentation to a Stockholm International Forum conference on reconciliation, Rigby pointed out that the incorporation of retributive justice into conflict resolution also includes several weaknesses. He notes that deference to retributive justice “presumes that

one can make a distinction between the guilty and the innocent, and in many historical situations of conflict where a people have been divided this is not so easy” (Rigby 2002).

Vinjamuri and Snyder (2004), in their survey of the literature on international criminal tribunals and transitional justice, spoke about three approaches that dominated the field. They discussed a legalistic approach whereby emphasis is placed upon rule-following, and “moral relationships [that] consist of duties and rights determined by law” (p. 346). This is founded on a belief in the importance of the promotion of universal standards of justice, and on the logic that the reduction of atrocities entails persuading elites and masses to comply with international humanitarian rules. Another approach is the pragmatist approach, which is based on the realists’ view of power and self interest of political actors. This approach evaluates who gets tried for abuses and with what consequences, and then derives consequentialist ethical prescriptions from that explanatory account. A third approach is the emotional psychological approach—which interests us more in this article—based on the premise that eliminating the conditions that breed atrocities depends on achieving an emotional catharsis in the community of victims and an acceptance of blame by the perpetrators. “Without an effort to establish a consensus on the truth about past abuses, national reconciliation will be impossible, as resentful groups will continue to use violence to voice their emotions” (Vinjamuri and Snyder 2004, p.357).

Truth and Acknowledgement

Those who support the incorporation of retributive justice into reconciliation efforts cite, in part, the power of judicial measures to uncover truth. Even many of those who doubt the value of retributive justice similarly acknowledge the merit of seeking true accounts of events, crimes, and perpetrators in repairing damaged relationships between communities after conflict. Scholars and conflict management professionals increasingly emphasize the importance of truth-telling and recognition of truth in reconciliation efforts. In reasoning that “truth is central to the process of reconciliation,” Borris and Paul F. Diehl (1998) locate the very substance of reconciliation in the revealing and dissemination of truth.

It is also argued that allowing truths to surface in a post-conflict situation does a great deal to assuage the wounds of individual victims and of society as a whole. The catharsis of truth-telling for the individual is believed to be supplemented by the benefit to society of learning the truth about its past. In his assessment of the South African Truth and Reconciliation Commission, Grahame Hayes recognizes this dual-level value of truth-telling. He argues that the purpose of relating potentially painful memories, as difficult as the telling may be, is in part “to allow them entry into South African *history*, by telling what happened under apartheid. In this sense a construction and re-construction of the apartheid past that ‘has been hidden from history’” will emerge (Hayes

1998, p.33). Relating personal stories of the conflict, therefore, allows entry of painful but important incidents of conflict into the individual *and* collective memory.

Beyond the act of revealing the truth, the process also requires a fundamental acknowledgement of this truth. According to SIDA, “acknowledging past suffering is the initial crucial step in the process of reconciliation. It demands a government or leadership that is committed to the well-being of its population, that takes responsibility of the country’s conflictive past, that initiates a forum in which the past can be uncovered and recognized” (SIDA 2003). In this sense, acknowledgement plays a very important role in reconciliation; by allowing all parties involved to face their past in a comprehensive way, acknowledgement allows communities previously in conflict to construct a shared vision of the future. In addition, acknowledging not only the true nature of atrocities committed but also one’s own role in the conflict, in any capacity, serves to facilitate the transition of truth-telling from an individual to a society-wide level.

Forgiveness

Closely related to the idea of truth-telling and acknowledgement is that of forgiveness; some contend that for a society to truly benefit from reconciliation it must not only acknowledge the truth of atrocities committed but also forgive the perpetrators of these crimes. This view, that forgiveness and reconciliation go hand-in-hand, has historically been located in theological texts. Indeed, the idea of forgiveness is frequently referred to as having roots in or being shaped by religion and spirituality. Finding its roots predominantly in the Christian tradition, forgiveness is seen both as an integral part of reconciliation as well as necessitating a transformation of relationships even deeper than reconciliation itself (SIDA 2003).

Yet forgiveness has ceased to rest exclusively in the domain of theology. It has entered the fields of political and clinical psychology and conflict resolution discourses on reconciliation, and those stressing the importance of forgiveness in post-conflict situations no longer unequivocally tie forgiveness to religious values. For Ervin Staub, forgiveness “paves the way for reconciliation; it furthers healing, thereby making a better future possible. Research indicates that when people forgive, when they let go of their anger, rage, desire to harm the other, a psychological and spiritual burden is lifted from them” (Staub and Pearlman 2001). His approach to understanding forgiveness is a secular one that highlights the psychological benefit of forgiveness for victims of conflict. Thus, for Staub, forgiveness involves letting go of anger and the desire for revenge, and can help diminish the pain that results from victimhood (Staub *et al.* 2005). Furthermore, forgiveness in this description is not merely associated with reconciliation; it is a response to acknowledgement of responsibility and expression of regret. It is described as a necessary precondition for the process and is linked in a causal

way to the emotional release and psychological healing needed to move forward. Staub admits how extremely difficult this forgiving process can be in cases of genocide.

Let us now consider the connection between the above theoretical discussion and the specific case of the Cypriot experience

Reconciliation in the Cyprus Context

The word “reconciliation” in English finds its etymological roots in the Latin base *re*, for “again,” and *conciliare*, for “make friendly,” or in the Latin word *conscientia*, which means “common knowledge.” The Greek word which most closely approximates this Latin-based word is *symfiliosis* (syn+filiosi) meaning “together with you I become friends,” or “I reconcile with myself.” It also means to reach a compromise after resolution of an issue. Its Turkish equivalent, *uzlashmak/barishmak* translates to “make peace,” or to “reach a compromise.” Together, these terms shape how Greek and Turkish Cypriots understand the idea of reconciliation in a proactive manner, and it is in this context that we seek to discover the similar and differing ways in which Cypriots perceive their conflict and prospects of reconciliation for their society.

In order to come to this understanding, we conducted a series of loosely structured interviews of both Turkish and Greek Cypriots. These interviews took place in two stages: the first during the summer of 2005, after the defeat of the Annan Plan and the entry of the Republic to the European Union. The first forty interviews were conducted in collaboration with Virginie Ladisch of the International Center of Conflict Resolution, Columbia University when she came to do her summer internship with me at the university of Cyprus. The second twenty interviews in the fall of 2006 were conducted with Julia Gegenheimer of Yale University, on an Insight Collaborative Fellowship to study conflict management and also worked with me. The interviewees, sixty in number—thirty women and thirty men-- were influential members of their communities either locally or nationally and thus could affect public opinion. We chose to concentrate on “influentials,” in accordance to Herbert Kelman’s definition of this category of elites (Kelman 1987, 1997). “Influentials” are those individuals who are neither policy-makers nor grassroots activists but are close enough to the decision-making centers or to opinion-makers so as to impact change. These “influentials” have neither the constraints of decision-makers nor the weak position of grassroots participants. They gain legitimacy through their professional status. Thus our interviewees were predominantly journalists, members of parliament, university professors, business persons, writers, NGO leaders and lawyers. Their ages ranged from early thirties to late sixties. Some had participated in bicomunal activities. Some were supporters of the Annan Plan while others were not. The interviews were all conducted in English.

Through these interviews and through our discussions on the topic of reconciliation, we sought to explore what is widely seen as a sensitive political issue, but what we also view as a pressing social and psychological need in intractable and protracted conflicts. The position expressed is that reconciliation in Cyprus should take place prior to, in parallel with, *and* after a Cyprus solution. Most Cypriots, in addition, agreed that reconciliation should be ongoing, that the island “should get prepared (for a settlement) and things need to start happening now, before the settlement.” A male Greek Cypriot journalist argued that “the question of reconciliation is related to the whole history of Cyprus and there is no chance for reconciliation unless we know our history,” implying that reconciliation should have begun long ago. A Turkish Cypriot male activist agreed and added “reconciliation should have started yesterday to prepare the people for a solution.” A female Turkish Cypriot researcher also agreed and firmly stated that “there was this false idea that we can live together, we are brothers and sisters, that we know each other, and there is no problem...But we don’t know how to live together. I mean after all these years of conflict and separation we need some sort of adjustment to get to know each other. The referenda results showed this.”

We discussed the possibility of many varieties of reconciliation, from a formal Reconciliation Commission to less official methods such as individual social interactions or community-wide linguistic and cultural sharing. Though a wide variety of opinions were expressed during these interviews, some common themes surfaced. From these opinions and others, we came to regard reconciliation in the Cyprus context as a process which would ideally focus on truth-seeking while promoting a mutual recognition and understanding of the different truths, especially in the interpretations and experiences of the same historical events.

With this article I hope to indicate the importance of opening up a public dialogue on the issue of reconciliation in Cyprus that has yet to develop. During the information campaigns before the referenda, no political party or NGO referred to the issue of reconciliation as being a prerequisite for a solution. No group mentioned the ‘Reconciliation Commission’ as proposed in the Annan Plan. The official adversarial nature of politics on the island failed to allow for such a dialogue to take place, and the “us” and “them” dichotomy between Turkish and Greek Cypriots, as well as between politicians and their constituent communities, trapped what reconciliation could have promoted which is the acknowledgement of a relationship of inter-dependence.

Process, Product, or Both?

While some of those interviewed seemed to acknowledge, implicitly, the idea of reconciliation as an outcome/goal, the majority of both Greek and Turkish Cypriots explicitly described reconciliation as the *process* of rejoining the

Cypriot communities. One female Greek Cypriot Member of Parliament, noted that “reconciliation includes various processes, parallel but not similar.” While she mentioned that “the obvious process has to do with people,” she added that there exists an equally significant political component to reconciliation addressed at the governing elite levels. Another Greek Cypriot female lawyer and activist said that “the term must be approached more as a process rather than an end in itself, and it is a process that involves admissions of mistakes, apologies and the construction of a common collective memory and knowledge that can lead to common understanding of each other’s positions in the past and the present.” This view stresses the long-term aspect and the products it needs to generate.

A male Turkish Cypriot, member of the Chamber of Commerce and influential bi-communalist, echoed the complexity of describing and defining this process, noting the necessity “to understand the needs and interests and what are the perceptions of the other side,” ultimately striving toward empathy. However, he added, “unless you deal with these [issues] and you go through this reconciliation *process*, all those unsettled feelings, (mis)perceptions, and so on [will] hamper future cooperation, sincere contact, and so on.”

It may reasonably be concluded, therefore, that the most applicable definition of reconciliation in the Cyprus context conceives of the idea as a long-term process: one that must be well-designed and that will likely lead to related *products*, which include—according to a Turkish Cypriot female poet—mutual understanding, co-existence, respect for each other, and acceptance that “the one who is different offers you more richness...because in Cyprus we have all these different identities and cultures which we have to voice and build a future on the fences of coexistence.” Such a view breaks down the homogeneity myth in each community and promotes multiculturalism. A number of Turkish Cypriots stressed the view that reconciliation means building trust by recognizing past hurts and working for the future. Many Greek Cypriots spoke about *epana-prosegisis*, meaning re-approchement, as a means to reconnect or come together with the Other. As noted by one female Greek Cypriot psychologist, this concept would help lay the foundation for future reunification of the island.

Cypriots from both sides of the island, furthermore, looked to leaders and maintained the view that the *role of the leadership* in both communities should initiate political reconciliation, thus encouraging and legitimating widespread reconciliation within and across Cypriot society. Many referred to the results of the ‘Annan Plan’ and the lessons learned. Some Greek Cypriot women interviewees felt that the polarization in the Greek Cypriot community following the referenda demonstrated a need for dialogue on intra-communal reconciliation which means the safeguard of the right to have different and contrasting opinions. Thus often in conflict situation democracy is contingent upon the ‘national interest’ as defined by the few governing male elites. The Turkish Cypriots interviewees who voted ‘Yes’ to the Plan expressed great disappointment and a

sense of betrayal at the Greek Cypriot left but continued to express hope and to act positively toward a solution. As a male member of the Turkish Cypriot Chamber of Commerce explained:

“After the Greek Cypriots said ‘No’ there was an atmosphere of disappointment among the Turkish Cypriots. But with the initiative of the Turkish Cypriot Chamber of Commerce we tried to form a bicomunal civil initiative... to come up with proposals that would meet the concerns and needs of the Greek Cypriots and to convince the Greek Cypriots that we care about them. And so we came up with a win-win approach. About 32 organizations among the Turkish Cypriots had signed these proposals. There were 15 Greek Cypriot non-governmental organizations that came to meet with us.... As Chamber of Commerce we try to do ‘match-making’ between different kinds of businesses so as to increase the volume of the Green Line relations.”

Such initiatives demonstrate that reconciliation may be achieved through concrete activities and through promoting an inter-ethnic dialogue that acknowledges mutual interests and shared concerns and an ethos of empathy. This method also encourages the underlying humanistic culture at the micro level which still prevails in Cyprus but has not enjoyed the appropriate political environment to allow it to grow.

Actors in the Reconciliation Process

Both the Greek and the Turkish Cypriots identified multiple actors and institutions as having contributed to the conflict, and noted the need for each to contribute equally to peacebuilding efforts. According to a male Greek Cypriot journalist, “the only way [to pursue reconciliation] is to have the politicians, and especially the government... publicly admit that [they] know we made mistakes...Without the politicians getting involved, reconciliation is impossible.” Other actors were also identified as crucial to reconciliation: non-governmental organizations (NGOs) civil society, political party leaders, the media, and educators. A Turkish Cypriot female academic summed up the multi-level interventions needed to promote a cooperative culture:

“[We should] use objective approaches showing what has been done wrong by both sides in a balanced way and give examples to the world that this has been successfully done, that enmities are not eternal, that each side loses from wars and tensions, but cooperation, economically, socially, democratically can be to the benefit of both sides. In order to do this there are different sectors of the communities which have suffered in different ways. Some people losing their relatives; some people losing their homes and businesses...Different youth groups should come together,

different business groups, teachers and political elites... because if they keep the fighting at the top by giving misinformation and misguidance to the people, then people start hating each other because they are not well informed about the totality of many things.”

Thus, it appears that reconciliation is an inclusive social process that needs to be initiated and carried out by Cypriots themselves, rather than a solely political process requiring strict UN and EU management. Providing full and complete information seems a prerequisite to promote healthy contacts thus moving away from the selective interpretations of events on each side.

The importance of grassroots participation (through widespread public involvement, or through the empowerment of Cypriot civil society) was widely noted, as evidenced by one male Greek Cypriot professor’s comment that “officials definitely have a major role to play, but so does the civil society, and people at the levels outside the state.” Yet even despite this recognition, Greek and Turkish Cypriots alike emphasized repeatedly the need for politicians to take initiative. This view is coupled with the attitude that because politicians are those primarily responsible for initiating the official peace negotiations, inertia amongst the political elite is consequently the foremost cause of the stalled Cypriot reconciliation process. Many expressed the view that the continuation of the conflict is due to leadership intransigence. The expressed hope that “maybe we need some foresighted, wonderful leaders that will come...and will change [the present situation]”. This was a widespread concern that government inactivity lay as an obstacle to reconciliation in Cyprus. As a Turkish Cypriot academic put it, “moreover you need the leaders, the rulers, and the governments to reconcile with one another and then you need the whole society, at least the majority of that society.”

The Concept and Envisaged Role of Retributive Justice

While those interviewed generally concurred in their perception of reconciliation as a process primarily driven by political elites but necessitating widespread support and involvement, views diverged when describing the details of such a process. For instance, the issue of justice holds a variety of meanings to groups of people in each community. According to one female Turkish Cypriot researcher, “justice would actually mean closure (of the desire to return) to a lot of people, or for others getting back to their land, or getting back their identity, or maybe getting the word ‘I am sorry’ from officials...for some, official apologies are helpful.” The views shared by interviewees reached little consensus regarding the role of justice, particularly retributive justice, in Cypriot reconciliation. While many of those interviewed expressed a sincere interest in the pursuit of multiple truths and “justice” generally, very few seemed to conceive of these two ideas in retributive form—that is, in the form of a criminal

tribunal or similar legal proceedings that would try perpetrators of crimes in each community. In general, the pursuit of reconciliation through justice was not popular amongst those interviewed. Some mentioned explicitly that Cypriots are not really looking for “justice” in a conventional retributive sense, and that there is little need for courts or criminal prosecution in a Cypriot reconciliation process. One female Greek Cypriot scholar and activist argued that she failed to “see a trend within society in the South or in the North demanding that justice is done on the basis of punishing specific individuals,” citing that she felt “victims wouldn’t necessarily feel that justice was served” in this context. Another female Greek Cypriot and former member to Parliament agreed that integrating retributive justice into Cypriot reconciliation might actually prevent cohesion from forming in Cyprus’s small society more than it would encourage reconciliation, as the process could serve to expose and ostracize those who had otherwise integrated themselves back into their communities. Some justified this view on grounds that it “was only a few extremists from both sides who committed murders and atrocities, [rather than] the societies at large.” More frequently mentioned with respect to the idea of justice were ideas for grievances committees, bicomunal committees, or intra-communal structures to address psychological trauma and healing.

However, the idea of justice was more frequently supported by Turkish Cypriots than their Greek Cypriot counterparts. Turkish Cypriots patently expressed a desire to see retributive justice incorporated into the Cyprus’s reconciliation process in the form of trials for those who committed murders in the 1960s. Those holding this opinion lamented what they saw as a reverence for Greek Cypriot community members who had committed crimes. One male Turkish Cypriot academic and activist commented that these perpetrators “are endorsed like great heroes, instead of bringing them to trial because they have killed innocent people... nobody has been prosecuted for those crimes.” To those holding this view, a carefully structured process for prosecution of perpetrators in both communities remains essential to national reconciliation. Yet many mentioned that symbolic trials or public admissions of guilt may benefit reconciliation process as much as would constructing a formal judicial system.

Acknowledgement, Understanding, and Mutual Acceptance

The interviewees generally supported the idea of restorative justice rather than its retributive counterpart. For many, the process of restorative justice involved three broad steps—the pursuit of *acknowledgement* and *understanding*, and a *mutual acceptance* of past crimes committed both by the Other and by one’s own community. “Both sides should admit that there were atrocities, there were killings and mass murders in both communities in ‘1963-‘1964 and in 1974...” said a Turkish Cypriot Chamber of Commerce member. Indeed, most interviewees pointed to a need for each side to acknowledge alternative views of

the conflict and differing interpretations. Mutual acknowledgement of past crimes by both sides was generally seen as a precondition to reconciliation of any kind, as a first step in the process of bringing the two communities together peacefully. One male Turkish Cypriot businessman characterized reconciliation as an “acknowledgement that two parties have hurt each other in the past,” and as “a decision to acknowledge this and at the same time to show sincere willingness to put differences aside and start to work together again for a common good.” This emphasis on acknowledgement, not only as an essential component of the reconciliation process but also as a first step in the process to move ahead, was widely held by Cypriot elites from both communities.

In addition, nearly every Greek and Turkish Cypriot interviewee cited the importance of *Understanding*—both the historical multiple truths of the conflict as well as perceptions of the conflict held by the other community. A male Greek Cypriot intellectual and businessman characterized the reconciliation process as “first an understanding of the causes of the conflict from both perspectives of the two sides... [meaning] understanding the perceptions of the other side which would help one understand why certain positions were taken in the past, why they are taken now, why people are still prejudiced against one another. It is a matter of understanding, not about anything else.” This belief in the primacy of understanding to the reconciliation process may be directly derived from a widespread certainty that much of the animosity between Greek and Turkish Cypriots has arisen from a *lack* of one community’s understanding of the other historically, culturally, and politically, which derives from decades of psychological and geographical separation. A Greek Cypriot male academic summed it up as “coming to terms with the injustices and pain that we have caused the other, accepting and respecting the others, and of course asking them to acknowledge their own violence against us.”

Reconciliation for some also meant dispelling myths, misperceptions, prejudices, and negative stereotypes in order to achieve healthy relationships between the two communities. “All this victimization and demonization has to be stopped...In order to reduce prejudice you have to give people some truth, give them the space to feel each other’s pain,” said one male Turkish Cypriot researcher working for an international NGO.

Finally, most Cypriots interviewed conceived of these three steps toward reconciliation as occurring in sequence, beginning with initial acknowledgement and intermediate understanding and culminating in an acceptance of the other community—its views, its past actions, and its current political / economic / cultural situation. “This process” of reconciliation, noted one male Turkish Cypriot lawyer “progresses through acknowledging the hurt [and] understanding each other. Even if there are differences, one needs to accept these differences.”

Yet, Cypriots also mentioned a number of practices prevalent within Greek and Turkish Cypriot communities that they viewed as obstacles to truth-seeking.

“Many people,” noted a female Greek Cypriot politician, “actually know that [certain atrocities] went on, but many people don’t want to talk about them.” Silence was viewed by many as a common way to evade blame, to avoid the guilt that many thought would be placed upon their shoulders should their community accepted responsibility for its crimes. This “collective and selective amnesia,” or choosing “to remember what [one side] has suffered and [choosing] to forget what the other has suffered,” as described by one male Greek Cypriot male professor, remains a primary obstacle to reconciliation, feeding the silence that allows bicomunal division to persist.

Many Cypriots acknowledged that recognition of each community’s involvement in the conflict, coupled by encouragement to discuss such involvement honestly and openly, would contribute significantly and crucially to reconciliation. However, though it was often discussed upon specific questioning, none of those interviewed offered the idea of a Truth and Reconciliation Commission as a potential component of reconciliation in Cyprus. One Turkish Cypriot academic explained why a TRC would not work in Cyprus: “I think in the case of Cyprus there is a lot of ambiguity about what the Cyprus problem is and I think a lot of people would be highly reluctant to submit themselves to this kind of inquiry because they wouldn’t accept its validity... If communities have ownership of their own guilt that would help... One advantage we have in Cyprus is that most of the victims and many of the perpetrators are dead so there is no need to dig up ghosts and so forth, we have a new generation that does not know anything about the other.”

Rather than looking to a formal Commission, the majority of Cypriots interviewed conceived of truth-seeking as occurring on a more unofficial basis, often at the community or individual levels. This same Turkish Cypriot academic promoted the view that social level reconciliation more importantly builds empathy and some “kind of multicultural ethos that brings people together to understand that yes, there was a tragedy on Cyprus; yes, everyone contributed to it...but it is not important how we came to this point, what is important is where we go from here.” In stressing the importance of creating a forward-looking attitude regarding the reconciliation process, this Turkish Cypriot echoed sentiments expressed by many other Cypriots, that reconciliation would come from focusing on a shared future rather than a divided past.

History, Education, and Apology

Many Cypriots mentioned the re-evaluation of history and revision of the education system in both communities as an alternative to the establishment of a Truth and Reconciliation Commission. Most Greek and Turkish Cypriots interviewed cited a biased presentation of historical facts by the media and in schools as one of the largest obstacles to reconciliation between the two communities (Hadipavlou 2005, 2007, Yashin 2002, Spyrou 2001, 2002). This

commonly-held view was stated by one male Greek Cypriot intellectual and businessman, who noted that “the entire modern history of Cyprus is written in two different ways. There is the Greek discourse and the Turkish discourse...the 1963 events or even the 1958 events, and 1974—these should be reasonably dated. But they are not known at all to many people, or they are known in a distorted way.” It is these differing perceptions of various events, or the *importance* of various events, that many Cypriots seemed to view as contributing or at least perpetuating ethnic separation on the island. Selective histories that silence the other’s experiences and truths have become commonplace in Cypriot educational systems, constructing an ‘ecliptic reality’ (Hadjipavlou 2000). A Turkish Cypriot female intellectual and NGO leader said, “I used to be very nationalistic due to the educational system and not having any contact with the Other. It took a long time to overcome it. It required a lot of courage to participate in these things (bicomunal activities) but you need to trust the Other.” Another Turkish Cypriot male activist advised: “We have very badly written textbooks on both sides. We have taken steps to revise our books. I suggest that the other side revise their books as soon as possible. This is one of the critical points building hate among us and us. There should be reconciliation in this aspect. Reconciliation in education is very vital.”

Most of the interviewees suggested healing this rift by re-evaluating history in a less biased manner, and doing so principally through the education system. They also noted that despite recent, unofficial initiatives to revise Turkish and Greek Cypriot textbooks, such a re-evaluation should occur on both ends at the official levels as well. As asserted by one male Turkish Cypriot academic, “the Greeks have to realize that the Cyprus Problem didn’t start in 1974” and that “they discriminated against the Turkish population and they killed a lot of innocent people just because they were Turks... [and] the Turks have to realize that time hasn’t stopped in 1974, but with the Turkish occupation the Greeks suffered as much as we did before 1974.” Such a mutual recognition of mutual suffering could, according to many, be achieved through the presentation of dates and historical events from a more holistic perspective. Textbooks portraying historical events through an unbiased lens would allow both communities on the island to learn not only of the conflict but of their own community’s involvement in it. An understanding of the bicomunal conflict in this way could facilitate reconciliation in Cyprus by dispelling many misperceptions and stereotypes of the other community and prompting recognition of widespread involvement in the conflict on both sides (Hadjipavlou 2004).

According to Staub *et al.* (2005), forgiveness is often presented as a change in a harmed party. Reconciliation, according to these authors, is a change in more than one party and is thus inherently mutual. Many Cypriots drew this connection between reconciliation (acknowledgement, understanding,

acceptance) and forgiveness. For example, one male Greek Cypriot academic argued that when one group in a conflict “[asks] forgiveness from the other... there has to be acknowledgement that both sides have, in a way, harmed each other.” A female Greek Cypriot member of Parliament further expounded upon this link between acknowledgement and forgiveness, suggesting that “each side could say: ‘look, this is what we did wrong, and we ask to be forgiven and we forgive the other side for the wrongs done to us.’” Thus, *mutual* forgiveness would stand as central to the reconciliation process..

Turkish Cypriots seemed to place an even greater emphasis on the centrality of apology to the acknowledgement-forgiveness link. One male Turkish Cypriot lawyer described a need “to acknowledge what went wrong—the mistakes, the bad things that happened—and then [say] sorry.” Another male Turkish Cypriot journalist added that reconciliation “means apology, forgiveness, and an attempt to establish trust between the conflicting parties.” Such an emphasis on apology—by both sides but predominantly by Turkish Cypriots—suggests that a sense of victimization lies central to the way in which each community understands the Cyprus conflict and its role in it. A Turkish Cypriot activist brought up the issue of missing persons and stressed the need for apology from military and political figures:

“The main reconciliation issue on our side is the missing persons. We still couldn’t manage to find bones. This is very traumatic. There is a huge curtain covering this, there should be a sort of apology, maybe some convictions for those who did big crimes against humanity...apology should come from the key leaders, key military people from both sides. Those people should be given a chance to come one step forward and apologize.”

Above all, Cypriots seemed to emphasize aspects of reconciliation noted in this article (acknowledgement, understanding, mutual acceptance, apology, forgiveness) in order to underscore the need for both communities to overcome a past of being at odds and move forward together. These ideas highlight the basic need for increased dialogue, interaction, and communication between the two communities. And while Turkish Cypriots seemed to place greater emphasis on firmly acknowledging past harms through apology and mutual forgiveness, both sides stressed the need to transform the Cypriot post-conflict situation into a forward-looking one, a situation that can move from being mired in past grievances to creating a common future. To this end, they differentiated *reconciliation* from the idea of *rapprochement*. Most Cypriots seemed to believe that reconciliation needed to go beyond simply living side-by-side, articulating a desire to ensure that such a bicomunal society be integrated politically, socially, and—to whatever degree possible—culturally. They seemed to seek a way to minimize the scars of past conflict while not forgetting them, integrating lessons

learnt from the historical animosity between the two communities into a prescription for peaceful bicomunal relations.

The Role of Gender

Much attention has recently been given to the study of the gendered aspect of ethno-national conflicts trying to understand the experiences of men and women in a conflict situation, as well as to what extent it shapes interventions for peacebuilding. In previous research (Hadjipavlou 2006) we found that gender is an important factor to take into account when conflict societies engage in the peace process and reconciliation. And data analysis (from Cypriot women's conflict resolution workshops) demonstrated that Greek and Turkish Cypriot women's voices and experiences are multiple and diverse. Both men and women are socialized in male dominant nationalist paradigms, a fact that can explain how in the initial phases of the dialogue process, Cypriot women from both sides tended to reproduce official discourses. Their own experiences and differentiated voices began to emerge only after a gendered and feminist understanding of the conflict, and conflict resolution skills were introduced into the dialogue. In our research here, women interviewees did not on the whole conceive of the reconciliation process in noticeably different ways from male interviewees. Both stressed common principles such as understanding and acknowledgement, and placed a premium on truth-seeking through grassroots efforts such as education reform, the media discourses and of course the decision-making levels.

It is well-proven today that women and girls constitute more than 80% of the refugees in conflict regions, but this is not always reported. Hynes (2004) tells us that "even if women casualties from war-related shortages of food, potable water and medicine were documented, the data would understate the impact of war on civilian women.... Another limitation to surveilling war-related harm done to women is that women do not always report rape for reasons that include: fear of being socially ostracized, and internalized shame induced by traditions which blame women for male sexual exploitation" (p. 434). To this day the impact of the Cyprus conflict on women has not been documented or publicly addressed. The conflict has been viewed as genderless.

One Turkish Cypriot female academic and poet believed that there is a gendered aspect to the conflict "because we are a militarized society. The women cannot feel comfortable in politics. The way politics is done is quite masculine in this country. And women have to imitate men if they want to get into powerful positions, which is not good. And women who stay with their own qualities they are not desired as politicians." Cypriot women do not join the military and are not exposed to the militarized culture as much as men, leading them to hold, generally, a different mindset about peacebuilding and reconciliation. "They think more of the human condition and the needs of the people," a female Greek Cypriot economist, business woman, and member of 'Hands Across the Divide,'

maintained. She added that Cypriot women think differently than do male politicians, wanting “first peace for all and [thinking] of the good of the whole country” rather than looking initially to their own interests. As in every ethnicized conflict women in Cyprus are expected to reproduce the nation and the national agenda and mothers consider it their duty to offer their sons to the military institution and it does not occur to them that they can challenge this call.

We noted a gendered conception of reconciliation when interviewees discussed the *actors* involved in the process. The women most often spoke about the role of male politicians: “Responsibility lies with the politicians; the politicians need to take initiative and make changes but the politicians in power now aren’t willing to do that,” said a Turkish Cypriot female academic who regretted that women are not part of the decision-making process. She implied that women do not have political power in affecting Cypriot politics. Notably there is only one Greek Cypriot woman in the executive branch of the government and only 12% in the legislative. On the Turkish Cypriot side there is one woman minister of education and one woman in the “parliament.” Some other women interviewees spoke about the issue of psychological trauma and past psychological fears in a manner that suggested a need for the establishment of trauma centers to deal with this unaddressed aspect of reconciliation, something male interviewees did not speak about. “My family faced many difficulties in 1974, we were forced to move and were attacked by Greek Cypriots and we lived in fear...but I do not want to talk about it...These are very painful memories,” a female Turkish Cypriot academic told us. Can ‘forgetting’ be a tool in addressing trauma, she wondered. Another tool mentioned by more female than male interviewees was that of “crossing” the Green Line in order to facilitate personal contacts between citizens from both communities as a way to de-mythesize the ‘enemy,’ share pain through personal stories, and build new relationships. Some of these personal stories upon crossing to the other side to see their homes and properties were very painful for both Greek and Turkish Cypriot women. For instance Turkish Cypriot women spoke about a very different reality upon visiting their villages in the south from which they were driven out since the mid-1960s inter-communal violence. “We go to our previous villages in the South and we face the reality of the disappearance of our village as we knew it because of this bloody crisis on the island we had to leave, and our houses are now destroyed, and we] have not been able to come back to our land for so many years,” said a Turkish Cypriot female bookstore owner. Similar stories we hear from Greek Cypriots.

At one level, some Cypriots (primarily women) expressed a concern as to whether Cyprus’s male-driven political system would yield a reconciliation process which could address the different ways in which the conflict specifically affected Cypriot women, as there has never been a woman as a member of the peace negotiations. Issues of human security and psychological health are of

primary importance to Cypriot women's understanding of healing and reconciliation (Hadjipavlou 2006). A Greek Cypriot female parliamentarian who agreed that the gendered aspect of the conflict must be considered said that "women are not high profile in the reconciliation process, in the negotiation process, let us say. The negotiation process has been run by men... and there have been a few efforts by women's groups to get some reconciliation process going unofficially, as women but they haven't really made a big impact. I believe women have a different approach because of their socialization toward problem-solving and empathy building." Cypriot women from both communities have a different conception of peace, and their experiences of patriarchal structures and militarism as well as nationalism are well documented by Cynthia Cockburn in her outstanding book *'The Line'* (2004).

Concluding Remarks

Reconciliation in Cyprus, like in many other similar conflicts, must be viewed as a long-term process, and one that could yield many products—acknowledgment, apologies, understanding, empathy building, mutual acceptance, restorative justice, trust building and forgiveness. Cypriot non-governing elites seem to agree with the idea of reconciliation as a long-term process and one that needs to be well-designed. Even more so they favored a complex view of reconciliation as a phenomenon that incorporates both the process of reconciling with the end product of reconciled communities. To this end, the interviewees identified a number of mechanisms they viewed as preferable or even necessary for aiding the process or achieving reconciliation. They proposed a tripartite approach, as recommended by SIDA, that incorporates efforts at the governing elite, the middle (influentials, institutions), and the grassroots levels of the societies. This approach is inclusive of a wide range of needs, interests and concerns. The following are some of their main views and recommendations.

Notably, there existed minimal disparity in opinions between Turkish and Greek Cypriots, but some differences between Cypriot men and women. Cypriots have, in general, answered the question "*what is reconciliation?*" in a fairly uniform manner, stressing similar points and highlighting similar mechanisms. Such a trend suggests that a common consensus on the answer to this question, at least amongst elites and opinion-shapers, does indeed exist. Though agreement amongst those interviewed does not necessarily imply that consensus exists within the population of Cyprus as a whole, it does contain many implications for how the issue of reconciliation on the island may be approached.

There exists a unanimous belief that reconciliation should have begun long ago so as to prepare the communities, especially the newer generations, "to live together." Neither Greek nor Turkish Cypriots seemed to favor external mechanisms for reconciliation, such as a TRC or court tribunals. It was generally

acknowledged by influentials on both sides that the “politicians should give their support to the process and demand that reciprocal official apologies be made.”

On a practical level, Cypriots generally seemed to favor addressing the problem in a forward-looking manner, though addressing past grievances and harms while simultaneously (and perhaps chiefly) seeking to prevent reincarnations of the conflict in future generations remains significant. There exists the belief that by addressing (mis)perceptions of the conflict amongst Cypriot youth and for future generations, such as by revising history books and facilitating positive contact between the two communities, Cypriots will be able both to reflect upon the conflict in a retrospective manner and address residual animosities while also addressing the island’s future in the positive, forward-looking manner.

The Cypriot influentials also acknowledged the necessity for a degree of cooperation within the political system. The following reconciliation-promoting activities and tools were unanimously promoted : open and sincere dialogue to learn about the other’s suffering so as to build mutual understanding and empathy; seminars and public meetings to address the painful past and reach a shared understanding of each other’s experiences; recognition of the other’s experiences and identity; cooperation at the level of joint business ventures and trade; institutional structures to promote trauma healing especially for women and relatives of the missing persons; building the governing elites’ adversarial relationship into one of cooperation and recognizing that they have a shared problem to solve; learning each other’s language; socialization of both societies to believe in an independent federal Cyprus and to feel proud of being Cypriot; use of the media to promote mutual understanding and positive stereotypes and achievements of each community; facilitation of politically and social-psychologically person-to-person contact; establishment of a joint Turkish and Greek Cypriot political party so as to promote a shared culture; cultivation of a clear political vision for reunification; leadership legitimization of micro level and NGOs initiatives toward confidence building; creation of a psychological environment in which both communities strive for peace and cooperation; acceptance of responsibility; apology by Turkey for the atrocities committed in 1974; apology by Greek Cypriots crimes committed against Turkish Cypriots and vice versa.

Our case study also shows that in protracted conflicts where overt violence is absent, compared to other conflicts such as the Palestinian-Israeli one, the issue of reconciliation as an urgent psychological need has not been addressed the same way that issues of legalistic political power-sharing, economics or military security have. This shows that reconciliation at the official levels has not been a priority. Our research has shown that the task of promoting justice, accountability, psychological relief and reconciliation is a challenging one, that it can be costly and take decades to achieve. The governing elites on both sides

have not yet included reconciliation in their formal agenda as urged by the 'influentials' we interviewed.

Many of the issues which are at the center of the theoretical debate on reconciliation were also addressed in our interviews. In particular, Cypriots stressed the centrality of understanding and truth-seeking to reconciliation, and the opinions expressed on issues such as the importance of acknowledgement and forgiveness largely mirrored trends in reconciliation literature.

Our findings further accentuate the complexity of how reconciliation is conceived, and thus add to the broader debate on peace building. The majority supported the provision of a 'reconciliation commission', but more as described in the Annan Plan rather than the TRC as established in the South African case. The question that arises for further research is how these 'influentials' would transfer their ideas and recommendations to the bigger political and social systems so as to affect protractedness, empower various segments of the politics in both communities, and affect inactivity at the decision-making levels. In a nut shell we can say that our research has shown that understanding and peace are best achieved by those who know each other. It is seldom sustainable if imposed by outsiders and the population of Cyprus knows this too well.

References

- Assefa, H. (1999). The Meaning of Reconciliation. In European Platform for Conflict Prevention and Transformation, *People Building Peace: 35 Inspiring Stories from Around the World* (pp. 37-45). Netherlands: European Centre for Conflict Prevention.
- Bar-Tal, Daniel (2002). Nature of Reconciliation. Stockholm. International Forum. A *Conference on Truth, Justice, and Reconciliation* (pp.212-215). Stockholm: Stockholm International Forum.
- Bar-Tal, Daniel (2000). From Intractable Conflict through Conflict Resolution to Reconciliation: Psychological Analysis. *Political Psychology*, 21, 351-365.
- Borris, Eileen R. and Paul F. Diehl (1998). Forgiveness, Reconciliation, and the Contribution of International Peacekeeping." In Langholtz, Harvey J. (Ed.). *The Psychology of Peacekeeping*. New York: Praeger Publishers.
- Cockburn, C. (2004). *The Line, Women, Partition, and the Gender Order in Cyprus*. London, Zed.
- Gibson, James L. (2004). Does Truth Lead to Reconciliation? Testing the Causal Assumptions of the South African Truth and Reconciliation Process. *American Journal of Political Science*, 48, 201-217.
- Goldblatt, Beth. (2006). Gender and Reparations in South Africa. *International Center for Transitional Justice, International Development Research Institute*. Retrieved on 6 January 2007 from:
<http://www.ictj.org/static/Africa/SAfrica/SouthAfricaExecSum.pdf>.
- Hadjipavlou, M. (2005). Contacts in Protracted Conflicts: Building a Different Possibility in Cyprus. In M.S. Michael and A.M. Tamis (Eds.), *Cyprus in the Modern World* (pp. 305-328). Thessaloniki: Vaniias.

- Hadjipavlou, M. (2004). The Contribution of Bicomunal Contacts in Building a Civil Society in Cyprus. In Alice Eagly, Reuben Baron, & Lee Hamilton (Eds.), *The Social Psychology of Group Identity and Social Conflict*. (pp. 193-213). Washington D.C.: American Psychological Association.
- Hadjipavlou, M. (2007a). Multiple Stories: The Crossings as part of the Citizens' Reconciliation Efforts in Cyprus? *Innovation*, 20, 53-73.
- Hadjipavlou, M. (2007b). The Cyprus Conflict: Root Causes and Implications for Peacebuilding. *Journal of Peace Research*, 44, 349-365.
- Hadjipavlou, M. (2006). No Permission to Cross: Cypriot Women's Dialogue across the Divide. *Gender, Place and Culture*, 13, 329-353.
- Hartwell, Marcia Byrom (1998). *The Role of Forgiveness in Reconstructing Society After Conflict*. Retrieved on 16 November 2007 from: <http://www.jha.ac/articles/a048.htm>.
- Hayes, Graham (1998). We Suffer Our Memories: Thinking About the Past, Healing, and Reconciliation. *American Imago*, 55, 29-50.
- Hayner, Priscilla B. (2001). *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity*. New York: Routledge.
- Herman, J. (1992). *Trauma and Recovery*. New York: New York Basic Books.
- Hynes H. P. (2004). On the battlefield of women's bodies: An overview of the harm of war on women. In *Women's Studies International Forum* (pp. 431-445). Retrieved on 8 January 2007 from: <http://action.web.ca/home/catw/attach/Paper1OntheBattlefields.pdf>
- Igra, Ludvig (2002). Forgiveness and Reconciliation. In Stockholm International Forum. *A Conference on Truth, Justice, and Reconciliation*. (pp. 233). Stockholm: Stockholm International Forum.
- International Center for Transitional Justice. (2007, 24 April). Reconciliation. Retrieved November 28, 2006, from: <http://www.ictj.org/en/tj/>
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2003). *Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook*. Stockholm: IDEA.
- Kaufman, S. J. (2001). *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic Wars*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press.
- Kelman, Herbert (1997). Social Psychological Dimension of International Conflict. In William. Zartman, and John Rasmussen (Eds.), *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques* (pp. 191-236). Washington, D.C.: US Institute of Peace Press.
- Pearlman, L. A., & Saakvitne, K. W. (1995). *Trauma and the Therapist: Countertransference and vicarious traumatisation in psychotherapy with incest survivor*. New York: W.W. Norton.
- Reddy, Paavani (2004). Truth and Reconciliation Commissions: Instruments for Ending Impunity and Building Lasting Peace. *UN Chronicle Online Edition*. Retrieved on 15 November 2006 from www.un.org/chronicle.
- Rigby, Andrew (2002). Forgiving the Past?—Pathways Toward a Culture of Reconciliation. In Stockholm International Forum. *A Conference on Truth, Justice, and Reconciliation* (pp. 234-39) Stockholm: Stockholm International Forum.
- Rigby, Andrew (2001). *Justice and Reconciliation: After the Violence*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

- Spyrou, Spyros (2002). Images of 'the Other:' The Turk in Greek Cypriot Children's Imaginations. *Race, Ethnicity & Education*, 5, 255-272.
- Staub, E. (1998). Breaking the Cycle of Genocidal Violence: Healing and Reconciliation. In Harvey, J. (Ed.). *Perspectives on Loss*. Washington DC: Taylor and Francis.
- Staub, E., & Pearlman, L. A. (2001). Healing, Reconciliation, and Forgiving after Genocide and Other Collective Violence. In R. G. Helmick & R. L. Peterson (Eds.), *Forgiveness and Reconciliation: Religion, Public Policy and Conflict Transformation* (pp. 195–217). Radnor, PA: Templeton Foundation Press.
- Staub, E., Pearlman, A. L., Gubin, A. and Hagengimana, A. (2005). Healing, Reconciliation, Forgiving and the Prevention of Violence after Genocide or Mass Killing: An Intervention and Its Experimental Evaluation in Rwanda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24 (3). 297-334.
- Swedish International Development Cooperation Agency. (2003). *Reconciliation—Theory and Practice for Development Cooperation*. Stockholm: Department for Cooperation with Non-Governmental Organisations and Humanitarian Assistance.
- United Nations. Economic and Social Council. (2004). *ECOSOC/6140*. Retrieved on 5 March 2007 from: www.un.org.
- United Nations. General Assembly. (2004). *GA/10287*. Retrieved on 5 March 2007 from: www.un.org.
- United Nations. Security Council. (2004). *SC/8227*. Retrieved on 5 March 2007 from: www.un.org.
- United Nations. *Annan Plan for Cyprus, Article 11 Section 1*. Retrieved on 15 November 2006 from: <http://www.un.org/Depts/dpa/annanplan/annanplan.pdf>
- Vinjamuri, L. and Snyder, J. (2004). Advocacy and Scholarship in the Study of International War Crime Tribunals and Transitional Justice. In *Annual Review of Political Science* (pp.345-362). Palo Alto, CA: Annual Reviews.
- Volkan, V. D. (1979). *Cyprus War and Adaptation: A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*. Charlottesville:University Press of Virginia.
- Yashin, Neshe (2002). Symbolism and Rituals in Turkish Cypriot Schools. In Christina Koulouri (Ed.). *Clio in the Balkans: The Politics of History Education* (pp.415-422). Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe.
- Zembylas, M. and Karahasan, H. (2006). The Politics of Memory and Forgetting in Pedagogical Practices: Towards Pedagogies of Reconciliation and Peace in Divided Cyprus. *The Cyprus Review*, 18, 15-35.

The Underlying Assumptions, Structure and Prospects of the Negotiating Process for a Cyprus Settlement

Zenon STAVRINIDES*

Introduction

One of the peculiarities of the Cyprus problem is that the principal parties to the problem – the Greek Cypriots and the Turkish Cypriots under their respective leaders – have different conceptions of what exactly the problem consists in, how it arose, and what would be a proper and just way of settling it.

The Greek Cypriots in their large majority believe that the central core of the problem is the wrong done to them by the Turkish military operations of July-August 1974 and the continued Turkish control of the northern part of the island. For them, therefore, a settlement to the Cyprus problem – a *just* settlement – involves righting that wrong, in other words undoing as far as possible the results of what they regard as the Turkish aggression, ensuring the restoration of the independence and territorial integrity of the Republic of Cyprus and the rights of the Cypriot people; and further, the creation of guarantees against similar Turkish aggression in future. This is the view that has been taken since 1974 by every Greek Cypriot leader and almost every politician in the community. From this view there flow the Greek Cypriot political demands for what they consider to be a just settlement to the Cyprus problem. It is important to appreciate that in putting forward these demands, the Greek Cypriots have had political and diplomatic support from Greece, sometimes strong, sometimes not so strong, but almost never entirely unqualified.

The other principal party to the problem are the Turkish Cypriot people, backed by Turkey – or perhaps one should say, the Turkish government, fronted by the Turkish Cypriot political leadership, which in turn expresses the beliefs of the Turkish Cypriots. By and large, the Turkish Cypriots and the Republic of Turkey which defends, controls, guides and funds the Turkish Cypriot state, take the view that the Cyprus problem was not caused in 1974, but at least as far back as the intercommunal hostilities of 1963-64, when Greek Cypriots sought to change the bicomunal political order established by the independence constitution of 1960, and impose on the Turkish Cypriot community, if necessary by force of arms, a minority status, as a prelude to uniting Cyprus with Greece. For the joint Turkish/Turkish Cypriot side there is no way of returning to the situation as it existed in 1974, or indeed even 1963, and they will not agree to start withdrawing Turkish troops unless a new and very particular constitutional

* Dr., School of Politics and International Studies, University of Leeds

order – what is referred to in shorthand as a ‘bizonal bicomunal federation’ – is created through negotiations and endorsed by international agreements. A federation of this type would provide the Turkish Cypriots with guarantees for their security, political equality with the Greek Cypriot community, an autonomous constituent state for each of the communities, effective share in any government that they will recognize as possessing international personality and the capacity of representing the whole of Cyprus in the international arena. These conditions were effectively secured by the UN Plan presented on 31 March 2004 by the Secretary-General Kofi Annan, the plan known as Annan V, which the Turkish Cypriots approved in the referendum of 24 April 2004 by 64.9% of the vote. This is, of course, the very Plan which the Greek Cypriots, at the urging of their leader President Tassos Papadopoulos, rejected by a majority of 75.83% on the same date in a parallel referendum, and which they most probably still consider unfair and unworkable at the beginning of 2008.

Greek Cypriot leaders have used their exclusive control of the internationally recognized Republic of Cyprus to try to secure in various international organizations of which they have been members – the UN Security Council, the Commonwealth, and a number of European bodies – resolutions that favour their interests. Such resolutions as have been passed are not for the most part entirely pro-Greek, if only because the long-standing exclusion of Turkish Cypriots from the government undermines the Cyprus government’s moral claim to represent *the* people of Cyprus. Besides, Turkish Cypriots have been able, partly through the influence of Turkey, to find friends in many international organizations, such as the UN, the European Union and more especially the Organisation of the Islamic Conference. Be that as it may, Greek Cypriots have long realized that no power, group of powers, or international organizations are willing to take effective action against Turkey to induce it to withdraw its troops in advance of a negotiated settlement. Again, Turkish Cypriots understand that no international organization, and no country other Turkey – no influential country in any case – are going to recognize the Turkish Republic of Northern Cyprus or de-recognize the Republic of Cyprus. So it is clear to both sides that *if* a settlement is to be achieved in Cyprus which is acceptable to the principal parties, it can only be achieved through *negotiations*, rather than war or arbitration.

The main purpose of this paper is to show why it is that the negotiations that have taken place between the leaders of the two Cypriot communities, either in face-to-face talks or through the mediation of UN officials (the so-called ‘proximity talks’), have not yet produced a negotiated settlement..

The main body of the paper falls into four sections.

Section I goes into some detail into the question of how each of the two sides to the Cyprus problem perceive the character and causes of the Cyprus problem, and therefore what it needs to obtain from the *other* side in a free or uncoerced negotiation to secure a package of elements that meets its requirements for a just,

or perhaps *a not intolerably unjust*, settlement. The various series of negotiations which the two parties pursued under the auspices of successive UN Secretaries General between the aftermath of the military operations of 1974 and the framing of the fifth and final version of the UN Plan for a Cyprus settlement (known as Annan V) in 2004 is based on certain assumptions which it is important to identify and appreciate as they determine the structure of the negotiating process.

Section II of the paper presents an abstract model for the type of negotiation used in the search for a Cyprus settlement (one aspect of which is the 'give-and-take' feature), a model which lays bare the formal features of the process.

Section III returns to the differences between the Greek and Turkish sides and applies to the negotiating process the model presented earlier. One consequence of this exercise is explain how *given the structure of the negotiating process*, the fact that each of the negotiating parties places inordinate value or expresses obsessive attachment to certain elements under its control (its current 'assets') and is unwilling or very reluctant to give them up to the opposite side which wants and needs them, makes any progress towards an agreed outcome very difficult to achieve, if not impossible.

Finally, Section IV provides a brief discussion of post-referendums developments and considers briefly the choice between the Greek Cypriot people in the coming presidential election of February 2008.

Section I: Greek and Turkish Cypriot Aims in Settlement Negotiations

It has to be appreciated that Greek Cypriots have never been happy to negotiate with the Turkish side for a compromise settlement in Cyprus. As many Greek Cypriot politicians have declared repeatedly, the essence of the Cyprus problem was that in 1974 Turkey invaded an independent and sovereign state and has continued to occupy it and to increase its *de facto* population by illegal immigration. The solution of the problem is not, or should not be, a matter of negotiations between the victim and the guilty invader (much less with the Turkish Cypriot leader who is nothing but the invader's puppet) aimed at a mutually acceptable, and so a compromise solution; it should be a matter of the international community matching its commitment to international law with a sufficiently strong will to secure its compliance, if necessary by strong sanctions or even force against Turkey. For the Greek Cypriots a just solution of the Cyprus problem, a *really* just solution, would be one which cancelled *all* the effects of a supremely illegal act, the Turkish invasion and occupation, which restores Cyprus to the *status quo ante*. Most Greek Cypriots reasoned in some such way as the following:

- (1) The Turkish invasion brought 35-40,000 Turkish troops to the island. So *all* these troops should leave Cyprus as soon as possible.

- (2) Following the invasion, Turkey sent many thousands of illegal settlers to Turkish-occupied North Cyprus, who by the beginning of 2008 formed the bulk of the population in 'the occupied areas' (settlers together with their offspring are estimated to be about 200,000 people). So all settlers and their offspring (with the possible exception of those who have married Turkish Cypriots) should be sent back to Turkey.
- (3) All Greek Cypriots who lived in the north until 1974 and were forced to flee in the wake of the Turkish military operations should be able (together with their offspring) to return to their former homes in the North and take possession of their properties under conditions of safety.
- (4) The Turkish occupation of the North breached the human rights of Greek Cypriots (and, it was sometimes added, Turkish Cypriots). All Cypriots, whatever their ethnic character and heritage, should be able to enjoy the whole range of the universally acknowledged human rights and fundamental freedoms, including the three freedoms of movement, settlement and property ownership over the whole island. (Greek Cypriots have long been convinced that the three freedoms are firmly and unqualifiedly entrenched in the Treaty of Rome and the European *acquis communautaire*, and they get annoyed when anyone suggests to them that the EU does accept derogations from the *acquis*.)
- (5) Turkey invoked the Treaty of Guarantee to invade and bring disaster to Cyprus. In future Cyprus must have credible international guarantees for its security, independence and sovereignty against external aggression, and such guarantees should prohibit any unilateral right of intervention by any particular country, especially Turkey.
- (6) The division of the island should be ended, and the Republic of Cyprus should be reunited, and its independence should be restored, under a new democratic constitution embracing both Greek and Turkish Cypriots. (A bizonal bicomunal federation is not part of the Greek Cypriot conception of what a truly just settlement would be like.)

All these wrongs can be righted, all the injustices can be removed and a lawful and fair state of affairs can be restored in Cyprus, if only the Turkish side could agree, or could be made to agree, to remove all its troops and illegal immigrants from the Northern part of Cyprus and so relinquish its control over what is now occupied territory. What Greek Cypriots want is for the Turkish side to give back what it took illegally in 1974. This *is* the Greek Cypriot point of view. However, Turkish Cypriots consider that the presence of the Turkish troops controlling and defending a compact Turkish Cypriot community whose number have been beefed up by continuous immigration from Turkey, all living in a continuous and unbroken stretch of land constitutes their main assets, as they guarantee their physical security and give them a strong position from which to negotiate the terms of a peaceful settlement to the Cyprus problem. The Greek Cypriots may

want to nullify the results of the military operations of 1974, but if that happened, where would that leave the Turkish Cypriots? To put the matter another way: If the conditions which reflect the Greek Cypriot conception of a *just* settlement were to be realized, would the result not be the creation of a state of affairs which resembled the situation in the island as it existed in 1964-74, when the Greek Cypriots controlled all the offices in the Republic of Cyprus while the Turkish Cypriots lived under Greek Cypriot rule or cramped in a large number of enclaves under conditions of unfreedom and material privation? Is *that* what Greek Cypriots call a just settlement?

To this question Greek Cypriot would not want to give an affirmative reply. Most Greek Cypriots understand that a government formed by a president elected solely by the Greek Cypriots and a Council of Ministers chosen among the Greek Cypriot citizenry, a House of Representatives made up of Greek Cypriots elected by Greek Cypriots, and generally a system of state institutions staffed by Greek Cypriots and serving mostly Greek Cypriots has no constitutional or moral authority over the Turkish Cypriot community. Greek Cypriot politicians have never ever conceded that the constitutional system under which they have operated since December 1963 (the independence constitution of 1960 suitably amended following the 'departure' of the Turkish Cypriots from the organs of the Republic) is *insufficiently* democratic or legitimate in consequence of the absence of Turkish Cypriot officials. However, most of them realize, or half-realize, that any future settlement which has the support of both communities will have to include a constitutional order which provides for a more than proportionate participation of Turkish Cypriot officials, and indeed, Turkish Cypriot officials endowed with veto powers and other special privileges. This envisioned state of affairs deviates from what most Greek Cypriots consider to be a just settlement. To put the point another way, although Greek Cypriots generally see the exclusive control of the institutions of the Republic of Cyprus as posing no special problem for the legitimacy of the Republic, or indeed for the Republic's claim to be the only legitimate state on the island and to have *de jure* authority over the whole island (minus the British Sovereign bases), nevertheless they realize and accept that they can plausibly demand the restoration of Cyprus's independence and unity, and the Greek Cypriot people's rights on the island only if they are willing to concede that Greek Cypriot officials should share power and responsibility in all the institutions of a re-united Republic with Turkish Cypriots officials on some basis that reflects that the Turkish Cypriot community is not a mere minority in the Republic. Greek Cypriots acknowledge with various degrees of reluctance that the most important political asset in their possession – the internationally recognized Republic – and also their most important material asset – a strong economy providing Greek Cypriots with high living standards – both have to be shared on the basis of principles that need to be agreed upon with the Turkish side in the very negotiations in which the

restoration of the unity of the island and the rights of their community are to be decided.

Indeed, the basis of the negotiations already contain a big concession by the Greek Cypriots. Back in February 1977 the then President of the Cyprus Republic Archbishop Makarios, in his first post-partition meeting with the Turkish Cypriot leader, Rauf Denktash, bowed to the inevitability of accepting that Cyprus should become a bizonal (termed 'bicomunal' at the time) federation, one part of which would be administered by the Greek Cypriot community and the other by the Turkish Cypriot community. This point was later confirmed by his successors in the presidency of the Republic Spyros Kyprianou (1977-88), George Vassiliou (1988-93), Glafkos Clerides (1993-2003), and most recently Tassos Papadopoulos (2003-). Further, all UN proposals for a peaceful settlement of the Cyprus problem adopted the principle that in the federal republic of the future, the two communities would be *politically equal*, and various mechanisms were suggested to make it impossible for one community to impose its will on the other. However, most Greek Cypriot politicians and ordinary citizens still seem to feel that in a really *just* settlement, the Turkish Cypriot community which in 1974 amounted to 18% of the settled, legal population of the island as opposed to 80% of the Greek Cypriot population, ought not have such constitutional powers as to be able, if it so chooses, to frustrate the will of the Greek Cypriot majority on matters that concern the security of the country, economic development, fiscal policy, and foreign and European policy, especially now that Cyprus was a member of the EU.

As I have just suggested, the Greek Cypriot community has two main assets which Turkish Cypriots covet and want a share of, namely (a) an internationally recognized state, a Republic possessed of international legitimacy and a voice in many international bodies of which it is a member such as the UN and the European Union, and (b) a strong economy supporting high living standards for most people. These are the very the things which the Turkish Cypriot community lacks, needs and wishes to obtain.

It might be that the Turkish Cypriot community would *ideally* want to get international recognition for its own state, the self-declared Turkish Republic of Northern Cyprus, reasoning that once this happened it would end the isolation of the Turkish Cypriot people from the rest of the world, get a good share of the tourist trade enjoyed by the Greek Cypriot community and in due course obtain foreign earnings which could provide them with the basis for a strong economy. However, the UN, the EU and many individual countries have made it clear to the Turkish Cypriots that they will never get *de jure* recognition for the TRNC. So an internationally recognized status could be achieved by the Turkish Cypriot community only through their amalgamation with the Greek Cypriot community in an internationally recognized federation. Rauf Denktash, the one and only

paramount leader the Turkish Cypriot community had from 1973 until May 2005, articulated the common Turkish Cypriot/Turkish line by arguing that as there existed in Cyprus two separate, independent and democratic states, the Greek Cypriot state recognized by the international community except Turkey and the TRNC recognized by Turkey, the principal matters requiring negotiation were (a) mutual recognition of these states on the basis of absolute equality, and then (b) the delineation of the border between the two states (which would result in an unspecified amount of territory being handed by the TRNC over to the Greek Cypriot state), and (c) the formation of the loose link between them which could handle, again under conditions of equality, a limited set of matters of joint concern, including foreign relations. The common Turkish Cypriot/Turkish position was predicated on the wish to preserve the advantages created for Turkish Cypriots as a result of the Turkish invasion, including safeguarding their security, the preponderance of the 'Turkishness' of the North by denying Greek Cypriots the use of the homes and properties they may have lost in 1974, as well as the general right to own property and establish residence in the North.

Given the distance between the two sides and the absence of any coercive force on any of the sides, it has long appeared difficult to see *how* the gap could be bridged in any uncoerced negotiations. Kurt Waldheim, Javier Perez de Cuellar, Boutros Boutros-Ghali and more recently Kofi Annan tried to encourage the two sides to yield more to each other, and the thaw in relations between Greece and Turkey since the late 1990s encouraged international statesmen to pay visits to Athens and Ankara to persuade them to prevail upon 'their' respective kith and kin in Cyprus to try to respond more positively and generously to the other side.

Greek Cypriot politicians themselves, and more widely politically influential opinion leaders and ordinary citizens, were from time to time divided in their views of how far to deviate or back down from the principles which they all agreed constituted the *really* just solution to the Cyprus problem for the sake of a negotiated settlement. A number of Greek Cypriot politicians realized that they could not ever get 100 per cent of what they wanted for their constituency, but they insisted that they were unwilling to abandon too many of their rights and interests a settlement involving sharing power in the internationally recognized republic. If they were to agree to a package for a bizonal bicomunal federation (already an unfair concession extracted from Makarios in 1977), they had to have (to put the point very roughly) 90 per cent or 80 per cent of the elements listed above which constitute a just settlement. A sell-out would simply be humiliating and unacceptable. They thought that it would be much better to use the advantage provided by their possession of an internationally recognized state to fight in the international arena for the realization of their rights, than settle for the paltry benefits offered by the Turkish side in exchange of settlement

involving the sharing of the internationally recognized state and a strong economy.

This '90 percenter' group of Greek Cypriot politicians (as we may call them, without taking the term too seriously) were considered to be unrealistic by another group of Greek Cypriot politicians, in as much as the former (including the DEKO party first under Spyros Kyprianou and later Tassos Papadopoulos, the social democratic EDEK party led first by Vassos Lyssarides and currently Yiannakis Omirou, EVROKO and a number of other political groups) insisted on objectives which the Greek Cypriot community and state lacked the diplomatic and political resources to achieve. The second group argued that if the Cyprus problem remained unsolved long enough, the *de facto* division of the island will be cemented and accepted by the world, beginning with a number of Islamic states. Once the TRNC began to receive recognition from foreign countries, Turkish/Turkish Cypriot side would have even less incentive to make any concessions on territory, let alone on the rights and freedoms of Greek Cypriots who lost their homes and properties in the North. In the light of this analysis, the second group argued that the Greek Cypriot side should be willing to settle, reluctantly to be sure, for a bizonal federal settlement that gave their community 70 or 60 per cent of the elements of a really just solution (for example, maybe small contingents of Turkish and Greek troops could remain on the island, and perhaps not all Greek Cypriot refugees would be able to return to their former homes and properties in what would remain a Turkish-dominated federated state. This second group of politicians, the '70 percenters' as may be called – including the right wing Democratic Rally led first by Glafkos Clerides and currently by Nicos Anastasiades, the left-wing AKEL (at least until 2004), and the United Democrats – thought of themselves as moderates or realists, and considered the 90 percenters to be maximalists or anti-realistic. The 90 percenters often accused 70 percenters as being unpatriotic and defeatists, while the latter retorted that the former group had their heads in the clouds.

However, as long as the Turkish Cypriots under Rauf Denktash were unwilling to trade the sharing of power with the Greek Cypriots in a federal republic with substantial concessions to the latter on the issues of territorial adjustments, the restoration of lost properties and the right to residence that were enough to satisfy even the realist or moderate or '70 percenter' group, this group and the maximalist or '90 percenter' group made common cause in blaming Rauf Denktash and his Turkish masters of intransigence. However, when proposals or informal ideas were presented to the two communities for a compromise settlement by UN Secretaries General – as happened with Kurt Waldheim in 1981, Javier Perez de Cuellar in 1984-86 and Boutros Ghali in 1992 – unpleasant disagreements broke out in the Greek Cypriot community between maximalist politicians and the moderates.

In the 30 years between the Turkish invasion and partition of the island and the referendums of 24 April 2004 all Greek Cypriot presidents, helped by Greece, negotiated with the Turkish Cypriot leader Rauf Denktaş and indirectly the Turkish government under the auspices of the United Nations. All series of negotiations failed to produce an agreed compromise settlement giving the advantages of power-sharing in an internationally recognized state for the Turkish Cypriots and the advantages of the restoration of a sufficient proportion of Greek Cypriot rights and interests.

Looking at the negotiations for a Cyprus settlement which were held at various periods between 1975 and 2004, we can discern a certain structure, which itself reflected a number of underlying assumptions. These assumptions include the following:

1. Each of the two negotiating sides aims to obtain for itself through an agreed settlement what it perceives to be its rights and legitimate interests. In 1974 the Greek side lost to the Turks a considerable range of 'goods' (lands, homes and other properties, rights, absence of massive Turkish military control etc) and want these goods to be restored to them. The Turkish side does not appear to feel bad about using the lands and properties in the North or enjoying the safety provided by Turkish troops – they are one of the two communities in Cyprus and consider all these 'goods' as their rightful economic and security 'assets' – and their major goal is to obtain a share in the internationally recognized government as an equal community so they can obtain for themselves international legitimacy and opportunities to advance their economy through foreign investment, foreign trade, tourism and so on. Greek Cypriots regard themselves as the community that forms the four-fifths of the legal population of Cyprus, and as such they consider their legitimate government and state, as well as their sophisticated economy for which they had to work so hard to recreate after 1974, to be their rightful 'assets'; so they resent the fact that the Turkish Cypriots and their friends dispute what is rightfully theirs.
2. Given the beliefs and historical understanding that forms the context in which each community operates, none of them is seriously concerned to ensure a state of affairs which may be regarded by each of the two sides as good and fair *for both of them*. Each side pursues its advantage, knowing that the other side is going to pursue its own advantage. In each community leading politicians express resentment when some of their own people suggest that the other community has experienced undeserved suffering and that some of its claims are fair and just.
3. Each side believes that their vital and rightful interests require that some at least of the economic, political and security assets which are *de facto* under its exclusive control which the other side wants *should remain under its control*. Consequently, some of the aspects of the *de facto* should be

maintained through the projected federation. For example, many Greek Cypriots do not want to see the dissolution of the Republic of Cyprus and its replacement by a brand new state, and many Turkish Cypriots do not want to see the North ever to lose its preponderant Turkish population and culture. In light of the preceding assumptions it can be said that in the negotiations what one side tries to acquire is what the other side considers to be its existing assets, and *vice versa*. So the achievement of one side's targets is regarded as the loss of the other side's assets. This view suggests that any negotiations between the two sides has, roughly speaking, the structure of a zero-sum game.

The last point may be made a little more accurate by comparing two kinds of negotiations by a man and a woman who wish to marry aiming to frame a pre-nuptial agreement which will indicate their respective financial and practical contributions to the relationship, the household they will set up and the upbringing and care of any children they may produce. The first case is that of a man and a woman who love each other, and would like have a loving and tender relationship characterized by commitment to and support for each other and any children they may have, and equal division of the benefits and the responsibilities of the union. The idea, here, is that both partners believe that the more they give to their relationship, the better their union will be, and the more they could get out of it in terms of their happiness and welfare. The second case is that of a man and a woman who were once married, the marriage failed and they divorced in acrimony and recriminations; however, as they have great difficulties in living apart (for example, she took sole possession of the house and custody of the children, but he got control of their joint business and pushed here out), they decide to explore the possibility of getting married again, even though they do not love each other. So they work on a detailed pre-nuptial agreement under which each partner will get for themselves as much as possible of the joint assets of the family, leaving to joint control as little as it is necessary for them to become a family again.

It is clear that the negotiations between the Greek and Turkish Cypriots leaders for a Cyprus settlement are, in spirit and intention, more like the second kind of pre-nuptial agreement than the first kind. There are quite a number of Greek Cypriots and Turkish Cypriots who have good and loving friends in the other community; but these are a minority in both communities and their attitudes and sentiments do not affect the way their leaders conduct the negotiations.

Section II: The Double Optimum Model for the Achievement of a Negotiated Outcome

I now propose to present a model for the kind negotiating process used by Greek and Turkish Cypriot leaders to reach a political settlement in Cyprus. The model which is framed in light of careful, but otherwise quite commonsensical reflection on activities of bilateral negotiations or bargaining in which each of

the two parties aims to obtain something which it lacks, wants and values from the other party which possesses it, in exchange of something it already has and the other party wants. The main characteristics of this familiar kind of process can be found in many different situations, such as two stamp collectors agreeing to exchange stamps from their respective collections, or the owner of an old cottage on a large parcel of land and a building developer making a contract according to which the former hands over his property to the latter who wants to demolish the cottage and build an apartment building on it and in return when the building is completed the latter passes on to the former the ownership of a number of apartments. I call my model for the negotiating process (for reasons that will become clear in due course) *the double optimum model for the achievement of a negotiated outcome*.

I should say immediately that any attempt to produce a formal model to cover a complex and varied set of social activities is bound to result in a considerable degree of 'idealisation'. Only the most general features of the activity are highlighted in abstraction from the circumstances in which the negotiations take place, the personalities and motives of the negotiators, the importance which the outcome holds for one or other of the negotiators and other specifics. This need not be a weakness of my model, since its purpose is to bring to clear focus the character of the fundamental features of the negotiating activity and their basic interconnections; in other words, the structure of the activity.

Let us begin, then. Imagine that two persons whom I shall call Primus and Secundus are engaged in negotiations. (What I say about persons applies *mutandis mutandis* to corporate entities such as governments, firms, nations which are represented in negotiations by duly designated representatives.) Primus has in his possession or under his control a certain set of things of value which I will call his 'assets' (this could include money and material objects or the capacity to provide services and other benefits), and these things may be symbolized as the set {A, B, C, D}. Similarly, another person called Secundus has in his possession a different set of valuable things or assets which may be represented by {W, X, Y, Z}. Primus and Secundus enter into negotiations as each of them (i) wants one or more of the other's assets, and (ii) is willing to give one or more of his own assets to the other in exchange for what he wants to get from him. For example, it may be that

- Primus wants from Secundus certain assets in the latter's possession, specifically W, Y and Z. In this case, W, Y and Z may be called 'the elements wanted by Primus')
- Secundus wants from Primus certain other objects which are Primus's assets, namely, A, B and C.

Here we can say that the sum of assets in possession of one or other of the negotiating sides actually wanted by the other party, i.e. the composite set {W, Y, Z, A, B and C} constitute 'the scope of the negotiation'. Each of the six

elements is the subject of demands by one or other of the negotiators, which the possessor of the element might decide to exchange for something he wants, or else keep it in his possession.

In typical cases, Primus would ideally like to obtain elements W, Y and Z without having to offer anything in exchange any of his own assets, without having to pay any price, without having to incur any costs; but he knows that in the absence of coercion he will not succeed in persuading Secundus to part with any of his assets, unless he himself gives Secundus some of his own assets which Secundus wants. What Primus has to give Secundus to persuade him to hand over one or more of W, Y or Z may be called for convenience 'the price offered'.

Clearly, it is not be assumed that any of the two negotiators is willing to part with *each and every one* of his assets in order to obtain one or more assets from the other side. If Primus considers A to be simply too important for him to concede or hand it over as a price for what he wants (e.g. if he perceives it as constituting his vital interest), he will declare it as unconcedable or non-negotiable. Again Primus may be reluctant to part with B, but he may be willing to give it up, if the other side gives him what he wants badly. (Thus a stamp collector may treasure one of his stamps, but he may reluctantly agree to hand it over to another collector in exchange of another stamp which is equally or more valuable for him as he needs it to complete a 'set' in his collection.) Similarly Secundus might say take the view that he may consider trading Y and Z for what he wants to obtain from Primus, but there is no way he is going to negotiate away his vital asset W. Thus the assets one has, as indeed the elements one wants to obtain from another, are normally ordered in terms of importance for one's welfare, security, sense of dignity and self-respect, interests, future plans, or just sentimental attachment and so on. It would be wrong to suppose that the degree of value a person attaches to one of his assets can always be given a rational justification. A man may be unwilling to part with a piece of family heirloom or the photograph of his parents for any amount of money.

Let us consider that the negotiations between Primus and Secundus proceed for some time, during the course of which Primus refuses to give up his asset A and Secundus refuses to give up his own asset W. In the circumstances, elements A and W are not going to form part of any negotiated outcome. However, each of the negotiators is willing to give up some of his assets; so through a series of moves and counter-moves a particular package deal emerges on the negotiating horizon. The package, which I will symbolize by the letter 'P' has the following elements:

Package deal P:

Primus offers Secundus assets B and C and asks in exchange for Y and Z

Secundus offers Primus assets Y and Z and asks in exchange for B and C

Once P is formulated and put on the table, it will have to be assessed by Primus and Secundus *separately*. Each of them will ask himself (and perhaps his advisers, those he represents and so on) if his interests, wants, desires, plans etc make it ‘a good deal’, which it is worth his while to accept. Specifically,

- Primus has to consider whether he is in some sense *better off* accepting or agreeing to P – which means he will have the changed set {A, D, Y Z} – than remaining in the default situation in which he is in possession of his original assets {A, B, C, D}.
- Secundus for his part has to consider whether he is in some sense *better off* accepting or agreeing to P – which leaves him with assets {W, X, B C} – than staying put in the default situation in which he keeps his original assets {W, X, Y, Z}.

The process by which a negotiator assesses P by comparing it to the default situation is not something that can be formalized easily. The notion of ‘being better off’ does not lend itself to analysis in general terms. As I have suggested, a particular case may have its own peculiarities and a half-hidden background of the negotiator’s wishes, attachments, vulnerabilities, eccentricities and other individual characteristics. For example, a person may have got too attached to the old, smelly, cold cottage in the suburbs in which he was born and lived all his life, and refuses to hand it over to a property developer in exchange of a couple of large apartments with many modern conveniences and luxuries in the city center. People sometimes talk about ‘the devil they know’ and ‘the fear of the unknown’. Some people love innovations and new challenges, and others prefer to continue in the good old ways. Even a rational comparison between the default position and the envisioned negotiating package is not a pure and simple case of exercising cold reason and suppressing sentiment and desire.

However, if each of Primus and Secundus decide *individually* that they are in some sense they are better off under P than under their respective default situations, then the rational move for them to make is to endorse P and conclude the agreement, even though it (naturally) does not give them everything they would have ‘ideally’ wanted. The main idea, here, is that for the package deal to be agreed upon, each of the negotiators must judge that *he himself* obtains from it the best part of what he wants for the lowest, or at least an affordable, price or cost. His own comparison between assets obtained and assets handed over shows him that he hit a kind of optimum. In fact if there is an agreement on package P, it is because the package in question represent for each of Primus and Secundus his own individual optimum. Thus the simple model I have sketched for the achievement of a negotiated outcome may be called *the double optimum model of a negotiated outcome*.

This model can be amended to take into account a small variation to the case considered. Let us suppose that while Primus considers the ‘give’ and ‘take’ aspects of package P, he learns that Secundus is under pressure to give up W

(e.g. hand over his cottage to the bank to cover a relatively small loan), on top of Y and Z, and that the pressure is likely to increase to an unbearable degree before long. In the light of this information Primus may decide to call the deal off, and hold out until Secundus's negotiating stance gets weaker. If that happens, then new negotiations may start which could lead in time to a new package deal Q which is as follows:

Package deal Q:

Primus offers Secundus assets B and C and asks in exchange W, as well as Y and Z

Secundus offers Primus assets W, as well as Y and Z and asks in exchange B, C

Conversely, Secundus may obtain the information that his asset Y will gain in value within a year, and so he calls off package deal P. His intention is to start a new round of negotiations with Primus when he (Secundus) feels the value of his assets have gone up and so he can demand from Primus more elements in exchange for W, Y and Z.

Thus when a new deal Q is considered by the two negotiators, each of them will build into his calculations *a time factor*, and more specifically an (inevitably speculative and risky) view of how much the relative values of the assets wanted and the price paid in return will vary. When the time factor is taken into account, the double optimum model for the achievement of a negotiated outcome (including a settlement to a political problem) takes the form of a judgment on the part of each negotiator that a particular package deal that emerges from the bargain offers the best part of the assets wanted for the lowest price *in the foreseeable future*. It is plain that for the package deal to be clinched, both negotiators must individually reach the view *at the same time* that the package leaves the better off by comparison to the default situation.

Section III: Application of the Double Optimum Model to the Reasoning of the Two Sides in Assessing the Annan Plan on the Eve of the 24 April 2004 Referendums

Over a period of nearly a quarter of a century, successive UN Secretaries General tried to persuade the two communities to reach a compromise settlement on Cyprus by presenting ideas or draft plans themselves which embodied various suggestions for a compromise. Kurt Waldheim presented his 'Evaluation' paper in 1981, Javier Perez de Cuellar presented a set of 'Indicators' in 1983 which he followed up with three draft agreements (1985-86), Boutros Boutros-Ghali formulated a 'Set of Ideas' in 1992, and Kofi Annan and his team framed five successive versions of a Plan between November 2002 and March 2004. Throughout this period, the Turkish Cypriot negotiator was Rauf Denkash who was generally regarded – certainly by Greek Cypriots and also many foreign diplomats – as 'intransigent' in his attitudes towards the negotiations. He

appeared to have his own personal agenda which included securing for the Turkish Cypriots the status of a sovereignty people with their own democratic state, and insisting that the Greek Cypriots should have the same kind of status themselves. The idea was that once the two communities were declared to possess sovereignty, they could then negotiate the details for setting up a joint umbrella organisation, a loose confederal link or something of the kind, to handle foreign relations, currency and a few other matters. In exchange for formalizing the separateness of the Turkish Cypriot state, he was willing to agree to the return of the modern city of Varosha (or part of it) and some more territory which had come since 1974 under the control of the Turkish army. He never appeared to be willing to discuss with sympathy and understanding the claims of Greek Cypriot refugees to return to their former homes and properties, or to agree to the departure of mainland Turkish immigrants, or the departure of the Turkish troops in their entirety. Despite his unwillingness to agree to the creating a unified federal state in Cyprus, a *conventional* federation in which there would be freedom of movement, settlement and property ownership for all Cypriots throughout the island, he did appear willing to sign two of the three draft agreements prepared by Perez de Cuellar (there is some evidence that the Turkish government had put pressure on him to do so). Why were the opportunities for a settlement missed?

The key was that the Greek Cypriot negotiator at the time was President Spyros Kyprianou, who belonged to the school of maximalist '90 percent' politicians. Kyprianou, perhaps naturally but unrealistically, wanted to secure the right of return of all Greek Cypriot refugees under conditions of safety, which certainly meant the departure of all Turkish troops. At that time Kyprianou was strongly criticized by a number of moderate and realist politicians like the '70 pedcenter' Glafkos Clerides and his party Democratic Rally (or DESY), senior political figures in left-wing AKEL, former Foreign Minister Nicos Rolandis and others. Kyprianou, however, received support from Lyssarides of social democratic EDEK and Tassos Papadopoulos who at the time had a miniscule party and poor personal relations with Kyprianou. Maybe Denktash knew that as long as the Greek Cypriot side was represented by '90 percent' politicians, he could afford to appear willing to reach a compromise settlement, since what the UN considered to be a fair and honorable compromise would be rejected by the latter as giving back to the Greek community too little of what they had lost in 1974, and asking them to accept the Turkish Cypriot community is equal partners in a federation.

In 1988 Kyprianou lost the presidential election to a businessman without political experience, George Vassiliou, who had to learn fast what's what. He was not by temperament soft or timid in defending the rights of Greek Cypriot refugees, but he had no illusions about winning back all that had been lost to Greek Cypriots in 1974. Already much time had been wasted in rhetorical

exchanges between the two sides, and the only chance for securing the departure of the Turkish troops from Cyprus was a comprehensive UN-sponsored settlement, and the UN could only support a compromise which would leave the Turkish Cypriot community in a position of control of their own territory in the North. In January 1989 Vassiliou succeeded in getting all Greek Cypriot political parties to work together and produce a joint statement of the Greek Cypriot position on the main aspects of a Cyprus settlement. This was no mean achievement, given the differences between the '90 percenters' and the '70 percenters' in the community. For example, the paper accepted that the Turkish Cypriot canton or state in the future federation will have a 'substantial Turkish Cypriot majority', but (not unnaturally) it remained silent on whether the Greek Cypriot side was willing to accept any limitations or 'ceilings' on the number of Greek Cypriot refugees who could be allowed to return to their former homes and properties. Vassiliou wanted to give out the message that the Greek Cypriot side was open for meaningful and sincere negotiations, but he did not want it to start reducing his demands in the absence of reciprocal concessions by the other side. Vassiliou's eventual reward was the production by Boutros Ghali of the 'Set of Ideas' which covered in broad terms all the main aspects of a possible settlement and – most importantly – included a map indicating the territorial adjustments in favour of the Greek Cypriot community which including the whole of Varosha and Morphou. Vassiliou accepted the 'Set of Ideas', "subject to any improvements that may be made for the benefit of the Greek and Turkish Cypriot communities". However, the appearance of the 'Set of Ideas' happened towards the end of Vassiliou's term of office, and when a new presidential election took place in February 1993, Vassiliou lost to Glafkos Clerides who had hastily stitched together an alliance with former president Spyros Kyprianou. Clerides won the election by a whisker, he cast off the 'Set of Ideas', and promised to negotiate a better settlement with Denktash, which would be based on the High Level Agreements and draw on some of the suggestions in the 'Set of Ideas'.

Clerides was a realist, an able and experienced negotiator, and he had known Denktash for many years. Yet Clerides could not do much, since he was reluctant to lose the maximalist Kyprianou's support by making concessions to Denktash at the time when the latter was not willing to give up any of his assets unless he *first* secured sovereign status, or alternatively the right of self-determination for the Turkish Cypriot people. Clerides was not going to give up the sovereign character of the Republic of Cyprus, the main asset his side possessed, in exchange of nothing beyond an assurance that the Turkish side could hand over to the Greek side some unspecified benefits.

One important development that took place in 1990 was the submission of an application by the Republic of Cyprus to the European Union for full membership. The application was made by Vassiliou, but the Clerides

government put a lot of pep and energy into the effort. Greek Cypriot politicians and diplomats invented the slogan 'The start of accession negotiations between Cyprus and EU will be a catalyst for a Cyprus settlement'. Within a few years, a number of prominent European statesmen and EU officials appeared to buy into this idea. They appeared to reason that since the two sides to the Cyprus problem are not willing to satisfy each other's demands – Denktash would not give the Greek Cypriot side unhindered freedom of movement, settlement and ownership, or the departure of all mainland Turkish troops and immigrants, Clerides would not agree to a confederation between two sovereign states – maybe the EU could give the Greek Cypriots the accession which they wanted passionately, and in return the Greek Cypriot could accept a settlement which would satisfy only 70 or 60 per cent of what they would ideally like. This crude idea was never expressed in so many words, but Sir David (later Lord) Hannay, Britain's Special Representative on Cyprus, made it clear in many speeches and interviews that the Security Council and the EU were both hoping that Cyprus-EU accession negotiations could be held in parallel with intercommunal talks for a Cyprus settlement, and at some point the two processes would meet and become intertwined. This view was accepted at some point by US diplomats who wanted to see the solution to the Cyprus problem, the improvement Greek-Turkish relations, and the opening up of Turkey's own prospects of joining the EU. Thus Cyprus-EU talks began in 1998, soon after Clerides won his second term of office. Indeed, it is not a coincidence that some time after it became clear that Cyprus had all qualification for entering the EU and in due course it would become a full member, Denktash himself proposed to Clerides to start negotiations for a Cyprus settlement, under UN auspices, with a view to finding a settlement for Cyprus. Clerides indicated on many occasions that while he believed all refugees should have the formal rights to return to their former homes and properties in the North, he personally did not expect all refugees to want to return to their former homes. He also said that he did not believe the central government in the federation should be strong (a proposition held dear by the '90 per centers'), but on the contrary it should be weak and only capable of dealing with a limited range of subjects so as to reduce areas of disagreement between the two communities. This was interpreted as a concession to the Turkish point of view which preferred a confederation to a proper federal structure for Cyprus.

As the Cyprus EU negotiations were reaching a successful conclusion, the UN Secretary General thought there was enough progress in the proximity talks between Clerides and Denktash to justify the framing of what came to be known as the Annan Plan. The first version was presented in November 2002, soon after the new Turkish government of the Justice and Development Party (AKP) came to power, and a second version followed soon afterwards. Denktash did not like the Plan one bit, and not unnaturally neither did many Greek Cypriots. However,

most Greek Cypriot politicians took the line that the Plan could not be dismissed or rejected outright – that would put them in a bad light with international and European statesmen since it would contradict the assurances that Clerides gave the EU that he was going to be reasonable and moderate, if Cyprus was invited to join the UN. So the Greek Cypriot reaction to the Annan Plan was that it was a basis for further negotiations. However, Clerides's term of office was coming to an end. In the presidential elections of February 2003, Clerides stood again promising that if elected he would stay in power for just 16 months to oversee the improvement and final endorsement of the Annan Plan. However, the election was won by Tassos Papadopoulos with the support of moderate AKEL and a number of parties and groups of the '90 percenters' school of thought. Papadopoulos had a reputation of a clever, but intransigent and maximalist politician who declared that the Annan Plan could not be accepted as it stood, and in any case he had the will and the ability to negotiate a better deal within the parameters of the Plan.

In fact no negotiations took place in the first year of Papadopoulos's term of office. However, in December 2003 the Turkish Cypriot parliamentary elections produced a new government in the TRNC which was headed by the leader of the Republican Turkish Party Mehmet Ali Talat and in which the Democratic Party, led by Denktash's son Serdar, participated as coalition partner. Papadopoulos asked Kofi Annan to make one last effort to solve the Cyprus problem before Cyprus's accession to the EU, fixed for 1 May 2004.

Papadopoulos believed and hoped that any moves to resume negotiations for a Cyprus settlement would be sabotaged by Denktash with the support of the Turkish government, and this would draw international opprobrium on the Turkish side. This high-risk tactic did not work the way it was anticipated, as the Turkish side agreed to the resumption of talks, and Kofi Annan induced the two sides to accept his arbitration for any points on which agreement proved impossible. Since little, if any real negotiations took place, Kofi Annan felt justified to act as arbiter and write into the new version of his Plan his own provisions. The fifth and final version of the Plan was unveiled on 31 March 2004, one month before Cyprus's EU accession. Within a short time the two Cypriot communities would have to familiarize themselves with the main provisions of the Plan and organize parallel referendums in which each community would endorse or reject the Plan.

President Papadopoulos, his government, his political allies and much of the political establishment, as well as most ordinary Greek Cypriot citizens, judged that the Annan V gave them too little of what was their due and they wanted *back* from the Turkish side. For example, the refugees could only have back one-third of what they still considered to be their homes and properties and receive various forms of compensation for the rest. The Turkish troops would leave in stages over several years; and even at the end of this period a symbolic force of

soldiers from Turkey and Greece would stay indefinitely. So, of all the things they had lost in 1974 as a result of the ‘Turkish invasion’, they would only get only a part back. And they would have to pay an intolerable price for that: the Republic of Cyprus (‘their’ republic) with a considerable history of involvement in world affairs, membership in international organizations and relations with many foreign states, would disappear and be replaced by the ‘United Cyprus Republic’, a new creature in which the two communities would be co-founders. Papadopoulos believed that if things in the new state went wrong some time in future and the Turkish Cypriot community withdrew its co-operation, the United Cyprus Republic would collapse and the Greek Cypriots would find themselves without a recognized state. In fact Papadopoulos was probably the first Cypriot politician who attached supreme importance to the *continued existence* of the Republic of Cyprus. For him the maintenance of the Republic was an asset which he would not trade for anything the other side might be willing to offer.

Following the presentation of the Annan Plan, a noisy and ill-tempered discussion broke out among Greek Cypriots. Papadopoulos made a dramatic address to the Greek Cypriot people on 7 April 2004 in which he produced a biased analysis of the pros and cons of accepting the Plan, many points of which were amplified and propagated by his spokesmen, allies and supporters.

The main idea was that the Greek Cypriot side was asked to give everything immediately, whereas the other side would deliver its goods over a period of months and years. For example, if the Plan was endorsed in the double referendums, the Republic of Cyprus would immediately cease to exist, the Greek Cypriot leader and the Turkish Cypriot leader would automatically become co-Presidents of the new common state of the United Republic of Cyprus until new elections were held for the federal government and parliament. However, the Greek Cypriots were not meant to get any benefits back for some months, the properties issue would probably remain unsolved for an indefinite period of time, and the Turkish Army would not leave for another 14-18 years, and even then not completely. And what would happen if at some point the Turkish Army refused to leave? What if the Turkish Cypriots and Turks inhabiting properties in areas meant to be returned to Greek Cypriots simply decided to stay put. What if the Turkish authorities went back on their word and refused to repatriate the mainland Turkish settlers. How could the Greek Cypriot leaders protest to the United Nations or any other suitable international bodies, if Turkish Cypriot officials used their new constitutional privileges to block any such action? For Greek Cypriots to be asked to share control of the new state with Turkish Cypriots might have been a painful necessity in the best of times; but to accept an arrangement whereby the two Turkish members of the Presidential Council could veto the decisions of the four Greek Cypriot members at the time when there were Turkish troops and settlers in Cyprus constituted a grave danger for Greek Cypriot security and other vital interests.

Further, both President Papadopoulos and his allies made much of the economic aspects of the Annan V package, indicating that the economic burden of the compensation for the properties which would *not* be returned to their original owners, and for the development of the Turkish Cypriot economy and society would be shouldered mainly by the more prosperous Greek Cypriot community. (Some people, including the Bishop of Paphos, went further and argued that a revitalized tourist sector in the North would harm tourists and hotel interests in the South.) Thus power-sharing on the basis of political equality was too high a price for Greek Cypriots to pay (especially by comparison to the very partial satisfaction of their demands on the Turkish side). During the referendum campaign much was made by opponents of the Plan of the economic harm which reunification under the terms of the Plan would bring to the Greek community. Thus the majority of Greek Cypriots thought that the implementation of the Annan Plan – and more especially any partial implementation – would leave them much worse off than the default situation.

The formal accession of the Republic of Cyprus in the European Union which was due to occur a few days after the referendum, on 1 May 2004, was thought by Greek Cypriots to launch them into a new era of enhanced security and diplomatic influence which they could exploit to their own advantage at the time when Turkey was asking to start accession negotiations with the EU. In fact many of President Papadopoulos's allies were arguing in public that Turkey would not be allowed to get a date for the start of accession talks with the EU, unless it committed itself *to the EU* to carrying out a series of actions which would herald the start of a civilized relation with the Republic of Cyprus. Most Greek Cypriots thought that by holding out against the pressures of the 'Anglo-Americans' to accept the proposed settlement, they would be able to obtain before long many more benefits from Turkey (e.g. the quicker withdrawal of the Turkish troops and settlers, and better arrangements for Greek Cypriot properties) for a smaller cost incurred (not *complete* and universally applicable political equality).

Let us now look briefly at the motivation and reasoning of the Turkish Cypriots who voted in favour of the Annan Plan by a majority of 64.9%. Most of them appeared to have been influenced by the following consideration:

1. Their default situation had both positive assets and difficulties. The positive elements included the fact that they felt entirely secure from Greek Cypriot designs (real and imagined), and in any case after the opening of the checkpoints on 23 April 2003 many of them ventured South of the Green Line and many Greek Cypriots went to the North without any incidents. As long as the Turkish Cypriots felt their security would remain unaffected, they were willing to contemplate changes on the ground, including the yielding of some territory to the Greek Cypriots. The Annan Plan provided for the presence of the Turkish troops for another 8-14 years and for

- continuing Turkish guarantees; these were deemed to be sufficient safeguards for of their security. Their problems flowing from their unrecognized status and their weak economy would be alleviated as the settlement meant that (a) they would obtain participation and partnership status in the internationally recognized United Republic of Cyprus and (b) the economic assistance they had a right to expect from the EU after many years of isolation would be considerable, and such assistance could help develop the economic infrastructure and more especially tourist facilities.
2. The cost they had to pay for the benefits derived from the Plan mainly consisted in the reduction of the territory under their control and the requirement that thousands of Turkish Cypriots would have to be relocated in other towns and villages within the Turkish component state or return to their former homes in the South and live under Greek Cypriot rule and its laws. Given that the Turkish Cypriot community would not lose to any significant extent its coherence and compactness in the North of Cyprus, plainly many thought the cost incurred was small by comparison to the benefits wanted. The loss of unrecognized TRNC independence compared well with the achievement of effective participation in the United Cyprus Republic.
 3. The Turkish Cypriots thought that if they were kept out of the EU when the Republic of Cyprus joined it, they would be missing an opportunity to share in the expected opportunities for increased economic prosperity. Some may have feared that once Turkey started negotiations for EU accession and came under pressure from the Greek Cypriots and Greece, Turkey might be forced to make to many concessions. The timing of the referendum and the content of the Annan Plan jointly provided the optimum balance of advantage over disadvantage.

Given that a necessary condition for the adoption of the Annan Plan was that both communities should endorse it by majority in the parallel referendums, the Greek Cypriot rejection meant that the Cyprus problem remained unresolved. Thus the opportunity to bring an end to the long-festering problem under a plan over which no substantial group in either community was enthusiastic over, but which could have brought a new chapter in the history of Cyprus, was lost.

Soon after the Greek Cypriot referendum rejected the Annan Plan, and the Republic of Cyprus joined the EU as a Greek-dominated but divided state, President Papadopoulos and his advisers adopted a strategy which aimed at strengthening over time the diplomatic clout of the Republic of Cyprus vis-à-vis Turkey. This strategy amounted to securing support among as many EU member-states to create pressure on Ankara to concede a series of demands by the Republic of Cyprus which constituted requisites for a new, fairer and (as Greek Cypriots are fond of saying) 'viable' settlement package. This strategy appeared to be based on some such reasoning as the following. Turkey's request

for a date to start accession talks with the EU would be discussed by the European Council meeting in Brussels in December 2004. It was well-known that the Turkish Prime Minister Tayyip Recep Erdogan and his government, the Turkish business and industrial class, and many other sections of Turkish society, were very keen to get a date. Could this keenness mean that the Turkish government would be prepared to pay a relatively high price for the date, such as to undertake to withdraw its troops and mainland settlers sooner rather than later? For Turkey to receive the date, all 25 EU member-states had to give their consent. One dissent would amount to a binding veto on any proposal favourable to Turkey. Could the Republic of Cyprus use its power of veto? President Papadopoulos appeared to toy with the idea, and he certainly talked about the possibility even before Cyprus's formal accession in May 2004.

Later, following talks with officials of Greece and some other EU countries, he told the Greek Cypriot public that "The right to veto is not to be used by small countries." (One thing that must have weighed on his mind was that the Greek Prime Minister Kostas Karamanlis had made it clear to him that Greece was going to support Turkey's accession process and he hoped that Cyprus would do the same. If Cyprus clashed with its closer ally over policy on Turkish accession, its isolation would be apparent to all.) Would any big EU powers be willing to threaten the use of veto, so that Turkey might be forced to start considering paying a price? France and Germany were not very happy with Turkey's request for an early day for commencing accession talks, but they were unwilling to anger their Turkish friends. Besides, Britain, Italy, Sweden and several smaller countries, with some prompting from the United States, decided to support a date for Turkey, and the Greek Cypriots knew it.

In October 2004 President Papadopoulos addressed the UN General Assembly and said among other things that Cyprus was willing to support Turkey's European course, provided that Turkey behaved like a European state. He added that he wanted direct talks with the Turkish government to sort out their differences. Thus Papadopoulos tried to introduce himself as a factor in the EU decision-making process. Turkey ignored him. A few days later the European Commission brought out its report in which it recommended that as Turkey had already made considerable process in meeting the Copenhagen criteria, it should be given a date to start talks. Greek Cypriots were shocked to see that Turkey had no enemies in Europe who could then band together with Cyprus. The Cyprus problem, although still unsolved, had lost its urgency for European governments. You could occupy the territory of an EU member-state and still be counted by the Europeans as a democratic country"

Late in the day, the Cyprus government decided to submit a memorandum to the European Commission setting out a list of demands which Turkey should undertake to comply with before it could be given a date. This document dated

11 October 2004 demanded from Turkey to do the following things as a condition of Cyprus not standing on the way to Turkish European ambitions:

1. Turkey should recognize the Republic of Cyprus.
2. Turkey should promptly sign the adaptation protocol to the Ankara Agreement for extending the terms of the Customs Union to take account of the accession of the ten new Member States.
3. Turkey should abolish all restrictive measures against vessels of Cypriot interest or other Community vessels that approach its ports.
4. Turkey should lift its prohibition on Cyprus-registered aircraft from using internationally-approved air corridors over Turkey.
5. Turkey should cease to veto Cyprus' accession to a number of Regional and International Organizations.
6. Turkey should allow the unimpeded exercise of freedom of expression of its people, especially concerning Turkey's policies on Cyprus.
7. Turkey should end the military occupation of Cyprus and the EU should support the earliest demilitarisation of the island with the full withdrawal of the occupation troops.
8. The EU must support new efforts, under the auspices of the UN Secretary General, "to resolve the problem through an equitable, comprehensive, viable and mutually acceptable settlement, consistent with the fundamental values and principles of Europe" with the constructive cooperation of Turkey.
9. Turkey should return the town of Varosha to its lawful inhabitants; introduce a moratorium on the influx from its territory into the occupied part of Cyprus of Turkish settlers and the facilitation of their repatriation; and introduce a moratorium on all construction activities not having the consent of the lawful property owners in the occupied areas.

As it happened, the Cyprus government – its credibility badly bruised among disappointed European statesmen – failed miserably to induce the EU to take up the Greek Cypriot cause and impose a dilemma on Turkey in the form: "Either you agree to Cyprus's conditions, or else you will not get your date for accession talks!" President Papadopoulos had no leverage or other means of persuading Turkey's influential friends in Europe to induce the Turkish government to accept the list of conditions set by the Cyprus government, except for part of the second condition. On 17 December 2004, at the Brussels EU summit, Turkey was given its date, 3 October 2005, after the Turkish Prime Minister Erdogan promised that before then his government would sign the protocol of adaptation of the Ankara Agreement, taking account of the accession of the ten new EU member states, including Cyprus. The Turkish government in fact refused to open its ports, airports and air corridors to Cyprus shipping and aircraft until after a Cyprus settlement.

Curiously, this strengthened the credibility of President Papadopoulos among Greek Cypriots. His scepticism over Turkey's good faith, and his belief in the unwisdom of trusting Turkey to carry out its international commitments, was now shared by even more Greek Cypriots. Thank Heavens, many Greek Cypriots thought, that the Republic of Cyprus was still in existence, it had not been dissolved and replaced by the United Republic of Cyprus of which the two communities would be equal co-founders. So Greek Cypriot leaders and diplomats still had an important asset, an independent voice and the ability to protest and argue in the international arena!

Section IV: Developments After the Referendums

Despite Papadopoulos's complete failure, during the years that followed the referendum, to exploit Cyprus's membership of the EU in order to deliver a better settlement for the Greek Cypriots than the arrangements envisaged by Annan V, there was no evidence that the majority of Greek Cypriots who voted 'No' regretted their decision. There were certainly no widespread demands for the return of the Plan, no street demonstrations or petitions to the UN to give Greek Cypriots another chance to vote for it. Several explanations may be suggested for this: (1) Many Greek Cypriots continue to attach greater value in having a government which is completely theirs, and independent of the influence of Turkish Cypriot politicians (always regarded Ankara's puppets), than in gaining back Varosha, Morphou, and the other areas which would have formed part of the Greek Cypriot component state. (2) Many Greek Cypriots may still be hoping that Turkey will be worn down in the next few years by Greek Cypriot pressure during the course of EU-Turkish accession talks and agree to the renegotiation of a settlement providing more benefits demanded and/or a lower price to pay. (3) Greek Cypriots could be thinking that if the settlement is not going to rid them, quickly and fully, of the Turkish military presence and the settlers in the North, then the prospect of their regaining possession of one-third of their properties in the North (and giving up some valuable properties in the South which are owned by Turkish Cypriots) is not such a good deal after all. If these suggestions are correct, it follows that Greek Cypriots would only accept a settlement which provided for the removal of all Turkish troops and all or the great majority of settlers, and the restoration of the rights of movement, settlement and ownership to all Cypriots; and even then, they would be reluctant to share the powers of the state on the basis of complete political equality. The question is why expect that the Turkish side should ever agree to this. So that Turkey can join the EU? But Greek Cypriot read regularly in their own press that several influential European countries are against Turkey becoming a full EU member for economic and cultural/religious reasons.

There may have been certain significant changes in Greek Cypriot perceptions and sentiments regarding the Turkish Cypriot community. For example, in April

2006, the Cyprus Broadcasting Corporation published a poll about Greek Cypriot attitudes towards a number of political issues. One question asked people would they would react if “they had to chose whether to live together with the Turkish Cypriots or separately”, 48% of the respondents said they would like to live separately and only 45% said they would chose to live with Turkish Cypriots. The figures make a striking comparison with poll results taken in 2002, the year before the opening of the checkpoints, when Turkish Cypriots were demonstrating against the presence of the Turkish army; and that time more than 67% of Greek Cypriots expressed the wish to together live with Turkish Cypriots. The 2006 results are puzzling, especially as one of the reasons President Papadopoulos gave for recommending a ‘No’ vote in the referendum was that the Annan Plan did not safeguard sufficiently the unity of Cyprus. Nevertheless, President Papadopoulos himself received support for his leadership from 64% of the respondents. This is again paradoxical, given that Papadopoulos’s strategy for achieving a better plan for Cyprus which enhances the unity of Cypriot society, the economy, institutions and territory is based on creating pressure on Turkey during its accession process to the EU, which, incidentally, 66% of Greek Cypriots are opposed to. So, there appeared to be a degree of confusion in Greek Cypriot attitudes towards their own leader and their neighbours in the North.

There is also evidence that a considerable proportion of the Turkish Cypriots who voted ‘Yes’ at the April 2004 referendum have gone cold on the idea of joining the Greek Cypriots in a partnership state. Left-wing Turkish Cypriots are disappointed by the ‘soft rejectionist’ line taken by AKEL in the referendum, and they are not keen to have dealing with the Republic of Cyprus whose leader Papadopoulos has consistently refused to enter into substantive negotiations with the Turkish Cypriot leader Mehmet Ali Talat. The growing tendency of Turkish Cypriots to seek a future in separation from Greek Cypriots is supported by considerable sums of money invested by Turkish and European companies in the construction industry for holiday homes built on Greek Cypriot properties for sale or rent to foreigners. A prosperous future for them independently of Greek Cypriots begins to seem a distinct possibility, and the new Turkish Cypriot cry to the EU “Help lift our isolation!” is meant to ask support for the creation of direct commercial, air and sea links with foreign countries which would expand their exports and especially the tourist traffic. Resistance to this demand by the Republic of Cyprus has been so far fairly effective, but a side-effect of this is increased Turkish Cypriot bitterness.

An interesting development – more interesting for politicians and political commentators than ordinary Cypriots – was that on 8 July 2006 Papadopoulos and Talat met in Nicosia for the first time since Burgenstock in the presence of UN Under Secretary General Ibrahim Gambari. The purpose of the meeting was not to discuss the substance of the Cyprus problem, but first, to reiterate that this

status quo in Cyprus was unacceptable and that both sides sought a bizonal, bicomunal federation, and second and more significantly to establish a new procedure to prepare the ground for substantive negotiations for a Cyprus settlement. The procedure provided that the two sides would jointly set up (1) four technical committees to discuss matters of day-to-day concern, and (2) a number of working groups to discuss all issues pertaining to the basic aspects of the Cyprus problem which either or both of the two sides wished to bring up, and to produce ideas and suggestions which the two leaders could use when they met in due course. No reference to the Annan Plan was made in the so-called Gambari Agreement, and this fact was represented by Papadopoulos and his allies as a considerable success, in that the Plan was now thought to have been laid to rest.

Over the next few months, the Greek Cypriot side proposed that the working groups discuss a large number of issues – according to some press reports, more than 120 in number – covering all major aspects of a Cyprus settlement, and including matters which in the weeks following the abortive referendums Papadopoulos appeared to be saying that he would not re-open. The wish of the Greek Cypriot side to seek a fundamental revision of the Annan Plan may be illustrated by its proposal that a working group should study the constitutional systems in all federal states within the EU and it should determine which was best suited to serve as a model for the new Cypriot state! A number of Greek Cypriot opposition politicians and political commentators pointed out that Papadopoulos's aim was to nullify the Annan Plan by getting the Turkish Cypriot side to negotiate from scratch a new political settlement. If that aim were to succeed, no Cyprus settlement could be achieved in the foreseeable future. In fact Greek Cypriot commentators often say that Papadopoulos aims to play it long and seek a solution to the Cyprus problem in the distant future.

Again the Greek Cypriot side proposed that the technical committee on humanitarian matters should discuss “the problems arising from the exploitation of Greek-owned properties by people other than their legal owners”, hoping against hope that the Turkish side would agree to a moratorium on building and development activities on Greek properties in the North, without being offered any advantage in return. Nobody was surprised that the Turkish Cypriot side refused to rise to the bait. Thus the Greek Cypriot people may have kept full control of their government and economy, but they were reduced to helpless onlookers to the rapid and irrevocable development of their properties in the Famagusta area, Kyrenia District and in and around Morphou by Turkish companies and immigrant building workers. When they voted against the Annan Plan, few could have anticipated that the created the circumstances which helped unleash what Greek Cypriot media call ‘a building orgasm’.

The Turkish Cypriot side showed no inclination to be caught up in any fundamental renegotiation of a Cyprus settlement. They wanted to retain and if

possible strengthen the advantages given them by the Annan Plan, and so they proposed the discussion of about 20 issues, all of which were meant to advance the autonomy of the two component states in any future federation. Indeed, they had an interest in keeping the Annan Plan in public view, especially as the Security Council and various influential governments did give the Gambari agreement lukewarm support. Talat never intended the Annan Plan to be replaced by the Gambari Agreement, and in April 2007 he wrote to the new UN Secretary General Ban Ki Moon accusing the Greek Cypriot side of using the Gambari process as an opportunity to achieve various objectives other than a comprehensive settlement; in particular the extraction of one-sided concessions from Turkey and the Turkish Cypriots.

At around this time Ioannis Kasoulides, a prominent member of the opposition Democratic Rally (DESY) party and former Minister of Foreign Affairs in the Clerides government, indicated his intention of putting himself forward as candidate for the presidential election due to be held on 17 February 2008. Kasoulides had long criticized Papadopoulos for his do-nothing policy and his poor diplomatic record in relation to the Cyprus problem which permitted the cementing of the *de facto* partition of the island. More worrying for Papadopoulos, there were rumblings of discontent among the cadres and senior figures in AKEL, his partners in the last elections. AKEL did not believe that Papadopoulos's refusal to become engaged in negotiations with the Turkish side on the basis of the Annan Plan served the interests of the Greek Cypriots or the cause of reunification to which they had long be committed. In the months after the referendum, AKEL made it clear that Annan V could still form the basis of a comprehensive settlement to the Cyprus problem, once it was supplemented by certain provisions designed to enhance the security of the two communities and by a machinery to ensure the implementation of the Plan. Papadopoulos found himself on the defensive and through his spokesmen and allies he charged his accusers of "granting indulgences to Turkey" (a charming metaphor used by '90 percenters' politicians and journalists against those Greek Cypriots who refuse to put *all* the blame on the Turkish side), a country which not only invaded and occupied North Cyprus, but now is refusing to abide by the terms of the Gambari Agreement. From Papadopoulos's point of view, any resumption of substantial talks without sufficient preparation would inevitably bring to the fore the Annan Plan, which was anathema to him and the other '90 percenters' politicians.

On 5 September 2007 Papadopoulos and Talat met again in the residence of UN Special Representative in Nicosia Michael Moller to review the Gambari Agreement. Papadopoulos tried to persuade Talat to take seriously the Gambari process and authorize his officials to start work in earnest. Talat tried to take the high ground and proposed that the process should be accelerated by initiating preliminary work by officials – such as the creation of working groups the deal with the basic aspects of the Cyprus problem, plus relations with the EU – in

order to prepare within a two-month period the groundwork for substantive negotiations between the two leaders, resulting in a comprehensive settlement by the end of 2008. However, his proposal was turned down by Papadopoulos, who objected to any attempt to impose a time limit on preparatory work and insisted that comprehensive negotiations could not begin until the technical committees and working groups had framed solutions to the issues that currently divide the two sides. Later, speaking on television Papadopoulos claimed that the Turkish side lacked the political will to implement the Gambari Agreement (naturally!), and that Talat tried to change, rather than speed up, the Gambari process and to limit any discussion of day-to-day issues. Thus the meeting led to nothing but the usual recriminations which Greek and Turkish Cypriot people had learned to expect in such circumstances.

In the Autumn of 2007 the presidential campaign in the Republic of Cyprus went into top gear and statements by the three main candidates, together with discussions in the media among their respective supporters, appeared to re-sensitise a proportion of the Greek Cypriot public to the political situation. In the absence of negotiations, the UN and the EU lost the active interest they once had on a Cyprus settlement. In the institutions of the EU, such as the European Commission and the European Parliament the talk now was about how to help the Turkish Cypriots – whose community, like North Cyprus itself, was part of the EU – to get closer to the EU. Rapid economic developments in the North and increased immigration from Turkey could mean that in a few years' time North Cyprus will become a 'Little Turkey', possibly recognized by a few Islamic states, and 'acknowledged' as a distinct country with its own network of foreign commercial and economic relations, much like Taiwan. Was it not stated by none other than George Lillikas, Papadopoulos's former Minister for Trade and Industry and later Foreign Affairs, and since summer 2007 co-ordinator of the president's re-election campaign, that the way things were going, by the year 2010 there would not be any unused or undeveloped Greek Cypriot properties in the North? So, some people reasoned, isn't it better to go back to the negotiating table to see whether half a loaf may after all be available, before that too disappears? Perhaps the map contained in the Annan Plan, which indicates territorial adjustments in favour of the Greek Cypriot community, may still be on the table and could serve as the basis of a fairer division of territory between the two communities. As for political equality between the two communities and component states, this is not regarded a fair arrangement for most Greek Cypriots – but can it be avoided? How? Politicians of the '70 percenter' school of thought, together with small groups of people who actually *are* friends with Turkish Cypriots and *want* to see the reconciliation of the communities, now have the options of voting for Kasoulides or Christofias in the elections of February 2008.

On the eve of the presidential election a succession of polls recording voting intentions suggest that among the three main candidates (out of a field of 12), Papadopoulos is slightly ahead of the other candidates at about 30-32% of the sample, Christofias follows at 29-30.5% and Kasoulides comes third at 28-30%. The undecided are estimated to be about 10% of the electorate, but when they go to the polls, their votes will probably be distributed among the main candidates. The general expectation is that none of the candidates will get the required 50% + 1 of the valid votes cast on Sunday 17 February 2008, and so there will have to be a run-off between the two strongest candidates on the following Sunday 24 February 2008. If the Papadopoulos and Christofias are candidates on the second Sunday, the Greek Cypriot people will have a choice between a maximalist politician and a moderate one who believes in the need for renewed negotiations and reconciliation with the Turkish Cypriots. However, Kasoulides's supporters may find it hard to give their vote to left-winger who rose to prominence as a Moscow-trained communist cadre, even if Kasoulides himself and the DESY leadership form an alliance with AKEL for the purpose of pursuing a negotiated settlement with the Turkish side. Again, if Papadopoulos and Kasoulides go to the second round, AKEL supporters may find it difficult to vote for the candidate of the right-wing party, unless perhaps Kasoulides offers to share governmental power with them and agree to an action plan aimed at a settlement. If, however, the final contest is between Christofias and Kasoulides – a distinct possibility – then Papadopoulos, his allies and supporters will be able to negotiate their support with the candidate who is most convincing in his assurances that he will not negotiate outside the Gambari process.

The Greek Cypriot people are at a cross-road and they have a to make a difficult choice: it is either standing firm, and indeed standing still, on the default position, retaining the Greekness of the Republic of Cyprus, the stability of a strong economy supporting a high standard of living for Greek Cypriots, and the empty rhetoric about 'struggle' and 'justice'; or else negotiating the creation of a bizonal, bicommunal federal republic with their long-standing Turkish Cypriot neighbours, and sharing with them on the basis of equality the powers and responsibilities of the new republic, as well as benefits of a flourishing economy. If the latter course is taken, the great challenge for Greek Cypriots is to make friends not just with the Turkish Cypriots, but also with the Turkish people beyond the northern coast of the island.

However, there is no reason to think that the Turkish side will be softer and more accommodating to a realist Greek Cypriot president than it was to a realist Vassiliou or a moderate Clerides. The Turkish Cypriot community is politically and economically stronger in 2008 than it had been during earlier attempts to solve the Cyprus problem. Just like Papadopoulos was stalling on the negotiating process in the period before and after the referendum hoping that in due course, with Cyprus in the EU and Turkey knocking at the door, the difference in

diplomatic clout between the two countries would be reduced and the Greek Cypriots could get more advantages for a lower price, so Talat and Ankara may be reasoning that if in the near future the TRNC receives recognition by some Islamic countries and achieves direct trade and transport links with EU states, the Greek Cypriot side may get very worried and agree to a confederal union in which only Varosha will be returned to them but not the newly developed Morphou. The double optimum model for the achievement of a negotiated outcome requires that in any successful negotiation the two sides need to create a package involving the exchange of assets which both of them *individually, but simultaneously* judge to leave them on balance better than their respective default situations.

‘The Details Stage’: The Most Difficult Stage of Cyprus Negotiations

Deniz Taşkın İŞÇİOĞLU*

In diplomacy ‘the art of negotiation’ is so powerful that it has resolved many conflicts throughout history. Yet, when the two negotiating sides are hostile to each other it is extremely difficult to bring them to the negotiating table. The ‘details stage’ is more often than not the most difficult stage encountered during the whole negotiation process. Negotiators almost always encounter grave problems during the ‘details stage’ and the Cyprus talks have been no exception to this rule. Berridge (2002) classifies the negotiation process in various stages. He argues that if the pre-negotiation process in the negotiation process is concluded successfully, then, this is the right time to move to the ‘around the table negotiation’ process. This process incorporates the ‘formula stage’ and ‘details stage’. All the stages are very important and difficult in a negotiation process, but the more formal ‘details stage’ is commonly regarded as the most problematic.

According to Berridge, “the details stage is a strong candidate for the dubious honor of being called the most difficult stage of all.”¹ “Most negotiations seek to settle a certain number of detailed points of conflict on which parties have a more or less precise idea of what they want. Detailing is difficult because of the hostility encountered. Dealing with the details is often the most complex part of the process of negotiation and can not be covered in a single model.”² At this stage, hopes and expectations are very important. The opponents set out to negotiate because of a problem or a dispute and they try to find a solution. The problem arises when the negotiation atmosphere becomes more hostile and when the parties are engaged in looking for their formula. At this stage, each party would like to realize its demands. Until now diplomacy has failed to provide a solution to the 40 odd years of Cyprus conflict.

There have been numerous negotiation efforts between the Turkish administration and the Greek administration in Cyprus. Most have collapsed at the ‘details stage’ of the negotiation. This is due largely to the fact that, at this stage, the parties have looked to ways of imposing their own respective formulas without seeking compromise. At the ‘formula stage’, the parties agree on the fact that the island itself would become a federal state, but at the ‘details stage’ the parties look for their formula. In the case of the Cyprus issue, the Turkish administration seeks to prepare the ground for a ‘confederation’; on the other hand, the Greek administration shows preference towards a rather ‘unitary state’. This is a very big problem at the ‘details stage’.

* PhD Candidate, Dept. of Public Admin., Faculty of Political Sciences, University of Ankara

Another reason, however, for the difficulties encountered at the details stage is its complexity. The ‘details stage’ is complicated because it, by definition, includes details. Details are the reasons for complexity by itself. “Complexity also means as a rule that bigger teams of negotiator are required in the details stage; and this brings in its train much greater scope for disagreement within the negotiating teams.”³ When the problem becomes complicated, that will take more time because details are the implications of the ‘formula stage’. Especially if the parties are hostile, at the ‘details stage’ solving disputes would take a rather long time. Time consumption is very important at the ‘details stage’. At the ‘formula stage’, high status negotiators negotiate but at the ‘details stage’ much bigger teams negotiate and these teams include low status negotiators like government officials. This means that, at this stage, people with lower authority, have to consult their higher authority and that makes the process time consuming. According to Berridge, “the most high-ranking and influential officials had advantages. It means that the parties no need to hold back from negotiation for fear either of intemperate disputes or impulsive commitment to unwise agreements.”⁴ ‘At the formula stage’, there are no such difficulties but these are significant at the ‘details stage’.

Another difficulty of the ‘details stage’ is the definition of terms and common language. Having a common language is very important. “Most contemporary studies of the ‘special relationships’ begin by stressing the importance of a common language.”⁵ At every negotiation stage, definition of terms is very important. Especially the misunderstanding of the terms is very problematic. The misunderstandings have caused very big problems at the ‘details stage’. It creates most of the difficulties in that stage, when it is compared with other stages of negotiations. The critical point is at the end of the ‘details stage’, there is ‘the moment of truth’ and on this condition, the parties have ‘no’ chance to change the terms. If they agree, they have to act on it and put the negotiated issues into practice. The case of Cyprus is a good example to understand since establishing a common language is very important in the process of the ‘details stage’. In the case of Cyprus, the parties agree on ‘formula stage’ (late 1970’s); ‘bi-zonality’, which means that on the island the state would have two geographical zones. The major problem in this event seemed at the ‘details stage’ which is not mentioned where ‘exactly’ the line would be drawn. At this point, at the same process, the UN mediator created a lot of ‘maps’ for the parties but the parties did not accept it in ‘details stage’. This is due to the fact that definition of terms, itself, is problematic. Especially, the concept of ‘sovereignty’ creates problems. Every party understands this concept in line with their interests and they do not create a ‘common language’. “In most cases negotiation failure is more likely to be the result of divergent interests and subjective misunderstanding.”⁶

Another difficulty of the ‘details stage’ is establishing the ‘trust’ between the parties. The concept of ‘trust’ is very important for the ‘details stage’ because the

balance of advantage at this stage and also at the 'formula stage' is very important for parties and on the other hand, they know that they are enemies and they fear from each other. If one side feels that their benefits are not sufficiently maintained or maintained less than the interests of the other party, at the 'details stage' this creates fear and mistrust in the other party. Under these conditions, a solution is not possible. For example, at the 'details stage' of Cyprus negotiations (2004), according to a local newspaper in Northern Cyprus (*Kıbrıs*, 15.05.2004), the most significant problem at the 'details stage' is mistrust. The parties see each other as enemies and they do not trust each other. The negotiators believe that both societies in Cyprus still feel hostile for each other and for that reason at the 'details stage', many difficulties have arisen.

On the other hand, according to I. W. Zartman, and M. R. Berman, "The parties are continually on guard against the possibility that the other's acceptance of formula is a trick, either to be withdrawn after concessions are exacted on details or to be turn to decisive advantage on some unsuspected implication. Too often there are critics back home who are only too willing to remind the domestic audience of the possibility."⁷ If the parties do not trust each other at the 'details stage', at the end of the process they will not be able to conclude this negotiation with an agreement. One of the ultimate difficulties encountered at the 'details stage' is the 'moment of truth' reached at the end of the 'details stage'. If the parties accept all the conditions, this is the time of the 'moment of truth' at which the parties have to act on. According to Berridge, "what often makes the details stage the toughest of all is the simple fact that it is the last stage: *the moment of truth*. What is agreed here has to be acted on, so if the negotiators get it wrong they will suffer."⁸ At the details stage, the parties may agree upon a point but with some degree of misunderstanding. At the end of the 'details stage', they have to come to an agreement on the issues discussed. Perhaps, at the end, the parties will find something to act upon but not voluntarily.

The important point at the 'details stage' is 'not to lose the big picture in the little picture'. If at the 'details stage' the parties lose the big picture in the little picture, it will cause serious difficulties. When the negotiations focus on details, it is possible to adopt small and smaller items or topics.

Another difficulty of the 'details stage' is, at that stage, the negotiator takes upon considerable amount of responsibility. It is very important and at the same time it is very difficult. At this stage, the negotiator has two significant responsibilities. The first one is at the end of the 'details stage' if the negotiators agree, their societies would be affected in that agreement. This is a very big responsibility. Another responsibility is that, at the end of the 'details stage', there is a *moment of truth*. Under these conditions the negotiators have the responsibility to protect their national interest. Another important thing is the ideology of negotiators. In other words, the ideology of the negotiators plays an important role at the 'details stage'. Provided that one of the parties do not want

to come to an agreement, the ‘details stage’ becomes even more difficult. Actually, this condition has a negative influence upon the entire negotiation process.

Momentum is yet another very significant factor for the difficulties met at the ‘details stage’. If the disputes continue for a long time, in a hostile climate, under such a circumstance, the ‘details stage’ of negotiations comes to a halt and become more difficult. “Negotiations soon come to have an internal dynamic that many negotiators have described as bargaining rhythm.”⁹ At this point, the rhythm of the bargain is ultimately important. If the ‘details stage’ takes a long time and if the parties can not reach a solution, they lose their bargaining rhythm and also their momentums.

Last but not least, another difficulty of the ‘details stage’ is that at this stage both parties are under pressure. Pressure is very effective for negotiation power. What is more, the pressure felt can be altered whether there is a *mediator* in the negotiation process or if there are any other state(s) – (third state or more) that are related to this negotiation. The interests of the additional state(s) are very important and exert extra pressure on the negotiation process. “The interest of the state often requires that negotiations be strung out and that solutions are delayed because the existence of the current unstable situation offers an advantage to one or more of the negotiating states. This can be seen in Cyprus, where different groups within the Greek and Turkish communities have no interest in eliminating current partition.”¹⁰ Secondly, the deadline also exerts a pressure on the negotiators. Being exposed to such intense pressure increases the difficulty of the ‘details stage’ and under so much pressure, the chances that the opposing parties would make mistakes increase. In addition to the previous ones, the third influential power at the details stage is the media. Indeed, media plays an ultimately significant role in the negotiation process. Especially, at the ‘details stage’ media is very effective because at the end of the stage, the society will be informed of the negotiation process through the media. In the case of the Cyprus problem, it is undeniable that the Turkish Cypriot media played a significantly successful role in informing the people about the negotiations and encouraging them to support the peace building process on the island.

The details stage of the negotiation is the most difficult. Indeed, all the negotiations process (the pre–negotiation process, the formula stage or the details stage, and negotiation) is difficult. Every stage has specific difficulties based upon the issues discussed at that particular stage. However, at the details stage of the negotiation, the parties negotiate and come to an agreement on the details. Actually, this is the determining stage of the solution. Indeed, when put into practice, it is the details that will influence the people related to that detail. Therefore, the negotiators feel very strong responsibility towards these people. This makes them act according to their feelings rather than logic.

When all stages are compared, the 'pre-negotiation' process is not a formal stage. The 'formula stage' provides the 'framework' for an agreement and it does not cover the whole problem areas. However, the 'details stage' covers the entire problem and requires the negotiators to come to an agreement upon all the details. The pre-negotiation or formula stage of negotiation is not binding; on the other hand, the 'details stage' is binding. At the all levels or stages of negotiations, the negotiations have a risk of stopping or terminating. If the negotiations come to an end at the 'details stage', the cost of the negotiation and its effort is more than if the negotiation finishes at the other stages. The negotiators also play a very important role in the process of negotiations. It is possible that negotiators agree at the 'formula stage' but at the 'details stage' difficulties start and the parties do not want to come to agreement at this stage. Again, in the Cyprus negotiation process (2004), the negotiators came to an agreement at the 'formula stage' but at the 'details stage' they failed to do so.

In conclusion, if a formula is agreed by the parties in a negotiation, the final stage includes the agreed details. Detail phase is the most difficult stage. Complexity (Complicated), definition of terms or establishing a common language, complicated (time consuming), balance of advantage for both sides (trust) and the moment of truth are difficulties of the detail stage. Over 40 years, negotiations towards solving the Cyprus problem have been going on, unfortunately, unsuccessfully. UN mediators have provided a variety of negotiation packs to the two sides all of which failed to establish peace on the island. It is hoped that the researcher's efforts to shed light on the problematic issues confronted in the details stage of Cyprus negotiations may help to assist in the overcoming of some of the obstacles likely to persist in future negotiations concerning Cyprus.

Notes

¹ G. R. Berridge (2002). *Diplomacy: Theory and Practice*. New York: Palgrave, p. 49.

² I. W. Zartman, and M. R. Berman (1982). *The Practical Negotiator*. New Haven and London: Yale University Press, p. 148.

³ G. R. Berridge (2002). *Diplomacy: Theory and Practice*, New York: Palgrave, p.50.

⁴ G. R. Berridge (1989). *Diplomacy and the Angola/Namibia accords*, December 1988, *International Affairs*, vol.65, no. 3, p. 473.

⁵ D. Lee (1999). *Middle Powers and Commercial Diplomacy: British Influence at the Kennedy Trade Round*, The United States: St. Martin's Press, INC., p. 42.

⁶ R. Cohen (1997). *Negotiating across Cultures*, Washington, 2nd. Ed., p. xi

⁷ I. W. Zartman and M. R. Berman (1982). *The Practical Negotiator*, New Haven and London: Yale University Press, p. 150.

⁸ G. R. Berridge (2002). *Diplomacy: Theory and Practice*, New York: Palgrave, p.51.

⁹ I. W. Zartman, and M. R. Berman (1982). *The Practical Negotiator*, New Haven and London: Yale University Press, p. 185.

¹⁰ P. Meerts (1999). *The changing nature of diplomatic negotiation*, in J. Melissen (ed), *'Innovation in Diplomatic Practice'*, Great Britain: Palgrave.

References

- Berridge, G. R. (2002). *Diplomacy: Theory and Practice*. New York: Palgrave.
- Berridge, G. R. (1989). Diplomacy and the Angola/Namibia accords. (December 1988), *International Affairs*, Vol. 65, no. 3.
- Cohen, R. (1997). *Negotiating across Cultures*. 2nd ed. Washington.
- 'Kıbrıs' (15.05.2004). - North Cyprus - Newspaper Article.
- Lee, D. (1999). *Middle Powers and Commercial Diplomacy: British Influence at the Kennedy Trade Round*. The United States: St. Martin's Press, INC.
- Meerts, P. (1999). The changing nature of diplomatic negotiation. In J. Melissen (ed), *'Innovation in Diplomatic Practice'*: Great Britain: Palgrave.
- Zartman, W., and Berman, M. R. (1982). *The Practical Negotiator*. New Haven and London: Yale University Press.

Europeanization and Political Change: A New Research Agenda for Cyprus Studies

Kıvanç ULUSOY*

Introduction

During the Cold War, Cyprus was one of the most important areas in Eastern Mediterranean, both for the balance of power between East and West, and for the power struggle between Turkey and Greece. In the post Cold War era, as a result of the membership application of Turkey and the Republic of Cyprus to the European Union (EU), the ‘Cyprus problem’ became one of the most significant issues between Turkey-EU relations. It seems that the ‘Cyprus problem’ will continue to be a determining issue for Turkey-EU relations in the next period as the Republic of Cyprus became an EU member, representing the whole island, and as Turkey started accession negotiations for EU membership. In this context, it is observed that there is an important gap on Cyprus studies in general, and on studies about the Turkish Cypriot society and polity in particular.

A brief overview of the literature on this subject reveals the fact that the dominant approach concentrates on state-centered assumptions and regional power struggle. The social, economic and cultural aspects of the problem, on the other hand, have been underestimated. In a similar vein, the potential impact of social, economic and political actors in Turkey and in Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) on the solution has also been overlooked. However, the impact of economic and political developments in Turkey on social and economic actors in TRNC towards the solution of the Cyprus problem is increasingly gaining importance. This is not only because of the economic, financial and human ties between Turkey and TRNC but also because the ‘Cyprus problem’ increasingly turns to be one of the most crucial bargaining items for Turkey along the EU accession process, though this situation is not vocally pronounced by Turkey itself.

Therefore, studying the Cyprus problem within a new theoretical framework defined by ‘Europeanization’ with respect to the changes in national and international conditions in different periods would allow us to make a comparative analysis of the transformations in positions of both traditional actors - in other words, the ‘states’ - and social and economic actors towards the solution of the problem. Aiming to fill the gap on the studies about the Cyprus problem, this brief study emphasizes the necessity of developing a new methodological framework and conceptual apparatuses with the help of the theoretical advances in comparative socio-political analysis. It further aims to

* Assist. Prof. Dr., Faculty of Political Sciences, Istanbul University

make an assessment of the recent developments with a new *periodization* of the Cyprus issue over the past decades.

In this context, the first section of the article will provide a brief survey of the existing literature on the Cyprus issue. Cyprus issue has been a focus of study by various academic perspectives. This section, developing a typology of the studies on Cyprus, will be followed by the analysis of a new conceptual framework symbolized with the 'Europeanization'. 'Europeanization' increasingly being operationalized in European integration studies draws a theoretical framework of analysis for European impact on domestic politics and refers to an empirical descriptive of a process of transformation in the politics, policy and polities of the member states and neighboring countries under the pressure of adopting to the EU policy frameworks and political structures. Studying Cyprus problem with 'Europeanization' requires us to deal with two forms of scientific challenges: to extend this conceptual framework beyond the boundaries of the EU and to make its critical assessment as a methodology analyzing the European impact on domestic political change. Moreover, in this section the time factor also will be introduced both to evaluate the operational validity/power of 'Europeanization' as a methodological approach, and to analyze transformations in the positions of the social and political actors over decades. It will be underlined that for a comparative socio-political analysis there is an operational necessity of applying *periodization*. In addition to revealing the *conjunctural* (not *structural* as often argued) character of the 'Europeanization' - this time as a process and empirical descriptive of the current state of affairs in the Cyprus issue, *periodization* allows us to assess the changes in the major parties of the issue and their patterns of interaction. The article will be concluded with a brief overview, providing also new areas of studying the Turkish Cypriot polity and society.

Studying the Cyprus Problem: A Review of Literature

Making a complete typology of the studies on the Cyprus issue is a difficult enterprise not only because of the divided character of the island but also because of its highly sensitive and overwhelmingly securitized nature. In fact, the perspective integrating various aspects of social theory beyond high politics has only recently been a focus of study on the Cyprus issue. This study mainly concentrates on the academic books and articles published since the establishment of the Cyprus Republic and its subsequent crisis and collapse from the late 1950s onwards. It classifies the whole literature on Cyprus problem into two basic groups. The first group includes the studies focusing on the Cyprus problem with traditional, 'state-centered' perspective. The second group, on the other hand, consists of the literature which conceptualizes the 'Europeanization' as a concrete illustration of transnationalization in the Cyprus issue with respect to the growing web of institutional and socio-economic networks in the Eastern

Mediterranean. While the former draws the basic framework of the traditional approaches to Cyprus problem with heavy accent on the aspects of security, competing interests of the major parties and the regional balance of power, the latter constitutes the main conceptual framework that our study aims to contribute through a new framework of analysis articulated with conceptual apparatuses derived from social theory and comparative politics. Among other things, this literature on 'Europeanization' focuses on the theoretical analysis of the political, economic and social transformations and the resulting administrative developments that have been taking place as a result of the dramatic changes in world politics and economy over the last thirty years. This literature, having as wide spectrum as the former state-centric one, is the one which introduces an enlarged discussion on the concrete phases and forms to be taken in the process of European integration.

Notwithstanding the polarizations seen within these two literatures, it should be emphasized that studies concentrating on the phenomenon of 'change' in Cyprus problem in spatio-temporal context could have rarely been come across. However, the literature on 'Europeanization', focusing on the processes of political, economic and social reconstruction in Europe - especially after Maastricht Treaty - gains an overwhelming conceptual significance and operational power at the stage that Cyprus problem has currently reached. The reason behind this is the fact that both the Republic of Cyprus's membership to the European Union and Turkey's accession negotiations- coming together with the necessity to implement legal procedures and/or rules and to develop common values- extensively contributed to the Cyprus problem to gain new dimensions. With the membership of the Cyprus Republic as a divided island on 1 May 2004, the problem was inherited by the EU and was actually Europeanized. Subsequently, the start of Turkey's accession negotiations to the EU in October 2005 and the paralysis of the EU to take steps to end the isolation of the Turkish Cypriots made the Cyprus problem much more complicated. However, current impasse in the Cyprus issue demonstrates the fact that 'Europeanization' has not always a problem-solving impact. Contrary to the claims that the EU integration process in general and enlargement in particular creates positive pressures over the candidate countries to resolve domestic conflicts and maintain good neighborly relations, the EU impact over the Cyprus issue was rather problematic, if not negative. That is why, beyond the traditional state-centric paradigm, approaching the Cyprus issue with an integrated framework defined by 'Europeanization' also requires dealing with a nuanced understanding of the term itself to prevent ideological traps that the usage of such kind of blurred and multifaceted concepts might fall us.

The first thing to be emphasized in the traditional literature on Cyprus problem is the fact that it is marked with a series of theoretical inadequacies. As it can easily be understood by those who are familiar with this literature, the Cyprus

problem has been studied with state-centered perspective for a long time. It could be stated that the main reason behind this is the international environment and the increased search for security in the Eastern Mediterranean or NATO's southern flank throughout the Cold War period (Attalides, 1979; Sönmezoğlu, 1991; Moran, 1998; Bölükbaşı, 2001). By the same token, the Cyprus problem has been a significant test area for the perspectives focusing on 'conflict resolution' which can be considered as one of the subcategories of the discipline of International Relations. In this context, the conflict resolution studies focus on the involvement of the third parties, primarily of the United Nations (UN) in the Cyprus issue, as a mediator between the Turkish and the Greek communities on the island and between Turkey and Greece (Polyviou, 1980; Salem, 1992; Joseph, 1997; Richmond, 1998). Although the majority of conflict resolution studies rely on the official mediating efforts of the UN, increasingly there are studies underlining the necessity of unofficial efforts and comprehensive unofficial track of conflict analysis and resolution that would address the needs of the parties (Fisher, 2001; Pearson, 2001; Anastasiou, 2002).

Moreover, by some authors, the Cyprus problem was a legal problem and can be studied solely in legal terms. The violation of the laws and treaties founding the Republic of Cyprus was considered as the basis of this problem (Sonyel, 1997; Talmon, 2001). Especially the Turkish side established its arguments on the violation of these agreements and treaties (Sarica et.al; Necatigil, 1996; Arım, 2002). Claiming that Turkey and the Turkish Cypriots scrupulously adhered to the agreements concluded on the subject and respected the founding London and Zurich Agreements of 1959, in line with the equilibrium between Turkey and Greece by the Lausanne Treaty, the statement by Reşat Arım, a well-known retired Ambassador and a member of Foreign Policy Institute in Ankara, that "the Cyprus problem is an ongoing struggle between those defending the law and those trying to violate it" is a crucial sign of how some leading diplomatic and academic circles approach the issue in Turkey (Arım, 2002, p. 1). Furthermore, the increasing possibility that the Republic of Cyprus could become an EU member representing the whole island instigated hot debates over the legality of its application for membership and also provoked furious reactions of the Turkish side towards the EU decision to accept the divided island as a member. At a panel discussion hosted by the Turkish Embassy in London on the legality of the EU decision to accept Cyprus as a member, Ambassador Korkmaz Haktanır stated that "... there is something fundamentally wrong and flawed with present EU policy and the results it will produce will be entirely beyond the boundaries of law and legitimacy, which no amount of dogmatic rhetoric will be able to conceal", clearly revealing the Turkish position towards the issue.¹ However, in methodological terms, similar to those of state-centered perspectives, the studies representing the problem solely in legal terms neglect the socio-economic aspects and cultural points of the problem in their analyses.

As such, the assessments relating to the solution of the problem ignore the role which could be played by societal and economic actors.

Another perspective on Cyprus problem having a long-lasting impact was the one which evaluates the issue through competing Turkish and Greek nationalisms (Crawshaw, 1978; Camp, 1980; Oberling, 1982, Ertegun, 1984; Calothycos, 1998). The nationalisms of the Greek and Turkish sides were so powerful that the Republic of Cyprus founded by the London and Zurich Agreements on the basis of a bi-communal Constitution in 1960 was soon turned to a mighty attempt. Zenon Stavrides (1999), eminent scholar of the Cyprus studies, states that "... the Greek and Turkish communities of Cyprus proudly cherished their different national consciousness; and neither was prepared to display any commitment to that legal fiction called Republic of Cyprus. Cyprus was not a nation to which anybody belonged; and the various institutions of the State were not perceived as instruments for ordering and advancing national life, but simply arrangements devised by constitutional experts to enable Greek and Turkish communities to share power and responsibility of their common affairs" (p. 39). In this perspective, Cyprus is portrayed as if being on the grips of the calculations of the national interests of not only the countries having connection with the problem, but also of all the countries which have loose or close relations with the issue (Kızılyürek, 2002; Bryant, 2004). In this depiction, Cyprus- the island- becomes a geographical sphere of competition between the historical aspirations of 'enosis', desiring the unification of island with Greece, and 'taksim', denoting that the solution of the problem becomes possible if and only if the island is divided into two - one part for Greek and the other for Turkish people (Hasgüler, 1998). What we see in this perspective is nothing but the effects of mutually exclusive and thoroughly opposite two nationalist movements.

The recent studies on the Cyprus problem -especially after a series of transformations that took place in the international arena as a result of the post-Cold War developments- have been taking into account the changes around Cyprus, in its neighborhood. In other words the Cyprus problem was situated to a wider geographical area particularly with the impact of the EU on the problem itself and the Eastern Mediterranean in general. Particularly as a result of the membership applications of the Republic of Cyprus and Turkey (Diez, 2000; Brewin, 2000), the EU gradually turns to be a party of the conflict, if not a catalyst for its solution. However, more and more it was clear that the Cyprus issue was one of the most delicate issues of the last enlargement process of the EU. As it might have negative impacts over the whole process, the solution of the problem became rather urgent (Nugent, 2000; Kramer, 2001). In addition to this, simultaneous with the Annan Plan put forward by the United Nation's Secretary General Koffi Annan in the late 2002 as a form of the comprehensive settlement of the problem and with the EU taking side on the problem as a result

of the membership application of the Republic of Cyprus, studies concentrating on the recent dimensions of Cyprus problem have been emerging. Nevertheless, the common denominator of all these works is signed with the belief that the solution for the Cyprus problem is connected to the island's integration into the EU as a whole.

To put it differently, like that of Annan Plan, these studies search for the means of solution in the dynamics of European integration process. In this context, the rise of a novel form of governmental structures in EU such as multilevel governance, the creation of the Europe of regions and cities, the federal political systems based on power sharing resembling to the ones in Belgium and Switzerland are all proposed as effective tools for the solution of the Cyprus problem (Dodd, 2002; Emerson and Tocci, 2002; Tocci, 2004). EU offers various mechanisms to resolve the Cyprus conflict through particularly its structures of governance which allow multiple forms of representations and require the member states to share their sovereignty. Beyond an absolute definition of sovereignty, the EU fosters a sense of multiple identities, undermines borders through funds directed from Brussels, safeguard community rights through legal provisions against discrimination. In addition to direct engagement with the conflicts through advise, cooperation and direct/indirect pressures over of social and political actors, EU provides them with a platform of direct utilization. Finally, it socializes them within supranational institutional structures and culture, which inculcate cooperative behavior (Diez, 2002; Tocci and Kovziridze, 2004).

It is possible to claim that such proposals coming to the political agenda in Cyprus through the EU involvement of the conflict have impacted on Turkish Cypriot polity and society. In fact, they heavily influenced the positions of political, social, and economic actors, and the public opinion in general. Indicative is the large demonstrations on 14 January 2003 where one-third of the population in North Cyprus took part. In those demonstrations against the political regime in TRNC, accused of following delaying tactics instead of seriously negotiating a settlement before the South becomes an EU member, the people's demands were rather straightforward: resolution of the Cyprus problem on the basis of the most recent UN plan, and accession to the EU.² Nonetheless, in conceptual terms it could also be argued that these studies, concentrating on EU perspective as the basis for resolving the Cyprus problem, are neither aiming at an analysis of the processes of the development and transformation of aforementioned actors, nor the impacts of emergent transnational and institutional processes such as 'Europeanization' on these groups. Moreover, these works neglect the fact that the dynamics stemming from European integration, apart from contributing to the transformation of the basic parameters of the Cyprus problem, might have a negative impact on its possible resolution. The current impasse that the Cyprus problem entered is actually a clear sign of

this negative impact. However, the studies focusing on the transformations in the positions of aforementioned actors due to the radical changes in international political and economic system, and their impacts on Turkish Cypriots would fill an important gap in the literature. They might show how those actors move strategically in a situation of paralysis and reinforce the regional and global structures, which are beyond their control, towards an incremental change.

Europeanization: A New Framework of Analysis for the Cyprus Studies

This study is a prelude to the analysis of Cyprus problem through the methodological framework shaped by the concept of 'Europeanization'.³ Defining Europeanization as "the emergence and development at the European level of distinct structures of governance, Cowles, Caporaso, and Risse actually underline the emergence of political, legal, and social institutions increasingly formalizing interactions among the actors, and policy networks specializing in the creation of authoritative European rules (p. 3). Observing in many ways the influence of the EU actions, policies and legislation on the politics within European countries, these authors also claim that "the broad proposition that Europeanization affects domestic politics is noncontroversial" (*ibid.*, p. 4). As conceived by Featherstone and Radaelli (2003), in terms of nature, the impact of Europeanization is a structural one variously affecting actors, institutions, ideas and interests. A typology of Europeanization, made by Featherstone again, shows that the concept is mainly used in four ways: as an historical process; as a matter of cultural diffusion; as a process of institutional adaptation; and as the adaptation of policy and policy process.

In fact, ranging from history, culture to politics, sociology and economics, there is an impressive amount of academic studies recently operationalizing 'Europeanization' both in conceptual and empirical terms (Ladrech, 1994; Turner, 1996; Radaelli, 1997; Smith, 2000; Radaelli, 2004; Mair, 2004; Buller and Gamble, 2002; Olsen, 2002). However, underlining the dynamic quality of 'Europeanization', Featherstone and Radaelli (2003) state that "its structural effects are not necessarily permanent or irreversible" (p. 4). This requires a qualified understanding of 'Europeanization' particularly being conscious of its time constraint. When analyzing the EU accession process, adding the dimensions of temporality becomes a key concern in the sense that 'Europeanization' as pressures of adaptation to the EU structures of governance is in close correspondence with time of accession in relation to both domestic development and the phase of European integration (Goetz, 2006, pp. 145-147). This time constraint makes inevitable a more nuanced approach towards the concept of 'Europeanization' and its various usages. Rather than its *structural* impacts, as a time-bound process, its *conjunctural* character becomes the determining feature of its operational power in analyzing the processes of

transformation occurring under the pressure of adaptation to the EU structures of governance.

When analyzing the current stage of the ‘Cyprus problem’, this framework of ‘Europeanization’ permits us to evaluate the transformations in the positions of social, economic and political actors operating at the levels of nation-state, beyond nation-state and below nation-state towards a settlement of the issue in foreseeable time frame. In addition, the concept of ‘Europeanization’ allows us to make a comparative analysis of the transformations in the approaches of both of traditional actors – in other words ‘states’ - and of the social and economic actors that have impact on the solution of the problem in different periods and according to the changes stemming from international and regional environment. In other words, with this new framework of analysis it is possible to study how the changes in international politics and the ones in internal politics are articulated with each other, and the interaction between internal political structures and social and political processes occurring beyond borders like that of seen with globalization and European integration. Rather than sticking on the state-centered assumptions, the present methodological work aims to make a basic conceptual opening for an interdisciplinary study of Cyprus problem, discussing the changes in state-society and state-economy relations and their link with transnational transformations.

In addition, to analyze the Cyprus problem on a comparative basis makes it necessary to use a periodization of the issue. Dividing into periods the time frame in the aftermath of the acceptance of Turkey’s official candidate status for membership at the Helsinki Summit of the EU in 1999 helps us to better operationalize the ‘Europeanization’ framework in order to make a comparative assessment of the transformations in the positions of the relevant economic and political actors within and beyond Cyprus towards the problem and *vis a vis* each other. In fact, the ‘Cyprus problem’ entered into a new stage as a result of a comprehensive plan brought to the agenda by Koffi Annan, Secretary General of the United Nations, in November 2002. Prepared particularly with the attention of the membership calendar of the Greek side of Cyprus to the EU, the so-called Annan Plan aimed to create a ‘United Cyprus’ before the membership of the Republic of Cyprus to the EU on 1 May 2004. This process which brought a direct involvement of the EU with ‘Cyprus problem’ could be analyzed through dividing it into two sub-periods. The first sub-period includes the epoch starting from November 2002 (the date when the Annan Plan first came into the agenda) up to April 2004, i.e. the date when the referendum took place in both Northern and Southern Cyprus as proposed in the Plan. The second sub-period, on the other hand, covers the period starting from May 2004, when the Republic of Cyprus became a full member of EU, up to now.

The first sub-period is consequential since it enables both an analysis of the elements giving birth to Turkish Cypriots’ political tendency that revealed itself

in April 2004 referendum and a disclosure of the reasons behind their - having experienced a harsh economic and political depression since 2000 - search for 'solution' in the EU membership.⁴ In this period crucial political changes occurred in Turkey particularly with the coming of the Justice and Development Party to power in November 2002. The new government formed by JDP, perceiving that slight deviations in the traditional foreign policy priorities would help consolidating its new politics, declared its support to the UN sponsored Plan for a comprehensive settlement of the Cyprus dispute immediately after coming to power (Duran, 2006). In fact, the discontent from the political situation dominating the Turkish Cypriot society since the banking crisis in 2000 coupled with the change of government in Turkey produced a significant change of government in TRNC. Observing Denktash's hesitancy to seriously negotiate the Plan, Turkish Cypriots showed great reactions through a series of demonstrations against the government and as a result of the general elections held in December 2003, a pro-solution (and pro-EU) coalition of forces united behind the left-of-centre Republican Turkish Party (CTP) led by M.A. Talat came to power in Northern Cyprus (Çarkoglu and Sözen, 2004).

However, in the second sub-period, what we observe is the fact that the Turkish Cypriots, unsuccessful in their attempt to become a part of an EU member state, is being increasingly affected from the evolution of Turkey-EU relations. In this context, the studies on the possible impacts of the enlargement of Customs Union Additional Protocol to include new EU member states including the Greek Cyprus, defined as a kind of precondition for Turkey to progress in key chapters of accession negotiations with the EU, on Turkish Cypriots and the TRNC, is extremely important.⁵ In fact, failure to implement obligations stemming from the Customs Union in full dramatically affected overall progress of Turkey in the negotiations. A strong blow came at the European Council meeting in Brussels in December 2006 where the EU decided to suspend eight chapters from the accession negotiations with Turkey, unveiling the negative climate dominating Turkey-EU relations for so long.⁶

In a manner that covers both of the sub-periods, it is necessary to appraise both how social and economic actors in TRNC have been affected from the political and economic developments in Turkey, and the way these changes transform or lead to continuity in their approaches to the solution. A detailed analysis of all of these developments necessitates not only an investigation of the rationality behind the transformations in the positions of political actors, namely decision-makers, or the social and economic actors that have the capacity to effect the decision-making process, but also of the Turkish Cypriots directly effected by these decisions. That is why the way distinct social sectors living in North Cyprus affected by the political and economic changes in aforementioned two sub-periods and the way they perceive Cyprus problem in general and assess different political proposals coming to the agenda in particular, and finally the

kind of transformations taking place in their definitions of belonging and identity require a comprehensive analysis. At this point the importance of approaching to the Cyprus issue within the framework of 'Europeanization' becomes crucial.

In both of the sub-periods, 'Europeanization' is being encountered as a critical concept to understand dynamics of change in Northern Cyprus and the new political, economic and legal dimensions of the problem. The common denominator of both sub-periods is the linkage - increasingly becoming visible - between Turkey's full membership to EU and the 'solution' of Cyprus problem, hence, the future of TRNC. This process compel both the Republic of Cyprus, becoming an EU member representing the island as a whole, and TRNC, which still has not been recognized but whose actual existence could not be rejected anymore in the framework of EU and UN's Annan Plan, to look for new exit options. In this context, both Turkey and Greece seem to put EU perspective as the main parameter in determining their foreign policy, despite not renouncing until now their definitions of national interests when facing with conflict of interest.

On the other hand, studying Cyprus problem within the theoretical framework symbolized with the concept of 'Europeanization' simultaneously made it inevitable to make a critical look on 'Europeanization' studies. In the context of this study, 'Europeanization' indicates a conceptual totality referring multi-dimensional and complex set of social, economic and political events, enabling us to understand them as internally contradictory processes, rather than indicating an ultimate aim of whose realization solve all the problems. As the European enlargement experiences towards the Southern and Eastern Europe show, Europeanization has a conflict resolution potential. Expanding peace and prosperity towards the European continent and neighboring geographies, the EU actually provides various mechanisms of governance and management of the most difficult ethic and religious disputes and requires the candidate countries to maintain good neighborly relations. However, as the above mentioned time dimension of 'Europeanization' indicates, the EU impact is rather conjunctural and the conflict resolution potential of the EU has a serious time constraint. The current EU strategy towards Turkey is a good example of this time constraint. In the case of Turkey, Europeanization produced positive outcomes throughout the period 2002-2004, with respect to the underling time constraint. Motivated by the expectation of starting accession negotiations, Turkey issued a series of reform packages, conducted radical reforms seriously challenging the cores of the state power and maintained a revisionist position in foreign policy in line with the EU priorities as the Cyprus issue demonstrated. However, the period in the aftermath of the EU decision to start accession negotiations with Turkey in December 2004 reveals that the reform process in the country stagnated, if not slide backwards. Furthermore, Turkey showed signs of swinging back to its

traditional policy and even indexing any policy change on the Cyprus issue to the progress in the accession negotiations.

A detailed elaboration of the Turkish reform process and Turkey-EU relations in post-2004 period is beyond the scope of analysis of this study. However, it is sufficient to state that the EU negotiation strategy has a significant impact on the current paralysis of the reforms in Turkey. In addition to the high accent on the open-ended nature of negotiations (and the referendum clause added to that), considering Turkey's accession to the EU as a long term process simply lifted the time constraint, at the essence of the process of Europeanization along the EU accession process. The negative perception already spreading within the leading circles and the public that Turkey was treated unfairly deteriorated with the rise of the discourse of alternatives to full membership for Turkey such as "privileged partnership" vocally defended by some of the EU leading members from the late 2004 onwards.⁷ Finally, the failed referendum for the Annan Plan in Cyprus and the subsequent EU-paralysis to take action to end the isolation of the Turkish community in the island seriously hampered the incentives for reform in the country. Turkey, apparently moving closer to the 'European' values of peace and democracy in 2002-2004 period, simply started to slide back to its traditional political reflexes both in domestic politics and foreign policy in the post-2004 era. The recent Turkish experience dramatically shows that leaving aside operationalizing 'Europeanization' as a framework of analysis, a coherent strategy backed by a strict time constraint and EU's credible commitments is crucial for Europeanization, denoting a process of radical/structural changes in politics and the policies of the countries along the accession process.

Conclusion

The principal aim of this brief study is a methodological contribution enabling an analysis of the changes in the approaches towards the solution of the Cyprus problem by the local and international, social, economic and political actors in the enlargement process of the EU. It is believed that studying the problem within the framework of 'Europeanization' would allow the emergence of new perspectives that give alternative explanations to the Cyprus problem and accordingly the proposals for its solution. As opposed to the traditional perspectives which could be labeled as state-centered, we are faced with 'Europeanization' as an important conceptual tool enabling the investigation of the changing dynamics of state-society relations and of the accelerating impact of social and economic actors in the Cyprus issue. The theoretical framework symbolized with this concept opens ways for an analysis of policy making processes that is not based on the traditional division of domestic and foreign policy, but on the decision making processes in distinct levels that allows the study of activities conducted by both international and local economic, political and social actors at all levels.

In other words, it enables a two dimensional analysis of understanding both the process of development and the transformation of mentioned actors, and the impacts of emerging institutional regulations on the changes in the positions of these actors. Emergent contradictions and transformations put into the agenda with the process that begins with EU's taking a direct side on Cyprus problem enables new opportunities and contradictions for the solution of the problem. If not resolving the conflict, 'Europeanization' is expected to be beneficial in order to create and sustain a level of meaningful dialogue for the solution of the Cyprus problem in international arena and to reveal the changes in social and economic parameters.

In this context, 'Europeanization' has the status of being totally an operational conceptual tool for the analysis of the rationale of the changes in the positions - tied to transformations in international political and economic system - of these actors and the impact of these changes on Turkish Cypriots and TRNC. Defending the possibility of an analysis of the phenomenon of change in Cyprus in a concrete spatio/temporal context, this study aims to bring light to the interaction between international, regional and local elements in above mentioned two sub-periods. Finally, this study by taking into account the European impact on the definition and the solution prospects of the Cyprus problem, aims to contribute to the overcoming the problems of Turkish Cypriots and TRNC. The central argument is that future studies on Cyprus should take into account the fact that Cyprus problem is not merely related to struggles between states or competing national interests, but, beyond this, there is a transforming society in Cyprus.

Dr. Ulusoy conducted a significant part of the research for this article within the framework of a research project titled 'The Change in Cyprus in the Context of the Process of Europeanization' funded by the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) and carried out at the Center for European Studies of the Middle East Technical University in Ankara where the author worked as a research fellow between 2005-2008.

Notes

¹ Proceedings of a panel discussion held at the Turkish Embassy in London, 8 November 2001, London: Turkish Embassy, p. 1.

² Turkish Cypriots Rally for UN Plan, *The Guardian*, 15 January 2003.

³ For debate on the basic definitional problems of 'Europeanization', see particularly two edited volumes on the subject, Cowles M., Caporaso, J., and Risse, T. (Eds.) (2001). *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. New York: Cornell University Press; Featherson, K. and Radaelli, C. M. (Eds.) (2003). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press;

⁴ The economic crisis in TRNC found serious reflections in Turkish press. See, A. Altan, 'Şimdi sıra Kıbrıs'ta', *Sabah* (Turkish Daily), 15 January 2000; 'İşte Kıbrıs Raporu', *Hürriyet* (Turkish Daily), 20 July 2000; C. Çandar 'Yalan mı?', *Sabah* (Turkish Daily), 13 July 2000; C. Çandar, 'Rum'un ekmeğine yağ sürmek', *Sabah* (Turkish Daily), 5 August 2000; S. Sertoğlu, 'Şeftali Kebabı Cumhuriyeti', *Sabah* (Turkish Daily), 26 July, 2000; N. Doğru, 'Kıbrıs'ta off-shore üstü istakozlama', *Sabah* (Turkish Daily), 26 July 2000.

⁵ The JDP government in Turkey led by Prime Minister R.T. Erdogan signed the 10th Protocol of the Customs Union at the EU Summit in 2004 where also a decision to start accession negotiation with Turkey was taken. However, Turkey refused to ratify and implemented the Protocol and made a declaration in July 2005, few months before the start of accession negotiations, that its signature does not mean recognition of the Republic of Cyprus. Subsequently in September 2005, EU made a counter declaration stating that "recognition of all Member States is a necessary component of accession negotiations".

⁶ K. Hughes. *Turkey and the EU: Four scenarios from train crash to full steam ahead*, Friends of Europe, (September 2006), www.friendsofeurope.org.

⁷ Giscard lends weight to plan for Turkey's partnership with the EU, *Financial Times*, 25 November 2004; Merkel calls for rethink of Turkey's EU membership, *Financial Times*, 3 June 2005; Austria opposes Turkey's EU push, *Financial Times*, 18 July 2005.

Bibliography

- Attalides, M.A. (1979). *Cyprus: Nationalism and International Politics*. New York: St. Martin's Press.
- Arim, R. (Ed.) (2002). *Cyprus and International Law*. Ankara: Foreign Policy Institute.
- Anastasiou, H. (2002). Communication across conflict lines: The case of ethnically divided Cyprus. *Journal of Peace Research*, 39(5), 581-596.
- Bölükbaşı, S. (2001). *Barişçı Çözumsuzlük*. Ankara: İmge Yayınları.
- Brewin, C. (2000). *The European Union and Cyprus*. Huntingdon: The Eothen Press.
- Bryant, R. (2004). *Imagining the Modern: The Cultures of Nationalism in Cyprus*. London: I.B. Tauris.
- Buller, J and Gamble, A. (2002). Conceptualizing Europeanization. *Public Policy and Administration*, 17(2), 4-24.
- Calothychos, V. (Ed.) (1998). *Cyprus and Its People: Nation, Identity, and Experience in Unimaginable Community, 1955-1997*. Boulder, CO: Westview Press.
- Camp, G. (1980). Greek-Turkish conflict over Cyprus. *Political Science Quarterly*, 95(1), 43-70.
- Cowles M., Caporaso, J., and Risse, T. (Eds.) (2001). *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. New York: Cornell University Press.
- Crawshaw, N. (1978). *The Cyprus Revolt. An Account of the Struggle for Union with Greece*. London: Unwin.
- Çarkoğlu, A. and Sözen, A. (2004). The Turkish Cypriot general elections of December 2003: Setting the stage for resolving the Cyprus conflict?, *Southern European Society and Politics*, 9(3), 122-136.

- Diez, T. (2000). *Last Exit to Paradise? The EU, the Cyprus Conflict and the Problematic Catalytic Effect*. COPRI Working Paper, Copenhagen: COPRI.
- Diez, T. (2002). *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict, Postmodern Union*. Manchester: Manchester University Press.
- Dodd, C. H. (2002). *Storm Clouds over Cyprus*. Huntington: Eothen Press.
- Duran, B. (2006). JDP and foreign policy as an agent of transformation. In Yavuz, H. (Ed.) *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Party*, Utah: The University of Utah Press (pp. 281-294).
- Emeson, M. and Tocci, N. (2002). *Cyprus as Lighthouse of the Eastern Mediterranean: Shaping Reunification and EU Accession Together*. Brussels: Center for European Policy Studies.
- Ertegun, N. M. (1984). *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*. Nicosia: K. Rustem and Brother.
- Falkner, G. (2003). Comparing Europeanization effects: From metaphor to operationalization. *European Integration Online Papers*, 17(13).
- Featherson, K., and Radaelli, C. M. (Eds.) (2003). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
- Fisher, R. J. (2001). Cyprus: The failure of mediation and the escalation of an identity-based conflict to an adversarial impasse. *Journal of Peace Research*, 38(3), 307-326.
- Goetz, K. (2006). Beyond differential impact: Territory, temporality and clustered Europeanization. In Agh, A. and Ferencz, A. (Eds.) *Deepening and Widening in an Enlarged Europe: The Impact of the Eastern Enlargement*. Budapest: Hungarian Academy of Sciences (pp.137-159).
- Hasgüler, M. (1998). *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Joseph, J. S. (1997). *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics*. London: Macmillan.
- Kızılyürek, N. (2002). *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kramer, H. (2001). *The EU Before the Accession of a Divided Cyprus-Some Thoughts on the Possible Consequences*. Berlin: German Institute for International Politics and Security.
- Ladrech, R. (1994). The Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32(1), 69-88.
- Mair, P. (2004). The Europeanization dimension. *Journal of European Public Policy*, 11(2), 337-348.
- Moran, M. (1998). *Sovereignty Divided: Essays on the International Dimension of the Cyprus Problem*. Nicosia: CYREP.
- Nugent, N. (2000). EU enlargement and the 'Cyprus problem'. *Journal of Common Market Studies*, 38(1), 131-150.
- Oberling, P. (1982). *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*. New York: Columbia University Press.
- Olsen, J. P. (2002). The many faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*, 40(5), 921-952.
- Özgür, Ö. (1992). *Kıbrıs'ta Demokrasi Bunalımları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pearson, F. S. (2001). Dimensions of conflict resolution in ethnopolitical disputes. *Journal of Peace Research*, 38(3), 275-287.
- Polyviou, Polyvios P. (1980). *Cyprus. Conflict and Negotiation, 1960-1980*. London: Duckworth.

- Radaelli, C. M. (1997). How does Europeanization produce domestic change? Corporate tax policy in Italy and the United Kingdom. *Comparative Political Studies*, 30(5), 553-575.
- Radaelli, C. M. (2004). Europeanization: Solution or problem? *European Integration Online Papers*, 8(16).
- Richmond, Oliver P. (1998). *Mediating in Cyprus. The Cyprus Communities and the United Nations*. London: Frank Cass.
- Sarıca, M., Teziç, E. and Eskiuyurt, Ö. (1975). *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Salem, N. (Ed.) (1992). *Cyprus: A Regional Conflict and Its Resolution*. New York: St. Martin's Press.
- Smith, M. E. (2000). Conforming to Europe: The domestic impact of EU foreign policy co-operation. *Journal of European Public Policy*. 7(4).
- Sonyel, S. (1997). *Cyprus. The Destruction of a Republic. British Documents 1960-65*. Huntingdon: The Eothen Press.
- Sönmezoglu, F. (1991). *Tarafların Tutumu ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basım ve Film Merkezi.
- Stavrides, Z. (1999). *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*. Nicosia: CYREP.
- Talmon, S. (2001). The Cyprus question before the European Court of Justice. *European Journal of International Law*, 12(4), 727-750.
- Tamkoç, M. (1988). *The Turkish Cypriot State: The Embodiment of the Right of Self – Determination*. London: K. Rüstem & Brother.
- Tocci, N. (2000). *The 'Cyprus Question': Reshaping Community Identities and Elite Interests within a Wider European Framework*. Brussels: Center for European Studies.
- Tocci, N. (2004). *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution: Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?* Abingdo: Ashgate.
- Tocci, N. and Kovziridze, T. (2004). Cyprus. In Coppieters, B. et al. *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery*, Gent: Academia Press (pp. 63-106).
- Turner, L. (1996). The Europeanization of labour: Structure before action. *European Journal of Industrial Relations*, 2(3), 325-344.

The Europeanization of the Cyprus Problem: Beyond the Catalyst Effect

Wojciech FORYSINSKI*

Introduction

To date virtually all proposals aimed at a settlement of the Cyprus dispute have been either managed or at least brokered by the United Nations. However, especially following the Republic of Cyprus' accession to the European Union, other international actors such as the Council of Europe as well as the EU itself seem increasingly to be involved. This paper studies this new phenomenon from the standpoints both of international law and in regard to these organisations' (not always uncontroversial) conflict resolution potential. The paper tries to take a more forward looking approach rather than one which dwells on past failures.

A close look at what the Europeanization of the Cyprus problem implies points to a number of different ways in which European institutions, the European Union and the Council of Europe, induce the mechanisms of change towards settlement or to consolidate the division of the Island.

This paper builds on previously reported findings concerning various legal effects of UN resolutions relating to Cyprus and explores in greater depth questions about what role European institutions should and can play on behalf of the UN and in their own right.

Drawing on existing debates concerning Europeanization this paper assesses the transformative impact that the European institutions can have and are having on Cyprus in terms of conflict transformation.

The paper also takes into consideration that the European states place more emphasis on other issues that they see as priority, as well as political reluctance among many of them to engage in substantial and potentially protracted involvement in the settlement process. Finally, the paper offers some preliminary conclusions concerning convergence, or divergence, between "internationalization" (UN) and "Europeanization" of the Cyprus problem and prospects for Europeanization having a real transformative effect in Cyprus. The paper concludes by suggesting that European institutions have much more to offer, especially in terms of European political organisation and national and sub-national governance than the so-called "catalyst effect".

The paper is divided into three parts: part one examines the nature and basic characteristics of the UN efforts to resolve the Cyprus problem and the effects of the UN resolutions on Cyprus. The second part focuses on the European Union's role in Cyprus and its relation with the UN efforts. Part three examines the role of other international organisations, such as the Council of Europe, for a

* Assoc. Prof. Dr., Department of International Relations, Eastern Mediterranean University, Famagusta

settlement in Cyprus. The final part offers some preliminary conclusions concerning convergence, or divergence, between “internationalization” (UN) and “Europeanization” of the Cyprus problem and its possible short-term and long-term implications.

1. Internationalization: The United Nations Settlement

The United Nations has been involved in Cyprus since 1964. Forty-four years after the adoption of the UN Security Council Resolution 186 (1964) that brought UNFICYP (The United Nations Force in Cyprus) to Cyprus, and with the growing number of resolutions passed, the Cyprus problem is still on the United Nations’ agenda. An overview of the UN resolutions on Cyprus from the Security Council Resolution 155 of August 24, 1960 recommending the admission of the Republic of Cyprus to the United Nations to the most recently adopted Security Council Resolution 1818 of June 13, 2008 extending the mandate of the United Nations Force in Cyprus for a further period until December 15, 2008 and reaffirming all previously adopted Security Council resolutions on Cyprus, reveals a body of rules of considerable weight, both binding and recommendatory, of different character and different normative effects which have internationalised the Cyprus problem

The record of the United Nations decision-making activities on Cyprus, particularly the General Assembly and the Security Council resolutions, is, undoubtedly, impressive and substantial, however, not entirely uncontroversial. There are still contentious issues related with their different legal or quasi-legal effects for the disputing parties, for the United Nations itself, for individual states and for the international community at large.

The weight and the legal effects of the UN resolutions on Cyprus on international behaviour of states and other international actors might be differently presented and understood. A link between the UN resolutions on Cyprus and states’ political and legal behaviour needs to be further studied and conceptualised. Secondly, the extent to which UN resolutions on Cyprus are considered politically or legally binding by other international organisations, both universal and regional, needs to be estimated and thoroughly studied. To answer such a question, much consideration must be given to the problem of how different international organisations relate with one another. How has the United Nations, through its forty-four year authoritative decision-making, affected international perception and understanding of the Cyprus problem and its possible solution? How does the normative power of the United Nations work? The United Nations has played a leading role in setting standards for the settlement of the Cyprus problem. No other international organisation, including the European Union or the Council of Europe has developed such a comprehensive and influential set of norms related to the Cyprus problem and its settlement.

The effectiveness of the UN Security Council norm making on Cyprus continues to be hard to assess even though it seems fully justified to claim that they carry considerable weight not only with the two parties involved but with respect to the attitudes and conduct of other States and international organisations. The recent statement made by the leaders of the two Cypriot communities - Greek Cypriot leader Dimitris Christofias and Turkish Cypriot leader Mehmet Ali Talat in which they committed themselves to working towards a bi-communal, bi-zonal federation with political equality, as defined by the relevant Security Council resolutions, provides an important confirmation of the United Nations normative influence.

Despite the fact that the UN has been involved in Cyprus since 1964 successive rounds of UN sponsored negotiations, including the most detailed and the most comprehensive UN attempt to solve the Cyprus problem so far, the Annan Plan, could not bring a settlement to the Island. The failure of the Annan Plan led to a wave of frustration. Suppositions that the UN had lost interest in reaching a settlement, exhibited deep ‘Cyprus fatigue’, has contributed as much to the Cyprus problem as to its solution or that the UN itself has become a part of the problem are just some manifestations of this mood. Not uncommon are also arguments that the United Nations effort expertise have been wasted here since ‘normal conditions’ the UN was meant to bring back have not been achieved.

In spite of those sceptical views the United Nations has remained a useful platform for the resumption of ‘re-unification’ talks, brokering the 8 July 2006 Agreement between the Greek Cypriot and Turkish Cypriot leaders and facilitating a launching of the working groups and technical committees in Spring 2008, which are designed to prepare the ground for fully-fledged negotiations under UN auspices for a comprehensive and lasting settlement. In a statement made by its President, Ambassador Dumisani Kumalo of South Africa on April 17, the Security Council expressed its support for this process and strongly reaffirmed its commitment to the reunification of Cyprus based on a bi-communal, bi-zonal federation and political equality, as set out in the relevant Security Council resolutions, and its willingness to support the efforts of the Secretary-General to this end. The Security Council resolution of June 13 urges both sides “to build on the present momentum and continue their efforts to identify, to the greatest possible extent, areas of convergence and disagreement, while preparing options where feasible on the more sensitive elements, and to work to ensure that fully-fledged negotiations can begin expeditiously and smoothly.”

An analysis of the UN resolutions on Cyprus, especially those adopted recently, shows, however, that they increasingly refer to other international organizations and institutions in their documents dealing with the Cyprus problem. Many UN documents, particularly the UN proposal for a settlement and

re-unification of Cyprus commonly known as the “Annan Plan”, referred to the European Union and to the European Court on Human Rights.

The Plan designed by the UN Secretary General, and the terms of a settlement, to a great extent was based on previous UN peace plans including the 1992 Set of Ideas and the 1977 and 1979 high level agreements between the two Cypriot parties, and other UN Security Council and General Assembly resolutions, required to be accommodated by the European Union. A protocol was requested to be attached to the Treaty of Accession of Cyprus to the European Union, considering that “the Treaty of Accession of Cyprus to the European Union shall not prevent the implementation of the Foundation Agreement, and shall accommodate its terms in line with the principles on which the European Union is founded” (Annan Plan, Attachment 2, para. 177). The protocol was also meant to acknowledge that Cyprus had to take appropriate measures to fulfil its obligations arising out of EU membership, and that “transitional periods agreed during the accession negotiations shall apply to the United Cyprus Republic and its two constituent states, subject to the division of powers as laid down in the Foundation Agreement” (Annan Plan Attachment 2, para. 177). Clearly, the European Union expressed its readiness to accommodate the terms of a UN settlement in the Treaty of Accession between the Union and Cyprus in line with the principles on which the EU is founded.

Internationalization of the Cyprus problem and the role of the United Nations constitute the centre of the international efforts towards a settlement. The fact remains, however, that the United Nations has failed, at least so far, to broker the settlement in Cyprus. One must not be surprised, then, that both politicians and scholars alike look for an alternative route towards a settlement. One option, not entirely new but still attractive seems to be Europeanization of the Cyprus problem and the “European solution” facilitated by the European Union and the Council of Europe.

2. Europeanization: The European Settlement

A group of researches dealing with secessionist conflict at the periphery of the European Union, including Cyprus, defined Europeanization as “a process which is activated and encouraged by European institutions, primarily the European Union, by linking the final outcome of the conflict to a certain degree of integration of the parties involved in it into European structures. The link is made operational by means of specific conditionality and socialization mechanisms, which are built into the process of Europeanization.”¹

The European Union, acting in its own right, has, undoubtedly, a role to play for the settlement of the Cyprus problem. Demetriou rightly points out that:

“The fact that all of the pathways have in some way been accounted for in the literature on the Cyprus conflict suggests that the EU, in its various structural, institutional and conceptual

manifestations, has played, is playing and is envisioned as having to play in the future, a variety of roles with respect to the Cyprus problem (...) whether intended or otherwise.”²

Elsewhere, it is submitted that:

“In the area of conflict settlement, conflict transformation and conflict resolution, the EU can act in two ways. It can provide a framework for resolving the constitutional dilemmas related to secessionist crises, and/or act directly as a mediator or indirectly by supporting mediation efforts between the parties involved in the conflict.”³

Before commenting on the European Union’s possible contribution towards settlement in Cyprus and its potential for conflict transformation, I will argue that its role must not be restricted to the so called “catalyst effect” so prominently dealt with in the literature making chemistry work for the settlement of the Cyprus problem.

2.1. The “Catalytic Effect” Discourse

It is often suggested that the resolutions of international organizations may have a catalytic impact in the development of new approaches and in the creation of a new international climate.⁴ Can international organizations catalyse the settlement of disputes?

Catalysts are used to speed up chemical reactions. The catalyst itself is not chemically changed at the end of the reaction. Chemical reactions are also speeded up by increasing surface area, concentration or pressure and temperature. How catalysts work and what makes a good catalyst is the domain of chemistry. The concept of “catalyst effect” seems to be increasingly popular in the literature on Cyprus especially in the context of the EU accession dynamics. Writers ask about “catalysing peace or consolidating partition in Cyprus”.⁵ or the role of the European Union in the Cyprus conflict and “the problematic ‘catalytic effect’”.⁶ The source of this chemical rhetoric seems to be the European Union itself which has repeatedly stated that it supported a just and lasting settlement of the Cyprus question, and that the prospect of Cyprus accession would provide an incentive for this. The Union was supposed to facilitate the settlement of the Cyprus problem and, consequently, much attention was devoted to the possibility of the Cyprus EU accession having, in one way or another, the so-called ‘catalytic effect’. Christou argues that:

“The EU strategy for resolving the Cyprus issue has always been through the power of attraction – where it has had an established and embedded frame of reference. The EU thinking on Cyprus has reflected the primacy of the UN process and framework for resolving the political dispute on the island, whilst consistently promoting the EU process of accession (in parallel) in the belief

that this would act as a catalyst for a solution to the Cyprus problem.”⁷

So far, however, using accession dynamics in favour of a settlement in Cyprus proved to be highly ineffective and the catalyst effect, if ever real, was lost as much as the power of attraction. The catalyst was poisoned. Suvarierol is right to claim that “The prospect of the accession of Cyprus to the EU has not served as a catalyst for the settlement of the Cyprus problem, as was hoped by many.”⁸ Onis points out that:

“The Cyprus dispute, therefore, is a clear case where the EU could have done much more to facilitate an equitable solution—taking into account the interests of all the actors involved—which would also pave the way for Turkey’s relatively smooth accession to the EU. Nonetheless, one should also acknowledge the fact that the pressures presented by the EU and the incentives created by EU action have facilitated a process of change that may eventually lead towards a political settlement, paving the road to Turkey’s full membership. From the Turkish perspective, however, one could anticipate a longer time frame and a less equitable outcome at the same time.”⁹

Indeed, the lack of settlement left the European Union with little option but to turn to Turkey hoping that the prospect of Turkey’s accession could provide a conducive environment, or a catalyst for a settlement in Cyprus. Turkey is probably the EU’s last chance to use accession dynamics to contribute towards a settlement in Cyprus. The European Union succeeded in putting considerable pressure on Turkey which, combined with domestic considerations, led to the reformulation of Turkey’s policy on Cyprus. Turkey’s long-standing position to disconnect its membership application from the Cyprus problem has changed to a large extent. The fact that Turkey has a vested interest in joining the European Union, its accession is overwhelmingly supported by public opinion, and its determination to satisfy the conditions for membership, not less than other candidate states, obviously played a role.

The catalyst effect, however, differently understood and put into different context may still prove a useful concept. As Diez shows in his article, “while the EU *as an actor* has at best had an ambiguous impact on the Cyprus conflict, the EU *as a framework* provides the potential to act as a catalyst for a lasting transformation of the Cyprus conflict through a process of ‘postmodernization’¹⁰ “Elsewhere, Diez distinguishes between ‘carrot catalyst’, ‘stick catalyst’ and ‘subversion catalyst’ and argues that “the assumptions underpinning the various conceptualisations of membership or even membership negotiations as a catalyst are rooted in an essentially modernist conceptualisation of the Cyprus conflict itself, despite the postmodern characteristics of the Union, and that in order to achieve a sustainable settlement, there would have to be a ‘postmodernisation’ of

this conflict". He concludes that "the conceptualisation of the effect of EU membership negotiations as a positive catalyst on the Cyprus conflict is misguided because of a series of flawed assumptions on which such catalytic effect may rest."¹¹

Tocci seems to be equally critical listing the fundamental flaws of the 'catalytic effect' expectations. She submits that:

"First, member governments neglected the fact that the Turkish and Turkish Cypriot sides viewed the Union as structurally biased against them, and were sceptical of Cyprus' EU accession process initiated and concluded exclusively by the Greek Cypriot side. Second, EU actors overlooked the reasons motivating the Greek Cypriot drive for membership, reasons that were inherently linked to their position in the conflict and in conflict settlement efforts. Finally, and most critically, member governments misjudged the complex make-up of the principal parties, each of which included different players acting to achieve radically different outcomes. As such, the incentives for some players perversely acted as disincentives to others."¹²

Both Diez and Tocci are probably right claiming that the concept of catalytic effect remains problematic. Nevertheless, both contributed to unquestionable popularity of the catalytic effect discourse and many, not always well informed, borrowings from the chemical vocabulary.

2.2 Conflict Transformation

Cyprus is clearly an important test for the EU's ability to transform conflict. The EU's transformative power takes many different forms. Europeanization influences and transforms both national and sub-national actors in many different ways. It may integrate disputing parties into European structures, transform their dynamics and negotiating positions as well as socialise them, mainly elites, with the European standards and common values.

In Cyprus, both sides can use the framework provided by the EU to justify policies that would otherwise be difficult, if not impossible to justify. In this context, the EU is working to adapt the Republic of Cyprus to the EU and to remove, or at least lessen the international, institutional and psychological barriers affecting Northern Cyprus thereby preventing a settlement. A number of projects were identified focusing primarily on infrastructure development and the EU provided a significant proportion of the financial resources for their implementation. Adoption of the Green Line Regulation, Financial Aid Regulation or providing scholarships for students hailing from the Turkish Cypriot community may illustrate this process. Conflict transformation seems to be the essence of the EU strategy for the solution of the Cyprus problem. However, limitations of the EU's influence are quite apparent. One would have

to wait a long time before an EU initiated transformation of the Cyprus problem takes effect. The ambition to promote trade across the green line has, at least so far, failed to materialize. How effective EU transformative power might be in Cyprus, remains to be seen. It must be noted, though, that there is a considerable degree of sensitivity in the EU for the rights and well being of the Turkish Cypriots. The EU also sought to institutionalize its involvement in Northern Cyprus through the so-called Task Force placed in the General Directorate responsible for enlargement and the Programme Office located in North Nicosia.

Obviously, the EU cannot guarantee that its transformative capacity is effective enough to facilitate a settlement and that it achieves its goals. The process of socialization seems to be particularly important in Cyprus where both sides perceive each other, and not infrequently the European Union itself, with suspicion and mistrust. Nevertheless, over a period of time representatives of the both sides may become socialized to act in a way that is acceptable to the rest of the Union.

2.3 The Cyprus Condition

The European Union itself does not play any active role as a conflict resolution mechanism but rather as a framework for the settlement of the Cyprus problem.

Undoubtedly, the admission of the Republic of Cyprus to the European Union further complicated, or even excluded, EU's role as a mediator. In a recently published Crisis Group report it is implied that

“Now that Cyprus has entered divided, the European Union has become part and parcel of the conflict and cannot credibly undertake a mediating role: this will remain the responsibility of the UN. It can and should activate itself principally to sustain the economic development and European integration of northern Cyprus and contribute constructively to a re-definition of the much abused “European solution” slogan on the island.”¹³

Even though the Union itself is not likely, also because of legal, constitutional limitations, and its long-term policy not to be involved in “domestic” conflicts, to act as a third party in the settlement of the Cyprus problem, nothing can prevent the Union from supporting, or even encouraging, individual member states to act as such and to play a distinctive role and function.

In the meantime, however, the Union may continue using the settlement in Cyprus as an element of its enlargement conditionality. The Union decided not to condition its acceptance of the Republic of Cyprus on the settlement on the Island, and again, decided to use it in the case of Turkey's accession.

Initially, the Cyprus condition was solely associated with the settlement of the Cyprus problem and the contribution Turkey was expected to make towards a settlement. It still remains the core of the EU's policy on Turkey. Additionally, however, the Brussels European Council held in December 2004 welcomed

Turkey's commitment "to sign the Protocol regarding the adaptation of the Ankara Agreement, taking account of the accession of the ten new Member States". The European Union expected the Protocol to be signed before opening accession negotiations with Turkey on October 3, 2005. The Protocol was signed at the end of July. Even though the EU's expectation seemed to be fairly technical and uncontroversial, effectively, it became a new condition for opening accession negotiations with Turkey. Moreover, in the aftermath of the Brussels European Council, this new condition proved to be very sensitive since it involved the question of the recognition of the Republic of Cyprus by Turkey. Whilst dealing with the European position on Cyprus it is, therefore, necessary to focus on both the settlement of the Cyprus question and the adaptation and implementation of the Ankara Agreement.

The EU was expecting to use its membership conditionality mechanism to induce the parties to resolve the Cyprus problem. Cyprus as a condition for Turkey's accession to the European Union is often described as a "potentially insuperable barrier to Turkey's membership", "an obstacle on Turkey's road to membership in the European Union", "the last obstacle", the "Cyprus hurdle", "a major hurdle on the path to Turkey's full membership" "a major obstacle" or "the single overriding constraint on Turkey's progress to full membership."¹⁴

It should also be noted here that Cyprus has always been a matter of contention between Turkey and the EU. Firstly, until very recently Turkey objected to the linking of its accession with the Cyprus problem. The Turkish policy change in this respect, hesitant and reluctant, was associated with the acceptance of Turkey's candidacy by the Helsinki European Council in 1999. By accepting the candidate status Turkey committed itself to meeting the accession criteria, including Cyprus. More explicitly, the linkage between the Cyprus problem and Turkey's accession was accepted by the current Turkish government when it consented to the terms of the Annan Plan for Cyprus.

A closer look into the EU's documents on Turkey's accession conditions reveals that practically all of them refer to the Cyprus problem. Practically all progress reports on Turkey presented by the European Commission since 1978, reports presented to and declarations adopted by the European Parliament, as well as the European Councils' presidency conclusions refer to Cyprus in the context of Turkey's accession to the European Union. What is expected of Turkey as far as the Cyprus problem is concerned? What is the nature of this condition?

The first reference to Cyprus is embodied in the European Commissions' opinion on Turkey (Avis) issued in 1989 and approved in 1990. It indicates that:

"Examination of the political aspects of the accession of Turkey would be incomplete if it did not consider the negative effects of the dispute between Turkey and one Member State of the Community, and also the situation in Cyprus, on which the

European Council has just expressed its concern once again. At issue are the unity, independence, sovereignty and territorial integrity of Cyprus, in accordance with the relevant resolutions of the United Nations.”¹⁵

The language used implies that the settlement in Cyprus is considered as an essential condition for Turkey’s progress towards accession.

Nobody can deny that the European Union has the right to formulate and effectively implement its enlargement policy and to impose membership conditionality as most other intergovernmental organisations do even though the EU’s conditionality seems to be more rigid. Nonetheless, accession must be seen as a mutual relationship providing for the rights and obligations of both sides - organisations on the one hand and the applicant/candidate states on the other. Applicant/candidate states should have the right to know what exactly the criteria for membership are, and to be sure they are not changed after the accession process is initiated, especially through political, rather than legal processes.

The Copenhagen criteria, which have to be met by all candidate states, are commonly divided into three groups: political criteria, economic criteria and the ability of applicant states to assume obligations of membership. The European Union’s capacity to absorb new members while maintaining the momentum of European integration is also a requisite. Only political criteria may be somehow associated with the Cyprus condition. In order to meet the political conditions, every candidate state must achieve stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities. Thus, it seems practically impossible to classify the Cyprus condition as one of the Copenhagen ‘political’ requirements even though a reference to human rights could offer some justification. It is, therefore, necessary to turn to other, non-Copenhagen EU membership conditions.

Alternatively, the Cyprus condition can be seen as a part and parcel of the ‘peaceful settlement of disputes’ requirement introduced by the Agenda 2000 and re-cited in the Presidency Conclusions of the Helsinki European Council in December 1999. Referring to candidate states it provides that:

“They must share the values and objectives of the European Union as set out in the Treaties. In this respect the European Council stresses the principle of peaceful settlement of disputes in accordance with the United Nations Charter and urges candidate States to make every effort to resolve any outstanding border disputes and other related issues. Failing this they should within a reasonable time bring the dispute to the International Court of Justice.”¹⁶

The peaceful settlement of international disputes requirement may, therefore, be seen as supplementary, a corollary of the EU’s desire to provide security and stability on the European continent as provided in the EU Treaties. However, this

condition is commonly associated with the Aegean Sea dispute between Turkey and Greece. Some writers, in this context, refer also to the dispute between Turkey and Greece over Cyprus. There is, however, no evidence that the Cyprus problem is the one referred to in the quoted paragraph of the Helsinki document, or whether it is one between Turkey and Greece or between Turkey and South Cyprus. Still, as Onis argues, the Cyprus problem is an “outstanding border dispute” between the South and the North of Cyprus rather than the South and Turkey.¹⁷

It is not the intention of this paper to focus on this line of thought; one may only recall here that in the Loizidou judgement, the European Court of Human Rights considered the Turkish Cypriot authorities as “subordinate authorities” to Turkey. Moreover, as an unrecognised state, the Turkish Republic of Northern Cyprus has no standing before the International Court of Justice even though it would be difficult to deny the possibility of an unrecognised state being a party to a territorial dispute. One can also rule out the possibility of Turkey giving consent for the jurisdiction of the International Court of Justice to settle the Cyprus problem in a case involving Turkey and the Republic of Cyprus.

Finally, the Cyprus problem can be seen within the context of the so-called ‘good neighbourly relations’ requirement which, in the Brussels European Council’s Presidency Conclusions in December 2004, was associated, in reference to Turkey, with the peaceful settlement of disputes:

“The European Council, while underlining the need for unequivocal commitment to good neighbourly relations welcomed the improvement in Turkey’s relations with its neighbours and its readiness to continue to work with the Member States concerned towards resolution of outstanding border disputes in conformity with the principle of peaceful settlement of disputes in accordance with the United Nations Charter.”¹⁸

Karen Smith rightly comments that “In the case of Cyprus, the good-neighbourliness ‘condition’ has been avoided; in the case of Turkey, the signals sent have been so inconsistent that the EU leverage stemming from membership conditionality has been severely reduced, although it might recently have recovered strength”.¹⁹

To conclude this section it may be noted that the Cyprus condition is not easy to classify and to suggest that it could perhaps be understood as a condition in its own right. There is no other issue involving candidate states which would so persistently be referred to by the EU enlargement documents and included on the EU agenda. In any case, the Cyprus condition is obviously an autonomous Turkey specific addition to the Copenhagen criteria.

2.4. The Council of Europe

Even though the concept of Europeanization seems to be primarily related with the European Union (Europanunionization) the role of other European regional organizations must not be overlooked. One of them is the Council of Europe playing an important role in implementing human rights standards embodied in the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms through the European Court of Human Rights.

As far as human rights are concerned, the situation in Northern Cyprus was recently under the scrutiny of two committees of the Council of Europe. The Council of Europe's Parliamentary Assembly has debated two reports, one dealing with the rights and fundamental freedoms of Greek Cypriots and Maronites living in the northern part of Cyprus (Marty Report), the other one dealing with the "colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus" (Laakso Report).

Dick Marty, Rapporteur of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, concluded his report concerning Greek Cypriots and Maronites submitting that "(...) the testimony I gathered on the spot during my visit leads me to conclude that members of the Maronite and Greek Cypriot communities enclaved in the northern part of Cyprus do indeed suffer human rights violations" (Marty Report, para. 25). Marty has at the same time expressed his opinion that the Committee should consider extending his mandate, or define a new one, to cover the question of the rights of Turkish Cypriots living in the north of the island and in the territory of the Republic of Cyprus (Marty Report, para. 6-8).

The report on colonisation by Turkish settlers, prepared by the Rapporteur of the Committee on Migration, Refugees and Demography, Jaakko Laakso goes even further into blaming the Turkish Cypriot administration for implementing the policy of 'naturalisation', encouraging new arrivals and favouring the process of hidden colonisation aiming at modifying the demographic structure of the whole island. The remedy the Rapporteur supports is the return of the Turkish settlers into Turkey, financially supported by the international community. It is not the purpose of this paper to deal with these reports in greater detail, however one needs to note that they were strongly objected to by both the Turkish members of the Parliamentary Assembly and Turkish Cypriot authorities as being prejudiced, biased and unsubstantiated.

The Council of Europe's ministerial committee often examines measures (constitutional, legal and other) taken to avert human rights violations in Cyprus. The Council of Europe at large can be seen as both framework and instrument of solving one of the most sensitive and fundamental aspects of the Cyprus problem, the property issue. The problem of property rights has been subject to consideration by the European Court of Human Rights. Its decisions in the Loizidu case and other cases will, undoubtedly, affect the negotiations and possible agreement.

3. Internationalisation v. Europeanization?

Cyprus has always been a matter of contention. Does it include a dispute between the United Nations and the European Union, between internationalization and Europeanization of the Cyprus problem? To consider this question one needs to look into the potential and the limits of both organizations and frameworks.

Unlike the United Nations, the European Union is not taking a direct conflict resolution role in Cyprus. Therefore, the European Union is not and can not be seen as a competitor to the United Nations. The link between the UN and the EU has, however, become especially pronounced since the Republic of Cyprus applied to become a member of the European Union.

The UN has been the primary international organization responsible for the efforts to find a solution to the Cyprus problem. The resolution of the Cyprus problem on the basis of UN-led negotiations has been a long-standing EU policy. The European Union strongly supported settlement based on the UN Secretary General's proposals, particularly the recent ones. Referring to the UN Secretary General's peace plan the Copenhagen European Council expressed the view that these proposals "offer a unique opportunity to reach a settlement."²⁰ Moreover, the EU has given precedence to the United Nations initiatives with regards to the Cyprus problem.

Nugent argues that neither the Council nor the Commission showed any interest in a direct or indirect conflict arbitration in a distant, problematic peripheral region. Instead, the Community limited itself to supporting UN resolutions on Cyprus.²¹ Onis and Ilmaz believe that the EU's reference to the UN is an attempt to "relieve itself from active responsibility or commitment for resolving this dispute."²² Christu claims that

"There has been no attempt to develop a clear and separate EU strategy for the 'solution' of the Cyprus problem - the primary reason (or constraint) for this being the established UN frameworks and resolutions for resolving the dispute, as well as structural problems relating to EU foreign policy decision-making."²³

UN's resolutions on Cyprus have a variable impact on the actions of a wide range of actors, including the UN member states and other international organizations. States and international organizations turn to the United Nations. The position of the European Union is fully consistent with that of the United Nations. This has been repeatedly reaffirmed by the European Councils (1997 Luxembourg 1999 Helsinki, 2000 Nice), the European Parliament, the European Court of Justice and other EU organs and institutions.

The Annan Plan provided for some deadlines based on both Cyprus and Turkey accession dynamics, for example "or until Turkey joined the EU". The same applied to transitional periods provided by the Accession Treaty. The Plan

also attempted to retain a balance between Greece and Turkey in the spheres of property acquisition, residence and movement of persons. The EU's accession deadlines played a role in setting out a framework for the UN brokered settlement negotiations. The Cyprus accession process allowed more flexibility and the EU was ready to somehow accommodate the terms of settlement into the Accession Treaty with the Republic of Cyprus.

There seems to be a consensus that the UN is best equipped to mediate in Cyprus because of its historical involvement and the fact most of the agreements reached between the two parties were reached under the UN auspices. In practice, however, it is the EU framework that is going to shape and reshape a large part of the internal Cyprus solution. The United Nations is often seen as an agent of *status quo* and modernity, the European Union, as an agent of change of post-modern characteristics.

The impact of the UN resolutions on Cyprus must not be underestimated. They do affect negotiations and the way international actors perceive the Cyprus problem. They reflect the prevailing will of the international community and, through consistent reciting and repetition of the UN established parameters of settlement create norms/constrains no other international organisation, including the European Union, can disregard.

The partnership the leaders of both Cypriot communities recently agreed to negotiate about will comprise a Federal Government with a single international personality and single citizenship along with a Turkish Cypriot Constituent State and a Greek Cypriot Constituent State, which will be of equal status.(...) The rhetoric used suggests more modern, UN based rhetoric rather than post-modern EU transformation rhetoric.

The references to the UN resolutions on Cyprus are also to be found in the documents of the Council of Europe, including the European Court of Human Rights.

General Observations. The Way Forward

Catalysts make it easier for particles to react. Europeanization of the Cyprus problem, in the context of Cyprus accession dynamics, failed to achieve this goal. On the contrary, it led to further polarization of the two communities and all the parties involved and, consequently, Cyprus acceded to the European Union divided. Will the European Union be able to advance to the post-catalyst effect phase? Will the European be able to create a totally new situation, one that would induce the parties to find a compromise formula for the re-unification of the Island? As has been noted earlier, there two areas which are particularly important in this context. Firstly, in the absence of a solid consensus on the future shape of Cyprus and different actors pursuing different, sometimes contradictory policies, EU's transformative capacity should be integrated with the United Nations conflict resolution capabilities, far beyond a mere

coordination prevailing at present. Secondly, the prospect of Turkey's accession to the European Union makes the EU conditionality and accession dynamics still valid and important for a settlement in Cyprus.

More specifically, this study would conclude that the Cyprus problem should be solved within the UN framework. There is no tendency to replace the UN as the main conflict resolution mechanisms provider. The re-unification plan would probably come out of the UN process based on the UN Security Council resolution and out of negotiations carried out under the UN auspices. The UN plan will have to take into consideration the European realities, the fact that Cyprus is already a member of the European Union and that Turkey is negotiating the terms of her accession. An independent "European solution" remains an element of rhetoric. A successful settlement in Cyprus must attempt to strike a compromise between the United Nations and the European Union. EU efforts should remain complimentary to those of the UN. The UN has no authority over the EU but the authority of persuasion.

Whilst the asymmetry in conflict resolution capabilities and transformative powers between the United Nations and the European Union will remain, both organisations may act in concert following similar pattern for the re-unification of Cyprus. Given that the renewed discussions about re-unification of Cyprus are under way this proposition acquires an additional, practical importance.

Without a prejudice to a final settlement, UN's effectiveness will increasingly depend on coordination with the European Union and other European actors. The United Nations itself cannot provide for economic reconstruction and socialisation of the elites as these tasks can only be performed by a civilian organisation. Closer cooperation between the United Nations and the European Union becomes an imperative for both organisations. Enhancing UN-EU relations should be based on a combination of EU's transformative powers and the UN's conflict resolution capabilities.

It may be predicted that the engagement of the European Union in a settlement in Cyprus is likely to significantly increase in the future, even though the EU seems to have no clear strategy on Cyprus and the position of individual EU members remains erratic. It is also quite evident that a settlement of the Cyprus problem is not among EU's priorities and that the European Union could have done much more to facilitate a solution, especially in terms of promoting new forms of multi-level governance and dialogue led by civil society. Failure to solve the Cyprus problem will, in one way or another, keep pressure on the EU.

Finally, there has been relatively little research to date assessing the impact of Europeanization on the UN based efforts for a settlement of the Cyprus problem and the relationship between internationalisation and Europeanization of the Cyprus problem at large. More research could take this debate forward far beyond the catalyst effect discourse.

Notes

- ¹ B. Coppieters et.al. "Introduction", in B. Coppieters et.al. "Europeanization and Conflict Resolution. Case Studies from the European Periphery" (Gent: Academia Press, 2004, 22-23.
- ² O. Demetriou, "EU and the Cyprus Conflict", Working Papers Series in EU Border Conflict Studies, No. 5, January 2004, 24.
- ³ B. Coppieters et.al. "Introduction", 21-22.
- ⁴ B. Sloan, *United Nations General Assembly Resolutions in our Changing World* (New York: Transnational Publishers Inc., 1991), 103.
- ⁵ N. Tocci, *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution. Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?* (Aldershot: Ashgate, 2004).
- ⁶ T. Diez, "Last Exit to Paradise? The European Union, the Cyprus Conflict and the Problematic 'Catalytic Effect'", in T. Diez (ed.), *The European Union and the Cyprus Conflict. Modern Conflict, Postmodern Union* (Manchester: Manchester University Press, 2002), 139-162.
- ⁷ G. Christou, *The European Union and Enlargement. The Case of Cyprus* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2004), 94.
- ⁸ S. Suvarierol, "The Cyprus Obstacle on Turkey's Road to Membership in the European Union", *Turkish Studies*, Vol. 4, No. 2, 2003, 69.
- ⁹ Z. Onis, "Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the Post-Helsinki Era", *Turkish Studies*, No. 1, 2003, 26.
- ¹⁰ T. Diez, "Why the EU Can Nonetheless Be Good for Cyprus", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Issue 2, 2002, 14.
- ¹¹ T. Diez, "Last Exit...", 157.
- ¹² N. Tocci, *EU Accession ...*, 3.
- ¹³ "The Cyprus Stalemate: What Next?", Europe Report No. 17, 8 March 2006, Crisis Group, 29.
- ¹⁴ Z. Onis "Diverse but Converging Paths to EU Membership: Poland and Turkey in Comparative Perspective", *East European Politics and Society*, 2004, 182; S. Suvarierol, "The Cyprus Obstacle..."
- ¹⁵ Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community, 20 December 1989, para. 9.
- ¹⁶ Helsinki European Council, 16-17 December 1999, Presidency Conclusions.
- ¹⁷ Z. Onis, "Domestic Politics ...",
- ¹⁸ Brussels European Council, 16-17 December 2004, Presidency Conclusions.
- ¹⁹ Smith, Karen E. (2000), "The Conditional Offer of Membership as an Instrument of EU Foreign Policy: Reshaping Europe in the EU's Image", *Marmara Journal of European Studies*, Vol. 8, No. 1-2, 41.
- ²⁰ European Council, December 2002, Presidency Conclusions.
- ²¹ N. Nugent, "EU Enlargement and the 'Cyprus Problem'", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, No. 1, March 2000, 138.
- ²² Z. Onis, S. Ilmaz, "Greek-Turkish Raprochement: Rhetoric or Reality?", 18-19.
- ²³ G. Christou, *The European Union...*, 94.

The Cyprus Property Issue: A Matter of Principle or Compromise?

Ayla GÜREL*
Kudret ÖZERSAY**

The Cyprus problem can be brought into focus by looking at a ‘clash’, which, since 1975, has come to characterise the UN-sponsored intercommunal talks. What we mean by a ‘clash’ here is a divergence of purpose between the UN and the two Cypriot sides. As everybody knows the aim of the UN mission of good offices in Cyprus is to assist the two Cypriot sides to achieve a joint agreement *through compromise*. The two Cypriot sides themselves, however, while ostensibly cooperating with the UN, have in fact always remained engaged in a relentless pursuance of their own separate, and seemingly incompatible, political goals.

This is quite obvious from the way in which the UN until now has never managed to get the two sides to embark on what one may reasonably call a genuine process of give-and-take; a process that would entail ‘willingness to make concessions in order to secure agreement’. In other words, at no stage of the inter-communal talks since 1975 has a point been reached where either Cypriot side would propose to withdraw some of its demands in return for obtaining certain others, or accept to discuss it should such a proposal be made.

The property issue illustrates perhaps better than any other feature of the Cyprus problem this apparent inability of the two sides to arrive at a compromise. The discussions of the property issue went through different stages during the three decades of the process of UN-mediated intercommunal talks that eventually culminated in the first ever comprehensive UN blueprint for a Cyprus solution, the so-called Annan Plan. Taking a look at these discussions is a useful way to see why the two sides, after all these years, are still unable to agree on a compromise.

The High Level Agreements

During the thirty-year period in question, the two Cypriot sides managed to agree on a common basis only twice. This happened quite early on in the process. First in 1977 and later in 1979, the High Level Agreements were concluded as two sets of basic guidelines for the conduct of the inter-communal talks. The 1977 agreement¹ comprises four paragraphs, two of which are relevant to the property issue. Paragraph 2 in effect points in the direction of the idea of ‘bizonality’ envisaging two territorial political entities. Also, it links the discussion on

* Assoc. Prof. Dr., PRIO Cyprus Centre

** Assist. Prof. Dr., Dept. of International Relations, Eastern Mediterranean University, Famagusta

territory to the property issue.² Paragraph 3 refers to ‘the three freedoms’ as ‘principles’, taking into account the requirements of a bicomunal federation as well as certain practical factors.³ The relevance of the 1979 agreement for property is its confirmation of (a) the 1977 agreement, and (b) the UN resolutions as the basis for the talks.⁴

These agreements signify the two sides’ formal acceptance of the principles of ‘bizonality’ and ‘human rights’, though they are very general and vague as to how they are to be applied in the context of a settlement. However, they are still of great importance. For whatever else they tell us, they crucially point to one thing: that the solution being sought will be built on compromises. This is a crucial point that has never been unambiguously acknowledged by the two sides’ political leaders, nor properly communicated by them to their communities.

For example, the issue of the displaced persons’ rights to their homes and properties naturally comes under the principle of ‘three freedoms’. In the High Level Agreements the principle of the rights is acknowledged, but not as an absolute given, as the Greek Cypriot side would like to have it, but rather with the qualification that, as regards its implementation, ‘restrictions’ or ‘limitations’ were likely to be prescribed under a settlement. Yet, the very reference in this manner to the principle of rights serves also to demonstrate that the guiding ‘principle of bizonality’ is not exactly what the Turkish Cypriot side has until recently made of it; namely the maintenance of the *de facto* bizonal situation, particularly including the arrangements put in place in the north in relation to Greek Cypriot properties (i.e., ITEM Law, Article 159, TRNC title deeds). The principle of ‘bizonality’ itself too is, in its Turkish interpretation, to be qualified in accordance with other accepted factors and principles.

Proposals by the Two Sides

Until the ‘Ghali Set of Ideas’ put forward by the UN in the early 1990s, property-related matters were approached in an indirect manner. This was done mainly under three headings: (a) territory; (b) fundamental human rights; and (c) security. Each side came forward with proposals that were supposedly based on the agreed generalities, i.e., the guidelines in the High Level Agreements. Not surprisingly, however, each side’s reading of these guidelines was in accordance with its own preferences and preoccupations, with little, if any, concession to those of the other side. The Turkish Cypriot side used them to legitimate its own view of what the principle of bizonality entails, and the Greek Cypriot side did the same to legitimate its own view of what the principle of human rights entails.

The Position in the Turkish Cypriot Proposals

The goal is the protection of bizonality, which is a security requirement. It implies the creation of a secure and economically viable Turkish Cypriot zone in the north where the Turkish Cypriots can live as masters of their own destiny

away from Greek hegemony. Thus, the Turkish Cypriot **demands** went as follows. Given the existing *de facto* bizonal situation, all that is needed is to agree on territorial readjustments and procedures for the federated states to settle mutual property claims by means of ‘global exchange and compensation’. An option of return to former residences is to be exercised after a moratorium and is to be subject to two restrictions: (a) by taking into account the circumstances of the current occupants;⁵ and (b) by limiting the number of persons returning according to an agreed quota in order to preserve the bicomunal and bizonal character of the federal state. The Turkish Cypriot position was supported by an **argument** which, in effect, held (i) that the principle of bizonality, as agreed by both sides in the High Level Agreements since at least 1977, is the basis of a future settlement; and (ii) that the rules of implementation of the three freedoms were to be in accordance with the 1977 High Level Agreements. There was of course a reference here to the consideration of the ‘practical difficulties’ the Turkish Cypriots may experience.

The Position in the Greek Cypriot Proposals

The goal is a reversal of the *fait accomplis* of the division, which were caused by Turkey’s allegedly expansionist strategy; achieve proper reunification of Cyprus thus securing ‘the natural and national survival of Cypriot Hellenism in its ancestral land’. This is also a security requirement against the perceived danger of Turkey’s colonisation of northern Cyprus and gradual squeezing of the Greek Cypriots out of Cyprus altogether. The Greek Cypriot **demands** were to ensure that all displaced persons have a right to fully repossess and return to their properties; that territorial adjustment should take into account the fact that the greater the number of Greek Cypriot refugees who would return to their homes under Greek Cypriot administration, the less the extent of any ‘practical difficulties’ to be overcome as a consequence of Greek Cypriot refugees returning to their homes in the Turkish Cypriot administered region. The Greek Cypriot **argument** was, in effect, supported by the principle of respect for basic human rights and the principles of the EU *acquis*. These principles, according to the Greek Cypriot side, entailed that any Cypriot citizen should be able to settle anywhere on the island, and that any limitations to this would be acceptable only in the first few years. Not surprisingly, bizonality is never mentioned in this context, by the Greek Cypriot side, as relevant.

Proposals by the UN

After the High Level Agreements, there are three main junctures in the talks that are significant as regards making sense of the evolution of the discussions on property-related issues. These correspond to points in the inter-communal talks when the ‘basic ‘ideas’ put forward by the UN included formulations for the resolution of such issues. Needless to say, these formulations became more

detailed and comprehensive as time went on. The basis at every stage was the High Level Agreements, and the implied framework of ‘bizonal, bicomunal federation’. Each stage represented a further step in eliciting compromise solutions in order to bridge the gap between the two sides’ official positions. This was of course an extremely difficult task, given the great disparity between the two sides’ interpretation of these agreements, their very different concepts as to what ‘bizonality’ meant and their – perhaps deliberately – unrealistic approaches to the question of implementation and protection of fundamental human rights.

The ‘Opening Statement of the UN Secretary-General’ before the two rounds of talks in 1989-1990 was the first significant episode of this kind. Here, the Secretary-General presented what he called ‘the basic principles’ which were ideas that had emerged from the discussions of the UN with the two sides. In the property-related elements, the intention was to clarify the meaning of such fundamental but still highly ambiguous principles as ‘bizonality’ and ‘three freedoms’, as well as to establish a balance in practice between the two sides’ apparently conflicting interests argued for on the basis of their very different concepts of these principles. The Secretary-General also spelt out what he took to be a reasonable approach to the question of the rights of displaced. Let us summarise these as follows:

- (a) **Concept of bizonality:** Each federated state would be administered by one community, which would be guaranteed a clear majority of population and of land ownership in its area.
- (b) **The principle of three freedoms:** Freedom of movement would be exercised as soon as the federal republic is established. Freedom of settlement and the right to property would be implemented after the completion of the arrangements concerning the displaced persons, and taking into account the ceilings to be agreed upon regarding the number of persons from one community who may reside in the area administered by the other.
- (c) **Rights of displaced persons:** The Rights of the Greek Cypriot and the Turkish Cypriot displaced persons would be recognised and implemented in the following way:
 - i. A territorial adjustment would enable a substantial number of the Greek Cypriot displaced persons to return under Greek Cypriot administration, taking into account the practical difficulties, particularly as concerns the Turkish Cypriot displaced persons that would be affected.
 - ii. Displaced persons from both communities would be given the option to decide, within a specific time frame whether they wish to return to their former residences. Those deciding not to return would be compensated fairly for their properties.

- iii. Arrangements for those who wish to return would be compatible with the provisions envisaged for the three freedoms, including the ceilings.

After these 'basic principles' came the proposals in the 1992 Ghali Set of Ideas. This included a map delineating the two zones of the federation after a territorial adjustment which would allow the return of a substantial number of Greek Cypriot displaced persons to their homes and properties under Greek Cypriot administration. Moreover, the basic principles concerning the displaced persons' rights that had emerged until then were considerably fleshed out. For the first time, the displaced persons' property claims were recognised. They were to be dealt with fairly on the basis of a time frame and in accordance with practical regulations based on (a) the 1977 High Level Agreements, and (b) the need to ensure social peace and harmony (paragraph 72).

Displaced persons (of 1963 as well as 1974) would be able to seek compensation for their properties. The ownership of the property would be transferred to the respective property agency that would eventually exchange titles of property between the two sides on a global communal basis.

Displaced persons who were permanent residents and who owned their residences would have the option of return. This would be subject to a time frame and specific quotas, a limitation that derived from the concept of bizonality. Another restriction on the right of return concerned the balancing of the interests of the former resident and the current occupant.⁶

Unfortunately, the UN could never manage to get the two sides to cooperate further on these ideas in order to reach an agreement. It was not possible to go back to discussing such substantial issues again until after 1999. In the interim period, however, various significant developments occurred with relevance to the property issue.

As we know, in 1993 the EU accepted the Greek Cypriot side's application for EU membership. The Greek Cypriots had made this application on behalf of the whole island under the title of the government of the RoC. From about 1994 onwards, developments related to Cyprus' EU accession process started having an impact on the inter-communal talks. By 1999, it was certain that Cyprus – in some form – was going to join the EU in 2004. But also in 1999, Turkey was granted candidacy for EU membership. After that Turkey's policies vis-à-vis the Cyprus problem became increasingly interlinked with its own membership bid. Then most significantly there were the property-related Greek Cypriot applications against Turkey at the European Court of Human Rights (ECHR). In the famous *Loizidou* case, which was an individual application supported by the Greek Cypriot government, the Court ruled in 1996 (a) that the property in question still belonged to the Greek Cypriot applicant, and (b) that Turkey had violated the European Convention on Human Rights with regard to the Greek Cypriot displaced persons' rights to their homes and properties. In 2001 the

Court ruled to confirm similar findings in the inter-state application of *Cyprus v. Turkey*.

What is crucial to note here is that all this appeared, on the face of it, to point to a winning Greek Cypriot strategy. This consisted in guarding the – in fact, questionable – international status of the Greek Cypriot government as the ‘sole legitimate government of Cyprus’. It also involved taking advantage of this status to promote its political goals, and to effect them by means outside the framework of the UN process.

Not surprisingly, these developments had a very negative impact on the attitude of the two sides at the negotiations. They certainly did not help to increase either side’s willingness to compromise in order to arrive at a settlement. On the contrary, as a consequence, both sides became more self-righteous in their approaches to the property issue.

Confidence soared among the Greek Cypriot politicians as well as the public that their side’s position was, as they understood it, clearly demonstrated by the ECHR to be the correct one. Hence, they assumed that they could now get more by pushing their own position forward even more forcefully. That is the position that the rights of displaced persons is not a matter for negotiation but a question of human rights as required by international law, and that the only way to resolve this question is by ending Turkey’s ‘occupation’ of the north and by fully restoring these rights irrespectively of any other commitments made in the framework of a settlement, such as bizonality.

Needless to say, the Turkish Cypriot side resented all this and reacted with growing distrust towards international efforts to solve the Cyprus problem that were stepped up after 1999. Thus, it clung more strongly onto its demand for ‘a legalisation and recognition of the *status quo*, i.e., the existence of two states in Cyprus with no significant territorial adjustment,⁷ global exchange of private properties (i.e., no restitution) and virtually no return of internally displaced persons to their former homes’.⁸

This was the situation of the parties when the Annan Plan was presented to them in November 2002. The Plan’s comprehensive proposals for the solution of the property issue involved what the UN regarded as ‘an appropriate combination of reinstatement, exchange and compensation’. They represented a compromise formula incorporating all the principles about which the two sides have been arguing in a futile manner for decades. Their design reflected a particular effort to take the current status of international law into consideration. They were carefully drafted to respect displaced persons’ legal rights to their homes and properties, as well as to take account of the legitimate humanitarian concerns of those whose livelihood depends on the decades-old realities created, often inevitably, outside the law. The proposed solution also regulated the exercise of individual rights so as to safeguard the bizonality of the federation and the character of its constituent states.

As we all know, the Turkish Cypriot side's stand changed relatively rapidly after the arrival of the Annan Plan eventually leading to the majority population's 'yes' vote in the referenda. The prospect of EU membership, the general Turkish Cypriot desire to join the system of international law, and not least Turkey's explicit support for the Plan were the various factors that helped to convince the public to accept the Plan as a compromise, especially as regards property. Even more relevant was the growing fear among the Turkish Cypriots that without an overall solution, the ECHR judgments could bring about a complete reversal of the property situation back to what it was before 1974. The Plan's provisions for both property and residency clearly represented a better alternative to such an eventuality.

A central factor in the Greek Cypriots' rejection of the Plan was their objection to its property provisions. A widely held categorical notion of non-negotiable, sacrosanct human rights led the majority of the Greek Cypriots to reject the idea of qualification or restriction of the exercise of these rights. There was strong public support for pundits – mostly lawyers or politicians – who argued that the Plan's property provisions shamelessly violated the norms of international law, European conventions and the EU *acquis communautaire*.

Three years after the referenda, where do the two sides stand vis-à-vis the property issue? Should the inter-communal talks resume, where will the property issue discussions begin?

It is clear that the Turkish Cypriot side cannot and almost certainly will not come back with its pre-Annan Plan position. The Turkish Cypriots have made the north accessible to the Greek Cypriots since April 2003 and said 'yes' to the Annan Plan. What is more, judging by the workings of the TRNC Immovable Property Commission, they are obviously cooperating with the CoE regarding the execution of the ECHR rulings concerning Greek Cypriot properties in the north. Therefore, one can only assume that the thinking on the Turkish Cypriot side has advanced to a concept of bizonality that does not depend on a virtual negation of individual rights.

As for the Greek Cypriot side, the picture unfortunately looks rather grimmer. The Annan Plan is still anathema for most Greek Cypriots. The ECHR judgements are still seen by many as 'the most important weapon' in what is regarded as defending the Cypriot people's rights against Turkey. However, there are signs of a growing anxiety, and consequently a renewed property debate, on the Greek Cypriot side caused by the recent developments on the ECHR front relating to the status and the function of the north's Property Commission. Let us hope that this momentum helps to start a genuine discussion about compromise solutions, and isn't simply dissipated in the current nationalistic rhetoric so characteristic of Greek Cypriot election campaigns.

Notes

¹ UN Document S/12323.

² ‘The territory under the administration of each community should be discussed in the light of economic viability or productivity and land ownership.’

³ ‘Questions of principles like freedom of movement, freedom of settlement, the right of property and other specific matters, are open for discussion, taking into consideration the fundamental basis of a bi-communal federal system and certain practical difficulties which may arise for the Turkish Cypriot Community.’

⁴ UN Document S/13369. ‘The basis for the talks will be the Makarios-Denktaş guidelines of 12 February 1977 and the U.N. resolutions relevant to the Cyprus question’ (paragraph 2 of the Agreement).

⁵ Secretary-General’s report, 19 November 1992, para. 17: ‘The settlement of those who select to return will take place after the persons who will be affected have been satisfactorily relocated. A review mechanism will be established in each federated state in a mutually agreed manner to determine, upon recourse by the current owner and/or occupant, whether there are circumstances which preclude relocation in that particular case. In that event, or if the current owner and/or occupant is also a displaced person or a bona fide purchaser or heir, or if the residence has been substantially altered; or has been converted to public use or allocated to public service institutions, *Vakfs* (religious trusts) etc.; or is being occupied by the current owner and/or occupant under a scheme for rehabilitation of homeless people; or if the current owner or occupant is a war veteran or an heir or descendant of a war veteran; or if the residence is situated in areas which are known to have been the scene of massive inter-communal violence or located in areas designated by the respective federated states for security considerations, the former permanent owner will not be able to return and will be compensated.’

⁶ Paragraph 84. According to this, if the current occupant was also a displaced person and wished to remain, or if the property had been substantially altered or converted to public use, the former permanent resident would be compensated or be provided an accommodation of similar value. The categories and principles in this paragraph were later employed in an expanded form in the property provisions of the Annan Plan.

⁷ Until the presentation of the AP, the TC side was only ready to discuss the allocation of the buffer zone and at a very late stage also offered a few small additional areas which were mostly infertile and uninhabited and would not have allowed any significant number of displaced GCs to return to their former homes while remaining under GC administration.

⁸ See Pfirter.

Partially Recognized States in Contemporary International Relations: The Turkish Republic of Northern Cyprus and The Republic of China

Przemyslaw OSIEWICZ*

Introduction

A few of the world's geo-political entities lack general international recognition, although they wish to be recognized as sovereign states. The degree of de facto control these entities exert over the territories they claim varies. Unrecognized countries can be separated into three main groups. The well-known examples of unrecognized states, which are de facto partially recognized and have control over their territory, are Republic of China, often referred to as Taiwan, and the Turkish Republic of Northern Cyprus (North Cyprus). The second group of unrecognized states consists of states such as Nagorno Karabakh and Somaliland, which are unrecognized states with de facto control over their territory. The third group is formed by states which are not recognized and do not have full control over their territory. Among them are Transnistria and South Ossetia. Thanks to their partial recognition, two countries constituting the first group have bigger influence on international relations than unrecognized states.

The main aim of this paper is to examine and compare roles of Taiwan and the Turkish Republic of Northern Cyprus, which constitute the first group of unrecognized states, in contemporary international relations. As regards time frame, the analysis concerns the period between 2000-2007, namely the beginning of the 21st century.

As far as methodology is concerned, comparative research method is applied in order to achieve the main aim. Comparative research is a research methodology in the social sciences that aims to make comparisons across different countries or cultures (Deutsch, 1987). Both cases are first examined separately. The following factors are taken into account: number of international organizations with which an unrecognized state is connected either formally or informally, number of countries with which it maintains formal or informal relations, key problems concerning national security, expenditures on foreign policy in general and per 1,000 citizens, political influence of neighboring countries and other interested parties on its foreign policy, financial independence in terms of foreign policy financing, number of people involved in diplomacy per 1,000 citizens. On this basis the roles of Taiwan and North Cyprus in contemporary international relations are compared in detail in order to specify similarities and differences between both actors.

* Dr., Adam Mickiewicz University, Poznan-Poland

Historical Background: Towards Own Statehood

Taiwan emerged on international arena in 1949 when the Kuomintang (KMT) and its leader Chiang Kai-shek lost the Chinese Civil War.¹ More than two million people, mainly KMT soldiers and their relatives, escaped to the island from the continental part of China when communists led by Mao proclaimed the People's Republic of China.

“In September 1954, the communists began to bombard the island of Quemoy, which was located just off the mainland and far from Taiwan, which controlled it. Despite initial reservations on the part of President Eisenhower, Washington agreed to enter into a security agreement with Taiwan in December. The agreement was unclear as to Quemoy and Matsu, but even these islands could at least partially be said to fall within the scope of US defense commitments.”² Although the document was cancelled later in 1979, security of Taiwan remains an important element of American foreign policy in Asia.³

From 1945 until 1971 the Republic of China represented China in the United Nations. In this period representatives of Taiwan participated in all sessions of the Security Council, in which it had the power of veto. In 1971 the People's Republic of China (PRC) replaced Taiwan in all UN organs. As a consequence, the Republic of China lost its international recognition. Since then the Republic of China has not been an UN member and nothing indicates that such situation may change in the nearest future. Moreover, so far the Republic of China has not proclaimed its independence under the name of Taiwan. Although President Chen Shui-bien intends to declare Taiwan's independence in 2008, it is unlikely to happen due to the PRC's objection and a constant threat of military intervention.

The Turkish Republic of Northern Cyprus was founded on 15 November 1983, however, not without opposition from some Turkish Cypriot politicians.⁴ After three days the unilateral declaration of independence (UDI) had been deplored by the United Nations Security Council in resolution 541 (1983)⁵ and later in resolution 550 (1984) of 11 May 1984.⁶ The main reasons justifying such decision of Turkish Cypriots were presented in ‘The Declaration of Independence and the Resolution of the Turkish Cypriot Parliament approving the establishment of the Turkish Republic of Northern Cyprus’ of 15 November 1983. Among the most important factors were: (1) destruction of the partnership state by Greek Cypriots, (2) usurpation of the legislature, (3) usurpation of the executive, (4) usurpation of the judiciary, (5) monopolization of the civil service, (5) unilateral foreign representation, (6) monopolization of police and armed forces, (6) economic warfare against Turkish Cypriots, (7) armed onslaught and extermination plans, (8) inhuman discrimination, (9) rejection of re-colonization by Greece, (10) Turkish Cypriots efforts for a bi-zonal federal solution, and (11) destruction of the negotiating process by Greek Cypriot Leadership.⁷ However, Sözen claims that the main reason for the proclamation was President

“Kyprianou’s intransigence to accept Denktaş as an equal during negotiations.”⁸ Since 1983 the new state has been recognized only by one country, namely the Republic of Turkey. However, there are a few countries which maintain close relations with TRNC, although they have not decided to start diplomatic relations. These are, for example, Pakistan and Azerbaijan.

Table 1: Turkish Republic of Northern Cyprus and The Republic of China in Comparison: Basic Facts

	The Republic of China	TRNC
<i>Territory (km²)</i>	36 000	3 355
<i>Population</i>	22 700 000	256 644
<i>Capital</i>	Taipei	Nicosia (Lefkoşa)
<i>Establishment</i>	7 December 1949	15 November 1983

Source: *Harenberg Aktuell 2006* (Mannheim, Meyers Lexikonverlag: 2005), 707. *Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus* (Lefkoşa, TRNC Public Relations Department: 2007), 4.

Foreign Policy: Legal Basis and Organizational Structure

According to article 141 of the Taiwanese Constitution, “the foreign policy of the Republic of China shall, in a spirit of independence and initiative, and on the basis of equality and reciprocity, cultivate good-neighborliness with other nations, and respect treaties and the Charter of the United Nations, in order to protect the rights and interests of compatriots residing abroad, promote international cooperation, advance international justice and ensure world peace.”⁹ As regards specific state organs, “the President shall be the Chief of State and shall represent the Republic of China in foreign relations” (article 35). “The President shall, in accordance with the provisions of this Constitution, exercise the powers of concluding treaties, declaring war, and making peace” (article 38). Other executive organ, namely the Central Government, deals with foreign policy and foreign trade policy (article 107).

The structure of the Taiwanese Ministry of Foreign Affairs resembles structures of ministries in many recognized countries. The Ministry is headed by a minister.¹⁰ There are also two Vice Ministers and Deputy Minister. The Ministry is divided into 17 departments and 10 other units.¹¹ The departments were formed according to either regional or functional criterium.

According to the Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus, “the ratification of agreements to be entered into on behalf of the Turkish Republic of Northern Cyprus with foreign States or international organizations shall be subject to the approval of the Assembly of the Republic by enactment of a law” (article 90).¹² As regards the President of the Republic, he “shall be the

Head of the State. In this capacity he shall represent the unity and integrity of the State and the community” (article 102).

The Turkish Cypriot Ministry of Foreign Affairs is headed by a minister. Besides, a number of people work in the Ministry. Among them are: Undersecretary; Director General; Director of Ministry; Director of Consular and Minority Affairs; Director of Policy Planning and Research; Director of Economics, Cultural and Social Affairs; Director of Political Affairs; Director of Protocol; Director of Public Information Department, and; Director of Public Relations Department.¹³

Foreign Policy: A Comparison of the Main Objectives and Obstacles

It should be noted that both the Republic of China and the Turkish Republic of Northern Cyprus are island countries, which determines their foreign policy. Most of goods, including natural resources, are imported. Security of their supplies is essential in order to guarantee development and good living conditions.

One of the most important issues connected with foreign policy of the Republic of China is its official international status. So far Taiwan has not unilaterally proclaimed its independence as Turkish Cypriots did in 1983 and thus has not upgraded its status on international arena. For the long time the main aim of the Republic of China remained to represent Chinese nation in the world in the frame of one common state, namely the Republic of China founded in 1912. Therefore, Taiwan was not officially presented as another Chinese state (the Republic of China on Taiwan). Such policy ended with the death of Chiang Kai-shek in 1975. Then appeared a division line between the Chinese and the Taiwanese living on the island. Nowadays the former Chinese leader is openly criticized for his authoritarian rules as well as unsatisfactory foreign policy.¹⁴

The situation has changed since President Chen Shui-bien came into power at the beginning of the 21st century. Chen Shui-bien claims that the Republic of China means Taiwan and should be recognized as a separate Chinese state. He does not support One-China policy, because he defines it as “equivalent to the end of the Republic of China.”¹⁵ Some scholars even claim that the Taiwanese President promotes his own policy, namely “one country on each side.”¹⁶ Together with Vice-President Annette Lu he promotes ‘the policy of four yes’: independence, new name, new constitution and development.¹⁷ The basis for such decisions is, according to Chen Shui-bien, “a rising Taiwan identity.”¹⁸ The President claims he was reelected in 2004 thanks to people who believe in the Taiwanese independence.

The People’s Republic of China strongly opposes such declarations. “Chinese People’s Congress promulgated the Anti-secession Law on 14 March 2005. It contains non-peaceful measures to deal with the Taiwan issues. It obviously sends direct threatening message to Taiwan, even though the law also proposes

flexible room for the cross-strait relations.”¹⁹ Wang Fei-Ling analyzed various documents and other scientific material in order to define motives in the PRC’s foreign policy. He came to a conclusion that among the most important motives are the CCP’s (the Chinese Communist Party) political preservation, China’s economic prosperity and more Chinese power and prestige.²⁰ Undoubtedly, any political change with regard to Taiwan’s independence or any such change in Taiwan would constitute a serious threat to two of them, namely the CCP’s political preservation and more Chinese prestige. There are, however, concepts which promote more flexible PRC’s policy towards Taiwan. Linda Jakobson claims that “it is in Beijing’s interests to take the initiative, move beyond the status quo and propose a ‘Greater Chinese Union’, an extremely loose form of political integration reminiscent of a federacy, in which Taiwan will be demilitarized but would enjoy substantially more international space – a prerequisite for Taiwanese acceptance of any form of political integration.”²¹

Nevertheless, correct relations with the PRC remain a political challenge for the Taiwanese. De facto Taiwan is independent from Beijing, but de iure, at least according to the PRC partners, the island remains a part of the PRC territory. However, president Chen Shui-bian connected potential unilateral proclamation of independence of Taiwan with the PRC foreign policy. He declared that the Republic of China would change its status if the PRC authorities decided to invade the island.²²

Such risk exists as Chen Shiu-bien announced that Taiwanese proclamation of independence may take place during the Olympic Games in Beijing in 2008. Then the PRC would not be able to react and invade the island, because the whole international community could criticize such move and boycott the Olympic Games. Nevertheless, the PRC government reaffirmed its readiness to seize the island at any price if Taiwan’s political status was changed.²³ In May 2006 National Security Council of Taiwan, in its report on Taiwan’s security, concluded: “The precious fruits Taiwan’s people toiled for and the nation’s newly built, democratic and free society are threatened daily by China, which is still unfree and undemocratic. China’s threats against Taiwan are pervasive.”²⁴ Such conclusion appears in official documents every year. Undoubtedly, the army of PRC is well prepared to invade an undefined rebellious island as such operations are often exercised. Therefore, Taiwanese army tests its combat readiness during annual field training exercise. On 14 May 2007 the army began testing a new defensive scenario in the frame of ‘Han Kuang’ military operation – one of the biggest field training exercise in the history of Taiwan.²⁵

Foreign policy of the People’s Republic of China as well as of the Republic of China resembles foreign policy of the Federal Republic of Germany (FRG) during the Cold War.²⁶ Between 1957 and 1971, on the basis of the so-called Halstein Doctrine, the FRG did not maintain diplomatic relations with any state which recognized East Germany. An example of Nauru proves such claim. In

2002 the Republic of China broke off its relations with Nauru after its government had received financial support and had established full diplomatic relations with the PRC (Kubiak 2007, 261). Similarly the PRC does not maintain any diplomatic relations with countries which have recognized the Republic of China.

“The United States plays a special role in Taiwan’s foreign policy, both in its capacity as Taiwan’s largest trading partner and as a guardian of peace and stability in the Asia-Pacific region.”²⁷ Undoubtedly, every change in relations between the United States and PRC has direct influence on the quality of American–Taiwanese cooperation and vice versa. Therefore, the United States plays a very important role in the Beijing – Washington – Taipei triangle. According to Dittmer, “for the time being, Washington remains securely ensconced at pivot, leaning one way or the other depending on its strategic, economic, and domestic constituency needs. The objective interest of the pivot (whatever its declaratory policy) is in balancing the status quo.”²⁸ However, at the moment bilateral relations with the PRC are far more important for the United States than relations with the Republic of China. It is unlikely that in case of any conflict in the Straits the American authorities will sacrifice their links with Beijing in order to support the Taiwanese.

As regards the Turkish Republic of Northern Cyprus, a peaceful settlement of the Cyprus question remains the most important issue not only of its external, but also of its internal policy. Economic as well as political development of the TRNC depends on the rapprochement process. The Turkish Cypriot position has not changed since the failure of the Annan Plan in April 2004 when most of Turkish Cypriots accepted the UN plan, but it was turned down by Greek Cypriots. Turkish Cypriot authorities have expected the European Union to support them and lift the isolation, namely all political and economic restrictions. Soon after the referenda Rauf Denktaş wrote in his book: “It is an indisputable fact that after the referendum the parameters have changed. Therefore, if the international community truly desires to see a comprehensive settlement in Cyprus, it has to re-diagnose the root cause of the Cyprus issue and to adopt a fresh approach that takes into account the realities in the island.”²⁹ Later, in November 2005, President of the TRNC Mehmet Ali Talat stated: “Bearing in mind that the overall aim of Turkish Cypriots will always be the achievement of a comprehensive solution to the Cyprus issue on the basis of a bi-communal, bi-zonal model of a federal state, such a positive move by the EU would urge Greek Cypriots to realize the fact that Cyprus was established as a partnership state and eventually instigate them to withdraw their demand for exclusive sovereignty over the whole island.”³⁰ In July 2006 Mehmet Ali Talat confirmed his support for the establishment of a bi-communal and bi-zonal federation in Cyprus.³¹

Security policy of North Cyprus is based on its close political relations and military cooperation with the Republic of Turkey. Presence of the Turkish army

in the TRNC proves this claim. Turkey claims that the Treaty of Guarantee of 1960 is valid and on its basis Turkey is still one of the three guarantor states. The treaty formed a legal basis of the Turkish military operation on the island in 1974. According to article IV, “in the event of a breach of the provisions of the present Treaty, Greece, Turkey and the United Kingdom undertake to consult together with respect to the representations or measures necessary to ensure observance of those provisions. In so far as common or concerted action may not prove possible, each of the three guaranteeing Powers reserves the right to take action with the sole aim of re-establishing the state of affairs created by the present Treaty.”³² Yet, this article is also exploited by Greek Cypriots who claim that the Turkish intervention destroyed the state of affairs of 1960.

As an unrecognized state, the TRNC can neither become a member of any international organization dealing with international security nor even cooperate with such organizations. Therefore, Turkish support is essential for its existence. Turkey promotes the position of Turkish Cypriots using its own diplomatic missions worldwide and emphasizes very close relations between TRNC and Turkey. Besides, Turkey still wants to be seen as a guarantor state what is stressed by representatives of the government. For example, on 20 July 2006, during his visit to the TRNC, Recep Tayyip Erdoğan declared: “Bi-zonality and bi-communality and a federative approach are the principles that we will not compromise upon. So is political equality, equal status, the establishment of a new state and Turkey’s rights as a guarantor state.”³³

Turkey is very interested in events on Cyprus due to its influence on accession negotiations with the EU. On 20 July 2006 the Turkish Prime Minister criticized the EU for using the Cyprus issue in order to undermine the whole negotiation process: “We believe it is not right to have any linkage between the Cyprus problem and Turkey’s EU membership. (...) The Cyprus problem should not be used against Turkey’s EU process.”³⁴ At the same time some scholars claim that there are states which are not interested in a settlement of the Cyprus question, because it serves as the best argument against EU membership for Turkey.³⁵ What is more, some authors analyze a strong link between the situation in Cyprus and its influence on internal policy, for example, official positions of Turkish political parties.³⁶ Undoubtedly, the Cyprus question remains one of the key political issues not only for Turkish Cypriots, but also for Turks.

It should be emphasized that relations between North Cyprus and the European Union are more and more intense. De iure the whole island constitutes a part of EU territory, however, on the basis of the Treaty of Accession of 16 April 2003 implementation of *acquis communautaire* is suspended in the areas which are not under effective control of authorities of the Republic of Cyprus. Nevertheless, Turkish Cypriots are EU citizens.

Foreign Policy in Practice: A Comparison of Current Activities

In 1967 the Republic of China maintained diplomatic relations with 68 countries, while the People's Republic of China maintained such relations only with 45.³⁷ This proportion changed after the PRC replaced the ROC in the United Nations. Among the main partner states which ceased recognition of the ROC after 1971 were Argentina (1972), Australia (1972), Chad (2006), Costa Rica (2007), Italy (1971), Japan (1972), Macedonia (2001), Malawi (2008), New Zealand (1972), Nigeria (1971), Saudi Arabia (1990), Senegal (2005), South Africa (1997), South Korea (1992) and the United States of America (1979).³⁸ Interestingly, according to some authors the cease of *de iure* recognition did not result in lack of *de facto* recognition. In 1977 Victor Li argued that a legal framework could be constructed for continuing to deal with Taiwan as a *de facto* government without *de iure* recognition.³⁹

Nowadays the Republic of China maintains diplomatic relations with 25 countries situated in Pacific, Africa and Latin America.⁴⁰ Taiwan receives international recognition and in return offers financial support for its partners. At the moment the Republic of China maintains formal diplomatic relations with the following countries:⁴¹

1. Solomon Islands;	13. Commonwealth of Dominica;
2. Tuvalu;	14. Dominican Republic;
3. Republic of the Marshall Islands;	15. Republic of El Salvador;
4. Republic of Palau;	16. Grenada;
5. Republic of Kiribati;	17. Republic of Guatemala;
6. Burkina Faso;	18. Republic of Haiti;
7. Republic of the Gambia;	19. Republic of Honduras;
8. Democratic Republic of São Tomé and Príncipe;	20. Republic of Nicaragua;
9. Republic of Senegal;	21. Republic of Panama;
10. Kingdom of Swaziland;	22. Republic of Paraguay;
11. Holy See;	23. Saint Kitts and Nevis;
12. Belize;	24. Saint Lucia ⁴² ;
	25. Saint Vincent and the Grenadines.

In addition to that, the Republic of China maintains numerous embassies and missions abroad. Embassies have been opened in all above states which maintain diplomatic relations with Taiwan, while missions function in countries which do not recognize the Republic of China. Such missions are called Taipei Economic and Cultural Offices or Taipei Representative Office in order to avoid possible problems with their registration. There are 14 such offices in the United States and three in Canada, 10 in Central and South America,⁴³ four in Africa,⁴⁴ 27 in Europe,⁴⁵ eight in West Asia⁴⁶ and 27 in East Asia and Pacific.⁴⁷ In total the Republic of China has 27 embassies and 93 economic and cultural offices

worldwide. Taking into account its total population, namely 23 million people, it means that Taiwan possesses 0,10 embassies and 0,40 offices per 100,000 citizens.⁴⁸

Figure 1: The Republic of China and Its Diplomatic Relations in 2006

Source: www.wikipedia.org (23.08.2007).

On the contrary, the Turkish Republic of Northern Cyprus maintains diplomatic relations only with one country, namely Turkey. Turkish diplomatic missions represent Turkish Cypriots worldwide; however, TRNC maintains also its own diplomatic service. So far North Cyprus has opened the embassy in Ankara, two consulates general in Istanbul and Mersin and an office of representative in Izmir. Besides, Turkish Cypriots have offices of representatives in other selected countries. The offices of TRNC function in the United States (New York and Washington), Belgium, the United Kingdom, Azerbaijan, the United Arab Emirates and Pakistan. In addition to that, numerous honorary representatives offer information about North Cyprus and consular assistance to Turkish Cypriots in Turkey (two offices in Antalya and Bursa), Canada, the United States (Los Angeles), South Africa, the People's Republic of China, France, Germany (Berlin, Cologne, Hilpoststein and Munich), Australia (Sydney and Melbourne), Saudi Arabia, Italy, Austria, Ghana, Malaysia, Hungary, Jordan and Kyrgyzstan.⁴⁹ In total TRNC has one embassy, two consulates general and 29 offices, namely offices of representatives and offices of honorary representatives. According to data collected by Public Information Office of the Turkish Republic of Northern Cyprus, there are 256,000 residents in North Cyprus.⁵⁰ It results in 0,39 embassies and 11,32 offices per 100,000 residents.

Table 2: The Republic of China and the TRNC – Diplomatic Activity

	The Republic of China	TRNC
Embassies	25	1
Offices	93	29

Table 3: Embassies and Offices per 100,000 Residents in Comparison

	The Republic of China	TRNC
Embassies	0,10	0,39
Offices	0,40	11,32

A comparison shows that statistically North Cyprus maintains more embassies and offices per 100,000 residents than the Republic of China. It results in bigger financial effort on the part of Turkish Cypriots. However, Taiwan has 25 embassies while TRNC has only one. Moreover, it maintains 93 offices abroad comparing with 29 of North Cyprus.

Membership in international organizations is another important factor which has to be analysed in case of unrecognized states. According to Dilek Latif and Kudret Özersay, “in international law, it is generally accepted that being a member of an international organization does not require recognition. In such cases recognition is not considered as a precondition.”⁵¹ Taiwan’s membership in Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) as well as World Trade Organization (WTO) is the best example proving the above claim. However, it has to be underlined that the Republic of China is represented in those organizations mainly as Chinese Taipei due to One-China Policy. Therefore, the names Taiwan or the Republic of China are not used in official documents except for two organizations. The People’s Republic of China opposes any such actions clearly stating that there is only one China and Taiwanese territory constitutes its integral part.

In October 2007 the Republic of China as Chinese Taipei was a member of Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC), Asian Development Bank (ADB), International Chamber of Commerce (ICC), International Olympic Committee (IOC) and World Organization for Animal Health. Besides, either as Taiwan or the Republic of China it is represented in Banco Centralamericano de Integración Económico (BCIE), World Confederation of Labour (WCL) and Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO). The only exception is World Trade Organization.

The Republic of China has been an active member of the World Trade Organization since 2002. The working party examined in detail its economic situation and reached the conclusion that Chinese Taipei could be invited to join the WTO.⁵² The ROC presented in most of official documents as Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu, although the name Chinese Taipei is also used. The above names are names of all islands under the

effective control of Taipei. According to the Protocol annexed to WTO Ministerial Conference Decision on the Accession of the Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu of 11 November 2001, “The WTO Agreement to which Chinese Taipei accedes shall be the WTO Agreement, including the Explanatory Notes to that Agreement, as rectified, amended or otherwise modified by such legal instruments as may have entered into force before the date of entry into force of this Protocol. This Protocol, which shall include the commitments referred to in paragraph 224 of the Working Party Report, shall be an integral part of the WTO Agreement” (article 2).⁵³ It should be noted that Chinese Taipei joined the WTO in the same year as the People’s Republic Of China.

Most importantly, the Taiwanese authorities intend to apply for membership in the United Nations in 2008. The Presidents encourage citizens to participate in a nationwide referendum and support the idea in 2008, although it has already been heavily criticized not only in the PRC, but also in the United States. In such a situation the Taiwanese could take advantage of the Olympic Games in Beijing as the PRC might not react immediately. Some members of the ruling party, among them Lai I-chung, are even convinced that it is the last chance as the PRC will attempt to take control over Taiwan after the Games.

According to President Chen Shiu-bien, the island should be accepted as a new UN member state under the name of Taiwan. In September 2007 the ruling party as well as Kuomintang organized two separate rallies in order to promote the referendum. In Kaohsiung, a city located in the southern part of the island, 250 thousand people demonstrated wearing green T-shirts with inscription ‘The UN for Taiwan’. At the same time 100 thousand people participated in the Kuomintang’s rally in Taichung. Surveys prove that almost 70 per cent of population is in favour of the membership.⁵⁴

The reaction of the PRC was immediate. Its authorities declared that they would take all necessary steps if the Taiwanese tried to submit such application to the UN. Surprisingly, the United States supported the Chinese point of view. Deputy Secretary of State John Negroponte stated: “We are convinced that the idea of referendum is a mistake” (Lipinski, 2007). Undoubtedly, even if the referendum was organized and the application submitted, it would not be accepted. The Taiwanese authorities realize it; however, their real aim may be to put pressure on international community. The UN membership would open their way to all UN organizations, for example, the World Health Organization. Therefore, Taipei emphasizes its practical dimension such as global campaigns against SARS. Nevertheless, everything will depend on the Taiwanese and the outcome of March 2008 referendum.

As far as the Turkish Republic of Northern Cyprus is concerned, it maintains close relations with the Office of the United Nations Secretary-General’s Special Representative in Cyprus. It should be noted that TRNC has never applied for

UN membership. Nowadays such step is impossible both in practice and theory. Due to relevant resolutions adopted by UN Security Council a potential application of the TRNC could not be accepted.

The TRNC is active formally only in one international organization, namely the Organization of the Islamic Conference (OIC). It has been invited to the OIC meetings since 1975. In 1978 North Cyprus became an observer within the organization.⁵⁵ “From 1983 equality of the Turkish Cypriot community in negotiations and in a mutually acceptable solution has been mentioned in every meeting. Especially after 1995 resolutions and declarations of the OIC about Cyprus issue has been mentioned in every meeting” (Latif, and Özersay, 2000). As a consequence, after Turkish Cypriots had accepted the Annan Plan, their status was upgraded during the 31st Foreign Ministers Meeting of OIC in Istanbul in June 2004. Although Turkish Cypriot delegates do not represent their country under its official name, i.e. the Turkish Republic of Northern Cyprus, they participate in all meetings as representatives of ‘Turkish Cypriot State’.⁵⁶ Previously they represented ‘Muslim Cyprus Turkish Community’.

More importantly, the OIC supports North Cyprus on international arena as far as its political and economic isolation is concerned. In resolution No. 2/31-P, adopted in June 2004, the organization urged the member states to “strengthen effective solidarity with the Turkish Muslim people of Cyprus, closely associating with them, and with a view to helping them materially and politically to overcome the inhuman isolation which has been imposed upon them, to increase and expand their relations in all fields and in particular direct transport, trade, tourism, culture, information, investment and sports contacts” (article 4).⁵⁷ A year later, in resolution No. 5/32-P of June 2005, the OIC encouraged “the Member States to exchange high level visits with the Turkish Cypriot side” (article 5).⁵⁸

Both countries face problems with direct flights, but their scale is different. Direct flights constitute an important political as well as economic factor. The more connections, the more opportunities for business and tourism development. As far as the Republic of China is concerned, there are a lot of direct connections with major cities in the world, although many national carriers operate services to Taipei using a different name and livery. For example, “the Dutch airline KLM’s subsidiary KLM Asia did not display the Dutch crown on its tailfin, while Germany’s Lufthansa operated flights to Taipei using its subsidiary Condor”. As regards China Airlines (CAL), namely the ROC’s national airline, for many years its subsidiary Mandarin Airlines “served many international destinations that CAL did not, owing to political sensitivities. However, in 1995 CAL dropped the ROC national colours from its livery and now flies to international destinations under its own name.”⁵⁹

Comparing to the Republic of China, the TRNC has almost none direct flight connections except for major cities in Turkey. Most of them are operated by the

Turkish Cypriot national airlines, namely KTHY (Kıbrıs Türk Hava Yolları). Therefore, direct international flights remain a key issue of TRNC's foreign policy and its political leaders do their best in order to change this unsatisfactory situation.

Conclusion

Both countries represent the first group of unrecognized states, namely states which are partially recognized. However, their international positions are far removed.

The first most important difference between those two unrecognized states is that the Republic of China has not proclaimed its independence as Taiwan yet. It creates a good situation as far as its membership in international relations is concerned. Contrary to the Taiwanese, Turkish Cypriots proclaimed their independent state in 1983.

The Republic of China enjoys a freer hand in international relations comparing to TRNC due to its history and previous recognition. In most of cases Taiwan acts directly. Furthermore, the Republic of China possesses sufficient resources in order to finance its diplomatic as well as economic activity worldwide. The Taiwanese can even afford buying recognition in return for economic assistance. As regards Turkish Cypriots, their external activity depends on Turkey and would not be possible without Turkish support. Therefore, Turkish missions abroad deal with the Cyprus question and promote the Turkish Cypriot as well as Turkish point of view.

There are many direct investments in the Republic of China. Therefore, its membership in international organizations is well-seen. However, it has to be underlined that Taiwan is present in such organizations, but under various names.

Contrary to Greek Cypriots, the People's Republic of China does not block Taiwanese initiatives if they are not related to informal recognition and are not in collision with One-China policy.

The Republic of China can afford 'buying' recognition; however, the People's Republic of China is replacing Taiwan in many countries in Africa or Latin America. Costa Rica and Malawi are the latest examples of such diplomatic process. TRNC does not have sufficient resources in order to finance diplomatic activity at such level as the Republic of China.

Both states seek security guarantors. In case of TRNC it is Turkey, and for the Republic of China it is the United States. Yet, quality of those security links is not the same. Undoubtedly, if TRNC was in danger, Turkey would not hesitate to support Turkish Cypriots and provide them with political, economic or military support. Contrary to TRNC, the Republic of China cannot rely on its main ally. The United States will not support Taiwan in case of any military

confrontation between the Republic of China and the People's Republic of China.

Notes

¹ More information on Chiang Kai-shek in: Brian Crozier, *The Man Who Lost China: The First Full Biography of Chiang Kai-shek* (New York, Charles Scribner's Sons: 1976).

² Geir Lundestad, *East, West, North, South: Major Developments in International Relations since 1945* (London, Sage Publications: 2006), 49.

³ Such policy was introduced in 1979 when the US Congress approved Taiwan Relation Act.

⁴ According to Oliver P. Richmond, "while there was an apparent consensus behind the declaration, Denktash indirectly threatened the members of the Turkish Cypriot House of Representatives with exclusion if they did not vote in favour of the UDI. Thus the declaration was endorsed, but the Turkish Cypriot political parties did not vote for UDI with their hearts. Indeed, his prime minister, aware of the developments, resigned a week before the declaration, opposed to it and Turkey's interference in Turkish Cypriot politics". Oliver P. Richmond, *Mediating in Cyprus: The Cypriot Communities and the United Nations* (London, Frank Cass: 1998), 165.

⁵ *Resolutions and Decisions of the Security Council, 1983, Official Records, Thirty-eighth Year*, New York, 1984, 14-15.

⁶ *Resolutions and Decisions of the Security Council, 1984, Official Records, Thirty-nine Year*, New York, 1985, 12-13.

⁷ *The Declaration of Independence and the Resolution of the Turkish Cypriot Parliament approving the establishment of the Turkish Republic of Northern Cyprus of 15 November 1983*, "Journal of Cyprus Studies" 1999, Vol. 14/15, 235-245.

⁸ Ahmet Sözen, *The Cyprus Negotiations: From the 1963 Inter-communal Negotiations to the Annan Plan*, in: *Reflections on the Cyprus Problem: A Compilation of Recent Academic Contributions*, Ahmet Sözen (ed.). Famagusta, EMU Cyprus Policy Center: 2006, 7.

⁹ *Taiwan Constitution of 25 December 1946*, http://www.servat.unibe.ch/law/icl/tw00000_.html (20.05.2007).

¹⁰ *Structure and Functions of the Ministry of the Foreign Affairs of the Republic of China*, www.mofa.gov.tw.

¹¹ Among the above departments are: Department of East Asian and Pacific Affairs, Department of West Asian Affairs, Department of African Affairs, Department of European Affairs, Department of North American Affairs, Department of Central and South American Affairs, Department of Treaty and Legal Affairs, Department of Protocol, Department of Economic and Trade Affairs, Department of General Affairs, Department of Archives and Information Management, Department of Telecommunications Services, Department of Personnel, Department of Government Ethics, Department of Accounting, Department of Information and Cultural Affairs, Department of International Organizations, Congressional Liaison Unit, Research and Planning Committee, Legal Affairs Committee, Foreign Service Institute, Bureau of Consular Affairs, Association of East Asian Relations, Coordination Council for North American Affairs, NGO Affairs Committee and Committee on Japanese Affairs.

- ¹² *The Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, “Journal of Cyprus Studies” 1999, Vol. 14/15, 119-179.
- ¹³ Source: www.trncinfo.com.
- ¹⁴ See: *Demontaż dyktatora*, “Forum” of 27 August 2007.
- ¹⁵ Chao Chien-Min, *One Step Forward, One Step Backward: Chen Shui-bian’s mainland policy*, “Journal of Contemporary China” 2003, Vol. 12, 125.
- ¹⁶ See: Bonnie S. Glaser, *China’s Taiwan Policy in the Wake of ‘One Country on Each Side’*, “American Foreign Policy Interests” 2002, No. 24.
- ¹⁷ *Ibidem*.
- ¹⁸ Chang Jaw-Ling, *New Dimensions of U.S. – Taiwan Relations*, “American Foreign Policy Interests” 2004, No. 26, 309.
- ¹⁹ Fu-Kuo Liu, *Renewing Strategic Transformation in the Asia Pacific*, in: *Taiwan - Poland – Europe in the Age of Globalization*, Marek Malinowski, Marcelli Burdelski (eds.), (Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek: 2006), 128.
- ²⁰ Wang Fei-Ling, *Preservation, Prosperity and Power: What Motivates China’s Foreign Policy?*, “Journal of Contemporary China” 2005, Vol. 14, s. 694.
- ²¹ Linda Jakobson, *A Greater Chinese Union*, “The Washington Quarterly” 2005, Vol. 28, No. 3, 28.
- ²² Krzysztof Kubiak, *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie* (Warsaw, Trio: 2007), 261.
- ²³ Konrad Godlewski, *Tajwan chce niepodległości*, “Dziennik” of 13 April 2007.
- ²⁴ *National Security Report 2006* (Taipei, National Security Council: 2006), 32.
- ²⁵ Konrad Godlewski, *Chiny mogą pobić Amerykę*, “Dziennik” of 14 May 2007.
- ²⁶ Mark Blacksell noticed that “in the course of the mid-1950s, the Foreign Minister, Walther Halstein, developed the so-called Halstein Doctrine, which re-affirmed that relations with the GDR were a matter of FRG domestic policy and went on to proclaim that any state officially recognising the GDR would not be recognized by the FRG. Between 1957 and 1971, only 16 of the states recognized by the FRG, all of them in the developing world, established diplomatic relations with the GDR (Blacksell, 1982). The reaction of the FRG was to break off, or suspend, relations and to end, or freeze, all aid programmes. More important, was the total success with which the FRG persuaded its NATO and OECD partners not to recognize the GDR in the first place. It was a triumph of Western solidarity, which kept the issue of German reunification on the international political agenda without requiring any immediate action”. See: Mark Blacksell, *State and Nation: Germany since Reunification*, <http://www.intellectbooks.com/nation/html/germany.htm> (10.05.2007).
- ²⁷ http://www.gio.gov.tw/taiwan-website/5-gp/brief/info04_7.html (10.05.2007).
- ²⁸ Lowell Dittmer, *Bush, China, Taiwan: A Triangular Analysis*, “Journal of Chinese Political Science” 2005, Vol.10, No. 2, 41.
- ²⁹ Rauf Denктаş, *The Cyprus Problem: What It Is – How Can It Be Solved?* (Nicosia, Cyrep: 2004), 22.
- ³⁰ Mehmet Ali Talat, *Turkish Cypriots’ Expectations from the European Union*, “Turkish Policy Quarterly” 2005, Vol. 4, No. 3, 29-30.
- ³¹ On 8 July 2006 Mehmet Ali Talat and Tassos Papadopoulos repeated their “commitment to the unification of Cyprus based on a bi-zonal, bi-communal federation and political equality, as set out in the relevant Security Council resolutions” (article 1).

See: *Decision by the Two Leaders and Set of Principles of 8 July 2006*, www.trnccpresidency.org/news/decision_principles.html (12.06.2006)

³² *Treaty of Guarantee of 16 August 1960*, in: *The 1960 Treaties on Cyprus and Selected Subsequent Acts*, Nicolas D. Macris (ed.), (Möhnese-Wamel, Bibliopolis: 2003), 127.

³³ *Erdoğan demands new intl outlook on Cyprus*, "The New Anatolian" of 21 July 2006.

³⁴ *Erdoğan slams embargoes, EU-Cyprus link*, "Turkish Daily News" of 21 July 2006.

³⁵ See: Rebecca Bryant, *Turkey, Cyprus and the European Division*, "Insight Turkey" 2007, Vol. 9, No.1; Müge Kinacıoğlu, Emel Oktay, *The Domestic Dynamics of Turkey's Cyprus Policy: Implications for Turkey's Accession to the European Union*, "Turkish Studies" 2006, Vol. 7, No. 2.

³⁶ See for example: Seçkin Barış Gülmez, *The Cyprus Policy of the CHP: Change or Continuation?*, "Insight Turkey" 2007, Vol. 9, No. 1.

³⁷ Agata Zietek, *Aktualne problemy polityki zagranicznej Republiki Chińskiej na Tajwanie*, in: *Tajwan w stosunkach międzynarodowych*, Edward Halizak (ed.), (Warsaw, Fundacja Stosunków Międzynarodowych: 1997), 61.

³⁸ *Foreign Relations of the Republic of China*, www.en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_the_Republic_of_China (16.10.2007).

³⁹ See: Victor H. Li, *De-recognizing Taiwan* (Washington, New York, Garnegie Endowment: 1979).

⁴⁰ The actual state of affairs of 22 June 2007. In June 2007 Costa Rica established relations with People's Republic of China and simultaneously broke off diplomatic relations with the Republic of China. See: *Costa Rica forges new China Ties*, "BBC News Online" of 6 June 2007. Malawi ceased recognition of the Republic of China in January 2008.

⁴¹ See: http://www.gio.gov.tw/taiwan-website/5-gp/brief/info04_7.html (16.05.2007).

⁴² From 1 May 2007.

⁴³ Two offices function in Brasil and one in Argentina, Bolivia, Chile, Colombia, Ecuador, Mexico, Peru and Venezuela.

⁴⁴ One office in Nigeria and three in South Africa.

⁴⁵ Three offices are in Germany and two in the United Kingdom and Switzerland. One office functions in Austria, Belgium, Czech Republic, Denmark, Finland, France, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Latvia, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Russia, Slovakia, Spain, Sweden and Turkey.

⁴⁶ Offices in Bahrain, Israel, Jordan, Kuwait, Mongolia, Oman, Saudi Arabia and the United Arab Emirates.

⁴⁷ Five offices in Japan, four in Australia, two in New Zealand, the Republic of Korea and Vietnam, one in Bangladesh, Brunei, Fiji, Hong Kong, India, Indonesia, Macau, Malaysia, Papua New Guinea, Philippines, Singapore, Thailand and Vietnam.

⁴⁸ Own research on the basis of the official data published by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China. See: <http://www.mofa.gov.tw>.

⁴⁹ Data collected on the basis of information published by Deputy Prime Ministry and Ministry of Foreign Affairs of Turkish Republic of Northern Cyprus. See: www.trncinfo.com.

⁵⁰ *Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus* (Lefkoşa, Public Information Office: 2007), 4.

⁵¹ Dilek Latif, Kudret Özersay, *The International Relations of Unrecognized States, A Case-Study: Turkish Republic of Northern Cyprus – Organization of the Islamic*

Conference Relations, in: *Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies, 13-17 November 2000*, I. Bozkurt (ed.). Famagusta, Eastern Mediterranean University: 2000, 154.

⁵² *Report of the Working Party on the Accession of the Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu*, WT/AAC/TPKM 18 of 5 October 2001.

⁵³ *Protocol of Accession of of the Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu*, in: *Accession of the Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu*, WT/L/433, 23 November 2001.

⁵⁴ Lukasz Lipinski, *Tajwanska burza nad Pacyfikiem*, "Gazeta Wyborcza" of 21 September 2007.

⁵⁵ *North Cyprus Almanack* (London, K. Rüstem and Bro.: 1987), 38.

⁵⁶ See: *Historical Step from OIC*, "Kıbrıs", No.1/2004, 6-7.

⁵⁷ *Resolution No. 2/31-P Adopted by the Islamic Conference of Foreign Ministers on the Situation in Cyprus, Istanbul, 14-16 June 2004*, in: *Resolutions on Cyprus Adopted by the Organization of the Islamic Conference* (Lefkoşa, the Public Relations Department of TRNC: 2006), 68.

⁵⁸ *Resolution No. 5/32-P on the Situation in Cyprus Adopted by the Islamic Conference of Foreign Ministers, Sana'a, 28-30 June 2005*, in: *Resolutions on Cyprus Adopted by the Organization of the Islamic Conference...*, 73.

⁵⁹ *Foreign Relations of the Republic of China*, www.en.wikipedia.org/wiki/foreign_relations_of_the_Republic_of_China (16.10.2007).

Güvenlik ve Savunma Politikaları Çerçevesinde Türkiye ve Kıbrıs Sorunu

Alptekin MOLLA*

1. Giriş

Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik amacıyla 2005 yılında müzakerelere başlayan Türkiye'yi, zorlu bir sürecin beklediği herkes tarafından kabul edilmektedir. Çok yönlü boyutları bulunan bu müzakere sürecinde, Türkiye'nin bir an önce çözüme kavuşturması gereken önemli siyasi ve ekonomik sorunları bulunmaktadır. Bunların içerisinde Kıbrıs, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefini nihai olarak belirleyecek siyasi bir sorun olarak Türkiye'nin karşısında bulunmaktadır. Türkiye, Kıbrıs'ta taraflar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünü siyasi bir amaç olarak belirlerken, sorunun içinde önemli bir yer kaplayan güvenlik endişesi bu siyasi amacın gerçekleşme olasılığını ve AB ile yürüttüğü müzakerelerin hızını ve yönünü belirleyen en önemli unsurlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ve Yunanistan üzerinde siyasi ve askeri baskı uygulaması, bu iki ülkenin 1952 yılında Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'ne (NATO) üye olmalarıyla sonuçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) askeri ve siyasi desteğini alan Türkiye ve Yunanistan, Sovyetler Birliği'ne karşı konumlarını güçlendirirken, ABD de Sovyetleri çevreleme (*containment*) politikası doğrultusunda önemli bir adım atmış oluyordu.

1950'lerin başında Türkiye ve Yunanistan arasında görülen güvenlik ve savunma alanındaki ortak politika ve tutumlar bu on yılın sonlarına doğru adada yaşayan Rumların İngiltere'den bağımsızlık talebi ve ardından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla yavaş yavaş bozulmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda Kıbrıs sorununun daha da derinleşmesi NATO üyesi iki ülkenin NATO ittifakının kuruluş amacından ve temel savunma politikalarından farklı olarak, birbirlerini kendi ulusal güvenliklerini tehdit eden unsurlar olarak algılamaya başlamasına neden olmuştur. Öyle ki, iki ülke Kıbrıs sorunu yüzünden yaşanan krizlerle sık sık karşı karşıya gelmişlerdir. Özellikle Yunanistan'ın Türkiye'yi ülkesine yönelik en önemli tehdit olarak belirlemesi Batı ittifakı içerisinde tam bir tezat oluştururken, Türkiye de bu durumdan doğrudan etkilenmiş ve savunma planlamalarında ve uygulamalarında bunu göz önünde bulundurma zorunluluğu hissetmiştir.

Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan sadece bir tanesi olmasına karşılık, Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkilemesi söz konusu olduğundan önem sıralamasında önlerde yer almaktadır. Bu önem en fazla olarak adanın sahip olduğu stratejik coğrafi konumdan kaynaklanmaktadır. Bu durum

* Arş. Gör., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Üniversitesi

sadece Türkiye açısından değil, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesinde çıkarları bulunan büyük güçler açısından da söz konusudur. Kıbrıs adasının Türkiye'ye yakınlığı, dahası Anadolu yarımadasının büyük bir kısmına hakim bir konumda bulunması Türkiye'nin savunması açısından bir öncelik oluşturmaktadır.

Kıbrıs adasının askeri stratejik öneminin yanı sıra, gerek Yunanistan'ın gerekse Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) AB'ye tam üye olmaları, AB çerçevesinde geliştirilen güvenlik yapılanmalarından Türkiye'nin dışlanması gibi bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle, adada iki toplum arasında nihai bir çözüme ulaşılmadan GKRY'nin Kıbrıs adasının bütününi temsil edecek şekilde AB'ye dahil edilmesi, sorunu daha da karmaşıklaştırmış, güvenlik ve savunma konularında Türkiye'nin, NATO içerisinde fakat ondan bağımsız bir yapıda oluşturulmaya çalışılan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na (AGSP) karşı bir takım itirazlarının oluşmasına neden olmuştur.

Kıbrıs sorunu Türkiye için ilk başlarda adada yaşayan Türk toplumunun varlığını ve haklarını koruma açısından önem taşıırken, sorunun göstermiş olduğu gelişme çizgisi ve adanın sahip olduğu stratejik önem, Türkiye açısından sorunun güvenlik boyutunu da ön plana çıkarmaya başlamıştır. Adada Türk ve Rum toplulukları arasında oluşan güvensizlik ortamı, yansımaları Türk-Yunan ilişkilerinde de göstermiş, NATO üyesi iki müttefik ülkenin birbirlerini karşılıklı olarak kendi güvenliklerine yönelik en önemli tehditler olarak görmeleri sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'nin henüz Avrupa Birliği'ne tam üye olmaması, gerek Kıbrıs'ta gerekse Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlarda kalıcı bir çözüme ulaşılmaması bu konunun önemini günümüzde de ortaya koymaktadır. Hem Yunanistan'ın hem de GKRY'nin Türkiye ile olan sorunlarını AB içerisinde çözüme yönündeki politikaları Türkiye'yi haklı olarak endişelendirirken, Türkiye'nin Batı kurumlarından dışlanması ya da bunların içerisinde yalnız bırakılması olasılığını da beraberinde getirmektedir. Konunun tarihsel süreç içerisinde gelişimi göz önüne alınarak incelenmesi, geline şu aşamada, Türkiye'nin Kıbrıs sorunu çerçevesinde güvenlik ve savunma önceliklerinin gelecekte nasıl bir şekil alacağı ve izlenecek politikalarda nelerin ön plana çıkacağını göstermek açısından da fayda sağlayacaktır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan bu çalışmada, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin güvenlik ve savunma politikalarına olan etkisi, bazı tarihsel dönüm noktaları dikkate alınarak üç dönem halinde analiz edilmiştir. Bu şekilde tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin Kıbrıs konusunda değişim gösteren öncelik ve politikaları ortaya konulmuş, geleceğe dönük olarak konu üzerinde bir takım tahmin ve önerilere yer verilmeye çalışılmıştır.

2. 1950 – 1974 Dönemi

II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından kendini Sovyet siyasi ve askeri baskısı altında hisseden Türkiye, kendi imkanları ile buna karşı koyamayacağını fark

ederek ABD ve Batı Avrupa ülkelerini dengeleyici unsur olarak ulusal güvenlik ve savunmasının tamamlayıcı unsurları arasına katmıştır. Türkiye'nin bu yöndeki tutumu 1952 yılında NATO üyeliği ile resmi nitelik kazanmış ve II. Dünya Savaşı'nın ardından siyasi ve askeri anlamda Doğu-Batı diye ikiye bölünen Avrupa'da Batı bloğu içerisinde yer almıştır. Türkiye, bu dönemde kendisi için en büyük tehdit olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne karşı katı bir blok politikası izlemiş, güvenlik ve savunma politikasını blok lideri Amerika Birleşik Devletleri'nin belirlediği çerçeve dahilinde oluşturmaya çalışmıştır.

Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı küresel düzeyde ABD ile birlikte oluşturduğu politikaların yanında bölgesel düzeyde de, Batı bloğu çıkarları doğrultusunda Balkanlar'da ve Orta Doğu'da yeni güvenlik ve savunma yapılanmaları içerisinde yer almıştır. Bu doğrultuda Balkan İttifakı ve Bağdat Pakti'nin oluşumunda aktif rol üstlenen Türkiye, etrafını saran coğrafyada statükoyu korumaya yönelik bir dış politika benimsemiştir.

Türkiye'nin Soğuk Savaş parametreleri çerçevesinde oluşturduğu bu politikanın güvenliğini ne ölçüde sağladığı ve ulusal çıkarlarını ne derece koruduğu ilerleyen yıllarda gündeme gelen Kıbrıs sorunu ile birlikte tartışılmaya başlamıştır. Türkiye, NATO aracılığıyla Batı bloğu içerisinde kendi kimliğini oluşturmaya başladığı bir dönemde gündeme gelen Kıbrıs'ın İngiltere'den bağımsızlık talepleri karşısında, bölgesel statükoyu korumaya yönelik politikasını devam ettirmiş ve adanın İngiltere'de kalması yönünde bir tavır sergilemiştir (Armaoğlu, 1988: 530).

Ancak, Kıbrıs konusunun Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletlere taşınması ve İngiltere'nin Kıbrıs politikasında değişikliğe giderek adaya özerklik, daha sonrada bağımsızlık vermek istemesi, Türkiye'yi Kıbrıs politikasını yeniden gözden geçirmeye yöneltmiştir. Türkiye, Kıbrıs konusunda daha önceki görüşünü terk ederek, adanın kendisine verilmesini istemiş, fakat bu konuda tarafları yeterince ikna edici olamayınca adanın Rum ve Türk toplumları arasında taksim edilmesi fikrini benimsemiştir. Sonuçta, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katılımıyla Zürih ve Londra'da gerçekleştirilen görüşmeler ve yapılan anlaşmalar sonucunda iki toplumlu bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Türkiye'nin Kıbrıs politikasında ortaya çıkan bu değişiklikler büyük ölçüde Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelere bağlı bulunsa da Türkiye'nin etrafında gelişen olayların da bu politika değişikliğinde belirli ölçüde etkisi olmuştur. Türkiye'nin etrafında oluşturmaya çalıştığı güvenlik düzenlemeleri fazla uzun süreli olmamış, önce Balkan İttifakı'nda görülen gevşeme, ardından Bağdat Pakti'nin dağılması, Türkiye'yi daha az güvenilir bir ortam içerisinde bırakmıştır. Özellikle Türkiye'nin güneyinde meydana gelen gelişmeler, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda daha hassas yapmış, adayı güvenlik ve savunma açısından ön plana çıkarmıştır. Irak'ta Batı karşıtı rejim değişikliğinin yaşanması, Sovyet destekli Suriye ile yaşanan gerginlik ve Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumu,

Türkiye'yi İran hariç komşusu olduğu diğer ülkelerle ilişkilerinde güven sorunu yaşamasına neden olmuştur. Kendisine karşı pek de dost tutum ve davranış içerisinde olmayan ülkeler tarafından çember içine alındığını düşünen Türkiye, genel anlamda Akdeniz, özel anlamda da Kıbrıs'ı, önemli ulusal çıkarları doğrultusunda dış dünya ile temas açısından bir çıkış yolu olarak değerlendirmiştir.

Süveyş bunalımının ardından bölgedeki etkinliği azalma eğilimi içerisine giren İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de oynadığı rolün Amerika Birleşik Devletleri'nce henüz tam olarak doldurulmadığı bir sırada Kıbrıs konusunda atılacak adımlarda bir oldu-bitti ile karşılaşmamak ve bölgesel güç dengelerini daha da bozacak gelişmelere imkan vermemek, Türkiye'nin bu dönemdeki öncelikleri arasında yer almıştır.

Garantör ülke sıfatıyla Kıbrıs Cumhuriyeti kurucu anlaşmasında imzası bulunan Türkiye için adada oluşan yeni denge, beklentilerini büyük ölçüde karşılamaktaydı. Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından adada yaşanan gelişmeler, Türkiye'yi olaylara müdahale etmeye zorlarken, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan'ın takındığı tutum, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında izlediği güvenlik ve savunma politikalarını yeniden gözden geçirme mecburiyetinde bırakmıştır. Bölgesel bir güç olarak değerlendirilebilecek Türkiye ile küresel politikalar doğrultusunda hareket eden blok lideri ABD arasındaki çıkar farklılaşması da ilk örneklerini Kıbrıs sorununda vermiştir.

Türkiye, Kıbrıs'ta 1964'te yaşanan olayların ardından gündeme gelen Kıbrıs'a askeri müdahale konusunda ABD Başkanı Johnson'ın Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup sonucunda yaşanan krizin ardından, ulusal güvenlik ve savunmasını sadece ve sıkı biçimde blok politikalarına bağlı kalarak sağlayamayacağını anlamıştır. Amerikan Başkanı gönderdiği mektupta, Türkiye'yi Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmaması konusunda uyarırken, olası bir müdahale sonucunda Doğu bloğunun göstereceği tepki karşısında ABD'nin ve NATO'nun Türkiye'ye karşı olan yükümlülüklerini yerine getiremeyebileceğinden bahsetmiştir (Armaoğlu, 1991: 267–269).

1964 olaylarında olduğu gibi, 1967 yılında Kıbrıs'ta yaşanan krizin ardından, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde yaşanan gerginlik bir üst seviyeye çıkmış, adanın Yunanistan ile birleşmesini öngören *Enosis* politikasının Yunanistan tarafından resmi bir şekilde gündeme getirilmesi Türkiye açısından bir tehdit olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ayrıca, Kıbrıs Rum lideri Makarios'un adada ve Yunanistan'da güçlü olan sol eğilimli partiler vasıtasıyla Sovyetler Birliği ile Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alan ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmesi Türkiye'de endişe ile karşılanırken, ABD'nin de tepkisini çekmiştir (Sönmezoğlu 1995: 20–21). Daha önce Suriye ve Mısır üzerinden Ortadoğu'da varlığını hissettirmeye başlayan Sovyetler Birliği için bu durum bölgede etkinliğini arttırmak için yeni bir fırsat olarak önüne çıkmıştır. Nitekim daha

önce İngiltere ve ABD tarafından adada düzenin sağlanması amacıyla NATO askeri konuşlandırılması düşüncesi, Türk tarafının kabul etmesine karşılık Rum tarafınca reddedilmiştir (Armaoğlu, 1988: 787).

Adada yaşayan iki toplum arasındaki gerginliğin sona erdirilememesi, özellikle Yunanistan'ın adadaki Rum silahlı örgütlerine yaptığı siyasi destek ve askeri yardım ve daha sonra Yunan askeri cuntası desteğinde Kıbrıs'ta gerçekleşen hükümet darbesi, Türkiye'nin adanın Yunanistan ile birleşmesi yönündeki endişelerini haklı çıkarırken, Kıbrıs Barış Harekatı'nın da en önemli nedenini oluşturmuştur.

3. 1974 – 1990 Dönemi

1974 Kıbrıs Barış Harekatı, adanın Yunanistan ile birleşmesi yönündeki çabalarını sona erdirerek Türkiye'nin bu yöndeki endişelerini ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin güvenlik ve savunması açısından yeni bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin askeri gücü ile ilgili ortaya çıkan sorundur. Barış Harekatı'nın hemen ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı silah ambargosu Türk Silahlı Kuvvetleri'nin imkan ve yeteneklerine önemli ölçüde sınırlama getirmiş, özellikle askeri açıdan Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin konumunda bir zayıflama söz konusu olmuştur. Silah ambargosu yüzünden ABD ile Türkiye arasında yaşanan gerginlik NATO içerisinde bir tezat oluştururken, bu ambargo askeri teçhizatının çok büyük bir bölümünü bu ülkeden sağlayan Türkiye'nin ulusal savunma sanayisini oluşturması yönünde uyarıcı bir etkide de bulunmuştur (Güvenç, 2000: 152). ABD tarafından Türkiye'ye karşı 1978 yılına kadar uygulanan silah ambargosu, Türk Silahlı Kuvvetleri üzerindeki olumsuz etkisini 1980'lerin ortasına kadar sürdürmüştür.

Türkiye'nin karşılaştığı diğer bir olumsuzluk ise Harekat'ın ardından Yunanistan ile Kıbrıs konusunda yaşanan gerginliklere ek olarak farklı bir zeminde yeni sorunların ortaya çıkmasıdır. Yunanistan özellikle Ege denizinin statüsü ile ilgili sorunları ön plana çıkararak Türkiye ile arasındaki anlaşmazlıkları uluslararası platformlara taşımaya başlamış, böylelikle Türkiye'yi uluslararası alanda yalnız bırakma amacı gütmüştür. Ege denizi ile ilgili olarak Türkiye'nin güvenliğini yakından ilgilendiren en önemli konular, Yunanistan'ın Doğu Ege ve Boğaz Önü Adalarını Lozan ve Montrö Boğazlar sözleşmesine aykırı bir biçimde silahlandırma çalışması ve Ege'de karasularını tek taraflı olarak 12 mile çıkarma girişimi olmuştur. Özellikle karasuları sorunu güvenlik açısından Türkiye'nin gündeminde önemli yer tutmuş, Yunanistan tarafından Ege'de tek taraflı olarak uygulanacak böyle bir girişimin Türkiye için savaş nedeni (*casus belli*) sayılacağı belirtilmiştir. Daha önce de Türkiye ve Yunanistan arasında zaman zaman gündeme gelen karşılıklı suçlamalara neden olan bu konu, Kıbrıs hareketinden sonra Yunanistan tarafından açık bir şekilde kabul edilirken, bunun Ege'deki Türk tehdidine karşı Yunanistan'ın meşru

savunması olduğu belirtilmiştir (Kut, 2004: 512-518). 1974 Kıbrıs hareketının hemen ardından NATO'nun askeri kanadından çekilen Yunanistan, 1974 Kıbrıs hareketından sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sahip olduğu askeri yetenekleri kendisi için tehdit olarak algılamış (Ayman, 2000: 297), bahsedilen konularda Türkiye karşıtı bir tutum sergilemesi, Türkiye'nin de karşı tepki vermesine neden olmuştur. Yunanistan'ın uluslararası hukuka aykırı bu davranışına karşı Türkiye NATO'dan bağımsız olarak 20 Temmuz 1975 tarihinde Ege Ordusu'nu oluşturmuştur.

1980'lere gelindiğinde Kıbrıs sorunu Türkiye'nin güvenlik ve savunması açısından Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerinde önemli yer tutmaya devam etmiştir. Bu dönemde Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesi, Türkiye karşıtı Panhellenik Sosyalist Hareket'in (PASOK) Yunanistan'da iktidar olması ve ABD'deki Rum lobisinin faaliyetleri ön planda olan gelişmeler olmuştur.

Yunanistan'ın 1977 yılında NATO'nun askeri kanadına tekrar dönme isteği Türkiye'nin vetosu ile karşılaşmıştır. (Armaoğlu, 1988: 841). Daha sonra NATO içerisinde devam eden ve içeriği tam olarak açıklanmayan görüşmeler sonucunda Türkiye bu konudaki vetosunu kaldırmış ve Yunanistan 20 Ekim 1980 tarihinde NATO'nun askeri kanadına geri dönmüştür. Türkiye'nin bu yöndeki kararında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye üzerinde uyguladığı baskının büyük etkisi olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'nin içinde yer aldığı coğrafyada ortaya çıkan gelişmeler ABD'nin Ortadoğu politikasında Türkiye'ye olan ihtiyacını arttırırken, Türkiye'nin iç siyasal yaşamındaki değişim de, Türkiye'nin ABD'nin siyasi desteğine olan ihtiyacı arttırmıştır. 1979 yılında Ortadoğu bölgesinde gerçekleşen iki önemli gelişme, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve İran İslam Devrimi, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını doğrudan etkilerken, yine aynı döneme rastlayan İran-İrak savaşı, bu bölgede yaşanan gelişmeleri kontrol altında tutmaya çalışan ABD'yi daha da endişelendirmiştir. Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri, NATO'nun Güneydoğu kanadını daha güçlü bir yapı içerisinde tutmak istemiştir. Bunun için Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan sorunların çözümüne yönelik desteğinin yanında, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesi için de ayrı bir çaba göstermiş ve Türkiye üzerine uyguladığı baskının ana nedenini bu oluşturmuştur. Nitekim Yunanistan'da yapılacak seçimlerde büyük olasılıkla iktidara gelmesi beklenen PASOK'un NATO karşıtı tutumu, Yunanistan'ın NATO'dan tamamen ayrılması ihtimalini de gündeme getirmişti. Yaşanan bu gelişmeler karşısında, Türkiye'de iktidarda bulunan 12 Eylül askeri yönetimi, üzerindeki Amerikan baskısını azaltmak, aynı zamanda ihtiyaç duyduğu siyasi desteği sağlamak için Yunanistan'ın NATO üyeliği konusunda uyguladığı vetoyu kaldırma yönünde bir tavır sergilemiştir (Uzgel, 2001: 40-43). Türkiye'nin bu kararı, yakında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun üyesi olacak olan Yunanistan ile ilişkileri bir

ölçüde yumuşatma amacı da taşımıştır. Ne var ki, Türkiye'nin bu yaklaşımı Yunanistan'la ilişkilerde bir yumuşama sağlamaya yetmemiştir.

1980'lerin ilk yarısında Yunanistan'da iktidara gelen PASOK'un tutumu Türk-Yunan ilişkilerini yeniden gergin bir döneme sokmuştur. İki ülke arasında gerginleşen ilişkiler yansımaları Kıbrıs sorununda da göstermiştir. Adanın kuzeyinde 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ilan edilmesi ve yeni devletin Türkiye tarafından tanınması Kıbrıs sorununda yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren Yunanistan ve GKRY, bir yandan uluslararası platformlarda Kıbrıslı Türkler tarafından oluşturulan yeni devletin tanınmaması yönünde büyük çaba gösterirken, diğer yandan da hızlı bir silahlanma süreci içerisine girmişlerdir.

Bu dönemde Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye karşıtı politikaları sadece bölge ile sınırlı kalmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri Senatosu ve Amerikan yönetimi içerisinde Rum lobisinin yürüttüğü yoğun faaliyetler Türkiye aleyhine bir takım sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden sağladığı askeri yardımlar konusunda daha fazla kendisini hissettirmiştir. Türkiye'nin güvenlik ve savunmasını yakından ilgilendiren Amerikan askeri yardımları, Türkiye'nin NATO içerisindeki sorumluluklarını karşılamaya yetmeyecek bir biçimde Yunanistan ile 7/10 oranı gibi matematiksel formüle bağlanırken, bu durum Amerikan yönetiminin, 1961 tarihli Amerikan Dış Yardım Kanunu'nda 1978 yılında yapılan değişikliğe dayandırılmıştır. Değişikliğe uğramış bu kanuna göre Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak Amerikan askeri yardımının bölgedeki güç dengesini değiştirmeyecek oranda olması gerekmekteydi (Krebs, 1999: 364). 1980'lerin başlarından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri'nin başlatmış olduğu kapsamlı modernizasyon çalışmaları göz önünde tutulduğunda, ABD'nin bu yöndeki politikasının, Türkiye'nin savunmasında yarattığı olumsuzluk daha açık olarak ortaya çıkmaktaydı.

4. 1990 – 2004 Dönemi

1980'lerin sonunda Doğu bloğunda ortaya çıkan toplumsal ve siyasi gelişmeler komünist rejimlerin bu ülkelerde birbiri ardına çökmesine neden olurken Sovyetler Birliği'nin dağılması, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden bu tarihe kadar devam eden Doğu – Batı gerginliğini, diğer değişle Soğuk Savaş'ı da sona erdirmiştir. Başta Avrupa olmak üzere dünya üzerindeki birçok farklı coğrafyada ülkeler kendilerini daha güvenli bir ortamda hissederken, aynı durum Türkiye için geçerli olmamıştır. 1990'lardan itibaren oluşmaya başlayan yeni uluslararası ortamda güvenlik ve savunma konularında bloklar arası çatışma, yerini ortaya çıkan yeni bir takım tehdit ve istikrarsızlıklara bırakmış, Türkiye de yer aldığı coğrafya nedeniyle bunlardan en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar'da yaşanan istikrarsızlık ve çatışmalar Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. İçerisinde yer aldığı coğrafyada, her zaman

için var olan statükonun korunması yönünde çaba gösteren Türkiye, kendisine komşu bölgelerde yaşanan istikrarsızlık ve çatışmaların yayılarak kendi güvenliğini tehdit etmesinden endişe duymuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni şartlar içerisinde Türkiye güvenlik ve savunmasını ilgilendiren konularda birçok sorunla uğraşmak zorunda kalmış, Kıbrıs da bu yeni dönemde Türkiye açısından çok yönlü ve farklı boyutları olan bir sorun olma özelliğini devam ettirmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin stratejik önemine ortaya çıkması beklenen azalma, Körfez Krizi ile birlikte bir süreliğine de olsa bu endişeleri ortadan kaldırmakla beraber, bu durum sadece Amerika Birleşik Devletleri açısından söz konusu olmuştur. Üzerlerindeki Sovyet baskısı tamamıyla ortadan kalkan Batı Avrupa ülkeleri, güvenlik ve savunma ile ilgili Türkiye'ye yönelik politikalarında kendilerini daha rahat hissetmişler, bu durum kendisini Türkiye'ye yapılan askeri yardım miktarında ortaya çıkan azalmayla göstermiştir. Bu ülkeler tarafından yapılacak askeri yardımın bir kısmının Türkiye'deki insan hakları uygulamaları ile ilişkilendirilmek istenmesi ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Güneydoğu bölgesindeki terörle mücadele yöntemlerinin yine bu ülkelere eleştirilmesi Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye ile Batı Avrupa ülkeleri arasında yaşanan bu olumsuz gelişmeler Türkiye tarafından belli ölçülerde ABD ile geliştirilen ilişkilerle dengelenmeye çalışılmışsa da, GKRY'nin AB'ye üyelik başvurusu ve tam üye olmasıyla durum Türkiye açısından kritik bir önem arz etmeye başlamıştır.

Her şeyden önce 1990'lı yıllardan itibaren, Soğuk Savaş dönemine göre azalan stratejik önemine rağmen aktif bir dış politika izlemeye başlayan Türkiye'nin, çevresindeki olaylara sadece tepkisel nitelikte değil, aktif bir biçimde yönlendirici ve belirleyici olacak biçimde katılmaya başlaması (Kut, 2000: 44–47), bu çerçevede de özellikle Balkanlar'da izlediği politika Yunanistan'ın tepkisini çekmiştir. Türkiye'nin, Balkanlar'da Yunanistan'ın önemli sorunları bulunduğu Makedonya ve Arnavutluk'la geliştirdiği yakın işbirliği ve Bulgaristan'la başlattığı yakınlaşma, Yunanistan'ı da benzer bir tavırla Türkiye'nin sorunları bulunduğu komşu ülkeler ile yakın ilişkiler geliştirmesine neden olmuştur. Yunanistan'ın bu yöndeki politikasında, Türkiye'nin bu ülkeye yönelik tehdit algılaması içinde en önemli unsurlardan birini oluşturmasının payı büyük olmuştur (Ayman, 2000: 298).

Bu dönemde Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı takındığı olumsuz tutum gerek ikili ilişkilerde gerekse Kıbrıs konusunda Türkiye açısından kendi güvenliğine yönelik haklı endişeler uyandırmıştır. Yunanistan'ın Ege denizinde karasuları konusunu sürekli gündemde tutması, GKRY'yi silahlandırma girişimi ve Türkiye'yi tehdit eden bölücü terör örgütüne destek verip hem kendi topraklarında hem de Güney Kıbrıs'ta faaliyetlerine göz yumması, Ermeni radikal sol örgütleriyle yakın teması geçmesi ve Türkiye ile ciddi sorunlar yaşayan Suriye ve Ermenistan ile yakın askeri işbirliğine gitme girişimleri Türk

karar alıcıları tarafından Türkiye'nin güvenlik ve savunmasına yönelik tehditler olarak algılanmıştır (Arıs, 1995: 12–16). Yunanistan'ın kendisi için tehdidin Doğu'dan geldiğini belirterek Türkiye'ye çok yakın mesafedeki Ege adalarını uluslararası anlaşmalara aykırı olarak silahlandırarak yığınak yapmaya devam etmesi, Türkiye'nin kendi güvenliği konusundaki endişelerinin daha da artmasına neden olmuştur (Bir, 1996: 14–16).

Bu dönem içerisinde Kardak krizi sırasında görüldüğü gibi, başka ülkeler için önemsiz gibi görünen bazı sorunlar Türkiye ile Yunanistan'ı çok çabuk silahlı çatışma noktasına getirebilmiştir. Bu gergin ortam içerisinde Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkileri askeri alanda yumuşatma amacına yönelik ortaya koyduğu girişimler, yine bu ülke tarafından reddedilmiştir. Bu çerçevede Türkiye Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'nın dönemin Yunan Genelkurmay başkanlarına yaptığı, iki ülke genelkurmay başkanları arasında bir diyalog mekanizması oluşturulması önerisi, Yunanistan tarafından yanıtızsız bırakılmıştır. Yine aynı dönemde NATO Askeri Komite toplantısında genelkurmay başkanlarının baş başa görüşme isteği Yunan Genelkurmay başkanı tarafından reddedilmiştir (Bir, 1996: 30). İki ülke arasındaki sorunlarla ilgili olarak Yunan tarafının göstermiş olduğu bu tutum, özellikle Türk askeri yetkililerinin tepkisini çekmiş, dönemin Genelkurmay ikinci başkanı Çevik Bir'in "Yunanistan ile ilişkilerimizi yumuşatmaktan yorulduk. Bu sonsuza kadar böyle devam edemez" (Bir, 1996: 32) şeklinde yaptığı açıklama, Türkiye'nin bundan sonra Yunanistan'a karşı izlenecek politikalarda daha sert bir tutumun sergileneceğinin işareti olmuştur.

Karşılıklı tepkisel bir özellik gösteren iki ülkenin birbirini çevreleme politikasında, Yunanistan'ın GKRY ile 1993 yılında oluşturduğu 'Ortak Savunma Doktrini' Türkiye için adada sürmekte olan sorunlar yüzünden ayrı bir önem taşımıştır. Bu ortak savunma anlaşması, Yunanistan ve GKRY'nin ortak askeri planlamalar ve tatbikatlar yapmasını, Girit, Oniki adalar ve Kıbrıs'ta bulunan askeri tesislerin modernizasyonunun gerçekleştirilmesini ve Kıbrıs'ta Yunanistan'ın kullanımına açık hava ve deniz üslerinin kurulmasını içermekteydi (Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, 2001:26). Nitekim, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren GKRY'nin adaya Rus yapımı S-300 füzeleri yerleştirme kararı alması, yine Rus yapımı T-80 tanklarının adaya gelmeye başlaması, Yunanistan ile gerçekleştirilen Ortak Savunma Doktrini kapsamında, adada Yunanistan tarafından kullanılmak üzere hava ve deniz üslerinin inşa edilmesi konusunda anlaşmaya varılması, Türk askeri yetkilileri tarafından Kıbrıslı Rumların savunma ihtiyaçlarının ötesinde Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik çevreleme politikasındaki kararlılığının göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

GKRY'nin adaya Rus yapımı S-300 füzeleri yerleştirme kararı Türkiye'nin güvenlik ve savunması açısından Kıbrıs'ta farklı bir durum yaratmıştır. Bu tarihe kadar Türkiye güvenlik açısından Kıbrıs'ı, Yunanistan tarafından kendisine karşı

dolaylı biçimde çevreleme politikasının bir parçası olarak algılamış ve Kıbrıslı Türklerin Rumlara karşı güvenliği her zaman ön planda olmuştur. Ne var ki adaya S-300 füzelerinin yerleştirilmesi söz konusu olduğunda Türkiye doğrudan kendini tehdit altında hissetmiş, Kıbrıs sorunu artık Türkiye için sadece adadaki Türk toplumunun güvenliği ve haklarının korunması olarak değil aynı zamanda kendi güvenliğinin sağlanması olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1999: 70).

Temelde savunma amaçlı olan Rus yapımı S-300 füzeleri karadan havaya fırlatılan bir hava savunma sistemidir. Yaklaşık olarak 100–200 km. arası menzile sahip olan bu füzeler sadece hava hedefleri için değil üzerinde yapılacak değişikliklerle saldırı amaçlı olarak kara hedefleri üzerinde kullanılabilir duruma getirilebilmektedir (WMD Around the World, 2000). S-300 füze sistemlerinin bu teknik özellikleri, GKRY'nin bu füzeleri savunma amaçları dışında da kullanabileceği konusunda Türkiye'yi önlem almaya zorlamıştır. Füzelerin sahip oldukları menziller dikkate alındığında, GKRY ve Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı askeri stratejilerinde çok önemli bir avantaj sağlayacakları görülmektedir. Özellikle, Yunanistan'ın GKRY ile imzaladığı Ortak Savunma Doktrini çerçevesinde adadaki Baf Havaalanı'nı askeri bir üs haline getirmeye çalıştığı, Yunanistan'ın buraya konuşlandıracağı Fransız yapımı Mirage 2000 uçaklarının S-300 füzelerinin koruması altında Türkiye için Yunanistan'a karşı stratejik önem taşıyan Anadolu yarımadasının iç kesimlerine kadar rahatça ulaşabileceği öngörülmektedir (Özkan, 1997).

Türkiye, Kıbrıs'taki füze sorununun sadece kendisini ilgilendirmediğini, adaya yerleştirilecek olan bu füzelerin Doğu Akdeniz bölgesindeki dengeleri değiştireceğini ve Ortadoğu bölgesi için de tehdit oluşturacağını ileri sürmüş, bölgede hızlı bir silahlanma yarışının başlayacağını belirterek uluslararası kamuoyunun dikkatini bu konu üzerine çekmek istemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1999: 136). Türkiye, konu ile ilgili olarak uluslararası kamuoyunu harekete geçirerek, oluşacak tepkileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Füze sistemlerinin GKRY'ne satılmaması konusunda Türkiye tarafından Rusya nezdinde yapılan girişimler bir sonuç vermemiştir. 1990 yılında imzalanan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'nda (AKKA) kendi lehine bazı değişiklikler yapmak, ayrıca Kafkaslar'da ve Orta Asya'da etkinliğini artırma çabası içinde bulunan, Orta Asya enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması konusunda söz sahibi olmak isteyen Rusya'nın, özellikle Türkiye'nin Çeçenistan politikasına karşılık böyle bir tutum içerisine girdiği söylenebilir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem verdiği bir mülakatta, Balkanlar'da başlayan bir Slav-Ortodoks işbirliğinden bahsetmiş ve bunun bir çember halinde Türkiye'nin etrafını nasıl sardığını belirterek, Rusya'nın buradaki rolüne dikkat çekmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1999: 117).

GKRY'nin, Rusya'dan satın alınan S-300 füzelerini adada konuşlandırma çalışmalarının ilerleme kaydetmesi bölgede tansiyonu daha da yükseltirken,

Türkiye tek taraflı olarak duruma müdahale etmekten kaçınmış, NATO'yu, dolayısıyla da başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı ülkeleri de bu sorunla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bu konu hakkında Türkiye tarafından yapılan açıklamada Doğu Akdeniz'de bölge ülkeleri için bir tehdit unsuru olan füzelerin aynı zamanda NATO savunmasını da etkileyeceği belirtilmiştir. Bu füzelerle birlikte adaya gelecek olan Rus askeri personeli ve füze sistemlerinin sahip olduğu güçlü radar yapısının, İncirlik de dahil olmak üzere çok geniş bir alanı kontrol altında tutacağı, buradan elde edilecek istihbarat bilgilerinin Rusya'ya aktarılmasının NATO'nun Güneydoğu savunmasını büyük ölçüde zarara uğratacağı bu açıklamada yer alırken, Türkiye'nin etrafında oluşturulmaya çalışılan Slav-Ortodoks çember konusundaki endişeler, böylelikle Türk yetkililerce bir kez daha dile getirilmiş oluyordu. (Dışişleri Bakanlığı, 1999: 419).

Türkiye'nin S-300 füzelerinin adaya yerleştirilmesi durumunda bunların anında imha edileceği yönündeki kararlı tavrının, bölgede taraflar arasındaki gerilimi arttırması üzerine ABD soruna barışçı yollardan çözüm bulunması için devreye girmiştir. Bu konuda, ABD, Yunanistan ve GKRY'ne füzelerin satın alınmaması konusunda baskı uygularken, Türkiye'ye de gösterilecek tepkinin silahlı bir çözüm olmaması yönünde uyarıda bulunmuştur (U.S. Department of Defense, 1998). ABD ve İngiltere'nin uyguladığı baskı sonucunda, 1999 yılının Şubat ayında Rum tarafı geri adım atmış ve Yunanistan'la varılan uzlaşma sonucunda, S-300 füze sistemlerinin Yunanistan'ın Girit adasına yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Yunanistan ile GKRY arasında imzalanan Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması'nın ve GKRY'nin adaya Rus yapımı S-300 füzeleri yerleştirme girişiminin, GKRY'nin adanın bütününe temsilen AB'ye üyelik başvurusu yaptığı döneme denk gelmesi oldukça dikkat çekici olmuştur. Yunanistan, GKRY ile yaptığı anlaşma ile adada kullanacağı üsler ve adaya göndereceği askerler aracılığıyla Türkiye'ye karşı stratejik bir avantaj yakalamaya çalışırken, GKRY bu durumu, AB üyeliğine karşı Türkiye'nin yapacağı itirazı ortadan kaldırmaya yönelik bir fırsat olarak değerlendirmek istemiştir. Zira 1980'li yıllarda Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu içerisinde Türkiye karşıtı politikalarını meşrulaştırmak için kullandığı 'Türkiye tehdidi' kavramı bu kez GKRY tarafından AB üyeliği için kullanılmaya başlanmıştır. Yunanistan ve GKRY bu dönemde Türkiye'yi gerek Ege denizinde ve gerekse Kıbrıs'ta saldırgan bir tutum izlemesi için kışkırtıcı politikalar izlemişlerdir. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren GKRY ve Yunanistan adada, gerek askeri işbirliği, gerek sınır ihlalleri ve çatışmaları, gerekse füze krizleri ile gergin bir ortam oluşturmaya çalışmışlar, ortaya çıkan durumu da siyasi amaçları doğrultusunda kullanmak istemişlerdir. Kıbrıs'ta, Türk ve Rum toplumları arasında uzunca bir süre ciddi bir çatışmanın olmaması, adadaki mevcut statükonun pekişmesi olasılığını yükseltmiş, bu durumdan rahatsızlık duyan GKRY ve Yunanistan

uluslararası kamuoyuna, Kıbrıs'ta çatışma ortamının halen devam ettiğini kanıtlamak için bu yönde bir politika izlemeyi seçmişlerdir (Sönmezoglu, 2004: 576).

GKRY ve Yunanistan bu şekilde bir yandan AB içinde daha fazla taraftar toplamaya çalışırken, diğer taraftan bunu Türkiye ile yapılan görüşmelerde pazarlık unsuru olarak değerlendirmek istemişlerdir. Türk siyasi ve askeri yetkililerin özellikle Yunanistan ile geliştirmek istedikleri diyalog ortamı, büyük ölçüde bahsedilen nedenlerden ötürü karşı tarafça her defasında reddedilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem daha sonra yaptığı açıklamalarda Yunanistan ve GKRY'nin adaya getirmek istediği füze sistemlerini Türkiye'ye karşı bir şantaj aracı olarak değerlendirip, taraflar arası görüşmelerde pazarlık unsuru olarak kullanmayı düşündüklerini açıklamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1999: 618). Aynı şekilde, GKRY lideri Glafkos Klerides'de füze krizi sırasında yaptığı açıklamada, füzelerin adaya gelmemesi için tek koşulun Kıbrıs sorununun çözümünde tatminkar bir ilerleme sağlanması ya da bir takvim çerçevesinde uygulanacak bir askersizleştirme anlaşması olduğunu belirterek, bu yöndeki Türk tarafının iddialarını doğru çıkarmıştır (Akay, 1997).

Türkiye'nin AB ile imzalayacağı Gümrük Birliği Anlaşması nedeniyle ilk başlarda fazlaca yüksek sesle gündeme getirmediği GKRY'nin AB üyeliği konusu, AB'nin 1997 Lüksemburg zirvesinde Türkiye'yi, AB genişleme süreci dışında tutan kararının ardından Türkiye tarafından daha ciddi ve kararlı bir şekilde gündeme getirilmeye başlanmıştır (Fırat, 2000: 261–272). Nitekim GKRY'nin AB üyeliğine yeşil ışık yakılması, aksi yöndeki görüşlere rağmen, AB'yi Kıbrıs sorununda taraf yaparak Türkiye'yi bu konuda AB ile karşı karşıya getirmiştir. Bu durum aslında Yunanistan'ın 1995 yılından beri yürüttüğü Türkiye ile olan sorunlarını AB içine taşıma politikasının devamı niteliğinde olmuştur (Papanicolaou, 2005: 155). GKRY'nin içinde yer alacağı, Türkiye'nin ise bunun dışında kalacağı Avrupa güvenlik ve savunma yapılanmaları, Türkiye açısından temel bir güvenlik sorunu oluşturmaya başlamıştır.

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren NATO içerisinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşturulması düşüncesi gündeme gelmiş, daha sonra bu düşünce AB içinde Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası oluşturulması şeklinde gelişmiştir. NATO'nun 1999 yılında Washington Zirvesi'nde NATO-AB ilişkilerinin geliştirilmesine ve AB'nin NATO imkanlarından yararlanmasına karar verilmiştir. Ancak, bu yapılırken AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin daha önceden Batı Avrupa Birliği içinde elde etmiş oldukları kazanımların korunması kararlaştırılmıştır (Turgut, 2001: 84). Türkiye tarafından da olumlu karşılanan bu girişim, başta ABD olmak üzere NATO'nun müdahale etmek istemediği krizlerde Avrupalı ülkelerin önceliği ele almasını amaçlamıştır.

Ancak, AB'nin 2000 yılındaki Nice Zirvesi'nde konu ile ilgili olarak alınan kararlar Türkiye'nin tepkisini çekmiş ve NATO ile AB arasında bir kriz yaşanmasına neden olmuştur. Zira bu zirvede, AB üyesi olmayan NATO

ülkelerinin, karar alma mekanizması katılımına sınırlama getirilmeye çalışılmıştır. Bu yönde alınan kararlar, AB liderliğinde NATO imkanları kullanılarak girişilecek bir hareketin karar alma mekanizmasına Türkiye gibi AB üyesi olmayan ülkelerin katılımının, ancak AB'nin daveti ile gerçekleşmesi öngörülmüştü (Turgut, 2001: 85).

AB'nin kendi bünyesinde oluşturacağı askeri gücün, NATO imkan ve kabiliyetlerinden otomatik olarak yararlanması yönünde gösterdiği çabalar, AB üyesi olmayan ve bu nedenle de karar alma mekanizmalarında yer almayan Türkiye'nin itirazı ile karşılaşmıştır (Missiroli, 2002: 17). Türkiye'nin, Yunanistan ile olan ikili anlaşmazlıkları ve tam çözüme kavuşturulmamış bulunan Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin tam olarak içinde yer almayacağı böyle bir yapılanmanın, adı geçen anlaşmazlıklarda kendisine karşı kullanılması olasılığı, Türkiye'nin bu yöndeki endişesini oluşturmuştur (Boulton, 2001). Türkiye, bu durumu kendisi açısından Yunanistan'a karşı bir güvenlik boşluğu oluşturacağı şeklinde değerlendirmiştir (Terzi, 2004: 459). Taraflar arasında sürdürülen görüşmeler sonucunda 2001 yılında İngiltere ve Türkiye arasında AB'nin gözetimi altında Ankara Mutabakatı adı verilen bir belge imzalanmıştır. Ancak, bu belge Yunanistan tarafından, GKRY'nin AB üyesi olarak NATO imkanlarından yararlanması Türkiye tarafından engellendiği için reddedilmiştir. NATO'nun 2002 yılında yapılan Prag Zirvesi'nde, Türkiye'nin AB-NATO tatbikatlarına olanak sağlaması, AB'nin de Türkiye'nin isteklerine olumlu yanıt vermesiyle sonuçlanmıştır. AB'nin 2002 Kopenhag Zirvesi'nde konu üzerinde uzlaşmış ve NATO ile AB arasında bu konuda Mart 2003 tarihinde Brüksel'de bir güvenlik anlaşması imzalanmıştır. Kopenhag'da varılan uzlaşmada, Kıbrıs'taki limanların ve hava sahasının Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde gerçekleştirilecek olan görevlerin dışında tutulması, Türkiye'nin bu konudaki vetosunu kaldırmaya yardımcı olurken, Kıbrıslı Rumların Nisan 2004'te yapılan referandumda Annan Planı'na hayır oyu kullanmalarındaki bir başka neden olmuştur (Park, 2005: 135). Varılan uzlaşmada, Kıbrıs ve Malta'nın NATO olanaklarıyla yapılacak operasyonlara katılamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, kurulması planlanan Avrupa Ordusu'nun NATO müttefiklerinden herhangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunların çözümünde AB üyesi olmayan NATO müttefiki Türkiye'ye karşı kullanılamayacağını uzlaşma içinde yer alması, Türkiye'nin bu konuda taşıdığı endişelerin göstergesi olmuştur.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, GKRY'nin AB ile üyelik müzakerelerine başladığı, Türkiye'nin ise AB genişleme süreci dışında kalma olasılığının bulunduğu bir sırada gündeme gelmiştir. GKRY'nin AB'ye tam üye olmasının ardından, Türkiye artık bu konuda sadece Yunanistan ile değil GKRY ile olan sorunlarını da göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin en fazla sorun yaşadığı iki ülke ile bu şekilde karşı karşıya gelmesi, AB ve Kıbrıs

konularında Türkiye'nin daha stratejik politikalar oluşturmasını zorunlu kılmıştır.

5. Sonuç

GKRY, 1 Mayıs 2004 tarihinde, adanın bütününe temsilen AB'ye tam üye olarak kabul edilmiştir. Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumları arasındaki sorunlara kalıcı bir çözüm bulunmadan AB tarafından alınan bu karar, hem KKTC hem de Türkiye açısından AB ile ilişkilerde sorunlu yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Türkiye, resmi olarak tanımadığı bir yönetimle, AB üyelik müzakerelerini yürütmeye gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim, Türkiye 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile yürütülecek tam üyelik müzakerelerine başlayabilmek için, 29 Temmuz 2005 tarihinde, 1963 tarihli Ankara Anlaşmasını, GKRY'nin de dahil olduğu, 10 yeni AB üyesini içine alacak şekilde genişleten Ek Protokolü imzalamıştır.

GKRY'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesinin ardından geçen üç yıl içerisinde Türkiye, Kıbrıs ve AB arasında gözlemlenen ilişkileri ilerleme olarak kabul etmek doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Geçen süre içerisinde GKRY'nin gerek adada sorunun çözümüne yönelik tutumunda, gerekse Türkiye'nin AB üyelik sürecine yaklaşımında olumlu sayılabilecek bir durum görülmemiştir. Türkiye'nin AB Komisyonu ile yürüttüğü üyelik görüşmelerinde GKRY'nin müzakere başlıklarının açılmasına bir itirazda bulunmaması, açılan her faslın kapanması için GKRY'nin onayının gerekli olması nedeniyle Türkiye için fazla bir anlam taşımamaktadır. Hatta böyle bir durumun ileride yapılacak görüşmelerde Türkiye aleyhine pazarlık konusu yapılması kuvvetli bir ihtimaldir. Bunun yanı sıra adada toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılması konusunda GKRY'nin gösterdiği isteksizlik, Rumların Kıbrıs'ta var olan günümüz koşullarından fazla bir şikayetleri olmadığı izlenimini oluşturmaktadır.

Kıbrıs sorununda gelinen bu noktada, Türkiye'nin güvenlik ve savunması açısından bu güne kadar Yunanistan ve GKRY'ne karşı gerek NATO gerekse AB içerisinde göstermiş olduğu dikkatli ve kararlı tutumunu bundan sonrada devam ettirmesi, kendisi için önem taşıyacaktır. Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri* dolayısıyla adayların Türkiye ve Türk ordusu hakkında ortaya koydukları düşünceler, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili endişelerini haklı kılmaktadır. Seçimlerdeki en güçlü aday olan şu an ki Rum lider Tasos Papadopoulos'un en büyük düşmanlarının adada işgalci konumunda bulunduğunu ileri sürdüğü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin olduğunu açıklaması ve hakaret niteliği taşıyan ifadeler kullanması, hem Rum yönetiminin hem de adadaki Rum kamuoyunun konu üzerindeki beklentilerini açığa çıkarmakta yeterli olmaktadır.

GKRY'nin, yakın zamanlarda Fransa ile geliştirmek istediği askeri işbirliğinin temelinde, her iki ülkenin Türkiye karşıtı politikalarının büyük etkisi olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin gerek ikili ilişkilerinde gerekse AB üyelik sürecinde

Fransa ile yaşadığı siyasi sorunların Kıbrıs konusunda güvenlik boyutunda ortaya çıkması düşündürücü bir gelişmedir. Bununla birlikte hem Kıbrıs hem de adanın içinde yer aldığı coğrafyadaki askeri ve siyasi dengeler göz önünde bulundurulduğunda, Fransa ve GKRY'nin bu yöndeki faaliyetlerinin, Türkiye'nin savunma ve güvenliğini çok büyük boyutlarda etkileyeceği beklenmemelidir. Ancak konunun siyasi önemi, adadaki gelişmelerin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir noktadır.

GKRY'nin askeri alanda göstermiş olduğu bu türden davranışlar, 1990'lı yılların ikinci yarısında uygulamaya çalıştığı tirmandırma politikası gibi benzer tutumların, bundan sonra da bölgede gündeme gelebileceği olasılığını kuvvetlendirmektedir. Ancak GKRY'nin elinde bulundurduğu AB üyelik kozu nedeniyle, kendisini ekonomik açıdan zorlayacak silahlanma türünden girişimler yerine, oluşturacağı Türkiye karşıtı askeri ittifaklarla bunu yapmaya çalışacağı beklenmelidir.

Bütün bunların yanında GKRY'nin AB üyesi olduktan sonra, Türkiye'nin daha önce kendisine yönelik Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'de gösterdiği tutuma misilleme olacak biçimde, 2004 yılında AB tarafından oluşturulan Avrupa Savunma Ajansı'yla (EDA) Türkiye'nin yapmak istediği anlaşmayı veto etmiştir. Bu şekilde Türkiye, Avrupa Savunma Ajansı'nın yürüttüğü projelerden yararlanamazken, AB'nin getirdiği çözüm önerileri yine GKRY tarafından engellenmektedir.

Yine son zamanlarda AB tarafından fonksiyonel hale getirilmeye çalışılan Avrupa Ordusu'nun NATO'nun askeri yeteneklerini kullanması ve bu çerçevede yürütülen faaliyetlere GKRY'nin de dahil edilmesine Türkiye'nin itiraz etmemesi yönünde AB tarafından dile getirilen taleplerin, konu ile ilgili yapılacak analizlerde doğru zeminler üzerinde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

* **Editör Notu:** Kıbrıs Rum kesiminde 24 Şubat 2008 tarihinde sonuçlanan Cumhurbaşkanlığı seçimini Dimitris Hristofyas kazanmıştır.

Kaynaklar

- Akay, C. (1997). Silahlanma Sürece. *Milliyet*. Retrieved July 20, 2007, from <http://www.milliyet.com.tr/1997/10/02/dunya/silah.html>
- Arıs, H. (1995). Genelkurmay Başkanı Orgeneral İ. H. Karadayı ile yapılan söyleşi. *Savunma ve Havacılık*, 6/95, 12-25.
- Armaoğlu, F. (1988). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ayman, S. G. (2000). Ege’de Müzakere ve Caydırıcılık. Der: Gencer Özcan-Şule Kut, *En Uzun On Yıl* (s. 279-317). İstanbul: Bûke Yayınları.
- Bir, Ç. (1996). Genelkurmay 2nci Başkanı Orgeneral Çevik Bir’in 1996 Türk-Amerikan Konseyi yıllık toplantısında yaptığı konuşma. *Savunma ve Havacılık*, 1/96 1996, 10 - 20.
- Boulton, L. (2001). Turkey and EU move closer to resolution of defence dispute. *Financial Times*. (November 28, 2001), 20.
- Dışişleri Bakanlığı. (1999). *Dışişleri Bakanı İsmail Cem. Konuşmalar, Demeçler, Açıklamalar*. Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayını.
- Fırat, Melek M. (2000). AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları. Der: Gencer Özcan-Şule Kut, *En Uzun On Yıl* (s. 241-277). İstanbul: Bûke Yayınları.
- Güvenç, S. (2000). TSK’nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri: Ulusal Güvenlik Politikasında Yeni Boyut. Der: Gencer Özcan-Şule Kut, *En Uzun On Yıl* (s. 131-162). İstanbul: Bûke Yayınları.
- Krebs, Ronald R. (1999). Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict. *International Organization*, 53/2 (Spring 1999), 343-377.
- Kut, Ş. (2000). Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları. Der: Gencer Özcan-Şule Kut, *En Uzun On yıl* (s. 43-61). İstanbul: Bûke Yayınları.
- Kut, Ş. (2004). Türk Dış Politikasında Ege Sorunu. Der: F. Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi* (s. 507-527). İstanbul: Der Yayınları.
- Missiroli, A. (2002). EU-NATO Cooperation in Crisis Management: No Turkish Delight for ESDP. *Security Dialogue*, 33/1, 9-26.
- Özkan, Y. (1997). Atina’nın savaş planı. *Milliyet*. Retrieved May 22, 2007, from <http://www.milliyet.com.tr/1997/09/26/dunya/atina.html>
- Papanicolaou, Y. (2005). Realities and Perspectives-A Greek View on Turkey’s European Ambitions. Der: M. Lake, *The EU & Turkey: A Glittering Prize or a Millstone?* (s. 151-163). London: Federal Trust.
- Park, W. H. (2005). The Security Dimension of Turkey-EU Relations. Der: M. Lake, *The EU & Turkey: A Glittering Prize or a Millstone?* (s. 127-140). London: Federal Trust.
- Sönmezoğlu, F. (1995). *ABD’nin Türkiye Politikası (1964-1980)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2004). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kıbrıs Sorunu. Der: F. Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi* (s. 573-583). İstanbul: Der Yayınları.
- Terzi, Ö. (2004). Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri:Ekonomik Gündemden Siyasi Gündeme. Der: F.Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi* (s. 453-465). İstanbul: Der Yayınları.
- Turgut, R. (2001). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası. *Savunma ve Havacılık*, 1/2001, 83-85
- Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu (2001). *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği’ne Üye Olabilir mi? Hukuki Durum ve Siyasal Değerlendirmeler*. Ankara: TBMM.
- U.S. Department of Defense (1998). Remarks by Secretary of Defense William S. Cohen Enroute to Turkey. Retrieved May 10, 2007, from <http://www.defenselink.mil/transcript.aspx?transcriptid=798>
- WMD Around the World. (2000). Retrieved May 29, 2007, from <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/airdef/s-300pmu.htm>

Journalist as Peace-Maker? Cyprus, Conflict and the Media

Mashoed BAILIE*

Bekir AZGIN**

To see the media as merely technologies through which “news” is channeled to a public or to conceive of journalists as mere “reporters” of what is happening “out there”, is no longer tenable. The old view that journalists “seek out” or “find” the news waiting for them in some physical space that they then “pass on” to a waiting public has been replaced with a more complex frame where journalists themselves are seen as constitutive of the stories that circulate through the various mediums of communication. That is, journalists are not merely news gatherers but rather that they actually *give meaning* to the stories that pass as “news” and that furthermore, journalists give meaning to events from particular points of view and with specific (although not necessarily acknowledged nor articulated) interests in mind.

These issues have been taken up by both communication studies and peace studies scholars and researchers in order to better understand contemporary media structures, practices and products and to explore the potential role that media might play in the promotion of conflict resolution and peace. On the one hand, communication scholars in fields including political economy of communication and critical cultural studies have explored the historical configurations of media ownership and control while considering the interplay between these and the production and circulation of knowledge about the world. On the other hand, peace and communication scholars have engaged in theorizing the potential role that journalists might play in challenging “war oriented” discourses that accentuate “two sides”, “them and us”, “win and loose” scenarios with a view that by changing the language the journalist uses in shaping the stories about events that circulate through a given society, one may open up alternative strategies for more peaceful resolutions to conflict situations.

Our present study of the Turkish Cypriot Press is situated within the framework of these two approaches: Our exploration of the relationship between the Turkish Cypriot newspapers and the Cyprus conflict resolution processes at play between the two communities begins from the point of view that the stories about events and social processes circulating in Turkish Cypriot society are shaped and given meaning by the journalists, editors and newspaper owners: That rather than merely “reflecting” or “mirroring” a “world out there”, they shape how we come to think about that world. Furthermore, the selection process is already a form of “meaning making” where specific events (and sources for

* Assist. Prof. Dr., Eastern Mediterranean University, Famagusta

** Assist. Prof. Dr., Eastern Mediterranean University, Famagusta

those events) are selected among a limitless flow of possible events that are then circulated as though they “held” meanings and values that were independent of the way in which they were presented.

In holding that journalism is essentially the selection and “giving of meaning” to people, processes and events, we posit that there is nothing “natural” or “neutral” about the production of meaning: that journalism can ultimately be seen as a choice: the production of meanings that mystify, obfuscate, confuse and conceal while accentuating conflict, animosity, suspicion and fear or, to the contrary, a journalism of clarity, complexity and disclosure, that accentuates trust, cooperation, community, compromise, empathy, and shared understanding.

These issues have been discussed at some length by proponents of “peace journalism”, with an accent on the process of selection – both of events and of the language used to describe them – often as though the journalists and editors were not also enmeshed in social, political and economic relations that undermine freedoms of choice and anchor decision-making firmly within the logic of either the political or economic spheres. Further, such research often bypasses what may be one of the most crucial components of contemporary journalism within cultures in conflict: the previous knowledge that journalists bring with them to the events that they subsequently give meaning to.

One definition of “peace journalism” from two prominent exponents of the field (Lynch & McGoldrick, 2005) reads: “Peace journalism is when editors and reporters make choices – of what stories to report and about how to report them – that create opportunities for society at large to consider and value non-violent responses to conflict” (p. 5). The authors then go on to provide a list of “dos and don’ts” that journalists might follow in their reporting practices including: Exploring conflict formations of each community with a focus on “win, win” orientation rather than how every win for “them” is necessarily a “loss” for them; making the conflict transparent rather than mystifying it; giving voice to all parties concerned and not just elite or special interest groups; humanizing all sides rather than demonizing “them”; being proactive rather than reactive and focusing on the invisible effects or the suffering of ordinary people rather than “our” pain and how “we” suffered (p. 6). The authors go on to argue that the journalist should reveal untruths from all sides in the conflict and not just “our own”, give voice to marginalized groups with alternative perspectives rather than accentuate the dominant paradigm of politicians and political parties, and accentuate the peace initiatives at work rather than the problems that “our side” have with those initiatives.

While “peace journalism” has drawn upon the historical work of Johann Galtung (1965) in order to fuse both communication studies and peace/conflict resolution studies with the goal of transforming journalism in the 21st century, the emphasis on “technique” and “journalistic practices” without a corresponding theory of the media in contemporary society is likely to prove disappointing at

best. What we discover in our own research is that routine interventions into journalistic practices – whether in the form of “professional” journalism education or intervention into the practices of journalists through bi-communal projects -- are insufficient to the goals of communication and peace studies as defined by both peace scholars and critical communication scholars (Galtung, 1993, 2006; Hackett, 2006; Kempf, 2003; Lynch, 2006; McGoldrick, 2006; Shinar, 2003/2004; Wolfsfeld, 2004). In our view, this is precisely because Galtung’s original critique of the “product” of news (Galtung and Ruge, 1965) has been compromised through appropriation into the service of a “skills oriented” approach to journalistic practices (Lynch, 2006; McGoldrick, 2006; Galtung, 2006), that refuses to engage the social and cultural context within which the journalist’s work gets done. Interestingly, Galtung has already pointed to this problematic himself:

What this means is, in my view, that culture is where we have to direct most of our attention. We can do some cosmetic surgery on the media; write some dozens of norms and rules and do’s and don’ts. But the chances are that bad habits will be reproduced as long as we have not had some kind of cultural transformation. (Galtung, 1993, p. xiii – xiv)

Bruck and Roach (1993) in a seminal work on communication and peace studies, highlight what seem like insurmountable problems when peace studies and media studies are directed toward correcting technical deficiencies *within* the current media systems rather than *challenging those systems* and positing alternative ways of structuring them:

The consequence of... ownership organization and [financial] support illustrate the difficulty of converting the mass media to a peace system. As long as [self-interest] is the key goal, all other values, including peace, will take a back seat to the production and distribution of... programming (p. 76) (Emphasis ours).

Our analysis suggests not only that the Turkish Cypriot media are more likely to mystify rather than clarify complex issues around peace initiatives, but that journalists and editors are themselves mystified by the forces that move them as they are unwittingly drawn, under an illusion of objectivity to the values of “immediacy” as the defining characteristic of what constitutes the importance of storytelling. Furthermore, and we believe crucial to further analysis of Turkish Cypriot journalists’ practices in conflict situations, a thorough understanding and problematization of their previous knowledge is called for. As becomes clear in both the news stories and editors’ comments, central components of interpretation rely upon perceived contextual constraints and previous knowledge in making sense out of current events and the meanings that should be assigned to them. These versions of events are interpreted and formed into stories that are then circulated as news and taken up by interpretive communities

and acted upon. For example, pivotal concepts in the Turkish Cyprus media including “reunification”, “peace”, “bi-zonal, bi-communal, federation”, “Motherland”, “Cypriotness”, and “Cyprus Problem” are both self-explanatory (within the context of the journalist’s own community) and diametrically opposite (in terms of the journalist’s “other”).

We approach the role of journalism in northern Cyprus from three distinct entry points in order to consider their role in the processes of conflict resolution and inter-communal peace making:

1. We examine the way journalists give meaning to particular events through the examination of a specific story around a bi-communal project.
2. We interview journalists concerning their perceptions of that story and the role of journalism in northern Cyprus generally.
3. We interview newspaper editors and managers for their explanations concerning the role of journalism in conflict situations – most specifically in the case of the Cyprus Problem.

The story that we followed concerned the media debate on the Lokmacı Barricade event, while both taking into account contemporary news values as articulated by communication scholars (for example, see Wolfsfeld, 2004, p. 16) where immediacy, drama, simplicity and ethnocentrism are considered the dominant core editorial news values. While we classified the ongoing Lokmacı story according to these core editorial values, we also considered the possibility of what Galtung (2006) and others have called the “peace journalism” approach as a gauge against which to evaluate the news media’s potential for opening up critical debates that might encourage empathetic understanding between communities.

Galtung reminds us that news about events are not the events themselves but rather highly structured media representations of events that have been shaped for public consumption – that the reader is not witness to the “Cyprus conflict” itself. Instead, readers are situated as witnesses to carefully (or not so carefully) orchestrated ‘media events’ where journalists and editors highlight and represent social, cultural, political and economic processes in selective and ideological forms: as “win-lose” or “conflict driven”.

Below, we provide a sample of the analysis of a specific media event that was reported in Turkish Cypriot press between November 2005 and February 2006. The media event concerned the opening of a passage between the two communities in the capital city of Nicosia at what the Greek Cypriots call Ledra Street and the Turkish Cypriots refer to as the Lokmacı Barricade. In addition to the analysis of the newspaper articles, we conducted personal interviews with journalists, editors and other decision makers in the Turkish Cypriot press and considered their answers in order to highlight the underlying assumptions driving journalistic practices in the Turkish Cypriot media.

Central to our concern was whether the newspaper articles explored processes, considered long-term policy issues, promoted or reported on calm, highlighted moments when crisis subdues, accentuated periods of cooperation and moods of moderation, gave more weight to opportunities rather than drawbacks, highlighted internal consensus or underlined the possibility of incremental progress. We wanted to know if they explored underlying ideological similarities or differences upon which the apparent oppositional positions stood; whether appearances of conflict were presented as multi-sided and whether the beliefs and/or pain of the ‘Other’ was ever considered. Did the Turkish Cypriot media news stories on the Lokmacı ‘event’ suggest the possibility of hope, empathy with the “other” and communal cooperation?

Ultimately, what we find is that the news stories consistently undermine the very possibility of hope and bi-communal dialogue – falling squarely into Wolfsfeld’s categories of contemporary editorial values thus undermining the possibility for what Galtung refers to as “peace journalism”. However, the responses from journalists and editors in the in-depth personal interviews also suggest that current forms of intervention into these practices are superficial at best and that a more concerted effort is needed in considering how the press might play a more constructive role in the resolution of conflict and the promotion of peace.

From November, when the story surfaced onto the Turkish Cypriot press landscape, through to February 2006, we collected 38 articles from the Turkish language Cypriot newspapers specifically focused on the Lokmacı story. The list below is representative of the overall trend of reporting on the event.

- *Kıbrıs*¹: We did all the necessary preparations on our part. Time has proved that we were right in doing that. At this stage the ball is in the Greek Cypriot quarters.
- *Yenidüzen*²: They expect us to say “yes sir, your orders, whatever you order we accept it and put it into practice” but we do not have to get permission from anybody for something we do on our side. We are not forced to abide by the rules of others.
- *BRT*³: It is out of the question for the Turkish Cypriot side to stop work being carried out at Lokmacı. We insist on the opening of the barricade and will complete the ongoing work for the opening of the crossing point at Lokmacı.
- *Kıbrıs*⁴: First demolish your wall of shame.
- *Kıbrıs*⁵: The Greek Cypriot side’s stance prevents the opening of a crossing point at Lokmacı.
- *Kıbrıs*⁶: No hope for Lokmacı.
- *Afrika*⁷: Any move made by the Greek Cypriot side before their general elections will be nothing more than image building. The Greek Cypriot side is hiding behind the excuse of demolishing the bridge.

- *Afrika*⁸: President Mehmet Ali Talat has accused the Leader of the Greek Cypriot Administration Tassos Papadopoulos of carrying out a state campaign to maintain the division of the island.
- *Afrika*⁹: The Greek Cypriot Administration had been trying to prevent the opening of the Lokmacı Gate.
- *Kıbrıs*¹⁰: Greek Cypriot side is trying to prevent the opening and is responsible for the deadlock.
- *Kıbrıs*¹¹: The truth of the matter is that the Greek Cypriot side doesn't want to open a new gate and improve crossings before an overall solution to the Cyprus Problem.
- *Yenidüzen*¹²: The bridge at Lokmacı will not be pulled down. The real problem is that they do not want to open the gate.
- *Yenidüzen*¹³: The Greek Cypriot governing elite is not for the solution of the Cyprus problem and as a result Papadopoulos is refraining from the slightest movement toward a solution.
- *Afrika*¹⁴: According to *Haravgi* newspaper, Papadopoulos said that pulling down the bridge is not enough. Anything that is built around the bridge which resembles to a military position must also be pulled down.
- *Afrika*¹⁵: Nicosia Turkish Cypriot mayor Kutlay Erk announced to the Greek Cypriot newspaper Politis that the opening of Ledra Street was in stalemate for the last month due to the attitude and the tactics of the Greek Cypriot leader Tassos Papadopoulos.
- *Kıbrıs*¹⁶: If the aim is to pull down the bridge, it is doubtful that the attitude of the Greek Cypriots toward the Turkish Cypriots will change even after we pull it down.
- *Kıbrıs*¹⁷: We were the ones who opened the Lokmacı Barricade and it was the unpredictable Greek Cypriot administration that did not demolish the wall on their side.

Journalists across the political spectrum in North Cyprus tend to reduce historically complex processes to “events” and then accentuate difference between “them” and “us” As Wolfsfeld points out, “When a peace process breaks down, the news media of both sides emphasize their own righteousness and the other’s evilness. We are always the victims, they are always the aggressors” (Wolfsfeld, 2004, p. 23). The problem here is that the “process” had not yet broken down: the media were selectively shaping and giving meaning to the discourse around the process in such a way as to give the impression that there was no hope. The sheer number of stories written around the event at once gave the impression of “too much” information while leaving the citizenry with virtually no contextual framework within which to make sense out of the newspaper stories.

In December of 2005, the Turkish Cypriot administration removed the Lokmacı barricade in, what they declared to be, a good gesture aimed at opening

the center of Nicosia to pedestrian traffic from both communities. The space between the Greek and Turkish Cypriot parts of Nicosia had been historically referred to as the “dead zone”. However, while the barricade was removed, a bridge was built in its place – something that the Greek Cypriot administration reacted strongly to. Under pressure from both communities, the Turkish Cypriot administration finally demolished the bridge as it had done the barricade before it, and in December of 2006 the Greek Cypriot administration pulled down the wall on its side of Nicosia. At this time however, no further development has been made on opening a passage between the two communities across the “dead zone” in the heart of the capital.

Turkish Cypriot Editors Comment

Our concern to better understand the relationships between journalism and the Cyprus problem led to a series of in-depth and candid interviews with editors of the major Turkish Cypriot newspapers in late 2007 with the aim of teasing out the underlying assumptions and processes at work in the giving of meaning to events like that of the Lokmaci story. Did editors and journalists believe themselves to be merely “reporting the facts”? Did they feel relatively “free” to report as they saw fit? Who sets the agenda for storytelling and how is it prioritized? What efforts are made at building relationships with Greek Cypriot media workers, managers and owners? What are the obstacles to the building of such relations? Importantly, we wanted to know what confidence newspaper editors had in the press becoming a bridge for reconciliation and the resolution of conflict between the two communities in Cyprus.

We chose *Yeniduzen*, *Halkan Sesi*, *Kıbrıs*, and *Africa* as sites for our interviews and asked a series of questions that we felt would help us to identify the rational behind and between the major storytelling industries in northern Cyprus. Below are highlights from the responses to our questions:

1. The Chief Editor of Turkish Cypriot *Afrika*¹⁸: “I am sick and tired writing about the bridge... presumably we’ll return to the subject if something new happens.”
2. The Chief Editor for *Kıbrıs*¹⁹: “It’ is typical journalistic forgetfulness. When other, more urgent themes became popular, the bridge was forgotten. To be honest, as a person in this business, I was not even aware that we had forgotten until you asked me.”
3. Chief Editor for *Yenidüzen*²⁰: “Three reasons come to mind: more than enough was written about the bridge during a certain period. Both the journalists and the readers got bored with it, the long holiday period may have interfered with it, or the bridge itself was out of bounds to the public and journalists were not able to visit it. You don’t see anything on the subject in any of the newspapers. That is most interesting. I wonder why?”

I shall ask one of our journalists to write a story about the bridge. It is a very expensive bridge so we must not forget it.

4. Chief Editor for *Halkın Sesi*²¹: “It became obvious that the parties cannot and will not agree on the matter and people have lost hope of opening the gate. The visit of Shaw became the subject matter and the Lokmacı gate was dropped. It is the result of hopelessness.

In each of these replies ‘immediacy’ stands in stark contrast to long drawn-out and complex dynamic processes. Editors and journalists alike express surprise and even confusion concerning how and why the story no longer seems to matter or when it might become important again. While some of the respondents found it difficult to explain why they had dropped the story, they did acknowledge that something else (something new and immediate) had replaced it. Furthermore, they concede that should a new ‘event’ take place again around the issue they will probably pick it up again. It is also possible to discern a contradiction on the part of editors concerning whether they wait for a story to “become news” or whether it becomes news when they construct the story.

The value of immediacy and the emphasis on sensationalism may also play a part in the lack of reflexivity apparent in the construction of news stories around the Lokmacı event. Hackett (2006) highlights this problem when arguing that, “journalists are citizens of particular states and members of national cultures, and they are not immune to the biases of nationalism in covering... conflict” (p. 5). The key issue here concerns unchallenged assumptions that both journalists and editors may carry with regard to the nature of news-making.

Intervention and Transformation

While Wolfsfeld’s insights into the values that currently drive the construction of news around important political, social and cultural events provide a framework for recognizing the dynamics behind news production, they say little concerning how these values are taken up by journalists, nor do they suggest how such institutional practices might be challenged and transformed. Indeed, Wolfsfeld argues for an increased “media savvy” political sphere where the audience is those who intend to “use” the media rather than those producing the media product:

There is an important lesson from all this for political leaders: nothing succeeds like success. Leaders who can mobilize a broad consensus for their policies and successfully manage to keep the peace process on a steady course with a minimum of setbacks have little to fear from the media. Taking control over the political environment is the key to achieving success in the press. (2004, p. 31)

Conceptualizing the media in this way, while useful for those who wish to use the media to their advantage, provides little explanatory value for those

interested in transcending narrowly defined assumptions concerning the role of communication in society and transcending current limitations in order to accentuate a stronger relationship between media institutions and democratic life. One alternative is to see journalists as active agents in the construction of their own identity and media institutions and practices as both contestable and located upon contestable terrain. In this way both journalism and journalists can be seen as capable of transformation and change. Hackett (2006), for example, argues that an understanding “of the governing logics of news production” is essential in order to “identify blockages and opportunities” for the development of alternative media performances (p. 2), while Panayiotou (2006), speaking specifically of the Cypriot media asks: “What kinds of journalism/public discourse can enhance the emergence of local forces that will help in bringing and keeping the island communities together?” (p. 32).

Hackett (2006) makes a similar point when arguing that, “journalists are citizens of particular states and members of national cultures, and they are not immune to the biases of nationalism in covering... conflict” (p. 5). The key issue here concerns unchallenged assumptions that both journalists and editors may carry with regard to the nature of news-making.

Kempf (2003) has also highlighted the necessity for such shifts in media institutions before journalistic performances can change. Kempf argues that for journalists to take on the role of promoting the resolution of conflict and the recognition of alternatives to war, they will have to be emancipated from “... the institutional constraints that result from the criteria for news selection, editorial procedures and expectations, the economics of the media, the connections between the media and the politicians and the military” (p.10).

The challenge now is to begin a process of identifying the necessary ground upon which to develop alternative journalistic practices.

Notes

¹ Kıbrıs, February 8th 2006. We are waiting for the Greek Cypriots to demolish the wall too.

² Yenidüzen, December 14th, 2005. We cannot be held accountable.

³ www.brtk.gov.nc.tr Archived on December 12th 2005.

⁴ Kıbrıs, December 19th 2005. First demolish your wall of shame.

⁵ Kıbrıs, December 19th 2005. First demolish your wall of shame.

⁶ Kıbrıs, December 19th 2005. First demolish your wall of shame.

⁷ Afrika, February 19th, 2006, p. 2. No hope for Lokmacı.

⁸ Afrika, February 19th, 2006, p. 2. No hope for Lokmacı.

⁹ Afrika, February 19th, 2006, p. 2. No hope for Lokmacı.

¹⁰ Kıbrıs, December 8th, 2005. Greek Cypriot side is trying to prevent the opening of Lokmacı.

¹¹ Kıbrıs, December 8th 2005. It seems that nobody will pass the Lokmacı Exam.

¹² Yenidüzen, December 16th, 2005. The bridge at Lokmacı will not be pulled down.

¹³ Yenidüzen, December 29th, 2005. Who could not pass from Lokmacı?

- ¹⁴ Afrika, January 1st, 2006. Lokmacı bridge and other installations must be pulled down.
- ¹⁵ Afrika, February 5th, 2006. Lokmacı on the agenda again.
- ¹⁶ Kıbrıs, February 13th, 2006. Pedestrians can use the road and the bridge can stay as a monument.
- ¹⁷ Kıbrıs, February 13th, 2006. Pedestrians can use the road and the bridge can stay as a monument.
- ¹⁸ Personal interview: January 14th 2006.
- ¹⁹ Telephone interview: January 18th 2006.
- ²⁰ Telephone conversation: January 18th 2006.
- ²¹ Personal interview: January 18th 2006.

References

- Bruck, P. & Roach, C. (1993). Dealing with reality: The news media and the promotion of peace. In C. Roach, (Ed.). *Communication and culture in war and peace*. Sage: London. pp. 71-97.
- Galtung, J. (2006). Peace journalism as an ethical challenge. *Global Media Journal: Mediterranean Edition*, 1 (2), 1–5.
- Galtung, J. (1993). Preface. In C. Roach (Ed.). *Communication and culture in war and peace*. Sage: London. pp. xi – xv.
- Galtung, J. & Ruge, M. H. (1965). The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba, and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research*, 2 (1), 64–91.
- Hackett, R. A. (2006). Is peace journalism possible? *Conflict and Communication Online*, 5 (2), 1–13.
- Kempf, W. (2003). Constructive conflict coverage: A social-psychological research and development program. *Conflict and Communication Online*, 2 (2).
- Lynch, J. (2006). What’s so great about peace journalism? *Global Media Journal: Mediterranean Edition*, 1 (1), 74-87.
- Lynch, J., and McGoldrick, A. (2005). *Peace journalism*. Hawthorn Press: England.
- McGoldrick, A. (2006). War journalism and objectivity. *Conflict and Communication online*, 5 (2), 1-7.
- Panayiotiu, A. (2006). The “bias of media forms” and prospects for peace journalism. *Global Media Journal: Mediterranean Edition*, 1(2), 25-33.
- Shinar, D. (2003). The peace process in cultural conflict: The role of the media. *Conflict and Communication Online*, 2 (1), 9.
- Wolfsfeld, G. (2004). *Media and the path to peace*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tarih Bildirileri

Papers on History

Clinton Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-Amerika İlişkileri

Buket ÖNAL*

Giriş

1960 Londra ve Zürih Anlaşmalarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti adını alan ve bu tarihten itibaren Türk ve Rum halk tarafından ortak yönetilen Kıbrıs Adası, bu halkların yakın bağları bulunduğu Türkiye ve Yunanistan açısından da önem arz etmekteydi. Nitekim 1963'ten itibaren Rumların Türkleri yönetimden zorla uzaklaştırmalarıyla başlayan ve iki halkı birbirine düşüren gelişmeler, Türkiye'nin Ada'ya 1974'te bir müdahalede bulunmasına neden oluyor ve bu durum her iki ülke açısından da dış politikalarını yıllarca meşgul edecek sonuçlar doğuruyordu. Gerek Ada'nın stratejik konumu gerekse iki yakın müttefik arasında bir sorun oluşturması nedeniyle Amerika da zamanla bu sorunun içinde yer almıştır. Ancak Amerika'nın 1964'te Türkiye'nin Ada'ya müdahalesine engel olması ve 1974'deki müdahale sonrasında Türkiye'ye silah ambargosu uygulaması nedeniyle Kıbrıs, iki ülke ilişkilerindeki en önemli sorunlardan biri olarak yerini almıştır. Özellikle Amerikan dış politikasına yön veren Kongre'nin Rum lobisinin etkisine açık olması, Amerika'nın Türkiye'ye yapılacak yardımlar konusunda Kıbrıs'ı her zaman öne sürmesine neden olmakta; bu da iki ülke ilişkisine olumsuz yansımaktaydı. Kongre'nin bu olumsuz tutumu ancak yönetimin, yani Başkan'ın, stratejik nedenlerden dolayı Türkiye'yi de memnun edecek politikalara açık olmasıyla dengeleniyordu. Bu nedenlerle soğuk savaş boyunca Amerika'nın tutumu, bu sorunun çözümüne yardımcı olmak ya da herhangi bir çözümün kendi çıkarlarına aykırı olmasını engellemek yönünde olmuştur. Soğuk savaş sonrası dönemde de tek süper güç olarak kalan Amerika'nın Ortadoğu politikalarına öncelik vermesiyle Ada'nın konumu bir kez daha önem kazanıyor ve başkanların sorunun çözümüne yönelik çabaları devam ediyordu.

Dış politikanın oluşturulması ve yürütülmesi aşamasında başkanların ve dış politika ekibinin bilinen önemi nedeniyle herhangi bir konuda Amerika'nın izlediği dış politikanın analizi yapılırken özellikle iktidardaki başkanın dış politikaya nasıl baktığı ve dış politikada hangi konulara öncelik verdiği önem kazanır. Çünkü, Kongre, baskı grupları ve diğer unsurların etkileri bir yana bırakılırsa, başkanların o konuya verdikleri önem doğrultusunda dış politikalar belirlenir ve uygulanır. Nitekim soğuk savaş sonrası seçilen ilk başkan olan Clinton'ın da Kıbrıs sorununa bakışı, izlediği dış politikaya paralel gelişmiş ve

* Dr., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli Üniversitesi

başkanlığının her iki döneminde bu sorunun öncelik sırası ve önemi farklı olmuştur. Bu farklılık doğal olarak Türkiye ile olan ilişkilere de yansımıştır.

1. Başkan ve Dış Politika

Yürütme organının tümünü temsil eden Amerikan başkanları, Anayasa çerçevesi içinde en etkin ve etkili role sahip olan kişilerdir (Rossiter 1960,18). Anayasa, Amerikan Başkanı'nda devlet ve hükümet başkanı yetkilerini toplayarak, bütün "federal yürütme iktidarını" ona vermiş, bu yüzden de bu sistem onun adıyla anılır olmuştur.(Ferguson ve McHenry 1956, 283; Neustadt 1996, 374-375; Kubalı 1971, 450; Watson 1972, 374-377; McCormick 1992, 267). Bu doğrultuda Başkan, devlet başkanıdır, siyasi parti lideridir, yasamanın, yürütmenin ve Silahlı Kuvvetlerin başıdır (Adrian ve Press 1965, 475-484; Livingston ve Thompson 1971, 376-387; Lineberry 1989, 434-439).

Bu derece yetki ve sorumlulukla donatılmış olan Başkan, aynı zamanda dış politikanın oluşturulması ve uygulamasında da birçok yetkiye sahip kişidir. Bu nedenle bu politikanın sonuçlarından sorumlu olacak kişi de kendisidir (Macdonald, Webb, Lewis ve Strauss, 1958, 819). Bu sorumluluk Anayasa gereğidir; Anayasa'nın II. maddesinin 2. bölümü başkana Senato'nun 2/3 çoğunluğunun onayı ile anlaşma yapma ve gene Senato'nun onayıyla büyükelçileri, ortaelçi ve konsolosları atama yetkisi verirken, başkanların zaman zaman Senato'nun bu sınırlamalarından kendilerini kurtaracak çabalar içinde oldukları görülmektedir. II. maddenin 3. bölümü de başkanlara yabancı büyükelçi ve diğer temsilcileri kabul etme yetkisi vermektedir. Başkan bunun dışında, diğer ülkelerle diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin başlayıp bitmesine ve denizaşırı ülkelerin yeni hükümetlerinin tanınıp tanınmamasına karar verir. Başkana tanınan bir diğer yetki ve sorumluluk da, dış politikanın ilan edilmesidir. Başkanın bu politikayı yürütürken bazı açılardan Kongre'ye bağlı olması gerçeğine rağmen Başkan, dış politikanın oluşmasında anayasal yetkileri dışında bu maddelerin esnek yorumu sayesinde önemli bir avantaj da kazanabilir. Gerçekten de bu durum Başkan'a manevra olanağı sağlamakta ve becerikliliğini, esnekliğini, yaratıcılığını ortaya koymasına olanak vermektedir. Woodrow Wilson'un deyişi ile, böyle bir durumda "Başkan istediği kadar büyük olmakta özgürdür" (Redford, Truman, Hacker, Westin ve Wood 1965, 301-302; Dereli 1998, 34).

Ancak Kongre'nin mali konulardaki tek yetkili merci olması, iç politika kadar dış politikada da Başkan'a rağmen etkisini arttıran bir durumdur. Tüm federal harcamaların Kongre tarafından onayının gerekliliği, yasamayı yürütme karşısında önemli kılar (I. madde, 9. bölüm). Bu yüzden Kongre'ye önerilen bütçenin ve dış yardım önerilerinin kabulü, ticari imtiyaz ve boykot gibi kararların onayı yönetimin izlediği dış politika açısından önemlidir. Özellikle dış yardımlar konusunda Başkan ve yönetiminin izlediği dış politika amaçları ile Kongre'nin talepleri arasında farklılık doğabilmektedir. Çoğu zaman baskı/çıkar

gruplarının çalışmalarının Kongre’de etkin olması dolayısıyla bu yardımlar şarta bağlanabilmekte, askıya alınabilmekte ya da bu yardımlarda kısıntıya gidilebilmektedir (Koenig 1964, 211; Johnson 1944, 252).

Amerikan Başkanlarının dış politikayı yönetirken baskı/çıkar gruplarının da müdahalesiyle karşılaştığını söyleyebiliriz. Ortak amaç etrafında toplanıp bu yönde çaba harcayan örgütlü gruplar olarak tanımlanan baskı/çıkar gruplarının temel hareket noktası, kanun yapıcıları ve kamuoyu oluşturan kitle iletişim araçlarını etkilemektir. Bu grupların bunun için üç strateji uyguladığı görülmektedir. Bunların ilki, yönetimin kilit mevkilerindeki kişileri kendilerine bağlamak, Kongre üyelerinin seçimi için çalışarak onların desteğini sağlamak ve/veya seçilmiş Kongre üyelerinin desteğini kazanmak ve sonuncusu da propaganda aracılığıyla kamuoyunu bilgilendirmek ve etkilemektir. Baskı gruplarında siyasi partilerden farklı olarak daha spesifik amaçlar arzulanır ve iktidarı ele geçirmek yerine siyasal kararı etkilemek öncelik kazanır. Bu grupların en önemli kozları seçim döneminde önem kazanan ‘oy potansiyelleri’ dir (Arı 2000, 134-135). Doğrudan yasama organı üyeleriyle ilişki içinde olunup destek aranmasına da ‘lobicilik’ denir. Lobiler, 1946 tarihli Federal Lobi Yasasında, “Amerikan Kongresi’ndeki yasaları etkilemeye veya yasanın çıkmasını veya çıkmamasını sağlamaya çalışan, bunun için doğrudan veya dolaylı para ve zaman harcayan kişiler” olarak tanımlanır. Ancak yürütmenin özellikle de Başkan’ın dış politikadaki etkinliği düşünüldüğünde lobiler Kongre yanında Başkan’ı da etkilemeye çalışmaktadırlar (Eroğlu 2001, 98). Örgütlü baskı/çıkar gruplarından oluşan çok sayıda lobililerden özellikle etnik grupların dış politikadaki rolleri önemsenecek derecededir. Bu lobilerde çalışan kişilerin daha önceki anavatanlarıyla resmi bir ilişki içinde olmaları istenmez ve asıl amaçlarının Amerika’daki kendi halklarının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel haklarını korumak olması beklenir. Ancak bu lobilerin Amerikan dış politikasını Amerika’nın stratejik çıkarlarına aykırı olmaması şartıyla bu anavatanlarının lehine olacak şekilde etkilemeye yönelik faaliyet içinde oldukları da bir gerçektir (Arı 2000, 206). Kongre’nin bu etkilere açık olmasından dolayı çoğu zaman dış politikanın şekillenmesinde önemli etkilere sahip olabilmekte ve bu nedenle de bazen Başkan’ın dış politikayı kendi belirlediği şekilde yürütmesini zorlaştırabilmektedir. Ancak bunu yapabilen etnik gruplar büyük oy potansiyeline ve mali olanaklara sahip gruplardır. Bu sayede sadece Kongre’nin değil, seçim dönemlerinde bu grupların oyları büyük önem kazandığından Başkan adaylarının da desteği kazanılabilmekte ve Başkan adayları bu grupların isteklerini iç ve/veya dış politikada uygulama sözü verebilmektedir. Bunun yanında yerel düzeyde büyük destek sağlamış ve kamuoyunu yanına çekmiş bir etnik grubun Başkan’ı etkileme gücü de artacağından birçok etnik grup bu faaliyetleri gözardı etmemektedir (Watanabe 1984,15; Gürbüz 1987, 89).

2. Clinton ve Dış Politika Öncelikleri

2.1. Birinci Clinton Dönemi (1993-1997)

Soğuk savaş sonrası seçilen ilk başkan olan William J. Clinton'ın dış politika önceliklerinin, selefi Bush'unkinden farklı olacağı daha seçim kampanyasındaki konuşmalarından belli oluyordu (Sorensen 1992, 13). Bu konuşmalarda Clinton, sadece iki konu üzerinde duruyordu. Bunlardan biri ülke ekonomisinde yaşanan olumsuzluklar, diğeri de dış politika konusunda tek söylemi olan demokrasi ve insan hakları meseleleri idi (Jewett ve Turetzky 1998, 638; Korb 1994, 3). Bu dönemde Amerika'nın ciddi tehlikelerle yüz yüze kalmaması ve dış politika konusunda aktif bir rol alması konusunda önemli bir iç baskının da olmaması, onun iç politikaya yönelmesini kolaylaştırıyordu (Cameron 2002, 19). Bu nedenle başkanlığının ilk yıllarında ekonomik sorunların acilen giderilmesine yönelik politikalar izlenmiş ve Ronald Reagan döneminde başlayıp George H.W. Bush döneminde artarak devam eden ekonomik durgunluk, bütçe açıkları, işsizlik gibi sorunların giderilmesi için 1993'de Kongre'den de geçen bir ekonomi programı uygulanmaya başlanmıştır (Hasted ve Eksterowicz 2002, 134).

Clinton'ın bu dönemde dış politikaya yönelik tek söylemi ise Amerika'nın güvenliği ve refahı için önemli olduğuna inandığı demokrasi ve insan hakları meseleleri olmuş ve Amerikan dış politikasında en azından söylem olarak özellikle ulusların self-determinasyon hakkı, demokrasi, insan haklarına saygı gibi konular öncelik kazanmıştır (Smith 1993, 151-152; David 2004, 3). Clinton, bu politikanın gereğini “dışarıda sağlanacak bir demokrasi bizim ülkemizde somut şekilde ekonomi ve güvenlik açısından yarar sağlar. Demokratik ülkeler birbirleriyle savaşmazlar, terörizmi desteklemezler ve diğeri için tehlike oluşturmazlar. Onlar insan hakları ve mülkiyet haklarına ve kendi sınırları içindeki hukuk kurallarına saygılıdır. Demokrasiler uluslararası düzenin inşasında da en önemli temeli sağlarlar” diye açıklıyordu (Clinton 1993, 653; Gigot, 1992, A14; Özel, 1993, 20).

Ancak Clinton yönetiminin soğuk savaş sonrası dış politika stratejilerinin ne olacağı konusunda pek de hazırlıklı olmadığı kısa bir süre sonra ortaya çıktı. Sovyetler Birliği'nin (SB) dağılması sonrası uluslararası sistemin yapısındaki köklü değişiklikle ortaya çıkan aktörlere ve meselelere yönelik nispeten basit bir görüşe sahip olan ve bu değişikliğe yönelik iyimser görüşünü devam ettiren Clinton'a göre, değişen bu uluslararası sistem tüm ulusları demokrasi ve pazar ekonomisi çerçevesinde kucaklayacak bir sistem olmalıydı. Bu hedefleri gerçekleştireceği umulan ‘genişleme’ (enlargement) doktrini, Clinton'ın Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda, Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher'ın Columbia Üniversitesi'nde, Ulusal Güvenlik Danışmanı (UGD) Anthony Lake'in John Hopkins Üniversitesi'nde ve BM Büyükelçisi Madeleine K. Albright'ın Ulusal Savunma Üniversitesi'nde yaptığı konuşmalar ile ilan edildi. Buna göre, hem serbest ticaret, yatırım kolaylıkları gibi ekonomik, hem

de demokrasi ve insan haklarının özellikle eski sosyalist ülkelerde yaygınlaşması gibi siyasi alanları kapsayacak olan genişleme, soğuk savaşın ‘çevreleme’ (containment) anlayışının yerini alacaktı (Maynes 1993-1994, 3; Joxe 2003, 145; Lake 1993, 658-664). Her ne kadar bu yeni bir strateji olarak lanse edilse de, birçok dış politika uzmanı bunun eskisinden pek de farklı olmadığı ve yeni bir vizyon taşımadığı görüşünü taşıyordu. Onlara göre, Clinton yönetiminin uyguladığı dış politika soğuk savaş boyunca izlenen Amerikan dış politika amaçlarından pek de farklı değildi. Bu amaçlar; anavatanı saldırılardan korumak, Amerikan demokrasisinin yayılabileceği bir ortam yaratmak ve korumak, Amerikan halkının refahını sağlamak ve korumak, gereğinden fazla masrafa girmeksizin Amerika’nın uluslararası sistemi düzenleyici rolünü sürdürmektir (Maynes 1996, 38; Erhan 2001, 84).

Clinton, ayrıca ülkesini bir dünya polisi yapmak istemediğini de açıkça belirtiyor ve dünya meselelerine uzak politikalar izleniyordu. Buna göre, denizası müdahale ancak üç durum gerçekleştiğinde olacaktı: Birincisi, müdahaleyi gerektiren durumun şiddetli ve yaygın insan hakları ihlali teşkil etmesi; ikincisi, Amerika’nın bir müdahaleyi destekleyecek askeri kapasiteye sahip olması; üçüncüsü, müdahaleyle fark yaratacak bir değişimin olmuş olması. Christopher’ın dediği gibi, Amerika ordularını ancak bir misyonu yerine getirmek için gönderecekti. O misyon da insan hakları ihlallerinin giderilmesi ve demokrasinin yaygınlaştırılmasıydı (Goure 1999, 58-59; Cumhuriyet: 25 Eylül 1993, 8). Amerika ayrıca 2020’ye kadar önünde kendine karşı koyacak herhangi bir silahlı gücün bulunmadığını hesaplayarak hızla Rusya Federasyonu (RF) etrafındaki üsleri azaltma yoluna gitti. Savunma harcamaları da azaltıldı ve bu aradaki fark, soğuk savaş döneminden kalan bütçe açıklarının giderilmesine harcandı (Keesing’s Record of World Events: February 1993, 39310; Keesing’s Record of World Events: March 1993, 39357). Aslında Clinton, dünyanın güvenlik meselelerinde Amerika’nın rolünü sınırlama amacıyla olduğundan, ya uluslararası meselelere ilgisiz kalmayı, ya da “iddialı çok yönlülük” (assertive multilateralizm) stratejisi ile BM ile büyük bir işbirliği içinde olmayı tercih etmiştir. BM’yi kendi güvenlik politikalarının bir aracı ve ülkelerin iç meselelerine müdahalede meşru bir otorite olarak gören Clinton, güçlü bir BM’den yana olduğunu bir “BM Acil Müdahale Gücü”nü (UN Rapid Reaction Force) destekleyeceğini söyleyerek ispatladı (Gerlach 1993, 224; Yıldızoğlu 1993, 8).

Ancak Clinton’ın çok yönlülük taahhütlerinin çoğu, gerek Amerikan kamuoyunun ülke içi sorunlarla daha fazla meşgul olup, dış politikaya daha uzak olmaları ve önemli dış politika hedefleri üstlenme konusunda gönülsüz davranmaları, gerekse Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu Kongre’nin dış politikaya müdahale etmesinden dolayı gerçekleşmemiştir (Keesing’s Record of World Events: January 1995, 40351). Bu yüzden Clinton, “dış politikada bir de şüpheli, tedbirli ve partizanlaşan bir Kongre ile de uğraşmak zorunda kalmıştır”

(Walker 1997, 391-392). Zaten Clinton'ın "iddialı çok yönlülük" stratejisi Ekim 1993'te Somali'de 12 Amerikan askerinin ölümü sonrasında değişmiş ve "sınırlı çarpışma" stratejisine geçilmiştir (Cumhuriyet: 5 Ekim 1993, 8). Clinton, 3 Mayıs 1994'te imzaladığı Başkanlık Direktifi (Presidential Decision Directive) ile Amerika'nın çok taraflı barış operasyonları üzerinde yeni bir sınırlama getirdi. Amerika bu direktife göre, ülke çıkarlarını doğrudan tehdit eden durumlarda kendi başına müdahale edecek, aksi durumda ancak müttefiklerin katkısı sağlandığında müdahalede bulunacaktı. Ayrıca müdahalenin şekli ve sonuçları da göz önünde bulundurulacaktı (President Clinton Sign PDD Establishing: May 5, 1994). Bu dönem dış politikadaki rehber ilkeyi, "yapılabildiği zaman çok taraflılık, yapmak zorunda olduğunda tek yanlılık" olarak tanımlamak uygundur.

2.2. İkinci Clinton Dönemi (1997-2000)

Clinton, ilk dört yıl, kendinden önceki Başkan George H.W. Bush'un keskin politikasını, gerek ekonomi konusundaki değişimle gerekse soğuk savaş sonrası yeni dünyanın belirsizliğini bahane göstererek sınırlamayı başarmıştı. Ancak 1996 seçimlerinde artık durum çok daha farklıydı. Clinton'ın seçim kampanyası birincisinden farklı olarak dış politika üzerine kuruluydu. Kampanya boyunca Clinton, konuşmalarında dış politikada deneyim kazandığını sıklıkla belirtiyor ve bu dönemde dış politikaya öncelik vereceğinin sinyallerini veriyordu. Nitekim, Başkan seçildiğinde ikinci dönem izlenecek politikalara uygun olarak dış politika ekibi de değişti (Omestad 1996-1997, 37). Aslında bu ekip değişikliğinin dış politikada köklü değişiklikler getirmese de bir stil değişikliği getirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü dış politika amaçları değişmemiş, ancak bu amaçlara yönelik daha aktif dış politika izlenmiştir (Morris ve McCann 2004, 48). 1993 yılında Clinton, -global ekonominin hükmettiği- dış politikayı tek boyutlu olarak görürken, 1996'da dış politika görüşü nispeten çok boyutlu olmuştur. Nitekim 23 Ocak 1996'da yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasında global güvenliğe, global ekonomiden daha çok vurgu yapıyor ve "Amerika için tehdit olan unsurlar çeşitlenmiştir: terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, örgütlü suç, uyuşturucu trafiği, etnik ve dini nefret, serseri devletlerin saldırısı ve çevresel bozulma. Eğer bu sorunları bugün ihmal edersek, yarın tüm sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağız" diyerek bu tehditlere karşı Amerika'nın uluslararası alanda mücadele etmesi gerektiğini belirtiyordu (State of the Union Address: January 23, 1996).

1996'da açıklanan ulusal güvenlik stratejisi ile de Clinton, Amerika'nın temel hedeflerini, güçlü bir silahlı kuvvetlerle güvenliği sağlamak, ekonomik canlanmayı hızlandırmak ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek olarak açıkladı. Bu stratejide Amerika'nın dünya liderliğinin gerekliliği de dile getiriliyordu. Ancak bu yapılırken gerek müdahalenin şekli gerekse müdahalenin

yöntemi konusunda seçici davranılacağı da açıkça belirtilmişti (A National Security of Engagement and Enlargement: February 1996).

Yeni dönemin Dışişleri Bakanı Albright, bu dönemde izlenecek Amerikan dış politika amaçlarını; barışı sağlamak ve uluslararası sistemi sağlamlaştırmak olarak sıralamıştır. Barışı sağlamak için, uluslararası ilişkilerin devamına çalışılacak, bu ilişkiler sağlamlaştırılacak ve bölgesel problemlerin çözümü için partnerlerle birlikte hareket edilecekti. Uluslararası sistemin devamı için ise dünya genelinde demokrasinin yaygınlaştırılması için çalışılacak, zayıf ülkelere desteklenecek, tüm ulusların güvenliğini etkileyecek işbirliği ve hukuk sistemine tehdit olacak unsurlar püskürtülecek, nükleer silahların ve zehirli gazların yaygınlaşmasını engelleyecek denetleme sistemi yaratılacaktı. Albright, Amerika'nın vizyonunu da ileride görülebilecek kilit ülkelerdeki ani lider değişikliklerine, şiddet davranışlarına, doğal felaketlerin tahribine hazırlıklı olmak ve ileri görüşlülükle enerji güvenliğini sağlamak olarak sıralıyordu (Albright 1998, 51-54).

Albright ayrıca “yönetimdeki enerjimizin çoğunu bölgesel rakipleri tahrik edici davranışlardan vazgeçirmek, ekonomik reformları arttırmak, silahlar ve teknolojinin dengeli bir şekilde transferini ve siyasi suçluların serbest şekilde iadesini sağlamak ve demokrasinin ve kurumlaşmanın gelişmesini sağlamak için harcamalıyız” diyerek dış politikanın yönünü çizerken, dış politika önceliklerini de; teröre karşı ulusların birleşmesi, Güvenlik Konseyi'nin Saddam Hüseyin'in tehdit ve meydan okumalarına karşı kesin bir mücadele içinde olması, Kuzey Kore mücadelesinde cesur olunması, Dayton Anlaşması'nın kesin olarak tamamlanması ve uluslararası topluluğun kitle imha silahlarına sahip olmalarını önlemek için ortak çaba göstermesi olarak sıralıyordu. Bunların gerçekleştirilmesi için yönetimin, Kongre'nin ve halkın birlikte çaba göstermesinin gerektiğini de ekliyordu (Albright 1998, 56-61).

İkinci dönemin ilk dış politika stratejisi olan 1997 tarihli ulusal güvenlik stratejisinde, daha önceki hedef ve ilkelerin tekrarı dışında Amerika'ya yönelik tehditlerin sınıflandırılması yapılmıştı. Buna göre, devlet merkezli ya da bölgesel tehditler, ulus-ötesi tehditler - terörizm, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, uluslararası örgütlü suçlar, denetim dışı göçmen taşımacılığı, çevreye verilen zararlar - kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditler vardır ve bu tehditlere karşı diğer devletlerle ortak çalışılmalıdır. Savaştan kaçınılacak fakat birçok yerdeki az sayıdaki asker bazı ülkelere demokrasinin getirilmesinde ya da bir grubu insan hakları ihlallerinden korumak için kullanılabilirdi (A National Security Strategy for a New Century: May 1997).

1998 tarihli stratejide, Amerika için tehlike arz eden bir diğer konunun da casusluk faaliyetinde bulunan, kendi halklarını yönetemeyen ve bu nedenle de insani ve bölgesel bunalımlara yol açan “başarısız devletler” olduğu dile getiriliyordu. Nitekim bu yıl içinde Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan elçilik binalarına yapılan saldırılar üzerine bunların faillerinin cezalandırılması için

Sudan ve Afganistan'daki hedeflere yönelik füze saldırıları yapılmıştır (A National Security Strategy for a New Century: October 1998).

1999 tarihli ulusal güvenlik stratejisinde de, “küreselleşme” üzerinde durulmuş ve küreselleşmenin Amerika'nın temel değerlerini kucakladığı ama aynı zamanda belirli riskleri de beraberinde taşıdığı belirtilmiştir. Bu riskler, bölgesel istikrarı ve gelişmeyi engelleyen etnik ihtilaflar, uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahları, terörizm gibi uluslararası suçlardı. Bu stratejide söz edilen diğer bir konu da “ulusal füze savunma” sistemiydi. “Serseri devletler”den - İran, Irak, Kuzey Kore, Libya - gelebilecek kıtalararası balistik füze saldırısı ihtimalinin arttığı, bunu önlemek için de 2000 yılından itibaren, sınırlı bir füze savunma sistemini gerçekleştirmenin amaçlandığı ifade edildi (A National Security Strategy for a New Century: December 1999).

Clinton, “ırkı, etnik geçmişi ve dini yüzünden toplu ölümlere maruz kalan insanlar için güç kullanılacaktır ve o güç bizde vardır” diyerek bu dönemde de insan haklarına özel önem vereceğinin ipuçlarını veriyordu. Bu anlamda Amerika öncülüğünde NATO, tarihinde ilk kez herhangi bir BM kararı olmadan Yugoslavya'da bir müdahale gerçekleştirdi. Clinton yönetiminin yetkililerinden William Perry ve Ashton Carter, bu yönetimin dış politika gündemine ağırlıklı olarak insan haklarını oturtmasını, soğuk savaştan sonra komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla açıklasalar da, diğer bir çok uzman, bu konulara ağırlık verilmesini bu konuların küresel bilgi çağında medyanın ilgisini daha çok çekmesiyle açıklamaktaydılar.

3. Clinton Döneminde Kıbrıs Politikaları ve Türkiye-Amerika İlişkileri

3.1. Birinci Clinton Dönemi (1993-1997)

Bu dönemde Yunanistan'da seçimleri kazanarak başbakan olan Andreas Papandreou'nun Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile ilişkileri “ortak savunma doktrini” çerçevesinde şekillendirmeye başlaması üzerine Türkiye'nin de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile olan ilişkilerinde daha sıkı bir bağ kurmaya başlaması ve hatta taraflar arasında bir “özerklik anlaşması”nın imzalanması yönünde girişimlerin olması iki ülke arasında var olan Kıbrıs sorununun daha da tırmandırılmasına yol açmıştı. Clinton'ın iktidara geldiği dönemde iyice sarpa saran bu sorunun çözümüne yönelik Amerika'nın çabası Birleşmiş Milletler Genel Sekreterleri (BMGS)'nin faaliyetlerini desteklemekten öteye gitmemişti (Weekly Compilation of Presidential Documents: January 24, 1994, 146). Gerçekten de Clinton yönetimi, bu dönem boyunca taraflar arasındaki görüşmelerin devamını ve Kıbrıs sorununun çözümü konusunda BMGS Butros-Butros Gali'nin hazırladığı “güven artırıcı önlemler” paketinin taraflarca kabul edilmesini sağlamak için uğraşmış, Kongre de bu çabaları desteklemiştir (H. CON. RES. 186, 103d Congress, 1st Session: November 21, 1993; Ayın Tarihi: 25 Ocak 1994, 65). Gali'nin 1993 yılında ortaya attığı bu

belgede “Maraş’ın ve Lefkoşa Uluslararası Havaalanı’nın iki toplumun yararına açılması ve iki toplum arasındaki temas ve işbirliğinin sağlanması” öngörüliyordu (KKTC Meclisi’nin 31 Temmuz 1992 Tarihli Kararı ve Güven Yaratıcı Önlemler: 2002). Ancak bu konuda taviz vermesi için özellikle Kıbrıs Türk tarafına baskılar yapıyor ve “Kıbrıs Türk tarafı paketi reddetmeyi sürdürürse daha da fazla yalnızlığa itileceğini anlamalıdır” denilerek gözdağı veriliyordu (Kozluklu 1993, 8). Clinton, Türkiye ve Yunanistan’dan da sorunun çözümü ve görüşmelerin devamı için gerekli çabaları göstermelerini istemiş ve bu amaçla 9-11 Ocak 1994 tarihleri arasında Brüksel’de hem Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreou hem de Türkiye Başbakanı Tansu Çiller’le Kıbrıs konusunda görüşmeler yapmıştır (Weekly Compilation of Presidential Documents: April 18, 1994,835).

Gali’nin paketine yönelik görüşmelerde Türk tarafı, iki taraf arasında güven ortamını arttırmayı amaçlayan böyle bir anlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu söylese de bu pakete sürekli yeni unsurların eklenmesinden de son derece rahatsızdı ve bu şekilde bir sonuca ulaşamayacağı Amerikan’ın Kıbrıs Özel Koordinatörü Robert Lamb’e de iletilmişti. Görüşmeler sonunda bir anlaşma sağlanamadı. Rum tarafının olumsuz tutumuna rağmen Gali, bu çözümsüzlükten Türk tarafını sorumlu tutuyordu (Aydın Tarihi: 4 Nisan 1994, 13).

Clinton yönetimi Kıbrıs’taki bu çözümsüzlük üzerine özellikle Lefkoşa Havaalanı’nın kullanımını ve diğer bazı hususları içeren öneriler sunarak katkıda bulunmaya çalışmıştır. Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Koordinatörü Robert Lamb’in sunduğu yeni öneriler şunları kapsıyordu:

- BM, Lefkoşa Uluslararası Havaalanı’nda gümrük almaktan vazgeçecek, gümrük alma yetkisi taraflara devredilecek.
- Kıbrıs Türk Hava Yolları ve Kıbrıs Hava Yolları Lefkoşa Havaalanı’ndan eşit şekilde yararlanacak. Buradan yapılacak uçuş sayısı ve gidilecek yerler hakkında eşitlik ilkesi gözetilecek.
- Rumların Maraş’a geçişte kullanacağı iki noktada sivil Türk polislerine gözetleme yetkisi verilecek.
- Kıbrıs Türk Havayolları’nın direkt uçuş yapabilmesi için 3 ülkeyle anlaşma imzalanacak.
- BM ve AB’nin yardımları Kıbrıs Türk tarafına Rum Yönetimi kanalıyla değil, doğrudan doğruya verilecek.
- Maraş’ta hiçbir tarafın hakkı olmayacak, istihdam konusunda eşitlik sağlanacak (Alkan 1994, 16).

Rum tarafının sıcak bakmadığı bu önerilerden sonra Ocak 1995 tarihinde Amerika’nın Kıbrıs Özel Temsilcisi Richard Beatte, Clinton’ın “iki bölge, iki toplumlu, içinde iki siyasi topluluğun tek bir devlet olarak yaşayabileceği bir federasyon kurulmasını desteklediğini” Denktaş’a ilettiler (Uslu 2004, 309). Bu yöndeki talep daha sonra Çiller’in Amerika gezisinde Clinton’la yaptığı görüşmesinde de tekrarlanmıştır (Press Briefing on Meeting with PM Ciller by

Ambassador Marc Grossman and Richard Holbrooke: April 19, 1995). Ancak daha sonra Amerika, İngiltere ile birlikte Kıbrıs Türklerinin toprak oranlarının %25'e indirilmesi karşılığında Türklerin anayasal konularda tatmin edilmesine yönelik bir plan ortaya atmış ve bu plan Türk tarafınca kabul edilmemiştir (Aydın Tarihi: 27 Mayıs 1995, 136).

Kongre de bu dönemde Kıbrıs sorununu her zaman gündemde tutmuş ve çoğu zaman Ada'da bulunan Türk askerleri dolayısıyla Türkiye'nin Ada'nın 1/3'ünde işgalci olduğu tekrarlanırken, iki toplumu birbirinden ayıran "Yeşil Hat" da Berlin duvarına benzetilmiştir (Bonior 1995, 1836-1837). Hatta Kıbrıs sorunu -daha önce de bahsedildiği gibi - bu dönemde Amerikan yardımları için bir ön koşul olarak sık sık Türkiye'nin önüne getirilmiştir. Bunda Amerika'daki Rum lobisinin faaliyetlerinin başarısı neden gösterilebilir (HR. 3475, 103d Congress, 1st Session: November 9, 1993; S. 2300, 103d Congress, 2d Session: July 20, 1994).

Amerika'nın Kıbrıs sorunundaki bu pasif yaklaşımı ve başarısızlığı AB'nin bu sorunda daha aktif bir rol almasına neden oluyor, GKRY'nin 3 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve 30 Haziran 1993'te Avrupa Komisyonu'nun konuya ilişkin olumlu görüşünü açıklamasıyla sorunun boyutu da değişiyordu. AB'nin GKRY'ni Kıbrıs adasının tamamını temsil eder şekilde üyelik müzakerelerine başlamasıyla Türkiye'de de KKTC ile bir özerklik anlaşması yapılmasına başlanıyordu (Aydın Tarihi: 4 Haziran 1994, 187). Türkiye için GKRY'nin AB üyeliğine kabulü KKTC'nin varlığını tümden reddetmek ve böyle bir durumda Türkiye'nin ısrarla savunduğu iki kesimlilik, egemenlik ve Türkiye'nin askeri güvencesi gibi unsurlar da anlamını yitirecekti (Uslu 2000, 310-311). Bu gelişmeler üzerine KKTC Meclisi Ağustos 1994 tarihinde böyle bir durumda Kıbrıs Türkünün egemenlik hakkının ortadan kalkacağı ve güven artırıcı önlemler paketinin görüşülmesinin anlamını yitireceği üzerinde durarak, Türkiye ile ilişkilerin daha da iyileştirilmesi için elverişli bir döneme girildiğine yönelik karar aldı (Sönmezoğlu 2000, 300). Bundan sonraki Kıbrıs görüşmeleri de bu zemin üzerinde gerçekleştiğinden başarısız olmuş, 1996'dan itibaren Ada'daki olumsuz gelişmeler de bu gelişmeleri baltalamıştır. Ancak 1996 yılında seçim hazırlıklarına başlayan Clinton'ın Kıbrıs sorununun çözümündeki kararlılığını Amerikan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicholas Burns "Amerika, Kıbrıs konusunda gelecekte daha etkin olacak" diyerek dile getiriyordu. Bu politika değişikliği söylemlerinin tam da başkanlık seçimlerine denk gelmesi tesadüf değildir (Cumhuriyet: 12 Nisan 1996, 1).

3.2. İkinci Clinton Dönemi (1997-2000)

Başkanlık seçimi süresince Kıbrıs sorununa yönelik dış politika söylemlerine paralel olarak Clinton ve dış politika ekibi, bu sorunun çözümüne yönelik yoğun çaba içinde olmuşlardır. Nitekim 1997 yılını "Kıbrıs yılı" ilan eden Clinton ve Amerikan yönetiminin üst düzey görevlilerinin Kıbrıs konusundaki beyanları da

bunu destekler niteliktedir. Clinton, “toplumlararası uzlaşmaya yardımcı olmak için bölgedeki tüm gelişmeleri yeniden gözden geçireceklerini” söylerken, Dışişleri Bakanı Albright, “Stratejik öneme sahip olan Kıbrıs’ta barış sürecinin devamını sağlamak için nüfuzlarını kullanacaklarını” tekrarlıyordu. Bunun yanında Savunma Bakanı Cohen de, “Ada’da artan gerilimin sona erdirilmesi için Amerika’nın beklemeye ve ertelemeye gitmemesi gerektiğini” söylüyordu (Sabah: 14 Şubat 1997, 14). Amerika’nın bu çabaları yanında BMGS Kofi Annan’ın çabaları da eklenince bu dönemde Kıbrıs sorununun çözümü yönünde uluslararası trafiğin arttığını söyleyebiliriz. BM Genel Sekreterliğine gelir gelmez Başbakan Erbakan’a bir mektup gönderen Annan, ondan liderler arasındaki doğrudan görüşmelerin başlatılması için yardım istemiştir (Dilek 1997, 9). Bu dönemde Kongre’nin de öncelikli konularından biri Kıbrıs sorunu olmaya devam etmiştir (Beriş 1997, 68).

Ancak GKRY’nin 1998’den itibaren AB ile üyelik görüşmelerine başlaması, bu sorunda yeni bir dönemi başlatıyor ve Yunanistan’ın, Kıbrıs’ın üyelik başvurusunun geri çevrilmesi halinde AB’nin genişlemesini bloke edeceği konusunda ortaklarını uyarması ve AB’yi sorunun içine çekme çabaları Türkiye’nin elini kolunu bağlıyordu (Dış Basın ve Türkiye: 209, 11 Kasım 1998).

Amerika, bu gelişmelere rağmen sorunun çözümüne yönelik girişimlerine hem BM nezdinde hem de Kıbrıs Özel Temsilcisi aracılığıyla devam etmiştir. Clinton, sorunun çözümü için Bosna’da önemli başarı sağlayan ve Dayton Barış Anlaşması’nın mimarı Richard Holbrooke’u Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak atayarak bu sorunun çözümünde ısrarlı olduğunu gösteriyordu. Bu dönemde hem Richard Holbrooke hem de Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Koordinatörü Thomas Miller, Kıbrıs’ta arabuluculuk rolüne soyunmuşlar ve bu amaçla Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum ve Türk tarafının liderleriyle sayısız görüşme yapmışlardır (Keesing’s Record of World Events: November 1997, 41929; Dış Basın ve Türkiye: 110, 23 Haziran 1998). Ancak bu dönemde Temmuz 1996’daki Yeşil Hat üzerindeki bayrak indirme olaylarıyla başlayıp, 1997’de GKRY-Yunanistan arasında gerçekleşen Nikiforos tatbikatına KKTC-Türkiye’nin de Toros tatbikatiyle cevap vermesiyle devam eden gerginlikler sorunun çözümünü ve Amerika’nın çabalarını zora sokuyordu (Keesing’s Record of World Events: November 1997, 41929; Cumhuriyet: 14 Ekim 1997, 1). Amerika, bu gerginlik üzerine Ege’ye çok sayıda gemi göndermek zorunda kalyordu (İlem 1997, 9).

Türkiye, bu tartışmalı dönemde KKTC ile Ağustos 1997’de “Ortaklık Konseyi” oluşturarak bu ülke ile ilişkileri GKRY-Yunanistan arasındaki ilişkiler ve anlaşmalar seviyesine çıkarmak istemiş ve bu yakınlaşmayla KKTC’nin hedef olabileceği yeni ve büyük haksızlıklara karşı Türkiye’nin güvencesini yinelemiştir (Keesing’s Record of World Events: August 1997, 41789; Cem 2004, 194-195). Amerika, bu gelişmeler üzerine GKRY ile yürütülecek üyelik

görüşmelerinin Kıbrıs'taki sorunların çözümünü engelleyeceği yönünde uyarıda bulunurken, AB'nin Ada'daki iki toplum arasındaki müzakereleri, BM ve Amerika'nın çabalarını gözönüne almayarak ve çözümü beklemezsizin Rum kesimini üye olarak kabul etmesinin yanlış olacağını belirtmiştir. Ancak aynı zamanda Türkiye'nin tepki olarak KKTC ile ekonomik ve savunma alanındaki entegrasyonu başlatmak amacıyla imzaladıkları anlaşmanın da bu yöndeki çabaları engellediği ve bu durumun Amerika'yı rahatsız ettiği belirtilerek denge oluşturulmaya çalışılmıştır. Amerika, Yunanistan'dan da, Kıbrıs sorununun halledilmesini Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine bağladığından, Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'ye verilecek AB fonlarının serbest bırakılması konusunda yardım istemiş, ancak bu Yunanistan tarafından reddedilmiştir (Dış Basın ve Türkiye: 18 Haziran 1998; Dış Basın ve Türkiye: 22 Haziran 1998).

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Holbrooke, Amerika'nın sırtını Kıbrıs'a dönmeyeceğini, Kıbrıs sorunuyla yakından ilgilenmeye devam edeceğini bildirerek (Dış Basın ve Türkiye: 05 Mayıs 1998), Kıbrıs Türklerini uzlaşmaz olmak, AB'yi de Türkiye'ye karşı duyarsız kalmakla suçladı. Düzenlediği basın toplantısında Denктаş'ın BM gözetimindeki barış görüşmelerinin yeniden başlamasının ön koşulu olarak KKTC'nin tanınması konusunda ısrar ettiğini, AB'nin de Kıbrıs (GKRY) ile üyelik görüşmelerini iptal etmesi gerektiğini belirterek bu yaklaşımın gelişme sağlanmasını zorlaştıracağını ifade ediyordu (Dış Basın ve Türkiye: 05 Mayıs 1998; Dış Basın ve Türkiye: 06 Mayıs 1998). Holbrooke ve Albright'ın çabalarıyla taraflar bir kez daha bir araya getirilseler de görüşmelerde kalıcı bir çözüme ulaşılamadı. Holbrooke, Amerika'nın yeni BM Büyükelçisi olmak için Kıbrıs özel temsilciliği görevinden istifa etmeden önce "Kıbrıs sorunu diplomatlar için bir karabasıdır" diyerek sorunun çözümündeki zorluğu dile getiriyordu (Dış Basın ve Türkiye: 22 Haziran 1998).

Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getiren ve Amerika'nın da devreye girmesine neden olan bir diğer olay da S-300 füze krizidir (Keesing's Record of World Events: September 1997, 41835). GKRY'nin Rus yapımı S-300 füzelerini Ada'ya konuşlandırmak istemesi ve Türkiye'nin böyle bir durumda bu füzeleri imha edeceğini bildirmesi üzerine çıkan kriz kısa zamanda tırmanmış ve her iki ülkenin savaş uçakları Kıbrıs semalarında gövde gösterisinde bulunmuştur (Weekly Compilation of Presidential Documents: May 26, 1998, 967; Keesing's Record of World Events: October 1997, 41877). İsmail Cem, "Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların ortak askeri anlaşması ve Ada'daki S-300 füzeleri, Kıbrıs'ın, Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırması için atlama tahtası olarak kullanılacağına açık birer göstergesidir. Türkiye saldırı riskine karşı gereken bütün önlemleri almıştır ve almaya devam edecektir" diyerek Türkiye'nin kararlılığını dile getirirken, GKRY Hükümet Sözcüsü Christos Stylianides de "Hava sahasının Türkiye tarafından tahrik edici bir şekilde ihlal edilmesinin kınandığını ve gerekli diplomatik girişimlerde bulunulacağını" belirtiyordu (Dış Basın ve Türkiye: 19

Haziran 1998; Dış Basın ve Türkiye: 22 Haziran 1998). Kıbrıs'ta tansiyonun arttığı bu dönemde Cumhurbaşkanı Demirel KKTC'ye gidiyordu. Bu ziyaret zamanlaması açısından önem arz etmekteydi (Dışişleri Güncesi: Aralık 1998, 191). Yunanistan ve GKRY, bu füzeleri Kıbrıs'ın askerden arındırılması doğrultusunda "kapsamlı" ilerlemeler sağlanması yönünde bir pazarlık konusu yapıyor (Dış Basın ve Türkiye: 24 Haziran 1998), Dışişleri Bakanı Cem de bu gerçeği "Rum-Yunan savunma doktrini aslında bir saldırı doktrinidir. Bunun iki amacı var; birincisi Türkiye'ye doğrudan bir tehdit oluşturabilecek silahları kullanabilmek ve konuşlandırabilmek, ikincisi de Türkiye'yi ve KKTC'yi belli bir pazarlığa, alışverişe sürüklemek" diye açıklıyordu (Dışişleri Güncesi: Aralık 1998, 157). Gerçekten de bir çok NATO ülkesi de Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk askerinin sayısında sembolik anlamda bir azaltma sağlanması ve Kıbrıs üzerindeki gözlem uçuşlarının rotasını, Rumların öteden beri istediği şekilde değiştirilmesi gibi jestler karşılığında Rum yönetimini ikna etmeye çalışacaklarını dile getirmişlerdi (Cem 2004, 206). Türkiye ise bu girişimi "BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarının açık ihlali ve Türkiye ve komşuları için açık bir tehdit" olarak yorumluyor ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışıyordu (Cem 2004, 206-211). Amerika, bölgede artan tansiyondan son derece rahatsız olmuştu. Clinton, Rumları bu konuda uyarırken (Akşam: 9 Şubat 1997, 1; Akşam: 13 Şubat 1997, 11), Amerikan Savunma Bakanı Cohen de Kıbrıs'a S-300 füzelerinin konuşlandırmasını hata olarak gördüğünü söylüyor ve bu karardan sonra ortaya çıkan durumun çok tehlikeli olduğuna dikkat çekiyordu. Ayrıca bunun Kıbrıs sorununa siyasi çözüm amaçlı görüşmelerin başlaması yolundaki çabaları daha da karmaşıklaştıracağını belirtiyordu (Aydın Tarihi: 13 Şubat 1997, 97; Dış Basın ve Türkiye: 22 Nisan 1998). Bu yüzden Amerika, Rumların bu füzeleri Kıbrıs yerine Girit'e - Türk hava sahasını tehdit etmeyecek şekilde - yerleştirmeleri için Rumları ikna etmeye çalışmıştır (Akşam: 15 Şubat 1997, 1). Bunda Rusya'nın temin ettiği bu füzelerin bölgede temel askeri güvenlik dengelerini bozabileceği düşüncesi etkilidir diyebiliriz. Bu çabalar sonucu Glafkos Klerides, füzelerin Kıbrıs'a yerleştirilmesi planını 29 Aralık 1998'de iptal ettiklerini açıklıyordu (Dış Basın ve Türkiye: 30 Aralık 1998). Klerides'in bu kararı üzerine Kongre, Klerides'in bu kararını öven ve Başkan'ı Türkiye'yi Kıbrıs sorununun çözümü için işbirliğine ve BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Aralık 1998'de aldığı iki karara (1217 ve 1218) razı olmasına yönelik zorlamaya davet eden bir karar almıştır. Bu kararlarda Kıbrıs'ta bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü garanti altında olan ve iki eşit topluluğu kapsayan tek bir Kıbrıs devletinin varlığı ve BMGS'nin bu yöndeki çabalarının desteklenmesi yer alıyordu (H. CON. RES. 100, 106th Congress, 1st Session: May 6, 1999). Amerikan basını bu açıklamayı yapılmış bir yanlışın düzeltilmesi olarak verirken, Avrupa basını da bu krizin son bulmasını olumlu karşılıyordu (Dış Basın ve Türkiye: 31 Aralık 1998). Ancak Türkiye, füzelerin Kıbrıs yerine Girit'e konuşlandırılmasına da sıcak bakmadı. Çünkü Türkiye'ye göre bu füzeler

nereye konuşlandırılırsa konuşlandırılısın Ege’de dengeleri bozacak bir rol oynayacaktı (Dışişleri Güncesi: Aralık 1998, 160; Dış Basın ve Türkiye: 04 Ocak 1999; Keesing’s Record of World Events: February 1999, 42792). Bu füze bunalımı sonrası özellikle Türkiye-KKTC ilişkileri daha da geliştirilmiş ve iki ülke arasındaki bağların karara bağlanan bütünleşme hedefinde derinleştirileceği konusunda anlaşılmıştır (TBMM’nin Deklarasyonları: 15 Temmuz 1999; Dışişleri Güncesi: Temmuz 1999, 123).

17 Ağustos 1999’da Türkiye’de, sonrasında da Yunanistan’da yaşanan deprem ve Türk ve Yunan dışişleri bakanlarının çabalarıyla iki ülke arasında yakınlaşmanın sağlanması, Kıbrıs sorunu konusunda çözüme yönelik beklentileri arttıran gelişmeler olmuştu. Amerika da bu ortamdan istifade ederek iki tarafı yeni bir girişim için ikna etmeye çalışmıştır. Nitekim AGİT zirvesi için Türkiye’ye gelen Clinton, Denктаş ve Klerides’in Aralık 1999’da New York’taki dolaylı görüşmelere katılacak olmalarından duyduğu mutluluğu dile getiriyordu. Bu görüşmeler, sorunun çözümüne yönelik görüşmeler için bir zemin hazırlayacaktı. Böylece Kıbrıs’a yönelik diyaloglar bu dönemde artmaya başlıyor ve Amerika da buna yönelik çabalarını arttırıyordu. Böyle pozitif bir ortamda Kıbrıs sorununun çözümünden emin olan Clinton için bu tam bir prestij olacaktı. Nitekim AB Helsinki zirvesinde Yunanistan’ın vetosunu kullanmaması ile Türkiye’ye AB’ye adaylık statüsünün verilmesi, görüşmeleri olumlu yönde etkileyen gelişmeler olmuştur. Ancak buna karşılık Türkiye de Kıbrıs sorununun GKRY’nin AB üyeliği için ön şart olarak gösterilmemesi konusundaki vetosunu kaldırarak bir bakıma bunu kabul etmiş oluyordu (Uslu 2004, 320-321). Bu çabalara rağmen görüşmeler bir sonuç vermemiş ve yeni bir hayal kırıklığı yaşanmıştır.

Ecevit’in Clinton’la görüşmesinde Clinton, her iki ülkeye bölünmüş ada Kıbrıs konusunda barışçıl bir çözüme yanaşması çağrısında bulunurken Ecevit ise, Kıbrıs’ta iki ayrı bağımsız devletin varlığının bir realite olduğunu ve bu durumun uluslararası topluluk tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirtiyordu (Dış Basın ve Türkiye: 05 Ekim 1999). Türkiye’nin bu tutumuna rağmen Clinton, Annan’a bir mektup göndererek sorunun çözümüne yönelik çabalarının devam edeceğini tekrarlıyor (Radikal: 3 Aralık 1999), hatta Amerikan yönetimi, sorunların masaya yatırılarak çözülmesi karşılığında taraflara 2 milyar dolar verileceği konusunda görüşünü belirtiyordu (Radikal 5 Aralık 1999).

Nitekim Clinton yönetiminin de çabalarıyla iki ülke arasındaki yakınlaşma devam etmiştir. Özellikle kırk yıl sonra Cem ve Papandreou’nun karşılıklı ziyaretleri ve BMGS ve Amerika’nın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alfred H. Moses’in de çabalarıyla iki kesim arasındaki görüşmelerin devamı sağlanıyordu. Bu görüşmelerde BMGS Annan, iki tarafın da siyasi açıdan eşit olduklarını söyleyerek Rumların tepkisini aldı. Zaten görüşmeler de bir sonuç vermiyor ve Yunanistan ile GKRY arasındaki askeri tatbikat ile de bu sürece ara veriliyordu (Uslu 2004, 322-323).

Bu tartışmaların yapıldığı dönemde Ada'da Uluslararası Barış Gücü'nün (UNFICYP/United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) görev süresi 15 Haziran 2000'e dek uzatılıyor ve KKTC'nin talepleri doğrultusunda, buna yönelik yazışmalardan Kıbrıs'ta tek devlet, tek egemenlik ve tek uluslararası kişilik bulunduğunu öne süren paragraf çıkartılıyordu (Radikal: 17 Aralık 1999, 11). Ancak 14 Haziran'da UNFICYP'nin görev süresinin uzatılması sırasında GKRY'den Kıbrıs Cumhuriyeti olarak söz edilmesi üzerine Türkiye hayal kırıklığına uğruyor ve Cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Necdet Sezer, ilk resmi ziyaretini 22-23 Haziran 2000 tarihleri arasında KKTC'ye gerçekleştiriyordu. Bu ziyarette Sezer, "Şu bilinmelidir ki Türkiye var olduğu sürece, Kıbrıs Türk halkı, güven ve huzur içinde yaşayacaktır" diyerek KKTC'ye desteği en üst seviyede bir kez daha vurguluyordu (Cumhurbaşkanı Sezer'in İlk Yurtdışı Ziyareti: 22-23 Haziran 2000). 14 Aralık'taki uzatma kararı da aynı ifadeleri taşımakta ve bu durum da özellikle Türk tarafının uzlaşma olmayacağı konusunda bir fikre sahip olmasına neden olmaktaydı. Böylece Amerika'nın Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çabaları da sekteye uğramış oldu.

Sonuç

Kıbrıs, uluslararası bir sorun niteliği kazandığından bu yana gerek stratejik önemi gerekse iki yakın müttefiki Türkiye ile Yunanistan arasında ciddi sorunlar yaratması nedeniyle Amerikan dış politikasında yerini alırken, Türkiye ile ilişkilerde de özellikle Rum lobisinin etkisiyle öncelikli sorunlardan biri olmuştur. Nitekim ikili ilişkilerden bahsedilirken akla gelen ilk şey 1964 Johnson Mektubu, 1975 Silah Ambargosu gibi iki ülke ilişkilerini zora sokan gelişmelerdir. Bu nedenle Amerika'nın Kıbrıs politikalarına zaman zaman tereddütlü bakılmıştır.

Ancak Amerikan dış politikasını etkileyen diğer unsurlar bir yana bırakılırsa bu sürecin merkezinde yer alan başkanların dış politikanın oluşturulması ve uygulanmasındaki rolleri düşünüldüğünde, Amerika'nın Kıbrıs politikası da bu başkanların dış politika önceliklerine göre değişmiştir diyebiliriz. Bu değişim özellikle soğuk savaş sonrası daha belirgin bir hal almıştır. Bu dönemde uluslararası arenada siyasi ve askeri açıdan tek süper güç olarak kalan Amerika'nın ve tabii ki Başkan'ın izlediği dış politika büyük önem kazanmaktadır. Nitekim bu dönemde seçilen ilk başkan olan Clinton ve ekibinin dış politika öncelikleri ve uluslararası sorunlara karşı tutumu da hem iki ülke arasındaki ilişkileri hem de Kıbrıs politikasını belirleyen önemli unsurlardan biri olmuştur.

Clinton'ın ilk dönem başkanlığı boyunca iç sorunlara yönelik politikalara öncelik vermesiyle dış politikayı ikinci plana itmesi ve dış politikada da insan hakları ve demokrasi temelli politikaları önceliklerin başına alması Türkiye ile ilişkileri zora sokarken aynı zamanda da Kıbrıs sorununun gündemini kaybettiriyordu. Gerçekten de bu dönemde Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik

Amerika'nın tutumu genel olarak BM Genel Sekreteri'nin çabalarını desteklemekten öteye gitmemiştir diyebiliriz. Kongre ise Türkiye'ye yapılacak yardım ve askeri malzeme satışlarında Kıbrıs'ı şart koşma geleneğine ve Türkiye'yi işgalci olarak tanımlamaya devam etmiştir. İlk dönemin sonlarına doğru gerek ülke içi sorunların halledilmesi gerekse dış politikaya yönelik eleştiriler nedeniyle Clinton dış politikaya öncelik vermeye başlıyordu. Uluslararası arenadaki bazı gelişmeler de bunu zorunlu kılmıştır diyebiliriz.

Böylece ikinci kez başkanlık için aday olan Clinton'ın seçim kampanyası dış politika temelli olurken dış politika ekibi de buna paralel olarak değişiyordu. Ekonomik unsurlar yerine stratejik unsurların öncelik kazanmasıyla hem Türkiye ile ilişkilerde daha olumlu bir hava esmeye başlıyor, hem de uluslararası sorunlara yönelik aktif politikalar nedeniyle Kıbrıs da eski önemine kavuşuyordu. Nitekim 1997 yılını "Kıbrıs Yılı" ilan eden Clinton ve dış politika ekibi sorunun çözümüne yönelik aktif politikalar izlemiş ve çözümde ısrarlı olduklarını her zaman tekrarlamışlardır. Ancak ilginç bir şekilde bu dönem, Ada'da çok önemli sorunların yaşandığı bir dönem de olmuştur. İki topluluğu ve Yunanistan ile Türkiye'yi karşı karşıya getiren ve Amerika'nın çabalarını da zora sokan gelişmeler yaşanmış ve hatta Holbrooke, bu durumu "Kıbrıs, diplomatlar için karabasandır" diye tanımlamıştır. Bu zorluklar Kongre'nin olumsuz tutumuyla da birleşince Kıbrıs'ta istenen gelişmeler yaşanmamıştır diyebiliriz.

Kaynaklar

Kitaplar

Adrian, C. R.; Press, C. (1965). *The American Political Process*. New York: McGraw-Hill Book Company.

Arı, T. (2000). *Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika*. 3.bas. İstanbul: Alfa Yayınları.

Cameron, F. (2002). *US Foreign Policy After The Cold War: Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*. New York: Taylor & Francis Group.

Cem, İ. (2004). *Türkiye-Avrupa: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs*. Birinci Cilt. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

David, C.P. (2004). *Dissecting Clinton's Foreign Policy Making: A First Cut*. Quebec: Center for United States. Studies of The Raoul Dandurand Chair of Strategic and Diplomatic Studies.

Dereli, E. (1998). *Karşılaştırmalı Bir Bakışla ABD ve Fransa Siyasal Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.

- Eroğlu, C. (2001). *Çağdaş Devlet Düzenleri*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Ferguson, J.; McHenry, D. E. (1956). *The American System of Government*. New York: Oxford University Press.
- Gürbüş, Y. (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. 2.bas. İstanbul: Beta Yayınları.
- Johnson, C. O. (1944). *Government in the United States*. Third Edition. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- Joxe, A. (2003). *Kaos İmparatorluğu*. Çev. Işık Ergüden. 2.bas. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koenig, L. W. (1964). *The Chief Executive*. New York: Harcourt, Brace&World, Inc.
- Kubalı, H. N. (1971). *Anayasa Hukuk Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- Linebeery, R. L. (1989). *Government in America*. Fourth Edition. Boston: Scott, Foresman and Company.
- Livingston, J. C., Thompson R. G. (1971). *The Consent of The Governed*. Third Edition. New York: The Macmillan Company.
- Macdonald, M. H.; Webb, W. D.; Lewis, E. G.; Strauss, W. L. (1958). *Outside Reading in American Government*. Third Edition. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- McCormick, J. M. (1992). *American Foreign Policy and Process*. Second Edition. Illinois: Peacock Publishers.
- Morris, D., McCann E. (2004). *Because He Could*. New York: Harper Collins Publishers.
- Neustant, R. E. (1996). *Presidential Power. The Politics of Leadership*. Fourth Printing. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Redford, E. S.; Truman, D. B.; Hacker, A.; Westin, A. F.; Wood, R. C. (1965). *Politics and Government in the United States*. New York: Harcourt, Brace&World, Inc.
- Rossiter, C. (1960). *The American Presidency*. Revised Edition. New York: Harcourt, Brace&World, Inc.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*. İstanbul: Der Yayınları
- Uslu, N. (2000). *Türk-Amerikan İlişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Watanabe, P. Y. (1984). *Ethnic Groups, Congress and American Foreign Policy: the Politics of The Turkish Arms Embargo*. London: Green Wood Press.

Watson, R. (1972). *Promise and Performance of American Democracy*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Kitap İçinde Bölüm

Hastedt, G.P.; Eksterowicz, A. J. Presidential Leadership and American Foreign Policy: Implications for a New Era. E. R. Wittkopf, J. M. McCormick. *The Domestic Sources of American Foreign Policy* (s.123-139) third edition, Maryland:Rowman & Littlefield Publisher, Inc.

Uslu, N. (2004). Kıbrıs Sorunu. İ. Bal (Ed). *21 Yüzyıl Türk Dış Politikası* (s.303-340) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Makaleler

Albright, M. K. (1998). The Testing of American Foreign Policy. *Foreign Affairs*, 77/6, 50-64.

Beriş, Y. (1997). Dönüşüm Notlarıyla Kıbrıs Kronolojisi. *Görüş*, 31, 62-68.

Clinton, B. (1993). American Foreign Policy and The Democratic Ideal (Remarks by Governor Bill Clinton Given at Pabst Theatre, Wisconsin-October 1, 1992). *Orbis*, 37/4, 651-660.

Erhan, Ç. (2001). ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56/4, 77-93.

Gerlach, J. R. (1993). A UN Army for New World Order?. *Orbis*, 37/2, 223-236.

Goure, D. (1999). A Post-Clinton Foreign Policy. *The World & I*, 14/9, 58-63.

Korb, L. J. (1994). Clinton Foreign Policy Woes: A Way Out. *The Brookings Review*, 12/4, 3.

Maynes, C. W. (1993-1994). A Workable Clinton Doctrine. *Foreign Policy*, 93, 3-20.

Maynes, C. W. (1996). Bottom-Up Foreign Policy. *Foreign Policy*, 104, 35-53.

Omestad, T. (1996-1997). Foreign Policy and Campaign 96. *Foreign Policy*, 105, 37-54.

Özel, S. (1993). Kış Zorlu Geçecek. *Görüş*, 12, 17-21.

Smith, G. (1993). What Role for America? *Current History*, 92/573, 150-154.

Sorensen, T. C. (1992). American's First Post-Cold War President. *Foreign Affairs*, 71/4, 13-30.

Walker, M. (1997). A New American Isolationism? *International Journal*, LII/3, 391-410.

Dokümanlar

Bonior, D. E. (1995). End Turkey's Occupation of Cyprus. Congressional Record: September 25.

Lake, A. (1993). From Containment to Enlargement (John Hopkins University, School of Advanced International Studies, Washington DC, September 21, 1993). US Department of State Dispatch. 4/39, September 27.

İnternet Kaynakları

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (February 1996)
<http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>

A National Security Strategy for a New Century (May 1997)
<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy/>

A National Security Strategy for a New Century (October 1998)
<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf>

A National Security Strategy for A New Century (December 1999)
<http://fas/man/docs/nssr-1299.pdf>

Cumhurbaşkanı Sezer'in İlk Yurtdışı Ziyareti: KKTC: 22-23 Haziran 2000
<http://www.belgenet.com/belge/anskktc2000.html>

H.CON.RES.100, 106th Congress, 1st Session: May 6, 1999, "Whereas the Republic of Cyprus was Invaded by Turkey in 1974 and has Since then Remained Forcibly Divided and Occupied by Foreign in Violation of Several United Nations Resolutions", The Library of Congress THOMAS.

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.CON.RES.100.IH>

H.CON.RES.186, 103d Congress, 1st Session: November 21, 1993, "Whereas the United States and Cyprus have Close, Longstanding Ties", The Library of Congress THOMAS. <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.CON.RES.186.IH>:

HR.3475,103d Congress, 1st Session: November 9, 1993, "To Prohibit All United States Military and Economic Assistance for Turkey Until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies with Its Obligations", The Library of Congress THOMAS.

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.RES.3475.IH>:

KKTC Meclisi'nin 31 Temmuz 1992 Kararı ve Güven Yaratıcı Önlemler.
<http://trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/TURKCE/TARİH/tarih.htm>

President Clinton Signs PDD Establishing U.S. Policy on Reforming Multilateral Peace Operations (May 5, 1994)

<http://www.fas.org/irp/offcoocs/pdd25.htm>

S. 2300, 103d Congress, 2d Session: July 20, 1994, "To Prohibit All United States Military and Economic Assistance for Turkey Until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies With Its Obligations", The Library of Congress THOMAS.

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:S.300.IS>:

State of the Union Address (January 23, 1996)

<http://clinton2.nara.gov/WH/New/other/sotu.html>

TBMM'nin Deklarasyonları: 15 Temmuz 1999-21. Dönem, 1. Yasama Yılı, 34. Birleşim
http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_dek_150799.html

Sürekli Yayınlar

Ayın Tarihi

Dış Basın ve Türkiye

Dışişleri Güncesi

Keesing's Record of World Events

Weekly Compilation of Presidential Documents

Gazeteler

- Akşam
- Cumhuriyet
- Radikal
- Sabah
- Gigot P. A. (1992). Clinton Doctrine? China and Bosnia Will Offer Clues. *The Wall Street Journal*, November 20
- Jewett A., Trutzky M. D. (1998). Stability and Change in President Clinton's Foreign Policy Beliefs 1993-1996. *Presidential Studies Quarterly*, 28/3
- Kozluklu F. (1993). Clinton'dan Sert Çıkış. *Cumhuriyet*, 12 Kasım, s.8.
- Yıldızoğlu E. (1993). Bill Clinton Yönetiminin Dış Politika Çıkmazı. *Cumhuriyet*, 20 Eylül, s.8

1980'lerde Türkiye-ABD İlişkilerinde Kıbrıs

Sibel KAVUNCU*

Kıbrıs Gelişmeleri ve ABD

1980'li yıllar Türk-Amerikan ilişkilerinde birçoğu doğrudan ikili ilişkilerden kaynaklanmasa da bir dizi sorunun yaşandığı ve bu sorunların birbirleriyle bağlantılı bir şekilde sürekli olarak gündeme geldiği yıllar olmuştur. İki ülke ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurlardan birisi de Kıbrıs'a ilişkindir. Kıbrıs gelişmeleriyle ilgili olarak ABD ile ilişkilerdeki sorunlar, Amerikan Kongresi'nin ABD'deki güçlü Yunan lobisinin etkisinde kalarak, Türkiye aleyhine kararlar çıkartmaya çalışması ve paralelinde Kongre'de Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi lehinde bir havanın hâkim olması karşısında yaşanmıştır.

Kıbrıs'la ilgili olarak bir süre ara verilen tomlulararası görüşmeler 1981 yılı Ağustos ayında Birleşmiş Milletler'in gayretleri ile yeniden başlamıştır. Türk tarafı bu toplantılara iki kesimli federal çerçeveyi kapsayan kapsamlı ve yapıcı öneriler sunmuş, ancak bu önerilere Rum tarafından olumlu bir yanıt gelmemiştir. Bu çerçevede toplantılarda somut bir sonuca ulaşılabilmesi mümkün olmamıştır. 1982 yılı başında BM Genel Sekreteri olarak göreve gelen Perez de Cuellar'ın bu konudaki çabaları da bir sonuç vermemiştir (Sönmezoğlu, 2000, s. 251).

Ekim 1981'de Andreas Papandreou liderliğindeki PASOK'un Yunanistan'da iktidara gelmesi ile Türk-Yunan ilişkilerinin seyri açısından olumsuz bir sayfa açılırken, yaşanan gelişmeler Kıbrıs için de yeni bir dönüm noktası oluşturmuştur. Papandreou dış politikasının temelini Kıbrıs'ı yerleştirirken, öncelikli hedefleri de; Türk askerinin Kıbrıs'tan geri çekilmesini sağlamak, Kıbrıs sorununu uluslararası forumlara taşımak ve bu konuda Yunan görüşünü dünya kamuoyuna benimsetmek olmuştur.

Bu hedefler doğrultusunda Yunanistan, sorunu 1983'de Yeni Delhi'de toplanan Bağlantısızlar Konferansı'na taşımıştır. Bağlantısızlar Konferansı'nın 12 Mart 1983 tarihli sonuç bildirgesinde, Kıbrıs hükümetine olan destek ilan edilerek, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve birliği vurgulanmıştır. Kıbrıs sorununun çözümü için, adanın bir kısmını işgal eden yabancı kuvvetlerin çekilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Necatigil, 1989, s. 160).

Kıbrıs'la ilgili belirlediği hedefleri gerçekleştirmek için yoğun çaba harcayan Papandreou, bu doğrultuda BM Genel Kurulu'nda 13 Mayıs 1983 tarihli 37/253 sayılı kararın çıkmasını sağlamıştır. 37/253 sayılı kararın bazı maddelerine bakıldığında, Yunanistan'ı ve Kıbrıs Rum tarafını oldukça tatmin edici ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Kararın içerdiği bu ifadeler; işgal güçlerinin tümünün

* Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Trakya Üniversitesi

adadan acilen çekilmesi, göçmenlerin güvenli bir şekilde evlerine dönebilmeleri, Kıbrıs konusunda uluslararası konferans düzenlenmesi, Adanın silahsızlandırılması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki BM kararlarının uygulanmasını incelemesi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve halkının Kıbrıs toprağını ve kaynaklarını kontrol etme hakkını kullanması, Kıbrıs hükümetinin bu hakları kullanmasına diğer devletlerin yardımcı olmasıdır (Necatigil, 1989, s. 162–165).

Kıbrıs sorununun Papandreou'nun girişimleriyle uluslararası platformlarda ele alınmaya başlaması, Rumların tutumlarındaki sertleşmenin artması, uluslararası alanda Türk toplumuna karşı ekonomik bir kampanya yürütülmeye başlanması, Türk deniz ve hava limanlarına girişlere mani olucu çabalarda bulunulmaya başlanması, Kuzey Kıbrıs Türk mallarının uluslararası pazarlarda engellenmesi, ulaşım, haberleşme ve seyahat özgürlüklerinin kısıtlanmaya çalışılması ve bu olaylar devam ederken, sorunun Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından BM Genel Kurulu'na götürülmesi ve de 13 Mayıs 1983 tarihinde 37/253 sayılı, Yunan tarafının Kıbrıs sorununa bakışına yakın, Kıbrıs Türk toplumunun adadaki ortaklık haklarını ve ikili görüşmelerdeki eşitlik zeminini görmezlikten gelen tek yanlı bu kararın çıkması, Türk toplumunun özgürlük ve bağımsızlık isteklerinin kamçılanmasına yol açmış, beraberinde Türk kesiminin 15 Kasım 1983'te bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmesi sonucunu getirmiştir (Olgun, 1991, s. 66–67).

15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak kurulduğu ilan edilmiştir (*Facts on File*, Vol. 43, No: 2244, 18 November 1983, s. 867–868.). Kurulan yeni devlet aynı gün Türkiye tarafından tanınmıştır. Bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı ve bu yeni devletin Türkiye tarafından tanınması ile ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, bağımsızlık ilanından duyulan üzüntü dile getirilmiş, ayrıca yeni devleti tanınması dolayısıyla ABD'nin Türkiye'ye teessüfleri iletilmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası düzeyde tanınmasının mümkün olamayacağı da ileri sürülmüştür (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol. XXX, 1984, s. 32639).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından, Türk tarafının bağımsızlık ilanı üzerine toplanan BM Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983'te aldığı 541 sayılı kararla Türk kesiminin bağımsızlık kararını geçersiz ilan etmiş ve kararın geri alınması için çağrıda bulunmuştur. Ayrıca bütün devletler Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka Kıbrıs devleti tanımamaya davet edilmişlerdir (Necatigil, 1989, s. 200–201).

Ortamin giderek gerginleşmesi karşısında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, sorunu taraflar arasında karşılıklı görüşmeler yoluyla çözüme arzusunun bir göstergesi olarak, 2 Ocak 1984'te Kıbrıs Rum tarafına bir barış çağrısında bulunmuş ve Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik iyi niyet tedbirlerini açıklamıştır. Buna göre, adada 20 yıldır süren siyasal

belirsizliğin sona erdirilmesi ve Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki bütün sorunların nihai bir çözüme ulaştırılması için Kıbrıs Rum halkına barış ve dostluk elinin uzatıldığı, Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasındaki görüşmelerin başlaması halinde Türk tarafının bir iyi niyet girişimi olarak, Maraş'ın BM yönetimi altına konulmasını ve Lefkoşa Havaalanı'nın sivil hava trafiğine açılmasını kabul ettiği belirtiliyordu. Taraflar arasında varılacak genel bir anlaşmanın ardından Maraş'tan ayrılmış bulunan Kıbrıslı Rumların da evlerine dönmeleri mümkün olabilecekti (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:1, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ocak 1984, s. 37-42).

Rauf Denktaş'ın önerileri, Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından reddedilmiştir. 3 Ocak 1984 tarihinde Kıbrıs Rum Yönetimi Sözcüsü, Kıbrıs Türk tarafınca yapılan barış çağrısı ve açıklanan iyi niyet tedbirleri hakkında verdiği beyanatta, bu önerilerin özü itibariyle hiçbir yenilik taşımadığını belirtmiştir. Yunanistan Hükümet Sözcüsü tarafından da aynı gün bir açıklama yapılarak, Kıbrıs Türk tarafının 2 Ocak tarihli önerileriyle ilgili olarak serdedilen Kıbrıs Rum Yönetimi görüşlerinin Yunan Hükümeti'nin sahip bulunduğu görüşlere tekabül ettiği kaydedilmiştir (a.g.e., s. 16-17).

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi'nin olumsuz tutumlarının aksine, 24 Ocak 1984'te ABD Devlet Başkanı Reagan'ın yasalar uyarınca Kongre'ye sunduğu, Kıbrıs gelişmelerine dair raporda; Kıbrıs Türk tarafının 2 Ocak tarihli önerileri, doğru yönde atılmış, müspet ve yapıcı bir adım olarak tanımlanmıştır (a.g.e., s. 31).

ABD yönetiminin bağımsızlık ilanına çok sert olmayan tepkisi, Reagan'ın sunduğu rapordaki bu açıklamayla birleştirildiğinde ABD yönetiminin yeni devletin ilanına karşı çok da sert bir tutum içinde olmadığı söylenebilir.

ABD yönetimi katında çok sert bir tutumla karşılaşılmazken, asıl tepki, güçlü Yunan lobisinin etkili olduğu ABD Kongresi'nden gelmiştir. 1984 yılı Mart ayında ABD yönetimi tarafından Türkiye'ye 1985 yılı için 230 milyon doları hibe, 250 milyon doları uygun koşullu FMS (Foreign Military Sales) kredisi ve 275 milyon doları da piyasa faiz hadleri üzerinden FMS kredisi olmak üzere, toplam 755 milyon dolarlık askerî yardım yapılması önerilmiştir. Yönetimin teklif ettiği ekonomik yardım miktarı ise, 90 milyonu hibe, 85 milyonu kredi olmak üzere 175 milyon dolardır. 1985 mali yılı için 4 milyon dolarlık askerî eğitim yardımı da dikkate alındığında Türkiye'ye toplam olarak 934 milyon dolarlık yardım yapılması önerilmiştir. ABD'nin 1985 mali yılı için öngördüğü yardımlar, Kongre'nin ilgili alt komite ve komitelerinde görüşülmüş, KKTC'nin ilanı üzerine harekete geçen Rum lobisi Türkiye'ye verilecek yardımın kesintiye uğraması için etkin bir kampanya sürdürmüştür. Nitekim yardım koşullara bağlayan ve indirim öngören kanun teklifleri, bazı Kongre üyeleri tarafından ilgili komitelere getirilmiştir. ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'ne bağlı Avrupa ve Ortadoğu Alt Komitesi'nde Türkiye'ye yönetim tarafından yapılması öngörülen yardımdan 39 milyon dolarlık bir kesinti yapılması

önerilmiş ve öneri Dışişleri Komitesi'nde kabul edilmiştir. Ardından Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin 28 Mart 1984 tarihli oturumunda Cumhuriyetçi Senatör Larry Lee Pressler ile Demokrat Senatör Joseph Robinette, Jr Biden, Türkiye'ye askerî yardımları 715 milyon dolara indiren ve bunun 500 milyon dolarının piyasa faiz koşullu FMS kredisi olarak verilmesini, 215 milyon dolarlık hibe yardımını da Maraş'ın Kıbrıs Rumlarının iskânına tahsis edilmek üzere BM Yönetimine bırakılması şartına bağlayan bir tadil teklifinde bulunmuş ve bu teklif Komite tarafından kabul edilmiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:3, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Mart 1984, s.7–8).

Askerî yardımın 215 milyon dolarlık bir bölümünün serbest bırakılması için Ankara'nın Magosa'nın Maraş bölgesinin Birleşmiş Milletler denetimine verilmesini sağlaması koşulu öne sürülmesine, gerek Türkiye'de gerekse KKTC'de büyük tepki gösterilmiştir. Türkiye'ye yapılacak yardım ile Kıbrıs sorunu arasında bağlantı kurulması eleştirilmiş ve bu tür tutumların Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunmayacağı, aksine sorunun çözümünü olumsuz yönde etkileyeceği dile getirilmiştir.

Söz konusu karar ile ilgili olarak 29 Mart'ta bir demeç veren KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Kongre'nin bu davranışı ile Cuellar'ın başlatmak istediği barış girişimlerini kökünden baltalamakta olduğuna işaret ettikten sonra, böyle bir tehdide ne Türkiye'nin ne de Kıbrıs Türkleri'nin boyun eğmesinin mümkün olmadığını belirtmiş; duyulan hayal kırıklığı ve öfkeyi vurgulayarak, Cuellar'a verilecek cevabı parti liderleri ile gözden geçireceklerini ve Kongre'nin mezkur tutumunun, alınacak kararı herhalde büyük ölçüde etkileyeceğini ifade etmiştir (a.g.e., s. 39).

Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu da 30 Mart 1984 tarihinde kendisine bu konuda sorulan bir soruyu;

“ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nin bu kararı eğer herhangi bir mantığa dayanıyorsa, bu mantığın ne olduğunu kestirmek cidden güç olmaktadır. Eğer amaç Kıbrıs sorununu çözmek ise, bu sorunu tam çıkmaza sokmak için bundan daha mükemmel bir yöntemi bulmak zordur... Türkiye'ye yapılan ABD yardımı belirli bir ortak amaca hizmet etmektedir. Bunu bu amaçla hiç ilgisi olmayan konularda bir baskı aracı olarak kullanmaya heves etmek, hem yanlış, hem tehlikelidir... Baskı, şantaj veya rüşvete dayanan yöntemler meseleyi içinden daha da çıkılmaz hale sokar ve sorunu emek ve sabırla getirilebilen noktanın da gerisine iter. Bugünkü durum maalesef budur” (a.g.e., s. 40–41).

sözleriyle cevaplandırarak, alınan karar karşısında ABD Kongresi'ne duyulan tepkiyi açıklamıştır.

Başbakan Turgut Özal da 31 Mart 1984 günü yaptığı konuşmada ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nin Türkiye yapılacak yardımı Kıbrıs'la ilgili

tavize bağlaması kararıyla ilgili olarak görüşlerinin ne olduğu şeklindeki bir soruyu;

“...Bu yollarla Kıbrıs meselesine çözüm bulunamaz. Bilakis Kıbrıs meselesi çözümsüzlüğe doğru süratle itilir. 1974 ambargosunu hatırlayınız. Yani çözüm getirdi mi Kıbrıs'ta? ...Türkiye üzerinde zorlamaların herhangi bir netice vermeyeceğini de tecrübeler çok açık bir surette göstermiştir. Herhalde Amerika'da biraz da seçim zamanını kullanmak isteyen kimseler vardır. Biz meseleyi böyle görüyoruz” (a.g.e., s. 86).

diyerek cevaplandırmıştır.

ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nin kararıyla ilgili olarak bir açıklama yapan ABD Dışişleri Sözcüsü John Hughes, Senato Dışişleri Komitesi'nin Türkiye'ye sağlanacak askerî yardımların kısmen de olsa şarta bağlanmasının, Kıbrıs Türklerinin BM Genel Sekreteri'nin görüşmeleri yeniden başlatma girişimine ilişkin olarak takınacakları tavrı menfi yönde etkileyeceğine dikkat çekmiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:4, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Nisan 1984, s. 13).

Kıbrıs sorunu karşısında ABD Yönetimi ve ABD Kongresi farklı bir tutum ve bakış açısı benimsemişlerdir. Yönetim, daha esnek bir söylemi benimser ve bu çizgide davranırken, Kongre, Yunan ve Rum lobilerinin etkisi altında soruna daha somut ve sert yaklaşmıştır.

Toplumlararası görüşmeleri yeniden başlatmayı amaçlayan BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 1984 yılı Mart ayından itibaren hem Kıbrıs Türk tarafının hem de Kıbrıs Rum tarafının yöneticileriyle ayrı ayrı görüşmelerde bulunmuştur. Bu çerçevede 16 Mart 1984'te Rauf Denktaş ile New York'ta bir görüşme yapan Genel Sekreter, Rauf Denktaş'a toplumlararası görüşmelerin başlaması ve bir zirve toplantısının gerçekleştirilebilmesi için beş maddelik bir metin sunmuştur. Buna göre, Kıbrıs sorununu uluslararasılaştırma girişimlerinden sakınılacak, bu amaca yönelik olarak sürmekte olan çabalara son verilecek; KKTC'nin bağımsızlık ilan hareketinin devamı özelliğini taşıyan adımlar durdurulacak; Kıbrıs'taki karşılıklı askerî güçlerin kalite ve sayısal yönlerden arttırılmayacağı taahhüt edilecek; Kıbrıs Türk tarafı Maraş'ı Birleşmiş Milletler geçici yönetimine teslim edecek ve taraflar bir zirve toplantısı gerçekleştirerek toplumlararası görüşmelerin yolunu açacaklardır (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34065-34066).

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın 16 Mart 1984'te KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a New York'ta iletmiş düşüncelere verilecek cevabı tespit amacıyla Kıbrıs Türk siyasi liderleri arasında çeşitli toplantılar yapılmış ve neticede hazırlanan cevap, Genel Sekreter'in özel temsilcisi Hugo Gobbi'ye 18 Nisan 1984 tarihinde Lefkoşa'da tevdi edilmiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:4, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Nisan 1984, s. 6, 27).

Bu arada 10 Nisan 1984'te yeni KKTC Anayasa tasarısının 19 Ağustos'ta halkoyuna sunulmasının, 4 Kasım'da da KKTC Parlamentosu için seçimler yapılmasının karara bağlandığının açıklanması (a.g.e., s. 21) ile, Türkiye ile KKTC arasında teati edilmiş bulunan büyükelçilerin 17 Nisan'da Lefkoşa ve Ankara'da güven mektuplarını tarafların Cumhurbaşkanlarına sunmaları (a.g.e., s. 26), Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Kıbrıs Rum Yönetimi, Türk tarafını, BM'nin Kıbrıs konusundaki kararlarına "uymama" ve "yeni oldubittiler yaratma çabası içinde" bulunduğunu öne sürerek, BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etmiştir (a.g.e., s. 28).

BM Güvenlik Konseyi, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin karşılıklı büyükelçi ataması üzerine 11 Mayıs 1984'te yaptığı toplantıda, bu girişimi ayrılmacı bir hareket olarak kınayan, illegal ve geçersiz sayan 550(1984) sayılı kararı almıştır (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34066).

ABD, 541 (1983) sayılı Güvenlik Konseyi kararına göre çok daha sert ifadeler içeren 550 (1984) sayılı karara karşı çekimser kalmıştır (a.g.e., s. 34066). ABD temsilcisi yaptığı açıklamada, Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafı arasında gerçekleştirilen karşılıklı büyükelçi atanmasını ve Kıbrıs Türk tarafınca 15 Kasım 1983 tarihli bağımsızlık ilanını kuvvetlendirici yöndeki açıklamaları ülkesinin de onaylamadığını, ancak konuyla ilgili olarak gerek Rum gerekse Türk tarafının oldukça güçlü duygularının farkında olarak, sorunun kötüleşmesine neden vermemek için karara çekimser kaldıklarını beyan etmiştir (Necatigil, 1989, s. 222).

BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararına ABD Yönetiminin yaklaşımı, 1984 Mart ayında ABD Kongresi'nin Türkiye ve Kıbrıs Türk tarafını taviz vermeye zorlayan yaklaşımı ile karşılaştırıldığında, bir kez daha Yönetim ve Kongre'nin konuya yaklaşımlarındaki farkı göstermektedir. ABD Yönetimi'nin Kongre ile karşılaştırıldığında sorun karşısında tamamen Türk tarafı aleyhine olmayan bir tavır içinde olduğu söylenebilir.

ABD Başkanı Reagan'ın, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin isteği üzerine 3 Mayıs 1984 tarihinden itibaren Kıbrıs sorununu görüşmeye başlayan BM'de görüşmeler sürerken, 8 Mayıs 1984 tarihinde, "Kıbrıs Barış ve İmar Fonu" kurulmasına yönelik açıklaması (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:5, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Mayıs 1984, s. 22, 57-58) da bu savı destekler mahiyette bir girişim olarak değerlendirilebilir. Reagan söz konusu açıklamada, Kıbrıs'la ilgili anlaşmazlıkların çözümü için Türkiye'yi cezalandırmak yerine Kıbrıs'ın iki toplumunu da anlaşmazlıkların çözümüne teşvik etmek gerektiğini, bunun için de yapıcı ve olumlu çabaların birleştirilmesini söylemiştir (a.g.e., s. 58).

Reagan'ın açıklaması Yunanistan, Kıbrıs Rum Yönetimi ve ABD Kongresi'ndeki Yunan lobisi tarafından tepki ile karşılanmış, Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreou, Reagan'ı Amerikan Kongresi'ni, kamuoyunu ve BM Güvenlik Konseyini yanıltmakla suçlamış, Reagan'ın Kıbrıs konusundaki

gerçeklere sessiz kaldığını ve sorunu basit bir toplumlararası sorun olarak gördüğünü ileri sürmüştür. Aynı şekilde Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Spiros Kipriyanu da, Reagan'ın Kıbrıs konusundaki sözlerinden “hayal kırıklığına” uğradığını ve kaygı duyduğunu söylemiş, ABD Başkanı'nın önerisinin “Kıbrıs'taki mevcut duruma bir cevap olamayacağını” iddia etmiştir (a.g.e., s. 27).

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından tepkiyle karşılanan öneri ile ilgili bir demeç veren Başbakan Turgut Özal;

“Başkan Reagan'ın beyanati akliselimin gerektirdiği müspet bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Kıbrıs sorunu ancak müspet yaklaşımlarla çözülebilir. Zira bu şekilde yaklaşımlar toplumların birbirinden uzaklaşmasını değil, bilakis birbirine yaklaşımlarını sağlar. Kıbrıs Türk halkının Ada'da asırlardan beri yaşayan bir varlık olarak mevcudiyetini inkâr etmeye imkân yoktur. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler'in, Bağlantısız ülkelerin ve dünya kamuoyunun bu vakiayı gözden ırak tutmaması, sorunun çözümü için temel şarttır. Ada'da mevcut durumun ve gerçeklerin isabetli bir şekilde değerlendirilmeye başlanması menfi tutumların zararlarına karşı bir uyarı teşkil edecektir. Gerçekten Kıbrıs sorununun çözümlenmesi için müspet bir yaklaşımın denenmesinin zamanı artık gelmiştir...” (a.g.e., s. 24).

sözleriyle, Başkan Reagan'ın önerisine karşı pozitif bir yaklaşımın benimsendiğini göstermiştir.

ABD Yönetimi katında Başkan Reagan'dan Kıbrıs'a yönelik olarak olumlu öneriler geldiği ve bu öneriler Türkiye'de memnurlukla karşılandığı bir sırada, 9 Mayıs 1984 tarihinde ABD'nin 1985 mali yılı dış yardım kanun tasarısını görüşmeye başlayan Temsilciler Meclisi Genel Kurulu'nda Türkiye için önerilen yardımda 85 milyon dolar kesinti yapılarak 670.000.000 dolara indirilmesi 27'ye karşı 376 oyla kabul edilmiştir (a.g.e., s. 25).

Temsilciler Meclisi'nin bu kararına ilk tepki ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan gelmiş, Bakanlıkça Washington'da yapılan bir açıklamada, Temsilciler Meclisi'nin Türkiye'ye verilecek yardımda azaltma öngören kararının “hayal kırıklığı” ile karşılandığı kaydolunmuştur. Ayrıca yapılan açıklamada, Yönetimin, dış yardımlarla ilgili tasarısı Kongre'nin iki kanadında da görüşülürken Türkiye'ye verilmesini teklif ettiği yardım düzeyinin aynı şekilde benimsenmesi için çabalarını sürdüreceği ve Türkiye'ye yapılacak yardımın azaltılmasının Kıbrıs Fonu'nun olumlu etkisini silebilecek bir faktör olabileceği belirtilmiştir (a.g.e., s. 29).

Türkiye'nin de bu karara tepkisi çok geçmeden gelmiş, Başbakan Turgut Özal'ın 18 Mayıs 1984 tarihinde düzenlediği basın toplantısında:

“1985 mali yılında ABD tarafından Türkiye'ye yapılacak yardımın kesintisiz ve şartsız olarak verilmesi için geçtiğimiz günlerde

Başkan Reagan tarafından yapılan teşebbüs tarafımızdan memnurlukla karşılanan müspet bir yaklaşımdır. Ancak, Başkan Reagan'ın bu teşebbüsünün hemen akabinde Temsilciler Meclisi Genel Kurulu'nun Türkiye'ye yapılacak yardımda Yönetimin teklifine nazaran yaptığı 85 milyon dolarlık kesinti Kongre'de iki ülke ve NATO yararları aleyhine başka amaçlara öncelik veren zihniyetin maalesef hala etkili olmaya devam ettiğini göstermektedir. Mesele, birkaç yüz milyon meselesi değildir. Esef verici olan, paranın manivela olarak kullanılmak suretiyle bir ülkenin köşeye sıkıştırılıp istemediği bir şeyi ona zorla yaptırabileceğine inanılması ve böyle bir çirkin manzaranın sergilenmesinde beis görülmemesidir. Bu şekildeki davranışın bu yolla güdülen amaca hiçbir yararı olmayacağı açıktır" (a.g.e., s. 80)

sözleriyle, duyulan tepki sert bir açıklamayla gösterilmiştir.

15 Haziran 1984'te BM Güvenlik Konseyi toplantısı nedeniyle New York'ta bulunan KKTC Dışişleri ve Milli Savunma Bakanı Necati M. Ertegün, BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ı ziyaret ederek, Kıbrıs sorununa çözüm bulunması konusunda yeni öneriler sunmuş, önerilerin, görüşmeleri başlatmakta ve iki toplumlu, iki kesimli bir federal devlet kurulmasında yardımcı olmasını ümit ettiklerini belirtmiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 6, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Haziran 1984, s. 33).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Türkleri aleyhinde sürdürdüğü kampanyayı durdurması ve uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırması halinde, kendilerinin de KKTC'nin tanınması yolundaki girişimlerini donduracaklarını açıklamıştır. Kıbrıs Rum tarafı ise, görüşmelerin başlamasına en büyük engelin, Türk tarafının tek taraflı olarak gerçekleştirdiği bağımsızlık ilanı olduğunu söylemiştir (Necatigil,1985, s. 140).

17 Temmuz 1984 tarihinde BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar, Brüksel'de düzenlediği bir basın toplantısında, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda yeni bir girişim olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Kıbrıs Rum Yönetimi temsilcilerini Ağustos ayı başında Viyana'ya davet ettiğini açıklamıştır. Soruna kalıcı ve adil bir çözüm bulunması gerektiğini belirten BM Genel Sekreteri, "Kıbrıs sorununun bölge barışına ve güvenliğine tehdit oluşturduğunu" kaydetmiştir. De Cuellar, Viyana görüşmeleri sırasında arabuluculuk yapmayacağını, ancak, sonraki görüşmeler için zemin oluşturulması amacıyla her iki tarafın yetkilileriyle alt düzeyde temaslarda bulunacağını söylemiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:7, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Temmuz 1984, s.24).

Genel Sekreter 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde Viyana'da tarafların temsilcileri ile ayrı ayrı sürdürdüğü görüşmelerde, başlatılmak istenen tomlulararası görüşmeler ve gerçekleştirilmesi düşünülen zirve toplantısı için bir temel

oluşturmasını düşündüğü “Çalışma Esasları”nı ortaya koymuştur. Buna göre (*Facts On File*, Vol. 44, No:2290, 5 October 1984, s. 740):

- a) Maraş hemen BM denetimine bırakılacak ve buralı Rumlar kademeli olarak evlerine döneceklerdi.
- b) Lefkoşa Uluslararası Havaalanı iki topluluğun ihtiyaçları için, BM gözetimi ve Kıbrıslı Türk ve Rumların ortak yönetiminde hava trafiğine açılacaktı.
- c) Kıbrıslı Rumların sorunu uluslararası forumlara götürmemeleri, Kıbrıslı Türklerin de KKTC'nin tanınması çabalarını dondurmaları yolunda bir moratoryum ilan edilecekti.
- d) Her iki taraf da 1977 Denктаş-Makarios ve 1979 Denктаş-Kipriyanu zirve anlaşmalarının geçerliliğini teyit edecekler ve federal anayasanın detaylarını belirleyecek bir geçici federal hükümet oluşturulacaktı.

31 Ağustos 1984'te her iki tarafın da Genel Sekreter'in girişimine olumlu cevap vermesi üzerine 10 Eylül 1984'te New York'ta 'Yakınlaştırmacı Görüşmeler' adı verilen görüşmelere başlanmıştır. Kipriyanu'nun bağımsızlık ilanı geri çekilmedikçe Rauf Denктаş'la görüşmeyi reddetmesi nedeniyle Genel Sekreter iki temsilciyle ayrı ayrı odalarda görüşmüştür. 20 Eylül'de sona eren ilk turun ardından gerçekleştirilen 15-26 Ekim tarihlerindeki ikinci ve 26 Kasım-12 Aralık tarihlerindeki üçüncü turlarla devam etmiştir (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol.XXXI, 1985, s. 34066-34067).

BM Genel Sekreteri'nin iki taraf arasındaki birinci tur görüşmelerinin ardından, ikinci tur öncesi ABD Kongresi 12 Ekim 1984'te 1985 mali yılı içinde Türkiye'ye 700 milyon doları askerî, 175 milyon doları ekonomik olmak üzere, toplam 875 milyon dolarlık şartsız yardım yapılmasını kararlaştırmıştır. 215 milyon dolar tutarındaki askerî malzeme yardımı ise bazı şartlara bağlanmıştır. Kongre tarafından kabul edilen tasarı söz konusu yardımın yapılması için, ABD Başkanı Reagan'ın, ABD'nin Türkiye'ye, Kıbrıs'ın BM kararları çerçevesinde birleştirilmesi yolunda gerekli önlemleri gecikmeksizin alması için çağrı yapması, Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumunun Magosa Maraş yöresi konusunda herhangi bir eylemde bulunmasını önlemek amacıyla gerekli çabayı harcaması hususlarında Kongre'ye ikna edici deliller sunmasını öngörmüştür (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:10, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ekim 1984, s. 29).

Reagan, sorunun çözümü açısından Genel Sekreter'in girişimlerini belirgin bir biçimde destekliyordu. 17 Ekim'de ABD Kongresi Temsilciler Meclisi'ne gönderdiği Kıbrıs sorununa ilişkin iki aylık raporunda, ilk turun ardından her iki tarafın da görüşmeler sonucunda sorun karşısındaki görüşleri hususunda netleştiklerini, ABD Yönetiminin bu dönemde Kıbrıs'ın her iki toplumu ile de yakın ilişki içinde olacağını belirtmiştir. Reagan, Büyükelçi Jeane Kirkpatrick'in 19 Ekim'de Genel Sekreter ile görüşeceğini, Dışişleri Bakanı Shultz'un 27

Ekim’de Kipriyanu’nun yanı sıra, Türkiye ve Yunanistan’ın Dışişleri Bakanları ile de görüşeceğini söylemiştir. Ayrıca Kıbrıs özel koordinatörü Richard Haas’ın da 25 Ekim’de New York görüşmelerinin ilk turunun ertesinde “Kıbrıs Türk Toplumunu lideri” Rauf Denktaş ile görüşeceğini açıklamıştır. Bu görüşmelerde, Kıbrıs’ın her iki kesimine de, BM Genel Sekreteri’nin aracılığında yapılan yakınlaşma görüşmelerini, her iki taraf için de güzel bir sonucun oluşturulması için kullanmaları yönünde baskı yapılacağını belirten Reagan, Genel Sekreter’i barış içinde ve yeniden birleşmiş bir Kıbrıs için başlatmış olduğu bu girişimlerde desteklediklerini, her iki kesimin de Genel Sekreter’in girişimlerini ciddiye almalarından ve bu sürece zarar verecek her türlü eylemden kaçınmalarından ABD yönetiminin memnunluk duyacağını vurgulamıştır. Reagan ayrıca, sessiz diplomasi ve karşılıklı uzlaşma ruhuyla en sonunda tüm Kıbrıslıların barış ve güvenlik içinde bir arada yaşayacakları yeniden birleşmiş bir Kıbrıs’ın oluşturulacağından emin olduklarını söylemiştir (*American Foreign Policy Current Documents 1984*, Washington, Department of State, 1986, s. 387-388).

Aralıklarla üç tur şeklinde yapılan görüşmelerde Cuellar, tarafların üzerinde anlaşabileceği bir “Ön Taslak” ortaya koymuştur. Genel Sekreter’in taslağı temel olarak iki kesimli bir federal cumhuriyet, Kıbrıslı Türk ve Rumların eşit temsil edildiği bir Senato ile Kıbrıs Türk tarafının %30 ile temsil edildiği bir Meclis’ten oluşan iki meclisli bir yasama organı ve cumhuriyetin birliğini sembolize edecek bir Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı yardımcısı öngörüyordu (Necatigil, 1985, s. 195-199).

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar’ın aracılığında New York’ta yapılan üçüncü tur görüşmeler sürerken 29 Kasım’da KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Genel Sekreter ile her hususta hemfikir olduklarını açıklamıştır (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:11, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Kasım 1984, s. 33).

Genel Sekreter’in sunduğu anlaşma tasarısının Türk tarafınca kabul edilmesi üzerine, Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Kipriyanu 10 günlüğüne New York’tan ayrılmış ve önce Kıbrıs’ta, daha sonra da Atina’da fikir alışverişinde bulunduktan sonra, 7 Aralık’ta New York’a dönmüştür. Bu şekilde yeniden başlayan görüşmeler 12 Aralık’ta tamamlanmış ve BM Genel Sekreterliği tarafından aynı gün yapılan açıklamada, iki taraf arasında bir zirve toplantısı düzenlenmesi için yeterli ilerlemenin kaydedildiği sonucuna varıldığı ve zirvenin 17 Ocak’ta New York’ta gerçekleştirileceği kaydedilmiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:12, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Aralık 1984, s. 24).

ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcülüğü’nce 13 Aralık’ta yapılan açıklamada bu gelişmelerin Kıbrıs’ın bölünmüşlüğüne bir son verebileceği ve yeniden birleşmiş bir Kıbrıs devleti kurulması imkânı yaratabileceği belirtilerek, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin ve BM Genel Sekreteri’nin aracılı görüşmeler sırasındaki rollerinin övgüye değer bulunduğu kaydedilmiştir; ABD’nin

Kıbrıslılar'a birleşmiş bir ülkeyi yeniden inşa etmelerinde yardımcı olmaya hazır bulunduğu hatırlatılmıştır (a.g.e., s. 9).

Kıbrıs sorununun çözümü konusunda aracılı görüşmelerin sonuçlanması ile ilgili olarak 14 Aralık 1984 tarihinde Türk hükümeti tarafından da bir açıklama yapılmış, yapılan açıklamada:

“New York'ta Kıbrıs sorununun çözümü için bir süredir yürütülmekte olan aracılı görüşmelerin bir zirve toplantısı kararıyla sonuçlanmış bulunması önemli bir gelişmedir. Bu gelişmenin, Kıbrıs sorununun nihai çözümünü mümkün kılabilmesi, her şeyden önce, Rum tarafının Ada'da adil bir çözümü içine sindirebilmesine ve BM Genel Sekreteri'nin takdire şayan yoğun gayretleri neticesinde hazırladığı ve Kıbrıs Türk tarafınca kabul edilen anlaşma esaslarına aynen sadık kalmasına bağlı olacaktır. Rum tarafının malum oyalama taktiklerinden bu sefer vazgeçmesi zirvenin başarısı için kesin zaruret arz etmektedir...” (a.g.e., s. 81-82)

denilmiştir.

Başbakan Özal da 15 Aralık'ta düzenlediği basın toplantısında:

“...Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin başlattığı aracılı görüşmeler sonucunda, Kıbrıs'ta iki toplum arasında diyalogun yeniden tesis edilmekte olmasından memnuniyet duyuyoruz. KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş'ın yapıcı yaklaşımı sayesinde, Ocak ayında iki toplum liderinin eşitlik esası üzerinden bir zirvede bir araya gelecek olmaları, Kıbrıs'ta kalıcı ve adil bir çözüm bulunması süreci içinde bizi yeniden ümitlendirmiştir... Meseleyi yakından takip eden memleketlere bu hususta büyük sorumluluk düşmektedir...” (a.g.e., s. 90)

demmiştir.

Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu da 16 Aralık 1984 tarihinde TBMM'nde yaptığı konuşmada Kıbrıs'la ilgili olarak:

“...Genel Sekreter Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında 17 Ocak 1985 tarihinde bir zirve toplantısı yapılacağını açıklamış bulunmaktadır. ...aracılı görüşmelerin bir zirve toplantısı yapılması hususunda anlaşmayla sonuçlanmış olmasını Türkiye olumlu bir gelişme addetmektedir...Genel Sekreter'in bu son teşebbüsü meselenin iki toplumlu, iki kesimli ve iki toplumun eşitliği ilkelerine dayalı federal bir devlet esasına göre çözüme kavuşturulmasını öngörmektedir...” (a.g.e., s. 106)

demmiştir.

Yapılan açıklamalardan Ocak 1985'te BM Genel Sekreteri'nin gözetiminde Denktaş ve Kipriyanu arasında yapılacak zirve toplantısında bir anlaşmaya

varılacağı konusunda ABD Yönetimi ve Türkiye'nin bakış açısından ümitlerin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın iyi niyet girişimleri sonucunda 17 Ocak–20 Ocak 1985 tarihleri arasında Kıbrıs sorununa çözüm bulunacağı yönünde büyük ümitlerin beslendiği, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Kipriyanu arasında New York Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Ancak, görüşmeler başladığında bambaşka bir tutum takınan Kipriyanu, Cuellar'ın ortaya koyduğu anlaşma tasarısını kabul etmek yerine, eleştiriler getirmiş, daha önce görüşülmüş maddeleri tekrar ele almak istemiştir. Altı yıldır ilk kez karşılıklı olarak görüşen iki toplum liderinden Rauf Denktaş, üzerinde uzlaşmaya varılmış olan konuların tekrar ele alınmasının söz konusu olmadığını söylemiştir. Genel Sekreter'in "Ön Taslağı"nı imzalamak yerine tartışmak istediği anlaşılan Kipriyanu'nun taslak anlaşmayı imzalamamakta direnmesi ve zirve sırasındaki olumsuz tutumları sonucunda zirve toplantısı bir sonuç elde edilemeden tamamlanmıştır (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34066-34067)

ABD Başkanı Reagan, New York'ta yapılan zirve toplantısı sonrası Türkiye'nin ve Yunanistan'ın tutumlarıyla ilgili olarak, Kıbrıs Türk ve Yunan toplumlarının liderleri arasındaki doruğun başarısızlıkla sonuçlanmasından üzüntü duyduklarını, ancak Kıbrıs bunalımının çözümü için görüşmelerin devam etmesi ve Kıbrıslı tarafların kendi geleceğine ilişkin olarak kendilerinin karar almaları gerektiğine inandıklarını belirtmiştir. Reagan ayrıca, BM Genel Sekreteri'nin görüşmelerdeki rolünü desteklemeye devam ettiklerini ve kendi adlarına, Kıbrıs bunalımındaki tarafları, görüşmelerde esnek davranmaları ve uzak görüşlü olmaları yolunda cesaretlendirdiklerini, Genel Sekreter'in gözetiminde Kıbrıs bunalımına barışçı ve kalıcı bir çözüm getirileceği konusunda hâlâ umutlu olduklarını söylemiştir ("Tuna Köprülü'nün Reagan'la Söyleşisi", *Hürriyet*, 31 Mart 1985, s.1, 5).

Başkan Reagan 1985 yılında Temsilciler Meclisi'ne gönderdiği Kıbrıs sorunuyla ilgili Nisan ayına ait aylık raporunda, New York Zirvesi'ne değinmiş, zirve öncesinde, Genel Sekreter'in zirveye, her iki kesimin de soruna Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması amacıyla iki tarafı da memnun edecek kapsamlı bir anlaşmaya varmalarını ümit ederek başladığını söylemiştir. Reagan, eğer burada bir anlaşmaya varılabilmiş olsaydı, soruna somut, gerçek bir çözümün bulunabileceği bir dizi görüşmenin gerçekleşeceği bir sürecin başlamış olacağını belirtmiştir. Zirvenin sona erişe ile birlikte Genel Sekreter'in, Kıbrıs Türk tarafının taslak anlaşmayı bütünüyle kabul ettiğini, Rum tarafının da belgeyi "görüşmeler için bir temel olarak" kabul ettiğini açıkladığını, zirvenin başarısızlıkla sonuçlanmasına bu görüş ayrılığının neden olduğunu belirttiğini ve iki tarafında çok yakın olamadıklarını, ancak çabaların devam edeceğini vurguladığını söylemiştir. Reagan, her iki tarafa da ABD'nin Genel Sekreter'in bu yöndeki çabalarına zarar verecek, çözümü tehlikeye atacak her türlü

eylemden kaçınmaları yönündeki kanaatini ilettiklerini belirtmiştir (*American Foreign Policy Current Documents 1985*, Washington, Department of State, 1986, s. 369).

Reagan'ın açıklamaları ve Kıbrıs'a dair Kongre'ye sunduğu raporlara bakıldığında görülmektedir ki, ABD Yönetimi, Kıbrıs sorununda tarafların kritik nokta olan çatışma düzeyine gelmelerini engelleme çabası içinde olmuştur. ABD Yönetimi, bu dönemde stratejik açıdan büyük önem attığı Türkiye ile ilişkilerinin Kıbrıs sorunu nedeniyle bozulmasını istememiş, Kongre'nin Türkiye'ye yapılacak yardımlarda ön plana Kıbrıs şartını koymasına sıcak bakmamış, ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri tarafından Yunanistan'a yönelik olarak yapılan konuşmalarda, Yunanlı yetkililere Türkiye'nin ABD ve NATO ittifakı için taşıdığı önem anlatılmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Kanada İşleri Bürosu Müdürü Sosyal İşler Yardımcısı ve Kıbrıs İşleri Koordinatörü Richard Haas tarafından yapılan bir konuşmada, Yunanistan'ın NATO ittifakı için taşıdığı hayati önem açıklanırken, aynı şekilde Türkiye'nin de ittifakın savunmasında hayati öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin olumlu ve istikrarlı olmasının Yunanistan'ın çıkarları ile de uyumlu olduğu, bu nedenle Kıbrıs sorununun Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde bir problem yaratmamasına çalışıldığı açıklanmıştır. Türkiye'nin Varşova Paketi ile sadece uzun bir sınırı paylaşmadığı, herhangi bir savaş anında Türkiye'nin coğrafi konumuyla Trakya'dan, güney-batı Asya'dan, ya da Körfez'den gelebilecek bir saldırıda hem ABD hem de Yunanistan için hayati önem taşıyacağı vurgulanarak (a.g.e., s. 382), Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde oluşacak bir gerilimin ABD'nin ve NATO ittifakının çıkarlarına vereceği zarara işaret edilmek istenmiştir.

Başarısızlıkla sonuçlanan New York Zirvesi'nin ardından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde iç gelişmeler önem kazanmıştır. 5 Mayıs 1985'te yeni Anayasa referandumuna sunularak onaylanmış, 7 Mayıs'ta yürürlüğe girmiştir. Ardından 9 Haziran'da yapılan Cumhurbaşkanlığı ve 23 Haziran'da yapılan yasama meclisi seçimleri (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol XXXI, 1985, s. 34067-34068) ile sistemin bütün unsurları tamamlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Cuellar, sadece Kıbrıs Rum tarafı ile görüşmelerde bulunarak hazırladığı 17 Ocak 1985 belgesinin değiştirilmiş bir şeklini Nisan 1985'te KKTC'ye vermiştir. Hazırlanan belge KKTC tarafından hazırlanmış biçim ve metodu onaylanmadığı için kabul edilmemiştir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Ocak ve Nisan 1985'teki başarısız girişimlerden sonra, 1985 sonunda taraflarla ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirmiş, bu görüşmeler neticesinde 29 Mart 1986'da tarafların 1984 yılından beri üzerinde anlaştıkları noktaları içeren, anlaşma sağlanamayan diğer konular için çözümler öneren ve yabancı kuvvetlerin çekilmesi, garantiler ve üç özgürlük (seyahat, yerleşme ve mülkiyet) konularının görüşülmesi için prosedür teklif eden bir çerçeve anlaşma tasarısı ortaya koymuştur. Türk tarafı, kendisi açısından öncekilerden daha

olumsuz noktalar içermesine rağmen yeni tasarımı da kabul ettiğini Genel Sekreter'e bildirmiştir. Kipriyanu ise, öncelikle Rumların eski topraklarına dönmesi anlamına gelen seyahat, yerleşme ve mülkiyet özgürlüklerinin tanınmasını ve Kıbrıs Türk tarafının güvenliğinin temini anlamına gelen Türk askerlerinin adadan çekilmesini istemiştir (Necatigil, 1989, s. 292-296).

Kipriyanu'nun tutumunda bir değişiklik olmaması ve BM Genel Sekreteri tarafından hazırlanan Çerçeve Anlaşma Tasarısı'nı imzalamaktan yine kaçınması sonucunda, Genel Sekreter'in girişimlerinden birisi daha sonuçsuz kalmıştır.

29 Mart 1986 tarihli Çerçeve Anlaşması'nın da sonuçsuz kalmasından sonra, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, taraflarca önemli addedilen bütün konuların ele alınacağı paralel görüşmeler yapılmasına ilişkin yeni bir usul önerisinde bulunmuştur. Bu öneri, 29 Mart belgesinde yer alan usule ve bu bölgenin bir bütün teşkil ettiği kavramına aykırı bulunduğu, kabul edilmesi durumunda Kıbrıs Rum Yönetimi (KRY) 29 Mart belgesini kabul etmemişken, adadan asker çekmek zorunda kalınacağı ve KRY'nin garantiler ile üç özgürlük konularını paketten ayırmak imkânını elde edeceği göz önünde tutularak, olumsuz karşılanmış ve Genel Sekreter'e olumsuz cevap verilmiştir (*Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, 1990, s. 46).

1987 yılında da birtakım temas ve görüşmeler yapılmış ise de, sorunun çözümüne yönelik somut bir gelişme yaşanmamıştır. Aynı yıl Türk-Yunan ilişkilerinde Ege'yle ilgili olarak oluşan sıkıntılı durum Kıbrıs sorununa da yansımıştır.

Ayrıca, 1987 yılında Türkiye-ABD ilişkilerinde Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak Türkiye'nin Kongre'ye karşı olumsuz hislerini pekiştiren bir gelişme yaşanmıştır. 1987 yılı Nisan ayında ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu, ABD tarafından NATO görevlerinde kullanılmak üzere verilen silahların Kıbrıs'ta kullanılmasını yasaklamış, Komisyon ayrıca ABD Başkanı'ndan Maraş'ın statüsünde Türkiye tarafından değişiklik yapıp yapılmadığına ilişkin bir rapor gelene kadar yardımı dondurmuştur. Komisyon tarafından kabul edilen bir dizi önerge şöyledir:

- “1- ABD tarafından NATO görevlerini yerine getirmek ve savunmada kullanılmak üzere Türkiye ve Yunanistan'a sağlanan silah ve tüm askerî malzemenin bundan böyle Kıbrıs'a aktarılmasının ve adada kullanılmasının yasaklanması,
- 2- Kıbrıs'ta bulunan Türk askerlerinin sayılarının askerî malzemeyle birlikte denetlenerek asker ve malzemenin sayısında meydana gelebilecek değişikliklerin yönetim tarafından Kongre'ye iletilmesi, Türkiye'nin Kıbrıs'taki askerlerinin sayısını 13 bine indirmesi, bu isteğin Başkan Reagan tarafından Türk Hükümetine Kongre'nin görüşü biçiminde yazılı olarak iletilmesi,
- 3- Maraş'ın statükosunda Türkler tarafından değişiklik yapıp yapılmadığının Başkan Reagan tarafından Kongre'ye bir raporla

bildirilmesi, ayrıca rapor gelene kadar Türkiye'ye tüm yardımın durdurulması, buna bağlı olarak da Kıbrıs'ta 1974'ten bu yana kayıp olduğu öne sürülen Rum asıllı 5 Amerikalının akıbetlerinin Reagan yönetimince Türk hükümetinden resmen sorularak sonucun Kongre'ye bir raporla bildirilmesi" ("ABD'den Olumsuz Tutum", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1987, s. 1, 13).

ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu'nun 3 Nisan tarihli oturumunda kabul edilen ve 1987 mali yılında Türkiye'ye yapılacak askeri yardımları Kıbrıs'la ilgili bir dizi yeni koşula bağlayan karar tasarısı, ABD Kongresi'nin Kıbrıs'la ilgili olarak Türkiye'ye karşı yanlı tutumunda bir değişiklik olmadığını göstermiştir. Bu durum, Türk-Amerikan ilişkilerinde sıkıntılı bir dönemin habercisi olarak yorumlanmıştır (Sedat Ergin, "Ek Mektup Artık Ölü Bir Metin", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1987, s.1, 13).

1988 yılına gelindiğinde 30-31 Ocak tarihlerinde Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde bir diyalog sürecini başlatan Davos ve Brüksel Zirveleri gerçekleşmiştir. Davos gelişmeleri nedeniyle sorunlara daha ılımlı yaklaşılacağı, Türkiye ve Yunanistan başbakanlarının karşılıklı iyi niyet ve anlayış ortamında bir araya gelmelerinin Kıbrıs gelişmelerine de olumlu yansımaları olacağı düşünülmüştür. Özellikle ABD tarafından bu gelişmeler çok olumlu olarak nitelenmiş, Türk-Yunan ilişkilerinde başlayan bu diyalog ortamının Kıbrıs sorununun çözümü için de bir örnek adım oluşturacağı vurgulanmıştır (*American Foreign Policy Current Documents 1988*, Washington, Department of State, 1989, s. 282-283).

Ancak zirveler sonucunda yayınlanan bildirilerde Kıbrıs'la ilgili olarak, sadece Brüksel Zirvesi sonucunda yayınlanan ortak bildirisinin 5. maddesinde; "Kıbrıs'taki kayıp şahıslarla ilgili insani soruna ilişkin olarak, Ada'daki iki toplumun temsilcileri ile BM Genel Sekreteri tarafından tayin edilen Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı temsilcisinden oluşan Kayıp Şahıslar Komitesi'nin çalışmalarının canlandırılması hususunda ilgili taraflara tavsiyelerde bulunulması kararlaştırılmıştır" ifadesi yer almış, bunun haricinde Kıbrıs meselesinden hiçbir şekilde söz edilmemiştir [*Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar, Önemli Belgeler ve Bildiriler (Bugünkü Türkçe ile Tam Metinleri)*, 1992, s. 327].

Davos sürecinin hemen arkasından Kıbrıs yönetiminde yapılan başkanlık seçimlerini Kipriyanu kaybetmiş, ülkesindeki tüm grupların kabul edebileceği bir politika oluşturularak, çözüm için çaba sarfedilmesi gerektiğini düşünen Yorgo Vasiliu, %51.63 oy alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir (*Keesing's Contemporary Archives*, Vol. XXXIV, 1988, s. 35849).

Davos sürecinin başlattığı Davos ruhunun, Vasiliu'nun seçimi ile birleşmesi Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin yeni beklentileri de beraberinde getirmiş, Türk tarafıyla hiçbir anlaşmaya yanaşmayan Kipriyanu'nun yerine Vasiliu'nun gelişi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ancak çok geçmeden

görülmüştür ki, Vasiliu da Kıbrıs konusunda Kipriyanu'dan pek farklı düşüncelere sahip değildir. O da, ön koşul olarak Türk askerlerinin çekilmesinden ve göçmenlerin yurtlarına dönmesinden, etkin uluslararası garantilerden ve üç temel özgürlük olarak anılan seyahat etme, yerleşme ve mülk edinme özgürlüklerinin sağlanmasından bahsetmektedir (a.g.e., s. 35849). Vasiliu'nun değişik forumlardaki konuşmalarında Kıbrıs Türk toplumunu azınlık ilan etmesi, "Kıbrıs Türklerine self-determinasyon hakkı tanınmaz; etnik topluluklara veya azınlıklara bu hak tanırırsa devletler parçalanır" ifadelerini kullanması, yeni Rum yönetiminin de anlaşma taraftarı olmadığını anlaşılmasını sağlamış, çözümün daha da zorlaşacağını sinyallerini vermiştir (Olgun, 1991, s. 72).

Genel Sekreter'in Kıbrıs diyalogunu yeniden hareketlendirme çabaları ve Vasiliu'nun tutumunu biraz yumuşatmasından sonra 25 Ağustos 1988'de Denктаş ve Vasiliu Cenevre'de biraraya gelmişler, bu toplantının neticesinde Eylül ayı ortalarından itibaren bazı kesintilerle Nisan 1989'a kadar New York görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Altı ay süren bu görüşmelerin sonunda da ortaya Kıbrıs sorununa ilişkin herhangi bir uzlaşma belgesi çıkmamıştır (*Keesing's Record of World Events*, 1989, s. 36710-36711).

Sonuç

Genel olarak bu dönem boyunca ABD'nin Kıbrıs sorununa ve bu sorun bağlamında Türkiye'ye yaklaşımına bakıldığında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik girişimlerini destekleyen ABD Yönetiminin, temelde sorunun taraflar arasındaki görüşmeler yolu ile çözümüne yönelik bir yaklaşımı benimsemiş olduğunu söyleyebiliriz. Doğu Akdeniz'de ABD için stratejik önem taşıyan bir ada olan Kıbrıs'ın kendisine bağlı ve stratejik çıkarlarına uygun bir statüde bulunması, ABD'nin soruna yaklaşımında birincil önceliği teşkil etmiştir. ABD, soruna bulunacak çözümün kendi çıkarlarına aykırı olmayacak biçimde gerçekleşmesi esasında hareketle, ikisi de NATO ittifakı içerisinde yer alan Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkması muhtemel bir çatışma durumunun stratejik çıkarlarını tehlikeye sokacağını düşünerek, iki müttefikine de Kıbrıs konusunda çözüme yönelik bir baskı uygulamıştır. ABD'nin stratejik çıkarları açısından, Doğu Akdeniz'de güvenliğin teminatı olarak, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ın istikrar içinde olması büyük önem taşımıştır (*US Interests in the Eastern Mediterranean: Turkey, Greece and Cyprus; Report for the Subcommittee on Europe and the Middle East of the Committee on Foreign Affairs US House of Representatives*, Washington, US Government Printing Office, 1983, s. 2).

Bütün bu süreçte görülmektedir ki, Türkiye'ye karşı izlenen yaklaşım ve takınılan tutum açısından, Yunan ve Rum lobilerinin etkisine açık olan Kongre tarafından Türkiye'ye karşı daha eleştirel bir tavır benimsenmişken, Reagan Yönetimi, Türkiye'yi cezalandırmak yerine yapıcı bir yaklaşımda bulunarak onu

çözümüne ikna etmek gerektiği fikrini savunmuştur. Ancak bazen, Reagan Yönetiminin de Kongre'nin benimsemiş olduğu, taraflardan birini taviz vermeye ikna etme davranışını uyguladığı görülmüştür (Sönmezoğlu, 2000, s. 288).

Örneğin NATO'nun kuruluşunun 35. yıldönümü dolayısıyla 24 Mayıs 1984 tarihinde düzenlenen bir televizyon programında ABD Dışişleri Bakanı Shultz, Başkan Reagan'ın Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modernleştirilmesine büyük önem attığını, bu amaçla Türkiye için öngörülen askerî yardımın tamamının Kongre'den geçirilmesi için çaba harcamaya devam edeceğini söylemiş, ancak "ortada bir Kıbrıs sorunu olduğunu" ifadeyle, bu konu arasında bir bağ olmamakla beraber, Kıbrıs Türkleri'nin bağımsızlık ilanının Kongre'de menfi tepkilere yol açtığını, ABD'nin bu kararı tanımadığını, kararı tanıyan yegâne ülkenin Türkiye olduğunu, Yönetim olarak Türkiye'ye askerî yardımı desteklediklerini fakat Kıbrıs sorununun da nihai bir çözüme kavuşturulmasını, hiç olmazsa çözüm yoluna sokulmasını arzu ettiklerini belirtmiştir (*Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı:5, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Mayıs 1984, s. 47-48).

Yine Türkiye üzerinde ABD Yönetiminin bu şekildeki ısrarlı tutumuna, bir anlamda baskısına bir başka örnek olarak Reagan tarafından Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e gönderilen mektup verilebilir. ABD Başkanı Ronald Reagan 22 Kasım 1985'te Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e, Kıbrıs Türk liderliğinin tomlumlararası görüşmelerdeki tutumuna ilişkin olarak daha fazla esneklik sağlanmasını isteyen bir mektup göndermiştir (Leigh H. Bruce, "Cyprus A Last Chance", *Foreign Policy*, No:58, Spring 1985, s.118).

ABD, Kıbrıs'la ilgili gerginliklerin Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşa yol açabileceği, bunun da bölgenin istikrarını tehlikeye atacağı düşüncesi içinde soruna kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla her iki tarafın ilgili yöneticilerini sıkıştırma yoluna gitmiştir. Bu amaçla Evren'e gönderilen, herhangi bir tehdit içermeyen, daha çok uyarı amaçlı bu mektup, Türk tarafının, Kıbrıs'ta Türk tarafına bırakılacak toprağın Ada'nın %37'sinden %29'una çekilmesi, dönüşümlü başkanlık formülünden vazgeçilmesi ve hükümetin tüm organlarında veto hakları konusunda ısrarlı olma tutumunun yumuşatılması gibi konularda daha ılımlı bir politika takip etme sözü vermesine neden olmuştur (A.g.m., s. 119, 129, 133).

Sorunun çözümünde kendi çıkarları ile NATO'nun menfaatlerine uygunluğu esas alan ABD, konuya yaklaşımları açısından farklılıklar taşısa da, gerek yardımların koşula bağlanması ve kesintiye uğraması katında etkili olan etnik lobilerin etkisine açık Kongre, gerekse de Yönetim bazında, Kıbrıs sorununun çözümünde 80'li yıllar boyunca ısrarlı bir tutumu benimsemiştir. ABD için, bulunacak çözüm şekline çok, bir an önce istikrarın sağlanması önem taşımıştır. Bu amaçla, taraflar üzerinde devamlı baskı yaparak görüşmelerin canlı tutulmasına gayret etmiş, bu konuda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çabalarına destek vermiştir.

1986 yılı Ocak ayında Sovyetler Birliği, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak ana noktaları: “Sovyetler Birliği, Kıbrıs sorununun düzenlenmesinin... Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığına tehdit oluşturmasından ciddi biçimde kaygı duymaktadır; Kıbrıs Cumhuriyeti... Ada’nın tüm topraklarını içermelidir; Herhangi bir şekilde bölünmesine Sovyetler Birliği karşıdır” şeklinde olan bir takım öneriler ileri sürmüştür. Sovyetler Birliği tarafından öne sürülen önerilerde federal sistem bir olasılık olarak zikredilip, çözümün Kıbrıslılar tarafından bulunması istenmiştir. Buna göre, yabancı devletlerin askerlerinin tümü adadan çekilmeli, yabancı üs ve tesislerin faaliyetine izin verilmemelidir. Kıbrıs askerden arındırılmalıdır (Armaoğlu, 1991, s. 285).

Sovyetlerin 21 Ocak’ta ortaya attıkları Kıbrıs görüşleri, özellikle Amerika’ya telaşlandırmıştır. Sovyetlerin, Kıbrıs’taki bütün yabancı kuvvetlerin çekilmesini istemesi, Kuzey Kıbrıs’ta yeni açılan Geçitkale Havaalanı’nı kullanmayı düşünen Amerika üzerinde olumsuz bir etki yapmıştır. Ayrıca Yunanistan ve Kıbrıs Rumları’nın Sovyet görüşlerine çok sıcak bakmaları, Amerika’nın Kıbrıs sorununun kritik bir safhaya girdiğini düşünmesine yol açmıştır (Fahir Armaoğlu, “Shultz’un Ziyareti”, *Tercüman*, 25 Mart 1986, s. 4).

Bu nedenle Amerika, taraflar üzerindeki baskısını arttırmış, ABD’nin Kıbrıs konusunda Genel Sekreter’e olan desteği, periyodik olarak Kongre’ye Başkan Reagan tarafından sunulan raporlarda vurgulanarak, tarafların doğru yolda olan Genel Sekreter’le anlaşmak için her türlü çabayı harcayacaklarının ümit edildiği belirtilmiştir (*American Foreign Policy Current Documents 1986*, Washington, Department of State, 1987, s. 290-291).

Ancak, Kıbrıs sorununun çözümü yönünde, sorun çözümsüz kaldıkça giderek artan bu ısrarlı tutum, sorunun karmaşıklığı ve jeo-stratejik ve jeo-kültürel nedenlerden dolayı Türkiye’nin Kıbrıs’a yönelik hassasiyeti ile birleşmiş, Türkiye üzerinde bir baskıya yol açmıştır. Bu baskı neticesinde Kıbrıs sorunu, Türkiye ile Amerika arasında 80’li yıllar boyunca ilişkilerdeki pürüzlü noktalardan biri olmuştur.

Kaynakça

“ABD’den Olumsuz Tutum”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1987, s. 1,13.

American Foreign Policy Current Documents 1984, Washington, Department of State, 1986, s. 387-388.

American Foreign Policy Current Documents 1985, Washington, Department of State, 1986, s. 369.

American Foreign Policy Current Documents 1986, Washington, Department of State, 1987, s. 290-291.

- American Foreign Policy Current Documents 1988*, Washington, Department of State, 1989, s. 282–283.
- Armaoğlu, F., (1991). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980–1990*, Cilt: II, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 285.
- Bruce, Leigh H. “Cyprus A Last Chance”, *Foreign Policy*, No:58, Spring 1985, s. 115–133.
- Ergin, Sedat. “Ek Mektup Artık Ölü Bir Metin”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1987, s. 1, 13.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 1, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ocak 1984, s. 37–42.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 3, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Mart 1984, s. 7–8.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 4, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Nisan 1984, s. 13.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 4, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Nisan 1984, s. 6, 27.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 5, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Mayıs 1984, s. 22, 57–58.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 5, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Mayıs 1984, s. 47–48.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 6, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Haziran 1984, s. 33.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 7, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Temmuz 1984, s. 24.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 10, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Ekim 1984, s. 29.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 11, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Kasım 1984, s. 33.
- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Sayı: 12, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Basımevi, Aralık 1984, s. 24.
- Facts On File*, Vol. 43, No: 2244, 18 November 1983, s. 867–868.
- Facts On File*, Vol. 44, No: 2290, 5 October 1984, s. 740.
- Fahir Armaoğlu, “Shultz’un Ziyareti”, *Tercüman*, 25 Mart 1986, s. 4.
- Keesing’s Contemporary Archives*, Vol. XXX, 1984, s. 32639.
- Keesing’s Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34065–34066.
- Keesing’s Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34066.
- Keesing’s Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34066–34067.
- Keesing’s Contemporary Archives*, Vol. XXXI, 1985, s. 34067–34068.
- Keesing’s Contemporary Archives*, Vol. XXXIV, 1988, s. 35849.
- Keesing’s Record of World Events*, 1989, s. 36710–36711.
- Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, İstanbul, Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 1990.
- Necatigil, Z. (1985). *The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective*, Nicosia, Tezel Ofset and Printing Co. Ltd.
- Necatigil, Z. (1989). *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford, Oxford University Press.
- Olgun, A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931–1990*, Ankara, Demircioğlu Matbaacılık.

- Sönmezoğlu, F. (2000). *Türkiye- Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler; Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul, Der Yayınları.
- “Tuna Köprülü’nün Reagan’la Söyleşi”, *Hürriyet*, 31 Mart 1985, s. 1, 5.
- Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İkili Anlaşmalar, Önemli Belgeler ve Bildiriler (Bugünkü Türkçe ile Tam Metinleri)*, (1992), Ankara, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yunanistan Dairesi Başkanlığı.
- US Interests in the Eastern Mediterranean: Turkey, Greece and Cyprus; Report for the Subcommittee on Europe and the Middle East of the Committee on Foreign Affairs US House of Representatives*, (1983), Washington, US Government Printing Office.

Başbakanlık Arşivindeki Mektup ve Telgraflarda Kıbrıs: 1950-1970

Sanem YAMAK*

Suat SÖYLEMEZ**

Emre AYKOÇ***

Giriş

Her siyasal iktidar, yönetilenlerin siyasal eylem ve politikalar hakkında ne düşündüğünü bilmek ve onları belli amaç ve hedefler doğrultusunda yönlendirmek ister. Bu, hem eylem ve politikaların meşruiyetinin sağlanması açısından gereklidir, hem de iktidara gelecekteki politika ve eylemlerin belirlenmesi konusunda yol gösterici niteliktedir. Diğer taraftan kamuoyunun da karar alma sürecini etkileme yönünde bir eğilimi vardır. O halde iktidar ile yönetilenler arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim bulunduğu söylenebilir. Bu ilişkide kamuoyunun talepleri/görüşleri, kimi zaman toplumun kendi inisiyatifi ile ortaya çıkan eğilimler çerçevesinde şekillenirken, kimi zaman da siyasi elitler belirleyici rol oynamaktadır. Bu çerçevede hükümetlerin belli bir dış politika sorununa ilişkin olarak uygulamaya koydukları politikalar değerlendirilirken, bu politikaların oluşumunda kamuoyunun oynadığı rol de gözardı edilmemelidir. Yukarıda söylenenlerin ışığında, kamuoyunun görüşlerinin şekillenmesinde rol oynayan faktörler ve iktidara yönelik etkilerinin niteliği ve etkinliği ile bu süreçte kullanılan araçlar da, kamuoyunun rolünü değerlendirmeye yönelik araştırmalara dahil edilmelidir.

Modernleşme süreci, uzmanlaşma ve işbölümü, göç, kentleşme ve okuryazarlık oranının artışı göstergeler çerçevesinde saptanabilecek olan toplumsal hareketliliği artırır. Toplumsal hareketlilikteki artışın yanı sıra, sorunların niteliklerindeki farklılaşma ve yoğunluklarındaki artış, bireyleri, siyasal kararların alınma sürecine katılmaya ve daha etkili olabilmek açısından da örgütlenmeye sevk eder. Ayrıca bireylerce, iktidarın kaynağının halk olduğu görüşünün içselleştirilmesi de, daha fazla sayıda bireyin siyasal katılım isteğini arttıran bir faktördür. Yine modernleşmeyle birlikte yerel bağların aşınarak ilginin ulusal düzeye çıkması, bireylerin sorunları ulusal çerçevede değerlendirerek çözüm arayışlarını da bu düzeyde sürdürmelerine hız kazandırır. Bu çerçevede siyasal katılımın niteliği değişirken, araçları da çeşitlilik kazanır. Sonuç olarak kamuoyunun önemindeki artış, modernleşme süreci ile yaşanan siyasal evrim içerisinde anlam kazanmaktadır.

1950'li yıllarda Türkiye'de yukarıda sözü edilen modernleşme süreci hız kazanmış, tarımsal makineleşmenin artışı ve sanayileşme ile ortaya çıkan sosyal

* Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi

** Arş. Gör., Kamu Yönetimi Bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Üniversitesi

*** Arş. Gör., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul Üniversitesi

ve ekonomik dönüşüm, özellikle de kırdan kente artan göç, altyapı yatırımlarındaki artış, okuryazarlığın yaygınlaşması ve genel olarak kitle iletişim araçlarının kullanımındaki yaygınlaşma gibi faktörlerin etkisiyle ve görece demokratik bir ortamda sorunlara ulusal düzeyde ilgi gösteren ve zaman zaman siyasal süreci etkileme çabasına girişen bir kamuoyu oluşmaya başlamıştır. 1950’li yıllardan itibaren uluslararası gündeme oturan Kıbrıs sorunu, Türkiye kamuoyunun da ilgisini yoğun bir biçimde çekmeye başlamıştır. Kamuoyu bu soruna olan ilgisini çoğunlukla dernek faaliyetleri ve mitingler yoluyla göstermiştir. Varolan kamuoyu ilgisinin bir başka göstergesi ise 1950’ler ve 1960’larda yöneticilere gönderilen telgraf ve mektuplardır. Dönemin iletişim açısından sağladığı şartlar göz önüne alındığında, mektup ve telgrafların, özellikle kırsal kesimde yaşayan kitle ile siyasal elit arasında önemli bir iletişim aracı olduğu söylenebilir. Ayrıca dernek kurmak ve miting düzenlemek gibi siyasal katılım biçimleri, belli hukuksal zorunluluklar izlemeyi ve belli çerçevelerde örgütlenmeyi gerektirirken, telgraf veya mektup göndermenin, hem mekansal engelleri ortadan kaldırması, hem her türlü talebin iletilebilmesini mümkün kılması, hem de anonim katılım imkanı sağlaması sebepleriyle de siyasal katılımı kolaylaştırıcı ve teşvik edici bir etki yarattığı söylenebilir. Ayrıca, mektup ve telgraf gönderme, daha kolay, dolaysız, bireysel ve özgür bir biçimde kullanılabilen ve tepkinin anında iletilebilmesini imkanını da veren bir talep ve görüş iletme yoludur.

Bu çalışmadaki amacımız 1950-1970 yılları arasında resmi kurum ve kişilere gönderilen telgraf ve mektupların incelenmesi yoluyla, kamuoyunun Kıbrıs konusundaki ilgisini, kanaatlerini ve taleplerini çeşitli boyutlarıyla betimlemeye ve açıklamaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde bulunan konuya ilişkin belgeler incelenmiştir. Bu inceleme temel olarak 1950-1960 ve 1960-1970 dönemlendirmeleri üzerinden yapılmıştır. Her döneme ilişkin belgeler ilk olarak yıllara göre dağılımları, hangi kaynaktan ve nerelerden geldikleri ve kime gönderildikleri gibi parametreler çerçevesinde incelenerek nicel bir analize, daha sonra içerdikleri mesajlar açısından bir içerik analizine tabi tutulmuş ve bu çerçevede belli başlıklar altında sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Nitel analizde, yukarıda nicel analizde kullanılan parametreler, içerdikleri mesaja göre sınıflandırılan bu belgelere tekrar uygulanmış ve hangi mesajların daha çok hangi tarihlerde, hangi kaynaklardan kimlere gönderildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunların yanısıra tüm belgeler, söylem analizine de tabi tutularak kamuoyundaki Kıbrıs’a, “Kıbrıs sorununa”, Kıbrıslı Türklere, Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumlara yönelik algılamalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Nicel Analiz

TC Başbakanlık Arşivi’nde, araştırma dönemimiz olan 1950-1970 yıllarına ait Kıbrıs’la ilgili toplam 174 adet telgraf ve mektup bulunmaktadır. Bu belgelerin 78 adedi mektup, 96 adedi telgraftır. Bu mektup ve telgrafların 76’sı özel

kişilerce, 36'sı tüzel kişilerce, 55'i grup adına, 7'i ise resmi makamlar tarafından gönderilmiştir. Gönderilen bu mektup ve telgrafların 12 tanesinin Başbakanlık ve/veya Dışişleri Bakanlığı makamına, 148 tanesinin Başbakan'ın şahsına, 10 tanesinin Cumhurbaşkanının şahsına, 1 tanesinin TBMM Başkanlığı'na, 2 tanesinin Türk Hükümeti'ne ve 1 tanesinin de DP Meclis Grup Başkanlığı'na hitaben yazıldığı görülmektedir. Geldiği yer itibariyle bu mektup ve telgraflar değerlendirildiğinde, genel olarak 1950-1970 döneminde 63 adet belgenin yurtdışından, 111 adet belgenin ise yurtiçinden gönderildiği görülmektedir. Yurtiçi kaynaklı mektup ve telgraflar gönderildikleri bölgeler itibariyle incelendiğinde, bunların 11'inin Karadeniz, 32'sinin Marmara, 9'unun Güneydoğu Anadolu, 20'sinin İç Anadolu, 8'inin Akdeniz, 19'unun Ege, 9'unun ise Doğu Anadolu Bölgesinden gönderildiği görülmekle birlikte, 3 tanesinin gönderildiği bölge tespit edilememiştir. Yurtdışından ise, Kıbrıs'tan 17, ABD'den 6, İngiltere'den 15, Almanya'dan 10, Yunanistan'dan 5, Fransa'dan 2, Arnavutluk, Irak, Kanada, İrlanda, Liberya, Pakistan, İsviçre ve Hindistan'dan ise birer mektup/telgraf geldiği görülmüştür.

Türkiye'nin yaşadığı hızlı iç siyasal ve toplumsal değişim ve Kıbrıs sorununun uluslararası statüsündeki zaman içerisindeki farklılaşma nedeniyle, kamuoyunda Kıbrıs'a yönelik ilginin de hem nitelik, hem de yoğunluk açısından bir değişim gösterebileceği varsayımıyla, inceleme dönemimiz, 1950-1959 ve 1960-1970 olarak iki alt döneme ayrılmıştır. Karşılaştırma imkanı da sağlayabilecek oluşu, böyle bir ayrımı ayrıca gerekli kılmaktadır.

Öncelikle 1950-1959 dönemi ele alındığında, bu dönemde toplam 113 adet mektup ve telgraf gönderilmiştir. Bunların 32 adedi mektup, 81 adedi ise telgraftır. Bunların yıllara göre dağılımı incelendiğinde, Tablo 1'den de görüleceği üzere, 1950, 1951, 1953 ve 1958 yıllarına ait Kıbrıs'a ilişkin herhangi bir mektup veya telgrafa rastlanmamıştır. 1952 ve 1954 yıllarında ise, sadece tüzel kişilerce yollanan birer adet mektup bulunmaktadır. 1955 yılında gönderilen toplam 90 belgenin 18'i mektup iken, 72'si telgraftır. Mektupların 2'si tüzel, 8'i özel kişilerce, 8'i ise grup adına gönderilmiştir. Telgraflar incelendiğinde ise, 19'unun tüzel, 24'ünün özel kişilerce, 29'unun da grup adına gönderildiği görülmektedir. 1956 yılında gönderilen toplam 8 belgenin 3'ü özel kişilerce gönderilen mektup; 5'i ise, 3'ü özel kişilerce, 2'si de grup adına gönderilen telgraflardır. 1957 yılında gönderilen 3 mektup da özel kişilerden gelmiştir. Bu yılda telgrafa rastlanmamıştır. 1959 yılındaki 6 mektubun 4'ü özel, 2'si tüzel kişilerdendir. Aynı yıldaki telgraflar ise 3'ü tüzel kişilerden, 1'i grup adına olmak üzere 4 adettir.

1950-1959 döneminde gönderilen mektup/telgrafların 1 tanesi DP Meclis Grup Başkanlığına, 1 tanesi Başbakanlık makamına, 111 tanesi ise Başbakan'ın şahsına hitaben yazılmıştır. Aynı dönemde yurtdışından 24, yurtiçinden 89 adet mektup/telgraf gelmiştir.

Tablo 1. 1950-1959 Döneminde Arşivde Bulunan Kıbrıs'a İlişkin Mektup ve Telgraflar

1950-1959 Dönemi													
	1952		1954		1955		1956		1957		1959		Toplam
	T	M	T	M	T	M	T	M	T	M	T	M	
Özel Kişiler					24	8	3	3		3		4	45
Tüzel Kişilik		1		1	19	2					3	2	28
Grup Adına					29	8	2				1		40
Resmi Makam													
Toplam		1		1	72	18	5	3		3	4	6	113

T: Telgraf

M: Mektup

Yurtiçinden gönderilen mektup/telgrafların bölgelere göre dağılımı şu şekildedir (3 adet mektubun kaynağı tespit edilememiştir): Karadeniz Bölgesi'nden 9, Marmara Bölgesi'nden 27, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden 7, İç Anadolu Bölgesi'nden 13, Akdeniz Bölgesi'nden 6, Ege Bölgesi'nden 16, Doğu Anadolu Bölgesi'nden 8 adet. Kent bazında incelendiğinde, belli bir kentte yoğunlaşmanın olmadığı, ancak, metropollerden ziyade taşrının (il, ilçe ve köy düzeyinde) konuya ilgisinin daha yoğun olduğu görülmüştür. Yurtdışı kaynaklı olanlara bakıldığında Kıbrıs'tan 9, İngiltere'den 6, Almanya'dan 4, Yunanistan'dan 2, ABD, İsviçre ve Hindistan'dan birer adet mektup/telgraf geldiği görülmüştür.

1960-1970 döneminde ise toplam 61 adet mektup ve telgraf bulunmaktadır. Bunların 15 adedi mektup, 46 adedi ise telgraftır. Bu dönemde 1961, 1968, 1969 ve 1970 yıllarına ait mektup/telgraf bulunmamaktadır. Mektup ve telgrafların yıllara göre dağılımı şu şekildedir: 1960 ve 1962 yıllarında, sırasıyla iki ve bir adet resmi makamlardan yollanan telgraf bulunmaktadır. 1963 yılına ait özel kişi tarafından gönderilmiş 1 telgraf, 2'si tüzel, 3'ü özel kişilerce, 1'i de resmi makam tarafından gönderilen 6 mektup tespit edilmiştir. 1964 yılında gönderilen 41 belgenin 11'i telgraf, 30'u mektuptur. Telgrafların 3'ü özel kişilerce, 2'si resmi makamlarca, 6'sı da grup adına gönderilmiştir. Mektupların 19'u özel, 2'si tüzel kişilerce, 1'i resmi makamdan, 8'i ise grup adına gönderilmiştir. 1965'te gönderilen 5 mektubun 3'ü özel, 1'i tüzel kişilerden, 1'i ise grup adınadır. 1966 yılındaki iki mektubun ikisi de tüzel kişilerce gönderilmiştir. 1967 yılında ise 1'i tüzel, 2'si özel kişilerden olmak üzere 3 mektup gönderilmiştir. 1965, 1966 ve 1967 yıllarına ait Kıbrıs'la ilgili telgraf bulunmamaktadır.

Bu dönemde gönderilen mektup/telgrafların 10 tanesi Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in şahsına, 11 tanesi Başbakanlık makamına, 2 tanesi Türk Hükümeti'ne, 1 tanesi TBMM Başkanlığı'na olup, Başbakan'ın şahsına gönderilen toplam 37 mektup/telgrafın 32 adedi İsmet İnönü'ye, 5'i ise Süleyman Demirel'e hitaben yazılmıştır.

Tablo 2. 1960-1970 Döneminde Arşivde Bulunan Kıbrıs'a İlişkin Mektup ve Telgraflar

1960-1970 Dönemi															
	1960		1962		1963		1964		1965		1966		1967		Toplam
	T.	M.	T.	M.	T.	M.	T.	M.	T.	M.	T.	M.	T.	M.	
Özel Kişiler					1	3	3	19		3				2	31
Tüzel Kişilik						2		2		1		2		1	8
Grup Adına							6	8		1					15
Resmi Makam	2		1			1	2	1							7
Toplam	2		1		1	6	11	30		5		2		3	61

T: Telgraf

M: Mektup

Aynı dönemde yurtdışından 22 adet mektup/telgraf gönderilmişken, yurtdışından gönderilenlerin adedi 39'dur. Görüldüğü üzere, bu dönemde yurtdışından gönderilen mektup/telgraf sayısı yurtiçine oranla daha fazladır; ancak belirtmek gerekir ki, yurtdışı kaynaklı bu belgelerin bir kısmı bu ülkelerde yaşayan Türklerden gelmiştir. Yurtiçi kaynaklı mektup/telgrafların bölgelere göre dağılımı şöyledir: Karadeniz Bölgesi: 2; Marmara Bölgesi: 5; Güneydoğu Anadolu Bölgesi: 2; İç Anadolu Bölgesi: 7; Akdeniz Bölgesi: 2; Ege Bölgesi: 3; Doğu Anadolu Bölgesi 1. Merkez/taşra ayrımı çerçevesinde bakıldığında bu ikisi arasında mektup/telgraf gönderme yoğunluğu açısından belirgin bir farklılık görülmemiştir. Yurtdışı kaynaklı mektup/telgraflar incelendiğinde ise Kıbrıs'tan 8, İngiltere'den 9, Almanya'dan 6, ABD'den 5, Yunanistan'dan 3, Fransa'dan 2, Arnavutluk, Irak, Kanada, İrlanda, Liberya ve Pakistan'dan birer adet mektup/telgraf gönderildiği görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında, 1950-1959 döneminde mektup/telgraf sayısının diğer döneme oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu dönemde en fazla yoğunluk 1955 yılındadır. Bu yıldaki mektup ve telgrafların tümü Ağustos sonu ile Eylül ortası arasında gönderilmiştir. Bunun nedeni aşağıda tartışılacaktır. Hem bu yıl özelinde, hem de genel olarak 1950-1959 döneminde mektuba oranla daha fazla telgraf gönderildiği tespit edilmiştir. Telgrafların çoğu örgütlü (dernekler gibi tüzel kişiler) ve örgütsüz gruplarca gönderilmiştir. 1960-1970 döneminde ise bir önceki dönemin aksine daha fazla mektup gönderilmiştir. Bu dönemde yoğunluk 1964 yılındadır. Bu dönemde özel kişilerce yollanan mektup sayısı en yüksek orana sahiptir. Gönderilen mektup/telgrafların yurtiçi ve yurtdışı kaynaklı olmaları bakımından bu iki dönem karşılaştırıldığında 1950-1959 döneminde, yurtdışından gönderilenlerin oranı % 78,8 iken, 1960-1970 dönemi için bu oran % 36,1'dir.

İçerik Analizi

1950-1970 döneminde TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan Kıbrıs'a ilişkin mektup/telgraflar ne gibi mesajlar içerdikleri, hangi mesajların hangi tarihlerde yoğunlaştıkları, daha çok hangi kaynaktan geldikleri ve kimlere gönderildikleri gibi temel parametreler çerçevesinde içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu analiz yapılırken, gönderilen mektup ve telgraflar, içerdikleri mesajın niteliğine göre 5 başlık altında sınıflandırılmıştır: “Destek”, “Eleştiri”, “Öneri”, “Teşekkür”, “Müdahale İsteği”. Hükümetin veya başbakanın Kıbrıs konusunda izlediği politikayı, verdiği beyanatları, bu husustaki her türlü çabasını desteklediği, bu konuda memnuniyet duyduğu mesajını içeren belgeler “Destek” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Hükümetin izlediği politikayı eksik/yanlış bulduğunu, beğenmediğini belirten mektup/telgraflar “Eleştiri” kategorisi altında toplanmıştır. Kıbrıs konusunda izlenebilecek çeşitli politikaları tanımlayan öneri ve talepler “Öneri” kategorisi altında sınıflandırılmıştır. Başkaca herhangi bir mesaj içermeyip sadece hükümetin Kıbrıs konusundaki tutum ve davranışlarına minnet bildiren mektup ve telgraflar ise “Teşekkür” başlığı altında incelenmiştir. “Müdahale İsteği” kategorisinde ise, hem Kıbrıs'a yapılacak bir müdahaleye katılmak için izin isteyen veya hazır olduklarını bildiren, hem de bu yöndeki maddi ve manevi her türlü katkıya ve hükümetten gelecek her türlü emre açık olduğu mesajını içeren mektup ve telgraflar toplanmıştır.

Bu çerçevede 1950-1970 döneminde gönderilen mektup/telgrafların 54'ü Destek, 3'ü Eleştiri, 53'ü Müdahale İsteği, 51'i Öneri ve 13'ü ise Teşekkür mesajı içermektedir.

1950-1959 döneminde en yüksek sayıyla (46) Destek mesajı, bunun dışında 39 Müdahale İsteği, 17 Öneri, 10 Teşekkür ve sadece 1 adet Eleştiri mesajı gönderildiği görülmektedir. Buna karşılık, 1960-1970 döneminde en çok (34) Öneri mesajı gönderilirken, 14 Müdahale İsteği, 8 Destek, 3 Teşekkür ve 2 de Eleştiri mesajı bulunmaktadır.

Mektup ve telgraflar, geliş yerleri ve hangi tarihlerde yoğunlaştıkları açısından da içerik analizine tabi tutulmuşlardır. 1950-1959 döneminde gönderilen Destek mesajı içerikli belgeler yoğun olarak 25 Ağustos-9 Eylül 1955 tarihleri arasında gönderilmiştir. Yoğunluğu taşradan gönderilen bu mesajların içerisinde gruplarca (örgütlü veya örgütsüz) gönderilenler daha yoğundur. Bu destek mesajlarının tamamı Adnan Menderes'in şahsına gönderilmiştir. Bu noktada yurttaşların, dış politika kararlarının başbakanın şahsında belirlendiği ve çözümün onun inisiyatifinde yattığını düşündükleri, bu nedenle de üzerinde etki kurulması gereken kişinin başbakanın kendisi olduğuna inandıkları ileri sürülebilir. Ayrıca yurttaşlar başbakanı kendilerine yakın görmekte, bu yakınlık bazı ifade tarzlarından da anlaşılmaktadır. Müdahale isteği yönünde mesaj içeren belgeler 21 Ağustos 1955 tarihinden itibaren başlamaktadır. Bunların 13 adedi özel kişilerce 26'sı ise örgütlü veya örgütsüz gruplarca gönderilmiştir. Bu gruplar içerisinde tüzel kişiliği olanların gönderdiği mesajlarda daha yumuşak ifadeler

kullanılmakta; “savaşa gönüllü gitmeye hazırız” şeklindeki ifadelerden çok “her türlü maddi ve manevi yardıma hazırız” yahut “emirlerinizi bekliyoruz” biçiminde daha yumuşak ifadeler tercih edilmektedir. Gönderilen tek eleştiri mesajı Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak’tan gelen ve Dr. Fazıl Küçük’ün davranışlarını eleştiren ve şikayet eden mektupta yer almaktadır. Bu eleştiri doğrudan hükümetin Kıbrıs konusundaki politikasına yönelik olmamakla birlikte, Türk hükümetinin Fazıl Küçük ile ilişkileri gözönünde bulundurulduğunda, hükümete yönelik dolaylı bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde gönderilen 17 önerinin 8 tanesi yurtdışındadır. Yurtiçinden gelenler arasında, tek çözüm yolunu, Kıbrıs’ın Türkiye’ye ilhakı olarak gören öneriler daha çok taşradan gelirken; ayrıntılı çözüm önerisi içeren ve/veya daha diplomatik düzeyde yürütülecek barışçıl politikalara işaret eden mesajlar metropollerden gelmiştir. Teşekkür mesajı içeren 10 belgenin tümü özel kişilerce gönderilmiş olup, belli bir yılda yoğunlaşma da söz konusu değildir.

Yukarıdaki analiz 1960-1970 dönemi için tekrarlandığında şu sonuçlara ulaşılmıştır: Destek mesajları yıllara göre dağılımı açısından yaygın olup doğrudan Başbakanın şahsına gönderilmiştir. Bunların 4’ü resmi makamlarca, 3’ü grup ve bir tanesi de özel kişi tarafından gönderilmiştir. Yurtiçinden gönderilenlerin çoğu metropollerden gelmiştir. Yurtdışından gönderilen ve destek mesajı içeren mektup/telgraflar ise, sadece Kıbrıs, ABD ve Arnavutluk’tandır. Bu dönemde Müdahale İsteği kategorisi içerisinde değerlendirdiğimiz mektup ve telgrafların sadece 2 tanesi yurtdışından, geri kalan 12 tanesi ise yurtiçinden gönderilmiştir. Dönem içerisinde bu belgelerin 1964 yılının ilk beş ayında yoğun olarak gönderildiği görülmektedir. Bu mektup ve telgraflar çoğunlukla özel kişilerce gönderilmiş olup, bunların da birçoğu Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in şahsına hitaben yazılmıştır. Bunda Gürsel’in askeri kökenli olması dolayısıyla, askeri müdahale seçeneğine daha yakın olabileceği düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. Müdahale İsteği kategorisi içerisinde değerlendirilen bu mektup ve telgrafların çoğu taşradan gönderilmiş olup, ekseriyetle çarpışmalara gitmek için izin istemektedir. Bu dönemde 34 Öneri içerikli belge, yoğun olarak 1964 yılının Ağustos ve Eylül aylarında gönderilmiştir. Çoğunluğu özel kişilerce yollanan bu mektup ve telgrafların 27 tanesi yurtdışından, özellikle de yabancılar tarafından gönderilmiştir. Yurtiçinden gönderilenlerin ise daha çok metropollerden geldiği görülmektedir. Dönemin ilk yıllarında gönderilen ve Teşekkür mesajı içeren 3 belgenin üçü de Kıbrıs’tan ve resmi makamlarca gönderilmiştir. Bu dönemde 2 adet Eleştiri mesajı içeren belge bulunmaktadır.

Genel Değerlendirme

Yukarıda da değinildiği gibi, Kıbrıs sorunu, 1940’lı yılların sonlarından itibaren Türk kamuoyunun gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Özellikle basının, gençliğin ve Kıbrıs konusunda kurulmuş derneklerin etkin çabalarının bir sonucu

olarak Kıbrıs sorunu, 1950’lerin ortasından itibaren Türk kamuoyunca bir “milli dava” olarak algılanmaya başlamıştır. Hükümet ise, 1950’li yılların ortalarına kadar Soğuk Savaş koşullarını ve Türk-Yunan denge ve dostluğunun bozulmamasını göz önünde tutarak, Kıbrıs sorununa karşı temkinli bir tavır içerisinde olmuş, bu meselenin Türkiye’nin bir meselesi olmadığını ve adada statükonun devamının arzu edildiğini ifade etmiştir. Hükümetin bu tavrı, kamuoyunda oluşan duyarlılık ve adanın eski sahibi olan Türkiye’ye iadesi yönündeki kanaatle tezat oluşturmuş ve kamuoyu bu görüşün bir hükümet politikası olarak benimsenmesini sağlamaya çalışmıştır. Özellikle Kıbrıs ile ilgili olarak önemli gelişmelerin yaşandığı zaman dilimlerinde, kamuoyunun heyecan ve tepkisi daha da yükselmiş ve kendini mitingler, toplantılar ve bu çalışmanın konusunu oluşturan resmi yetkililere gönderilen mektup ve telgrafların yoğunluğu ile göstermiştir. Mektup ve telgrafları incelemede kullandığımız nicel ve nitel analiz sonucunda, özellikle bu dönemlerde bir yoğunluk ve içerik farklılaşması dikkat çekmektedir. Örneğin 1950-1959 döneminde 1955 yılı, mektup ve telgraf sayısının en fazla olduğu yıldır. Bu yıl içinde de Ağustos sonu ile Eylül ayı başlarında yoğunluğun arttığı görülür. Bu dönemde kamuoyunda Kıbrıs’a ilişkin heyecan ve tepkinin arttığı görülmektedir. Bunun nedenleri, Başbakan Adnan Menderes’in 24 Ağustos 1955 tarihli nutku ve bunun kamuoyunca hükümet tavrında olumlu bir değişme olarak algılanması; 28 Ağustos tarihinde Rumların Türklere karşı bir katliam hazırlığında oldukları yönündeki söylentilerin kamuoyunda bir infiale yol açması; bu sıralarda Londra Konferansı’nda Kıbrıs’ın geleceğinin tartışılıyor oluşu ve yaklaşan 30 Ağustos ve 9 Eylül kutlamalarının da kamuoyuna Yunanlılar karşısındaki tarihi zaferleri hatırlatması olarak sıralanabilir. Menderes bu konuşmasında özetle, 28 Ağustos hakkındaki söylentiler dolayısıyla Kıbrıs’taki ırktaşların hiçbir zaman yalnız bırakılmayacağını, Yunanistan’ın “kendi kaderini tayin” kuralının uygulanmasına yaptığı ısrarı hürriyet mücadelesi olarak göstermek istediği, aslında yaptığının bu kuralı irredentist amaçları doğrultusunda kullanmak olduğunu belirterek, Kıbrıs’ın Anadolu’nun bir devamı olmasından dolayı Türkiye’nin güvenliği açısından önem taşıdığını, bu nedenle herhangi bir değişiklik yapılacaksa Türkiye’ye geri verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Ayın Tarihi, Ağustos 1955: 170-173). Menderes’in bu nutku, kamuoyunun kendisinden uzun süreden beri beklediği, Kıbrıs konusu ile daha yakından ilgilenildiğini ve bu konuda kamuoyu ile paralel bir hareket tarzı içerisinde olduğunu gösteren bir açıklamanın nihayet yapılmış olduğu biçiminde algılanarak sevinçle karşılanmıştır. Bu durum, mektup ve telgraflardaki şu ifadelerden de anlaşılmaktadır:

- “Vekarlı ve cesur hareketiniz yalnız Türkiyede değil bütün medeni alemde derin bir intibaya vesile olmuştur” (BCA 030.01.36.220.1/3)

- “...hükümetinizin dinamik kararını aksettiren kıymetli beyanatınız...” (BCA 030.01.36.221.1/6)
- “Kıbrıs hakkındaki mert ve tok sesiniz milli gururumuzun cihanın şuuruna nüfuz eden tarihi bir abidesidir. 30 Ağustos zaferinin otuzuncu (sic.) yıldönümünde aynı zaferin hazzı ve bahtiyarlığı içerisindeyiz” (BCA 030.01.36.220.2/7)
- “Büyük Atatürkümüzün Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir kumandasını[n] devamını teşkil eden Kıbrıs hakkındaki beyanatınız kalplerimizi fethetmiştir” (BCA 030.01.36.220.2/8)
- “...ezeli düşmanımız ve sahte dostumuz Yunanlılara son ihtarınızı sevinçle karşılız” (BCA 030.01.36.220.2/22)
- “Türk milletini şahlandıran meşhur Atatürkün 33 yıl önceki hatıralarını o aziz millete bir kere [daha] hatırlat[manız] ... bütün dünyayı memnun etmiştir” (BCA 030.01.36.220.2/23)
- “...davamızı en mükemmel ve kalplerimizi fetheden bir şekilde ifade buyurdunuz” (BCA 030.01.36.220.2/24)
- “Türk Kıbrıs hakkındaki tarihi nutuk...” (BCA 030.01.36.220.2/27)
- “Kıymetli beyanatınız, yüksek Türk milletinin şan ve şerefini yükseltmiştir” (BCA 030.01.36.220.2/29)
- “Kıbrıs hakkındaki enerjik ve candan davranışınız...” (BCA 030.01.36.220.2/33)
- “Kıbrıs topraklarımıza katmak üzere Londraya giden heyete hayırlı yolculuklar” (BCA 030.01.36.221.1/86)
- “Kıbrıs hakkındaki nutkunuz dünyayı dondurmuş...” (BCA 030.01.36.221.1/77)
- “Tarihi beyanatınız makus talihimizi değiştirmiş ve yarınımız için en büyük ümit ve teselli kaynağı olmuştur” (BCA 030.01.36.221.1/78)
- “Kıbrıs adamız Türktür diyen ve vatan millet hukuku üzerine titizlikle titreyen gözü açık hükümetimizin aslanca hareketi...” (BCA 030.01.36.221.1/18)

Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi, 30 Ağustos ve 9 Eylül kutlamalarının da yaklaştığı bir ortamda, bu nutuk Yunanlılara karşı ikinci bir 30 Ağustos zaferi yaşanması arzusu uyandırmış, hatta nutkun kendisi bizzat böyle bir zafer olarak da değerlendirilmiştir. Bu dönemde gönderilen ve Müdahale İsteği başlığı altında sınıflandırılan birçok mektup ve telgrafta da 30 Ağustos metaforunun sıkça yer aldığı görülmüştür. Bu mektup ve telgraflardan, hem Menderes’in nutkunun etkisi, hem de 28 Ağustos katliam söylentilerinin kamuoyunda yarattığı infial nedeniyle Kıbrıs’ı anavatana katmak için müdahale edilmesi yönünde kamuoyunda bir beklenti oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu mektup ve telgraflarda bu

yönde bir müdahale için hazır olduğu ve gerekli izin ve emrin beklendiği vurgulanmaktadır. Örneğin;

- “...biz Türk gençleri ikinci bir (30) Ağustos zaferini yaratmak istiyoruz” (BCA 030.01.36.221.1/3)
- “Yunanlılara tarihin 33 sene evvel bugündeki hatıralarını bir daha hatırlatmak için emirlerinizi bekliyoruz. Kıbrıs Türküdür.” (BCA 030.01.36.220.2/19)
- “Nice 30 Ağustoslar yaratmış bir milletin evlatları olarak daima sizinle beraberiz” (BCA 030.01.36.220.2/27)

Bu yöndeki mesajların en aşırı örneğini ise bir ilçenin Demokrat Parti eski başkanı tarafından 27 Ağustos 1955 tarihinde gönderilen telgrafta görmekteyiz:

“Gaziler diyarı olan vatanımız bir bütündür. Bu vatana menfi emeller besleyenler haritadan silineceklerini katiyen bilsinler. Türkün mukadder bu imtihanı tarihdekilere hiç de benzemeyecektir. Haritamızı evvelce ünsiyet ettiğimiz yeni yeni ülkelerce tevsîğ [tevsî] ve tezyin edeceğiz. Adımız andımızdır. Türkiye'nin giydiği gömlek dar kumaştan yapılmıştır. Bu gömleğin normal olması için epeyce parçaya ihtiyaç vardır. Bunu bütün dünya böyle bilmelidir. Türkler düğünü çok sever. Bu[nu] mutlaka silahla yaparlar. Çünkü çadırda doğdular. Atta kuşan[m?]ış [?] Türkün muazzam kuvveti sağ avucumuzdadır. Kaderin saati çalarsa bu kuvvet[i] muhal mümkün kılmağa amadeyiz. İşaretinizi bekliyoruz” (BCA 030.01.36.219.1)

1950-1959 döneminde, Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesini öneren, bu konuda hükümete yazılmış ilk mektup niteliğini taşıyan ve 1952 yılında Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Türkiye Milli Gençlik Teşekkülleri ve Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunca ortaklaşa kaleme alınan muhtırada hükümetten şu esaslar çerçevesinde politika izlemesi istenmekteydi:

“...Kıbrıs Adasının tarihî, coğrafi, ekonomik, askerî ve stratejik sebeplerle Anadolu'ya bağlı olduğu ve İngilterenin çekilmesi halinde Türkiye'ye iadesi gerektiği hususundaki Türk görüşünün ilgili devletlere ve bu ziyaretiniz esnasında Britanya Hükümetine açık olarak anlatılması yüksek takdirinize arz olunur... Kıbrıs Türklerinin ekalliyet haklarının teminat altına alınması zaruridir... Kıbrıs Anayasasına bu hususu temin edecek esaslı hükümler konulmasına delâlet buyurulması bilhassa rica olunur...” (BCA 030.01.123.783.8)

Aynı muhtırada, Evkaf mallarının halk tarafından idaresi, okulların daha liberal bir rejime tabi tutulması ve mahalli idareye ve adli teşkilata Türklerin daha geniş ölçüde iştirak ettirilmesi hususlarının da, mümkün görüldüğü takdirde İngiliz Hükümetinin dikkatine sunulması da talep edilmiş, bu konudaki benzer istekler,

Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu tarafından 10 Eylül 1954 tarihinde gönderilen mektupta da tekrarlanmıştır (BCA 030.01.123.785.2).

Bir vatandaşın gönderdiği telgrafta ise, Osmanlı'nın Kıbrıs'ı 1878'de "Kars ve Ardahan geri kazanıluncaya dek" kaydıyla İngiltere'ye verdiği, Lozan Antlaşmasında Kıbrıs hakkında herhangi bir hüküm bulunmamasından ve bugün 1878 Antlaşmasının şartının da ortadan kalkmış olduğu gerekçesiyle artık geçersiz olduğu, bu nedenle de adanın eski sahibi olan Türkiye'ye iadesi gerektiği ileri sürülmektedir (BCA 030.01.36.222.2).

Yukarıda bahsedilen ve Müdahale İsteği içeren mektup ve telgraflar, aynı zamanda içerinde "adanın ilhak edilmesi" isteğini de barındıran öneriler olarak değerlendirilmelidir. Bu konuda ilginç bir ifade tarzı karşımıza şu şekilde çıkmaktadır: "Üçlü Konferansın neticesini çelik süngülerimizin imzalaması için daha ne kadar bekleyeceğiz?" (BCA 030.01.36.221.1/25).

Bazı mektup ve telgraflarda ise barışın korunmasına dikkat çekilmekte ve bu doğrultuda "Statükonun muhafazası" veya adanın, iki halkın barış içinde eşit haklara sahip olarak yaşayacağı bir cumhuriyet olması önerileri dile getirilmektedir. Bu görüşler daha çok yurtdışından gönderilen mektup ve telgraflarda yer almaktadır (BCA 030.01.36.221.1/60; 030.01.6.30.17; 030.01.6.35.7; 030.01.7.39.6; 030.01.7.39.12; 030.01.6.31.1).

Bir DP milletvekili 8 Nisan 1957 tarihinde DP Meclis Grup Başkanlığı'na gönderdiği yazıda, kamuoyunda herhangi bir meselenin "milli dava" olarak algılanmasının önemine dikkat çekmiş ve Batılı hükümetlerin de buna önem verdiğine değinerek şu ifadeleri kullanmıştır:

"...Garp dünyası vakıaları, memleketlerdeki reaksiyonların derecesile ölçmekte, hüküm ve kararlarını da ona göre vermektedir. Şu hale göre, Hükümetimiz kendisine düşen vazifeyi kendi fonksiyon ve salahiyetlerinin hududları içinde ifaya çalışırken B.M.M. ince de gereği gibi bir reaksiyon gösterilmesi lüzumuna kanaat getirmiş bulunuyorum. Bunun için de en müessir yolun, Mecliste Kıbrıs mevzuu üzerinde umumi bir müzakere açılması olduğuna kaniim" (BCA, 030.01.50.303.2).

Bu dönemde rastladığımız en ilginç öneri ise, adayı beton bloklarla Türkiye'ye bağlamak isteyen bir vatandaşın önerisidir:

"Selim Sarper geçen haftaki müdafaasında adanın jeolojik durumunu izah ve sivri ucunun İskenderun ve Mersin'den ayrılmış ve bu suretle anavatandan kopmuş bir parça olduğunu ispat etmek istediler. Benim fikrimce 40 mil civarında olan adayı muhtelif ayaklar üzerine istinat ettirilen ama trenle sahile bağlayabilmek veya yakın bir atide bağlanacakmış gibi göstererek düşmanlar üzerine kat'i ve susturucu bir tesir yapmaktır... Sokulu bugünkü teknik vesait yokken dahi Hazar Deniz ve ülkesini Karadeniz'e bağlamak istemiştir. Nihayet 5000 kilometrelik Seddiçin de

malumdur. Göksu üzerine esasen yapılmış bulunan Göksu barajından tahrik kudretini almak suretiyle süratle donan nevinden Taşucuna yapılacak bir çimento fabrikası ile Kıbrıs istikametine yürüyen iki paralel beton rıhtım yol ve bunların arasını takriben her milde bir birleştirerek bloklara ayırmak (yani hat ve travers gibi) ve her bloka Göksuyu çevirerek masrafsız olarak ırmağın Toroslardan getirdiği muazzam teressübatla doldurmak böylece denizden kazanılan ikinci bir ada elde etmek mümkündür” (BCA 030.01.37.226.3)

1959 yılına gelindiğinde, Zürih ve Londra Anlaşmaları'nın bir sonucu olarak, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile adada nihai bir çözüme ulaşılabacağı düşünülüyordu. Hem bunun etkisi, hem de 1960 askeri müdahalesi sonrasında Türk kamuoyunun iç meselelerle meşgul olması, kamuoyunun genelinde Kıbrıs'a yönelik ilgiyi nisbi olarak azaltmıştı. Bununla birlikte 1963 yılının sonlarında Kıbrıs'ta ortaya çıkan anayasa tartışmaları ile başlayan gerginlik, Aralık ayında toplumlararası çatışma ve şiddete dönüşmüş ve Kıbrıslı Türkler üzerindeki baskının artışının yanı sıra 1960 düzeninin temelinden yıkılması, Türk kamuoyunun konuya olan ilgisini yeniden canlandırmıştır. Bu canlılığı, 1963 yılının sonlarında tekrar hız ve yoğunluk kazanmaya başlayan mektup ve telgraflardan da izleyebilmekteyiz. Yoğun olarak 1964 yılında gönderilen bu mektup ve telgrafların “Müdahale İsteği” mesajını içerenleri, daha çok yılın ilk beş ayında yoğunluk arz etmektedir. Bunun nedeni, Kıbrıslı Türklere yönelik baskı ve şiddetin 1963 yılı sonunda başlayarak gittikçe artmasının bir sonucu olarak Türk kamuoyunda konuya ilişkin duyarlılık ve hassasiyetin de artması ve müdahale isteğinin yeniden gündeme gelmesidir.

Müdahale için hazır olduğunu belirten mektup ve telgraflar oldukça farklı toplumsal kesimlerden gelmiştir: Eski muharıpler, öğretmenler, Bosna Hersek ve Sancak Müslümanları, kız ve erkek öğrenciler, köylüler, vs. Bunlar arasında Adana Belediyesinde zabıta memuru olduğunu belirten bir vatandaş, kendisine bir gazeteci kartı ve bomba temin edilmesi halinde Makarios'u öldürerek “Kıbrıslı kardeşlerimizin” öcünü almak için hazır olduğunu belirtmektedir (BCA 030.01.22.128.3/2).

Bu dönemde, “Öneri” mesajı içeren mektup ve telgraflar özellikle 1964 yılının ikinci yarısından itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bunun nedeni, 1964 yılının Mayıs ayından itibaren adada toplumlararası şiddetin nisbi bir azalma eğilimine girmesine bağlı olarak Türk kamuoyundaki tepkiselliğin azalması ve uluslararası kamuoyunda çözüm yönündeki beklentilerin artışıdır. Bu önerilerin çoğunun yurtdışından gelmesi, uluslararası kamuoyunun da konuyla yakından ilgilendiğini göstermektedir. Yine bu dönemde önerilerin, bir önceki döneme göre çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Bu önerilerin bir kısmında Türkiye'nin diplomatik yollardan soruna bir çözüm bulması tavsiye edilerek çabaların BM nezdinde yoğunlaştırılması, askeri çözümlerin dışlanması ve Yunanistan'ın

kınanması talep edilmekte ve bazı önerilerde de iki halkın barış içerisinde bir arada yaşamasına özel bir vurgu yapılmaktadır (BCA 030.01.22.127.17; 030.01.8.46.27; 030.01.64.394.2; 030.01.124.794.5; 030.01.8.45.30; 030.01.8.45.7M; 030.01.8.45.20). Bunu en açık ve kesin bir dille ifade eden, 27 Aralık 1967 tarihinde bir Rum tarafından gönderilen mektuptur:

“Türk Amerikan İngiliz Hükümetleri ile Faşist Yunan cuntasından Kıbrıs’tan ellerini çekmelerini Türk hükümeti vasıtasıyla talep ediyoruz... Türk hükümetinin talebi burjuva hükümetlerin kendi halklarını aldatmak için giriştikleri mutad oyunlardan biri veya Yunan cuntasını ayakta tutabilmek için NATO tekelcilerinin arzusuyla yapılmış emperyalist bir manevra değilse-ki değilmiş gibi görünüyor-bu hükümetin Yunan cuntası kadar Batılı efendilerin emrinde olmadığını gösterir. Kıbrıslı Türk ve Yunanlılar bağımsız olmalı ve barış içinde yaşamalıdır... Kıbrıs ve Türk hükümetlerinin aralarındaki ilişkiler Kıbrıs’ta ahengi sağlarsa bundan bütün milletler memnun olacaklardır” (BCA 030.01.38.228.14).

Yurtdışında yaşayan bir Türk tarafından yazılan bir mektupta ise, Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki haklılığını anlatabilmek için Amerikan kamuoyu nezdinde tıpkı Yunanlılar gibi propaganda çalışmaları yapması gereğine dikkat çekilerek şöyle denmektedir:

“Olayı kan dökmeden çözmeliyiz... Sesimizi duyurmak için sert ve kesin diplomatik çarelere başvurmak gerekirse onları da arayıp bulmalıyız... Kıbrıslı Rumların ve Yunanlıların davalarının 120 bin Türkü Yunan tebaası yapmak olduğu açığa çıkarılınca mesele kalmayacaktır. Tarafsız çevreler kazanılınca bunlar da bizim davamızı savunur hale geleceklerdir. Diğer bir deyişle, Yunanistan’ın Anadolu’yu kuşatma hakkını kullanmak üzere anayurdundan 900 kilometre uzaklara sarkmasının gülünçlüğü NATO komutanlığı, BM genel sekreterliği veya Dünya Kiliseler Birliği’nin kararlarıyla değişemez. O halde önemli olan kamuoyunu ele geçirmektir. Türk hükümeti çaresiz kalarak rıza gösterse bile Kıbrıs’taki Türklerin Yunan tebaası olmaksızın ölümü tercih edecekleri Amerikan hükümeti tarafından bilinseydi Bay Johnson, Anadolu’nun bu son adasını Yunanistan’a vermek üzere dost Ankara hükümetine baskı yapmak cesaretini kendinde bulamazdı” (BCA 030.01.22.129.6/8).

Batı Pakistan’dan gönderilen bir mektupta ise, barışçıl müzakerelerle çok fazla zaman kaybedildiği, büyük güçlerin müdahale riski bulunmadığı ve dünya kamuoyunun da Makarios’un karşısında olduğu bir ortamda Kıbrıs’ın Türkiye tarafından tamamen işgal edilmesi gerektiği belirtilmekte, bu altın bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (BCA 030.01.83.526.10). Türkiye’den gelen bazı

mektuplarda ise küçük bir bahane ile saldırıya geçilmesi, Kıbrıs'la yetinilmeyip 12 Adalar ve Batı Trakya'nın da Türkiye katılması ve hatta Patrikhane'nin de Türkiye dışına çıkarılması önerilmektedir (BCA 030.01.23.133.7/3; 030.01.23.133.7/4). Bazı mektuplarda ise bu ilhak girişiminin diğer devletlerce engellenmemesi veya Türkiye'nin bazı ittifak antlaşmalarına (NATO, CENTO) halel gelmemesi için gizlice yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (BCA 030.01.8.45.35; 030.01.22.129.6/12).

Özellikle yurtdışından gönderilen bazı mektuplarda ise Türkiye'nin Kıbrıs'la ilişkisini keserek adayı Yunanistan'a bırakması önerilmektedir. Bunların bir kısmında adada yaşayan Türklerin başka bir yere (Anadolu'ya veya Türkiye tarafından işgal edilmek suretiyle 12 Adalara) nakli öngörülürken, bazılarında ise Kıbrıslı Türklerin Yunan idaresinde daha rahat yaşayacakları vurgulanmaktadır (BCA 030.01.8.46.34; 030.01.8.46.13; 030.01.8.46.41; 030.01.8.46.38; 030.01.9.52.6).

Bu dönemde rastladığımız en ilginç öneri ise Kıbrıs'taki kral ailesi olan Lusignanların son ferdi olduğunu iddia eden Mustafa Şevki Lusignan tarafından dile getirilen öneridir. Lusignan, bu önerisinde, Kıbrıs'ta her biri muhtar yönetimler olan bir federasyon kurulması gerektiğini belirterek şu şekilde devam etmektedir:

“... her iki cemaatten muayyen zamanlarda seçilecek devlet ve hükümet başkanlık görevleri Rumların başkanlık devrelerine isabet edecek devrelerde durum Türkler için bugünkü durumdan farklı olmayacağı aşikar olduğundan başkanlığın bir cumhurbaşkanına değil, Rumların da ailem durumu sebebiyle itiraz etmeyeceği bir prenslik veya krallık altında toplanması federe devletlerin başvekilleri tarafından muhtar olarak idaresi elzemdir. Ve bu prenslik veya krallığa ailevi durumunun nedeniyle seçilmem düşünülebilir. Ayrıca Lusignan ailesinin Türk ve Müslüman son ferdi olan ben böyle bir mevkide Kıbrıs adasında istikballeri uğruna çok ızdırıp çekmiş Türklerin refah ve saadetlerini temin için şahsi, maddi ve manevi imkanlarımla gayretle çalışacağıma inanmanızı rica ederim. Kıbrıs[ın] bu formülle salaha sulha kavuşması son çaredir” (BCA 030.01.8.46.6).

1960-1970 döneminde Eleştiri mesajı içeren 2 adet belge bulunmaktadır. 31 Ocak 1964 tarihinde Londra Kıbrıs Türklerinden İnönü'ye gönderilen telgrafta, hükümetin Kıbrıs konusunda yeterince çabalamadığı, Kıbrıs “kumarını” kaybetmekte olduğu, vatan parçasını terk edip NATO'yu sokarak tehlikeyi daha da arttırdıkları belirtilerek, eğer korkaklıktan başaramayacaklarsa askere veya başkasına bırakmaları talep edilmektedir (BCA 030.01.8.45.3). Yine 08 Ağustos 1964 tarihinde Baf'tan gönderilen bir mektupta ise şu ifadeler yer almaktadır:

“Bugün Kıbrıs hakkında[k]i tutumunuzla hainlerin ve harislerin yara[t]mağa muvaffak oldukları cereyan[a] mukavemet

edemediğimizi görmekle üzülyorum. Hükümet olarak millet ve fert olara[k] aklımızı başımıza toplamalıyız. Realist olmalıyız. Haksız bir davanın peşinde olduğumuzu kabul etmek büyüklüktür. Sizi İkinci Cihan Harbinin mes[u]lü Hitler yapmağa çalışan fena niyetlilerin ağına düşmemeniz için ikaz etmeği bir vazife bilirim” (BCA 030.01.8.46.25).

1950-1970 döneminde gönderilen tüm mektup ve telgraflara söylem analizi yönteminin uygulanması ile, Türk kamuoyunda Yunanlı ve Kıbrıslı Rumların nasıl tanımlandığı, Kıbrıs sorununun ve Kıbrıs’ın statüsünün nasıl algılandığı, Kıbrıslı Türklerle olan yakınlığın nasıl ifade edildiği ve yöneticilere ilişkin algılamamanın biçimine yönelik çıkarsamalar yapılması da mümkündür.

Yapılan söylem analizinde Yunanlı ve Kıbrıslı Rumlara yönelik olarak; *“son zamanlarda Kıbrıs üzerinde namütenahi hayallere dalan Yunan saldırganlar”*; *“ezeli düşmanımız ve sahte dostumuz Yunanlılar”*; *“Kıbrısımıza dil uzatan zalimler”*; *“Kıbrıs’a göz diken soysuz Yunan palikaryaları”*; *“milli şiarımızı baltalayanlar”*; *“ezeli düşmanımız olan melun Yunanlılar”*; *“palikaryalar”*; *“eski kölelerimiz”*; *“tarih boyunca bize fenalık yapmaktan kalmayan ve zaman zaman bu melanetleri nükseden iki yüzlü ve dost görünen Yunanlılar”*; *“kızıl papaz Makarios ve hempaları”*; *“insanlığın yüzkarası olan hainler”*; *“Rum barbarlar”*; *“müstebitler... iflah olmaz şoven haydutlar ile kara tethiş unsurları... ezeli düşmanlarımız”*; *“kafirler”*; *“milli düşmanlarımız”*; *“Atina’nın müfrit milliyetçi Rumları”*; *“melun papaz Makarios ve onun şerirleri”*; *“Kıbrıslı Türklere karşı tarihi bir nefret hissi taşıyan kahir bir ekseriyet”*¹ ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak kamuoyu nezdinde Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumlara yönelik büyük bir öfke olduğu, zaten hiçbir zaman dost olmayan ezeli bir düşman olarak algılandıkları sonucuna ulaşmak mümkündür. Yunanlılara ve Kıbrıslı Rumlara yönelik bu olumsuz bakışta, bazı ifadelerde geçmişte yaşanan bazı sorunların, bazılarında ise din farklılığı veya “komünist” algılamasının ön plana çıktığı görülmektedir. Türk-Yunan ilişkilerinde Türk tarafı mağdur, Yunanlılar ise saldırgan ve suçlu olarak algılanmaktadır.

Yine bu mektup ve telgraflardan, bunları gönderenlerin Kıbrıs sorununu bir “dava” olarak gördükleri, kimilerinin buna bir kutsallık atfettiği, kimilerinin ise “milliliğine” dikkat çektiği anlaşılmaktadır. Kullanılan ifadelerden bazıları şöyledir: *“milli mücadele”*; *“asil Kıbrıs davası ... kutsi dava”*; *“yüzbin Türkün yaşadığı Kıbrıs davası”*; *“halledilemeyen Kıbrıs davası”*; *“hükümetin önplanda ele aldığı Kıbrıs davası”*; *“bütün Türkleri ilgilendirmesi gereken bir dava”*.²

Bu mektup ve telgraflarda Kıbrıs’ın Anadolu’nun bir devamı ve vatanın ayrılmaz bir parçası olarak algılandığı ve stratejik, tarihsel, coğrafi ve etnik nedenlerle adanın “Türk” olarak kabul edildiği görülmektedir. Bunda belki de en önemli nedenin, adanın daha önce Osmanlı egemenliği altında bulunması ve bunun Türk toplumunun zihinsel haritasında canlılığını koruması olduğu söylenebilir: *“Anavatanımızın bir parçası olan Kıbrıs”*; *“Kıbrıs Türktür, dünya*

durdukça Türk kalmalıdır”; “vatanımızın bölünmez biricik yeşil Kıbrısı”; “vatanımızın devamı olan adalarımız”; “aziz Atatürkün gençliğe emanet ettiği anavatanın bir parçası olan Kıbrıs”; “mukaddes vatanımızın ezeli ve ebedi parçası olup bağrında binlerce Türkü barındıran Kıbrısımız”; “Anadolumuzun bir devamı olan Kıbrıs”; “yurdumuzun kalbi olan yeşil Kıbrıs”; “Kıbrısımız, Yeşil ada”; “vatanımızın ve 24 milyon Türkün devamı bulunan Kıbrıs adası”; “bir vatan parçası”; “kardeş Kıbrısımız”; “Türkiyemizin can damarı olan yeşil Kıbrıs Adası”³

Kıbrıs’a yönelik algılama bu yönde iken, Kıbrıslı Türklere yönelik algılamalarda düzey farklılaşmaları görülmektedir. Kimi ifadeler, herhangi bir uyrukluk bağına dikkat etmeksizin Kıbrıslı Türklere vatandaş olarak bahsetmekte, kimileri kanbağına ve etnik bağlara vurgu yaparak soydaşlığı önplana çıkarmakta, kimileri ise din bağına dikkat çekmektedir. Bu ifadeler şu şekildedir: “Kıbrıslı Kardeşlerimiz”; “Kıbrısta bulunan Türk kardeşlerimiz”; “adanın kanımızı taşıyan sahipleri”; “Kıbrıslı ırkdaşlarımız”; “Kıbrıstaki Türk vatandaşlarımız”; “Kıbrıstaki Türk ahalisi... din kardeşlerimiz”; “Kıbrıstaki soydaşlarımız”; “Müslüman kardeşlerimiz”⁴

Sonuç

1950’li yıllardan itibaren, Türkiye’de hız kazanan “modernleşme” süreciyle birlikte gelişen, siyasal katılım yönünde yoğun bir talep içerisine giren ve sadece iç politikaya ilişkin sorunlarda değil, dış politika konularında da aktif hale gelen bir kamuoyu oluşmuştur. Kamuoyunun en ilgisiz kesimlerini dahi dış politika ile ilgilenmeye teşvik eden konu şüphesiz Kıbrıs sorunu olmuştur. Yukarıda yapılan söylem analizinin de ortaya koyduğu gibi, Kıbrıs’ın eski bir Osmanlı toprağı olması, orada “soydaşların” yaşıyor olması, ayrıca komünist tehlikenin sürekli gündemde tutulduğu bir ortamda bu sorunun da bu çerçevede değerlendirilmesi ve “eski bir düşman” olan Yunanistan’ın da konu ile ilgisinin bulunması Kıbrıs konusunu Türk kamuoyunun yoğun ilgi gösterdiği ve bir “milli dava” olarak sahiplendiği bir dış politika sorunu haline getirmiştir. Kamuoyu bu soruna olan ilgisini ve politikaların belirlenmesine yönelik etkileme çabalarını, dernek faaliyetleri, mitingler ve toplantıların yanı sıra doğrudan doğruya ve anında bir etki/görüş iletme aracı olan yöneticilere mektup ve telgraf gönderme yöntemini de kullanarak göstermiştir.

Bu mektup ve telgrafları konu alan bu çalışmamız sonucunda, mektup ve telgraf gönderme eyleminin bazı zamanlarda yoğunlaştığı ve bunların içerdikleri talepler, mesajlar ve söylemleri açısından farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu zamanlar genelde Kıbrıs konusunda kamuoyundaki tepkiselliğin ve heyecanın arttığı dönemlerdir. Bu artışın nedeni ise çoğunlukla Kıbrıs’taki Türklere yönelik baskının artması ve/veya Kıbrıs’a ilişkin uluslararası düzeyde önemli bir karar arifesinde olunması ile adanın Yunanistan’a ilhakı tehlikesinin yoğun bir biçimde algılanması ve bunun engellenmesi çabasıdır. Bu nedenle 1955 yılının

Ağustos ve Eylül ayları ile 1964 yılının ilk yarısı telgraf ve mektup gönderme açısından yoğunluk arz etmekte ve bu dönemdeki belgelerde “Müdahale İsteği” içeren mesajlar ön plana çıkmaktadır. 1950-1959 döneminde yurtiçinden gelen “Öneri”ler daha çok adanın Türkiye’ye iadesini talep etmekte iken, yurtdışından gelen “Öneriler” ise sorunun barışçıl yollardan, soruna taraf üç ülkenin bağlı buldukları ittifak ilişkileri içerisinde çözümlenmesi gereğine işaret etmektedirler. Bunda o dönemde adanın İngiltere’nin egemenliğinde bulunmasının ve çözümü sağlayacak olan temel aktörün de İngiltere olarak algılanmasının etkili olduğu düşünülebilir. Bu açıdan bu dönemde öneriler açısından büyük bir çeşitliliğin söz konusu olmadığı söylenebilir. Buna karşılık, 1960-1970 döneminde sorunun sık sık BM’de ele alınması ve çatışma ihtimali nedeniyle uluslararası barış ve istikrarın tehdit altında olması, uluslararası kamuoyunun konuya ilgisini daha da arttırmış ve daha çok yurtdışından gönderilen bu önerilerin çeşitliliği de artmıştır. 1950-1959 döneminde özellikle Menderes’in nutkundan duyulan memnuniyet nedeniyle destek mesajları yoğun bir biçimde görülürken, 1960-1970 döneminde çoğunluğu yurtdışından olmak üzere öneri içeren mesajlar yoğunluktadır. Her iki dönemde de müdahale isteği, taşradan gelmiştir.

1955 sonrasında kamuoyunun Kıbrıs konusunda bir suskunluk içerisine girmesinde, 6-7 Eylül olayları ve bu dönemde ilan edilen sıkıyönetim nedeniyle birey ve/veya grupların kanaat ve tepkilerini belirtmekten çekinmelerinin yanı sıra, kamuoyunun artık tamamen hükümetin Kıbrıs konusunda angaje olduğunu ve inisiyatifin artık hükümette olduğunu düşünmesi de etkili olmuştur. 1960’lı yılların başlarından, çatışmaların başladığı 1963 yılı sonlarına kadar kamuoyu Kıbrıs sorununda “nihai çözüme” ulaşıldığını düşündüğünden, konuya ilgisinde nisbi bir azalma görülmüştür. Nitekim, bu dönemde özel ve tüzel kişilerden herhangi bir mektup/telgraf gönderilmemesi de bunu göstermektedir.

Bir siyasal katılım biçimi olarak mektup/telgraf gönderme yönteminin, özellikle 1950-1959 dönemi gözönüne alındığında, taşra tarafından yoğun bir biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun olası bir nedeni dernekleşme, mitingler düzenleme gibi faaliyetlerin, sahip olduğu koşullar nedeniyle kentlerde daha kolay yürütülebilmesine karşın, bu tür faaliyetlerden uzak kalan ve bu tür etkinliklerle sesini “Ankara”ya duyurmasının mümkün olmadığını düşünen yurttaşlar için mektup ve telgraf göndermenin, doğrudan, bireysel olarak da gerçekleştirilebilen ve “hedefini bulan” bir eylem türü olarak algılanmasıdır. Yurtiçinden gönderilen mektup ve telgrafların bölgelere göre önemli bir yoğunluk ve nitelik farklılaşmasına uğramamış olması, yukarıda belirttiğimiz modernleşme süreciyle birlikte ilginin yerel düzeyden ulusal düzeye çıkışını hızlandırması argümanını doğrular niteliktedir. Bu konuda yapılabilecek bir başka tespit ise, Kıbrıs konusunun Türkiye’nin her yerinde benzer duygu ve kanaatlere yol açması ve bunun da bir “milli dava” olarak benimsendiğini kanıtlamasıdır. Bu açıdan görülen tek farklılık, taşradan gönderilen mektup ve

telgraflarda daha heyecanlı ve tepkisel ifadeler yer alması, müdahale isteğinin öne çıkmasına karşılık, ayrıntılı çözüm önerileri/görüşler içeren mektup/telgrafların daha çok metropollerden gönderilmesidir. Bunda tam belirleyici olmamakla birlikte, taşra ve metropollerde sosyo-kültürel ve ekonomik düzeylerin farklılaşmış olmasının etkili olduğu söylenebilir. Hükümetin, kamuoyunun beklentilerini karşıladığı dönemlerde destek ve teşekkür mesajları yoğunlaşmakta, bu da, kamuoyunun gelişmelerden duyduğu memnuniyeti ortaya koymaktadır. Ayrıca eleştiri mesajlarının iç kamuoyundan hiç gelmemesi dikkat çekicidir. Buradan yola çıkarak, yurttaşların karar alma sürecini eleştirerek etkileme yolundan çok belli bir görüşü benimsetmeye yönelik telkinlerde bulunma ya da varolan politikayı olumlama yoluna gittikleri söylenebilir.

Öte yandan incelenen bu mektup ve telgrafların daha çok özel kişiler tarafından gönderilmiş olması da, daha önce belirttiğimiz üzere, bu yöntemin bireysel ve doğrudan bir tepki ve kanaat iletmede kolaylık sağlayan bir yöntem olması özelliğini doğrulamaktadır. Bu yöntemin gruplar tarafından yoğun bir biçimde kullanılıyor olması da bu sonucu değiştirmemektedir; zira çoğunlukla bu tür metinler bir veya birkaç kişi tarafından hazırlanmaktadır ve bunun altına imza koyma da bireysel bir eylem olarak ortaya çıkmaktadır. Yine, bu yöntemin sağladığı bir başka avantaj olan “isimsiz gönderilebilme” de, bireylerin tepki ve kanaatlerini daha özgür bir biçimde dile getirebilmelerine imkan verebilmektedir. Aynı biçimde, bu mektup ve telgrafların çoğunlukla doğrudan başbakanın şahsına gönderilmesi, kamuoyunun bir yandan başbakanı dış politika kararlarının alınması ve uygulanmasında en yetkili kişi olarak gördüğünü, diğer yandan da hitap tarzlarından anlaşıldığı üzere, onu kendilerine yakın hissettikleri ve onu doğrudan ilişki kurabilecekleri biri olarak algıladıklarını göstermektedir.

Yapılan söylem analizinde ise Türk kamuoyunda Yunan ve Rumlara ilişkin saldırgan ve genelde olumsuz bir algılamının bulunduğu, Türklerin haklı ve mazlum oldukları, Kıbrıslı Türklerin Anadolu’da yaşayan Türklerden ayrı görülmediği, Kıbrıs’ın anavatanın bir parçası olarak ve “Türk” olarak görüldüğü, Kıbrıs sorununun ise bir milli dava olarak algılandığı tespit edilmiştir.

Notlar

¹ Bu ifadeler şu belgelerden alınmıştır: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.36.220.2/21; 030.01.36.220.2/22; 030.01.22.128.3/1; 030.01.38.228.4; 030.01.64.394.2; 030.01.22.129.6/10; 030.01.36.221.1/12; 030.01.40.236.20/3; 030.01.40.236.20/1; 030.01.22.129.6/17; 030.01.36.221.1/80; 030.01.36.221.2/39; 030.01.24.136.4/1; 030.01.36.221.1/17; 030.01.36.221.2/36; 030.01.40.236.20/2; 030.01.36.221.1/69; 030.01.36.221.1/63; 030.01.36.221.1/60; 030.01.36.221.1/54; 030.01.36.221.1/10; 030.01.36.221.1/11; 030.01.36.221.1/16.

² Bu ifadeler şu belgelerden alınmıştır: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.22.129.6; 030.01.36.221.1/6; 030.01.36.220.2/31; 030.01.36.221.1/73; 030.01.36.221.1/80; 030.01.64.394.2

³ Bu ifadeler şu belgelerden alınmıştır: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.36.221.1/60; 030.01.36.220.2/15; 030.01.36.220.2/24; 030.01.36.221.1/60; 030.01.36.221.1/26; 030.01.36.220.2/27; 030.01.36.221.1/85; 030.01.36.221.1/82; 030.01.36.220.2/11; 030.01.36.221.1/10; 030.01.36.220.2/28; 030.01.36.221.1/87; 030.01.36.220.2/29; 030.01.36.221.1/81; 030.01.36.221.1/69; 030.01.36.221.1/68; 030.01.36.221.1/63; 030.01.36.221.1/12; 030.01.22.129.6; 030.01.22.128.3/2; 030.01.23.133.7/5; 030.01.24.106.4/1; 030.01.36.221.1/11.

⁴ Bu ifadeler şu belgelerden alınmıştır: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.64.194.1; 030.01.36.220.2/28; 030.01.40.236.20/2; 030.01.22.129.6/10; 030.01.36.220.2/15; 030.01.36.221.1/17; 030.01.36.221.1/3; 030.01.36.220.2/26; 030.01.1.2.6/20; 030.01.36.221.1/87; 030.01.36.221.2/44; 030.01.64.394.2; 030.01.37.226.3/1; 030.01.22.129.6; 030.01.40.236.20/3; 030.01.72.454.1; 030.01.22.128.3/1.

Adnan Menderes'in Kıbrıs Üzerine Konuşmalarının Analizi

Halil ERDEMİR*

Giriş

Kıbrıs, Akdeniz'in kuzeydoğu bölümünde Türkiye'ye 64 km, Suriye'ye 96 km, Mısır'a 400 km ve Yunanistan'a 770 km uzaklıkla bölgesinde son derece önemli stratejik bir adadır (Özey, 2004: 209-220). Büyüklüğü Samsun ili kadar olmasına rağmen bölgedeki güç dengelerinin oluşumunda ve çatışmalarında hayatidir. Kıbrıs'a hâkim olan güç bölgedeki ekonomik ve politik gelişmelerde etkin olabilmektedir. Kıbrıs'taki güç bölgedeki ikili ve çoklu çıkar çatışmalarını artırabilmekte ya da farklılaştırabilmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının faaliyete geçmesi, mevcut Kerkük-Yumurtalık boru hattının bölgedeki enerji aktarımındaki katkısı ve önemi daha da artmıştır. Avrupa'nın güvenli ve devamlı olabilecek enerji kaynaklarına ihtiyacı her geçen gün daha da artmaktadır. Kıbrıs ve yakın çevresinin, Avrupa-Asya-Afrika arasındaki enerji koridoruna, doğrudan kendisinde yer alması bile, yakınlığının ticarî ve siyasî önemi yadsınamaz. Gerçekten Kıbrıs sahip olduğu stratejik ve ekonomi-politik özellikleri sebebiyle, bölgede daima önem arzeden ve çevresindeki ülkeler kadar dışarıdakilerin de iştahını kabartan bir karadır.¹

Kıbrıs, Türkiye için dost olmayan güçlere karşı savunmasında vazgeçilemez önemli bir adadır. Kıbrıs'ın düşmanlığı, Türkiye'nin sadece uluslararası denizlere açılmamasını değil, aynı zamanda güney sahillerini baştan başa tehlikeye atması anlamına gelebilmektedir (Öztürk, 2004: 1-7).²

Osmanlı Devleti'nin 1878 yılında Büyük Britanya İmparatorluğu ile yapmış olduğu bir anlaşma gereğince Kıbrıs geçici olarak İngiliz himayesine bırakılmıştır. İngiltere, adayı elde etmek için pek çok diplomatik manevralar gerçekleştirmiş, Türkiye'nin zayıf olduğu bir dönemde Kıbrıs'ı topraklarına kattığını tek taraflı olarak ilan etmiştir. Türkiye'nin yetkilileri de bu oldu-bittiyi kabullenmek zorunda kalmışlardır. İngilizler millî menfaatleri doğrultusunda geliştirdikleri 'sinsi' politikalarıyla, adadaki Türk nüfusunu azınlık haline düşürerek Türk nüfuzunu kırmayı başarmışlardır. Adada İngiliz hâkimiyetinin yerleştirilmesiyle İngiltere'nin bölgedeki genel ve özel çıkarlarında etkin kullanım gerçekleştirilmiştir (Karadağ, 2004: 15; Alçıtepe, 1991: 16-25).

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan kazananlar grubunda çıkmasına rağmen savaşın olumsuz ekonomik ve sosyal etkisinden kurtulamamıştır. İngiltere'deki sıkıntılar zorunlu harcamaların kısılmasını, ekonomik getirisinden çok götürüsü olan ve problem üreten sömürgelerinden kurtulmayı gerekli kılmıştır. Diğer

tarafından İngiltere'nin içinde bulunduğu zor durumun artmasına sebep olan bazı kolonilerin İngiliz egemenliğine karşı bağımsızlık mücadeleleri vardır. İngiltere karşılaştığı savaş sonrası ikilemi, bir taraftan uluslararası prestijini korumakken diğer taraftan yük olan kolonilerden kurtulmak için çalışmaktadır. Kolonilerdeki hâkimiyetin devamlılığı için insan kaynağına ve ekonomik desteğe ihtiyaç duyulmakta, ama bunu sağlayamamaktadır. İngilizler çıkmazdan kurtulmanın en kazançlı şekli üzerinde çalışmış ve kolonilerle bağlantının herhangi bir şekilde devam etmesinin sağlanmasına, ancak İngiltere'ye bunun ekonomik yük getirmemesi şeklinde karar kılınmıştır. Hindistan başta olmak üzere pek çok bölgeden ve ülkeden 1940'lı yılların ikinci dönemi ve 1950'li yıllarda çekilme gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs'a gelindiğinde İngiltere nasıl çekilebileceği konusunda gerekli tecrübeye sahiptir. Sadece uygun ortam ve zeminin hazırlanması gerekmektedir (Sönmezoglu, 2006: 288-316; Erdemir, 2002: 107-121).³

Türklerin Kıbrıs'ı Türkiye'ye bağlama girişimleri Rumların *enosis* çabaları kadar değildir. Rumlar amaçları için öncelikle İngiliz askerlerine saldırılar düzenlemişlerdir (Çukalas, 1970: 132-206; Mütercimler, 2003: 53-121). İngilizler, Rum teröründen kurtulmak için uluslararası arenada uyguladıkları politikalarını, Kıbrıs'ta Rumlara karşı Türkleri yönlendirmek suretiyle gerçekleştirmişlerdir. Böylece İngilizler adadaki zor durumlarından kısmen kurtulurlarken hâkimiyetlerini devamlı kılabilmişlerdir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşturulmasında uzun ve meşakkatli çalışmalar, çetin tartışmalar ve mücadeleler gerekmiştir (Yeşil, 2001: 51, 59, 63; Burçak, 1988: 89-189; Yaşar, 1987: 5-153; Yılmaz 1990, 7-151). Kıbrıs uluslararası ilişkilerde örnek dersler çıkarılabilecek, üzerinde çalışılması gereken önemli bir konudur. Türkiye'nin doğrudan müdahil olduğu Kıbrıs, üzerinde çalışılan ancak detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulan bir meseledir. Menderes'in Kıbrıs düşüncelerinin analizinin günümüz politikalarını anlamaya yardımcı olması için bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma için Menderes'in konuşma ve beyanatlarını içeren kitap, dergi ve makaleler mümkün olduğunca taranmıştır. Zamanın gazetelerindeki kayıtların yanında TBMM'deki belgeler ve tutanaklar taranmıştır. Konuşmalar tarih sırasına göre ele alınmıştır. Muhteviyatlara mümkün olduğunca girilmemiş, genelde konuşmalar analiz edilmeye çalışılmıştır. Menderes'in Kıbrıs konuşmalarını içeren en derli toplu çalışma Halil Erdemir (H.P. Erdemir ile birlikte) tarafından *Adnan Menderes'in Konuşmalarında Kıbrıs* başlığıyla 2006 tarihinde İzmir'de EBS Basımevinde neşredilmiştir.

Kıbrıs Konuşmaları

Kıbrıs konusunda ilgili taraflardan birisinin açıklama ya da beyanatından sonra diğer taraf da aynı konuda fikrini beyan etme gereği duymuştur. Nitekim, İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs ile ilgili açıklamaları üzerine, Adnan Menderes 20 Aralık 1956 tarihinde Anadolu Ajansı'na (AA) bir beyanatta bulunmuştur. Beyanat,

‘İngiliz sömürgelerinden sorumlu bakan Lennox Boyd’un 19 Aralık 1956 tarihinde yaptığı açıklama ile ilgilidir (Cerrahoğlu, 1998: 13). İki konudan bahsedildiği belirtilmiştir. Kıbrıs’ta İngiliz hakimiyetinin devamlılığının sağlanması ve Lord Radcliff tarafından hazırlanan anayasa taslağının muhteviyatıdır. Adadaki Rum terörist faaliyetlerinin durdurulmasının adanın hukukî statüsündeki değişiklik için ön şart olarak sürüldüğüne dikkat çekilmiştir. Ada halkı kendi geleceğini İngilizlerce uygun görülen şartlar gerçekleşikten sonra oylayarak belirleyebilecektir. Menderes Hükümeti, Radcliff Raporu muhtevası ile ilgili inceleme yapmış ve üzerinde çalışılması gerektiğine karar vermiştir. Kıbrıs halkının geleceğini tayin hususunda oylama yapılabileceğini ve adada iki farklı unsurun bulunduğu İngilizerce tescil edilmesi, Kıbrıs’ta adil bir çözüm için başlangıç noktası olarak değerlendirilmiştir. Menderes Hükümeti, Kıbrıs konusunda İngiltere Hükümeti ile görüşmelere devam etme kararında olduğunu belirtmiştir. Beyanattan adanın taksimine gidilebileceği yönünde değerlendirme olduğu anlaşılmaktadır (Kılçık, 1992: 103-4).

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) 28 Aralık 1956 tarihinde Cihat Baban (İzmir CHP Milletvekili) ve üç arkadaşının Kıbrıs olaylarıyla ilgili soruları üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Dönem:10, Cilt 15, 28 Aralık 1956). Menderes, Kıbrıs ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. İngiltere’nin Kıbrıs’ta ‘self-determinasyon’ prensibini uygulayıp uygulamayacağı, bunun Türkiye’yi ve adadaki Türkleri nasıl etkileyeceği konusu tartışılmıştır. Menderes, “İngiltere’nin self-determinasyon prensibinden vazgeçmediğini, hâlâ yürürlüğe konulabilecek bir prensip olarak adadaki iki unsur için de geçerli olabileceği” şeklinde yorumlamaktadır. CHP İzmir milletvekili Cihat Baban’ın Dışişleri Bakanı’nın söylediği sözleri ‘yanlış anladığından ve çarpıttığından’ bahsederek Kıbrıs meselesiyle ilgili İngiltere’nin ve Türkiye’nin tutum ve davranışlarını açıklamaktadır. “Adada Rumlara bir self-determinasyon hakkı verecek olurlarsa, Türklere de aynı hak tanınacaktır.” Adanın ‘Yunanistan’a verilmesi gibi bir fikrin ne İngilizerde ne de Türklerde olmadığı’ dile getirilmiştir.

Cihat Baban’ın tuzak kurarak, ‘Taksim’de de olsa Türk Dışişleri Bakanı’nın adanın bir kısmının Yunanistan’a gitmesine taraftar mı?’ gibi bir soruyla ‘demogoji oyunu’ yaptığını ve ‘hükümeti kısıtırmaya çalıştığını’ dile getiren Menderes “Taksim meselesinin kesinlikle gözden uzak tutulmadığını ve hayal olmadığını dile getirerek ‘adanın Yunanistan’a gideceği’ fikrinin doğru olmadığını” söylemektedir. Taksim meselesi, halen tartışılmaktadır. Türklerin Kıbrıs’tan ‘vazgeçmesinin mümkün olmadığını’ ve bunun gerekçelerini sıralamaktadır. Türklerin hiçbir şekilde azınlık olarak Rum yönetimine bırakılmayacağını da vurgulamıştır. Adaya verilebilecek olan yönetim şeklinin tartışıldığını, Lord Radcliffe Raporu’nun incelenmekte ve müzakere edilmekte olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin ‘adanın gidebilecek olduğu son yönetim şekliyle ilgilendiğini yoksa adaya verilebilecek muhtariyete odaklanılmadığı’ anlatılmaktadır (Bilge, 2000: 195-208). Adada geçici çözüm yerine kalıcı bir

çözüm için uğraşıldığı anlaşılmaktadır. Muhalefet milletvekillerinin iktidarı sıkıştırmak için çeşitli yaklaşımlar sergiledikleri gözlemlenirken, aynı zamanda konularla detaylı bir şekilde ilgilendikleri de ortaya çıkmaktadır. Zira iktidarın iyice bunaltılabilmesi için konunun ayrıntılarıyla bilinmesi gerektiği ortadadır. Bu durum da konunun enine boyuna tartışılmasını sağlamaktadır. Menderes'in konuya vukûfiyeti ise cevaplarından rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Menderes, "Türkiye'nin ada üzerinde inkâr edilemeyecek haklarının bulunduğunu, bunların ilk defa DP Hükümeti'nce dile getirilerek korunmaya çalışıldığını, CHP'nin böyle bir girişiminin olmadığını" söylemektedir. "Adada bulunan 120,000 Türkün hiçbir şekilde düşman ellere bırakılmayacağı ve Türkiye'de yaşayan 25 milyonun güvenliğinin de ada ile bağlantılı olduğu ve feda edilemeyeceği" beyan edilmektedir. Kıbrıs bir ileri karakol olup Türkiye için önemlidir. "Kıbrıs meselesinin Yunanistan'a bağlama çabalarından sonra ortaya çıktığını, eğer ilgelenilmezse Girit adası gibi Kıbrıs'ın da elden gidebileceği" meselesine dikkat çekilmektedir. Burada CHP'nin yanlış politikaları neticesinde Girit adasının elden gittiğine atıf yapılmıştır. Dolayısıyla DP hükümetlerinin, CHP'nin düştüğü yanlış yapmadıklarını, böylece milli meselelerde CHP hükümetlerine göre daha hassas davranıldığının anlaşılmasına çalışılmaktadır. Menderes Kıbrıs konusunu açıklarken DP hükümetlerinin CHP hükümetlerinden daha fazla millî menfaatleri ön planda tutarak Türkiye'nin çıkarları için çalıştığını ifade etmektedir. Siyasi çatışmaların millî meselelerde de devam ettiği ve kullanıldığı burada görülmektedir.

Menderes, "Türklerin Türk idaresinde yaşamak istemelerinden dolayı bazılarının adadan ayrıldığı" söylemektedir. Burada İngiliz politikaları ve uygulamaları göz ardı edilmiş gibidir. Zira, Kıbrıs'ta uygulanan İngiliz politikaları nedeniyle "Türkler ya Kıbrıs'ta kalıp İngiliz vatandaşı olacaklar" yahut da "Türkiye'ye göçerek Türk vatandaşı olarak kalabileceklerdi". Bu zorlayıcı İngiliz politikası, Türklerin pek çoğunun Türkiye'ye, bazılarının ise zamanla diğer batılı ülkelere göçmesine neden olmuştur. Menderes, İngiliz politasını gerçekleştirdiği şekilden ziyade kendi anlamak istediği şekilde yorumlamaktadır.

"Kıbrıs'ın elden gitmesinin oradaki Türklerin dost olmayan ellerin idaresinde kalması" demek olduğunu ve "Türkiye'nin önemli limanlarının bulunduğu güney sahillerinin de yabancılar tarafından kontrol edileceğini" açıklamaktadır. Bunun Türkiye Hükümeti'nce 'kabul edilemez' olduğunu belirtmektedir. Menderes ve hükümetinin Kıbrıs'ın stratejik değerini bildiklerini ve bunun Türkiye için ifade ettiği anlamı kavradıkları görülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin ticaretinde önemli yeri olan güney limanlarının önlerinin açılması ya da kapanması Kıbrıs adasının kimin elinde olduğu ile doğrudan bağlantılıdır. Burada adanın stratejik önemine ve Türkiye'nin savunmasındaki değerine atıf yapılmaktadır. Gerçekten ada Türk dış ticaretinde, siyasetinde olduğu gibi önemli olabilecek alt yapı ve stratejiye sahiptir.

Diğer taraftan adanın taksim edilmesinin, Türkiye'nin adaya yerleşmesi anlamına geldiğini ve mevcut durumdan daha iyi olacağını ileri sürmektedir. Adanın tamamının Türkiye tarafından talebinin dünya devletleri tarafından kabulünün zor olacağını ve Türkiye'yi gereksiz sürtüşmelere sokacağını söylemektedir. Türkiye'yi gerçekleşmesinin hemen hemen imkânsız gibi görünen bu hususta pek çok devletle karşı karşıya getirebileceğini belirtmektedir. Türkiye'nin adanın taksiminden daha ileriye bir adım atamayacağını açıkça ifade etmektedir. Hâlen İngilizler tarafından hazırlanmış Radcliff Raporu hakkında görüşmelerin ve incelemelerin devam etmekte olduğunu belirterek, Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda planla ilgili çalışmalar yaptığını açıklamıştır. Kayıtlarda “maknil” ve “dilem” gibi aslına ve Türkçe'ye uygun olmayan ifadeler bulunmaktadır.⁴

CHP Milletvekili Cihat Baban, İngiltere'de muhtemel iktidar değişiminde halen iktidarda bulunan partinin değişmesi durumunda, iktidara gelebilecek olan İşçi Partisi'nin politikalarında devamlılığın olup olamayacağını sorgulamıştır. Bunun üzerine Menderes, “seçimlerle İngiltere'nin halen iktidarda bulunan Muhafazar Parti (the Conservative Party) yerine İşçi Partisi'nin (the Labour Party) geçmesi durumunda da, Türkiye'nin savunmakta olduğu hususlarda bir değişiklik yapılmayacağını, yeni hükümete de Türkiye'nin ada hakkındaki düşünce ve yaklaşımlarının anlatılacağını” söylemiştir. İngiltere'nin uygulamak istediği ‘self-determinasyon’ hususunun da adada ve uluslararası ilişkilerdeki şartlara bağlı olduğunun görülmesi ve takdir edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. ‘Self-determinasyon’un uygulanması durumunda İngilizlerin bizzat nezaret etmesi ve adada bulunmaya devam etmesi beklenmektedir.

Yukarıda değinilen İngilizlerin gerçek niyetleri ve politik uygulamaları bilinmiş olsaydı, Türkiye'nin ada ile ilgili kazancı daha fazla olabilirdi. Türkiye'nin ada ile ilgili yaklaşımları dikkate alındığında halen savunulan noktadan daha kötü bir duruma gitmesinin beklenmemesi gerektiği önemle duyurulmaktadır. Bunun sebebi, Türkiye'nin sözüne güvenilen ve herkesin saygı duyduğu uluslararası prensipler dahilinde hareket eden, saygıdeğer bir devlet olduğu ve bunun gereklerine göre davranılması gerektiğidir (Sükan, 1991: 368-73; Dönem: 10, Cilt:15, 28 Aralık 1956).

Menderes Hükümeti yetkilileri Kıbrıs ile ilgili konularda Türkiye'nin pek fazla sıkıştırılmasını istememektedirler. Bunun gerçekleşmemesi için çözüm tarafında görülmektedirler. Aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili görüş ve beklentilerini açık bir şekilde muhataplarına da bildirmektedirler. Türkiye'nin duruş noktası olarak en kötü hâlin içinde bulunulandan daha ileri olamayacağı belirtilerek Türk halkına ve Kıbrıslı vatandaşlara güven telkin edilmektedir. Müzakere tekniği bakımından değerlendirildiğinde Menderes Hükümeti, kırmızı ve gri noktalarını belirterek görüşmelere başlamaktadır. Bu duruşun müzakerelerde ‘firm flexibility’ olarak değerlendirilen ‘en son nokta ile istenilen

nokta arasında esnekliğin' olabileceği bir yaklaşımla görüşmeler ele alınmaktadır.

Menderes 31 Aralık 1956 tarihinde DP Meclis Grubu'nda İstanbul ve İzmir'de özellikle Yunan vatandaşlar olmak üzere pek çok insanın etkilendiği 6-7 Eylül 1955'teki hadiselerden izahat vermiştir (Kılçık, 1992: 122-23). Konu hakkında dönemin DP Milletvekili olan Rıfıkı Salim Burçak anılarında, detaylı bilgi vermektedir. Milli bir heyecanın sonunda bazı tahriklerin yaşandığı ve ihmali olanların bulunduğu Burçak'ın açıklamalarından anlaşılmaktadır. Bazı görevden almalar gerçekleştirilmiş, ancak tartışmalar bitmemiştir (Burçak, 1998: 313-324). "İstanbul'daki olayları tertip edenlerin üzerindeki millî heyecanın dikkate alınması gerektiği" vurgulanmıştır. Her ne kadar Başbakan, "olaylarla komünistlerin doğrudan ilgili olmadıklarını" söylese de, bağlantılı oldukları anlaşılmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın bölgedeki çıkar çatışmalarıyla da doğrudan ilintili olan 6-7 Eylül olayları, Kıbrıs konusu ile alâkâlandırıldığı gibi, Menderes'in idamına giden mahkemesinde de kullanılmıştır.

Adnan Menderes, 5 Ocak 1957'de İstanbul'da düzenlediği basın toplantısında çeşitli iç ve dış sorunlarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. 6 Ocak 1957 tarihli Zafer gazetesinde söz konusu toplantı ve Başbakanın açıklamaları yayınlanmıştır (Zafer Gazetesi, 6 Ocak 1957). Menderes toplantıda, "basın mensupları ile sık sık buluşularak memleket meseleleri hakkında halkın tenvir edilmesine" dikkat çekmiştir. Kıbrıs meselesi ve Güneybatı Asya Ülkeleri (GbAÜ) (Orta Doğu)⁵ hadiselerine değinmiştir (Kılçık, 1992: 122-23).

Adnan Menderes, "Yunanların adayı Yunanistan'a bağlamak istediklerini, İngiltere'nin buna karşı koyduğunu, Türkiye'nin olayı yakından takip ettiğini, Türkiye'nin görüşünün Londra'da toplanmış olan konferansta dünyaya duyurulduğunu" belirtmektedir. Konuşmasına Kıbrıs meselesinin "Türkiye için arz ettiği hayati ehemmiyeti" de iki esasta toplayarak açıklamada bulunmuştur.

Kıbrıs'ın Türkiye için ehemmiyetini dile getirirken "adada bulunan Türklerin hayatlarının ve haklarının korunacağını, Türkiye'nin aynı zamanda meseleyi dünya güç dengeleri içerisinde düşündüğünü ve konuyla ilgili görüşmeleri de bu çerçevede değerlendirdiğini" belirtmektedir. Başvekil, İngiltere hükümetince yapılan teklifler üzerinde durmuş, idarî muhtariyet hakkında ihtirazî bazı kayıtların mevcut olduğunu, ancak Yunanlar adayı ilhak etmekte ısrar ettikleri ve tedhiş hareketleri de sona ermediğine göre, idarî muhtariyetin tatbikinin belki imkânsız hale gelebileceğini belirtmiştir.

Menderes, Türkiye'nin adada kalıcı bir barış ve çözüm için gerekirse bazı fedakârlıklarda bulunabileceğini belirtmektedir (Kılçık, 1992: 146-48). GbAÜ'ndeki bazı gelişmelerle Türkiye'nin yakından ilgilenmesinin gerekliliğine, Kıbrıs'ın da bu meyanda değerlendirilmesi zaruretine dikkat çekmiştir. Zira Kıbrıs adası Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği arasında bir güç ve nüfuz mücadelesinin yaşandığı alan ve konudur. Kıbrıs'ta 1950'li yıllar başta olmak üzere daha sonra da meydana gelen

gelişmelerin ve hadiselerin arkasında çıkar çatışmalarını bulmak mümkündür.⁶ Nitekim 1960'lı ve 1970'li yıllarda da Kıbrıs, Doğu-Batı arasında güç dengelerinin çatışma noktalarından birisidir (Hasgüler, 1998: 27-53).

Adnan Menderes, 18 Ocak 1957 günü toplanan Bütçe Komisyonu'nda, Mekki Sait Esen'in bir sorusunu cevaplandırmış, Feridun Ergin'in Kıbrıs konusuyla ilgili bir konuşması hakkındaki görüşlerini açıklamıştır. Zafer gazetesinde 19 Ocak 1957 günü Başbakan'ın Mekki Sait Esen'in sorusuna verdiği cevap yer almıştır. Feridun Cemal Ergin, "Kıbrıs'ın ekonomik bakımdan güçsüz olduğunu, Yunanistan'ın dış destekler olmaksızın Kıbrıs'a yardım edemeyeceğini" söyleyerek, "Türk tezinin yeterince tanıtılmadığını" ileri sürmüştü. Menderes, Kıbrıs adasıyla ilgili görüşmelerde "akla gelebilecek her türlü görüşün bütün açıklığıyla ortaya konulup gerekli her ortamda tartışıldığını" belirtmiştir. Feridun Ergin'e "CHP Hükümetleri zamanında Kıbrıs meselesinin neden çözülmediğini" sormuştur. Ergin'in ve diğer CHP milletvekillerinin konuyla ilgili suçlamalarda bulunmalarını sadece 'muhalafetlik için muhalafet' olarak nitelendirmektedir. Muhalafetin, "iktidarın sahip olduğu gerekli bilgi ve belgeye dayanmadan fikir beyan etmesinin Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olduğunu" söylemektedir. Adada "çoğunluk olan Rumların (%82) sayıca az olan Türklere (%12) hâkim ve tahakküm kuramamaları gerektiğinden" bahsedilmektedir. Eğer adaya muhtariyet verilecekse her iki topluma da eşit bir temsil ve söz hakkı verilmesi gerektiğinden bahsedildiğini anlatmıştır. Feridun Ergin'in sözlerinin "acaba adanın Türkiye tarafından alınmasını mı istediğini" sorarak, "keyfiyetin bu olduğu ise, tartışmanın sebebini anlayacağını; yok eğer başka mülahazalar var ise, bunun Türk tarafına ve ileri sürülen Türk fikirlerine yardımcı olmayacağını" belirtmektedir.

Menderes Hükümeti 'adanın taksim edilebileceğini' düşünmekte ve bunu bir çözüm olarak ileri sürmektedir. "Nasıl Trakya'da sınırlar çizilebildi ise, aynı şekilde Kıbrıs da bölünebilir" denilerek, adada mevcut %18 Türk nüfusuna göre değil, sahip olunan mallara göre bir taksimatın yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Mevcut şartlarda Türklerin adaya tamamıyla sahip çıkamayacağı gerçeğini görmek gerektiğini, bu nedenle en iyi savunmanın taksim olduğunu belirtmekte ve savunulması gerektiğini ileri sürmektedir (Kılıçık, 1992: 161-63).

Uluslararası Basın

Adnan Menderes, Pakistanlı gazetecilere İstanbul'da Şale Köşkü'nde Türkiye ve Pakistan'ı ilgilendiren konuların yanında Kıbrıs konusunda da açıklamalarda bulunmuştur. AA'na 25 Ocak 1957 tarihinde yansıyan açıklamalar Başbakanın daha önce çeşitli vesilelerle değişik platformlarda yaptığı açıklamalara benzerlikler içermektedir. Açıklamaların, İngiltere'nin ada ile ilgili savunduğu hususlara yakınlığı dikkat çekicidir. Türkler kendine uygun olan İngiliz fikir ve düşüncelerini kolaylıkla adapte edip Türk hükümetinin görüşleri olarak ileriye sürmektedir. Bu, savunulacak fikirlerin kabulünün kolaylığı ve diğer devletlerin

destekleme ihtimalinin yüksekliği gibi beklentilerden kaynaklanmış olmalıdır. Görüşler Türkiye'nin ada üzerinde sarıh dâvasının tarihi, coğrafi, stratejik ve emniyet esaslarına istinat ettiği ve adada yaşayan 120,000 Türk'ün yaşama hakkına Türkiye'nin asla bigâne kalamayacağını ifadesidir. Eğer, İngiltere adada hükümranlığı bırakacaksa, bu gerçekleşmeden adadaki Türklere ve Rumca konuşan cemaate ayrı ayrı self-determinasyon hakkı tanınmalıdır. Aynı zamanda adadaki Rum terör faaliyetlerinin durdurulması gerekmektedir (Kılıçık, 1992: 164-65). Türkiye'nin görüşleri İngiltere ile bu aşamada paralellik içindedir. Ancak Yunanistan'ın bu yaklaşımları kabul etmediği, gelecek konuşmalardan anlaşılmaktadır.

Associated Press (AP) Türkiye muhabiri Webb Mackinley'in Menderes'le mülakatı 6 Şubat 1957 tarihli bazı Amerikan gazetelerinde yayınlanmıştır. Menderes, Amerika'nın bölgedeki faaliyetlerini olumlu değerlendirirken, "girişimlerin başarısı için muhakkak Türkiye'yi de içermesi gerektiğini" vurgulamıştır. ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'in (1890-1969) GbAU'nde 'kıvılcık tecavüzünü önlemek için hazırladığı programı', 'gayet azimli bir adım' olarak vasıflandırmıştır: "Eisenhower Plânı Ortadoğu bölgesine siyasî istikrar getirmek bakımından gayet faydalı olacaktır. Bu, Birleşik Amerika ve Başkan Eisenhower tarafından atılmış gayet azimli bir adım mahiyetindedir" (Kılıçık, 1992: 170-71).

Menderes açıklamasında Türkiye'nin bölgede barış, adalet ve demokrasinin yayılmasında önemli lider bir ülke olduğundan, Türklere ve Türkiye'ye ayrı özel bir değer verilmesi gerekliliğine ve zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Başbakan aynı zamanda bölgede barışı tehlikeye düşürenlere misal olarak Mısır ve Suriye'yi gösterirken Kıbrıs konusunda Yunanistan'ın yanlış tutum ve davranışlarını ifşa ederek Amerikan kamuoyunu Türkiye lehine çekmeye çalışmaktadır. Menderes bölgede komünizme karşı verilen mücadeleye destek aramakta ve kim destek verirse kabul edileceğini de belirtmektedir. ABD'nin Sovyet korkusundan ve etkisinden faydalanmak istemektedir. Türkiye'nin NATO'ya girmesi ve güvenliği için bir kalkan olarak kullanması, belki Sovyet tehdidinin biraz abartılmasını gerekli kılmış olmalıdır. Türkiye'nin mi NATO'yu yoksa NATO'nun mu Türkiye'yi kullandığı halen bir tartışma konusu olmakla birlikte, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda bir birlikteliğin varlığı tartışmasız bir gerçek olmalıdır.

Menderes, BM Genel Kurulu'nda müzakeresi yapılacak Kıbrıs meselesinin halli için mantıklı ve adil olan çözümün 'taksim' olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'ın tutumunu "Yunanlar self-determinasyon'u yalnız adadaki Rum camiası için istemektedirler. Yunanlar, arzu ettikleri muameleyi; tatbik maksadıyla Türk halkını ellerinde tutmak istemektedirler. Yunanistan Kıbrıs'a silâh ve adam göndermek suretiyle tedhişçilik yaratmaktadır. Bu milletlerarası bir skandaldır" diyerek adadaki Yunan faaliyetlerinin olumsuz ve kanunsuz olduğunu ilan etmeye çalışmaktadır (Göktepe, 2002: 69). Kıbrıs'ta Türkler'in

haklılığına vurgu yaparak adadaki tedhiş hareketlerinin Yunanlar tarafından organize edildiğini, gelişmelerden İngiltere başta olmak üzere Batılı devletlerin haberdar olduğunu ifade etmiştir. Menderes batı dünyasının Türkiye lehine eğilimler içine girmesini hukukî ve insanî bir gereklilik olarak görmektedir. Ancak Menderes'in beklentisi istediği gibi gerçekleşmemektedir.⁷

Menderes 7 Şubat 1957 tarihli basın toplantısında, İngilizlerin "müstemlekelerinin ekonomik yükünden kurtulmak isterken adadaki hakimiyetlerini devam ettirmek istediğini" fark ettiği anlaşılmaktadır (Kılıçık, 1992: 179-82). Gerçekten İngiltere 1940'lı ve 1950'li yıllarda müstemlekelerinin ekonomik, siyasî ve askerî yükünden yorulmuştur. Kıbrıs'ın, Süveyş Kanal Harekatı'nda ve bölgedeki İngiliz nüfuzunun devamında fizikî olarak etkin kullanılamadığı farkedilmiştir. Diğer taraftan Kıbrıs, bölgede oldukça önemli batmayan stratejik bir gemidir. İngilizler gelecekte ne olur ne olmaz diye adadan tamamıyla vaz geçmek niyetinde değillerdir. Diğer taraftan Kıbrıs'ı da çevreleyen Akdeniz suları, İngiliz donanmasının manevra kabiliyetlerini test ettikleri önemli bir tâlim sahasıdır. Dolayısıyla Kıbrıs, İngilizler için pek çok çıkarları ihtiva eden stratejik öneme haizdir. Ancak İngilizler adanın tamamına ihtiyaçları olmadığını fark etmişlerdir. Sadece çıkarların devamını sağlayabilen üs'ler yeterli olacaktır. İngilizlerin nihaî hedefleriyle ilgili Menderes ve hükümetinin yeterince farkında olduğu biraz şüphelidir. Kıbrıs'ın İngiltere için önemi zamanında farkedilemediği gibi günümüz yönetimlerinin de günlük çıkarları korumakla yetinerek, üslerin gerektiği gibi analiz edilip Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda kullanılamadığı anlaşılmaktadır.

Menderes Hükümeti, İngiltere'nin Kıbrıs'ı tamamen hakimiyeti altında tutmasını istememektedir. Eğer Kıbrıs'ın herhangi bir ülkeye bırakılması gerekiyorsa bu Türkiye olmalıdır. Eğer bu mümkün olamaz ise İngilizlerin idaresinde kalması 'ehveni şer' olarak değerlendirilmektedir. Menderes'in Kıbrıs'taki çatışmalarla ilgili olarak, İngilizlerin oyununu kısmen fark ettiği düşünülebilir. Bu, Rumların İngiliz sivil ve askerlerine yönelik saldırılarının zamanla Türklere yönelmesidir. Türkiye'nin yeterince girişimde bulunamaması sonucu, İngiliz oyunu gerçekleşmiştir. İngilizler aradan çekilerek Türk-Rum çatışmasının oluşmasını sağlayarak kendileri hakem durumuna gelebilmişlerdir. İki toplum arasındaki mücadeleden en kazançlı çıkan taraf ise, İngiltere olmuştur. İngiliz servisleri Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama çalışmalarına, Türklere karşı çıkacaklarını biliyorlardı. Çatışma kaçınılmazdı ve gerçekleşti. Filistin'de yaklaşık on yıl önce gerçekleştirilen oyun Kıbrıs'ta da tatbik edildi (Erdemir, 2006: 1-118).

Amerikan Mutual Broadcasting System (MBS) muhabiri Henry Gladstone'un Başbakan ile mülakatı 18 Şubat 1957'de MBS Radyo Şebekesi'nde dinleyicilerine ulaşmıştır. Menderes, Yunanistan'ın yaptığı yanlışların Batı dünyasında duyulması ve dikkate alınması için Yunanistan'ın faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Adanın Yunanlarca silahlandırılmasının barış ve adalet için

Batı'nın oluşturduğu pek çok kurum ve birlikteliklerde bulunmasıyla çeliştiğine dikkat çekmiştir. Yunanların soykırım için dünya efkârı umumiyesinin gözü önünde açıktan ve gizli çalışmalarda bulunduğunu belirterek dünyanın dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Kıbrıs'ta self-determinasyon prensibinin her iki toplum için olması gerektiğini, ancak bunun Yunanistan tarafından gözardı edilmeye çalışıldığını vurgulamıştır.

Menderes'in Türk-Yunan yakın tarihi ilişkilerini bir siyasetçi ve bizzat yaşamış Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak çok iyi bildiği ve bunu konuşmasında ustaca kullandığı görülmektedir. Self-determinasyon prensibinin Yunanistan tarafından Kıbrıs'ın kendilerine bağlanması için bir adım olarak gördüğünü doğru bir şekilde ortaya koymaktadır. Aralık 1963'den Ağustos 1974'e kadar Yunanistan, Kıbrıs'ı kendine bağlamak için adadaki Rumları ve gönderdiği binlerce subay ve askeri organize etmiştir (Faulds, 1988: 5). Menderes, self-determinasyon prensibinin sadece Yunanistan'a hizmet edecek bir şekilde bırakılamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.⁸

ABD'nin, GbAÜ'ndeki girişimlerinde Türkiye ile bağlantılı ve Türkiye'yi kollayıcı olması gerektiğinden bahsetmektedir. Bölgede Rusya'ya matuf olan devletlerle Türkiye'nin aynı kefeye konulmaması ve benzer muameleyle karşılaştırılmaması talep edilmektedir. Türkiye'nin Amerika ve Batı'nın müttefiki olarak ayrıcalıklı bir muameleyi hak ettiğini diplomatik bir dille ifade ederek ilgili Amerikan mercilerine mesaj göndermektedir. Diğer taraftan bölgede bağlantısızlar grubuna dahil bulunan ülkelerin de Sovyetlerle ilintili olduğundan bahisle, Yunanistan karşısında Türkiye'nin desteklenmesi gerektiği örtülü bir şekilde ilgililere iletilmektedir (Kılçık, 1992: 187-89).

İç Siyasette Kıbrıs

Menderes, 25 Şubat 1957 günü Millî Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşmelerinde Kıbrıs konusuna değinirken, muhalefet partisi milletvekillerinin Kıbrıs üzerine konuşmalarını değerlendirmiştir. Muhalefetin Başbakan'ı 'eleştirmiş olmak' için söz söylediklerinden bahisle, "ileri sürdükleri fikirlerinin sağlam temellere dayanmayan sadece muhalefet yapmak amaçlı" olduğundan şikayet etmektedir. Başbakan'ın sert açıklamaları ve karşılıklı sataşmalar oturuma ara verilmesine sebep olmuştur (Dönem:10, Cilt:17, Tarih: 25 Şubat 1957). Kıbrıs, iç politika malzemesi olarak hem muhalefet hem de iktidar tarafından kullanılmış ve politik çıkarlar için alet edilmeye çalışılmıştır. Kıbrıs, Türkiye'nin önemli bir meselesi iken, millî değerler ve hassasiyetlerin siyasete alet edildiği son dönem siyasi tarihimizde yerini almaktadır (Kılçık, 1992: 208-09).⁹

Makarios, Atina'da Yunanistan hükümeti üyelerince karşılanmış ve büyük gösteriler düzenlenmiştir.¹⁰ Menderes görüşlerini soran gazetecilere "Makarios'un söz ve davranışlarının bütün sorumluluğunun Yunan Hükümeti'ne

ait olduğunu" ifade etmiştir. 18 Nisan 1957 tarihindeki demecinde Yunanistan'ın tutum ve davranışlarını ve İngilizleri de eleştirmiştir.¹¹

İngiltere'nin Makarios ve Girne Papazını serbest bırakması Menderes'i incitmiştir. Ancak, devletler arasında ilişkilerin devamlılığı, Türkiye'nin çıkarı, İngiltere ile ortak noktalara ulaşma gayretini gerekli kılmaktadır. Türkiye, Kıbrıs konusuyla ilgili olarak mücadele etmek zorunda kaldığı Yunanistan'ın yanında bir de İngiltere ile uğraşmak istememektedir. İfadelerde dikkatli davranılarak olumsuz bir gelişmenin önlenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Dikkat çekilen ikinci husus, İngiliz yetkililerince serbest bırakılmış olan papazların Yunanistan'da karşılanışları sırasında gerçekleşen nümayiş ve Yunan yetkililerinin tavırlarıdır. Makarios'un karşılanmasında, hükümet yetkililerin tavırları Kıbrıs'ta gerçekleştirilen her türlü tedhiş hareketlerinin ve Rumların desteklenmesinde Yunanistan'ın doğrudan desteğinin olduğunu ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın bu olumsuz durumunun dünya kamuoyuna duyurulması için çaba sarfedilmektedir. Türkiye'nin uluslararası duruşunu kuvvetlendirmeye ve Kıbrıs konusunda kamuoyu oluşturmaya yönelik modern bir davranış sergilenmektedir (Kılçık, 1992: 279-80).

Açık hava Mitinglerinde Kıbrıs

Menderes, 3 Mayıs 1957 tarihinde Bursa Cumhuriyet Meydanı'nda Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan sonra Bursa halkına hitabetmiştir. Konuşmasında Kıbrıs'la ilgili görüşlerini muhalefet partisinden bir milletvekilinin sözlü sorusu ile ilgili olarak cevap vermek suretiyle gerçekleştirmiştir. Kıbrıs konusundaki yaklaşımların demokratik rejimlerde hesap verilecek yetki organı olarak halka anlatılması bakımından önemlidir.

Konuşmasında, "dış politikanın, dolayısıyla Kıbrıs'ın millî bir mesele olarak her Türk vatandaşını ilgilendirdiği" ifade edilmiştir. Muhalefet partisinde bulunan bir milletvekilinin ise "halktan daha iyi bilmesi gerektiğinin" altı çizilmiştir. Muhalefetten bazılarının Kıbrıs konusunu kullanarak iç politika yapmak istediğinden esfle bahsetmekte ve dış politika meselelerinin iç politika malzemesi olarak kullanılmamasını istemektedir. Ancak muhalefet partilerinde olduğu gibi iktidar partileri de, dış politikaları ve münasebetleri iç politika malzemeleri olarak hep kullanagelmişlerdir. Politikacılardan bazılarının iktidar hırslarından kaynaklanan millî yanlışlara ya da çıkar kayıplarına neden olabildikleri görülmüştür. Menderes'in Bursa'daki konuşması millî hassasiyeti olan bir konunun iç politikada kullanılmasına örnektir. Dış politik gelişmeler, iç politika ile alakalıdır. Ancak dışarıda başarı kazanmak için içeride taviz, ya da içeride kazanmak için dışarıda tavizlerin verildiği Türk siyasî tarihindeki örneklerinden birisi de buradadır.

Türk Hükümeti'ne göre, "Kıbrıs'ın dost olmayan ellere geçmesine müsaade etmeyecek, Türklerin Türk bayrağı altında yaşamalarının teminini gerçekleştirecektir. Savunulan hususlardan geri adım atılmayacak ve olumsuz bir

duruma götürecek hiçbir girişime müsaade edilmeyecektir.” Diğer taraftan, Balkan Paktı oluşturulmaya çalışılırken, komünist ülkelerin oluşumu engellemeye çalıştıkları dile getirilmektedir. Kıbrıs’taki olayların altında, Batı dünyasının oluşturduğu NATO’nun ve Balkanlar’daki barış girişimlerinin engellenmesi çalışmalarının yattığı dile getirilmektedir (Kılçık, 1992: 284-89).

Türkiye’nin dünya devletleri arasında ‘barışsever bir devlet olduğunu göstermesi, feragat ettiği hususlar da dikkate alındığında, olumlu girişimlerinin saygıyla anılması ve takdir edilmesi’ beklenmektedir. Türkiye’nin Batı ile olan ilişkilerinin bozulması için devlet, kurum ve fertlerin çalışmalarına rağmen Türkiye’nin kararlı bir şekilde barışsever tutumuna devam edeceği belirtilmektedir. Türk yetkililer kuzeyden, batıdan ve güneyden gelen tehditleri algılamakta ve kendince oluşturduğu güvenlik kalkanını genişletme ve sağlamlaştırma çalışmalarında bulunmaktadır.

Diğer taraftan Türkiye’nin ada ile ilgili kararlı politikaları İngiltere’nin politikalarında değişiklik yapmasına neden olabilmıştır. Ancak bu değerlendirmelere rağmen İngiliz Hükümeti, Yunan ve Türk tarafının düşüncelerini ve savlarını bilmekte ve İngiltere çıkarlarına uygun hale getirmeye çalışmaktadır.

Menderes, Türkiye’nin bölgede yalnız kalması durumunda zorluklarla karşılaşacağını farkındadır. Genelde batılı devletler ile, özelde ise ABD ve İngiltere ile ilişkiler dostane ve müttefiklik anlayışı içinde tutulmaya gayret gösterilmektedir. Türkiye, bölgesinde ABD ve İngiltere ile birlikte etkin politikalar üretme çabasındadır. İlgili ülkelerle ilişkilerin devamlılığı bu nedenle önemlidir ve ilişkilerin sürekliliği için çaba gösterilmektedir.¹²

Menderes, 25 Mayıs 1957 tarihinde Sivas halkına yaptığı konuşmasında muhalefet partisi mensuplarının hükümetini sürekli eleştirmelerinin haksız ve çıkarıcı tutumlarından kaynaklandığından söz etmektedir.¹³ Menderes, siyasetteki kısır döngünün bir parçası olmuş ve Kıbrıs’ı kullananlara işaret ederken, Kıbrıs ile ilgili olarak ‘taksim’e karar verildiğini ifade etmiştir. Diğer taraftan Kıbrıs ile ilgili herhangi bir zamanda halktan yardım talebinde bulunulduğunda Türk halkının kendisine destek vereceğini ümit ve talep etmektedir (Kılçık, 1992: 311-13).

Menderes, Pakistan’da iken Makarios’un İngiltere Başbakanı’na gönderdiği bir mektup ve İngiltere Hükümeti’nin Makarios’a verdiği cevapla ilgili AA’na açıklamada bulunmuştur. ‘Makarios’un Yunanistan ile hareket ettiğinden, dolayısıyla Yunanistan’ın adadaki barış ortamını bozarak kendi çıkarına yönlendirmeye çalıştığından bahsetmektedir. “Makarios, sanki adanın tamamını temsil ediyor gibi davranmaktadır.” Menderes bunu engellemek istemektedir. Ancak Makarios’un arkasında Yunanistan’ın olduğunu, dolayısıyla Makarios’un hareketlerini bu merkezde düşünmek gerektiğini söylemektedir. Makarios, Türklere göre korkak ve kisve altında faaliyet gösteren bir tedhişçidir. İngiltere Hükümeti, Makarios’un durumu, adadaki fonksiyonu ve tedhiş hareketleri

hakkında bilgi sahibidirler. Türk yetkilileri de İngiltere'nin adada olup bitenleri takip ettiğini görmekte ve İngiltere'ye de, "sizin hareketlerinizden haberdarız" demektedirler. Menderes İngilizlere Makarios'a yüz verilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Kılçık, 1992: 318-20).

Menderes, Karadeniz Bölgesi'nde Ordu ve Samsun'da 16 Ekim 1957, Adana'da 22 Ekim 1957'de konuşmalar yapmış ve Kıbrıs konusuna değinmiştir. İçerikleri birbirine benzer olan konuşmasında Menderes Kıbrıs'taki halk ve Kıbrıs için gerekirse savaşa dahi girilebileceğini ifade etmektedir. Türkiye, ada hakkında kesin karar vermiş, en kötü ihtimalde dahi adadaki Türkiye çıkarlarını korumaya azimli ve kararlı olduğunu ortaya net bir şekilde koymuştur. Bu yaklaşımın arkasında muhaliflerinin sert eleştirilerinin etkili olduğunu düşünmek gerekmektedir (Kılçık, 1992: 380, 439). Milliyetçilik ve hassasiyetlerde her parti kendinin en önde olduğunu söylemekte ve kabulü için örnekler getirmektedir.

Beşinci Menderes Hükümeti'nin 4 Aralık 1957'de Meclis'te okunan programında Türkiye'nin Yunanistan ile iyi ilişkiler kurmak talebinde olduğu belirtilerek, Kıbrıs'ın kuzeyinin Türklerin elinde kalması ve adada Türklerin güvenliğinin temin edilmesi gerekliliğine değinilmiştir. Programda belirtilen hususları hükümet gerçekleştirmeye çalışmıştır (Dönem:11, Cilt:1, Tarih: 4 Aralık 1957; Kılçık, 1992: 53-54).

Adnan Menderes, NATO toplantısından dönüşünde, Ankara Garı'nda toplanan halka hitaben bir konuşma yapmıştır. Türkiye radyolarında da yayınlanan konuşma 24 Aralık 1957'de gerçekleşmiştir. Menderes Kıbrıs meselesinin uluslararası arenada görüşülmekte olduğunu, Türkiye'nin ada ve bölgedeki güvenlik konusuyla ilgili girişimlerinin bölge barışına katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Bölgede ve NATO içerisinde barış ve huzur ortamının yerleşmesi ve yaygınlaşması için Türkiye'nin bazı haklarından feragat etmekte olduğu beyan edilmiştir. Türkiye'nin bu hareketleriyle uluslararası camiada destek bulacağı ümidi genel beklentidir (Kılçık, 1992: 77-78).

Menderes, 'Kıbrıs Türk'tür Partisi' Başkanı Doktor Fazıl Küçük'e gönderilen yeni yıl kutlama mesajında "Yavruvatan'da yaşayan Türk halkını unutmadığını ve onların selametleri için Türkiye'nin çalışmakta olduğunu" belirtmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti başbakanları tarafından benzer şekilde dile getirilmiştir. Ancak zaman zaman gerekli adımların gerek içe gerekse dışa bağımlı sebeplerle atılmadığı da olmuştur (Kılçık, 1992: 79).

28 Ocak 1958'de Kıbrıs'ta meydana gelen kanlı olaylarla ilgili AA'na verilen demeçte 'Kıbrıs'ta Rumlar tarafından işlenen cinayetlerin devam ettiği' belirtilmiştir. İngiliz asker ve sivillerine yönelmiş katliamın bundan böyle daha çok Türklere yöneldiği görülecektir. Kıbrıs Türk halkına baş sağlığı dilenmiş ve Türkiye'nin destek olacağı taahhüt edilmiştir (Kılçık, 1992: 107).

Başbakanın, Demokrat Parti Bursa İl Kongresi'nde yaptığı konuşması 10 Şubat 1958 tarihli Zafer Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Menderes, 12 Ada olarak adlandırılan Ege Denizi adalarının kaybedilmesinde rolleri olan parti ve

mensuplarının Kıbrıs konusunda mevcut hükümeti eleştiremeyeceğini söylemektedir.¹⁴ Diğer taraftan son bir yıldır Kıbrıs konusunda Türkiye'nin savunduğu davada herhangi bir gerilemenin olmadığını, aksine istenilen hedefe ulaşmak için daha fazla ümitvar olduklarını beyan etmektedir. Bu da taksim konusudur.

Başbakan Adnan Menderes, 5 Haziran 1958 tarihli Millet Meclisi oturumunda birkaç defa kürsüye gelerek çeşitli siyasal olaylar hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Kürsüye ikinci defa geldiğinde İsmet İnönü'nün politikasıyla ilgili düşüncelerini açıklarken Kıbrıs ile ilgili fikirlerini de gündeme getirmiştir.¹⁵

İngiltere Kıbrıs ile ilgili Türkiye'ye yeni bir plan sunmuş ve Menderes plan ile ilgili İngiltere Başbakanı Harold Macmillan'a 14 Haziran 1958 tarihinde cevap vermiştir. Cevapta İngilizlerin Akrotiri ve Dhekelia askeri üslerini ellerinde tutmalarına onay verdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin adada İngiliz askeri varlığını kabul etmesi düşündürücüdür. Türkiye bir taraftan taksim fikrini tartışırken diğer taraftan bu savının gerçekleşemeyeceğini de görmektedir. Menderes Hükümeti'nin tutumunun kamuoyunu tatmin etmeye yönelik olduğunu ABD'nin Ankara Büyükelçisi (Hall) 14 Kasım 1958 tarihli Birleşik Devletler Bakanlığına bildirdiği belgede dile getirmektedir (Frus, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17, Cyprus, 289). Uluslararası arenadaki bazı gerçeklerin tamamıyla halka anlatılmadığı anlaşılmaktadır.

Menderes, Macmillan'a gönderdiği mesajında Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili görüş ve savlarını, adadaki bütün gelişmeleri özetlemiştir. Türklerin İngilizler'den beklentilerinin gerçekleşmediği ve bunun hayal kırıklığına sebep olduğu dile getirilmiştir. Diğer taraftan, Yunanistan'ın adada yapmakta olduğu tedhiş ve kışkırtıcı hareketlerinin devam etmekte olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Türkiye ve Türk toplumu için adada gerekeni yapmaya kararlı olduğunu İngiltere'ye belirtmektedir. Aynı zamanda ikili ve çoklu ilişkilerin barış ve karşılıklı çıkarları gözönünde tutarak devam ettirilmesinden yana olduğunu da ifade edilmiştir (Kılçık, 1992: 276-79).

Adnan Menderes, Demokrat Parti Meclis Grubu'nun 24 Haziran 1958 tarihli toplantısında Kıbrıs ile ilgili uzunca bir açıklamada bulunmuştur. Türkiye'nin üzerine düşebilecek herhangi bir savunma ihtiyacını Milli Mücadele yıllarından daha iyi yapabileceğini belirtmektedir. 1950'li yıllarda Türkiye'nin İstiklal Harbi zamanında olduğundan çok daha iyi olduğu ifade edilmiştir. Nitekim Türklerin askeri özellikleri sebebiyle tarihin kaydettiği ender milletlerden birisi olduğu dile getirilmiştir. Şüphesiz Menderes Türkiye'nin her geçen gün iyiye gittiğini müşahede ederek, bunun milletvekilleri vasıtasıyla da halka anlatılmasını istemektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'ı bir millî dava olarak gördüğünü ve bunun için gereken her ne olursa Türkiye'nin yapmaya hazır olduğunu Başbakan ilgililere bildirmektedir.

Türkiye'de neden miting yapmaya izin verildiği ya da verilmediği hususunda da açıklamalarda bulunmuştur. Ülke çıkarları gerekli olursa mitinglere imkan

verildiği anlaşılmaktadır. Menderes, yine daha önceki beyanatlarında olduğu gibi, muhalefetten bazılarının DP hükümetinin başarısız olmasını ümit edip beklediğinden esefle bahsetmektedir. Burada millî bir davanın varlığından söz etmekte ve bu davanın Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda gerçekleşmesi için bütün gayretle çalışıldığını anlatmaktadır. Bazı hususları açıklamayarak bunların ileride ortaya çıkacağını ve DP hükümetinin Kıbrıs konusunda neler yaptığının takdirle anılacağını belirtmektedir. Gerçekten Kıbrıs konusunun arşivlere dayanan çalışmalarının detaylı bir şekilde yapılması gerekliliği ortadadır (Kılçık, 1992: 284-88).

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'in 1 Ağustos 1958 tarihli Kıbrıs Türk halkına gönderdiği bir mesaj vardır. Menderes, Türkiye halkına Kıbrıs konusunda tatmin edici açıklamalar yapmakla kalmayıp, aynı zamanda Kıbrıs Türk halkına sabır ve metanetle haklı davalarında mücadelelerine devam etmelerini söylemektedir. Türkiye'nin bütün gücüyle, Kıbrıs Türk Cemaati'nin haklı davalarında kendilerine destek olmaya devam edeceği güvencesini vermektedir. Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk halkının haklarının yedirilmeyeceği hususunda mesajıyla güven ve garanti vermeye çalışmaktadır (Kılçık, 1992: 311).

Anlaşma

Menderes DP Meclis Grubu'nun 12 Şubat 1959 tarihli toplantısında Kıbrıs konusunun geldiği son safhaları ve anlaşma ile ilgili hususları arkadaşlarına anlatmıştır. Menderes, diplomatik bir nezakete ve sözlü anlaşmaya uygun olarak önce Yunan tarafının anlaşmayı kendi kamuoyuna ve parlamentosuna açıklamasını beklemektedir. Aynı şekilde İngiltere ile de yapılmakta olan görüşmeleri etkilememek için, daha doğrusu bir emrivaki yapmamak için açıklama yapmamıştır.

Herhangi bir anlaşmada tarafların kazan-kazan sonucuna matuf çalıştıkları bilinmektedir. Bir tarafın kazanması demek, diğer tarafın da kaybetmesini gerekli kılmamaktadır. Her iki taraf da kazanacak olduğu hususlardan biraz feragatle, kazanmakta eşit hale getirilebilmektedir. Muhaliflerin, kazanırken kaybetmeyi suistimal ederek emellerine ulaşmak istemeleri ise normal bir davranıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda 'kazandım' diye kamuoyuna açıklamalarda bulunması Yunan tarafını sıkıntıya sokacaktır. Bu durumun Türkiye için de geçerli olduğu unutulmamalıdır.¹⁶ Menderes anlaşmayı kamuoyuna ve vekillere Yunanistan'dan sonra açıklamıştır.

Kıbrıs konusunda çetin mücadeleler yapılarak anlaşmaya ulaşılmıştır. Her iki tarafın (Yunan ve Türk) istedikleri kendilerince kısmen gerçekleşmiştir. Diğer taraftan İngiltere üsleri alarak hedefine ulaşmış sayılabilir. Varılan sonucun bölgeye barış getirmesi ümidiyle anlaşılması önemlidir (TBMM Kitaplığı Es. No 1972-1752, 33-45, Dosya no:258; Kılçık, 1992: 29-31).

Başbakan Zürih'teki Kıbrıs görüşmeleriyle ilgili AA'na 13 Şubat 1959'de bir demeç vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk ile Eleftherios Venizelos arasında geçen savaş ve barış sürecini bilen ve hatırlatmaya çalışan Menderes, burada iki ülkenin birbirine olan ihtiyaçlarını ve dostane ilişkilerin gereğini ortaya koymaktadır. Birlikte barış içinde çalışmanın her iki ülkenin menfaatine olduğunu dile getirmektedir. Nitekim Atatürk'ün bu amaca matuf olarak Balkan Paktı'nı 1934 tarihinde kurmuş olmasına dikkat çekmiştir. Aynı şekilde, Menderes de Balkan Paktı'nı 9 Ağustos 1954 tarihinde gerçekleştirmiştir. Menderes, bölgede yapılması gerekli gördüğü girişimlerin aynı şekilde Atatürk tarafından da yapıldığını belirtmektedir. Nitekim gerçekleştirilen anlaşmalarla komşu ülkelerle ikili ve çoklu ilişkilerin geliştirileceğini ve bunun bölgeye yansımalarının olumlu olacağını beklemektedir. Gerek Türkiye-Yunanistan, gerekse Türkiye-İngiltere arasındaki ikili ve çoklu ilişkilerin çeşitli zamanlarda farklı husumetlere rağmen dostane olabildiğini ifade ederek dostluk içinde devam edebileceğine değinmektedir. Türkiye'nin bölge barışına katkıda bulunan ve bunun temini için çalışan bir devlet olduğunu ve yapmış olduğu olumlu girişimlerin diğer devletlere de örnek teşkil edeceğine işaret etmektedir.¹⁷

Kıbrıs'la ilgili Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Kıbrıs Türk Kesimi görüşmeleri için Londra'ya gitmekte olan Türk Heyeti'nin uçağı Gatwick Havaalanı'nda düşmüş, Menderes'in kurtulduğu kazada 14 kişi hayatını kaybetmişti. Başbakan, tedavi için kaldırıldığı London Clinic'ten Türk Milleti'ne 18 Şubat 1959 tarihinde bir radyo mesajı göndermiştir (Kılçık, 1992: 41).¹⁸ TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın kendisine yazmış olduğu 'geçmiş olsun' mesajına 20 Şubat 1959 tarihinde bir telgrafla cevap vermiştir (Kılçık, 1992: 41).

ABD Başkanı Dwight Eisenhower Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'i Kıbrıs konusunda anlamaya varılmış olmasından dolayı tebrik etmiştir. Bu tebriğe Başbakan Menderes 23 Şubat 1959 tarihinde bir cevabî teşekkür mesajı göndermiştir. Amerikan resmî belgeleri Amerika'nın tarafsız kalmadığını göstermektedir. İngiltere ve Yunan tarafında oynayan Amerika'nın tutumunu Menderes'in bilmemesi düşünülemez. Ancak diplomatik usullere uygun olarak nazik bir tebriğe yine ikili ilişkilerin zedelenmemesi adına nazik bir şekilde cevabî yazının kaleme alındığı görülmektedir (Kılçık, 1992: 42).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1959 yılı bütçesinin karara bağlanacağı gün Dışişleri Bakanı Kıbrıs konusuyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Aynı oturumda üç milletvekilinin, Atıf Benderlioğlu, Baha Akşit ve Mazlum Kayalar, izlenen politika ve yapılan açıklamanın olumlu olduğu yönündeki önergesi oylanarak kabul edilmiştir. Başbakan Menderes, oylamadan sonra söz alarak milletvekillerine teşekkür etmiştir. Kıbrıs meselesinin halli konusunda uğraşların ve alınan sonucun Türkiye için yapıldığını söylemiştir (Dönem 11, Cilt 7, Tarih: 28 Şubat 1959; Kılçık, 1992: 44).

Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak Dışişleri Bakanı, imzalanması kararlaştırılan anlaşmanın Meclis'e geleceğini belirtmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup

altı milletvekilinin verdiği bir önergede de Meclis'in 1958'de 'taksim' yönünde karar aldığı, bugün ise yeni bir durumun belirdiği, bunun da ayrı bir görüşme gerektirdiği dile getirilmişti. Başbakan bu konu üzerine de konuşmuş ve yeni gelinen durumun da bir başarı olduğunu açıklamaya çalışmıştır (Kılıçık, 1992: 47).

Sonuç

Kıbrıs konusu, 1950'li yılların özellikle ikinci devresinde Türk dış politikasına yön veren ve derinden etkileyen önemli bir konudur. 1950'li yıllardan beridir Türkiye'nin ikili ve çoklu ilişkilerinde Kıbrıs daima önüne çıkmış ve çözümlenmesi için çok yönlü çalışmalar yapılmıştır. Kıbrıs konusu hâlâ Türkiye ve bölge ülkeleri için gündemin önemli maddelerinden birisi olarak uluslararası ilişkilerde yerini almaktadır.

Kıbrıs meselesinin ortaya çıkışı, devam eden ikili ve çoklu görüşmeler sırasında ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın görüşlerinin bilinmesi önemlidir. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmalara ulaşılırken nelerle karşılaşıldığı ve bunların başbakanın ifadelerinde değerlendirilmesi Kıbrıs araştırmaları için oldukça önemli olmalıdır.

Kıbrıs konusu 1950'li yıllarda halka, basına, Demokrat Parti Meclis Grubu'na ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'na mükerrer defa anlatılmış, tartışılmış ve üzerinde hararetle konuşmalar yapılmıştır. Kıbrıs ile ilgili gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilecek olan icraatların, yöneticiler tarafından kendisini sorumlu hissettiği topluluklara açıklanması Türk devlet yönetimi geleneklerinden olduğu kadar, demokrasinin de gereğidir. Menderes, muhtelif yer ve zamanlarda yapmış olduğu konuşma, demeç ve beyanatlarıyla Kıbrıs ile ilgili, hükümetlerinin yapmış olduğu icraatlar ve yine aynı konuda farklı zamanlarda yapmayı düşündükleri görüşlerini anlatmış ve bir nevi hesap vermiştir.

Menderes, hükümetinin Kıbrıs politikasını ve icraatlarını sadece Kıbrıs ve Türkiye'deki Türklere değil, aynı zamanda yabancı basın mensupları vasıtasıyla da tüm dünya kamuoyuna anlatmaya gayret etmiştir. Türkiye'nin çıkarları için dünya siyasetini de kendince yönlendirme ve dış dünyadan destek bulma gayretindedir. Açıklamaların muhteviyatı hitap edilen topluluğa göre teknik detaylara girerek ağırlaşabilmekte ya da genellenebilmektedir. Mesajların yerine tam olarak ulaşması için konuşmaların ayarlanması gerekmiş ve Menderes bu konuya azami dikkat ederek genelde tatmin edici beyanatlarda bulunmuştur.

Menderes, beyanatlarda zamanının duru Türkçesini kullanmakla birlikte, zaman zaman da Osmanlı Türkçesi'nin yanında Avrupaî terim ve kelimeleri kullandığı görülmektedir. Menderes'in yetiştiği çevrelerin etkisinin de söyleyişlerine yansıdığı anlaşılmaktadır. Konuşmalarını, hitap ettiği topluluğun eğitim durumuna ve teknik konuların gerekliliğine göre ayarlayabilmiştir. Hitabet bakımından başarılı bir hatiptir.

Menderes Kıbrıs konusunu değerlendirirken, Alan Lennox Boyd'un, İngiliz Avam Kamerası'nda Müstemlekeler Bakanı olarak Kıbrıs'la ilgili konuşmasında iki önemli nokta bulmuştur. Birincisi, İngilizler Kıbrıs'ı serbest bırakabilecek olmakla birlikte İngiliz hâkimiyetinin bir şekilde devamlılığının istenmesi İngiltere'nin yeni girişimlerde bulunabilmesi için adadaki Rumların terörist faaliyetlerinin durdurulmasıdır. İkincisi, 'Kıbrıs'ta anayasanın uygulanabilmesi için temel şartların gerçekleşmesinden sonra, ada halkının görüşüne müracaat edilebilir' denilerek Rumlara olduğu gibi Türklere de self-determinasyon hakkı verilecektir. Menderes, Radcliff Raporu'nu incelemiş ve üzerinde çalışılabileceğine karar verilmiştir. Ada halkının kendi geleceğini kendisinin tespiti ile ilgili hususta, adada iki farklı toplumun bulunduğu, Türklerin ve Rumların ayrı ayrı temsillerinin yapılması gerektiği görüşü ortaya çıkmış, bu da adada 'taksim'e gidilmesinin Türkler'in lehine olacağı görüşünü ortaya çıkarmıştır. "Görüşler tartışılarak olgunlaştırılmalı" kaanati oluşmuştur.

1950'li yıllar Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefet olduğu yıllardır. Arka arkaya üç seçim kaybedilmesi CHP'nin muhalefetlik anlayışının oldukça sertleşmesine ve yerli yersiz çıkışlarına sebebiyet verebilmiştir. Diğer taraftan DP yetkilileri de bu çıkışlara sert cevaplar verirken, muhalefetin eleştirilerini nankörlük, hatta hiyanetlik olarak değerlendirebilmişlerdir. Nitekim bunun pek çok örneğini Menderes ile CHP milletvekillerinin meclis ve basındaki konuşma ve beyanatlarında bulmak mümkündür.

Muhalefetten, "Dışişleri Bakanı'nın adayı Yunanistan'a vermek düşüncesinde olduğu" iddiası yapılmıştır. Taksim meselesini CHP Meclis'te tartışırken, "adanın bir kısmını Yunanistan'a mı veriyorsunuz" şeklindeki yaklaşımına "Türkiye'ye Kıbrıs'ın tamamıyla teslim edilmediği, dolayısıyla görüşmelerde 'nereye kadar gidilecek?' sorusuna bir cevabın verilmesinin yerinde olmadığı" dile getirilmiştir. Türkiye, adadaki Türklerin hiçbir şekilde azınlık olarak Rum yönetimine bırakılmasına izin vermeyeceğini önemle vurgulamıştır.

Adaya verilebilecek olan yönetim şeklinin uzun zaman tartışıldığı, Lord Radcliffe Raporu'nun da Menderes hükümeti tarafından detaylı olarak defaten incelendiği ve müzakere edildiği Menderes'in konuşmalarından anlaşılmaktadır.

Muhalefetin Kıbrıs konusunu kullanarak iç politika yaptığını da şikayet etmekte ve dış politika meselelerinin iç politika malzemesi olarak kullanılmaması gerektiğini ifade etmektedir. CHP'ye, yaptığı 12 Ada hatasını hatırlatmakta ve CHP'nin eleştirilerini kabul etmemektedir (Erer, 1966: 513).

Menderes, Yunanistan ile yapılan görüşme ve sonuçlarını değerlendirirken Mustafa Kemal Atatürk ile Eleftherios Venizelos örneğine müracaat etmektedir. Girişimlerinin meşruiyet zeminini Atatürk ile özdeşleştirirken, CHP'yi ve tutumunu eleştirmektedir.¹⁹

Kıbrıs'taki hakların ilk defa DP hükümetlerince ele alındığını, CHP'nin bu konuda herhangi bir girişiminin bulunmadığını söylemektedir. Kıbrıs'taki 120,000 ve Türkiye'deki 25 milyon Türk'ün güvenliği ve varlığının hiçbir

şekilde tehlikeye atılmayacağı açıklıkla ifade edilmiştir. Girit adasının akibetinin yaşanmasına DP hükümetince izin verilmeyeceği belirtilmiştir (Güvenç, 1984: 42). Gerekli önlem alınmaz ise Girit'te gerçekleştirenlerin Kıbrıs'ta da yaşanabileceğine Rauf R. Denктаş da dikkat çekmiştir (Denктаş, 2005: 9-17).

Kıbrıs'ta İngiliz politikaları gereği Türkiye'ye göçmüş Türklerin, İngiliz hakimiyetinden ziyade Türk idaresinde yaşamak istemelerinden dolayı adadan ayrıldıkları söylenmiştir. İngilizlerin politikalarının zaman zaman tam olarak anlaşılmadığı görülmektedir. Kıbrıs adasının dost olmayan idarelere verilmesinin tehlikesinin farkındadırlar. Türkiye'nin güvenliği ve ticari hayatında önemli yeri olan Kıbrıs'a sahip çıkılması gerekliliği bilinmektedir. Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmeyeceğinin de farkındadırlar. Üretilen politikalar bu gerçek dikkate alınarak yapılmıştır. Taksim'i Türkiye'nin adaya yerleşmesi olarak değerlendirmektedirler. Türkiye'nin hayale kapılmadan, "gerçekçi politikalarla taksim için çalışmalıdır" savıyla, Radcliff Raporu başta olmak üzere Kıbrıs ile ilgili planlar üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye ılımlı ve uzlaşmacı bir tutum sergilerken, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, 1955 yılında önerilen I. MacMillan Planı, I. ve II. Harding Planları, 1956'da Radcliff Planı, 1958'de II. Macmillan Planlarını kabul etmeyerek, 'enosis' için çatışmalarına devam etmişlerdir (Cerrahoğlu, 1998: 11; Manısalı, 2004: 28-32).

Kıbrıs meselesinin çözümünde, Yunanistan'ın Batı devletleri nezdindeki 'fırsatçı ve aşırı' tavırlarına karşılık, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde 'itinalı ve dikkatli' bir politika takip edilmesi hassasiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere'de iktidar partisinin değişmesiyle İngilizlerin tutumunun değişebileceği eleştirilerine, 'Türkiye'nin savunmakta olduğu hususlarda bir değişiklik yapılmadan yeni hükümete de Türkiye'nin düşünce ve yaklaşımları anlatılacaktır' denilerek, izlenen yolun devlet politikası olduğu belirtilmiştir. İngiltere'nin, self-determinasyon sisteminin uygulanmasını şartlara bağlamasının, adadaki eğemenliklerini bir şekilde devam ettirmek istemeleri olarak yorumlanmıştır. Menderes hükümetlerinin dünya ile yapılan dış siyasette Türkiye'nin sözüne güvenilen ve herkesin saygı duyduğu, uluslararası prensipler dahilinde hareket eden, saygıdeğer bir devlet olarak davranması gerektiği, kazanımların kötüye gitmemesi için gerekenleri yapması konusunda hassas olduğu beyan edilmektedir. Menderes, Türkiye'nin dış siyasetinde, Kıbrıs konusuyla köşeye sıkıştırılmasının mümkün olmadığı bilincinde olsa da, Kıbrıs nedeniyle uluslararası münasebetlerin de zora sokulmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Kıbrıs ile de bağlantılı olan 6-7 Eylül olayları üzerine tartışmalar da yaşanmıştır.

Menderes, Yunanların ve Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'ın bir parçası yapmak için tedhiş hareketlerini artırarak devam ettiklerini, ancak İngilizlerin karşı koyduğunu, Türkiye'nin meseleyi yakından takip ettiğini, Türkiye'nin görüşünün Londra'da toplanmış olan konferansta dünyaya duyurulduğunu belirtmektedir. Gerçekten Kıbrıs'ta artan çatışmaların sonuçlandırılması amacıyla Türkiye,

İngiltere ve Yunanistan arasında 1958 ve 1959 yıllarında pek çok görüşmeler yapılmıştır. Zürih ve Londra Konferansları ile ülkeler arasında uzlaşma sağlanmış ve bu görüşmeler ve anlaşmalar 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini atmıştır (Cerrahoğlu, 1998: 11; Manisalı, 2004: 28-32; Özdemir, 1997: 50-200).²⁰

Menderes, adada kalıcı çözüm için fedakârlıkların yapıldığını belirtmektedir. Adada taksim'e gidilmesi Menderes'in fedakarlığıdır. Eğer taksim'e gidilmezse, Rumlar ile eşit şartlarda yapılacak olan bir anlaşmanın da Türkler tarafından kabul edilebileceği, bunun da aynı şekilde Türkler açısından en son fedakarlık olarak gösterildiği anlaşılmaktadır.

Menderes, Kıbrıs'taki gelişmelerin GbAÜ'ndeki gelişmelerle bağlantılı olduğuna ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç mücadelesinin uzantısına dikkat çekmektedir. ABD, Batı Bloku'nun ve NATO'nun lideri olarak Türkiye ve Yunanistan arasında ihtilafların büyümesini istemez iken, Rusya NATO'nun zayıflaması için çalışmaktadır. İngiltere ise, dünya üzerindeki sömürgelerini elinden çıkarmaya çalışırken, adadaki üsleri muhafaza edilmek koşuluyla Kıbrıs'tan çekilmeye karar vermiştir (Henze, 2000: 16; Manisalı, 2004: 25-26).

Başbakan Menderes, İngiltere'nin "müstemlekelerinin ekonomik yükünden kurtulmak isterken, adadaki hakimiyetlerini devam ettirmek istediğinin" kısmen de olsa farkındadır. İngilizler Kıbrıs'ın yükünden kurtulurken, ada ile bir bağlantının varlığını istemektedirler. Menderes hükümeti keyfiyetin tam anlamıyla farkında değildir (Erdemir, 2002: 107-121).

Bu arada, dönemin dünya güçlerinin bölge üzerindeki ileriye dönük düşüncelerinden faydalanmaya çalışan Yunanistan, adada ilk kez Makarios ile başlatılan tedhiş hareketleri ile yetinmeyip, self-determinasyon meselesini 1954 yılında Birleşmiş Milletler'e getirmişti. Yunanistan, ada nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Rumlar'ın "Kıbrıs geleceğini tayin etme hakkına sahip olmalıdır" görüşünü kabul ettirmeye çalışmışlar, ancak Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu bu öneriyi reddetmiştir (Cerrahoğlu, 1998: 11). Türkiye, Yunanlarla yakın geçmişte yaşanmış olan kötü tecrübeler sebebiyle ihtiyatlı davranmakla birlikte, en azından Balkanlar'da dostluğun devamlılığı ve tesisi için 9 Ağustos 1954 yılında Balkan Paktı'nı imzaladığından dolayı Yunanistan'ın ayakları yere basan akliselim politikalar takip edeceği düşüncesindedir.

Yunanistan adayı silahlandırmakta ve dünya bunu seyretmektedir. Menderes bunu dünyaya duyurmaya çalışmaktadır. Güçlerini Yunanistan'dan alan adadaki Rum liderlerinin 'katı ve peşin fikirli' yaklaşımları Türk hükümeti tarafından gözardı edilmemiş ve ilan edilmeye çalışılmıştır. Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un çeşitli zamanlarda açıklamaları bulunmakta ve adayı Yunanistan'a bağlamaya çalışmaktadır.²¹ İlerleyen dönemde Kıbrıs Başpiskoposu Makarios III ve Girne Kilisesi Papazının, İngiliz yetkililerce Kıbrıs'ta huzursuzluk ve EOKA teröristleriyle birlikte çalışmaları sebebiyle ve Kıbrıs'ta bir anlaşma zemininden kaçma ve engelleme ile ilgili çalışmalarından dolayı 9 Mart 1956'da tutuklanarak

Seychelles adasına sürülmeleri, Rumlar'ın ada üzerindeki hırslı ve uzlaşmadan uzak tavırlarını ortaya koymaktadır (Özdemir, 1997: 102).

İngiltere, papazları millî çıkarları gerektiğinde tutuklamış, gerektiğinde bırakmıştır. Türkiye gelişmelerden hoşlanmasa da ilişkileri bozmadan meselelerini çözmeye çalışmıştır. Yunanistan'ın papazlar ile işbirliğinde olduğu ilan edilmektedir.

Anlaşmaların kamuoyuna açıklanmalarında nezaket ölçülerine dikkat edilmiş ve bu en fedakarane olan Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye gerçekçi bir politika ile taksimi tartışmış, taksimin nüfusa göre değil mülküyete göre yapılmasını istemiştir.

Kıbrıs tam olarak hiçbir kuvvetin eline geçmemeli şeklinde bir yaklaşım genelde bütün taraflarca istenmektedir. Menderes'in bazı açıklamalarının İngiltere'nin savunduğu görüşlere yakınlığı dikkati çekmektedir (Güvenç, 1984: 54). Türk çıkarlarına uygun İngiliz fikir ve düşünceleri Türk hükümetince ileriye sürülmekte ve savunulabilmektedir. Eleştirilen bu politikaların kolaycılıkla ve kabul edilebilirlikle bağlantısı olmalıdır. Türkiye yeterince fedakarlık yaptığını düşünmektedir. Bunu yaparken bölge ve Türkiye güvenliğini dikkate aldığı belirtilmektedir.

İktidar-muhalefet arasındaki tartışmalar, Başbakan'ın halka yaptığı konuşmalara yansımıştır. Menderes'in halka hitaben yaptığı konuşmalarda, daha duygulu ve coşkulu ifadeler kullanmaktadır. Kıbrıs Türk halkının korunacağıyla ilgili açıklamalar yapılmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken Başbakan Adnan Menderes'in ilgili çalışmaları, açıklamaları ve konuşmalarının analizi ilk defa kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs konusunda benzer araştırmaların yapılarak neşredilmesi Kıbrıs'ın anlaşılmasını ve çözüm önerilerinin kavranmasını kolaylaştıracaktır.

Notlar

¹ Devletlerin dış politikalarını oluşturan fiziki ve çevre şartlarının rolleri ve teorik tartışmaları için bkz. Sönmezoğlu, 2005: 509-610.

² Kıbrıs adasının coğrafi, beşeri ve ekonomik özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz. (Özey, 2004: 209-220). Kıbrıs'ın coğrafyası ve tarihi önemi hakkında bkz. Çelik, 2005; Gedikli, 2003: 17-33.

³ İngilizlerin Kıbrıs politikası ve 'Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkarılması ve sonuçlandırılması sürecindeki İngiliz politikalarının değerlendirilmesi ve analizi için bkz, Erdemir, 2002: 107-121.

⁴ Yanlışlıkların zabıt katiplerinin gerekli yabancı dili ve yazım şekillerini bilmemelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Yanlış yazımlar katiplerin yetersiz eğitim ve bilgisizliği sadece bu dönemle sınırlı kalmayıp aynı zamanda Osmanlı son dönem kayıtlarında da sık sık rastlanmaktadır. Diğer taraftan batılılaşmanın ve batıya hayranlığın bir yansıması ve bunun politikacıların hayranlıklarının konuşmalarında tezahürü olarak görülmelidir. Nitekim dilde yozlaşma ve yabancı kelimelerin kullanılarak, toplumun genelinden kendini

farklı görme eğilimi dün olduğu gibi bugün de devam eden bir davranış biçimi olarak varlığı görülmektedir (Erdemir, 2001: 4-6).

⁵ ‘Güneydoğu Asya Ülkeleri’ ifadesinin tarihî, coğrafi, siyasî ve kültürel bakımdan ‘Ortadoğu’ kelimesinden daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

⁶ Amerikan belgelerinde Yunanistan Kraliçesi Frederika’nın Cabot Lodge’ı 3 Kasım 1958’de ziyaret ettiği ve ABD’nin eğer Yunanistan’a desteklerini vermeyecekler ise en azından tarafsızlıklarını ortaya koymalarını talep ettiğini belirtmektedir. Konuyla ilgili görüşmeler ve konuşulan konular için bkz: 3 Kasım 1958 tarihli Foreign Relations of the United States (FRUS), 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus; FRUS, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus, 286). 10 Kasım 1958 tarihiyle ABD’nin Atina Büyükelçisi (Riddleberger) merkezine bildirdiği bir belgede Karamanlis ve Averoff’un Bonn şehrine uçmadan evvel kendisinden Kıbrıs konusunda ABD’nin görüşünü sorduklarını belirtmektedir (FRUS, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus, 287).

⁷ Yunanistan 1950’li yıllarda olduğu gibi 1980’li ve 1990’lı yıllarda da Kıbrıs’ı karıştırmaya ve Türkiye’yi Kıbrıs aracılığıyla kendi çıkarları doğrultusunda sıkıştırmaya devam etmiştir. PKK terör örgütüne Kıbrıs’ta ve Yunanistan’da lojistik destek, askerî eğitim, silah ve mühimmat desteğinde bulunmuştur. Yunanistan, Türkiye’ye yönelik organize terör eylemlerine çok farklı yönlerden yardım etmiştir. Yunan askerî ve siyasî yetkililerinin Beka vadisinde ve Suriye’de konuşlanan teröristlere destek verdikleri fotoğraflı belgelerle tespit edilmiştir (Erdemir, 2006: 113-136). PKK teröristlerinin başı A. Öcalan için, Güney ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ pasaportu Mavros Lazaros adıyla Lefkoşa’da düzenlemişlerdir. Bütün bu belgeler, Yunanistan’ın terörizmi açık bir şekilde 1950’li yıllarda EOKA teröristlerine vermiş olduğu destekle ortaya koymakla birlikte günümüzde de aynı şekilde hâlâ desteklemekle olduğunu gösteren delillerdir. Türkiye’yi yönetenlerin Yunanistan’ın olumsuz girişimleri ve terör faaliyetlerine destek verdiğinin tescili ve gerekli işlemlerin yaptırılması hususunda daha aktif inisiyatif alabilirlerdi. Belki bu Türkiye açısından bir gerekliliktir. Türkiye’nin çıkarlarını korumak ve sağlamak amacıyla uluslararası kuruluşlar nezdinde Yunanistan’ın durumu tescil edilebilir ve Türkiye lehine değerlendirilebilir. Türkiye’nin savunduğu hususlarda terörizmin etkileri ve Türkiye’ye karşı terörü kimlerin desteklediği ortaya çıkarılırsa bu Türkiye açısından avantaj olabilecektir.

⁸ Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, 20 Ekim 1950 tarihinde “Kutsal bildiğim değerler üzerine yemin ederim ki milli bağımsızlığımız için çalışacağım ve hiç bir zaman Kıbrıs’ı anakara Yunanistan ile birleştirme politikasından ayrılmayacağım” şeklinde yemin ederek gelecekte yapacaklarını kutsal bağit altına almıştır. Nihayet 13 Aralık 1959 yılında da "Sekiz yüz yıldır adanın yönetimi ilk defa Yunan eline geçmiştir" diyerek ada üzerinde varılan anlaşmayı bile adanın Yunanların eline geçmesi olarak değerlendirmiştir. Yine Makarios’un 14 Mart 1971 yılında yapmış olduğu bir konuşmasından, "Kıbrıs Yunan’dır. Tarihin doğuşundan beridir Yunan’dı ve Yunan olarak devam edecektir. Parçalanmadan elimize geçireceğiz ve parçalanmadan koruyacağız ve yine parçalanmamış olarak Yunanistan’a vereceğiz" diyerek Kıbrıs ile ilgili yaptıklarını ve yapılması gerekenleri açıkça ortaya koymuştur. Ada’da Cumhurbaşkanı olarak seçilen Makarios III bu görevine gelmeden önce ve geldikten sonra Kıbrıs ile ilgili temel hedeflerinin enosis olduğunu her zaman her ortamda göstermiştir Konuyla ilgili detaylı belgeler için bkz. (Faulds, 1988: 5; Kürşat & Altan ve Egeli, 1978: 117-135).

⁹ Uluslararası ilişkilerin ve dış politikanın iç politikada kullanımıyla ilgili teorik ve pratik örnekler için bkz. Sönmezoglu, 2005: 235-250.

¹⁰ İngiliz yetkililer, EOKA teröristleriyle birlikte çalışarak, Kıbrıs'ta huzursuzluk çıkarmaları ve Kıbrıs'ta bir anlaşma zemininden kaçma ve engelleme ile ilgili çalışmalarını dolayısıyla Kıbrıs Başpiskoposu Makarios ve Girne Kilisesi Papazını 9 Mart 1956'da tutuklayarak Seychelles adasına sürmüşlerdi (Macmillan, 1971: 223).

¹¹ İngiltere Başbakanı Harold Macmillan 1956 yılı için adadaki çözüm için tek çıkar yolun taksim olduğu kanaatinde olup Dışişleri Bakanlığı elemanlarına taksim meyanında çalışmalar yapması konusunda direktif vermiştir (Macmillan, 1971: 224). İngiliz Dışişleri Bakanlığı elemanlarından Lord Radcliffe'in planında öne sürülen anayasal düzen içinde Türk ve Rumların temsil edildiği planın Yunanlarca kabul edilmediğini ve şiddete yönelik saldırıların devam ettiğini söylemektedir. Yunanistan yetkililerinin ve Kıbrıslı Rumların tek istediği enosis veya 'hiç bir şey'dir. Diğer taraftan enosis için bir girişim gerçekleşecek olursa bu gelişmenin Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş sebebi olacağı İngilizlerce bilinmektedir. Üç devlet arasında, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs meselesinin çıkmasında önemli bir yer tutan Papazlar her şeyden önce Kıbrıs Rumlarını organize etmekle kalmamış Yunanistan'dan gizlice adaya asker ve gönüllüler sokarak enosis'i gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Kıbrıs'ın bir 'Yunan adası' haline getirilebilmesi için sivil ve askeriye mensubu İngilizler'e karşı mücadeleye girmişler ve saldırıları organize etmişlerdir. Zamanla adadaki İngilizler'in yanında Türkler de silahların hedefine alınır olmuşlardır. Adadaki bütün gizli ve açık terör girişimlerinde bulunan, bütün çatışmaları organize ederek ada insanlarını kızdıran Papazları serbest bırakan, İngiltere Başbakanı Harold Macmillan idi. Serbest bırakmanın sebebi, yine adadaki terör örgütü EOKA ile ilgilidir. EOKA, eğer Makarios III serbest bırakılırsa vahşet eylemlerine ara vereceklerini beyan etmiştir. Bunun üzerine Başbakan Macmillan adadaki durumu İngilizler lehine çevirebilmek için bir araştırma yaptırarak Makarios'u İngiliz hükümetine zarar vermeyecek şekilde serbest bırakma yollarını aramıştır. Nihayet NATO'yu da aracı olarak kullanarak kendi Parlamentosu'nun da desteğini almış ve serbest bırakılma işlemini gerçekleştirmiştir. Bu gelişme üzerine Lord Salisbury Macmillan'ı protesto ederek istifaya etmiştir. Adadaki Amerikan beklentisi ise Menderes'in beklentisi ve talebi aleyhine adanın enosis'i yönündedir. Ancak Amerikalıların bu beklentisi Türklerin karşı koymaları neticesinde istenilen şekilde tezahür edememiş ve Batılı müttefiklerin istekleri başka bir zamana ertelenmiştir (Eden, 1960: 412, 415; Macmillan, 1971: 225-30). Makarios III'ün İngiliz Başbakanı tarafından serbest bırakılması adada gelişen şartların İngiliz çıkarlarına daha uygun hale getirilmesi içindir. İngilizler Kıbrıs'ta askeri üslerini elden çıkarmadan ada üzerindeki hakimiyetlerini devamlı kılmak istemektedirler. Bu meyanda değişik planlar üzerinde çalışarak Yunanlar'ı, Türkler'i ve dünya efkari umumiyesini tatmine çalışmışlardır. Nitekim amaçlarının tezahürü için Papazları tutuklamış ve gerektiğinde serbest bırakmışlardır. Gelişen yeni şartlar daha önceki şartlardan farklılaştığı için İngiliz çıkarları gelişen olaylara göre değiştirilmiş ve güncellenmiştir (Yavuzalp, 1993: 29-30; Makarios ve taraftarlarının adadaki faaliyetleri hakkında ayrıca bkz. Cerrahoğlu, 1998: 10-14; <http://www.encyclopedia.com/html/M/Makarios.asp>; Gibbons, 2003: 21-23; <http://en.wikipedia.org/wiki/Makarios>; Fehmi, 1992: 34-35).

¹² Diğer taraftan Amerika ve İngiltere'ye de Türkiye'nin aleyhine olabilecek politikalar üretmemesi için Türk yetkililerince Türkiye'ye bölgede ihtiyaçları olduğu izlenimi verilmeye gayret edilmektedir. Nitekim bugün Türkiye komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye gayret sarfederken Amerika'yı ve onun en yakın müttefiki olan İngiltere'yi göz ardı etmesi imkansız gibidir. Halen Amerika ve İngiltere birleşerek Irak'ı işgal etmek suretiyle zaten Türkiye'ye komşu olmuş durumdadırlar. Diğer taraftan bu durumdan

hoşnut olmayan bölge güçlerinin yanında global ekseninde kendilerine rol biçen güçler de bölgedeki çıkar çatışmalarına bazen görünür bir şekilde, bazen de gizli bir şekilde katılmaktadırlar. Bölgedeki karmaşık ve hassas dengeler, politikaların çok ince hesaplarla uzun vadeli planların yapılmasını ve dikkatli bir şekilde uygulanmasını gerektirmektedir. Erdoğan hükümetinin zaman zaman yapmış olduğu hatalı yaklaşımların global güçlerin girişimleriyle dengelenebildiği uluslararası politikaların uygulamalarında görülmektedir. Bu konuda farklı yaklaşımları görmek için bkz. Kaynak ve Gürses, 2005: 11-123; Zahariadis ve Alp, 1979: 3-22.

¹³ Konuşmalara yansıyan tipik iktidar-muhalefet çatışmasıdır. Muhalefet partisi mensupları hükümetin her yaptığı 'yanlış' olarak görmekte ve yaygara yapmakta iken, iktidardakiler ise muhalefetin 'sebeatsız karalama' çalışmalarında olduklarından yakınmaktadırlar. Benzer yaklaşımlar Türkiye politikasında geçmişten geleceğe yansıyan uygulamalar olarak varlığını korumaktadır. Bu yaklaşımlar, demokrasinin ve hoşgörünün tam anlamıyla ve bütün kurumlarıyla yerleşmesi ve uygulamaya geçmesiyle bağlantılı bir husus olup olgunluğu gerekli kılmaktadır. Yapılmakta olan ve yapılacak olan işlerin sisteminin ve kurallarının yerleşmesi her ferdin de bunları bilmesiyle demokratik ortamın oluşması mümkündür. İktidar için 'doğru', muhalefetekiler için 'yanlış' olarak nitelendirilen bir husus, muhalefetekilerin iktidara gelmesiyle yanlış olmaktan çıkarılıp tekrar doğru olarak vasıflandırılabilirse, yapılan yersiz ve mesnetsiz eleştiriler bitmeyerek kısır döngü sürüp gidecektir. Yersiz ve mesnetsiz tartışmalara şahit olan Türk halkı da politikacılara ve savundukları konulara inanmayacaklardır. Bu durum siyasetin yozlaşmasına ve halkın siyasetçiye olan güven bunalımına neden olacaktır. Türkiye, siyasi bunalıma neden olan tartışmaların yaşandığı ve devam ettiği bir ülkedir.

¹⁴ Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarda olduğu II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde, İtalya '12 Ada' olarak bilinen Ege Denizi'ndeki bazı adaları bırakacağını belirttiğinde, Halk Partisi hükümeti bu teklifi kabul etmeyerek 'hayır' cevabı vermiştir. 12 Ada böylece Yunanistan'a kalmıştır. 12 Ada hakkındaki ayrıntılı gelişmeler hakkında bkz. Bilge, 1996: 20-35; Bilge, 2000: 209-222; Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 10 Şubat 1958; Kılçık, 1992: 113.

¹⁵ Menderes'in İsmet İnönü hakkındaki iddiaları gerçek ise, Türk politikacılarının kendi menfaatleri için Türkiye'yi ne kadar çıkmaza ve olumsuzluğa ittikleri ortaya çıkmaktadır ki durum acıdır, hazindir ve düşündürücüdür. Tarihimizde memleketi için doğru olduğunu mütalaa ederek bir takım girişimlerde bulunan liderlerin yanlışlarıyla Türkiye'nin uğraşmak zorunda olduğu pek çok husus olmuştur. Devleti ve milletin geleceği bir yana bırakılarak, partisini ya da kişiliğini ön plana çıkararak ülkesine vermiş olduğu zararlar sonucunda, Türkiye olması gereken yerde değildir. Eğer Menderes iddiasında haklı ise, 27 Mayıs 1960 askeri cuntanın darbesini de bu meyanda düşünmek icabeder. Bu da Türkiye ve içindekiler için oldukça düşündürücüdür (Kılçık, 1992: 228).

¹⁶ 1959-1960 yıllarındaki anlaşmalar ve sonraki gelişmeler hakkında bkz. Uslu, 2000: 11-47.

¹⁷ Atatürk ile Venizelos arasındaki dostluk ilişkileri hakkında bkz. Bilge, 1996: 11-45; Kılçık, 1992: 39-40.

¹⁸ Menderes'in bu uçak kazasının kurtulması, 27 Mayıs askeri darbesinden sonra çoğu kez dile getirilmiş ve kullanılmıştır. Menderes'in kurtulmasını kendisinin 'veli' olmasına bağlayanlar bile çıkmıştır.

¹⁹ Türkiye'de bazı politikacılar da yaptıklarının doğruluğunu muhataplarına kabul ettirmek için, doğru ya da yanlış Atatürk'ten örnekler bularak, benzer çaba içerisine girmektedirler.

Siyasî meşruiyet zemini yer ve zamanın ve ilgili konunun hususi özelliğinde aranması gerekirken, karşındakilerin itiraz edemeyeceği tabularla bastırmaya çalışmak ancak zayıf bir çaba ve karakter yapısının meşrulaştırması uğraşı olmalıdır. Atatürk'ü tasvip eden de etmeyen de kendi icraatlarına zemin hazırlamak için onu örnek göstermektedir. Bu sebeple toplum gelişmek yerine kısır döngüler arasında devamlı gel-gitlerle uğraşmaktadır. Atatürk'ün Türk siyasetinde yerli yersiz kullanılması, üzerinde çalışılması gereken bir husustur. Kişiler meşruiyetlerini ve inandırıcılıklarını ortaya koymaya çalışırken, Atatürk'ü yanlış ve anlamsız bir şekilde kullanabilmektedirler.

²⁰ Kıbrıs Cumhuriyeti'ne giden yolda, DP hükümetinin icraatları ve bunun basına yansımaları hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Yurdakul, 1968: 120-138.

²¹ Türkiye'nin ada üzerindeki haklarının hukuken korunmadığı ile ilgili olarak bkz. Bilge, 1996: 83-91.

Kaynakça

- Alçitepe, A.G. (1997). *Yunanistan Kıbrıs Rum Kesimi PKK Üçgeni*. Konya: Esra Yayınları.
- Arcayürek, C. (1983). *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (1988). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 5. Baskı.
- Aydemir, Ş.S. (1968). *İkinci Adam 1950 – 1964*. Cilt III, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bartmann, B. (1999). Facing New Realities. *Perceptions Journal of International Affairs*, September-November 1999, Volume IV, Number 3 İstanbul.
- Bilge, A. S. (1996). *Ankara, Atina, Lefkoşe Üçgeni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bilge, A. S. (2000). *Büyük Düş (Türk Yunan Siyasi İlişkileri)*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Bozdağ, İ. (1991). *Demirkırat Aldatmacası*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Braude & Lewis, B. B. (Eds.) (1982). *Christians and Jews in the Ottoman Empire I*. London New York.
- Burçak, R. S. (1998). *On Yılın Anıları 1950–1960*. Ankara: Nurol Matbaacılık Sanayi ve Tic. A.Ş.
- Cerrahoğlu, Z. (1998). *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu İle İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Charmley, J. (1995). *Churchill's Grand Alliance the Anglo-American Special Relationship 1940-1957*. London: Hodder and Stoughton.
- Churchill, W. (1974). *A History of the English-Speaking Peoples the Great Democracies* Volume 4. London: Cassell.
- Çelik, A. (2005). *Tarihte Kıbrıs ve Hala Sultan*. İzmir: Işık Yayınları.
- Çukalis, K. (1970). *Yunanistan Dosyası*. İstanbul: Ant Yayınları.
- D'Aubigne, H. L. (1954). *Statement on Cyprus By the Minister of State For Colonial Affairs*, 28th July.
- Davison, R. H. (1968). *Turkey*. Englewood Cliffs – New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Denktaş, R. (1999). The Crux of the Cyprus Problem. *Perceptions Journal of International Affairs*, Volume IV, Number 3 İstanbul, September-November.
- Denktaş, R. (2005). *Yeniden 12'ye 5 Kala*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Dilipak, D. (1989). *İnönü Dönemi*. İstanbul: Beyan Yayınları, Dördüncü Baskı.
Dönem:10, Cilt:15, 28 Aralık 1956.
- Eden, A. (1960). *Full Circle: The Memoirs of Sir Anthony Eden*. London: Cassell & Company Ltd.
- Edibali, A. (1974). *Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır?* Otağ Yayınları.
- Erdemir, H. (2000). The Emergence of Cyprus Republic. *Third International Congress for Cyprus Studies* 13-17 November, Volume:1, 433-443. Edited by İsmail Bozkurt, Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, Turkish Republic of Northern Cyprus.
- Erdemir, H. (2001). İngilizce Modern Bir Sömürge Vasıtası mı? *Türk Yurdu Dergisi*, Temmuz 2001, Cilt 21, Sayı 167.4-6.
- Erdemir, H. (2002). The Origin of the Cyprus Question: The British Policy on the Creation of Cyprus Republic. *Perceptions Journal of International Affairs* December 2001 – February 2002/ Vol.-VI Num.4,107-121.
- Erdemir, H. (2006). *Why Turks Turned Their Faces to the West?*. Manisa: Manisa Ofset.
- Erdemir, H. (2006). *Jewish Question in Palestine Accordance with the British Documents*. Manisa: Manisa Ofset.
- Erer, T. (1966). *Türkiye'de Parti Kavgaları*, İstanbul: 2. Baskı, Çınar Matbaası.
- Faulds, A. (1988). *Excerpta Cypria For Today a source book on the Cyprus problem*. Lefkoşa-İstanbul-London: K. Rüstem and Brother 1988.
- Fehmi, H. (1992). *A'dan Z'ye KKTC Sosyal ve Ansiklopedik Bilgiler*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus.
FRUS, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus, 286.
FRUS, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus, 287.
FRUS, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus, 288.
FRUS, 1958-1960, Vol.X, Part 1:17 Cyprus, 289.
- Gedikli, Y. (2003). *Kıbrıs'ta en uygun Çözüm Nedir?*, İstanbul: Ufuk Ötesi Yayınları, 2. Baskı.
- Gibbons, H.S. (2003). *Kıbrıs'ta Soykırım (The Genocide Files)*. Lefkoşa: Near East Publishing.
- Gilbert, M. (1990). *Never Despair Winston S. Churchill 1945-1965*. London: Minverva edition.
- Göktepe, C. (2002). Menderes Dönemi. *Genel Türk Tarihi*. Editörler Hasan Celal Güzel ve Ali Birinci, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 57-72
- Gündüz, A. (1985). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü Üzerine Türk – Yunan Uyuşmazlığı*. İstanbul: Otağ Yayınevi.
- Güvenç, N. (1984). *Kıbrıs Sorunu, Yunanistan ve Türkiye*. İstanbul: Çağdaş Politika Yayınları.
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 10 Şubat 1958, 10 Ocak 1958, 11 Nisan 1958, 14 Ocak 1958, 16 Ocak 1958, 17 Kasım 1958, 2 Mayıs 1958, 2 Ocak 1958, 22 Mart 1958, 24 Mayıs 1958, 24 Nisan 1958, 25 Mayıs 1958, 29 Mart 1958, 3 Ocak 1958, 3 Şubat 1958, 31 Ocak 1958, 4 Haziran 1958, 4 Ocak 1958, 5 Ocak 1958, 6 Şubat 1958, 7 Ocak 1958, 9 Ocak 1958.
- Hasgüler, M. (1998). *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası*. Ankara: Öteki Yayınevi.

- Henze, P.B. (2000). Türkiye: 21. Yüzyıla Doğru. Ian O. Lesser ve Graham E. Fuller, *Balkanlar'dan Batı Çin'e Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*. Bursa: Alfa Yayınları.1-46.
- Horne, A. (1989). *Macmillan 1957-1986 Volume II of the Official Biography*. London: Macmillan.
<http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/frus/frus58-60x1/17cyprus4.html> 29 Ekim 2005.
http://en.wikipedia.org/wiki/Alan_Lennox-Boyd 31 Ocak 2006.
<http://en.wikipedia.org/wiki/EOKA> 31 Ocak 2006.
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Resim:Adnanmenderes.gif>.
<http://www.anayasa.gen.tr/kibris.htm> 31 Ocak 2006.
<http://www.mahkemeler.net/mahkeme-web-t/anayasa/1960.doc> 31 Ocak 2006.
<http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4759.htm> 29 Ekim 2005.
- Karadağ, R. (2004). *Türk Hariciyesi'nin Çetin Sınavı Kıbrıs*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Karageorghis, V. (1982). *Cyprus From the Stone Age to the Romans*. New York.
- Kaynak&Gürses, M.E. (2005). *Büyük Ortadoğu Projesi*. İstanbul: Genişletilmiş 8. Baskı Timaş Yayınları.
- Kellner&Hitchens, P.C. (1976). *Callaghan The Road to Number Ten*. London: Cassell.
- Kılçık, H. (1992). *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Ocak 1959 - Mayıs 1960*. IX. Cilt, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları:3.
- Kürşat, F. Mustafa H. Altan ve Egelı, S. (1978). *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*. Kutsun Yayınevi.
- Macmillan, H. (1971). *Riding the Storm 1956 – 1959*, London Macmillan, Manbourne and Toronto.
- Manisalı, E. (2004). *Avrupa Kışkacında Kıbrıs*, İstanbul: Derin Yayınları, ikinci baskı.
- Mansel, A. (1984). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mcdermott, G. (1969). *The Eden Legacy and the Decline of British Diplomacy*. London: Leslie Frewin Publishers Limited.
- Mellaart, J. (1974). *Earliest Civilizations of the Near East*. London: Book Club Associates.
- Memiş, E. (1995). *Ortadoğu Sorunları ve Türkiye*. Konya: Mimosza.
- MMTD (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi) 1958,636-7,642.
- Mütercimler, E. (2003). *Satılık Ada Kıbrıs Barış Harekatı'nın Bilinmeyen Öyküsü*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Newman P. (1953). *A Short History of Cyprus*. London: Second edition.
- Oğuz, S. (1975). *Kıbrıs Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle*. İstanbul: SEDA Matbaası.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary* 1993, 8. Baskı.
- Özdemir, H. (1997). *Kıbrıs'ta 60 Yıl*. İzmir: Volkan Yayıncılık.
- Özey, R. (2004). *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası (Ülkeler, İnsanlar, Sorunlar)*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Öztürk, O. M. (2004). *Kıbrıs Annan Belgeleri (I., II., III.) Üzerine Değerlendirmeler*, Odak Yayınevi.
- Recep Şükrü Apuhan, R.Ş. (1996). *Öteki Menderes, Eski DP Milletvekili Gıyaseddin Emre'den Hatıralar ve 27 Mayıs Olayı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Serter, V. (1978). *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi Cilt 1 (1878 - 1959)*. IV. Baskı, Lefkoşe: Halkın Sesi Ltd.
- Soysal, İ. (1989). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 2. Baskı.

- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sükan, F. (1991) *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950 – 1960*. Ankara: Kültür Ofset Limited Şirketi.
- TBMM Kitaplığı Es. No: 1972-1752, 33-45, Dosya no:258.
- TBMM Zabıt Ceridesi Devre XI, İçtima: 1 Cilt 2/2. Ankara, 25.2.1958, 618-9, 628.
- TBMM Zabıt Ceridesi Devre XI, İçtima: 2 Cilt: 8. Ankara 1959, 55.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 11, İçtima: 1, Cilt 7/3, 28.2.1959, 1354-5.
- Tolgay, A. (1993). *Kanlı Noel Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınvı*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Türkeş, A. (1996). *Dış Politikamız ve Kıbrıs*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Yaşar, M. (1987). *Aydın Menderes Anlatıyor Acılı Günler*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1987.
- Yavuzalp, E. (1993). *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yeni Asır Gazetesi-1 Mayıs 1957, 1 Şubat 1957, 18 Şubat 1957, 18 Şubat 1957, 2 Şubat 1957, 22 Ocak 1957, 25 Ocak 1957, 29 Ocak 1957, 5 Şubat 1957, 5 Şubat 1958, 6 Şubat 1957, 7 Şubat 1957.
- Yeşil, A. (2001). *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı.
- Yetkin, Ç. (1997). *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı.
- Yılmaz, İ. (1990). *Menderes'in Develeri, Anılar Denemeler*, Rico Ofset.
- Yurdakul, N. (1968). *Tarih Işığında Kıbrıs Davamız*, Garanti Matbaası.
- Zafer dergisi*, sayı: 238, Ekim 1996, s.14.
- Zahariadis, K. ve Alp, Y. (1979). *Kıbrıs*, İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Ziegler, P. (1993). *Wilson the Authorised Life of Lord Wilson of Rievaul*. London: Weidenfelf & Nicolson.

Siyasal Katılım Açısından Türkiye’de Kıbrıs Dernekleri: 1950-1960

Emre AYKOÇ*
Sanem YAMAK**
Suat SÖYLEMEZ***

Giriş

Siyasal iktidarlar bazı dış politika sorunlarını kimi zaman bir “ulusal sorun” olarak formüle ederek, hem politikalarını kamuoyuna benimsetip meşruiyet kazandırmaya, hem de dışarıda uygulayacağı politikalar için kamuoyu desteğini sağlamaya çalışırlar. Bazı durumlarda dış politika sorunları, kamuoyunu bölen ve kamuoyu ile siyasi iktidar arasında çatışma yaratabilecek sorunlara yönelik ilginin saptırılması amacıyla kullanılabilir. Kamuoyu ile siyasi iktidar arasındaki iletişim ve etkileşimin görece açık olduğu toplumlarda, iç politika ile dış politika alanlarının birbirinden ne derece bağımsız olduğu tartışmaya açıktır. Bu bakış açısından, Türkiye özelinde iç ve dış politika ayırımının bulanıklaştığı konulardan biri, 1950’lerden itibaren Kıbrıs sorunu olmuştur. Kıbrıs sorununu değerlendirmede ne salt dış politikada olan gelişmeler, ne hükümetin iç politikası, ne de sadece kamuoyunun konuya yaklaşımı tek başına açıklayıcıdır. Bu düzeylerin her biri, karşılıklı olarak birbirlerini etkilediklerinden, gözönünde bulundurulmalıdır.

“Çoğunluğun kanaati” şeklinde algılanmasına rağmen, çoğu kez belli bir azınlığın benimseyip etkin bir şekilde savunduğu kanaatler bütünü olan kamuoyu, siyasi karar alma sürecinde büyük bir etkiye sahiptir (Bektaş, 2000: 9). Özellikle gelişmiş ve etkin bir kamuoyunun var olduğu toplumlarda, kamuoyu, dış politika karar ve uygulamalarını etkilemede önemli bir unsur haline gelebilmektedir. Siyasi iktidarlar da, içeride belli bir taban desteği elde etmek ya da uluslararası alanda eylemlerine bir dayanak bulabilmek için kamuoyunun tepkisini dikkate alırlar/kullanmaya çalışırlar. Bazı durumlarda ise hükümet, bizzat kendisi, belli yönde bir kamuoyu yaratma çabasına girer.

1950’li yıllar, Türkiye’de Kıbrıs’ın bir sorun olarak kamuoyunun gündemine girdiği ve giderek bir “milli dava” olarak algılanmaya başladığı yıllar olmuştur. Bunda en önemli etkenlerden biri söz konusu dönemde Kıbrıs’la ilgili olarak kurulan derneklerin faaliyetleridir. Genel olarak bakıldığında hız kazanan modernleşme süreciyle birlikte, 1950’li yıllar, Türkiye’de kamuoyunun siyasi karar alma süreçlerinde etkili olmaya başladığı, bu bağlamda dernekleşmenin hız kazandığı yıllardır. Modernleşmeye bağlı olarak artan toplumsal hareketlilikle birlikte ortaya çıkan siyasi katılım isteği, çeşitli talep ve isteklerin iletim kanalı

* Arş. Gör., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Bilgiler Fakültesi, İstanbul Üniversitesi

** Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi

*** Arş. Gör., Kamu Yönetimi Bölümü, Siyasi Bilgiler Fakültesi, İstanbul Üniversitesi

olarak bazı ara kurumların oluşturulmasına yol açmıştır. Dernekler, kamuoyu ile siyasal iktidar arasında iletişim ve etkileşim sağlamada yukarıdaki anlamda önemli ara kategorilerdir. Belli bir amaç çerçevesinde örgütlenmiş dernekler, siyasal süreci dolaylı yoldan etkilemek için kamuoyunda bir duyarlılık yaratmaya çalışırlar (Bektaş, 2000: 90). Diğer taraftan, derneklerin salt varlıkları, gelişmiş, iktidarı geniş bir şekilde etkileyen/denetleyen bir işleve sahip olduklarını göstermez. Özellikle 1950’ler Türkiye’sinde, toplumun siyasal hareketlilik açısından tam anlamıyla gelişmiş ve bilinçli bir sivil toplum niteliği arz ettiği söylenemez. Bununla birlikte toplumun tamamen atomize bir konumda olmadığı da belirtilmelidir.

Dernekler, yukarıda sözü edilen iletişimi sağlarken kamuoyunun görüş ve taleplerinin siyasal iktidara iletilmesi rolünün yanı sıra, hükümetin kamuoyunu mobilize etmesinin bir aracı olarak da faaliyet gösterebilirler. Yani dernek tipinde örgütlenme, tamamen kitlenin kendi inisiyatifi ile kurduğu özerk örgütlenmeler olabildiği gibi, güdümlü örgütlenmeler şeklinde de olabilmektedir. Bu nedenle siyasal iktidar ile dernekler ve kamuoyu arasındaki ilişkinin niteliğinin saptanması önem taşımaktadır.

1950-1960 döneminde Kıbrıs sorunu çerçevesinde kurulan dernekleri konu alan bu çalışmadaki amacımız, bu derneklerin hükümet ile kamuoyu arasındaki iletişim ve etkileşimde oynadıkları rolü analiz etmektir. Bu çerçevede söz konusu derneklerin kimler tarafından örgütlendikleri, ne gibi faaliyetler yürüttükleri, hükümet ile olan ilişkileri ve kamuoyu oluşturmadaki etkinlikleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, söz konusu siyasal hareketliliğin yönünün - siyasal iktidardan kamuoyuna doğru mu olduğunun, yoksa tam tersinin mi geçerli olduğunun - tespiti için derneklerin incelenmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de kurulan Kıbrıs derneklerine ilişkin bu çalışmada, 1950-1960 dönemi üç ana dönem çerçevesinde incelenmiştir. Bu dönemlendirme Kıbrıs konusunda Türkiye’de kamuoyu ve hükümetin tavır değişiklikleri ve kırılma noktaları dikkate alınarak yapılmıştır. Bu çerçevede her üç dönem özelinde Kıbrıs konusuna hükümet, kamuoyu ve Kıbrıs derneklerinin yaklaşımı incelenmiş ve bunlar arasındaki etkileşim, paralellik ve tezatlıklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre derneklere ilişkin bilgiler “kişisel bilgi” statüsünde olduğundan, resmi makamlara yapılan başvurulara olumlu yanıt alınmamış, bu nedenle araştırma büyük ölçüde gazete taraması ve anıların yanı sıra ikincil kaynaklara dayanılarak yapılmıştır.

Lozan’dan Milli Dava’ya (1923-1953)

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması’nın 20. maddesi ile Türkiye Kıbrıs’ta İngiltere’nin egemenliğini tanımıştır. Bu tarihten itibaren 1940’lı yılların sonuna dek, Türkiye’nin resmi düzeyde Kıbrıs’la ilgilenmediği görülmektedir. Özellikle 1945 sonrası yeni uluslararası düzen içerisinde, Türkiye’nin güvenliğini arttırıcı ittifak arayışlarına yönelik çabaları, Kıbrıs

konusundaki ilgisizliğinin bir nedeni olarak görülebilir (Armaoğlu, 1963: 3). Dünyanın ideolojik kutuplara ayrıldığı ve Soğuk Savaş’ın başladığı bu dönemde, Türkiye’nin alacağı dış politika kararları, savaş sonrasında yaşadığı yalnızlık duygusunun yanı sıra, Sovyet tehdidinin sürekli vurgulandığı uluslararası ortamda ve onun etkilediği iç ekonomik ve siyasal atmosferde, Batı’ya paralel olacaktır (Oran, 2003: 494). Bu dönemde Türkiye dış politika kararlarında, ittifak içi çatışma ve/veya uyumsuzluk olmamasına, istikrarın bozulmamasına ve Sovyetler Birliği’ne karşı kendi içerisinde sorunsuz, çatışmasız bir blok görüntüsünün zarar görmemesine özel önem vermektedir. Bu gerekçeyle, Kıbrıs’ın, Türkiye’nin taraf olması gereken bir konu değil, daha çok İngiltere’nin hükümlerlik haklarının geçerli olduğu bir iç meselesi olarak değerlendirildiği, sorunun genel olarak Lozan’la oluşturulan statüko, Türk-Yunan dengesi ve dostluğu çerçevesinde ele alındığı ve bu tavrın resmi düzeyde 1955’e dek devam ettiği görülür.

Aynı zamanda Türkiye’nin Kıbrıs konusunda bu yönde bir tavır almasında, adanın İngiltere’nin egemenliğinde kalmasının komünist yayılmanın önüne geçmede etkili olacağını düşünmesi ve İngiltere’nin adadan çekilmeyeceğine yönelik inancı da etkili olmuştur. Bunu, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 23 Ocak 1950 tarihinde CHP tarafından verilen soru önergesi üzerine Meclis’te yaptığı konuşmada şu şekilde dile getirmiştir:

“Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur... Çünkü Kıbrıs bugün İngiltere’nin hâkimiyet ve idaresi altındadır ve İngiltere’nin Kıbrıs’ı başka bir devlete devretmek niyetinde veya temayülünde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır. Kıbrıs’ta yapılan hareketler ne olursa olsun ve bunları yapanlar kim olursa olsun, İngiltere hükümeti Kıbrıs adasını başka bir devlete terk etmeyecektir. Bu böyle olunca gençlerimiz beyhude yere heyecana kapılıyolar, lüzumsuz yere yoruluyorlar” (Armaoğlu, 1963: 19-20).

Yine, Türkiye’nin 1923’ten beri izlemiş olduğu barışçı ve statükocu dış politika çizgisinin de böyle bir tutumda etkili olduğu düşünülebilir. Türkiye, bu dönemde de, genel bir dış politika çizgisi olarak değerlendirebileceğimiz Lozan’da belirlenen ve/veya Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almayan topraklara yönelik herhangi bir irredentist* politika izlememe kararlılığını sürdürmektedir.

Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki resmi tavır ve tutumunda Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden sonra da önemli bir değişiklik olmaması, yukarıda açıklanan nedenlerin / koşulların belirlediği dış politika kararlarının, hükümet değişikliklerine rağmen, sürekliliği olan ve partiler-üstü bir devlet politikası olarak algılandığını ve uygulamanın bu şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Lozan sonrası dönemde Yunanistan’ın da Kıbrıs konusunda resmi düzeyde Türkiye ile benzer bir tavır içerisinde olmasına ve Türkiye ile olan dostluğunun bozulmamasına özel bir önem vermesine rağmen, 1940’lı yılların sonlarında Yunan kamuoyunda ve özellikle Kilise’nin çabaları ve AKEL’in desteğiyle

Kıbrıs'ta *enosis* yanlısı propaganda yaygınlaştırılmış ve Kıbrıslı Rumlar *enosis* talebiyle faaliyete geçmişlerdir. Kıbrıslı Türk aydınlar ise Rumların bu çabalarını engellemenin en etkili yolunun, Türkiye'yi soruna bir taraf haline getirmek ve Türk kamuoyuna da Kıbrıs'ı bir "milli dava" olarak benimsetmek olduğu kanısındaydılar. Bu çerçevede, Kıbrıslı Türkler 1948 ve 1949 yıllarında düzenledikleri mitinglerde, "bizi komünist uşakların kucağına atmayın" diyerek *enosis* talebine karşı çıkmış ve eğer adada statüko değişecekse, adanın eski sahibi Türkiye'ye iade edilmesini talep etmişler (Manizade, 1975: 367-368; İsmail, 1998: 33; Kızılyürek, 2002: 224-225), diğer yandan da Türkiye'de bulunan, fakat Kıbrıs'la bağıını kesmemiş olan Kıbrıslı Türkler, Türk kamuoyunda Kıbrıs'a yönelik bir duyarlılık oluşturabilmek için dernekler kurmaya başlamışlardır.

Bu yönde Kıbrıslı Türklerin daha önceki dönemlerde de girişimleri olmuştur. Kıbrıs ile ilgili olarak Türkiye'de ilk dernek, 1932 yılında "**İstanbul Kıbrıs Türk Talebe Birliği**" adı ile kurulmuştur. Bu dernek daha çok Türkiye'de öğrenim gören Kıbrıslı gençler arasında dayanışma sağlamaya ve adada yaşayan Türklerin varlığı konusunda Türk kamuoyunda farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetler göstermiş, herhangi bir siyasi tavır içerisine girmemiş ve 1938 yılında kapanmıştır. 1945 yılında Nevzat Karagil'in yoğun çabalarına rağmen bir Kıbrıs derneğinin kurulması mümkün olmamış, fakat Karagil'in ısrarlı çalışmaları sonucunda 16 Şubat 1946 tarihinde "**Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti**" (KOYC) kurulmuştur. Bu derneğe, Türk-Yunan dostluğunu zedeleyebileceği düşüncesiyle Kıbrıs ile ilgili siyasi bir cemiyet kurulmasının olumlu karşılanmaması dolayısıyla, tepki doğurmayacak bir isim olan Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti ismi seçilmiştir (Manizade, 1975: 225-228). Bu derneğin temel amacının, Türk kamuoyunda Kıbrıs'a yönelik belirli kanaatler oluşturmanın yanı sıra, hükümeti de Kıbrıs konusunda daha etkin bir politika izlemeye yöneltmek olduğu söylenebilir. 1949 yılında Mersin, Antalya, İzmir ve Adana'da şubeler açan KOYC, "Yeşilada" isminde bir dergi yayınlarak Türk aydınlarının Kıbrıs konusuna ilgisini çekmeye çalışmıştır. Bu dergide Manizade tarafından kaleme alınan bir yazıda, hükümetin Kıbrıs konusundaki tutumu şu şekilde eleştirilmektedir:

"Kıbrıs meselesinin bahis konusu olduğu bu sırada Millî Misakı ortaya koymak, onu adeta bir kalkan olarak kullanmakla, kanaatimizce sadece Kıbrıs üzerinde emeller besleyenlerin durumlarını takviye etmiş oluruz. Biz, Millî Misakı kabul edildiği zaman ve şartları göz önünde tutmak şartı ile Anavatan'ı tehdit eden tehlikelere karşı ileri karakol vazifesi görecek olan bu gibi yerlerin el değiştirmesi icap ediyorsa, bu takdirde eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiğini müdafaa edenler arasındayız" (Manizade,1975: 367-368).

Dernek, 16 Nisan 1950 tarihinde topladığı yıllık kongresinde adını “**Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Cemiyeti**” (KTKYC) olarak değiştirmiştir (Hürriyet, 23 Nisan 1950). Dernek bazı sosyal faaliyetlerde bulunmuş, örneğin 20 Mayıs 1950, 30 Kasım 1952 ve 3 Nisan 1954 tarihlerinde, derneğin görüşlerinin anlatılması amacıyla “çaylar” düzenlemiştir (Hürriyet, 21 Mayıs 1950; 1 Aralık 1952; 1 Nisan 1954). Hükümetin Kıbrıs davası olmadığı yönündeki söyleminde ısrar etmesi karşısında, dernek, daha etkin bir faaliyete girerek, özellikle gençlik teşkilatlarıyla işbirliğine gitmiş ve 1951 yılında Taksim’deki Kristal Gazinosu’nda, Kıbrıs için bir kapalı salon mitingi tertiplenmesini sağlamıştır. Bu mitingde temel olarak, Kıbrıs’ın bir dava olduğu ve yok demekle ortadan kalkmayacağı vurgulanmış, komünist tehlikeye dikkat çekilerek Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmemesinin gerekçeleri sıralanmıştır. Özellikle Yunanistan’ın kendi egemenliği altında yaşayan Türk azınlığa iyi davranmadığı gerekçesiyle, Kıbrıs’ın, Rumların hiçbir sorunu olmadan yaşadıkları Türkiye egemenliğine girmelerinin daha iyi bir çözüm olacağı belirtilmiştir (Manizade, 1975; 244-250). Ayrıca bu dernek 1952 yılında yayımlanan ve aşağıda değinilen Kıbrıs Beyannamesi’nin hazırlanmasında önemli rol üstlenmiştir. Yine 1952 yılı Mayıs ayında dernek Yeşilköy’de bir kapalı salon toplantısı düzenlemiş ve bu toplantıda üzerinde 100 bin Türkün yaşadığı Kıbrıs’ın hasretini bütün Türklerin çektiği vurgulanmıştır (Hürriyet, 19 Mayıs 1952).

“**Kıbrıs Türk Kültür Derneği**” (KTKD) Şubat 1947’de KOYC’nin Ankara’da bir şube açması girişiminin olumlu sonuçlanamaması üzerine, 1948’de Nefi Korürek başkanlığında, bağımsız bir dernek olarak kurulmuştur. Bu derneğin Kıbrıs konusundaki tavrını, Başkan Nefi Korürek 18 Ocak 1950’de Ankara’da düzenlenen bir mitingde “*Kıbrıs’ı anayurda birleştiren ve hiç bir zaman değişmeyecek bir mahiyet arz eden tarihi, coğrafi, askeri ve stratejik amiller yüzünden bunları ırk ve çoğunluk iddiasıyla bertaraf etmenin asla mümkün olmadığını*” (Hürriyet, 19 Ocak 1950) söyleyerek ortaya koymuştur. Derneğin bu dönemdeki en önemli faaliyetlerinden biri, 11 Ekim 1952 tarihinde Türkiye Milli Gençlik Teşekkülleri ve Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ile ortak olarak Başbakan ve Dışişleri Bakanına sunulan “Kıbrısın Statüsü ve Kıbrıs Türklerinin Ekalliyet Haklarının Korunması Mevzuunda, Londra Seyahatları Münasebetiyle, Başbakanımıza ve Dış İşleri Bakanımıza Takdim Edilen Muhtıradır” başlıklı muhtırayı hazırlamasıdır. Bu muhtırada öncelikle Kıbrıs adasının tarihi, coğrafi, ekonomik, askeri ve stratejik sebeplerle Anadolu’ya bağlı olduğunun ve İngiltere’nin çekilmesi halinde Türkiye’ye iadesi gerektiği hususundaki Türk görüşünün ilgili devletlere ve Britanya hükümetine açıkça anlatılması talep edilmekte; adaya daha liberal bir statü verilmesi halinde ise Kıbrıs Türklerinin azınlık haklarının teminat altına alınmasının zorunluluğuna dikkat çekilmektedir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 030.01.123.783.8).

Ankara’da ayrı bir dernek kurulmuş olmasını, Kıbrıs Türklerinin her zamandan çok birliğe muhtaç olduğu bir devirde davaya hizmet bakımından

uygun görmeyen KOYC, KTKD ile birleşme girişiminde bulunmuş, bu çerçevede 2 Eylül 1949 tarihinde iki derneği birleştirmek üzere Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Birliği'nin kurulması kararlaştırılmış ve ana statüsü belirlenmiştir. Ancak bu çabalar uzun süre olumlu sonuç vermemiş, bu birleşme nihayet 6 Temmuz 1954 tarihinde İstanbul'un, Ankara'nın bir bölgesi haline gelmesiyle (yeni oluşumun adı Kıbrıs Türk Kültür Derneği olmuştur) gerçekleşmiştir (Manizade, 1975: 255-258). Yine bazı kaynaklarda (Akgönül, 2007: 178) merkezi Ankara'da olmak üzere 1952 yılında bir "Kıbrıs Kulübü" kurulduğu belirtilmekle birlikte, bu kulübün kurucuları ve faaliyetleri konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Kıbrıs'la ilgili olarak kurulan derneklerin en faal ve hareketlisi ise Avukat Nevzat Karagil tarafından 4 Ağustos 1950 tarihinde merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulan "*Kıbrısı Koruma Cemiyeti*" (KKC)'dir. Karagil, daha önce Kıbrıs konusunda kurulmuş olan derneklerin daha çok sosyal ve ekonomik alanlarda çalışmalar yaptığını, halbuki Türk kamuoyu ve hükümetinin siyasi davranışını etkilemeye/ biçimlendirmeye yönelik faaliyet göstermesi gerektiğini, KKC'nin de bu amaçla kurulduğunu belirtmektedir (Karagil, 1975: 397). Dernek, yayınladığı bir beyanname ile hem amaçlarını duyurmuş, hem de Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıklamıştır. Beyannamede ilk olarak Kıbrıs meselesinin değil, bir "Kıbrıs davası"nın varlığı vurgulandıktan sonra, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde tarihi ve coğrafi, iktisadi ve jeolojik bir ilgisinin olmadığı, bu nedenle Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını istemenin sadece Türkiye'de bulunan 200 binden fazla Kıbrıslıyı gücendirmekle kalmayacağı, 30 milyon Türk'ü de endişeye düşüreceği belirtilmektedir. Beyannamede, adadaki Rumların tümü komünist olarak görülmekte ve adanın Yunanistan'a ilhakı yönündeki faaliyetin, Moskova'nın direktifi ile olabileceği, bu uğraşların asıl amacının Kıbrıs'ın Rusya'ya kazandırılması olduğu ve bu suretle de Rumların farkında olmayarak Doğu Akdeniz'de barışın bozulmasına ve komünist emellerinin gerçekleşmesine hizmet ettikleri vurgulanmaktadır. Bu nedenle KKC, Kıbrıs'ın bir Türk adası olması dolayısıyla Türkiye ile birleşmesine taraftar olduğunu vurgulamakla birlikte, o günkü "komünist tehlikesi" karşısında, adanın İngiltere'nin elinde kalmasını zaruri olduğunu belirtmekte, ancak dünyanın yaşadığı genel buhranın sona ermesinden sonra adanın Türkiye'ye iadesinin, Türkiye'nin hayati varlığı ve Yakın ve Ortadoğu'da barışın devamı bakımından gerekli olduğunu söylemektedir (Darendelioğlu, 1977: 242-246). Derneğin amaçları ise Nevzat Karagil tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- Kıbrıs Türklerinin çeşitli hak, hürriyet ve menfaatlerini korumak,*
- 2- Kıbrıs Türklerini sol cereyanlar tesirinden uzak bulundurmak,*
- 3- Kıbrıslılar arasında sıkı fikir dayanışması ve ülkü birliği yaratmak,*

4- Kıbrıs ile anavatan Türkiye arasında sosyal, kültürel ve ekonomik münasebetlerin inkişafına çalışmak” (Hürriyet, 12 Ağustos 1950).

Bu amaçlar doğrultusunda hızlı bir çalışmaya giren KKC, basın toplantıları düzenleyerek ve çeşitli dernek ve kuruluşlarla temaslar kurarak onlara Kıbrıs ile ilgili olarak politika alanında ne gibi faaliyetler yapılması gerektiğini telkine çalışmış, Atina ve Lefkoşa’da de basın toplantıları düzenlemiştir. Karagil bu çalışmaların hedefinin Türkiye Dışişleri Bakanlığını Kıbrıs meselesinde daha aktif bir mücadeleye sokmak olduğunu belirtmektedir (Karagil, 1975: 397). Derneğin bu yöndeki faaliyetlerinden biri, 12 Ekim 1950 tarihinde Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’ye gönderdiği muhtıradır. Bu muhtıradaki Kıbrıs adasının geleceğini tayin etme ve İngilizlerle bu konuda müzakerelere girişme zamanının geldiği belirtilmiş, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakının önüne geçmek için adanın ileride Türkiye’den başka bir devlete verilmeyeceğinin, İngiltere’ye yazılı olarak taahhüt ettirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Karagil, 1975: 397-398). Bununla birlikte derneğin ömrü uzun olmamış, 31 Aralık 1950 tarihinde yaptığı Genel Kurul toplantısında “faaliyette bulunmasına hükümetin müsaade etmemesi” üzerine kendisini feshetmiş ve şu tebliği yayınlamıştır:

“Vatani ve milli gayelerle kurulduğu malûm bulunan ‘Kıbrıs Koruma Cemiyeti’ Bakanlar Kurulunun Cemiyetin faaliyetlerine müsaade etmeyen 4.11.1950 tarihli kararı gereğince, 10 Ocak 1951 tarihinden itibaren faaliyetine maalesef son vermek mecburiyetinde kalmış bulunmaktadır.

Kıbrıs Koruma Cemiyetini hükümetin daha ziyade Yunan milletiyle dostluk mülâhazalarına istinat ederek verdiğini kuvvetle tahmin ettiğimiz bu kararına uyarak teessürle feshederken, vatan parçası Kıbrıs’ı koruma idealini benliğimizin ve kalbimizin en derin köşelerinde daima yaşatacağımızı ve bu milli dâvamızda büyük Türk milletince tavizde bulunulmayacağına inandığımızı tekrar tebarüz etmek isteriz.

Cemiyetimizi tarihe mal ettiğimiz şu anda hakikî dostlukların milletlere intikalinin zaruretini belirtir ve bu vesileyle Yunanistanda Yunan Kralının fahrî başkanlığında hala faaliyette bulunan ‘Kıbrıs’ı Yunanistan’a İlhak Cemiyeti’nin mevcudiyetini hatırlatmak isteriz.

İnancımızı ve imanımızı bu tarihî günde tekrar belirtelim: Kıbrıs Türktür ve Türk kalacaktır!” (Hürriyet, 2 Ocak 1951)

Yukarıda sayılan derneklerin faaliyetlerinin, 1947 yılından itibaren Türk kamuoyunda Kıbrıs konusunda belirli kıpırdanmalara neden olduğu görülür. Bununla birlikte, ilk yıllardaki ilginin kitlesele olmadığı, daha çok bazı basın kuruluşlarının yayınları (özellikle Hürriyet gazetesi) ile gençliğin düzenlediği miting ve toplantılarla sınırlı kaldığı belirtilmelidir. Yine de, Türk kamuoyunda Kıbrıs’a yönelik ilginin oluşturulması ve bu ilginin 1950’den itibaren

artmasındaki en önemli etkenlerden birinin Kıbrıs konusunda kurulan derneklerin çalışmaları olduğu söylenmelidir. Derneklerin kamuoyunun ilgisini Kıbrıs’a çekmede başvurdukları en temel argüman, bu konunun tüm Türklüğü ilgilendiren bir “milli dava” olduğudur. Bunun yanında söz konusu dernekler, Kıbrıs sorununu komünist tehlike ile bağlantılandırarak dönemin anti-komünist havasından da faydalanmaya çalışmışlardır. Hatta bu bağlantının, bu dönemde Türk kamuoyunun Kıbrıs’a yönelik tepkisini belirleyen en önemli faktör olduğu söylenebilir. Örneğin Ankara’da yükseköğrenim gençliğinin 25 Aralık 1948’de yaptığı miting, “Kıbrıs Türklerinin komünist ateşin oraya ulaşmasından korunmaları konusunda Türk hükümetinin Birleşmiş Milletler teşkilatına başvurmasını sağlamak” amacıyla tertiplenmişti (Armaoğlu, 1963: 10). Yine, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği’nin 4 Ocak 1950 günü Marmara Lokali’nde düzenlediği Kıbrıs konulu kapalı salon toplantısında, Dr. Derviş Manizade adanın Türk hakimiyeti için önemini anlatarak, Rumların “kızıl entrikacılar” alet olduklarını, Kıbrıs davasının ise 85 bin Türkün değil, 20 milyon Türkün davası olduğunu söylemiştir (Hürriyet, 5 Ocak 1950).

Ancak, kamuoyunda artan bu ilgi, hükümetin Kıbrıs konusundaki sessizliğini bozmakla birlikte, resmi tavrında bir değişiklik yaratmamış, aksine, bu tepkiler yatıştırılmaya çalışılmıştır. Bunu en iyi biçimiyle Dışişleri Bakanı Köprülü’nün 20 Nisan 1951 tarihindeki demecinde görmek mümkündür:

“Ülkemize nisbetle coğrafi ehemmiyeti, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kütle teşkil eylemesi ve tarihî bağlarımız dolayısıyla, Kıbrısın durumunun bizi çok yakından alâkadar etmesi gayet tabiidir. Adanın bugünkü hukukî vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz. Fakat bu vaziyette herhangi bir değişiklik ciddi surette bahis mevzuu olursa, bunun bizsiz ve haklarımıza aykırı bir şekilde yapılmasına imkan bırakamayız. Bu bakımdan oradaki soydaşlarımızın müsterih olmaları lâzımdır” (Hürriyet, 21 Nisan 1951).

1952 yılında ise, Türk hükümetinin çabalarını, Yunanistan’la işbirliği ve bir Balkan ittifakı kurma yolunda yoğunlaştırmasından dolayı Kıbrıs konusunda tam bir sessizlik içerisinde oluşu, buna karşılık Yunanistan’ın sorunu sık sık gündeme getirmesi ve “kendi kaderini tayin hakkı” çerçevesinde BM’ye götüreceğinin işaretlerini vermeye başlaması, Türk kamuoyunun Kıbrıs’a yönelik ilgisini daha da arttırmıştır. Kıbrıs Türk Kültür [ve Yardım?] Birliği [Derneği?] ve KTKYC’nin de aralarında bulunduğu 15 kuruluşun oluşan Türkiye Milli Gençlik Komitesi’nin 12 Temmuz 1952’de Genel Kurul kararı ile yayınladığı Kıbrıs Beyannamesi’nde Türk gençliğinin Kıbrıs konusundaki görüşleri ifade edilmiş, Kıbrıs’ın her şeyden önce bir Türk toprağı olduğu vurgulanmış ve bunun gerekçeleri sıralanmış, komünist unsurların tahriki ile vuku bulduğunu düşündükleri Yunan davranış ve tutumlarının da Türk millet ve

hükümetinin sessizliğinden cesaret aldığı belirtilmiştir. Beyanname şu şekilde devam etmektedir:

“... hiçbir mesul Türk Hükûmeti, Yunan dostluğunun hatırı için Anadolu’nun ayrılmaz birer parçası olan bu özbeöz Türk topraklarının birbiri peşinden Yunanistan’a ihsan edilmesine müsaade edemez. Hiçbir mes’ul Türk Hükûmeti, yüz bin kişilik Kıbrıs Türk kütlesini dört asırlık Türk düşmanlığının insafına terk edemez. Türk Gençliğinin, gerekirse Türk-Yunan dostluğunu dahi feda ederek Kıbrıs için çarpışmak kararında olduğunu, mes’ul Türk Hükûmeti hesaba katmak zorundadır... Yunanlı dostlarımız da pekâlâ bilirler ki, Türk umumî efkârının temayülleri demokrat Türk Hükûmeti üzerinde kuvvetle müessirdir” (Kıbrıs Beyannamesi, 1952: 7-8; ayrıca bkz. 1-7)

1953 yılında da hükümet aynı tavrı sürdürmüş ve hatta Türk-Yunan ilişkilerinin zedelenmemesi için İstanbul’un fethi kutlamalarını oldukça kısıtlamıştır. Buna karşılık, Türkiye Millî Talebe Federasyonu (TMTF) çerçevesinde toplanan Türk gençliği 2 Haziran 1953 tarihinde yayınladığı bir beyanname ile Kıbrıs meselesinin Türkiye’nin “millî davası” olduğunu tekrar vurgulamıştır. Böylece, en azından gençlik derneklerinin desteğinin sağlanması ile birlikte, derneklerin Türk kamuoyunda sorunun bir “millî dava” olarak benimsenmesi yönündeki faaliyetlerinin ilk meyvelerini vermeye başladığı söylenebilir.

Millî Dava Olarak Kıbrıs (1954-1955)

Kıbrıslı Türk aydınlar, yukarıda görüldüğü üzere, çeşitli derneklere örgütlenerek kamuoyunun ve hükümetin dikkatini Kıbrıs sorununa çekmeye çalışmışlar ve çeşitli çözüm önerileri gündeme getirmişlerdir. Bu çabaların 1950’li yılların başından itibaren olumlu sonuçlanmaya başladığı, kamuoyunda Kıbrıs konusunda bir duyarlılık oluşturulduğu ve özellikle gençliğin ve basının bir kısmının desteğinin elde edildiği görülür. Yine, diğerleri yanında, Soğuk Savaş dolayısıyla Sovyetler Birliği sınırları içerisinde yaşayan Türklere yönelik faaliyetlerde bulunamayan Türkçü-Turancı çevrelerin de, Batı bloğunun bir iç meselesi olarak görülmesi dolayısıyla faaliyet gösterebilecekleri meşru bir alan olarak Kıbrıslı Türkler ile ilgilenmeye başlaması da (Kızılyürek, 2002: 225-226), bu konunun bir “millî dava” haline getirilmesinde etkili olmuştur. Yine bu dönemde Türkiye’nin yaşadığı hızlı modernleşme dolayısıyla, kentleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, okuryazarlık oranının artışı gibi etkin bir kamuoyu yaratma imkanını sağlayan gelişmeler, Kıbrıs’ın, kamuoyunda bir “millî dava” olarak algılanmasına ve benimsenmesine uygun ortamı sağlamıştır. Diğer taraftan başlangıçta kendisini sorunun bir tarafı olarak görmeyen hükümet, Kıbrıs’a yönelik ilgisini gitgide artırmış ve 1955’ten itibaren sorunun doğrudan bir tarafı olarak davranmaya başlamıştır. Hükümetin bu tutum değişikliğinde en önemli etkenlerden biri, kamuoyunun yoğun ilgisidir. Ayrıca ekonomik, siyasal

ve toplumsal huzursuzluk ve bunalımların arttığı bir ortamda (Ahmad, 2002: 141-153), hükümetin Kıbrıs sorununa yönelik ilgisinin artışı, bunu halkın tüm kesimlerinin ihtilafsız bir biçimde etrafında kenetleneyeceği bir “milli dava” olarak değerlendirerek, kamuoyunun ilgisini farklı yönlere çekme aracı olarak kullanmak istemesinin etkili olduğu söylenebilir. Bunun yanında Yunanistan’ın 1954’ten itibaren kendisini sorunun bir tarafı olarak addetmesi, sorunu BM’ye götürmeye başlaması, Kıbrıs’ta Rum tarafının etkinliğini artırması ve EOKA’nın tedhiş eylemlerine girişmesi ve nihayetinde İngiltere’nin Türkiye’yi Londra Konferansı’na davet etmesi de hükümetin tutum değişikliğinde etkili olmuştur. Böylelikle sorunun bir tarafı haline gelen hükümet, konuya ilişkin politikalar geliştirmek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığında, daha önceki yıllarda dizginlemeye çalıştığı kamuoyu ilgisini/tepkisini, Kıbrıs konusunda politikalar oluşturmak ve/veya belirlenen politikalara destek sağlayıcı bir potansiyel olarak değerlendirme arayışı içerisine girmiştir. Dolayısıyla hükümetin tavır değişikliğinin en önemli nedeninin, artık taraf olmaya başladığı sorunda, ileride muhtemel herhangi bir müzakere sürecinde pazarlık çitasını mümkün olduğu kadar yüksek tutabilmek için bir “kamuoyu baskısı”nın varlığını ileri sürebilmek olduğu söylenebilir. Hükümet resmi düzeyde Kıbrıs’ta statükonun devamına yönelik görüşünü sürdürmekle birlikte, kamuoyunun beklentisini tatmin etmeye yönelik bazı açıklamalarda bulunmaya başlamış ve kamuoyunu oluşturan dernek faaliyetlerine resmi düzeyde olmasa da, üstü kapalı onay vermiştir. Bununla birlikte kamuoyunu tamamen serbest bırakmamış, üzerinde kontrol sağlamaya çalışmıştır. Nitekim hükümet, kamuoyu tepkisi kontrolünden çıkmaya başladığı noktada, bunun yönlendiricisi olan derneği kapatmaktan da geri durmayacaktır.

1954 yılında Yunanistan’ın, BM’ye başvurusunun, kamuoyunda yarattığı tepki sonucunda Başbakan Menderes 28 Ağustos 1954 günü TMTF’ye bağlı olarak kurulan Kıbrıs Komitesi’nin düzenlediği toplantıda okunmak üzere yolladığı mesajda “*Kıbrıs asla Yunanlıların olmayacaktır. Hükümet olarak gerekli bütün tertibat alınmıştır. Onun için Türk milletinin Kıbrıs davasında itidal ile hareket etmesi çok yerinde olur*” demiştir (Hürriyet, 29 Ağustos 1954). Bu mesaj, kamuoyuna itidal tavsiye etmekle birlikte hükümetin, yavaş yavaş sorunu sahiplenmeye başlayarak kamuoyunun duymak istediği ifadeleri telaffuz ettiğini ve konuyla daha yakından ilgilendiğini ve Kıbrıs konusunda uzun zamandır devam eden çekimser tavrının değişmeye başladığını göstermektedir. Bununla birlikte, Hükümet, 9 Eylül 1954 tarihinde İzmir’de yapılması planlanan mitinge izin verilmemesi örneğinde de görüldüğü gibi, kamuoyunda Kıbrıs konusundaki artan tepkileri dizginlemekten de geri durmamıştır (Armaoğlu, 1963: 65-67).

Bu dönemde artan kamuoyu tepkisi, hükümetin Kıbrıs konusunda harekete geçmesinde en önemli etkenlerden biridir. Kamuoyunun konuya olan ilgisini oluşturma, sürdürme, canlı tutma ve kitleselleştirmeye yönelik faaliyet gösteren

derneklerin söylemlerinde “milli dava” vurgusunun devam ettiği görülmektedir. Bunun en bariz örneği, KTKYC’nin 7 Şubat 1954 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında bir konuşma yapan dernek başkanı Doç. Dr. Derviş Manizade’nin şu sözleridir: “*Kıbrıs davası yalnız Kıbrıslıların davası olmaktan çoktan çıkmıştır. Bu dava bütün Türkiye’nin, bütün Türklüğün davasıdır*” (Hürriyet, 8 Şubat 1954). Ayrıca bu toplantıda Kıbrıs davasının yurdun her tarafına yayıldığı belirtilmiş ve bunu devam ettirebilmek için Kıbrıslı olmayanların da derneğe üye olabilmelerini sağlayacak tüzük değişikliği yapılmıştır. Benzer bir tüzük değişikliği KTKD tarafından da 4 Nisan 1954 tarihinde yapılmıştır (Hürriyet, 5 Nisan 1954).

Bu dönemde Türkiye’de yaşayan Kıbrıslı Türklerce kurulan derneklerin, öğrenci dernekleriyle, özellikle de TMTF ile olan işbirliğini yoğunlaştırdığı, birçok toplantının ortaklaşa olarak yapıldığı görülür. TMTF’nin Kıbrıs konusundaki etkinliklerde derneklere doğrudan maddi yardımda bulunup bulunmadığı bilinmemekle birlikte, sağladığı önemli ölçüde kitle desteği, faaliyetlerin sürdürülmesine yönelik insan gücü ile kurumsal desteğin bu derneklerin faaliyet ve görüşlerinin kamuoyu nezdinde meşruluğunu arttırdığı söylenebilir. TMTF ile ortaklık içinde yapılan toplantılarda derneklerin ileri gelenleri geniş bir kitleye ulaşma ve Kıbrıs konusundaki görüşlerini iletme, belirli bir kanaat doğrultusunda kamuoyu oluşturma imkanına sahip olmuşlardır. Örneğin, TMTF tarafından İstanbul’da 21 Nisan 1954’te düzenlenen Kıbrıs Günü’nde KTKYC adına Doç. Dr. Derviş Manizade geniş bir kitleye yaptığı konuşmada, özetle, Yunanlıların azınlıkları, idareleri ile eritip mahvettikleri, Batı Trakya ve Oniki Adalardaki Türklerin durumunun ortada olduğu, Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilemeyeceği, oysa ki Türkiye’nin idaresindeki azınlıklara yaşama ve gelişme haklarının verildiği, bu nedenle Kıbrıs Türklerini Yunanistan idaresine vermektense, Kıbrıs Rumlarının İstanbul Rumları gibi insanca yaşayabilecekleri Türk idaresine verilmesinin daha ahlaki ve insani bir hareket olacağını belirtmiştir (Armaoğlu, 1963: 53).

Yunanistan’ın 16 Ağustos 1954 tarihinde BM’ye başvurusuna bir tepki olarak, TMTF “Kıbrıs’ın Türk olduğunu bir kere daha bütün dünyaya ilan etmek üzere” olağanüstü bir faaliyete geçerek 23 Ağustos 1954 günü bir beyanname yayınlamış, 24 Ağustos’ta federasyon merkezinde basın mensuplarıyla birlikte bir toplantı yapılmış ve basın ile gençliğin işbirliği sağlanmak üzere, “Kıbrıs Türktür Komitesi” adlı bir örgüt kurulmuştur (An, 2002: 36-37; Hürriyet, 25 Ağustos 1954). Başkanlığa seçilen Hikmet Bil, bu komitenin, hükümeti konuyla ilgilenmeye zorlamak, davanın halka indirilmesini sağlamak gibi amaçlarla Kıbrıs konusunda sürekli çalışmalar yapacak, Rumların AHEPA’sına benzer bir örgüt ihtiyacına cevap vermek üzere kurulduğunu belirtmektedir (Bil, 1976: 83).

Komite, ilk olarak 25 Ağustos 1954’te Türk kamuoyuna bir bildiri yayınlamış ve “Türk varlığı noktasından ele alınmayan hiçbir hal yolunun kabul edilmeyeceği”ni ve BM’nin alması muhtemel herhangi bir karara karşı

çıkacağını duyurmuştur (An, 2002: 37-38; Hürriyet, 26 Ağustos 1954). Komite ayrıca Kıbrıs'ın neden Türk olduğunu kanıtlayan bir broşür hazırlamıştır. Broşürde, Kıbrıs'ın, tarihin hiçbir devrinde Yunan olmadığı, coğrafi olarak da Anadolu'nun bir parçası olduğu belirtilmiş, stratejik açıdan da Türkiye'nin parçası olduğu ifade edilerek Anadolu'nun savunulmasındaki payına vurgu yapılmış ve mesafe olarak Türkiye'ye olan yakınlığına ve Yunanistan'a olan uzaklığına dikkat çekilmiştir (Bil, 1976: 84-85).

Yurdun çeşitli yerlerinde faaliyete geçmiş olan Kıbrıs Türktür Komitelerinden maddi yardımlar gelmeye başladığını, broşürün İngilizce baskısının da yapılp dünyanın her tarafına postalandığını belirten Bil, bundan sonraki faaliyetlerini de şu sözlerle aktarmaktadır:

*“Broşürden sonra komitemiz bir de pankart hazırladı. Bu pankart yeşil Kıbrıs'ı bir ay-yıldız içinde gösteriyordu. On binlerce pankartı büyük şehirlerimize ve hatta köy kahvelerimize kadar sevk ettik. İstiyorduk ki Kıbrıs'ın Türk olduğunu gözlerle hitap yoluyla da anlatalım... İstanbul'un hemen bütün dükkânlarının vitrinlerinde bu pankart uzun süre kaldı. Şimdi bu pankartlardan kaç defa yeniden bastırığımızı hatırlamıyorum bile. Hele 'rozetlerimiz' peynir ekmek gibi satılıyordu... **Biz çalıştıkça kamuoyu oluşuyordu.** Artık Kıbrıs meselesi yalnız Hürriyet'in değil, tüm Türk basınının başlıklarına oturmuştu. **Öte yandan hükümetin daha fazla susması davamıza yabancı kalması da zorlaşıyordu ... Türk halkının bu coşkusu Türk siyasi tarihinin hiç kuşkusuz bir dönüm noktasıydı. Oldum olası Türk tarihinde Türk dış politikasına ya padişah ya da hükümetler yön vermişlerdi, bir başka deyişle bu olay hep yukarıdan aşağıya gelmişti. Tarihimizde ilk defadır ki halk hükümete yön veriyor ve onu bir davaya sahip çıkmağa itiyordu”** (Bil, 1976; 84-86; vurgu bizim).*

Bunun yanında Bil, hükümetin bir hazırlığı olmadığından, BM temsilcisi Selim Sarper'in Türk tarafının tezi olarak BM'de bu broşürü, kelimesi kelimesine okuduğunu belirtmektedir (Bil, 1976: 98). Bu durum ayrıca derneklerin, hükümetin Kıbrıs konusunda politika üretme sürecindeki etkinliğinin de bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Ancak buradan, hükümetin politikasında belirleyici tek etkenin, dernek görüş ve faaliyetleri ile oluşturulan kamuoyu olduğu sonucu çıkarılmamalıdır.

Kıbrıs Komitesi 1 Ekim 1954'te “**Kıbrıs Türktür Cemiyeti**” (KTC) adıyla ve hemen hemen aynı kurucularla ayrı bir dernek haline gelmiştir. Daha önceleri derneklerin siyasi konularla uğraşamayacağını belirten Menderes Hükümetinin, amacı, “*Kıbrısın Türk olduğunu dünya umumi efkârına tanıtmak, Kıbrıs üzerindeki Türk hak ve menfaatlerini müdafaa etmek ve bu davada Türk umumi efkârını bu mevzuda teşhiz etmek*” (Hürriyet, 1 Ekim 1954) olan bu derneğin

kuruluşuna izin vermesi, Türk Hükümetinin davranışındaki bir değişikliğe işaret olarak kabul edilebilir. Ayrıca Başbakan Menderes’in 28 Ağustos 1954 tarihinde Kıbrıs Türktür Komitesi üyelerini resmen kabul etmesi, görüşlerini dinleyerek faaliyetleri hakkında bilgi alması ve Komite başkanı Hikmet Bil’e, dernekleşmeleri yönünde telinde bulunması da, hükümetin bu derneklerin faaliyetleri ile ilgilenmeye başladığının göstergesidir. Kamuoyu oluşturmada derneklerin etkisinin farkında olan hükümetin bu ilgisinin temelinde, Kıbrıs konusunda varolan kamuoyu ilgisinin, gerektiğinde yönlendirebilecek, kontrol altında tutulabilecek ve görüş ve eylemler açısından standardize edilmiş kurumsal bir çerçeve içerisine sokma isteğinin yattığı söylenebilir. Hükümetin bu derneğe olan desteği ve faaliyetlerini onaylayıcı tutumu da Bil’in şu sözleriyle ortaya çıkmaktadır:

“Her gün yurdun bir köşesinde şubemiz açılıyor ve faaliyete geçiyordu... Artık hükümet miting taleplerimize müsaade ediyordu. Taksim meydanında toplanıyorduk. İzmir’de, Bursa’da, Eskişehir’de, Anamur’da büyük toplantılar yapıyorduk” (Bil, 1976: 89).

Bunun yanında son yıllarda ortaya çıkan bazı arşiv kayıtlarından, hükümetin bu derneğe maddi yardımda da bulunduğu anlaşılmaktadır. 6-7 Eylül olayları ile ilgili olarak tutuklanan KTC üyelerinin arasına yerleştirilen bir muhbire, KTC üyelerinden Aydın Konuralp, hükümetin kendilerine ilk olarak 30.000 lira ve ayrıca 200.000 lira yardım yaptığını söylemiştir (Güven, 2005b: 305). Ayrıca birçok Demokrat Partili yönetici ve üyenin derneğin içerisinde faal rol oynadığı da bilinmektedir. Buradan hükümetin, kamuoyunda etkisi açık olan bu dernek ile organik bir bağ kurarak onu kontrol altında tutmak istediği sonucuna ulaşmak mümkündür (Akgönül, 2007: 178-179).

Böylece hükümetin desteğini de arkasına alan KTC, Kıbrıs sorununun BM’de 14–15 Aralık 1954 tarihlerinde görüşmeye başlamasından bir gün önce bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“...Türk umumi efkârının hissiyatına tercüman olduğuna kuvvetle inanan Cemiyetimiz için Kıbrıs meselesi bugün Birleşmiş Milletlerde reddedildiği anda kapanmış sayılmayacaktır. Bilâkis biz Türkler için asıl Kıbrıs meselesi bugünden itibaren başlayacaktır. Çünkü, bütün imkânlarımızla çalışmak, Kıbrısın Türk olduğu ve Türk olacağı hakikatini tekrar tekrar dünyaya ve gelmekte olan nesillere duyurmak mecburiyetindeyiz” (Hürriyet, 14 Aralık 1954; vurgu bizim).

1955 yılında, özellikle kamuoyundan gelen tepkilerin artışı ve 30 Haziran’da İngiltere’nin Türkiye’yi Londra Konferansına resmen davet etmesi ile birlikte hükümet kendisini sorunun doğrudan bir tarafı olarak konumlandıracaktır. Tam da bu dönemde Rumların 28 Ağustos gününü Kıbrıslı Türklerin katliam günü ilan ettikleri söylentisi dolayısıyla kamuoyunun bir infial halinde oluşu,

uluslararası ortamın Türkiye’yi Kıbrıs konusunda net bir tavır almaya ve politika geliştirmeye zorladığı noktada, hükümetin politika üretme noktasındaki boşluğunu dolduran en önemli etken olmuştur. Bu etki Menderes’in 24 Ağustos tarihli nutkunda açıkça görülmektedir. Bu konuşmasında Menderes özetle, 28 Ağustos hakkındaki söylentiler dolayısıyla Kıbrıs’taki ırktaşların hiçbir zaman yalnız bırakılmayacağını, Yunanistan’ın “kendi kaderini tayin” kuralının uygulanmasına yaptığı ısrarı özgürlük mücadelesi olarak göstermek istediğini, aslında bu yaptığının bu kuralı irredentist amaçları doğrultusunda kullanmak olduğunu belirterek, Kıbrıs’ın, hükümetin gündeminde artık önemli bir yer tutacağına işaretini şu ifadelerle vermiştir:

“Kıbrıs Anadolu’nun bir devamından ibarettir ve onun emniyetinin esas noktalarından birisidir. Bu itibarla onun bugünkü durumunda bir tebeddül bahis mevzuu olursa, bunun teknik esaslarla değil, çok daha mühim ve esaslı olan diğer hakikatlere ve mesnedlere göre halledilmesi ve Türkiyeye raci olması lâzım gelir. Londraya gidecek olan heyetimiz, statükonun muhafazasını asgari şart olarak müdafaa edecektir. Statükonun muhafazası her türlü ihtilâfları men edecek bir haldir” (Aydın Tarihi, Ağustos 1955, 170-173; vurgu bizim).

Diğer taraftan, Menderes’in bu nutku da, diyalektik bir biçimde kamuoyunun konuya ilgi ve tepkisini pekiştirmiştir. Hükümetin bu dönemde Kıbrıs’a ilişkin ilgisindeki artışın bir diğer göstergesi de Kıbrıs konusunun ilk defa olarak bir hükümet programında yer almasıdır. 9 Aralık 1955 tarihinde kabul edilen 4. Menderes Hükümeti programında, içeriğe girilmeden, Kıbrıs ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktaydı:

“Dış siyâsetimizden bahsederken milletimizin üzerine büyük bir hassasiyetle durmakta olduğu Kıbrıs meselesinden bahsetmemeye imkân yoktur. Bu mesele hakkındaki görüşlerimizi olduğu gibi muhafaza etmekte olduğumuzu her hangi bir yanlışlığa mahal bırakmamak üzere, burada açıkça ifâde etmek isteriz” (Alpkaya, 2003: 163).

1955 yılı, kamuoyunun Kıbrıs konusuna olan ilgisinin, en yoğun olarak gözlemlendiği yıl olmuştur. İlginin kitleselleşmesinde ise en büyük rolün KTC’ye ait olduğu söylenebilir. Özellikle 1955 yılının Şubat ayına dek 53 şube açan KTC, Anadolu’daki faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve Kıbrıs konusundaki ilgiyi canlı tutmaya çalışmıştır. KTC, tepkilerin doruğa çıktığı ve kamuoyunun hassaslaştığı Ağustos ayının son haftasında 15 (Hürriyet, 2 Eylül 1955), Eylül ayının ilk haftasında ise 45 yeni şube daha açarak yurt genelindeki toplam şube sayısını 135’e çıkarmıştır (Armaoğlu, 1963: 158). KTC’nin kamuoyuna yönelik faaliyetlerinin, kamuoyunun heyecanını körüklemeye yönelik ve harekete geçmeyi teşvik edici türden olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin 3 Temmuz 1955 günü İzmir’de büyük bir izleyici kitlesi ile gerçekleştirilen bir

toplantıda Genel Başkan Hikmet Bil, yaptığı konuşmada “*Kıbrıs için bir kitlenin kanı akacaktır ama bu asla Türk kanı olmayacaktır. Bu kan bir zamanlar şu İzmir topraklarını kirleten Yunan milletinin kanı olacaktır*” (Hürriyet, 4 Temmuz 1955) demiştir. Ayrıca Bil, 28 Ağustos katliamı söylentileriyle ilgili olarak “*Bu harekete verilecek cevabın çok kısa olması lâzım! İstanbul’da çok Rum var...*” (Akgönül, 2007: 189) demiştir.

1 Nisan 1955 günü EOKA’nın tedhiş eylemlerine başlaması ise, kamuoyunda zincirleme bir tepkiye yol açmış, derneklerin bu dönemdeki faaliyetleri de bu tepkiyi daha da arttırmıştır. Örneğin KTC Genel Başkanı Hikmet Bil, 2 Nisan’da yaptığı bir açıklamada şunları söylüyordu:

“Moskova’nın idare ettiği Kıbrıs meselesi Birleşmiş Milletler önünde Yunanlılar tarafından hüsrarla kapandıktan sonra artık teşebbüsü tam manasıyla kızılar ele almış ve nihayet son hadiselerle Kıbrıs’ta ilk bomba patlatılmıştır.

Kilisenin ve Atina’nın da katıldığı bu kanlı komünist oyunu[,] kızıl dünyanın malûmu usullerinden biridir. Bugüne kadar, Kıbrıs davasını büyük ve olgun milletlere has bir soğukkanlılıkla takip etmiş bulunan Türk milleti, şu anda Orta Doğu’nun emniyeti üzerinde konuşulurken bu komünist oyununa da elbette lazım gelen olgunlukla bakmasını bilecektir.

Ancak bu arada küçük komşumuz Yunanistan’a bunu da hatırlatmak isteriz ki, şımarıklıkta ileri giden çocuklar şayet nasihatle uslanmazlarsa hakları kötüdür. Oysa ki, Yunanistan Türk köteğinin de yabancıdır” (Hürriyet, 3 Nisan 1955).

Bu şekilde, Soğuk Savaş dönemi göz önüne alındığında, daha önceki yıllarda olduğu gibi, konu yine komünist tehlike bağlamında değerlendirilmekte ve böylece kitlenin daha büyük tepki göstereceği düşünülmektedir.

Bu dönemde kuvvetlenen kamuoyu tepkisinin en önemli örneği, 21 Nisan 1955 günü İstanbul ve Ankara’da düzenlenen Kıbrıs günü toplantıdır. İstanbul’da Taksim’deki Kristal Salon’da yapılan toplantıda büyük bir kitle biraraya gelmiş, hatta salona giremeyen binlerce kişi dışarıda kalmış; toplantıdan sonra kalabalık ellerinde KTC’nin “Kıbrıs Türktür” ibaresi yazılı afişleriyle sokağa dağılarak “*Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır*”, sloganlarıyla gösterilerde bulunmuş, polis tüm çabalarına rağmen bu gösterileri engelleyememiş, kitle ancak üzerine su sıkılarak dağıtılabılmıştır (Hürriyet, 22 Nisan 1955).

KTC, TMTF ve Türk Kıbrıs İçin Anavatan Komitesi, 23 Haziranda yayınladıkları beyanname “*ilhakçı rumların bu iğrenç tecavüzlerini takbih ile Anavatandaki 24 milyon Türkün daima Kıbrıslı kardeşlerle beraber olduklarını, kalplerinin onlar için çarptığını, Türk Kıbrısın ergeç Türkiyeye katılacağını*” belirtmişlerdir (Hürriyet, 24 Haziran 1955). Bu açıklama kamuoyunda da etkisini hemen göstermiş ve 24 Haziran günü TMTF ve KTC’nin İstanbul’daki şubelerine 500’den fazla vatandaş başvurarak, “*Kıbrıs’a*

giderek Yunanlılara yerinde cevap vermeyi” istemiştir (Hürriyet, 25 Haziran 1955). 28 Ağustos’ta Kıbrıs’taki Türklere yönelik bir katliam olacağı söylentileri üzerine bu tepkinin tam bir infial halini aldığı sırada da İstanbul’da Devlet Demiryolları Vagon Atölyesi İşçileri Sendikası’nın 3000 üyesi, her cumartesi günü aldıkları bir ekmek bedelini KTC’ne bağışlamaya karar vermişler, bir mensucat fabrikasının 200 işçisi de 30 Ağustos günü aldıkları gündelikleri bu Cemiyet’e bağışlamışlardır (Hürriyet, 2 Eylül 1955). Bir diğer çalışmamızda incelediğimiz Başbakanlık’a gönderilen mektup ve telgrafların yoğunluğu da bu sıralardaki yoğun kamuoyu tepkisini kanıtlar niteliktedir. KTC de düzenlediği toplantılarla kamuoyundaki bu tepkiyi canlı tutmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Eylül ayına doğru kamuoyundaki tepkilerin olağanüstü biçimde artması KTC’yi endişeye sevk etmiş ve Kıbrıs’a savaşmak için gitmek isteyen binlerce vatandaşa sükunet tavsiye edilmiştir (Hürriyet, 1 Eylül 1955). Zaten KTC daha önce yaptığı bir açıklamada da öncelikli hedefinin adada statükonun devamının sağlanması olduğunu, ancak bu statükoda bir değişiklik olursa adanın Türkiye’ye iade edilmesi gerektiğini belirterek hükümetle paralel bir noktada olduğunu göstermiştir (Hürriyet, 30 Temmuz 1955).

1955 yılındaki kamuoyu tepkisinin en yüksek biçimini ise 6-7 Eylül olayları oluşturur. Kıbrıs konusunun Ağustos ayında kamuoyunun gündeminde sürekli yer alması, Londra Konferansı’nın o sıralarda sürüyor oluşu ve dernek faaliyetleri ile sürekli gündemde tutulan anti-Yunan hava içerisinde, 6 Eylül günü Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalanması haberi üzerine, İstanbul, İzmir ve Ankara’da olaylar patlak vermiş, başlangıçta yurttaşın spontane siyasal tepkisi gibi görünen olaylar, kontrolden çıkmış ve özelde Türkiye Rumlarına, genelde ise gayrimüslim vatandaşlara yönelik örgütlü şiddet hareketleri görünümü almıştır. Olayların ortaya çıkışı ve akışında KTC’nin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bomba haberinin ardından KTC genel idare kurulu hemen toplanmış ve Türk kamuoyuna hitaben hazırladığı bildiride, bunu “bardağı taşıran son damla” olarak kabul ettiğini ve taşmış olan sabırlarını bundan sonra dizginleme imkanı olmadığını ilan etmiştir (Armaoğlu, 1963: 159). Bu olayların ortaya çıkış ve yürütülmesinde KTC’nin büyük payı olduğu son yıllarda ortaya çıkan yeni arşiv kayıtları ile de desteklenmektedir. 13 Ağustos 1955 tarihinde Dr. Fazıl Küçük, KTC Başkanı Hikmet Bil’e gönderdiği bir mektupla, Rumların 28 Ağustos’ta Türklere karşı bir katliama girişebileceklerini haber vermiş ve buna karşılık “gerekli eylemlerin” anavatanda tertiplenmesini talep etmiştir. Bu mektup üzerine Bil, tüm KTC şubelerine acele ve gizli bir mektup göndererek şubelerin, dışarıda yankı uyandıracak biçimde “uygun görecekları” eylemlere girişmelerini istemiştir (Güven, 2005a: 420). Bunun yanı sıra Londra Konferansı’nın başladığı sırada KTC Genel Sekreteri Kamil Önal, İstanbul’daki Birlik Basımevi’ne acil bir emir vererek üzerinde KTC amblemi bulunan 15-20 bin kadar afişin bastırılmasını istemiş ve 4 Eylül Pazar günü İstanbul’daki KTC şubeleri Kamil Önal’dan aldıkları talimat üzerine afişlerin dağıtılmasını

sağlamışlardır. Taksim Meydanı’nda Türk aleyhtarı Rumca gazeteler bazı KTC üyelerince yakılmış, basın da buna geniş yer ayırmıştır (Güven 2005a: 421). Yine birçok KTC üye ve yöneticisinin olayların akışında da önemli rol üstlendikleri söylenebilir. Örneğin bazı KTC yöneticileri 6 Eylül günü motosikletlerle Yenimahalle (Sarıyer) ile Yeniköy arasında gidip gelerek oralardaki vatandaşları şiddet eylemlerine davet etmişler (Güven, 2005c: 63), yine KTC Kadıköy Şubesi 2. Başkanı Serafım Sağlanel elinde bir gayrimüslim listesi bulunduğu halde tutuklanmıştır (Güven, 2005e). 6-7 Eylül’den sonra ilan edilen Örfi İdare tarafından kurulan özel mahkemelerce, olayların planlanması ve kitlenin yönlendirilmesinde aktif rol üstlendikleri gerekçesiyle tutuklanan 3000 kişi arasında KTC idareci ve üyelerinin oranı görece yüksektir (Güven, 2005c: 63; Hürriyet, 9 Eylül 1955). Ayrıca bunlar arasında Demokrat Parti ilçe başkanları da bulunmaktadır (Hürriyet, 9 Eylül 1955).

KTC, Eminönü 1. Sulh Ceza Mahkemesinin 7 Eylül 1955 gün ve 955/144 sayılı kararı ile “*Yunanistan’da Atatürk’ün doğduğu eve bomba atılması sebebiyle halk efkârında duyulan infialdan bilistifade 6/9/955 akşamı şehir içinde vatandaşların taşkınca hareketlerine sebebiyet verdiklerinden*” dolayı kapatılmıştır (Güven, 2005d: 257; Hürriyet, 8 Eylül 1955).

Hükümetin, başlangıçta Londra Konferansı’nda elini güçlendireceğini düşündüğü kamuoyu tepkisinin 6-7 Eylül’de kontrolden çıkarak büyük olaylara dönüşmesi, aksi bir etki yaratmış ve hükümeti uluslararası ortamda zor durumda bırakmıştır. Olaylar öncesinde kamuoyunun etkinliğini üstü kapalı olarak destekleyen hükümet, bu tavrından kesin bir dönüşle kamuoyunu bastırma yönünde sert önlemler almıştır.

Taksimden Bağımsızlığa: 1956-1960

1955 yılında yapılan Londra Konferansı ile İngiltere’nin adadan çekileceğinin açıkça ortaya çıkmasına rağmen, adada statükonun korunmasında ısrar eden ancak, adada tedhişçiliğin sona ermesi ve Kıbrıslı Türklerin eşitliğinin sağlanarak haklarının güvence altına alınması şartıyla muhtariyete de karşı çıkmayan Hükümet, İngiltere’nin 1956 yılında Makarios’la görüşmeye başlamasıyla Kıbrıs konusunda endişeye kapılmış ve ilk defa 1955 Temmuz’unda Forum dergisi tarafından ortaya atılan taksim tezini resmi olarak 1956 yılı sonlarında benimsemiştir. Hükümetin bu tezi benimsemesini sağlayan bir başka neden de İngiltere’nin hazırlamış olduğu Radcliffe Planı’nda taksim en son çözüm yolu olarak öngörülmesidir (Armaoğlu, 1963: 203, 279). Bu açıdan daha önceleri statükoda bir değişiklik olması halinde adanın Türkiye’ye iadesini nihai çözüm olarak ileri süren hükümetin şimdi taksim tezini kabul ediyor olması, önemli bir politika değişikliği olarak değerlendirilmelidir. Bu politika değişikliği hakkında; dünyanın bu karışık döneminde Kıbrıs’ın Türkiye’ye verilmesini istemenin, hem Türkiye hem de dünya barışı açısından

çeşitli sorunlar ortaya çıkaracağını belirten Menderes (Armaoğlu, 1963: 287-288) şunları söylüyordu:

“Bir meselenin başlangıcı ile inkişaf safhaları arasında tam bir aynıyetin mevcudiyetini aramak beyhudedir. Meselâ gene bidayette statükonun muhafazasını istiyorduk. Şimdi bu hâdiselerden evvelki statükonun devamına artık taraftar olamayız. O günden bugüne köprülerin altından çok sular geçti. Birçok hâdiseler oldu ki, artık o günlere dönmeğe ve statükonun muhafazası taraftarı bulunmağa imkân kalmadı.” (akt. Armaoğlu, 1963: 309).

Hükümetin “şartlı muhtariyet” görüşünü benimsemiş olduğu 1956 yılının başlarında bu görüşe karşı çıkan KTKD Başkanı Nevzat Karagil, Kıbrıs’ta tedhişçiliğin durdurulmasının tek çaresinin adayı Bağdat Paktı’na dahil etmek olduğunu söylemiştir. Ayrıca adadaki nüfus dengesizliğini gidermek için Türkiye’deki Kıbrıslıların adaya dönmesini teklif eden Karagil, hükümetten bu konuda kolaylık göstermesini talep etmiştir (Hürriyet, 17 Mart 1956). Adanın Türkiye’ye iadesi talebinde ısrarlı olan KTKD, Menderes’in İngiliz Müstemlekeler Bakanı Lennox-Boyd ile görüşeceğine ilişkin haberlerin basında yer alması üzerine bu konudaki duruşunu hükümete tekrar hatırlatmıştır. Karagil düzenlediği basın toplantısında Yunan tezini çürüten ve adanın Türklüğünü gösteren “delilleri” sıralamıştır:

- 1-“Kıbrıs, coğrafya itibariyle Anadoluya bağlıdır ve ondan kopmuş bir parçadır.
- 2-Kıbrıs, fetih hakkı itibariyle de, Türktür. Türkler adayı son olarak 1570-71 yılında fethetmişler ve bu fetihle 50 bin şehit vermişlerdir.
- 3-Kıbrıs, hukukan da Türklerindir. Anlaşmalar ve devletler hukuku kaidelerine göre Türkiye’nin Kıbrıs’la alakası çok fazladır.
- 4-Kıbrıs, ihtiyaç maddelerini Türkiye’den temin etmek hasebiyle, iktisaden de Anadoluya bağlıdır.
- 5-Kıbrıs, askeri ve stratejik bakımdan Yunanistan’a değil, Türkiye’ye bağlıdır. Ada Anadolu’dan 70, Yunanistan’dan ise 1100 kilometre uzaklıktadır.
- 6-Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki Birleşmiş Milletler anayasasına aykırıdır. Çünkü bu anayasa sömürgeciliğin aleyhindedir. Tarih göstermiştir ki Yunanistan bir emperyalizm peşindedir.
- 7-Kıbrıs’ta şimdiki Rum çoğunluğu adanın Yunanistan’a ilhakını icap ettirecek kaft bir sebep teşkil etmez. Tarihte vukubulan göçlerle bayrağı altında yaşamak isteyen Türkler Anadoluya geçmiştir. Bugün Türkiye’de 300 bin Kıbrıslı Türk bulunmaktadır. Buna karşılık Yunanistan’dan Kıbrıs’a bir akın olmuştur. Türkiye’de bulunan Kıbrıslı Türkler de, adanın umumi nüfusuna dahil edilirse, ekseriyetin Türklerde olduğu anlaşılır.

8-Kıbrıs meselesi Moskova’nın bir tertibidir. Yunan komünistleri Rusya’dan aldıkları işaretle harekete geçip Kıbrıs üzerinde hak iddia etmişlerdir.” (Hürriyet, 16 Aralık 1956).

Kıbrıs sorununun hassas bir aşamaya geldiği 1957 yılında hükümet kamuoyunun tepkilerini dizginlemeye çalışmıştır. Örneğin 21 Nisan 1957 tarihinde gençlik örgütlerince Kıbrıs Günü etkinlikleri düzenlenmesine müsaade etmemiş, o günlerde Ankara’da İngiliz-Türk görüşmelerinin sürmesi nedeniyle Kıbrıs sorununun gelişme safhasında bulunduğunu belirterek, gençlik örgütlerinden resmi bir açıklama yapılana kadar miting ve toplantı için “uğraşmamalarını” istemiştir (Hürriyet, 25-26 Nisan 1957). Bundan da anlaşılacağı üzere, hükümet hassas bir devrede, kamuoyunun kendi görüşlerini desteklemeyecek çıkışlarda bulunmasını engellemek istemekteydi. Hem hükümetin bu tavrı, hem de Makarios’u serbest bırakmaya karar veren İngiltere’nin üçlü görüşmeler yoluyla değil de öncelikle Makarios ile anlaşarak Radcliffe Planını uygulama yönündeki girişimi, kamuoyunun da 1957 Nisanı’ndan itibaren taksim tezine destek vermesine neden olmuştur (Armaoğlu, 1963: 352).

Kamuoyunu yönlendirici etkisine yukarıda değindiğimiz KTKD’nin bu rolünü burada da tespit etmek mümkündür. NATO’nun Bonn toplantısında Kıbrıs’ın NATO’ya bağlı bağımsız bir devlet olmasının önerilmesi üzerine KTKD Başkanı Mehmet Ertuğruloglu bu fikre şiddetle karşı çıkarak, bunun hem işin mahiyetine aykırı ve zararlı olduğunu, hem de uygulanmasının mümkün olmadığını söylemiş ve “*yegâne çıkar yol, büyük fedakârlık pahasına da olsa, Adanın taksimidir*” demiştir (Armaoğlu, 1963: 361-362; vurgu bizim).

Bu arada 1957 Aralık ayında Menderes ile gençlik temsilcileri arasında yapılan görüşmede Kıbrıs konusunda gençliğin hükümetle ters düşmeyeceğinin anlaşılmasından sonradır ki, hükümet kamuoyunun kendisini destekleyeceğinden tam olarak emin olmuş ve bu desteği arkasına almak/yönlendirmek istemiştir:

- “**Menderes:** Gençlik olarak hükümetin Kıbrıs mevzuundaki hareket tarzını tasvip ediyor musunuz?
- **Gençlik Temsilcileri:** Neticeden emin olmanın huzuru içindeyiz...
- **Menderes:** Self-determination kabul edilmeyecektir. Çünkü Türk milleti bu derece gayri ciddi bir teklifi kabule mütehammil bir bünyede değildir...
- **Gençlik Temsilcileri:** Siz gençliğin Kıbrıs mevzuundaki tutumundan, hareket tarzından memnun musunuz?
- **Menderes:** Elbette, Gençliğin şüphesiz bazı heyecanları olacaktır. Fakat Türk gençliği daima seviyeli hareket etmesini bilen kararlı ve azimli bir gençliktir.” (Hürriyet, 14 Aralık 1957).

Bu sıralarda KTKD Genel Sekreteri Nevzat Karagil, Kıbrıs konusunda hükümetle kamuoyunun ortaklaşa bir biçimde savunduğu “tek bir” politikanın gerekliliğine işaret etmiş ve taksim tezine itiraz etmeden, hükümetin politikalarının sürekli olmamasını şu sözlerle eleştirmiştir:

“Kıbrıs mevzuunda üç yıl içinde üç ayrı tez ve görüşün ortaya atılmasıyla bu dava[da] milli bir politika ve programımız olmadığı hakikati meydana çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonunda Yunan tezi lehine alınan kararlar üzerinde ciddi olarak durmamız ve bu yolda milli bir politika ve program hazırlamamız icap eder.” (Hürriyet, 15 Aralık 1957).

Derneğin Genel Başkanı Mehmet Ertuğruloğlu ise, 25 Aralık'ta TMTF merkezinde yaptığı basın toplantısında özellikle adada sürmekte olan tedhiş hareketlerine dikkat çekerek bunların İngilizlerin adadaki gevşek siyasetinden cesaret aldığı belirtmiş ve Kıbrıs'ta Türklerle Rumların artık yan yana yaşamaların imkansız olduğunu söyleyerek:

*“Ateşle suyun birleşmesi nasıl mümkün değilse, Kıbrıs'ta da Türklerle Rumların bir arada yaşamaları o derece imkansızdır. EOKA canilerinin tedhişçi beyannamelerine rağmen İngilizlerin hala bu mevzuda pasif durumda kalmaları tek kelime ile, gafletin kendisidir. Zincirleme olarak devam eden kanlı hadiseler karşısında **zulüm ve tedhiş ancak taksim tezi ele alınmakla nihayete erebilecektir**”* demiştir (Hürriyet, 26 Aralık 1957; vurgu bizim).

Bu arada, özellikle öğrenci örgütleri, Kıbrıs konusundaki faaliyetlerin tek elden yönetilebilmesi için, yöneticileri 25 Ocak 1957'de beraat etmiş olan KTC'nin yeniden açılması için faaliyete geçmişlerdir. 22 Nisan 1957 tarihli Hürriyet gazetesine göre, KTC'nin yeni bir idare heyeti ve çalışma programıyla yurdun her tarafında faaliyete geçmesine müsaade edilmiş olup, bu hususta dahiliye vekilliğinden bir açıklama beklenmektedir (Hürriyet, 22 Nisan 1957). Bunun üzerine ilgililer faaliyete geçmiş ve KTC'nin İstanbul şubesine ait eşyaların iadesi için gerekli çalışmalara başlamışlardır (Hürriyet, 1 Mayıs 1957). Derneğin tekrar kurulmasına izin çıkmaması üzerine, 16 Temmuz'da Vilayet'e tekrar bir başvuru yapılmış ve “buna Cemiyetin yeniden kurulup faaliyette bulunmasında bir mahzur görülmediğini bildiren mahkeme kararı da eklenmiştir” (Hürriyet, 17 Temmuz 1957). Ancak 1957 yılında bu girişimlerden bir sonuç alınamamıştır.

1958 yılında İngiltere'nin diplomatik çözümlere ağırlık vermeye başlamasıyla birlikte hükümet taksim tezini, bunu artık tam anlamıyla benimsediğine inandığı kamuoyu ile birlikte dirayetli bir biçimde savunacak ve uluslararası planda Kıbrıs konusundaki tutumunu güçlendirmek için kamuoyu desteğini arkasına alacak ve bunu canlı tutmaya çalışacaktır. Bu çerçevede 1958 yılı, Kıbrıs konusunda hükümetle kamuoyunun ortak hareket ettiği bir yıl olacaktır (Armaoğlu, 1963: 400).

İngiltere'nin 19 Haziran'da açıklayacağını ilan ettiği yeni Kıbrıs planının hazırlık çalışmalarını etkilemek ve bu planı mümkün olduğunca taksim lehine olmasını sağlamak üzere, TMTF tarafından yurt çapında “Ya Taksim! Ya Ölüm!” parolasıyla geniş katımlı mitingler düzenlenmeye başlanmıştır.

Hükümet de yukarıda belirttiğimiz üzere, bu mitinglere 6-7 Eylül olaylarından sonra ilk defa olarak izin vermiştir. Hükümet bu mitingleri, hem kamuoyunun bu tepkisini uluslararası alanda bir baskı unsuru olarak kullanmak, hem de taksim tezinin ülke içerisinde daha geniş bir kabul görmesini sağlamak amacıyla desteklemiştir. Fakat bu “işbirliği” ortamı uzun sürmeyecektir. İngiltere 19 Haziran 1958’de sunduğu Macmillan Planı’nı Yunanistan’ın itirazları üzerine gözden geçirmiş ve 15 Ağustos tarihinde Türkiye açısından daha geri bir nokta olan yeni planı taraflara sunmuştur. Hükümetin bu plana itiraz etmemesi ise kamuoyu ile bir süredir sürmekte olan uyuma son vermiştir. Kamuoyu taksim tezinde ısrarını sürdürürken, hükümet bu yılın sonlarına doğru bağımsız bir Kıbrıs fikrini benimser hale gelecektir.

Bu dönemde de KTKD, yaptığı açıklamalarla kamuoyunu belli noktalarda yönlendirmektedir. Örneğin Dernek Başkanı Ertuğruloğlu 10 Nisan’da yaptığı basın toplantısında, Kıbrıs’ta Rumların kendi mahallelerindeki cami, türbe ve Türk anıtlarının duvarlarını pislediklerini, taşladıklarını ve bu yüzden Ramazan devamınca bu camilerde ibadet etmenin imkansız hale geldiğini söylemiş, artık adada Türklerin Rumlardan ayrı belediyeler kurma yoluna gittiklerini ifade etmiştir (Hürriyet, 11 Nisan 1958). Bu ifadelerden, adada Rum ve Türklerin bir arada yaşaması mümkün olmadığından taksimden başka bir çözümün kabul edilemeyeceği yönündeki kanaati güçlendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Taksim konusundaki kararlılığını başka basın açıklamalarıyla da (Hürriyet, 12 Kasım 1958) gösteren dernek, “bağımsız Kıbrıs” fikrine de şiddetle karşı çıkmıştır:

“...Kıbrısa ‘istiklâl’ verilmesi talihin cidden garip bir cilvesidir. İstiklâlin Kıbrıs’ın Yunanistan’a vadeli ilhaki olduğu resmen beyan edilmiştir... Anavatana iltihak yolunda sayısız şehit veren ve bundan sonra da büyük fedakârlıkları göze alan Kıbrıs Türklerinin, kadere boyun eğeceklerini sanmak büyük hata olur. Vakit henüz erken iken, bu gerçeği, haberin kaynağı olan milletlerarası çevrelere hatırlatmakta fayda görüyoruz” (Hürriyet, 25 Aralık 1958).

KTC’nin açılması konusundaki ısrarlı çabaların sonuç vermemesi üzerine (bu konuda bkz. Hürriyet, 16 Ocak 1958; 3 Nisan 1958), bu girişimlere son verilmiş ve TMTF bünyesinde bir “Kıbrıs Komitesi” kurulmuştur. 3 Nisan’da TMTF’de yapılan toplantı sonucunda alınan karar şu şekilde açıklanmıştır:

“Kıbrıs Türktür Cemiyetinin açılması için teşebbüslerden vazgeçtik. Bu Cemiyet esasen fonksiyonunu ifa etmiş ve dağılmış vaziyettedir. Bugünden itibaren T.M.T.F. na bağlı Kıbrıs Komitesi adı altında muhtar bir komisyon kurarak gençliğin bu mevzudaki çalışmalarını memleket ve dünya umumi efkârına duyurmak için faaliyete geçmiş bulunuyoruz. Federasyona bağlı Kıbrıs Komitesi bundan sonra, Kıbrıs mevzuundaki bütün faaliyet ve çalışmaları

tek elden idare ve organize edecektir... [TMTF İkinci Başkanı Celal Hordan ise şunları söylemiştir:] ‘Bu komite üyeleri tamamen üniversite ve yüksel tahsil gençlerinden teşekkül edecektir... Kıbrıs Komitesi faaliyetini yurt içinden ziyade, yurt dışına yöneltecek, çalışmalarını Birleşik Amerika ve İngiltere gibi Yunanlıların kesif bulunduğu memleketlerde teksif edecektir’” (Hürriyet, 4 Nisan 1958)

1959 yılının başında hükümetin bağımsız Kıbrıs fikrine kesin bir dille karşı çıkmaması ve Zürih’te sürdürülen görüşmelere ilişkin herhangi bir açıklamada bulunmaması, kamuoyunu endişeye sürüklemiştir. Bununla birlikte kamuoyunun çok da büyük bir tepki göstermediği, Zürih ve Londra Anlaşmaları sonucunda Kıbrıs’ta varılan uzlaşmayı kabullendiği söylenebilir. Bunda, anlaşmalarda Türkiye’ye garantör statüsü verilmesinin ve adaya Türk askerinin çıkacak olmasının etkili olduğu söylenebilir (Armaoğlu, 1963: 525).

KTKD ise anlaşmalarla kurulan düzeni geçici olarak görmüş, dernek Genel Sekreteri N. Karagil, nihai çözüm yolu olarak gördüğü Kıbrıs’ın anavatanla birleşmesi konusundaki umudunu koruduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“343 yıl hakimiyetimiz altında kalan yavru vatan, şartlar ne olursa olsun bir gün anavatanla muhakkak birleşecektir. Kıbrıs Misakı Millî hudutları içinde bizim bir vatan parçamızdan başka birşey değildir” (Hürriyet, 14 Şubat 1959).

Kıbrıs geçici hükümetine bazı “azılı” EOKA üyelerinin atanmasının Kıbrıslı Türkler üzerinde oluşturduğu şoka dikkat çeken Karagil, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik bazı iyileştirmeler yapılması açısından yardım edilmesi gerektiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Adada iktisadi yardım sahasında bizim yapacağımız pek çok işler ve imkânlar vardır. İlk önce Ziraat Bankası Kıbrıs’ta bir şube açmalıdır. Aynı zamanda geniş bir iktisadi kalkınma programı hazırlanmalı ve vakit geçirmeden bir buzhane, modern bir un fabrikası, şarap ve sabun fabrikaları kurulmalıdır. Bunun için de en azından 3-5 milyon İngiliz liralık bir krediye âcil ihtiyaç vardır” (Hürriyet, 6 Nisan 1959).

Ayrıca Karagil, 12 Ada ve Ege’deki diğer adalardan Rumların Kıbrıs’a yerleşmek üzere göç ettiklerini, bunun karşısında da Türkiye’de muhtelif vazifelerde bulunmuş, kültürlü, münevver ve tecrübe sahibi emekli Kıbrıslı hekim, avukat, öğretmen, ziraatçı ve diğer meslek erbabının, emekli maaşını Kıbrıs’tan almak üzere, gönüllü olarak tekrar Kıbrıs’a gitmelerinin bir zaruret haline gelmiş olduğunu belirtmiştir (Hürriyet, 6 Nisan 1959).

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra KTKD İstanbul Bölgesi Başkanı Prof. Derviş Manizade 23 Ağustos 1960 tarihinde yaptığı basın toplantısında derneğin görüşünü ve geleceğe ilişkin umutlarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Kıbrıs Türkleri Adaya Türk askerinin gelmesiyle Adanın artık Türk olduğuna, Enosis’in tarihe gömüldüğüne inanmıştır. Buna bizler kadar Rumlar da inanmıştır. EOKA’nın faaliyete başlaması artık hiçbir şey ifade etmeyecektir. Bu vatansever Kıbrıs Türklerinin kurduğu teşkilâtın mukabelesine sebep olacaktır. Olmazsa Türk askeri harekete geçecektir. Anlaşma ona bu hakkı veriyor.

Bizim asıl mücadelemiz hayalperest Rum unsuru ile siyasî ve iktisadî alanda olacaktır. Bunun için Kıbrıs Türklerinin tam birlik ve bağlılık halinde bulunmaları, anavatanın yeter derecede maddî ve mânevî yardım alabilmeleri, anavatanındaki Türklerle Kıbrıs Türkleri arasında resmî veya hususî bütün kültürel ve ekonomik teşekküllerin devamlı işbirliğinde bulunmaları şarttır (Hürriyet, 24 Ağustos 1960).

Yukarıda Kıbrıs konusundaki siyasi görüşlerini ve kamuoyunu etkileme yönündeki faaliyetlerini incelediğimiz KTKD, Kıbrıs ile ilgili olarak bazı sosyal ve kültürel faaliyetlerde de bulunmuştur. Örneğin, Ağustos 1956’da Kıbrıs’taki Türk okullarında okutulmak üzere 10 sandık dolusu ders kitabı gönderilmiş (Hürriyet, 16 Ağustos 1956); 1957 yılının Kasım ayında bir “Yeşilada Gecesi” düzenlenmiş (Hürriyet, 24 Kasım 1957); Aralık ayında ise adadaki Türk okullarının tamir ve bakımları için büyük eşya piyangosu hazırlanmıştır (Hürriyet, 23 Aralık 1957). Dernek ayrıca Türkiye’de okuyan Kıbrıslı öğrenciler için burs ve yurt bulmanın yanı sıra (Hürriyet, 2 Ocak 1958; 16 Ocak 1958), gerek halkın ve gerekse hükümetin yardımıyla 2,5 milyon lira temin etmiş ve bunu Mağusa’da Namık Kemal Lisesi’nin, ayrıca 2 ortaokul binası ile Lefkoşa’da Atatürk Enstitüsü ve milli kütüphanenin kurulması için harcamıştır. (Hürriyet, 16 Ocak 1958). Bunun yanında Dernek zor durumda bulunan Kıbrıslı Türklerine para ve yiyecek yardımında bulunmuş, ayrıca Kıbrıs’a yapılan yardımların toplanması ve dağıtılmasında da koordinatörlük görevi üstlenmiştir (Hürriyet, 25 Temmuz 1958; 31 Temmuz 1958).

Sonuç

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren, sadece iç politikaya ilişkin sorunlarda değil, dış politika konularında da aktif hale gelen bir kamuoyu oluşmuştur. Kamuoyunun en ilgisiz kesimlerini dahi dış politika ile ilgilenmeye teşvik eden konu şüphesiz Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs’ın Türk kamuoyunca bir “millî dava” olarak benimsenmesinde ve ilginin canlı tutulmasında en önemli rollerden biri de Kıbrıs konusunda kurulan derneklere aittir. İlk başlarda, Türkiye’de yaşayan/okuyan Kıbrıslı Türklerce kurulan bu derneklerin temel amacı, Türk hükümeti ve kamuoyunda Kıbrıs’a ilişkin bir duyarlılık yaratmak ve nihai olarak Kıbrıs’ın Türkiye’ye bağlanması yönündeki arzularının kabulünü sağlamaktır. Bu çerçevede dernekler, Kıbrıs konusunun sadece Kıbrıslı Türkleri ilgilendiren

bir sorun olmadığını, aksine tüm Türkleri ilgilendiren bir “milli dava” olduğunu kamuoyuna benimsetmeye çalışmışlar, bunu yaparken de Soğuk Savaş’ın ideolojik açıdan en şiddetli biçimde sürdüğü bir dönemde Türk kamuoyunda yaratılmış olan anti-komünist havadan da yararlanarak konuyu “komünist tehlike” bağlamında ele almışlar ve kamuoyu tepkisini daha da kuvvetlendirmeye çalışmışlardır.

Dernekler yukarıda belirtilen amaçları doğrultusunda, öncelikle hükümeti doğrudan etkileme çabasına girişmişler, ancak hükümetin tavrında değişiklik yaratmada başarısız oldukları oranda, kamuoyu nezdindeki faaliyetlerini daha da arttırmışlar ve hükümeti dolaylı yoldan etkilemeye çalışmışlardır. Derneklerin kamuoyuna yönelik bu faaliyetleri ilk başlarda sınırlı sonuçlar yaratmış olsa da, özellikle uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin Türk kamuoyunda yarattığı tepkiseliliğin yanı sıra öğrenci derneklerinin de konuya ciddi biçimde eğilmesiyle, Kıbrıs konusu 1950’li yılların ortalarından itibaren bir “milli dava” olarak benimsenmeye başlanmıştır. Bununla birlikte kamuoyundaki bu ilgi sadece dernek faaliyetlerinin bir sonucu olarak görülmemeli, uluslararası gelişmelerin etkisi de gözardı edilmemelidir. Bu çerçevede 1950’li yılların ilk yarısındaki kamuoyu ilgisi spontane/tepkisel bir biçimde ortaya çıkarken, 1950’lerin ikinci yarısında kamuoyu daha “bilinçli” olarak hareket etmekte ve derneklerin kamuoyu üzerindeki siyasal yönlendiriciliği de görece fazla olmaktadır. Sonuç olarak dernekler, Kıbrıs sorununun Türk kamuoyuna bir “milli dava” olarak benimsetilmesi amacına ulaşmışlardır.

Kamuoyunda artan ilgi ve tepki, yine uluslararası alandaki gelişmelerin de tetiklemesiyle hükümetin sessiz kalmasını güçleştirmiş ve Londra Konferansı ile soruna doğrudan bir taraf haline gelen hükümet, kamuoyunun bu ilgisini politikalarına bir destek olarak değerlendirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede iktidar partisi ile organik bir bağı olduğu aşikar olan KTC’nin kurulması ve faaliyetlerinin (maddi-manevi) desteklenmesi yoluyla, hükümet, kamuoyunu denetlemeye ve kamuoyunun duyarlılığını kendi tezleri için bir dayanak noktası olarak kullanma çabasına girişecektir. Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, Türkiyelilerce kurulan KTC, genelde hükümetin güdümünde ve onunla paralel bir çizgide faaliyet göstermiş, ancak, olayların kontrolden çıktığı noktada ise hükümet tarafından kapatılmaktan kurtulamamıştır. Buna karşılık Kıbrıslılarca kurulan dernekler, bir siyasa üretme merkezi olmuşlar, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda farklı öneriler getirmişler, bazen hükümetle paralel görüşleri savunsalar da, hükümetin Kıbrıs konusundaki politikalarını eleştirmekten ve farklı bir noktada durmaktan da kaçınmamışlardır. Bu bağlamda Kıbrıslılarca kurulan derneklerin siyasal anlamda daha özerk bir noktada buldukları söylenebilir. Ancak bu dernekler hiçbir zaman Türkiye’de “Kıbrıs davası”nın tek elden yürütülmesi açısından bir “çatı”/“lokomotif” olarak kabul görmemiş, aksine yukarıda görüldüğü gibi, KTC, tekrar tekrar açılmaya çalışılmış, bunun başarısız olduğu noktada ise bu amaçla yeni bir komite oluşturulmuştur. Bunun

nedeni, Kıbrıslı Türklerce kurulan derneklerin dar bir toplumsal kesime hitap ettiğinin ve bu nedenle de daha geniş bir çerçevede (tüm ulusu bağlayan “milli dava” konusunda) faaliyet gösterilebilmesi için uygun bir zemin olmadıklarının düşünülmesi olabilir. Fakat belirtilmelidir ki, KTC bile, Kıbrıslılarca kurulan derneklerin çalışmaları sonucunda oluşan bir kamuoyu ortamında hayat bulabilmiştir. Diğer taraftan hükümet, sendikalar ve öğrenci örgütleri ile organik bir bağı bulunan KTC’nin, Kıbrıs’ın bir “milli dava” olarak daha geniş bir kesim tarafından benimsenmesinde, Kıbrıs’a yönelik ilginin kitleselleşmesinde ve sürekli canlı tutulmasında daha büyük bir rol oynadığı söylenebilir.

1950-1955 yıllarının genel bir değerlendirmesi yapılırsa, bu dönemde Kıbrıs konusundaki derneklerin kamuoyunun bu konudaki kanaatini büyük ölçüde biçimlendirdiği ve hükümeti de kamuoyu vasıtasıyla baskı altında tuttuğu söylenebilir. Başlarda sadece kamuoyu tepkisinin çok yükseldiği anlarda bunları yatıştırmaya yönelik açıklamalar yapan, ancak Kıbrıs’ta statükonun korunması yönündeki genel tavrını sürdüren hükümet, kamuoyu tepkisi yanında uluslararası gelişmelerce zorlandığı ve bunlara yönelik bir hazırlığının bulunmadığı noktada, kamuoyu beklentilerine uygun bir siyasal çizgiye gelmiştir.

Özellikle 1955’ten itibaren, kamuoyundaki tepkiyi kendisine bir destek olarak değerlendiren ve bunu yönlendirmeye çalışan hükümet, olayları kontrol edemediği noktada kamuoyunun etkinliğini dizginleme yoluna gitmiştir. Gerçekten de, 1950’li yılların ikinci yarısında hükümet, Kıbrıs konusunda kendi siyasal duruşunu destekleyen kanaatlerin ifade edilmesine destek verir ve hatta bunları teşvik ederken, kamuoyu ile hükümet arasında görüş farklılığının bulunduğu durumlarda ise mitinglerin yasaklanması örneğinde görüldüğü gibi kamuoyunu bastırmaya çalışmıştır.

Başta adada “statükonun korunması”, daha sonraki süreçte kamuoyunun da baskısıyla “statüko değişecekse Kıbrıs’ın Türkiye’ye iadesi”, bunun gerçekçi bir talep olmadığını anlaşılması üzerine “taksim”, en sonunda da “bağımsızlık” tezini benimseyen hükümetin aksine dernekler ve kamuoyu, daha istikrarlı bir tavır sergileyerek Kıbrıs’ın “Türklüğünü” ve Türkiye’ye iadesini her zaman nihai hedef olarak muhafaza etmiş, taksim tezini kolaylıkla benimsemeyip, daha sonra bunu verilebilecek en son taviz olarak ve adanın Yunanistan’a ilhaki olarak algıladıkları bağımsızlık çözümüne yeğ tutarak desteklemiş, ancak sonuçta varılan bağımsızlık çözümünü ise geçici olarak görmüşlerdir. 1958 ve 1959 yıllarında derneklerin ve genelde kamuoyunun Kıbrıs konusunda etkili olamadığını söyleyebiliriz. Hükümet, kamuoyu etkinliğinin hareket alanını kısıtlayacağı düşüncesiyle, bu dönemde yapılan görüşmeleri ve kendi tutumunu kamuoyundan gizli tutarak kendisini buradan gelecek bir etkiye kapatmış, politikaların üretilmesinde kamuoyunu dikkate almamış, aksine kamuoyunu kendisine uymak durumunda bırakmıştır. Herhangi bir etkinlik sağlayamadığının farkında olan dernekler de, Kıbrıs’ta ortaya çıkan yeni durumu –bağımsızlık-

“şimdilik” kabullenip, faaliyetlerini Kıbrıslı Türklerin durumlarının iyileştirilmesi noktasında yoğunlaştırmışlardır.

* **Editör Notu: irredentist:** Bir zamanlar kendi idareleri altında bulunan fakat artık yabancıların elinde olan topraklara dönmeyi amaçlayan topluluk üyesi.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2002). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. 2. Baskı. İstanbul, Doruk Yayınevi.
- Akgönül, S. (2007). *Türkiye Rumları*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Alpkaya, G. (2003). “Türk Dış Politikası”nda Milliyetçilik. T. Bora (Der.) içinde. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik* (s. 155-167). İstanbul: İletişim Yayınları.
- An, A. (2002). *Kıbrıs Nereye Gidiyor?* İstanbul: Everest Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1963). *Kıbrıs Meselesi 1954-1959*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bektaş, A. (2000). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. 2. Baskı. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bil, H. (1976). *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*. İstanbul: Belde Yayınları.
- Darendelioğlu, İ. (1977). *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*. 3. Baskı. İstanbul: Toker Yayınları.
- Güven, D. (Yayına Hazırlayan) (2005a). Örfi İdare 2 No.lu Mahkeme Adli Amirliğinin 9.2.1956 Tarihli Talepnamesi, 6-7 Eylül Olayları Fahri Çoker Arşivi, (s. 409-428). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güven, D. (Yayına Hazırlayan) (2005b). İstanbul Emniyet Baş Müfettişliğinin 21 Kasım 1955 gün ve 51437 sayılı yazılarına ekli rapor suretidir, 6-7 Eylül Olayları Fahri Çoker Arşivi, (s. 302-306). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güven, D. (2005c). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güven, D (Yayına Hazırlayan) (2005d). İstanbul Emniyet Müdürlüğünün Örfi İdare Kumandanlığına Göndermiş Olduğu 10847 Sayılı Evrak, 6-7 Eylül Olayları Fahri Çoker Arşivi, (s. 257). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güven, D. (2005e). 6-7 Eylül Olayları (3). *Radikal*, 08 Eylül 2005. Retrieved 10.09.2007 from www.radikal.com.tr/haber.php?haberno= 163591.
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Karagil, N. (1975). Prof. Fuat Köprülü ve Kıbrıs. D. Manizade (Der.) içinde. *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, (s. 397-398). İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları.
- Kızılyürek, N. (2002). *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Manizade, D. (1975). *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*. İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları.
- Oran, B. (2003). Dönemin Bilançosu 1945-1960. B. Oran (Der.) içinde. *Türk Dış Politikası*. 1. Cilt. (s. 475-498). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Belge No: 030.01.123.783.8.
- Başvekil Adnan Menderes’in Kıbrıs Hakkındaki Beyanatı. (1955) Başbakanlık Ayın Tarihi (Ağustos 1955), s. 170-173.
- Hürriyet gazetesi 1950-1960 Arşivi.
- Kıbrıs Beyannamesi Türk Gençliğinin Kıbrıs Mevzuundaki Görüşü (1952). Basım Yeri Yok: Yayınlayan Yok.

Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde 1958-1963 Süreci ve Basın-Yayın Organlarına Yansımaları

Ulvi KESER*

Giriş

Stratejik açıdan Doğu Akdeniz'in düğüm noktasını teşkil eden Kıbrıs adası, Anadolu ve Suriye kıyılarına olan yakınlığı, Ege Denizi'nin giriş ve çıkışına etkisi ve Mısır ile Süveyş Kanalı'na olan yakınlığıyla önemli bir adadır. Doğu Akdeniz'de jeopolitik önemine bağlı olarak Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kilit noktadadır. Kıbrıs Türk gazeteleri özellikle 1955 yılına kadar ada sathında Braktorya isimli bir Rum dağıtım şirketi vasıtasıyla okuyucularına ulaşırken Grivas yönetimindeki EOKA'nın faaliyete geçmesiyle beraber Türk gazetelerinin dağıtımına yasaklama getirilir. Böylece Türk gazeteleri Lefkoşa dışına çıkamaz, okuyucularıyla buluşamaz, baskı sayıları düşer ve Kıbrıs Türk insanının EOKA karşısında verdiği mücadeleye gazeteler de bu şartlar altında devam ederler. Bu dönemde Kıbrıslı Türklerin durumunu dünya kamuoyuna duyuran gazeteler arasında Halkın Sesi, Bozkurt, Hürsöz, Nacak, Cumhuriyet, Akın, Devrim, Zafer, Savaş ve Nizam gazeteleri başta gelmektedir. Bu çalışma Kıbrıslı Rumların Grivas yönetimindeki EOKA örgütü vasıtasıyla adadaki Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırmayı amaçlayan Akritas Planını uygulamaya koydukları 1958-1963 dönemindeki olaylara kesitsel bir bakış sunmayı amaçlanmaktadır. Çalışmanın hazırlanması safhasında özellikle Kıbrıs Türk basınından istifade edilmiş, Nacak ve Cumhuriyet gazetelerinin olaylara bakış açıları ön plana çıkartılmıştır.

Kıbrıs Adasında 1958 Öncesi Durum

1931 yılında Rumların başlattıkları isyan girişiminin hemen ardından Yunanistan 27 Şubat 1947'de aldığı bir kararla "Yunanistan'ın Kıbrıs'la birleşmesi" gerektiğini kabul eder ve bunu bütün dünyaya ilan eder. Bu arada Michael Mouskos'un 1948'de Kition Piskoposu olarak adaya dönmesiyle yeni bir dönem başlar.¹ Daha sonra Kıbrıs Rum toplumu lideri ve Başpiskoposu olan Makarios'un çabasıyla Enosis faaliyetleri de hızlı bir ivme kazanır. 21 Kasım 1949 tarihinde Birleşmiş Milletlere müracaat eden Yunanlılar "Anavatan Yunanistan'la birleşmek için self-determinasyon hakkının halkımıza tanınmasını istiyoruz." diyerek² adada 15 Ocak 1950 tarihinde plebisit yaparlar³ ve seçimden ilhak sonucu çıkar. Plebisit ve akabinde Kıbrıs Rumlarının ayaklanma girişimlerinin meydana getirdiği gerginlikler Kıbrıs meselesinin fiili olarak 1950

* Doç. Dr., Kara Harp Okulu, Ankara

yılından itibaren ortaya çıkmasına sebep olur.⁴ Ayrıca Yunanistan 16 Ağustos 1954 tarihinde “halkların eşit hakları ve self-determinasyon ilkesinin Birleşmiş Milletlerin himayesi altında Kıbrıs halkına uygulanması” isteğiyle Birleşmiş Milletlere müracaat eder,⁵ ancak bu teklif reddedilir.⁶ Ancak özellikle Makarios’un adadaki kışkırtıcı tutumu hızlanarak devam etmektedir ve bu durum ada sathında büyük rahatsızlıklara yol açmaktadır.⁷ Böylece Yunanistan ile Kıbrıs Rum tarafı işi silah yolu ile halledebileceği düşüncesine kapılır ve bu düşünce ile bir yeraltı örgütü kurma yoluna gider⁸ ve daha önce ‘öldürmeyi bilmeyen’⁸ PEON gençlik teşkilatını kuran Grivas⁹ böylece ‘öldürmek’¹⁰ üzere EOKA’yı ortaya çıkarır.¹¹ Hemen akabinde 1 Nisan 1955 gecesi Kıbrıs’ta yer yerinden oynar,¹² bombalar patlar, makineli tüfekler ölüm saçar, işyerleri, askerî kışlalar, İngilizlere ait yerler havaya uçurulur.¹³ Aynı gün içerisinde adanın dört bir tarafında patlatılan bombalar ve estirilen terör havası gelecekte karşılaşılabilecek sıkıntılı günlerin de habercisi gibidir. Olup bitenleri henüz kavrayamayan İngilizler ise ne yapacaklarını bilmez bir durumdadırlar.¹⁴ Ancak Türk tarafında bu faaliyetlerle ilgili kıpırdanmalar da başlamıştır.¹⁵ Artarak şiddetlenen bu olaylar karşısında Kıbrıslı Türkler de tamamen nefsi müdafaaya yönelik olarak Karaçete, Volkan, 9 Eylül, Türk Mukavemet Teşkilatı gibi organizasyonların içine girerek kendilerini savunmaya çalışırlar. 1957 yılına gelindiğinde EOKA faaliyetlerine ara verdiğini açıklayacaktır; ancak bu da uzun süreli bir çözüm olmaz ve ada kan gölü olmaya devam eder.¹⁶ Adayı kan gölüne çeviren EOKA teşkilatı yanında Kıbrıslı Rumlar arasındaki siyasi çekişmeler de adayı yaşanmaz hale getirmektedir.¹⁷

Öte yandan adadaki gergin ortamı yumuşatmak amacıyla ortaya atılan ancak Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar tarafından derhal reddedilen çözümlerden birisi ise adaya Türk askeri göndermek ve Kıbrıs’ta bir Türk askerî üssü tesis etmektir.¹⁸ Kıbrıs’taki kaos ortamı Zürih ve Londra anlaşmalarına kadar devam eder ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili görüşmeler sonrasında Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti tesis edilir.

Kıbrıs Türk Basını ve Mücadele Tarihi

Kıbrıs Türk basını mercek altına alındığı zaman görülecektir ki adada yayımlanan Türk gazeteleri yayımcılarının ve yayınevi sahiplerinin kişisel ihtirasları ve gazetecilik heveslerini karşılamak maksadıyla yayımlanmamaktadır. 1891 yılında yayın hayatına başlayan Zaman gazetesinden itibaren Kıbrıs Türk gazeteleri ve izledikleri yayın politikaları incelendiğinde tek bir gayeye hizmet etmek üzere hazırlandıkları açıkça görülebilir. Bu gaye de Kıbrıs Türk’ünün sesini ve varlığını bütün dünyaya duyurmak, onların haklarını ve çıkarlarını savunmak, adanın Yunanistan’a ilhak edilmesine karşı çıkmak ve Mustafa Kemal Atatürk’ün ifadesiyle ‘Türklüğün sesinin solmasını’ önlemektir.

Bu şartlarda Kıbrıs Türk basını için söylenebilecek en kısa ve doğru tanım ise Kıbrıs Türk basınının bir mücadele basını olduğudur.

1891 yılında yayın hayatına başlayan Zaman gazetesinin ilk sayısında gazetenin varoluş gerekçeleri İngiliz sömürgeciliğiyle savaşmak, Kıbrıs sorununda Rum görüşlerinin propagandasını yapan çok sayıdaki Rum gazetesiyle mücadele etmek, Enosis hareketine karşı durmak, Kıbrıs Türk görüşlerini dünyaya duyurmak, Türkçe'nin Kıbrıs adasında yaşamasını sağlamak, adadaki Türk toplumuna toplumsal, siyasal, ahlaki ve eğitimsel açılardan yardımcı olmak şeklinde sıralanır.¹⁹ Bu anlamda özellikle 1 Nisan 1955 sonrasındaki süreçte Kıbrıs Türk toplumunda yayınlanan gazetelerin öncelikle misyonları Kıbrıslı Türklerin sesi, gözü kulağı olmak, Enosis iddialarına ve propagandasına karşı koymak ve adada Kıbrıslı Türklerin varlığını yaşatmak olur. Bu noktada Kıbrıs Türk basını bir mücadele basını olarak görmek yerinde olacaktır. Örneğin 1960 sonrasında yayın hayatına giren haftalık Akın gazetesi daha ilk sayısında olayların üzerine gideceğini ve Kıbrıslı Türklerin sesi ve kulağı olacağını açıklar.²⁰ Öte yandan Kıbrıs adasında 14 Mart 1942 tarihinden itibaren yayınlanmakta olan ve imtiyaz sahipliğini Dr. Fazıl Küçük'ün yaptığı Halkın Sesi gazetesi de yayın ilkeleri arasında belirttiği üzere Kıbrıs Türk toplumunun haklarını savunmak, toplumun dertlerini dinlemek, sömürge idaresi ve Rum isteklerine karşı koymak, anavatan Türkiye sevgisini ve ona olan bağlılığını devam ettirmek amacıyla çalışmalarına devam eder ve özellikle 1955 sonrasında Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulduğu dönemden 20 Temmuz 1974 dönemine adada olup bitenleri dünyaya yansıtmaya gayret eder. Bu dönemde Kıbrıs'ta yayımlanan Türk gazetelerinin neredeyse tamamının manşetlerinde Kıbrıs olayları yer almaktadır. Örneğin Bozkurt gazetesinde 'Leymosun'da Kanlı Çarpışmalar Oldu', 'Küçük Kaymaklı'da Gerginlik Artıyor', 'Anavatandaki Kıbrıs Mitingleri Devam Ediyor', 'EOKA Türklere Karşı Büyük Katliamlara Hazırlanıyor'²¹; ayrıca Halkın Sesi gazetesinde 'Kardeşlerimiz Can ve Mal Namuslarını Korumak İçin Hicret Ediyorlar', 'Baf'ta Bir Türk Memur Dairesinde Vuruldu', 'Rumların Türklere Tecavüzleri Bütün Şiddetiyle Devam Ediyor', 'Avukat R. Denктаş İstiklal Mücadelemizde 26 Milyonun Arkamızda Olduğunu Söyledi'²² şeklinde manşetler hemen göze çarpar. Bozkurt gazetesinin 13 Temmuz 1958 tarihli manşeti ve başlığı siyah bir karartmayla çıkar. Gazetenin başlıkları ise 'EOKA Cinayetleri Devam Ediyor. Pusuya Düşürülen Otobüse Açılan Ateşte Beş Türk Öldürüldü' şeklindedir.²³ Bozkurt ayrıca özellikle Kıbrıs Türk toplumunu ilgilendiren iç siyaset konularında tarafsızlığını tamamıyla muhafaza ederek, kamuoyunu büyük ölçüde ilgilendiren iç meselelerde dahi tarafsızlığını ortaya koyar ve olayların sadece haber yönünü ön plana çıkarır. Kıbrıs Türk basın tarihinde bu dönemde yer alan en ilginç gazete ise Erenköy, Selçuklu, Bozdağ, Alevkaya ve Mansura köylerini Rumlara karşı savunmakta olan Kıbrıslı Türklerin daktilo etmek suretiyle çıkardıkları ve adı geçen köylerin baş harflerinden oluşan ESBAM

gazetesidir. Bütün yokluklara, çekilen sıkıntılara ve Rum ablukasına rağmen adada olup bitenleri duyurabilmek, moral ve motivasyonu güçlü tutabilmek amacıyla yayınlanan gazetede Kıbrıs olaylarının ardındaki gerçekler, uluslararası anlaşmalar, askeri bilgiler, sağlık köşesi ve şiirler yer alır. Aynı şekilde Limasol'da yayınlanan Limasol'un Sesi gazetesi de neredeyse bütün sayılarını ve hemen hemen bütün sayfalarını geçmişte Kıbrıs'ta yaşanan olaylara, özellikle 'İkinci Plevne Müdafaası' olarak belirttiği Limasol bölgesinde yaşanan çatışmalara ve hayatını kaybeden Kıbrıslı Türklere ayırır.

Kıbrıs'ta 1955-1963 döneminde yayın yapan toplam 10 Kıbrıs Türk gazetesi esasında tamamıyla Kıbrıs adasına yoğunlaştığından ada dışındaki Türklere ve onların tepkilerine yer vermemekte ve kısıtlı imkanlar nedeniyle duyarsız kalmaktadır.²⁴ Ada dışında yaşayan Kıbrıslı Türklerin bu konudaki tepkileri, genellikle kendi görüşlerine ve çalışmalarına yer verilmemesi, kendilerinin fikirlerinin sorulmaması, İngilizce yayınlanan Halkın Sesi gazetesinin İngiltere'ye gönderilmemesi, ayrıca Intercommunal Strife adlı broşürlerden temin edememeleri, İngiltere'de Yunan ve Rum propagandasına karşı yaptıklarının duyurulmaması gibi konulardır. Bu konuda sık sık yakınarlardan birisi de Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı A. Necati Sağer'dir. Sağer bu konuyla ilgili olarak gerek Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denктаş'a, gerekse KTKF Sekreteri Dr. Burhan Nalbantoğlu'na değişik dönemlerde müracaat eder. Örneğin 8 Kasım 1958 tarihinde Dr. Burhan Nalbantoğlu'na gönderilen yazıda Scarborough'ta gönderilen 25.000 broşürden Kıbrıs Türk toplumu ilgilendiren haberlerin açıklanarak Kıbrıs Türk gazetelerine yazıların gönderilmesinin memnuniyet verici olduğu; ancak o güne kadar yapılan hiçbir faaliyetin Türk gazetelerinde yayınlanmadığı, Londra'daki cemiyetin en son Scarborough'ta ve Londra'daki Muhafazakar Parti toplantısında yaklaşık 4.000 delegeye Kıbrıs'la ilgili broşürler dağıttığı belirtilir.

Nacak Gazetesinin Yayınları

Bu dönemde Kıbrıs'ta en önemli dönüm noktası ise, Nacak gazetesinin yayın hayatına başlamasıdır. Nacak gazetesinden önce Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Kıbrıslı Türklerin faaliyetleri konusunda toplumu aydınlatmak ve haberdar etmek için kullanılan yol ise genellikle KTKF tarafından yayınlanan faaliyet raporları veya bilgi bültenleridir. Örneğin Nacak gazetesinin ilk sayısının çıkmasından hemen önce Nisan 1959 tarihinde yayınlanan aylık bültende Rauf R. Denктаş'ın 'Tutunmak ve Yükselmek Azmindeyiz' başlıklı bir yazısı yer almaktadır.²⁵ Söz konusu yazıda Rauf R. Denктаş tarafından Kıbrıs Türk toplumunun iktisadi alanda da söz sahibi olabilmesi, devamlı alıcı ve tüketici olmak yerine ürettiğini satan ve üreten bir toplum haline gelebilmesi, Zürih anlaşması sonrasında kazanılan haklarla perakendecilikten öteye gidemeyen ticaret hayatının kalkınması ve Türk'ün Türk'ü koruması gerektiği belirtilir.²⁶ İlginç bir nokta ise Kıbrıs'ta Nacak gazetesi yayın hayatına

başlamadan hemen önce İngiltere’de yaşayan Kıbrıslı Türklerin de seslerini duyurabilmek amacıyla bir gazete çıkarma girişimine başlamalarıdır.²⁷ ‘Herşey Vatan İçin’ ifadesini kendilerine parola olarak alan gazete yetkilileri gazeteyi önce aylık, ilerleyen dönemde de haftalık olarak çıkartmayı planlamakta ve ‘Türklüğe ve Kıbrıs’taki cemaatimize her sahada hizmet için’ bu girişimi başlatmaktadır.²⁸ Nacak gazetesinin sahibi kâğıt üzerinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, imtiyaz sahibi ise Rauf R. Denктаş olarak görülmektedir;²⁹

“Türk Mukavemet Teşkilatı bir gazete çıkarmaya karar verdi. Rıza Vuruşkan gazetesinin adını eski bir Türk silahı olduğu için Nacak koydu. Aslında tırpanla nacak arasında bir süre tereddüt ettik. Dış görünüş olarak Denктаş sahibi, ben de Yazı İşleri Müdürü olarak görülecektik. Gazetenin ilk sayısını 29 Mayıs 1959 tarihinde çıkarttık...”

Gazete, Halkın Sesi Matbaası’nda basılır ve son sayısının yayımlandığı 22 Aralık 1963 gününe kadar haftalık olarak basılır. Gazetenin fiyatı 15 Mils olarak belirlenmiştir. Gazetenin ilk sayfasında Nacak ifadesinin hemen yanında ‘Haftalık Siyasi Gazetedir’ ibaresi yer almakta, bunun hemen yanında gazetenin abonelik şartları, gazetenin imtiyaz sahibi ve adresi gibi bilgiler bulunmaktadır. Gazetenin sol köşesinde ise Nacak üzerine bir başak amblemi yer almaktadır. Aynı sütunun sağ köşesinde ise üzerinde ‘Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır’ yazılı bayrak, asker, meşale ve sırmadan oluşan bir amblem bulunmaktadır. Gazete ilk sayısında yayın ilkelerini ‘Kıbrıs Türk köylüsünü topyekün kalkındırma mücadelesine girişmek, Türk işçisinin haklarını savunmak, millî davamıza set çekenlere karşı durmak, millî bilinci ayakta tutmak, ada Türklerini bu bilinç altında toplamak ve Enosis’e karşı mücadele etmek’ olarak açıklar. Gazetenin asıl amacı ulusal bilinç etrafında Kıbrıslı Türklerin toplanmalarını sağlamak ve Enosis’e karşı çıkmaktır.³⁰ Bu bağlamda gazete ilk sayısından son sayısına kadar Kıbrıs Rum basınıyla mücadele eder; ancak gazetenin karşı çıktığı sadece Rum basını değildir ve bunlar arasında Cumhuriyet gazetesi de bulunmaktadır. Gazetede ayrıca Rauf R. Denктаş, Fuat Veziroğlu, T. Bayraktaroğlu, Salih Çelebioğlu, H. Tacal, Orbay Mehmet Necati Taşkın, H. M. İrkad, İlder Veziroğlu, Erol N. Erduran, Orbay Deliceirnak, Cavit Ramadan, Mutallip Vudalı, M. Şükrü de yazılar yazmaktadır. Gazete yayın hayatına başladığı 29 Mayıs 1959 tarihinden itibaren 1963 yılına kadar geçen süreçte, Kıbrıs Türk toplumunu ‘Türk’ten Türk’e Kampanyası, Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası, Yerli Malı Kullan Kampanyası’ gibi kampanyalarla bilinçlendirmeye çalışırken, ayrıca tarımdan ziraata, sanayiden kültüre, tarihten ekonomiye kadar pek çok alanda da yetiştirmeye çalışır.³¹ Gazetenin yayın politikası ve kapanıncaya kadar devam ettirdiği siyasi çizgi böylece çok net olarak ortaya çıkar. İlk etapta toplumun bütün katmanlarını kucaklayarak Kıbrıs Türk halkını sadece ekonomik olarak değil, siyasi ve kültürel açıdan da geliştirecek ve Rumlara bağlı kısıtlayıcı

unsurları ortadan kaldıracak tedbirleri anavatan Türkiye'nin de desteğiyle bunları gerçekleştirmek söz konusudur. Gazetenin Cumhuriyet ile çatışması da bu noktada başlamaktadır. Cumhuriyet gazetesi her ne olursa olsun adada kurulan cumhuriyetin devamından yanadır ve ekonomik kalkınmanın da, kültürel ve siyasi kalkınmanın da ancak demokrasi içinde mümkün olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet, Taksim ve Enosis fikirlerine de sert tepki göstermektedir. Ancak Nacak gazetesine göre iki toplumu huzur ve sükuna kavuşturmak için yapılacak iş eşit haklara sahip iki ayrı toplum olarak yaşamalarını sağlamaktır. Aksini bir durum ise 'Büyük Sahra Çölüne kar yağmasını beklemek kadar boş bir hayal olur.'³²

Kıbrıslı Türkleri "fert olarak değil de cemaat olarak bir vahdet yaratması için" Enosis'e karşı tek yumruk olmaya çağıran gazete, halka ayrılık ve bencillik değil, birlik ve beraberlik aşılmasını hedefler.³³ Daha sonra bütün ada sathına yayılacak olan Türk'ten Türk'e Kampanyası da bu dönemde hayata geçirilir.³⁴ Genel olarak bakıldığında gazetenin politikası Kıbrıslı Türkleri ulusal bilinç etrafında derleyip toparlamak ve bu ulusal bilinç çerçevesinde Rumların, Megali İdea çerçevesinde Kıbrıs adasını Yunanistan'a ilhak amacını güden Enosis arzularına karşı koymaktır. Nacak gazetesi ise Kıbrıslı Türkleri uyandırmak ve millî hislerine de tercüman olmak düşüncesindedir.³⁵ Nacak bu durumu ayrıca "Çarpışma günlerinde saklanacak delik arayanlar, mücadele günlerimizde ticari tetkik seyahatine çıkanlar, sıkıyönetim günlerinde, sokağa çıkma yasağı konduğu günlerde aç ve işsiz kalan halkı düşünmeyenler, Türk'ten Türk'e Kampanyası devam ederken acentelik koparmak için ecnebi memleketlere sahte şirket isimleri verenler, 1958'in mücadelesini hor görenler, Türk halkına yapılan haksızlıklara göz yumarak her şeyi toz pembe göstermek isteyenler, etraflarına topladıkları 3-5 komünist bozuntusu ile halkın midesini bulandırma yolunu seçenler, cemaat hizmetinde olanlara vicdanları sızlamadan hırsız damgası vururken mahkemelerde hırsızlıktan hüküm giyenler bütün bunları unutarak bugün dile gelmişler, bülbül gibi ötüyorlar... Çıkardıkları gazete ile tenkit ediyoruz, söz hürriyetimizi kullanıyoruz zihniyetiyle hareket ediyorlar..." sözleriyle eleştirir.³⁶

Nacak gazetesinin 31 Temmuz 1959 tarihli sayısında ise 'Tarımcı' imzalı ve 'Köylümüzün Kalkınması Şarttır' başlıklı bir haber yayımlanır. Buna göre Türk köylüsünün korunması için yapılması gerekenler, ilkokulların sayılarının artırılarak yeteri kadar öğretmen tahsis etmek, okulların kitap ihtiyaçlarını karşılamak, şehir hayatının imkanlarından köylülerin de istifade etmesini sağlamak, köy insanların teknik konulardaki sorunlarına yardımcı olacak birimler kurmak, köylerde birlik ve düzeni bozmaya çalışanlara karşı uyanık olmak ve bu şekilde davrananları cezalandırmak, Türk'ten Türk'e kampanyasını kötü niyetlerle kullanmaya çalışanlara karşı uyanık olmak ve çiftçi çocuklarını ziraat ve tarım konusunda yetiştirerek eğitmek başlıca görevler olarak gösterilir. Gazetenin 14 Ağustos 1959 tarihli sayısında 'Tehlike Çanları' başlıklı bir

makale yayınlayan Rauf R. Denктаş ise 11 Ağustos 1959 akşamı KEM isimli yasadışı Rum örgütü adına dağıtılan Grivas imzalı bildirimleri ön plana çıkarır ve “Rum cemaatinin en önde gelenleri ‘Bu beyanatlar bizi ilgilendirmez. Bunlar müfrit bir azınlığın çılgınlığıdır’ deseler bile biz bu tatlı sözlere kanmayacağız. Kıbrıs’ta tehlike çanları çalıyor. Bunun farkındayız. Bütün tutumumuz bu tehlikenin mevcudiyetini ve büyüklüğünü takdir ederek ayarlanmıştır... Maceraperestler vakarla yolunda yürüyen, sözünün eri Türk cemaatini hiçe sayan hareketlerden vazgeçsinler” der. Cumhuriyet Bayramları da Kıbrıslı Türkler tarafından coşkuyla kutlanmaktadır. Nacak gazetesi de adada yayınlanan diğer Türk gazeteleri gibi millî günlerle ilgili olarak bilinçlendirme gayretlerine devam etmektedir.³⁷ Bu arada Dr. Fazıl Küçük, Rauf R. Denктаş, Osman Örek ve Fazıl Plümer’den oluşan Kıbrıs Türk heyeti Haziran 1960 döneminde Ankara’ya giderler ve Millî Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel’le de görüşürler. Bu ziyarette Gürsel, “Davanızı sınıksız tutmaktayım. Bundan hiçbir endişenizin olmamasını isterim. Zürih ve Londra anlaşmalarının harfiyen tatbikinde sonuna kadar ısrar edeceğiz” açıklamasında bulunur.³⁸ Öte yandan Nacak gazetesinin 8 Temmuz 1960 tarihli sayısı neredeyse tamamıyla Kıbrıs Türk köylüsüne ayrılmıştır ve Atatürk’ün tarım, köy ve köylüyle ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.³⁹ Aynı dönemde EOKA lideri Grivas da 16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğünde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı olan ancak ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bağımsız bir devlet olmasını hiçbir zaman istemeyen’⁴⁰ Makarios üzerindeki baskılarını artırarak devam eder. Grivas, yıllar boyu kendisiyle suç ortaklığı yapmış olan Başpiskopos Makarios’a ‘Ya şimdi veya...’ diye tehditler savurarak anlaşmaları ve anayasayı hükümsüz ilân etmesini ve adada yaşayan Kıbrıslı Türkleri susturmasını ister.⁴¹

Cumhuriyet Gazetesinin Yayınları

Bu arada Dr. Fazıl Küçük de yaptığı bir açıklamada ‘Toplumı parçalamak isteyen kimi kişilerin planlarının eline geçtiğinden’ bahseder ve halkı bu gibi kişilere karşı uyanık olmaya çağırır.⁴² Nacak gazetesinin 5 Ağustos 1960 tarihli sayısında ise yine İstiklal gazetesi ile ilgili ‘Yeni bir siyaset çizmek teşebbüsü’ başlıklı bir haber yayınlanır;⁴³

“İstiklal gazetesinin sabık kaleşörlerinden Ahmet Muzaffer Gürkan; Dr. İhsan Ali, Derviş Ahmet Raşit, Dr. Denizer, Ertuğrul Şahin ve Dr. Fikret Alkan’ın iştiraklarıyla siyasi bir parti kuracağını açıklamıştır. Dr. İhsan Ali ile her bakımdan hemfikir ve kendisini tasdik ederim diyen Gürkan, Rumlarla kardeş gibi geçinme siyasetini takip edeceğini de açıkladı. Uyanık Türk cemaati! Bu ifşaat kulağına küpe olsun. Sana yeni bir siyaset çizecek olanlara bir daha bak ve onlara gereken cevabını ver. Dr. İhsan Ali, Türkiye’ye girmesi men edilmiş, Türkiye’ye vizesiz

girmeye teşebbüs ettikten sonra Türkiye'den hudut dışı edilmiş bir zattır... ”

Bu haber esasında gelecekte Nacak ve Cumhuriyet gazeteleri arasındaki çatışmaların da ilk habercisi gibidir. 12 Ağustos 1960 tarihli gazetenin birinci sayfadan verdiği bir başka haber ise ‘Dikkatli ve uyanık davranmazsak 7/3 memur nispeti tatbik edildiği halde yine de Türkler zararlı çıkacak’ alt başlığını taşımaktadır. Bu habere göre ‘memurin meselelerinin en kritik bir safhada olduğunu göz önüne alarak bu mesele ile meşgul olan şahıslardan azami dikkat ve uyanıklık beklediğimizi ve Rumların herhangi bir oyununa gelmememize dikkat etmelerini tavsiye ederiz. Bu vazifeyi halletmek üzere görev alan şahıslara kafi derecede itimadımız olmasına rağmen iyi kalplilik, samimiyet ve hüsnüniyet gösterisi yapmaya kalkışarak karşı unsurun politikasına kurban gelmemelerini tavsiye etmekten de yine kendimizi alamıyoruz...’ denilir.⁴⁴ Ayrıca gazete Rumlar tarafından, tedhiş döneminde Türklerin terk ettikleri evlerin yıkılmakta olduğunu, Lakadamya’da⁴⁵ bu şekilde terk edilen Salahi Hasan’ın evinin de Rumlar tarafından yağmalandığını yazar.⁴⁶ İlginç olan bir nokta ise aynı dönem içerisinde Makarios aleyhtarı olan grupların kurulma aşamasında olan Kıbrıs Cumhuriyeti karşıtı bir politika ve plan içerisinde olmalarıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için bazı Rum grupları bayrakları yarıya indirirken özellikle Lefkoşa’nın farklı noktalarında bombalama olaylarına destek verileceği de belirtilir.⁴⁷ Bu arada Nacak gazetesi daha sonraki dönemde yayınlanan sayılarında Kıbrıslı Türkleri kurulan yeni Kıbrıs Cumhuriyeti ve devlet daireleriyle ilgili resmî faaliyetler konusunda aydınlatmaya çalışır.⁴⁸ EOKA lideri Grivas’ın Makarios üzerindeki baskılarını artırmaya başladığı ve tam da Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin kurulduğu gün, 16 Ağustos 1960 günü Kıbrıs’ta yeni bir Türk gazetesi daha yayın hayatına başlar ve yayın hayatına 22 Aralık 1963 gününe kadar devam eder. Gazetenin imtiyaz sahibi Türk Neşriyat Şirketi Cumhuriyet Ltd. adına Avukat Ayhan Hikmet ve Avukat Muzaffer Gürkan’dır. Başlığın hemen altında ise Atatürk’ün ‘Yurtta Sulh, Cihanda Sulh’ sözü yer almaktadır ve Halkın Sesi, Nacak, Bozkurt, daha sonraki dönemde çıkacak olan Zafer ve Akın gazetelerinden farklı olarak ‘tabloid’ olarak adlandırılan küçük boyda ‘Haftalık bağımsız, siyasi gazete’⁴⁹ olarak çıkar. Gazetenin temel amacı basın-yayın organlarında düşünce özgürlüğünü yaygınlaştırmak ve kurulan Kıbrıs Cumhuriyetini yaşatmaktır. Hukuk eğitimi almış her iki avukat da gazetenin kurulmasıyla beraber adada bir demokrasi mücadelesi verdiklerini açıklarlar ve Kıbrıs’ta demokrasinin kökleşip yerleşmesi için mücadele ettiklerini bildirirler. Bu dönemde Kıbrıs Türk basını ise Halkın Sesi, Bozkurt, Hürsöz, Nacak, Cumhuriyet, Akın, Devrim, Zafer, Savaş ve Nizam başta olmak üzere toplam 10 gazeteden oluşmaktadır. Ancak gazeteler arasındaki olaylara bakış açılarındaki farklılıklar, siyasi görüş ayrılıkları ve dönemin gereği olarak sert siyasi çekişmeler bu gazeteleri zaman zaman birbirlerine karşı ciddi rakipler olarak çalışmalarına sebep olur. Bütün bunlara rağmen Kıbrıs Türk gazetelerinde

özellikle Kıbrıs Türk toplumunun verdiği mücadele konusunda ortak bir tavır sergilendiğini belirtmek gerekir. Cumhuriyet yayınlandığı ilk sayıda kurulan yeni devlete de değinerek “Kıbrıslıların Cumhuriyet Bayramı Bütün Yurttaşlara Kutlu Olsun. Bu Tarihi Günde Mehmetçiği Kıbrıs’ta Selamlıyoruz” başlığıyla beraber gazetenin genel ilkelerini de ortaya koyar.⁵⁰ Gazete ilk sayfadaki bir başka haberle de Türkiye’nin adaya gönderdiği 650 kişilik Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı ile ilgili bilgi verir ve “Bugünün ikinci bir tarihi önemi Kıbrıs’ta yegane teminatımız olan şanlı ordumuzun kahraman bir birliğini bağrımıza basmamızdır. Ümit ve iftihar kaynağımız olan şanlı ordumuzu Kıbrıs’ta karşılamak sonsuz bir gurur duymakta ve sevinç göz yaşları akıtmaktayız. Şunu önemle belirtmeliyiz ki Mehmetçik bu defa yirminci yüz yıla en fazla uyan bir ülkünün, barış ve dostluk ülküsünün öncülüğünü ve bekçiliğini yapmaktadır” yorumunu yapar.⁵¹ Gazete daha ilk sayısında 12 Ocak tarihli Nacak’ta kendileriyle ilgili olarak Hürriyet Komitesi broşürleri basarak dağıttıkları yönündeki haberleri reddederek Ahmet Muzaffer Gürkan ve Ayhan Mustafa Hikmet imzasıyla sert bir cevap yayımlar.⁵² Bu arada 16 Ağustos 1960 günü Kıbrıs’ta 950 kişilik Yunan Alayı ile 650 kişilik Kıbrıs Türk Alayı’nın müşterek yapacakları resmi töreninin Kıbrıs tarihinde yapılan en görkemli tören olacağı belirtilir.⁵³ Aynı tarihli Bozkurt gazetesi de Türk askerinin adaya gelişini ‘Cumhuriyetin Kahraman Koruyucuları Hoş Geldiniz’ başlığıyla verir.⁵⁴ Cumhuriyet gazetesinin ikinci sayısı ise 23 Ağustos 1960 günü yayınlanır ve bu sayıda cumhuriyetin kurulmasıyla beraber adada huzur ve barış ortamının tesis edildiğinden bahsedilerek “...Bu memlekette artık iki cemaat bir arada yaşayamaz gibi müfrit fikirlere yer yoktur” denilir.⁵⁵ Gazetenin manşete çıkardığı bu haber ise Nacak gazetesinin takip ettiği politikaya taban tabana zıttır. Haftalık yayınlanan gazetenin üçüncü sayısı ise 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle renkli hazırlanmıştır ve gazete ‘Zafer Bayramı Büyük Türk Milletine Kutlu Olsun’ manşetini atar.⁵⁶ Bu arada Nacak gazetesi, Temsilciler Meclisi Türk üyelerine ve Türk Cemaat Meclisi üyelerine bir açık mektup yayınlarak “Nacak, Cumhuriyet rejiminde bağımsız statüsünü devam ettirecek, hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin, hiçbir müessesenin ve hiçbir meclisin organı olmayacak, sadece Türk toplumunun malı olarak kalacak, doğru gördüğü her hareketi alkışlayacak, aksi gördüğü her şeyi samimiyetle fakat korkmadan tenkit ve ikaz edecektir...” denilir.⁵⁷ Nacak gazetesinin 26 Ağustos 1960 günü manşet haberi ise ‘Türkiye Büyükelçisinin Ziyafeti ve Ahmet Muzaffer Gürkan’ başlığını taşımaktadır;⁵⁸

“Türkiye’nin Kıbrıs Büyükelçisi Ekselans Emin Dirvana basın mensuplarıyla tanışmak gayesiyle 25 Ağustos Çarşamba akşamı gazetecilere verdiği yemekte... İstiklal gazetesinin sabık yazarlarından ve Lefkoşa’da yeni çıkmaya başlayan muhalif Cumhuriyet gazetesi kurucusu Ahmet Muzaffer Gürkan’ın serdettiği ve aşağıya aldığımız düşünceleri üzerinde durulmaya

değer. Gürkan'ın düşünceleri şunlardır; Rumlarla bu kadar mücadele etmeye, kan dökmeye lüzum yoktu. Madem ki nihayette cumhuriyete gidilecekti, taksim ve adanın bütününe talep etmekte mana yoktu. Bu memlekette iyi veya kötü her olay liderlerin eseridir. Hatta Kıbrıs'a gelen Türk askerlerinin Kıbrıs Türkleri tarafından coşkun bir tezahüratla karşılanması dahi liderlerin emriyle olmuştur. Liderlerin Kıbrıs Türklerini devamlı surette heyecanlı bir mücadele içinde bulundurmaları doğru değildir. Her şey süt liman olmalı, adaya sonsuz bir sükun gelmeli ve Rumlarla kardeşçe kaynaşmalıdır. Ahmet Muzaffer Gürkan'ın düşüncelerini böylece kaydettikten sonra iki nokta üzerinde iyice eğilmek lüzumu kendisini gösterir. Şöyle ki; Liderler de Rumlarla dost geçinilmesi taraftarıdır. Fakat millî benlik ve mevcudiyetimizden hiçbir şey kaybetmeden, haklarımızdan hiçbir fedakârlıkta bulunmadan. İşin garip tarafı Gürkan'ın sahibi bulunduğu gazetenin yayınlarının Rum basını tarafından tasvip görmesi ve alkışlanmasıdır. Ethnos bu gazete için şöyle diyor; 'Yeni çıkmakta olan Cumhuriyet gazetesinin Rumlarla Türkler arasında dostluk ve işbirliği tavsiye etmekte takip ettiği doğru yol teselli vericidir. Yeni meslektaşla Türk efkarını doğru yolda aydınlatma vazifesinde başarılar dileriz.' Türk toplumu için çok manalı bir fikir birliği bu."

Bu haberin hemen ardından iki gazete arasındaki çatışmalar giderek şiddetlenir ve Cumhuriyet de aynı şekilde Ahmet Muzaffer Gürkan imzasıyla 'Güneş Balçıkla Sivanmaz' başlıklı bir yazıyı manşete alır;⁵⁹

"Nacak gazetesinin son sayısında Dirvana'nın 24 Ağustos 1960 akşamı Ledra Palas Otel'i'nde gazetecilere verdiği ziyafete temas edilirken şahısma karşı açılan iftira kampanyasına devam edilmektedir. Güya ben o ziyafet esnasındaki sohbette şanlı Mehmetçiklerimizi cemaatimizin bu kadar coşkun tezahüratla karşılayıp bağrına basmasının liderlerin baskısıyla olduğunu söylemişim. Bu iftirayı şiddetle reddederim. Mangal tahtasını bayram haftası şeklinde göstermekle, her fırsatta yazdığım yazılarda ve şiirlerde Mehmetçik hakkındaki sıcak duygularımı belirten beni cemaatimizin gözünde lekelemek imkanı yoktur. Hakikat şudur: Ziyafet masasında sağ tarafımda oturan Akis dergisi muhabiri Alper Bey, 'Enosis ülküsünün artık tarihe geçtiğinden söz ediyorsunuz. Şu halde Nikos Sampson ve diğer EOKA'cıların bu kadar geniş ölçüde karşılanmalarına ne dersiniz?' diye bana bir sual sormuştu. Ben de cevaben eğer başta Cumhurbaşkanı olmak üzere Rum idarecilerinin bu husustaki hazırlıkları, teşkilatı ve baskısı olmasaydı bu debdebeli karşılanmanın asla yapılmayacağını, son seçimlerde EOKA'cıların

ezici yenilgilerinin bunu ispat ettiğini söylemiştim. Kıbrıs Cumhuriyeti çerçevesinde Rumlarla iyi geçinme meselesine gelince, gerek Ankara Radyosu'nun Kıbrıs Saati'nin ve gerekse anavatanımızın ileri gelen gazetelerinin neşriyatı ve gerekse Kıbrıs'taki ağır başlı diğer Türk gazetelerinin yayınları hep bu tezi savunmaktadır. Biz cemaatler arasında çarpışmalar çıkmasını, hele cemaatimiz arasında adam dövülüp adam öldürülmesini asla tasvip etmedik ve etmeyeceğiz. İlk sayımızda belirttiğimiz gibi Türk askerî birliği yegane teminatımızdır.”

İki gazete arasındaki siyasi farklılık gazetelerin okuyucu kitlelerine ve bütün sayfalarına da yansımış durumdadır. Nacak gazetesi ‘Vatandaş Türkçe Konuş’ ve ‘Türk’ten Türk’e Kampanyası’ düzenler ve bütün reklamları Kıbrıs Türk toplumuna aitken, Cumhuriyet gazetesindeki reklamların çoğunluğu Rum ve uluslararası şirketlere aittir. Örneğin 1 Mayıs 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinde hiç Türk firmalarına ait reklam bulunmamaktadır. Nacak gazetesi en son sayısına karşı kesin bir Enosis karşıtlığı içerisinde görünürken Cumhuriyet gazetesi ise Rumlara karşı bir politika çizmekten özenle kaçınır. Gazetenin kapanmasından yaklaşık bir yıl önceki sayısında Haşmet Muzaffer Gürkan bağımsızlığın kıymetinin bilinmesi gerektiğinden söz ederek “Kıbrıslılara yaraşan kendi başına buyruk bir devlet olarak geleceğe güvenle bakarak çalışmak, bir kalkınma yolu tutturabilmektir. Şimdi işsizlik de, iktisadi kriz de belimizi büküyor. Zengin daha zengin, fakirin daha fakir olması gönlümüze acı veriyor. Fakat unutmayalım ki bu geçici bir devredir. Herhalde Kıbrıs’ın dertlerine deva bulunacağı günler de gelecektir. Uluslar topluluğunda Kıbrıs leyleğinin fazla bulup yuvadan attığı bir yavru değildir. Türkiye ve Yunanistan’la olan kuvvetli bağlarımız bu iki devletin bizi her zaman elinden geldiği kadar desteklemesini sağlayacaktır... Çeşitli devletlerle yaptığımız ve yapacağımız anlaşmaların faydasını göreceğimiz muhakkaktır...Bugün Rusya ile, yarın da başka bir devletle anlaşmalar yapmaktan bizi kimse hiçbir mülahaza ile men edemeyecektir. Bağımsızlığımızın nimetlerini ve dolayısıyla mutluluğunu yalnız dış münasebetlerimizde değil, yurdumuzda göstereceğimiz progressif çabaların faydasını tatmakla da bulacağız” der.⁶⁰ Ne yazık ki Kıbrıs Cumhuriyetinin ömrü de Cumhuriyet gazetesi gibi uzun soluklu olmayacaktır ve Gürkan’ın ülkenin bağımsızlığı, demokrasi ve gelişmeyle ilgili sözleri de güzel temenniler olmaktan öteye geçemeyecektir. Gürkan’ın ülkedeki demokratik yapılanmayla ilgili düşünceleri ise gazetenin hemen bir hafta sonraki sayısında “...Tekelci zihniyetin bir memleketi nasıl demokrasi ve dolayısıyla kalkınma yolundan alıkoyabileceği hususunda yakın tarihimizde misaller vardır. Kıbrıs’ta da, kendi cemaatimiz içinde 17 Mayıs’tan önceki devrede toplum mukadderatına hakim olan bazı çevrelerin bir kısım hatalı icraatının sebepleri arasında bilgisizlik, basiretsizlik kadar tenkid ve murakabe müessesesinin ortadan kaldırılması da vardır. O sıralar en basit icraatta, mesela cemaat parasıyla bir bina yapmada

yetkili kişiler bile ağızını açıp bir şey söylememiş, söylediye de fikirleri dikkate alınmamıştır. Bu tutumun cemaate maddi ve manevi bakımlardan nelere mal olduğunu zamanla daha iyi anlıyoruz” sözleriyle yansıtılır.⁶¹ Bu noktada demokrasinin bir ülkede oluşabilmesi için sanayileşme, kentleşme, yoksulluktan kurtulma, belirli bir eğitim seviyesine ulaşma, çoğulcu tek bir gücün egemen olmasına izin vermeyecek ölçüde güçlerin paylaşıldığı, gücün gücü dengelediği örgütlü bir toplumla yaygın ve etkili bir kitle iletişim ağının gerekliliği kaçınılmazdır. Öte yandan söz konusu bu nesnel koşullar yanında demokrasinin olmazsa olmazları ise hoşgörü ve uzlaşmaya dayanan demokratik kültür ögesidir. Belki de Kıbrıs Türk cemaatinin sıkıntılı bu yıllarda en çok ihtiyaç duyduğu şeylerin başında bu uzlaşma ve hoşgörü duygusunun ikinci plana itilmesi gelmektedir. Bu arada Eleftheria gazetesi ise 28 Ekim Oxi Günü nedeniyle yayınladığı bir haberde söz konusu günün birlik ve beraberlik içerisinde kutlanması gerektiğini belirterek ‘Bu şanlı yıldönümünün bizim için daha geniş bir manası vardır. Oxi Günü’nü parlak törenlerle kutlamamız bizim son Zürih bağlarına rağmen Elenizmin bölünmez bir parçasını oluşturduğumuzu, bütün yoğunluğumuzu anavatanımız Yunanistan’a çevirerek onun şefkatli ana kucagını özlediğimizi gösterecektir’ der.⁶² Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş olmasına rağmen pek çok Rum kurum ve kuruluşu gibi basın-yayın organları da Enosis fikrinden vazgeçemediklerini bir kere daha gösterirler. Aynı konuyla ilgili olarak hemen bir gün sonraki Rumca gazetelerde de Kıbrıs Rum Spor Kurumu tarafından düzenlenen bir yemekten söz edilerek burada yapılan konuşmalara değinilir ve ‘Sporcu Rum gençliğinin faaliyetlerine devam ederek EOKA yolunda ilerleyeceği’ bildirilir.⁶³ Nacak gazetesinin bu dönemde yayınladığı haberler arasında Kıbrıslı Rumlar tarafından EOKA’yı canlandırmak amacıyla hazırlanmış olan mavi-beyaz Yunan bayrağı renklerinde basılmış ve ‘Biz de kanımızın son damlasına kadar akitacağımıza söz veriyoruz’ şeklinde biten Rumca hazırlanmış ‘Kıbrıs Mücahitler Birliği Millî Aydınlatma Bülteni No.1’ başlıklı bir duyurunun Türkçesi de yayınlanır ve Rumların bütün niyetlerinin Enosis olduğu gazetede başlık yapılır.⁶⁴ Nacak ise Kıbrıs Türk toplumunda nabza göre şerbet vermeye çalışanlara sert çıkan Orhon Meriç imzalı ‘Lokma’ başlıklı bir makale yer alır,⁶⁵

“Öteki semttesin, ağzında Players, boğazında haç. Sırf tanınmayasın, gören seni yabancı bellesin diye takmışsın. Ağzında yabancı şarkıların hecesi. Mağazaların kapanma vaktine az kaldı. Yabancı mamulü sigara alacaktın ya, koş sonra yetiştiremezsin. Koşup yorulursan merak etme, Koka Kolacı yakındır. Sonra vakit gelince yabancı sinemalara git. Filmler daha önceden gördüğünse kabare kapısı seni bekler. Gir, eğlen, çık. Çıktığında bakarsın sokak ortasında üç kişi konuşuyorlardır. Kulak kabart. Duyduğun ‘Deli Türkler, barbarlar’ cümlesidir. Aldırma. Türk semtine geldiğinde haçı çıkar, ay yıldız tak. Başla ötmeye, onu yapmalıyız

da, bunu yapmalıyız da, de. Dert dinle, derman bulma. Ama bil ki bu toplum yutmaz bu lokmaları. Bu adadaki Türkler yabancıların turisti midirler? Onların eğlence yerlerinde mi eğlenecekler, çarşı Pazar işini onlardan mı yapacaklar? Onların mamulü sigara mı içecekler? Peki ama biz turist addedersek kendimizi, bu topraklardaki 80.000 şehit kimlerin dedeleridir? Kubilaylar, Uluslar kimlerin kardeşleridir?”

Bu arada Cumhuriyet gazetesinin 24 Ekim 1960 tarihli sayısında ise “Kıbrıs’ın demokratik gelişmesi engellenemez. Komplo iddiaları vesikalara dayanmadıkça kıymet ifade etmez. Politikacılara halkın sevgisi rehber olmalıdır” manşetlerinin altında konuyla ilgili kısa bir yazı çıkar.⁶⁶ Gazetenin on üçüncü sayısında ise 1957 yılından başlayarak 1960 yılının ortalarına kadar geçen süreçte Kıbrıs Türk toplumunun karanlık bir devreden geçtiği belirtilerek Kıbrıs Türk toplumunun bu dönemde çok acı çektiği ve sıkıntılara katlandığı ifade edilir. Ayrıca Eleftheria gazetesi ise verdiği haberde EOKA lideri Grivas tarafından adada başlatılan mücadelenin tam bir başarıyla sonuçlandığını; ancak bu başarının siyasi alanda yeterince değerlendirilemediğini kaydederek Grivas’a olan bağlılıklarını bir kere daha tekrarlar ve Kıbrıslı Rumların ‘millî hedeflerine yönelik zaferden’ kesinlikle emin olarak Başkan Digenis’in adaya çıkışının altıncı yılını kutladıklarını ifade eder.⁶⁷ Gazetenin 14 Kasım 1960 tarihli sayısında ise “Cemaatler arası çarpışmalardan medet umanlara” sert bir şekilde tepki gösterilerek Nacak gazetesine yönelik olarak “Şoven neşriyata son verilmelidir” uyarısı yapılır. Cumhuriyet gazetesinin on altıncı sayısında ise manşette Kıbrıs Türk ve Rum toplulukları arasında çıkacak bir tartışma konusunda Türkiye Büyükelçisi Emin Dirvana’nın yaptığı konuşma vardır. Büyükelçi Emin Dirvana’nın ‘güven telkin edici’ bu konuşmasıyla ilgili olarak Hürriyet gazetesi muhabirinin sorduğu “Kıbrıs’taki Rumca gazetelerin neşriyatı iki cemaat arasında huzursuzluk yaratır mı?” sorusuna Büyükelçi Dirvana ‘Hayır’ cevabını verir.⁶⁸ Gazete aynı sayısında Aytoto köyünde 21 Kasım günü Türk köylülerin üzerine bomba atılmasıyla ilgili bir haber yaptıktan sonra “Halkımız O Günlere Dönmek İstemiyor” başlıklı bir makale yayımlar.⁶⁹ Cumhuriyet gazetesinden üç gün önce yayımlanan Nacak ise ‘Cumhuriyet Gazetesi Rum Basını İle Aynı Safta’ başlıklı bir haber yayımlar.⁷⁰ Gazeteye göre Cumhuriyet gazetesi Kıbrıs Türk toplumunu değil, Kıbrıslı Rumları desteklemektedir ve Kıbrıslı Türklerle Rumların bir arada yaşamalarını bütün imkansızlığına rağmen savunmaya devam etmektedir. Aynı duyguları paylaşan bir başka kişi ise Büyükelçi Emin Dirvana’dır ve Dirvana adada Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına eşit mesafede bulunarak görevini hakkıyla yaptığı kanaatinde.⁷¹ Bu arada Büyükelçi Dirvana’nın yaptığı “Kıbrıs Cumhuriyeti sorumlu makamlarının harici herhangi bir müdahale olmadan iki cemaat arasında böyle yapıcı bir işbirliğinin gelişmesi için elzem olan emniyet, iman ve karşılıklı itimat hissini bütün adada tesis ve idamesinde azimli ve buna

muktedir olduklarına güvenim vardır” açıklamasına KTKF istihbarat raporunda ‘Güveni vardır!’ notu düşülür.⁷² Bu da aynı güvenin KTKF’nda olmadığını göstermektedir. Haşmet Muzaffer Gürkan ise yayınladığı ‘Çıkar Yol’ başlıklı makalesinde Türk ve Yunan hükümetlerinin de Kıbrıs’ta cumhuriyet idaresinin yürütmesini istedikleri, Zürih ve Londra’da yapılan anlaşmalar neticesinde tespit edilen prensiplerin tatbik imkanı bulabilmesi için her iki ülke hükümetlerinin de yardımcı oldukları belirtilir. H. Muzaffer Gürkan’a göre ortaya çıkan bu yapıcı durum Kıbrıslı politikacıların omuzlarına da ciddi sorumluluklar yüklemiş durumdadır. Gürkan’ın bu makalesinde dikkat çektiği en önemli nokta ise 2000’li yıllarda Kıbrıs Rum Kesimi’nin AB müracaatı sırasında ortaya çıkan ve çözülmeyi bekleyen bir konuyla ilgilidir. Buna göre ‘Garanti Anlaşması’nın birinci maddesindeki “Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir devletle birleşmeyi veya adanın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilan eder” diyen hüküm Kıbrıslı politikacıların takip edebileceği tek çıkar yolu göstermektedir.’ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıslı Türklerin onayı ve rızası olmadan Kıbrıs Rum Kesimi tarafından Avrupa Birliği’ne yapılan müracaatın tek yanlı olarak kabul edilmesi bugün Kıbrıs sorunu kapsamında en önemli kilit noktasını teşkil etmektedir. Cumhuriyet gazetesinin en sert tepki gösterdiği olaylardan birisi ise 27/28 Ocak 1958 olaylarının yıldönümlerinde yapılan anma törenleridir ve gazete bu durumu “Ortada yalnız kan dökülen değil, silahsız müdafasız gençlerimizi zırhlı tankların altında kanlarını döktürmeye teşvik edenler ve sonra şehitlerimizin başında sahte gözyaşı dökerek, sizi bu işe komünistler teşvik etti diye halka vicdansızca nutuk çekenler var” sözleriyle protesto eder.⁷³ Cumhuriyet gazetesinin 2 Ocak 1961 tarihli yirmi birinci sayısı böylece 1961 yılının da ilk gazetesi olur. Bu sayıda atılan ilk manşet ise “Ekselans Emin Dirvana, Filelefteros Muhabirine Demiştir ki, İki Cemaat Arasındaki Münasebetlerin Düzenlenmesi İçin Müşterek Heyet Kurulması Fikrini Tereddütsüz Alkışlarım. Kıbrıs Örnek Bir Refah Ülkesi Olabilir’ olur.⁷⁴ Cumhuriyet gazetesi her ne kadar Kıbrıs Türk toplumunun haklarını savunmak ve adada yaşananları kamuoyuna duyurmak amacıyla yayın hayatına başlasa da yayımlandığı dönem içerisinde Makarios’un, EOKA’nın, Grivas’ın⁷⁵ ve Yunanistan’ın Megali İdea çerçevesindeki Enosis düşüncelerini bir türlü kavrayamaz ve hiçbir zaman gerçekleşmeyecek olan Kıbrıslı Türk - Kıbrıslı Rum kardeşliğinden bahsederek olaylara tek taraflı ve çok dar bir pencereden bakmayı tercih eder. Bu görüntüsü gazetenin Kıbrıs Türk toplumu tarafından da zaman zaman tepki görmesine neden olur. Esasında bu, Cumhuriyet gazetesi ile Büyükelçi Emin Dirvana’nın olaylara bakış açısından en azından görüntüde ve düşünce boyutunda tenkit edilecek bir durum değildir. Kıbrıs adasında iki eşit toplumun bulunduğu ve birbirlerinin haklarına saygı gösteren bir hukuksal çerçeve içerisinde, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğü altında

geleceğe güvenle bakan genç bir cumhuriyet olarak Kıbrıs Cumhuriyetinin yaşayabilmesi için gerek gazete, gerek Dirvana ciddi çabalar göstermişler; ancak bu çaba ve gayretlerin Kıbrıs Rum toplumu tarafından kabul görmemesi hem Cumhuriyet gazetesini, hem de Dirvana'yı zor duruma sokmuştur.⁷⁶ Örneğin Bozkurt gazetesinde 6 Haziran 1961 günü Cemaat Meclisi'nin bir tebliğinin yayımlanması Büyükelçi Dirvana'nın tepkisini çekecek ve yeni bir problem yaratacaktır. Haşmet Muzaffer Gürkan da yayınladığı 'Çıkar Yol' başlıklı makalesinde Türk ve Yunan hükümetlerinin de Kıbrıs'ta cumhuriyet idaresinin yürümesini istediklerini, Zürih ve Londra'da yapılan anlaşmalar neticesinde tespit edilen prensiplerin tatbik imkanı bulabilmesi için her iki ülke hükümetlerinin de yardımcı olduklarını belirtir. Haşmet Muzaffer Gürkan'a göre ortaya çıkan bu yapıcı durum Kıbrıslı politikacıların omuzlarına da ciddi sorumluluklar yüklemiş durumdadır. Gürkan'ın bu makalesinde dikkat çektiği en önemli nokta ise 2000'li yıllarda Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB müracaatı sırasında ortaya çıkan ve çözülme bekleyen bir konuyla ilgilidir. Buna göre "Garanti Anlaşması'nın birinci maddesindeki 'Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir devletle birleşmeyi veya adanın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilan eder' diyen hüküm Kıbrıslı politikacıların takip edebileceği tek çıkar yolu göstermektedir" Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıslı Türklerin onayı ve rızası olmadan Kıbrıs Rum Kesimi tarafından Avrupa Birliği'ne yapılan müracaatın tek yanlı olarak kabul edilmesi bugün Kıbrıs sorunu kapsamında en önemli kilit noktasını teşkil etmektedir. Bu arada Kıbrıs'a Rusya'dan şeker ithali konusunu manşete taşıyan ve bunu çok büyük bir başarı olarak gösteren Cumhuriyet gazetesine en büyük tepki Nacak gazetesi ve KTKF'ndan gelir.⁷⁷ Nacak gazetesinin 3 Mart 1961 tarihli sayısında gazete manşete Makarios aleyhine adanın dört bir yanında Rumca ve Türkçe olarak dağıtılan ve 'Makarios'a çok ağır ve çirkin kelimelerle hücum eden' bildirimleri taşır. Gazete Türkçe bildiriye ilk sayfadan vermekle beraber bazı kelimeleri ahlâka aykırı olduğu gerekçesiyle sansür etmek zorunda kalır.⁷⁸ Gazetenin bir hafta sonraki sayısında da aynı konuyla ilgili olarak 'Kıbrıs Nereye Gidiyor? Rumlar Hakiki Gayemiz Enosis'tir Diyorlar. Çok Enteresan ve Manalı Broşürler Dağıtılıyor' manşeti atılır.⁷⁹ Bu arada Türk Cemaat Meclisi Başkanlığı tarafından gazeteci Ömer Sami Coşar'a Basın Müşavirliği görevi teklif edilir.⁸⁰ Cumhuriyet gazetesinin 3 Nisan 1961 tarihli sayısında ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulma aşamasında tespit edilen ve zaman içerisinde Kıbrıslı Rumların uygulamaktan vazgeçtikleri %70'e %30 uygulamasının yarattığı sıkıntılar yer alır. Mecliste konuyla ilgili sert tartışmalar yaşanırken yaklaşık 3.000 kadar Kıbrıslı Türk de bu konuyla ilgili olarak bir protesto gösterisi yaparlar ve Dr. Fazıl Küçük'ün malikanesine kadar gelirler. Öte yandan EOKA'nın yayın organı 'Mahi' isimli dergi ise Makarios'a olan tepkisini

arttırarak devam ettirmektedir. Londra ve Zürih anlaşmaları sonrasında Enosis hayallerinin artık neredeyse imkansız hale geldiğini yazan dergi ‘şahsi çıkarları uğruna hareket eden Makarios’u samimiyetsizlikle’ de suçlar.⁸¹ Cumhuriyet gazetesinin 15 Mayıs 1961 tarihli sayısında Girne’de 12 Mayıs günü Peter Gray isimli genç bir İngiliz mühendisin vahşice katledildiği, ayrıca Lefkoşa’nın Ortaköy bölgesindeki bir un fabrikasında işçilerin greve başladıkları yönünde haberler yer alır. Cumhuriyet bu bomba hadisesini hazırlayanları memleket çıkarlarının düşmanı olarak görür ve lanetler. Peter Gray isimli genç bir İngiliz mimar Kıbrıs’a çalışmak üzere geldiği on beşinci gün, Girne gibi bir turizm merkezinde, alışverişe çıktığı bir sırada yanında eşi olduğu halde güpegündüz vurularak öldürülüyor. Sebep? Kimi bir isim benzerliği var diyor. Kimi başka şey. Cumhuriyet, bu cinayetin, Kıbrıs Cumhuriyeti Maliye Bakanının bazı mal görüşmeleri yapmak üzere Londra’da bulunduğu bir sırada işlenmesinin akla başka ihtimaller getirdiğini yazmakta ve sormaktadır: “Acaba görevi Kıbrıs Cumhuriyetini yıkmak olan silahlı bir grup mu vardır?” Gazete Girne’de meydana gelen olayla ilgili olarak Mahi gazetesinin sahibi ve başyazarı Nikos Sampson ile araba tamircisi Neoptolemos Jorjiu’nun tutuklandığını da yazar. Ancak her iki zanlı da iki gün sonra delil yetersizliğinden serbest bırakılırlar. İngilizlerin Nikos Sampson ve arkadaşını tutuklama sebebi ise İngiliz gizli servisinde çalışan birisine benzetildiği ve arabasının da olay anında o civarda görülmesidir. Mahi gazetesi ise yaptığı bir haberde Peter Gray ve arkadaşının pasaportunun demirperde ülkelerine ait vizeler taşıdığını, bu kişinin de İngiliz askeri istihbarat teşkilatı üyesi olduğunu ileri sürer.⁸² Peter Gray’ın Girne’de öldürülmesi olayının İngiliz gizli servisi olduğu konusundaki haber yalanlanmaz. Cumhuriyet gazetesi de bu durumla ilgili olarak şu ifadelerle yer verir: “Vatandaşlarımızın memlekette yer almakta olan ve ancak Kıbrıs’ta siyasetlerini entrikalarla yürütebileceklerine inanan sömürgecilerin çabalarına hizmet eden olaylar karşısında uyanık bulunmaları ve bu entrikalara alet olmaktan kaçınmaları gerektiğine inanmaktayız. Sömürgeciler şunu bilmelidirler ki bu gibi sinsi faaliyetlerinin iç yüzü, uyanık Kıbrıs vatandaşlarının gözünden kaçmaktadır.” Olayla ilgili yapılan soruşturma daha sonra kapatılır ve görevli hakim Evangilidis, Gray’in bilinmeyen kimseler tarafından öldürüldüğünü açıklar.⁸³ 7 Haziran gününün milli bir gün olmasıyla ilgili tartışmalara Cumhuriyet gazetesinin dahil olması da gecikmez ve gazete bu dönemden itibaren bu konuyla ilgili pek çok makale yayımlar ve ‘Kıbrıs’ta yayımlanan Türkçe gazetelere’ sert tepki gösterir.⁸⁴ Cumhuriyet bu durumun Türkiye’de de tasvip edilmediğini ileri sürer. Bu dönemde KTKF ise köy gezilerine devam etmekte ve bu faaliyetleri Nacak gazetesi aracılığıyla halka duyurmaktadır.⁸⁵ Aynı sayıda yer alan ‘Hangisine İnanalım?’ başlıklı yazıda da Haşmet M. Gürkan, “Kıbrıs Cumhuriyetinin yaşayamayacağı, Kıbrıs’taki iki cemaat arasında karşılıklı saygı esasına dayanan dostluğun kurulamayacağı haftalık Nacak gazetesinin fanatiklik derecesine varan bir ısrarla savunduğu

konulardır... yapıcı hiçbir fikri çekemeyen ve herkesçe bilinen fikir yobazlarını, mideci yazarları sütunlarında barındıran bazı gazeteler ikide bir de gazetemize en ağza alınmaz küfürlerle ve kullanıla kullanıla aşınmış bir takım itiraflarla saldırmaktadırlar. Bu gibi gazeteler yarı çıplak kadın resimlerini yayımlamaktan tutunuz da filan sinema yıldızının hangi yemeklerden hoşlandığına varıncaya kadar her nesneyi neşretmeyi unutmazlar. Fakat iş cemaatimizin bugünkü acıklı durumunu aksettirmeye, aksak olarak yürütülen cemaat davalarını ele almaya, işçi ve çiftçi derterini dile getirmeye geldi mi bu gazeteler dut yemiş bülbül gibi susmayı tercih ederler...” der.⁸⁶ Bu ağır sözlerle itham edilen Nacak ve Halkın Sesi gibi gazetelerin Kıbrıs Türk toplumunun sıkıntılarını göz ardı ettiğini söylemek mümkün olmamakla beraber bu sözler o dönem Kıbrıs Türk toplumunun ve Kıbrıs Türk basının ulusal sorunlar yerine nasıl birbirleriyle mücadele ettikleri konusunda ibret verici örnekler teşkil eder. Bu arada KTKF tarafından gerçekleştirilen köy ziyaretleri sonrasında Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye ile bağlarını sağlamlaştırmak ve dünya ile irtibatı sağlamak üzere Türklerin yaşadığı 34 köye Türkçe gazete gönderilmesinin ardından Türk'ten Türk'e Kampanyası da hayata geçirilir. Bu kampanyayla Kıbrıslı Türklerde ulusal bilinç uyandırılmaya, birbirleriyle olan ilişkilerinde daha duyarlı olmaya ve birbirlerine her açıdan destek olmaya yönelik gayretler ön plana çıkartılmaya çalışılır. Nacak tarafından yürütülen kampanyalar arasında yerli malı kullanma ve ulusal ekonomiyi canlandırma girişimleri de vardır.⁸⁷ Ancak aynı günlerde Cumhuriyet gazetesi “toplumun menfaatlerini kendi küçük menfaatleri veya aleti oldukları müstemlekeçilerin siyaseti uğruna kurban edenlerin yarattıkları anormalliklerden” bahsederek “toplumun davalarına ihanet eden kişilerin giriştikleri toplum parasıyla servet yapmak, Türkiye’de ve Londra’da mal-mülk sahibi olmak, İsviçre ve İngiltere bankalarında para biriktirmek kampanyalarını bir müddet daha devam ettirebilmek için her türlü baskı, tedhiş ve tazyik hareketlerini devam ettirmektedirler” diyerek Nacak gazetesini ve KTKF yetkililerini ağır bir dille suçlamaya devam eder.⁸⁸ Öte yandan Kıbrıs Türk toplumundaki gibi bazı faaliyetlerin içerisine EOKA da girer ve Kıbrıslı Rumların kesinlikle İngiliz malı almamaları, Türklerle alışveriş yapmamaları konusunda Kıbrıslı Rumlara uyarılarda bulunulur.⁸⁹ Bu arada Cumhuriyet gazetesinin 19 Haziran 1961 tarihli sayısında Türk'ten Türk'e Kampanyası ile ilgili haberlere yer verilmekte ve “Dünün zorbaları Türk'ten Türk'e kampanyasını bize tatbik ettirdiler. Türk'ü Türk'e kırdırdılar” denmektedir.⁹⁰ Gazetenin bu yaklaşımı olaylara bakış açısı bakımından Nacak gazetesine ne kadar farklı politikalar takip ettiklerinin de bir göstergesidir. Nacak bu kampanyaları ne kadar desteklerse, Cumhuriyet de o kadar karşı çıkmaktadır. Bununla beraber Nacak gazetesi, KTKF ve TMT'nin gözetiminde yapılan girişimlerle Kıbrıslı Türkler arasındaki dayanışma ve birlik ruhu gözle görülür bir ölçüde artış gösterir ve herkes elinden hangi iş gelirse onu yapabilmek için seferber olur. Bu bağlamda Türklerin yaşadıkları bölgelerde iyileştirme,

kalkındırma, restorasyon ve tamir çalışmaları da kendisini gösterir. Nacak tarafından Kıbrıslı Türkleri eğitime ve ulusal bilinç kazandırma yönündeki gayretler bunlarla da sınırlı kalmayacaktır. Tarımla uğraşan çiftçilere her konuda destek olmak, onların tarımsal faaliyetlerden azamî verim sağlamalarını temin etmek üzere de girişimler yapılmaktadır.⁹¹ Kıbrıslı Türkler arasında sıkıntıların giderilmesi yönündeki faaliyetler sosyal hayatın her alanında artarak devam etmektedir.⁹² Ancak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber Türk'ten Türk'e kampanyası da yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlar ve kendiliğinden ortadan kalkar.⁹³ Federasyonun hayata geçirdiği kampanyalardan birisi de 'Vatandaş Türkçe Konuş' kampanyasıdır. Bu kampanyayla hedeflenen ise özellikle karma köylerde veya Kıbrıslı Türklerin azınlıkta kaldıkları bölgelerde Türkçe'nin ve Türk kültürünün tekrar ayağa kaldırılmasıdır. Değişik sebeplere bağlı olarak zaman içerisinde bazı Türk köylerinde Rumca'nın hakim olması ve Türk köylülerin Türkçe'yi bilmemeleri üzerine başlatılan bu kampanya daha sonra bütün adayı kapsayacak şekilde devam eder.⁹⁴ Ancak durum görüldüğünden çok daha ciddidir.⁹⁵ Bu arada Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı⁹⁶ da faaliyetleriyle ve dağıttığı bildirimlerle bu kaynaşmayı ayakta tutmaya çalışır.⁹⁷ 31 Temmuz 1961 tarihli Cumhuriyet ise 1957'den beri adada yaşanan tedhiş olaylarının sorumlusu olarak Kıbrıslı Türkleri gösterir ve huzur ve emniyete kastedenlerin Rumlar olmadığını ileri sürer. Gazete aynı sayıda sadece Nacak gazetesini değil, "Bu yolun 'taksim'e gittiğini bildiğimiz içindir ki Kıbrıs halklarına ayrı ayrı self-determinasyon tatbik edilmesine hiçbir itirazımız yoktur"⁹⁸ diyen Halkın Sesi ve "Adayı devamlı bir barışa kavuşturacak yegane çıkar yol, Kıbrıs'ta yaşayan halklara self-determinasyon hakkı tanınmasıdır"⁹⁹ diyen Bozkurt gazetelerini de eleştirir ve yanlış yolda olduklarını ileri sürer.¹⁰⁰ Gazeteye göre taksim tezini ortaya atanlar devrini doldurmuş olan bu tezi ikide bir lüzumsuz yere ileri sürerek Milli Birlik hükümetinin başına 'gaile açmaktadırlar' çünkü bu durum ancak 'Yassıada'dakilerin' işine yarayabilir.¹⁰¹ 7 Ağustos 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinin manşetinde ise 'Kıbrıs Türklüğünün istikbali ile oynayanlar var. Halkın Sesi, Bozkurt ve Nacak gazeteleri yanlış yoldadır. Gürsel'in son demeci anlaşmaları savunmaktadır' ifadeleri yer almaktadır. Bu arada muhalif Rum Demokrat Birlik Partisi Asbaşkanı Dr. Ioannis Polidorides'e yönelik silahlı saldırı 'Vahşet' manşetiyle verilir ve Cumhuriyet gazetesi de söz ve düşüncelerinden dolayı bir Cumhuriyet vatandaşının böylesine vahşice bir saldırıya uğramasının yapana da yaptırana da hiçbir şey vermeyeceğini belirtir: "Zaten dış görünüşteki kabadayılık belirtisine karşın, bu tür davranışlar düşünceye karşılık vermeyen saldırganın zaaflığını göstermektedir" denilir. Bu arada Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Asbaşkanı Dr. Necdet Ünel'in azalıktan istifası Cumhuriyet gazetesi tarafından 'Bu olay müfritlerin akibetini gösterir mahiyettedir' başlığıyla verilirken Dr. İhsan Ali'nin Türkiye'ye girebilmesi konusundaki sınırlandırmaların kalkması da 'adamızdaki bazı müfritlerin jurnalleri neticesi düşük Menderes hükümeti'

tarafından alınan kararın demokrasi, insan hak ve hürriyetlerinin koruyucusu Devrim Hükümeti tarafından iptali olarak ve 'büyük bir sevinçle' duyurulur.¹⁰² Bu dönemde Nacak ve Cumhuriyet gazetelerinde karşılıklı sert eleştiriler iyiden iyiye dozunu arttırmaya başlar ve sözler 'kendilerine dalkavukluk etmeye tenezzül etmeyen aydınlar, inhisarcılar, hainlik, alçaklık' gibi hakarete varan noktalara gelir. H. Muzaffer Gürkan'ın 23 Ekim 1961 tarihli yazısı ise Cumhuriyet gazetesinin genel yayın politikasıyla ilgilidir ve bu durum "Cumhuriyet gazetesinin çıkması daha ilk günlerden bazı politikacılarla bazı çevreleri hiç memnun etmemiştir. Cemaat ve memleket meselelerini gerçekçi, mutedil ve barışçı gözle görüp öylece aksettirmemiz, halkımızı bu şekilde aydınlatmaya çalışmamız, bir çok yanlış, hatalı icraatı teşhir ile yazılması gereken hemen her şeyi açıkça yazmamız, şu veya bu şekilde toplum üzerinde bir nevi hakimiyet kuran ve bunun neticesi olarak da siyasi, hatta ekonomik avantajlar sağlayanların hoşuna gitmemiş... Çeşitli ağızlarla onlara tabii kalemlerin bize reva gördükleri ithamları Rum emellerine hizmet, komünistlik, milli davaya ihanet şeklinde özetleyebiliriz..." sözleriyle gazetede yer alır.¹⁰³ Gazetenin 1962 yılındaki ilk sayısında da Nacak gazetesiyile ilgili sert eleştiriler bulunmakta ve "Nacak gazetesini okumak milli vazife imiş. Perşembe gecesi radyoda okunan bir ilanda böyle deniyordu... Milli mefhumunu ne kadar da işlerine geldiği gibi kullanıyor bazıları. Milli vazife gibi yüce anlamlı bir mefhumu sıkılmadan bir gazete okumak derecesine düşürenlere ve üstelik bunu vatandaşlara böylece telkin cüretinde bulunanlara sadece acımak gerek. Vatandaşın idrakini hafife almak bu kadar olur" denmektedir.¹⁰⁴ Gazete ayrıca 'Nacak'cılarının kendilerine 'siz hainler' dediğini, Cumhuriyet gazetesini 'minyatür gazete' olarak nitelendirdiğini belirterek "Ne yapalım gazetemizin hacmi hakikaten küçüktür. Çünkü bu gazeteyi çıkarana köy köy dolaşarak halktan baskı ve tehditle arpa, buğday veya yumurta toplamış değillerdir" şeklinde sert bir mukabelede bulunur.¹⁰⁵ Cumhuriyet gazetesinin sert eleştirileri ağırlıklı olarak Nacak gazetesini üzerinde yoğunlaşsa da bu eleştirilerden Halkın Sesi ve Bozkurt gazeteleri de nasiplerini alırlar. Halkın Sesi gazetesinde İngiliz idaresi kastedilerek söylenen 'Onlara yataklarımızı açtık, yorganlarımızı verdik'¹⁰⁶ ifadesi de Cumhuriyet tarafından sert bir şekilde eleştirilir ve Kıbrıs Türk halkının İngiliz sömürgecilerine ne yatak açtığı ve ne de yorganlarını verdiği belirtilerek "Halkın Sesi daha açık konuşsun ve İngiliz sömürgecilerine yatak açanların, kucak açanların kim olduğunu ismi ile, cismi ile söylesin de halkımız da öğrensin"¹⁰⁷ denir. Nacak gazetesinin 13 Nisan 1962 tarihli sayısında Bulgar Halk Cumhuriyeti'nde yayınlanan bir gazetenin haberine tepki gösterilir ve bu durum 'Nacak şovenistlerin organı, Cumhuriyet de Türk halkının kurtarıcısı! Bu ne tesadüf' başlığıyla manşet yapılır.¹⁰⁸ Cumhuriyet gazetesinin 16 Nisan 1962 tarihli sayısı ise 'Nacak Utanmalıdır' başlığıyla çıkar ve Bayraktar Camii'ne yapılan bombalı saldırıyla ilgili olarak "Nacak bu konuyu çokluk kurcalamasın, altından çapanoğlu çıkabilir. Hele bir tahkikat

komisyonu soruşturmalarını bitirsin de bu konuda yine konuşuruz” denilir. Bu haber ve gazetenin bu sayısı sondan bir önceki sayı olarak basın tarihindeki yerini alacaktır, çünkü Nisan 1962 dönemine gelindiğinde Kıbrıs adası Cumhuriyet gazetesinin iki yazarı Ayhan Hikmet ve Ahmet Muzaffer Gürkan’ın 23 Nisan 1962 gecesi kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürülmeleriyle sarsılır. Dr. Fazıl Küçük bu olayın hemen ardından “Bu gibi gayri kanunî işlerin tarafımdan katiyen tasvip edilmediğini ve aynı zamanda bunu yapanların ancak cemaatimiz arasında ve Kıbrıs dahilinde düzen emniyeti ihlal etmekten başka hiçbir maksada hizmet edemeyeceği kanaatindeyim” açıklamasını yapar.¹⁰⁹ Bu olayla ilgili olarak Nacak gazetesi de bir başsağlığı yayınlar ve ‘Ölenler Öldürenler’ başlıklı bir yazı kaleme alır.¹¹⁰ Söz konusu iki gazetecinin ölmeleri sonrasında Cumhuriyet gazetesinin yayın hayatı da son bulur. Gazetenin 23 Nisan 1962 tarihli 89 sayılı son sayısında manşet haber ise ‘Türk toplumu iktisaden kararsızlık içinde kalamaz. Kıbrıs Türkü her geçen gün iktisaden yıpranmaktadır’ şeklindedir ve bu sayıda da gazetede ‘Nacak’ın şayet gazetecilik adabından zerrece nasibi olsaydı...’ diye başlayan Nacak gazetesiyle ilgili bir eleştiri yazısı bulunmaktadır.¹¹¹

Rum tahriklerinin adada artarak devam ettiği bir dönemde Hikmet Arif Mapolar tarafından yayınlanan Devrim gazetesi bir sayısında Türkiye ile ilgili bir yazı dizisi hazırlar ve “...23 Nisan 1920 ve 23 Nisan 1963. Aradan 43 yıl geçmiş bulunuyor. Geçen bu yıllar zarfında büyük Türk milletinin her alanda yaptığı hamleler, gösterdiği başarılar saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Ulusal egemenliğimizin getirdiği demokratik rejim, ruh ve düşünce hürriyetini kazandırmış, görülmemiş bir hızla ilerlememizi sağlamıştır...” der.¹¹² Bu arada Devrim gazetesi ise yayınladığı ‘Türk Ulusu Tehdit Etmiyor. Anayasa Tatbik Edilmezse Türk Müdahalesini Bekleyin’ başlıklı makede son dönemde adada yaşananlara değinir.¹¹³ Aynı dönemde Nacak’ta yayınlanan Talat Yurdakul imzalı bir yazı ise ‘Hürriyet diye haykırانların gayesi bizim hürriyetimizi çalmak, hürriyeti katletmektir’ başlığını taşımaktadır.¹¹⁴ 1959 Züriç ve Londra Anlaşmaları’ndan sonra Atina’da yayımlanmaya başlayan ve Atina’dan Kıbrıs’ta bulunan EOKA mensuplarına gönderilen ‘Agonitis’ isimli gizli Rum gazetesiyle ilk defa ortaya çıkan ve 21 Nisan 1966’da Patris gazetesinin yayımladığı Yunanca ‘Sınır Bekçisi’¹¹⁵ anlamına gelen Akritas kelimesinden esinlenerek isimlendirilen Akritas Planı uygulamaya konulur. Aynı dönemde İngiltere İçişleri Bakanlığı da harekete geçerek adada bulunan yöneticilerini uyarır.¹¹⁶ Ancak bu konuda Kıbrıslı Rumlar planlarını çok daha önceden hazırlamışlardır.¹¹⁷

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğüyle 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Rumlarca yaratılan siyasî anlaşmazlık konularının gittikçe artması, olumlu düşüncelerin yerini huzursuzluğa terk etmesiyle Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Enosis’e giden yolda bir atlama tahtası olarak

gördüklerini iyice su yüzüne çıkarır.¹¹⁸ Bunun sonucu olarak da Kıbrıs Cumhuriyeti 21 Aralık 1963 itibarıyla resmen olmasa da fiilen ortadan kalkar.

1955-1963 dönemiyle ilgili olarak özellikle Nacak ve Cumhuriyet gazetelerinin Kıbrıs Türk basınının birer parçası olarak yayın hayatına başladıkları dönem son derece ilginç, kanlı ve sarsıcı olaylara da sahne olur. Böylece Nacak gazetesi 3 yıl, 6 ay, 24 gün yayın hayatına devam ederek misyonunu tamamlar. Gazetenin yayın hayatına son verdiği tarih ise Kıbrıslı Rumların Enosis hedeflerine yönelik olarak Lefkoşa'nın Kumsal bölgesinde başlattıkları ve tarihe de Kumsal Faciası olarak geçen dönemdir.¹¹⁹ Nacak gazetesinin çıkmaya başlamasından tam 1 yıl, 2 ay ve 17 gün sonra da Cumhuriyet gazetesi faaliyete geçer. Cumhuriyet gazetesi de Kıbrıs Cumhuriyeti ile aynı gün 16 Ağustos 1960 günü doğmuştur ve gazetenin sahipleri ve yazarları Ayhan Hikmet ile Ahmet Muzaffer Gürkan'ın öldürüldükleri 23 Nisan 1962 gününe kadar yayın hayatına devam eder. Cumhuriyet gazetesi toplam 1 sene, 6 ay, 7 gün haftalık olarak çıkmaya devam eder. Cumhuriyet gazetesi kapandıktan sonra Nacak gazetesi 1 yıl, 8 ay ve 29 gün daha çıkmaya devam edecektir.

Sonuç

16 Ağustos 1960 tarihinde garantör devlet sıfatıyla Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin de imza koyduğu Londra ve Zürih anlaşmalarıyla ortaya çıkan Kıbrıs Cumhuriyeti EOKA'nın 1 Nisan 1955 tarihinde başlattığı tedhiş eylemleri sonrasında maalesef uzun ömürlü olamaz ve 1955-1963 dönemi Kıbrıs adasının yakın tarihi açısından son derece zor, sıkıntılı ve kanlı bir dönem olarak hafızalarda yerini alır. 21 Aralık 1963 tarihi itibarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti de fiilen ortadan kalkmış durumdadır. Öte yandan özellikle Kıbrıs Türk basını, içinde bulunulan sıkıntılı sürece rağmen öncelikle Kıbrıs Türk toplumunun heyecanını diri tutabilmek, daha sonra da dünya kamuoyuna seslerini duyurabilmek maksadıyla çok fedakarca bir mücadelenin içine girer. Bu noktada Kıbrıs Türk basın tarihini izlemek esasında Kıbrıslı Türklerin 1950'li yıllardan itibaren verdikleri mücadeleyi izlemekle eş anlamlıdır. Dünya demokrasi tarihi, insan hak ve özgürlükleri bağlamında bakıldığında 1688 İngiliz Halklar Bildirisi, ardından 1776 Amerikan İnsan Hakları Bildirisi ve son olarak da demokrasinin temeli olarak kabul edilen 1789 Fransız Devrimi ve Halklar ve Yurttaşlar Bildirisi sonrasında insanlığın demokrasiyi insan hak ve özgürlüklerine saygılı ve köklü temeller üzerine oturtmasının bu medeni ülkelerde bile yüzlerce yıl aldığı görülecektir. Belki de Kıbrıs adasında Türk toplumunu temsil eden Cumhuriyet ve Nacak gazetelerinin çatışmasında ulusal bağımsızlık mı, yoksa demokrasi mi sorularına verilen öncelikli cevaplar problemi derinleştirmiştir. Her iki gazetenin farklı nedenlerle de olsa yayın hayatına devam etmemesi/edememesi bu iki gazetenin çok özel ve kısıtlı bir

sürecin özel misyon yüklenmiş gazeteleri olarak fonksiyonlarını yitirdiğini ve misyonlarını tamamladıklarını da göstermektedir.

Notlar

¹ Clement Dodd, Storm Clouds Over Cyprus, The Eothen Press yay., Cambridgeshire, 2002, s. 9

² Ahmet C. Gazioglu, Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960), Cyrep yay., Lefkoşa, Eylül 1997, s. 115

³ Suat Bilge, Le Conflit De Chypre Et Les Cypriotes Turcs, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1961, s. 31

⁴ Pierre Oberling, a.g.e., s. 3

⁵ Achille Emilianides, a.g.e., s. 111. Ayrıca Sevin Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1977, s. 55

⁶ BasınYayın Genel Müdürlüğü, Olayların Takvimi, “Kıbrıs Meselesi”, Ankara, Ağustos 1954, No. 49, s. 179

⁷ Rauf R. Denктаş, Hatıralar-Toplayış 10. Cilt, İstanbul, Aralık 2000, s. 109

⁸ Dünya, 2 Haziran 1958.

⁹ Daha sonra adadan ayrıılıp Yunanistan’a dönmek zorunda kalan Grivas’a emekli Albay olmasına rağmen Yunan hükümeti tarafından Korgenerallik rütbesi verilecektir. BCA.030.01.64.394.29

¹⁰ Dünya, 2 Haziran 1958

¹¹ Robert Stephens, Cyprus-A Place Of Arms, Pall Mall Press yay., Londra, 1966, s. 140. Charles Foley, Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas , Longman yay., Londra, 1964, s. 109

¹² Robert Stephens, a.g.e., s. 141

¹³ Achille Emilianides, a.g.e., s. 113

¹⁴ Ali Tilki ile 10 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme

¹⁵ “1 Nisan 1955 öncesi Rumların böyle bir hazırlık içerisinde olduklarını sezinliyorduk, hissediyorduk. Rum gazetelerinin yazıları, Rum ileri gelenlerinin beyanlatları böyle bir mücadeleye girişecekleri izlenimini veriyordu... O zaman Türklerin bir kuruluşları yok. Bir başıbozukluk devam ediyor. Bazı vatanını seven milliyetperver gençler kendi aralarında toplanarak küçük küçük dernekler kurarak mücadeleye katılma kararı aldılar... Burada tabii kendilerini koruyan bir hamî, bir devletleri yoktu o zaman...” TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi Nevzat Uzunoğlu ile Girne’de 13 Temmuz 2003 tarihinde yapılan görüşme

¹⁶ Manchester Guardian, 12 Temmuz 1957.

¹⁷ Eleftheria, 27 Ağustos 1958.

¹⁸ Cyprus Mail, 18 Ocak 1959.

¹⁹ Bekir Azgın, “The Turkish Cypriot Mass Media.” Cyprus: Handbook on South Eastern Europe, der., K.D. Grothusen, W. Steffani ve P. Zervakis. Germany: Vandenhoeck & Ruprecht in Gottingen, 1998, s.642.

²⁰ Akın, 1 Şubat 1962.

²¹ Bozkurt, 3 Temmuz 1958, 24 Temmuz 1958.

²² Halkın Sesi, 7 Haziran 1958, 18 Temmuz 1958, 17 Temmuz 1958.

²³ Bozkurt, 13 Temmuz 1958.

- ²⁴ Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'a Londra'dan gönderilen 31 Ekim 1958 tarihinde Cyprus is Turkish Association (Kıbrıs Türktür Cemiyeti) KBR/FDR. No.721. sayılı resmî yazı
- ²⁵ KTMA, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Aylık Bülteni, Nisan 1959.
- ²⁶ Adı geçen bülten, Nisan 1959.
- ²⁷ Türk Sesi gazetesinden A.Necati Sağer tarafından Rauf R. Denктаş'a gönderilen 1 Mayıs 1959 tarihli yazı.
- ²⁸ Adı geçen yazı.
- ²⁹ Fuat Veziroğlu ile 16 Kasım 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme
- ³⁰ Nacak, 18 Mart 1960.
- ³¹ Rauf R. Denктаş gazetesinin çıktığı ilk dönemi "Nacak gazetesinin görevi morali yüksek tutmaktı. Yani bugün (onun yerine) Volkan gazetesi var. İçimizdeki kötü niyetlileri teşhir etmek, onların kötü propagandasına gerçekleri üretmek, vs. Nacak gazetesi benim adıma çıktı ama yazarları, siyaseti tamamen TMT tarafından oturlur yazarları ve TMT liderliği karar verirdi 'Yarın şöyle olsun, öbür gün buna cevap verin.' diye ama o da hep benden bilinirdi... Gazetesinin fonksiyonu oydu ama reklam günlerinde 'Çıktı çıkacak. Her Türk evine nacak almalıdır.' diye radyoda açıklamalar yapardı. Herkes 'Yahu herhalde bir şeyler olacak.' diye evine nacak almaya başladı. O da işin espri tarafı..." diyerek açıklar. KTKC'nin ilk Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme
- ³² Nacak, 5 Ocak 1962.
- ³³ Nacak, 5 Haziran 1959.
- ³⁴ Adı geçen görüşme.
- ³⁵ Nacak, 24 Temmuz 1959.
- ³⁶ Nacak, 4 Ağustos 1961.
- ³⁷ Nacak, 30 Ekim 1959.
- ³⁸ 1960 Haziran tarihli A.2/22-12 sayılı belge. KTKF MİT Dosyası. KTMA.
- ³⁹ Nacak, 8 Temmuz 1960.
- ⁴⁰ Richard Clogg, Modern Yunanistan Tarihi, İletişim Yay., İstanbul 1997, s. 191.
- ⁴¹ Nacak, 4 Ekim 1963.
- ⁴² Nacak, 5 Ağustos 1960.
- ⁴³ Nacak, 5 Ağustos 1960.
- ⁴⁴ Nacak, 12 Ağustos 1960.
- ⁴⁵ Örneğin "Bu köydeki papaz Aramu, oğlu Yannaki ve Vavari köyde silahla dolaşıyorlar, Türk köylülerin tarlalarını yakıyorlar ve duvarlara da 'Volkan' yazdıktan sonra Türk köylüleri 'Siz yazdınız bu yazıları.' diyerek suçluyorlar." Lakadamyaya konulu A.2/22-13 sayılı belge. KTKF MİT Dosyası. KTMA.
- ⁴⁶ Nacak, 12 Ağustos 1960.
- ⁴⁷ Filelefteros, 11 Ağustos 1960.
- ⁴⁸ Nacak, 30 Eylül 1960.
- ⁴⁹ KTKF tarafından bu gazeteyle ilgili yapılan değerlendirmede gazete komünist gazete olarak nitelendirilir. KTKF Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi, 183, A.2/26-6
- ⁵⁰ Cumhuriyet, 16 Ağustos 1960.
- ⁵¹ A.g.g., 16 Ağustos, 1960.
- ⁵² KTKF Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi, 183, A.2/26-6
- ⁵³ Cyprus Mail, 11 Ağustos 1960.
- ⁵⁴ Bozkurt, 16 Ağustos 1960.

⁵⁵ Cumhuriyet, 23 Ağustos 1960.

⁵⁶ Cumhuriyet, 30 Ağustos 1960.

⁵⁷ Nacak, 26 Ağustos 1960.

⁵⁸ A.g.g, 26 Ağustos 1960.

⁵⁹ Cumhuriyet, 30 Ağustos 1960.

⁶⁰ Cumhuriyet, 3 Nisan 1961.

⁶¹ Cumhuriyet, 10 Nisan 1961.

⁶² Eleftheria, 18 Ekim 1960.

⁶³ Eleftheria, 19 Ekim 1960.

⁶⁴ Nacak, 21 Ekim 1960.

⁶⁵ Nacak, 30 Eylül 1960.

⁶⁶ Cumhuriyet, 24 Ekim 1960.

⁶⁷ Eleftheria, 6 Kasım 1960.

⁶⁸ Cumhuriyet, 28 Kasım 1960.

⁶⁹ Cumhuriyet, 28 Kasım 1960.

⁷⁰ Nacak, 25 Kasım 1960.

⁷¹ Nacak, 2 Aralık 1960.

⁷² KTKF Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi, 183, A.2/26-6

⁷³ Cumhuriyet, 12 Aralık 1961.

⁷⁴ Cumhuriyet, 2 Ocak 1961.

⁷⁵ Bu noktada hatırlanması gereken husus ise Grivas'ın EOKA mensuplarına ve Kıbrıslı Rumlara yönelik olarak söylediği "Ne zaman ki ateşle su bir araya gelir, işte o zaman biz de Türklerle bir araya geliriz" sözüdür.

⁷⁶ Bu konuyla ilgili problem yaratan olaylardan birisi de KTKF ve Büyükelçilik arasında yaşanır. 12 Haziran 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi Emin Dirvana imzasıyla yayınlanan bir duyuru bulunmaktadır; "Görülen lüzum üzerine aşağıdaki hususlar tebliğ olunur. Türk millî günleri Türkiye Millî Meclisi ve hükümeti tarafından bu şekilde tespit edilen ve ilan edilen gündür. 7 Haziran bir Türk millî günü değildir." Aynı günlerde Büyükelçi Emin Dirvana, Cemaat Meclisi tarafından Millî Günler Yasası kapsamında 27-28 Ocak tarihinin ve Haziran ayının "Direniş Günü" olarak anılması kararına da sert tepki verir ve Cemaat Meclisi'nde Rauf R. Denktaş'ın yerine vekaleten bakan Necdet Ünel'i yanına çağırarak "Bu kutlamayı yapamazsınız. Cinayet olur" der. Aynı konuyla ilgili olarak Büyükelçi Emin Dirvana tarafından Türk Cemaat Meclisi Başkanlığına da bir resmi yazı gönderilerek 7 Haziran tarihinde yapılması düşünülen anma töreninin hukuksuz olduğu belirtilir. Aynı konuyla ilgili olarak Büyükelçi tarafından 8 Haziran 1961 günü Cumhurbaşkanı Muavini ve Türk Cemaati Başkanı sıfatıyla Dr. Fazıl Küçük'e de bir resmi yazı gönderilir. TC Lefkoşa Büyükelçiliği tarafından Türk Cemaat Meclisi Başkanlığına gönderilen Lefkoşa, 6 Haziran 1961 tarihli, A2/24-12 sayılı ve 'Zata Mahsus' resmi yazı. Ayrıca bkz. Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denktaş tarafından TC Büyükelçisi Emin Dirvana'ya gönderilen Lefkoşa, 31 Temmuz 1961 tarihli resmi yazı. KTKD Arşivi, KTMA. Cumhuriyet, 12 Haziran 1961.

⁷⁷ Bu konuyla ilgili olarak federasyonun istihbarat raporunda "Bu konuda Türkiye'nin taraf olduğu, Kıbrıs'a daha ucuza şeker satmak için çırpındığı ve hatta buradakiler Rusya'ya yapılan bu imtiyazlı muamele dolayısıyla anayasa mahkemesine giderken elçiliğin desteklediği şu gazetenin şu tefsirine dikkat gerekmez mi?" notu söz konusudur. KTKF Arşivi, Cumhuriyet Gazetesi, 183, A.2/26-9

⁷⁸ Nacak, 3 Mart 1961.

⁷⁹ Nacak, 10 Mart 1961.

⁸⁰ Türk Cemaat Meclisi Başkanlığı tarafından gazeteci Ömer Sami Coşar'a gönderilen 10 Mart 1961 tarih, 786/267 sıra no ve A.2/22-80 arşiv numaralı resmî yazı. KTKF Arşivi. KTMA.

⁸¹ "Mahkum Edilen Savaşçı", Mahi, Mayıs 1961, Sayı 5, Lefkoşa.

⁸² Nacak, 23 Haziran 1961.

⁸³ Nacak, 23 Haziran 1961.

⁸⁴ Cumhuriyet, 19 Haziran 1961.

⁸⁵ Halkın Sesi, 7 Ocak 1958.

⁸⁶ Cumhuriyet, 19 Haziran 1961.

⁸⁷ Nacak, 10 Temmuz 1959.

⁸⁸ Cumhuriyet, 24 Haziran 1961.

⁸⁹ EOKA'nın 6 Mart 1958 tarihinde Lefkoşa'da dağıttığı Yunanca bildiri. KTMA, EOKA Bildirileri Dosyası No. 1318 ve 1319.

⁹⁰ Cumhuriyet ayrıca zaman zaman Menderes döneminde Türkiye'den gönderilen ve 'Türkiyeli kardeşlerimizin dışından turnağından kesilerek cemaatimizin ayakta durabilmesi için gönderilen' yardımların yerinde kullanılmadığı, bu konuda Kıbrıs Türk toplumunda sürekli şikayetler olduğu yönünde yazılara da yer verir. Gazete ayrıca 'Anavatandan gelen yardımların heba edildiğini iddia ederek-siyasi kaprisler uğruna-kesilmesini talep edenler doğrudan doğruya Rumlara hizmet ederler' gibi ifadelerin de demagoji olduğunu ileri sürer. Cumhuriyet, 8 Mayıs 1961.

⁹¹ Nacak, 10 Temmuz 1959. Ayrıca bkz. KTMA, TMT Arşivi. Dosya No. 1188/37 ve 298/007.

⁹² A. g. a. , Dosya No. 1188/37 ve 298/007.

⁹³ KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı Rauf R. Denktaş ile 13 Temmuz 2003' Lefkoşa'da yapılan görüşme

⁹⁴ TMT Limasol Sancağından merhum Aydın Aygın ile 20 Ağustos 2004'de Girne'de yapılan görüşme.

⁹⁵ Murad Hüsnü Özad, Baf ve Mücadele Yılları, Akdeniz Haber Ajansı yay., İstanbul, Temmuz 2002, s. 19.

⁹⁶ Hiçbir siyasi yönü olmayan bu teşkilatın gayesi 12-35 yaşları arasındaki Kıbrıslı Türk gençlerini tek çatı altında toplamak suretiyle dinamik bir güç oluşturmayı ve yapılacak değişik etkinliklerle eldeki bu potansiyel gücü değerlendirmektir. 24 Temmuz 1959 günü ilk kongresini gerçekleştiren Gençlik Teşkilatı bu tarihten itibaren 27.000'i bayanlar olmak üzere toplam 53.000 üyeden oluşmaktadır. Gençlik Teşkilatı'nın oluşturulduğu ilk gün Kaleburnu köyü ziyaret edilerek köyün ihtiyaçları tespit edilmiş ve 17 Temmuz 1959 tarihine kadar geçen 41 gün içerisinde Gençlik Teşkilatı'na bağlı "Yıldırım" ekipleri tarafından toplam 323 köyde planlanan faaliyetlere başlanmıştır. Nacak, 24 Temmuz 1959.

⁹⁷ KTMA, TMT Bildirileri

⁹⁸ Halkın Sesi, 5 Ağustos 1961.

⁹⁹ Bozkurt, 5 Ağustos 1961.

¹⁰⁰ Cumhuriyet, 7 Ağustos 1961.

¹⁰¹ Cumhuriyet, 21 Ağustos 1961.

¹⁰² Cumhuriyet, 28 Ağustos 1961.

¹⁰³ Cumhuriyet, 23 Ekim 1961.

¹⁰⁴ Cumhuriyet, 1 Ocak 1962.

¹⁰⁵ Cumhuriyet, 8 Ocak 1962.

¹⁰⁶ Halkın Sesi, 27 Ocak 1962.

¹⁰⁷ Cumhuriyet, Cumhuriyet, 29 Ocak 1962.

¹⁰⁸ Nacak, 13 Nisan 1962.

¹⁰⁹ Akın, 26 Nisan 1962.

¹¹⁰ Nacak, 27 Nisan 1962.

¹¹¹ Cumhuriyet, 23 Nisan 1962.

¹¹² Devrim, 23 Nisan 1963.

¹¹³ Devrim, 7 Eylül 1963.

¹¹⁴ Nacak, 8 Kasım 1963.

¹¹⁵ Özden Alpdag, Barış İçin Savaş, İzmir, 1974, s. 18.

¹¹⁶ FO.371/168967-XC14311.

¹¹⁷ Zafer, 24 Şubat 1967.

¹¹⁸ Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasî Tarihi Cilt I-II, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1996, s. 98.

¹¹⁹ Bu arada Makarios, 21 Aralık 1963 Cumartesi günü garanti anlaşmalarını geçersiz saydığını, bu yüzden Türkiye'nin adaya yapacağı herhangi bir silahlı müdahalenin saldırganlık sayılacağını açıklar. KTKF Arşivi MİT Dosyası, Aralık 1963 tarihli ve A.2/22-49sayılı yazı.

Kıbrıs Türk Basın Tarihi ve “Mücadele Basını”

Metin ERSOY*

Giriş

Kıbrıs Türk basın tarihi 1889 yılında *Saded* isimli ilk Türkçe gazetenin yayınlanması ile başlamıştır. 1889 yılında kurulan *Saded* gazetesini bazı yazarlar ilk Türkçe gazete olarak kabul etmiyor. Örneğin, Azgın (1998), *Ümit* gazetesini ilk Türk gazetesi olarak kabul ediyor. Buna rağmen, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki basın kurum ve kuruluşları *Saded* gazetesini ilk Türkçe gazete olarak kabul ediyorlar ve her yıl *Saded* gazetesinin kuruluş tarihi olan 11 Temmuz’u “Basın Günü” olarak kutlamaya devam ediyorlar.

Yazılı gazete kaynaklarında görüldüğü gibi, Kıbrıs Türk basını, Kıbrıs Rum basınına karşı kurulmuştur. O günden bu güne kadar geçen sürede, Kıbrıs Türk basınının genel özelliği “mücadele basını” olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmacı Sabahattin İsmail’in (1988) belirttiği gibi,

“Gazetelerin yayın prensipleri ve politikaları incelendiğinde görülecektir ki; tüm gazetelerin bir amacı vardır. Bu amaçlar; Kıbrıs Türkleri’nin sesinin duyurulması, haklarının ve çıkarlarının korunması ve müdafaa edilmesi, Enosis’e ve Kıbrıs’ın Yunanistan ile birleştirilmesine karşı durulmasıdır. Bundan dolayı, basınıımız mücadele basını olmuştur. Basınıımız için bu en iyi tanımdır.”

Kıbrıs Türk basını kapsamlı incelendiğinde görülecektir ki, bu kaynaklardaki bilgiler bazı konuları değerlendirmeye yeterli gelmeyecektir. Bunlardan biri de “Gazetelerin gerçek kuruluş amaçları, yayın politikaları ve 1950-1974 tarihleri arasında gazetecilik yapan gazetecilerin dava basını hakkındaki görüşleri”dir. Bu konuların araştırıldığı bu çalışmada, Kıbrıs Türk yazılı basın tarihini anlamak için, “sözlü tarih metodu” araştırma metodu olarak kullanılmıştır.

Kıbrıs Türk yazılı basın kaynakları 1950’den 1974’e kadar olan süredeki gazetecilik koşullarını anlamak için yeterli veriye sahip değildir. Bu çalışmanın amaçlarından birisi, Kıbrıs Türk yazılı basın kaynakları ile sözlü tarih kaynaklarını karşılaştırmaktır. Bir başka amaç ise, 1950–1974 tarihleri arasında yaşamış olan gazetecileri sözlü tarih metodu ile konuşturarak, birinci ağızdan o günkü gazetecilik anlayışını anlamaktır.

1950–1974 tarih aralığının seçilmesinin en önemli sebebi, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının o günlerde etnik çatışma yaşıyor olması ve bu koşulların her iki tarafta görev yapan gazetecilerin, gazetecilik anlayışını etkilemesidir.

Çalışmada 1950 ile 1974 yılları arasında yayınlanmış üç gazete ve 1973 yılında faaliyetlerine başlayan bir haber ajansı seçilmiştir. Bu gazeteler, Halkın

* İletişim Fakültesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa

Sesi (1942), Bozkurt (1951), Akın (1962) ve ajans olarak da Türk Ajansı Kıbrıs'tır (TAK) (1973).

2006 yılında gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih mülakatlarında, Halkın Sesi gazetesiyle ilgili olarak Yazı İşleri Müdürü Akay Cemal, Bozkurt gazetesiyle ilgili sahibi Sadi Toğan¹, Akın gazetesi sahibi Kemal Akıncı ve TAK'ın Müdürü Emir Ersoy ve Müdür Yardımcısı Perihan Aziz ile yaklaşık ikişer saat süren mülakatlar gerçekleştirdik.

Bu çalışma iki yönden limitlendi. Birinci limit çalışmanın sadece 1950–1974 yılları arasında görev yapmış ve halen hayatta olan gazetecileri kapsamıdır. Diğer limit ise çalışmanın 1950–1974 yılları arasında kurulmuş olan gazeteleri ve ajansı içermesi idi.

Sözlü Tarih (Oral History)²

Literatüre göre, 1948 yılında ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Columbia Üniversitesi akademisyenlerinden Alan Neville, sözlü tarih hakkında konuşmaya başladı. Alan Neville ve yüksek lisans öğrencileri önemli kişilerin hayatlarını kameraya almaya başlarlar ve bu da ilk sözlü tarih projesi olarak literatürde yerini alır.

Alan Neville ilk röportajını New York halk lideri George McAneny ile 1948 yılında yaptı. Bu çalışma bilahare hem Columbia Sözlü Tarih Araştırma Ofisi (Columbia Oral History Research Office) – dünyanın sözlü tarih röportajları üzerine en geniş koleksiyona sahip olan mekanı – hem de günümüz sözlü tarih hareketinin doğmasını sağlar (Shopes, L., 2002).

1960 ile 1970'lerin başında sözlü tarih altın yıllarını yaşar. O yıllarda ucuz ses kayıt cihazları piyasalarda yerini almış ve bu cihazlar sayesinde röportaj yapıp bunları deşifre (çözme) imkanı sağlanmıştı.

Sözlü tarih yönetiminin avantajları şöyle sıralanabilir: (i) Sözlü tarihle toplanan bilgiler başka bir kaynakta bulunmaz. (ii) Sözlü tarih insanların tecrübelerini tarihsel ve sosyolojik olarak inceler. (iii) Sözlü tarih insanların geçmişteki değerlerini ortaya çıkarmaya çalışır ve bu değerlerin nasıl bugünkü değerleri şekillendirdiğini de araştırır. (iv) Sözlü tarih bizlere genç ve yaşlı jenerasyon arasında iyi bir anlayışın kurulabilmesi için yardımcı olur.

Kıbrıs Türk Basını

Bu bölümde, 1950 ile 1974 yılları arasındaki genelde gazetecilik anlayışı, özelde ise dava/mücadele basını hakkında sözlü kaynaklarla yazılı kaynaklar arasında karşılaştırmalı bilgi sunulacaktır.

Halkın Sesi Gazetesi (1942)

Kıbrıs Türk basını tarihinin yazılı kaynakları araştırıldığında; yazılı kaynakların sınırlı sayıda olduğu görülecektir. Kıbrıs basını hakkında en önemli ve geniş çalışma bu güne kadar Cemalettin Ünlü tarafından “Kıbrıs'ta Basın Olayı” isimli

çalışması olmuştur. Cemalettin Ünlü³ kitabında Halkın Sesi gazetesini şu sözlerle açıklıyor:

“Yayına başladığı 14 Mart 1942’den bu yana yayını sürdürdürebilen bir gazetedir Halkın Sesi gazetesi. Kırk yıla yaklaşan yayın yaşamı ile de, Kıbrıs basınının en uzun ömürlü gazetesidir de diyebiliriz. Gazetenin sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Doktor Fazıl Küçük’tür. Bu geçen kırk yıl içinde Kıbrıs’ın yaşam yazgısında kesin çizgilerle ayrılıkları kapsayan zaman dilimleri vardır. Bu zaman dilimleri içinde Halkın Sesi gazetesine çeşitli görevler düşmüş; ya da gazete bazı görevleri üstlenmiştir. Onun için Halkın Sesi gazetesi ele alındığında, yayına başladığından 1963 olaylarına kadar geçen zaman içindeki yayınlarının içeriği ile, 1963 olaylarından 1974 Barış Harekâtına kadarki yayınlarının içeriği ayrı ayrı ele alınmalıdır. 1974 Barış Harekâtı’ndan sonraki dönemde ise Halkın Sesi gazetesi daha başka görevler de yüklenmiştir (s. 93).”

Cemalettin Ünlü de tıpkı şimdi Kıbrıs Türk basın tarihi konusunda araştırma yapan kişiler gibi 25 yıl önce hazırladığı kitabında kaynaklar konusunda sıkıntısını dile getiriyor. Ünlü: “Konuya ne kadar titizlikle eğildiğimizi var saysak da, bu konuda yazdıklarımızın el yordamıyla yazılmış yazılardan öteye geçemeyeceğini biz şimdiden kabulleniyoruz (s. 144)”

İşte bu yüzdendir ki, Kıbrıs Türk basın tarihi araştırılırken, yazılı kaynakların yanı sıra mutlaka o günlere tanıklık etmiş gazetecilerle görüşmek ve bilgi almak gerekmektedir. Bu noktada sözlü tarih devreye giriyor ve tarihin yazılı kaynaklarında eksik olan bu tür bilgilerin tamamlanması için araştırmacılara yardımcı oluyor.

Cemalettin Ünlü tarafından Halkın Sesi gazetesi hakkında yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılabilceği gibi Halkın Sesi gazetesi yayına başladığı yıllar da göz önünde tutulduğunda kendine bazı görevler yükleyerek işe başlıyor. Ünlü, Halkın Sesi gazetesinin görevlerinin ne olduğunu ve Dr. Fazıl Küçük’ün ağzından şu şekilde açıklıyor:

“... Yıl 1942.. Söz gazetesi sahibi Remzi Bey 25 yılını verdiği mücadelenin yorgunluğu ile hasta düşmüştü. Türkiye’ye götürüldü. Tedavisine devam edildiyse de maalesef gözlerini kapamış, gazetesiz kalmıştık. Masum Millet gazetesi daha çok önce kapanmıştı. Bir gazeteye büyük ihtiyaç olduğu günlerdi. Avrupa, ateşler içinde yanıyordu. Radyoların verdiği haberlerden başka bir şeyler öğrenmek olanağı yoktu. Ada içinde olup bitenlerden Türk tarafı tamamen habersizdi. Karanlıklar içinde yüzüyorduk... Savaş yıllarında yeni bir gazete çıkarmanın kolay olmayacağını takdir edenler, haklı olarak atlamıyorlardı ortaya. Zaten bizim tarafta

çalışan, elle dizilen iki iptidai matbaadan başka bir şey de yoktu (s. 144)”

Dr. Fazıl Küçük’ün hatıralarından alıntı yapan Cemalettin Ünlü, Halkın Sesi gazetesinin zor koşullar altında nasıl kurulduğunu ortaya koydu. Dr. Fazıl Küçük kendi ifadesi ile ortaya atılıp bir gazete çıkarmayı çok istiyordu ancak kendisi İngiliz aleyhtarı (anti-British) olarak tanındığı için izin almanın zor olacağına inanıyordu. Nitekim, gazete çıkarmak için İngiliz Müsteşarlığı’na başvurmasına rağmen kendisine bir türlü cevap verilmiyordu. Dr. Küçük, ısrarcı davranarak müsteşarlığa gider ancak cevap yine olumsuz olur. Ertesi gün Dr. Küçük kliniğinden aranır ve müsteşarlığa davet edilerek gazete çıkarma izni verilir. Müsteşar, Dr. Küçük’e uyması gereken konuları anlatır: “Böyle nazik bir zamanda hükümeti boş yere meşgul etmeyeceksin, bizlere yardımcı olmasan bile, kamu oyunu alet olarak kullanmayacaksın (Ünlü, s. 145).”

Halkın Sesi ve Dava Basını

Halkın Sesi gazetesinin yayınlandığı ilk günden itibaren dava basını veya mücadele basını olacağı belliydi. Halkın Sesi gazetesinin 14 Mart 1942 tarihinde ilk sayısında yayınladığı yayın politikası kriterlerine bakılırsa gazetenin nasıl bir misyon içerisinde kurulduğu da ortaya çıkacaktır.

- 1- Türk toplumunun haklarını korumak, toplumun dertlerini dile getirmek.
- 2- Bağımsız olmak.
- 3- Sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele etmek.
- 4- Anavatan sevgisini ve ona bağlılığını idame ettirmek.
- 5- Memleketteki sanat hareketlerini destekleyip teşvik etmek (Ünlü, s. 146).

Yazılı kaynaklar incelendiğinde Halkın Sesi gazetesi mücadele yıllarında, davaya destek için kurulmuş bir gazete olarak göze çarpıyor. Aynı fikirleri gazeteye uzun yıllar hizmet vermiş Yazı İşleri Müdürü Akay Cemal⁴ da yaptığımız sözlü tarih çalışması sırasında dile getirmiştir:

“Halkın Sesi gazetesi her şeyden önce bir fikir gazetesidir. Bugüne kadar şu veya bu partinin yayın organı konumundan uzak kalmıştır. İlkeleri zaten 14 Mart 1942 yılında Dr. Küçük tarafından çizilmiştir. Bağımsız ve tarafsız bir gazetedir. Ancak, Kıbrıs Türk davası açısından taraftır. Yani Kıbrıs davasını Kıbrıs Türk halkı ve Türkiye’nin çıkarlarını dikkate alarak oluşturmuştur. Ama bu arada yazarlarımıza da baktığımızda yelpazenin her iki ucu dahil tüm görüşleri yansıtan kalemler vardır. Ve bu bakımdan bir fikir gazetesidir diyebiliriz. Dr. Küçük katıksız bir Atatürkçü idi. Ve Atatürk ilkelerinin Kıbrıs Türk halkında benimsemesinde önemli rol oynamıştır Halkın Sesi. Hatta bir takım yobazlara karşı da mücadele etmiştir. Onlar İngilizler tarafından kasıtlı olarak toplumun birlik ve beraberliğini bozmak yönünde görevlendiren kişilerdi veya gruplardı. Bunu dikkate aldığımızda tabii Kıbrıs

davasının ne günlerden hangi aşamalardan bugünlere geldiğini dikkate alarak ona göre dava ağırlıklı yanı öncelikle Kıbrıs Türk halkının çıkarları doğrultusunda bir yayın geliştirmek söz konusudur. Bizim anladığımız budur (DAÜ Sözlü Tarih projesi, 2006).”

Akay Cemal, Halkın Sesi gazetesinin Kıbrıs Türk halkının 1950’li yıllardaki mücadelesinde oynadığı rollere dikkat çekerek, amaçları şöyle açıkladı: “Tabii (Halkın Sesi’nin) tarihi bir rol oynadığını söyleyebilirim. Çünkü halen Halkın Sesi mücadele bayrağını tutan meşaleyi bırakmayan bir yayın organı olması sebebiyle en önemli görevi, gerek Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşlarının, gerekse Halkın Sesi’nin Kıbrıs davasını Türkiye’ye mal edebilmektir. Yani bu yönde yayınlar yapıldı. Girit gibi Kıbrıs’ın da Yunanistan’a gitmesinden, verilmesinden korkuyorduk. Bu bakımdan öncelikle buradaki halkı aydınlatmak, bilinçlendirmek ve Rumların Enosis isteklerine karşı Kıbrıs Türk varlığının da bu arada hak sahibi olduğunu ortaya koymak” olduğunu açıkladı.

Akay Cemal, DAÜ İletişim Fakültesi adına kendisiyle 2006’da yapılan röportajda yazılı kaynaklarda bulunması mümkün olmayan bir konuya da açıklık getirdi. Cemal, Halkın Sesi gazetesinin Dr. Fazıl Küçük ile Türkiye hükümeti yöneticileri arasındaki mesafeyi kaldırmak için kamuoyu baskısı oluşturduğunu anlattı:

“... davayı sahiplenmek ve aynı zamanda İngiliz sömürgesinden çekinerek aman Türk-İngiliz ilişkileri zedelenmesin kabilinden, Kıbrıslı Türk liderlerimize, Dr. Küçük’e, Denktaş’a ve diğerlerine mesafeli davranan Türk hükümeti yöneticilerini o günlerde kamuoyu baskısıyla hiç olmasa o mesafeyi ortadan kaldırmak amacına yönelik yayınlar da yapıldı. Hatta bu arada Hürriyet’in Ankara bürosu o günlerde Necati Zincirli, mesela onun gibi daha niceleri, aynı zamanda Milliyet bürosu bir takım hükümet yetkililerinden randevular alınabilmesi için devreye konuldu. Dr. Küçük bu arada otel köşelerinde günlerce randevu talebinde bulunup da beklerken orada çıkan Halkın Sesi’ne paralel olarak Hürriyet ve Milliyet ve diğer gazetelerde çıkan Kıbrıs haberleriyle artık Türkiye hükümetinin yani kucak açması gündeme geldi. Ve büyük bir mesafe ortadan kaldırıldı. Kıbrıs Türk halkı davasına sahiplenme işte o zamanlar başladı. O bakımdan bunlar tarihi süreçlerdir. Hürriyet gazetesinin çok büyük bir rolü vardır.”

Bozkurt Gazetesi (1951)

Tarihsel sıra takip edildiğinde 1951-1988 yılları arasında yayın hayatını sürdüren Bozkurt gazetesi görülecektir. Yazılı kaynaklar Bozkurt gazetesinin 26 Ekim 1951 yılında yayına başlayan gazetesinin sahibinin Cemal Toğan, Yazı İşleri Müdürü’nün ise Sadi Toğan olduğunu yazmaktadır. Gazetesinin ilk sayısında

gazetenin sahibi Cemal Toğan imzalı “Çıkarken” isimli bir başyazı yer alıyor. Bu başyazıda Cemal Toğan gazetenin amaçlarını şöyle açıklıyor: “... Şu anda okuyucularımızın huzuruna çıkıp onlara hitap etmek heyecanı içindeyiz. Gazetecilik gibi ciddi ve nazik bir mesleğin ağırlığını müdrükiz. Gazetecilikte takip edeceğimiz yol ciddiyet ve dürüstlüktür. Gazetemizi hiçbir zaman kirli ellere teslim etmeyecek; kin ve garazlı yazılara yer vermeyeceğiz. Açtığımız ankete iştirak eden Kıbrıs Türklerinin büyük çoğunluğunun Bozkurt ismi üzerinde durmaları bizi çok mütehasis etmiştir. Diyelim ki, gazete Kıbrıs Türklerini bu kritik durumdan kurtaracak bir üçüncü Bozkurt olsun (Ünlü, s. 153)..”

Bozkurt Gazetesi ve Dava Basını

Cemalettin Ünlü'nün Bozkurt gazetesi hakkında aktardığı görüşleri değerlendirirsek, gazete Kıbrıs Türk halkının özgürlük mücadelesine destek verirken, iç siyasetle ilgili tartışmalardan kendisini bilinçli olarak soyutlamış, yansız bir Bozkurt Gazetesi karşımıza çıkıyor. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Sadi Toğan ile yapılan röportajda yine bu vurgulandı ve Toğan gazetenin halk için çıktığını ifade etti. Sadi Toğan (2006), “Bu gazete toplumun gazetesi olarak çıktı, kendisi için ne politika yaptı, ne resmini bastı, ne reklamını yaptı. Sırf toplum için çıktı. Siz ciltleri görürseniz tabii ben ne kadar söylesem sözlü bir ifadedir bu. Ciltleri açtığımızda göreceksiniz ki, hep toplum sorunları, her şeyi toplum için yaptı, kendisi hiç bir şey beklemeden. Maddi açıdan hiç bir şey.”

Sadi Toğan yazılı kaynaklarda bulunmayan bir konuyu da açıklıyor. Bu açıklama Bozkurt gazetesinin dava gazetesi olduğunu da kanıtlar niteliğinde: “Mutlaka bizim de teşkilatla (TMT) işbirliğimiz, ilişkimiz vardı. Zaman zaman toplantılar yapıyorduk. Onlara göre bazı önerilerde bulunuluyordu bize veya direktifler diyelim. Onlar çerçevelerdi yayınlarımızı, onların çerçevesinde yapıyorduk. Zaten biz kendimiz onun dışına çıkmayacağımızı biliyorduk.”

Akın Gazetesi (1962)

Cemalettin Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı* isimli çalışmasında, Akın gazetesini “ilginç” olarak nitelendiriyor ve Akın gazetesinin olayların üstüne üstüne gittiğini ifade ediyor. Burada ilginçlikten kasıt, gazetenin sabah gazetesi olmasıdır aslında. Sabah gazetesi denildiğinde şunu almamız gerekiyor; haftalık olan gazete sabah hazırlanıyor ve öğlene kadar yine o günün olayları haberleştiriliyor ve o gün satışa sunuluyor.

Ünlü'nün yazılı kaynağı gazeteyi şöyle tanımlıyor: “(Akın gazetesinin) İmtiyaz sahibi ve Genel Yayın Müdürü Kemal Akıncı'dır. ‘Bağımsız haftalık sabah gazetesi’ alt başlığı ile 1 Şubat 1962'de yayın yaşamına giriyor (s. 125).” Akın gazetesi yayın hayatına başladığında amaçlarının, “basın tarihinde devrim yapmak ve basın hayatının gerçek demokrasi anlayışının temsilcisi olmak”

olarak açıklıyor. Ayrıca gazetenin tamamen bağımsız bir gazete olduğu, hiç bir siyasi parti ve kuruluşla ilişkisi olmadığına da dikkat çekiliyor.

Kemal Akıncı ile yaptığımız röportajda, Akın gazetesinin yayınlanma amacının, Kıbrıslı Rumlarla ilgili Kıbrıs Türk halkına daha fazla bilgi vermek ve halkın "uyanmasını" sağlamak olduğunu ifade etti. Akıncı (2006) "Tabii mücadele vardır bir dava vardır. Rumların saldırıları vardır. Onlara karşı savunma zorunluluğu vardı. İşte karşıda düşman, dikkat et denilerek millet uyutuluyordu. Bazıları öyle yorumlar, uyduruluyor sömürülüyor diyenler var, ama öyle değil tabii. Düşman gerçekten vardır, uydurma değil. Fırsatı bulsa bizi çığ çığ yer, öyle bir düşman."

Akın Gazetesi ve Dava Basını

Yazılı kaynaklarda Akın gazetesinden dava gazetesi olarak fazla bahsedilmezken, sözlü kaynaklarda Akın gazetesinin bir dava gazetesi sayıldığı görülüyor. Gazetenin sahibi Kemal Akıncı (2006) gazetenin dava gazetesi olduğunu bizlere söylüyor: "(Akın gazetesi) özgürlük ve demokrasi yanlısı. Milliyetçi bir çizgi üzerinde. Türk milletini Türk vatanını savunan bir gazete. Türklüğün davalarını savunan bir gazete."

Türk Ajansı Kıbrıs (1973)

Kıbrıs Türk halkının çok partili sisteme geçmeden önce 21 Aralık 1973 tarihinde kurulmuş olan Türk Ajansı Kıbrıs (TAK), Kıbrıs Türk halkının haklı davasını dünyaya duyurmak için kurulmuştur. Ajansın kuruculuğunu yapan Türkiye'nin tanınmış gazetecilerinde Sait Arif Terzioğlu ajansın ilk müdürlük görevini yürüttükten sonra gazeteci Kemal Aşık görevi devraldı. Kemal Aşık'ın rahmetli olmasından sonra boşalan müdürlük mevkisine TAK'ın kuruluşundan itibaren içinde yer alan Emir H. Ersoy getirildi. Ersoy, halen TAK Müdürü olarak görevini sürdürmektedir.

Ajansın kuruluş ilkelerinin başında "habercilikte doğruluk, sürat, tarafsızlık" geliyor. Ajansın önde gelen ilkeleri ise şöyle belirtildi:

1. Haber sıralamalarında protokoller esasları yerine kamuoyunu ilgilendiren haberlerin yayınlanmasını ver bu tür haberlere öncelik verilmesini ana ilkemiz sayıyoruz.
2. Mesleki teşekküllerin ve çeşitli amaçlarla kurulmuş derneklerin faaliyet amaçlarının dışındaki faaliyet ve demeçlerine mümkün olduğu oranda yayınlarımız arasında yer vermemekteyiz.
3. İç ve dış haberlerde objektiflik sınırları içinde kalmak, doğru, çabuk ve tarafsız haber vermek TAK'ın kabul ettiği temel ve yasal ilkemizdir (Ünlü, 1981, s. 201).

TAK'ın kuruluşunu şu anda görevde bulunan müdür Emir H. Ersoy şu şekilde açıklıyor: "(TAK) Kıbrıs Türkü'nün sesini dünyaya duyurmayı görevi. Neden?"

Uluslararası haber ajansları şu veya bu şekilde burada verilen mücadeleyi eksik veya yanlış yansıttıklarından. Dünya kamuoyu bunu öğrenememişti.”

Türk Ajansı Kıbrıs ve Dava Basını

Cemalettin Ünlü'nün TAK ile ilgili araştırmasında, ajansın kurulduğu gün siyasetçilerin yaptıkları açıklamalara yer vermiştir. Bu açıklamalar incelendiğinde görülecektir ki, ajansa mücadele yıllarında bir takım görevler yükleniyor ve bunları yerine getirmesi bekleniyor. İşte Rauf R. Denktaş'ın, Osman Örek'in, Nejat Konuk'un, Vedat Çelik'in ve Erol Kazım Andaç'ın TAK ile ilgili o günkü görüşleri:

Rauf R. Denktaş⁵: “... On yıl haklı davamızı dünyaya anlatmak konusunda çok müşküllerle karşılaştık. TAK sayesinde bu konuda yeni bir devreye girdiğimize inanıyorum (Ünlü, s. 200).”

Osman Örek⁶: “... İki üç yıldan beri oluşturulmasını salık vermekte olduğum TAK'ın kurulması, özgürlük savaşımızda yeni bir aşama olarak ortaya çıkmıştır (Ünlü, s. 200).”

Nejat Konuk⁷: “... Dünya kamuoyunu aldatmak için olmadık propagandaya girişenlerin hakiki niyet ve emellerini; Türk toplumunun haklı durumunu, her tarafa anlatmak ve yaymak konusunda, ulusal bir görev ve sorumluluk yüklenmiş bulunan TAK'a üstün başarılar dilerim (Ünlü, s. 200).”

Vedat Çelik⁸: “... Haklı davasını yıllardan beri dünyaya lâıykıyla duyuramayan Türk toplumu, 21 Aralık 1973 tarihinden itibaren Türk Ajansı – Kıbrıs kanalı ile sesini dünyaya duyuracak, dünya kamuoyunun desteğini kazanacaktır (Ünlü, s. 200).”

Erol Kâzım Andaç⁹: “... Haklı davamızı dünya efkârı umumiyesine her yönü ile en iyi şekilde duyurabileceğine inandığım Türk Ajansı–Kıbrıs'ın; şanlı mücadelemizin onuncu yıldönümü olan 21 Aralık 1973'te faaliyete geçmesini yürekten kutlar, üstün başarılar dilerim (Ünlü, s. 200).”

Burada sözlü tarih açısından bir noktayı hatırlamakta yarar vardır. Sözlü tarihçiler, eski kuşak tarihçilere göre tarih içerisinde kullanılan kaynakların daha fazla diplomatik ve elit kaynaklar olduğunu belirtiyor. Yukarıda da görülebileceği gibi, TAK'ın kuruluşunda elit kişilerin görüşleri yer alırken TAK'ın içerisinde yer alan kurucu kişilerin görüşleri eksik bırakılıyor. Bir başka deyişle, görüşleri siyasiler kadar değerli görülüyor. DAÜ İletişim Fakültesi olarak yaptığımız sözlü tarih çalışması bu noktada daha değerli bir hal alarak, yazılı tarih içerisinde eksik olan TAK'ın kuruluşunda yer alan kişilerle röportajlar gerçekleştirildi.

Yazılı kaynaklarda yer alan Kıbrıs Basını'nın dava basını olduğu ile ilgili görüşleri TAK Müdürü Emir H. Ersoy da teyit etmiştir. Emir H. Ersoy (2006):

“Benim yetiştiğim dönemlerde gazeteler Halkın Sesi, Bozkurt daha sonra Zaman gazetesi söz konusuydu. Ondan önceki çeşitli isimlerde gazeteler de olduğunu biliyoruz. Onların önce İngiliz

İdaresi'ne karşı verilen mücadelede halkın yanında olduklarını görüyoruz. Daha sonraki dönemde bu adını bahsettiğimiz gazetelerde Kıbrıs Türkü'nün Kıbrıs'ta varoluş mücadelesini destekleyen yayınları söz konusu oldu. Belki bunlar için bu ifadelendirme "dava gazetesi" denmiş olması, ama herhangi bir yanlış varsaydı onları da yazmadıklarını zannetmiyorum. Belki birlik bütünlük içerisinde bazı konular abartılı ve ısrarcı olunmamış olabilirdi. Sanıyorum gazetelerin bakış açısı oydu."

TAK Müdürü Emir H. Ersoy'un da bahsettiği gibi Kıbrıs Türk basını özellikle 1950'li yıllarda kendine önemli roller biçmiş ve bu rolleri başarıyla yerine getirmiştir. Bu konuda TAK Müdür Muavini Perihan Aziz'in görüşlerini sordüğümüzda aldığımız yanıt Emir H. Ersoy'un anlattıklarıyla benzerlikler taşıyordu.

Perihan Aziz (2006), Kıbrıs Türk basını için yazılı kaynaklarda kullanılan "dava basını" kavramını şu ifadelerle açıklıyor:

"Toplumun koşulları diyebiliriz. Kıbrıs'ta yaşayan bir toplum farklı unsurlar var içinde, hep bir var olma savaşı verdi. Bir kimlik savaşı verdi. İlk başladı İngiliz sömürge idaresinden, nedir ne değil. EOKA'da EOKA dönemi yaşandı. O, EOKA'da artık yaşama korkusu sardı insanları. Ben neyim ve o 'milli, ulusal kimlik' etrafında bütünleşmeye çalışan bir halk. Bu halkın içinde Rum'a karşı kendimi nasıl var edebilirim? İngiliz bana ne yapıyor? Tarihten gelen birtakım kırgınlıklar ve birtakım korkularla birlikte bu şeyi verirken hep o dava gazeteciliği milli kimlik veya o milli kimliği ayakta tutma güdüsüyle basını da oluşturdu.

EOKA'dan itibaren, daha farklı şeyler çıktı. Artık terör geldi, artık savaş geldi, artık silahlar açıkça konuşmaya başladı. Ve bunun etrafında belki de milliyetçilik duygularının çok derinleştiği bir dönemde medya o duyguların bir yansıtıcısı oldu. 60'lı yıllar 63'lü yılları baştan sona varoluş savaşının verildiği ve çok tehlikeli günlerin yaşandığı zamanlar. Orada bir birleşmeler oldu artık 1970'ten sonra. Mesela bir Halkın Sesi gazetesi dava gazetesi olarak kuruldu. İngiliz sömürmesine baş kaldırı sembolü olarak da biliniyor. Yılların gazetesi Bozkurt deseniz aynı şekilde. Ama 1970'ten sonra mesela bir Dr. Küçük ile Denктаş'ın yollarının ayrıldığı dönem. CTP'nin bir muhalif partinin halk içinde yer etmeye başladığı bir dönem. O dönemde özellikle muhalif gazetelerin çoğaldığını ve farklı görüşlerin yansımaya başladığını görüyoruz. Ama yine de varoluşa yönelik o dava gazeteciliğine yönelik olarak çok farklı olmayan bazı bütünlüklü görüşler ortaya çıkıyor. 1974'ten sonra artık demokratik kurumlar oluşmuş, siyasal partiler yasası geçmiş, anayasa farklı bir anayasa, yani o

bayraktarlık dönemi dediğimiz o dönem; bir kişinin astığı astık kestiği kestik olduğu dönem atlatıldı. Hem özgürlükler açısından açılımlar oldu, hem siyasi partilerin yayın organlarına dönüştü medya ve daha farklı bir boyut kazandı. 1974'ten sonraki süreçti bu.”

TAK Müdür Muavini Perihan Aziz, Kıbrıs Türk basın tarihiyle ilgili yazılı kaynaklarda bulunamayacak bir özet aktardı. Perihan Aziz'in (2006) TAK'ın bu basın mücadelesinin hangi parçası olduğu ve dava basını olup olmadığı ile ilgili değerlendirmesi şöyle:

“Başlangıçta evet, hatta şimdi yapılan bütün objektif haberciliğe karşın da yine de dava gazeteciliği. Ama bu dava da artık neyin davası oldu o da tartışılır duruma geldi. Mesela 1-2 sene öncesine kadar dava farklı bir davaydı. Şimdi dava tanımı da değişmiş, daha farklı bir boyuta gidiyor. Kıbrıs Türkü'nün davası nedir şimdi? Eskiden dava sonsuza kadar KKTC'yi yaşatmaktır, hiç bir ödün vermemektir. Türkiye'ye kayıtsız, şartsız bağlılıktı. Şimdi dava Avrupa Birliği'ne üye olmaktır belki de. Yani farklı politikalar var. Ortada dava kalmadı. Hatta biz kendi meslektaşlarımız tarafından da eleştiriliyoruz. Bir TV programında ‘artık yeter’ dendi bana ‘TAK nedir?’ ‘Hangi amaçla kuruldu?’ Klişeleşmiş bir sözümüz de var ya: ‘Kıbrıs Türk halkının haklı sesini dünyaya duyurmak’. Bunu kendi içimizde çalışan arkadaşlarımız bile, bırakınız meslek dünyamızdakileri, TAK içindeki çalışan arkadaşlar bile eleştirir duruma geldiler. Bence Kıbrıs Türk halkı iktidarıyla ve muhalefetiyle, her şeyi ile bir halktı. Bunun sesini duyurmak da kötü bir şey değil bana göre. Bazı arkadaşlarımız bu kavramı hâlâ daha dar dava olayı içinde yorumluyor. Veya halkla devlet kavramlarını birbirinden ayıramıyorlar ve eleştiriliyor.”

Yazılı kaynaklar incelendiğinde ve sözlü kaynaklar dinlendiğinde TAK'ın mücadele yıllarındaki rolünün/görevinin bugünlerde biraz daha yumuşayarak devam ettiğini söylemek mümkün. Ne kadar eleştiriler gelse de, ortada bir gerçek varsa bu da TAK'ın Kıbrıs Türk halkına daha uzun yıllar hizmet sunacak olmasıdır. Çünkü biliyoruz ki bu eleştirileri getiren gazeteler, televizyonlar henüz daha gerekli insan kaynağına ve teknolojik altyapıya sahip değillerdir. Hal böyle olunca da TAK'ı Kıbrıs Türkü'nün sesini duyurmak için yaptığı yayınlardan dolayı eleştirmek, TAK'a ve çalışanlarına haksızlık yapmaktır.

Dava Basını ve Gazeteciler

Kıbrıs Türk basın tarihi araştırılırken karşımıza çıkan mücadele basını ve dava basını kavramlarını bir de o yılları yaşayan gazetecilerden dinleyelim. Bu noktada şu belirtilmelidir ki, Kıbrıs Türk basın tarihinin yazılı kaynaklarında basın dava ve mücadele basını olarak görülmesine rağmen, o dönemi yaşayan

gazetecilerin bir kısmı bu konuda hem fikir değillerdir. Bir başka deyişle Kıbrıs Türk basınının tümünün bu şekilde tanımlanmasından sıkıntı duymaktadırlar. Röportaj yapılan bazı gazeteciler dava basını kavramını kabul edip gerekliliğine vurgu yaparken, bazı gazeteciler ise o yıllarda bazı gazete ve gazetecilerin Türkiye'nin desteği ile gazetecilik yaptıkları eleştirisini getiriyor. Yine bu gazeteciler dava basını gibi bir kavramın bazı siyasetçilerin basını yönlendirmek için kullandığı bir kavram olarak algılanmasını istiyor.

Bu konuda en çarpıcı açıklama Kıbrıs Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Süleyman Ergüçlü'den (2006) geliyor: "Dava gazeteciliği diye bir şey yoktur bizim lügatimizde. Çünkü dava, milli çıkarlar, birlik-beraberlik, tek ses olma, bunlar soğuk savaş döneminin argümanlarıdır. Bunların demokratik yaşamla hiç bir alakaları yoktur. Demokratik toplumların davaları olmaz. Falan şey milli çıkarlarımıza aykırıdır diye bir şey olmaz. Milli çıkarların gardiyanı olan, gayri-resmi kuruluşlar olmaz demokratik toplumlarda; "derin devlet" dediğimiz gibi. Dolayısıyla bizim, dava gazeteciliği, milli çıkarlar falan gibi kavramlarla hiç bir ilgimiz yoktur, olmayacak da."

Dava basını ile ilgili bir önemli açıklama da Kıbrıs Gazetesi köşe yazarı Mustafa Doğrusöz'den geliyor:

"(Dava basını) yani statükonun devamı gibi. Yüz senedir bu ülkede dava gazetesi, dava elden gitti, dava bitti, dava bitmez. Böyle dava sürmez. Yani bir adam yurdunu severse, yurtsever ise, bu memlekette yaşamak isterse, bu memlekette refaha gelmek isterse, bu memlekette Rum'dan ayrı ama kendi ayakları üzerinde yaşamak isterse, benim için güzel olur. Hangi dava? Dava bu dava işte. Şimdi milli dava deyip birbirine girmek.. İşte Volkan diye bir gazete var. Bizim eski arkadaşlar, eski solcu Sabahattin İsmail. Bizimle meslek hayatına başlayan en büyük solcu. Sovyet tankları geldiği zaman ben gül takıp Sarayönü'ne gideceğim diyen adam. Şimdi dava gazetesinde davayı yazacaklar. Neyse onlara dokunmayalım. Yani tamamıyla Denktaş'ın davası. Biz doğduk doğalı dava dava. O dava daha bitmedi. Biz yaşlandık ölüyoruz dava daha bitecek yani. Bu dava işi biraz şey..."

Mustafa Doğrusöz (2006), dava gazeteciliğini kabul etmediği gibi kendini dava gazetecisi olarak tanımlayan gazetecilere de eleştiri getiriyor. Doğrusöz, bu tarzda bir gazeteciliğin günümüz şartlarında uygulanamayacağına da dikkat çekiyor ve dava gazeteciliği yaptığını söyleyen gazetecilere de şu eleştiriyi getiriyor: "50'li karanlık yıllardan Kıbrıs Türkü öyle süreçten geçti ki kimse kimseyi artık korkutamaz. Eskiden adamı döverlerdi. Başına torba, çuval geçirirler kaçırırlardı. Bir de yazı yazarlardı aleyhine o çekilirdi. Ama artık onu yapamazsınız. Dolayısıyla bunların (bazı gazetecileri kastediyor) yaptığı dava gazeteciliği değil, sadece kendilerini tatminden öteye gitmez."

Süleyman Ergüçlü ve Mustafa Doğrusöz gibi Kıbrıslı Gazetesi sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Doğan Harman da dava gazeteciliği kavramına karşı duranlardan. Doğan Harman (2006): “Dava mava gazeteciliği, sevmem ben o sözleri, onun için kullanmak istemiyorum. Başkalarının kullandığı ve insanların zihnini yönlendirmek için yararlandıkları kavramlardır bunlar. Ben dava mava demem, avukat değilim, Denктаş söylesin onu.”

Gazetecilikle öğretmenlik görevini yürüttüğü sırada tanışan Arif Hasan Tahsin'e dava basını kavramını sorduğumuzda, dava basını kavramını kabul ettiğini ancak destek vermediğini anlıyoruz. Arif Hasan Tahsin (2006):

“Valla biz dava gazeteciliği yapmadık. Dava gazeteciliği dedikleri; Doktor Küçük, bizden önce Söz diye gazete yayınlayan, Hürsöz, Bozkurt, Nacak. Dava gazeteleri bunlardı. Yani bizim dava ile ilgimiz yoktu. Söz gazetesi, tabii daha öncesini bilmem. Söz gazetesini hatırlarım, çocuktuk ama, ondan sonra okuduklarımdan bilirim ki, onu da parasızın Türkiye desteklerdi. 1930 seçimlerinde Necati Özkan kazandıydı, Sör Münür'e karşı. İngilizci dedikleri kimselere karşı. O zaman da Türkiye Büyükelçisi onların yanındaydı. Onları seçtirmek için elinden geleni yaptı. Gazeteye de paralarını verdiler ve desteklediler, kazandırdılar. Ve o nedenle şikayetçi oldu bazıları da. Atatürk'ten İngiliz geri almasını istedi Konsolos Asaf'ı ve geri aldı. Yani en azından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından beri buradaki o dava basını dediğimiz basın Türkiye'nin parasızın yaşatıldı.”

Halkın Sesi gazetesi köşe yazarı Eşref Çetinel'in dava gazeteciliği konusundaki yorumu ise, bu tür gazetelerin daha fazla Rauf R. Denктаş'a destek veren ve Rum'a karşı yayın yaptıkları yönündeydi. Eşref Çetinel (2006): “ (Zaman gazetesi) Lefkoşa'da çıkıyor tabii. O zaman sayın Denктаş Türkiye'de mahsur kalmıştır onu destekleme babında, biraz da Doktor Küçük'ün aleyhine yönelik ve yine tabii ki ağırlığı Rum tarafının saldırılarına karşı. Yani, bir dava diyoruz biz ona.” Kendisini dava gazetecisi olarak kabul eden Eşref Çetinel (2006), gazeteciliğe başladığı yıllardaki gazetecilik anlayışını şöyle ifade ediyor: “Benim gazetecilik anlayışım içindeki soruya vereceğim cevap, daha önce de ifade ettim; biz dava diyoruz da yani bu da şekil değiştirmiştir. Siyasi olayların geçişi içerisinde. Şimdi gerçekten öyle başladık. Dava diye başladık. Halka yönelik. Onun moralini yükseltme dedik; bilgilendirme dedik; Makarios'a, Rum tarafına sürekli cevapları yetiştirme.”

Gazetecilik mesleği ile sonradan tanışan Kıbrıs Gazetesi köşe yazarı Hasan Hastürer, Kıbrıs basınının dava/mücadele basını olduğunu kabul ediyor ve rahatsız edici olduğunu ekliyor. Hasan Hastürer (2006): “Mücadele gazeteciliği. Yani rahatlamadı basın. Herkesin her gazetesinin bu mücadelede, yani davamız daha bitmedi bu Kıbrıs'ta. Bitmez ise ne yapacağız? Bu çok önemli bir nokta. Mücadele gazeteciliği rahatsız edicidir, bir. İki, çok gazete yayınlanıyor, ya da

gazete kılığında matbaa var. Basılı kağıt var yani, gazete şekline koyuyorlar ve bu gazetedir diyorlar. Bence bunların hepsi gazete değildir.”

Halkın Sesi köşe yazarı Özer Hatay dava gazeteciliği kavramının Kıbrıs Türk basın tarihinde yeri olduğunu kabul ederek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'tan ayrılmasından sonra basının mücadele basını olduğunu vurguluyor. Özer Hatay (2006): “Bir zaman evet dava adamlığı ve dava gazeteciliği denildiği an, dava yani o günün mücadele basını olma niteliği... Osmanlı'nın Kıbrıs'tan ayrılışından sonra baktığımda basın, mücadele basını niteliğindedir. Ama birbirleriyle kavga eden bir basındır. Birbirlerine küfredenler, hakaret edenler...”

Kıbrıs'ta ilk üç dilde (Türkçe, Rumca, İngilizce) yayımlanan gazetenin sahibi olan Reşat Akar, Kıbrıs Türkü'nün mücadele yıllarında gazetecilerin dava basını görevini yürüttüğünü belirterek, kendisinin de yıllarca davaya sahip çıktığını söyledi. Akar, gazetecilerin dünya koşullarına adapte olması gerektiğini de vurgulayarak, bugünkü dünya koşullarında gazetecilerin daha ılımlı yayın yapması gerektiğini belirtti. Bir başka deyişle, mücadele yıllarında sürdürülen dava gazeteciliği anlayışının yerini “karşı” tarafa karşı daha ılımlı ve duyarlı bir gazetecilik anlayışının alması gerektiğini savundu.

Reşat Akar (2006) şöyle devam etti: “Eskiden bizim mücadele yıllarında, elbette, tabii ki mücadele ruhuyla hareket etmek, davaya sahip çıkmak Kıbrıs Türk basınının ana görevidi. Bunu hepimiz yaptık yıllarca, ama bir de şu gerçekle karşılaştık. Bir sabah kalktığımızda bir baktık ki sınır kapıları açılmış. Bu sınır kapılarını açan güçler iki toplumu çatıstırmak istemeyeceğine göre, o günün koşullarında artık herkesin silkinip de kendini gerçek anlamda mesleğin içinde bulması gerekir. Bu düşünce çok önemlidir. Sadece bir tarafı suçlayarak, sadece bir tarafa yönelik eleştiride bulunarak gazeteciliğin yapılamayacağını anlamak açısından çok önemli bir olaydı bu, 23 Nisan sınır kapılarının açılışı.”

Kıbrıs Türk basın tarihini yakından araştıran ve birçok kitapta imzası bulunan Sabahattin İsmail, Kıbrıs Türk basınına mücadele basını olarak tanımlayan kişiler arasında biliniyor. İsmail'in bu yaklaşımına, gerek yazdığı kitaplarda gerekse sözlerinde rastlamak mümkün. Yazı İşleri Müdürü olduğu Volkan gazetesini de bir mücadele gazetesi olarak tanımlayan Sabahattin İsmail (2006) şunları anlattı:

“Kıbrıs Türk basını bir mücadele basınıdır. Eğer alırsanız ta 1889 Saded gazetesinden bugüne gelirsiniz... 1900 İngiliz dönemini alalım, koloni dönemini. Bu gazetelerin hiçbiri bir ticari anlayışla yayımlanmadı. Bunlar (Kıbrıslı Türk aydınlar) diğer işlerinin yanında Rum tarafının Enosis taleplerine karşı ve sömürge yönetiminin onlara hoş görüsüne karşı, Kıbrıs Türk varlığını koruma güdüsüyle, tepki gösterme güdüsüyle bu gazeteleri çıkardılar. Ve o nedenle hep kısa dönem oldular. Çünkü bir gelirleri yok, bir şeyleri yok, halkın desteğine güveniyorlar. O günün koşullarında da gazetenin dağıtımı, satışı, okuyucuya ulaşması çok zor. Çünkü ulaşım yok. Eşeklerinden gidip geliyor

millet köylere. Ama insanlar o şartlarda, biri kapandı, o biri başladı. Biri kapandı, o biri başladı. İşte en uzun ömürlü de Halkın Sesi oldu. Niye en uzun ömürlü Halkın Sesi oldu? Çünkü Türkiye'nin desteğiyle kuruldu. Türkiye'nin parasıyla kuruldu. Türkiye'nin sağladığı makinelerle ve yaptığı katkılarla o raddeye geldi.”

Halkın Sesi gazetesinin mücadele gazetesi olması sebebiyle şu anda dahi Türkiye Cumhuriyeti Yardım Heyeti'nden maddi katkı gördüğünü söyleyen Sabahattin İsmail, Halkın Sesi gazetesinin bu yüzden uzun soluklu yayın hayatına devam ettiğini ifade etti. Sabahattin İsmail (2006) şöyle devam etti:

“(Halkın Sesi) Bir mücadele gazetesidir. Sürsün, yıkılmasın diye, o katkı yapılıyor. İyi de ediliyor. Bence bu 42 yıllık bir gazete, yaşaması lazım. Yeter ki o parayı alanlar o gazeteyi yaşatmak amacıyla, teknolojisini geliştirmek amacıyla, kalitesini artırmak amacıyla kullansınlar. Başka amaçla kullanmasınlar. Onun denetimi de o parayı verenlerin sorumluluğu sonuçta. Sonuç olarak sömürge dönemi böyle. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde, yine Halkın Sesi ve Bozkurt var ve eminim Bozkurt'a da bu yardımlar yapılıyordu. Başka türlü çıkması mümkün değildi o dönem. Zafer gazetesi zaten TMT'nin bir kanadının gazetesi idi. O yardım devam ettiği sürece çıktı. Ondan sonra geldiğimiz zaman 1974 sonrasında, zaten parti gazeteleri ağırlıkta ve bu parti gazeteleri parti bütçesinden alınan, aktarılan paralarla çıkıyor. Partilere aktarılan parti yardımları da sonuçta Türkiye'nin parası.”

Sabahattin İsmail görüşülen diğer gazetecilerden farklı olarak Kıbrıs Türk basınında 1974 yılından sonra faaliyete geçen bir çok parti gazetesini de mücadele/dava gazetesi olarak tanımlıyor. Sabahattin İsmail'e göre, parti gazeteleri Kıbrıs konusu ağırlıkta yayın yaptıkları için onlar da mücadele gazetesi kategorisine dahil olabilirler.

Değerlendirme

Kıbrıs Türk basın tarihi araştırılırken görülüyor ki, yazılı kaynaklar yeterli olmuyor. Sözlü tarih bu noktada araştırmacılara önemli fırsat sunuyor ve yazılı kaynaklarda bulunmayan duygu, düşünce ve eksik bilgilerin tamamlanmasına katkı yapıyor.

DAÜ İletişim Fakültesi öğretim görevlisi Doç. Dr. Süleyman İrvan'ın önderliğinde doktora öğrencilerinin katkısı ile Kıbrıs Türk basınında bir ilk olan sözlü tarih çalışmasının bir başka önemi ise yazılı kaynaklarda bulunan resmi otoritenin görüşlerine alternatif olarak o günleri yaşayanların da görüşlerinin eklenmesidir.

Kıbrıs Türk basını tarihi yazılı kaynaklardan araştırıldığında görülüyor ki, elit kaynakların yani siyasi pozisyonlarda olan kişilerin görüşleri ağırlıkla yer alıyor.

Yazılı kaynaklar bize sınırlı sayıda bilgi sunuyor. O günün gazetecilik koşullarını, gazetecilik anlayışını ve aynı olayları farklı açılardan anlamak için sözlü tarih çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Yazılı kaynaklarda insan faktörü pek önemsenmiyor ve duygulardan yoksun otoriter bir yaklaşımla yazılıyor. Oysa sözlü tarih bunların hepsini kapsıyor ve geçmiş kuşaklarda yaşamış insanların tecrübelerini gelecek kuşaklara aktarma şansı sağlıyor.

Kıbrıs Türk basınının dava basını olup olmadığı tartışılırken ortada bir gerçek var ki, 1950 ile 1974 mücadele yılları arasında Kıbrıs Türk basını önemli rol oynamıştır. Gazetecilerin, bazıları benimsemese de, ortak görüşü, Kıbrıs'ta belli dönemde bu tarzda bir gazetecilik anlayışının uygulandığıdır. Gazetecilerin ayrıldıkları nokta ise, bu tarzda bir gazetecilik anlayışının yapıp yapılmamasıdır. Ancak görülen o ki, bir kısım gazeteci dava/mücadele gazeteciliğini benimseyip uygularken, bir kısım gazeteci ise uygulamamıştır.

Bu araştırmada bir takım konular araştırılmıştır. Araştırılan konular, "gazetelerin ve TAK'ın gerçek kuruluş amaçları ve yayın politikaları" ile "1950-1974 tarihleri arasında gazetecilik yapan gazetecilerin dava basını hakkındaki görüşleri"dir.

Gazetelerin ve TAK'ın kuruluş amaçları araştırılırken, yazılı kaynaklarda bulamadığımız bir takım bilgileri sözlü tarih tekniğini kullanarak yaptığımız röportajlarda elde etmiş bulunuyoruz. Yazılı kaynaklarda 1950 ile 1974 yılları arasında yayınlanmış gazetelerin yayın politikalarının, Kıbrıs Rum basınına karşı bir yayın politikası olduğu belirtiliyor. Bu bilgiyi sözlü olarak o dönemde gazetecilik yapmış olan kişiler de teyit ediyor. Mülakatların sonucuna göre, o günkü koşullarda hükümet tarafından gazeteciler üzerinde baskı oluşturulduğu ifade edildi. Gazetecilerden beklenen, hükümetin politikasına destek vererek, halkın moralini yükseltmekti. Bunun temel sebebi ise, Kıbrıslı Rum basınına karşı daha güçlü bir pozisyon elde etme çabasıydı.

Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında 1950'lerde silahlı çatışmaların başlaması ile birlikte Kıbrıs Türk basını da bu çatışmalarda taraf olarak halk arasında birlik ve dayanışmanın oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Bazı gazeteciler Kıbrıs Türk basınının mücadele mücadele/basını¹⁰ olduğunu kabul etmezken, bazıları bu anlayışın önemine dikkat çekti. Gazetecilerden bir kısmı bu rolün önemini vurgularken, bazıları da bu tarzda bir gazeteciliği kabul etmemişlerdir.

Notlar

- ¹ Bozkurt Gazetesi'nin (1951) sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Sadi Toğan ile 2006 yılında yaptığımız röportajdan sonra Sadi Toğan 2007 yılında yaşamını yitirmiştir. Bizleri kırmayarak hasta yatağından kalkarak bu çalışmaya destek verdiği için kendisine bir kez daha teşekkür ederiz. Ruhuna şad olsun.
- ² “Tarihin sosyal anlamının radikal değişmesi anlamını sağlıyor” Paul Thompson (1978).
- ³ Gazeteci Cemalettin Ünlü, 1981 yılında “Kıbrıs'ta Basın Olayı” isimli çalışması ile Kıbrıs Türk basınına ışık tutarak bu alandaki önemli bir boşluğu gidermiştir.
- ⁴ Akay Cemal, uzun yıllar yürüttüğü Halkın Sesi Yazı İşleri Müdürlüğü'nden 2007 yılında ayrılarak, Kıbrıs Gazetesi'ne geçti.
- ⁵ Rauf R. Denктаş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurucu cumhurbaşkanıdır.
- ⁶ Osman Örek, Ulusal Birlik Partisi'nin 1978 ve 1979 yılları arasında başkanlığını yapmış olan birisidir. Örek ayrıca, 1978 yılında kurulan hükümette başbakan olarak görev yaptı.
- ⁷ Nejat Konuk, Ulusal Birlik Partisi'nin 1976 ve 1978 yılları arasında başkanlığını yapmış olan birisidir. Konuk, 1976-1978 yılında kurulan hükümette başbakan olarak görev yaptı.
- ⁸ Vedat Çelik, Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanından sonra Dışişleri ile görevli Devlet Bakanlığı'na getirildi. 1976 seçimlerinde Girne Bölgesi'nden UBP adayı olarak milletvekili seçimini kazandı.
- ⁹ Erol Kâzım Ancaç, 5 Temmuz 1970 seçimlerinde Lefkoşa bölgesinden Temsilciler Meclisi Türk Üyeliği'ne seçilen Erol Kazım; Dr. Fazıl Küçük (1970) ve Rauf R. Denктаş (1973) başkanlıklarındaki Yürütme Kurulları'nda Bayındırlık ve Ulaştırma İşleri Üyesi olarak görev aldı.
- ¹⁰ “Mücadele/dava basını” gazetecilere şu anlamda sorulmuştur: “hükümet politikasını destekleme ve halka moral vermek”.

Kaynaklar

- Azgın B. (1998). *The Turkish Cypriot Mass Media, Handbook on South Eastern Europe Volume VIII: CYPRUS*, Klaus-Detlev Grothusen, Winfried Steffani, and Peter Zervakis (Eds.), Germany: Vandenhoeck and Ruprecht, p. 641-648.
- Klemmer, S. (2002). *Group for User Interface Research Computer Science Division*, UC Berkeley.
- Shopes, L. (2002). *Making Sense of Oral History*, available at: <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/>.
- Taylor, E. (2003). *Conducting Oral Histories. A Mere Introduction*. California State University.
- Thompson, P. (2000). *The Voice of The Past* (Third Edition). Oxford University Press, New York.
- Thomson, A. (1998). Fifty years on: An international perspective on oral history, *The Journal of American History*, p.581-595.
- Ünlü, C. (1981). *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981) [News Events in Cyprus]*, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Women in Turkish Cypriot Journalism: The Case of Perihan Aziz

Özlem KAVAZ*

1. Introduction

In our lives, we realize that in some professions gender discrimination is very high. For instance, although there is no such requirement, nurses are mostly female, while engineers and plane pilots are mostly male. Sometimes socially constructed gender roles create job tabulations and this situation mostly alienates women from many professions. However, it must be accepted that in last decades this rigid gender discriminations have started to be demolished. Especially after the feminist movement of 60s, women have started to take active role in many professions. When we look at the position of women journalists in the world, we can see that there has been a male domination in journalism profession and this situation was very rigid until 1960s. As in other professions, after 60s, the number of women journalists started to increase in many countries (Aybay, 2006). For example, in the USA, the percentage of women journalists was 20% in 1920, then it became 33% in 1992, and it was still around 33% in 2002 (Delano, 2003). In England and Sweden these percentages were higher. In England, during 1990s, the percentage of women journalist was approximately 40%, and in Sweden the percentage of women journalists became 47% in 2000 (Delano, 2003). In Turkey, in last decades the percentages of women journalists have increased and come around 30% (Mater, 2005).

When we look at the Turkish Cypriot Media the percentages of women journalists are around 37% (Aybay, 2006, p. 5). However; since there are few studies about the Turkish Cypriot women journalists it is really difficult to make comparison between the numbers of women journalists in the past and today. Nevertheless, we can observe that year to year the numbers of women journalists in media are increasing.

Actually, in the literature of Turkish Cypriot Journalism there are some studies that are portraying the recent position of women journalists in terms of their managerial positions, income and education levels, etc.; however, the historical experiences of women journalists such as their adaptation process¹, as well as their contributions to the journalism profession remain virtually unexamined. Thus, this paper aims to provide insights about these crucial points by focusing one of the most important women journalists, Perihan Aziz, who has contributed to the Turkish Cypriot Journalism through her career in journalism profession. Moreover, this study will be a prelude of broader social study that documents

* Faculty of Communications and Media Studies, Eastern Mediterranean University, Famagusta

women journalists' historical experiences and also sheds light to their roles, expectations, opportunities and obstacles in Turkish Cypriot journalism.

In this study oral history is used as a method. "Oral history records the living memories and feelings of all kinds of people, many otherwise hidden from history, and creates a more vivid picture of our past" (Oral History Society).² As it can be understood from this definition, 'oral history' is a method, which can be used to collect information about the past, from witnesses and participants of that past. Usually, 'oral history' collects information about events, people, decisions, and process, which are not available in written records.

2. The Position of Women the Patriarchal Social System

To be able to understand in what situations women have been working in journalism, it is important to understand the social system that shapes the general environment for women.

2.1 Constructed gender roles and discriminations towards 'women' in society

In a social system that gender relations are highly concerned and patriarchal relations are dominant, women are exposed to discriminations that cause gender inequality. These gender discriminations against women are usually assumed as 'natural' characteristics of females and also put women into inferior positions. Kafiris (2005) suggests that gender inequality between women and men means that women living in different countries tend to be characterized by:

- less access to and control of resources (such as economic, social, cultural and capital, education, reproductive / and other health services);³
- heavier, multiple burdens (care of household, children, spouse, the elderly, work outside the home, and more), higher rate of abuse, intimidation, sexual harassment and violence;
- less power to determine and express sexuality;
- lower wages, often for the same amount and quality of work;
- fewer opportunities for equal career development;
- less participation in decision-making process in the private and public spheres⁴ (Kafiris, 2005, p. 6).

The listed factors, which are outcome of the specific forms of gender discriminations towards women, may possibly be intensified with the other discriminations based on race, class, ethnicity and geographical location, etc. On the other hand, before mentioning the main factors behind these gender discriminations, it is crucial to understand the concept of 'gender' and its construction in a social system.

The concept of gender, as we use today, gained importance during the late 1960s and early 1970s (Pilcher and Whelehan, 2005, p. 56). The term 'gender'

has started to be used especially to draw the line between biological sex differences and the way these are used to inform behaviours that are assigned either as ‘masculine’ or ‘feminine’. In other words, while the ‘sex’ has started to be described as biological structures, hormones and physical characteristics that determine femaleness and maleness; ‘gender’ has started to be defined as hierarchical power relations that are socially constructed⁵. Simon de Beauvoir is one of the most important names that mentioned about the distinction between the terms ‘sex’ and ‘gender’. In *The Second Sex* she had explored this distinction as follows:

One is not born, but rather becomes, a woman. No biological, psychological, or economic fate determines the figure that the human female presents in society; it is civilization as a whole that produces this creature, intermediate between male and eunuch, which is described as feminine. Only the intervention of someone else can establish an individual as an *Other* (1963, p. 9).

De Beauvoir’s statement makes it clear that gender differences are constructed by (and in a) society and also set in hierarchical oppositions, where the masculine principle is always favoured ‘norm’ and feminine one positioned as ‘other’. The concept of ‘other’ here describes women’s status in patriarchal cultures. A woman is defined and differentiated with reference to man and not her reference to her; she is inessential as opposed to essential (Pilcher and Whelehan, 2005). The mechanism that works to make gender differentiation function as a type of domination and in such environment, “female” is synonym for “inferior”, “female” behaviour is “weak” behaviour, “female” activities have less value than male activities (Krais, 1993, p. 156).

The notion of gender as constructed has been embraced by many other social scientists, thinkers and feminists. For example, social theorist Pierre Bourdieu is one of them who defined ‘gender’ as a social construction and social relation by emphasizing the symbolic order of the world⁶. On the other hand, West and Zimmerman wrote an essay (1987) that gave important drive to the debate on the social construction of gender. With this essay they drew attention to the active process of production of gender differences and they also showed that gender is at work in all interactions. Besides, Cockburn (1999, p. 2) also suggests that traditional perceptions of women and men, and of the relation between them, are everywhere inevitably ‘gendered’ perceptions. These examples may be increased, but as it is mentioned before, the central insight of construction theory is that “men and women are ‘different’ because they thought to be different”. They are engaged in ‘gendered’ social processes that produce and reproduce distinctions between women and men. (These distinctions are often represented as natural, rooted in biology and confirmed in history.)

Actually, the process of creating gendered human beings starts at birth. For instance, blue blankets, rooms and clothes are always prepared for boys and pink blankets, rooms and clothes are prepared for girls before they are born.

Moreover, although there is no concrete reason for this, it is always thought that girls are more likely to play with dolls and help their mothers in the kitchen, house cleaning, etc.; while boys are thought more likely to play with trucks, cars, guns, and puzzles that encourage them to be more active and entrepreneur. As boys and girls are growing up, they keep learning what is expected from them, and thus, day by day, they get involved in traditional gender roles⁷. After adopting traditional gender roles, both males and females tend to believe that “women are naturally better than men at cleaning, cooking, shopping, looking after children and elderly, and men are naturally more interested in public affairs, politics, economy, and some house works that are based on physical power”. It is in that context that sexual division of labour is provided and shown as ‘natural’. That is why the division of labour has been considered a key variable in analysis of women subordination. For example, Levi-Strauss (1969)⁸ argued that “the subordination of women by men is the basis on which early civilization was formed and that the sexual division of labour has maintained a reciprocal state of dependency between the sexes”.

The issue of division of labour is important because power dimensions based on allocation of labour have crucial role in producing traditional norms related to gender-based behaviour and sex role ideology. For a long time, the sexual division of labour alienated women from labour market (paid work) and replace them in domestic labour (unpaid work), which was defined as ‘unproductive’ work by neglecting women’s considerable economic contribution to the non-monetized sectors (Mazumdur and Sharma, 1990, p. 186). However, as Kimmel (2004, p. 55) points out, since the sex-based division of labour is not biologically inevitable, it has changed and probably will continue to change in the future - parallel to the changes in the societies. Especially in recent decades, in many countries and cultures, biological bases for specific social tasks that are assigned to men and women have started to be eroded. One of the most important results of this can be seen at women’s entrance or inclusion in private sphere. So women have started to get involved into the institutions of public sphere - especially into the employment sector. This development has challenged the centuries old perception of sexual division of labour between men as breadwinners and women as homemakers. Thus, as women move into employment sector, they have started to face different obstacles. For example, sex stereotyping, which causes job segregation between men and women, is only one of them. Especially in the first years that women joined the employment sector they “went into the women’s jobs” that were not only badly paid but they were thought to meet the specific abilities of women: dexterity, linguistic fluency, sociability, flexibility, quickness, accuracy, etc. (Krais, 1993, p. 165). In that respect, women were led into the stereotyped gender-specific occupations like secretary, cleaning stuff, nurse, tailor, etc. For a long time, there were no or very few women police officer, machinist, taxi driver, doctor, scientist, journalist, etc. in the employment

sector. Walby (1992) mentions that one of the most important reasons behind this job segregation is the patriarchal structure within the employment sector.

Women are segregated from men because of forms of patriarchal closure in the labour market and have been concentrated in the sectors of the economy which are least affected by the recession. That is, women's positions in the labour market are crucially determined by patriarchal structures within employment (Walby, 1992, p. 43)⁹.

In a time process, as women challenged the patriarchal structures, they gained chance to take place nearly in all occupations. However, although women have accessed into the labour market, they continue to experience different inequalities. For example, as I mentioned before, lots of women get lower wages, often for the same amount and quality of work; get fewer opportunities for equal career development; have less opportunity to reach top managements, etc.

As it is argued by Walby, when the reasons behind the unequal conditions for women in social life are investigated, it can be revealed that one of the most important reasons is "patriarchy" and "patriarchal system". So, it is important to mention about the patriarchy in a detail.

2.2 Patriarchy in a social system

Etymologically the word "patriarchy" comes from two Greek words, *Patēr* (πατήρ) *father* and *archē* (αρχή) *rule*: the rule of the father (Mounce, 1994, p. 209). Patriarchy in its wider definition can be described as "a hierarchical social system and way of thinking that endorses male supremacy" (Arat, 1989, p. 117). Obviously, patriarchy as a concept is much related with the gender inequality which means unequal and unbalanced relationship that all the time works for the profit of men. Because of this reason, since the early twentieth century, feminist studies have been working around patriarchy and reasons behind the patriarchal systems¹⁰. For instance, Walby, who is one of the most important names that has been working on patriarchy, call attention to the importance of patriarchy in gender studies by arguing that "... patriarchy is indispensable for an analysis of gender inequality..." (1997, p. 1). Walby (1990) also attracts attention to the point that, patriarchy exists at any given time and the exploitation of women has always been sustained. In different time periods and in different locations, some patriarchal structures or forms have lost their importance, but the exploitation and subordination of women has never ended. To explain this point in a broader sense, Walby (1990) points to the changes in Britain. She argues that in Britain during the twentieth century, patriarchy changed from the 'private' form to the 'public' form (1990, p. 24). Private patriarchy is based on the family and household sphere - that women have limited participation in public life. On the other hand, in public patriarchy women are not excluded from public life but face inequality and discrimination within it (e.g. in work). Walby (1992, p. 36) suggests that "in the private form the dominant mode of expropriation is

individual, by husband or father; in the public it is collective, by men. In the private form the strategy is exclusionary; in the public it is segregationist.”

It is clear that there has been a historical shift from private patriarchy to public patriarchy, and this can be observed in many other countries and societies- not only in Britain. However, it is important to indicate that the shift has occurred only in the form of the patriarchy, and it is not related to the degrees of patriarchy. For instance, today more women take place in public sphere and they have more rights (like voting right, education right, work in paid labour, etc.) and this may be associated with greater freedom. However, at the same time it may not indicate any freedom, because women have started to work longer hours in a day (both inside and outside the home).

2.3 “Being a Woman Journalist” in a Patriarchal Social System

Without doubt, if one wants to list the obstacles and difficulties for a woman in her professional carrier life, s/he may list many factors like discrepancy in earnings, management positions, sexual harassments, etc. Professional women journalists also face the same obstacles. Thus, journalist women’s earning levels usually seem the same with their male colleagues; however, when working hours are considered, it may be seen that women work longer hours for the same amount of money. Also, there are very few women in management positions in the media. These problems are seen in many countries, even in so-called ‘developed’ countries, as well.

For example, Delano (2003) mentions discrepancy in earnings of women journalists in Britain, as follows:

[...] although equal pay legislation had been in force in the UK for nearly twenty years, women journalists’ complaints of systematic departure from the principle were fully justified. Even when factors such as age, experience and length of employment were applied to data, women journalists overall earned approximately 17 per cent less than their male equivalents (Delano, 2003, p. 281).

Although women journalists earn less money than men journalists, statistics show that especially the young women journalists (mostly who are single and have no child) work longer than their men colleagues (Delano, 2003, p. 281).

Motherhood and family responsibilities are also shown as obstacle to women journalists’ advancement in their profession (van Zoonen, 1994, p. 53). Most of the time, women journalists, who are married and have children, may face social and personal obstacles like conflicting family and career demands, lack of support for child care facilities, and lack of self-esteem, etc. That is why, today more women journalists intend to quit their carrier or to be ‘freelance’, compared to their male colleagues (Delano, 2003, p. 284).

In spite of the increasing numbers of women entering the industry, very few of them achieve senior positions in their particular area of work (Ross, 2001, p.

531) General male domination in journalism profession isolates women journalists from the executive positions. The interesting point is that most women, who achieve managerial positions in the media, work in magazine, culture, life, family, women's or children's sectors - socially constructed female areas (Mater, 2005). However, it is very difficult to see women as leaders of opinion in politics, economics and work life.

3. Research Study on “Women in Turkish Cypriot Journalism: The Case of Perihan Aziz”

3.1 Method of the Study

Oral history interviews provide deep and distinctive information about people, societies, countries, relationships, the past events, etc., that are not available in written records. In this study, oral history method is used to learn about the women in Turkish Cypriot Journalism in detail and the interview is done with the one of the most important women journalists Perihan Aziz.

During the interview Perihan Aziz and her life story, as well as her experiential knowledge was the central point. The interview was designed fairly in an unstructured way; however, some basic questions were used to guide the interview. These questions are listed as follows:

1-Why and how did she prefer to be a journalist?

2-Did she face any challenges in the adaptation process to the profession? If the answer is 'yes', what were these challenges and how did she deal with those challenge(s)?

3-What may have changed for women journalists in the last decades in terms of their roles, expectations, and opportunities?

Besides these questions, to be able to understand the general environment for women journalists, the factor of patriarchy and patriarchal relations in Turkish Cypriot society were interrogated as well.

3.2 Analysis of the Oral History Interview

Perihan Aziz: Assistant Director of the Turkish News Agency (TAK). (Interview date 7 April 2006, in Turkish News Agency, Nicosia)

She was born in Lefke on 19 February, 1952. She graduated from Political Sciences Faculty, Press and Broadcasting School of Ankara University. She has been working in Turkish Agency of Cyprus since 1975.

The educational background of Perihan Aziz reveals that she has started to struggle with patriarchy when she was a little child. She explains her experiences as follows:

“In 1964 political situation of Cyprus was very complicated. There was a conflict in society and at this time I graduated from primary school. Since there was a conflict in society, my father wanted me to end my educational life. He told to me ‘I can't let you go to

school in that situation, but don't worry, you are a girl and that much education is enough for a girl".

Perihan Aziz underlines that she never thought to leave the school. She struggled to continue her education and thus she persuaded her father to go to the secondary school. Perihan Aziz also mentions that her grandmother was the person who helped her in that struggle process. Then, at the beginning of the semester she had a big accident and then she had a brain operation. Again her family started to insist ending her school life. But she did not leave the school and she continued and graduated from the high school in 1970. However, when she decided to go to university, she faced the same obstacle. She describes her struggle as follows:

"Since there was a war; my father did not want to allow me to go to a university in Turkey. He was repeating the same thing: 'You are a girl and that much education is enough for you'. But again I talked with my mother and I tried to persuade her. At that time, I aimed to be a nurse and this idea was enough to persuade my mother. 'Being a nurse was a great job for a woman'. She helped me and I applied to university exam clandestinely."

From her words above we can understand how the job discrimination was powerful at that time. With an aim to be a nurse she went to Turkey (where there was a special quota for Turkish Cypriot students) and entered the university exam in Ankara. However, she could not get enough grades for it. Then, she did not want to turn back. Meanwhile, she heard about press and broadcasting school. She says: "When I heard about press and broadcasting school, I thought that if I finish that department I could find job opportunities in radio stations and Haftasonu magazine". In other words, she chose Press and Broadcasting School only for being able to find a job in Cyprus."

As Walby (1992, p. 43) mentions, women's position in the labour market are crucially determined by patriarchal structures and we can see this situation clearly in Perihan Aziz's case. Aziz claims that when she told her father that she wants to get education in press and broadcasting department, her father did not talk to her for several months. (She directly faced the private form of the patriarchy.) Besides, the gender discriminations were very rigid for some professions during 70s, and journalism was mostly classified as men's job. Women could work in press sector as a secretary, cleaning stuff or worker in publishing department. However, seeing women who practice professional journalism was virtually impossible. (There was a sex stereotyping.) This situation was not different in Turkish Cypriot journalism as well. (There were only some exceptions like Mahide Ergün, Sevgi Mithat Yalman.) In other words, although women struggle against private patriarchy, they could not escape from public form of segregationist patriarchy. There were no opportunities for equal

career development for men and women. Perihan Aziz describes the discrimination in employment sector in late 70s as well. She says:

“When I turned back to Cyprus in 1975, I applied to the Radio Bayrak, which was an important radio station for Turkish Cypriots. Although I told the director that I have graduated from press and broadcasting department of Ankara University, he never took my diploma into consideration. He was just asking me if I could type fast. He was only looking for a typewriter who can fluently speak English, and they never asked me if I could write news or prepare a radio program. Then, since I could not type fast they did not accept me. After that, I applied to other newspapers like *Halkin Sesi*, *Bozkurt*, etc., but every time I got the answer ‘No’. They never wanted to employ ‘women’ journalists, even the ones who graduated from the university.”

Aziz’s experiences describe how fixed gender roles were dominant in workplaces and this situation seems typical for the time and place. However, inspite of these obstacles, Aziz accomplished to find a position in journalism profession. Perihan Aziz describes how she started to work in Turkish News Agency as follows:

“Since I could not find a job, I turned back to my village and after a while, I heard a radio announcement about a vacancy in Turkish News Agency. The agency was looking for a news reporter graduated from university. With my girl friend (Umrul Akpinar) we applied for news reporter position. The director of the Turkish News Agency (TAK), Sait Arif Terzioglu, was very prejudiced about women. From the beginning he was articulating that he could not work with any woman and also he insisted on the idea that a woman can not be a real journalist”. I had sworn to *work like a man* and when the director asked if I could work at night I said yes. Then, we took the exam, but we were aware that being a woman was a disadvantage for this job. Although we passed the exam the director was unwilling to work with us. The director accepted us but he gave us two weeks as a testing period. If we could prove that we can work like men, we could continue.”

From her explanations we can understand how patriarchy defines and differentiates the women as “other” in a social system. In this case women are defined as inessential that opposed to essential, and the reference is men.

The other important obligation to them was staying in Nicosia. This was another factor to challenge with patriarchal structure in Cyprus. Aziz describes this situation as follows:

“During that time when a woman hired a house to live alone (apart from her family) it could be a big event. However, since we *have*

to prove ourselves as journalists we were taking night works and this necessitated to stay in Nicosia. Many times I accepted difficult duties, even the ones that my male colleagues had rejected. Many times I turned back to house in the early morning times. It was strange that although my family never questioned my position as journalist, society questioned a lot. Since I was turning back home at late times, my neighbours started to make gossips.”

When we compare this explanation with today's conditions we understand that Perihan Aziz and her women colleagues started to prepare the infrastructure of big transformation in Turkish Cypriot society. In previous decades society was giving hard reaction to the women who were working at nights. In the course of time, patriarchal society started to accept women as journalists. Although they succeed to overcome these problems, some other obstacles started to appear in front of women journalists. Unequal salary was only one of them. Perihan Aziz told us that when she started this job there was no difference between the salaries of men and women in the first glance, but since they were all taking the extra (unpaid) works to improve themselves, the unbalances in salaries occurred. In other words, while they were struggling to improve themselves, Aziz and her woman colleagues were exploited by the patriarchal structure.

Gendered and patriarchal nature of journalism has been presenting challenges and influencing women's position in the profession. In many ways, women struggle with oppressions by taking active or passive roles. Kandiyoti (1988, p. 274) utilizes the term “patriarchal bargain” to explain how women strategize and use various coping mechanisms when faced with oppression in any society. Kandiyoti explains that different forms of patriarchy present women with distinct “rules of the game” and call for women to use various strategies to “maximize security and optimize life options” (Kandiyoti, 1988, p. 274). In the case of Perihan Aziz, we can see that in order to find a position in to the journalism profession several times she had bargained with the patriarchal structure. Sometimes she bargained with her father (in a private sphere) to continue her education, sometimes she bargained with her employer (in public sphere) to get place into the profession, but always she came face to face with the patriarchy. Women “bargain with patriarchy” by using various coping mechanisms to deal with the gendered structure of journalism, but their efforts may result variously. Some of them may resist until the end, while some other end their carrier in journalism. For example, as I mentioned before, motherhood and family responsibilities can also become obstacle for married women journalists. Because of the conflicting family and career demands women journalists may quit their carrier. Perihan Aziz gives us an example of her best friend Umral Akpınar. She says that “being a journalist, wife, and mother has become too heavy for Umral and she preferred to get her retirement from 10 years”. Aziz claims that she devoted herself to her job and that is why she could not get

married. Perihan Aziz still works in Turkish News Agency, and in 1999 she became assistant director of this agency. She underlines that she sees today's women journalists luckier, because she believes that "today the society understood the fact that there is no woman or man journalist and there are 'journalists' who are aware of the responsibilities of the professionalism".

Conclusion

In conclusion, it is obvious that by the end of 1980s, more professional women journalists started to make their voice heard in the Turkish Cypriot Journalism. For example, in 28 May 2005, Yeniduzen Newspaper clarified that there are 190 women journalists who have 'yellow press cards'. Moreover, recent studies also revealed that most of the women journalists in Turkish Cypriot media are young: %45.3 of women are between the ages 18-25 and % 26.4 of them are between the ages 26-30 (Bailie, 2006. p. 4). These ratios show us that in recent years, more women journalists have involved in the journalism profession. The increase in the number of woman journalists may be related with the increased numbers of universities and educated women; but it is obvious that the pionier women journalists like Perihan Aziz opened the way of new journalists. At least they have improved that journalism is not a men's job and it was the patriarchy and patriarchal structures that have created this job segregation.

Additionally, in this study Perihan Aziz's experiences revealed that, compared to previous decades, today women have more opportunities for career development as their men colleagues. However, when we consider that women journalists in Northern Cyprus are mostly single (66%) and also childless, while most of the men journalists are married and 93% of them also have children (Bailie, 2006, p. 4), we can come to a result that multiple burdens in marriage (like care of household, children, elderly etc.) still affect the direction of women's career. Women mostly face difficulties in providing balance between their career and family responsibilities. Thus, many times they either quit their career in journalism or they reject the marriage as Perihan Aziz did.

Notes

¹ For a long time period patriarchal social system has defined journalism as a men's job and that is why the adaptation process of women journalists to the profession is an important process.

² Oral History Society homepage: www.oralhistory.org.uk/

³ See also Pierre, B. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Richard Nice trns. Cambridge: Harvard University Press.

⁴ Statistics on gender inequality can be found on the United Nations web at: <http://unstat.un.org/unsd/demographics/products/indwm/indwm2.htm>

⁵ Recent writings on sex and gender polarization suggest that meanings attached to sex differences are themselves socially constructed and changeable, in which people understand them and attach different consequences to these biological ‘facts’ within their own cultural historical contexts (Pilcher and Whelehan, 2004, p. 57).

⁶ See: Kraus, (2000). The Gender Relationship in Bourdieu’s Sociology, *Substance*, 93, pp. 53-67.

⁷ Cynthia Cockburn (1999, p. 2) emphasizes that through varied inflections from one culture to another, sex roles and responsibilities are accepted, even idealized as contrasted and complementary.

⁸ Sited in the article of Mazumdur and Sharma, 1990, p. 185.

⁹ Depending on the Walby’s argument, it is possible to say that there were not many women in the journalism profession, because patriarchal structure has defined journalism as men’s job.

¹⁰ Patriarchy, especially, has been the central subject for radical feminism, Marxist feminism and dual system theory (Pilcher and Whelehan, 2004, p. 93).

References

- Arat, Y. (1989). *The patriarchal paradox. Women politicians in Turkey*. London, UK.: McGraw-Hill.
- Aybay, Y. (2006). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Kadın Gazetecilerin Konumu. *Küresel İletişim Dergisi*, sayı 1, pp. 1-24. Available also at: http://globalmedia-tr.emu.edu.tr/bahar2006/Lisansustu_Calismalari/index.htm
- Bailie, I. (2006). Kıbrıslı Türk Kadın Gazeteci Profili. *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı 1, pp. 1-14. Available also at: http://globalmedia-tr.emu.edu.tr/bahar2006/Lisansustu_Calismalari/index.htm
- Cockburn, C. (1999). *Gender, armed conflict and political violence*. Background paper. The World Bank. Washington D.C., June. Pp. 1-26.
- De Beauvoir, S. (1963). *The second sex* (translated by Parshley, M. H.). England: Jonathan Cape Ltd.
- Delano, A. (2003). Women journalists: What’s the difference?. *Journalism Studies*, Vol. 4 (2), pp. 273-286.
- Mater, N. (2005). *Women’s journalism*. Unpublished seminar paper. Retrieved from the World Wide Web: http://bianet.org/2005/12/01_eng/news68033.htm
- Mazumdur, V. and Sharma, K. (1990). Sexual division of labour and the subordination of women: A reappraisal from India. In Tinker, I. (1990). *Persistent inequalities*. New York, USA: Oxford University Press.
- Mounce, D. W. (1994). *The morphology of biblical Greek*. Grand Rapids: Zondervan.
- Pilcher, J. and Whelehan, I. (2004). *50 key concepts in gender studies*. UK. and USA: Sage Publications
- Ross, K. (2001). Women at work: Journalism as en-gendered practice. *Journalism Studies*. Vol. 2 (4), pp. 531-544.
- Kafiris, K. (2005). *Gender and the media: A wake-up call*. In the Gender and the Media Handbook, pp. 6-12. Mediterranean Institute of Gender Studies, Nicosia, Cyprus.
- Kafiris, K. (2005). *Gender and the media in Cyprus: The Greek Cypriot*. In the Gender and the Media Handbook, pp. 45-57. Mediterranean Institute of Gender Studies, Nicosia, Cyprus.

- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, Vol.2 (3), pp. 274-290.
- Krais, B. (1993). Gender symbolic violence: Female oppression in the light of Pierre Bourdieu's theory of social practice. In Calburn, C., Lipuma, E. and Postone, M. (Eds.) (1993). *Bourdieu: Critical Perspectives*, pp. 156-177. UK: Polity Press.
- Kimmel, M.S. (2004). *The gendered society* (Second ed.). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Walby, S. (1997). *Theorizing the patriarchy*. UK and USA: Blackwell Publishers Inc.
- Walby, S. (1992). Post-post-modernism? Theorising social complexity. In Barret, M. and Phillips, A. (1992). *Destablizing theory*. UK.: Polity Press.
- Walby, S. (1990). *Theorizing the patriarchy*. UK and USA: Blackwell Publishers Inc.
- West, C. and Zimmerman, H. D. (1987). Doing gender. *Gender and society*, Vol.1 (2), pp. 125-151.
- Van Zoonen, L. (1994). *Feminist media studies*. London: Sage.

Siyasal Tarihin Tetiklediği Göçlerin Kültürel Sentezi: Kıbrıs

Ertuğrul AYDIN*

Genelde Akdeniz'in insan yerleşmeleri bugünkü profilini tarih içinde üç bin yıllık bir süreye yayılan ve üç büyük dalgaya ayrılan göçler dizisi oluşturur. Bu üç bin yıl boyunca, Akdeniz'in tarihini ve kültürünü oluşturan temel öge göçlerdir. Ancak, bu göçler, günümüzde bölgenin bütünlüğünü hem genel düzeyde hem de Kıbrıs yerelinde sorgular hale getirmiş ve daha yakından araştırılması ve analiz edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Siyasal tarihin tetiklediği göçlerin süreç içinde oluşturduğu kaynaşmalar, başkalaşımalar, sentezler ve çatışmaların, sosyolojik olarak farklı bir kültür yapısını/dengelerini/kırılma noktalarını ortaya çıkarması kaçınılmazdır. Göç dalgalarıyla gelen bu farklılaşmanın, siyasal perspektiflerin analitik yaklaşımından soyutlanış bir biçimde, kültür sosyolojisi bakımından incelenmesi ve çıkan sonuçların değerlendirilmesi bu araştırmanın temel konusunu teşkil edecektir.

Bu araştırmayı gerçekleştirirken, “göç”e neden teşkil eden temel siyasal olaylar, sadece kronolojik bakış açısından araştırmanın konusu olacaktır. Bu araştırma doğrultusunda, Kıbrıs'ta ilk insan yerleşmelerinin izini sürerek; modern çağa kadar uzanan olayları, “toplumsal kültür yapısı” üzerine etkilerini eklemlenerek işlemesi, yeni bir bakış yöntemi getirecektir. İlk elden kronolojik olarak siyasal olaylar zincirine baktığımızda, yaşanan sürecin “toplumsal kültür yapısı” bakımından dinamik değişimi açığa çıkaracağı söylenebilir. Ancak bunun yukarıda anılan kültür sosyolojisi parametreleri doğrultusunda yapılması büyük önem taşımaktadır.

Yapılan arkeolojik araştırmalar, Kıbrıs adasının prehistorik çağlardan beri yerleşimlere sahne olduğunu göstermektedir. Adadaki ilk insan izlerine, Lefkoşa-Limasol yolu üzerinde Şirokeitya'da (Chirokitia) ve Yeşilırmak civarında rastlanmıştır. Kazı araştırmaları, Kıbrıs'ın ilk otokton halkının Asya'dan geldiğini ve ilk medeniyeti de onların getirdiğini ortaya koymaktadır.

İlk tarih bilgileri, Yunan-Latin kaynaklarının efsaneleri dışında, göçebe hareketlerinin arkasındaki tarihî ve coğrafi gerçeği ararlar.¹

Kıbrıs'ta, Osmanlılardan önce, birer “yabancı koloni aristokrati” sayılan Ortodoks nüfus içinde imparatorluk muhafızları, köylü senyörleri, plantasyon sahipleri ve tüccarlar yerleşir. 1479 öncesinde Ceneviz hâkimiyetinde olan Kıbrıs, iki rakip kent olan Venedik ve Ceneviz arasında paylaşılamayan adalardan biridir. 1479'da Venedik hâkimiyetine geçen Kıbrıs, her iki kente mensup olan plantasyon (işletme) sahiplerini birbirine yaklaştırır.

* Yrd. Doç. Dr., Türkçe Eğitimi Bölümü, Eğitim Fakültesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa

Türkler, Anadolu'nun fethinden sonra Kıbrıs'la ilgilenmeye başlar. II. Kılıçarslan zamanında Anadolu şehirleriyle Kıbrıs arasında sıkı bir ticarî bağ oluşur. Doğu-batı ticaret yollarının Kıbrıs üzerinde düğümlenmesi, Abbasi-Bizans mücadelesi esnasında bozulan ticarî hayatın yeniden canlanmasını sağlar. Osmanlılar, Kıbrıs'la 1488'den itibaren yoğun olarak ilgilenirler. Adanın fethinden sonra (1571) Kıbrıs beylerbeyliği kurulur ve muhafaza için üç-dört bin asker yerleştirilir.

1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Kıbrıs, 1918'de devletin parçalanmasıyla, Balkanlar ve Ege denizi çevresinde modern çağın ilk büyük insan göçlerinin yaşanmasına yol açar. İnsanların kitleler halinde sürülmeleri ve Yunanistan ile Yugoslavya'daki Türklerin çıkarılmaları, Perslerden bu yana yabancı egemenliğine karşı varlıklarını sürdüren Yunan topluluklarının Anadolu kıyılarından sökülüp atılması, denizle fazla barışık olmayan Türk topluluklarının yerleşmesiyle adada yeni bir hareketlilik başlar.

Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı idaresi altına girmesiyle yerleşime açılır. Osmanlılar, yerleşim (iskân) metodunu askerî ve siyasî amaçlarla uygulamışlardır. Bu çerçevede, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden, Alaiye, Bozok, Darende, İçel, Karaman, Kayseri, Konya, Manavgat, Niğde, Teke ve Zülkadiriye'deki her 10 haneden 1 hane olmak üzere toplam 5720 hane Kıbrıs'a yolların. Bunlar, adaya, Anadolu'daki yerleşim yerleri göz önünde tutularak yerleştirilir.

XVII ve XVIII. yüzyıllarda, Kıbrıs'a emirleri dinlemeyen ve yerleşik ahaliye zarar veren aşiretler sürgün olarak gönderilir. 1571-1878 yılları arasında kesintisiz 307 yıl Osmanlı egemenliği altında kalan Kıbrıs nüfusunda, deprem, kıtlık ve korsan baskınları yüzünden zaman zaman zaman düşüşler görülür. 1831 nüfus sayımında Kıbrıs, 14.983 Müslüman, 29.223 Gayr-ı Müslim erkek nüfusa sahiptir. Ancak, bu sayı, 4 Haziran 1878'deki "Kıbrıs Sözleşmesi"nden sonra 1914'e kadar geçen 36 yıllık süre içinde Türkler aleyhine, Rumlar lehine değişir. Kıbrıs Türkleri, 1923'ten sonra, Türkiye'ye göç etmeye başlarlar.

Ana hatlarıyla sıraladığımız tarihsel olayların getirdiği/zorunlu kıldığı bu göç dalgalarının "toplumsal kültür yapısı"na olan etkileri, bugün, Kıbrıs lokasyonunda Akdeniz'in diğer adalarında olduğu gibi önemli bir yere sahiptir.

Bugün Akdeniz çevresinde yaşayan halkların çoğunluğu dışarıdan gelmiştir. Buraya gelen göçebe topluluklar, toprakların verimsiz ve dağlık olmasına rağmen toprağa bağlı yerleşik topluluklar haline gelirler. Bölgeye Grekler atı, Araplar hecin devesini, Türkler ise deveyi getirirler.

İspanya'dan Yugoslavya'ya, İtalya'nın orta kesiminden Cezayir'e, Fas ve Ortadoğu'ya kadar uzayıp giden Akdeniz kıyılarında kültür alanlarının çeşitliliğini ele aldığımızda, aileye, evlilik kuralları ve akrabalık ilişkilerine hüviyetini veren yapı ve biçimlerin ne kadar farklı oldukları görülür. Ancak, bu farklılığa karşın, bazı ortak unsurlar da ortaya çıkar. Yerleşen bazı kültür özellikleri, değerler ve anlayışlar aile biçimleriyle ilgili tipoloji oluşturur.

İlk göç dalgası, XI. yüzyılın başlarında özellikle Akdeniz ülkelerine, Mısır, Tunus ve Osmanlı Devleti'ne yöneliktir. İtalyanlar, Cenevizlilerin ve Venediklilerin mirasçısı olarak İstanbul'un Frenk mahallesi olan Pera'ya (Galata) tüccar, dükkân sahibi, mimar, doktor, mühendis ve demiryolu işçisi gibi görevlerle yerleşirler. İtalyanların bu göçü, daha çok “teknisyenler göçü” şeklindedir. Ancak, daha sonra İtalyan Birliği'nin kurulmasıyla bu ülkenin ekonomi ve toplum düzeni değişir. Bundan sonra, göç edenler daha çok kırsal kesim insanları, topraksız köylüler ve yolculuk masrafını zorlukla karşılayabilen insanlardır. Bu insanlar gittikleri yerlerde “grev kırıcı” sayıldıklarından, iyi karşılanmayan tarım, inşaat ve maden işçisi olarak çalışırlar.²

Akdeniz medeniyeti, kuzeyden gelen Türkler, Germenler ve Slavlar ile güneyden gelen Araplar ve Berberilerle gelişerek yeni ufuklara doğru açılır. Türkler, Akdeniz'e Asya tarzını yerleştirirler. Böylelikle doğudan gelen medeniyet yörenin şartlarına uyum sağlar. Bu şekilde Akdeniz sahilleri güvene kavuşur. İslamiyet'in Akdeniz kıyılarına yerleşmesi Avrupalı yazarlar tarafından Yunan-Roma medeniyetinin varisi olarak kabul ettikleri Hıristiyan Avrupa kültürünün parçalanması olarak değerlendirilir.

Diego Suarez, Flaman Busbecq, Tavernier, Baron de Tott, Henry Holland gibi batılı tanıklar, Balkanlar, Anadolu ve Kuzey Afrika'daki “göçebelik” hayatına hayran kalırlar. Hatta bunlardan İngiliz ressam Henry Holland, 1812'de sürülerini, o tarihlerde yarı-çöl olan Selanik ve sığ sulu bir cins iç deniz olan Arta körfezi kıyılarına götüren “pinde” çobanlarını tasvir eden bir tablo yapar. Flaman Busbecq da Ankara civarındaki Ankara keçileri ve Kuzey Afrika'daki “berber koyunu” adını taşıyan yağlı kuyruklu koyunları anlatır. Seyyah Tavernier ise, 17. yy'ın ortalarında Doğu Anadolu ve Kalde sınırlarında, sayıları 20. 000'e ulaşan ailenin (çadır) hayvanları için otlak aradığını söyler.³

Kıbrıs Türkleri, Lozan'dan sonra, Türkiye'ye göç etmeye başlarlar. Keza, Lozan Barış Antlaşması'nın 20. ve 21. maddeleri Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleriyle ilgilidir. Bu maddelere göre:

Madde 20: Türkiye, Büyük Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.

Madde 21: 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş olan Türk uyruklular, yerel yasanın belirlediği şartlara göre, İngiltere uyruğuna girecek ve böylece Türk uyruğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, anlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyruğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen on iki ay içinde Kıbrıs adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır.

Böylece, Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Kıbrıs adasına yerleşen Türk uyruğunu yitirirler. Bu arada, Kıbrıs Hükümeti'nin, Türkiye Hükümeti'nin izni olmadan Türk uyruğundan başka bir uyruğu edinmiş olan kimselere de İngiliz uyruğu tanımayı reddetme yetkisine sahip olma hakkı tanınır.⁴

XIX. yüzyıl bilmecelerle dolu, tutkulu bir Akdeniz'e yönelmeyi tercih eder. Ancak, bu üzeri oyma taşlı mezarlardan çıkan ve filologların çalışma odalarını dolduran ganimetlerin Akdeniz'ine benzemez. Akdeniz'de, toprağa tutkuyla bağlanma duygusu, adalar arasında, özellikle de orta kesimdeki adalarda sürekli hareketliliğin oluşmasını sağlar. Akdeniz'deki adalarda doğudan ve batıdan gelen uygarlıklar birbiri ardına sıralanırlar.⁵

Lawrence Durrell, Akdeniz'in önemli bir parçası olan Kıbrıs'ı, *Acı Limonlar (Bitter Lemons)* adlı eserinde 1950'li yıllara yansıyan kültür mirasını gözlemleyerek; bu zenginliği kendine özgü bir dil kıvraklığıyla anlatır.⁶ Ada kıyılarındaki sarp ve keskin kayalıklar korku hikâyelerine ilham kaynağı olur. Akdeniz adaları bir dinlenme ve meditasyon yeri, bir çile ve olgunlaşma mekânı, bir sürgün yeri, ya da cezaevi olur. Öte yandan, edebiyat eleştirmenliği, bir coğrafya ve haritacılık eleştirmenliği şeklinde ortaya çıkar. Akhilleus Tattius, Suriyeli Camblikos, Efesli Xenophon, Helidoros gibi yazarların denizcilerin hiçbir zaman gitmedikleri, haritada yer almayan “mutluluk adaları”nı anlatırlar.⁷

Sonuç olarak, Kıbrıs'ın en çok temasta bulunduğu anakara Anadolu'dur. Dolayısıyla, Anadolu'daki göç olgusu Kıbrıs'ta da teşekkül etmiştir. Kıbrıs; Sardunya, Korsika, Sicilya, Girit, Malta gibi tarihî olayların gerçekleştiği adaların başında gelir. Aynı şekilde, iskân (göç), aile ve kültürel miras açısından Akdeniz'in diğer adaları gibi önemli bir yere sahiptir.

Notlar

¹ Karoly Czeplédy, *Bozkır Kavimlerinin Doğudan Batıya Göçleri*, İstanbul 1998, s. 9.

² Fernand Braudel vd., *Akdeniz İnsanlar ve Miras* (çev. Aykut Derman), İstanbul 1995. s. 91.

³ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara 1993, s. 120-121.

⁴ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, C. I, Ankara 1989, s. 91-92.

⁵ Fernand Braudel vd., a. g. e., s. 71-105.

⁶ Lawrence Durrell, *Bitter Lemons of Cyprus*, London-Boston 1959, 251 pp.

⁷ Predrad Matvejevic, *Akdeniz'in Kitabı* (çev. Tolga Esmer), İstanbul 1999, s. 34, 128.

Kaynaklar

- Braudel, F. (1993). *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. I, (ev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınevi.
- Braudel, F. vd. (1995a). *Akdeniz İnsanlar ve Miras*, 2. bas., (ev. Aykut Derman), İstanbul: Metis Yayınevi.
- Braudel, F. vd. (1995b). *Akdeniz, Mekân ve Tarih*, 2. bas., (ev. Necati Erkurt), İstanbul: Metis Yayınevi.
- Cipolla, C. M. (1993). *Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet*, (ev. Ali İhsan Karacan), İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Czeqldy, K. (1998). *Bozkır Kavimlerinin Doğudan Batıya Gleri*, (ev. Erdal oban), İstanbul: Özne Yayınevi.
- Leroux, J. G. (1944). *İlk Akdeniz Medeniyetleri*, (ev. Cevdet & Mithat Perin), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Matvejevic, P. (1999). *Akdeniz'in Kitabı*, (ev. Tolga Esmer), İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Oberling, P. (1988). *Bellapais'e Giden Yol*, (ev. Mehmet Erdoğan), Ankara: Gen. Kur. Basımevi.
- Soysal, İ. (1989). *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, C. I, Ankara.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Nüfus Artışı

Süha KOCAKUŞAK*

Geçtiğimiz yüzyılın sonlarından itibaren yeniden yapılanma sürecine giren dünyada bazı coğrafyalar (Orta Amerika, Balkanlar, Anadolu, Kafkaslar, Ortadoğu, Kıbrıs, vb.) adından sıkça söz ettirmektedir. Bunun nedeni coğrafi konumları ve sahip oldukları nüfus özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Coğrafi konum özelliklerini belirleyen faktörlerin başında ülkelerin ilişkili olduğu kıta veya bu kıtalardan kaynaklanan özellikleri gelmektedir. Bu bağlamda ülkelerin demografik yapılanmaları, ilişkide buldukları kara parçalarından, yaşanan tarihsel ve siyasi gelişmelerden etkilenmektedir. Günümüz dünyasında jeopolitik konumu itibarıyla önem taşıyan ülkeler üzerinde bitmesi zor görülen bir mücadele yaşanmaktadır ve bu mücadelenin nüfus merkezli olduğu söylenebilir. Böylelikle nüfusun tarihsel gelişiminin, hareketlerinin, dağılışının, sosyal ve ekonomik niteliklerinin iyi belirlenmesi zorunluluğu vardır.

Akdeniz'in doğu kesiminde bulunan Kıbrıs, Asya-Avrupa ve Afrika'nın birbirine en çok yaklaştığı yerde bulunan konumuyla dünyadaki ayrıcalıklı coğrafyalardan biridir. 9,251 km² yüzölçümüne sahip olan ada; Türkiye'den 70 km, Suriye'den 100 km, Mısır'dan 370 km Rodos'tan 400 km ve Yunanistan'dan 800 km uzaklıkta olup, adadaki kültür tarihinin ve demografik yapının gelişimi, komşu olduğu bölgelerden çoğunlukla etkilenmiştir.

Ortaçağı karanlık bir dönem olarak yaşayan Avrupa, Rönesansla birlikte uzak coğrafyaları keşfe yönelmiş, 'keşifler dönemi' olarak nitelendirilen bu süreçte yeni bir kıtaya ulaşılmış, doğu âlemi ile Afrika'nın zenginliklerinin dünya tarihinde ilk kez farkına varılmıştır. Kolonizasyonu beraberinde getiren bu süreçle birlikte doğu âleminin zenginlikleri batıya doğru taşınmaya başlanmıştır. Denizaşırı olarak taşınan bu malların Avrupa limanlarına ulaştırılmasındaki zorluklar, özellikle meşakkatli deniz taşımacılığı, yeni ticaret yollarının aranmasını gerekli kılmış ve bunun sonucu olarak da o dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde bulunan Mısır'daki Kızıldeniz 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı ile Akdeniz'e bağlanmıştır. Dünya ticaret yollarındaki bu değişiklik Süveyş Kanalı'na hakim durumda olan Kıbrıs adasının siyasi tarihini ve demografik evrimini hızla değiştirmiştir.

Kıbrıs'ın demografik gelişimini ancak adanın tarih içerisinde geçirdiği evrim ile açıklamak mümkündür. Ada, coğrafi konumu nedeniyle tarihini oldukça çalkantılı bir şekilde yaşamış; nüfus, kendisine hakim olan güçlerden etkilenmiştir. Ada üzerindeki güç dengeleri tarihin çeşitli dönemlerinde mücadele içindedir ve günümüzde de bu mücadele devam etmektedir. Bu

* Yrd. Doç. Dr., Türkçe Eğitimi Bölümü, Eğitim Fakültesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa

nedenlerle, Kıbrıs'ın nüfus gelişimini incelerken değişik dönemlere ayırarak inceleme zorunluluğu vardır.

1. 1878 Öncesi Dönem
2. 1878-1974 Yılları Arasındaki Dönem
3. 1974 Sonrası Dönem

1. 1878 Öncesi Dönem

Tarih boyunca pek çok medeniyeti barındırmış ve bugün hâlen daha onlardan beşeri izler taşıyan Kıbrıs adası; Mısır, Hitit, Yunan, Fenike, Asur, Pers, Büyük İskender, Roma, Bizans, İslâm akınları, İngilizler, Şövalyeler, Lüsignan, Venedik, Osmanlı, İngiliz hakimiyetine girmiştir. Dünya tarihinde dinlerin ve mezheplerin yayılma dönemlerindeki mücadelenin sergilendiği dönemlerde Kıbrıs adası da nasibini almış ve ada nüfusunun gelişimi bu mücadeleden etkilenmiştir. Nitekim Romalılar zamanında Hıristiyanlık kabul edilmiş ve ada Hıristiyanlıkla yönetilen ilk ülke olmuştur. Haçlı seferleri dönemlerinde ise adaya Kudüs'ten göç eden Maronit nüfus katılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle (395) ada, konumu nedeniyle Doğu Roma'nın, yani Bizans'ın etkisi altına girmiştir (Özkul 2005, 31). Kıbrıs, Bizanslıların idaresindeyken İslâm orduları tarafından fethedildiyse de (649) Müslümanlar kalıcı bir iskândan ziyade adayı vergiye bağlayarak geri çekilmişlerdir. Bizanslılar zamanında adada Hıristiyanlık hızla yayılmış, ilk kez bu dönemde Ortodoks kilisesi kurularak Rumca resmi dil olarak kabul edilmiş (Özkul 2005, 32), bu tarihten sonra Ortodoks ve Katolik âlemleri arasında çekişmeler başlamıştır. Daha sonra bu çekişme Ortodoks âleminin lehine sonuçlanmıştır.

Üç kıtanın birbirine en çok yakınlaştığı yerde bulunan Kıbrıs adasının birbirinden çok farklı kültürlere ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs'ın farklı etnik, kültürel ve dinsel nüfusların bir karşılaşma alanı olduğu söylenebilir. Nitekim çalışmamızda belirlediğimiz 1878 öncesi dönemde Kıbrıs adasının nüfusuna baktığımızda Türklerin, Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin, Maronitlerin (Arap asıllı Hıristiyan), Acemlerin, Orta Asya ve Afrika'dan getirilen kölelerin, Fransız ve İngiliz tüccarların bulunduğu görülmektedir.

Türklerin Kıbrıs adasına olan ilgileri aslında adanın Osmanlılar tarafından fethinden çok daha önce, Selçuklular döneminde başlamıştır. Nitekim 1220 yılında Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın Anadolu ile Kıbrıs arasındaki ticari ilişkileri düzenleyen bir anlaşma yaptığı bilinmektedir. 16. yüzyıla gelindiğine ise Osmanlı İmparatorluğu için artık Kıbrıs adasının bütünüyle alınması bir zorunluluk haline gelmiştir. Osmanlı için Kıbrıs'ın alınmasını kaçınılmaz kılan etkenleri, *Jeopolitik Etkenler*, *Ekonomik Etkenler* ve *Dinsel Etkenler* olmak üzere üç grup altında toplamak mümkündür. 1571 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilen Kıbrıs adasının, Osmanlı'nın genişleme süreci içinde yaklaşık 300 yıl kadar zaten bağlantılı bulunduğu Anadolu ile ilişkileri daha da gelişmiş ve bunun doğal sonucu olarak

demografyası Anadolu'dan etkilenmiş, bu dönemde Rum halkının temsilcisi olan Ortodoks kilisesine çok önemli ayrıcalıklar tanınmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı fethi sonraki yüzyıllarda da Kıbrıs adasının demografyası için önemli sonuçlar getirecektir. Osmanlının adayı virane bir şekilde aldığı kayıtlardan da anlaşılmaktadır. Osmanlı egemenliğinden önce adada halk köle olarak çalıştırılmakta, üretilen ürünler de devlete teslim edilmekteydi. Osmanlının adaya gelmesiyle birlikte halk kölelikten kurtulmuş ve adada mülkiyet kavramı oluşmaya başlamıştır. Nitekim Osmanlının fethinden önceki kayıtlarda Lefkoşa'da 54,044 kişi, Mağusa'da 6,616 kişi ve adanın tamamında 196,986 kişi yaşamaktadır (Özkul 2005, 40). Fetihden hemen sonra yapılan sayımda ise Meserya ve Mazoto bölgelerinde bulunan 76 köyün terkedilmiş, boş olarak kayıtlara geçmesi adadaki demografik vahameti ifade etmektedir. Osmanlının yeni fethettiği adada hemen nüfus ve yerleşme durumunu belirleyen sayımlara yönelmesi adaya 16.yy'da verdiği önemi göstermektedir. Bu önem doğrultusunda Osmanlı 21 Eylül 1572 tarihli bir ferman (Sürgün Hükümü) yayımlayarak Sivas, Tokat, Amasya, Karaman, Zulkadriye, Alaiye (Alanya) ve Teke Sancakları ile ilgili kadırlara göndermiş, adanın yerleşme ve ekonomik faaliyetler bakımından çok çok elverişli olduğu belirtilerek, Kıbrıs'ın yeniden imarı için her alandan nitelikli nüfus, adaya göçe tabi tutulmuştur. Osmanlı kayıtlarında Sürgün Fermanı olarak kayıtlara giren bu göçle birlikte adanın iskân tarihi ve demografik yapısı hızla değişmiştir. Bunu başka kararlar da takip etmiş; 1577 yılında Osmanlı, adadaki ticari hayata canlılık kazandırmak için Filistin'den 500 kadar Yahudi nüfusun getirilmesini amaçlamıştır.

Yukarıda çalışmamızın amacı doğrultusunda değindiğimiz tarihi gelişmeleri demografik göstergeler bakımından değerlendirecek olursak şöyle bir tablo ile karşılaşırız: Adada Osmanlıların fethinden önce farklı kayıtlara göre 196,000-200,000 kişi yaşamıştır. Osmanlılar döneminde 1571 tarihinde yapılan nüfus tespitine göre adada; 150,000 kadar yerli halk vardır. Daha da eskilere doğru gidildiğinde; 1460 tarihinde salgın hastalıklar, deprem ve korsan saldırıları nedeniyle ada nüfusunun 25,000'e düştüğü kayıtlarda geçmektedir (Fehmi 1992, 54).

Rakamlardan anlaşılacağı üzere Kıbrıs nüfusu zaman zaman büyük değişimler göstermektedir. Bu dönemlerde ada nüfusunun gelişiminde ciddi dalgalanmalar görülmektedir. Bu dalgalanmaları başlıca iki gurup altında toplamak mümkündür:

1) *Farklı karakterdeki demografik yapının birbiriyle çatışması ve asayiş bozuklukları:* Ada nüfusundeki demografik yapının çeşitlilik göstermesi, Türk ve Rum nüfusun, Müslüman ve Hristiyan nüfusun zaman zaman çok şiddetli bir şekilde karşı karşıya gelmeleri, hatta zaman zaman dinler ve mezhepler arasında da mücadele görülmesi demografik gelişmede dalgalanmalar yaratmıştır. Bir de buna Akdeniz'de o dönemlerde etkili olan korsan saldırıları eklenince nüfus ve

yerleşmeler daha da olumsuz olarak etkilenmiştir. Korsan saldırılarında adanın kıyı kesimlerinde bulunan yerleşmeler âdeta boşalmış ve iç kesimlere göç etmiştir. Bütün bu asayiş bozukluklarının getirdiği olumsuzluklara rağmen Osmanlı, Kıbrıs üzerindeki nüfus politikasından vazgeçmemiş; bu defa Anadolu'dan zorunlu göç politikasını değiştirerek, göçe tabi tuttuğu insanların bu asayiş bozuklukları ile kolayca mücadele edebilecek nitelikte olanlardan oluşmasını sağlamıştır. Savaş dönemlerinde bile adadaki Türk nüfusun kırılmasına müsaade etmemiştir.

2) *Doğal afetler:* Adayı etkileyen doğal afetler arasında depremler, kuraklık, salgın hastalıklar (sıtma, veba), kıtlıklar ve çekirge istilaları sayılabilir. Bu dönemlerde nüfus en yakın anakaraya göç etmiştir ki, buralar da Anadolu ve Suriye kıyılarıdır. Bu zor dönemlerde bile adadaki demografik yapıyı muhafaza etmeye çalışan Osmanlı, halktan topladığı vergileri bazen azaltarak, bazen de tamamen kaldırarak göçe engel olmaya çalışmıştır.

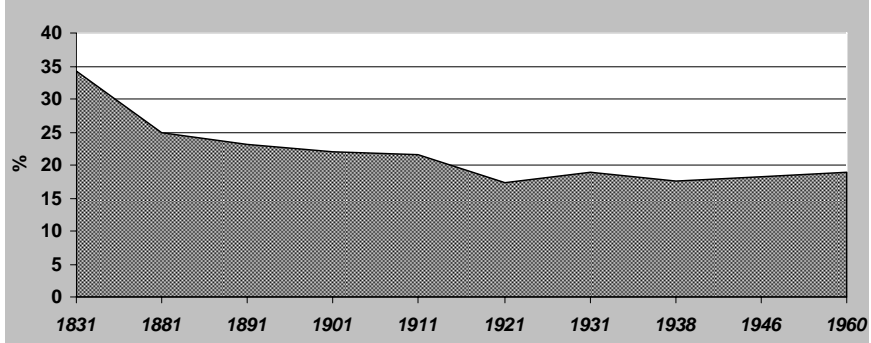
Kıbrıs adasında nüfus sayımı olarak nitelendirebileceğimiz ilk kapsamlı sayım, Osmanlı döneminde 1831 tarihinde yapılmıştır. Bu tarihte yapılan sayımın sonuçlarına bakıldığında Girne'nin %26'sı, Meserya'nın %48'i, Limasol'un %22'si, Piskopu'nun %42'si, Gilan'ın %23'ü ve Evdim'in %42'si Müslüman Türklerden oluşmaktadır (Özkul 2005, 200).

İmparatorluğun zayıflama sürecine girmesiyle Batı aleminin Anadolu yarımadası ve Kıbrıs adası ile ilgisi artmıştır. Yine bu yıllarda yeni bir enerji kaynağı olarak petrolün keşfedilmesi, dünya petrol rezervlerinin %60'ının Ortadoğu'da bulunması, buna karşılık sanayi devrimini gerçekleştiren Avrupa ve Amerika'nın ihtiyaç duyduğu enerji gereksinimi ve adanın Ortadoğu'yu denetleyecek stratejik konumda olması Kıbrıs'ın tarihinde o güne kadar hiç olmayan yeni bir popülasyonla, İngilizlerle tanışmasını sağlamıştır: 1878'de Sultan Abdülhamit zamanında, Osmanlı'nın kapitülasyonlar ve anti-reformist hareketler itibarıyla çok sıkıştığı dönemlerde İngilizlerin adayı istemesiyle Kıbrıs'ın sadece yönetimi İngiltere'ye devredilmiş, ancak adanın Osmanlıya idari olarak bağımlılığı devam etmiştir (1878-Berlin Antlaşması). İngilizler döneminde Rumların Enosis rüyaları doğmaya başlamış ve ilk huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Takiben I. Dünya Savaşı yıllarında, 1914 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere karşı karşıya gelmiş ve İngiltere tek taraflı olarak adayı ilhak ettiğini ilan etmiş, yani adanın egemenliğini ele geçirmiştir. 1960 yılına gelene kadar gerek siyasi gerekse nüfus olarak çalkantılı bir dönem geçiren Kıbrıs'ta bu tarihte Yunanistan'ın katkılarıyla 16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiş ve ada 8 asırdır ilk kez Yunan idaresine geçmiş ve nüfusu da Yunanistan'dan etkilenmeye başlamıştır (Erim 1977, 172).

Tablo 1: Kıbrıs Adası Nüfusu (1881-1960)

Tarih	Türk Nüfus	Rum Nüfus	Toplam	Türk Nüfusun Rum Nüfusa Oranı (%)
1831	15 585	29 780	45 365	34,3
1881	45 458	137 631	183 089	24,8
1891	47 926	158 585	206 511	23,2
1901	51 307	182 739	234 046	21,9
1911	46 428	214 480	260 908	21,6
1921	51 339	244 887	296 226	17,3
1931	64 245	276 572	340 817	18,8
1938	66 459	310 070	376 529	17,6
1946	80 548	361 199	441 747	18,2
1960	105 498	448 861	554 359	19,0

Kaynak: Hasan Fehmi, A'dan Z'ye KKTC, Cem Yayinevi, İstanbul 1992, s.54

Grafik 1: Kıbrıs Adasında Türk Nüfusun Oransal Gelişimi (1831-1960)

Tablo 1’de İngilizler tarafından ada yönetimin devralındığı tarihler ile Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar geçen süreçteki nüfus gelişimi görülmektedir (1881-1960). Osmanlı idaresi altındaki dönemde Türk nüfusun Rum nüfusa oranının $\frac{1}{4}$ kadar olduğu görülmektedir; buna göre 1881 tarihinde adada 183,089 kişi vardır ve bunun 45,458’i Türk nüfus olup, aradaki oran %24,8’dir. Ancak takip eden yıllarda 1891-1938 yılları arasında Türk nüfus oranı sistematik bir şekilde azalmış, hatta 1921 yılında bu oran en düşük seviye olan %17,3’e gerilemiştir. Bu tarihlerde Türkiye’de Kurtuluş Savaşının verilmesi ada halkının içinde bulunduğu sıkıntıları daha da artırmıştır. 1946-1960 yılları arasındaki döneme gelindiğinde, %17,3 olan oranın sırasıyla %18,2 ve %19’a çıktığı görüldü de Türk ve Rum nüfusun gelişimi arasındaki dengenin Rum nüfus lehine bozulduğu görülmektedir. 1960 yılındaki bu küçük artış o yıllarda Adnan Menderes hükümetinin Kıbrıs meselesini bir devlet politikası olarak ele almasıyla ilgilidir.

2. 1878-1974 Yılları Arasındaki Dönem

1878 yılı ve 1974 yıllarını ayrı bir dönem olarak tanımlamamızdaki neden Kıbrıs'ta Türk nüfusun gelişimi açısından bilinçli politikaların uygulandığı, adada iç karışıklıkların zirveye tırmandığı bir dönem olarak tefrik edilmesidir. Bilindiği gibi 1878 yılının adanın yönetiminin İngilizlere devredildiği ve 1974'ün Barış Harekatı'nın yapıldığı yıla karşılık gelmesidir. 12 Temmuz 1878 tarihinde adaya ayak basan İngilizlerin Rumlar tarafından büyük bir sevinç gösterisiyle karşılanması adadaki Türk nüfusun bundan sonraki kaderini de belirlemiştir. Bu dönemin özelliği İngilizlerin taraflı kararları ve Rumların hayal güçlerini zorlayarak Enosis kampanyasını uygulamaya koymalarıdır. 1882 yılında İngilizlerin Rumların arzularını karşılayacak yeni bir anayasa yapması sonucu adada âdeta 96 yıl boyunca Türk nüfus hiç artmamış, hızlı bir azalışa gitmiştir. Rumların adada yaşayan Türk nüfusu toplu katliamlara varacak şekilde yok etmeye çalışması tarih içinde belgeleriyle yer almaktadır. Çok acıdır ki Kıbrıs Türkü bu dönemde başta Anadolu olmak üzere dış göçe zorlanmış, âdeta "ya katliam, ya göç" politikası uygulanmıştır.

Yaklaşık olarak yüzyılı kapsayan bu dönemde Kıbrıs adasındaki Türk nüfusun azalmasını başlıca üç başlık altında toplamak mümkündür;

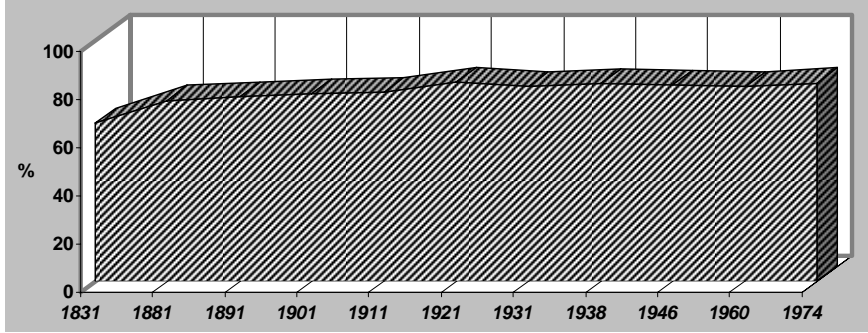
i) *Göçler*: İngilizlerin adada yaşayan Türk nüfusa vatanlarını terk etmeleri için zaman zaman baskı ve yıldırma politikaları uygulaması, zaman zaman yurt dışına çıkmaları için teşvikler vermesi göçlere neden olmuştur. Bu dönemde başta pek çok Türk anavataına geri dönmüştür. Pek çok Türk ise başta İngiltere olmak üzere Avustralya, Amerika ve Kanada'ya göç etmek durumunda kalmıştır. Bu göçler zamanla öyle bir politika halini almıştır ki, Kıbrıs dışında yaşayan Türklerin sayısı Kıbrıs adasında kalanlardan daha fazla olmuştur.

ii) *Terör olayları*: 308 yıl süren Osmanlı idaresinde Türkler ve Rumlar iyi bir komşuluk geliştirmişti. Ada yönetiminin İngiltere'ye geçmesi ve 1882 Anayasasıyla Türk ve Rum nüfus arasındaki dengeyi bozulma sürecinin başlaması Rumların eline âdeta tehlikeli bir silah vermiş, buna Yunanistan'ın dış politikaları da eklenince Elen milliyetçiliği hızlı bir şekilde yayılmıştır. Rumların Enosis planını her vesile ile kamçılması adada yaşayan Türk nüfus üzerinde soykırıma dönüşmüştür. 1955 yılında kurulan EOKA terör örgütüyle bir yandan soykırım, diğer yandan asimilasyon politikalarının uygulanması Türk nüfusu olumsuz etkilemiştir. O dönemdeki olaylardan hatırlarda kalan bazıları; 1963 Kanlı Noel olayları, 1964 Gaziveren saldırılarıdır. 1963-1964 yılları arasında ada genelinde çıkan olaylarda kayıtlara geçen rakamlara göre 364 Kıbrıslı Türk şehit edilmiş ve 25,000 Türk de evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalmış, yani Türkler kendi adalarında mülteci durumuna düşmüştür. Yine bu esnada 2,000 kadar Türk evi hasar görmüş, özel sektörde ve kamu görevlerinde çalışan Türkler işten çıkarılmış, mülteci durumuna düşen 25,000 Türk işsiz güçsüz bırakılmıştır. Böylelikle Rum saldırıları sonucu 60,000 Türk işsiz kalmıştır ki, bu da adada yaşayan Türklerin yarısına karşılık gelmektedir (Önalp 2007, 102).

1974 yılına kadar aralıksız olarak devam eden olaylar giderek tırmanmış ve Türk nüfus artık toplu olarak katledilmeye başlanmıştır. Atlılar, Muratağa ve Sandallar köyleri katliamları, tarih içerisinde kara bir sayfa olarak yer almaktadır.

iii) *Doğurganlığın azalması*: Kıbrıs Türklerinin 1974 öncesi dönemde yaşam hakkı dahil olmak üzere her türlü haktan mahrum olması, amansız ambargolar uygulanması, şiddetli toplumsal olaylara mazur bırakılması, ailelerin çoğalma doğrultusundaki isteklerinin azalması ile sonuçlanmış, doğurganlık düşmüş ve nüfus artış hızı azalmıştır. Yine o dönemlerde mücahitleri oluşturan erkek nüfusun vatanını-toprağını kahramanca savunma arzusunda bulunması nedeniyle evlenmeler de azalmıştır. Ambargolar ve terör nedeniyle yaşanan kıtlık ve yoklukların sağlıksız koşulları beraberinde getirmesi, ortalama yaşam süresini düşürmüş ve ölüm oranlarını artırmıştır. Böylelikle bir taraftan doğurganlığın azalması, diğer taraftan ölüm oranlarının artması Kıbrıs Türkü'nün nüfus bakımından adada azınlıkta kalmasını beraberinde getirmiştir.

Grafik 2: Kıbrıs Adasında Rum Nüfusun Artışı (1831-1974)

Görüldüğü gibi 1878-1974 yılları arasında Kıbrıs adasında yaşayan Türk nüfusun azalışında *göçler, terör olayları ve doğurganlığın azalması* gibi faktörler etkili olmuştur. Grafik 2'de görüldüğü gibi adadaki Rum nüfus hızla artarken Türk nüfus oransal olarak hızla azalma sürecine girmiştir. Bu dönem içinde her 10 yılda Türk nüfus ortalama bir değerle %10 kadar azalma göstermiş, buna karşılık Rum nüfus hızla artmıştır. Tablo 1'den yola çıkarak bir projeksiyon yapacak olursak Rum nüfusun Türk nüfus üzerindeki kıyım hareketleri nedeniyle 20 Temmuz 1974 Barış Harekatı tarihlerinde adada sadece %17,5 oranında Türk nüfusun kaldığı söylenebilir. Buna karşın Rum nüfusun oransal artışı Grafik 2'de izlenebilir.

3. 1974 Sonrası Dönem

20 Temmuz 1974 Barış Harekatı'ndan sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilk nüfus tespiti 26 Ocak 1975 tarihinde İşgücü Envanteri'ni

belirlemek amacıyla yapılmış, bunu 1978 yılında yapılan Tarım Sayımı izlemiş, bu esnada demografik veriler de toplanmaya çalışılmıştır. Bunu izleyen ilk detaylı nüfus sayımı 15 Aralık 1996 yılında gerçekleştirilmiştir. En son yapılan nüfus sayımı ise 30 Nisan 2006 tarihinde Konut ve Nüfus Sayımı adı altında gerçekleştirilmiştir. KKTC’de nüfus sayımları Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devlet Planlama Örgütü İstatistik Dairesi tarafından gerçekleştirilmekte olup, İstatistik Dairesi sayım yılları arasında projeksiyon esasına dayanan tespitler yapmakta ve yayımlamaktadır.

1974 Barış Harekatı’ndan sonra, zor bir dönemden geçen ülkenin yeniden imarı için işgücüne ihtiyaç duyulmuştur. Ancak bundan önce insani nedenlerle güneyde kalan Türk nüfusun kuzeye geçişi sağlanmış ve Viyana Nüfus Mübadelesi Anlaşması ile Güney’de Kalan Türkler Kuzey’e geçmiştir. Takibinde 1975 yılında Anavatan Türkiye’den tarımsal işgücü çatısı altında yaklaşık 40,000 soydaşımız getirilmiş, yurttaşlık hakkı kazanan bu kişiler ile nüfus biraz olsun artışa geçmiştir.

Tablo 2: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Nüfusun Gelişimi (1978-2006)

Sayım Yılı	Toplam	Erkek	Kadın
1978	146 740	72 502	74 238
1996	200 587	105 978	94 609
2000	210 047	110 733	99 314
2003	216 940	114 188	102 752
2006	256 644	138 568	118 076

Kaynak: KKTC İstatistik Yıllığı, 1996, 2000, 2003, 2007

Not: 1978, 1996, 2006 değerleri sayım, 2000 ve 2003 değerleri projeksiyondur.

Adada var oluş savaşından ağır kayıplar vererek çıkan Kıbrıs Türk nüfusunun 1974 tarihinden sonra hem demografik olarak ortaya çıkan açığı kapatmak, hem de ekonomik kalkınma hamlesini sağlamak amacıyla nüfusunun artırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dünyada yakın tarihlerde de görüldüğü gibi pek çok ülke savaş sonrası ekonomik hamleler yapabilmek için nüfusa ihtiyaç duymuştur. Örneğin II. Dünya Savaşından ağır kayıplar vererek çıkan Almanya, Fransa, Avusturya, Belçika, İsveç, Norveç vb. ülkeler aynı süreci yaşamış ve savaş sonrası şiddetle göçe ihtiyaç duymuştur. Benzer süreç KKTC’de de yaşanmıştır ve uzun yıllar ilişkili olduğu Türkiye’den göç almıştır.

Ada devletlerinin yakınlarında bulunan anakaralardan demografik, sosyal ve ekonomik olarak etkilenmeleri kaçınılmazdır. Nitekim dünyadaki büyük ada devletlerinden İngiltere nüfus bakımından kuzeybatı Avrupa ülkelerinden etkilenirken, diğer bir ada devleti olan Japonya da, Doğu Asya’daki Kore ve Çin’den nüfus bakımından etkilenmektedir. Siyasi coğrafya çalışmalarında ada devletlerinin dünya hakimiyetinde söz sahibi olması ve dünya siyasetinde faal rol oynayabilmesi için adanın kalabalık nüfus barındırması ve deniz filolarının kuvvetli olması gerektiği vurgulanmaktadır (Göney 1979, 121). Nitekim Hon

Kong, Japonya ve İngiltere'nin de bu özellikleri taşıdıkları bilinmektedir. 1974 sonrası dönemde KKTC'nin de gelişebilmesi için nüfusa ihtiyacının olması ve anavatan Türkiye'den göçler yoluyla nüfus alınması bu nedendir. Tablo 2'de 1974 sonrası dönemde KKTC nüfusunun artmaya başladığı izlenilmektedir.

1974-2006 yılları arasında ülke nüfusunun artışını dönemler itibarıyla inceleyecek olursak, bu dönemlerden ilki 1978-1996 yılları arasındaki 18 yıllık süreçtir. Bu yıllar arasında nüfus 53,833 kişi artış göstermiş, yani %37 oranında artmıştır. %37'lik bu oran başlangıçta çok yüksek olarak algılsa da sayım yılları arasındaki süreç çok uzun olduğundan burada yıllık ortalama artış hızına bakmak gerekecektir ve yıllık ortalama artışın da (%37/18) sadece %2'lik bir değere karşılık geldiği görülmektedir. 1996-2000 yılları arasındaki 4 yıllık dönemde ülke nüfusu fazla yükselmemiş, yani başka bir söylemle ülkeye gelen göçler de azalmıştır. 1996-2000 yılları arasında KKTC nüfusu sadece 9,469 kişi artmıştır, yani bu dönemdeki yıllık nüfus artış hızı sadece %1,25 dir. 2000-2003 yılları arasındaki nüfus artışı yine yüksek değildir. Bu yıllar arasında nüfus 6,893 kişi artış göstermiş olup bunun yıllık artış değeri %1'e karşılık gelmektedir. Son dönem olan 2003-2006 yılları arasında ülke nüfusu hızla artmıştır; bu üç yılda 39,704 kişi artış gösteren nüfusun yıllık oransal artışı ise %6'ya karşılık gelmektedir. Son üç yıldaki bu artışı sadece doğal nüfus artışlarıyla (doğurganlıkla) açıklamak mümkün değildir. Kuzey ve Güney Kıbrıs arasındaki sınırların karşılıklı olarak açılmasına isabet eden 2003 tarihinden sonra KKTC'de önemli bir takım gelişmeler olmuştur. Bunlardan birisi hızla gelişen inşaat sektörüdür ki, Türkiye'nin özellikle güney illerinden bu sektörde çalışmak üzere gelen işgücünün bu nüfus artışında payı büyüktür. Nüfus artışında payı bulunan diğer bir sektör de eğitimdir. KKTC'deki üniversitelerin özellikle 2003 yılından sonra kendilerini fiziki kapasite olarak hızla geliştirmeleri, başta Türkiye olmak üzere Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden hızlı bir göç almasına neden olmuştur. Nüfusun artışını sağlayan diğer bir faktör de KKTC de artık tersine göçlerin yaşanmaya başlamasıdır. Önceki başlıklar altında bahsettiğimiz gibi Kıbrıs Türkü'nün baskı ve tehditler altında yaşadığı dönemlerde pek çok aile başta Türkiye, İngiltere, Avustralya olmak üzere diğer ülkelere göç etmiştir. Gittikleri bu ülkelerde artık emeklilik süreçlerine gelen bu insanlarımız, yine göç ettikleri ülkelerde ikinci nesillerini bırakarak vatanlarına geri dönmekte ve KKTC'nin nüfus ve ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Tablo 3: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde De-Facto ve De-Jure Nüfus (2006)

	De-Facto*			De-Jure**				
	Toplam	Erkek	Kadın	%	Toplam	Erkek	Kadın	%
KKTC	265 100	143 843	121 257	100	256 644	138 568	118 076	100
Lefkoşa	85 579	46 828	38 751	32,3	84 231	46 035	38 196	32,8
Merkez	73 857	40 188	33 669	27,9	73 125	39 720	33 405	28,5
Değirmenlik	11 722	6 640	5 082	4,4	11 106	6 315	4 791	4,3
Gazimagusa	64 269	34 407	29 862	24,2	63 091	33 473	29 618	24,6
Merkez	46 237	25 095	21 142	17,4	45 304	24 391	20 913	17,7
Akdoğan	10 786	5 525	5 261	4,1	10 782	5 521	5 261	4,2
Geçitkale	7 246	3 787	3 459	2,7	7 005	3 561	3 444	2,7
Girne	62 158	34 838	27 320	23,4	58 438	32 706	25 732	22,8
Merkez	57 152	32 185	24 967	21,6	53 541	30 111	23 430	20,9
Çamlıbel	5 006	2 653	2 353	1,9	4 897	2 595	2 302	1,9
Güzelyurt	31 116	16 330	14 786	11,7	29 481	15 350	14 131	11,5
Merkez	20 045	10 434	9 611	7,6	18 637	9 587	9 050	7,3
Lefke	11 071	5 896	5 175	4,2	10 833	5 763	5 981	4,2
İskele	21 978	11 440	10 538	8,3	21 403	11 044	10 399	8,3
Merkez	8 198	4 348	3 850	3,1	7 867	4 119	3 748	3,1
Mehmetcik	5 689	3 063	2 626	2,1	5 497	2 901	2 596	2,1
Yenierenköy	8 091	4 029	4 062	3,1	8 039	3 984	4 055	3,1

Kaynak: KKTC 2006 Genel Nüfus ve Konut Sayımı, s.1-3

* De-facto nüfus: Sayım günü, sayım anında sınırlar içinde bulunan nüfus,

** De-jure nüfus: Sayım günü, sürekli ikamet yeri esasına göre beliren nüfus.

Tablo 3'de de-jure nüfusun cinsiyet oranına dikkat edecek olursak; toplam nüfus 256,644 kişidir ve bunun 138,568'ini erkekler oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, ülke nüfusunun %54'ü erkeklerden oluşmaktadır. İslâmi geleneğin hüküm sürdüğü ülkelerde göçe katılanlar arasında kadın nüfus daha az olmaktadır. Bu nedenle KKTC özellikle Türkiye'nin güney illerinden erkek nüfus göçü almaktadır. Halbuki KKTC'de doğumlara dikkat ettiğimizde doğan çocukların yarısından fazlasını (%52) kız bebekler oluşturmaktadır. Doğumlara göre başlangıçta kadın nüfus çoğunluklardayken, yetişkin yaşlarda göçler nedeniyle erkek nüfus baskın olmaktadır. Göç edenlerin yaş yapısına bakıldığında 24-39 yaş grubunun fazlalığı dikkatleri çekmekte olup, gelenler çoğunlukla işgücü olarak toplumsal hayata katılmayı amaçlamaktadır. Tablo 4'de KKTC'deki nüfusun uyruklarına göre dağılımı görülmektedir. Genel toplam içinde KKTC uyruklular ancak %53 oranında kalmaktadır. Yaklaşık %16.7'lik bir oran da çift uyrukludur. Çift uyruklular arasında KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti uyrukluların oranı %13.4, KKTC ve İngiltere uyrukluların oranı %1.5 kadardır. Yine bu oranlar bize ülke nüfusunun göçlerden ne denli arttığı hakkında bilgi vermektedir.

KKTC de nüfus artışı konusunda göçlerin ne denli etkili olduğu aşikârdır; ancak bu aynı zamanda son derece doğaldır. Çünkü ülkelerin nüfussal gelişimleri coğrafi konumlarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Özellikle Kıbrıs gibi küçük ada devletlerinin yakınlarındaki büyük anakaraya ekonomik ve demografik olarak bağlı kalmaları son derece doğalsa, anakaraya hakim olan devletlerin de bir süre sonra yakınlarındaki ada üzerinde etkin olması da aynı derecede doğal kabul edilmelidir (Göney 1979, 121).

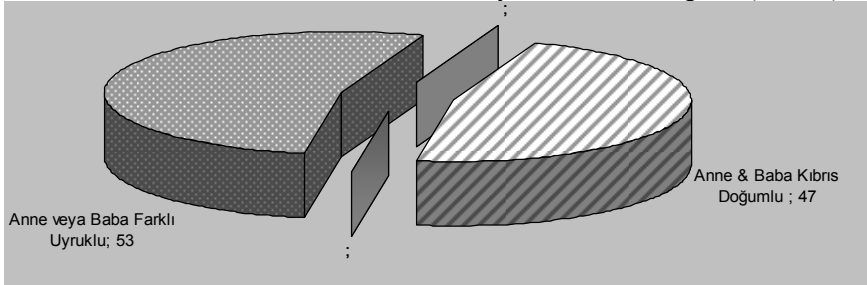
Bir ülkenin ekonomik yapısı sektörel olarak incelendiğinde sektörleri tarım, endüstri ve hizmet olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Son 10 yıl içinde KKTC'de hizmet sektörü hızla gelişmiştir; bu sektörlerin başında eğitim ve turizm gelmektedir. Tablo 4 incelendiğinde, KKTC nüfusu içinde Bulgaristan, İran, Moldovya, Pakistan gibi ülkelerden de gelenler olduğu görülmektedir. Bu nüfus özellikle hizmet sektöründe ve otellerde çalışmaktadır.

Grafik 3'de KKTC'de nüfusun anne ve babanın uyruklarına göre dağılımına bakıldığında, hem annesi hem de babası KKTC uyruklularının oranı %47, anne ve babaları farklı uyrukluların oranının ise %53 olduğu görülmektedir. Bu olgu bize ülkenin ne denli hızlı bir göç aldığı ve göçlerle birlikte karşılıklı evlenmeler nedeniyle nüfusun birbiriyle ne denli karıştığını göstermektedir. Anavatan kökenli Türklerle, Kıbrıs adasında yaşayan Türkler arasında sosyal-kültürel ve inançsal olarak kuvvetli bağlar bulunmakta, bu da her iki toplumun birbiriyle karışmasını kolaylaştırmaktadır. Çalışmamızın başında belirttiğimiz gibi Kıbrıs Türklerinin büyük bir kısmını 1571 tarihinden sonra Anadolu'dan gelerek buraya yerleşenler oluşturmuştur.

Tablo 4: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Nüfusun Uyuqlara Göre Dağılımı (2006)

	Toplam Nüfus	Oransal Dağılım %
Genel Toplam	256 644	100,00
KKTC Uyuqlu	135 106	52,6
Çift Uyuqlu	42 925	16,7
KKTC-TC	34 370	13,4
KKTC-İngiltere	3 854	1,5
KKTC-Diğer	4 701	1,8
TC Uyuqlu	70 525	27,5
Diğer Uyuqlular	8 088	3,2
İngiltere	2 729	1,1
Bulgaristan	797	0,3
İran	759	0,3
Moldovya	354	0,1
Pakistan	475	0,2
Almanya	181	0,1
Diğer Ülkeler	2 793	1,1

Kaynak: KKTC 2006 Genel Nüfus ve Konut Sayımı, s.10

Grafik 3: KKTC'de Nüfusun Anne ve Babanın Uyuqlarına Göre Dağılımı (2006-%)

Türk nüfusunun artmasında özellikle 1878'den sonra iç karışıklıklar, savaşlar, toplu katliamlar ve asimilasyon çabalarıyla oluşan nesil boşluğunu kapatmak ve kalkınma için işgücü yaratmak amacıyla anavatandan göç alınması, nüfus artışını etkileyen birinci faktördür. Ancak zamanla ülkede ekonomik-sosyal ve sağlık koşullarının giderek iyileşmesi, beslenme şartlarındaki değişiklikler de demografik yapı üzerine etkili olmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak doğal nüfusta artışlar görülmüş, doğal ölümler azalmaya başlamış ve ortalama yaşam süresi artmıştır. Böylelikle KKTC nüfusundaki artış da olumlu yönde etkilenmiştir.

Konuya toplumun geleceğini oluşturan çocuk nüfus itibarıyla baktığımızda, iç karışıklıkların hız kazandığı 1960 yılından günümüze doğru gelindiğinde, çocuk nüfusun genel nüfus içindeki payının giderek azaldığı görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Çocuk Nüfusun Artışı

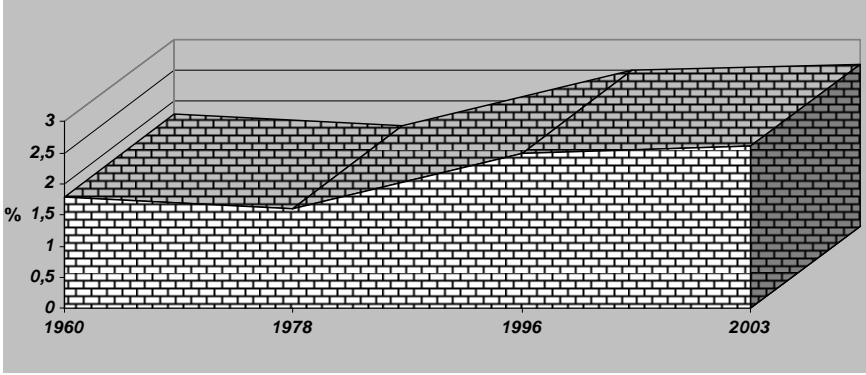
Yaş Grupları	1960	%	1978	%	1996	%	2003	%
00-04	15 233	14,5	11 939	8,1	13 221	6,5	19 359	8,9
05-09	13 171	12,5	14 473	10,0	14 876	7,4	14 604	6,7
10-14	13 296	12,6	16 959	11,5	16 173	8,0	13 897	6,4

Kaynak: KKTC İstatistik Yıllığı 2003, s.13

Bu olgu aynı zamanda KKTC'deki sosyal-kültürel ve ekonomik gelişmişliğin bir göstergesidir. Doğurganlık olgusunu gelişmişliğin bir ölçütü olarak aldığımızda görürüz ki, kültürel ve ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda doğurganlık oranı düşük, kültürel ve sosyal göstergelerin düşük olduğu toplumlarda ise doğurganlık oranı yüksektir. Nitekim Avrupa Birliği ülkelerine bakıldığında da, burada eğitimin gelişmesi ve refah düzeyinin artmasıyla birlikte doğurganlık oranı düşmüştür. Avrupa Birliği ülkelerinde doğum oranları ölüm oranlarını karşılamadığından nüfus azalmaya doğru gitmektedir (Kocakuşak 2002, 38). Avrupa'nın bu özellikleri görülen ülkelerinde nüfussal bazı problemler yaşanmaktadır. Ülkelerin geleceği olan ve faal nüfusa etki edecek nüfus grubu olan 0-14 yaş grubunun oransal azlığı, gelecekteki faal iş gücünün de azlığına da neden olmakta ve bu ülkeler dışarıdan işgücüne, yani göç almaya mecbur kalmaktadır. Konuyu KKTC itibarıyla ele aldığımızda 1960 yılında 00-04 yaş grubu toplam nüfusun %14,5'i kadarken, 1978 yılında %8,1'e ve 1996 yılında %6,5'e, 2003 yılında ise %8,9'a ulaşmıştır. 10-14 yaş grubu ise 1960 yılında toplam nüfusun %12,6'sıyken, 2003 yılında hemen hemen yarı yarıya azalarak %6,5'e gerilemiştir. Bilindiği üzere nüfus 15 yaşından sonra (15-64 yaş grubu) faal nüfus niteliğini kazanmaktadır. KKTC'de 00-14 yaş grubunun, sosyal-ekonomik ve kültürel göstergelerin gelişmesine bağlı olarak giderek azalma göstermesi, sonraki yıllarda faal iş gücünün de azalmasına neden olacak ve iş hayatının ihtiyacı olan faal nüfus yine göçlerle karşılanacaktır.

00-04 yaş gurubuna karşılık gelen nüfus grubunu Rum kesimi ile karşılaştıracak olursak; 2005 yılında Rum kesiminin 766,400 kişi nüfusu vardır ve bunun 40,900'ünü 00-14 yaş grubu oluşturmaktadır. Bu rakamın toplam nüfus içindeki oranı %5,3 kadardır; yani orada da doğurganlık fazla değildir. Rum tarafında 10-14 yaş grubunun (54,800 kişi) toplam nüfus içindeki oranı %7,15 kadardır, 15-64 yaş grubu faal nüfusa karşılık geldiğine göre Rum kesiminde faal nüfus basamağına tırmanacak olan 10-14 yaş grubunun da düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle özellikle hizmet sektöründe aktif nüfusa ihtiyaç duyan Rum kesimi bu ihtiyacı KKTC'den karşılamaktadır ve sınır kapılarının açılmasıyla birlikte KKTC'den Rum kesimine çalışmak için gününbirlik geçişlerin olması bu nedenlerdir.

Grafik 4: KKTC’de Yaşlı Nüfus Artışı (75+%, 1960-2003)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde nüfusun artışı konusunu başka bir bakış açısıyla daha değerlendirebiliriz ki, bu yaşlı nüfus oranıdır. Gelişmiş ülkelerin demografik göstergelerinden birisi de yaşlı nüfusun fazlalığıdır. Bu durum ülkenin refah düzeyi ve sağlık koşullarındaki olumlulukla doğrudan ilişkilidir. KKTC’de de 1974 sonrasında yaşam standartlarının artması, sağlık hizmetlerinin, beslenme koşullarının gelişmesiyle ortalama yaşam süresi artmış, yaşlı nüfus çoğalmış ve bu olgu da ülke genelindeki nüfusun artışına etkili olmuştur. Konuyu somut olarak destekleyecek olursak; Grafik 4’te görüldüğü gibi 1960 yılında yaşlı nüfus toplam nüfusun sadece %1,8’i kadardır. 1978 yılında bu rakam daha da azalmıştır ve %1,6’ya inmiştir (1978 halen daha savaş ve iç karışıklıklar döneminin göstergelerini yansıtmaktadır). Bu tablo Kıbrıs’ta Türk nüfusun 1974 öncesinde ne denli eziyetler çektiğinin bir başka göstergesidir. Ancak 1996 yılına gelindiğinde yaşlı nüfus (75+) %2,5’e ve 2003 yılında ise %2,6’ya yükselmiştir. Burada bir başka örnekleme daha yapacak olursak; Rum kesiminde yaşlı nüfus (75+) toplam nüfusun %5’ini oluşturmaktadır. Türk ve Rum kesimleri arasında iki katı fark gösteren bu durum Rum kesimin aldığı dünya ve Avrupa Birliği desteği ile, KKTC’nin ise uğradığı haksız ambargolarla açıklanabilir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti nüfusunun bir diğer özelliği de ilçeler arasında homojen bir artış göstermemesidir. Tablo 6’da görüldüğü gibi 1996-2006 yılları arasında ülke nüfusu ortalama %32,2 oranında artış göstermiştir. 1996-2006 yıllarının bir diğer özelliği de bu dönemin yapılaşma bakımından da KKTC’nin hızlı bir gelişme süreci içine girmesidir. Bir başka deyişle, nüfus artışı ve yapılaşma kavramları birbirlerini destekler niteliktedir. İç kesimde yer alan başkent Lefkoşa %37,4 oranında bir nüfus artışı göstermesine karşın, kıyı kesimde bulunan Girne ilçesi %60,6 oranında nüfus artışına sahip olmuştur. Bu hızlı nüfus artışı hiç şüphesiz ki hızlı bir yapılaşmayı beraberinde getirmiştir. Lefkoşa daha çok Meserya ovasında yapılaşmış, şehrin içinde bulunan arsalar

imar görmüş veya yeni toplu konut alanları artan nüfusun yerleşme taleplerini karşılamıştır. Girne ise hem kıyı kesiminde hem de özellikle günümüzde yamaçlar üzerinde yapılaşma göstermiştir. Girne'nin bu denli hızlı göç almasının nedenini Akdeniz'in önemli bir turizm belgesi olarak gelişmeye başlamasında aramak gerekir. Lefkoşa ve Girne'den sonra sırasıyla Gazimağusa (%21,5), İskele (%14,6) ve Güzelyurt (%13,1) ilçeleri nüfus artışı itibarıyla sıralanmaktadır. Nüfus artış oranındaki bu yüksek gelişmede adanın turizm potansiyelinin ve eğitim sektöründeki üniversitelerin hızla gelişmesinin rolü büyüktür. En az artış oranlarına sahip olan Güzelyurt'taki üniversitelerde öğrenci sayılarının fazla olmaması ve nihayet İskele ilçesinde hiç üniversitenin bulunmaması konusunu da planlamacıların dikkatine getirmek gerekir.

Tablo 6: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Nüfusun İlçeler İtibarıyla Artışı (1996-2006)

	1996	2006	Artış Oranı %
Lefkoşa	62 295	84 231	37,4
Gazimağusa	52 875	63 091	21,5
Girne	38 715	58 438	60,6
Güzelyurt	27 523	29 481	13,1
İskele	19 179	21 403	14,6
TOPLAM	200 587	256 644	Ort. 32,2

Kaynak: KKTC 2006 Genel Nüfus ve Konut Sayımı, s. 11

Sonuç

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin nüfusu; gerek üzerinde uygulanan ekonomik ambargolar nedeniyle, gerekse küçük ada ekonomisi modelini uygulama zorunluluğunda bulunan bir ülke olmasından dolayı sağlıklı bir büyüme gösterememiştir. 1974 yılı öncesinde adada yaşayan Türk nüfus üzerine uygulanan ekonomik-sosyal ve asimilasyona yönelik baskılar nedeniyle adada yaşayan Türk ve Rum nüfus arasındaki denge hızlı bir şekilde Rum nüfusun lehine olmak üzere bozulmuştur. 1974 yılından sonra ülkenin yeniden yapılanma sürecine girmesiyle anavatandan işgücüne yönelik göç almak durumunda kalmıştır ki, benzer örnekleri Avrupa ülkelerinde de görmek mümkündür. Anavatandan katılan bu göçlere ve KKTC ekonomisinin hızla gelişmesine rağmen, adada yaşayan Türk ve Rum kesim arasındaki ekonomik, sosyal ve demografik dengeler 1878 yılından önceki denge durumundan çok daha uzaktır.

Kaynakça

- Erim, N. (1977). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.
- Fehmi, H. (1992). *A'dan Z'ye KKTC*, Lefkoşa: Başaran Ofset.
- Göney, S. (1979). *Siyasi Coğrafya*. Cilt II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Gürel, Ş. S. (1985). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*. Cilt II. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kocakuşak, S. (2002). *Avrupa Coğrafyası*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Önalp, E. (2007). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*. Ankara: Semih Ofset.
- Özey, R. (1999). *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özkuş, A.E. (2005). *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ürer, T. (2003). *Kıbrıs'ın Tarihçesi*. Ankara: Ankara Ticaret Odası.

İstatistikler

- 15 Aralık 1996 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İstatistik Yıllığı 2000. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İzleme ve Koordinasyon Dairesi.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İstatistik Yıllığı 2002. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İstatistik Yıllığı 2003. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi.

Web Siteleri

- <http://www.cyprus.gov.tr/>
<http://www.kktcbasbakanlik.org/>
<http://www.devplan.org/>

Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskanı

Hakkı ATUN*

Giriş

İnsanoğlunun yaşamında ve yaşamın özü olan kaderinde her zaman göç vardır. Başka bir deyişle, insanın öyküsünü anlatan dünya tarihinin temel yapısı hep göç üzerine kurulmuştur. Afrika'dan yola çıkan insan (home sapiens) artık önüne geçilemeyen bir içgüdü ile dünyanın dört bir tarafına yayılarak demografik yapılaşmayı meydana getirmiştir ve bu yapı dur durak bilmeyen sürekli bir devinim içinde olmuştur.

Tarihi süreç içinde oluşan ulus-devlet yapısı altında her şeyin yerli yerine oturduğunu sandığımız bugünkü modern yaşamımızda bile alınan tüm yasal önlemlere ve engellemelere rağmen göç denen nüfus hareketi, adeta bir tutku ve arayış halinde sürüp gitmekte ve özellikle daha gelişmiş ülkelerin sınırlarını, bazen de ölüm pahasına zorlamaktadır.

Kendi tarihimize de bir göz atacak olursak, Orta Asya'dan at sırtında yola çıkan atalarımız, soluğu Ege kıyılarında, Basra'da, Nil Vadisi'nde ve Avrupa'nın içlerinde almışlardır. İşte Kıbrıs'taki Türk varlığı da böylesine devam eden bir devininim ürünüdür. 1571 yılında fethedilen Kıbrıs'a, II'nci Selim'in fermanı ve bilinçli bir organizasyonla atalarımız Kıbrıs'a yerleştirilmiştir. Ancak gelin görün ki bu olay orda bitmemiş, gerek ülkemiz dışında, gerekse içinde meydana gelen gelişmeler, bir yandan kısmen de olsa geri Anadolu'ya göçü zorlarken, öte yandan Kıbrıs içinde yer değiştirmeyi beraberinde getirmiştir. 1878'den itibaren Kıbrıs'taki varlığını sürdürebilme derdine ve kavgasına düşen Türk toplumu, 1958'den sonra göçlerle büyük sarsıntılar geçirmeye başlamış ve 1963 ve 1974 olayları sonrasında köklü değişiklikler geçirerek sosyo-ekonomik yaşamını sil baştan yeniden kurmak ve düzenlemek zorunda bırakılmıştır.

Kıbrıs'ta Yaşanan Göç Olayları

Başlangıçta da vurgulandığı gibi insanoğlunun yaşamıyla başlayan ve tarih boyunca durmadan devam eden, başka bir deyişle fenomene dönüşen göç olayından, genelde Türk toplumu ve özelde Kıbrıs Türk halkı da tarih boyunca gereğinden fazla nasibini almıştır.

1571 yılında Kıbrıs'ın fethi ve II'nci Selim'in fermanı ile Kıbrıs'a yerleşen Türk toplumunun yaşamında da göç adeta kaçınılmaz bir kader olarak hep karşısına çıkmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi konu iki kısımda sunulacaktır. Kısaca 1974 öncesi döneme değinildikten sonra çok daha ayrıntılı olarak 1974 sonrası dönemdeki iskan uygulamaları anlatılacaktır.

* E. İmar İskân Bakanı, Lefkoşa

Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla 1955 yılında Rumlarca başlatılan EOKA terör eylemleri, 1958 yılına gelinceye kadar, Türk toplumu üzerine de sıçratılmış ve güvenliğini tehdit eden ve onu göçe zorlayan bir boyuta ulaşmış, onlarca Türk köyü yerlerini terk etmek zorunda bırakılmıştı. Bazı köyler eşit ortağı olduğumuz bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından sonra geri dönmüş, ancak ikinci kez Rumların hücumuna uğrayıp göç etmekten kurtulamamıştı (Harita 1).

Kurulan Ortaklık Cumhuriyeti, Makarios ve Kıbrıs Rumları için ancak bir geçiş dönemi ve atlama tahtası idi. Nitekim 21 Aralık 1963'te hazırlanan ve uygulamaya konan Akritas Plânı uluslararası anlaşmalar ve Anayasa ile tescil edilmiş bulunan Türk toplumunun haklarını bir katliam hareketiyle ortadan kaldırmayı öngörüyordu. Geriye dönüp baktığımızda bu tarih tam bir kırılma noktası idi. Bir anda 103 Türk köyü hücumla uğramış, insanlarımız evlerini yerlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Ortağı olduğu devletin tüm olanaklarından mahrum bırakılan Türk toplumunun üçte birine yakını, yani 25,000 insan, göçmen durumuna düşmüştü. Toplum bir yandan sıfırdan başlayarak kendini organize etmek, öte yandan 25,000 göçmenini iskan ve rehabilite etmek zorunda bırakılmıştı (Harita 2). Birleşmiş Milletler, Alvaro Ortega isimindeki bir uzmanına Güvenlik Konseyine sunulmak üzere bir rapor hazırlatıp terk edilen 103 köyün durumunu ve yapılan hasarı gözleriyle görüp saptadığı halde, kılını kıpırdatmıyor, ancak Lefkoşa'nın hemen dışında bulunan Hamitköy'de güneşten kavranan çadırların üzerine gölge yapmak için kamış hasır örtülmesini tavsiye diyor ve 2,500 dolar hibede bulunuyordu.

Bu koşullar altında Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası tahtında elimizde kalan ve hukuken meşru bir kimliğe sahip Türk Cemaat Meclisi'nin çatısı altında göçmenlerin iskanı yönünde alınan önlemlere ve yapılan uygulamalara geçebiliriz.

Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskan Projesi 1966-1971

21 Aralık 1963'te başlayan ve Kanlı Noel diye de bilinen olay, zincirleme bir çatışma, baskı, sindirme ve ambargo süreci olarak devam etti. 103 köyün boşaltılması ile birlikte Türk toplumu güvenliğini sağlamak üzere kendi egemenliği altında küçük büyük bir çok kantonlara (enklâvlara) sığındı (Harita 3). Temmuz 1974'e kadar bu bölgelere Rum idaresi giremedi, ancak bugün de olduğu gibi ama çok daha acımasız biçimde baskı ve tecrit politikasını sürdürdü.

Oluşan ve konsolide olan bu kantonlar içinde yerel olanaklarla önce daha iyi ikamet koşulları yaratma çabalarına girişildi. Baraka tipi odalar inşa edilmiş, boş ambarlar bölünerek ailelere tahsis edilmiş, umumi hela ve duşlar yapılmıştı. En büyük ve güvenli kabul edilen Lefkoşa kantonuna göçmenlerin büyük bir bölümü sığınmış olduğundan, iskan çalışmaları başlangıçta Lefkoşa ve çevresinde yoğunlaşmış, 1967 Geçitkale olayından ve hareket serbestisi

verilmesinden sonra bu çalışmalar diğer bölgelerde de artırılmıştır. 1966 yılı sonuna kadar sürdürülen bu tip çalışmalar sonucunda göçmenlerin büyük bir kısmı çadırlardan kurtulmuş, ancak tek oda sayılabilecek küçük bir eve kavuşturulabilmiştir.

Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskânı Projesinin Hazırlanması

1966 yılı Şubat ayının ilk günlerinde tüm göçmen iskânı sorununu halledecek bir projenin hazırlanması görevi Plânlama ve İnşaat Dairesi'ne verilmiştir. Bir aylık kesif bir çalışma ile, kasaba ve köylerden toplanan bilgiler değerlendirilmiş, ekonomik ev tipleri, plânları ve keşifleri hazırlanmış ve 7 Mart 1966 tarihinde proje üst makamlara iletilmiştir.

Hazırlanan Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskânı Projesi'nde, tespit edilmiş olan 18,860 nüfuslu 4,750 göçmen ailesinden, 1,673 aileye yeni ev yapılması ve 418 ailenin de ikâmet etmekte oldukları evlerin tadil ve tamir edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'ın inşaat karakterine uygun ve bulunabilecek inşaat malzemesine göre hazırlanan projelerde, ekonomi ön planda tutulmuş ve yapılacak evlerin ileride de dar gelirli aileler için mesken olabilmesi esas alınmıştır.

O günkü şartlarda işçi ücretlerinin çok düşük olduğu ve çeşitli işçilik yardımlarının temin edilebileceği hesaba katıldığında, tüm projelerin £754,193.970 mile mal olacağı tahmin edilmişti. Projelerde, göçmenlerin sığındıkları yerlerde iskân edilmeleri öngörülmüştür. Tatbik edilmiş olan göçmen evleri ihtiyaca göre, kentsel ve kırsal karakterde çeşitli tipler olarak tasarlanmıştır.

Türkiye'nin Maddi Yardımı

Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskânı Projesi, Türkiye Büyükelçiliği kanalı ile anavatan yetkililerine iletilmiş ve bir bütün olarak tasvip edilen proje için beş yıllık program halinde lüzumlu tahsisatın Türkiye'den gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Esas projeye uygun olarak hazırlanan yıllık programlar peyderpey anavata iletilmiş ve vaat edilen maddi yardımlar gönderilerek projenin uygulaması bu suretle mümkün olmuştur. Tüm proje için Türkiye'nin yardımı £1,132,992'ye ulaşmıştır.

1964 yılı Mart ayında Ada'ya gelmiş olan Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile Birleşmiş Milletler uzmanları ve diğer ülkelerin temsilcileri göçmen sorunumuzla ilgilenmemişler, gayri sıhhi ve gayri insani şartlar altında yıllarca yaşamak zorunda kalan göçmenlerimizin iskânı için herhangi bir yardımda bulunmamışlardır.

Projenin Uygulanması

Projenin uygulanmasına 5 Mayıs 1966 tarihinde Ortaköy Göçmen Köyü I. Kısımda yapılan temel atma merasimi ile fiilen başlanmıştır. 1966-67 ve 68

yıllarında Türk bölgelerine her türlü inşaat malzemesinin girişini Rum yönetimi yasakladığı için malzeme temininde büyük zorluk çekilmiştir.

İnşaat malzemesinin bölgelerimiz dahilinden temin edilmesi için faaliyete geçilmiş ve kerpiç, dolu tuğla, alçı, yerli mermer, kum ve çakıl gibi önemli malzemelerin Daire ve Özel Sektör vasıtası ile temini mümkün olmuştur. Barikatlardan Türk bölgelerine inşaat malzemesinin geçirilmediği ve Rum yönetimince bu konuda özel önlemler alındığı devrede yeteri kadar çimento, kereste, ondüle saç gibi malzemeler ilgililerin özel gayreti ile temin edilmiştir. Çimento temini imkânlarımızın artması ile birlikte briket kesmek mümkün olmuş ve inşaatlarda kerpiç kullanılmaktan tamamen, dolu tuğla kullanılmaktan da kısmen vazgeçilmiştir.

1968 yılı Mart ayından itibaren inşaat malzemesi yasağı kaldırıldığı için duvarlarda delikli tuğla, döşemelerde karo mozaik, çatılarda kiremit kullanılmaya başlanmış ve göçmenlerin iskânı faaliyeti hızlandırılmıştır.

Ancak, tamir bekleyen birçok evin tamirine girişildiği ve özel inşaatlara başlandığı için Yeşilirmak, Erenköy, Poli, Baf gibi yerlerde yapıcı ustası buhranı doğmuştur. Göçmen evleri inşaat temposunun yavaşlamaması için mahallen J & P firmasından temin edilen prefabrikte evler kurulmaya başlanmıştır. 1969 yılından itibaren Türkiye prefabrikte ev göndermeye başlamış ve 1970-71 yıllarında Ortaköy Göçmen Köyü hariç Ada'nın diğer bölgelerindeki göçmen evleri prefabrikte olarak yapılmıştır (Cetvel 1 ve 2; Harita 4. Göçmen için inşa edilmiş yerler).

Örnek Uygulama: Ortaköy Göçmenköyü

Lefkoşa varoşlarında inşa edilmiş olan Ortaköy Göçmenköyü iki ayrı kısımdan ibarettir. Modern şehircilik anlayışına göre plânlanması yapılmış olan Göçmen Köyü'deki ev ve yol inşaatları bizzat Plânlama ve İnşaat Dairesi tarafından yaptırılmıştır. Göçmenköy'de 452 hane ev, 2 dükkân, 1 kahvehane, 2 çocuk oyun parkı ve 73 otopark yeri bulunmaktadır. 2,500 nüfuslu ve 6 sınıflı ilkokulu bulunan Ortaköy Göçmen Köyü'ü Göçmen İskânı Projesinin en büyüğü ve en mükemmel biçimde uygulandığı yerdir (Resim 1-2-3-4-5-6).

1974 Barış Harekatı Sonrasında Göç Ve İskan Uygulamaları

1974 sonrasında Kıbrıs'ta hayli ilginç bir göç süreci yaşandı. Şöyle ki, başta Anadolu örneğindeki mübadeleden ve tarihte yer alan diğer örneklerden farklı ve son derece radikal bir yer değişimi gerçekleşti. O güne kadar iç içe yaşayan iki toplum, Kıbrıs'ın tarihinde ilk kez birbirlerinden fiziki olarak ayrılıyor ve iki ayrı coğrafya üzerinde homojen olarak toplanmış oluyordu. Bu yer değiştirmenin birinci aşaması Barış Harekatı devam ederken güvenlik gerekçesi ile ve kendi inisiyatifleri ile Rumların Güney'e ve barış hareketinin hemen sonrasında Güney'de yaşayan Türklerin özgür bölge olan Kuzey'e geçmesi ile tamamlanıyordu. İkinci aşaması ise, Denктаş ve Klerides arasında 2 Ağustos

1975'te imzalanan nüfus mübadesi antlaşması ile ve Birleşmiş Milletler gözetiminde Eylül 1975'de Güney'de ve Kuzey'de geri kalan nüfusun yer değiştirmesi ve sonuçta 60,000 kadar Türkün Güney'den Kuzey'e, 130,000 kadar Rumun da Kuzey'den Güney'e göç etmesi ile gerçekleşmişti. İki toplumun bu karşılıklı yer değiştirmesinden kısa bir süre sonra da Türkiye ile Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) arasında 1975'de imzalanan bir protokol çerçevesinde, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden takriben 30,000 göçmen tarım işgücü adı altında Kuzey Kıbrıs'a getirilip Rumlardan boşalan köylere yerleştirildi. Bu, Barış Harekatı sonrasında KTFD ile TC arasında uygulanan en önemli işbirliği ve Kalkınma Projesi idi. Güney'den göç eden ve Kuzey'den getirilen ve sayıları 90,000'e varan göçmenlerin iskan edilmesi ve sıfırdan başlayarak rehabilite edilip üretici duruma getirilmesi elbette başlı başına çok zor bir işti. Ancak hayati önemde ve mutlaka başarılması gerekiyordu. 1974 öncesindeki yeni konut inşası ile herkesi oldukları yerlere yerleştirmeden çok farklı idi. Çok daha fazla bir mali kaynağa ihtiyaç vardı. Kaynak yine Türkiye tarafından karşılanacaktı. Ayrıca bilgi ve deneyim itibarıyla KTFD kadroları yetersizdi. Bu nedenle Türkiye Toprak İskan İşleri Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ile çok yakın bir işbirliği ve uzman takviyesi gerekiyordu.

TC Lefkoşa Büyükelçiliğine bağlı olarak kurulan ve halen işlevini etkin biçime sürdüren Yardım Heyeti çatısı altında örgütlenme ve arazide uygulama verimli ve başarılı biçimde sağlanmış oluyordu. Her şeyin uluslararası hukuka ve devletin Anayasa ve yasalarına uygun olarak yürütülmesi şarttı ve elbette öyle olacaktı. Ayrıca çok süratli hareket etmek gereği vardı. Çünkü sulamaya ve bakıma muhtaç bahçeler, sürülmeyi ve ekimi bekleyen araziler, ürünü üstünde toplanmayı bekleyen ağaçlar vardı. Türkiye ile birlikte top yekun bir seferberlik içine girilmişti.

İskan Topraklandırma Ve Eşdeğer Mal Dağıtım Uygulamaları

20 Temmuz 1974 Barış Harekatından sonra Kıbrıs'ın güneyinden Kuzey'e geçiş tamamlandıktan sonra TC Hükümeti ile imzalanan protokole uygun olarak tarım işgücü adı altında 30,000 göçmenin deniz yolu ile adaya taşınmasından sonra adeta ikinci bir harekatı andıran sürat ve yoğunlukla iskan çalışmaları başlatıldı.

Başlangıçta iskan işlerinden sorumlu Çalışma Rehabilitasyon ve Sosyal İşler Bakanlığı idi. Ancak harekattan hemen sonra göç dağıtım biçiminde ve hızla devam ederken, ilgili Bakanlık duruma hakim oluncaya kadar ve tüm işlerin tek elden yürütülmesi sağlanıncaya kadar, iç içe girmiş olan sivil ve askeri idare - kaymakamlıklar ile sancaktarlıklar (Bölge Komutanlıkları), kendi yetki bölgelerinde uygulamalara girişmişlerdi. Söz konusu uygulamalar, başlangıçta göçmenleri rahatlatmışsa da, daha sonraki yıllarda geçici mahiyette yapılan tahsislerin ve işlemlerin yasal bir baza oturtulmasına gelindiğinde, çelişkili durumlar ve zorluklar ortaya çıkmıştır.

Seferberlik hali biçiminde devam eden iskan çalışmalarına, 1 Ocak 1975 tarihinden itibaren, tam yetkili ve sorumlu müsteşar olarak katıldım. 1976 Haziran genel seçimlerinde, Ulusal Birlik Partisi'nden milletvekili seçilmemden sonra da, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilk İmar İskan ve Rehabilitasyon bakanı oldum. Artık tüm yetkilerin bir bakanlık çatısı altında toplanması ve işlerin tek elden yürütülmesi mümkün oluyordu. Ancak, uygulamalarda çağdaş bir anayasa ile kurulan devletin bir sosyal hukuk devleti olarak hareket etmesi gerekiyordu. Çünkü ülkede artık çok partili demokratik parlamenter bir sisteme geçilmişti ve halkımız ve devletimiz yasama, yürütme ve yargı olarak üç bağımsız organ tarafından yönetilecekti. Kısacası icraatlarımızdan parlamentoya karşı sorumlu idik.

Yola, KTFD sınırları içinde yabancılara ait taşınmaz malların tahsis ve değerlendirmesini düzenleyen 32/1975 ve 33/1975 no'lu yasalarla çıkılmıştı. Bu yasalarla, yabancılara ait taşınmaz malların kontrol, yönetim ve tahsisi Bakanlar Kurulunun yetkisine verilmişti. Dolayısıyla bu yetki şimdi İmar, İskan ve Rehabilitasyon Bakanlığına geçiyordu. Hayata yeniden ve sıfırdan başlayan doksan bin göçmenin yerleştirilip rehabilite edilmesi, yeni kurulan ve bir yandan da örgütlenmeye çalışan devletimizde, kuşkusuz kolay değildi. Fakat özgür olmanın verdiği büyük bir heyecan vardı ve ayrıca TC Toprak İskan İşleri Genel Müdürlüğü'nün deneyimli ve bilgili uzmanlarının yardımımıza gelmeleri büyük bir avantaj idi. Yüzyıllarca eski Osmanlı topraklarından göçe kucakımı açan Anadolu'da Genel Müdürlüğün birikmiş deneyimi vardı. Özellikle Lozan Anlaşması'ndan sonra, milyonlarca insanı kapsayan mübadele uygulanmıştı. Bu noktada, TC Yardım Heyetine bağlı olarak Bakanlığımızla gece gündüz demeden cansiperane çalışan İsmail Karayel ve Nihat Bilgin'i zikretmeden ve kendilerine şükranlarımızı belirtmeden geçemeyeceğim. Ayrıca, bu uzman ekibe ek olarak, arazide ifrazları yapacak ve topraklandırma ile ilgili kadastral işleri yürütecek tam teçhizatlı bir Toprak Komisyonu kadrosu emrimize verilmişti. Yerleşim, tahsis ve dağıtım işlerinin gerektirdiği parasal yardım, yıllık bütçe katkısı olarak cömertçe, TC hükümetlerince öncelikle ve aksatılmadan Bakanlığımıza sağlanıyordu.

Uygulamada Hak Sahipliliği Ve Öncelikler

Güney'den, özgür ve güvenli bölge olan Kuzey'e geçen göçmenlere, güneye kaçan Rumların boşalttığı evlerin tahsisi en öncelikli konu idi. Konut tahsis işleri, münferit ve gayri muntazam geçişlerden sonra geliş güzel uygulanmışsa da, işler kontrol altına alındıkça ve göçmenler gruplar halinde taşındıkça daha disiplinli ve sistemli tahsis yapma yoluna gidilmiş ve koşullar uygun oldukça kura çekimi yöntemine başvurulmuştu. Önce canlarını kurtarmak için Agrotur'daki İngiliz üssüne sığınan binlerce göçmen uçakla Adana üzerinden toplu olarak Kuzey'e getirilmiş, daha sonra Denктаş-Klerides arasında Viyana'da imzalanan nüfus mübadelesi anlaşmasından sonra göçmenlerin ikinci kez toplu

olarak taşınmaları sağlanmıştı. Bu göçmenler Lefkoşa Hava Alanı üzerinden yüz kamyonluk konvoylar halinde Kuzey'e taşınmışlardı. Taşınmada Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile işbirliği yapılmış ve göçmenleri Lefkoşa Hava Alanına, beraberlerinde asgari miktarda eşyaları olduğu halde kendi araçları ile BM Barış Gücü taşımıştı.

Göçmenleri yeniden yerleştirmede olanaklar ve şartlar ölçüsünde bütün bir köy olarak kendi ekonomik ve tarımsal yaşantılarına uygun düşecek köylere yerleştirmeye gayret edildi. Örneğin denizi olan Limasol Girne'ye, bağıcılıkla uğraşan Baf narenciye bölgesi Güzelyurt'a, Larnaka denize yakın Yeni İskele'ye, Esentepe (Aynikola) yine Esenepe adı verilen sultani üzüm köyü Alehthora kayısı köyü Aykuruş'a, Yeşilyurt'a, Kandı Aydıncöy'e yerleştirildi. Taşınmada en sona kalan Limasol ve Baf göçmenlerinin bir kısmı Gazi Mağusa'ya yerleştirilmek zorunda kaldı ve dolayısıyla aile parçalanması kaçınılmaz hale geldi.

Bu uygulamalara karşılık, Türkiye'den deniz yolu ile ve bir program çerçevesinde getirilen işgücü niteliğindeki göçmenler, planlı biçimde ve önceden temizlenip tamir edilen köylere yerleştirildi. Yine göçmenlerin Türkiye'deki yaşantılarına en uygun olabilecek köylere yerleştirilmesine dikkat edildi. Örneğin Karadeniz Trabzon-Çaykara, Samsun-Bafra yöresinden getirilenler sahil boyundaki köylere iskan edildi. Antalya-Mersin bölgesinden getirilenler, göçebe - yörük, sebze yetiştiricisi, yani kırsal nüfus olmalarına rağmen Maraş'ın şimdiki açık bölgesine yerleştirilmişler ve dolayısıyla kentsel karakterdeki çevreye uyum sağlamakta zorluk çekmişlerdir.

Üretime Geçiş

İskan uygulamalarında birinci önceliği olan konut tahsis işlemleri tamamlandıktan ve her aileye bir konut (barınak) sağlandıktan sonra, sıra ekonomiyi bir an önce harekete geçirmeye gelmişti. Bunu gerçekleştirmek üzere küçük işyeri, dükkan gibi kaynakların dağıtılmasına ve kırsal alana yerleştirilenlerin topraklandırılmasına geçildi. Güney'de büyük miktarlarda toprak sahibi olan ve tahıl üretimi yapan sınırlı sayıda çiftçi göçmene üretimin aksamaması için kira usulüyle, toprağı kullanma hakkı tanındı. Ayrıca Güney'de hatırı sayılır miktarda taşınmaz malı olan ve kuru veya sulu tarımla ve bağıcılıkla veya meyvecilikle uğraşan göçmenlere daha sonra kesinleştirilmek üzere geçici statüde toprak ve narenciye bahçesi dağıtıldı.

Ancak hala büyük miktarda narenciye bahçesi sahihsiz ve bakımsızdı. Bahçelerin kurumaması için önlem almak gerekiyordu. Bu aşamada TC Devlet Su İşlerinden, Yardım Heyeti Kadrosuna gönderilen uzmanların da yardımıyla mevcut sulama sistemleri çalıştırılmış ve kurumunun ve ürünün zay olmasının önüne geçilmiştir.

Sanayi Ve Turistik Tesislerin İşletilmesi

Tarımsal alanda sözü edilen önlemler alınırken, öte yandan sanayi sektöründe de önemli adımlar atılıyordu. Haspolat ve Gazi Mağusa Sanayi Bölgeleri içinde bulunan fabrikaların büyük bir kısmı, o günün ekonomik anlayışı ile kurulan Sanayi Holding kamu kuruluşlarına tahsis edildi. Geri kalan fabrika veya büyük işletmeler (tuğla-zeytinyağı, bazı büyük hoteller) Kooperatif Merkez Bankası ve Vakıflar İdaresine verildi. Geri kalan turistik tesislerin işletilmesi, bir yasa ile kurulan Kıbrıs Türk Turizm İşletmelerine bırakıldı. Narenciye'nin, patatesin tek elden pazarlanması için Cypfruvex Şirketi kuruldu. Ekonomi çarkını harekete geçirmek üzere tahsislerle başlayan bu uygulamaların önemli bir kısmı günümüze kadar sürüp gelmekle birlikte zaman içinde değişen ekonomik koşullara ve eşdeğer uygulamalarına göre özelleştirmeler ve yeniden düzenlemeler yoluna gidilmiştir.

Kaynakların tahsis ve yönetiminden birinci derecede sorumlu olan İmar İskan ve Rehabilitasyon Bakanlığı bir yandan Tarım Bakanlığı ve Ekonomi ve Maliye Bakanlığı ile koordineli olarak üretim ve ekonominin hareketi geçmesine çalışırken, öte yandan o güne kadar yapılan kaynak dağıtımlarını ve çeşitli statüdeki tahsisleri ve yapılması öngörülen topraklandırma işlerini yasal ve kalıcı bir dayanağa oturtacak olan İskan Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasasını hazırladı. 41/77sayılı bu Yasa, 1977 yılında Kıbrıs Türk Federe Meclisinde, iki ay süren yoğun ve tartışmalı geçen oturumlardan sonra onaylandı. Mecliste onaylanması Anayasa'dan da uzun zaman alan bu yasa, hiç kuşkusuz, devletin sürdürülebilmesinde ve halkımızın geleceğinde bir dönüm noktası teşkil ediyordu. Kıbrıs Türk halkı, Güney'deki malından feragat etmeye ve ebediyen Kuzey Kıbrıs'ta kendi kurduğu devletin çatısı altında yaşamaya kesin karar veriyordu. Devlet de siyasi politikasına buna dayandırmıştı.

Aşağıdaki bölümde bu yasanın amacına ve temel ilkelerine değinilerek, kaynaklardan yararlanmak üzere iskan ve rehabilitasyon amacıyla tahsisten nasıl hak sahibi olunabileceği ve Güney'de bırakılan taşınmaz malına karşılık nasıl eşdeğerde mal alabileceği anlatılacaktır.

Üç Çeşit Hak Sahipliği

Göçmenlerin yerleştirilmesinde temel politika, geldiği yerde malı olup olmamasına bakılmaksızın herkese geçimini sağlayacak miktarda taşınmaz mal ve toprak verilmesi idi. Yani Atatürk döneminden itibaren Türkiye'de yapılmasına çalışılan toprak reformu, Kuzey Kıbrıs'ta, kaynak ve mülkiyet yönünden koşullar bu kadar uygun iken ve yönetimin eline böyle bir fırsat geçmişken, büyük oranda uygulandı. Ancak bu yaklaşım ve uygulama özellikle Güney'de mülk sahibi olan varlıklı kişilerin ve ailelerin tepkisine neden oldu. Mağduriyetlerini dile getirmek ve baskı grubu oluşturmak amacıyla bir de dernek kurdular. İddiaları, gerçek mal sahipleri tazmin edilmeden önce özellikle nitelikli kaynakların dağıtılması idi.

Şimdi de yasanın geçtiği tarihe kadar yapılmış olan ve geçtikten sonra yapılacak olan tüm iskan uygulamalarının ilke ve kurallarını içeren 41/77 sayılı yasa hakkında kısaca bilgi vererek, uygulamaların nasıl yürütüldüğüne bakalım.

Resmi Gazetede yayınlanarak 3 Ağustos 1977 tarihinde yürürlüğe giren yasanın en önemli maddesi, yasadan önce yapılan uygulamalar başlığı altındaki 38'nci madde idi. Mecliste sol muhalefetin sert itirazları ve baskılarıyla bu madde değiştirilerek oldukça karmaşık ve uygulaması zor bir hale gelmişti. Nitekim hukukçu olan bir muhalefet milletvekili kulağıma “şimdi uygulayabilirsen uygula” demişti. Söz konusu madde Ek 1'de verilmiştir. Yasanın bir diğer can alıcı maddesi, tefsir kısmındaki “hak sahipliği” tanımı idi. Tanım, çok esnek ve geniş tutulmuş ve gerek Güney'den ve Türkiye'den getirilen, gerekse Kuzey'de yaşayan evsiz, topraksız kişileri de kapsayan ve onları rehabilite etmeyi amaçlayan bir içerik taşıyordu.

Özetle hak sahipliği toprak dağıtımı açısından, konut tahsisi açısından, küçük işyeri açısından ve eşdeğer mal veya tazminat açısından dört ana başlık altında toplanıyordu.

Kanımcı toprak reformu olarak da nitelenebilecek toprak dağıtımı çalışmaları, yerleştirilen nüfusun toprağa sahip çıkması ve üretime geçmesi, bir başka deyişle devletin konsolide olması açısından en önemli uygulama oluyordu ve çok zaman alan bir süreçti.

Toprak dağıtımı açısından hak sahibi olabilmek için şu koşullar aranıyordu (41/77 Yasası tefsir maddesi):

“Hak sahibi”, Türk yurttaşı olmak kaydıyla:

(a) Toprak dağıtımı açısından;

Toprak dağıtımı çalışmalarının yapıldığı yörede oturan, geçimini bizzat tarımdan sağlayan veya sağlamak zorunda bulunan, çiftçilik dışında küçük esnaf, sanatkar, kadrolu işçi statüsünde ve görevi devamlı olmayan işçiler ve benzeri durumda olup çiftçilik yapabilme yeteneğini haiz yılda saf 36,000 TL'nin altında gelir elde eden, kamu görevlisi olmamak kaydıyla bilgi, beceri ve öğrenimi itibarıyla örnek çiftçilik yapabilme yeteneğine sahip olan aile reisi durumunda, olanlar idi.

Bu koşulları yerine getiren Kuzey'de yerleşik olan veya göçmen olarak gelen tüm Türk yurttaşlarına belli bir norm dahilinde toprak dağıtılmaya başlandı. Uygulama yıllarca sürdü. Toprak dağıtımında uygulanan esas yöntem 41/77 sayılı yasanın 14'üncü maddesinde öngörülen norm çerçevesinde geçimini tarımdan sağlayan 5 kişilik bir aileye yılda 36,000 TL saf gelir getirebilecek olan kuru arazi cinsinden 153 dönüm kuru tarla veya o miktarda kuru arazi

verilemediği takdirde aynı yıllık geliri sağlayabilecek başka türden kaynak verilmesi idi (Cetvel 3).

Böylece, cetvelde gösterilen değerlere bakılarak değişik şekilde ve türde kullanılan arazi ve kaynaklar için 36,000 TL çiftçi saf geliri üzerinden işletme genişliği saptanıyor ve polikültür prensibine göre (karma ziraat) hareket edilerek işletme tipleri tayin ediliyordu. Görüleceği üzere karma ziraat modeline gidilmesi kaçınılmaz olduğundan, çiftçiye kuru veya sulu tarla tahsisine ilaveten, yıllık saf geliri 36,000 TL'ye ulaşmasını sağlamak üzere harup, zeytin, inek, koyun gibi ek kaynaklar verilmesi yoluna gidildi. Bu amaçla Türkiye, Ceylanpınar Üretim çiftliklerinden on binlerce koyun getirilerek göçmenlere dağıtıldı. Kendi üretim çiftliklerimiz geliştirilip devreye sokuldu. Tarımsal ekonominin işlenmesi için de her köyde Kooperatif Kredi Şirketleri kuruldu. Ayrıca TC Ziraat Bankası çiftçiye kefil veya ipotek istemeden tarım kredisi verme yoluna gitti.

Eşdeğerde Mal Verilmesi

Güney'den gelen göçmenlerimizin iskan ve rehabilitasyon sürecinde en zor ve çetrefilli uygulama hiç kuşkusuz terk ettiği malına karşılık eşdeğerde mal verilmesi ve bunun yapılabilmesi için de malın değerinin hesaplanması idi. 41/77 sayılı yasanın, 46'nci maddesinden 86'nci maddesine kadar olan kısmı, nerede ise yarısı, eşdeğer uygulamalarını düzenliyordu. Ayrıca, Anayasaya (Ek 2) ve yasaya göre uygulamanın en doğru ve adil biçimde yürütülebilmesi için on iki adet ek tüzük yapılması gerekiyordu. Örneğin bunların en önemlileri '**öncelikler tüzüğü**' ile '**değerlendirme tüzüğü**' idi. Tüzüklerin hazırlanması zaman aldıkça ve geciktikçe, haliyle eşdeğer uygulamasına geçilemiyor ve dolayısıyla siyasi ortamda eleştirilere ve hatta istismara neden oluyordu.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 1983'te ilan edilmesinden sonra kurulan hükümette yeniden ve ikinci kez İskan Bakanlığına getirildim. Benden sonra iki bakan değiştiği halde eşdeğer uygulamalarında fazla bir yol alınamamıştı. Baskılar gittikçe artıyordu. Cumhurbaşkanı Denктаş bu durumdan çok rahatsızdı. Daha süratli ve pratik yollar bulmak gerekiyordu. Uygulamayı başlatan ve olayı en ince ayrıntısına kadar kavrayan, bilen ve özellikle kendini mağdur hissedenleri yakından tanıyan bir Bakan olarak, Başsavcının'da onayı alındıktan sonra '**debit**' yani borçlandırma usulü ile kaynak verilmesi yoluna gidildi. Bir başka deyişle Güney'deki malının kabaca değerine karşılık, kesin değerlendirme ve mutabakat işlemlerinin sonuçlanmasını beklemeden, Kuzey'den kaynak verilmesi yoluna gidildi. Bu uygulama tansiyonu düşürüp, hisseditir bir rahatlama sağladı. Yıllar sonra bir çok eşdeğer mal hak sahibi bana 'bir şey alabilmişsem senin zamanında aldım' diyecekti.

Eşdeğer Mal Dağıtımında Kullanılan Yöntem

Bugün bile hala hakkını gerçekten alamayan veya kendini mağdur hisseden bir çok insana rastlamak olasıdır. “Mal canın yongasıdır” atasözünden veya “Adalet mülkün temelidir” özdeyişinden, insanın bu konuda ne kadar duyarlı olduğunu anlamak zor değil. Bu duyarlılığın bilincinde olarak, TC Yardım Heyeti uzmanlarının en tarafsız olabilecek görüşlerinden de yararlanarak akla gelebilecek en mantıklı ve adil bir yasal düzenleme yapılmasına çalışılmıştır. 41/77 no’lu yasanın öngördüğü yöntem ve metodoloji özetle şöyledir:

41/77 sayılı İskan Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasasının yürürlüğe girdiği tarihteki rayice göre güney bölgesinde terk edilen mal ile ona karşılık Kuzey’de verilecek taşınmaz malın değeri bir yıl içinde hesaplanacaktı. Malın konumuna, cinsine, kalitesine vs özelliklerine göre hesaplanacak değer için “sabit puan” birimi öngörüldü. Tüm işlemlerin, emekli olmuş bir hakimin başkanlığında kurularak tarafsız “İskan Topraklandırma ve Tazmin” komisyonları tarafından yürütülmesi kararlaştırıldı. Bu komisyonlara veri ve görüş niteliğinde bilgi akışını sağlayacak, Güney’deki malların ve buldukları yörenin özelliklerini bilen Köy Danışma Kurulları ve ilgili bakanlıkların temsilcilerinden oluşan Alt Komisyonlar kuruldu. Kurulan bu hiyerarşik sistem içinde, ekinde orijinal koçanları (tapuları) olduğu halde eşdeğer mal hak sahiplerinden alınan müracaatları işleme kondu. Yapılan incelemeler ve danışma kurullarından gelen veri ve bilgiler ışığında malın puan değeri hesaplandı. Hak sahibi ile karşılıklı görüşme sonunda mutabakat sağlandıkça ve elinden Güney’deki malından vazgeçtiğini beyan eden “feragatname” alındıkça “kesin tasarruf belgeleri” verilme yoluna gidildi. Komisyonla uyuşmayan hak sahibine en sonunda mahkeme yolu da açıldı. Eşdeğer hak sahiplerine Kuzey’de elinden tutup kullandığı malın değeri Güney’dekinden az ise elinde arta kalan puanlarla peyder pey askıya alınan kaynak paketlerinden, başvuru yapılmak suretiyle daha mal verildi. Günümüze kadar hak sahiplerini tazmin etmek üzere yirminin üzerinde kaynak paketi asıldı. Hesaplaşmada, vatandaşın puanı elinde tuttuğu malın değerini karşılamıyorsa mücahit puanını kullanma veya devren puan temin etme veya satın alma hakkı tanındı ve böylece yıllarca kullandığı malı geri devlete iade etmeye zorlanmadı. Puan satışları ile bir puan piyasası oluştu.

Tam bir sosyal hukuk devleti anlayışı içinde sürdürülen mal verme ve tazmin işlemleri, günümüze kadar sürüp gelmiştir. Kıbrıs sorununun uzayıp gitmesi, Rum tarafının, AB içinde Yunanistan faktörünü çok iyi kullanarak yürüttüğü hukuk davalarıyla (Loizidou Davası, vs.) Avrupa İnsan Hakları Mahkemelerinin Türkiye’yi taraf kabul ederek Türkiye’ye karşı verdiği tazminat kararıyla, 41/77 yasanın esaslarından maalesef sapmalar oldu. Son yıllarda, özellikle Türkiye üzerindeki baskıları ortadan kaldırmak ve KKTC’de bir iç hukuk yaratarak bunu AB Mahkemesine kabul ettirmek amacıyla yeni yasal düzenlemelere gidildi. Halen AB’deki davalar devam etmekte ve bu konudaki belirsizlik ve karmaşa

sürüp gitmektedir. Kanımca Kıbrıs sorununun siyasi bir çözüme ulaşabilmesinde en önemli ve aşılması zor faktör, mülkiyet konusudur.

Son Söz

KKTC devleti, tüm hak sahiplerine Kuzey'deki taşınmaz malların kefil olarak tapu vermiştir. Dolayısıyla iki taraf arasında bir uzlaşmaya varılmasında münferiden mal sahipleri değil, devlet taraftır. KKTC'nin kefaleti altında dağıtılan malın defalarca el değiştirmesiyle ve Referandum sonrası yabancılara yoğun biçimde arazi ve konut satılması ile ortaya çıkan durum karşısında, mal - mülk sorunu içinden çıkılamayacak bir hal almıştır. Onun için, ta baştan bireyin mülk hakkına saygılı olduğunu söyleyen ve bu konunun ancak global bir hesaplaşma ile çözülebileceğini öneren Kıbrıs Türk tarafının tutumu ve politikası gerçekçidir ve geçerliliğini korumaktadır.

Kaynaklar

Özsoy, İskender (2007). *Mübadelenin Öksüz Çocukları*. Bağlam Yayıncılık.
Yıldırım, Onur (2006). *Diplomasi ve Göç. Türkiye Yunan Müdahalesinin Öteki Yüzü*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ekler

Ek 1. 41/77 sayılı İskân Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası, Madde 38.

Yasadan
önce yapı-
lan uygu-
lamalar

38. (1) Uygulamada sosyal hukuk devleti, sosyal adalet ve hakkaniyet ilkeleri gözetilmek koşuluyla eşdeğer mal dağıtımına öncelik verilir.
- (2) Bu Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce yapılan konut, küçük işyeri, tesis ve arazi tahsisleri bu Yasa Kurallarına göre yeniden gözden geçirilir. Bu Yasa kurallarına uygun olarak yapılan tahsisler, geçerli sayılır ve hak sahiplerine tahsis belgeleri verilir. Bu Yasaya aykırı olarak yapıldığı saptanan tahsisler ise imar, iskân ve rehabilitasyon işlerinden sorumlu Bakanlıkça iptal edilir.
- (3) Yasaya göre hak sahibi olmadıkları halde tahsis işlemlerinden yararlananlardan veya hak sahibi olup da haklarından fazlasını alanlardan ellerinde bulundurdukları taşınmaz malların, hale göre tamamı veya hakkından fazla olan kısmı geri alınır. Bu şekilde, ortaya çıkan kaynaklar ile rezerv bırakılan tarımsal kaynaklar öncelikle eşdeğer mal verilmesinde kullanılır.
- (4) Saptanan yöre normunun altında arazi alan hak sahiplerine 14. madde kuralları da gözönünde bulundurulacak ek tahsis yapılmak sureti ile norm içi arazi tahsisi yapılır. Ancak kaynak bulunmayan hallerde, başka yan gelir olanakları sağlanarak bu açık kapatılır.
- (5) Bu Yasa yürürlüğe girmeden önce yapılmış olan tüm :
 - (a) Arsaların,
 - (b) Konut tanımı dışında kalan inşaatı tamamlanmamış binaların,
 - (c) 4. madde kurallarına tabi olarak kasaba merkezlerindeki küçük işyeri dışındaki dükkânlar ile orta sinai, ticari, turistik ve tarımsal işletmelerin, tahsisleri iptal edilir ve eşdeğer mal listesine alınır.

Ek 2. İskân hakkı ile ilgili Anayasa Maddesi, Yedinci Kısım, Geçici Kurallar
“Hakların Korunması”

YEDİNCİ KISIM

Geçici Kurallar

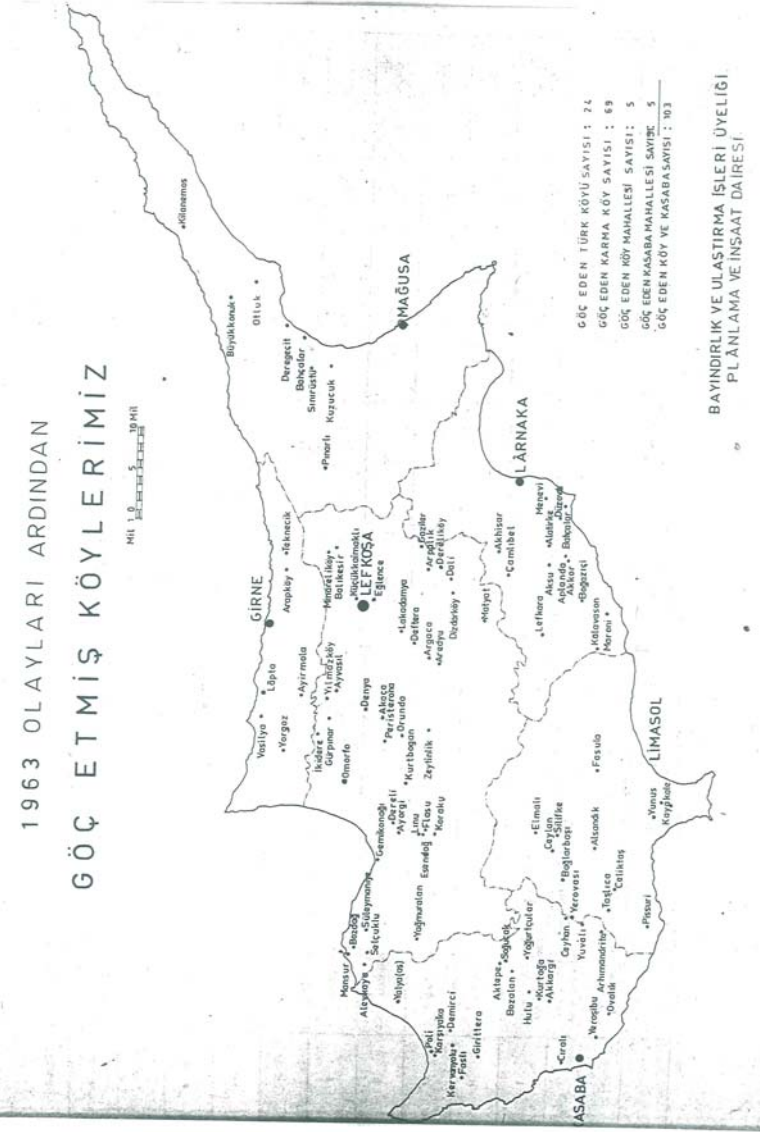
Hakların Korunması

Geçici Madde 1.

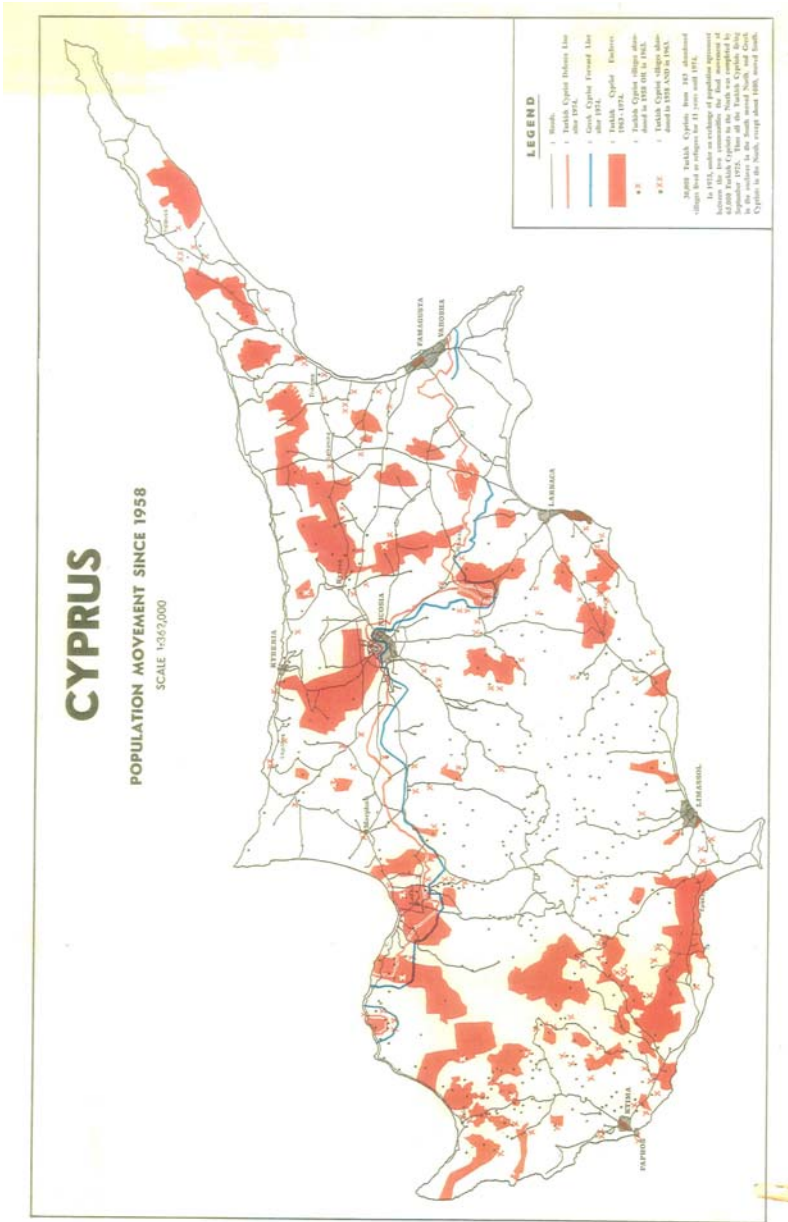
- (1) Türk Toplumunun ulusal direniş i uğruna veya direniş sıra-
sında göç eden veya doğrudan doğruya veya dolaylı olarak
zarara uğrayan yurttaşları korumak amacıyla gerekli sosyal,
ekonomik, mali ve tazminat dahil diğer önlemler yasa ile
düzenlenir.
- (2) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yurttaşlarının Devlet sınırları
dışında, Kıbrıs'ta kalan taşınmaz malları için Devlettten,
eşdeğerde taşınmaz mal isteme hakları saklıdır; bu hak yasa
ile düzenlenir ve bu Anayasanın 159. maddesinin (2). fıkrası
kapsamına giren taşınmaz malların hak sahiplerine mülkiye-
tinin devri öncelikle gerçekleştirilir.
Şehitlik, malûl gazilik nedeniyle yasanın mülkiyet hakkı
tanıdığı kişilere ve yasada belirtilen diğer nedenlerle hak
sahibi olanlara da mülkiyet verilir.
- (3) Devlet, göçmenlerin eşit statü altında esenlendirilmesi, ken-
dilerine, ailelerine ve topluma yararlı duruma getirilmeleri
için gerekli sosyal, ekonomik, mali ve diğer önlemleri alır;
esenlendirmeyi gerçekleştirinceye kadar gerekli yardımları
yapar.
- (4) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türk yurttaşlarının, terket-
mek zorunda kaldıkları taşınır ve taşınmaz mallar nedeniyle
gelir kaybına veya zarara uğramışlarsa tazminat isteme hak-
ları saklıdır. Bu haklar yasa ile düzenlenir.
- (5) Bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak, eşde-
ğerde mal uygulamalarının önceliğe uyulmak koşuluyla, hak
sahiplerine taşınmaz mallarla ilgili mülkiyet hakkı devir iş-
lemleri en geç beş yıl içinde tamamlanır.

1963 OLAYLARI ARDINDAN GÖÇ ETMİŞ KÖYLERİMİZ

1:100.000

Harita 2.1963 olayları ardından göç etmiş köylerimiz

Harita 3. 1958'den itibaren oluşan Türk kantonları (enklavları)

Cetveller

1 Nisan 1966 - 1 Nisan 1971

BÖLGELER İTİBARI İLE UYGULAMA SONUÇLARI

KIBRIS'TA GÖÇMENLERİN İSKANI PROJESİ

SIRA No.	YERİ	İNŞA EDİLMİŞ EV SAYISI	KÜÇÜK İNŞAAT	TADİLAT VE TAMİRAT	HARCANMIŞ PARA MİKTARI ₺	HARCANMAMAK PARA MİKTARI ₺	GENEL HARCAMA
A . B	KIBRIS	612+(3)	222	110	607.479.-	14.515	621.994.-
C	LEFKOŞA - BOĞAZ BÖLGESİ	114	9	-	50.588.-	650	53.238.-
D	MAGUSA	33	-	-	17.893.-	2.277	19.970.-
E	LARNAKA	116	-	-	54.969	5.325	60.294.-
F	LIMASOL	120	18	25	54.298	450	54.748
G	BAF	232	154	45	122.262	9.640	131.902
H	LEFKE	243	50	-	146.172	3.235	149.407
I	Hüçüz tahsis edilmemiş prefabrike evlerin Kuruluş Mazeretleri	40	-	-	19.355	10.415	19.365 30.415
J	İnşa edilmiş göçmen evlerinin bakım ve onarımı ile küçük inşaat tadilat ve tamiratları Göçmenköy I Kanalizasyon işi gibi arazi satın alınması	-	-	-	-	11.539	11.539
	TOPLAM	1510+(3)	453	180	1.074.946.-	58.046.-	1.132.992.-

Cetvel 1. Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskanı Projesi bölgeler itibarıyla uygulama sonuçları

EV TIPLERİ VE İNŞA ŞEKİLLERİ

Kıbrıs'ta Göçmenlerin İskân Projesi

1 Nisan 1966 - 1 Nisan 1971

Göçmen Ev Tipleri	İnşa edilmiş miktar	Alan (m ²)	İlk ve en son İnşaat Maliyeti (Beher adet - £)	Oda Sayısı	Yapı Şekli
A Tipi	530	60	525 - 850	2 yatak odası, oturma odası, Mutfak, Heiâ - duş	Duvarlar: Delikli tuğla, dolu tuğla veya beton briket Döşeme: Beton, karo mozaik, ahşap, plastik, mermer Çatı : Ondüle sac, ondüle amyant veya Marsilya tıplı kiremit
A1 Tipi	22	46	400 - 650	1 yatak odası, oturma odası, Mutfak, Heiâ - duş	Duvarlar: Taş, kerpiç Döşeme: Beton Çatı : Ondüle sac
C Tipi	8	70	500 - 850	2 yatak odası, oturma odası, Mutfak, Heiâ - duş	Duvarlar: Delikli tuğla Döşeme: Karo mozaik Çatı : Beton
D Tipi	124	46	450 - 725	1 yatak odası, oturma odası, Mutfak, Heiâ - duş	Duvarlar: Delikli tuğla, dolu tuğla, beton briket Döşeme: Beton, Ahşap, karo mozaik, mermer Çatı : kiremit
E Tipi	32	60	575 - 850	2 yatak odası, oturma odası, yemek - mutfak, çamaşırılık - heilâ - duş	Duvarlar: Dolu Tuğla ve beton briket Döşeme: Mermer, Beton Çatı : Ondüle sac
F Tipi	101	46	350 - 600	Yatak odası, oturma odası, Mutfak - yemek, heilâ - duş	Duvarlar: Kerpiç, beton briket, sac Döşeme: Beton Çatı : Ondüle sac
G Tipi	133	54	460 - 750	2 yatak odası, oturma odası, Mutfak - yemek, heilâ - duş	Duvarlar: Kerpiç, beton briket Döşeme: Beton Çatı : Ondüle sac ve oluklu kiremit
I. Tipi	18	60	550 - 850	2 yatak odası, oturma odası, Mutfak - yemek, heilâ - duş	Duvarlar: Delikli tuğla ve beton briket Döşeme: Karo mozaik, beton Çatı : Marsilya tıplı kiremit
Prefabrikte (Türkiye)	392	46	600 - 750	2 yatak odası, oturma odası, Mutfak, heilâ - duş	Duvarlar: Ahşap+Sunta+Düz Amyant+Cam Pamuğu Döşeme: Beton Çatı : Ondüle sac
Prefabrikte (J&P)	110	53,5	675 - 850	2 yatak odası, oturma odası, Mutfak, heilâ - duş	Duvarlar: Ahşap+Sunta+Düz Amyant+Polystren Döşeme: Beton Çatı : Ondüle sac
Toplam	1470				

Çetvel 2. Ev tipleri ve inşaat şekilleri

14. (1) Toprak dağıtımında uygulanacak norm cetveli aşağıda gösterilmiştir. Bu cetvelde yer almayan türdeki bitkiler veya değişik şekilde kullanılan araziler için çiftçi saf geliri hesabı üzerinden, işletme genişliği saptanır. Dağıtımda verilecek toprak miktarı

(5 nüfuslu aile için 36.000 TL çiftçi saf geliri esasına göre)

Niteliği	Cins veya Bitki Türü	Miktar	1 dönüm kuru araziye göre karşılığı (dön)
Sulu tarla (Bahçe)	Patates	12 dönüm	12,8
"	Bostan	12 "	12,8
"	Çilek	12 "	12,8
"	Muhtelif sebze	12 "	12,8
"	Narenciye	15 "	10,2
"	Kayısı	8 "	19,1
"	Muz	5 "	30,6
"	Turfandacılık (Sera)	2 "	76,5
Kuru tarla	Hububat - baklagil	153 "	1,0
Kuru (ova)	Zeytin ağacı	166 adet	0,92
Kuru (dağlık)	" "	332 "	0,45
Kuru (ova)	Harup	166 "	0,92
Kuru (dağlık)	Harup	350 "	0,43
Kuru (dağlık)	Badem	166 "	0,92
Büyükbaş	İnek	7 "	21,8
Küçükbaş	Koyun	100 "	1,53

Not: (a) İşletme tipleri tayin edilirken, zorunlu haller dışında polikültür prensibine göre hareket edilecektir.

Ornek : Hububatçı - Hayvancı İşletme tipi için

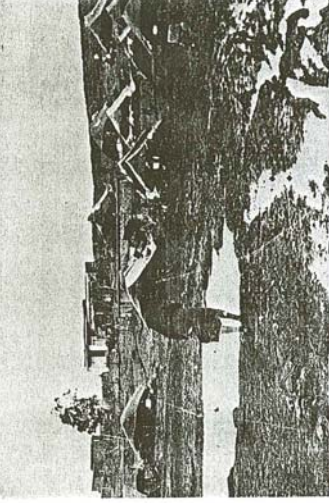
(i) Kuru tarla : 103 dön. 103 dön.
Koyun : 33 adet 50 dön.
Toplam : 153 dön.

(ii) Münavebe = (Hububat + Baklagil + Nadas)
%33 %33 %33

Cetvel 3. Tarımsal kaynak kullanım cetveli. 41/77 Yasası, Madde 14.

Resimler

Resim Grubu 1: 21 Aralık 1963 sonrası göç resimleri

İki kış çadırlarda geçirmek mecburiyetinde kalan göçmenlerimiz

Vahşi Rum saldırıları üzerine canlarını ve namuslarını korumak için Türkiye'nin çoğunlukta bulunduğu bölgelere sığınmak üzere kaçan Türk kadın ve çocukları

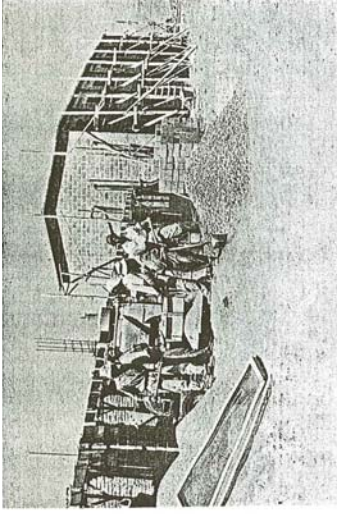

Göçmenlerimizin çoğu uzun müddet çadırlarda barınmışlardır. Hamitköy-
deki Göçmen çadırlarından bir görünüş.

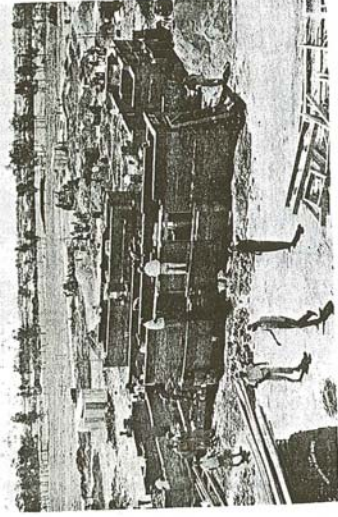
Resim Grubu 2: Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinde inşa edilen evler

Kıbrıs Türk Yönetimi Bayındırlık ve Ulaştırma İşleri Uyesi Sayın Erol Kâzım (ortada) inşaat sitesinde Göçmenköy'deki inşaatları sık sık ziyaret ederek yakinen ilgilennmiştir.

1967 yılı yazında Göçmenköyde inşa edilmekte olan 6 haneli A Tipi Göçmen evleri.

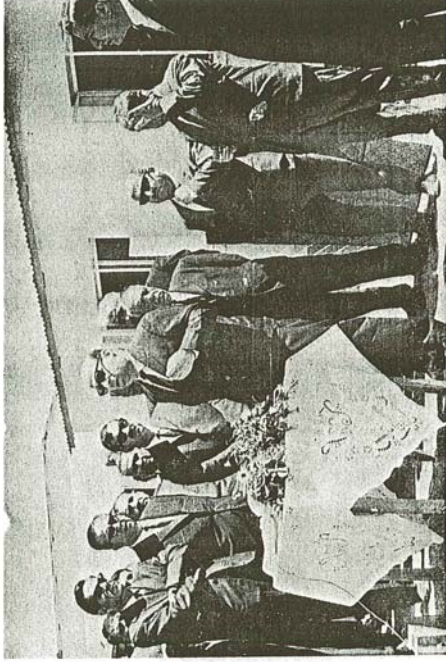

Göçmenköy Laci kısmında yeni başlayan göçmen evleri inşaatından bir görünüş - Haziran 1968.

Resim Grubu 3: Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinde inşa edilen evler

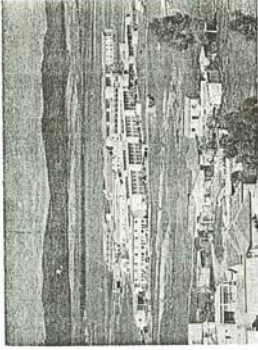

Cumhurbaşkanı Muavini ve Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı Sayın Dr. Fazıl Küçük, 5 Mayıs, 1966 tarihinde Ortaköy Göçmenköy temel atma merasiminde ilk harcı temele koyarken.

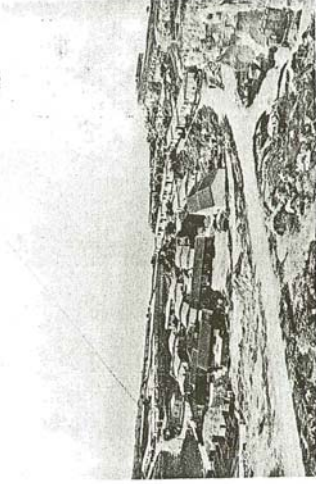

Türk Cemaat Meclisi Başkanı ve Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkan Yardımcısı Sayın Rauf R. Denktaş 18 Nisan, 1968 tarihinde Dağyolu (Fota) köyü göçmen evlerinin dağıtımını münasebetle yapılan merasimde konuşurken.

Resim Grubu 4: Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinde inşa edilen evler

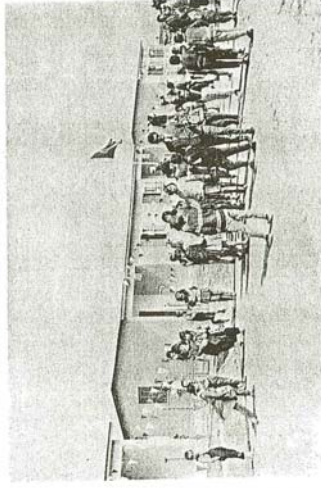
Orta köy dışında bulunan Göçmenköy II.'nin genel görünüşü.

Baf Kasabası göçmen evlerinin genel görünüşü

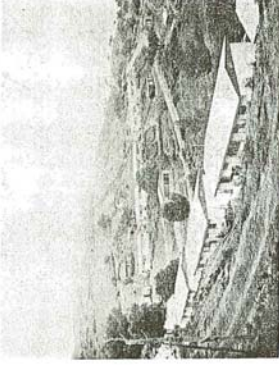

Erenköy göçmen evlerinin genel görünüşü. Erenköy'de 74 hane Prefabrikte, 20 hane de normal inşaat olmak üzere 94 hane göçmen evi inşa edilmiştir.

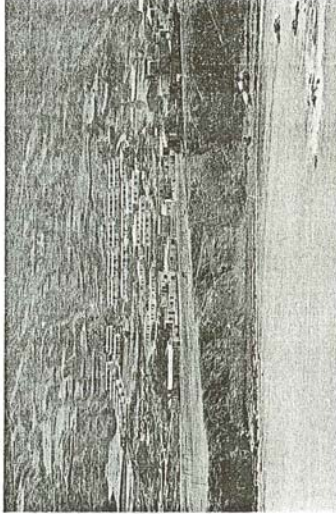

Serdarlı göçmen evlerinin 8 Mart, 1957 tarihinde göçmenlere tahsisinden bir görünüş

Resim Grubu 5: Kıbrıs'ın çeşitli bölgelerinde inşa edilen evler

Yörükköy göçmen evlerinin genel görünüşü.

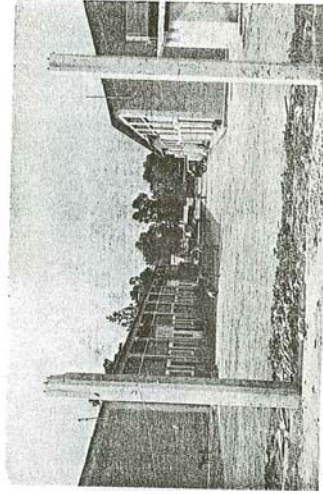

Erenköy Göçmen evlerinin genel görünüşü - Aralık 1969

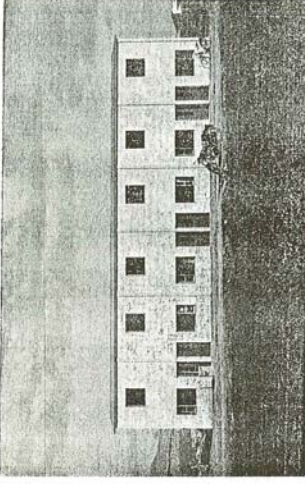

Erenköy'de kurulan prefabrikte göçmen evlerinin bir kısmı

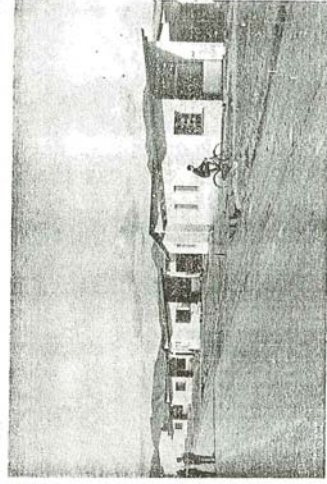
Resim Grubu 6: İnşaatı tamamlanan evlerin temel atma ve dağıtım töreni

Lefkoşa Su Dairesi göçmen evlerinin görünüşü.

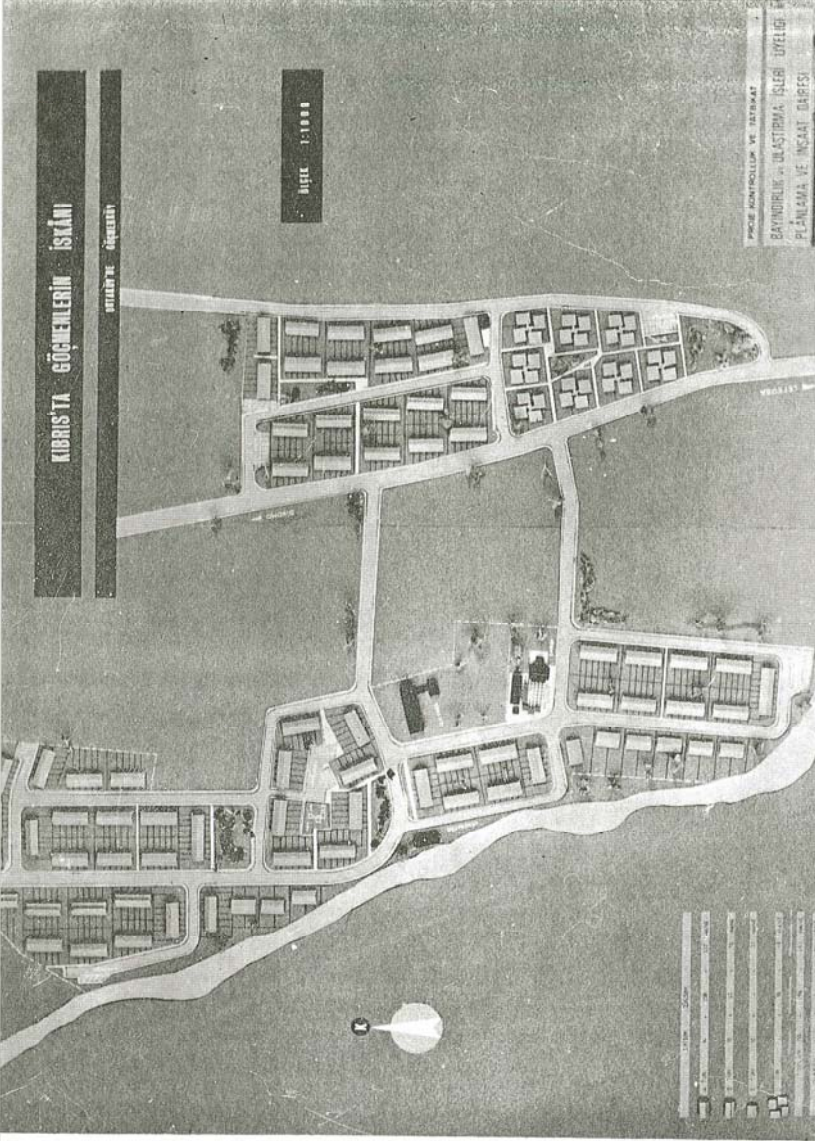

A Tipi 8 haneli bickun önden görünüşü

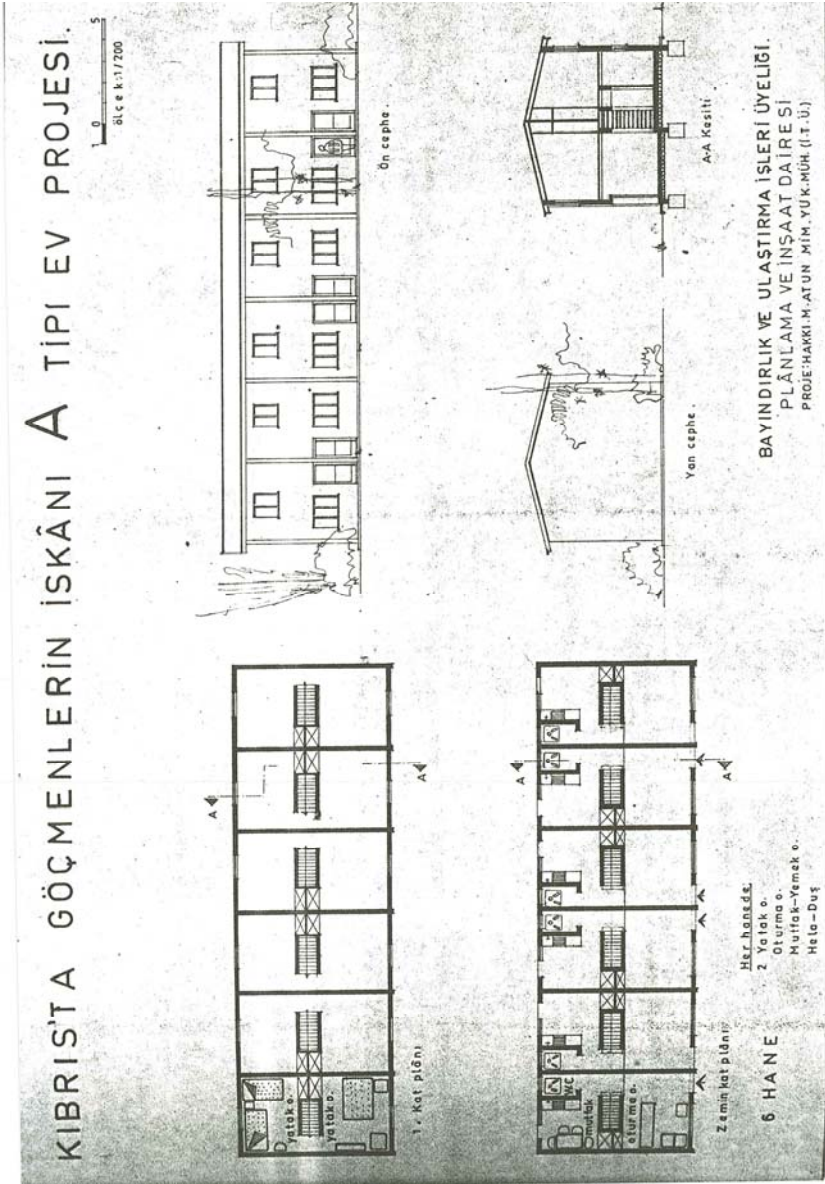

Ortalıy Göçmenköy' de E Tipi göçmen evlerinden bir görünüşü.

Planlar

Plan 1. Lefkoşa-Ortaköy’de inşa edilen Göçmenköy’ün mabeti

Plan 2. En çok uygulanan ev tipi, altı haneli sıra ev planı

Diasporic Destinies: Turkish Cypriot Immigration to the United States, 1900 – 1963

Tanfer Emin TUNÇ*
Bahar GÜRSEL**

The Turkish Cypriot diaspora, which occurred in three phases—1900–1963; 1963–1974; and 1974–present—is a diaspora which has, for the most part, eluded the attention of immigration scholars, especially those who study migration to the United States. While dozens of studies exist on the Anatolian and Greek Cypriot diasporic communities in the US, no one has ever thoroughly examined the twentieth century migration of Turkish Cypriots. This paper seeks to remedy this historical oversight by tracing one component of this transnational relocation: early Turkish Cypriot immigration to the United States – in other words, immigration that occurred between the years 1900 and 1963.¹

Tracing the Origins of Early Turkish Cypriot Immigrants

According to Işıl Acehan, early Turkish Cypriot immigration to the United States (i.e., between 1900 and 1963) plays an integral part in the Turkish American immigration narrative. As Ms. Acehan outlines in her project “Outposts of an Empire: Early Turkish Migration to Peabody, Massachusetts, 1900 – 1930,” the driving factor behind early Turkish migration to the United States was financial gain. The early Turkish Cypriot diaspora, much like its Anatolian counterpart, involved a “brawn drain” from Eurasia.² Like other Southeastern Europeans who immigrated to the United States during the second wave of immigration between the 1880s and 1920s, most early Turkish Cypriot immigrants, were single, young men, usually between the ages of 17 and 28. They were either unsuccessful farmers or unemployed, and were thus attracted by the financial opportunities offered by the US. While our research was unable to reveal the identity of the first Turkish Cypriot immigrant to the United States, he most likely immigrated between 1900 and the end of World War I (1919). One hypothesis is that the first Turkish Cypriot immigrated to the US in 1914 in order to avoid being drafted into World War I. What *is* clear is that there was a surge in Turkish Cypriot immigration in the 1920s, most likely because it was easier to travel once the war was over. An overwhelming number of these immigrants came from the mixed Turkish and Greek village of Lefkara, which is located near the city of Larnaca in southern Cyprus.³ Others came from locations such as Lefkosa, Beyarmudu, and Maroni.⁴ They usually traveled in groups of two to three, and most settled in the New York area (especially in Manhattan, Brooklyn, and the Bronx), because, as one interviewee stated “it was where the boat landed.”⁵ Moreover, many of

* Assist. Prof. Dr., Department of American Culture and Literature, Hacettepe University, Ankara

** Dr., Department of History, Bilkent University, Ankara

them never intended on staying in the United States. They went to America, where streets were allegedly “paved with gold,” to become financially successful, and like true “birds of passage,” return to Cyprus, as soon as possible, with money for their families.

The trip to the United States was a long and arduous one, and involved a great deal of bureaucracy and advanced preparation. One advantage that these early immigrants had was British citizenship. In 1878, Cyprus became a British protectorate under a treaty signed with the Ottoman Empire known as the Cyprus Convention; after World War I, it officially became a British colony. Colonial rule lasted until the late 1950s when the British gradually withdrew from the island. However, even though they were British citizens and had British passports, early twentieth century Turkish Cypriots, like their modern counterparts, had limited mobility. Almost all British passports issued to Cypriots were valid for five years, and came with specific restrictions as to where its holders could actually travel. In this case, the bearer of this passport, Hasan Mehmet Emin, who immigrated to the US in 1930 at the age of 20, was only able to travel between the United States and Cyprus.⁶ Temporary passage through Egypt, Greece, France and England was permitted for these immigrants because the voyage to the United States involved transit in these nations for the purposes of acquiring passengers or goods.

Thus, the first step of the voyage was to acquire a passport from the British Colonial Secretary in Nicosia. The next step was to obtain the other mandatory travel documents, which included transit visas, and a US immigration visa from the local consulate. The latter could often take weeks or months, as strict quota laws passed by the American Congress in the early 1920s limited the number of immigrants that could immigrate to the US from any one given country. Once the necessary documentation was secured, immigrants then purchased a one-way steam ship ticket, in steerage or “third” class, to the New York Port of Entry, also known as Ellis Island. These tickets were quite expensive; some immigrants had to sell personal belongings, and/or borrow money from relatives, in order to be able to purchase the ticket.⁷

The voyage itself usually departed from a major Cypriot port, such as Limassol, and depending on the number of stops, lasted anywhere from one to four months. Derviş Emin and Hasan Mehmet Emin (no relation), both of whom originally immigrated to the US within three years of each other (1927 and 1930 respectively), experienced layovers in Port Said, Egypt, Alexandria, Egypt, Marseilles, France, and Southampton, England.⁸ Osman Lambiro, Mahmut Mustafa, Sami Mehmet, Mehmet Natir, İbrahim Etem, Cemal Oğuz, and Mehmet Hasan, all of whom immigrated in 1920, experienced layovers in Le Havre, France and Patras, Greece.⁹ A few daring immigrants sometimes disembarked and remained in one of these port cities instead of traveling onward to the US (this illegal action clearly added to the diasporic nature of the Turkish

Cypriot immigrant experience).¹⁰ The majority, however, continued, and after weeks of traveling, they eventually arrived at Ellis Island, located in New York Harbor, adjacent to Liberty Island, home of the Statue of Liberty.

Before docking in the harbor, the immigrants would be greeted on board by officials from the US Public Health Service and the Bureau of Immigration. First, their paperwork would be verified; then they would undergo a cursory screening to make sure they were not harboring any contagious diseases. Immigrants who aroused the suspicion of inspectors would be quarantined immediately. Those suffering from incurable mental illnesses or virulent cases of tuberculosis, cholera, or typhoid fever were returned to their country of origin (about two percent of immigrants fell into this category). Those who passed the first round of inspection were transported by ferry to the Registry Room or “Great Hall,” located in the main building, where they would undergo a detailed twenty-nine question interview and a physical examination.¹¹ The interview was probably the most dreaded part of the entire ordeal because of the language barrier. Turkish Cypriots were at an advantage, however, because many of them knew not only Turkish, but also some Greek and English. Therefore, they had a much better chance of replying in the “correct manner” than other Southeastern European immigrants. As one interviewee expressed, “their treatment on Ellis Island varied, I guess depending on their appearance, how well they spoke English and their last point of departure (those [who traveled via] England were processed quicker, with less problems).”¹²

Turkish Cypriots, like all other immigrants to the US, were asked a whole array of questions. Some questions included whether or not they had any history of mental or physical illness, if they had \$50 to sustain themselves until they found employment, and if they were polygamists or anarchists. Post-World War I America was, after all, suffering from a Red Scare fueled by fears of communist anarchists and Bolshevik Southeastern Europeans; thus US officials often included their political suspicions in their personal treatment of immigrants. Inspectors also asked new settlers with whom they would be staying. Osman Lambiro and Sami Mehmet provided Mehmet Ali, who lived on Tremont Avenue in the Bronx, as a contact person. Mehmet Hasan, and Cemal Oğuz, who traveled together, listed Mehmet Saraç, who lived on West 135th Street in Manhattan, as a reference. Mehmet Natir and İbrahim Etem, who traveled with Sami Mehmet, provided the names of friends in Akron, Ohio.

The inspectors also recorded immigrants’ height, eye and hair color, as well as their complexion. Interestingly, most Turkish Cypriot immigrants were recorded as having “black” hair and eyes (which is biologically impossible), and “brown” skin.¹³ It is unclear whether or not this was a racial category or merely observation; after all, most Turkish Cypriot immigrants were probably suntanned from working in the fields. However, given the fact that eugenics, which promoted the ordering and categorization of people, was in its heyday in the

1920s, and Charles Darwin's contention that Turks were members of an "uncivilized lower race," it is very possible that Turkish Cypriots were considered non-white "people of color," just like the first Irish and Italian immigrants to the United States.¹⁴

Living in America

After their three to five hour Ellis Island experience (this system lasted until November of 1954, when it was completely replaced by airport entry), Turkish Cypriot immigrants were allowed to enter New York. Their first glimpse of the city was usually of the Statue of Liberty and the surrounding bay. Usually they would be greeted by the few Turkish Cypriots already in the United States (since they were mostly from the same village they all knew each other), and would usually share apartments with one or more of them until they earned enough money to break away. Their first task was to find employment. As one interviewee stated, "Most of the early immigrants worked in blue collar jobs, mainly in [local] restaurants as waiters and busboys, or as painters. [In other words,] jobs that did *not* require a good command of English, driving, or specialized skills."¹⁵ Many of the early immigrants struggled just to make ends meet, some working up to fifteen hours per day.¹⁶ As Hussein Emin described, his father, Derviş Emin, who immigrated in 1927 at the age of 17, his paternal uncle Hasan Emin, and his two maternal uncles, brothers Hussein and Osman Cuma (who immigrated in the early 1920s), "like most immigrants... faced discrimination. Americans found pronouncing Turkish names difficult and would ask where they were from and what religion they followed. This often created difficulties in the workplace. In order to avoid these problems, many changed their names."¹⁷ While Ellis Island inspectors Anglicized some names without obtaining the immigrants' permission, other immigrants willingly changed their names during the interview with the hope that a new name would mean a "new and improved" identity. Many others changed their names when they found employment or became US citizens. Derviş Emin became Dave Emin, and Hussein Murad, who immigrated to the US in 1955 at the age of 20, became Joseph or "Joey" Murad.¹⁸

By the 1940s, there were dozens of Turkish Cypriots in the United States, and many of the early immigrants started thinking about establishing families and aspiring to a piece of the American dream. As Hussein Emin conveyed, "Some of the early immigrants remained single (like my three uncles). Why, only *they* know. Perhaps they worried about not being able to support a family (it was hard times) and as they aged, it became too late. Some of them returned to Cyprus to marry (like my father) wanting to stay true to their 'Turkishness,' while some married Americans like my wife's uncle Mehmet Murat," who immigrated in 1927 at the age of 17. After serving in the US Army in World War II and becoming American citizens (which was common among these early male

immigrants), Derviş Emin and Hasan Mehmet Emin returned to Lefkara in 1947, married local Turkish Cypriot girls, and returned to the US with their spouses. Many of these married immigrant men continued to socialize, moving to the same communities in Manhattan, the Bronx, and Brooklyn, and raising their children together.¹⁹

Social Activism: The Cemiyet

On April 17, 1933, these early immigrants, along with immigrants from Turkey, established the first Turkish Cypriot society in the United States: the Turkish Aid Society of New York, Inc. In the 1970s, the name was changed to the Turkish Cypriot Mosque, Inc. when New York State granted the society tax-exempt status under the guise of a religious organization. The “cemiyet” as it is known colloquially by all of its members past and present, is a cultural society that, as current President Ali Sencer conveys, “was founded... [to] provide its members with a gathering place to share their experiences, hopes, and plans... [it allows] families to retain their Turkish identities.”²⁰ All of the original members were single men; twenty out of twenty-five of them were from the village of Lefkara. Cemal Oğuz was appointed as President; Osman Lambiro became Treasurer; and Sami Mehmet was selected as Secretary.²¹ They purchased their first building, which was located on Thieriot Avenue in the Bronx, on July 10, 1945 for \$3,600.²²

Life in New York during the first part of the twentieth century was unpredictable and brutal, and immigrants, especially those living and working in cramped quarters in New York City often contracted what, at the time, were fatal illnesses (e.g., TB, typhoid and cholera). If death did occur, returning corpses to Cyprus for burial was impossible. This most likely led to the cemiyet’s decision of purchasing ten cemetery plots for its relatively young members. The plots were located in Silver Mount Cemetery, on Staten Island, New York. They were purchased for the sum of \$250 on October 31, 1934 from the Young Men’s Moslem Association, which was probably an organization frequented by early Turkish Cypriot immigrants.²³ However, when the Turkish Cypriot community began to grow rapidly in the 1950s and 1960s through marriage and procreation, the cemiyet sold the plots, and purchased a new cemetery in Hightstown, New Jersey. This cemetery has become the eternal resting place of most of the original Turkish Cypriot immigrants and their descendants.

In 1956, the cemiyet became one of the four founding members of the Federation of Turkish American Associations (the other three organizations were the Turkish Cultural Association, the Turkish Red Crescent and the Turkish-American Friendship Society).²⁴ On April 3, 1979, the expanding cemiyet purchased its current building, located on Morris Park Avenue in the Bronx, for \$42,000.²⁵ Formerly the rectory of a Lutheran Protestant church, “the new owners put their imprint on the front of the building by appropriating the

decorative techniques of Italian-American grillwork on the window frames... and then transforming the side square windows with cardboard inserts,” two visual display techniques that, as Susan Slyomovics conveys, suggests Islamic arches.²⁶ However, despite its architecture and current name, the cemiyet has remained a resolutely secular organization. As a matter of fact, in the 1960s and 1970s, it became deeply involved in Turkish politics, often making donations to Turkish Cypriot charities, Turkish earthquake relief funds, and hosting meetings with Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denktaş, and other Turkish leaders (it still continues these activities).²⁷

In 1974, the cemiyet organized a demonstration for Turkish Cypriot human rights, and against the emerging Armenian genocide issue. This demonstration, which took place in the streets of New York, laid the groundwork for the annual Turkish Day Parade, which began in 1980. The cemiyet has participated in the parade (which takes place on or around May 19) every year, rain or shine. In 1979, it established a weekend school to teach future generations of American-born Turkish Cypriots not only the Turkish language, but also Turkish Cypriot culture. In 1980, the cemiyet was one of the first organizations to join the newly-formed Assembly of Turkish American Associations (ATAA). Its current membership fluctuates between 200 and 250 individuals, less than 5% of whom are descended from the original members.²⁸ Other Turkish Cypriot societies have also been established in upstate New York, New Jersey and Florida.

Dilemmas of Immigration: Assimilation, “White Flight,” and Nostalgia

By the 1960s, most of these early Turkish Cypriot immigrants were middle-aged, and were grappling with the same sorts of issues that other immigrant groups were facing; namely, assimilation, “white flight,” and nostalgia. While some Turkish Cypriot immigrants willingly changed their names, learned English, and associated with non-Turks, others became insolated, forming ethnic communities within their New York City neighborhoods. As Hussein Emin commented, “some assimilated, while others did not. Some changed their names, while others did not. Again, there is no exact count... there are many factors that influence behavior and no one set standard or factor [dominates]. Each person attempts to survive and adjust to his or her environment differently. They were no different from other groups in this regard.”²⁹ Some of those immigrants who resisted assimilation experienced conflict with their children, who, having being born in the United States, were all too eager to assimilate.³⁰

One of the outcomes of this drive to assimilate is that despite the efforts of the cemiyet, many third and fourth generation Turkish Cypriot immigrants (in other words, the grandchildren and great-grandchildren of the original immigrants) have failed to retain their Turkish Cypriot ancestral identity. Many cannot speak Turkish; others do not identify as being of Turkish Cypriot descent, instead

referring to themselves as “American”; some have lost all connections to their cultural and religious heritage; while others, because of intermarriage or personal preference, no longer have Turkish names, and express very little regret over the absence of ethnic markers. While some cultural critics applaud this “melting pot” model of immigration, loss of ancestral identity has been politically problematic for Turkish Cypriots living in the US, where the Turkish Cypriot cause often eludes the ears of lawmakers, and the only Turkish individuals left to debate the Cyprus issue are government officials from Turkey.

As they approached old age in the 1970s and 1980s, the original Turkish Cypriot immigrants also faced the pressures of “white flight.” Starting in the early 70s, whites began to abandon cities in response to the growing number of minorities moving to urban centers. Older immigrant groups including Italians, the Irish, Jews, and Greeks began moving out of New York City because of the changing demographics (i.e., the large influx of Hispanics and African-Americans from the South). Turkish Cypriots, many of whom were concerned by the increasing crime rate that accompanied minority poverty, also engaged in this white flight to the suburbs, settling in parts of Queens (in particularly Whitestone and Bayside), upstate New York, Long Island, New Jersey and Florida. This had the net impact of further fragmenting the Turkish Cypriot community and catalyzing assimilation.³¹

Many of the original Turkish Cypriot immigrants also spent their declining years reminiscing about an idealized Cyprus that never really existed. For some, this nostalgia took the form of glancing at old photographs, participating in the cemiyet, or making the occasional trip or phone call to Cyprus. As Hussein Emin stated, “many sent money back to support family members in Cyprus, while others accumulated money and purchased property in Cyprus with the hope of returning some day, like my father... Some of the early immigrants had no desire to return to Cyprus and became US citizens as soon as it was possible, while others had the hope of returning to Cyprus at a later date, but did not. Eventually, when the Cyprus wars [in 1963 and 1974] took place, many of the early immigrants lost their hope of returning, like my parents... a few never lost their hope of returning or their love for their birthplace, and [as a result] never became US citizens.”³²

In the end, very few Turkish Cypriots actually became reverse immigrants. Many lived in a state of hybridity, never becoming fully American, yet somehow permanently distanced from their native country. As one interviewee conveyed, “those who stayed did so for economic reasons and [to provide] a better life for their families. Most assimilated into American life while others never did. I guess for some nostalgia did play a role, [but] the pull of family still in Cyprus was also a factor. Some considered themselves Americans (serving in the military during wartime)... while others never lost their ‘Turkishness’... Their family members in Cyprus obviously missed them and always had hope of their

return. Most felt that their loved ones were in the US to earn money and at some later point, they would return home.”³³ However, for many, this dream never came true, as evidenced by the fact that almost all of the early Turkish Cypriot immigrants are buried in Hightstown, New Jersey.

It is difficult to draw conclusions about living history. While most of the early immigrants have since passed on, their children and grandchildren carry their memories and experiences as part of the cultural baggage that comes with being a hyphenated American. What can be said, however, is that the story of early Turkish Cypriot immigration is the story of America, for the United States is a land of immigrants. Except for Native Americans, every single ethnic, racial and religious group in the US originated from another country, and faced the same sorts of struggles and successes while transforming the United States into the nation that it is today. As one interviewee conveyed, “The early Turkish [Cypriot] immigrants were true risk takers. Leaving families at a very young age, traveling thousands of miles by boat to an unknown foreign culture, not knowing what to expect and with little or no money in their pockets. But, I guess this can be said of most immigrant groups.”

Notes

¹ We would like to thank all those individuals who agreed to be interviewed for this study. Without their assistance, tracing the history of these forgotten immigrants would have been impossible.

² Personal Correspondence, Işıl Acehan and Tanfer Emin Tunç, December 31, 2006.

³ Telephone interview with Ali Sencer. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007; Ali Sencer, “Kıbrıs Türk Yardım Cemiyeti’nin Kuruluşunun Kısa Bir Tarihçesi,” 2006. Turkish Cypriot Mosque, Inc. Archives, Bronx, New York. Used with permission.

⁴ Personal interview with Sevilay Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, January 20, 2007.

⁵ Telephone Interview with Hussein Murad. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 29, 2007.

⁶ British Passport, Cyprus. From the personal collection of Hasan Mehmet Emin. Used with permission.

⁷ Telephone Interview with Hussein Murad. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 29, 2007; Telephone Interview with Hasan Mehmet Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, March 23, 2007; Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

⁸ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007; British Passport, Cyprus. From the personal collection of Hasan Mehmet Emin. Used with permission; United States Passport, Derviş Emin. From the personal collection of Aliye Emin. Used with permission. Derviş Emin immigrated in 1927 at the age of 17 (born 1910).

⁹ Data derived from the Ship Manifests and Passenger Records available through www.ellisland.org (last accessed August 13, 2007): Osman Lambiro (July 12, 1920, line 27, age 19); Mahmut Mustafa (July 12, 1920, line 28, age 23); Sami Mehmet (August

11, 1920, line 28, age 20); Mehmet Natir (August 11 1920, line 29, age 20); İbrahim Etem (August 11, 1920, line 30, age 28); Cemal Oğuz (November 27, 1920, line 13, age 24); Mehmet Hasan (November 27, 1920, line 14, age 21).

¹⁰ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

¹¹ “Ellis Island – History.” http://www.ellisland.org/genealogy/ellis_island_history.asp (last accessed August 13, 2007).

¹² Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

¹³ Data derived from the Ship Manifests and Passenger Records available through www.ellisland.org (last accessed August 13, 2007): Osman Lambiro (July 12, 1920, line 27, age 19); Mahmut Mustafa (July 12, 1920, line 28, age 23); Sami Mehmet (August 11, 1920, line 28, age 20); Mehmet Natir (August 11 1920, line 29, age 20); İbrahim Etem (August 11, 1920, line 30, age 28); Cemal Oğuz (November 27, 1920, line 13, age 24); Mehmet Hasan (November 27, 1920, line 14, age 21).

¹⁴ James Allen Rogers, “Darwinism and Social Darwinism.” *Journal of the History of Ideas* 33, no. 2. (April – June, 1972), 274.

¹⁵ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

¹⁶ Ali Sencer, “Kıbrıs Türk Yardım Cemiyeti’nin Kuruluşunun Kısa Bir Tarihçesi,” 2006. Turkish Cypriot Mosque, Inc. Archives, Bronx, New York. Used with permission.

¹⁷ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

¹⁸ Telephone Interview with Hussein Murad. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 29, 2007.

¹⁹ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

²⁰ Telephone Interview with Ali Sencer. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

²¹ Personal Correspondence, Hussein Murad and Tanfer Emin Tunç,, March 23, 2007.

²² Property Deed between Thomas J. Grogan and Turkish Cypriot Aid Society, Inc., July 10, 1945. Turkish Cypriot Mosque, Inc. Archives, Bronx, New York. Used with permission.

²³ Property Deed between Young Men’s Moslem Association, Inc. and Turkish Cypriot Aid Society, Inc., October 31, 1934. Turkish Cypriot Mosque, Inc. Archives, Bronx, New York. Used with permission.

²⁴ Yasemin Dobra-Manço, “The Birth and Growth of the Turkish American Community.” *Turkish Daily News*, April 21, 2004. <http://www.lobicilik.com/Unit5.htm> (last accessed August 13, 2007).

²⁵ Closing Statement between Nancy and Aniello Fasolino and Turkish Cypriot Mosque, Inc., April 3, 1979. Turkish Cypriot Mosque, Inc. Archives, Bronx, New York. Used with permission.

²⁶ Susan Slyomovics, “The Muslim World Day Parade and ‘Storefront’ Mosques of New York City.” *Making Muslim Space in North America and Europe*. Barbara Daly Metcalf, ed. (Berkeley, CA: University of California Press, 1996), 204 – 216.

²⁷ Ali Sencer, “Kıbrıs Türk Yardım Cemiyeti’nin Kuruluşunun Kısa Bir Tarihçesi,” 2006. Turkish Cypriot Mosque, Inc. Archives, Bronx, New York. Used with permission.

²⁸ Telephone Interview with Ali Sencer. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

²⁹ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

³⁰ Personal interview with Sevilay Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, January 20, 2007.

³¹ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

³² Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

³³ Telephone Interview with Hussein Emin. Conducted by Tanfer Emin Tunç, April 28, 2007.

Reconstructing the History of the Cypriot Maronites

Simone PATUREL*

Introduction

Minority groups dotting the map of the Middle East and Mediterranean regions present the outside observer with distinctive socio-cultural profiles often comprising factors of race, religion, language, patterns of internal organization, inherited traditions, etc., setting them apart from the national or administrative structures in which they are embedded. Reconstructing their individual histories on empirical lines can be an intriguing but difficult task for the researcher since the attainment of historical accuracy is usually hampered by unavailability of adequate records. Local traditions relating to community origins are often nothing better than re-explorations or re-creations of ethnicity whereby a group negotiates its identity with its host society. When available, written records too are often of dubious historical value, particularly in relation to communities with a religious dimension since the portrayal of their past is not infrequently coloured by an ideological concern for orthodoxy—a charge often laid at the doors of Maronite historians, the community have allegedly been at its inception a group of monothelite persuasion and possibly “the historical result of that compromise between the Byzantines and the Syrian monophysite Christians” (Glassé, 2001, pp. 294-296). Incidentally, identifying the specific sectarian group from which the Maronite Church evolved is a major problem since the term ‘Maronite’ itself is apparently of a late Roman Catholic origin.¹ The meaning of the term ‘Syrian’ referring to them, but also to Jacobites, also needs clarification.

The present remarks on the Cypriot Maronite community will address four key questions relating to the early history of this group and to its migration to Cyprus from the adjacent mainland. Firstly, did the Maronite community migrate to Cyprus to escape religious persecution, or for other reasons? If it was to flee religious persecution under Byzantine rule, or under Islamic rule, how can we explain the fact that these Maronites moved to live under the same conditions in Cyprus? Secondly, did the migration happen in four waves between the eighth and thirteenth centuries (G. Hourani, 1998, p. 3)? Thirdly, were the Maronite community in Cyprus purely agriculturalists, as has been assumed previously, or did they include merchants? Finally, how can we explain the apparent decline in population between the twelfth century and today, and was it due to mass conversion?

This paper will conclude that the traditional view, as presented by Hourani (1998) and others, that the Maronite community was an agricultural one that fled

* PhD candidate, University of London

Lebanon under threat of persecution, can be challenged. With limited historical evidence, a variety of interpretations can be made but the simplest is one of economic migration. The date of the initial settlement of Maronites in Cyprus is not clear, nor is there firm evidence of four distinct waves of migration. The extent of apparent decline in Maronite population is unknown and can be explained in several ways, not just through religious conversion. Above all, this paper proposes more historical research into the origin and development of the Maronite community in Cyprus.

Origins of the Maronites

The quest for a Maronite identity has always been the focus of the Maronite community in Lebanon. However, it is important to note that the lack of historiography has played a major role in the confusion surrounding the origin and development of the community. It was not until the seventeenth century, that Duwayhi, 'the father of the Maronite history' attempted a critical history. Most previous historians lack coherence and continuity (Salibi, 1980, p. 89).

There are many theories regarding the origin of the Maronites, which itself poses a problem of identity. Some scholars argue that the Maronites derive their name from Saint Maron, an anchorite monk who lived from the fourth to the fifth century in Kefar-Nabo in Syria Secunda (Dib, 1971, p. 3). Others such as the eleventh century Maronite writer Toum, bishop of Kfartab, attributed the name to the Syriac term Maran, which means 'our Lord Jesus Christ', in his *Ten Treatises* (Moosa, 1986, p. 11). Bishop Yusef Al-Dibs argues that the Maronites are the descendants of the Mardaites, meaning rebels, who only emerged as a religious group in the seventh century, when accepting Monotheism and rebelling against Byzantine state (al-Dibs, 1871, pp. 258-259). However, the identification of the Mardaites with the Maronites remains controversial. The historian Theophanes first mentioned the group as attacking Lebanon and latter harassing Arabs (Moosa, 1969, p. 597). Mark Whittow suggests that origins of the Mardaites are unclear and points out that they have been linked to several groups in Syria and Lebanon (Whittow, 1996, p. 187). Whittow also finds evidence that the Mardaites later appeared in Greece and Southern Asia Minor and were responsible for providing marines for the Byzantine navy (Whittow, 1996, p. 187). The Reverend Boutros Dau argued that at the beginning of the eighth-century the military organisation of the Maronites was called 'Al-Marada' by Byzantine and Arab historians (Dau, 1984, p. 337), hinting at a link to the Mardaites. However, the theory remains very controversial as historian Matti Mousa makes clear (Moosa, 1969). It seems more likely that the Maronite appellation is only a religious affiliation and not an ethnic one (Dau, 1984, p. 9), and that there is no connection between the Mardaites and the Maronites.

Hitti suggests that that the Maronites were an offshoot of the Syriac speaking (Suryani) church (Hitti, 1962, pp. 252-253). The two other offshoots were the

east and west Syrian communions. The eastern Syrian group later became known as the Nestorians after Nestorius of Cicilia, patriarch of Constantinople from 428 to 431.

Founder Myth or Reality and Early Migration to Cyprus?

The majority of Maronites believe that Saint Maron was the founder of their community. The first identification of a religious leader called Maron comes from a letter of Saint John Chrysostom dated to 405-7 AD:

‘[Dear Maron], we are bound to you by love and interior disposition, and see you here before us as if you were actually present. For such are the eyes of love; their vision is neither interrupted by distance nor dimmed by time... we address ourselves to your honour and assure you that we hold you constantly in our minds and carry you about in our souls wherever we may be... please pray for us.’ (Chrysostom, c.405 AD)

Bishop Theodoret of Cyrhus also attested the existence of Maron in his book *Historia Religiosa*, written in 440 AD. Many have speculated as to where Saint Maron lived. Bishop Dib argued that he lived on the top of a Mountain near Apamea in Syria Secunda (Dib, 1971, p. 3). After his death, a monastery was erected near the church that held his remains (Dib, 1971, p. 5). The writings of scholars such as the Syrian Patriarch of Antioch, Dionysius Tal Mahri (d. 845), the Arab historian Abu Al Hassan al Massudi (d. 956) and Said Ibn Batriq (d. 941), the Chalcedonian or Malkite Patriarch of Alexandria, confirm the existence of the monastery (Moosa, 1986, p. 32).

The followers of Saint Maron opposed the definition of faith promulgated by the fourth Ecumenical Council at Chalcedon in 451 AD, by professing the two natures in Christ. This division between divine and human was based on the tome of Pope Leo I. The Maronite Chalcedonians professed the existence of one will in Christ (Moosa, 1986, p. 33), and as a consequence they suffered severely at the hands of the Monophysites, supported by the emperor Anastasius (Dib, 1971, p. 10). The Monophysites destroyed churches and monasteries in Syria, resulting in the death of 350 Chalcedonian monks, which in turn led the emperor Justinian to publish an edict on August 6, 536, condemning the perpetrators to severe punishment (Moosa, 1986, p. 63). We have problems identifying these monks; were they Maronites? What was the reason for their murder? We have a letter, addressed to the Synod of 518, by the monks and abbots of Apamea complaining about the incident, and a letter sent by Pope Hormisda to the bishops of Syria Secunda, which we are led to believe was in response to the original letter. However, we still lack strong historical evidence to support this assumption (Moosa, 1986, p. 49). Allegedly, this event caused the Maronites to leave Syria and move towards Lebanon.

The traditional history of Maronites suggests four phases of migration to Cyprus from Lebanon, between the eighth and the thirteenth centuries. The first migration seems to have taken place in the late seventh century, simultaneously with the Maronite migration from Lebanon to Syria. The real causes of this population movement are unclear. Some scholars, such as nineteenth century historian Mas Latrie, ascribed an early date to the settlement of the Maronites in Cyprus, around 686. When considering the departure of the Mardaites from Mount Lebanon under Justinian II, he wrote

‘All the geographical and historical considerations, seem to point out that important mass of Maronites moved to Cyprus long time before the crusades, around the seventh century under Justinian the second; later on other families followed due to the Islamic conquest in Syria.’(Mas Latrie, 1861, p. 106)

The difficulty lies in linking the movement of the Mardaites to the migration of Maronites to Cyprus, there is very little evidence to confirm or contradict an early migration hypothesis.

Reverend Dau argued that the cause of this first migration is exaggerated. The population movement is attributed to religious persecutions caused by Islamic conquest, or to the ill-treatment of the Jacobites. Dau considers some might have emigrated for these reasons, but others for economic ones (Dau, 1984, p. 192), which is probably a more plausible and less dramatic explanation. He argued that the Muslim-Christian relationship preceding the crusades was rather good, with many Caliphats sojourned in Maronite monasteries. Some of them were even buried in Maronite monasteries such as Umar- Ben- Abdl-al-Aziz, who was buried in the convent of St. Maron near Ma’arret-al-Na’aman and Hisham Al-Resafa. Maronite convents were centres of art and science and not hostile places, and Reverend Dau argued that the Monophysite persecution of the Maronites was refuted by many historians such as the Jacobite Monophysite Patriarch of Antioch (818-845 AD) and Michael the Syrian, another Jacobite historian and patriarch. While there is evidence of violence against Maronite monks in 516-7 AD by the Monophysites, we cannot therefore conclude that this led to a mass migration from Syria to Lebanon and beyond (Dau, 1984, p. 193; Dib, 1971, p. 5).

Turning now to the impact of the Islamic invasions, again, we might ask ourselves an important question as to why the Maronites would flee the Islamic conquest in Syria to find themselves under Islamic rule in Cyprus. We know that in 650s, the orthodox inhabitants of Cyprus were scattered and removed to other parts of the empire. As Judith Herrin argued in her book, *The Formation of Christendom*, those who could afford to leave the island did so to seek refuge in Africa, Sicily and Italy, from both Monotheletism and the Arabs (Herrin, 1989, p. 251).

Hitti suggests a later date for the first migration to Cyprus. He suggests the colonists may have been originally refugees from the Abbasid persecution particularly under al Mutawakil, receiving fresh immigrants in the crusading period (Hitti, 2002, pp. 353, 324-355).

We, therefore, can conclude that the evidence of an early migration of the Maronites from Syria to Cyprus on the grounds of religious persecution is unclear. The original date of the settlement is unknown and it is impossible to link it directly to any specific persecution event.

The Later Migrations

The second migration is believed to have taken place around the year 938, following the burning of St. Maron's monastery in the mid tenth century and the transfer of the patriarchal residence to Lebanon, although we have no evidence of the existence of a recognised denomination in Syria at the time (Dib, 1971, p. 7; Moosa, 1986, p. 100). This event is attested by Al Massoudi, who reported that the monastery 'was destroyed as well as the cells which surrounded it, due to repeated incursions by the Arabs, and the violence by the Sultan' (Dib, 1971, p. 7). However, we should not automatically conclude that these events are linked to a second migration. How can we explain the fact that not all the Maronites left? We know that Maronites migrated to many other countries, such as modern Iraq and Turkey, and prospered; they even prospered in different parts of Syria (Dau, 1984, p. 194). For example, traveller reports suggest the existence of a Maronite community in the twelfth and thirteenth centuries in Takrit and other places between the Tigris and Euphrates (Hitti, 1962, pp. 252-253).

A third proposed migration to Cyprus took place around the twelfth century, under the auspices of Guy de Lusignan. After losing the Latin states in the Levant, he bought Cyprus in 1192 from Richard the Lionheart who had conquered it the previous year (Nikolaou-Konnari & Schabel, 2005, p. 1). This allowed Christians from Syria to seek refuge from Moslem persecution. Hitti suggests that Maronites migrated to Cyprus following the capture of Beirut by Salah El Din and the destruction of the Maronite strongholds of Bsharri, Ihdin and Hadath al Jubbah (Hitti, 1962, pp. 325, 623). Again, however, there is limited evidence to support this hypothesis. However, it is clear that Christians found it difficult to obtain landed property under Islamic rule. Migration to Cyprus to find agricultural land under the Christian rule of the Latins is an attractive alternative proposition.

We can demonstrate the existence of a Maronite monastery built in Cyprus in the twelfth century, that of Saint John of Kouzband. A hand written Syriac manuscript from the Vatican archive confirms this:

'I, the humble Sema'an, monk by name, wrote these lines in this book, before our Blessed Father Boutros, Patriarch of the Maronites, who resides in the Monastery of Our Lady in Mayfouq

in the valley of Ilige in the land of Batroun when he gave me power to preside over the Monastery of Saint John of Kouzband in the Island of Cyprus during the epoch of the monks who were living in the Monastery of Mar John.’(G. Hourani, 1998)

Several other later documents from the Vatican archive also confirm several appointments to the same monastery (G. Hourani, 1998). St. Neophytus himself came to visit the Monastery in 1152 (Hill, 1940, p. 305). The monastery was close to the Greek monastery of St. John of Koutsovendis, still extant today, although largely rebuilt in the 1950s (Mango, Hawkins, & Boyd, 1990; Nikolaou-Konnari & Schabel, 2005, p. 166). The remains of two churches, believed to be Maronite are visible, close to the village of Koutsovendis (Bradswell, 1939). The Maronite monastery was seized by the Greek church causing the Maronite Patriarch al Hadthy to write a letter of complaint to Prince Albertos in Italy in 1518 (Assamarani, 1979, pp. 26-29). The village of Koutsovendis is believed to have originally been Maronite and Maronites still lived in the neighbouring village of Vouno in 1939 (Bradswell).

A final migration has been proposed following the defeat of the Crusaders in Tripoli and the Holy Land at the end of the thirteenth century (Dib, 1971, pp. 65, 77). Again, there is little evidence to link the event to the arrival of Maronites in Cyprus. Nevertheless, there is circumstantial evidence for migration to Cyprus after 1291. A 1322 rubric of a 1222 document that did not mention Maronites, includes them, suggesting they had now become important (Schabel, 2007). They were also represented by a bishop, George, at the council of Nicosia in 1340 (Nikolaou-Konnari & Schabel, 2005, p. 166).

With limited and fragmentary historical information, linguistic evidence is important to the understanding of the migration of the Maronite community to Cyprus. The vernacular spoken by the Cypriote Maronites bears a close relation to the vernaculars of Southeast Anatolia and Northern Syria (Borg, 2004, p. 9). What is particularly significant is that the Maronites of Cyprus do not speak a Lebanese dialect (Borg, 2007). This suggests that migration may have come directly from Northern Syria or Southeastern Anatolia or that at the very least there were very significant contacts between these regions and Cyprus. The Arabic dialect of Cyprus is archaic in some respects, reflecting a significant component of Aramaic. This trait is unknown in other modern Arabic vernaculars suggesting that the separation of the Maronite group of Cyprus was early (Borg, 2007). Hitti (1962, pp. 252-253) also reports that the villagers at Kormakiti have preserved a mixed Syriac-Arabic dialect of the variety spoken in twelfth century Lebanon, although Borg’s recent studies suggest Lebanon was not the origin of their language.

What is clear from this discussion is that the precise dates of migration of the Maronite community of Cyprus are unknown. However, by the end of the twelfth century, they were a significant group amongst the population of the

Island. The reasons behind the migrations are not clear, yet we have little evidence to support the hypothesis of four distinct episodes caused by specific incidents of persecution in Lebanon.

An Agricultural Maronite Community?

The remaining Maronite villages in Cyprus such as Kormakiti are in rural, mountainous locations and many of the now lost Maronite villages were clustered in the same region. However, the image of a mountain-based community of Maronites seeking refuge from persecution, as argued by Dib (1971, p. 65), may not be entirely correct. We should note that villages like Kormakiti are situated on the edge of the plain of Cyprus. While villages may have been sited for defensive reasons, simpler explanations are also possible. A local tale from Kormakiti tells of the re-foundation of the village at its present location. The first village was located some distance down the slope where a small church can still be seen today. While searching for a lost cow, a local farmer discovered a source of water within what was then wooded uplands. The existing village was suffering from drought at the time and so swiftly moved up the hill to be reconstructed close to the new spring (Basheins, 2007).

A Maronite community was also present in Medieval Famagusta, then a cosmopolitan trading port. The church of St. Anne in Famagusta has been identified as Maronite and is marked as *Maronit Klisse* on modern maps, however, this remains controversial. St. Anne's lies within the Syrian district of the walled city of Famagusta and close to the Nestorian church. The church is also only a few hundred meters from the Carmelite and Armenian churches. The first clear identification of the church of St. Anne as Maronite derives from an Ottoman document of the late sixteenth century. However, there was also a Benedictine monastery of St. Anne in Famagusta (Schabel, 2007) and thus remains the possibility of confusion. The church contains Latin inscriptions, which has cast doubt on the identification of the church as Maronite. However, the church also contains Greek inscriptions. Maronite icons held by the Maronite diocese of Cyprus suggest that a mixture of inscriptions in Greek, Latin and Aramaic was the norm. The church is mostly whitewashed but what frescoes remain are of Italo-Byzantine or Byzantine in style (Enlart & Hunt, 1987, p. 274). Further research work on the church is needed to confirm it as belonging to Maronite faith but at present it remains largely inaccessible. Albert Hourani argued that:

'Emigration was not a simple process as it may appear at first sight to be. Young men did not go spontaneously, without preparation and by simple individual choice, down to the harbour and board a ship. Emigration involved organisations and decisions of various kinds.' (A. Hourani & Shehadi, 1992, p. 7)

We may observe that when Lusignan brought locals from the Latin East, generally these tended to be scribes, artisans and craftsmen who arrived for economic or strategic reasons. One would expect that these people would settle in cities rather than rural locations. Lusignan was also accompanied by Syrian nobles who in all likelihood would have brought their retainers and household with them.

However, there is some circumstantial evidence that the twelfth and thirteenth century Maronite community may have been rural in character, as there seems to be no papal concern for the group (Schabel, 2007). Further work is needed in this area.

As for the Maronites in the Levant, we know already that, in Syria, they were scattered everywhere, even in Aleppo. We have evidence that, even in the thirteenth century, they were not restricted to the Orontes valley (Dau, 1984, p. 191). The Maronite community in Lebanon flourished as a result of the silk trade, and as a consequence, Beirut became the centre of silk export. Although concentrated in the Mountains, Maronites moved southwards from the mountain of northern Lebanon to settle in the south, and in the shouf (A. Hourani & Shehadi, 1992, p. 4).

Given the trade routes between Cyprus and the Near East and the role of Maronites in the silk trade, we should expect that the community of Maronites in Cyprus would have included merchants. We may ask why we have no records of their trading activities in primary sources. Destruction of the Lusignans and later Venetians through warfare meant disappearance of baronial and royal archives. There are numerous extant notarial acts covering the fourteenth century by the Genoese notary Sambucetto. These are in Latin and primarily concern Genoese merchants, their wills, trades, and commercial activities. These documents, which survive largely by chance, do contain Arabic names and further investigation may provide evidence of Cypriote Maronites involved in trade.

Linguistic evidence can also provide evidence for the character of the Maronite Community on Cyprus. Jennings noted that Cypriote merchants regularly travelled in the eastern Mediterranean including significantly to Anatolia and Aleppo (Jennings, 1993, p. 334), where the language of the Cypriote Maronites has its closest links. Borg argues, however, that the Maronite community in Cyprus was agricultural on linguistic grounds, as Cypriot Arabic retained Aramaic words for farming implements such as the plough (Borg, 2004, p. 39). Blau suggested that the transformation from Aramaic to Arabic amongst the Jews of Babylon was linked to their urbanisation (Blau, 1965, p. 20). The Maronite settlement at Kormakiti is clearly agricultural in character, and we should not find the retention of Aramaic words associated with farming surprising in this context. There is clearly an element of continuity with pre-Arab civilisation (Borg, 2007).

It is still possible that the Maronite settlements in Cyprus did have business interests and, significantly, in the silk trade; Women from the Maronite community can still describe the weaving of silk cloth (Borg, 2007). Even with an agricultural community at Kormakiti and other rural locations, Maronite trading groups may have been present in ports such as Famagusta. Whilst we have no firm evidence of Maronite involvement in trade, other eastern Christian groups were and Nestorian merchants were present in Cyprus in the fourteenth century (Edbury, 1991, p. 178).

We should therefore be confident in challenging the notion that the Maronite community in Cyprus was a purely agricultural one that fled Lebanon under fear of persecution. The Maronite community in Lebanon was a mixed one with agriculturalists and successful silk traders. Given the historically close trading links between Cyprus and the Levant, we should have no reason to believe that the Maronite community in Cyprus was very different.

Population Decline?

Hackett believes that the Maronites were the largest Christian community in Cyprus, after the Greeks, with a population of 180,000 in 1249. However, this number seems exaggerated, and a more realistic figure for the Lusignan dynasty would be a population of 7000-8000, in thirty villages. This number then decreased, with 4000 in nineteen villages, recorded in 1596. Following his visit to Cyprus in 1569, Lusignan reported the existence of locusts in the island, migrating from Syria. The Dominican Angelo Calepio of Cyprus wrote in 1572, 'Cyprus was scourged for many years with such swarms of locusts that they ate even stems of trees' (Cobham, 1895, p. 143; Jennings, 1993, p. 177). Mas Latrie counted 1200 to 1300 inhabiting five to six villages in the mid nineteenth century, while twenty years ago they were 160-170 families, of which 150 possessed four villages with a church and a priest appointed to each village. These villages were called Kormakiti, Kapasia, Asomatos, and Hagia Marina, with one village shared with the Turks called Kampyli. Mas Latrie added that a further eighty Maronites lived in Nicosia, with four hundred at Larnaca, and that a priest and few others resided in Limassol (Hackett & Papaioannou, 1923, p. 528). Today the Maronite community of Cyprus numbers around 5600.

What happened to the Maronite population from the twelfth century onwards? If we take the view of Hackett with a very large Maronite community present in Cyprus in the thirteenth century then we need to explain a large fall in population. However, this seems unlikely and if one adopts a figure of 7-8000 in the thirteenth century, the picture is one of gradual decline and then slow recovery. Even this is subject to errors in the estimates produced by various visitors to Cyprus such as Dandini. For example, Dandini did not visit all of the Maronite villages and relied on secondary testimony from Italians and Greeks (Dandini, 1656, pp. 19-20; Jennings, 1993, pp. 14-15). The identification of

Dandini's 19 villages remains problematic, deriving from the imperfect translation of Dandini's work into English by the historian C. D. Cobham (Varnava, c.2001, p. 8). Dandini named the villages as Metoschi, Fludi, Santa Marina, Asomatos, Gambili, Karpasia, Kormakitis, Trimitia, Casapisani, Vono, Cibo, Ieri, Crusicida, Cesalauriso, Sotto Kruscida, Attalu, Cleipirio, Piscopia and Gastia (Dandini, 1656, p. 23). What is clear is the sharp decline in the number of villages and the concentration of the Maronite community, particularly in the village of Kormakiti.

How can we explain this 'decline' in population? Given the lack of historical sources, it is open to speculation, a temptation that has proved too strong for some historians. It could be that the population declined due to natural causes such as plague, or famine caused by locusts between 1610 and 1628, or even the earthquake in 1556 (Jennings, 1993, p. 179). Guita Hourani explains this fact by the arrival of epidemics and the raids of the Muslims from Egypt, which caused much damage to the population of the island during the fifteenth and sixteenth centuries (Cirilli, 1898, p. 13; G. Hourani, 1998). Hourani, however, is inaccurate, as raids from Egypt stopped earlier in the fifteenth century than she reports. Subsequent raids on Cyprus were perpetrated by the Turks from Asia Minor.

Guita Hourani also argues that there is evidence of ill-treatment by the Latins; we have a letter, sent by the Maronite Patriarch Sham'oun al Hadthy to Pope Leo X, complaining about the confiscation of the Saint Maronite Church and its property by the Latin Bishop of Nicosia in 1514 (Assamarani, 1979, pp. 26-29), while Cyprus was still under Venetian rule. This preceded by four years, a similar complaint about the confiscation of the monastery of St. Chrystosomos by the Greek Orthodox church. The circumstances of the seizures need to be considered carefully, and need not reflect a general persecution of the Maronites. Latin churches were also seized if they became run down, for example (Schabel, 2007). There is in fact little evidence of mistreatment of the Maronites by Latins during their period of rule, despite Hourani's claims to the contrary (G. Hourani, 1998, p. 4). Her supposition that the Venetians imposed a feudal system and 'exorbitant taxes' is also incorrect; the feudal system was introduced by the Lusignans 300 years previously (G. Hourani, 1998, p. 4; Schabel, 2007). Finally Hourani's suggestion that the worst rule of the Venetian period was by Jacques le Bâtard is undermined fatally by the fact that he was in fact a Lusignan king of Cyprus who died in 1473, some sixteen years before the arrival of the Venetians (Schabel, 2007).

The Christians found themselves in difficult positions under the Ottomans. We do not have any record of letters exchanged between Rome and the Maronite Patriarch in the mainland, as the danger of the crusades was still present. We have documentary evidence showing a high level of conversion of Christians to Islam in Cyprus; in 1593-1595, the converts reached the 31% of adult males and

we have figures for women and children (Jennings, 1993, p. 139). Jennings argues that conversion to Islam was an easy means to obtain divorce for both men and women. Conversion to Islam was very popular among the Latin Christian community (Michell, 1908, pp. 752-753). However, we do not know if there were any Maronites among these converts and in the similar political situation in contemporary Lebanon, the Maronite community did not convert. Some conversions of the Maronite community undoubtedly did take place to Greek orthodox and Islam (Hourii, 2007). We have also the accounts of Father Jerome Dandini who reported the presence of converts; he reassessed the condition of the local Maronites and observed that the Muslims were renegades

‘Who turn Mahometans, to render their lives more easy and supportable, so that it seems an easy task to recover this isle.... For the renegades could no sooner see the Christian soldiers, but they would throw off their turbans, and put on hats instead, and turn their arms against the Turks’ (Jennings, 1993, p. 143).

As noted above Dandini named nineteen villages left in Cyprus in 1596, and observed that many had left or apostatized, thus he recommended that a bishop should be appointed to this community. In 1598, Father Moise Anaisi was sent to Cyprus to serve until 1614 (Dandini, 1656, p. 23). There have also been some suggestions that some amongst the Maronite community became the so-called Linobambaci, or Christians who adopted some elements of Islam (Palmieri, 1905). These ‘converts’ were concentrated in the Louroujina area of Nicosia. They retained some Christian beliefs such as baptism but adopted Islamic practices such as circumcision. Nevertheless, we should recall that the decline in the number of Cypriote Maronites was gradual at worst and so mass conversions are not needed to explain a loss in population.

Pilgrim accounts, from visits to Cyprus during fifteen century, describe desolation and unhealthy climate, and that the decline of the villages was worse than that of the towns; after Ottoman conquest the populations of towns dropped considerably (Jennings, 1993, pp. 178-179). The Venetian Church was very concerned about the dropping size of the population and tried to encourage new settlements, and so did the Ottomans in the first decades of their rule (Jennings, 1993, p. 202).

The evidence for population decline amongst the Maronites of Cyprus is weak. At worst there was a decline from a population of 7-8000 in the thirteenth century to 1200-1300 in the nineteenth century, yet even these figures are heavily reliant on unreliable visitor accounts like that of Dandini. We have some evidence for general population decline in Cyprus, in the fifteenth and sixteenth centuries, which may explain a gradual fall in Maronite numbers. There is evidence for conversion to Islam amongst the general Christian population in Cyprus. However, under a similar political situation in Ottoman Lebanon conversion was not significant, so we have no reason to believe that the Cypriot

Maronite community was any different. The biggest change lies in number of villages with the Maronite community becoming more concentrated through time.

Conclusion

In his book *Taboos and the Perils of the Soul*, the Scottish social anthropologist, Sir James George Frazer, stated that 'After all what we call truth is only the hypothesis which is found to work best' (2002). This paper has attempted to provide another aspect of Maronite history, and try to understand the real motivations behind and timing of their migration to Cyprus. In my opinion, the traditional picture of a Maronite agricultural community repeatedly fleeing religious persecution is flawed. The evidence for four distinct migrations prompted by specific episodes of persecution is very weak. A simpler explanation is one of economic migrants, whether traders or agriculturalists looking for land, in an eastern Mediterranean world that was well connected by trade routes. Maronite communities like Kormakiti were agricultural, but Maronites were also present in cities like Famagusta and Nicosia suggesting at least some merchants were numbered amongst them. The evidence for population decline relies heavily on uncertain estimates by various visitors to Cyprus. A decline in numbers of villages is clear, however. The image of population decline through conversion and persecution can also be challenged. The evidence for persecution by Latins and Greeks, as presented by Hourani for example, is poor. While there is evidence of conversion in the Christian population of Cyprus as a whole, the extent of conversion of Maronites is not clear and we should recall the cohesiveness of the Maronite community in Lebanon. Further investigation of these claims is required. Opportunities to investigate the churches of Nicosia and Famagusta present themselves to us. Ultimately, what is touching is that the Maronites of Cyprus kept their language and rite, survived epidemics, famine, and persecution and stood proud for generations.

Acknowledgements

I would like to acknowledge the assistance and support of Professor Alexander Borg and Professor Chris Schabel in the preparation of this paper. Professor Borg's work with the Maronites of Cyprus is well known and it is through his efforts and work on their language that they have become more widely known. Professor Schabel's knowledge of the mediaeval history of Cyprus has been invaluable to my own research.

Note

¹Note, for instance, that the French term 'Maronite' is first attested in 1576 (Petit Robert).

Bibliography

- al-Dibs, Y. (1871). *Ruh al-Rudud fi Tafnid Zam al-Khuri Yusuf Dawud*. Beirut: al-Umumiyya Press.
- Assamarani. (1979). *Ph. Al Mawarinat fi Jazirat Koumbros*. Beirut.
- Basheins, K. (2007). Personal Communication.
- Blau, J. (1965). *The Emergence and Linguistic Background of Judaeo-Arabic: A Study of the Origins of Middle Arabic*. Oxford: Oxford University Press.
- Borg, A. (2004). *A Comparative Glossary of Cypriot Maronite Arabic (Arabic-English): with an Introductory Essay*. Boston, MA: Brill.
- Borg, A. (2007). Personal Communication. Jerusalem.
- Bradswell, M. (1939). A Visit to Some of the Maronite Villages of Cyprus. *Eastern Churches Quarterly*, 3, 304-308.
- Chrysostom, J. (c.405 AD). Letter to Maron.
- Cirilli, J. M. (1898). *Les Maronites de Chypre*. Lille: Don Bosco.
- Cobham, C. D. (1895). *Excerpta Cyprica* (C. D. Cobham, Trans.). Nicosia: H. E. Clarke.
- Dandini, G. (1656). *Missione Apostolica al Patriarca, e Maroniti del Monte Libano del P. Girolamo Dandini ... e sua pellegrinazione a Gierusalemme*. : Neri: Cesena.
- Dau, B. (1984). *History of the Maronites : Religious, Cultural, and Political*. Lebanon: B. Dau.
- Dib, R. P. (1971). *History of the Maronite Church*. Detroit: Maronite Apostolic Exarchate.
- Edbury, P. W. (1991). *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enlart, C., & Hunt, D. (1987). *Gothic Art and the Renaissance in Cyprus*. London: Triglyph in Association with the A.G. Leventis Foundation.
- Frazer, J. G. S. (2002). *Taboo and the Perils of the Soul*. Basingstoke: Palgrave.
- Glassé, C. (2001). *The Concise Encyclopedia of Islam*. London: Stacey International.
- Hackett, J., & Papaioannou, C. I. (1923). *A History of the Orthodox Church of Cyprus*.
- Herrin, J. (1989). *The Formation of Christendom*: Fontana.
- Hill, G. F. S. (1940). *A History of Cyprus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hitti, P. K. (1962). *Lebanon in History* (Second ed.). London: Macmillan.
- Hitti, P. K. (2002). *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present* (10th ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hourani, A., & Shehadi, N. (1992). *The Lebanese in the World: A Century of Emigration*. London: Centre for Lebanese Studies in association with I.B. Tauris.
- Hourani, G. (1998). A Reading in the History of the Maronites of Cyprus from the Eighth Century to the Beginning of British Rule [Electronic Version]. *Journal of Maronite Studies*. Retrieved 24.04.2007 from http://www.mari.org/JMS/july98/A_Reading_in_the_History.htm.
- Houri, G. (2007). Personal Communication.
- Jennings, R. C. (1993). *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*. New York ; London: New York University Press.
- Mango, C., Hawkins, E. J. W., & Boyd, S. (1990). The Monastery of St. Chrysostomos at Koutsovendis (Cyprus) and Its Wall Paintings. Part I: Description. *Dumbarton Oaks Papers*, 44, 63-94.
- Mas Latrie, J. M. J. L. d. (1861). *Histoire de l'île de Chypre sous le Règne des Princes de la Maison de Lusignan*. Paris.

- Michell, R. L. N. (1908). A Muslim-Christian Sect in Cyprus. *The Nineteenth Century Journal*, 63, 751-762.
- Moosa, M. (1969). The Relation of the Maronites of Lebanon to the Mardaites and Al-Jarajima. *Speculum*, 44(4), 597-608.
- Moosa, M. (1986). *The Maronites in History*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press.
- Nikolaou-Konnari, A., & Schabel, C. D. (Eds.). (2005). *Cyprus: Society and Culture 1191-1374*. Leiden ; Boston: Brill.
- Palmieri, A. (1905). *Chypre, Dictionnaire de Théologie, Tome II*. Paris.
- Salibi, K. S. (1980). *Maronite Historians of Mediæval Lebanon*. New York: AMS Press.
- Schabel, C. D. (2007). Personal Communication. Nicosia.
- Varnava, A. (c.2001). The Maronite Community of Cyprus: Past, Present and Future [Electronic Version]. Retrieved 24.04.2007 from [http://www.syria-wide.com/The %20Maronite%20Community %20of%20Cyprus.htm](http://www.syria-wide.com/The%20Maronite%20Community%20of%20Cyprus.htm).
- Whittow, M. (1996). *The Making of Orthodox Byzantium, 600-1025*. Basingstoke: Macmillan.

Arkeoloji ve Mimarlık Bildirileri

Papers on Archaeology and Architecture

Kıbrıs ve Kırmızı

Ayşe YILDIRAN*

*Mısır'ın işlemeli ince keteninden yelkenin, bayrağın oldu senin.
Güvertenin gölgesi Elisha kıyılarının çivit, erguvanı kumaşındandı.
Eski Ahit, Hezekiel 27: 7*

...Ancak onun bu Cythere'nin temelini atmadığını, yalnızca yeniden inşa ettiğini ileri sürenler de var: zira ilk önceleri Porphyrose adını taşımaktaydı ki bunun kırmızı olduğunu ileri sürmek de mümkündür. Piskoposluğunun bütün arazilerinde iskarlat boyamaya yarayan çok büyük miktarda grana olması nedeniyle bu değerlendirmeyi doğru olarak kabul etmek isterim.

Estienne de Lusignan, *Description de toute l'isle de Chypre*

*Arapça Fuah, Yunanca Lizari ve Latince Rubia Tinctorium adlı kırmızı boya yaptıkları ve İskenderun ve Halep yoluyla Diyarbakır ve İran'a yolladıkları bir bitki kökleri var; yalnızca pamukta yararlanılması nedeniyle burada da kullanılmaktadır; İngilizler bunu Madder biçiminde adlandırmaktadırlar.
Pococke, *Book of the Third of the Island of Cyprus**

Giriş

Bu incelemede, Akdeniz uygarlığının özgül öğelerinden biri olan Kıbrıs'ın doğu miti çerçevesindeki tarihsel, ekonomik, dinsel ve kültürel ilişkilerine yansıyan özel bir alanına, renge eğilmek istenmektedir. Araştırmanın konusu, koku ve baharatla birlikte 'drogas' sınıfında yer alan bu değerli metanın içindeki tek bir renge, kırmızıya odaklanmayı hedefler. Kıbrıs'ta kırmızının, renk tarihi verileri uyarınca ve *erguvan*, *kırmız* gibi ünlü kırmızılar ölçüt alınarak kendine özgü konumu ortaya koyulurken tarihsel, ekonomik, dinsel ve kültürel bağlamda onun nasıl, ne zaman ve ne kadar ilginç bir bütüncü oluşturduğu sergilenmeye çalışılacaktır.

Kırmızı

Kıbrıs deyince akla hemen renk ve renklerden önce, yeşil gelir. Ancak *yeşil* adanın renk dünyası, tek bir renge indirgenemeyecek ölçüde zengin bir paletle sahiptir. Kırmızı rengine gelince koku, tat ve renklerle belirlenen Doğu Akdeniz medeniyetlerinin bağrında hep ayrıcalıklı konumuyla belirginleşmiştir. Tarihin en erken dönemlerinden başlayarak, en çok yeğlenen renk olmasının nedeni

* Yrd.Doç.Dr., İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Böl., Sanat ve Tasarım Fak., İstanbul Kültür Üniversitesi

Barber'e (1992) göre "fizyonomimizden kaynaklandığı kuşku götürmez, çünkü renk tayfinin 'kırmızı' ucundaki elektromanyetik dalgalarını son derece kolaylıkla ve şaşmaz bir biçimde algılayabilmekteyiz. Kırmızı renkleri ayırt etmedeki bu kolaylık da, hiç kuşkusuz bütün dünyada dillerin, 'açık' 'koyu' karşıtlığı ötesindeki bu türden bir itkinin, başka prizma rengi ayırt edilmediği durumlarda neden değişmez bir biçimde kırmızıya odaklandığını ortaya koyar" (s. 230).

Böylelikle siyah ve beyazdan sonra algılanan bu ateş ve kan rengi bütün dillerde, renksizlik sonrasında adlandırılan ilk renk olmasıyla da önem kazanır. "Dil, toplumların zihnini meşgul eden temel uğraşlarından bazılarını kaydettiğinden, renk adları da halkların yaşantısı hakkında fikir verebilir. Hiç kimse renk terimlerinin nasıl geliştiğini bilemez ancak çevre, kültür ve ekonomik gelişmenin bundaki rolü büyüktür" (Hope & Walch, 1990). Belki de kırmızı boya kaynaklarının çevrede bol bulunması, bu boya maddelerinin kolay elde edilebilme ya da ulaşılabilme özelliğini taşıması, insan yapısı nesnelerin ve mekanın kalıcı bir biçimde, değişik nüansları aracılığıyla temsil edilmesinde etkili olmuş böylelikle onun yaşamı, mutluluğu, güzelliği ve cesareti anlatan büyük bir anlamsal evreni yaratması mümkün olabilmiştir. Böylesi bir kültürün içinde yer alan Kıbrıs da, bu ayrıcalığın ayrılmaz bir parçası olarak kendine özgü konumunu oluşturmuştur. Öyle ki kırmızı rengi adında gizlediğini, hatta bu rengin adında taşınacak ölçüde önemli sayıldığını ileri sürmek bile mümkündür.

Rengi Adında Gizleyen Ada

Bu renk yansımasının ilki, *Cyprus* (Kıbrıs) adının kökensel ilişkileri birbiriyle karşılaştırıldığında izlenebilecektir. Karşılıklı olarak birbirini içerme olgusu Kıbrıs'a adını veren 'bakır' kadar, Kıbrıs için ünlü ve yaşamsal olmuş - hem koku hem de renk içeren - bir başka üründe, 'kına'da karşımıza çıkar. Buna göre Kıbrıs Hece yazısındaki *ku-pi-ri-jo*'nun, İbranice *kopher*, 'kına' ve Ugaritik '*kpr*'nin 'bakır' ile olan ilişkisine göre, Lineer B tabletteki '*kupros*' dan yani kınadan türediği ileri sürülmektedir. Wallace & Orphanides'de (1996) de görüldüğü gibi:

"*Ku-pi-ri-jo*'nun etnik bir sıfat olarak, Lineer B tabletlerinde ortaya çıktığı bağlamlar belki de bir isim/sıfat kökenli *kupros*, kına bitkisi sözcüğünden bir sıfat olarak türemiş olmasını destekler gibidir. Ama niçin kına? Ve eğer *ku-pi-ri-jo* ile İbranice *kopher* (kına çiçeği) arasında bir bağıntı mevcutsa, bu nedir?. Ugaritik '*kpr*'nin de 'kına' olarak çevrilebileceğini iddia eden Merrillees, Kıbrıs'ın Yunanca adının da Semitik '*kpr*'den türemiş olabileceğini de ileri sürer. Hem kına boyarmaddesinin hem de bakırın arasındaki bağıntı, elbetteki her ikisine de ait olan bakırımsı kızıl renktir. Eğer Batı Asyalılar, M.Ö. 2. binin sonuna dek elde ettikleri Kıbrıs bakırından dolayı adaya 'kına renkli' adını

vermişlerse, kına için kullanılan Semitik bir adın Yunanca'da da benimsenerek Kıbrıs için coğrafi bir terim haline dönüşmesini anlamak güç olmayacaktır” (s. 11-12).

Bütün bunların sonucunda Kıbrıs göstergesinde buluşan eşadlılığa dayanan bir etimoloji, bakırla kınayı birleştiren bakırımsı kızılı, bu bağlantının renksel kanıtı olarak adına taşımaktadır. Böylelikle de *kına rengi*, her iki göndergede de bu dönüşümü ve bütünleştirmeyi sağlayan ortak bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kıbrıs'ın Kınası

Beyaz çiçekli, basit yapraklı çalı görünüşünde olan *Lawsonia inermis* (Baytop, 1999) *kına* ya da *cyprus*, “antik yıllardan beri Kıbrıs'ın her yerinde, özellikle denize yakın rutubetli ve ılık yerlerinde yetişmeyi çok seven” (Dedeçay, 1998, 163) bir bitki türüdür. “Kıbrıs'ın kınası”, Athaneus'da, “özellikle Fenike'de üretilen bir Sidon türüyle birlikte Mısır'dan sonra en iyi kına” (Wallace & Orphanides, 1990) sıralamasına giriyor. Adada bolca bulunan İbranice “kopher” olan kına çiçeği (Hakeri, 1993, 7), Ziver Bey'e göre, Fenike ve Yunan telaffuzuyla “kybros”tur ve pek makbul olduğundan evâilde Mısır'dan nakledilip gıpros yahut Arablara göre el-hınna olarak” (Fedai, 1999, 3, 107) ortaya çıkmıştır. Kıbrıs adında gizli olmasının sırrı ise, Estienne de Lusignan'ın da dediği gibi, eski çağlardan beri ticari bir ürün olarak Mısır'dan başka bir yerde yetiştirilmemesine bağlanabilir. Böylece adını adadan almıştır, ya da başkalarının da dediği gibi adaya onun adı verilmiştir.

Ayrıca şarktan esinlenilmiş bir kına modasını ilginç bulan yazar, “soyluların köpeklerinin ve atlarının kuyruğunu, turuncuya boyamaya yaradığından” (Lusignan, 1580, 224) da bahseder. Bu göreneğin Venedik'teki bir başka uygulaması da, Mariti tarafından aktarılmıştır. Buna göre, daha önceleri soylular lort payesi aldığıında, at örtüsü üzerindeki hanedan arması bu renge boyanırken daha sonra “hayvanlar söz konusu olduğunda, bu adet yalnızca beyaz tazi ve sığırlarla sınırlandırılmıştı” (Mariti, 1769, 12). Ayrıca Kıbrıs kınasından, doğuluların kokusunu çok beğendiği bir balsam yapıldığından da söz eder.

Eski Ahit'te de *kofer* biçiminde geçen kınaya, boyamacılığa değin özelliklerinden çok kokusu nedeniyle atıfta bulunulmuştur. Gerçekten de Dioskurides'in güzel kokulu olarak nitelendirdiği *cyprinum* merhemi, Pliny'de *cyprus* (kına) tohumlarının zeytinyağında kaynatılıp ezilmesiyle elde ediliyordu. Oysa Manniche'nin (1999) bununla bağlantılı gördüğü Theophrastos, *kypros*un betimlemesini yaparken daha kesin davranmıştı: *kypros* yapılırken tohumlar değil, çiçeklerle birlikte tatlı şarap kullanılıyordu ve çiçekler bunun içinden çıkarılmadıkça yapımı gül parfümünden farksızdı çünkü “eğer çiçekleri dışarı çıkarılıp suyu sıkılırsa, hemen bozulup çürüyen ve kötü bir koku vermeye başlayan parfüm mahvoluyordu. *Kypros* hafif bir kokusu olduğu için ve doğal bir renk taşımasından dolayı erkekler için daha uygundu” (s. 54-56). Bir başka

bağlantı da Plinius'un belirttiği ve olasılıkla kına olan *cyprostan* yapılıma bir Mısır merheminde (s. 114) ortaya çıkar.

Bilindiği gibi, tarih boyunca hem saç, sakal, cilt, tırnak renklendirmede kullanılmakta, hem de kumaş ile deriyi de aynı renge, 'kızıl kahve'ye boyamaktadır. Bununla birlikte kına, antik çağlarda kromatik kırmızı tonlar veren bitkisel boyalar arasında kabul edilmektedir (Barber, 1992).

Antikçağ Kırmızlarına Bakış

Güçlü ve parlak kırmızılar arayışı, çok eski olduğu kadar bütün dünyada daima süregelen bir talep olarak ortaya çıkmıştır. MÖ. 1. bine ulaşıldığında, yakın doğuda *erguvan* renginin artık egemenliğini iyiden iyiye kabul ettirdiği dönemlerde, Akdeniz ve Mezopotamya çevresindeki birçok uygarlıkta, birçok farklı kırmızının varlığı bilinmektedir. Bunlardan birisi de, böcek kırmızılarından *kırmız/kermes kırmızısıdır*. Kırmız ya da *kermes kırmızısı*, renk tarihinde en az *erguvan* kadar önem kazanmış ve *erguvan* tükenip yok olduğunda onun yerini alacak ölçüde değerli olan bir renktir. Cardon'un da ileri sürdüğü gibi, Eski Ahit metinlerinde neredeyse dizgeli bir biçimde, *erguvan* ve *çivit*le birlikte yer aldığı görülür. Kırmızının iki ucunu içeren bu üçlü çubuk, parlak kırmız kırmızısı olan İbranice "tola' at shani"yi, eski terimle *erguvanî* ya da *erguvan kırmızısı* olan 'argaman'ı ve 'tekhelet'i yani *erguvan morunu* ya da *mavi erguvanı* içermektedir (Çık.: 25, 35, 36, 38; 2 Ta.: 2, 7).

"Ellerinizi kırmız böceği gibi kızıl olsa da/Yapağı gibi bembeyaz olacak"(Tevrat 2005, Yşa. 1: 18) dizelerinde olduğu gibi, *kırmız kırmızıları* parlak kırmızılardır. Burada önce böceğe oradan da elde edilen boyarmaddeye gönderme yapan renk terimi, "Al kurdele gibi dudakların" (Ezg. 4: 3)'daki kullanımında da, yine "parlamak" anlamına dayanmakta ve rengin parlaklığını belirtmektedir. Easton'un da ileri sürdüğü gibi, "metinde parlak kırmızı rengin uygulandığı tek doğal gönderge, parlak kırmızı ipe ilişkisi kurulan dudaklardır" (Definition for 'Colour'[DFC], 1987).

Madeni Kırmızılar ve Kutsallık Alanı

Bilindiği gibi, Fransızca 'ver' böcekten türetilmiş '*vermillon*'un aslı, bir böcek kırmızısıdır ancak bu renk adı, aynı zamanda kırmızı bir civa sülfürü olan *zincifrenin* parlak kırmızısını da ifade etmektedir. İncil'deki "Kendime geniş ev ve havalı odalar bina edeceğim der ve kendisi için pencereler açar; ve erz ağacı ile kaplar ve ala boyar" (Yer. 22: 14) dizesinden de anlaşılacağı üzere, *zincifre* genellikle bütün madeni boyalarda yapıldığı gibi, burada da mekan rengi olarak uygulanmıştır. "Kıldaniler diyarında, Babil oğullarının benzeyişine göre, al renkle çizilmiş Kıldanilerin resimlerini gördü" (He. 23: 14) alıntısından, tapınak duvarlarındaki idol tasvirlerinin yüzünü resmetmede kullanıldığı anlaşılmaktadır (DFC, 1987).

Tanrısal kutsallığın yansıtılmasında, kutsal mekanlarda görülen *vermillonun*, bir başka kutsallık uygulamasını da, onay simge olarak imparatorluk erkinin ifade edilmesi olan, imparatorluk mühürlerinde izlemekteyiz. Kralların üzerine damga vurdukları, önceleri *zincifre* ile renklendirilen kırmızı mumun çok pahalıya mal olması nedeniyle, zamanla kızılboya ile yer değiştirdiği düşünülmektedir (Chenciner, 2005, 153). Drummond'a göre (Cobham, 1908) "Baf yakınlarında '*vermillon*'un üç değişik türü bulunmaktaydı" (s. 282).

Böcek Kırmızıları

Kıbrıs etimolojileri bütüncesinde yer alan bir başka kırmızı ilişkisi de Estienne de Lusignan tarafından ortaya konulmuştur. Bu irdelemede Lusignan'ın, bir zamanlar Kıbrıs'la özdeş ve eşadlı kentlerden birisi olan Cythere'nin eski adı olan *Porphyryse* için, *kırmızı* göndergesini kullanarak onu üstanlamsal bir ilişkiye bağladığı görülmektedir. Aslında '*porfir*' yani '*erguvan*' (erguvan kırmızısı) kavramına dayanan *Porphyryse*'u, kısaca kırmızı ile karşılayarak bu rengin kaynağından hareket etmiştir. Zira aktardığı üzere, piskoposluk yöresinin her tarafı parlak bir kırmızı olan *ıskarlat* boyamaya yarayan *grana* doluydu. Yazar, Kıbrıs'a özgü otları ve kokuları anlattığı bir başka bölümde de, "kıp kırmızı *ıskarlat* yapmaya yarayan *grana* veren bir ağacın" (Lusignan, 1580, 224) varlığına da değinecektir. Lusignan'ın bu tanıklığı, eskiden İtalyanca'da parlak kırmızı kumaş anlamına gelen *ıskarlat*¹ (Redhouse 1991, 503) dışında, belirsizliklerle dolu olsa da, doğru bir noktaya varabilmiştir. Sözü edilen sonuç alındığına göre, *grana* - Fransızca metinde '*grain*' - olarak geçen şey meşe kermesi, *granayı* veren ağaç da meşe olmalıdır.

Latince *Coccoidea* ailesi üyesi olan *meşe kermesi* ya da *boyacı kermesi*, tarihin ilk dönemlerinden itibaren, Akdeniz havzasında çok kullanılan kırmızı bir boyarmadde veren ve bugün artık azalmış da olsa, hâlâ tekstil boyası ve pigment olarak geçerliliğini koruyan bir parazit türüdür. Aynı kaynağa dayanan birçok anadildeki eşadları gibi Türkçe'deki '*kırmızı*'nın da kökeni, "çok eski bir Hint Avrupa kökünden '*kwrmi*'² = kurtçuk, kurttan (bugün artık bunun böcek olduğunu söyleyebiliyoruz) (Cardon, 2003, 471) türemiştir. Böylelikle *Ermeni kermesi* olarak da adlandırılan *porphyrophora hameli*inin Farsça karşılığı olan '*kirmiz*'dan gelişerek Arapça aracılığıyla yayılmıştır. Parazitin kurutulmasından oluşan ticari formu, tanecik ya da tohumumsu görünümünün tane kavramına gönderme yapması nedeniyle, yaygın olarak *grana* biçiminde adlandırılmıştır. Terim, genelde kırmızı ya da kermesi anlattığı gibi, aynı zamanda vatani Amerika olan güçlü renklendirici *koşnili* yani, *kaktüs koşnili* türünü de kapsamaktadır. Aynı biçimde, renk alanında yine kökeni kurtçuk anlamına dayanan *vermillon* da, turuncuya bakan bu parlak kırmızılardan yanında yer alır.

Kırmızı, zengin doğu mitiyle bütünleşen Venedik ve Cenova lüksünün bir parçası olarak Kıbrıs'ta da hüküm sürmüştür. Cardon'un da dediği gibi, renk tarihinin en pahalı boya ları, elde edilmesi çok zahmetli olduğundan öncelikle

böcek boyarmaddeleriydi. “25 kiloluk ince bir yün kumaşı boyamak için 1,5-2 milyon böcek gerekiyordu” (Cardon, 480). Attar’ın anılarında adada safran ve indigoyla birlikte grana üretimi yapıldığı da belgelenmiştir. Yüksek kaliteli parlak kırmızı yünlüler (çuha) olarak tanımlanan “*escarlante de cypre*” (Lusignan), *Kıbrıs ıskarlatı*; kaliteli ve incecik Kıbrıs altın teli, altınlı ipliklerden yapıma kordon ve işlemeler, koşnille boyanmış soflar “*grayne camelots*” (De Mas Latrie III, 447, 448) gibi değerli kırmızı dokumaların yanı sıra, Venedik ya da Cenova tarafından adaya getirilen “*grenés*” ve “*viollés de grene*”, “*harmesin de Tourquie*”, “*pannorium sine grana*” (a.g.y. 244, 268, 776) Polonya/Ermeni kermesi ya da koşnille boyanmış *ce datum cramesi* ve *samiti* türü altınla dokunmuş ağır ipekli kumaşlar büyük bir zenginlik ve lüks bütüncesi oluşturmaktadır. Daha sonra Mariti’den öğrendiğimize göre, 18. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs’tan Venedik’e yapılan koşnil ihracı da, küçük miktarda olmasına karşın hayli kârlı sayılabilecek düzeyde olmuştur (Mariti, 1971, 116).

Geçmişten Günümüze Kökboya

Antik çağın en eski ve en yaygın bitkisel boyası olan *kızılkök* ya da *kökboya*, *rubia tinctorum*’un özdeşliği belirlenmiş Akatça *hurratu*, Babil’de *tabarru*, Mısır resim yazısında ‘*jp3*’ ve Arapça *fuah* ile İbranice *puah* vb. gibi tarihsel adlandırmaları, konumuz açısından, bu renk kültürünün ortaya çıktığı coğrafyanın çerçevesini çok iyi vermektedir. Bilinen en eski *madder lakı* örneğinin, Kıbrıs’ta Amateous bölgesinde bulunması ve buluntuların M.Ö. 8 ile 7. bine tarihlenmesi (Chenciner, 2005, 149) de, başka bir ilginç noktayı oluşturur. Kan kırmızısı kavramına dayanan bir Fenike kırmızısı ile eşleştirilen Yunanca’daki *erithrodanon*’un da, bir Lidya kumaş boyası olduğu ileri sürülmektedir (Brusatin, 1986, Chenciner).

“Tarinının yapılabilmesi, en önemli kırmızı kaynağı olarak kabul edilmesinin en basit nedeniydi; bu durum üretimini daha güvenli bir hale getirirken, böcek kırmızılarına göre daha az masraflı olmasını da içermekteydi” (Cardon, 105). Kök biçimindeki hammaddesinin ticari adı, Akdeniz ülkelerinde Arapça *al-usareden* türeyen *alizari* ve Girit’te *rizari* biçimindedir. Levant ülkeleriyle güney Fransa’nın bazı bölgelerinde *alizari* adıyla satışa sunulurken, Almanya ve Hollanda’da ise, kurutulmuş köklerin öğütülmesiyle toz haline getirilmiş anlamına gelen *krap* terimi geçerli olmuştur (Cardon; Chenciner).

Mariti de, “Famagusta ve Citti’de, deniz kıyısına yakın tarlaların kumlu ve taşlı toprağında yetiştirilen kökboyaya, “*boia (boya) \ rizari ve robbia*” denildiğini yazmaktadır. Bu yazara göre, “kırmızı bir boyarmadde elde etmeye yarayan boia.. adanın en zengin ürünlerinden birisi” (Mariti, 117-118, 10, 70-71) idi. Has ve solmaz parlak *Türk kırmızısı* için, Levant şirketi tarafından ticareti yapılan Kıbrıs ürünü (*kızıl*) *boya*, İzmir’in ki kadar olmasa da çevre üretimine kıyasla çok daha kaliteliydi. *Vezin*’e göre, kökboya (İngilizce’de *madder/lizari*) üretiminin en büyük kısmını Fransızlar satın almaktaydı (Cobham, 1908). Ayrıca

Kıbrıs'ta, Osmanlı dönemine özgü *hazala* adlı özel bir teriminin bulunması, bu kalitenin göstergesi gibidir. Sonuçta, 19. yüzyılda bile tarımının yapıldığı yerler arasında, Kıbrıs'ın adı hâlâ geçmektedir (Chenciner, 313, 81).

Kıbrıs, tarihsel bütüncede kökboya tarımının yapılmasına bağlı olarak, bir zamanlar Avrupa için yaşamsal bir şap merkezi olmasıyla da öne çıkar. Ayrıca şap, kökboya ya da kızköklerle parlak kırmızı elde edilmesinin hem sırrı hem de “başka kırmızı boyarmaddelerle değil de yalnızca onunla birlikte mordan olarak kullanılması bakımından da kısmen kanıtıydı” (Chenciner, 229). Oysa şap mordanlı boyama yöntemiyle kökboya boyamacılığı tarihin en eski dönemlerinden itibaren Mezopotamya uygarlıklarınca bilinmekteydi. Kıbrıs için de aynı şey söz konusu olmuştur. Plinius'a göre ada, “adi şap ya da kalinit (K, Al), soda şapı ya da mendozit (Na, Al), amonyaklı şap (NH₄, Al), alünit-Foça alünit-(Al, K), alünojen (Al) gibi bazı deniz sularının buharlaşmasından oluşan doğal şap minerallerine sahipti” (Barber, 238). O zamanlar günümüzdeki petrol kadar stratejik olan bu malzeme, Roma yakınlarındaki Tolfa madenleri keşfedilinceye dek önemini korumuş, baharat (droglar³) ve ipekten oluşan yükte hafif pahada ağır, mitik doğu ticaretinin dinamiği ve safrası olmuştur.

Başarısını çok sayıda kırmızı boya sağlamasına borçlu olan *kızıl boya*, gerçek kırmızıyı veren tek bitkidir. Avrupa'da üretilen mat kırmızı türlerine kıyasla, en yoğun ve en güçlü parlak kırmızının, ünlü *Türk kırmızısı* olduğunu burada vurgulamak gerekir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, mordanlara ve boya banyosuna ilave edilen diğer maddelere bağlı olarak elde edilen bu kırmızı renk, çok geniş bir tonlama aralığı” (Enez, 1987, 13) göstermektedir.

Kırmızının Mitleşmesi ve Erguvan

Kıbrıs'ın tarihe geçmesine neden olan gerçek kırmızı, günümüzden yüzyıllar önce yitirilmiş olmasına karşın hâlâ renk tarihinin en gizemli ve en lüks rengi olarak kabul edilen ve geçmişi 3 bin yıla uzanan *antik erguvan*dır. Doğuda Girit medeniyetleriyle başladığı ileri sürülen bu sürecin Bizans'ın tarih sahnesinden silindiği 1453'te sona erdiğine inanılmaktadır.

“Bir Hint-Avrupa kökü olan ‘bhen’den türeyen Yunanca *phoinix* ya da *phoenix* ve Latince *purpura*” (Mollard, 2000, 328) ile karşılık bulan *erguvan*, batıda Levant sahilleri boyunca, kendisi de bir kırmızı kavramı olan *Fenike* kavramına bağlanır. Ayrıca eski Yunanca *porphura* terimi de, yine öncelikle mora bakan bir kırmızı türü olarak aynı renk alanını karşılamaktadır. Terimin boya veren değişik yumuşakçalardan özellikle *müreks* (Latince'de *murex*) türü deniz salyongozlarının, vura vura öldürme, parçalanma ve ezilme edimine dayandırılan kökeni ise, yelpazesi içinde *kan kırmızısını* barındırmasını ve “en makbul renginin *pıhtı rengi* olması” (Plinius, Cardon) destekler niteliktedir. Dolayısıyla bu alanın birincil simgeselliği, kan kavramından yola çıkmaktadır.

Renginin güzelliği dışında erguvanın gizemi, formülünün tanımlanamaz olmasına, üretimini güçlüğüne ve çok uzun sürmesine dayanır ki bu, yüksek

nitelikli çok büyük bir iş gücüne mal olması ile de ilgilidir. Özellikle de, 1.4 gr. boya için 12 bin deniz salyongozuna gerek duyulmasından⁴ kaynaklanan erişilmezliği, tarih sahnesinde onu pek çabuk *kralların ayrıcalığı* haline getirmişti: Knossos Lineer B tabletlerinde ortaya çıkan “*kraliyet erguvanı* teriminin ilk kullanımı” (Cardon, 441) ile belirginleşen ve Miken dilinde *Po-ni-ki-jo* (Moscati, 2004, 27) biçiminde kullanılan erguvanın kültürüne Girit’te, Doğu Akdeniz’den tam bir yüzyıl öncesinden başlanmıştı. Hiç kuşkusuz yukarıda sayılan özelliklerinden başka, renginin has, dayanıklı ve çok cazip olması da, büyük bir simgesel değer kazanarak, bir statü göstergesine dönüşmesinde önemli bir etkendi. Bütün bu nedenlerden dolayı mitleşen erguvan böylelikle insanoğlunun ilk yaygın ve geniş ölçekli kimyasal endüstrisi olarak varlığını sürdürmüştür. *Antik erguvan*’ın en ünlü tonları Fenikeliler’in ve Kenanlı’ların en ünlü merkezleri Sayda ve Sur’a bağlı olarak *Sur erguvanı* (İngilizce’de *Tyrian Purple*) ve *Fenike kırmızısı* adını taşır. Renk alanı, yörelere göre müreks dışında değişik deniz salyongozlarının kullanılması ve farklı boyamacılık yöntemlerinin uygulanması nedeniyle kırmızı, erguvan, mor, mavi ve hatta siyah ve yeşilsarı arasında uzanır (Butler Greenfield, 2004; Barber, 1992).

Günümüzde çok az gerçek görsel kanıtı olan, yok olmuş bir renk olarak, Akdeniz havzasının bir çok yerine dağılmış durumda bulunan kabuk yığınları ve bunlardan meydana gelmiş tepeler, onun tarihsel varlığını günümüze taşıyan arkeolojik kanıtlar olarak karşımıza çıkar. Barber’ın da belirttiği gibi “her hayvandan ancak canlı yakalandığında sadece tek damla boya elde edilebilmesi” (229) Fenikelilerin bu amaçla Akdeniz ve Büyük Okyanus sahilleri boyunca birçok koloni kurmasına neden olmuştu. Tarihin çok daha erken dönemlerinde başlayan Kıbrıs’ın erguvanla olan ilişkisinin, daha sonra yine aynı lüks ticaret geleneğinin bir parçası olarak devam ettiği kabul edilmektedir.

Kıbrıs’ın Erguvanla Karşılaşması

Hala Sultan tekkisi kazılarında “önemli miktarda (700’den fazla) *murex turunculus* kabuklarının bulunması”nın (Wallace & Orphanides, 1996) da, demir çağında adada bu rengin üretilmesi olasılığını desteklediği ileri sürülmektedir. “Kıbrıs’ta, erken neolitik Khirokitia sitinde bulunan *murex turunculus* kabuklarında boyamacılık amacına uygun olarak kırıldıklarına ilişkin hiçbir işaretin görülmemesi” bunların boya üretiminde kullanılmadığının sanılmasına karşın, Barber’e göre yine de boya konusunda bize fikir vermektedir (228).

Tatton-Brown ise, Enkomi yakınlarında Salamis nekropolünde bulunan bir mezarda ortaya çıkan erguvan ve altınla dokunmuş kumaş buluntusunu Helenistik döneme bağlar (1987, 42).

Bütün bunları destekleyen metin kanıtlarına ise, Eski Ahit’in Hezekiel (27: 6, 7) bölümünde tanık olunmaktadır. MÖ 1. bine tarihlenen söz konusu metin, bilindiği gibi bu mitleşmiş rengi *Sur fîrîrî* ya da *erguvan kırmızısı* adıyla tarihin

sahnesine getiren Sur Kenti, (Tir) üzerine yazılmış bir ağıt içinde yer almaktadır. Buna göre mavi ve erguvan kumaşlar, Kıbrıs yani Elişa kıyılarından ihraç edilmektedir:

“Küreklerini Başan meşelerinden,
Güverteni, Kittim kıyılarından getirilen
Servi ağaçlarından yaptılar,
Fildişiyle süslediler.”
“Mısır’ın işlemeli ince keteninden yelkenin,
Bayrağın oldu senin.
Güvertenin gölgeliği Elişa kıyılarının
Çivit, erguvanî kumaşındandı.”

Bu bapta Sur kenti, çevre kıyılardan getirilmiş en değerli lüks malzemelerden yapılmış bir gemiye benzetilmiştir. Söz edilen yerler arasında görülen Kıbrıs’ın adına da – bir demir çağı adlandırması olan Kittim ile bronz çağındaki adı Elişa biçiminde - iki kez rastlanmaktadır. Ada burada servi, erguvan ve çivit ya da mavi erguvan üretimi aracılığıyla anılmaktadır. İncil’de İbranice *argaman* (erguvan) biçiminde kullanılan bu erguvan kırmızısının, *murex brandaris* adlı deniz salyangozundan üretildiği, çivitle karşılanan *tekhelefin* ise *murex trunculus* türünden elde edilen mavi erguvan / erguvan moru olduğu düşünülmektedir.

Eski Yunan’dan sonra Kıbrıs’ta hüküm süren Persler, Ptolemeler’ce de giyilen *Sur erguvanı* (İngilizce’de Tyrian purple) (Wikipedia) ise bir *phiti rengiydi* ve Roma döneminde artık imparatorların adıyla anılan *imparator rengine* dönüşmüştü. *Erguvan moru* ise, Roma’dan başlayarak Bizans’ta moda olan değişik tonlarıyla öne çıkar. Kıbrıs’ı sınırları içine alan devletlerin ada ve erguvanla ilişkisi her zaman doğrudan değilse de, bunların çoğu bu lüks ve statü simgesi aracılığıyla renk tarihine geçmişlerdir. Sözelimi Büyük İskender’in Sus ganimetine büyük ün kazandıran çok sayıdaki erguvan giysi, unutulmaz örnekler arasındadır. O zamanlar neredeyse 200 yıllık olmalarına karşın bu giysi renkleri hala güzellik ve parlaklığından hiçbir şey yitirmemeleriyle anılmaktadırlar. Dillere destan bir başka örnek de, Kleopatra’nın erguvan yelkenleri⁵ ile Sezar’ı büyülemesidir. Bu olayın Sezar döneminde erguvanın *imparatorluk rengi* olarak öneminin artmasında etkili olduğuna inanılmaktadır.

De Mas Latrie’ce Kıbrıs üzerine doğrudan yapılan bir atıf da, yine Ptolemeler dönemine aittir. Buna göre, adada bu krallığın egemenliğine son veren Caton’un ele geçirdiği “altın ve gümüş vazolar, erguvan kumaşlar, değerli taşlar, mobilya ve değerli eşyalar, Romalılar’ın o güne dek her yerden aldıklarının tümünden bile çok daha fazlaydı” (De Mas Latrie, 1861/1970, 70). Kıbrıs’ın 1571’de fetihle noktanan Venedik döneminin kendine özgü şark lüksünün, Piri efendinin dilinden de görüldüğü gibi “akmişe-i firâvân ü nukre-i bi-pâyân ve evanî-i sîmkûb ve câme-i nazîf-i zer-endûd ve lîbas-i murassa’-ı cevâhir-nişân” (Fedai, 1997, 19) anlatımıyla aradan geçen yüzyıllara karşın, önceliklerden hiç de aşağı kalmadığı ileri sürülebilir. Ancak *imparatorluk erguvanının* bir güç simgesi

olarak yükselişinin en önemli ve en güzel örneği, Kıbrıs Bizans bütüncesine yansımaktadır.

Bizans ve İlahi Erguvanın Gelişimi

Kırmızı, bütün antik klasik kültürde tanrısal düzleme ilişkin bir renk olarak antik dünyanın en değerli boyası olan *imparator morunun* çağrışımlarını da bünyesinde toplamıştır (Butler Greenfield, 2004, 20). Eski Yunan ve Roma'yı izleyen Bizans'ta bir mutlak erk ve tanrısallık hiyerofanisi olan *divina purpura* ya da *sacer murex*, yani ilahi erguvan, bir imparatorluk tekeli olan saray üretimine dayanıyordu. Daha çok gösterişli giysilerde ortaya çıkan bu kavramın, imparatorluk fermanlarının *erguvan mürekkeple* imzalanışını ve imparatorluk kabullerindeki '*adoratio purpurae*' (Cardon, 2003, 443) ile – erguvan – etek öpmek törenini de içerdiği ileri sürülebilir.

“Bizans'ın sonuna dek devam edecek olan sezarların bu *color officialis* ayrıcalıklar” (Varichon, 2005, 137) bütüncesi, imparatorlar kadar kilise ulularını da büyülemişti. Daha 1100'de ilan edilen bir papalık fermanıyla Kilise, kutsal kırmızıyı otoritesinin simgesi olarak kabul etmişti. Kardinallerin kırmızı kiske giymesi ise papa II. Paul tarafından 1295'te yasalaştırılmıştı. Hiç kuşkusuz bu kırmızı, erguvan/kırmızı dönüşümüne dayanan *imparator morundan* başka bir şey değildi ve erguvanın 1453'de Bizans'ın alınmasıyla ortadan yok olmasıyla birlikte, daha sonra koşnil veya kermesten elde edilen parlak kırmızı biçiminde değişikliğe uğramıştı (Butler Greenfield, 2004, 22-23).

Zincifre ise imparatorların fermanlarını imzaladığı '*erguvan mürekkep*' (Cardon, 2003, 444) gibi, yüksek statü simgesi olan kırmızı mürekkep kavramının bir parçasıdır. Aynı zamanda, antik dünyanın bilinen en değerli ve en parlak pigmenti olması nedeniyle zincifre, simya alanında kamil insan, sonsuzluk döngüsü ve ölümsüzlük gibi simgeselliklerle de bütünleştirilmiştir. Antik bir mürekkep kırmızısı olarak, bir civa kırmızısı, doğal vermillon kırmızısı aracılığıyla tanımlanmaktadır.

“Bizans'ta zincifre, bir imparatorluk ayrıcalığıydı. Dolayısıyla Bizans yönetimi, imparatorluk kararlarının yazılması için zincifreden yapılmış mürekkep tahsis etmişti. Her kim bunu izinsiz kullanırsa ölüm cezasına çarptırılıyordu” (Varichon, 2005, 112). Ayrıca Kıbrıs Latin krallarının mührü de, bir vermillon alı olan “cire vermeille” den (De Mas Latrie, 1861, 499) başka bir şey değildi.

'Ad antiquo' Ayrıcalığın Sürdürülmesi

Bu bağdaştırmacı kırmızı kutsallığının, Kıbrıs'ta tektanrıci Hıristiyan tanrısallığının tezahürü olarak gelişmesi, San Barnabas mitiyle ortaya çıkar. Din şehidi, -San Barnabas'ın kendi el yazısıyla kopye etmiş olduğu- Matta'nın İncili olan tanrısal söze, gaipden gelen rüya aracılığıyla erişilmesi gibi olağanüstü motifler içeren bu anlatı, hem Bizans döneminde hem de Osmanlı'da yaşayan

canlı kırmızı simgeselliğini hayata geçirmiştir. Cyprianos'a göre (Cobham, 1908):

“Hiç kuşkusuz, fetihten sonra Osmanlı İmparatorluğu yönetiminin güvencesi altına aldığı ve şüphesiz Patriklik tarafından da onaylandığı gibi, Kıbrıs başpiskoposu bugünkü bağlılığının karşılığı olarak kendisine hükümler tarafından bağışlanan kırmızı mürekkeple damga vurma hakkı ve imza atmaktan oluşan *ab antiquo* ayrıcalığını (yeniden) kazanmıştı; ve aynı vermillon mühür, Babıali ve tüm uyuşmaları tarafınca da tanınacaktı” (s. 354).

Kıbrıs başpiskoposları, 477’de Matta İncili’nin Bizans’a armağan etmesi karşılığında imparator Zeno tarafından eskiden tanınmış bu ayrıcalık sayesinde tinsel ve siyasal özerklikleri dışında, imparator ve patriklerin göz kamaştırıcı imtiyazlarına kavuşmuşlardı (Storks, 1943; Hakeri, 1992). Törenlerde imparatorluk ergüvanı giymekten (Luke, 1989; Koumolides, 1999) oluşan yüksek statü simgesi ile onay simge düzlemindeki imparatorların sahip olduğu zincifre ile imza (De Mas Latrie, 1861, 81) hakkı, Kıbrıs renk bütüncesinde yer alan kutsal kırmızıya özgü kutsallık anlatımlarıdır. Söz konusu kisvenin kaynaklarda kimi zaman ergüvan ya da mor yerine kırmızı ile betimlenmiş olması ise, daha önce görüldüğü üzere ve Cardon’un da belirttiği gibi, 1464’te papa II. Paul’un ergüvan dönemini kapatıp, kermesten elde edilen vermillon kırmızısı tonlarına dönüşüne bağlanabilir (Cardon, 2003, 445, 482). Bu alanın en hazin örneğini de, Paruta’nın (Cobham, 1908) anlattığı gibi, hiç kuşkusuz Lala Mustafa Paşa’nın çağrısı üzerine, “görevi gereği olağan ergüvan giysilerini giymiş olarak” (s. 117) Ziver Bey’in deyişiyle “üzerinde Venedik zâdegânına mahsus bir hıl’at” olduğu halde (Fedai, 1999, 100), “kırmızı şemşiyesi altında” (s. 117 ,118) (Cobham, 1908) atını ölüme süren Mağosa komutanı kaptan Bragadino oluşturmaktadır.

Sonuç

Kıbrıs renk tarihinin, arkeolojik kanıtlar ışığında ve tarihsel metin atıflarında olduğu kadar kökenbilimin izinden gidildiğinde de herşeyden önce *bakır, kına* ve *ergüvan* kültürünün beşiğinde biçimlendiği görülecektir. Antik dünyadan başlayarak adanın ekonomik, dinsel ve kültürel zenginliğini oluşturan bu kırmızı bütüncesi, ortaçağ ve sonrasını da belirlemiş, geçmişin en büyük lüksü olan ergüvanı, daha sonra onun yerini alan bütün değerli statü kırmızılarını dizisi ile aynı renk kavram alanında buluşturmuştur.

Notlar

¹ Ortaçağ terimleri olan Fransızca *écarlate* ve İngilizce *scarlet*, Arapça aracılığıyla Farsça *'saquir'lat*'tan türemiştir. Bu gönderge her iki dilde de, daha önce mavi daha sonra kırmızı olarak üretilen ince bir kumaşa dayanmaktadır.

(www.castlemaniac.com/lexique-medieval/lexique-medieval-Ecarlate)

² Sanskrice *'krmidsha'* ve Farsça *'kirmiz'* bu kökenden türemiştir.

³ Sözelimi 1580-1640 arasında baharatlar içinde yer alan boyalar, gemi yükünün %20'sini oluşturmaktaydı. Balfour –Paul J. 1998, *Indigo*, s. 36.

⁴ Gage J. 1999, s. 25'de yaklaşık aynı oranları vermektedir.

⁵ Plutarkos'tan esinlenen Shakespeare'in de dediği gibi, Kleopatra'nın yelkenleri "erguvan rengindeydi ve öylesine güzel kokularla yıkanmışlardı ki rüzgarlar tutkuyla oynayıyordu onlarla"

(www.histoire-fr.com/Bibliographie_shakespeare_antoine_cleopatre.htm)

Kaynakça

Barber E. J. W. (1992). *Prehistoric textiles*. Oxford: Princeton University Press. 230.

Baytop, T. (1999). *Türkiye'de bitkilerle tedavi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri. 263.

Brusatin, M. (1986). *Histoire des couleurs*. Paris: Flammarion, 32.

Butler Greenfield, A. (2004). *A perfect red*. New York: Harper Collins Publishers. 20.

Cardon D. (2003). *Le monde des teintures naturelles*. Paris: Belin. 101. 440.

Chenciner R. (2005). *Madder Red- A history of luxury and trade*. London & New York: RoutledgeCurzon. 100. 35.

Cyprianos (1788). Cyprianos. In Cobham, *Excerpta Cypria*, (s. 344-368). Cambridge: Cambridge University Press.

De Mas Latrue M. L. (1852-1861/1970). *L'Histoire de l'île de Chypre pour le regne des princes de la maison de Lusignan*, 3 vols. Famagouste: Ed.L'Oiseau.

Dedeçay S. S. (1998). *Kıbrıs'ta kokulu bitkiler ve bunların ihtiva ettiği kokulu yağlar ve sağaltıcı özellikler*. Lefkoşa: Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yayınları.

Drummond (1750). Drummond. In Cobham, *Excerpta Cypria*, (s. 271-305). Cambridge: Cambridge University Press.

Easton, M.G. (1897). Definition for 'colour'. *Eastons Bible Dictionary*.

<http://www.bible-history.com/eastons/>

Enez, N. (1987). *Doğal boyamacılık*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay.

Fedai, H. (1999). *Kıbrıs tarihi Ziver Bey*. Ankara: K.K.T.C. M.Eğitim ve Kül.B.Yay.

Fedai, H. (1997). *Fethiye-i Cezire-i Kıbrıs*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hakeri, B. H. (1992). *Kıbrıs Türk ansiklopedisi II*. A-N Graphics (Kıbrıs) Ltd., 329.

Hakeri, B. H. (1993). *Başlangıcından 1878'e dek Kıbrıs tarihi*. KKTC M. Eğ.ve Kültür B.

Hope, A. & Walch, M. (1990). *The color compendium*. New York: Van Nostrand Reinhold, 186.

Kitabı Mukaddes (2005). *Tevratı şerif yahut Eski Ahit Kitabı*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Koumolidis, J.A. (1999). *Cyprus: The legacy*. Maryland: University Press, 38.

Kutsal Kitap (2005). *Eski Antlaşma Tevrat, Zebur*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1051, 1052.

- Luke, S.H. (1989). *Cyprus under the Turks*. London: Clarendon Press, 16.
- Lusignan de E. (1580/1968). *Description de toute l'isle de Chypre*. Famagouste: Ed.L'Oiseau.
- Manniche L. (1999). *An ancient Egyptian herbal*. London : British Museum Press.
- Mariti G. (1971). *Travels in the island of Cyprus (1769)*. London: Zeno.
- Mollard-Desfour, A. (2000). *Le Dictionnaire des mots et expressions de couleur- Le rouge*. Paris: CNRS Ed.
- Moscato S. (2004). *Fenikeliler*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Paruta P. (1570). Paruta. In Cobham, *Excerpta Cypria*, (s. 96-119). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pliny E. (Plinius), How wools are dyed with the juices of the purple. In Book XXX Chap. 62. (38), *The Natural History* (eds. JohnBostock, M.D., F.R.S., H.T.Riley, Esq., B.A.)
<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137&query=head%3D%232483>.
- Redhouse 1991, *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*. Redhouse. İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Storks, S.R. (1943). *Orientalia*. London: Nicholson & Watson, 459.
- Tatton-Brown V. (1987). *Ancient Cyprus*. London: British Museum Publications.
- Tyrian purple - Wikipedia, the free encyclopedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Tyrian_purple - 40k
- Varichon A. (2005). *Couleurs. Pigments et teintures dans la main des hommes*. Ed.du Seuil.
- Vezein M.de (1790). Vezein. In Cobham, *Excerpta Cypria*, (s. 368-373). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallace P. W. & Orphanides A. G. (1990). *Sources for the history of Cyprus Greek & Latin texts to the third century A.D.*, Vol I. Cyprus: Iconos Press, 267.
- Wallace P. W.& Orphanides A. G. (1996) *Sources for the history of Cyprus .Near eastern & Aegean texts from the third to the first millenia B.C*. Vol II. Ed. By Knapp A.B.New York: Altamont, 11-12.

Epiphanius of Salamis: A Saint or A Traitor?

Neşe YILDIRAN*

"We order that capital punishment be the penalty for those proved to have engaged in sacrifices or to have worshipped statues." Milan, 19 February AD 356.

Constantius/Constantine II

Dowden, *Religion and the Romans*, pp. 89-90

"We can tell the solution of any question not through our own reasonings but from what follows from the Scriptures." AD 377, Epiphanius of Salamis Panarion 65, www.angelfire.com/ny4/djw/epiphanius.html

"If we are alive, dead is the life." Pagan verses in late 4th century
Brown, *The World of Antiquity*, (tr.T. Kaçar), p.62

Introduction

The late Roman World indicates a variety in terms of beliefs. That is the period in which wealth and poverty walk hand in hand nearby an immense transformation on social context.

In political context, on the other hand, there comes up turmoil which would lead the empire to divide. The historian of the last century of the Roman Empire who had been born in Syria around 330 AD and served in the military, *Ammianus Marcellinus*, mentions about the catastrophe at the age and gives enough information about the tough circumstances which the empire had to face both on the Eastern and Western front (Usher 1997, 253-257). The political dissolution triggers the social insecurity within the hearts and minds of the Roman citizens, and shakes their belief for the system, especially in the cities. The expansion of Christianity over the Roman cities around the 2nd - 3rd centuries, helped many people take a new identity in such big and complex cosmopolitan cities where the human relations were rather distant as well as the life has been difficult. On the contrary, the provinces were under the control of local vassals who have been living in prosperity, especially at the provinces of the East, in Asia Minor, Palestine and Syria; the Greek philosophy survived through *Socrates*, *Plato* and *Aristotle*. At the beginning of the 4th century, the aristocrats of the East had believed neither *Constantine I* (272/3-337), nor Christianity, which had been taken also as a kind of Pagan belief, while the cities of Rome converted into Christian in majority. During the reign of *Constantine II* (337-361), the bishops have taken part within the political elite nearby the bureaucrats as the new members of an executive class (Brown 2000, 54). In the Eastern Mediterranean, the provinces had converted into Christianity especially

* Assist. Prof. Dr., Department of History, Faculty of Arts & Sciences, Yeditepe University, İstanbul

in the mid 4th century, as a reaction against the rich vassals, and their high tax-oriented oppression over the masses. The peasantry has sheltered in monasteries and been becoming more and more radical about the classical culture and paganism. In Egypt and Syria, there came up many monks who claimed they can keep the evil souls away and change even the God's will by their prayers, who had been the representatives of a strict radicalism and had made their reputation during the war against the devil and its several different images, such as snake. In the late 4th century, many places in Egypt, Asia Minor and Syria had faced a frightening religious terror by these local monks who were proud with their "simplicity" claimed for Christian discourse against the sophistry of their opponents on the basis of classical rhetoric (Cameron 1994, 96). Anyone who has been accepted within the non-Christian discourse, the Pagans, the Jews, the Heresies, all had become the subjects of this terror, and the Christian discourse had appeared as the new method practiced by the executive elite in controlling the cities which had rebelled against the continuous high taxes. *Theodosius I* (379-395) has been recorded in history as the great processor of this new discourse who collaborated with the bishops of Alexandria and Thessalonica in controlling the huge masses in name of Christianity. His policy had strengthened the autocracy in the Eastern provinces much more than the West; and, as a part of the centre-province organisation within this autocratic structure, the bishops had also collaborated with the local monks to increase their own influence.

Epiphanius of Salamis (c. 315-May 12, 403) has lived in such a political turmoil when the Roman Empire literally had divided into two parts, and has taken part within the autocracy of the East. His story is not much different than the stories of other radical monks to start with, born as a Jew, joined to a group who has been keeping their Pagan practices named *Ophites –Gnostics* in Egypt when he was a monk there, denounced them to the bishop of Alexandria (Benko 1986, 67), and had the chance to establish and rule over his own church therein his homeland at Judea – Palestine for over thirty years. His reputation as a former Jew and Pagan would make him the bishop of Salamis, known as *Constantia* after Constantine II, in 367 AD, and also appointed as the Metropolitan of Cyprus where he would serve for nearly forty years. Why he has been chosen for the position probably lies behind the actual characteristics of the island where was a centre for Pagan and Jewish communities over centuries. Epiphanius had become one of the first names within the Orthodox Church in fighting against the numerous "heresies" which seemingly had appeared as a part of the power games among the other clergymen within the autocracy of the region. Hill describes him with the words of "played a great but not altogether dignified role in the religious disputes of his time" and "been characterized as combining the most extensive erudition with real mediocrity of intelligence and the most obstinate bias" (Hill 1949, V.1; 248- 249).

1. Gnosticism as One of the Mystic Cults of the Roman Empire

The Roman world expands over a vast geography where many different cultures had flourished in an atmosphere defended by *pax romana* around *Mare Nostrum*. The distinguished historian and geographer of the Antique world, *Strabo* who died at the beginning of the 1st century AD, had given detailed information about the peoples and cultures of the empire within his famous book –*Geographica*, which had been an immense folio of seventeen volumes. Containing big agricultural lands and hosting agricultural communities, the Eastern Mediterranean, Middle East, Egypt, Aegean islands, Anatolia, and Cyprus had taken *snake* being the subject of an intense and diverse symbolism since the Ancient period. In those lands, the symbolic approaches for snake may be divided into three major groups: the ones related with the mother-goddess cult and fertility, the guarding of wisdom and sophistication by referring the mysticism of that creature, and especially after the emergence of Zoroastrianism and mono-deistic beliefs, in connection with the dark forces and evil. Because of its physical characteristics, snake, first of all, had been evaluated as a sexual symbol in the Eastern Mediterranean. Its head gives a phallic form, while the body is thought as female for its supple shape, nearby it can breed itself which links it with the concept of fertility. On the other hand, the ability to renew its skin had been associated with rebirth, and even, immortality as it seems in *Gilgamesh the Epic*. As we follow from the ancient texts and records, snake has taken place in all over cultures in the region as a leading symbol in their mythologies. Ancient Egyptian, Sumerian, Babylonian, Zoroastrian, Greco-Roman beliefs expose numerous examples of its mystical symbolism, nearby Old and New Testaments.

The most interesting cult of snake comes up with the *Gnosticism*, which depends on the belief of *Gnosis* –knowledge to designate the science of things divine, in its ultimate sense of supernatural and celestial knowledge (King 1887, 3), combining Pagan practices with the Christian discourse. Where exactly it has been born is still an on-going debate, though it is widely accepted that Gnosticism is Middle Eastern in origin. King states widely differing sects sprang up in the Eastern provinces of the Roman Empire around the 1st century AD, and their main doctrines had made their appearance previously in many cities of Anatolia – Asia Minor, such as Ephesus, Pergamon and Apamea. In the 2nd- 3rd centuries AD, Gnosticism itself is to be found in full flower, and the most famous Gnostic thinker, *Cerinthus* who is the follower of *Simon Magus* “the Great Power of God”, was coming from Anatolia (Doresse 1960, 12). The theories of Gnostics who explain the world within the struggle of good and evil/dark and light, were accounted by a feminine entity. Snake in that terms was representing the very equilibrium of opposing forces, good balanced by evil, health by sickness. The doctrine had passed into Alexandria – Egypt during the reign of *Hadrian* (110-138 AD), and became the only recognizable type of

Christianity there until the end of the century, thereafter reached Rome. Strabo tells about a serpent tribe in Western Anatolia whom he named as *Ophiogeneis* nearby the city of Parium (Strabo 1856, Vol.2, 348) in Book XIII. As told by him, the male members of that tribe who the founder was transformed from a serpent into human, had had the power of curing persons whom bitten by serpents, by touching them, and this power continued in the race for some time. Strabo also mentions *Ophite* ceremonies had their origin among Thracians in Book X (Strabo 1856, Vol.2, 187). Around the 2nd century AD, there were numerous Ophite sects in Syria and Egypt as well. Some of their pagan rituals to reach the divine truth and the secrets for the salvation of soul were rather repulsive and startling, mostly orgies recalling the antique purification ceremonies just like the ones had been done for Dionysus, or, fetus sacrifices in close touch with the snakes (Campbell 2003, 158-174). Campbell states the Gnostic rituals could be performed in both ways, by asceticism, or, by dissipation.

There has been found some artefacts which most possibly been used in Gnostic rituals of initiatory ‘communion’. One of those is an alabaster bowl (Figure 1), which had been described and commented upon by H. Leisegang (Turcan 1996, 262; Campbell 2003, 109-112). Inside the bowl there is a relief showing an assembly of some sixteen naked votaries, seven male and nine female, worshipping around a large snake coiled in the centre of the circle. The female were accepted as the foundation of the Orphic rituals as the mystic manipulators, and the medium of purification. The *Phibionite* meetings, Epiphanius had also joined in their rituals when he was in Alexandria, seemingly were the examples of this sort, whom originally has been coming from Syria as the followers of *Nicolaus*, one of the seven Hellenistic deacons of the first congregation (Benko 1986, 65). He once made acquaintance of some young women there with stunningly attractive figures as well as faces, as he himself explains. There seems usually, such kind of bowls have been used during the communion, had been recalling the characteristics of the meeting which ended with the sexual intercourse. Externally, four Orphic lines can be deciphered inscribed at the base of the colonnade in Greek where were recorded as the lyrics of four Orphic hymns:

*Listen, the sphere of the far movement
Sparklingly spinning until eternity...*

(Campbell 2003, 112)

The amulets and talismans of Gnostics (Figure 2) had also been common around the region at the 2nd – 3rd centuries AD. The symbolic figuration of God *Abraxas* – “holy name” or “blessing”, has a reference to the sun with his rooster-head, takes place on gems such as either red or green jasper, or hematite, as talismans to protect the one who wears it. He is usually represented with a shield and whip

to scare all evil spirits away, or depicted with the title “Ioa” - Son of the Universe (King 1887, 117, 259, 432-3).

2. Cyprus and Salamis in the Late Roman Period

The island of Cyprus has been an important centre for the copper mines at Soli within the Eastern provinces during the late Roman period (Hill 1949, Vol.1, 238). Among the miners in the 4th century AD, there were a number of Christians who in 310 AD had been transferred to the island from the mines in Palestine. Nearby copper mining, shipbuilding and some agricultural products, especially grain, wine and local figs were the chief exports (Maier 1968, 58). Although Hill points out the municipal institutions as a council, a popular assembly and a council of elders, yet he underlines the post of governor or inspector of the harbours – *limenarcha* have been filled by an officer appointed from Rome (Hill 1949, 241). He also records about a considerable Jewish population in cities like Salamis ever since the reign of *Ptolemy I* (367-282 BC) – the Macedonian King of Egypt. As he writes, during the end of the reign of *Trajan* (98-117 AD), right after a revolt of the Jews, Salamis was utterly destroyed and the non-Jewish population estimated 240.000 had been exterminated. That would lead a prohibition as no Jew was allowed to set foot in the island, but as Hill states such prohibitions are apt to be relaxed after a time, and there some Jewish community grew up again in the island. Hill also mentions about the natural disasters as seismic convulsions hit the island, and especially Salamis. In 332 AD, and again ten years later, Salamis was badly hit; what did not disappear under a tidal wave –*tsunami*, was levelled to the foundations. Constantine II, relieving the survivors of taxation for four years, rebuilt it on a much smaller scale and named *Constantia*, both names have been used indifferently. In the first half of the 4th century AD, the visit of a terrible drought and famine which have lasted thirty-six years, had resulted the depopulation of the island, as recorded by Hill; he says this famine must have coincided with that which afflicted a large district of the Eastern provinces, as recorded in 324 AD. As it seems, the emperor has let the inhabitants fed by the grain-stores there using the church organisation for distribution (Hill 1949, Vol.1, 246, footnote 4). That explicates how the natural circumstances have helped to the Christian presence to get legitimacy in social terms.

Indeed apart from the presences of St. Paul and St. Barnabas whom have landed at Salamis, there is no a clear cut evidence about the Christians of the island until the appointment of a bishop to Paphos by the hand of the council of Nicaea at 325 AD (Wallace & Williams 1999, 200). Earlier this city had been the religious centre of the island because of the temple of Aphrodite –who was the patron deity of the island with her snake husband. Maier gives the number of the bishoprics as fifteen for the mid 4th century AD, and records “the Pagan approach to life, the ‘laughter of the living Aphrodite’, had to yield, to asceticism

and the renunciation of this world” (Maier 1968, 59). Maier also gives a special emphasis over Salamis, as the residence of the governor after the rebuilding by Constantine II, which was acknowledged as the ecclesiastic metropolis by the beginning of the 5th century AD, after Epiphanius, who has started as the bishop of the city, and then ended as a metropolitan.

3. Epiphanius and His Book: Panarion

Epiphanius – the Oracle of Palestine, was born into a Jewish family in the small settlement of Besanduk, near Eleutheropolis in Judea at ca 315 AD. When he converted into a Christian, and what was his real name, all are unknown. It seems he has got his Christian name, which was possible to be used for both male and female, Epiphanius – feast of January 6 to celebrate the visits to Bethlehem for seeing baby Christ, after he was baptized. It is known he has lived in Egypt as a monk until he has been back to his hometown to found a church there as a priest around 333 AD. For being able to have such a privilege at such a young age of 18, he really supposed to do a major service for the Christian church. What he did is to report the sect he also participated to their rituals, Phibionites in Alexandria who were from the Ophites, a Gnostic sect which has been active especially in Egypt and Syria (Benko 1986, 67) since the 2nd century AD. It seems such an attitude was rather common among the monks of the age there to get promoted.

As we follow, he has been remembered after thirty-four years for a very important post, possibly because of his known qualifications, to be appointed as the bishop of Salamis in

367 AD (Figure 3), and the orthodoxy had given him an extraordinary authority there for completing the Christianisation of the island, where Gnostic Marcionite sect was available nearby Jewish, Pagan Greek, Nestorian and Monophysite communities (Maier 1968, 59-60). He also took an active part in the theological controversies and was present at a synod in Antioch in 376 AD to investigate Appollinarianism in which he criticised the doctrine on hearsay, then in 382 AD he decided in favour of bishop Paulinus who was supported by Rome, against Meletius who was supported by the Eastern churches. During a visit to Palestine in 394 AD, he attacked *Origen's* theory and his followers, again on hearsay, and urged the bishop of Jerusalem to condemn his writings. In 402 AD, he went to Constantinople to support the bishop of Alexandria, Theophilus, in his campaign against *Chrysostom*, pretended heresy of him, and taken an active part in his persecution. In each case, it seems it is not going to be wrong to say, his decisions have been made in such pragmatism for the benefit of the powerful side, which would also support his own position within the hierarchy of the Orthodox Church. He died on the way back to Cyprus on board at 403 AD. His burial was kept in Famagusta first, later carried off to Constantinople at the 9th century AD.

The best-known book of Epiphanius is *Panarion* – Medicine Chest, which Latin translations of 16th century had the title of *Adversus Haereses* – Against the Heresies. It is a huge work for three books with a total of seven volumes, cataloguing about 80 heretical doctrines, which have been written in between 374-377 AD. The first section of the first of three books contains an account of 20 heretical sects before the time of Christ, while the three of these are general names: Hellenism, Samaritanism, and Judaism. The rest of the work is occupied with the description of 60 sects of Christianity, each of which is numbered in order. The general form which Epiphanius described each sect included four parts: a brief mention of the sect's relationship to previously-mentioned sects; a description of the sect's beliefs; a lengthy refutation of its doctrine including the arguments from the scriptures; and the comparison of the sect to a repulsive animal, particularly a snake (Williams; tr. 1987, Introduction).

The most interesting recorded one among the others is of course the Ophites and their communions in which Epiphanius has been one of the participants as well. Possibly a very personal envy should manipulate him to report the others. Seemingly in the coming years feeling turned to a general disappointment about women, and led to despise of female entity, even the most holy one:

“The Word, which is God, took on flesh from Mary, not however in order that the Virgin might be adored, neither that he might make her God. Let Mary be held in honour, but let the Father and the Son and the Holy Spirit be worshiped; let no one worship Mary.... Let no one be led by the voice of the serpent.... Although Mary is holy and to be honoured, nevertheless she is not meant to be adored.”

Panarion 3.2.7 (www.angelfire.com/ny4/djw/epiphanius.html)

Conclusion

The 4th century AD is simply a turning point in history both in political and social terms. This is the very age in which the patron and super power of the period, the Roman Empire, had divided into two parts as the two totally different worlds. While the West has faced a genuine chaos, the East has become a strong autocratic body with the collaboration of the executive class and the Orthodox Church where would lead to an absolute monarchy with the support of a controlling scholasticism. In such catastrophes, the individual has no name. Not only for becoming somebody, but to be able to survive at the substance level, one should be a part of a community. Obviously some communities could be more promising than the others. As a rising star, the Orthodox Christianity had offered chances to the individuals for being a part of a structure in which provides a win-win situation one would serve but rule over in name of it.

Epiphanius of Salamis and his choice might be evaluated from this perspective. It seems he has been accepted as the very model of a “saved” soul as

someone who was a former Jewish and has been literally tried to be seduced by a heresy afterwards. For the first part of his career the deal with a very young and un-experienced man expecting to survive in his hometown, is pretty understandable in his own name, even if it does not sound ethical. But at the second part of his career, why he converted this deal to a lifetime bargain as a mature enough person, goes only to one direction: he must have really wanted that power. On the other hand, the Orthodox Church, as an authority wants to destroy the rival communities many of whom rooted in this geography much earlier than its own presence, and the most aggressive one among all the others, had found out the right person. The choice of Cyprus- Salamis in that context, seems to have been the right choice.

Epiphanius of Salamis, since the very first moment he accepted the position, did have no other alternative, but to defend the statuesque. In the theological debates, he should follow the main streams, support the conventional and conservative ones who have the chance to defeat the other, more likely. Seemingly to write *Panarion* was also a must to be in the power game nearby for justifying his own path. The book clearly shows the hysterical paranoia of its age by listing 80 heresies, a huge bunch of them were in the Christianity exposing only different nuances than the main stream ones, which makes the book an important socio-historical document. The importance of Epiphanius, on the other hand, is far behind the book preserves, yet his role in changing the social structure of the island has to be remembered.

Figures

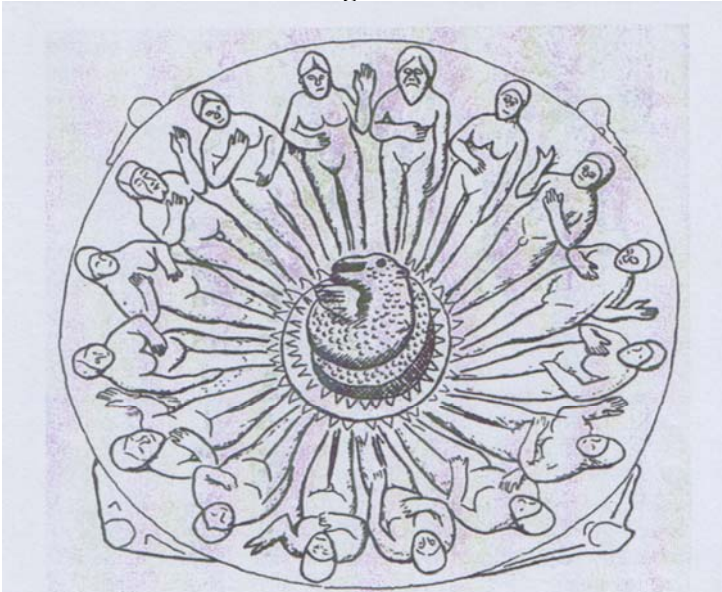
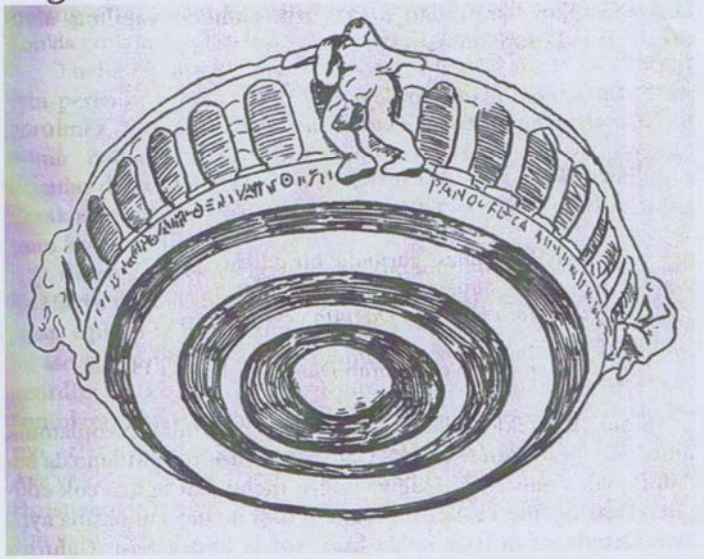

Figure 1

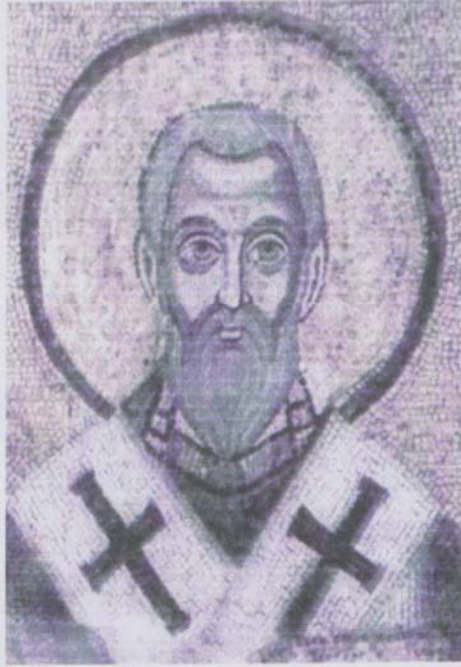

Figure 3

Bibliography

- Benko, S. (1986). *Pagan Rome and the Early Christians*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Brown, P. (2000). *The World of Antiquity* (T. Kaçar, Trans.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (Original work published in 1971, 1999).
- Cameron, A. (1994). *Christianity and the Rhetoric of Empire. The Development of Christian Discourse*. Berkeley Los Angeles London: University of California Press.
- Campbell, J. (2003). *The Masks of God: Creative Mythology* (K. Emiroğlu, Trans.). Ankara: İmge Kitabevi (Original work published in 1993).
- Doresse, J. (1960). *The Secret Books of the Egyptian Gnostics* (P. Mairet, Trans.). London: Hollis & Carter.
- Dowden, K. (1992). *Religion and the Romans*. London: Bristol Classical Press.
- Epiphanius, (1987). *Panarion* (F. Williams, Trans.). Leiden: E.J. Brill.
- Hill, G. (1949). *A History of Cyprus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- King, C.V. (1887). *The Gnostics and Their Remains, Ancient and Medieval*. New York: Putnam.
- Maier, F.G. (1968). *Cyprus from Earliest Times to the Present* (P. Gorge, Trans.). London: Elek Books Limited.
- Strabo, (1856). *Geography* (W. Falconer, Trans.). London: H. G. Bohn.
- Turcan, R. (1996). *The Cults of the Roman Empire*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- Usher, S. (1997). *The Historians of Greece and Rome*. London: Bristol Classical Paperbacks (Original work published in 1969).
- Wallace, R., Williams, W. (1999). *The Three Worlds of Paul of Tarsus* (Z. İlkelen, Trans.). İstanbul: Homer Kitabevi (Original work published in 1998).
- www.angelfire.com/ny4/djw/epiphanius.html
- www.tertullian.org/rpearse/epiphanius.html
- www.gnosis.org/library/ophite.html

Architecture and Art in Prehistoric Cyprus: Convergence¹ and Transfer of Cultural Patterns between the Near East and the Mediterranean

Marta TOBOLCZYK*

The paper is the presentation of research in Ontogenesis of Architecture². This new branch of science, conceived as part of Theory of Architecture, aims to formulate general rules which govern evolutionary processes in architectural development. A special attention is paid to prehistoric settlements of the Near East and Mediterranean, where during the Neolithic revolution (9th millennium BC.) tremendous changes occurred in the art of building. Along with a man's increased ability to think in abstract terms, new architectural forms, not existing in the environment, were generated. Cyprus was part of these processes, contributing in the intercultural exchange. Its architecture and art express creative values reflecting universal human thought, whilst revealing cultural transfer between Near East and Mediterranean.

A square, circle and triangle – abstract forms of the special symbolic meaning, strongly articulated in Cypriot art, were reflected in architecture of the region including some mainland areas. The Tau-cross symbol, met in European megalithic structures in the third millennium BC. and in the Minoan culture, appears already in Neolithic ritual enclosures in Göbekli Tepe n. Urfa, Turkey. Tau-cross sign is expressed in Cypriot art: in human figurines from Khirokitia and by the wall painting of Kalavassos-Tenta, (7th millennium BC.). Symbolism of afore-mentioned forms found reflection in Khirokitia architecture. The oversized pillars in some buildings may be symbolic relict of the central piers of ritual enclosures. Meaningful geometric forms created paradigm of Neolithic art of building in Cyprus.

The comparison of architecture of Neolithic cult complexes in Anatolia, Turkey and architectural complexes in Cyprus, as well as megalithic structures from Mediterranean, gives evidence of the long term persistence of symbolic representations which may indicate the same origins.

Until recently the development of Prehistoric art and architecture in Cyprus has been usually seen as a result of civilization transfer. The new excavations conducted in the south-western, as well as in the northern-east parts of Cyprus, changed this view and date back the earliest occupation of the island to 9th millennium B.C. The 7th millennium B.C.E. site of Khirokitia Vouni, which was earlier interpreted as a cultural transfer from the mainland, appeared to

* Ph.D., D.Sc. Arch., Dept. of Architecture, Eastern Mediterranean Univ.; Warsaw University of Technology

demonstrate the end of the cultural process which began with Parekklisha Shillourokambos, and which was later developed in Kalavastos Tenta (Le Brun, 2001, p. 109).

One of the essential issues to explore within the Ontogenesis of Architecture is the genesis and evolution of the archetypical form of the Neolithic cult building. In regards to Cypriot architecture this problem has to be discussed with some reservations, since there are limited signs of cult practices, and majority of structures found in Cyprus settlements were usually interpreted as houses of domestic purpose. However, researching this matter in the broader context, in relationship with the architecture of the mainland regions of Levant and of South-Eastern Anatolia, open new possibilities for interpretations.

As explained by studies in Ontogenesis of Architecture, the genesis of Neolithic cult building usually reflects the complex evolution based on two sources. The final form of a cult building generally echoed the shape of a simple archaic hut, which was monumentalized and carefully elaborated in durable materials. On the other hand, the organization and content of a cult building were to some extent descendant of nomadic cult enclosures which were arranged in open landscape. Consequently, some typical for these enclosures elements, like vertical stone slabs containing the meaning of sacrum, might have been placed in villages: in cult buildings and in regular houses, thus signifying continuation of a tradition and spiritual unity with ancestors.³ If we compare some layouts of open cult enclosures and the oldest "temples" discovered in the area of middle and upper Euphrates, it is possible to reveal the succeeding stages of a transition from ritual centers in open landscape to roofed cult buildings.

The methodology used in Ontogenesis of Architecture is discussed in the book¹ (Tobolczyk, 2007, pp. 39-50). The method applied in the presented research is based on the analysis of excavated prehistoric ensembles, as confronted to general knowledge assumed from archaeology, anthropology of culture, as well as previous studies in the ontogenesis of architecture.

From A Worship in the Open Landscape to A Temple

Nomads used to worship and offer sacrifices to their gods on the natural heights, in significant places of landscape. The memory of such ceremonies survived and even later, when people of Near East settled down and built temples in the Mesopotamian cities, they continued to honor their gods in the similar way. The travelers gave offerings at the foot of mountains, in caves by springs and even on immense steppe as we learn from poems about Gilgamesh and from the legend "Lugalbanda and the Hurrum Mount" (Kramer, 1961).

Some distinguished mountains and hills became places of cult practices. In tribal reality, the cult objects of nature, which contained a notion of eternal renewable forces along with the myths, founded a strong basis of tradition,

which unified and connected a tribe with a place. In this respect the landscape has become, in some sense, a kind of genealogical tree. (Mitchell, 1972, p. 199).

The World Oldest Megalithic Cult Enclosures in Göbekli Tepe

There is very significant place: Göbekli Tepe, located on the top of hill - 15 km north-east of Şanlı Urfa in south-eastern Turkey in the upper reaches of the Euphrates, which appeared to be an important religious and gathering center in the Epi-Palaeolithic and Neolithic time. The representatives of tribal communities of hunters and gatherers, and later- of early farmers, visited this site occasionally to celebrate together important events. The name Göbekli Tepe means in Turkish a navel. It is located in the middle part of so called Fertile Crest- the area, where agriculture was born, between upper runs of Euphrates and Tigris. Was this place considered the hub of the Prehistoric Universe?

Excavations carried out from 1995 by archaeologists from the German Archaeological Institute of Istanbul, conducted by Dr. Klaus Schmidt, reveal that Göbekli Tepe is a site of special significance for studies in ontogenesis of architecture. Five megalithic enclosures used for ritual ceremonies have been uncovered including forty one pillars altogether⁴. The geo-magnetical research revealed the existence of 20 large enclosures in Göbekli Tepe (Schmidt, K). Their spatial organization with a number of huge stones set in a circle and surrounding central pillars appears to be a presage of the Stonehenge complex in Wiltshire in England, although it is, however, 6000 years older than the famous cromlech. The basic element of their structure was a T-shape stones.

In the Göbekli Tepe every enclosure had a number (8, 12, 13 (?) of stone T-shaped pillars surrounding a pair of large piers set in the middle. The oldest LPPNA structure A, dating from 9130-8620 B.C. is rather oval in plan with the surprising straight angled position of pillars (Fig. 1). The meaningful sequences of animal representations were depicted on some piers: snakes and a ram, a bull, fox and crane, a snake, whilst some pillars stayed undecorated.

The oval shaped enclosure B of c. 9 m in diameter (8280-7970 B.C.) had also overall 12 or 15⁵ pillars in number. The most impressive circular enclosure C even contained a double row of surrounding pillars, with 12 in each row. The inner diameter was 13 m, and the outside 20 m. This structure had also a passage – a kind of a “dromos” leading from the South to the centre, aligned with the N-E axis. The similar pattern represented the circular enclosure D with central pair of the vertical T-shaped stone slabs, encircled by number of pillars (Fig. 2). The layout of the so called “Lionspillars building” (Fig. 4), as seen from the aerial view, appears the moment of transition: the traditional circular arrangement of the enclosure of vertical stone slabs has been adapted and inserted into the rectangular plan of the building.

Since no domestic buildings have been found so far, it is assumed, according to the excavators that the place served as gigantic ritualistic centre, visited by

hunters and gatherers. The site gave good access to migrating animals and it was ideal for ceremonial functions. Elevated on the slope of the hill, it overlooked the surrounding area. The layout of these enclosures, as well as represented symbols appear similarity to sites which are well known as origins of Near East agriculture, as Mureybet and Jerf-el-Ahmar in the middle Euphrates in northern Syria (Cauvin, 2003, p. 218; Schmidt, 2006, p. 252), dated to c. 9500 BC. In Göbekli Tepe these patterns achieved monumentalized forms. The art and architecture of the Göbekli Tepe represent outstandingly high values, not expected at this early stage of the development of civilization. Göbekli Tepe complex probably signifies the earliest moment when a calendar similar to our current one was constructed, based on astronomic observations. From that moment on the numbers related to the calendar became important elements of the architectural canon.

Cult Building in Nevalı Çori

Transfer of principles underlying the construction of enclosures in the open landscape into a built temple

The arrangement of the Nevalı Çori cult building is based on a similar symbolic system and on the numbers, we assume, related to the calendar, and the circuit of the sun and the moon. The sculptures found in this complex also appear similarity to those excavated at Göbekli Tepe enclosure D (Gates, 1997, p. 246).

The symbolic significance of the numbers 12 (months) and 13 expressed in the interior of a temple is unquestionable. The settlement dates (C14) back to 8620 B.C. (layer I) and to 8200 B.C. (layer II) and is pre-ceramic. It was occupied during the early Neolithic period, during Pre-Pottery B and A periods, with the latest dates 7500 B.C. The Cult Building provides evidence of a highly skilled mastery of workmanship and the means of expression used to mark the significance of the sacrum. It demonstrates some features of monumental architecture thanks to the use of large monolithic stones.

The three phased development of the sanctuary (13 A, 13 B, 13 C) and the three stages (I, II, III) of the development of the village has been documented (Hauptmann, H. 1993: 45). The simple squarish shape of a 13 B Cult Building (phase II) building (13.90 x 13.50 m) with elaborately rounded corners seems to be reminiscent of one room traditional dwelling houses found in the base layers in other sites (Çayönü) in the region.

The cult house 13 C built in phase III (12.10m by 12.80m) had spatial organization very similar to the layout of Göbekli Tepe cult enclosures, with the central pair of T-shaped piers surrounded by the regularly distributed similar pillars. Although the function of Nevalı Çori structures is not fully clear, it surely played role of cult building and it was covered with a roof, supported by at least 12 stone pillars. Ten of these T-capital pillars were embedded in the bench and 2 others flanked the entrance. The space of the interior was organized in a regular

and monumental way with a centrally placed niche in a back wall flanked by two pillars. Benches running along three walls were covered with slabs of hard limestone (Fig. 5). The focus in the design of a cult structure was placed on the ceremonial and gathering function of its interior, which floor was partially depressed in a ground.

From a House to a Shrine

The transition from hunting to agriculture created crises in the old religious values from the Paleolithic times. The new religious interdependence between a human and a plant replaced the mystic tie between a hunter and an animal (Eliade, 1978, p. 15). The elevated status of a chaser - a male - weakened. The cult practices related to fertility gained more importance. All references to the birthing process between a woman and earth became significant. The renewing seasonal cycles of nature were very likely a basis for the beliefs in the after-life; since a seed buried in the soil bears a new life, perhaps a dead man laid down in an oval grave in the embryonic position (as in Kenyon – Ain Mallaha) or in a ceramic egg (Levant) and in the Ubaid culture in Mesopotamia), will be re-born, as if from a mother's womb. In the Neolithic era, the new farming reality: a house, a village and a field became prominent. Old sacred places outside a village were certainly still visited and respected, and traditional ceremonies uniting the whole society were continuously held in the open landscape - on hills and in caves. Nevertheless, houses and village squares became the new and significant sites for religious practices.

A primary attitude of man expresses itself in a unity of mental and spiritual perception. He does not make a special distinction between daily and supernatural events. The manifestation of beliefs assists simple every day activities. This natural union of *sacrum* and *profanum* was only disturbed by the use of the belief to fasten power and to build a social hierarchy. (Malinowski, 1990, p. 66)

The archaeological excavations demonstrate the original unity of religion and life in the Neolithic period. The researchers sometimes meet difficulty in qualifying whether or not a given place was in fact a shrine or only a domestic 'chapel' or altar. It may equally have been a storage building be-decked with animal skulls – an obvious cult sign. The settlement of Çatal Höyük, near Konya in south-central Turkey, raised a similar dilemma. All forty chambers discovered there in the 139 houses had special interior decorations and compositions, which indicated the cult practices. The discoverer James Mellaart categorized the above sanctuaries as a shrine. Several specially elaborated chambers, discovered in Jericho, dated to PPNB, which were initially claimed by the excavator K. Kenyon to be sanctuaries (Kenyon, 1981, pp. 306-307; Pls. 172 a-b, 173a) may have also served as domestic chapels. In the 'shrine' in Ain Ghazal n. Amman the simple orthostate or anthropomorphic column was set in a niche in a rear

wall, placed opposite an entrance, which leads through a gate flanked by two piers (Rollefson, Kafafi, 1997). These three vertical elements are explicitly distinguished from the regular brick or stone walls, as monoliths of rough-hewn stone, with the intention of expressing a connection with Nature.

We have to realize that our image of a shrine as an isolated place used exclusively for rituals is different from that which existed in the Stone Era. A temple such as this along with the institutional priesthood did not appear before the emergence of the class state in the fourth millennium. In the Neolithic period, however, it comes to the birth of the concept of a sanctuary: the building, in which the family representatives would occasionally meet to worship together.

The first forms of these exclusively religious buildings usually resembled ordinary houses. They were however bigger and constructed with particular care from better, more durable materials. As the layout of the dwellings evolved, the forms of the shrines as the messengers of the traditional and accepted values usually resisted radical changes. Over time religious structures were elaborated and monumentalized. In this way the image of archaic houses of each and every culture was fixed.

Some trends in evolution, which emerged from the circular plans of regular huts to the more complex communal and cult buildings or enclosures, are demonstrated on fig.6. Starting from the simple subterranean pit hut and the on-ground enclosure in the lower levels of Mureybet, Syria, the multi-roomed structure is developed in the representation of the Mureybet III A and Jerf-el-Ahmar (II layer). It seems to have been once a place of storage and the religious centre of a village with the rest of the huts built at ground level around it. The type of division of circular space, which proceeded inwardly, stimulated the transition from oval construction plans to rectangular ones. Cult buildings, however, maintain a traditional circular shape in spite of the internal division. Another type of transition is represented by structures found in Göbekli Tepe, Turkey; Munhata, Israel and Kalavassos-Tenta, Cyprus. Their space expands outwards, by the addition of successive encircling walls constructed outside the original core. This leads to the development of the kind of enclosures found in the Göbekli Tepe (fig.6:5) or more complex groups of buildings (20 m wide in external diameter), which surround a plastered courtyard as in Munhata (Fig. 6, 7).

The problems of architectural interpretation in Prehistory definitely require a new approach and deeper investigation. Its ontogenesis is much more sophisticated than was originally thought. It appears that ever since people began to build significant structures, especially these which served for a religious purpose, have always tried to express their relationship with the cosmos, their vision of the world, even as early as the 7th millennium B.C.

Although the transition from circular to rectilinear forms was the prevailing trend in Neolithic Levant, Anatolia and Taurus regions, the process, however,

did not have a linear character. It often happened that following the period of the dominance of the rectangular form in the lower layer there is reversal trend, which signifies the return to the old tradition or the infiltration of a new culture.

Symbolism of Abstract Forms in Cypriot Architecture

The question arises: how much afore-mentions phenomena found expression in architecture in Cyprus? The process of neolithisation of Cyprus has been investigated with the great interest for the increased understanding of the mechanisms of Neolithic diffusion. The scarcity, or even total absence of stylistic references at the level of artifacts, which would indicate the area of origins of the migrating people, has often embarrassed researchers. The misleading factor was the archaic circular form of houses, typical for the Cypriot architecture, which origin could be associated with the Levantine tradition of the first sedentary shelters. However, while the mainland economic development led to transition to the rectilinear plans of houses, the Cypriot settlements maintained the archaic pattern and until Bronze Age they were usually composed of singular circular units, as in Khirokitia and Kalavassos-Tenta. What is astonishing, the final “fruit” of the local evolution, which took place in Cyprus, were not impressive megalithic structures, as found in i.e. Malta or in other Mediterranean islands, but specific forms of domestic architecture, which were built of durable materials with a concern on thermal comfort. It is very likely, although not proved, that some parts of excavated settlements served a cult purpose. This is slightly suggested regarding Khirokitia and Kalavassos–Tenta by some authors (Peltenburg, 2001, pp. 71-86; Le Brun, 2003, pp. 342-349) by stressing the long persistence, regularity and significance of some selected houses in spite of their modest size.

Although Cypriot architectural development indicates some relationship with Levant, according to some archaeologists the recognizable PPNB elements of the aceramic Neolithic of Cyprus appear to be more related to the middle Euphrates late PPNB culture than to the nearby Phoenician coastlands (Cauvin, 2003, p. 168; Peltenburg, E., 2001). In light of their investigations, as well as, according to the author’s studies in ontogenesis of architecture, the comparison of symbolic connotations readable from artifacts with architectural forms and structures, cast new light in the purpose and meaning of heavy pillars, as well can help to understand the organization of distinguished buildings.

Geometric Forms and Abstraction

Ancient people believed that the World both viewed in micro- and in macro-scale is built of simple geometric forms. The origins of this symbolism, expressed by ancient philosophers and writers, probably come from prehistoric rites and ‘magic’ ceremonies, but they rely on the obvious for everybody play of associations.

Abstract figures e.g. – circles -which can be associated with the circuits of the sun, moon and stars, and a square in opposition to them – meaning earth and terrestrial grounded stability, found new expression in art and architecture. The symbolic meaning of a circle and a triangle is expressed by the idol carved in andesite from Khirokitia in Cyprus (Neolithic I period, 7th millennium B.C., Fig. 7), which may be related with a sun or moon cult.

A tendency to stylization and geometric synthesis had already appeared in the Neolithic cult figurines, which were found in Cyprus. An anthropomorphic idol chiseled from andesite found in Khirokitia near Larnaca (7th millennium BC) has a semi-spherical head and quadrangular body, as it was tried to relate a human torso to earth, and a head to sun, supported by strong cylindrical cosmic neck “column” (Fig. 8). The facial characteristics are depicted by very light depressions in stone.

The earliest wall-painting in Cyprus, discovered in one of the houses in Kalavassos-Tenta, west from Larnaca (Fig. 9), represents two human figures with uplifted arms and square shaped heads, in a gesture of prayer or of supporting the sky. The scene was crudely rendered in red paint. Interesting representations of cruciform human figures, as well as stylized figurines of very schematic shapes, demonstrate the significance of symbolic meaning over realistic expression. In opposition to this obvious function, some authors try to diminish the importance of the geometric shape, emphasizing instead those small signs of realistic features, since these were indicative of the development of art.⁶

In various cultures, a square was usually associated with the earth and the female, with four elements of matter; with stability, and something static - strongly founded and fixed. A circle indicated undivided and complete unity, the solar disc and the cosmos.

Can we identify any other signs of the importance of some geometrical forms in architecture at that early time? Of course, as stated earlier, the development of architectural patterns was a long- term organic process, in which the creativity of human thought played an important role. However, early builders would never use a given form only because of its symbolic meaning, as happens sometimes today when the design process is separated from the building one. In prehistoric times, the form followed the use of particular materials and the logics of structure. Symbolic meaning given to organically evolved shapes could help in its persistence in the course of time. This applies e.g. to the survival of the circular shape in the plans of shrines whereas dwellings transformed into rectangular shapes. Nevertheless, in explanation of the form’s survival the aspects of symbolic meaning should not be exaggerated. History shows that even the structure of society and long- term traditions were altered as a result of economical and demographical pressure.

Cult Buildings in Cyprus Settlements

The two best documented Neolithic settlements in Cyprus is Khirokitia in Maroni valley and Kalavassos-Tenta, both sites located in the central south of the island in half way between Larnaca and Limassol. Both complexes provide similar dilemma, as afore-mentioned Jericho and Çatal Höyük. Judging only from archaeological excavations, it is difficult to distinguish a simple household from the cult building. The interesting spatial layout represents the complex (Fig. 10, 11) of hundreds of oval houses in Khirokitia in Cyprus (7000 BC). Family compounds contained several houses: the larger ones were used as dwellings and the others, served household purposes. Hearths and stone tables were found next to them in the open. The settlement developed gradually, initially occupying the higher part of the hill and surrounded by a 2.5 m wide defensive wall. Later, when it spread beyond the original perimeter, the second line of the defensive stone wall was added to the west. The road running along the initial defensive wall and all the "tributaries" of paths that join it were paved with local stone. All the huts in described settlements had round forms which origins can be related with postnatufian Levant tradition, as found i.e. in Jordan settlements near Petra. However Khirokitia builders invented more sophisticated technology, providing more durable walls constructed of stone-blocks of local limestone. Houses with exterior diameter from 2.3 to 9.2 meters, and 1.4 to 4.8 meters interior diameter – in some areas (zone C) were probably covered by domes or, as in the lately reconstructed entrance to the village in the area D - by flat roofs, some of which were two-storey, and were grouped creating separate households. Because successive layers of settlements overlap, the whole complex seems to be lacking spatial organization. However, there are some houses ensembles which draw special attention by their more careful elaboration, as well as by specific regular composition (structure s.148, A level, zone D) or the centrally located postument (s.125, zone D, excavations 1988-91, Fig. 13) (Le Brun, 2003). The structure s.148 appear sticking similarity to the architectural arrangement of houses from Nemrik in Nemrik, Iraq. The monumentally arranged entrance to the village in the zone D; further leading to the distinguished complex of buildings s.117, s. 122 and s.125 (Fig. 12) which were located in direct vicinity to the highest point of the village.

Their organization may represent the symbolic meaning of numbers in prehistoric architecture. One of most remarkable units in zone D: structure S. 122 (Fig. 12) was erected shortly after the foundation of the settlement and it was inhabited constantly over a long period. The interior surface of its walls and the surfaces of the notched pillars located in the centre of the building are decoratively painted. The ritual burial of a human was found in this unit. The strong pillars create a composed together pair, whilst the pillars in other units (S. 117) are placed in a specific order: two opposite one without any obvious constructional reason. Only a function or symbolic meaning of the figure three as

a composition of two + one, might explain this solution. The importance of the sequences of numbers 1, 2, 3 and 4 is expressed in the pottery produced in Cyprus in the Bronze Age and in later ancient periods.

The summit of the hill has been stripped by erosion, so that no architectural remains survived. Since traditionally cult ceremonies usually would have their culmination on the summit, the form of its organization cannot be revealed. Was it open enclosure with vertical slabs- stone *menhirs* similar to Göbekli Tepe or more man-made structure standing in the center of space and encircled by the wall, as it was found in nearby Kalavassos-Tenta?

The settlement in Kalavassos-Tenta (Fig. 15, 16) had a round building standing in the centre of a circular yard, surrounded by a double wall with a passage and a chamber in the gap between the walls. This interesting site, located several km west of Khirokitia is actually dated earlier than its famous neighbor. All buildings in Tenta were circular in plan, placed closely together (but not agglutinated), with some spaces between and narrow passages for access. Some of them had one or two piers supporting the upper floor (or sleeping platform) (Todd, 1987).

Tenta provides the evidence of the evolution in building technology and in architectural creativity. It is mostly expressed in the elaborated form of a significant large circular structure standing at the north of the site, which seemed to serve as the social and religious centre of the village. Its plan (Fig. 16) shows parts built in different periods (the oldest 36, younger complex nr.17, and later 14, 15, 19- 10.5 m diameter) in the village. Structure 36 (period 4) of a span c. 5.5 m in diameter had mud brick walls raised on a double layer foundation – with a single line of large stones (0.34 m wide) on the exterior wall and a single mud-brick line on the interior wall (0.46-0.60 m wide). In the later period 3 the new circular building with a wider span of 6.5m and thinner half mud-brick wall replaced structure 36. After the obvious collapse of building 17, the small circular building (no. 14) was placed in an open yard, using the fallen bricks as a foundation and surrounded by a circular stone wall (no. 15). A further wide, stone, wall was added later. Short concentric walls with elaborately rounded corners embedded in the wall (15) created three annexes along the passage behind structure 14.

Neither religious nor domestic function of the structure is documented by findings, but the significance of the place is stressed by the solidity of the thick walls, the high standard of construction, the impressive plaster red painted floor (structure 17, 36) and the considerable amount of care expended on the building of the various elements of the complex. The interior faces of the walls of dwelling houses were also covered with layers of cream-colored gypsum plaster. Painted decoration (Fig. 9) was found only on the pier within structure 11. It is not clear how buildings no. 36 and 17 were covered. The size of building and the type of wall in building 36 might suggest a dome. No definite proof of any

possible types of superstructure either flat or conical was found (Todd, 1987, pp. 43, 44, 86, 108). The - pit-hole in the centre may indicate a wooden post supporting the roof, although the purpose of a pit is not clear.

Closer examination of this mysterious building begs many questions that must remain unanswered. The search to establish the existence of a domed cover fails, not only because of the inappropriate thickness of the wall in structure 36 and 17, but also because of the fact that the intention of builders seemed to be just the opposite. The circular walls of structure 15 show a very strong concaveness as if someone had tried to give a building the shape of a bowl or a boat. A motive for a boat shaped temple is well known in Cyprus. However it appears in the form of pottery models much later, c. 2000 B.C. (Fig. 17). Was that a memory of Noah's ark or the glorification of the arrival of the ancestors on the island, or simply a poetic metaphor referring to human life, which was expressed in organically developed forms? As we may recall, the Ionic vision of the world was bowl shaped. It simply came from the experience of living in the Mediterranean basin. The projected image of the world as a drifting boat should not come as a surprise if seen from an insular perspective.

Over a period of 5.000 years, ceremonies changed, so it is impossible to directly relate an arrangement of an enclosure in Kalavassos with a scene from a clay model from Vouni. However some common elements such as the hidden passages for animals, a bowl with "sacred" water, and three annexes attached to the passage behind the structure (see building no.14) for three figures or three statues can be traced.

TAU Symbolism in Göbekli Tepe, Turkey and in Khirokitia, Cyprus

As well as the afore-mentioned elements, an important symbol, which appears in Göbekli Tepe, is a T-shaped pillar, which is constructed by placing a horizontal slab on the top of vertical pier; the pattern was commonly used in every enclosure. As it is generally explained, the Tau sign has four main meanings: eternal life/regeneration; rain/water; cardinal direction/mountain; and door/gateway. The first and last could have a bearing here (the vagina being the Mother of All Doors, which leads from nowhere into the here (Greaves, 2001).

The Tau symbol, appearing in megalithic structures in the third millennium B.C. was usually interpreted as a sign of the labris, a double ended axe, a significant symbol in the Minoan culture. Engraved T- signs on human skulls have been found in groups of megalithic graves in France⁷. The abstracted representations of horns were carved on the walls of megalithic cave sanctuaries and graves in Sardinia (Angelu Ruju), and France (Krzak, 1994, pp. 116, 164). Megalithic constructions, such as the T-shaped setting of two prism stones placed one on top of the other, which were uncovered in Minorca⁸ proving the importance of that sign in those ancient times. However the T-cross sign had already appeared around 30 thousand years ago in the Chauvet Cave on a

stalagmite painted in red. Below it was a sign that researchers identified as a "womb" sign (Clottes, 2001, p. 226).

All the mentions symbolic connotations related to fertility can be identified in Göbekli Tepe. They include not only afore-mentioned T shaped pillars, sculptures and reliefs of animals and reptiles, which can be associated with fertility cult, and the engraving on the stone slab showing the naked woman with spread legs. The ceremonial center is located on a slope, just above a natural depression, in which streams carved the Tau shape, resembling females' womb.

Horned skulls of bulls encountered in many Neolithic sites (Çatal Höyük, Mureybet), can also be associated with Tau. The T- symbol is clearly expressed in an abstracted human face of a figurine found in Khirokitia, Cyprus, stressing the brows and the outline of the nose (Fig. 7). Which aspect of symbolic thinking brought this T-sign to the figure, represented in the wall painting of Kalavassos-Tenta, Cyprus, from the 7th millennium B.C. (Fig. 9), which represents two human figures with cubical heads and uplifted arms, as in a gesture of prayer or of supporting the sky, as in the later myth of Atlas? Is it possible that the Göbekli Tepe T-shaped pillars, constructed as early as the 9th a meaning related to the order of the cosmos?

If we compare this oldest known ritual complex of Göbekli Tepe with temples built in the Neolithic settlements in the same region, we come to an astonishing conclusion. The principles underlying the construction of enclosures in the open landscape found their continuation and expression in temples built in villages. There was a strong link between the ceremonial places organized in nature and religious roofed structures erected in villages in terms of spatial organization. This paradigm, based on measuring time according to the cycle of the seasons and astro-symbolism, which was elaborated in open landscape, laid the foundations of the earliest recognized canon of sacral architecture. All this took place as early as the Pre Pottery Neolithic period in S-E Anatolia. The important sites, which indicate the link with the Göbekli Tepe, are the nearby Nevali Çori, located 45 km North-West from it and the Çayönü Tepesi near Diyarbakir.

As was previously stated the architectural canon elaborated in the ritual enclosures built in the open landscape, as an expression of Neolithic values, was also often applied in the cult buildings constructed in settlements. Such sign of transition from cult enclosures is marked in Levant by rough stone slabs embodied into built temples and in Cyprus, as assumed, by notched oversized piers, placed in the center of some houses in Khirokitia. Another similarity to ritual enclosures of early shrines is the application in temples of the numbers 12 or 13, as distributed in groups of three or four. They are marked by use of columns, annexes or by the number of chambers necessary to visit in a ceremonial (priest's or pilgrimage) tour. The importance of pillars, as in the case of Nevali Çori, is stressed not only by their number and their distribution, but also by their particular position and the material used in their construction. There

were also, stellae, placed inside a shrine along its exterior wall freestanding, rather than just being built into the wall frame structure, thus repeating the well-known layout of the Göbekli Tepe enclosures. Rough stone was used in the constructions to express, probably, not only the monumental and holy character of the cult building, but primarily as the continuation of tradition and the use of a type of scenery supportive and appropriate to ceremonial worship in natural, holy settings.

Conclusion

When searching for signs of the same paradigm linking temples in analysed settlements and ritual enclosures in the open landscape, we discover that in the Nevali Çori cult building two central stone piers are surrounded by 12 or 13 T-shaped pillars embedded in the surrounded walls, just in the same manner as we can see in open enclosures in G. These features of Neolithic canon cannot be directly tested in Cyprus cult buildings. Spatial organization of Cyprus settlements - rather lacking strict mathematical principles - reflect the economic status and social order which were probably less rigid and less hierarchized than it can be notified in mainland societies of the same period.

A square, circle and triangle – abstract forms of special symbolic meaning, strongly articulated in Cyprus art, were also reflected by its architecture. It is obvious that circular layout of buildings applied in the Neolithic settlements on the island was result of persistence of organically evolved tradition originated in the Near East. However symbolic importance of mentioned figures may partially explain its long time endurance, as well as usage of oversized structure elements.

The Tau-symbol, met in megalithic structures in the Mediterranean islands in the third millennium B.C. was usually interpreted as a sign of labris, double ended axe, significant symbol in Minoan culture. However Tau-cross sign appears already in Neolithic architecture represented in T-shape pillars at Göbekli Tepe ritual enclosures. Tau-sign is expressed in Cyprus art and architecture, represented by human faced idol carved in andesite from Khirokitia, Cyprus, and by the wall painting of Kalavassos-Tenta, Cyprus, (7th millennium B.C.). Symbolism of geometric forms (circle, square and triangle) along with the Tau-cross sign found reflection in architecture of Khirokitia – in a form of oversized notched pillars in some structures (Unit IA in Zone A; Unit XX in Zone B, Unit S.117, S.122 in Zone D., Fig. 12, 18). Together with symbolic meanings they created kind of paradigm of Khirokitia Neolithic architecture in Cyprus.

Comparison between the spatial organization of the recently uncovered megalithic ritual complex in Göbekli Tepe n. Urfa in S.-E. Turkey (dated to 9th and 8th millennium B.C.) and settlements in Kalavassos-Tenta and in Khirokitia in Cyprus (7th millennium B.C.) gives evidence of long term persistence of symbols and their representations which might have had the same origins. Some

phenomena, related to the evolution of a form and arrangement, as well as the evidence of the gradually developed canon of cult structures, originated in open ceremonial enclosures, as well as utilizing the pattern of the simple house or dwelling, which can be studied by comparing the sites: Göbekli Tepe and Nevali Çori, near Şanlı Urfa in south-eastern Turkey, can be also noticed in Cyprus. However, archetypical forms developed in the island found different expression in less imposing forms, reflecting probably less developed economy and less rigid social organization. Architecture expressed to some extent convergence, reflecting universal human feelings and view of world typical for Neolithic cultures in different continents. In other words, houses with heavy pillars could appear in any place and in any culture representing the same level of economical and technological development. Oversized shape of piers can be simply explained by thermal requirements, earth quake conditions and poor building technic. Their number and regular distribution (one in smaller huts, while pairs in larger houses) also responded to constructional needs, i.e. to support second floor. On the other hand, their notched form is a specific feature, found only in Cyprus, although correspondent to paired piers centrally positioned in cult buildings and enclosures in upper Mesopotamia and east Taurus area. Surprisingly, the similar expression of Tau-cross symbol, as in Göbekli Tepe, Nevali Çori and Cyprus, can be found in farther western locations in the Mediterranean islands, in Bronze Age Malta temples and in Minorka megalithic structures. The cult of underground pillars is documented by art in Kretean palaces. Was the Middle Euphrates region and eastern Taurus, with Mureybet, Jerf-El-Ahmar, Göbekli Tepe and Nevali Çori the area of the genuine origins of megalithic cultures, spreading to the west in the Bronze Era, ending up with the Stonehenge in contemporary England? In spite of the modest scale of building development, Neolithic architectural complexes of Cyprus reflect the transfer of cultural patterns between Near East and the Mediterranean.

Figures

Fig. 1. Schematic plan of the enclosures **A**, **B**, **C**, **D** and “Lionspillars” building at Göbekli Tepe; the oldest are marked black. After K. Schmidt 2006.

Fig. 2. Cult enclosure **D** layer III, PPNA/PPNB at Göbekli Tepe during excavations. T-shaped pillars with engravings of embracing arms in a form of a triangle, (after K.Schmidt), photo: Archive of German Institute of Archaeology, Heidelberg. Photo: Archive of German Institute of Archaeology, Heidelberg.

Fig. 3. View of the cult enclosure **D** at Göbekli Tepe. Photo: M.Tobolczyk.

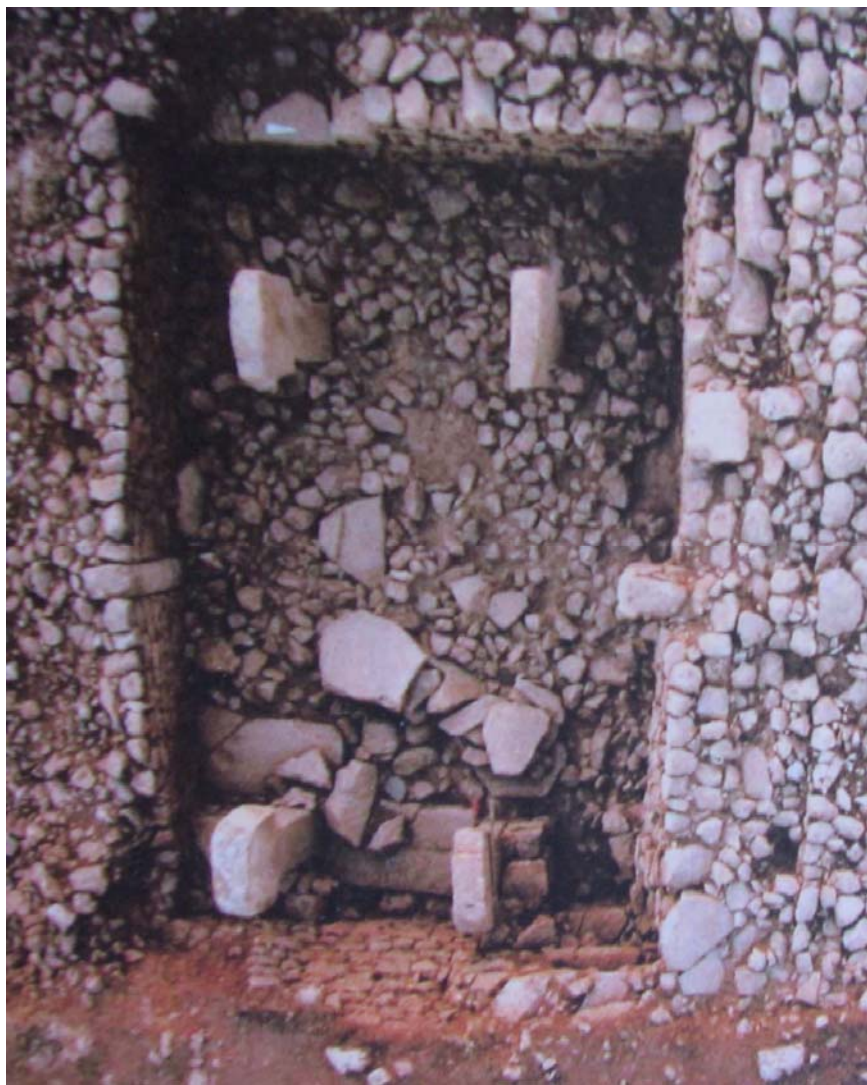

Fig. 4. View of the “Lionspillars” building at Göbekli Tepe, photo: Archive of German Institute of Archaeology, Heidelberg.

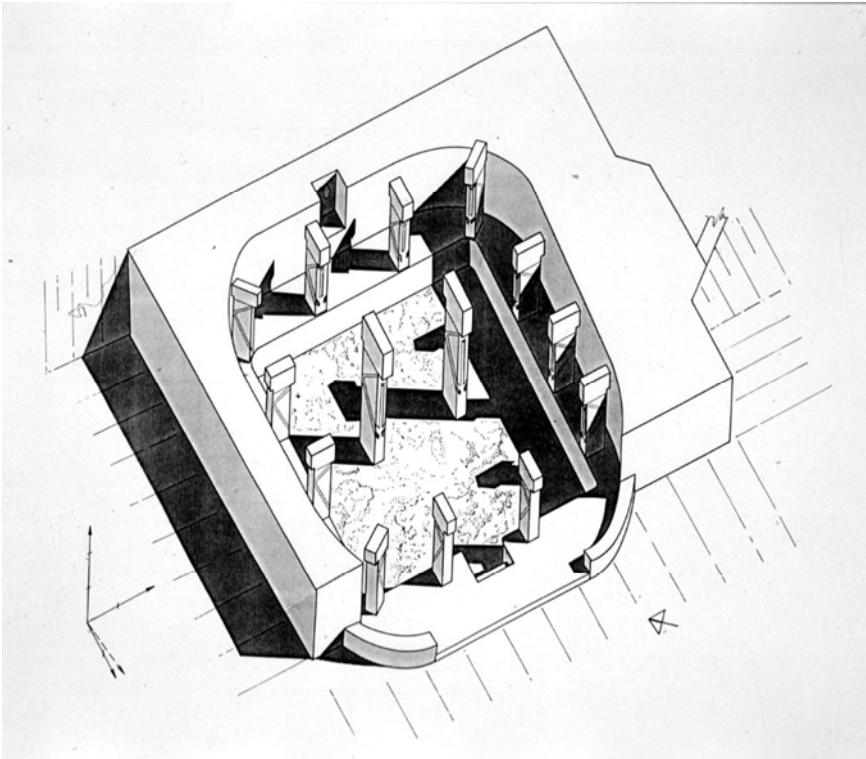

Fig. 5. Nevalı Çori, layer III. Reconstruction of the cult building 13C from south-west. (after Hauptmann, H. 1993; 45)

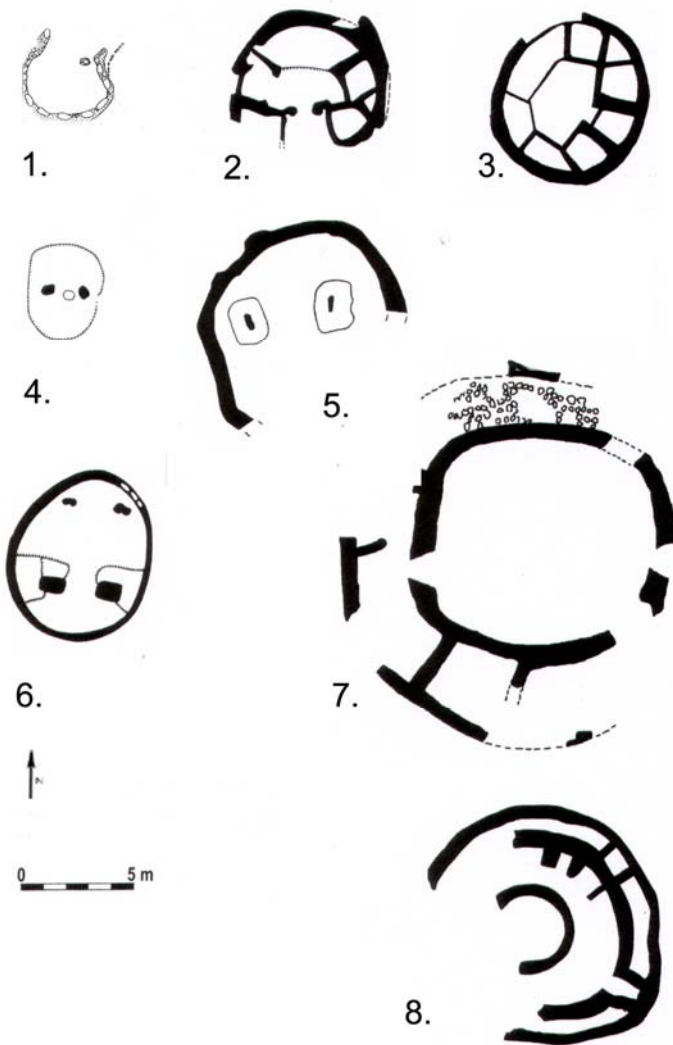

Fig. 6. Different channels of evolution leading from a simple round hut to a cult building or enclosure. Plans drawn to scale: 1. Mureybet round on-ground enclosure; Phase II (9800 B.C.) 2. Mureybet cult (?) building III (after Aurenche, Kozlowski 1999), 3. Jerf el Ahmar cult (?) building (after Stordeur 2000), 4. Quermez Dere hut 5. Göbekli Tepe (after Beile-Bohn) 6. Nemrik hut, Iraq (after Aurenche, Kozlowski 1999), 7. Munhata (after Perrot 1964), 8. Kalavassos-Tenta cult (?) structure (after I.Todd 1987)

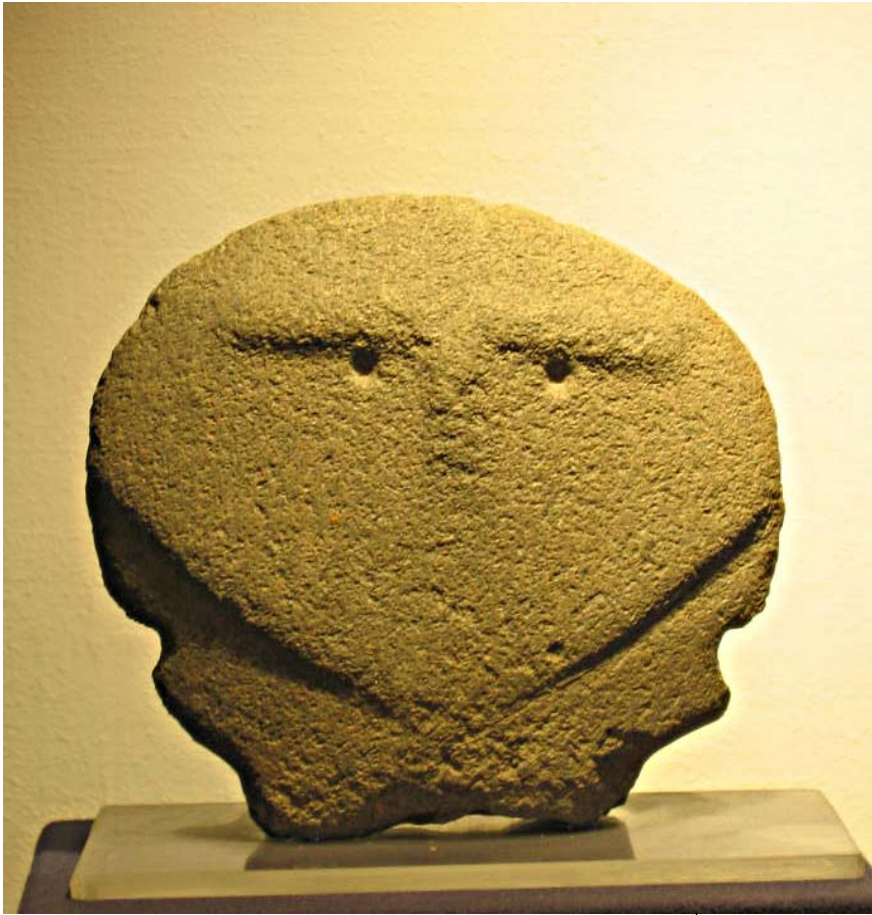

Fig. 7. Human faced idol carved in andesite from Khirokitia, Cyprus, 7th Millennium B.C. By abstraction it stresses importance of the circle (maybe in association with sun or moon), of a triangle, as well as the Tau-cross shape expressed by the line of the nose and eye brows. All these abstract forms found their reflection in architecture of Khirokitia. Together with symbolic meanings they created a kind of paradigm of the Neolithic art of building. They helped to establish a lasting tradition, originated by organically evolved round shaped plans and square pillars.

Fig. 8. Abstract synthesis of the human body evident in Anthropomorphic idol in andesite from the Neolithic settlement in Khirokitia (Larnaca District, Cyprus, c. 7th millennium B.C.). Was this symbolic figure a forerunner of the mythical Atlas. This may additionally explain the use of heavy pillars in some houses at Khirokitia, oversized to support the second storey.

Fig. 9. Copy of the wall-painting showing two figures with uplifted hands in a gesture of prayer or of support; found in Structure 11 of Aceramic Neolithic settlement Kalavassos Tenta, S.-W. Cyprus, 8th millennium B.C.

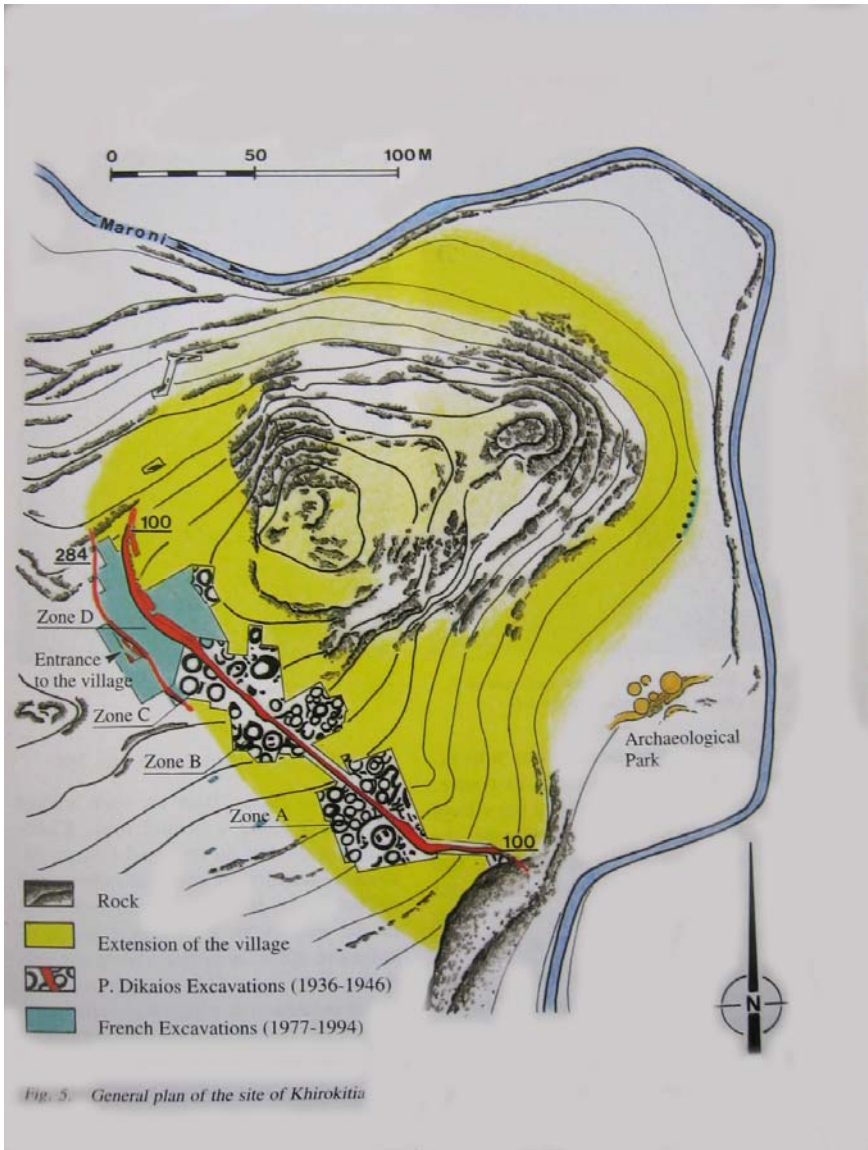

Fig. 4. General plan of the Neolithic settlement in Khirokitia (Larnaca District, c. 7th millennium B.C.). (after: Le Brun, 1997).

Fig. 11. Khirokitia village on Cyprus (7.000 B.C.); General view from N.-W. toward Unit IA in the zone A. Photo: Tobolczyk, M.

Fig. 12. View of round huts of zone D at Khirokitia, Cyprus, during excavation. Heavy pillars set in pairs in the background Unit S. 122 (left) and Unit S. 117 (right) might have supported upper level. However the regular layout of these houses, painted decorations on surfaces of pillars and walls, constant occupation since the beginning of the settlement, as well as the sign of ritual burial found inside the Unit S. 122 suggests the special significance of that structure, (after A. Le Brun). Photo: Archive Cyprus Museum.

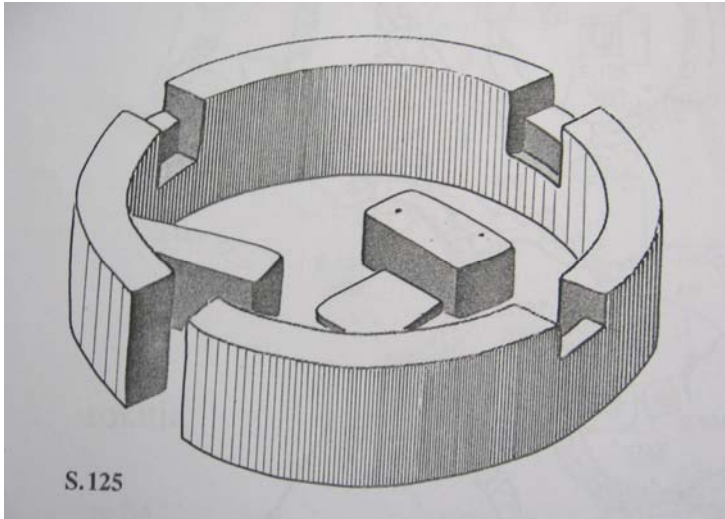

Fig. 13. Khirokitia, Reconstruction of the structure s.125, zone D, excavations 1988-1991, (after Le Brun: 2003, p. 55).

Fig. 14. View of the Unit S.117, zone D. The regular arrangement with two notched piers in the centre which were joined by a platform at some point during its occupation, (after A. Le Brun). Photo: Archive Cyprus Museum.

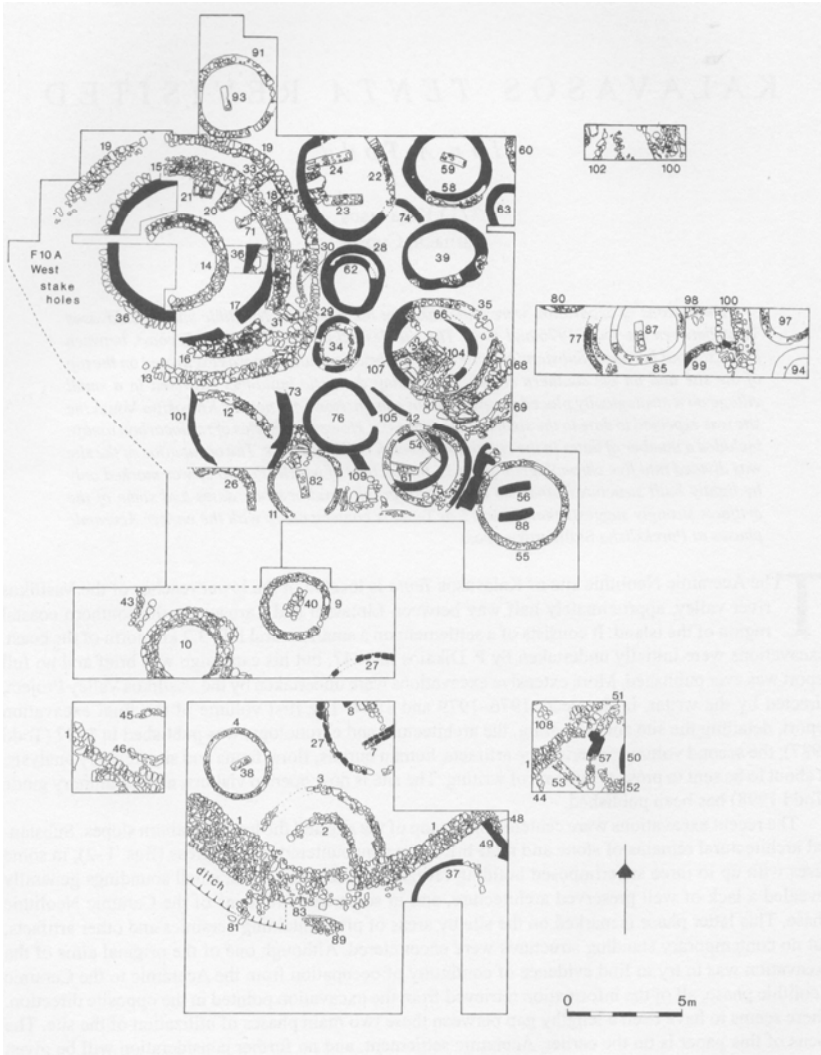

Fig. 15. Plan of the major part of the Aceramic Neolithic village in Kalavassos Tenta, west of Larnaca, Cyprus (8000-7000 B.C.). All buildings are circular in plan; placed very closely together (but not agglutinated), with some spaces and narrow passages between allowing access. Some of them had one or two piers supporting the upper floor (or sleeping platform). The largest circular structure standing at the north of the excavated site seemed to serve as a social and religious centre of the village. After the collapse of a mudbrick building (17) the new smaller structure (14) was built in the middle of a round courtyard surrounded by double stonewall with three concentric buttresses set against the wall in the passage behind structure 14.

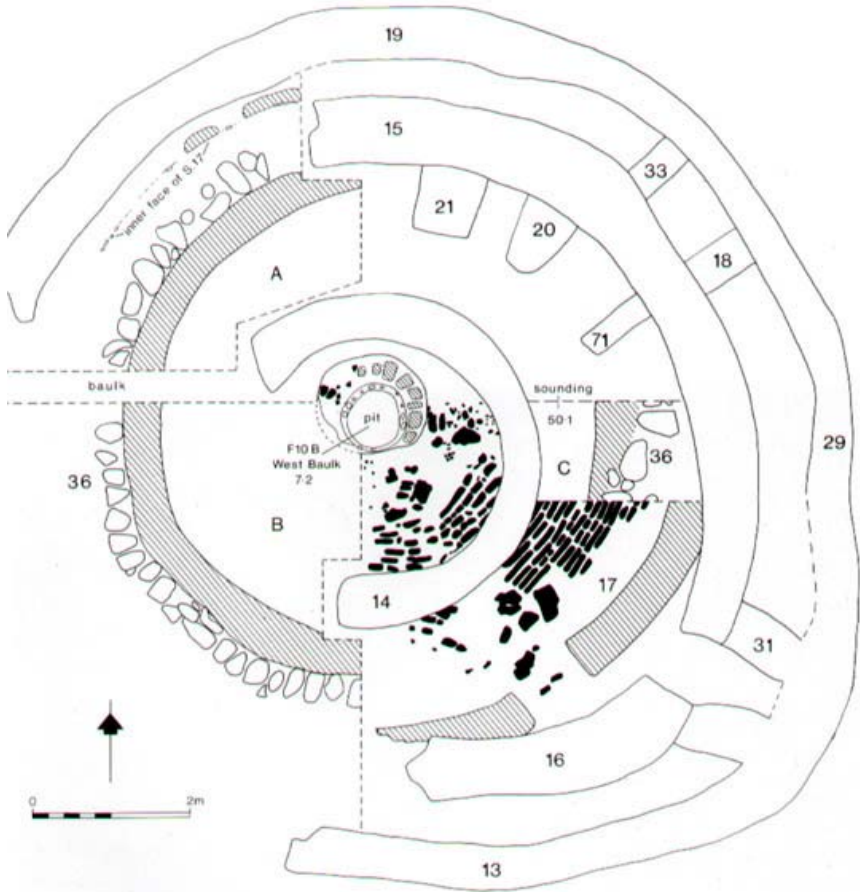

Fig. 16. Plan of the main (cult?) building. Structures 17 and 36 in relation to the overlying (unshaded) walls of the later structure 14. Mud brick walls are diagonally shaded; fallen mud-bricks are shown in solid black (after I. Todd, 1987: fig. 34).

Fig. 17. Bowl (or boat) shaped clay model of an open-air sanctuary from the Early Bronze Age necropolis of Vounous in Cyprus, c. 2000; Red polished ware, h. 8 cm, diameter 37 cm. showing ceremony in front of three seated authorities. There are various human figures within the enclosure, some standing, others sitting on benches, one enthroned and wearing a crown and another kneeling in front of three figures rendered in relief on the wall opposite the gate. This group wearing bulls' masks and holding snakes hanging down from their joined hands seem to create the centre of the composition. On both sides of the entrance there are bulls in pens. Two people are watching the animals, another figure is carrying an infant. The cult character of the enclosure is unquestionable. The bull is associated with the God of fertility and the snake with the God of the underworld. (Nicosia, Cyprus Museum)

Fig. 18. Khirokitia. view of the Unit IA with a pair of notched oversized pillars in the zone A; 1936 campaign (after Dikaios).

Fig. 19. Interior of the megalithic East Temple in Mnajdra. Photo: Langdale, A.

Notes

¹ Convergence - in ethnography and anthropology: similarity of cultural products, which originated independently in different peoples.

² General foundations of the scientific discipline, which has been initiated by the author, are presented in the book: Tobolczyk, M., 2007, “*The Birth of Architecture. Introduction to the Ontogenesis of Architecture*”, Urban International Press, New Castle, in press; and in Tobolczyk, M., 2000, “*Narodziny Architektury. Wstęp do Ontogenezy Architektury*”, PWN, Warszawa

³ Such roughly shaped stone pillar inserted in a wall's niche was discovered in a single room building in the Pre-Pottery B Jericho (8200-7500 B.C.). In Ain Ghazal n. Amman, Jordan, the excavated small building from the Late Pre-Pottery B contained three elements of roughly cut stone: two pillars flanking the gate and the cult stone post in the anterior. (Rollefson and Kafafi 1997:27-48)

⁴ Schmidt, K., 2003, G Göbekli Tepe 2003, In *Neo-lithics 2/03*: 3-8.

⁵ Since enclosures were sometimes rebuilt, and some pillars were missing, it is unclear how many of them surrounded the central pair – 10 or 12/13?

⁶ Such comments are found in (Karageorghis, 1982: 31, 37)

⁷ La Cave-aux-Fées in Brueil-en-Vexin, Epône, Conflans-Sainte-Honorine and other sites in Parisian region, explained as carved in a lifetime of individuals as a distinction of the higher class (Peek 1975: 22)

⁸ so called “taula”- a table in Torralba d'En Salort, Alayot, Minorca (Müller-Karpe, 1968, IV: tabl. 456, F)

Bibliography

- Clottes, J. (2001). *Return to Chavet Cave: Excavating the Birth Place of Art*. USA: Thames & Hudson LTDY.
- Deacon, T. (1997). *The Symbolic Revolution: The Co-evolution of Language and the Brain*. New York: W.W. Norton & Company.
- Demargne, P. (1977). *Die Geburt der griechischen Kunst*, München.
- Dikaios, P. (1953). *Khirokitia, Final Report on the Excavation of a Neolithic Settlement in Cyprus*. Oxford: Oxford University Press.
- Eliade, M. (1978). *A History of Religious Ideas, Vol. I, From the Stone Age to the Eleusinian Mysteries*, (trans. Trask W.). Chicago: University of Chicago Press.
- Guilaine J., Le Brun A. (Eds.) (2001). *Le Néolithique de Chypre*. Acts du Colloque International organisé par Le Département Des Antiquités de Chypre et L'Ecole Française d'Athènes. Nicosie 17-19.05.
- Hauptmann, H. (1993). Ein Kultgebäude in Nevalı Çori. In Frangipane M., Hauptmann H., Liverani M., Matthiae P., Mellink M. (Eds.) *Between the Rivers and over the Mountains*. Archaeologica Anatolica et Mesopotamica. Alba Palmiera Dedicata, Rome, pp. 37-69.
- Karageorghis, V. (1982). *Cyprus from the Stone Age to the Romans*. London: Thames & Hudson Ltd.
- Kenyon, M. K. (1957). *Digging up Jericho*. London: Ernest Benn Limited.
- Kramer, S.N. (1961). *History begins in Sumer* (2nd ed.). London.

- Le Brun, A. (2001). At the Other End of the Sequence: The Cypriot Aceramic Neolithic as seen from Khirokitia. In Swiny, S. (Ed.). *The Earliest Prehistory of Cyprus. From Colonization to Exploitation*. Cyprus American Archaeological Research Institute Monograph Series Vol. 2, American Schools of Oriental Research. Archaeological Reports No 5, Boston, MA.
- Le Brun, A. (2003). Idéologie et Symboles á Khirokitia. *BCH Suppl.* 43, pp. 342-349.
- Mellaart, J. (1967). *Çatal Höyük: A Neolithic Town in Anatolia*. London and Southampton: Thames and Hudson.
- Malinowski, B. (1990). *Dziela, t. 7: Mit, magia, religia*, PWN, Warszawa.
- Mitchell, W. J. (Ed.) (1972). Environmental Design and Research Association. In *Proceedings of the 3rd Conference at Los Angeles*, after Tuan Yi-Fu, *Przestrzeń i miejsce*, Warsaw: PIW (1987), pp. 199.
- Müller-Karpe, H. (1968). *Handbuch der Vorgeschichte Band II, Jungsteinzeit, Tafeln*, C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
- Özdoğan, M. (2001). *Southeast Anatolia Joint Project and Excavations at Çayönü*. In Belli, O. (Ed.). *Istanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey 1932-2000*, Istanbul University Rectorate Publication No: 4285, Istanbul.
- Piaget, J. (1977). *Psychologia i epistemologia*, PWN, Warszawa.
- Peltenburg, E. (2001). Social space in early sedentary communities of Southwest Asia and Cyprus. In *Levant Supplementary Series, Vol. I: Neolithic Revolution. New Perspective on Southwest Asia in light of recent discoveries on Cyprus, Drousha Village, Cyprus* (pp.71-86). Oxbow Books.
- Rollefson, G. and Kafafi, Z. (1997). *The 1996 Season at 'Ain Ghazal: Preliminary Report*, Annual of the Department of Antiquities of Jordan 41: pp.27-48.
- Schmidt, K.(2001). *Göbekli Tepe, Southeastern Turkey. A preliminary Report on the 1995-1999 Excavations*, Paléorient 26/1, pp.45-54.
- Schmidt, K. (2006). *Sie bauten die ersten Tempel. Das rätselhafte Heiligtum der Steinzeitjäger*. München: Verlag C.H.Beck.
- Sullivan, L. H. (1947, 1979). *Kindergarten Chats and Other Writings*. Wittinborn; Dover Publications, (oryg. articles published in *Interstate Architect of Cleveland*, Ohio, 1901 pp.121-122).
- Tood, I. A. (Ed.) (1987). *Vasilikos Valley Project 6: Excavations at Kalavassos-Tenta, Vol. I*, in *Studies in Mediterranean Archaeology vol. LXXI: 6*, Göteborg, Paul Åströms Förlag.
- Todd, I. A. (1998). *Kalavassos-Tenta, The Bank of Cyprus Cultural Foundation in collaboration with the Department of Antiquities, Nicosia*.

Effects of Cultural Diversity on Domestic Architecture of North Cyprus

Nil Paşaoğluları ŞAHİN*
Beser Oktay VEHBİ**
Mukaddes FASLI***

Introduction

‘Culture’ means the customary beliefs, social forms, and material traits of a racial, religious, or social group; also, the characteristic features of everyday existence (as diversions or a way of life) shared by people in a place or time (Websters Dictionary, 1994). ‘Cultural diversity’ is the variety of human societies or cultures in a specific region, or in the world as a whole. As well as the more obvious cultural differences that exist between peoples, such as lifestyle, language, dress and traditions, there are also significant variations in the way societies organize themselves, in their shared conception of morality, and in the ways they interact with their environment (Wikipedia, 2007).

Cultural diversity refers to the unique characteristics that all people possess that distinguish them as individuals and identify them as belonging to a group or groups. The beliefs, traditions, habits, and values control the behaviour of the majority of the people in a social-ethnic group. Differences in culture affect the built environment as a consequence of how human beings interact with their environment. This means to be the effect of architecture by the differences people show in their living environment.

Culture determines many aspects of architecture. Culture determines what type of buildings are constructed, how big they are, what they look like, and what types of materials are used. Architecture is an expression of culture. While knowledge of science and technology provides human being with know-how to select materials and choose construction techniques, culture provides them the guidance of what they should aim at and how to achieve the aim. Culture is ever evolving and in the process it provides inspiration to architecture to evolve to its higher creative expression and synthesis.

Architecture can be described as *opening in* when it defines itself as an activity of construction for individuals to suit individual needs. In working from the outside in, space is created that reproduces the desires of clients – the world takes on the veneer of the private. This is a conception of the private in which the individual – either singularly or as a unit – has primacy. Moreover, this generates a conception of the public as a collection of individuals all of whom aspire to create their own “private” world, which is the locus where their own unique

* Assist. Prof. Dr., Faculty of Architecture, Eastern Mediterranean University, Famagusta

** Assist. Prof. Dr., Faculty of Architecture, Eastern Mediterranean University, Famagusta

*** Assist. Prof. Dr., Faculty of Architecture, Eastern Mediterranean University, Famagusta

desires are satisfied (Benjamin, 2003). Architecture is the expression of personalities, and that the built object expresses the personality of the users. Conventionally, architecture has been viewed as a cultural product that not only shapes but is influenced by society and its cultural norms.

Users of the spaces shape their environment according to their way of life, traditions, habits, favours and so far according to their cultural differences. The colour they like can be adapted to the windows or the walls of the houses they live. Or, wall coverings on the walls most probably determined according to the likes of the owners. The gardens arranged by the plants selected by the owners of the houses, seats or ways of sitting areas are determined by the users of the spaces. Many numbers of examples can be given as mentioned above. In this study, the aim is to put ahead the reflections of the cultural differences on the physical appearance and functional organization of the built structures. In order to reach this objective, three different case study areas have been selected on the north shore of Cyprus, which are Karmi (Karaman), Lapta and Koruçam (Kormacit), and the inhabitants of these villages are English/German, Turkish Cypriot and Maronites. And as a limitation, it has been decided to analyze only the domestic architecture which can lead the study to more realistic conclusions since the users are limited with the owners of the houses. The physical and functional analysis conducted in these areas determined whether differences occur between the houses in terms of physical and functional characteristics and how.

Case Study Areas: Karmi-Lapta-Koruçam

Due to its strategic location, Cyprus has been ruled by many nations through history. Lusignans, Venetians, Ottoman, British, Turkish and Greeks were among the owners of the island. All societies who had lived on the island have a distinct culture, economics and administrative conditions. Due to the effect of cultural diversity, the physical environments were effected in Cyprus. It is possible to see a cultural mosaic at once in the physical environments.

Since the main aim is to analyse the effect of cultural diversity on the domestic architecture of Cyprus, the main objective is to observe whether people from different cultures put their own touches to the architecture. Thus, building forms, architectural elements and exterior space organization is interpreted. Three coastal settlements on the North shore of Cyprus; Karmi, Lapta and Koruçam have been selected as the pilot areas for the case studies.

Karmi lies on the mountain above Kyrenia and nestles in the foothills of the Besparmak, or Five Finger Mountains, below the crusader castle of St. Hilarion. The village is situated approximately 4 miles west of Kyrenia above from the Karaman village and is 1,000 ft above sea level giving virtually every house breathtaking views along the coastline. It is known from the locals as an English village overlooked by the Gothic St. Hilarion Castle and set deep in the

mountainside is the picturesque village of Karmi inhabited mostly by foreigners (mostly British and German). In the past, it was a Greek village. The village is a little oasis with its perfectly kept houses and gardens, small windy streets with the sound of trickling water nearby, and an abundance of flowers and trees to keep the heat of the summer at bay.

Karmi is undoubtedly the prettiest and most well-kept village in the north as nearly all the houses have been restored in a traditional manner often with flagged floors, beamed ceilings, stone arches and roof terraces set in an array of flowers, plants and trees. The village has a couple of restaurants, bar, pub and village shop. The old Greek Orthodox Church is now a museum. The village is small and nowhere is really more than 5 minutes walk away.

Lapta (Lapithos) was one of the four main administrative centres on the island, and being further inland, had been spared the regular raids that drove the Lampusa citizens away from the coast during the Roman period.

It is situated about 14 kilometers west of Kyrenia, on the northern coast of Cyprus. Lapta has fertile land and rich water resources due to its headspring. A variety of trees such as citrus, especially lemon-trees, green-clad orchards with their evergreen lemon-trees, citron-trees (nerantzies), tangerine-trees, grapefruit-trees, bergamot-trees and all sorts of orange-trees and palm trees are all dominating the village silhouette. The orchards of Lapta filled the place with their green colour. Olive-trees thrived especially in the hilly areas. Carob-trees also prospered. Water comes from mountain springs that erupt from the rocks all over town. Lapta has several pretty churches, not all of which are open or in a particularly good state of repair. However, the Ottoman stone mosque in Lapta is a classic example of the style, complete with minaret, hexagonal hall and a dome.

The village of Koruçam near Güzelyurt, meanwhile, is home to a community of Maronites from Lebanon and Syria who settled in north Cyprus 1200 years ago. The old name of the village is Kormakiti or Kormacit. The village is located 24 miles away from Kyrenia on sloped site.

Maronites came to Cyprus from Lebanon; they are Catholic Christian. There are approximately 70 families (150 people) who are generally elderly. Most of them are producing olive oil, wheat and carob molasses.

The village centre is dominated by St. George church, a fifteenth century building. There are also other recreational and social activities in and around the centre such as market, coffee shop, a fountain and a restaurant (İlkin & Dağlı, 2001).

In the following part of the study, the results of the analysis carried out at the mentioned case study areas will be given. Domestic architecture of three villages has been analyzed according to the building forms; evaluating the plan forms, number of the storeys, roof line, roof types and additions to the buildings. In addition to these, architectural elements considering; window types, door types,

semi-open spaces, wall coverings, balustrades and additional elements as if they occur have been analyzed. Apart from the physical characteristics of the houses, exterior space qualities were also analyzed in terms of materials used to cover the base plane and the overhead plane, types and materials of flower pots, preferred plant materials and different additional uses. The results of the analysis carried out in three villages are as follows.

Analyzing Physical Characteristics of Domestic Architecture in Karaman (Karmi)

Building form; in Karaman, buildings have mostly simple geometric plan form with one or two storey in an attached organization. There are also more than two storey buildings due to the topography of the village. The village has sloped site. Considering the roof line properties, all buildings have flat roof. Again depending on the sloped site, each house placed on different levels towards to the sea and so all have the sea view. When it is approached to the village from the north, the flat roof line properties of each house can easily be seen because of the steep location.

Considering the *architectural elements* on the building facade, the construction material is varying from house to house – there are both reinforce concrete and stone buildings. All buildings have white colour with coloured openings (shutters) on them. Window openings are not too big. They are in vertical forms having different colours; they are in green, yellow, blue and white colours. Windows are made of timber. Doors of residential can be classified as front-back gardens door and main building door. All of them are also made up of timber and have iron decoration elements such as iron bolts and knocker. There are few buildings which have iron garden gate with ornamentation (Fig. 1).

A top view from Karaman village

One of the domestic house

Figure 1: Views from Karaman Village

Most of the houses have semi-open spaces at the front. This space is defined generally by pointed arches that provide a shading area in summer and to protect from the rain in winter time. The houses without pointed arcaded semi-open spaces have large umbrellas for the same purpose. These semi-open spaces are also used for sitting purpose; that is why it is possible to see sitting elements on this space and they are mostly made up of iron.

Considering the topography of the village, it is not surprise to have long staircases in front of the main door of the houses. In order to reach to the entrance of the house, some time, the users need to clime up 2m from the street level. The balustrades of the stairs are made of iron or timber and the balconies in front are also surrounded with iron or timber balustrades in black and white colours. There are some buildings that have roof terrace as well. Those terraces have also same kind of balustrades.

Exterior spaces; due to the topography, the front gardens of the houses have different levels. There are many flowers and trees and they are spontaneously planted. There are also high stone garden walls for some houses. Most of the gardens have begonvilles and same kind of climbers can also be seen in many gardens. Those climbers are also extended towards the street from the gardens and they create nice atmosphere by having different colourful flowers and by creating shady area for the people passing by as well. Some of the houses do not have big gardens; therefore, the residents prefer to plant their flowers in ceramic pots. Those pots are also used in large gardens for decorative purposes. In those having colourful door and windows, the ceramic flower pots are coloured by the residents with the same colour of the openings (Fig. 2).

Colourful opening on the façade.

High, stone garden walls and climber over it.

Figure 2: Details from houses

Analyzing Physical Characteristics of Domestic Architecture in Lapta

The analysis carried out in Lapta put forward that the central part of the village is constructed with a traditional tissue and the new developments have been constructed around the centre mostly at outskirts of the village.

Building form; houses located at the centre are mostly one storey high with some new additions on first floors. However, newly constructed houses are mostly designed as duplex. Both have got simple geometric plans either rectangle, square or composite geometry of simple forms. Houses in the traditional core are constructed attached to the street having direct access from the street where in the newly constructed ones there is a distance between house and the streets to be used as front garden. It has been observed that houses mostly built with flat roof at the centre of the village where new houses have sloped-pitched roofs with tiles on it (Fig.3).

Double storey house

Single storey house

Figure 3: Views from houses in Lapta

Architectural elements; there are various types of windows either made of wood, iron or aluminium frames. Some of the houses have shutters either wooden or aluminium. And some of them have ornamented iron works instead of shutters for safety purposes. There is not much variety on the colours of the window frames or shutters. They are mostly painted in different tones of brown or white. Different types of doors have been constructed for the houses. It has been observed that there are either wooden doors with iron handles, aluminium doors with glass partitions or iron and glass doors with ornamented iron works on them. Covering walls with different wall coverings are very important in Lapta. Many different types of wall coverings, mostly ornamented, have been observed there. In addition to the wall covers, the other elements which many different kinds have been observed in Lapta are balustrades and garden walls. There is not a common design or material used for these features. It is possible to see many

different types as it has been shown in the figure. The common character for these elements is their ornamentation and details (Fig. 4).

Garden wall example

Garden wall example

Figure 4: Details from houses in Lapta

Most commonly, there is a semi-open space in front of the houses facing towards the main street which is used by the owners more than backyards in the central part of the village. At the new houses semi-open spaces are more commonly located at the rear gardens (Fig. 5).

Semi-open space attached to the street

Semi-open space looking front yard

Figure 5: Views from semi open spaces

Additional elements; it is surprising that at some cases garages of the cars are located away from the houses and in many different structures-sometimes wooden, sometimes steel frame or sometimes concrete structure with masonry works (Fig. 6).

Garage located away from house

Garage located on aside of the house

Figure 6: Views from garages

Exterior Spaces; almost all of the houses have a garden either big or some ranging in size. Mostly the gardens are full of fruit trees like citrus, fig, pomegranate or grape. In the centrally located houses maintenance of the gardens is poor; however, the gardens of the new houses are maintained very well with special landscaping. The main difference between old and new constructions is observed in the gardens and at the flower preferences. The gardens of the older houses landscaped with evergreen flowers more than perennials or annuals. However, gardens of the new houses landscaped with colourful perennials or annuals together with some tropical plants like sigas, yuka or sheflora. Flower pots are mostly selected from plastic models with white and brown colours in different sizes. But mostly small size of flower pots set up side by side at the older houses (Fig. 7). Furniture preferred for the exterior spaces are plastic white chairs and tables in most cases and sometimes black iron chairs with decorated colourful pillows on them.

Exterior Space

Exterior Space

Figure 7: Views from exterior spaces

Analyzing Physical Characteristics of Domestic Architecture in Koruçam

Building form; throughout observation and physical analysis, it is found that the domestic architecture in Koruçam are in simple geometric forms. They are either square, rectangular or in 'L' forms. Generally, one or two storey houses are attached to streets space or little away from the streets. A few houses have large front and rear gardens. Owners also grow some vegetables in their gardens. Most of the time, the roofs are either flat or pitch roofs. There is slight movement on roofline properties. Buildings are located with respect to the slope of the area; therefore, none of them affects other's view (Fig. 8). The irregular streets are framed by attached type of houses mostly in the centre; detached houses take place at the outskirts of the village.

A top view from Kormacit village

One of the domestic houses

Figure 8: General views from Koruçam village

Architectural elements; old existing windows are in vertical forms. Window materials are generally from timber and they are in various colours; yellow, blue, brown etc.. However, the new addition windows are from aluminium but they are again in vertical forms and various colours. Old existing doors are generally from timber or iron. There is no much decoration on them. However, the new addition doors are from aluminium in various colours with little or no decoration. Most of the houses have additional semi-open spaces in front of their kitchen or main entrance. Generally, the semi-open spaces have iron frame and tile over them. Besides, the two storey houses generally have a small projection in front of them- balcony. They are surrounded by iron balustrades. Balconies have S-shape supports under them. Almost all the houses are in white colour. The new addition materials to the house facades are regular yellow stone or irregular light brown stones. Balustrades are either from timber, iron or concrete walls surround the houses, or, sometimes, concrete walls combined by iron works. However, recently it is fashion to add stone garden walls around or in front of the houses.

Additional elements; it is detected that kitchens, extra bedrooms for first floors, bathrooms, WC's are the most dominant additional elements attached to

the houses. Besides, oven for bread and/or kebab is the most dominating additional elements in the gardens. Especially, the bread ovens are nicely decorated. It is a tradition for them to bake bread on special days (Fig. 9).

Semi-open space addition in front of the main entrance

Decorative bread oven in the garden

Figure 9: Details from exterior space

Exterior spaces; some of the house gardens include fruit trees; few houses are designed for seasonal or annual flowers. Generally, the house gardens are arbitrary. Flowers and trees are planted arbitrarily. Generally, the exterior spaces are covered by concrete or sometimes by special stones for outdoor spaces. Almost all the houses have lunch and dinner table under the semi-open spaces in front of them. The tables are from stone, timber or plastic. People are using exterior spaces generally for sitting, watching the activities in street spaces or having lunch. A few spaces are designed for cars. Generally, the cars are parked close to the houses but in open air (Fig. 10).

One of the designed gardens

Garden in poor condition

Figure 10: Garden examples

Some of the houses are co-houses for weekends. Their owners are young or middle-aged who live in the south part of Cyprus. Generally, the permanent owners of the houses are middle-aged or elderly.

Following the analysis, results are compared to achieve the effects of cultural diversity on the physical structure/characteristics of the domestic buildings.

Comparative Discussion and Results

As a result of the analysis, it has been detected that:

1. buildings have simple geometric plan forms in all 3 villages;
2. houses are one or two storey high in all of them;
3. mostly all of the houses have flat roof in general but some pitch roofs at Lapta and Koruçam;
4. additions to the buildings have been observed as roof terraces in Karmi and as some rooms like bedrooms or kitchens or bathrooms at Lapta and Koruçam;
5. changes observed on windows not in shape but in material and colour. Especially in Karmi, colourful shutters are identical and observed as yellow, blue and some other colours. Besides, all window frames are wooden in Karmi, where in addition to wood, aluminium or iron frames can be observed in other 2 villages;
6. doors of the houses are mostly detected as wooden where some other types can also be seen in Lapta;
7. semi-open spaces have been observed in different forms in all three villages. Mostly their location is on the front side of the houses closer to the street. Their forms have shown distinctive changes in Karmi, Lapta and Koruçam. Especially in Karmi the definition of semi-open spaces is a pointed arch where a small projection from the first floor defines the semi-open in Koruçam;
8. wall coverings have been observed in many different variations at Lapta and detected as an important element as a part of the houses. Walls of many of the houses have been covered with different types of ornamented wall coverings. On the other hand, in Karmi there are no wall coverings on the walls;
9. in Karmi all of the houses have black or white iron balustrades which were used either on the balconies, garden walls or on the roof terraces. In Koruçam, similar types of balustrades together with timber balustrades have been detected. In Lapta similar to the wall coverings, balustrades come up in many different forms or materials. Additionally, many different ornamented types have been seen.
10. the analysis of exterior spaces has been concluded with more colourful gardens in Karmi with seasonal flowers and colourful flower pots. In Lapta there are more randomly planted flowers mostly evergreen and gardens full of fruit trees. And in Koruçam, there are similar exterior space arrangements with similar furniture as in Lapta;

11.ovens for bread and/or kebab are the most dominant additional elements in the garden in Koruçam.

The comparative results have put forward that, since most of the houses - especially the ones built between 1950s and 1980s- have been built with similar simple geometric plan forms. This might occur since the real owners of the houses were different while they were built. And the users of the houses have changed in time as a result of the migration and the arrival of the new settlers to the city. Due to this fact, it is hard to understand the effects of cultural diversity through evaluating the plan forms of the houses.

However, the variety and differences on the details clarify how people from different cultures put their touches on the physical structure and the characteristics of the houses. For instance, colour preferences or choices / differences of the windows, frames or the shutters come along as a result of the choices of the owners. And owners from different cultures tend to choose very different colours or details for their windows. Similarly, while Turkish people living in Lapta prefer more details and ornamentation on/around their houses, English and German owners prefer more simplicity and minimalism on their houses.

Built environment is being shaped trough the preferences, traditions or choices of the people living in this habitat. It is the result of cultural diversity where a variety occurs in different regions throughout the world. The general results show that cultural diversity affects architecture, or in other words, it affects both the indoor and outdoor space organizations. In this study, only the outdoor environments of three different villages are compared according to differences in cultural and traditional way of life of their residences. It is clearly obvious that the social way of life or differences in cultural norms are the criteria which should not be ignored when talking about the outdoor space organisation of such villages.

References

- Benjamin A. (2003). Architecture and culture. *Architecture Australia*, 92, 3, 42.
- Ilkin, F. & Dağlı, U. (2001). *Sessiz Adanın Sesli Kültürü: Koruçam-Maronit, Sipahi-Kıbrıslı Rum, Hisarkoy-Kıbrıslı Turk*. Işık Kitabevi, Lefkoşa.
- Websters Dictionary (1994). Nickle Press.
- Wikipedia-Free Encyclopaedia- http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_diversity, 2007.

Sustainability and the Role of Urban Governance within the Changing Political and Spatial Context of Northern Cyprus

Resmiye Alpar ATUN*
Hakkı ATUN**

Introduction

In evolutionary terms, population growth, social and physical restructuring, the use of natural resources and technological advancements have usually been factors effecting overall urban development. However, if this transformation is not sustained with strategic planning for the future, the consequences for the long-term appear as uncontrolled development of the physical environment. Thus, anticipation of and preparation for the future is essential in achieving sustainable development.

This paper examines the existing planning, administrative and legislative structure in Northern Cyprus with specific reference to the application of the growing field of future's thinking, 'urban governance' as a vehicle to achieve of sustainable development. It attempts to provide guidelines for urban policy through an examination of the global and local framework with reference to social, physical and economic changes.

Sustainable Development and the Role of Urban Governance

The World Commission on Environment and Development (WCED) report, *Our Common Future*, focuses on the concept of sustainable development exploring it as, "development which meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" (Bruntland Commission, 1987). The report identifies three leading interconnected principles briefly summarised as follows: environmental efficiency, intergenerational social justice, and participation in decision-making (Jansen, 2003). It emphasises that environmental problems cannot be considered in isolation from others, such as economical and social disintegration.

Sustainability, particularly in relation to the integration of environmental issues into other areas of policy, has been a key area of interest at the European level for some time (Geerlings and Stead, 2003). Indeed, the publication of the European Union Sustainable Development Strategy in 2001 represented a distinct movement towards more integrated, participatory and holistic strategies. *The Sixth Environmental Action Programme Environment 2010: Our Future, Our Choice* (2002) may be seen as the environmental component on which the

*Dr., Faculty of Architecture, Eastern Mediterranean University, Famagusta

**Dipl. Ing. Arch., M.Phil., Dip. T.P., M.R.T.P.I.; Architect, Chartered Planning Consultant

EU sustainable development strategy is based and, in addition, the strategy requires that social, economic, as well as environmental considerations are integrated into policy making (Feldmann et al., 2001). Also, the *European Governance, A White Paper*, is another document referring to the sustainable development with holistic strategic policies based on the concept of urban governance. It includes strategies for the establishment of effective participatory and consultative networks with representatives from local government, interest groups and the general public. Thus, over the past decade the concept of sustainability has expanded to include the simultaneous consideration of economic growth, environmental protection and social equity in planning and decision making.

Consequently, the growing concept of ‘urban governance’ evolving as an integrated tool to help governments, policy-makers, industry and businesses alike to think, talk, plan and act cognitively and imaginatively in pursuit of a sustainable development. Five principles strengthen good governance and these are emphasized in EU White Paper as follows: openness, participation, accountability, effectiveness and coherence¹. It is also important that in the Commission Report 2001, it is specified that each principle is important by itself. But they cannot be achieved through separate actions. Thus, policies can no longer be effective unless they are prepared, implemented and enforced in a more inclusive way.

The proposals in the White Paper offer a useful contribution to global governance, as these principles are important for establishing more democratic governance by means of providing required connection within all levels of government – global, EU, national, regional and local under integrated network.

However, at local scale the governance can be accepted as a method/mechanism for dealing with a broad range of problems/conflicts in which actors regularly arrive at mutually satisfactory and binding decisions by negotiating with each other and cooperating in the implementation of these decisions (Schmitter, 2002, cited in Haus & Heinelt, 2005, p. 19). Rhodes (1996) distinguishes six meanings of the term. In the first, governance, as the minimal state, redefines the extent and form of public intervention together with the capacity of markets and quasi-markets to deliver public services. On the other hand, governance, specifically corporate governance, refers to a system providing the direction and control of organizations. In the third usage, governance denotes the new public management approach, hence meaning managerialism and new institutional economics. Managerialism involves introducing private-sector management methods into the public sector. In new institutional economics, in contrast, incentive structures like market competition are introduced into public service provision. The fourth usage refers to the introduction of ‘good governance’ by the World Bank. Both the new public management and the advocacy of liberal democracy come together in good

governance. The fifth meaning that Rhodes (ibid.) mentions is governance as a socio-cybernetic system. In this system, governance is the result of interactive social-political forms of governing. Governance as self-organizing networks involves the management of networks. Combining these different usages of the term, Rhodes lists the shared characteristics of governance: interdependence between organizations; continuous interaction between network members; game-like interactions, and; a significant degree of autonomy from the state (Uzun, 2007).

Thus, it is required to adopt the strategies of urban governance, by combining the global and local setting by means of achieving integrated network including the participation of all stakeholders (central government, local government, NGO's, private sectors at different scales - territorial, national, regional, areal) to the whole process of spatial development (planning, decision making, implementation, monitoring and control). Let us therefore have a look at the legislative, administrative, planning structure in Cyprus, and try to assess its adequency and effectiveness within the process of governing the planning and development control activities.

The Processes and Dynamics in Cyprus Spatial Development

Cyprus is an island, situated in the eastern Mediterranean. It has a unique context with its divided geography: northern part is inhabited by Turkish Cypriots and southern part is inhabited by Greek Cypriots².

The evolution of planning and overall spatial development in the island of Cyprus can be described in two phases: before and after the separation of communities. The first phase covers the period between 1950-1974 and the second phase is the period after 1974 to present day during which total physical separation has taken place.

Town planning was introduced to Cyprus in the early 1950's by the Colonial government under Street and Buildings Regulation Law section 96. Its main concern was to define the legal restraints in providing basic hygenic conditions. As the Street and Building Regulation Law section 96 was insufficient for providing an overall legal instrument for a comprehensive physical plan, Nottingham University was commissioned to prepare an island plan covering the whole island and the legal structure. Consequently, the Town and Country Planning Act was passed by the Greek Cypriot administration in 1972, to prepare the legal background for an overall physical planning in the island. However, due to the political situation, the act was not binding in the Turkish Cypriot areas as they were living in their own little cantons since 1963 all over the island. The island was totally divided into two in the date of 1974.

Yet, it should also be mentioned that after the communal conflicts in 1963 and afterwards, the Turkish Cypriot community was forced to live in their small cantons for 11 years, during which they had no chance of economic and physical

development apart from providing social housing to almost 30,000 people moved from their homes. Thus, after the date of 1974 two parts developed their own legislative, administrative and planning frameworks independently.

Planning in Southern Cyprus

Economic and regional development policy in southern Cyprus is based on the Town and County Law 1972, as indicative planning exercised through the Planning Bureau, an independent directorate under the authority of the Minister of Finance, which formulates long-term development policy at the strategic level and exercises control over its implementation through the state budget. On the other hand, responsibility for spatial planning and urban policy rests with the Minister of Interior, who has delegated certain of his responsibilities to the larger Municipalities, the Department of Town Planning and Housing, as well as the Planning Board, an independent body with advisory power over large areas of planning policy (<http://EUKN - Cyprus - National Urban Policy of Cyprus.htm>).

The development plans concerning three different scales which guided planning as Town and Country Law were put into use in 1972. The ‘Island Plan’ refers to the national territory and the regional distribution of resources and development opportunities; the ‘Local Plan’ for major urban areas or regions undergoing intensive development pressures; and the ‘Area Scheme’ at the lower end of the hierarchy. The inability to formulate an Island Plan due to the intercommunal conflict causing division of the island, led to the preparation and publication in the 1980s of the Policy Statement for the Countryside (PSC), which refers to the areas except areas where a Local Plan or Area Scheme is in place (<http://EUKN - Cyprus - National Urban Policy of Cyprus.htm>).

Thus, the PSC is a legally binding document in the form of an adapted regional plan for development control and environmental protection in villages and rural areas. Issues of sustainability are broadly addressed by Local Plans in the country’s four main urban complexes and several small-town municipalities in quasi-rural settings, while these have been enriched and strengthened through the introduction of provisions for the implementation of their strategies and policies. Area Schemes refer to areas of a smaller scale and are more detailed and specifically project oriented, gradually becoming indispensable tools for addressing sustainability issues and enabling the implementation of planning policy (Christodoulou, 2001).

Under the Ministry of the Interior, the Department of Town Planning and Housing, is the national directorate responsible for the implementation of the Town and Country Planning legislation and aspects of urban policy and spatial planning. The Department comprises the Sections of Housing (responsible for national housing policy, as well as the design and management of public housing, at present almost exclusively serving refugees displaced by the 1974 after division), Development Control (responsible for plan implementation and

enforcement, as well as providing the administration for six of the nation's Planning Authorities) and Spatial Planning (responsible for urban and spatial policy formulation, including issues of land use, preservation, transportation and territorial development). Also local government is sharing responsibilities in the planning process by achieving the required legal and administrative framework. (<http://EUKN - Cyprus - National Urban Policy of Cyprus.htm>)

The revision of Local Plans included in EU policies relating to town planning (for example environmental policies, restriction of urban expansion, encouragement of public transport, protection of architectural heritage, etc.) based on the principle of sustainable development. At the same time, the Department of Town Planning and Housing is in the process of investigating the reintroduction of Regional Plans and the Island Plan in order to be in line with European development thinking.

Planning Framework in Northern Cyprus

In the following part, three aspects of planning will be explored in order to explain the overall spatial framework for the Northern Cyprus in general as legislative structure, providing a legal instrument for running the process of physical planning and development. Administrative structure, covering the central and local bodies that run the planning, development, and control process (including ministries and their departments equipped with central power and authority to run the planning process) has a key role in whole affair. Planning structure, which is expected to involve the whole process of planning, i.e. decision-making, planning, implementing, monitoring, development and control, includes the following components in Northern Cyprus.

A) Changing and Evolving Legislative Structure

After the division of the island into two, the Turkish Cypriots got separated from the government and established their own government in 1982, during which the legal instrument was still Street and Building Regulation Law section 96. It was not until 1989 that Town and Country Planning Law (55/1989) was passed from the TRNC³ parliament, envisaging urban development plans within the framework of a national physical plan. The main aim of urban development plan as explained in section 8, is to create 'a livable environment', in residential neighbourhoods and elsewhere, providing comfort and communal welfare to the people living. According to the same section, to achieve the goal of the plan, the City Planning Office and Municipalities can designate areas within the cities and control all developments by giving guidance and inspector. The law also gives authority to the City Planning Office to enforce temporary building rules and regulations wherever there are rapid development and intense urban growth. Other legislation followed the plan concerning physical planning and development of the Northern Cyprus. These are the Environment Law; a very

significant bringing restrictions (section 12) amenities, especially in residential areas. The restriction goes as far as to refuse building permits if landscaping or other aesthetic considerations are not taken in the proposed plan. On top of this, supply of electricity and water to the proposed development can be derived.

The other Acts supplementing and reinforcing the Planning Act are the Social Housing Act, Tourism Development Law and based on article 36 of the Constitution under the heading of General Rules of the right of ownership in the TRNC. Articles 37 and 38 dealing with the protection of land and coast envisage the protection of natural heritage and beauties, and the prevention of excessive use of the natural resources. For example, only buildings for public purposes can be built within 100 meters from the coastline. Yet, these buildings must take care to protect as defined in the law. The TRNC's 'Law of Environment' numbered 21/ 1997, promotes the aim of 'sustainable development', with the principle of whoever pollutes has to pay for it and provide remedies to stop it. Thus, in the first 20 years, the Turkish Cypriot state established a legal system mechanism that would enable the government to manage physical planning of the country.

However, the island plan could not be put into force in both parts of the island. Only the Nicosia Master Plan, which is a joint bi-communal planning effort, was prepared under the auspices of the United Nations Development Programme - UNDP. It is a positive outcome of an extended collaboration between the two communities. In 1978 the representatives of the two communities agreed to work together for the preparation of a common sewerage system while in 1979 they agreed to extend this collaboration for the preparation of a physical Master Plan compatible with the cultural and socio-economic aspects of Nicosia as a whole.

Thus, the first phase of the Master Plan (1981-1984) contained proposals capable of addressing the planning problems of Nicosia as a whole. The second phase (1984-1986) focused on a more detailed operational plan for the city centre, including the walled section and the adjacent Central Business District (CBD). The major task of this phase was to give priority for the development of the central area and at the same time to restrain urban sprawl. Its present third phase, which started in 1986, concentrates on the walled section of Nicosia. This definitely brought irreparable negative outcomes and the loss of several opportunities since life can not stop and development goes on without a plan increasing the dangers threatening the future of the urban environments. The lack of island plan to cover the integrated spatial planning strategies created a gap in legislative framework leading to unwanted sporadic development spoiling the natural characteristic in the northern part of the island.

In order to develop precautions against uncontrolled planning, the government prepared enforcement notices as an interim measure for Kyrenia in 1992. Another step was the review of Master Plan for Nicosia in 2001. These legal instruments have been in force until present day, following a few more enforcement laws. The most important environmental regulation in recent years is a set of three Cabinet

Decrees that went into force in 2004–07. The first Decree was adopted by the Council of Ministers in August 2004 (Official Gazette No. 118) (Official Gazette, TRNC, 2004), amended in August 2005 (Official Gazette, TRNC, 2005a). It is designed to protect the fragile ecology of the Karpas Peninsula. The second Decree concerns specifically the Tatlisu-Buyukkonuk region of Karpaz (Official Gazette No. 157) (Official Gazette, TRNC, 2005b) earmarked as a special coastal zone. In both of these Decrees, strict rules are provided for the development of coastlines, farmland, forestry, national parks, natural and archaeological sites, ecotourism and human settlements. The third Decree concerns the Akdeniz section of Kyrenia (Official Gazette No. 142) (Official Gazette, TRNC, 2005c). It provides detailed planning and construction standards similar to those set out in the other two Decrees noted above. This is supported with another one, against preventing the unplanned developments as outcomes of the recent construction boom.

Therefore, instead of providing holistic policies and strategies, the gaps in legislative machinery, such as the lack of an island plan, the lack of various district plans (except Nicosia Master Plan), are being overcome by temporary and very hectically prepared measures instead of long-term plans. This approach on the part of governing bodies has not been sufficient and effective in providing building development with environmental standards.

B) The Administrative Structure

The delay in enacting appropriate, adequate and efficiently enforced legislation over the years has resulted in failure with regard to the implementation of rational and sustainable decisions concerning the whole spatial development in general. The reasons for this failure are both political and institutional. The fact that regulations for physical development result in the involvement of large amount of governmental institutions such as Prime Ministry, State Planning Office (SPO), Ministry of Interior, Ministry of Economy and Tourism. (Department of Environment), Ministry of Public Works and Communications, Ministry of Education and Culture, Ministry of Agriculture, Ministry of Environment and Natural Resources and other related governmental departments (Department of Town Planning, Department of Environment, Department of Old Monuments), other sub-organs such as district offices, municipal authorities, and several professional organs such as chamber of contractors, chamber of architect, chamber of engineers, chamber of town planners, NGO's interested in environmental issues, generating biased isolated solutions due to plurality and fragmentation in the decision-making, planning implementation and monitoring process. Also, there is a significant gap and lack of coordination between the decision-making mechanisms. The institutional framework is away from linking various stakeholders (local, central, public, private) involved in planning process, and various scales of developments (national, regional and local). Thereby,

instead of promoting coherence in policy and decision-making, it creates conflicted and unpredicted structure where development took place away from the norms of sustainability. One even wonders if there is any kind of development control from the responsible authorities as one gets this impression from the ongoing physical sporadic developments.

The lack of a national programme and the inadequacy and inefficiency in administrative system (urban governance), as well as in the organizational structure to control and manage planning in a holistic way is clearly obvious, and damaging the future of the physical environment. There is a serious need to establish radical integrated approach to combat the problems encountered, and a fully coordinated organizational system, a working network of governance that will provide the required service for controlling and managing the impacts and damages of uncontrolled development on the natural environment and society as a whole. This is clearly one of the primary and urgent duties facing the central authority.

C) The Planning and Spatial Development in Northern Cyprus

In 1974, as the physical division of the island took place, the planning came under the management of two separate administrations. Apart from the immediate and compelling physical threats to the island's heritage and monuments, enormous strains were also placed on the housing stock as well as natural resources, economic activity and land availability; the serious situation brought on the acceleration of existing urbanization and industrialization trends. However, in northern part of the island the planning took place as an urgent resettlement of refugees to the abandoned Greek Cypriot Houses. After the problem of resettlement of refugees has been solved, the development took place according to meet the requirements of local people as the northern part was under firm embargoes applied by the international communities. As a result, regional inequalities were created, with economic growth being concentrated in the southern part of the island. However, in the northern part of the island, the applied foreign embargoes and political uncertainties effected overall physical, and economical development negatively, resulting in less development than desired. By chance this situation has helped the protection of the natural and built environment of the Northern Cyprus.

The protection of the natural and built environment, the Mediterranean climate and environment attract retired people from several regions of Europe, mainly from the UK, who willingly settle down in TRNC, where prices of properties and cost of living are lower than the south of the island. On the other hand, development of five international universities is also a factor, raising interest in buying properties on the island⁴. The demand for the land and dwelling by foreign investors accelerated with the Annan plan⁵, supposing it would bring solution to the divided structure of the island, and after its rejection,

the division of the island became more or less legitimized as the status quo is accepted as permanent.

Thus against ongoing developments, TRNC faces dynamic physical development after 2003. In cities like Famagusta and Kyrenia coastal outskirts seem to be a huge construction site. However, investments are carried in chaotic way, without holistic planning strategy, resulted with serious environmental degradations.

To address these threats, it had become crucial for the central government, local government, and NGO's to take action in various ways through the planning process, thus creating controlled development for the preservation and enhancement of the heritage of Northern Cyprus. In this sense, enforcement notices were developed by the government for promoting control development, but these statements, being isolated and individual without any consultation from public or private sector, became imposed regulations instead of providing solution. In other words, they became problematic regulations blocking the whole planning system.

Overall Evaluation of the Existing Planning System in Northern Cyprus

The impact of division and the reality of political uncertainties has had unfortunate effects on socio-economic and physical developments especially in Northern Cyprus as being an internationally unrecognized part. The ongoing status of division gains a new dimension with the EU membership of the southern part in the name of the whole Cyprus on 1 May 2004⁶.

Thus, EU norms, which have already started to be implemented in the neighbor south, could not interfere to the environment of North Cyprus. However, it might be argued that success of EU norms and the target of achieving sustainable urban development could only be achieved if they are implemented with integrated provisions and managements of the sources within a holistic approach; not partially on southern part but on the whole island by developing holistic planning policies (Atun & Pulhan, 2006). The basic requirement for a proper and efficient planning at the state level is to provide a comprehensive legal structure including a set of legislation that regulates the whole process of town and country planning and serves as the basis for the management of planning as a whole. Thus, it is important to consider the planning framework in the South, and draw the spatial profile of the Northern Cyprus to be able to develop an integrated policy that can fill the gaps in local setting including the necessary concerns of territorial setting (EU agenda).

In Northern Cyprus, urban development is generally undertaken as an isolated process. It is accepted that it requires advanced institutional mechanisms which extend from the central to the local level, and which can deal with the activities towards the attainment of social harmony with the physical environment. The

financial harmony between the private and public sectors has also been attained. Thus the active participation of the decision-makers in political meaning should be achieved with public institutions, in the aim of providing healthy implementation and sustainability.

This structure that exist, as a result of the legal requirements can not be developed a participatory mechanism. A new planning system that will do away with such disadvantages must be designed by taking as an example the successful studies such as those implemented in many European countries.

In this point of view, what is expected to achieve in an urban setting of Cyprus with sustainability is to increase the potential of environment into a new level of socio-economic and physical output. This will create healthy environmental conditions, which, in the long run will reinforce the foundations of the urban system. Thus, strategies of urban governance will prevent the fractions both in the physical environment and in the socio-economic level, by increasing the social bonds within the society and by strengthening people's sense of belongingness with their surrounding environment. There is an urgent need for a multiple field approach to urban sustainability that will be capable of combining various different actors, their activities and institutions by providing their contribution to economic growth by means of producing urban policy for economic sustainability. It is also important to fill the significant gaps between the decision-making mechanisms (central government, local government, NGO's) through the process of planning (designing, implementation, control and monitoring).

When we compare physical planning processes in northern and southern part of Cyprus, we see that Southern Cyprus is aware of the necessity of the island plan and at least led to the preparation and publication of the Policy Statement for the Countryside (PSC), which refers to the areas where a Local Plan or Area Scheme is not in place. Local plans which are re-evaluated within 5 years' time, and area schemes also support the holistic environmental development as individual projects are prepared beneath these upper scale plans. Thus, Northern Cyprus should also prepare a base for itself. However, the island plan should be based on common ground between two sectors, and master plans should be prepared at lower scale.

Conclusion

In case of North Cyprus, new spatial policy seems to be necessary to integrate the global agenda with the local. Thus, it is required to consider the existing framework by means of legislative, administrative and planning policies in order to understand the gaps in the existing system and develop strategies accordingly. The sustainability is based on the equity in economic, social and physical concerns even in distant geographies. Thus, it is required to consider and understand the northern and southern parts together as they are located in close proximity that can not be ignored. The EU policies can be accepted as common

framework that can integrate two parts by means of policies and strategies and the governance as a main instrument for both parts to form and conduct these strategies combining the particular interests of the parts in themselves and common interests in-between, for achieving the sustainable development of the island in general.

The institutional framework should effectively link planning and administration at the national, regional and local level thereby promoting coherence in policy and decision-making. The framework needs to enhance institutional arrangement for full implementation of European Spatial Development Perspective (ESDP), by encouraging sustainable planning at the local level. The framework should be capable of promoting good governance, transparency and inclusive community participation. The legal framework should provide legislative directive to support the integration of global and local agenda. The directive should specify the roles and responsibilities of different government and private sectors and enjoin public participation. The capacity of different government and private agencies to effectively discharge their responsibilities should be enhanced through adequate training and sharing of information and knowledge on good practice. Also, the level of environmental awareness of the people should be improved to promote effective public participation and consultation. Thus, the important thing is to create a model which is open for future development gradually to attain the EU standards and change through time within the meaning of sustainability.

In order to provide sustainable development, all stakeholders should partake within the process of planning, and administrative and legislative mechanisms should work by supporting each other in conducting a sustainable development. Thus, urban governance is an effective tool to be considered in obtaining necessary relationships between various stakeholders including public (local/central governmental institutions), private, and NGO's.

Notes

- ¹ See EU White Paper, Commission of the European Communities, Brussels, 2001
- ² Northern part is an internationally unrecognized part of the island, whereas southern part is internationally recognized part representing the Republic of Cyprus.
- ³ TRNC is the Turkish Republic of Northern Cyprus, established in 1983, 9 years after the division of the island but it is not internationally recognised except Turkey.
- ⁴ Regulations are favorable for foreigners who want to purchase a house or land, allowing ownership of a lot lower than one donum (1335 m²) after governmental permission.
- ⁵ The proposed UN plan for a comprehensive settlement of the Cyprus problem. It failed to gain the necessary support at the simultaneous referenda held in Cyprus on 24 April 2004. While the Turkish Cypriots approved it by a margin of 2:1, Greek Cypriots rejected it by a margin of 3:1. Thus, Cyprus acceded to the EU, as a de facto divided island on 1 May 2004.
- ⁶ In light of Protocol 10 of the Accession Treaty 2003 Cyprus as a whole entered the EU, whereas the *acquis* is suspended in the northern part of the island. However, to obtain the sustainable development of the island as a whole, it is important to have holistic urban development policies that will work in common. Here, the EU spatial policies become in key tool as to be considered directly by southern part and indirectly by northern part of the island.

References

- Alpar, R. and Pulhan, H. (2006). Integration of the global and local agenda: A quest on housing policies and implementations in Northern Cyprus through the European Union perspective, Naples: Proceedings of XXXIV IAHS World Congress.
- Brunland Commission (1987). *Our Common Future*, World Commission on Environment and Development. Oxford: Oxford University Press.
- Couch, C. and Denneman, A. (2000). Urban regeneration and sustainable development in Britain: the example of the Liverpool ropewalks partnership, *Cities*, Vol. 17, No. 2, pp. 137-147
- Citizen's Charter (2004). *The Citizens Charter Concerning the Planning System In Cyprus*. Republic of Cyprus.
[http://www.cyprus.gov.cy/moa/wdd/Wdd.nsf/All/476B9EB9BD08CDC3C22570F4002B565E/\\$file/XARTIS_Final_eng.pdf](http://www.cyprus.gov.cy/moa/wdd/Wdd.nsf/All/476B9EB9BD08CDC3C22570F4002B565E/$file/XARTIS_Final_eng.pdf)
- Christodoulou C. (2001). Ministry of Interior Head of the Delegation of the Republic of Cyprus, *Statement at the Special Session on Habitat I*, New York, June 6, 2001.
- Commission of the European Communities, *European Governance, A White Paper*, Brussels, 2001.
- ESDP (1999). *European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*. Agreed at the Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam, May 1999, published by the European Commission.
- EU (2003). <http://europa.eu.int/comm/environment/eia/home.ht>, 10.06.2003.
- EU (2001). "Directive 2001/42/EC of the European parliament and of the council on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment", PE-CONS 3619/3/01 REV3, Luxembourg.

- EUKN, Cyprus (2004-2006). *National Urban Policy of Cyprus, Executive Summary, Strategic Development Plan*, ([http:// EUKN - Cyprus - National Urban Policy of Cyprus.htm](http://EUKN-Cyprus-NationalUrbanPolicyofCyprus.htm)), www.eukn.org/cyprus/themes/Urban_Policy/
- Feldmann, L., Vanderhaegen, M. and Pirotte, C. (2001). The EU's SEA Directive: Status and links to integration and sustainable development. *Environmental Impact Assessment Review*, Vol. 21, pp. 203-222.
- Geerlings, H. and Stead, D. (2003). The integration of land use planning, transport and environment in European policy and research, *Transport Policy*, Vol. 10, pp. 187–196.
- Haughton, G. and Hunter, C. (1994). *Sustainable Cities*, Kingsley Publishers, London.
- Haus, M. and Heinelt, H. (2005). How to achieve governability at the local level? In M. Haus, H. Heinelt and M. Stewart (Eds.), *Urban governance and democracy* (pp. 12–39). London: Routledge.
- Jansen, L. (2003). The challenge of sustainable development, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 11, pp. 231–245.
- Official Gazette, TRNC. 2004. Urban Development Law, 55/89 Decree on Karpaz, 12 August, No. 118, 878–99.
- Official Gazette, TRNC. 2005a. Urban Development Law, 55/89. Decree on Karpaz, Amended copy for Tatlisu and Buyukkonuk, Special Issue No. 2, Part III, 19 August, No. 142, 998–9.
- Official Gazette, TRNC 2005b. Urban Development Law, 55/89. Decree on Karpaz, Amended copy for Tatlisu and Buyukkonuk, Special Issue No. 2, Part III, 25 October, No. 157, 1203–20.
- Official Gazette, TRNC. 2005c., Urban Development Law, 55/89. Decree on Akdeniz-Kyrenia, Special Issue No. 2
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, XLIV, 652–667.
- Uzun, C. N. (2007). Globalization and urban governance in Istanbul, *Journal of Housing and the Built Environment*. Volume 22, Number 1, pp. 127-138.
- Yorucu, V. and Keleş, R. (2006). 'The construction boom and environmental protection in Northern Cyprus as a consequence of the Annan Plan, *Construction Management and Economics*', January 2007, pp. 77–86.

Kuzey Kıbrıs'taki Tarihi Su Değirmenleri ve Korunmaları İçin Öneriler

Nurbanu Tosun SOYEL*

Giriş

Adadaki su genellikle Trodos dağlarındaki kar ve yağmur sularına bağımlı idi (Hill, 1952). Bunun yanı sıra Lapta, Değirmenlik, Lefke pınarları adanın çağlar boyu başlıca içme suyu kaynakları olmuştur. Bu pınarlardan çıkan sular, Roma (Cesnola, s. 341; Wright, s. 183) zamanından beri yeraltı kanalları, sıra kuyular, üzerinde su arkları olan su kemerleri vasıtasıyla şehirlere kadar ulaştırılmaktaydılar.

Kıbrıs'ın Osmanlı dönemine ait ilk bütçe defterinde, Lefkoşa'ya su getiren su yolunun yapımı için 25,800 akçe sarfedildiği kaydedilmiştir (Sahillioğlu). Yine 2 Zilhicce 979/17 Nisan, 1572 tarihli mühimme defterlerinde yer alan bir dokümanda, Lefkoşa'nın varoşlarına kadar getirilen suyun öncelikle camiye getirilmesi için emir verildiği görülmekte,¹ Girne su yoluyla ilgili diğer bir evrakta ise Girne'ye gelen suyun temiz, hijyenik ve yeterli olmadığından bahsedilmekte, suyun miktarını fazlaştırmak için su kemeri inşa edilmesi gerektiği ve paraya ihtiyaç olduğu anlatılmaktadır.²

Vakfiyelerle ilgili yapılan araştırmalardan, Osmanlı döneminde yapılmış olan su yollarının ve değirmenlerin büyük bölümünün 1572 tarihinde adanın fethinden hemen sonra kurulan padişah vakıflarının içinde oldukları [II. Sultan Selim, Lala Mustafa Paşa (Beylerbeyi), Haydar Paşa, Seyyid Mehmet (muhasıl)] vakfiyelerden öğrenilmektedir.

Bu vakıfların yer aldığı köylerde yapılan arazi çalışması neticesinde çok sayıda su değirmeni ve birçok kalıntı tespit edilmiştir. Yerel mimari karakter sergileyen bu geleneksel üretim yapıları, Osmanlı İmparatorluğu'nun suya ve suyun verimli ve ekonomik kullanımına verdiği önemin bir göstergesidir. Genellikle tahılın öğütülerek un haline getirildiği, kırsal alanlardaki en önemli üretim yapılarını oluşturan değirmenler ve değirmencilik, tarih boyunca tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da çok önemli bir iş kolu olmuştur.³

Bu çalışma kapsamında, geleneksel üretim yapılarından biri olan su değirmenlerinin tarihi süreç içinde Ege, Akdeniz ve Anadolu'daki gelişimi ile sanayileşme sürecine bağlı olarak geçirdikleri değişim, varsayımsal olmayan bir yaklaşım yöntemi esas alınarak incelenmiştir. Kuzey Kıbrıs kırsalında incelenen değirmen örnekleri, Kıbrıs'ın tarihi, mimarisi, üretim yöntemleri ve ekonomisi hakkında edinilen bilgiler ışığında irdelenmiş, koruma önerileri geliştirilmiştir.

* Y. Mimar, Restoratör, KKTC Turizm Bakanlığı, Turizm Planlama Dairesi, Lefkoşa

Çalışmaya Kıbrıs'taki değirmenler hakkında kaynak araştırması yapılarak başlanmıştır. Kaynak araştırması sırasında KKTC Eski Eserler Dairesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Arşiv, KKTC Tapu Dairesi, Harita Dairesi, Su Dairesi Müdürlüğü arşivleri, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi; DAÜ, YDÜ ve İTÜ kütüphaneleri öncelikle taranarak ilgili bilgi ve belgeler derlenmiş, internetten yapılan kaynak araştırmalarıyla çalışma zenginleştirilmiştir.

Ayrıca Kuzey Kıbrıs'ta günümüze kalabilen tüm su değirmenlerinin tespitinin yapılabilmesi için Kitchener'in 1882 yılında hazırlanmış olduğu 1/63000 inch ölçeğindeki haritadan faydalanılarak, haritada değirmen işareti olan köylere arazi gezileri yapılmış ve mevcut olan binalar yerlerinde tespit edilmiştir. Mevcut durumla 1918 yılına tarihlenen günümüz haritaları karşılaştırılarak değirmenlerin yok olma nedenleri belirlenmiştir.

Kuzey Kıbrıs'ta Günümüze Ulaşabilen Su Değirmenleri

Kuzey Kıbrıs'ta pınarların (Değirmenlik, Lapta, Alsancak, Dikmen, Pınarbaşı ve Lefke) ve derelerin bulunduğu bölgelerde (Doğanköy, Tatlısu) su gücü ile çalışan birçok değirmen tespit edilmiştir (Tablo 1). Tespit edebildiklerimizin tümü bugün su kaynaklarındaki suyun azalması, üretim teknolojisinin hızla ilerlemesi ve hızlı üretime geçilerek dizel ve elektrikle çalışan değirmenlerin açılmasıyla 1950'lerden itibaren kullanım dışı kalmıştır. Bir bölümünün (Lapta'dakilerin) neredeyse 50 yıl önce üretimi durmuş, diğerleri daha yakın zamana kadar çalışmaya devam etmiştir.⁴ Yeni yollar açılırken bazı değirmenlerin yıkılması, su yollarının sağlık nedenleriyle işlerliğini kaybetmesi ile çok azı günümüze ulaşabilmiştir; tespit edebildiklerimiz 20 adettir.

Su Değirmenlerinin Yerleşimi

Tahılın öğütülmesinde ana enerji kaynağı olarak su gücünün kullanılmış olması, suyun azlığının kronik bir problem olduğu Kıbrıs gibi bir yerde tuhaf gözükebilir. Fakat, bu Trodos dağının ve Beşparmaklar'ın farklı jeolojik yapısı nedeniyle yağışı bünyelerinde tutmasıyla bağlantılıdır. Su, Şekil 3'te görüldüğü gibi su tutucu katmana kadar en derin kısımlara nüfuz eder, dağların değişik yüksekliklerinde pınarlara dönüşür ve kurak mevsimde bile nehirlerle su sağlardı⁵ (Bilgi Salih Gücel'den alınmıştır). Su hem sulama, hem değirmencilik olan her yerde işletilirdi; fakat o özel bir yöntem gerektiren değerli bir şeydi⁶ (Christodoulou, 1959, s. 89-90).

12-20.yy'lardaki dökümanlarda kaynaktan suyun tutulmasının ve değirmenlerin kullanımının hep aynı sistemle, yani her hafta veya gecede saatlerle ölçüldüğü öğrenilmektedir. II. Sultan Selim Vakfı'nın içinde Değirmenlik'teki Maşara değirmeninin ayda 1 gün 21 saat su hissesi de bulunmaktadır (K.V.G.M.A., Padişah Vakıfları Kataloğu). Şeriye sicillerinde ise, su hakkı ile ilgili davalarda, suya ne kadar çok ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir. Osmanlı döneminde, su değirmenleri gibi su hakkı da emlakların

önemli bir bölümünü teşkil ediyordu. Kuraklık zamanında su için kavgaların vahşileştiği, sık sık kan döküldüğü görülmekteydi.

Kıbrıs'ta önceleri el değirmenleri, daha sonra su ve rüzgar enerjisiyle çalışabilen değirmenler geliştirilmiş olsa da, su gücü Kıbrıs'ta işletilen ana enerji kaynağıydı. Genellikle rüzgar değirmeninin kullanımı için şartlar uygun değilse, aşağıda sıralanan birçok nedenden dolayı su değirmeni yapılması tercih edilirdi (Egoumenidou, 2004, s. 51):

- Su değirmeni daha ucuzdu;
- İnşası daha kolay ve çabuktu;
- Değirmencilerin görevi daha kolaydı;
- Normal kullanım sonucu eskime hızı daha azdı.

Kıbrıs'ta değirmenler genellikle nehir ya da pınar gibi su kaynaklarına yakın dağlık bölgelerde yerleşmiştir. Kural olarak, değirmen evinin (binasının) yukarisından bir su kanalıyla değirmene taşınan suyun, su türbininden aşağı etkili bir hızla düşmesine izin veren dik eğimli bir arazide inşa edilmişlerdir. Arazinin belirleyici özelliği, azami şekilde kullanılmış olmasıdır. Suyun uygunluğuna bağlı olarak, değirmenler kasabanın/köyün içinde ya da sınır mahallelerinde -nehir kenarlarında (Değirmenlik, Tatlısu, Doğanköy) ya da kaynaktan biraz uzakta- görülebilir. Değirmenler, haritada da görüleceği üzere, genellikle küçük gruplar halinde ya da nehir kenarında, suyun birinden ötekine kullanımını yapabilen büyük kompleksler halinde düzenlenmiştir. Bu değirmen zinciri dizileri⁷ Değirmenlik, Lapta, Baf ve Karava'da suyun bir değirmenden ötekine kanallarla aktarıldığı bölgelerde bulunurdu. Buna en önemli örnek Değirmenlik'in başpınar suyundan beslenen 32 değirmeniydi.⁸ Buradaki değirmenler yalnızca komşu köylere hizmet etmezdi. 1879'da Sir Samuel Baker, Larnaka'dan 40 km uzaktan Değirmenlik'e tahıl getirildiğini not etmiştir (Baker, 1879, s. 74-75).

Düzenli bir yol sisteminin eksikliği nedeniyle, değirmenlere ulaşım oldukça zordu. Yaşlı insanlar, buğday ya da arpa yüklü eşeklerle bu mesafeleri katederken, akan nehirleri yürüyerek geçmenin ne kadar zor olduğunu hâlâ hatırlarlar.

Değirmeni Oluşturan Bileşenler: Hidrolik İşler, Değirmen Binası ve Yerleşimi, Yardımcı Binalar

Kıbrıs'ta nadiren kullanılmış olan değirmen tipi, dikey çarklı su değirmenidir (Şekil 4) ve özellikle tepelerde (Avlona, Akaki ve Akanthou'da (Tatlısu) bulunur. Adadaki değirmenlerin çoğu, daha az suyla dönebildiği için Balkanlar'da ve Asya'da olduğu gibi yatay çarklıdır (Şekil 5).

Yatay çarklı su değirmenleri üç ana parçadan oluşur: i) Hidrolik işler (su yolu, su kulesi, su çarkı), ii) Değirmen binası, iii) Yardımcı binalar. Su değirmenlerinin önemli görevlerinden biri, hidrolik altyapı işlerini yönlendirmek, toplamak, biriktirmektir. Değirmen kompleksinin içinde en ilginç ve görkemli

strüktür (yapı) değirmene suyu taşıyan su yolu ve bu yolun ucunda yer alan 5-9 m. yüksekliğindeki su kulesidir. Su, nehirden veya kaynaktan değirmene su yolu (su kanalı, su arki) tarafından yönlendirilirdi.⁹ Su yolu (genellikle 1-1,5 m. eninde) kayaya oyulmuş ya da taştan örülmüş duvar şeklindedir. Kuzey Kıbrıs'taki karşılaşılan örneklerin tümünde su yolunun üstü kapatılmamış, açık bırakılmıştır. Su yolu arazinin eğimine göre, bazen masif duvar şeklinde inşa edilebildiği gibi (Lapta 742, Dikmen, Tatlısu), bazen de bir kemer ya da kemer serileri şeklinde inşa edilir (Lapta, Kırmı, Dikmen) ve heybetli bir kule (su türbini) ile sonlanırdı. Su türbininin içinden 9 m. yüksekten düşen su, binanın altındaki yatay su çarkını harekete geçirir. Çark harekete geçtiğinde, ortasında bulunan metal mil dönmeye başlar ve böylece değirmen binasının içinde bulunan ve mil üzerine takılı olan değirmen taşı da döner ve buğday una dönüşürdü (Şekil 5).

Su kulesinin çeşitli tipleri vardı. Nadiren silindiriktirler [Lapta 618, Doğanköy, Baf-Mavrokolimpos (Rizopoulou 2004, s. 54)]. Bu tip bazı Yunan adalarında görülür (Girit). Lapta'dakilerin yaklaşık çapları 216 cm - 350 cm¹⁰ arasındadır. Günümüze kalan örnekler genellikle kare ya da dikdörtgen planlıdır (Değirmenlik'teki değirmenler, Lapta 742 no'lu değirmen, Kırmı'daki, Lefke'deki değirmen). Bu tipler genelde Ege adalarında yaygındır. Su kulelerinin içleri ya silindirik ya da kesik ters koni veya piramit şeklindedir. Bu bölüm ve kanalın iç yüzeyi, suyun iyi akabilmesi ve su yalıtımı için sıvanmıştır. Su kulesi, değirmenin her zaman için çok özenle inşa edilmesi gereken en önemli strüktürüdür. Çünkü kulenin yüksekliği, su kulesinin en alt noktasında suyun ana çarka fıskırtıldığı deliğin çapı, yatay çarkın çapı, değirmenin çalışma verimini belirleyen en önemli etkenlerdir.

Su kuleleri ve su yolları etkileyici taş konstrüksiyonlardır ve bunlar Kıbrıs kırsal peyzajına katkı koyarlar (Şekil 6). Yerel malzemelerle inşa edilmişlerdir ve bundan dolayı bölgeden bölgeye genel morfoloji ve duvar işçiliği farklılıklar gösterir.

Değirmen binası, kulenin en alçak noktasıyla bağlantı kurar. İşlik, genelde kare ya da dikdörtgen planlı bir odadan oluşur. Kirişler veya taş kemer üzerine oturan) düz veya eğimli bir çatıyla kaplıdır. Tümü geleneksel şekilde ve bölgenin yerel malzemesiyle inşa edilmiştir. Kural olarak değirmen binaları genelde taştır; fakat kerpiç olarak inşa edilen örnekler de bulunmaktadır. Bu örnekleri Lefkoşa'ya bağlı Pera köyünde (Rizopoulou, 2004, s. 55) ve Değirmenlik köyünde görmek mümkündür. Sade mütevazi cephelerinde bir veya iki pencere ve bir kapı bulunur. Yer döşemesi büyük taşlar ya da kömür topaklarıyla kaplıdır. Bitişik veya ayrı odalar depo, ahır veya değirmencinin gece işine devam edebilmesi için konaklama amaçlı kullanılırdı. Değirmencinin yaşadığı ev binanın bir parçası veya yakınında ayrı bina şeklinde de olabilirdi.¹¹

Su değirmeninin mekanizmasını iki sistem içinde bölebiliriz. Değirmen evi her zaman iki katlı inşa edilirdi. Kısmi bodrum katta yatay çarkın içinde bulunduğu

dar tonozlu bir hacim ve üstte değirmen taşlarını da içeren öğütme makineleriyle işlik mekanı bulunurdu. Ayrıca bunlara ilaveten değirmen taşlarını düzenleyen, gücü yönlendiren ve gönderen, değirmeni durduran ve dahası yardımcı sistemler mevcuttu.

Özgün durumda ahşap olan, sonradan metale dönüştürülen yatay çark, işliğin döşemesinden geçen ve öğütme mekanizmasına hareketi gönderen düşey mile bağlıdır. Yatay çarkın bulunduğu mekanın arkasında, suyun büyük bir hızla çarka fişkırtılmasına yarayan ve ortasında delik açılmış olan büyük bir taş parçası bulunur (Şekil 13). Bu kulenin altındaki oluğun içine püskürtme ucu monte edilmiş ve ucu çarka doğru yönlendirilmiştir. Püskürtme ucu ahşap olabildiği gibi metal de olabilmektedir (Kırını). Kaynaktan sağlanan suyun miktarına ve gücün etkisine bağlı olarak değirmen taşlarına etkimesi düşünülen kuvveti elde edebilmek için değişik çaplarda uçlar kullanılmıştır.

Su değirmenlerinin tipolojisi ve boyutları yaşına göre küçük farklılıklar gösterir. Eğer ilk endüstriyel teknikler uygulanmışsa, değirmen taşının yeri çok farklılık gösterir. Bu nedenle, su değirmenlerini iki ana kategoride incelemek mümkündür:

1) Geleneksel/endüstri öncesi değirmen,

2) Teknolojik imkanı, ilk endüstriyel değirmen (Rizopoulou, 2004, s. 55)

İlk sınıfta, değirmen taşları tam olarak yatay çarkın ortasında bulunan ve çarkla beraber dönen düşey milin üzerine takılıdır. İşliğin döşemesinin içine yerleştirilmiştir. Değirmen taşlarının yanında, aşağı seviyede, unun toplanması için inşa edilmiş taş yalak bulunur. Kuzey Kıbrıs'ta bu kategoride herhangi bir değirmene rastlanmamıştır. Bu tip değirmenlerin taşları Melos adasından ithal edilmiştir. Pütürlü ve kaba yüzeyinden dolayı Melian taşı öğütme için çok uygun bir taştır.¹²

İkinci kategoride, değirmen taşları yatay çarkın aksından taşınır ve yerden 1 m. yukarıdaki ahşap bir platform üzerine yerleştirilir (Değirmenlik, Kırını, Lapta'daki değirmenler). Bu yenilik, bizi değirmene ilave edilen 2. değirmen taşlarıyla tanıştırmıştır ve 19. yy sonlarında La-Ferte-sous-Jouarre'den ithal edilen değirmen taşlarıyla da ilişkilidir (Egoumenidou, 2004, s. 55). Yatay su çarkının aksı üzerinde kurulu olan çelik çarka kayışla bağlı olarak dönen melian değirmen taşı, ahşap bir platformun üzerinde yer alırdı. French set'in hemen yanında yer alır ve genellikle arpa öğütmede kullanılırdı. Su çarkının aksı üzerinde yer alan metal kasnak, hem melos değirmen taşını, hem de French set'i aynı anda döndürürdü. Bu düzenleme dizel motorla ya da elektrikle çalışan daha modern değirmenlerde de bulunurdu.

Kıbrıs'ta bulunan Fransız değirmen taşları çelik kuşakla bir araya getirilen 4-7 parçadan oluşur. Arkası ve yan yüzeyleri sıvayla desteklenmiştir. Sıvanın içinde, hareketli taşın üzerinde tescilli marka amblemi basılıdır (Şekil 8).

Fransız değirmen taşlarının öğütücü yüzeylerinin üzerinde unun soğumasını kolaylaştıran ve tahılı kesmeye yarayan yivleri bulunur. Kullanıldıkça, değirmen

taşı kaba yüzeyini kaybeder bu nedenle yivlerin periyodik olarak demir tarakla taraklanması gerekir¹³ (Şekil 9, 10). Bu bezdirici iş genellikle özel bir yetenek gerektirir, her değirmencinin bunu yapması kolay değildir. Yivlerin yeniden biçimlendirilmeleri için değirmen taşlarının bir manivelayla ya da kaldıraçla kaldırılması gereklidir (Şekil 10). Taraklandıktan sonra, taş üzerinde yer alan ve içine öteberi konan üç küçük daire şeklinde olan denge kutuları kurşunla doldurulurdu. Fransız değirmen taşları, ürünün kalitesi kadar üretimin randımanını da artırdı. Uzun yıllar en iyi buğday öğütücüsü olarak Kıbrıs'ta değer gördü (Egoumenidou, 2002, s. 175-183).

Değirmen taşlarının üzerinde, piramid şeklinde ahşaptan yapılmış tahıl için bir depo ünitesi (tekne) bulunurdu (Şekil 7, 11). Besleme ayağı, teknenin dibindeki delikten, değirmen taşlarına tahılın sabit akışını sağlardı.

Değirmenlik Bölgesi Değirmenleri

Değirmenlik,¹⁴ adını köyde bulunan çok sayıdaki suyla çalışan değirmenden almıştır. Beşparmak dağı eteklerinde bulunan Değirmenlik köyünde, Başpınar (Kefalo Vrysi) adı verilen bir pınar bulunmaktadır. Bu pınarın Toroslardan geldiğine inanılmaktadır. 1970'lere kadar bu suyun pından çıktıktan sonra köyün içindeki birçok un değirmenini çevirdiği, sonrada civardaki köylülerin arazilerini sulamak için kullanıldığı bilinmektedir. (Fehmi, 1987, s. 104).

Ortaçağda Değirmenlik başpınarı, başkente ve dolayısıyla da Lüzyan'a un üreten değirmenlere ve köyün etrafındaki pamuk tarlalarına su sağlıyordu. 1220 yılında Kraliçe Alice'in, Kral Hugh'un ruhunu kurtarmak için Değirmenlik'teki değirmenlerin kullanım hakkını Lefkoşa Başpiskoposluğuna bağışladığı Gunnis'ten (1936, s. 308) öğrenilmektedir.

Değirmenlik'in, 1831 tarihli nüfus defterine göre Türklerle Rumların karma olarak yaşadıkları bir köy olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵ 1833 tarihli temettuat defterinde ise tamamıyla Rumların yaşadıkları Harcodisse M. mahallesinde¹⁶ 2 adet müslümanlara ait değirmenin 1 adet gayr-i müslimlere ait değirmenin bulunduğu, Sirkanya¹⁷ mahallesinde ise 1 adet gayr-i müslimlere ait değirmenin bulunduğu öğrenilmektedir.¹⁸

Değirmenlik¹⁹ bölgesini ziyaret edenleri ilk önce etkileyen yapıtlar su yolları ve değirmenlerdir. Mrs. Lewis, 1893'te Kıbrıs'a yaptığı seyahatini anlatan kitabında, söz konusu değirmenlerden uzun uzadıya bahsetmiş, Değirmenlik'i oldukça sulak ve ağaçlık bir bölge olarak tanımlamış ve bu bölgenin ipek böceği ve ipek üretimiyle de ünlü bir bölge olduğunu aktarmıştır (Lewis, 1894, s. 70,73).

1900'lerde köydeki değirmen sayısı Baker'a ve Mrs. Lewis'e göre 32'dir. Mrs. Lewis bu değirmenlerin tümünün yatay çarklı olduğunu söylemektedir.²⁰ Ayrıca Değirmenlik köyünün (Kythrea), hareket eden suyun gücünün²¹ kullanıldığı önemli bir örnek olduğundan ve bir değirmende kullanılan suyun bina dışına tahliye edildikten sonra bir kanala ya da su kemerine yönlendirilerek daha alt kottaki diğer değirmene iletildiğinden de bahsetmiştir (Lewis, 1894, s. 73).

1890'larda, Kıbrıs'ın tüm yerleşimlerinden, öğütme gücü için bu bölgedeki değirmenlere ciddi bir talep olduğu ve uzak mesafelerden ciddi bir nakliye masrafiyla²² buğday öğütmek için Değirmenlik'e gelenlerin bile olduğu Lewis'ten öğrenilmektedir. Keshishian 1946'da bu değirmenlerden 10 tanesinin çalıştığını söylemektedir (Keshishian, 1990, s. 171).

Lewis, başpınarın çıkış noktasının, yoğun yağmurlarda yüzeydeki suyun alt akarsu yatağına iletilmesini sağlayan doğal bir kanal olduğundan ve bu tünelin 40 feet uzunluğunda olduğundan bahsetmiştir (Lewis, s. 71, Şekil 3). Ayrıca, bu tünelden gelen suyun 120 yarda²³ uzaklıktaki Değirmenlik'in ilk değirmenine ulaştığını anlatmaktadır, ki eskiden bu değirmenin bugünkü Başpınar un fabrikasının yerinde olduğu düşünülmektedir (Lewis, 1894,s.73).

Değirmenlik'te, bildiri kapsamında incelenen değirmen binalarının içindeki düzeneklerin vaktiyle, 'Değirmenlik Başpınarı' veya diğer adıyla 'Kefalovrysos Kythrea' dan fişkıran pınar suyu ile dönmekte olduğu bilinmektedir. Değirmenlik Başpınarı kaynağından, 400m²⁴ yükseklikten aşağılara doğru akan pınar suyu bu değirmenleri yıllarca çalıştırmıştır (Baker, 1879, s. 74). Pınar suyu uygun yüksekliklerle ayarlı olarak su türbinleri vasıtasıyla yukarıdan aşağıya doğru bir eğimle geliştirilen akımla değirmenleri çevirebilmekteydi²⁵ (Baker, s. 74). Geçmişe oldukça eskilere dayanan bu değirmenler su içerisinde kullanılabildikleri müddetçe bakım altında bulundurulmuştur.

Günümüzde birkaç değirmen ayakta. 1918 tarihli köyiçi haritalarından yerleri tespit edilebilen diğerleri yeni yollar açılırken yok olmuş, bir bölümü de aradan geçen zaman ve terkedilmişlik nedeniyle harap ve atıl durumda kalmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta bugün faaliyette olan değirmenler ise eski eser niteliği olmayan ve yeni teknolojiyi kullanan un ve zeytinyağı değirmenleridir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden (BOA) elde edilen belgede [Nezaret Sonrası Evkaf Defter Kataloğu 4 (967), Sıra:8170, Yıl:1225, Sayfa:20] Değirmenlik (Kythera) köyündeki birçok değirmenin,²⁶ II. Selim'in vakıflarının içinde yer aldığı ve Selimiye (Ayasofya) Camii²⁷ evkafından olduğu öğrenilmektedir. Bu değirmenlerden isimleri okunabilenler aşağıda verilmiştir:

1) Dere (Sirkanya mahallesinde), 2)....., 3) **Kara Mehmed?**, 4) Sikaminya (Sikanya?), 5) Kselorfo (iksolorfo), 6) **Korona**, 7) Kotsodi (fotsodi?), 8) **Marmaridi**, 9) **Meneviş**, 10) **Kurumilo**, 11) **Ambelyu**, 12) **Guppo**, 13) Bazic/gi (yazıcı?) (8 kişi ortaklaşa kullanıyor), 14) Sirkala (Aya Yorgi Mah.), 15) **Giriz-i Sagir**, 16) **Giriz-i Kebir**, 17) **Yol değirmeni**, 18) **İstefan değirmeni**,²⁸ 19) **Tırnalli** (Turnallı), 20) Sıryalı, 21) **Baş değirmen**, 22) **Mari**, 23) **Barteleme**, 24) Karamehmed, 25) **Badio** (Bardo), 26) **Maşara** (Cuma Mahallesinde)'dir. KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğündeki "Mahallinde Koçanlarıyla Birlikte kalan Kıbrıs Vakıfları" adlı kaynaktan ve Padişah Vakıfları adlı kaynaktan yapılan araştırmada ise, yukarıda adı geçen değirmenlere ilave olarak yine II. Sultan Selim Han'ın bir kısmı Ayasofya Camii Hayratı, bir bölümünün ise gelirinun Mekke- Medine'ye yardım için vakfedilmiş olduğu

öğrenilen, Aya Yorgi mahallesinde 27) Zeytin değirmeni, Değirmenlik'te 28) Yadro değirmeni, (Padro) değirmeni, 29) Lomisti değirmeni, **Partlami (Barteleme?)**, 30) Silko, 31) Siloriko (Silluariku?) değirmeni, Sirkanya mahallesinde 32) Emilyo (**Ambelyu??**), 33) Lotra değirmeninini, isimleri geçmektedir. Bunun dışında Goni maksemi adında bir de maksemden sözedilmektedir. (Not: maksem, suyun toplanıp farklı yönlere dağıtıldığı yer)

Ne var ki, mevcut değirmenlerin tarihlendirilmesi kesin olarak yapılamamıştır. II. Selim dönemindeki mahalle isimleriyle günümüzde kullanılanlar farklı olduğundan bugün mevcut olan değirmenlerin II. Selim Vakıfları içinde adı geçen değirmenler olup olmadığı anlaşılamamıştır. Yalnızca günümüz haritalarında adı geçen bazı değirmen isimlerinin, II. Selim Vakıfları arasında geçen isimlerle benzeştiği görülmektedir (Kurumilo/koromylos, Guppo/vouppo, İstefan/ Stefano). Bu nedenle adı geçen değirmenlerin, II. Selim Vakıfları arasında olduğu ve 1571'lere tarihlendiği ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Lapta Köyü Değirmenleri

Lapta (lapithos), Roma ve Bizans hakimiyeti döneminde adadaki 4 merkezden biriydi. Aynı zamanda denizcilik (naval base) alanında önemli bir ticari merkezdi. 7. yy'da Arap akınlarına uğramış, yöre halkı 17. yy'dan sonra dağa, şimdiki Lapta'nın kurulu olduğu yere kaçarak yerleşmiştir (Keshishian, 1990, s. 156).

Lapta Başpınarı deniz seviyesinden 260 m. yüksekten Besparmak dağlarının eteğinden çıkmaktadır. Pınarın suyundan, değirmenlerin çalıştırılmasından başka, köyün arazisi sulanmakta, limon ve her çeşit meyva yetiştirilmektedir. Eski bir krallık merkezi olan Lapta, Türklerle Rumların beraber yaşadığı karma bir köydü. 7 Rum, 2 Türk mahallesi vardı. Tarihi kayıtlara göre 1865'de köydeki Türkler Rumlardan fazla idi. Pınarın suyu ve arazilerin çoğu Türklere aitti. Ancak 1963'teki Rum saldırıları sırasında Türkler köyü terketmeye mecbur kalmışlardı. Bundan yararlanan Rumlar Seyyit Mehmet Ağa Camiini yıkmışlardı. Köy içindeki dereeler kış aylarında akmaktaydı (Fehmi, 1987, s. 121).

Değirmenlerle İlgili Tarihi Kayıtlar

1831 tarihli nüfus kayıt defterlerine bakıldığında Lapta'nın müslümanlarla²⁹ gayr-i müslimlerin beraber oturduğu bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Mahalle-i Camii Lapta'da 11 adet müslümanlara ait değirmen,³⁰ Aya Todoro Mahallesinde 4, Praskovi Mahallesinde 8, Aya Anastasya Mahallesinde 3, Aya Luka Mahallesinde 3 adet gayr-i Müslimlere ait değirmen not edilmiştir.

Lapta'nın sirtlarından çıkan Lapta Başpınarı, içme suyu olarak kullanılmasının yanında, bu bölgedeki zeytinyağı ve un değirmenlerini de çalıştırmaktaydı (Altan, 2001, s. 906). Değirmenlerde kullanılan su ve başpınarın fazla suları ise yol kenarlarındaki yapay su arkları vasıtasıyla portakal, limon ve meyve bahçelerini sulamak amacıyla yüzyıllardır kullanılmıştır. Başpınarın suyunun yağışların çok olduğu kış mevsiminde en çok 30 parmak, yazın ise 18 parmak kalınlığında

aktığı Lapta muhtarından öğrenilmiştir.³¹ Şu anda Lapta'da başpınarın 500 m. yukarılarında BM (Birleşmiş Milletler)'in açtığı 4 adet artezyen kuyusu bulunmaktadır. Bu kuyuların açılması ve yağışların azlığıyla birlikte başpınar suyunun seviyeleri de düşmüştür.³² Bu bölgedeki su gücü ile çalışan değirmenler, suyun azlığı ve teknolojideki hızlı değişimle beraber işlevlerini yitirmiş ve yalnızlığa terk edilmişlerdir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde yapılan arşiv araştırmasında Lapta'da, II. Sultan Selim vakıflarının içinde 7 adet³³ ve Seyyid Mehmed (Kıbrıs Muhassılı) vakıfları arasında 3 adet, Haydar Paşa vakıfları arasında (Kıbrıs Vakıflar İdaresi Dosyaları no:48/1927) değirmen kaydına rastlanmıştır.³⁴ Vakıf değirmenler, kayıtlarda "Değirmen hanesi, kuyusu ve ma-i cari" olarak geçmektedir. Tapudan yapılan araştırmalardan, değirmenlere su taşıyan su kemerlerinin de değirmenin bir parçası olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.³⁵

Lapta'da on bir adet³⁶ olduğu öğrenilen değirmenlerden ancak yedi tanesi günümüze kalabilmiştir. Bu değirmenlerin tümünün yapım tarihleri kesin olarak bilinemese de II. Sultan Selim, Seyyid Mehmed ve Haydar Paşa Vakıflarının içinde yer aldıkları düşünülmektedir. Bugün bu değirmenlerden biri ev olarak kullanılmaktadır. Diğer 4 adet değirmen ise yol çalışmaları nedeniyle yok olmuş, sadece su kuleleri günümüze ulaşmıştır.

Kültürel Miras Olarak Su Değirmenleri

Kıbrıs'taki su değirmenleri, kırsal alanların fiziksel gelişiminde ve sosyo-ekonomik hayatında önemli rol oynamıştır. 1950'lerde ticari değirmenlerin faaliyete geçmesiyle beraber su değirmenleri terk edilmeye başlamış ve değirmen binaları tamire muhtaç hale gelmiştir. Fakat hiçbir zaman insanların yıkıcı müdahalelerine sahne olmamışlardır. Değirmenler zamana karşı direnmiş, birçok örnek otlarla kaplı ve harap durumda olmalarına rağmen, Kıbrıs genelinde 200'den fazla örnek günümüze ulaşabilmiştir (Rizopoulou, 2004, s. 55). Kronolojik olarak, Osmanlı dönemine (1571-1878) ve İngiliz dönemine (1878-1960) tarihlenmektedirler. Çoğunun 18.-20. yy'da inşa edilmiş olduğu düşünülse de, Ortaçağ'dan izlerini takip edebildiğimiz bazı nadir örnekler de mevcuttur³⁷ (Dikmen değirmenleri). Değirmenlik'teki değirmenlerle ilgili Atina'da basılan küçük bir kitabın (Yiannos, 1997) ve birkaç makalenin (Morris, 1984; Rizopoulou, 2004) dışında, Kıbrıs su değirmenleri hiçbir zaman sistematik olarak çalışılmamıştır. Tarihi değirmenlerle ilgili bilgiler, kayda değer bilgiler sayısız dökümanda dağınıktır. 1999'da Birleşmiş Milletler "Thrace- Aegean-Cyprus" başlığıyla, bu bölgelerde su gücünün kullanımı ve bu kapsamda Güney Kıbrıs'taki korunmuş tüm su değirmenlerinin tespitine olanak sağlamıştır.³⁸ Güney Kıbrıs Eski Eserler Dairesi'nde 24 adet su değirmeni anıt olarak tescil edilmiş, ancak 9 tanesi restore edilebilmiştir.³⁹ Kuzey'de ise bugüne kadar 10 su değirmeninin tescili gerçekleştirilmiştir.⁴⁰ Kuzey Kıbrıs'taki su değirmenlerinin tümü günümüzde atıl vaziyette ve bakımsız bir haldedir. Değirmenlerinin

bilinmemesi ve bugüne kadar koruma altına alınmamış olmaları nedeniyle günümüze gelene kadar bir kısmı yok olmuştur. Kıbrıs'ta, kırsal alandaki endüstri mirasının özgün kimliğinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması yönünde bilinçli politikalar henüz geliştirilmemiş, projeler üretilmemiştir.

Kuzey Kıbrıs'ta çalışma kapsamında tespiti yapılabilen yirmi su değirmeninin korunabilmeleri için öncelikle yasal koruma altına alınmaları gerekmektedir. Bugün Kuzey Kıbrıs'ta kullanımda olan 60/1994 sayılı Eski Eserler yasasıyla, su ile ilgili yapıların koruma altına alınabilmeleri mümkündür.

Bu araştırmanın ana amacı, Kıbrıs su değirmenlerinin korunmasını teşvik etmek ve onların modern dünyaya adapte olmalarını sağlamaktır. Su değirmenlerinin kırsal dokunun ve üretim teknolojisi tarihinin bir parçası olarak kültür turizminin içinde değerlendirilmesi mümkündür. Çalışma kapsamında yapılan araştırmalar ışığında, kırsal alanda topoğrafya verilerinden faydalanılarak inşa edilmiş ve köylerin fiziksel dokusunun ve üretim yaşamının ayrılmaz bir parçası olan su değirmenleriyle, KKTC Kültür Turizminde turistik bir destinasyon (merkez) yaratılması mümkündür. Bu amaçla, yüzyıllardır kırsal yaşamın ve tarım faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olan ve bugün atıl durumdaki un ve yağ değirmenlerinin KKTC Kültür Turizmi adına yeniden işlevlendirilerek günlük yaşama katılmaları ve korunmaları sağlanmalıdır.

Kuzey Kıbrıs'taki su değirmenlerinin yaşatılabilmesi, değirmenlerin tüm mekanizmalarıyla birlikte korunmasıyla mümkün olabilir. Değirmenlik köyünde yer alan ve hemen hemen tüm aksamalarıyla birlikte korunabilen W.M. Makhere un ve W.L. Yralios yağ değirmenlerinin ve Tatlısu'daki un değirmeninin "yaşayan su değirmen müzesi" işleviyle geleneklerini sürdürebilmeleri amaçlanmıştır. Diğer değirmenlerin ise turizmle bağlantılı olarak, buldukları bölgelerin ihtiyaçları da göz önüne alınarak bölge halkının kullanabileceği ve özgün mekan düzenlerinin korunabileceği, sergi salonları ve eğitim yapıları olarak kullanılmalarının uygun olacağı düşünülmektedir.

Yeni işlev önerilerinin değirmenlere uyarlanmaları sırasında geleneksel malzemelerin korunması, değişiklik ve ek gerektiren kısımlarda ise özgün malzemelere uygun seçim yapılması gerekmektedir. Değirmenler, su kemerleri, kuleleri ve avluları ile beraber düşünülmesi gerektiğinden, yakın çevrelerini de kapsayan düzenlemeler yapılmalıdır.

Kıbrıs'ta geliştirilmesi önerilen "su değirmenleri" projesi için Kıbrıs'ın değirmencilik geçmişi ile ilgili arşiv (Rum ve Türk tarafındaki) bir araya getirilmelidir. Kıbrıs Araştırmaları Vakfı ve tüm Kıbrıs'taki üniversitelerin Tarih bölümlerinde yürütülecek araştırmalarla "Su Değirmeni ve Su Gücünün Kullanımı" projesi desteklenmelidir. Bu proje KKTC Ekonomi ve Turizm Bakanlığı ile yerel endüstriyel kurumlar tarafından da desteklenmelidir. Bu değirmenlerin son kullanıcılarına çağrı yapılarak, binalarla ilgili eski fotoğraflar, tarihi makineler, değirmencilikle ilgili koleksiyonlar biraraya getirilmeli ve

böylece yeniden işlevlendirilmesi düşünülen değirmen binalarını zenginleştirilmelidir.

Kuzey Kıbrıs su değirmenlerinin korunabilmeleri, ancak yeni işlevlerle kırsal yaşama katılmaları ile mümkündür. Herşeyden önce bu yapıların geçmişin kültür değerlerine ait birer belge oldukları unutulmamalıdır.

Notlar

- ¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Mühimme Defteri No:16/339 2 Zilhicce 979 (1572)
- ² BOA Mühimme Defteri No:676/283 21 Za 983 (1576)
- ³ Değirmenlerin 1800'lü yıllarda konut ya da dükkanların 4-5 katına satıldığı şeriye sicilleri ve evkaf muhasebe defterlerinden öğrenilebilmektedir.
- ⁴ Değirmenlik'teki Stepbaros değirmeninin 1974'te çalışıyor olduğu Rizopoulou'dan öğrenilmektedir.
- ⁵ Bilgi Salih Gücel'den alınmıştır.
- ⁶ Şeriye sicillerinde su hakkı ile ilgili birçok dava olduğu görülmektedir.
- ⁷ Su hakkı Değirmenlik ve Lapta gibi geniş sürekliliğe sahip durumlarında, Ortaçağ zamanından beri kurulmuş olan kurallara göre düzenleniyordu. 1413'deki ferman, Değirmenlik'teki kaynağın kullanım haklarının bölüşümü ve sahipliğiyle ilgiliydi ve fermanla suyun yöneticisi olan "neoforos"tan bahsedilmekteydi (Mas Latrie, II, 1852, s. 504).
- ⁸ Bu değirmenlerin ikisi: "Kefalovrysos ve Iatros (doctor) çifte miktarda su kabul ederdi ve 2 taşla çalışırdı. Başpınardan sonra su iki eşit kola paylaştırılır ve her kolda 6 değirmen serisi yer alırdı. Bu su sonra yeniden bir araya gelir ve Iatros değirmeninin 2 su tekerleğini çalıştırdıktan sonra tekrar 2 değirmen serisine daha bölünürdü (Egoumenidou 2004, s. 54).
- ⁹ Su değirmenleriyle bağlantılı olarak Kıbrıs'ta korunmuş en etkileyici katkı Limasol'a yakın Pyrgos köyünde bulunur. Burada nehre bağlanan bir kaynak bulunur, orada su seviyesini yükselten ve 24,8x19,5 m. boyutlarındaki su sarnıcını besleyen bir baraj yer alır. Kanal, suyu üçgen sarnıca 500 m. den getirir ve değirmeni bu su besler. Su değirmenin yüzüne açıyla kanallanır, su yolundan 7 m. aşağı düşer, değirmeni çevirir ve pınara yönelir. Su çarkının muhafaza edildiği odaya giriş, gotik bir kemere sahiptir (Egoumenidou 2004, s. 54).
- ¹⁰ Beden duvarıyla birlikte bu boyuttadır. Klenin boşluk çapı 136 cm-222 cm arasında değişmektedir.
- ¹¹ Kuzey Kıbrıs'ta su gücü ile çalışan değirmenler içinde sadece Doğanköy'deki değirmenin hemen yanındaki binanın bu amaçla inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Şirince'de Manaroğlu değirmeni, alt katı değirmen, üst katı konut olarak kullanılan değirmene bir örnektir.
- ¹² Bu değirmen taşları kesinlikle monolitik değildir; dışarıdan toplanan 14-20 veya daha fazla taşın 2-3 metal çemberle bir araya getirilmesiyle oluşur. Büyük parçalar çemberin dış kısmına, küçük parçalar merkeze doğru yerleştirilir. Bütün taşlar düzensiz poligonlar şeklindedir. Merkezdeki taş her zaman farklı ve daha sert taştan kare veya daire şeklindedir. Kıbrıs'ta mevcut değirmen taşlarından ayrı, Melian değirmen taşının ticaretiyle ilgili yazılı kanıt vardır; ki bu taş Kıbrıs dahil Akdeniz'in tüm kısımlarına

gönderilmiş. Melian değirmen taşının Kıbrıs'a ihracından 1670'lerde Saulger söz etmektedir (s. 80-81).

¹³ Kıbrıs'taki tek çalışan su değirmeni olan Evrykou köyündeki Stylianides değirmeninde çalışan Robert S. Morris, değirmende yer alan Fransız değirmen taşının yüzeyinin 34 yılda yarım inch (1,25 cm) yok olduğunu tespit etmiştir. Bu hesaplamayla 4 inçlik bir taşın yok olmasının 276 yıl süreceği hesaplanmıştır (Morris, 1984, s. 169).

¹⁴ Diğer adıyla *Kythrea*, Kıbrıs'ın ilk yerleşimlerindedir. Lüzinyanlar döneminde de imar edildiğine, bazı tarih kaynaklarında rastlanmaktadır. Septimum Severus'un Değirmenlik'te insan büyüklüğünde tunçtan yapılmış bir heykeli bulunmuştur. Bu heykel bugün Rum tarafındaki müzede sergilenmektedir

¹⁵ Nüfusun %20'si müslüman, %80'i gayr-i müslimdir.

¹⁶ Bugünkü Tepebaşı mahallesi olup, 1917 haritalarında adı *Khardhakiotissa* olarak geçmektedir.

¹⁷ Haritada *Syrkania* olarak geçmektedir. Başpınarın çıktığı bu mahallede birkaç yıl öncesine kadar çalıştırılan Başpınar Un değirmeninin bahse konu değirmen olma olasılığı yüksektir.

¹⁸ "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs", TC BDAGM Osmanlı Arşivi Daire Bşk., Ankara, 2000, s.98,172

¹⁹ Dünyada ilk karnibaharın Romalılar devrinde Değirmenlik'te yetiştiği rivayet edilmektedir. Karınbahar Avrupa'ya ilk kez 1604'de Değirmenlik'ten gönderilmiştir.

²⁰ Kıbrıs'ta yalnızca Kuklia'da M. Mattei'nin arazisinde üstten düşmeli düşey çarklı bir sistemle karşılaştığından bahsetmektedir.

²¹ Mrs. Lewis kitabında, sabit bir esintinin kural olduğu Kıbrıs'ta rüzgar gücünün öğütme ve suyun yükseltilmesinde tamamen göz ardı edildiğinden bahsetmektedir (s. 75).

²² Mrs. Lewis, Kıbrıs'ı gezerken, Değirmenlik'te buğdayını öğütmüş, Larnaka'ya doğru yol alan katır sürüleriyle karşılaştığından bahsetmektedir (s. 74).

²³ 1 yarda 91,44 cm'dir.

²⁴ Lewis ise, başpınardan çıkan suyun dağların eteklerindeki en alt değirmenin tabanına kadar 400 feet'lik bir düşüşle değirmenleri çalıştırdığından bahsetmektedir (s. 74).

²⁵ İngiltere'deki gibi bir dizi gölet yapılmış olsaydı, değirmenlerin çalışmadığı saatlerde bu suların boşuna akıp gitmesi önlenmiş olurdu (Gazioğlu, s. 184; Baker, s. 74).

²⁶ Altan yazmış olduğu kitabında, Değirmenlik'teki 30 adet değirmenin Sultan II. Selim vakıflarından, Ayasofya Cami (Selimiye Camii) mazbut evkafından olduğunu söylemektedir. BOA bulunan belgedeki isimlerle çoğu örtüşse de Osmanlıca okumadaki farklı yorumlar nedeniyle isimlerde bazı harf farklılıklarının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla; **Neofiros**, **Avga**, **Nasraniye**, **Korona**, **Stefano**, **Mari**, **Kara Mehmet**, **Küçük Sirkala**, **Turnalı**, **Silluariku**, **Lumisiti**, **Masera**, **Guppo**, **Badio**, **Kuru Nilo**, **Çırcaca**, **Sikaminya**, **Yol**, **Dere**, **Zeytun**, **Meneviş**, **Ambelya**, **Büyük Sirkala**, **Bartelemi**, **Baş değirmen**, **Giriz-i Sağır**, **Sirkala**, **Giriz-i Kebir**, **Marmaridi**, **Mariyura** isimli değirmenlerdir (Altan, 2001, s. 977).

²⁷ Belgede Lefkoşa'da vaki Ayasofya-i Kebir Camii olarak geçmektedir.

²⁸ Altan'ın listesinde Stefano olarak geçmektedir. 1918 tarihli köy haritasında Stefanos ismiyle gözükten değirmen bahsi geçen değirmen olabilir. Günümüze yalnızca su kanalı ve türbini gelebilmiş, değirmen binası yokolmuştur.

²⁹ Defterde 178 müslüman, Podromo M.'de de 67 gayr-i müslim'in kaydı vardır.

³⁰ Listede *değirmen*, *dolap*, *havuz*, *kuyu* olarak geçmektedir.

³¹ Lapta 'da muhtar Nidai Keleş'le yapılan kişisel görüşme

³² Lapta 'da muhtar Nidai Keleş'le yapılan kişisel görüşme

³³ Aya Marina'da 1, Harcadocise mahallesinde 2, Sirkanya mahallesinde 3 ve merkezde 1 değirmenin kaydı vardır.

³⁴ Millari/Grigari, Aci Lois değirmenin ¼ hissesi, Yeni değirmenin (Asiyab-ı Cedid) 12 günde 8,5 hissesi Seyyid Mehmed (Kıbrıs Muhassılı) vakıfları arasındadır (19Ca 1242 V.n.116, TVD 1/207). V.n. 105 de ise 1R1238 tarihli diğer bir vakfının içinde Girne'de 1 yağ değirmenin kaydı bulunmaktadır.

³⁵ Lapta Türk mahallesinde 34 parselde yeralan değirmen tapu kayıtlarında "Kahveci diye bilinen su değirmeni, değirmen su yolu kemeri ile bir ahır" olarak geçmektedir.

³⁶ 1918 tarihli köyiçi haritalarındaki tespitler ve Başpınar Restoran'ın sahibinden öğrenilmiştir.

³⁷ Recep Dündar'ın doktora çalışması sırasında elde ettiği, Mufassal tahrir defterinden alınmış basılmamış listesinde 1572 tarihinde Kato Dikomo'da (Dikmen) iki taşlı iki değirmenin adı geçmektedir. Araziye mevcut değirmenlerin adı geçen değirmenler olabileceği düşünülmektedir.

³⁸ Yunanistan'daki Hellenic Mill Institute ve Cyprus University işbirliğiyle, 7 mimar, 1 tarihçi, 1 jeolojist, 1 arkeologdan oluşan bir ekiple Güney Kıbrıs'taki su değirmenleri saptanmaya başlanmış ve araştırma 2 yıl boyunca devam etmiştir. Bu araştırmayla ilgili olarak Haziran 2001'de Pyrgos'ta Cyprus University öğrencileri, Rum Eski Eserler Dairesi'nin katılımıyla bir kazı gerçekleştirilmiştir (Eugomenidou, 2003, s. 381-399).

³⁹ Diğer 3 tanesi Şehircilik Dairesi tarafından korunması için listelenmiştir. Kakopetria'daki değirmen sahibi tarafından restorana dönüştürülmüştür. Evrychou'daki Styllis değirmeni bugün buğday öğüten tek örnektir.

⁴⁰ Çalışma kapsamında on su değirmenin tescili Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Anıtlar Yüksek Kurulunun onayıyla 08/09/2005 tarihinde yapılmıştır.

Kaynaklar

Altan, M.H. (2001). "Kıbrıs'ta Türk Malları", Cilt 3-4, KKTC.

Baker, Sir Samuel (1879). *Cyprus as I Saw it in 1879*. London.

Cesnola, Lois Palma Di (1877). *Cyprus-Its Ancient Cities, Tombs and Temples*. London.

Christodoulou, D. (1959). *The Evolution of the Rural Land Use Pattern in Cyprus*. Geographical Publications, Bude, Cornwall, Eng.

Danışman, G. (1977). A Survey of Turbine-Type Water-Mills in the Bolu Region of the Central Anatolian Plateau, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Cilt 3, Bahar

Egoumenidou, E.& Diomedes, M. (2002). Trade and use of millstones in Cyprus during the recent past (18th-mid 20th century), *Meules a grains, Proceedings of the International Colloquium of la Ferte Sous Jouarre*.

Fehmi, H. (1987). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti El Kitabı*. Lefkoşa-Kıbrıs.

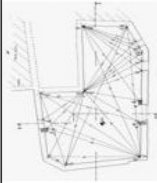

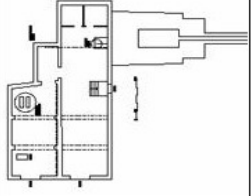
Gunnis, R. (1936). *Historic Cyprus*, K.Rustem & Bro., Nicosia-Cyprus.

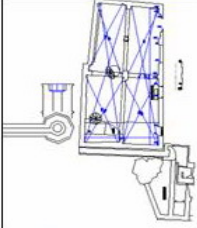

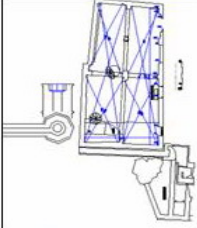

Gücel, S., Gökçekuş, H., Yılmaz, E. (2005). The impacts of misuse of lands on the habitats and biodiversity: Northern Cyprus. X. European Ecological Congress, s.139, Kuşadası-Türkiye

Hill, G. (1952). *The History of Cyprus (Volumes I-IV)*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Keshishian, Kevork (1990). *Nicosia, Capital of Cyprus Then and Now*. Nicosia.
- Mas Latrie, L.de (1852). *Histoire de L'île de Chypresous le Regne des Princes de la Maison de Lusignan*. Vol. II, Paris.
- Mrs. Lewis (1894). *A Lady's Impressions of Cyprus in 1893*. Remington & Company Ltd., London.
- Morris, R.S. (1984). "The Stylianides Mill-Evrykou", *Kypriakai Spoudai*, 48.
- Rizopoulou-Egoumenidou, E. (2004). Corn grinding watermills in Cyprus (18th-mid 20th century), *11th Symposium of the International Molinological Society*, Portugal.
- Sahillioğlu, H. (1967). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi*, Belgeler, IV/ 7-8, Ankara.
- Stylianou, A. & J. (1980). *The History of Cartography of Cyprus*. Nicosia: Publications of the Cyprus Research Centre.
- Vrettou-Souli, M. (2002). *H Milopetra tis Milou. Apo tin exorixi stin emporiki a diakinisi* (La meule de Milos, de l'extraction jusqu'au commerce). p. 80-81, Athènes.
- Wright, G.R.H. (1992). *Ancient Buildings in Cyprus I-II*. Leiden, New York.
- Yiannos, K. (1997). *The Irrigation System and the Thirty-two Watermills of Kythrea Cyprus*, (in Greek), Athens.

Tablo 1

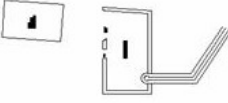

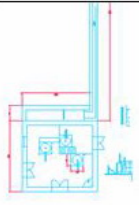

KONUM	ÇEVRE ELEMANLARI	FOTOĞRAF	ZEMİN KAT PLANI	BİNA ELEMANLARI			SU KEMERİ	KORUMA DURUMU	
				Değirmen taşı	Pres	Çürür Makinesi		İyi	Kötü
DEĞİRMENLİK 171 Parsel	Dere kenarı Üstten dönmeleli çarklı olmalı			Mevcut değil			x	x	
DEĞİRMENLİK 95 Parsel	-			Mevcut değil			-	x	
DEĞİRMENLİK W.M. Yralios 368 parsel	Hemen aşağısında başka değirmen var			1 taşlı	1 pres		-	x	

DEĞİRMENLİK W.M. Makhere 117 Parsel	Hemen aşağısında başka değirmen var			2 taşlı		-	x	
LAPTA Başdeğirmen 618 Parsel	Başpınar pikniş yeri, taksim havuzu, Anıtsal Çınar ağacı, su taksim yeri			1 taşlı	Prese ait parçalar var	x	x	
LAPTA Maskırlı Değirmeni 742 Parsel	Taksim yeri			Mevcut değil	Mevcut değil	-	x	
LAPTA Kahveci Değirmeni 34 Parsel	Köprü, taksim yeri			2 taşlı		x	x	

Tablo 2

LAPTA sekizgen	-					girişlemedi	-	-	-	x
LAPTA Golden Spring Otel 677 parsel	Taksim yeri					2	x	x	x	x
LAPTA Mılları Kuli Nura değirmeni 157, 158 parsel	-					1 taşlı (Tapu belgesinden öğrenildi)	-	-	-	x
KIRNI 29 Parsel	Anıtsal Okaleptis ağaçları					2 taşlı	x	-	-	x

Tablo 3

DOĞANKÖY 198 parsel	Dere kenarı				Mevcut değil				x	
DOĞANKÖY 362 Parsel	Dere kenarı				Mevcut değil				x	
TATLISU 1	Dere kenarı, üstten dönme su çarkı, karşıya şelaleymiş				3 taşlı					
TATLISU 2										

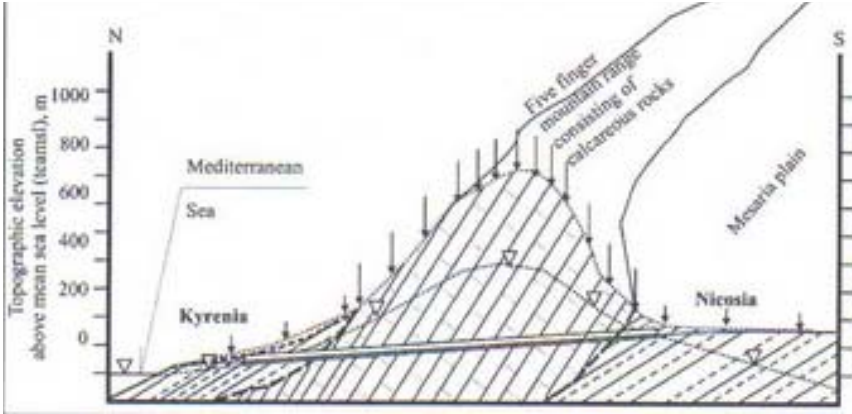
Şekiller

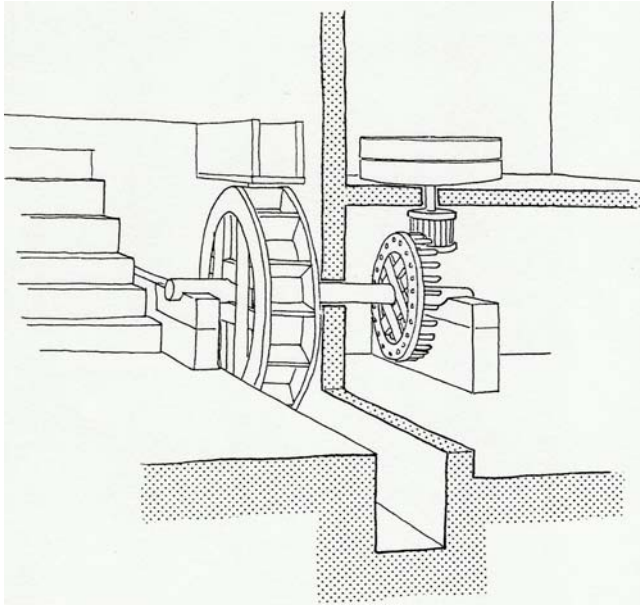
Şekil 1. Abraham Ortelius tarafından 1573'te hazırlanmış olan Kıbrıs haritası (Stylianou)

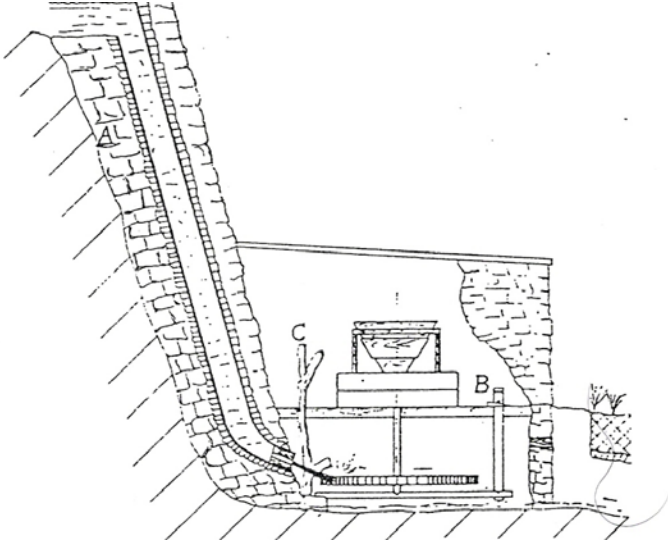
Şekil 2. Değirmenlik'ten Salamis'e su getiren kemerden günümüze sadece iki kemeri kalmıştır.

Şekil 3. Beşparmak dağlarının yağmur tutmasıyla ilgili kesiti (Gücel, s. 139)

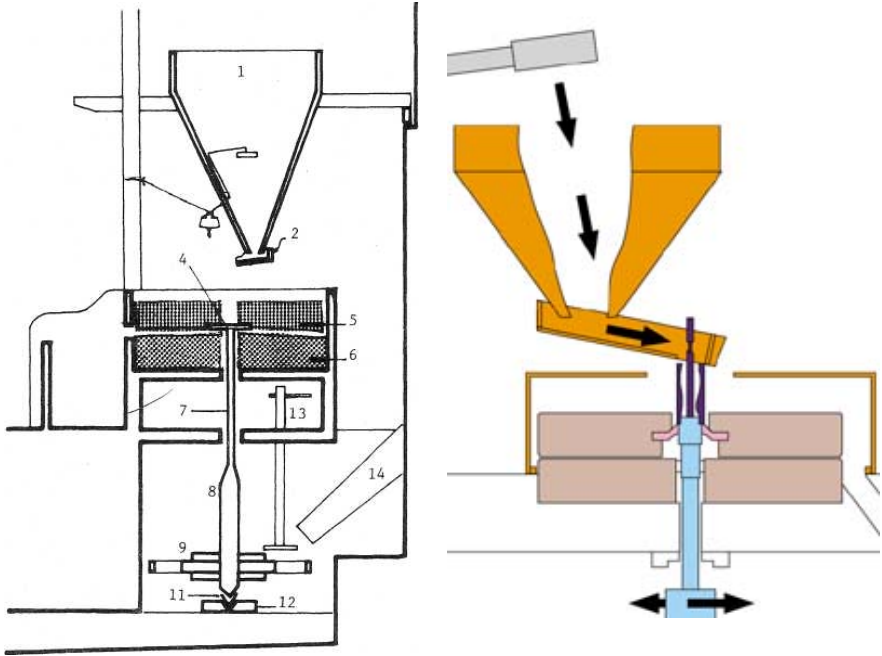
Şekil 4. Düşey çarklı su değirmeni

Şekil 5. Yatay çarklı su değirmeni

Şekil 6. Değirmenlik'teki su yollarından bir görünüm

Şekil 7. Değirmen taşları ve yatay çarkın birbiriyle ilişkisi ve taşların işleyişini anlatmaktadır.

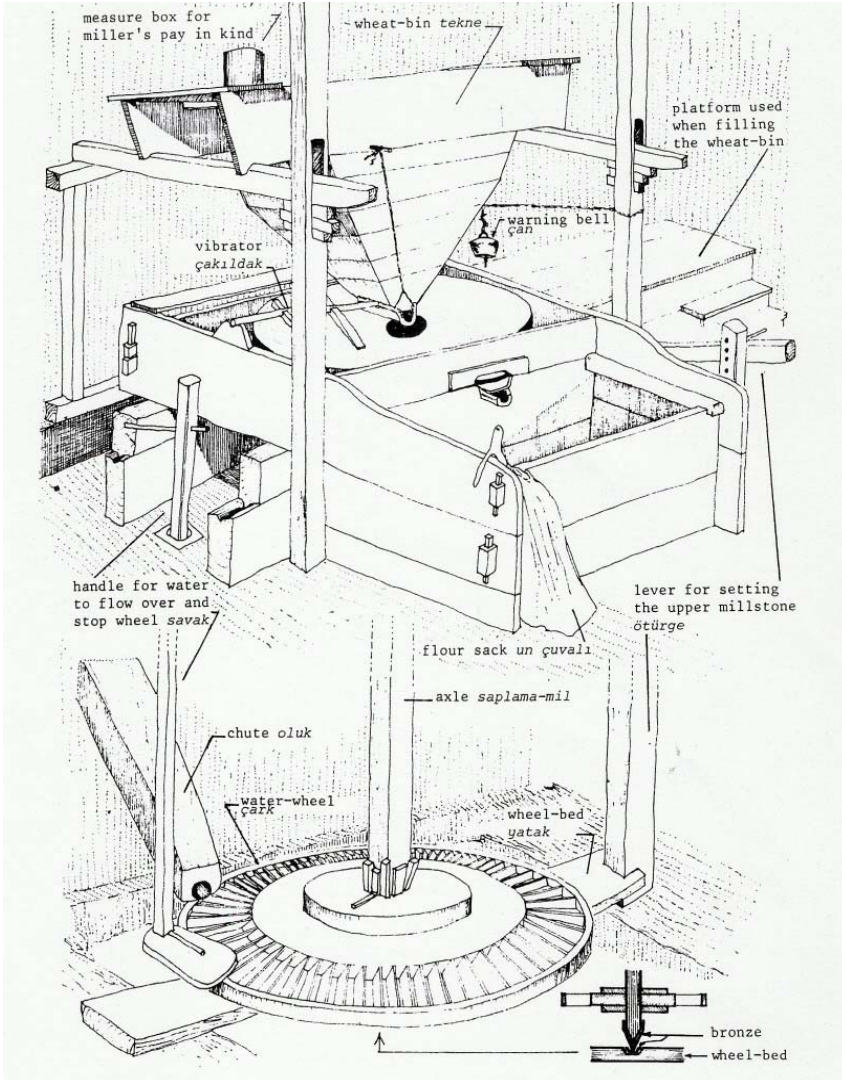
Şekil 8. W.M. Makhere un değirmeninden ve değirmen taşı üzerindeki amblemden görünüm

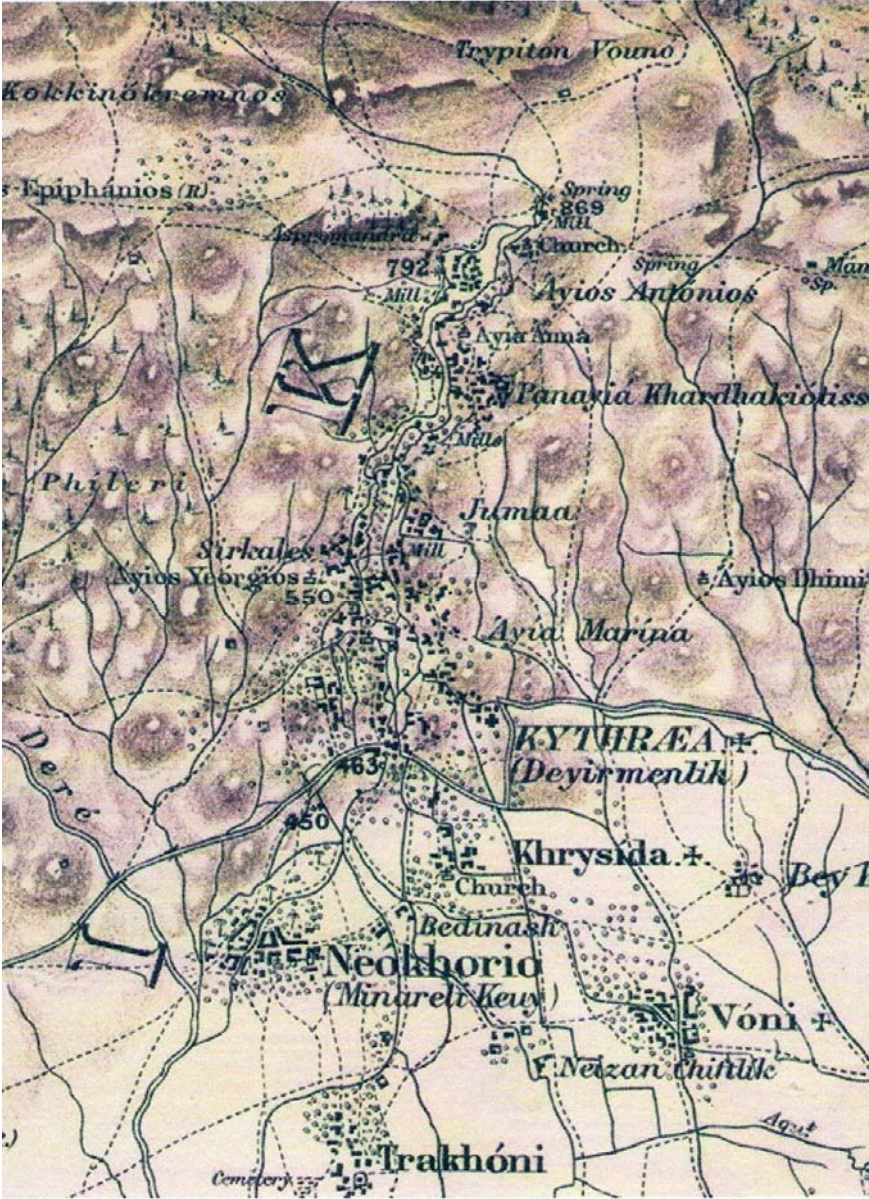
Şekil 9. -La Ferté-sous-Jouarre'da 1951'de kapanmış olan değirmen taşı üretim atölyesi. 1800'lü yıllarda Kıbrıs'a ve tüm dünyaya değirmen taşı ithal ediyordu. Foto: Daburcq (www.la-ferte-sous-jouarre.com.fr)

Şekil 10. Değirmen taşlarının buğdayı daha iyi öğütmek için düzenli bir şekilde taraklanırdı (Forbes??). Sağda ise taşların kaldıraçla nasıl kaldırıldığı görülmektedir.

Şekil 11. Türbin tipi değirmenin yatay çarkının işleyiş sistemi.
Kaynak: Danışman, 1977

Şekil 12. 1881 tarihli Kitchener haritasında Değirmenlik'teki değirmenler gözükmemektedir.

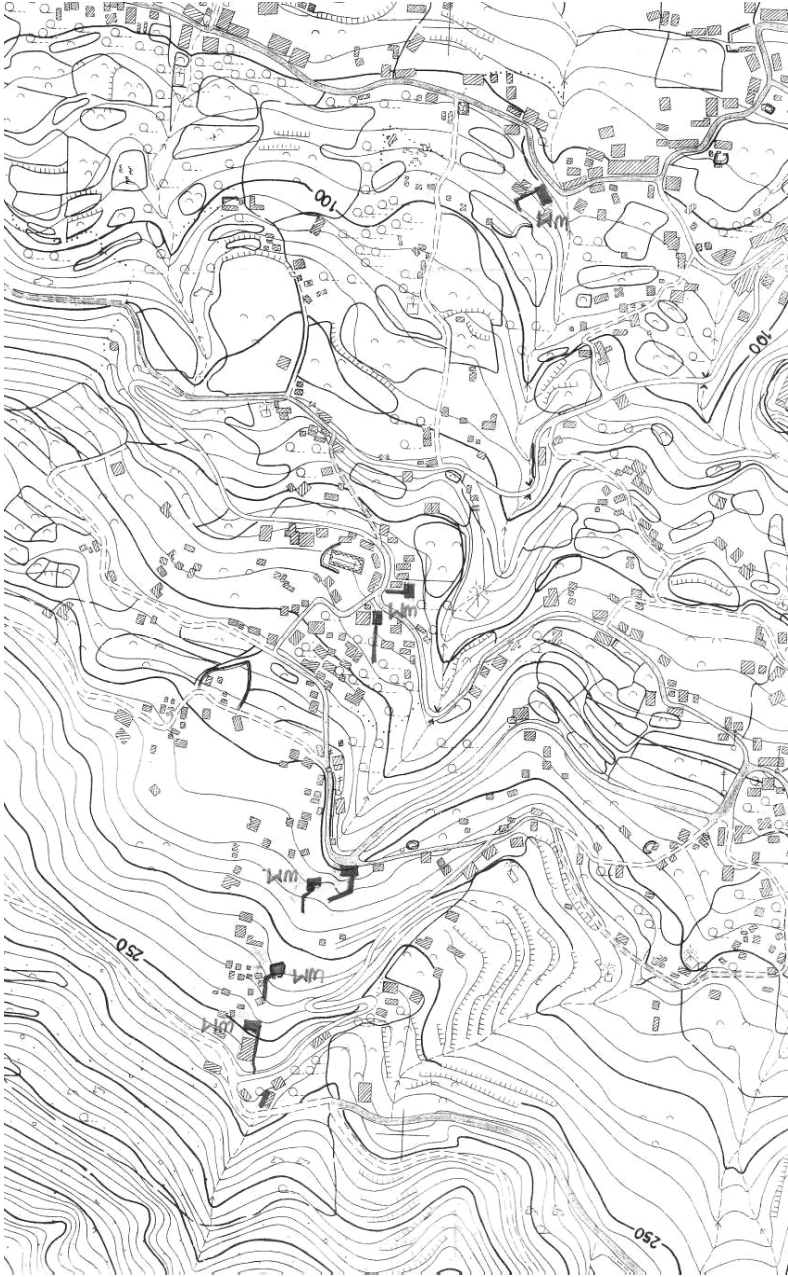
Şekil 13. W.M. Yralios yağ değirmeni- Değirmenlik

Şekil 14. W.M. Makhere Un değirmeni- Değirmenlik

Şekil 15. Güney cephesinde suyun binadan tahliye edildiği tünel ve tünelin içinde yeralan ve yatay çarka su püskürten oluk

Şekil 17. Lapta'daki değirmenler koyu renklerle ifade edilmiştir.

Şekil 18. Lapta'daki değirmenlerden örnekler

Diğer Konular

Miscellaneous

Kıbrıs Ağzında Şartın İfade Vasıtaları

Vügar SULTANZADE*
Gökçin BİLLUROĞLU**

Giriş

Türkiye Türkçesine bağlı olan Kıbrıs ağzı belli coğrafi ve sosyolojik şartlar altında kendi özelliklerini kazanmış bir ağızdır. Birçok yönden incelenmiş olan bu ağızla ilgili literatürde şart kipi konusunda yapılmış detaylı bir çalışmaya rastlamadık. Türkiye Türkçesi gramerlerinde şart hakkında genellikle fiil şekli olarak bahsedilmiştir. Ancak sadece bir fiil şekli, bir morfolojik araç olarak değil, şart kavramının Kıbrıs ağzındaki bütün ifade vasıtalarının sistemli bir şekilde incelenip betimlenmesi, ele alınan dil birimlerinin Standart Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılması, aralarındaki farkların vurgulanması ve gerektiğinde bu farkların sebeplerinin açıklanması büyük bir öneme sahiptir. Amacımız Kıbrıs ağzında şartın hem fiil şekli, hem de diğer ifade vasıtalarını ayrı ayrı incelemektir.

Kıbrıs ağzında şart, bu çalışmada A. V. Bondarko'nun (1990) "*Fonksiyonel Gramer*" teorisi ışığında araştırılmıştır. Dilbilimin birçok araştırma alanına değişik bir boyut kazandıran bu teori, *göstergeden anlama* giden geleneksel inceleme yöntemlerinden farklı olarak, *anlamdan biçime* doğru ilerler. Yani burada belli semantik özellikler, meselâ şart, çıkış noktası olarak alınır ve sonra bunların dilde hangi formlarda yansıtıldığı incelenir.

İncelemenin amacı Kıbrıs ağzında şartın ifade yollarını sistemli şekilde betimlemek olduğu için doğal olarak tasvir yöntemi de kullanılmıştır.

1. Şartın Morfolojik Yolla İfadesi

Standart Türkiye Türkçesinde şartın esas ifade vasıtası, kaynağı Eski Türkçedeki *-sar / -ser* ekinden gelen *-sA / ise* morfemidir. Bu morfemi Kıbrıs ağzında da görüyoruz.

Söz konusu morfem hem fiillere, hem de isimlere ilave edilebilir. Fiillerdeki morfemler sırasında ise iki pozisyonda ortaya çıkar:

(a) kök veya gövdeden sonra (basit çekim);

(b) zaman veya tasarlama kipi eklerinden sonra (birleşik çekim).

Basit çekime *alsa, gelse*; birleşik çekime ise *alacaksa, gelmişse* örneklerini göstermek mümkündür. Standart Türkçede bu iki pozisyondaki ekler ses biçimi (*-sa/ -se*) ve işlevleri (şart bildirme) itibarıyla birbirinden farklı değildir. Ayrıldığı özellikler şunlardır: 1) Basit çekim eki, birleşik çekimdekinden farklı olarak, şartın yanı sıra dilek anlamı da bildirir; 2) *-sA* morfemi basit çekimde vurgulu, birleşik çekimde ise vurgusuzdur; 3) basit çekimden farklı olarak,

* Doç. Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa

** Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa

birleşik çekim morfemi *ise* şekline de sahiptir. Kıbrıs ağzında söz konusu ekler ünlü uyumu açısından da ayrılır. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak Kıbrıs ağzında şartın ifade yolları değerlendirilmiştir.

1.1. Basit çekim: Fiilin şart kipi

Fiilin şart kipinin göstergesi *-sa / -se* ekidir. Fiilin bir tasarlama kipi olarak bu ek morfemler sırasındaki pozisyonuna göre köke yakın olanlardır. Söz konusu ekten önce sadece yapım, çatı ve olumsuzluk morfemleri gelebilir. Ekin çekimleri standart Türkçede ikinci tipteki şahıs ekleri ile yapılır. Aynı paradigma Kıbrıs ağzı için de geçerlidir, ancak Osmanlı Türkçesi döneminde olduğu gibi ikinci şahıs eklerinde nazal *n* sesi korunmuştur. Meselâ:

<i>gül-se-m</i>	<i>gaç-sa-m</i>
<i>gül-se-ñ</i>	<i>gaç-sa-ñ</i>
<i>gül-se</i>	<i>gaç-sa</i>
<i>gül-se-k</i>	<i>gaç-sa-k</i>
<i>gül-se-ñiz</i>	<i>gaç-sa-ñiz</i>
<i>gül-se-ler</i>	<i>gaç-sa-lar.</i>

Söz konusu şart eki olumlu fiillerde vurguyu her zaman kendi üzerine çeker. Kıbrıs ağzında şart kipi olarak kullanımlarda *-sa* morfeminin ünlü uyumuna uyduğu görülmektedir. Şu örnekleri verebiliriz:

Görmüş olsañ sen daha neler neler yaptı bana;

Gelin hatta bir çatal bile götürse onlar yazılırdı (MK);

Gız: “Haradan evine gadar halı döşeseñiz belki” der çocuklara (ÜY, s.125);

Laftan lafa: “Ayan gızım bahçanız güzel yalnız dünya güzelinin gülünü bulsañ ekseñ, bir o gadar daha güzel olur” demiş (ÜY, s.124).

Söz konusu ek basit fiil kipi olarak kullanılırken nadiren ünlü uyumunun bozulduğu görülmektedir. Aşağıdaki örneklerden görüldüğü gibi, bazen fiil kökü ince ünlü içerse dahi şart kipi eki kalın sıradan ünlüyle kullanılır:

Oğlu gider bu salkımı kessam demiş bubama böyüg geleceg, bu salkımı kessam ufağ geleceg (HSF, s.23);

Aşağı ensañ da bana yardım edsañ nasıl olur acaba? (GK).

Bizce, verilen örnekler dialekt özelliğini yansıtmaktan ziyade, idiolekt özelliğini temsil eder. Yani bunlar Kıbrıs ağzında sistemli şekilde kullanılmaz, birleşik çekimdeki ünlü uyumuna bağlı olmayan *-sa* ekinin tesiriyle ayrı ayrı kişilerin konuşmasında ara sıra ortaya çıkar.

Morfem bugün şartın yanı sıra dilek de ifade edebilir. Kıbrıs ağzında *-sa* morfemini Standart Türkçedeki karşılığından farklı kılan bir özelliği, onun *bak-* fiili ile kullandığında çoğu zaman şart anlamı değil, zaman bildirmesidir. Meselâ:

Çocuk demiş ki: Bir başımı galdırayım bakayım bakalım ne var ortalıkda.

Baksa ki üş dane gız balkondan bakar bunun haline... Çoban söverek

sayarak keçilerin örküdüğü tarafa dovru gelir. **Baksa ki** aşağıda asılı bir çocuk görür... O sırada padişahın gızı da bahçaya çıkmış dolaşır. Bir da **baksa ki** güzel bir ovlan orda uyur (ÜY, s. 119-122).

1.2. Birleşik çekim: Fiilin şart şekli

Kıbrıs ağzında, Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *-sa* eki tasarlama kipinin yanı sıra fiilin birleşik çekimi olarak da karşımıza çıkar. Birleşik çekim morfemi basit çekimdeki şart ekine benzese de, ondan bazı yönleriyle ayrılır.

1. Bu morfemden önce kesinlikle bir zaman eki (veya gereklik eki) kullanılır. Kıbrıs ağzından örnekler:

Gızı gendi haline birağırсан tamburacı goca alır (Yorgancıoğlu, 2000: 458);

Giddiğinde turunçların üçünü birden koparacañ. Koparamazsañ oraşda daş olub galacañ (Gökçeoğlu, 1994: 235);

Annelerimiz bize derdi güçüğken “otururken ayaklarñızı sallamayñ, sallarsañız borçlular kapıya gelir” derdi (Taşçı, 2005: 10).

Standart Türkiye Türkçesinde söz konusu ek *-sa / -se* şeklinde ünlü uyumuna uyduğu halde, aşağıdaki örneklerden de görüldüğü üzere, Kıbrıs ağzında *-sa* olarak tek şekilli kullanılır:

Dev: “Bu sefer da enersam başımı canımı yeyim... malı beni uyutmadın” der (ÜY, s.126);

Demiş gendine: “Önce okudacan gendini, okudacan tütüdecen, okudan bismillahirrahmanirrahimi deditirsañ askere gidebilir (AÇ);

Pirens gızı düyünde görür beyenir. “Aman kimdir bu güzel gız, gabil edersa gelsin” (Saracoğlu, 1992: 78).

Derlenmiş metinlerde söz konusu ekin, edebî dilin tesiriyle *-sa / -se* şeklinde ünlü uyumuna bağlı olduğu az da olsa görülür. Meselâ:

Çıkar oturur hanaya. Gız: “Zaten yedirsem da öldüreceg, yedirmesam (!) da.” der (Saracoğlu, 1992: 66);

Gızları demiş: “Napalım bunarı?” Gız demiş “gocam duyarsa beni öldüreceg. “Ay oğlum, der. Gel birer yalan söyleyelim. Hangimizin yalanı üsdün gelirse külük olsun (BT, s. 2).

2. Basit çekime ait şart eki olumlu fiillerde vurguyu daima kendi üzerine çeker, fakat birleşik çekimdeki şart morfemi her zaman vurgusuzdur.

3. Birleşik çekim şart morfemini basit çekimdekinden ayıran esas farklardan biri onların işlevleri arasındaki nüanstır. Birleşik çekimi temsil eden morfemler, basit çekimdekinden farklı olarak, zaman ekleriyle kullanılıp şartın bağlı olduğu zamanı netleştirir: *almışsa, aldıysa, alıyorsa, alacaksa, alırsa*.

Yalnız burada şart morfemi kendi kendiliğinde zaman ifade etmez, sadece şart bildirir. Dolayısıyla, verilen türden örnekler için “birleşik zaman” terimini kullanmak (bkz. Korkmaz 1992: 28) bizce doğru değildir.

Şartın birleşik çekimini temsil eden *-sa* eki aslında *ise* morfeminin kısalmış şekli, allomorfudur. Kıbrıs ağzında morfemin tam biçimi, yani *ise* biçimi pek kullanılmaz, ancak az da olsa tesadüf edilir; meselâ:

Garafilem gırmızı
Sevdiğim bir Türğ gızı
*Türğ gızı **olmaz ise***
Terkederim Gıbrız'ı (Saracoğlu, 1992: 47);

*E be inşaad devam ederkan gelip **durdurullar ise** ne olacak, ne yapacaksınız?* (LO).

Kıbrıs ağzında söz konusu morfem, görülen geçmiş zaman ekinden sonra kullanıldığında ilk ünlüsü *y* sesine dönüşerek ve son sesi de sadece kalın sıradan ünlü olarak *-ysa* şeklini almış olur; meselâ:

*"E sen vezir **olduysa**ñ baña ne der, ben neyisam oyum yine"*der. (HSF, s. 23);
*Gidelim ağamızı çıkaralım mezardan, **ölmediysa** annadalım halımızı da belkim o bizim garnımızı doyurur* (Saracoğlu, 1992: 83);
*Sen benden **vazgeçdiysa**ñ...* (Saracoğlu, 1992: 49).

1.3. İsimlerle kullanılan şart morfemi

-sa eki eski *imek* fiilinin kalıntısı sayılan *i* sesine birleşmek suretiyle isimlerle de kullanılmaktadır. Kıbrıs ağzında söz konusu *i* sesi ünsüzle biten kök ve gövdelerden sonra kullanıldığında ünlü uyumuna göre değişir ve ünlü ile bitenlerde *y* sesine dönüşür. Standart dilden farklı olarak, ekin son sesi *ise* uyuma bağlanmaz ve sadece *a* sesi olarak ortaya çıkar. Birkaç örnek:

Nasibisa deyceğim yokdur (BT, s.20);
*Öldüğü saad üsdüne bir beyaz çarşaf örteller. **Erkeğisa** da bir siyah sablı bıçağ gollar* (Taşçı, 2005: 6);
*Haleb **ondaysa** arşın bundadır* (Yorgancıoğlu, 2000: 458);
*Ağrabalar **uzakdaysa** otomobil yollalar* (Taşçı, 2005: 6).

Bazen morfemin ilk ünlüsü düşer ve sadece *-sa* olarak kullanılır. Meselâ:

*Çocug eyice geydirilir. Hısımlarının elmazı **varsas** fesine dakılır* (Taşçı, 2005: 7);
*Çapıdınan bağlardığ ellerini. Ağırlanırdı **şekersa lokumsa** lokumdu her neysa. Daha sonra nasılsa esgiden da öyleydi* (Ahmetoğlu, 1998: 3).

Söz konusu morfemin kullanılmasında Kıbrıs ağzı ile Standart Türkçe arasında çok önemli bir fark vardır ki, buna bugüne kadarki araştırmalarda dikkat çekilmemiştir. Bu fark, morfemin geçmiş zaman bildiren *idi* unsuru ile ortaya çıkar. Edebî normlara göre, isimlerin üzerine önce *idi* unsuru, daha sonra *ise* morfemi eklenir; meselâ: *kısmet idiyse, hata idiyse, bu idiyse* veya *buydu ise* gibi. Kıbrıs ağzında ise şart morfemi isimlerde *idi* unsurundan evvel kullanılır. Meselâ:

O da derdi: “Danışayım ağasına, bubasına, kısmetisa veririk. Danışillardı. Kısmetisaydı verilerdi” (BT, s. 17).

Morfemlerin bu dizilişini içeren kelimeler sadece günlük konuşmalarda değil, KKTC Cumhuriyet Meclisinde yapılan konuşmalarda ve Kuzey Kıbrıs'ta yayımlanan gazete ve dergilerde de kullanılır. Meselâ:

O da hataysaydı, o da söylenecek Sayın Angolemlî (Hüseyin Özgürün “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi Tutanak Dergisi” 2000/2).

Eğer buysaydı neden bundan da vazgeçildi (Meltem Onurkan Samani “Ortam” gazetesi 20 Ekim 2003)

1.4. -a / -e eki

-a / -e eki aslında istek kipinin göstergesidir. Ancak Kıbrıs ağzında onun şart anlamı bildirdiği görülür:

Demişler güvercinler “Eğer bu bizim dilimizden bileydi ve şimdi çırpındığımızda düşen ganatlardan olaydı ve sürmeyeleydi gözlerini, şafkı yerine geleceydi (OC, s. 10).

Akardım çağlamazdım

Gülerdim ağlamazdım

Bileydim ayrılık var

Sana bel bağlamazdım (Yorgancıoğlu, 2003: 31);

Beyaz geymesim

Sevdayı bilmezdim

Sevda ateşten gömlek

Bileydim geymesim (Yorgancıoğlu 2000: 470);

Bu kadar galabalık olacağını bileydim gidmezdim (CE);

Eve erken geleydin giderdik (CE);

Daha önceden ayrılıyadı bunnarın hiçbiri yaşanmazdı (LO)

Şunu belirtmek gerekir ki, söz konusu ekin şart bildirmesi Kıbrıs ağzında pek sık rastlanılan hadise değildir.

2. Şartın Leksikal İfadesi

Şart anlamı sadece -(I)sA morfemi ile ortaya çıkmaz, *şart*, *şayet*, *eğer* gibi kelimeler aracılığıyla da ifade edilebilir. Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan bu tür kelimelerin büyük kısmı Kıbrıs ağzında da kullanılmaktadır.

Bu bölümde Kıbrıs ağzında şart anlamının ifadesinde kullanılan kelimeler, bunların kökenleri ve aralarındaki nüanslar ele alınacaktır.

2.1. “Şart” Kelimesi ve Türevleri

Kıbrıs ağzının söz varlığında şart kavramını ifade eden *şart* kelimesi ve ondan türemiş *şartlamak*, *şartlandırmak* gibi filler vardır. Arapça kökenli *şart* kelimesi ‘olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul’ anlamında kullanılır. Birkaç örnek:

Bana, asla bir daha böyle bir şart koşma (OB);

Büyük adam olmanın şartı çalışmak (EB);

Bu işi yaparım ancak tek bir şartla (EB1);

Onlardan tek şartım beni rahat bırakmaları (OO);

Bugün öyle yorgundum ama televizyondaki maçı görmeye gendimi şartladım (OB);

Olaylar karşısında insannarı şartlandırılar yannış işler yapsınar (LO).

Şart kelimesinin Standart Türkçede eşanlamlısı olan *koşul* kelimesi Kıbrıs ağzında pek kullanılmaz.

2.2. “Eğer (eyer)” ve “Şayet” Kelimeleri

Eğer (*eyer*) ve *şayet* kelimeleri kendilerinde şart anlamı taşımayan fakat cümledeki var olan şart kavramını kuvvetlendiren edatlardır. Meselâ:

Eğer kadınlar başını kapıdan dışarı uzadırsa verirlermiş (Ahmetoğlu, 1998: 21);

Eğer o kutuyu acele kapar da gelirseñ, dövler saña bişey yapamaz (Saracoğlu, 2004: 205);

Ama bu defa der: Eyer gene guli dovurursañ seni tavıkların yanına goycam, der (ÜY, s.123);

Oğlunun adı Hüsnü Yusuf'tur. Eyer adını Hüsnü Yusuf'un adı için goy dersañ goycak seni der gendine (AÇ);

...deliganlı partisi ailesi çalgı çalarak yalnız açılınan şayet ince çalgı yoğusa fakırdılar da davil gelir gahveden önüne (Ahmetoğlu, 1998: 21).

Her iki kelime de Farsça kökenlidir. İlk kelime “Farsça ‘ger, eger’den *eğer* olmuştur *Şayet* kelimesi hem biçim, hem de anlam değişikliğine uğramıştır. Kaynak dilde *şāyed* biçimine sahip kelime, ‘ola ki, olabilirse, belki’ anlamlarına sahiptir (bkz. Eyuboğlu, 2004: 624). Kelime, Eski Anadolu Türkçesinde de *şehet* şeklinde ‘belki’ anlamında kullanılmıştır. Bu, *Tarama Sözlüğündeki* (1971: 3652) aşağıdaki örneklerden görülür. Gerçi tarayanlar kelimenin anlamını yanlışlıkla bugünkü mânâsıyla karıştırıp ‘şayet’ olarak açıklamışlar:

Dedi nolaydı uyhuya varaydım

Ki Hurşidi şehet düşte göreydim (Hurşid ü Ferahşad – XIV yy).

Atandan şehet kadr ü hürmet bulam

Çü kulluk yerine getirmiş olam (Süheyl ü Nevbahar - XIV yy).

3. Şartın Sentaktik İfadesi

Sentaktik olarak şart genellikle yüklemnin *-sA* morfemiyle şekillendiği yan cümleler şeklinde ifade edilir. Örneğin:

Dünya yansa omurunda değil (Yorgancıoğlu, 2000: 447);

Hurmaya çıgsa babucları yerde galmaz (Yorgancıoğlu, 2000: 458).

Söz konusu sentaktik yapılar bir hüküm, yargı ifade etmez ve bu karakteri ile diğer fiil kiplerinden ayrılır. “Şartın bildirme görevi ile kurulan öteki tasarlama kiplerinden ayrılan yanı, yalnız başına bir yargı taşımaması ve ancak temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan bir yardımcı, bir tamlayıcı öge niteliği taşımasıdır. Bu tamlayıcı öge veya cümle parçası bir yargı bildirmede için de temel cümlelerin zarfı durumundadır” (Korkmaz, 2003: 676-677).

Şunu belirtmek gerekir ki, burada “*hüküm / yargı*” teriminin Türkçe dilbilgisi terimleri sözlüklerinde sunulan ve pek dakik olmayan tanımları (bk.: Korkmaz 1992: 80; Hengirmen 1999: 422) değil, geniş şekilde bilinen, yani mantıkta ve matematikte kullanılan şu anlamı kastedilir: Hüküm, ya doğru, ya da yanlış olan (ikisinden sadece biri) herhangi cümledir (*a proposition will be any sentence that is either true or false but not both*) (Ross & Wright 1999: 69; Balakrishnan 1991: 22).

Diğer fiil kipleri bağımsız, müstakil cümleler yaparken, şart fonksiyonuyla sadece hüküm içermeyen yan cümleler, bağlı cümleler kurulabilir. Bu konuda gramerciler görüş birliği içindedir. Örneğin M. Ergin’e göre, “şartlı bileşik cümle Türkçenin aslı birleşik cümlesidir. Başlangıçtan beri Türkçede vardır. Temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz” (Ergin, 2000: 405).

Söz konusu şartlı birleşik cümleleri oluşturan yan cümleler isim veya fiil cümlesi olarak sınıflandırılabilir. Yan cümlesi isim olan şartlı cümlelere örnekler:

Agrabalar uzakdaysa otomobil yollalar (Taşçı, 2005: 6).

Devin gözleri açıksa çalabilin kapıyı (ÜY, s. 124).

Yan cümlesi fiil olan şartlı cümlelere örnekler:

Nazlı gidse izi yog.

Fızlı gidse tozu yog (Saracoğlu, 1992: 96).

Guyuyu gazarsan çıgması golay olsun (Taşçı, 2005: 17).

Temel cümledeki yargının belli bir şarta bağlanmadan, her şart altında gerçekleşmesini ifade etmek için soru zamirleri ile *-sA* şart morfemini de içeren ikilemelerin bünyesinde oluşturulan yan cümleler kullanılır. Meselâ:

Mecburen o değirmene enip o unu öğüdeceg ama adam da içerde. Ne olursa olsun demiş deneycem ben bu adamı (Ahmetoğlu, 1998: 43).

Türkçe sözdiziminde ana unsurun sonda gelmesi ilkesine uygun olarak, şartlı birleşik cümlelerde yan cümle önce, esas cümle sonra gelir. Yukarıda verdiğimiz

örneklerden görüldüğü üzere, bu kuralın Kıbrıs ağzı için de geçerli olduğunu söylemek doğru olur. Gerçi şartlı birleşik cümleler oluşturulurken bazen önce temel cümlenin, daha sonra da yan cümlenin kullanıldığı örnekler de vardır. Meselâ:

Ondan sonra kapan onu çıkardı köydeyse eğer (VB).

Şunu belirtmek gerekir ki, *-sa*'lı bir yan cümle her zaman şart bildirmez. Özellikle, soru zamirleriyle beraber kullanıldığında, temel cümledeki *o* zamirini veya onun eşdeğerini açıklayıcı fonksiyona sahip olur. Meselâ:

Bu bilmeceyi kim bilirse onunla evleneceğim (AÇ);

E gelin gelir evine, bunda da çalınır gene çalgılar davılar çalınır, gece toplanır kimi gösdereceğsalar geline onu davet edelerdi, onlar gelirdi hep (VB);

Eloğlu hilebazdır bilmez fendini, kime eyliğ edersan ondan sakın gendini (Yorgancıoğlu, 2000: 457);

Dervişin figri neyisa zigri da odur (Saracoğlu, 1992: 36);

Gızımı nere biragdıysam bunu da oraşda biragdıım (Saracoğlu, 1992: 87).

Kıbrıs ağzında *-sa*'lı yan cümleler *da* bağlacının ilavesi ile oluşturduğu karşılık anlamını, bazen onsuz da ifade edebilir. Krş.:

Ne o seni bilir, ne sen onu biliñ. Ama körüsañ da ama topalısañ da aldığñ gece mecbur kabul olacañ (BT, s. 18);

Cami ne gadar böyüg olsa imam bildiğini okur (Saracoğlu, 1992: 34).

Hipotetik olmayan şartın ifadesi yan cümlenin şarta has tonu, ezgisi eşliğinde *madem* (*madam*) bağlacının kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir; meselâ:

Madem mani bilmezsiñ Ne ören köpeg gibi (Saracoğlu, 1992: 60);

Ancag madam ki başgasına sözlüdür... oğlumunan imtihan olacag (Saracoğlu, 1992: 74).

Kıbrıs ağzında şart, bazen *-Inca* morfemli zarf-fiillerin oluşturduğu kelime grupları vasıtasıyla da ifade edilebilir; meselâ:

İki gönül bir olunca, samannıg seyran olur (Saracoğlu, 1992: 40);

Rüzgâr esmeyinca yaprag oynamaz (Saracoğlu, 1992: 43).

4. Sonuçlar

1. Kıbrıs ağzında şartın esas morfolojik göstergesi *-sa* morfemidir. Morfem, (a) fiil kök veya gövdelerine (basit çekim); (b) zaman veya tasarlama kipi ekleri üzerine (birleşik çekim) ve (c) isimlere eklenir. Son iki durumda morfem, standart Türkçeden farklı olarak, ünlü uyumuna bağlanmadan *-sa* şeklinde kullanılır. Her iki durumda ekin, eski *imek* fiilinin kalıntısı sayılan *i* sesine birleşmek suretiyle oluşturduğu şekli de mevcuttur, ancak bu *ise* morfemine fiilin şart şekli olarak Kıbrıs ağzında nadiren tesadüf edilir. İsimlerde bu morfem daha sık kullanılır ve son sesi ünlü uyumuna bağlanmadığı için *-(I)sa* biçimindedir. İsimlerde şart eki ile geçmiş zaman bildiren *idi* unsurunun sırası Kıbrıs ağzında

edebî normlara aykırıdır, yani şart morfemi *idi* unsurundan evvel kullanılır. İstek kipinin göstergesi olan *-a / -e* eki de Kıbrıs ağzında bazen şart bildirir.

2. Kıbrıs ağzında şart mazmunu leksikolojik olarak tüm kipe adını vermiş *şart* kelimesi ve türevleri vasıtasıyla ifade edilir. Cümlede var olan şart anlamı *eğer (eyer)* veya *şayet* edatlarıyla kuvvetlendirilebilir. Standart dilde şart bildiren *koşul* kelimesi Kıbrıs ağzında pek kullanılmaz.

3. Kıbrıs ağzında şartın sentaktik ifadesi genellikle yüklemimin *-sA* morfemiyle şekillendiği yan cümleler şeklinde gerçekleşir. Hipotetik olmayan şart *madem (madam)* bağlacının ana cümleye bağladığı yan cümlelerle ifade edilir. Bazen *-IncA* morfemli zarf-fiillerin oluşturduğu kelime grupları da şart bildirir.

Kaynak Kişi ve Tez Kısaltmaları

AÇ: Ayşe Çimen

BT: Baykal Tuğlu (1979). *Magosa Ağzı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi.

CE: Canay Erçağ

EB: Ece Billuroğlu

EB1: Emine Billuroğlu

GK: Gülten Karagözlü

HSF: Hasan Sarper Fevzi (1981). *Kıbrıs Ağzı (Çatoz, Kalavaç, Kazafana, Kırnı)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi.

LO: Letife Orundalı

MK: Meliha Karagözlü

OB: Osman Billuroğlu

OC: Osman Celil (1971). *Kıbrıs Magosa Halk Edebiyatı Örnekleri*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi. Erzurum.

OO: Omaç Orundalı

ÜY: Ünal Yusuf (1970-1971). *Çatoz Ağzı*, A.Ü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi. Ankara.

VB: Vasfiye Barkut

Kaynakça

- Ahmetoğlu, Müge (1998). *Derleme Metinler*, DAÜ Kıbrıs Türk Halk Kültürünü Araştırma Kulübü Arşivi, Gazimağusa.
- Balakrishnan, V. K. (1991). *Introductory Discrete Mathematics*. New-York: Dover Publications, Inc.
- Ergin, Muharrem (2000). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (4. Basım), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gökçeoğlu, Mustafa (1994). *Tezler ve Sözler III*, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Matbaası.
- Hengirmen, Mehmet (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin.
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ross, Keneth A. & Wright, Charles R. B. (1999). *Discrete Mathematics*. 4th Edition. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.
- Saracoğlu, Erdoğan (1992). *Kıbrıs Ağzı*, Lefkoşa: KKTC Eğitim Ve Kültür Bakanlığı.
- Saracoğlu, Erdoğan (2004). *Kıbrıs Ağzı*, Lefkoşa: KKTC Eğitim Ve Kültür Bakanlığı.
- Tarama Sözlüğü (1971). V. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taşçı, Yıltan (2005). *Kıbrıs Ağzı Dil Özellikleri* (2. Baskı), Lefkoşa.
- Yorgancıoğlu, Oğuz (2000). *Kıbrıs Türk Folkloru Duydum Gördüm Yazdım* (Genişletilmiş ikinci baskı), Gazimağusa.
- Yorgancıoğlu, Oğuz (2003). *Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler: Mâniler*, (Genişletilmiş dördüncü baskı), 2003, Gazimağusa: Temel Basımevi.

Kıbrıs Türk Şiirinde Kültür Coğrafyası (Harid Fedai Örneği Çerçevesinde)

Nâzım Hikmet POLAT*

Edebiyat araştırma ve incelemelerinde “coğrafya” kavramını merkeze almak, çok eskiye inmeyen bir yöntemdir. Ancak edebî eserin oluşumunda, yaşanan fizikî ve kültürel coğrafyanın önemi öteden beri vurgulanmaktadır. Yazarın yaşadığı bölgedeki fizikî coğrafyanın edebî eseri şekillendirmesi/yönlendirmesi ile yazarın bir coğrafyayı fizikî şartları ve üzerindeki kültür unsurlarıyla yansıtmayı, edebî eserin oluşumu bakımından farklı fakat birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili şeylerdir.

Nietzsche gibi dünya kültür, sanat, edebiyat ve düşünce hayatında önemli yeri olan bazı yazar ve düşünürlerin eserlerini daha iyi yazmak maksadıyla yaşadığı yeri değiştirdiğini, ideal iklim şartlarını aradığını biliyoruz (Kefeli, 2006:12). İnsanoğlunun sanat faaliyeti, yeni bir dünya kurma çabasıdır. Bu kurmaca dünya, üzerinde yaşanan dünyadan mutlaka farklıdır. Ama sanat anlayışına göre değişen ölçüde kurmaca dünya, yaşanan dünyadan hareketle kurulur. Dolayısıyla sanatkarın yaşadığı yerden/coğrafyadan etkilenmesi doğal ve hatta kaçınılmazdır.

Türk edebiyatı 10. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar, bir “ümme çağı edebiyatı”dır. “Divan Edebiyatı” adı verilen bu edebiyatın ilk örnekleri Arap Edebiyatı’ndadır. Daha sonra İran vasıtasıyla Türklerin de paylaştığı bu edebiyat, farklı coğrafyaların edebiyata yansımaya çok da müsait değildir. Çünkü somut dünyayı anlatmak yerine soyut bir dünya kurmayı tercih eder. Fakat Divan Edebiyatı bile doğuş ve şekilleniş çağlarında Arap ve İran coğrafyasından ilhamlar alarak oluşmuştur. Balkanlar’da, Anadolu’da veya Orta Asya’daki bir Türk şairinin, gözyaşını - başka deniz yokmuş gibi - Bahr-i Kulzum’e benzetmesi bundandır. Ancak bir müddet sonra, artık Türk şairi, Divan Şiiri’ne kendi coğrafyasından unsurlar katmış, meselâ gözyaşını bu sefer Kızılırmak’a benzetmiştir. Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı ise, yaşanan hayatı daha teferruatıyla anlatmaya müsait nesir türlerinin ağırlık kazanmasından dolayı, II. Dünya Savaşı sonlarına kadar, tabiatı yansıtmaya gayretini gittikçe artırmıştır. O halde yazar-edebî eser-coğrafya ilişkisi, söz konusu zaman diliminde gittikçe yoğunlaşmıştır. 1912-1914 arasında, Akdeniz havzasında doğan mitolojiyi esas alarak ortak bir edebiyat yaratılabileceği fikrinden hareket edenler de olmuştur. Fransız tarihçi Camille Julien’in tekrarladığı “*Fransa’nın toprağı, bin yıl içinde Fransız milletini yarattı*” şeklindeki görüşünden ilham alıp, zihni faaliyetini coğrafya-edebiyat ilişkisinde yoğunlaştıran Yahya Kemâl (Banarlı, 1997: 1170), etrafına “Havza Edebiyatı” fikrini yaymaya çalışıyordu. Onda, Nev-yunanî

* Prof. Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Niğde Üniversitesi

zihniyetten çok, coğrafyanın ve iklimin medeniyetlere kazandırdığı karakterin önemi öne çıkıyordu (Narlı, 2007: 372) Ancak, edebiyat, coğrafyadan etkilenmekle birlikte dille meydana getirilen bir sanat olduğu için bu düşünüş tarzı çok başarılı örnekler vermeden terkedilmiş, bir fantezi olarak kalmıştır. Buradan hareketle, coğrafyanın farklı diller arasında ortak edebiyat yaratamayacağını, fakat ortak duyuş tarzlarına zemin hazırlayabileceğini kabullenmek gerekir.

Bu bildiride, bir taraftan coğrafyanın şairi yönlendirmesi, diğer taraftan şairin farklı coğrafyaları algılayışı, orada gördüğü maddi manevi kültür ve medeniyet unsurlarını yorumlayışı ele alınacaktır. İleride gerçekleştirmeyi tasarladığımız bir projenin küçük bir modelini ortaya koymak amacıyla, konu, 1930 Kıbrıs doğumlu olan Harid Fedai'nin şiirleriyle sınırlandırılmıştır. Bildiri çerçevesinde Harid Fedai'nin *Koza* adlı şiir kitabına aldığı 18 parça metin incelenmiştir.

Bu şairin seçilmesi, “yaşanmış” intibai uyandıran küçük olay parçacıklarından hareketle şiirselliği yakalamaya çalışmasıdır. Bu durum onun şiirini “mekân” unsuruna sıkı sıkıya bağlamaktadır. Bu bağlamda dikkat çekici olan bir başka şey de onun şiirlerinde mekânların yalnızca Kıbrıs'taki çeşitli yerlerden değil, ta Adana, Ankara, Eskişehir, İzmir, İznik gibi Anadolu şehirleri ile birlikte Üsküp, Ohri, Rense, Manastır gibi Türklerin yoğun bir nüfus ve tarih mirasıyla yaşadığı Balkan şehirleri ve hatta Çin, Kore, Rusya, Amerika gibi bazı ülkeler olmasıdır.

Fedai'nin şiirlerinde geniş bir coğrafya bulunmasının diğer bir sebebi, bu metinlerin bir kısmının tarih ve kültür şiiri olmasıdır. Öncelikle coğrafyanın şairi yönlendirmesine değinelim. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Harid Fedai'nin şiiri öncelikle “yaşanmışlık”a dayanır. Bunu sağlayabilmek için yapılacak şey, öncelikle insanın “resmedilebilir” algılamaların şiirdeki asıl dokuyu oluşturmasıdır.

Divan Şiiri'nde tamamen simgesel olan tabiat unsurları ve coğrafi ifadelerin yerine, Yenileşme Devri Türk Şiiri'nde mekânı özelleştiren, resmedilebilir kılan benzetmeler ve isimlendirmeler almıştır. Bu istikamet, nesir tarafı gittikçe güçlenerek simgesel şiiri gölgede bırakan bir edebiyatın, minyatür simgeciliğinden, “yaşanan tabiat”ı yansıtmaya gayretinden doğan “resim kültürü”nün alması demektir.

Harid Fedai'nin şiirindeki mekânlar, ister doğal çevre, isterse düzenlenmiş çevre olsun, daima insanla birlikte algılanan, insan hayatının bir parçası, yani “yaşanmışlık hissi”ni verecek özelliktedir.

Koza adlı şiir kitabının baş tarafındaki “İpekçeler” kısmında, okuyucuda uyanan “yaşanmışlık” hissi, iletişim yolu olarak “hikâye etme”nin seçilmesindedir. Hikâye edilecek olayın şahıs kadrosu ve zamanı yanında, vazgeçilemeyecek üçüncü unsuru mekândır. Öyle ise Harid Fedai'nin şiirinde coğrafyayı zenginleştiren asıl sebep, işte bu şiir yazma tarzıdır. Meselâ *Koza*'nın ilk şiiri “Düş Gibi”, “yaşanmışlık” hisini artıran zaman ve mekân öğeleriyle başlamaktadır:

Doksan iki Ankara'sında
Hıdırellez'in hemen sonrası (s. 11)

Söz konusu şiirin ikinci biriminde bu mekân darlaştırılarak özelleştirilmekte, fiiller ise görülen geçmiş zamanla verilerek, hikâyemsi iletişim güçlendirilmektedir.

İpek Hanım'la buluştuk Oto-gar'da
Tahta banklara oturup çay içtik
Konuştuk gülüştük leylak leylak (s. 11)

Şiirselliği bir olay parçasından çıkarma gayreti, ikinci şiir “Sevda Zamanı”nı, Hisarüstü, Şabanbahçe, Silahtar semtleri, Lefkoşa'nın sokakları, Lefke'nin turunc bahçeleri ve Girne yamaçlarıyla Kuzey Kıbrıs coğrafyasında yaşattırır.

Harid Fedai, *Koza*'nın sonuna, sanat hayatında yeni bir dönemin başlangıcı saydığı 1990'dan önceye ait iki şiir koymuştur. Bunlardan 20 Kasım 1967'de yazıldığı belirtilen “Sitem”, Kıbrıs Türkü'nün İngiliz eline bırakıldığı 1878'den bu tarihe kadar gördüğü zulmü ve Türkiye'nin “anavatan” sorumluluğunu yerine getirmekte yeterli duyarlılığı göstermediği tezi ve teması üzerine kuruludur. Burada da metnin iletişim vasıtası “hikâye etme” üzerine kurulduğu için anlatılacak olayların mekâna ihtiyacı vardır. Bu yüzden “Sitem”de Kıbrıs Türkü'nün mücadele verdiği bütün köy, şehir, bölge ve dağ gibi coğrafi isimlerin tamamı geçmektedir.

Beş bölümlük bu destanımsı metnin her bir bölümünden aldığımız örnek kısımlar, şiir-coğrafya, iletişim biçimi-coğrafya ve tema-coğrafya ilişkisini gösterebilecek özelliktedir:

I
Kıbrıs kızı eydür:
Ben, eskilerce “Cezîre-i Hardâ”,
Senin “Yeşilada” dediğin;
Suyunu içip ekmeğini yediğin,
Kıbrıs'ım.

Bende yirmi dört padişahın saltanatı var,
Bende Osmanlı'nın “âsâr”ı, san'atı var.
Dersââdet'in ince minarelerinden,
Benim şerefelerimde yankı uyandıran,
Ruhları kâh ürperten, kah donduran,
Atalarımın kîni, imanı, itâati var.

...

II
...
Hafızamızda bir boşluk, bir boşluk...
İçimde bir kocaman “kamuoyu”,
Bir de “indirme-bindirme”.

İlki, Paşa'mızın Sam Amca karşısındaki boyu,
İkincisi, birkaç günlük sindirme.

Ateş misin, külü tutmuş kor musun?
Beni böyle boynu bükük kor musun?!

III

Arpalık düşer, Malya düşer, Baf düşer,
Rum dört yanda çocuk keser, karın deşer;

.....

Sen, hâlâ, "dayan arkandayım!" dersin?

....

Ben Lefke dağlarından, Beşparmaklar'dan,
Suyu coşkun ırmaklardan,
Yazın sıcaktan, kışın kardan,
Haber sordum, hayal kurdum, avundum;
Yurdumu kanla suladım, pervasız savundum.
Sen neredesin?
Neden kesildi sesin?

Ana mısın, külü tutmuş kor musun,
Beni böyle melûl-mahzun kor musun!

IV

...

Ve gamlı Kasım'ın on beşinde,
Geçitkale; Boğaziçi yine Rum'un dışında.

...

Gözlerimiz göklerden denizlerden,
Medet umdu Toroslar'dan, sizlerden:

...

V

...

Benim göklere çıkan âhımı,
Bağrına taş diye basarsın.
Ve mezar taşına "Hüvelbâki" yerine,
Koskoca bir "Sözüm bâki!" yazarsın! (s. 79-87)

Harid Fedai'nin şiirlerinde coğrafyanın bir fonksiyonu da tabiat güzelliklerini ifade etmesidir. Gerek Halk Şiiri'nde, gerekse okumuşların bağlandığı edebî yönelişlerde, tabiat tabloları karşısında duygulanma ve hayranlık ifadesi, daima görülen hususlardandır. Burada orijinal olan ve metni edebî kılan, şairin

gönlünde ve gözünde ideal insan tipi diyebileceğimiz sevgilinin, özelliklerini coğrafyadan almasıdır. Harid Fedai de, “Sevda Zamanı”nda halk hikâyeleri veya mesnevilerdeki kadar çok sevilen kadına,

Sen benim sevdalı kadını

...

Dünyalar denli engin
Gözlerin Salamis Denizi gibi
Yeşilli-mavili-hâreli
Ve de dingin! (s. 14)

diye hitap etmektedir. Burada coğrafi unsur Salamis Denizi, benzetmede “kendisine benzetilen” unsur olarak şairi cezp etmiştir.

Coğrafyanın doğal güzellikleriyle şairi yönlendirmesi bir de şiirin aslî objesi durumundaki sevgilinin kozmos ile bütünleşmesi şeklinde görülür. Çünkü sevgilideki ideal güzellik unsurları, tabiata yansır. Yine “Sevda Zamanı” şiirinde, Kıbrıs coğrafyasını haritada dahi görmemiş kimselere bile, Lefke’nin râyihası zengin turunçlarını tanıtır:

...

Akşam serinliği başlar hafiften
Turunç çiçeklerinin kokusu gelir
Besbelli doğduğum yerden:
Lefke bahçelerinden...
“Nasıl?” dersen... Söyleyemem
Tarife gelmez de ondan.
İçin içine sığmaz olur...
Anlarsın birazdan. (s. 15)

...

Burada “tarife gelmeyen koku”, şairin iç dünyasında kozmosla bütünleşen sevgilinin kokusudur, sevgilinin tabiata geçen kokusudur. Aynı şiirin sonundaki

Denize bakan yamaçlarında
Haruplu-zeytinli Girne’nin (s. 15)

mısraları ise Kıbrıs coğrafyasını bitki örtüsü bağlamında, yani pastoral tarafla yansıtmak demektir.

Harid Fedai’nin şiirlerindeki coğrafyanın asıl önemli tarafı ise kültürel kimlik açısından belirleyici olmasıdır. Meselâ “Temmuz Güzellemesi” şiirinden birkaç mısra okuyalım:

Sonra... Başlarsın konuşmaya
Dilimin güzelliği sendedir
Sana yangınlığım biraz da bundan...

Salamis Denizi’nin anlatacakları varmış
Osmanlı’dan, Venedik’ten, Lusignan’dan
Bizans’tan, Roma’dan, Eski Yunan’dan

Dalgaları haber gönderir durur
Kumsala yayılıp geri dönerler
Efsane artığı ak köpüklerle
Sen yokken sahil yoktur, dünya yoktur... (s. 30-31)

Burada coğrafya, üzerindeki insan, onun kültürü ve tarihiyle bir bütündür. Bir başka deyişle, bu coğrafyadaki insan, bu dil, kültür ve tarihin mahsulüdür. Fedai'nin bu tavrı,

Ru'yâ gibi bir akşamı seyr etmeye geldin
Sîmanı veren memleketin her tepesinde
Baktım, konuşurken daha bir kere güzeldin
İstanbul'u duydum daha bir kere sesinde

İrkin seni iklimine benzer yaratırken
Kaç fethe koşan tuğlar ufuklarla yarışmış.
Târîhini aksettirebilsin diye çehren
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış!
(Beyatlı, 1969: 15)

diyen Yahya Kemâl Beyatlı'nın sesiyle aynı anlamdadır.

Şairin asıl "kültür şiiri" dememiz gereken metinleri, *Koza*'nın "Başkacalar" (s. 41-71) bölümündedir. Bu kısımdaki şiirlerin hepsinde farklı kültür öğeleri bulunmakla beraber, asıl "kültür şiiri" tanımlamasına uygun düşen "İznik Destanı"dır (s. 67-71). Kitabın bu en uzun şiirinde ta kuruluşundan Millî Mücadele günlerine kadar İznik'i tarihiyle, kültürel dokusuyla tanırız.

Aynı kısımdaki "Ohri Söylemleri" (s. 67-71) de Balkan coğrafyasındaki türbelerde dem tutan kumrularıyla, çiceğe durmuş ıhlamur ağaçlı şehirleriyle, Osmanlı hatıralarıyla doludur.

Harid Fedai'nin şiirinde Kıbrıs ve Türkiye coğrafyasının dışında, Rumeli coğrafyası da geniş yer tutmaktadır. Ancak Rumeli coğrafyasının tamamen tarih ve kültür öğeleriyle şiire girdiği dikkat çekmektedir. "Makedon Güzeli" şiirinden bir örnek vermekle yetinelim:

...
Salınan selvisin sen "Dîvân"dan çıkma
Saçlarını sağ yana dökerekten
-O bahar saçlarını... kehribar saçlarını!-
Hayatî Tekkesi'nden düz geçmek olmaz,
Bunca ulu sıra sıra yataarken

...
-Acı da olsa dinlemeye hazırım:
"Evlâd-ı Fatihân"dan bir sayfa da ondan-
Başucundaki yatıra mum yakarız
Başın için, yani sevdamız adına.

...

Rumeli'nin son bey'ini unutma!
Kaç yıl olmuş şu dağlardan geçeli
Gorçikalı Zülfikar Bey yoldadır
Can bedende, parabellum beldedir.
Ara yere destanını katıver
Yiğitlik üstüne düşler kuralım

Sonra çevir yüzünü Ohri'ye, doğduğun yere:
Sürdür konuşmanı su gibi akışınla,
Kırmızı Gül'ünle, en çapkın bakışınla
Kıyısından kenarından,
Şıpka'nın kar'ından, Gostivar'ından
Gözlerine yansımış bileyim bizim illeri
Demidir, gelsin peşpeşe Rumeli türküleri... (s. 49-50)

Harid Fedai'nin şiirlerindeki coğrafyayı tamamlamak için Amerika'nın Türkiye'ye karşı dostane olmayan, tamamen aldatmaca ve sömürü anlayışına dayalı vaatlerinin ironik biçimde ifade edildiği “Dostluk” adlı şiirinde Amerika, Kore, Vietnam, Çin, Rusya gibi bazı memleket adlarının geçtiğini de belirtelim.

Kaynakça

- Banarlı, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, II. C., MEB Yay., İstanbul.
Beyatlı, Yahya Kemâl (1969). *Kendi Gökubbemiz*, MEB Yay., İstanbul.
Fedai, Harid (1977). *Koza*, ABO Basım, İstanbul.
Kefeli, Emel (2006). *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3 F Yay., İstanbul.
Narlı, Mehmet (2007). *Şiir ve Mekân*, Hece Yay., Ankara.

Çok Dillilik Bağlamında Taner Baybars

Ayşe DALYAN*

Giriş

İnsanoğlu ilkel dönemden medeni döneme kadar belli aşamalardan geçmiş; aşiretlikten ulus olma seviyesine ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde imparatorluklar kurmuştur. Gücü elinde bulunanlar güçsüz olanları sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan sömürmüştür.

Bu sosyo-kültürel tutum edebiyata da yansımış, gücü tekelinde bulunduran kesim, edebiyatın merkezi durumuna gelirken, ezilen sömürülen kesim ise çevre edebiyatı ya da azınlık edebiyatı yargısından kurtulamamıştır. Sömürü altında yaşamış veya hâlâ yaşamakta olan ülkelerde kültürel benliklerini koruma yoluna giden fikir adamları, başkalaşmadan, özlerini korumaya ve kendilerini var etme çabasına girerler. Bu yapılaşma sürecinde (sömürü resmi olarak kalkmış da olsa) kendilerini dâhil edebilecekleri merkez arayışına girerler.

Çevre edebiyatı veya azınlık edebiyatı, merkezi edebiyat çevreleri tarafından kanonlaşmış edebiyat çevresine dâhil edilmeyen bir edebî kesimdir. Bu çevre kanonlaşmıncaya kadar merkezî bir otoriteye bağlı kalmak zorundadır. Tanınmışlık derecesi yine merkezî edebiyatın tutumuna bağlıdır. Kendi içerisinde oluşumlarını tamamlayamamış olmaları, bu edebî çevrede, edebî şahsiyetlerin eserlerinin kalitesini anlayabilecek ve tasnif edebilecek kurumlaşmaya da sahip olmamalarına neden olmuştur. Çevre edebiyatı temsilcileri, merkezî otoriteye bağlı kaldıkları gibi, kendilerini merkeze beğendirmek zorundadırlar. Var olan akımı veya etkilendikleri insanları onların bir adım gerisinden, belli bir zaman kaymasıyla takip ederler.

Bu çalışmada öncelikle post kolonyalizmin tanımı yapıldıktan sonra edebiyatta merkez-çevre ilişkisini; Kıbrıs Türk edebiyatını temel alarak anlatmaya çalışılmıştır.

Taner Baybars çok dilli, çok kültürlü bir edebi şahsiyet olması açısından hakkında çok yorumlar yapılmış ve çok eleştirilere hedef olmuştur. Çalışmada Taner Baybars'ın konu edilmesinin nedeni de budur.

Çalışmamız, post-kolonyalizm üzerine yapılan çeşitli çalışmalardan yola çıkılarak, Kıbrıs Türk edebiyatı tarihi ile ilgili yazılı kaynaklardan faydalanarak, Taner Baybars'ın eserlerini ve onun hakkında yazılan yazıları inceleyerek hazırlanmıştır.

Amacımız; günümüzün globalleşen dünyasında, geçmişte yaşanan toprak kökenli ya da ırk kökenli tabulaşmış kuralların değerini kaybetmediği; edebiyat dünyasından verdiğimiz örneklerle kanıtlanma yoluna gitmektir. Taner Baybars'ın eserleri incelendiğinde Kıbrıs'ta doğmasına rağmen İngiliz

* Araştırma Görevlisi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa

yaşamından ve edebiyatından etkilendiği nedeniyle Baybars'ın Kıbrıs Türk edebiyatının bir temsilcisi olarak değil, İngiliz edebiyatı içinde değerlendirilmesi gerektiği kanaati uyanmaktadır.

1. Post-Kolonyalizm

Post-kolonyalizm, genel anlamı olarak sömürü sonrası veya halen sömürünün devam ettiği ülkelerde görülen, kendini var etme, yeniden yapılandırma arayışlarına denilmektedir. Fakat post-kolonyalizmden bahsetmeden önce sömürgecilikten ve şarkiyatçılıktan bahsetmek gerekmektedir.

Sömürgecilik, genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik baskısı altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi, müstemlekecilik (TDK 2005, 1800) anlamıyla sözlüklerde geçmektedir. Sömürgecilik insanoğlunun tarihte görüldüğü ilk andan itibaren yaşamın gerçeği olmuştur. İhtiraslarının kölesi olan insanoğlu, insan topluluklarını bu ihtiraslarının hizmetine sokarak, dünyadaki ülkelere, toplumlara eziyet çektirmiş, kendi normlarını kabul ettirmeye çalışmıştır. Tarihe şöyle baktığımızda, herhangi bir dönemde büyüme isteyen ülkeler, ya doğrudan ya da yavaşça oynadıkları politikalarla, savunması az olan veya savunmasız olan ülkeleri sömürü ülkelerine çevirmişlerdir.

Bir zamanlar skolâstik dönemi zirvelerinde yaşayan ülkeler “Batı” göstergesiyle nitelendirilmektedir. Bu gösterge zamanla medenî, centilmen, kibar, uygar insanları kapsamıştır. Daha doğrusu bu anlamlar yüklenmiştir. Bu gösterge aslında yönü ifade etmektedir. Fakat bu yön neye göre şekillenmiştir? Hangi doğruya göre şekillenmiştir? Kim belirlemiştir bu yön ayrımını? İşte bu soruların cevabı “şarkiyatçılık” denilen kavramda yatmaktadır.

Post-kolonyalizm, sömürge sistemlerinin ve Avrupa imparatorluklarının çöküşünden sonra, üçüncü dünya ülkelerinin yaşadığı tarihsel döneme işaret eden bir edebî akımdır. Terimsel açıdan bu tür bir anlama sahip olmakla beraber, post-kolonicilik akımı (sömürge sonrası edebiyat akımı) her zaman sömürge sonrası üçüncü dünya ülkelerinde gelişen edebiyattan söz etmez. Emperyalistlerin sömürü ülkelerini terk edişinden sonra, Asya, Afrika ve Karayipler'deki ülkeler; kendi ülkelerini, kendi kültürlerini ve kendi hükümetlerini yeniden yaratma yoluna giderler. Bu ülkelerde yetişen yazarlar hem kendi kültürlerini yaratma, hem de kendi kültürlerinin ilkel kavramlarıyla mücadele etmek zorunda kalırlar. Edward Said, oryantalizm (doğu bilimci) kelimesinin, şarkiyatçılık, genel olarak Şark ile Garp arasındaki ontolojik, epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce sistemi olduğunu ve Şark'ı emperyalistlerin ve ırkçıların icat ettiği anlamsız bir soyutlama olarak nitelendirmektedir. Said, Şark'ı şöyle tarif ediyor: “Şark, Avrupa'nın sadece komşusu değildir; Avrupa'nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yineleyen Öteki imgelerinden biridir” (Said 2004, 11). Anlaşıldığı gibi Şark

göstergesi, Avrupa'nın, Amerika'nın "sömürü" kelimesinin yerine geçen bir imgedir. Bu imge sömürenler tarafından geliştirilmiş ve Doğu bilimleriyle uğraşma anlamında sözlüklerde geçmektedir. Bu bilimle uğraşan kişilere de şarkiyatçı denilmektedir.

Avrupa'da, Amerika'da üniversitelerde "oryantalizm" adında fakülteler açılarak araştırmalar yapılmaktadır. Onlara göre Doğu yabancıdır, şehvet düşkünüdür, despottur, barbardır, nasıl yönetileceğini bilmez, medeniyetten uzaktır; topraklarıysa egzotiktir, keşfedilmesi gereken yerlerdir. Böylece ırkçı ve emperyalist olarak sömürü kelimesinin gerçekliğinden kaçarak; sömürünün yeni ismi olan şarkiyatçılık anlayışının arkasına sığınmaktadırlar.

Şark ülkeleri Avrupa'nın, Amerika'nın şiirlerinde, hikâyelerinde, romanlarında, filmlerinde ve daha birçok şeyde bu anlayışıyla sergilenmektedir. Emperyalist ülkeler kendilerini, sömürdükleri ülkelere karşı hükümler anımsamışlardır. Sömürü ülkelerine barışı ve huzuru getirme gibi masumane bir yaklaşımla kendilerini gizlemektedirler.

Emperyalistlerin ve ırkçıların yarattığı, soyutlamadan ibaret olan bu icatta Türklerin yeri nedir? Türklere bakış açılarını ürettikleri eserlerden hareketle incelersek, karşımıza şu sahneler çıkacaktır. Ortaçağ, Rönesans ve barok sanatlarında Türklerin betimlemelerine rastlanmaktadır. Fransız Resim Akademisi yöneticisi Jean Auguste Dominique Ingres'in Türk hamamı tablosuyla Türkleri erotikleştirmiş, Batı'da herkesçe kabul edilen kadın portrelerini oluşturmuştur. Bu yaklaşımla Şark'ın içine Türkleri de almıştır.

Kıbrıs Adası 1871 yılında Osmanlı Devleti tarafından İngilizlere kiralananmıştır. İngiliz hükümeti bu tarihten sonra Ada'da hüküm sürmektedir. İngiliz yönetimi diğer sömürü ülkelerine uyguladıklarını Kıbrıs Adası'na da uygulamıştır. Kıbrıs halkını kendi benliklerinden uzaklaştırmaya çalışmış, halkı kendi istedikleri kimliğe bürünmeleri yolunda çaba sarf etmişlerdir. Ada'nın eğitiminde, bürokrasisinde, hatta yaşayışlarında İngilizler ve İngilizce hâkim olmaya başlamıştır. Bu durumda ana dili gibi konuştukları ikinci dil İngilizce olmuştur.

İngiliz idaresi Ada'da hâkim olduktan sonra halkı asimile edebilmek için onların tarihini, geçmişini yok etme yöntemini denemiştir. Mehmet Yaşın şunları söylemektedir: "...İngiliz yönetimi sırasında, Osmanlı arşivlerindeki, özel kitaplıklardaki, en önemlisi ilk şairlerin beşiği olan Mevlevî tekkelerdeki bazı belgelerin alınmasıdır. Sir Harry Luke, Sir George Hill gibi, Ada'da bulunmuş bazı yazarların kitaplarından da anlaşılacağı üzere, Osmanlı yazılı kaynakları alınmış, peşine düşen de, ne yazık ki çıkmamıştır" (Yaşın 1994, 20). İngilizler için tehlike arz eden kesim Türklere aittir. Bu yüzden Türkler hakkında türlü entrika düzenleyerek, Türkleri başkalaştırmaya çalışmışlardır. Bunu tarihini yok ederek yapmaya çalışmışlardır.

Post-kolonyal teori, şarkiyatçılığın doğurduğu tabî bir sonuçtur. Aslında bu teori üçüncü dünya ülkelerini kapsamaktadır. Kıbrıs ve İrlanda gibi ülkeleri kapsamamaktadır. Fakat Kıbrıslı Türkler bu kapsama dahil tutulmuşlardır.

Bunun nedeni açıktır; Türk ve Müslüman olmaları en büyük sebebi teşkil etmektedir.

Kıbrıs'ta böyle bir ortamda kendi benliklerini korumaya çalışan Kıbrıslı Türkler 1943 yılında KATAK¹ kurulunca sessiz çoğunluk olmaktan çıkmışlar ve sömürü sonrası benlik arayışları şekillenmeye başlamıştır. Fakat Kıbrıs ortamındaki Rumların baskısı, İngiltere'nin etkisinin devam etmesi ve Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den bir şekilde uzak tutulma çabaları sonucunda Kıbrıslı Türkler Ada'dan İngiltere, Avustralya gibi ülkelere büyük göçler yapmıştır; Kıbrıs'ta kanonlaştıramadıkları edebiyatlarını bu sefer farklı bir ortamda var etme çabalarına sokmuşlardır. İşte bu safhada onlar sanatta ne kadar iyi olsalar da, şarkiyatçılığın getirdiği küçümsemeyle hak ettikleri değeri görememişlerdir.

2. Merkez-Çevre Edebiyatında Kıbrıs Türk Edebiyatının Yeri

Çevre edebiyatı (veya azınlık edebiyatı) incelemesi yapan Deleuze ve Guattari (çev. Özgür Uçkun, Işık Ergüden) *Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin* adlı kitabında azınlık edebiyatının özelliklerini saptamaya çalışmışlardır. İlk saptamaları dil üzerinedir. Çünkü kendisini merkeze beğendirmek isteyen çevre edebiyatı, merkezin istediği dili kullanmak zorunda kalmaktadır. “Minör edebiyat, minör bir dilin edebiyatı değil, daha ziyade, bir azınlığın majör bir dilde yaptığı edebiyattır” (Deleuze vd. 2001, 25). Diğer bir saptamaları, siyasallaşma zorunluluğu üzerinedir. Azınlık toplum, kendini sürdürebilmek için edebiyatlarını politikleştirmek zorunda kalmaktadır. Minör edebiyatın (azınlık, çevre edebiyatı) diğer bir özelliği ise, her şeyin kolektif değer taşımasıdır. Çevre edebiyatının sanatkarı, eserlerini bireysellikten uzak kolektif bir yapıyla dile getirmelidir. “Minör edebiyatın üç özelliği; dilin yersiz yurtsuzlaşması, bireyselini dolaysız-siyasal olana bağlanması ve sözcelemin kolektif düzenlenişidir” (Deleuze vd. 2001, 28).

Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs'taki hayatlarına başladıkları andan itibaren, ürettikleri sanata hep merkez aramışlardır. Edebiyatlarını kanonlaştıramamış olmaları, onların çevre edebiyatı kapsamında değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum, kendilerine merkez seçme zorunluluğu yaratmanın yanı sıra, kendilerini merkezî otoriteye beğendirmeye çalışmalarına neden olmuştur. Merkezi hep zaman kaymasıyla takip etmişlerdir. Bu, minör edebiyatın kaçınılmaz sonucudur.

Bu çerçevede Kıbrıs Türk edebiyatının yerini belirleyebilmek için önce Kıbrıs Türk edebiyatından bahsetmek gerekir. Kıbrıs Türk edebiyatını dört bölümde incelenebilir. Bu bölümler, Kıbrıslı Türklerin kendilerine merkez seçtikleri Türkiye edebiyatına göre şekillenmiştir.

2. 1. Geleneksel Edebiyat Devri

Bu dönem Osmanlı devletinin Ada'ya hakîm olduğu dönemleri kapsamaktadır. Kendi içinde üç bölüme ayrılmaktadır. A) Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı, B) Kıbrıs Türk Tasavvuf Edebiyatı, C) Kıbrıs Türk Divan Edebiyatı.

Geleneksel Edebiyat devrinde, Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı, Kıbrıs Türk Tasavvuf Edebiyatı ve Kıbrıs Türk Divan Edebiyatı birbirinden net sınırlarla ayrılmadığı gibi, bazen de iç içe girmiş bir şekilde eserlerde işlendiği görülmektedir. Hepsinin temelini Anadolu'dan gelen Mevlevî tarikatına mensup üstatlar oluşturmaktadır. Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı'nda oluşan ilk edebî ürünler sözlü geleneğe bağlı olarak üretilmiştir. Bu ürünler merkez edebiyatın, yani Anadolu'nun manileri, ninnileri, tekerlemeleri, deyişleri, atasözleri gibi sözlü ürünlerinin devamı niteliğindedir.

Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı'nın önemli ismi olan Aşık Kenzi şiirlerinde daha çok Bektaşî geleneğini işlemiş; halk ozanı olmasına rağmen, iç içe girmiş edebiyat yapısı nedeniyle şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıştır.

XVII. yüzyılda Anadolu'dan gelen Mevlevî tarikatına mensup insanlar, Kıbrıs'ta Tasavvuf Edebiyatı'nın temelini atılmasına sebep olmuştur. Lefkoşa'da bulunan Mevlevî Tekkesi ve Larnaka Hala Sultan Tekkesi, tasavvufî edebî ürünlere ev sahipliği yapmıştır. Tasavvuf şiirinin öncüsü, Siyâhî Dede'nin öğrencisi Handî Hızır Dede'dir. Adada Türkçe şiir başlangıcını Handî Hızır Dede temsil etmektedir. Handî Hızır Dede'nin şiirleri, Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı'nın öncüsü Aşık Kenzi'de olduğu gibi bazen Divan Edebiyatı'nın edebî yapısına; bezen de Halk Edebiyatı'nın edebî yapısına saptır.

Divan Edebiyatı'nın muhayyilesiyle şiirler yazan Müftü Hilmi Efendi, Sultan II. Mahmut zamanında Sultan'a yazdığı bir kasideyle beğeni kazanır ve 'reis-üş-şuara' sanını alır.

Bu dönemde Kıbrıs Türk Divan Edebiyatı'nın en önemli temsilcisi olan Müftü Hilmi Efendi ve Halk Edebiyatı'nın temsilcisi Aşık Kenzi aracılığıyla, Kıbrıs Türk şiirinin kurumsallaştığı görülmektedir. İki şair de Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan Batı'ya yönelişin Kıbrıs'a yansımalarıyla şiirlerini yazmıştır. Bu yansıma Kıbrıs edebiyatına gecikmeli olarak gelmiştir. Bu zaten Çevre Edebiyatı'nın özelliklerinden biridir.

2.2. Yenileşme Edebiyatı, 1914 Kuşağı

Bu dönem Kıbrıs Türk edebiyatında modernleşme sürecini kapsamaktadır. Türkiye'de 1839-1876 yılları arasında Tanzimat Fermanı'nın isminin verildiği ve çağdaşlaşmayla oluşturulan yeni edebiyat, Kıbrıs'a zaman kaymasıyla gelmiştir. Bu 1914'e tekâbül eder.

Osmanlı döneminde sürgün adası olan Kıbrıs, Tanzimat Edebiyatı'nın öncülerini (Ziya Paşa -1862-, Namık Kemal -1873-) ağırlamıştır. Bu ağırlama ile Kıbrıs Türk edebiyatında Batılılaşma ve Türkleşme hareketi - gecikmeli de olsa - oluşmaya başlamıştır.

Namık Kemal'le yakın ilişkisi olan, ilk vatan ve modernleşme şairi Kaytazade Nazım, Mevlevî bir aileden gelmektedir. Şiirlerinde bu iki özelliği sentezleyerek işlemektedir. Vatan teması altında şiirler yazan şair, kendisinden sonra 1943'te kurulacak olan KATAK'a ve onların "Türk kimliği, Anavatan Türkiye, Atatürkçülük" anlayışlarına zemin hazırlamıştır.

Deleuze ve Guattari'nin (çev. Özgür Uçkun, Işık Ergüden) *Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin* adlı kitabında saptanan azınlık edebiyatının özelliklerinden; bireysellikten uzak, siyasal edebiyata yönelme özelliği burada açık bir şekilde görülmektedir.

2.3. Çağdaş Edebiyat, 1943 Kuşağı

Kıbrıs'ta KATAK'ın kurulmasıyla, siyasal, sosyal, kültürel değişimler gerçekleşmeye başlamıştır. İlk defa Türkiye Cumhuriyeti'nin milli mücadelesine benzer bir direniş hareketi başlamıştır. Yazınsal anlayışları, türleri, akımları, üslûpları değişmeye başlamıştır. Türkiye'deki hececi şiir anlayışından etkilenen edebî kesim, yazınsal anlayışlarında oluşan değişikliklerle; Atatürkçü, romantik, hececi, bazen ütöpik bir kuşak olarak, kolektif bir cemaat anlayışını yansıtmaya başlamıştır. Kolektif yazınsal özelliğin, minör edebiyatın özelliklerinden biri olduğunu daha önce söylemiştik. Burada da bu özelliğin olduğu görülmektedir.

1943'de *Çığ Edebiyat Seçkisi*² yayımlanmaya başlamıştır. Atatürkçü düşünceye bağlı bir yapıyla Türk milliyetçiliği savunusu yükselişe geçmiştir. Aynı zamanda *Çardak Dergisi* etrafında toplanan edebî kesim, edebiyat eleştirisi, düşünce yazıları, denemeler gibi, İstanbul (merkez) ölçüsünde dikkate değer yazılar meydana getirmişlerdir. Hececi Romantik Şiir akımıyla Yeni Türk Ulus Devleti'ni yaratmak için, bazen ütöpik ve romantik Türkçülüğü yazmaya başlarlar. Türkiye'nin edebî şahsiyetlerinden olan Nazım Hikmet, Cahit Külebi, Yaşar Kemal, Orhan Veli gibi önemli isimlerin edebiyat anlayışlarından etkilenirler. Bu takip, merkezden on yıl geriden gelişle sağlanmaktadır.

Bu dönemin şekillenmesinde en etkin rolü kadınların üstlendiği görülür. Kendi kimliklerini oluşturma çabaları olan bu çalışmalara cluplerin³ de eklenmesiyle bu hareket genişlemeye başlamıştır.

Osmanlı devletinin son yıllarında oluşan olumsuz şartlar nedeniyle Osmanlı idaresi Kıbrıs Türklerinden uzaklaşmış ve böylece iletişim eksiklikleri meydana gelmiştir. 1947'de ilk kez Kıbrıslı Türklerin Türkiye ile eğitim birliği yapmaya başlamasıyla bu iletişim eksiklikleri giderilmeye başlanmıştır. Bu harekette etkin rol oynayan yine kadınlar olmuştur. 1948'de Türkiye'den öğretmenler Kıbrıs'a gelmiş; Kıbrıs'tan da iade-i ziyaretle ilişkiler pekişmeye başlamıştır. Türk Edebiyatı Tarihi araştırmacılarının öncülerinden Nihat Sami Banarlı, Kıbrıs'a öğretmen olarak geldiğinde Kıbrıs Türk edebiyatını Türkiye edebiyatına yaklaştırmıştır.

Bu dönemde şiirde serbest şiir, hececi-romantik şiir, milliyetçi şiir, soyut şiir, toplumcu şiir gibi şiir akımları oluşmuştur. Bu dönemin önemli isimleri; Nazif

Süleyman Ebeoğlu, Hikmet Akif Mapolar, Nevzat Yalçın, Semih Sait Umar; kadın şairlerden Urkiye Mine Balman, Engin Gönül, Nezihe Hulusi Hacı Bulgur, Selma Yusuf, Necla Salih Suphi, Urkiye Mithat ve Pembe Marmara'dır.

Merkez edebiyata kendini beğendirme çabaları, bazı sanatçıların özgünlüğünü gölgelendirmiştir. Pembe Marmara, çevre edebiyatının kendini merkeze beğendirme özelliği altında kendi özgünlüğünü yansıtamamıştır. Şair, Garip şiiri tarzıyla şiirler yazmasına rağmen, merkezî edebiyat olan İstanbul'a kendisini beğendirmek için, tarzından uzaklaşmak zorunda kalmıştır.

Merkezî Türk Edebiyatı'ndan yeteri kadar ilgi görmeyen edebî şahsiyetler, kendilerine yeni bir merkez arayışına girmişlerdir. Bir zamanlar İngiltere'nin sömürgesi durumunda olan Kıbrıslı Türkün İngilizce'ye hâkim olması, Rumlarla ilişkilerinde suların ısınmaya başlaması gibi nedenlerle birçok aydın başta İngiltere olmak üzere çeşitli ülkelere göç etmişlerdir. Sanatkârların gittikleri ülkenin yaşam tarzını ve felsefî anlayışlarını benimsemeleri ve oranın diliyle eserler meydana getirmeleri Kıbrıs Türk edebiyatında yeni bir çığırın açılmasına neden olmuştur. Bu çığırın İngilizce yazan Kıbrıslı Türk şairler oluşturmaktadır.⁴

2.4. Ortak -Vatan Kıbrıs Kuşağı, 1974 Kuşağı

Rumlarla Türkler arasında oluşan çatışmalar sonucunda iki yönetime ayrılan Ada'da ilk defa "ortak vatanımız" anlayışının oluştuğu görülür. Bu dönemin önemli akımı Red şiir akımıdır. "Şiir kaynakları da değişime uğrar, Türkiye'den 'başka' olduklarını gösteren, Kıbrıs'ın Elen, Latin (Levanten), Osmanlı kültürü ve şiirine yönelirler" (Yaşın 1994, 58).

3. Çevre Edebiyatı, Merkez Edebiyat ve Post-Kolonyalizm Çerçevesinde Taner Baybars

1936 Lefkoşa doğumlu Taner Baybars, "orta öğrenimini tamamladıktan sonra Lefkoşa'daki İngiliz Askeri Kütüphanesi'nde çalıştı. 1956'da Londra'ya giderek, emekli oluncaya kadar British Council'da kütüphaneciliğe yönetici olarak devam etti. Daha 17 yaşındayken, Nazım Hikmet ile Orhan Veli'nin izinde şiire başlamasına rağmen, çok kısa sürede etkilerden arınarak kendi şiir çizgisini geliştirdi. Ancak, ilk kitabından sonra tümüyle İngilizce yazdı ve bazı uluslararası antolojilerde de 'British poet' (İngiliz şairi) diye tanıtıldı. 1960'lı, 1970'li yıllarda Nazım Hikmet'i İngilizce'ye çevirdi. Ada'dan ayrıldıktan sonra bir daha dönmeyen şair, bugün bir Katolik olarak, Kıbrıslı Levanten toplumunun eski merkezi, güney Fransa'daki Lusignan bölgesinin Angoulême kasabasında yaşıyor. İngilizce şiirlerinde, Türk, İngiliz, Elen, Latin şiir gelenek ve dillerini iç içe kullanarak benzersiz bir biçimde kaynaştırdı. Çok-kültürlü, çok-dilli şiirlerinde, sadece sesler değil, imgeler de dönüşüme uğrayarak kendi kendini çoğaltır. Eski şiirin dil ve geleneklerinden ustalıkla yararlanan şair, konuşma dilini yalın, ama şartırcı biçimde kullanıyor" (Yaşın 1994, 318-319).

1943 kuşağına dahil edilen Taner Baybars, İngilizce şiir yazar şairler içerisinde yer almaktadır. Bir kitabı hariç İngilizce şiirler yazar şair, yazdığı dilin kültürünü iyi benimsemiş ve şiirlerine de iyi yansıtmıştır. Metin odaklı şiirlerine bakarsak; isminin bir Türk ismi olması dışında şiirindeki kişi bir İngiliz'dir. İngiliz'in dinini, dilini, yaşayışını onun şiirlerinde görmek mümkündür. Mehmet Yaşın'ın çevirisini yaptığı 'Noel'in 21. Günü 1' isimli şiirinin üçüncü beşliğini İngiliz yaşantısını yansıtan bir örnek olarak verebiliriz:

*Arkadaşının iskartaya çıkardığı bütün o elbiseler,
örtemez Horatius, kapatamaz, ümitsizliğini,
o derin kederini çılgıncasına keyfli görünen tüketicilerin.
Eve dönüp Pink Floyd dinledim
ve Bach plak-setlerime baktım intikam alırcasına.*
(Baybars, Çev. Mehmet Yaşın 1997, 79)

Yine bu 'Noel'in 21. Günü 1' adlı şiirinin ilk beşliğini okuyan bir okuyucu, kitabın üzerinde bir Türk ismini görmeseydi bu şiirin bir İngiliz'e ait olduğunu düşünebilirdi.

*Horatius, yer yok yergilerine, ne de Romalıların iğnelemesi yeter.
Tıkanmış Londra trafiğini yürümez yola sokmak için;
Muswel Hill'e düşen İzlanda yağmurları yetmezmiş gibi
bırak o söylemesi zor isimleri, ağzını kuruturlar.
Bırak onları da şimdi de bana: nerelerde o melekler?*
(Baybars, Çev. Mehmet Yaşın 1997, 79)

Taner Baybars yaşayışıyla, diliyle, diniyle İngiliz kültürünün bir parçası olmuştur. Onu o kültürün şairleri dışında sayamayız. Taner Baybars'ı bu kültürün şairleri arasına sokan kuşkusuz İngiliz yapısını çok iyi benimsemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Taner Baybars yaşayışıyla, diliyle, diniyle İngiliz kültürünün bir parçası olmuştur. Onu o kültürün şairleri dışında sayamayız. Taner Baybars'ı o kültürün şairleri arasına sokan kuşkusuz İngiliz yapısını çok iyi benimsemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Taner Baybars'a, şiirlerinde İngiliz kültürünü iyi yansıtmaya rağmen post-koloniyal yaklaşımın baskısıyla yeterince ilgi gösterilmemektedir. Bu Kıbrıslı olmasından çok bir Türk olmasına bağlanmaktadır.

Baybars, Kıbrıs Türk kesiminin merkezî edebiyatı olan İstanbul edebiyatında da fazla ilgi görmemiştir. Bunun sebebi ise merkezî edebiyatın, çevre edebiyatının özgünlüğünü tanımaması ve kendi formlarını istemesinden kaynaklanmaktadır.

Zaten, şiirlerindeki kişiliğinin kimliğini çıkartacak olursak olsa olsa bir Batılı'nın şiirleri olduğu yargısına varırız. Mekân isimlerinden hareketle ve İngiliz yaşamı hakkındaki bilgisinden de bu şairin İngiliz bir şair olabileceğini düşünebiliriz.

Sonuç

Dünyada İngilizce şiir yazar birçok şair vardır. İşte asıl değerlendirilme noktası da burada başlamaktadır. Bir şairin şiirlerini yazdığı dilde mi değerlendirmek gerekir, yoksa yazdığı kültürle mi değerlendirmek gerekir? Yazdığı dille değerlendirmek gerekirse Mevlana'yı, Fuzuli'yi İran edebiyatında ya da Arap edebiyatında aramak gerekirdi. Bu şahsiyetler Farsça eserler verse de şiirlerinde Türk kültürü yer almaktadır.

Taner Baybars'ın şiirlerinden hareketle hayatına, yaşayışına bakıldığında bir Avrupalıyla karşılaşırız. Şiirlerinde İngiltere vardır. İngiltere'nin esen rüzgarlarında tarihini hatırlayacak kadar İngiliz şairdir.

Notlar

¹ KATAK: Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu'dur. 1943'de kurulmuştur. Kıbrıslı Türklerin Kemalist Türkiye Cumhuriyeti'ni özümseydiği dönemin başlangıcı olarak kabul edilir.

² Kıbrıslı Türklerin kimlik arayışlarına büyük etkisi olan, 1943'de yayınlanan 'Çığ' isimli bir antolojik eserdir. Bu bir Ergenekon yayınıdır. Altı şairden ve üç yazardan oluşmaktadır. Bunlar: Hikmet Taşkent, Urkiye Mine Balman, Nazif Süleyman Ebeoğlu, Emine Otan, Celalettin Yermen, İsmail Hakkı Yeşilada, Hikmet Afif Mapolar, Semih Said Umar'dır.

³ Bu dönemin gelişiminde en büyük payı kadınlar almıştır. Kurdukları çeşitli kulüplerle gelişime büyük destekte bulunmuşlardır.

⁴ 1943 kuşağının bir diğer yönelişi de İngilizce şiirler yazmaktır. İngilizce'yi anadili gibi bilen şairler, Kıbrıs'ın kendilerine kattığı özgünlükle İngilizce şiirler yazmaya başladılar. Osman Türkay ve Taner Baybars bu isimlerin içerisinde yer almaktadır.

Kaynakça

- Baybars, T. (1997). *Seçme Şiirler / Selected Poems 1947-1997*. (Çev. Yaşın, M.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baybars, T. (1997). *Uzak Ülke Bir Kıbrıs Çocukluğu*. (Çev. Düzgören, B. Ö.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deleuze, G. ve Guattari, F.(2001). Işık Ergüden. *Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin*. (Çev. Özgür Uçkun). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Said, E. (2004). *Şarkiyatçılık Batının Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Serdar, G. (2000). *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*. Lefkoşa: Ateş Matbaacılık.
- Yaşın, M. (1994). *KıbrıslıTürk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yaşın, M. (2001). *Kozmopoetika Yazılar, Söyleşiler, Değıniler (1978-2001)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Growing Up Bilingual? A Sociolinguistic Perspective on the Educational Needs of the Cypriot Turkish Children in the UK

Tözün İSSA*

Introduction

The purpose of this paper is to explore issues affecting the educational needs of children of Turkish Cypriot origin who are second/third generation children in British schools. Despite common assumptions, mainly generated by successive government reports, the number of children who are exposed to another language in addition to English at home is actually increasing in the UK (Department for Education and Skills (DfES) 2005)¹ This paper attempts to explore the complex debate around bilingualism, variation in language use and the education of Cypriot Turkish (CT) children who began attending British schools since the early 1950, and are *still* at the lower end of the school league tables. The paper explores the debate from three perspectives:

- 1- The response of the 'Host' nation. This is explored in the context of changing socio-political factors and successive Government policies.
- 2- How such policies were manifested in curriculum organisation and classroom practice.
- 3- Looking at the issues from within: How does the CT community view itself and what are their educational aspirations?

The paper will start with a short historical account of migration to UK followed by the response and the educational policies implemented to support the needs of CT children's need in the British education system. The paper will then discuss the implications of such policies for teaching approaches in schools. In the final section the CT community in UK is discussed with reference to community supplementary schools and parental attitudes to education. The paper concludes by some recommendations for supporting CT children in the British education system.

Turkish Cypriots in the UK: A Brief Historical Account

Despite common assumptions Turkish-speaking communities is not a homogenous group. In addition to Cypriot Turks (CT) there are Turks from Turkey and Turkish speaking Kurds also from Turkey attending UK schools. There are varying estimations of the population of the Turkish speaking communities in Britain. Earliest data appears only to refer to the 'Cypriot born' population. Table 1 gives us

* Dr., London Metropolitan University

the number of Cypriots (Turkish and Greek speaking) residing by sex, in Britain between 1951-1981.

Table 1: Cypriot-born population resident in Britain, by sex, 1951, 1961, 1971, 1981

	1951	1961	1971	1981
Total	10,208	41,898	73,295	84,327
Females	3,714	18,430	33,870	39,742
Males	6,494	23,468	39,425	44,585

Source: GRO (1956, 1964); OPCS (1974, 1983)

The 1981 census data does not distinguish between Turkish and Greek Cypriots while 2001 Census puts ‘Cypriot Born’ population as 75,763 for England and Wales [Office of National Statistics, (ONS) 2004]. Considering Cypriot born population in other parts of the UK and the number of possible deaths due to natural causes since 1981 it can be interpreted as fairly accurate. However, an interesting pattern emerges with the ethnicity survey in the Census. When participants are asked to define their ethnicity only 30, 209 marked themselves as Greek Cypriot while 15,364 as Turkish Cypriot. 11, 200 did not state their ethnicity (ONS, 2001). This finding may lend itself to interpretations about changing perceptions of identity of Cypriots in the UK. Information on number of Cypriot Turks is varied. Most official sources present it under general Cypriot population rather than as separate. Oakley (1970) has calculated a Cypriot population of 110,000, and Markopoulou (1974) suggested 120,000. It is estimated that the figure had reached around 140,000 in 1977 (Constantinides, 1977). Triseliotis (1976) put the estimate as high as 160,000. It is estimated that the ratio of the population in the UK equated that of Cyprus, approximately 1:5 Turkish to Greek Cypriots. Reid *et al.* (1985) estimated that there were 7000 Turkish speakers living in London Borough of Haringey alone. In 1986 London representative of then the Turkish Federated State of Cyprus estimated that there were between 50,000-80,000 Turkish Cypriots in Britain. More recent sources estimate mainland Turkish and Cypriot speaking population to be around 150,000 (Mehmet Ali, 1991; Institute of Education, 1999). It is estimated that the CT population is around 100,000.

The Turkish Cypriots in UK

This group is the earliest of the three groups (i.e. Turks from mainland Turkey and Turkish speaking Kurds) to settle in Britain. Because of the lack of separate data on Turkish Cypriot migration and similarities between Turkish and Greek Cypriot outward movements from Cyprus, the Turkish Cypriot migration will be analysed within general Cypriot migration patterns.

Although some Cypriots were settled in Britain during the end of the 19th century, the main bulk of the Cypriot migration occurred during the period of British rule 1878-1960 (Costantinides, 1977; George, 1960). Migration from Cyprus can be explained in three main stages (Alkan & Costantinides, 1982).

1- A Small Pre World War One Migration

The first immigrants from Cyprus were mainly young men mainly of Greek origin who came as British subjects when Cyprus was a Crown Colony with a subsistence agricultural economy (Taylor, 1988). These were thought to be either single men, students, seamen and merchants who came to Britain for a better life (Constantinides, 1977). After the depression the British government promoted an alluring image of prosperity in England. In reality an applicant needed to have £30 for deposit, an ability to speak some English, certainty of work and friends and relatives who could guarantee accommodation and support. With the arrival of an increasing number in 1930s, an estimated 8,000 Cypriots were in full employment in the UK at the outbreak of the Second World War (Taylor, 1988).

2- Post War Migration (1945-1974)

The main migration started after the Second World War, increasing as the result of hostilities on the island during the 1950s and continuing until the early 1960s. Turkish Cypriot migration which started during this period was in almost in proportion to their numbers in Cyprus (George and Millerson, 1967). Oakley's (1970 and 1971) demographic data is the main source of analysis of immigration into Britain.

The main bulk of Cypriot migration did not start until well after Cyprus became a British colony. People who arrived during this period were mainly from rural parts of Cyprus. The migration was seen as a reaction to the rapid urbanisation process on the island which had started since the early 1950s. Constantinides (1977) found that most of the migrants from the two Greek Cypriot villages were from landless families with small non-viable holdings, typically young men with only elementary school education, no formal training and often already married with a young family.

The year 1960-61 saw the peak of migration with 25,000 Cypriots entering Britain (Oakley, 1970). Ladbury (1977) has described how for the Turkish Cypriots, migration was a matter of personal choice for the individual who regarded it as an economic opportunity, rather than a necessity to support relatives by remittance. She claimed that the Turkish Cypriot migration represented a cross section of the population. Generally the migrants were young - about half under 35 - some single men and women, but many already married some of whom initially came alone and within a year or two sent for their wives. The migration slowed down with the 1962 Immigration Act.

3- Post - 1974 Migration

There was further migration of refugees from Cyprus following the war between the two communities. In July 1974, the inter-communal fighting and the subsequent population exchanges resulted in the division of the island into the Turkish North and the Greek South. It is estimated that around 10,000-12,000 refugees arrived in the UK as the result of the war (Swann Report, 1985; World University Service, 1977, Clough and Quarmby, 1978).

Table 2 gives the number of entries from Cyprus between years 1975-1991. There are no census data available after 1991 of migration from Cyprus. The war in 1974 played a significant part in the largest numbers of entry into the UK. Most of the refugees who have lost their homes, hoped to build a new life in the UK. The majority were Greek Cypriots but also included those who had returned to Cyprus to retire and had lost everything and had to start afresh. Some of these ‘refugees’ who were never officially recognised as such only stayed a short while and returned home, sometimes under threats of deportation due to *ad hoc* Government policies (Gordon, 1983). But some 2,000-3,000 visitors and British passport holders remained to start a new life (Anthias, 1992).

Table 2: Migration of persons born in Cyprus between 1975-1991

Years	All Citizenships	British Citizenships
1975	1096	655
1976	1498	775
1977	738	365
1978	707	483
1979	497	-
1980	607	-
1981	204	-
1982	198	184
1983	1123	-
1984	82	82
1985	1261	75
1986	3101	2591
1987	1705	1527
1988	2357	90
1989	2447	-
1990	-	-
1991	2052	1544
Total	19674	8371
Grand Total	28045	

Source: *International Passenger Survey*: OPCS (1995)

The figures under ‘British Citizenships’ represent the number of Cypriot people who have retained their British Nationality either through 1960

Constitution or later through working in British bases as official employees of the British Government. These people performed various duties such as Auxiliary Police or semi-skilled /skilled jobs such as barbers, bakers, painters, plumbers etc. inside the bases. The figures may also represent the children of these people who later obtained British Nationality through their parents. The data obtained above does not give us any information about the proportion of Turkish/Greek Cypriots in the total numbers of migrants. There are no accurate records of migration between 1991 to present but unofficial records support the view that the Turkish Cypriot migration has increased from Cyprus due to economic hardship, not just to Britain but to other countries in Europe, North America as well as to Australia. It is estimated that Turkish Cypriots in England alone is equal to the remaining Turkish Cypriot population in Cyprus which is around 60,000.

The 1950s: The First Arrivals

Due to reasons outlined earlier, migration from Cyprus gained momentum during the early 50s. This is the period of large scale immigration from the Caribbean as well as the Commonwealth. However the 1950s were not the first time that Britain had seen such high level of immigration. During the latter part of the 19th century, there were Italians, Jews, Blacks, Huguenots, Maltese already settled here. In 1861 there were 6504 Italians living in the UK (King, 1979), and in the early part of the 20th century Chinese settled in the Docklands area of East London and Liverpool (Watson, 1975). During the Second World War around 100,000 Polish settlers came to Britain as political refugees. 30,000 Ukrainians settled in Britain after the War (Proudfoot, 1956). These peoples were soon assimilated into the British society. One of the main reasons for this was their physical appearance. With the exception of the Chinese, they looked relatively similar to the indigenous British people, which meant they were white. For some of these migrants the attempts to maintain their own cultural values in closely knit communities was the direct result of hostilities and racism experienced in other countries.

Britain in the 1950s was different from that of the 1930s. The expanding British economy needed more workers to meet the growing demand for unskilled and semi-skilled work, in for example, London Transport, British Rail and Underground as well as mass production lines. These were also jobs that the indigenous working force was no longer prepared to do. Recruitment started in British colonies and former colonies where relatively cheap labour was available. These countries had high unemployment with substantial agricultural subsistence economies. The Caribbean, the Indian subcontinent and the Mediterranean supplied the first wave of workers. Recruitment was started with young males in mid twenties and thirties. This was often done through official advertising in these countries with the involvement of Colonial administrations. In other cases

interested companies set up recruitment centres in those countries: London Transport recruited in the West Indies through such initiatives in 1955. As the new work force arrived, the job vacuum that had existed in the transport, hotel and catering services slowly started to be filled.²

Some negative feelings emerged from some sections of the society towards the arriving work force and against what began to be known as ‘coloured immigration’. The feelings were soon used by some Conservative politicians, who began to articulate them as political material to attract more votes. They were also used by some extreme political groups to fuel anti-immigration feeling amongst the population, perpetrating the myth that the country was being swamped with immigrants. In reality, numbers were relatively small and falling as the decade came to an end. The trend seemed to have had some link with levels of unemployment. As unemployment went up in the UK, immigration appeared to be going down (Patterson, 1969).

Table 3: Estimated net inflow of immigrant workers and total number of unemployed persons between 1957- 1959

Year	Total West Indian, Indian, Cypriot and Pakistani net inflow	Mid-year total unemployment in UK
1957	34 800	276 000
1958	25 900	406 000
1959	20 200	420 000

Source: S. Patterson (1969): *Immigration and Race Relations in Britain 1960- 1967*.

The intention of some of these predominantly male settlers was either to make enough money to go back home to marry or to earn enough money to provide a more comfortable life for their families back home. As many of these male workers decided, for a variety of reasons not to return to their countries, more and more families started to join their next of kin in the UK (Anwar, 1979).

The Settlement Patterns in the UK

There are small numbers of Cypriot Turkish communities scattered around in the UK; for example, in Manchester, Edinburgh and the Midlands, but the majority live in or around London. The initial Cypriot communities were established around the Camden, Finsbury Park, Angel, Islington, Stoke Newington, Deptford and Camberwell districts of London. Turkish Cypriots have now moved to Enfield, Southgate and other outer London boroughs.

The First Wave of Cypriot Turkish Children in English Schools: Some Changes in Policy and Practice

English is used here to refer specifically to England, as opposed to the term British, which may include other parts of the United Kingdom, that is Wales,

Scotland or Northern Ireland. Immigration during this first period was very much an urban English experience. The patterns of immigration described earlier meant that children started to appear in schools from the early 1950s onwards. The initial practice was to immediately place children in centers to teach them English. Other practices were the result of pressure groups concerned about the concentration of a significant number of minority children in their schools. These groups were to influence policy decisions on minority pupils. There were also economic reasons for change as the service sector and other industries expanded. Growing economic prosperity during the 60s made it possible for the Labour Government to provide funding for English language support for minorities, implemented under the Section 11 of the Local Government Act (1966). Such initiatives were seen as a step towards repairing fragile race relations in Britain that had been strained by the implementation of the 1962 Commonwealth Immigrants Act and by the White Paper on Immigration (1965).

There was growing pressure on the Government to further restrict entry into the UK. Some extreme political groups, sensing discontent amongst the majority population, were actively using the issue as political propaganda to attract attention and to provoke. The Government yielded to this, aware that delay in implementing change could cost them the next general election. Both the Commonwealth Immigrants Act (1962) and the White Paper on Immigration (1965) were attempts by respective Conservative and Labour Governments to address fears about the coming elections in 1964 and 1966. While justifying the need to control entry, the Labour Government also set out to convince the electorate that the minorities already settled here would be part of society, integrated into the British way of life. The Labour Party declared that only those migrants who wished to integrate into the system should be allowed to stay (Power, 1967). In reality, the Government was facing difficulties in justifying their policy decisions: As Power (1967) indicated:

Ministers and civil servants alike were under pressure from one quarter (of the community) or another. Anything they did was likely to be called wrong. (1967:5)

This period saw an increase in the concentration of immigrant children in English schools. The policy and practice in most local education authorities was the same as that of central Government: to assimilate bilingual children into mainstream classes as quickly as possible, without causing too much disruption to the existing school system (Rose *et. al.*, 1969). Learning English was key to this. Speaking another language was strongly discouraged in schools and English language instruction was seen as the only way to achieve the aim: 'from the beginning, the major educational task is the teaching of English' (DES Circular, 7/65a).

Special units for receiving pupils were set up, in the school buildings or at separate locations near the schools. There was separate language teaching in

some schools through the practice of withdrawal for certain hours each day. The methods used were based on teaching English to foreign students and were carried out by teachers who were foreign language teachers. Local education authorities also followed the lead of central Government in language provision. Policy documents were produced to support their position on teaching immigrant pupils. *English for Immigrants* was produced to help teachers about methods of teaching immigrant pupils English (HMSO, 1963). The work of the Commonwealth Immigrants Advisory Council - set up as a result of proposals made during the passage of the Commonwealth Immigrants Bill in 1962 -, was to endorse the Government's position on the importance of assimilation and to help create a national system that perpetuated one value system, and a particular way of life. The following example taken from their second report, express concern about the possible effects of large numbers of immigrant pupils in English schools:

The presence of a high proportion of immigrant children in one class slows down the general routine of working and hampers the progress of the whole class, especially where the immigrants do not speak or write English fluently... Immigrant pupils in such a school will not get as good an introduction to the British way of life as they would get in a normal school.

(The Commonwealth Immigrants Advisory Council, 1964)

The decades that followed showed an increase in the tension between the 'Right' and the 'Left' camps of the educational field. The former advocating the traditional methods and the maintenance of 'standards' in education while the latter promoting the progressive 'child centred' methods. In this debate English language was seen as the vital to in maintaining of 'standards' by the right while the progressives were comfortable about using children's home languages as part their child centred approaches to education. The view of the 'Right' which was then manifested in a number of Government reports were used as basis for implementation as policies in school. The 'findings' of a major report still lingers on in the theories and practice of the National Curriculum drawn out in 1997 which remains with us today.

Lord Swann (Swann Report, 1985) was commissioned by the Conservative Government to look into the needs of the ethnic minority children in UK schools. Although the report provided a climate for healthy debate on the education of the minority communities its position on the role of English was viewed with scepticism by some members of the minority communities. The Report's overall emphasis was on raising achievement levels of minority pupils under the 'unifying' (p. 385) function of the English language. The report had a carefully drawn agenda within which bilingualism was not acceptable. The report conveyed the Government's position on the issue of bilingualism:

We find we cannot support arguments put forward for the introduction of programmes of bilingual education in maintained schools in this country. (Swann Report, 1985:400)

Swann's 'findings' on the needs of ethnic minority communities but above all affecting the role of English as the key to educational success is with us even today. The present National curriculum is often seen by some educators as the manifestation of the principles set out by the Report: A National curriculum in which skills and knowledge is to be taught through carefully structured teaching activities. In such an approach to teaching there is very little time for exploring children's linguistic/ cultural or other experiences.

Cypriot Turkish Children in British Schools: What do Research and Reports Say?

London is a multilingual city. Out of 300 languages spoken by children attending schools in London Turkish is the 5th largest with 15, 600 speakers (www.battlebridge.com/multiculturalism.htm). The term 'Turkish' is used to refer to Turkish Cypriots, Turks from the mainland and Turkish speaking Kurds from Turkey. Cypriot Turkish children's educational needs have largely been ignored by the Government. The practice across Local Education Authorities (LEAs) had also been patchy. With the exception of the few, most Local Education Authorities have put the three groups under one single category 'Turkish' whereas the educational needs of these groups are vary due to social, linguistic and cultural factors.

Statistical information on the levels of achievement of all three groups is particular cause for concern. Although there have been gains in some Local Education Authorities, (LEAs) levels of attainment for Cypriot children remains below the National Average in all Key Stages (i.e. Primary/ Secondary). Table 4 below looks at the results of pupils from ethnic minority backgrounds in Islington, one of LEAs in London with significant numbers of Turkish speaking children in its schools. It is not too difficult to notice that Cypriot Turkish children are nearly at the bottom of the table.

Available research in the last two decades indicates severe underachievement and a number of reports have expressed concern as well as urging further detailed investigation into achievement levels (ILEA, 1969; DES 1985; Mehmet Ali 1997a; Taylor, 1988; Reid, *et al.*, 1985; Issa, 2005; Creese, 2007). Despite this no large-scale research targeting CT speaking community has been initiated. Larger numbers and high socio-political visibility may be two of the reasons for the relatively larger number of research projects concerning the academic underachievement of Afro-Caribbean young people and to a lesser extent amongst the 'Asian' communities in the UK.

Earlier education related reports (ILEA, 1969; Little, 1975; Mabey, 1981) highlight the fact that Turkish Cypriot pupils consistently had the lowest mean

score in reading performance in comparative studies and that as a group their performance has deteriorated by the end of their schooling.

Table 4: GCSE results for Islington 2007

GCSE	Pupils	% 5 A*-C
Bangladeshi	115	59%
Black African (ex Somali)	207	64%
Black Caribbean	134	41%
Black Other	40	55%
Chinese	15	80%
Kurdish	23	52%
Mixed	116	52%
Other	89	71%
Other Asian	41	59%
Other White	113	56%
Somali	37	41%
Turkish	99	38%
White British	398	39%
Unknown	19	37%
Total	1469	50%

The National Average (2006) %45.8 (2007 results not yet available)

These findings were supported by Berk’s (1972) study into the educational aspirations of Turkish speaking youth. In his study 71% of young women and 33% of young men had left school before the age of 16. The situation is not much different today. Berk called young CT people a ‘transitional generation’ yet to be assimilated and suggested that ‘Turkish Cypriot youth was discontented and frustrated in many ways’.

A wider comparative study (Yule *et al.*, 1975.) was also one of the earliest to highlight the lowest mean scores in reading for Turkish Cypriot young people. It observes that the poor reading attainment among children of Turkish Cypriot parentage is both striking and worthy of detailed investigation. It is interesting to note that in line with other studies (ILEA, 1981a; MacDonald, 1975) it was set up to research the underachievement amongst ‘West Indian’ young people but ended up highlighting the Turkish Cypriot as a group showing underachievement levels lower than those of the ‘West Indians’.

A comprehensive and detailed review of literature on the Cypriot Communities, both Turkish and Greek Speaking was undertaken by Taylor (1988). Taylor dealt with issue of immigration, settlement, housing, employment, family life and structure, childcare, health, social services, religion, community associations and perceptions.

Another major report into the needs of the Turkish Cypriot children were commissioned by the Turkish Cypriot Forum concerned with the

underachievement of CT children in the UK school system. The research was conducted by Centre for Intercultural Studies at the Institute of Education, University of London (1999). The report while drawing attention to a greater need for more extensive research into the needs of the community put forward a series of proposals for action at classroom, school and LEA levels.

Differences in attainment remain significant despite variations in the number of students taking the examination. Considering the length of time in the Education system out of three groups (Turkish, Cypriot Turkish and Kurdish), Cypriot Turkish were the first to have appeared in UK schools. This makes the results more significant. Despite variations in recent years the performance all three groups is all below the National Average. When compared to the performance of other ethnic minority groups the majority of Turkish Cypriot children still underperform significantly. The table below is from Haringey another area of high Cypriot Turkish school intake. Here the performance of Turkish speaking students is compared to Somalis another low achieving group. The Tests are taken in Year 9 (14 years old) which is called Key Stage 3 (KS3). The tests are also seen as preliminaries to determine who will be nominated to which level of GCSE examinations.³

It can be seen from the English results in Table 5 that CT children are outperforming all other groups. However, the results are still below the National Average for Level 5 which is %73. Girls outperform boys significantly with %71 which is just below the National Average. Unavailability of data for 2007 would only allow us to make estimates. Scores for Maths and Science are below the National Averages which remain %57 (Maths) and %41 (Science) and %34 (English) respectively for level 6.⁴

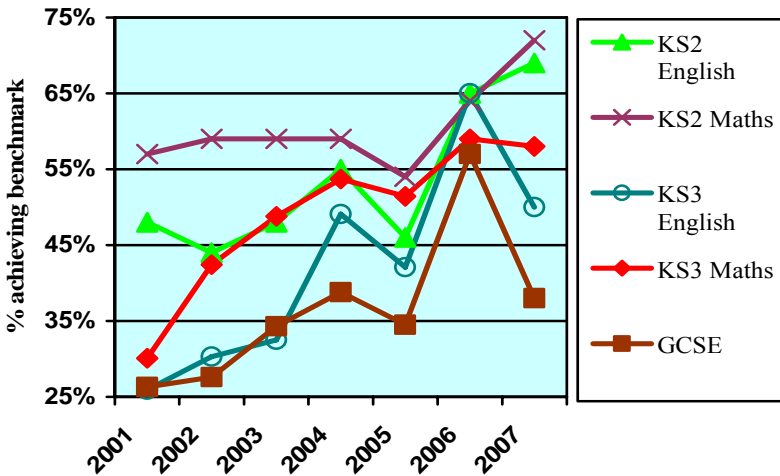
When we look at other LEAs similar pattern emerges.

Figure 1 below shows results in Islington one of LEAs in North London. The figure covers period of six years. It can be seen that all the groups are represented under a single category 'Turkish Speaking'. It is also shown that results vary across each year group showing some improvements in some subject areas (e.g. Maths KS3- middle phase in secondary school) while showing losses in English in the same phase. The most significant losses are shown with GCSE, Secondary examination in which students' performance against 5 subjects is measured. This is represented in yellow on the table below. These results are significant in that they determine individual student's chances for taking 'A' Levels and subsequent entry into university.

Table 5: Key Stage 3 Maths, English and Science results for Haringey (2007)

	Ethnicity	Girls	Boys	All	Girls	Girls	Girls	Boys	Boys	Boys	All	All	All
					5+	6+	7	5+	6+	7	5+	6+	7
English KS3 2007	Black Somali	63	44	107	51%	13%	3%	55%	7%	2%	52%	10%	3%
	Kurdish	45	42	87	56%	13%	4%	48%	12%	0%	52%	13%	2%
	White Turkish	68	70	138	37%	9%	0%	39%	9%	1%	38%	9%	1%
	White Turkish Cypriot	35	22	57	71%	26%	0%	41%	9%	0%	60%	19%	0%
Maths KS3 2007	Black Somali	63	44	107	43%	30%	6%	55%	32%	11%	48%	31%	8%
	Kurdish	45	42	87	51%	24%	4%	62%	40%	19%	56%	32%	11%
	White Turkish	68	70	138	34%	15%	1%	46%	24%	10%	40%	20%	6%
	White Turkish Cypriot	35	22	57	51%	29%	6%	55%	32%	18%	53%	30%	11%
Science KS3 2007	Black Somali	63	44	107	37%	16%	3%	48%	14%	0%	41%	15%	2%
	Kurdish	45	42	87	38%	13%	2%	50%	14%	5%	44%	14%	3%
	White Turkish	68	70	138	32%	7%	0%	33%	13%	3%	33%	10%	1%
	White Turkish Cypriot	35	22	57	40%	6%	0%	45%	23%	5%	42%	12%	2%

Figure 1: Turkish performance 2001-2007

* The National Average (2006) %45.8 (2007 results not yet available)

Factors Affecting Underachievement: The ‘Why’ and ‘How’ Questions

So far this paper explored successive Government interventionist policies which on one hand appeared to acknowledge children’s linguistic and cultural diversity while on the other failing to support any initiatives which aimed at utilising them, in some cases discouraging possible progressive initiatives. In this paper statistical information was analysed which supports other findings on CT children’s low levels of attainment. In the latter part of this paper the educational needs of the CT children is analysed from a sociolinguistic perspective drawing on current research on community provision and exploring critically the use of Cypriot Turkish as a dynamic language, serving the changing needs of second and third generation Turkish Cypriots in the UK.

Community Activities

The Turkish Cypriot community is very much a part of the London way of life. Apart from the kebab shops and the supermarkets, bakers, boutiques, video shops, insurance agencies, dry cleaners, cafes and restaurants, there are very successful large businesses in import and export and the clothing industry although the numbers of these have dwindled in the last couple of years with the growing from other countries which are able to offer cheaper prices for production of garments. Green Lanes in North London is known as the *Capitol*

by most (Turkish and Greek) Cypriots. Whereas most first generation Turkish speakers are employed in the ethnic economy, the second and third generations are increasingly moving outside these traditional niches (Mehmet Ali, 1991). The younger generation of Turkish Cypriots have moved away from the traditional industries to pursue their careers in other areas. The number of professionals (i.e. teachers, lawyers, doctors) is gradually increasing, although the ratio is fairly low compared to the total CT population. It is closely linked to General Certificate of Education (GCSE) and A Level results which is reflected in number of university entries. The number of CT students in British universities has received a boost with an increase in the numbers of CT students from Cyprus. This is partly due to reductions in university fees as the result of Cyprus gaining full EU membership.

CT community has sought to establish itself in the UK through various voluntary associations and relevant social/cultural events organised for keeping alive and recreating traditional cultural practices.

One of the earliest of these, Cyprus Turkish Association was formed in 1951 (partly) to promote mother-tongue teaching and the preservation of Turkish Culture (Memdouh, 1981). Later the Turkish Islamic Association, the Ladies' Association and the Turkish Arts Society were formed. During the late 70s there were a number of student political associations and organisations which supported certain political parties in Northern Cyprus. In addition there were numerous village associations formed by the people from particular villages in Cyprus. Here the aim was to provide financial support the villages in Cyprus. Similar clubs increased in number to include associations from various towns and villages from Turkey. The village associations are also represented in the Turkish Football League. Towards the end of the 90s there were nearly 40 associations and clubs in London alone. There have been several attempts to group these associations under a single body. The aim of the Council was to have a unified voice on issues concerning Cyprus and Turkey. The diversity of views and power struggles within the Council prevented the group from functioning as a unified body. However, there is currently a successful Consortium of Turkish Supplementary Schools with a total of 13 schools represented. The aim is to work on issues related to underachievement and design a common curriculum for Turkish supplementary schools.

The dynamism of the CT community is enhanced by the regular cultural activities. Turkish wedding parties for example, are occasions where as many as five hundred guests may be invited and are a major cultural institution for the community.

Turkish newspapers and magazines provide culturally specific and relevant news for these communities. Since 1959 there has been one weekly Turkish Newspaper which was printed and supplied from Germany. Now there are five

newspapers printed in London in addition to others from Turkey and Cyprus distributed in the UK.

Although the newspapers fulfil the function of sharing community based news, they do not appear to reach all sections of the community, particularly young people who find it challenging to read standard Turkish. Even Cypriot Turkish, which is mainly used in the *mizah*, the comic section of the newspapers, is difficult to decode because it is not taught in supplementary schools and remains essentially a spoken language. The debate surrounding the use of Cypriot Turkish to support Cypriot speaking children's literacy development is a controversial one and continues to dominate discussions in supplementary schools.

At the centre of the all community activities is the London Turkish Radio (LTR), established over ten years ago. It provides a variety of programmes for all sections of the communities. It is a platform for everyone to voice their opinions on aspects of political life here as well as in Cyprus and Turkey. Local businesses and shops can advertise their products and new initiatives. Cultural activities are announced inviting members of the public to attend functions. LTR contributes to the dynamism of the Turkish speaking communities and supports inter communal economic networks.

Turkish Cypriot Community: Language Use and the Community Provision

After more than half a century, CT is undergoing changes in its use in the UK. Such changes are attributed to intergenerational differences (Issa, 2006) as well as language shift (Fishman, 2001). The former study looked into the speech patterns of CT adults in a London workplace found that although there were no structural changes noted in the use of CT, inter-generational variations occurred in code-switching and code-mixing. The younger generation speakers in the group appeared to be using more English vocabulary in their conversations in Turkish. The choice of vocabulary also correlated with particular topic of conversation e.g. Arrangements for a Turkish wedding. A similar study on CT adults in London (Adalar, 1997) found code switching and borrowing patterns between English and Turkish. Both studies highlighted existing structural differences between CT and Standard Turkish which presents further challenges to CT children attending Community supplementary schools.

Enhancing CT Children's Levels of Attainment: Some Suggestions for Ways Forward

So far in this essay, key issues relating to the low levels of CT children's attainment has been discussed. In this final section some practical suggestions are put forward to address the key issues raised.

- Classroom Practice: There ample evidence of inclusive classroom practice which can be used to enhance CT children's self esteem and identity (Kenner, 2004; Gregory, 1994; Drury, 2007). These practices are presented as embedded within multicultural ethos of schools. They also show children's linguistic and cultural experiences as key to learning. More recent work focussed on the classroom strategies to support CT children's learning in mainstream classrooms (Issa, 2005). His work explored how children's culturally relevant experiences from their home can be used through collaborative, bilingual role play settings. The work also highlighted the role of Cypriot variety of Turkish in supporting learning of English.
- There is a need to have more coherent strategies within Turkish supplementary schools to bridge the gap between children's use of CT variety and learning of Standard Turkish. Although there have been some improvements in this area, there are case where some teachers are intolerant to the use of CT in the classroom without giving children sufficient explanation or strategies for switching to Standard Turkish. Similar negative attitudes are shown towards the use of English.
- Use of more appropriate resources to suit the experiences of children born in the UK will enhance learning considerably. Some of the teaching materials are relevant but these can be developed further to reflect children's experiences in UK
- Language teaching (i.e. Turkish) should also be linked to teaching through other curriculum areas. This will make language learning meaningful as well as give children opportunities to explore what they learned in their English school, in a medium of Turkish. This will enhance learning considerably.
- Training of teachers working in Government as well as supplementary schools need to keep pace with these developments. In supplementary schools, in addition to developing their subject knowledge of English, teachers should have training that will equip them with strategies to utilise children's CT to make meaningful links with structures of Standard Turkish.
- Parental Attitudes: Past research have revealed that CT parents have positive attitudes towards their children's education (Townsend and Brittan, 1972; Uğur, 2000). However, anecdotal evidence from schools and conferences/seminars on the educational needs of the CT community is contradictory. While some parents genuinely believe in the role of working with schools to support their children's development others believe that this is solely schools' responsibility. During informal discussions amongst Turkish speaking professionals it is quite common knowledge for a Turkish Cypriot household to be referred as 'A place

without a reading culture'. The issue of CT literacy is further complicated as CT still remains very much a spoken language.

Summary of Key Points and Conclusions

This paper explored in some detail the educational needs of Cypriot Turkish children in UK schools. Statistical information, research findings as well as Local Education Authority (LEA) reports support the view that CT children are still underperforming in major curriculum areas compared to other linguistic groups. The paper has shown that successive Government policies and their interpretation at Local /National levels in part contributed to this.

In the second part of the paper CT community was explored with emphasis on language use and language shift. Some research evidence has shown that CT, while retaining its structural characteristics is undergoing development relating to its use.

In the final section of the paper certain strategies for tackling issues of underachievement was explored focussing on the Government and community supplementary schools stressing the use of children's home experiences as an important aspect of the whole dynamic process.

Notes

¹ From August 2007 changed its name to the *Department of Children Schools and Families (DCSF)*

² A large section of the Cypriot work force was employed in the catering sector.

³ Test papers for core subjects such as Maths, Science and English are organised according to varying levels of difficulty. Results obtained in KS3 are used as basis for streaming and consequently entering children for different levels of the each subject.

⁴ Levels 5 and 6 in refer to two strands of Key Stage 3 before GCSE Phase.

References

- Adalar, N. (1997). Borrowed nouns, bilingual people: The case of the *Londrali's* in Northern Cyprus. *International Symposium on Bilingualism: Abstracts*. Department of Speech, University of Newcastle Upon Tyne.
- Alkan, F. and Constantinides, S. (1982). *Cypriots in Haringey*, London: Haringey Borough Council.
- Anthias, F. (1992). *Ethnicity, Class, Gender and Migration: Greek Cypriots in Britain*. Aldershot: Avebury.
- Anwar, M. (1979). *The Myth of Return: Pakistanis in Britain*. London: Heinemann.
- Berk, F. (1972). A Study of the Turkish Cypriot Community in Haringey with Particular Reference to Its Background, Its Structure and Changes Taking Place within It. Unpublished M.Phil. Thesis, University of York.

- Clough, H.E and Quarmby, J. (1978). *A Public Library Service for Ethnic Minorities in Great Britain*. London: CILT.
- Constantinides, P. (1977). The Greek Cypriots: Factors in the maintenance of ethnic identity. In Watson, J.L. (Ed.), *Between Two Cultures*. London: Basil Blackwell.
- Creese, A. et al. (2007). Investigating multilingualism in complementary schools. Four Communities. *Community Report: A Turkish Case Study*.
- Department of Education and Science (DES) (1965). *The Education of Immigrants, Circular 7/65*, London: HMSO.
- Department of Education and Science (DES) (1985). *History in the Primary and Secondary Years: An HMI View*, London: HMSO.
- Department for Education and Skills (DfES) (2005). *Schools' Survey*. England.
- Dirim, I and Hieronymus, A. (2003). Cultural orientation and language use among multilingual youth groups: For me it is like we all speak one language. In Jorgensen, N. (Ed.), *Bilingualism and Social Change: Turkish Speakers in North Western Europe*, pp. 42-55, Clevedon: Multilingual Matters.
- Drury, R. (2007). *Young Bilingual Learners at Home and School: Researching Multilingual Voices*. Stoke On Trent: Trentham Books.
- Fishman, J. A. (2001). *Reversing Language Shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- General Register Office (GRO) (1956). *Census 1951, England and Wales, General Tables*, London: HMSO.
- General Register Office (GRO) (1964). *Census 1961, England and Wales, Birthplace and Nationality Tables*. London: HMSO.
- George, V. (1960). The Assimilation of the Cypriot Community in London. Unpublished MA thesis, University of Nottingham.
- George, V. and Millerson, G. (1967). The Cypriot community in London. *Race*, V111, 3, 277-92.
- Gordon, P. (1983). Back to Cyprus? *New Society*, 4 August, 170-171.
- Gregory, E. (1994). Negotiating as a criterial factor in learning to read in a second language. In Graddol, D., Maybin, J., Stierer, B. (Eds.), *Researching Language and Literacy in a Social Context*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Inner London Education Authority (ILEA) (1969). *Literacy Survey: Summary of the Interim Results of the Study of Pupils' Reading Standards. Proposals for Further Action*. RS 382/69.
- Inner London Education Authority (ILEA) (1981). *British Black Literacy: A Study of Reading Attainment of London Black Children from 8 to 15 Years*. RS 776/81. London, ILEA.
- Institute of Education, University of London (1999). *Turkish Cypriot Children in London Schools*, London: A Report for the Cypriot Forum by the International Centre for Intercultural Studies and the Culture, Communication and Societies Group, Institute of Education, University of London.
- Issa, T. (2005) *Talking Turkey: The Language, Culture and Identity of Turkish Speaking Children in Britain*. Stoke on Trent: Trentham Books.
- Issa, T. (2006). An Ethnographic case study of code switching and language choice: the uses of Cypriot Turkish in London. In *International Journal of Sociology of Language*, 181, pp 83-106.
- Kenner, C. (2004). *Becoming Biliterate: Young Children Learning Different Writing Systems*. Stoke on Trent: Trentham Books.

- King, R. L. (1979). Italians in Britain: An idiosyncratic immigration. *Association of Teachers of Italian Journal*, 29, 6-16.
- Ladbury, S. (1977). The Turkish Cypriots: Ethnic relations in London and Cyprus. In Watson, J.L. (Ed.), *Between Two Cultures: Migrants and Minorities in Britain*. Oxford: Basil Blackwell.
- Little, A. (1975). Performance of children from ethnic minority backgrounds in primary schools. *Oxford Review of Education*, 1, 2, 117-135.
- Mabey, C. (1981). Black British literacy: A study of reading attainment of London black children from 8 to 15 years. *Education Research*. 23, 83-95.
- MacDonald, M. I. (1975). Language acquisition by a multicultural group - A comparative study of a sample of a Jamaican, Greek, Turkish and British students attending a London College of Further Education in an attempt to assess their progress in achieving a command of standard English. Unpublished PhD Thesis, Institute of Education.
- Markopoulou, C. (1974). A project of social work with Cypriot immigrants in London. *Internat: Migration*, X11 112, 3-13.
- Mehmet Ali, A. (1991). The Cypriot speech communities. In Alladina, S. and Edwards, V. (Eds.), *Multilingualism in the British Isles*, Longman.
- Mehmet Ali, A. (1997). Some of Us Have Made it!- How do Some Second Generation Turkish Cypriot Young Adults Perceive the Factors Impacting on their Academic Success? Unpublished Research for MA in Adult and Community Education, London, Goldsmith College.
- Memdoh, F. (1981). Report of the Cyprus Turkish Association on the Educational Needs of the Turkish Community in London and in England. London: Cyprus Turkish Association.
- Oakley ,R. (1970). The Cypriots in Britain. *Race Today*, pp. 99-102.
- Oakley, R. (1971). Cypriot Migration and Settlement in Britain. Unpublished D.Phil. Thesis, University of Oxford.
- Office of Population Censuses and Surveys {OPCS} (1974). *Census 1971, Great Britain, Country of Birth Tables*, London: HMSO.
- Office of Population Censuses and Surveys {OPCS}(1983). *Census 1981: Country of Birth*, London: HMSO.
- Office for Populations and Surveys, (OPCS) (1995). *International Passenger Survey*
- Office of National Statistics, (ONS) (2004). *Census 2001 Ethnic Group (M221b)*
- Patterson, (1969). *Immigration and Race Relations in Britain*. London: Oxford University Press for the Institute of Race Relations.
- Pehlivan, A. (2003). *Aya Iriniden Akdenize: Kıbrıs Ağzının Değişimi*. Lefkoşa: Adım Yayınları.
- Power, J. (1967). *Immigrants in Schools*. Councils and Education Press.
- Proudford, M. J. (1956). *European Refugees 1939-52: A Study in Forced Population Movement*. Evanston, Illinois: North-Western University Press.
- Reid E., Smith, G. and Morawska, A. (1985). *Languages in London: CLE/LMP Working Paper*, No.12, London: Community Languages and Education Project, University of London Institute of Education.
- Rose, E. J. B. *et al.* (1969). *Colour and Citizenship: A Report on British Race Relations*. London: Panther.
- Swann Report (1985). *Education for All: Final Report of the Committee of Inquiry Into*

- the Education of Children from Ethnic Minority Groups*. Chair: Lord Swann. London: HMSO.
- Taylor, M. J. (1988). *Worlds Apart?*, NFER-Nelson.
- Townsend, H.E.R. and Britten, E.M. (1973). *Multiracial Education: Need and Innovation*, Schools Council Working Paper 50, London: Evans/Methuen Education.
- Triseliotis, J.P. (1976). Immigrants of Mediterranean origin. *Child Care, Health and Development*, 2, 395-378.
- United Kingdom, Home Office (1966). *Section 11 of the Local Government Act*, London: HMSO.
- United Kingdom (1962). *Commonwealth Immigrants Act: Control of Immigration Statistics 1962/1963/1966*, Home Office (Cmnd. 2151, 2379, 2658, 2979, 3258) London: HMSO.
- United Kingdom (1965). *White Paper: Immigration from the Commonwealth*, (Cmnd. 2739) London: HMSO.
- United Kingdom (1963). *English for Immigrants*, Ministry of Education, London: HMSO.
- United Kingdom (1964). Commonwealth Immigrants Advisory Council, *Second Report*, February 1964, London: HMSO.
- Watson, J. L. (1975). *Emigration and the Chinese Lineage: The 'Mans' in Hong Kong and London*. Berkeley: University of California Press.
- World University Service (1977). *Education for Refugees*, London: WUS.
- Yule, W., Berger, M., Rutter, M, Yule, B. (1975). Children of West India immigrants. II, Intellectual performance and attainment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 16, 1-17.

Kıbrıslı Öğretmen Adaylarının Rumca Öğrenme Arzusu ve Rumca Öğrenmeye Yönelik Araçsal Tutumları

Ahmet PEHLİVAN*

Günümüzde özellikle Lambert (1972) ve Gardner (1985)'in çalışmalarından sonra motivasyon ve dilsel tutumun (language attitudes) dil öğrenmede etkisi daha da belirgin hale gelmiştir. Yabancı dil ve ikinci dil öğrenmede öğrenenin tutumları ile ilgili birçok çalışma yapılmış, birçok görüş ortaya atılmıştır (Baker, 1993; Williams ve ötk., 2002: 503-527; Jose, 2003, Gardner ve ötk., 2004: 1-34). Bu çalışmalardan çıkan görüş, dil öğreniminin dil dışı (nonlinguistic) ve dilsel (linguistic) sonuçlarının olduğudur. Dilsel sonuçlar, dil ile ilgili artan bilgi, akıcılık ve benzerlikler vb. iken, dil dışı sonuçlar, hedef dilin grubuna yönelik tutum, ikinci dile yönelik tutum, gelecekte dili kullanma amacı ile dili kullanma ve öğrenmeye yönelik endişelerdir (Gardner ve ötk., 2004: 1-34).

Dil öğrenme üzerine yapılan sayılamayacak kadar çok sayıda çalışmada dile yönelik tutumda toplumsal faktörler ile kişisel nedenlerin etkisinin olduğu görülmüştür (Sung ve Padilla, 1998: 205-216; Wright, 1999: 197-208; Al-Haq, 2000: 263-273; Dawale, 2005: 118-137; Lasagabaster, 2005: 296-316). Şurası gerçek ki, araştırma sonuçları öğrenenin hedef dile, toplumuna ve kültürüne yönelik algılarının yabancı dil öğrenmede önemli rol oynadığı yönündedir (Gudykunst ve Ting-Toomey, 1990; Dawale, 2005: 118-137). Toplumsal nedenlerin yanında, kişinin hedef dilden kişisel kazanım sağlayacağına inanmasının dile yönelik tutumda ve dil öğrenmede çok önemli olduğu da belirtilmektedir (Gardner, 1985, Gardner ve ötk., 2004: 1-34; Gardner ve MacIntyre, (1991: 57-72). Gardner (1985), gelecekte kariyer fırsatları, sınavları geçmek, finansal olanaklar vb. nedenlerin bireyin yabancı/ikinci dili öğrenmesinde etkili olduğunu belirtmektedir.

Dil öğrenimindeki tutumda grubun dille ilgili deneyimi ve dile alışıklığı da önemli bir yer tutar. Yapılan bazı çalışmalar da bu yargıyı desteklemektedir. Oh ve Au Kit-Fong (2005: 229-241), Amerika'da İspanyolcanın okul dışında kullanımının ve aile içerisinde kalıt dil olmasının dil yeterliğinde etkili olduğunu göstermiştir. Korece ve İspanyolca üzerine yapılan bazı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durum Kıbrıs'ta Rumca için önem arz etmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta Türkler için Rumca geçmişte günlük hayatın bir parçası olmuştur ve Rumca bilmek çeşitli kazanımlar sağlamıştır (Behçet, 1969; Konur, 1938: 23; An, 1999). Türkler ile Rumların iki bölgeye ayrılmasından sonra Rumca önemini yitirmiş, bu ayrılığın sonucu olarak, Kıbrıslı Türklerde Rumca

* Doç. Dr., Türkçe Eğitimi Bölümü, Eğitim Fakültesi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa

konuşma ve iletişim kurma ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Rumca, Türkler için kazanım sağlamak bir yana, düşman dili olduğu için yararsız hale gelmiştir. Böylece önceki kuşakta var olan Rumca genç kuşaklara aktarılmamıştır. Yani Kıbrıslı Türkler için Rumca öğrenmenin önemi azalmıştır. Daha önce bahsedildiği gibi dil öğrenmede öğrenenin tutumuna etki eden toplumsal ve bireysel nedenler bu durumda etkili olmuştur.

Son yıllarda Türkçe ile Rumcanın etkileşimi açısından birtakım yenilikler olmuştur. Kıbrıs'ta kuzey ile güney arasındaki sınır açılmıştır. Sınırın açılması ile Rumlar ve Türkler bir araya gelmeye, iletişim kurmaya başlamışlardır. Ayrıca sınırın açılması birtakım iş ve öğrenim olanaklarını da beraberinde getirmiştir. Günümüzde çok sayıda Kıbrıslı Türk güneyde çalışmaktadır. Ayrıca güneyde okumaya giden Türklerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu da Rumcanın Kıbrıs Türk toplumunda yeniden kişisel bir ihtiyaç ve neden haline geldiğini göstermektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Kıbrıslı Türk öğretmen adaylarının;

1. Rumca öğrenme arzusunu,
2. Rumca öğrenmeye yönelik araçsal tutumlarını (instrumental attitudes) belirlemeye çalışmaktır.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırma KKTC'de öğretmen yetiştiren tüm okullardaki öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Beden Eğitimi Öğretmenliği, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Öğretmenliği, Okulöncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği bölümlerinden tesadüfi yolla seçilen Kıbrıs doğumlu 251 öğrenci ile çalışılmıştır. 251 kişiye dağıtılan anketlerden bir kısmı geri dönmemiştir. 195 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin hiçbiri Rumca dersi almamıştır. Katılımcıların % 68'i kadın, % 32'si erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 21'dir.

Ölçme Aracı

Veriler 13 soruluk bir anket ile toplanmıştır. Anket 5'li Likert tipindedir. 2 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörlerden birincisi Rumca öğrenme arzusunu (7 soru), ikincisi ise Rumca öğrenmeye yönelik araçsal tutumu (6 soru) belirlemeye çalışmaktadır. Anket daha önce araştırmacı tarafından benzer bir gruba uygulanmış (n=362), geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ayrıca anketin geliştirilmesinde uzman görüşüne başvurulmuştur.

Ölçeğin faktör yapılarını incelemek amacı ile dönüştürülmüş varimax temel bileşenler analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçekteki soruların iki faktörde toplandığı görülmüştür. Bu iki faktörün ölçüğe ilişkin açıkladıkları

varyans % 64.9'dur. Birinci faktörün açıkladığı varyans %34.7, ikinci faktörün ise %30,2'dir. Birinci faktördeki yük değerleri .626-.817, ikinci faktördeki yük değerleri ise .616-.844 arasında değişmektedir.

Analizlerden elde edilen sonuçlara göre, anketin güvenilirlik katsayısı Alpha= .93'tür. Birinci faktörün güvenilirliği Alpha= .91, ikinci faktörün Alpha= .88'dir. Araştırma sonuçlarının yorumlanmasında ortalama, standart sapma ve % kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan Kıbrıslı Türklerin özellikle Rumca bilmeleri dilsel tutum açısından önemlidir. Dolayısıyla Rumca bilgisinin bu araştırmada önemi vardır.

Çizelge 1: Katılımcıların bildikleri diller

Dil	S	%
İngilizce	153	78.5
Rumca	15	7.7
Fransızca	2	1
Almanca	2	1
Diğer	2	1

Öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu İngilizce bildiklerini ifade etmişlerdir. Çalışmada Rumca bilen katılımcıların oranı %7.7 olmuştur. Yani Rumca bilenlerin oranı çok düşüktür. Geçmişte Kıbrıs'ta Türklerin birçoğunun Rumca bildiği düşünülürse (Konur, 1938), Bu oranın düşüklüğü ailelerin çocuklarına bu dili aktarmadıklarını gösterir.

Rumca Öğrenme Arzusu

Seçenekler	X	Ss
29. Rumca bilgimi artırmak ve Rumcayı çok iyi konuşmak istiyorum.	3.24	1.27
30. Rumca öğrenmeyi severim.	3.09	1.27
31. Kardeşlerimin ve çocuklarımla Rumca öğrenmelerini istiyorum.	3.20	1.28
32. Rumca öğrenmek bana göre ilginçtir.	3.28	1.19
33. Rum komşularım olsaydı, onlarla Rumca konuşarak öğrenmek isterdim.	3.27	1.29
34. Yeteri kadar Rumca bilseydim, Rumca gazete ve dergi okumak isterdim.	3.33	1.26

Katılımcıların çoğunluğu Rumca bilgilerini artırmak ve bu dili konuşmayı istemek konusunda 'kararsızım' seçeneğini seçmişlerdir. Katılımcılar Rumcayı sevmek ve bunu kardeşlerine ve çocuklarına öğretmek konusunda da

kararsızdırlar. Deneklerin yarısından fazlası (%52), Rumca'yı ilginç bulmaktadır. Ancak yanıtların ortalamaları katılımcıların bu konuda kararsız olduklarını göstermektedir. Deneklerin yarısından fazlası Rum komşularıyla konuşmak (%52) ve Rumca gazete ve dergi okumak istemektedir (% 55). Ancak bu konudaki yanıtların ortalaması da deneklerin kararsız olduğunu göstermektedir. Kısaca, Rumca öğrenme arzusu ile ilgili tüm yanıtlar 'kararsızım' seçeneğine işaret etmektedir. Dolayısıyla Kıbrıslı Türk öğretmen adaylarının çoğunluğunun Rumca öğrenme arzusu çok fazla değildir.

Rumca Öğrenmeye Yönelik Araşsal Tutum

Seçenekler	X	Ss
8.Rumca öğrenmek gelecekte kariyerim için önemlidir.	3.04	1.29
9.Rumca bilmek beni daha bilgili yapacak.	3.16	1.30
10.Rumca bilmek iş bulmamda yardımcı olacak.	3.17	1.25
11.Rumca bilmek gelirim artırarak.	2.80	1.23
12.Rumca bilmek bana saygınlık kazandıracak.	2.86	1.07
14.Rumca bilme bana, bilmeyenlere göre daha çok kültürel ve ekonomik avantajlar sağlayacak.	3.40	1.19

Yabancı dil öğrenmeyi etkileyen etmenlerden biri de araşsal tutumdur. Yabancı dilin kişisel, pratik kazançlar sağlayacağına inanç, tutumu artıran etmenler arasındadır (Gardner, 1985; Baker, 1993). Çizelgede görüleceği gibi, Rumca öğrenmenin gelecekte kariyer için önemli bulunması konusunda öğretmen adayları kararsızdırlar. Katılımcılar Rumca bilmenin kendilerini daha bilgili yapacağı konusunda da kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Rumca bilmenin iş imkanı sağlayacağı görüşüne ilişkin kararsızların oranı diğer seçeneklerden daha yüksektir (% 29). Rumca bilmenin öğretmen adaylarının gelirlerini artıracacağı konusundaki görüşe katılmayanların oranı (% 45), katılanlardan yüksektir; ancak öğretmen adaylarının yanıtlarının ortalamaları bu konuda da kararsız olduklarını göstermektedir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının diğer seçenekleri işaretleyenlere göre daha fazla bir oranı (% 34), Rumcanın kendilerine saygınlık sağlayacağı konusunda kararsızdır. Rumca bilmenin kültürel ve ekonomik avantaj sağlayacağına katılanların (% 54) oranı ise katılmayanlara (% 26) göre daha yüksektir. Deneklerin çoğu Kıbrıs'ta Rumca bilmenin kültürel ve ekonomik avantaj sağladığına inanmaktadır.

Sonuç

Kıbrıs'ta geçmişte çoğu insan Rumca ve Türkçe bilmekte, iletişimde bu iki dili kullanmaktaydı. Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumların sınırla ayrılması sonucunda Türkçe ve Rumcanın etkileşimi çok dar bir alanda kalmıştır. Ancak son yıllarda birtakım politik değişiklikler meydana gelmiştir. Kıbrıs'ta iki toplumu ayıran sınır açılmış, Rumlarla Türkler eskisi gibi olmasa da iletişim

kurmaya başlamıştır. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin güneyde çalışma ve eğitim görme imkanı artmıştır. Dolayısıyla bu siyasi ve kişisel nedenler hemen hemen hiç Rumca bilmeyen gençlerin Rumcaya yönelik olumlu tutum geliştirmelerine neden olmalıydı.

Kıbrıslı öğretmen adaylarının Rumca öğrenme arzularını ve Rumca'yı öğrenmeye yönelik araçsal tutumlarını belirlemeye çalışan bu araştırmada, deneklerin Rumca öğrenmek için kararsız oldukları ortaya çıkmıştır. Bu açıdan deneklerin tutumları ne olumludur, ne de olumsuzdur. Bu sonuç, Ürdün'de Arapların İbranice öğrenmeye yönelik tutumlarıyla benzerlik göstermektedir. Onlar da İsrail ile barış sürecinde İbranice öğrenmeye yönelik çok olumlu tutum geliştirmemişlerdir (Al-Haq, 2000: 263-273). Bu sonuç Kıbrıslı Rumların Türkçe öğrenmeye yönelik tutumlarıyla karşılaştırılınca, Türklerin tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilir. Rumlar Türkçeye yönelik daha az olumlu tutum geliştirmişlerdir (Osam ve Ağazade, 2004).

Araştırmaya katılan öğretmen adayları Rumcanın kariyer sağlayacağı, bilgilerini artıracığı, iş bulmalarına yardımcı olacağı ve saygınlık kazandıracığı konusunda net bir düşünceye sahip değildiler. Halbuki günümüzde birçok Kıbrıslı Türk, güneyi daha fazla kazanç sağlama yeri olarak görmektedir. Bu tutumun ortaya çıkmasında güneyde öğretmenlik yapma olanağının çok az olması etkili olabilir.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar günümüz siyasî ortamının heyecanı ile ilişkilendirilebilir. Günümüzdeki siyasî ortam, kapıların açılmasındaki heyecanlı aynı değildir. Dolayısıyla 2002'den günümüze tutumlarda farklılık yaşanmış olabilir. Bu çalışma 2002-2003 yılları arasında yapılsa, sonuç farklı çıkabilirdi.

Otoritelerin bağdaşık bir dil politikası oluşturabilmesi için Kıbrıs'ta konuşulan dillerin sosyal, kültürel ve kişisel etkileşimdeki yerinin ne olduğu bilinmelidir. Tüm bu değişkenler tanımlanmalıdır ki, gelecek için sağlam bir dil politikası oluşturulabilsin. Otoriteler gelecek kuşakların birbirleri ile iletişim kurmalarını istiyorsa, Rumcaya ve Türkçeye yönelik olumlu tutum geliştirmeye yönelik çabaların harcanması kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Al-Haq, A. F. (2000). Changes in the attitudes of Jordanian university students to the Hebrew language. *Journal of Sociolinguistics*, 4 (2), 263-273.
- An, A. (1999). *Kıbrıs kültürü üzerine yazılar*. Nicosia: Kıvılcım Publications.
- Baker, C. (1993). *Attitudes and language*. Avon: Multilingual Matters.
- Behçet, H. (1969). *Kıbrıs Türk maarif tarihi (1571-1968)*. Nicosia: Halkın Sesi.
- Dewaele, M-J. (2005). Sociodemographic, psychological and politicocultural correlates in Flemish student' attitudes towards French and English. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 26 (2), 118-137.
- Gardner, R. C. ve Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and motivations in second language learning*. Rowley, MA: Newbury House.

- Gardner, R. C. (1985). *Social psychology and second language learning*. London: Edward Arnold.
- Gardner, R., C. ve MacIntyre, P.D. (1991). An instrumental motivation in language study. *SSLA*, 13, 57-72.
- Gardner, R.C.; Masgoret, M. A.; Tennant, J. ve Mihic, L. (2004). Integrative motivation: Changes during a year-long intermediate-level language course. *Language Learning*, 54 (1), 1-34.
- Gudykunst, W. ve Ting-Toomey, S. (1990). Ethnic identity, language and communication. In Giles, M. ve Robinson, W. P. (eds.) *Handbook of language and social psychology*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Jose, S. (2003). Motivation and Korean learners. Moray House School of Education master desertation. Edinburg: The University of Edinburg.
- Konur, İ. (1938). *Kıbrıs Türkleri*. Remzi Publications.
- Lasagabaster, D. (2005). Attitudes towards Basque, Spanish and English: An analyses of the most influential variables. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 26 (4), 296-316.
- Oh, S. J. ve Au Kit-Fong, T. (2005). Learning Spanish as a haritage language: The role of sociocultural background variables. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 18 (3), 229-241.
- Osam, N. ve Ağazade, S. A. (2004). The status of Turkish in the Republic of Cyprus and attitudes of Greek Cypriots towards Turkish language learning. *Turkic Languages*, 8 (2), 271-288.
- Sung, H.ve Padillia, M. A. (1998). Student motivation, parental attitudes, and involment in the learning of Asian languages in elementary and secondary schools. *The Modern Language Journal*, 82, 205-216.
- Williams, M; Burden, R. ve Lanvers, U. (2002). French is the language of love and stuff: students perceptions of issues related to motivation in learning a foreign language. *British Educational Research*, 28 (4), 503-528.
- Wright, M., (1999). Influences on learners' attitudes towards foreign language and culture. *Educational Research*, 41 (2), 197-208.

Bir Yazarın Gözüyle İki Kıbrıs

Nedim GÜRSEL*

Paylaşılan Gökyüzü

“Paylaşılan Gökyüzü” Doğu Alman yazar Christa Wolf’un ilk romanıydı yanlış anımsamıyorsam. Berlin Duvarı’nın yalnızca iki ülkeyi, iki siyasi rejimi, giderek iki ayrı dünyayı ayırmakla kalmayıp insanların yaşamlarını da böldüğünü, aşıkları bile gökyüzünü paylaşmaya zorladığını anlatıyordu. O duvar 1989 Kasım’ında yıkıldı ama burada, Afrodit’in adası Kıbrıs’ın başkenti Lefkoşa’da gökyüzü herkese ait değil. Henüz değil. Yeşil Hat tam otuz iki yıldır ortadan ikiye bölüyor kenti, 2003’ten bu yana Serdar Denktaş’ın girişimiyle Türk ve Rum kesimleri arasında geçiş mümkün olsa da, duvar, önceki yıllarda olduğu gibi varlığını duyuruyor. Eski mimari dokuyu, Osmanlı’nın camiye dönüştürdüğü Lusignan hanedanından kalma katedralleri, Venedik sütunlarını, yüz yıllar boyunca birlikte yaşamış, aynı toprağı sürmüş, aynı suyu paylaşmış Türk ve Rumları birbirinden ayırıyor. Tuhaf bir biçimde “Barış Harekâtı” olarak adlandırdığımız savaştan sonra Kıbrıslı şair Neşe Yaşın “Yurdunu sevmeliymiş insan / öyle diyor hep babam / benim yurdum / ikiye bölünmüş ortasından / hangi yarısını sevmeli insan?” diye soruyordu. Bu soru, ne yazık ki güncelliğini koruyor halâ.

Güney Kıbrıs’a bu üçüncü gelişim. İlk gelişimde Mikis Teodorakis’in yetmişinci doğum yılını kutlamak amacıyla düzenlenen konserin konukları arasındaydım, ikinci gelişimde Türk ve Rum dostlarla birlikte Üniversitede Nazım Hikmet’in doğumunun yüzüncü yılını kutladık. Neyse ki o zamandan bu yana, Türkiye’nin Avrupa Birliği perspektivi sayesinde, bir kıpırdanma oldu, AKP iktidarı taşları ve “statu quo”yu yerinden oynattı, ama kesin çözüm halâ askıda. İki toplum halâ ayrı yaşıyor, geçmişin acıları, her iki tarafın ortak belleğinde canlılığını korumakta. Savaşta kaybolanlar halâ kayıp, göçmenler halâ göçmen. Seferis’in evlerden söz eden, “ev diye neyim varsa aldılar elimden” diye haykıran dizeleri sanki bu yöre, bu iklim, bu coğrafya için yazılmış gibi. Akdeniz halklarının kaderi mi savaş, göç, geçen yüzyıla bir kara leke olarak damgasını vuran etnik temizlikler. Ermeni tehciri evet, ama hemen ardından babamın ailesinin de aralarında olduğu Balkanlar’dan sürülen Türkler, mübadele yılları, sonra yeniden savaş, Bosna’dan, Kosova’dan göçenler, evlerini yurtlarını terk etmek zorunda bırakılanlar, ocaklarına incir dikenler. Örneğin burada, Lefkoşa’nın merkezindeki Yeşil Hat’ın iki yanında otuz yıldız boş duran, vahşi doğanın kapladığı, pencere ve duvarsız odalarını incir ağaçlarının gölgelediği, döşemelerinden ayrık otlarının, pabuç incirlerinin fıskırdığı evler...

* Paris Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi Araştırma Başkanı, Fransa

Bir keresinde Kuzey Kıbrıs'a da düşmüştü yolum. Bellapais'te İngiliz yazar Durrell'in, Magosa'da bizim Namık Kemal'in izini sürerken, haliyle adanın bölünmüşlüğüne de değinmiş, başta Rauf Denктаş olmak üzere eski kafaların çözüm üretememelerini eleştirmiştim. Ve "haymatlos"lukla, "ulusal davamıza ihanet"le suçlanmışım. Hatta Kıbrıslı bir iş adamımız "Kıbrıs Günleri" adlı yazımı yayımlayan *Kitaplık* dergisini protesto etmek amacıyla Yapı Kredi Bankası'ndan parasını çekmeye bile kalkışmıştı. Ben de o yazıma ödenen elli YTL telif ücretimi Yapı Kredi'den çekerek Çukurova grubunu batırabileceğimi açıklamışım.

Diyeceğim, Kıbrıs duyarlı bir konu, ben de bir zamanlar "Ya taksim ya ölüm!" diye haykırarak Makarios'un kukllarını yakanların gözünde şaibeli bir yazarım. En iyisi, siyasete hiç girmeden, ilk gelişimden bu yana "etnik" bir evrim geçiren Lefkoşalı kızlardan söz etmek. O zamanlar Uzak Doğu'dan, özellikle de Filipinler'den gelip zengin evlerinde hizmetçi olarak çalışan çocuk yaştaki kızlar dikkatimi çekmişti. Şimdi gece barlarda, gündüz lokanta ve kahvelerde Ukraynalı genç kızlar servis yapıyor. Aralarında Balkan ülkelerinden ya da Ortadoğu'dan gelenler de var, ama çoğunluk Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra buraya gelip o "malûm" yerlerde iş tutmuş, dünyanın en eski mesleğini icra etmekte. Bu kızlardan biriyle uzun süre sohbet ettim. Anlattıklarımı elbette yazmayacağım burada. Belki bir öykümde söz ederim ondan, ya da başına gelenleri bir romanımda, kuşkusuz epeyce abartarak, anlatırım. Konuşurken ikide bir içini çekiyordu. Çehov'un "Martı"sına benziyordu biraz, zaten onun gibi taşra yaşamından sıkılmış, uzun süre uzak ülkelerin, kalabalık kentlerin düşünüyormuş, sonra da fuhuş mafyasının eline düşüp buralara dek gelmişti. Evet, konuşurken içini çekiyordu ama gerçekte içine çektiği Lefkoşa'nın paylaşılmış göğüydü.

Birleşmiş Milletler'in "Buffer Zone", Rumların ise "Nekri Zoni" yani "Ölü Alan" diye adlandırdıkları Yeşil Hat'ın ortasında kalan boş araziden de söz etmeliyim biraz. Çünkü, halâ savaşın izlerini taşıyan bu yerde dolaşmak mümkün artık. Çatısı uçmuş, duvarları çökmüş harap evlerde, bir zamanlar içlerinde insanların yaşadığı odalarda hayaletler kol geziyor. Bahçeleri vahşi bitkiler kaplamış, taş duvarlardan geriye nasılsa halâ kaldırılmayan moloz yığınları kalmış. Ledra Palas'ın önündeki geçiş noktası Soğuk Savaş yıllarının Berlin'indeki "Check Point Charlie"yi anımsatıyordu. "Ölü Alan"dan, savaş otuz yıl önce değil de sanki dün olmuş, geçen yüzyılın en büyük barış projesi olan Avrupa Birliği'nin gölgesi ne yazık ki buraya pek düşmemiş gibi bir izlenimle ayrıldım. Tabii kentin Rum kesiminin düzenli akan trafiği, geniş bulvarları, sık kahve teraslarıyla gerçek bir Avrupa kenti, Türk kesiminin ise dar sokaklarında kavruk yüzü çocukların top oynadığı, izbe evlerin pencerelerinden baş örtülü kadınların baktığı, kahveleri dolduran işsiz kalabalığının Kürtçe de konuştuğu bir Doğu Anadolu kasabası görünümünde olmasına üzülerken, hatta üzülmek bir

yana, öfke duyarak. Evet, paylaşılmış göğün altında öfkeyle soluyarak uzaklaştım oradan.

Nereye gidebilirdim? Lefkoşa'nın seçkin semtlerine elbette, Avrupa ölçülerindeki kahve ve lokantalarına, gece Doğu'dan gelen kızların servis yaptıkları ama erkeklerin coşup kendi aralarında dans ettikleri, çifte telli oynadıkları barlarına. Avrupalı olmak kolay değil, burası da öyle, Ortadoğu'lu halâ, Akdenizli. Zaten "mare nostrum"un ortasındaki bir adada değil miyiz? Hayır değiliz. Peş peşe "zıvana" kadehlerini yuvarladıktan sonra zıvanadan çıkıyor insan, o "mare nostrum" Can Yücel'in deyişle "bizim deniz" Deniz Gezmiş'ti. Otuzunda bile değildi asıldığında, yurdunu sevmekten, emperyalizme, eşitsizliğe başkaldırmaktan başka suçu yoktu. Ne cana kıymış ne banka hortulamıştı. Bizim Deniz! "Zıvana" kadehleri ateş gibi içime düşerken nedense aklıma sen düştün, ne halt edeceğimi, sabaha nasıl kavuşacağımı bilmeden yalnız dolaştım bu Lefkoşa gecesinde artık yaşlanmaya başladığımı, zamanın kaskatı donmayıp hızlı bir ırmak gibi akıp gittiğini anımsattın bana. 1970'lerin Ankara'sından, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki o öğrenci mitinginden bir tek senin esmer, güzel yüzünü anımsıyorum, bir de sonradan *Uzun Sürmüş Bir Yaz*'a girecek şu cümleyi: "Ey gül ölme bahar gelecek!".

Kim derdi ki bir gün aşkımız, 1974 yazında başlayan, ülkelerimiz arasındaki gerilim çatışmaya dönünce alevlenen, Kıbrıs'ta savaşın, o sıcak temmuz günlerinin ateşiyle kavrulan aşkımız yıllar sonra burada "sahne alacak?" Üniversite öğrencileri "Öğleden Sonra Aşk"ı, ilginç bir sahne düzenlemesiyle okudular, daha doğrusu oynadılar. Ortada genişçe bir yer yatağı vardı ve çarşafıya sarınmış – dolanmış da denilebilir – ufak tefek, sana benzeyen bir küçük kadın. Beyaz mı beyaz ve siyah bakışlı sevgilisi bana benzemiyordu hayır, esmer, yakışıklı bir delikanlıydı. Öykü okunurken birbirlerine sarıldılar önce, sonra dövüşür gibi sevişmeye başladılar. O berbat şarkının sözlerindeki gibi "Kim derdi ki sevgilim bir gün ayrılacağız..." Burada iki toplumu birbirinden ayıran duvar, adanın kuzeyini güneyinden ayıran Atilla Hattı bizi ayıramamıştı, tam tersine yakınlaştırmış, birleştirmişti. Ayrılık günleri sonra, çok sonra geldi, ayrılığın adasında senden ayrılığımı duyurdu bana, bıçaktım şimdi yara oldum, halâ kanayan eski bir yara.

Ölüşehir

Anadolu coğrafyasında sonuna "şehir" sözcüğü, önüne bir ad ya da sıfat eklenen kentler vardır. Eskişehir, Kırşehir, Nevşehir gibi. Avrupa Birliği'nden dışlanmış bir Türkiye günün birinde Kuzey Kıbrıs'ı sınırlarına dahil ederse bu kentlere bir başkasını eklemek gerekebilir: "Ölüşehir", yani "Kapalı Maraş". Rumların Varoşa dedikleri, bir zamanlar adanın en gözde sayfiye ve eğlence merkezi olmuş şimdiyse bir hayalet kentten farksız o eşsiz güzellikteki kıyı. Adını tuhaf bir biçimde "Barış Harekâtı" koyduğumuz savaştan sonra silahlı kuvvetlerimiz buraya dek ilerlemiş, ilerde pazarlık yaparız düşüncesiyle Mağusa'nın bu

bölgesini de almıştı. Askeri strateji açısından ordunun yayılması gerekiyordu belki. Mağusa kuşatıldığında mücahitler kahramanca direnmişti, ama bu bölge de ele geçirilince ada nüfusunun yüzde on sekizini oluşturan Türkler yüzde kırk gibi bir toprak egemenliğine sahip olmuşlardı.

O zamandan bu yana otuz üç yıl geçti, kısa bir ömür eder – diyelim otuz üçünde çarımha gerilen İsa'nın ömrü kadar – ama Maraş halâ “kapalı”. Ölü bir kentin geçmişin hayaletleriyle dolu sokaklarında dolaşır gibi dolaştım oralarda. Terkedilmiş villalar, yıkık duvarlar, moloz yığınlarıyla devrilmiş ağaçlar, ayrık otlarının kapladığı bahçeler gördüm. İster istemez Cahit Sıtkı Tarancı'nın ünlü dizesi düştü aklıma: “Bu kaçınıcı bahçe gördüğüm tarumar.” İki yıl önce Lefkoşa'da Birleşmiş Milletler'in “Buffer Zone”, Rumların “Nekri Zoni” yani “Ölü Alan” diye adlandırdıkları Yeşil Hat'ın ortasında kalan boş bir alanda dolaşmış, izlenimlerimi sizlerle paylaşmıştım. Bu kez “Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi” dolayısıyla Mağusa'ya düştü yolum. Ve kentin eski surlarını, Lusignan döneminden kalan yapıları, Othello Kalesi'yle Namık Kemal zindanını görmeden önce Maraş'ı ziyaret etmek istedim. Askeri bölge olmasına rağmen arabayla girebildik, durmamak, fotoğraf çekmemek koşuluyla bir ucundan da olsa dolaşabildik. Gördüğüm insansız, kepenkleri kapalı evler, duvarlarında halâ mermi izleri taşıyan lüks oteller, boşaltılmış dükkanlardı. Ölüm sessizliği sinmişti her yere, topraktan vahşi bitkiler, sazlıklar, savaşta yanmış ağaçların kökleri fıskırıyor. Cinler tek kale maç yapıyordu karanlık sokaklarda. Bir zaman olmuş Türk'ü, Rum'u, İngiliz'i hatta Japon'uyla buralarda da insanlar yaşamış, sevmiş sevilmiş, sefa sürüp belki de acı çekmişlerdi. Sofia Loren'in bile bir villası vardı kıyıda, kumarhaneler ve eğlence yerleri Las Vegas'inkilerden farklı değildi. Anlatılanlara bakılırsa Kıbrıs'ın en canlı, en güzel köşelerinden biriydi burası, tüm Akdeniz sayfiyelerindeki gibi öyle neşeli, sıcak, yaz aşklarına aşına. Yahya Kemal'in deyimiyse aşinalığın aşka dönüştüğü bir yerdi, diyeceğim. Şimdiyse bir ölüşehir. Sokaklardan arabayla geçerken farların ışığında iki katlı evler, bahçelerinde palmyeler görüyordum. Sanki geçmişte kalan, geri gelmesi artık mümkün olmayan bir dünyanın hayali kıpırdıyordu karanlıkta. Kimseler yoktu ortalıkta, ne bir ses ne bir nefes duyuluyordu. İnsan olmayınca başka canlı yaratıklar da olmuyor, bir kedi bile sokulmadı yanıma. Ömrümden ilk kez Saraybosna'da görmüştüm savaşı, burada, Maraş'taysa “Barış Harekâtı”ndan otuz üç yıl sonra gördüğüm Goya'nın tablolarındaki vahşetin öteki yüzüydü. Yani insansız, cansız, yaşamaz bir ölü kent, savaşın çoğumuza aşına olmayan, belki de uzaktan duya duya artık kanıksadığımız yüzü.

Yasak bölgeye girdiğimi ama beni buraya getiren dostlarla bir çay molası için Ordu Evi'ne giremediğimi itiraf etmeliyim. Askeri kamusal alan yalnızca türbana değil sakala da karşı. “Abi sakalını kestir de gel!” diyen nöbetçi ere bu sakalı değirmende değil Paris'te ağarttığımı, dolayısıyla böyle durup dururken, daha doğrusu bir yasak nedeniyle kestiremeyeceğimi söyledim ama ne demek

istediğimi anladığından emin değilim. 12 Mart muhtırasından sonra da bıyıklarımıza takmışlar, kesmeyenleri kışla disiplini uygulanan üniversitelerden atmışlardı.

Diyeceksiniz ki yalnızca bunları mı gördün Mağusa'da? Hayır, Gazimağusa'da güzel şeyler de gördüm elbet. Örneğin Kıbrıs'ın en eski gotik kiliselerinden biri olan Aziz Nicolas'ı. Osmanlı fetihten sonra camiye dönüştürmüş yapıyı, o güzelim vitraylı cepheye bir bodur minare eklemiş. Şimdi adı Lala Mustafa Paşa Camii, ibadete açık. Akşam namazında içeriye girdim, cemaat beş kişiden ibaretti. Kıbrıs'taki eski gotik katedrallerin korunmasında camiye dönüştürülmelerinin de ayrı payı var elbet, ama Osmanlı, fethettiği ülkelerde yaşayan Hıristiyan topluluklarının inanç özgürlüğüne gösterdiği hoşgörüyü onların uygarlıklarını simgeleyen dinsel yapılara göstermedi her zaman. Bu yapılara yeni bir işlev yüklerken belki tarihsel sürekliliklerini sağladı, ama özgül kimliklerini de yok etti. Bir bakıma içlerini, ruhlarını boşalttı. Yalnızca bir ölüşehirdede dolaşmanın kederiyle değil, kaybolan ruhu arayışın bezginliğiyle ayrıldım Mağusa'dan.

Lefke ve Çevresinde Halk Hekimliği

Muhsine Helimoğlu YAVUZ*

Giriş

İnsanoğlu tarihinin başlangıcından bu yana, içinde bulunduğu koşullara karşı hep varolma savaşı vermiştir. Bu savaş önce doğa olaylarına karşı verilmiş ve uzunca bir zaman süreci içinde, doğa bir ölçüde de olsa denetlenebilir hale geldikten sonra, daha başka arayışlara yönelmiştir. Bu arada hayatta kalma ve üreme güdüsüyle atbaşı giden sağlık sorunları da her zamanda ve her koşulda, hep birincil sorun olarak yerini korumuştur. Teknolojinin ve tıbbın istedik düzeyde gelişmediği veya erişilemediği her toplumda, sağlık sorunları doğaya dönük arayışlarla çözülmeye çalışılmıştır. Bu nedenle de hayati bir gereksinimden doğan ‘halk hekimliği’ hemen her toplumda önemli, saygın ve hatta kutsal anlamlarla örgelenmiş bir işlevsellik kazanmıştır.

Çoğu zaman ‘şaman’larda olduğu gibi, doğaüstü güçlere sahip olduğu varsayılan bu halk hekimleri, zaman içinde tıbbın gelişme ve ulaşılabilirliği oranında önemini yitirse de hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmamış ve işlevselliğini yitirmemiştir. Zaman içinde, her ne kadar gelişmiş toplumlardan, giderek küçük kapalı toplumlara göç etmiş gibi görünse de bu görüntü bizi yanıltmamalıdır. Çünkü ne kadar gelişmiş olursa olsun, hemen her ailenin içinde bir ölçüde de olsa varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Örneğin hangimiz midemizi üşütüp bir bulantı hissettiğimiz zaman, hemen doktora koştuktansa, önce bir nane-limon kaynatıp içmeyiz ki... Hele hele sağlık hizmetlerinin ve ilaçların ateş pahası olduğu toplumlarda, bu işlevsellik, önemini hep koruyacak demektir. Çünkü insanlar her ne kadar doktorun ve ilacın gerekliliğini ve önemini bilseler bile, ona ulaşamayıp umarsız kalınca, hiç değilse ulaşabildikleri ucuz alternatif çözümleri deneyeceklerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaptığım yaklaşık sekiz yıl süren alan araştırmalarımda, yaşadığım şu olay buna tipik bir örnektir ve beni derinden sarsarak, bu konu üzerinde düşünmeye ve araştırmaya yönlendiren nedenlerden birisi olmuştur. Diyarbakır’a bağlı Hani Kazası’nda bulunan Ankaris Çeşmesi’nde¹, soğuk bir günde sabah henüz gün doğarken, genç bir kadın çıırılıçplak soyduğu bebeğini, çeşmenin soğuk suyunun altına tutmuş yıkıyordu. Mosmor olmuş bebeği görünce, bir refleks olarak kadının üstüne atılıp, elindeki bebeği çekip almak isteyerek, “ne yapıyorsun, çocuk soğuktan ölecek” diye bağırmaya başladım. Kadın büyük bir öfkeyle çocuğunu çekip alarak, umarsızlık ve acı dolu gözlerini yüzüme dikip, “Sen ne diyorsun hanım. Doktor bulduk da gitmedik mi, ilaç bulduk da içmedik mi, çocuğum günlerdir ateşler içinde yanıyor. Zaten ölecek, yapacak bir şeyim yok, bırak da suyunun hastaları iyileştirdiğine inandığımız bu çeşmede yıkayayım.

* Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul

Benim derdim bana yeter, çek git başımdan” dedi. Yüzüme bir tokat gibi inen bu sözler karşısında, acılı anneye söyleyecek bir söz bulamayarak, “lal ü ebkem” kalakaldım.

Bunun gibi sıralayabileceğimiz daha bir çok gereksinimden doğan ve uygulama alanı bulan halk hekimliği, maddi uygulamaları için gereksinim duyduğu temel maddeler için doğaya başvurmuştur. Yıllardır, yüzyıllardır deneye deneye hangi maddenin hangi hastalığa iyi geldiğini saptadığı çeşitli şifalı sular, topraklar, taşlar, mağaralar, bitkiler ve baharatlar için doğa her zaman verimli ve bitimsiz bir hazine olmuştur. Bunlar içinde baharatların daha zor elde edilebilirliği ve önemli bir ticaret metalı olması nedeniyle ayrıca bir de ekonomik boyutu vardır. İlaçların vazgeçilmez ögesi ve oral doyumun temel lezzeti olan baharatlar zaman zaman ticari savaşlara bile neden olmuşlardır. Çünkü yüzyıllar boyunca “Baharat zevk ve şifa verdi insanlara, bu zevk ve şifa serüvenlere sürükledi onları, uzun ve tehlikeli yolculuklarla peşlerine düşürdü. İmparatorluklar kurdurdu. Portekiz’in ünlü tarihçisi Vitorino Magalhaes Godinho, Vasco da Gama ile Hindistan’a ulaşan ve Hint Okyanusu’nda egemenlik kuran Portekizliler’in bu serüvenine ‘Baharat Emperyalizmi’ diyebilmiştir. Çünkü, Vasco da Gama 1498 yılında, Hindistan’a ulaştığında, adamlarından birisinin ‘Hıristiyanları ve baharatı bulmaya geldik” biçimindeki sözleri, baharatın cazibesini açıklamıştır.”²

Görüldüğu gibi aslında, halk hekimliği yöntemlerinden yararlanmanın maliyeti de sıfır değildir. Kullanılan maddelere, halk hekiminin tokgözlü veya tamahkâr olmasına, zamana ve mekana göre değişkenlik gösteren bir bedeli vardır. Ama mutlaka vardır. Ayrıca, bazı toplumlarda, halk hekimliğinin işlev alanı ile yatırların, ziyaretlerin, türbelerin işlev alanları ve sınırları sık sık içiçe geçmektedir. Bu da bazı yatır ve ziyaretleri ‘ihtisas hastaneleri’ne çevirmekte ve halkın inanç duygularını kötüye kullananlar tarafından, hatırı sayılır bir ekonomik rant kapısına dönüştürülmektedir. Örneğin alan araştırması yaptığım bazı kırsal kesimlerde, hemen her hastalık için bir veya birden çok yatır ve türbe olduğunu ve bunların çeşitli dinsel ritüeller eşliğinde ziyaret edildiklerini gördüm. Bir ziyaretin kısır kadınlara iyi geldiğine inanılırken, bir başkasının felçlilere, bir başkasının da daha başka bir hastalığa iyi geldiğine inanılıyordu.³ Hepsinin türbedarlarına veya sorumlu olduğu aileye de parasal ve diğer maddi karşılıklar veriliyordu. Ayrıca özellikle son zamanlarda bu ziyaretlere, başka kentlerden yapılan topluca ziyaretler için düzenlenen ve adına da ‘inanç turizmi’ denen, otobüs turları da bir başka gelir kapısı oluşturmaktadır. Bu uygulamalar da ilgilenilmesi ve çözülmesi gereken bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Lefke ve Çevresinde Halk Hekimliği Uygulamaları

Lefke ve çevresinde halk kültürü konusunda, 2001-2002 öğretim yılında yaptığım alan araştırmasında elde ettiğim veriler içinde, halk hekimliği konusu

önemli bir yer tutuyordu. Bu verileri inceleyip, halk hekimliği alanındaki uygulamaları şu iki ana başlık altında topladım.

- A) Maddi-somut uygulamalar
- B) İnanişaya yönelik uygulamalar

A) Maddi-Somut Uygulamalar

1. Baş ağrısının tedavisi: Isıtılmış zeytinyağının içine rakı, damla sakızı (mezdeki) ve ezilmiş üç tane yeşil zeytin karıştırılarak bir tülbent içine sarılıp başa bağlanır.

2. Göz ayazlanması – rüzgarlanması (çapaklanması): Göz, gül yağı, şarap veya şekersiz çayla silinir.

3. Arpacık: Göz kaynamış suyla veya şekersiz çayla silinir.

4. Kafada çıkan yara ve çibanlar: Eritilmiş tavuk yağı bir şişeye konarak bekletilip yıllandırılır. İçine sütleğen otu ve iki-üç yıl bekletilip rengi koyulaşmış arı balı karıştırılarak yaraya sürülür.

5. Boğaz ağrısı: Bir kaşık arı balına, iki-üç damla limon suyu karıştırılarak yenir.

6. Öksürük: Mürver kaynatılarak içine limon sıkılır ve sıcakken içilir. Ayrıca ıspacan (ada çayı) da iyi gelir.

7. Grip: Üzümden damıtılarak yapılan zivani yağı sırta sürülür ve hasta terletilir. Ayrıca dere otu ve kekik, ıhlamur, ada çayı kaynatılarak içine limon sıkılıp, sıcakken içilir.

Şu anda çeşitli firmaların, çok sık paketler poşetler içinde piyasaya sürüp kullanımımıza sunduğu bitki çayları düşünülürse, bu uygulamaların şekil değiştirerek, yaygın bir şekilde günümüzde de geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Bu kullanım yaygınlığı, şifalı otları artık geleneksel attar dükkanlarından çıkarıp, doğal ürün marketleri adı altında, hatırı sayılır önemli bir pazarın doğması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Tansiyon, kolesterol düşürmekten, soğuk algınlığına kadar bir çok sağlık sorununa iyi geldiği söylenen her türlü bitki çayı, artık günümüzde rağbet gören ürünler arasındadır. Hele sanki yeni bir buluşmuş gibi son zamanların ‘mucize bitkileri’ olarak sunulan yeşil çaya, keten tohumuna, ısırgan otuna v.b. yüklenen abartılı anlamlar ise ayrıca ilgiye değer.

8. Çocuk düşürmek: Kaynamış maydanoz suyu içilir. İki-üç yıllık saman, koca sakal çiçeği, soğan, kuru bürülce kaynatılarak, buğusuna oturulur. Karanfil kaynatılarak, bol miktarda suyu içilir. Ayrıca, hindi teleği (alina) batırılarak veya kadının döl yatağına Rumca adı biyona olan kokulu bir ot sokularak düşmesi sağlanır.

Doğum kontrolünün bilinmediği zamanlarda ve toplumlarda, ekonomik nedenlerle veya tecavüzler sonucu istenmeyen çocuklardan kurtulmak isteyen kadınların, bu konudaki uygulamaları her zaman bir sorun olarak var olmuş ve bu konuda yapılan uygulamalar da çoğu zaman trajik sonlara neden olmuştur. Bu

sorun, özellikle kapalı toplumlarda öylesine önemli bir yer tutmaktadır ki, çözüm arayışları masallar aracılığıyla verilen mesajlarda bile yer almaktadır. Örneğin Güneydoğu Anadolu'dan derlediğim masalların çoğunda, “su içerken yılan yavrusu yutma” olayı yer alır ve anlatı bu temel olay üstüne kurulur. Bu masalarda genellikle, görümcelerini kıskanan gelinler kıza, testinin içine koydukları çok küçük bir yılan yavrusunu suyla birlikte içirirler. Yılan zamanla kızın karnında büyür ve onu hamile sanan erkek kardeşleri de kıızı götürüp ölmesi için bir dağa bırakırlar. Bu masal olayının bu bölgede en yaygın ve en bilinen olay olması coğrafik, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve etik şu temel gerçeklerden kaynaklanabilir: Bu yörelerimizde pek çok köyde yakın zamanlara kadar temiz içme suyu yoktu. Günümüzde bile, olmayan bazı küçük yerleşim birimlerine rastlanabilir. Böyle olunca da insanlar zorunlu olarak sağıksız, birikmiş gölet suları içerler. Bunu içerken de içindeki küçük kurtçukları yutmamak için, su tasının veya testisinin ağzına bir tülbent gererler. Bu önleme karşın, elbette ki yuttukları da çok olmuştur. Hal böyle olunca, sanırız kafalarındaki en büyük ve en korku dolu soru da “Ya bu yuttuğum kurtçuklar, zamanla karnımda büyüyüp yılanı dönüşürse, ben ne yaparım” olmuştur. Ayrıca Güneydoğu Anadolu'nun kırk dereceyi aşan yaz sıcaklarında, ortalıkta kaynaşan yılan ve akreplerin (günümüzde artık pek görülme de eskiden böyle olduğu bilinen bir gerçektir) özellikle uyurken insanların ağzlarından içlerine kaçacağı korkusu da gözardı edilmemelidir. Bunun üstüne bir de genç kızların karnlarında büyüyeceklerini varsaydıkları bu yılanlar nedeniyle hamile sanılacakları korkusu eklenince - ki, bu aslında bir bakıma da zorla tecavüze uğrayan kızların, kadınların hamile kalma korkusunu da sembolize eder - bu korkunun, öyle sıradan bir korku olmaktan çıkıp, bir karabasan boyutuna ulaşması kaçınılmaz olur. Bu karabasanın altında ezilen ruhlar, masalları birer dışavurum aracı olarak kullanıp, bu korkularını dile getirerek, bir çeşit öz savunma mekanizması geliştirmiş olurlar. Çevrelerini bu yolla uyarıp, “Bakın öyle durup dururken karnımız şişerse, hemen üstümüze gelip, namussuz kızlar, kadınlar diye bizi cezalandırmayın. Bu şişkinlik, suyla birlikte içtiğimiz kurtçukların, büyüyüp yılanı dönüşmesinden olabilir” diyorlar. Çünkü, masalarda yer alan bir cezalandırma motifi de namusunu yitiren kadının cezasının, beline kadar toprağa gömülmesi ve taşlanarak öldürülmesidir. Ne yazık ki, günümüzdeki hâlâ geçerliliğini sürdüren namus cinayetleri de işte tam bu etik değerler ve uygulamalar bağlamında düşünülebilir.

Bu korkulardan doğduğunu sandığımız yılan yutma olayı, masalın devamında daha da geliştirilip, bu yilandan veya onun sembolize ettiği istenmeyen bebekten nasıl kurtulunacağı sonucuna kadar ulaşır. İşte olayın tam bu noktasında da işe halk hekimliği karışır. Bu istenmeyen yilandan veya bebekten kurtulmak için, kadına yedi yıllık sirke içirmek, sirkeyle ölü yılan suyunu karıştırıp içirmek ve çeşitli bitkileri kaynatıp buğusuna oturtmak gibi yöntemlerle bu sorun çözülür.⁴

Yine bir çok toplumlarda, kadınların kendi kendilerini kanatarak düşük yapmaya çalışmaları sonucu, aşırı kan kaybından öldükleri de bilinen bir gerçektir. Günümüzde artık bu uygulamaların işlevsel olmamalarını diliyor ve umut ediyorum.

9. Kan çıbanı: Biber yaprağı yapıştırılır. Kaynatılmış sıcak kepek konur. Ayrıca, rendelenmiş yeşil sabunun içine küçük kamış parçaları karıştırılarak, temiz bir bezle yaraya sıkıca sarılır.

10. Böbrek taşı düşürme-kum dökme: Babutsa (mısır inciri) yaprağı, kiraz sapı, taş kıran otu kaynatılarak suyu içilir. Ayrıca efkalito (okaliptus) yaprakları kaynatılarak buharına oturulur.

11. Bronşit: Okaliptus yaprakları kaynatılarak buğusu derin nefeslerle içe çekilir.

12. Hamile kalmak için: Ezilmiş badem bal ve betmezle (pekmez) karıştırılarak macun haline getirilir ve sabah akşam birer kaşık yenir.

13. Iskatora-temriye: Gülün sapı yakılır, elde edilen kül, gülyağı ve zeytin yağı ile karıştırılarak cilde sürülür. Ayrıca, haşlanmış ısırgan otunun suyu sürülür.

14. Arı sokması:Sirkeyle karıştırılmış toprak çamur haline getirilip, şişen yere sürülür.

15. Adet (regl) sancısı: Bir fincan konyak içilir.

16. Diş ağrısı: Çörek otu, sirke ile kaynatılarak ağızda gargara yapılır. Ağrıyan dişe, zeytin sakızı sürülür. (Bu ağrıyı geçirir ama, zamanla dişi de çürütürmüş). Ayrıca, kürdan gibi kokulu çıracıklar dişlerin arasına sokulur. Önce ağızda bir yanma olur ama, daha sonra çürük (kurt) iyileşir.

17. Kulak ağrısı: Üç kere yakılmış pamuk, sıcak zeytin yağına batırılarak kulağa konur.

18. Karın ağrısı: Isıtılmış zeytinyağı, mezdekeyle (damla sakızı) karıştırılarak, hastanın göbeğine ve kasığına sürülür; ayrıca dere nanesi kaynatılarak, suyu içilir.

19. Dudak uçuklaması (kandil): Bir kaşık ceviz macunu şurubu içilir. Kesilmiş limon sürülür.

20. Iskattara (siğil): Geceleri parmağıyla yıldız gösterenlerde çıkar. Sabah güneş doğmadan ve akşam güneş batmadan, siğile incir sütü damlatılır.

21. Göbek düşmesi: Hasta yere serilen bir örtünün üstüne sırt üstü yatar. Karnını açar ve ellerini yanlara açıp, hareketsiz durur. Halk hekimi hastanın yanına oturur ve bir tülbendi alıp dörde katlayarak, hastanın göbeğinin üstüne yerleştirir sonra da parmağını onun üstünden göbeğe bastırarak sokar ve burğu gibi çevirir. Göbek parmağı emip sonra da bırakana kadar öylece bekler. İşlem bittikten sonra göbek, zivani yağıyla ovularak üstü sıkıca örtülür ve hasta birkaç saat yatırılarak dinlendirilir.

22. Kesikler-yaralanmalar: Kanı durdurmak için, kanayan yere ya sakız yapıştırılır veya tütün, sigara külü, kahve telvesi sürülür.

23. Çıbanlar: Üstübeç ile susam yağı karıştırılarak, çıbana sürülür.

24. **Çeşitli yaralar:** Nemli yerlerde yetişen yapışkan otu dövülerek, yaraya sürülür. Ayrıca, günde iki-üç kez tavuk ve kaz yağı sürülür.
25. **Çeşitli sızılar:** Sızlayan yerler, zivani yağı ile ovulur.
26. **Boyun tutulması:** Zeytinyağı ile ovularak, sıcak bir yün parçasıyla sarılır.
27. **Böbrek sancısı:** Papatya ve kereviz ayrı ayrı kaynatılarak, birer bardak içilir.
28. **Böcek sokması:** Sarımsak ve soğan ezilerek sürülür.
29. **Burkulma:** Sıcak burçak lapası konur.
30. **Burun tıkanması:** Papatya kaynatılarak, buharı burna çekilir.
31. **Kalp çarpıntısı:** Anason ve papatya kaynatılarak, birer bardak içilir.
32. **Ezik:** Kına, hamur yapılarak ezilen yere konur.
33. **Basur:** Acı kavun suyu ile kül karıştırılarak merhem haline getirilip, basura sürülür.
34. **Öksürük ve göğüs tutulması:** Bal ile çekilmiş çemen karıştırılarak, yemekten sonra birer kaşık yutulur.
35. **Kulağa böcek kaçması:** Kulağa zeytinyağı damlatılır ve güneşe karşı oturulur.
36. **Kabızlık:** İncir kaynatılarak, sirkenin içine atılır ve bir süre bekletildikten sonra yenir. Ayrıca, sinameki kaynatılarak içine şeker konup içilir.
37. **Kulak akıntısı:** Zeytin yaprağının suyu çıkarılır, içine biraz saf bal eklenerek karıştırılır ve kulağa akıtılır.
38. **Burun kanaması:** Gelincik çiçeği kaynatılarak, suyu burna çekilir.
39. **Kırık-çıkık:** Zeytinyağı ve ispirto rakısıyla ovulur.
40. **Romatizma:** Turunç, limon ve okaliptus dalları kaynatılarak, buğu yapılır.
41. **Zehirlenme:** Saf zeytinyağı içirilerek, hastanın kusması sağlanır.
42. **Göz ağrısı:** Gül suyu ile pansuman yapılır veya mantar kaynatılarak suyu göze damlatılır.
Ayrıca, asmanın baharda akan suları toplanır ve bir şişede bekletilerek göze damlatılır.
43. **Yanıklar:** Kaynar su yanıklarına domates salçası, sönmemiş kireç yanıklarına zeytinyağı, güneş yanıklarına ise hem zeytinyağı hem de salça sürülür.
44. **İdrar zorluğu:** Maydanoz ve yapışkan otu kaynatılarak, suyu içilir.
45. **Boğaz şişmesi:** Hurma yaprağı ortadan ikiye ayrılarak, keskin sirkeye batırılır, sonra da sirkeyle iyice ovulmuş boğaza sarılır.
46. **Bademcik:** Enginar yaprağı ezilerek, boğaza sarılır. Ayrıca, sıcak su ile yoğrulan kepek de sarılır.
47. **Yüksek tansiyon:** Kulaklar jiletle yarılarak, bir miktar kan alınır.
48. **Dalak şişmesi:** Taze mersin dalları kaynatılır ve suyu aç karna içilir.
49. **İştahsızlık:** Yarım okka yıllanmış şarabın içine, iki dirhem kına, üç dirhem ravent tozu atılır, yarım okka bal içine bir miktar ibrişim doğranır, hepsi iyice karıştırıldıktan sonra, yemeklerden önce büyüklere üç çorba kaşığı, küçüklere de üç çay kaşığı verilir.

50. Sara - tutarak: Ağzı köpürüp, titreyerek sara nöbeti geçiren kimsenin titremesi geçince, başının bulunduğu yere bir bıçak konur ve orası kazılarak, bulunan bir parça kömür suda eritilip, dualar eşliğinde hastaya içirilir. Bu uygulama sırasında eğer hasta çocuksa, annesi ona dokunmaz. Eğer dokunursa çocuğun felç olacağına inanılır.

Görüldüğü gibi, Kıbrıs Türklerinde, maddi-somut halk hekimliği uygulamalarında kullanılan doğal-ham maddelerin büyük bir bölümünü zeytin ve yan türevleri oluşturmaktadır. Yeşil zeytin meyvesi (1. madde), zeytinyağı (1, 13, 17, 18, 26, 35, 39, 41. maddeler), zeytin sakızı (16. madde), zeytin yaprağı (37. madde), kısacası zeytine değgin hemen her şey, halk hekimliğinde kullanılmaktadır. Bu uygulamalar da çok uzun yıllar yaşayabilen zeytin ağacını, halk kültürlerindeki ‘pozitif bitkiler’ sınıfına sokmakta ve neredeyse kutsal kılmaktadır. Zeytin dalının ‘barışı’ simgelemesi de mitolojik ve tarihi anlatıların yanı sıra, yine bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü, yukarıda sıralanan uygulamalarda görüldüğü gibi, tipik bir Akdeniz ağacı olan bu bitki, neredeyse her derde devadır. Baş ağrısı (1. madde), temriye (13. madde), diş ağrısı (16. madde), kulak ağrısı (17. madde), karın ağrısı (18. madde), boyun tutulması (26. madde), kulağa böcek kaçması (35. madde), kulak akıntısı (37. madde), kırık-çıkık (39. madde), zehirlenme (41. madde) gibi ilk bakışta pek de birbirleriyle ilintili görünmeyen çok çeşitli hastalıklarda kullanılması yöre için bu bitkinin önemini ve vazgeçilmezliğini açıkça göstermektedir. Ayrıca aşağıda, “İnanca Dayalı Uygulamalar” bölümünün, ‘Nazar’ başlığı altında göreceğimiz, ‘zeytin dalı ve deniz görmemiş zeytin yaprağı tütsüsü’ uygulaması da yine bu bağlamda düşünülmelidir. Bu da doğrudan bölgenin coğrafyasını, iklimini ve bunlara bağlı olarak da bitki örtüsü özelliğini yansıtmaları bakımından ayrıca ilgiye değer. Elbette her toplum kendi coğrafyasında en çok bulunan, dolayısıyla da kolayca elde edebileceği ve deneyimleri sonucunda şifa bulduğunu gördüğü veya sandığı bitkilerden yararlanacaktır. Nazara karşı, özellikle İç Anadolu’da keskin ve etkili bir kokusu olan, ‘üzerlik bitkisi tütsüsü’ ve ‘iğde dalı nazarlığı’ kullanılırken, Kıbrıs’ta zeytin dalı ve yaprağı kullanılması da buna tipik bir örnektir.

B- İnanca Dayalı Uygulamalar

1. Loğusa hastalığı-Al basması: Yeni doğum yapmış kadın ve bebeği yalnız bırakılırsa, kötü bir ruh olan al karısı basar, anne ve bebek hastalanır, bazen de ölür. Buna karşı hocalar, adına hamayıl denen bir muska yazarlar ve bunu kadının boynuna asarlar. Ayrıca, loğusanın yastığının altına makas, iğne, demir, tarak, karaçotu (çörek otu) ve bir parça ekmek konur.

Örnek anlatım: (Kaynak şahıs: Lefke- Gemikonağı’ndan, Nezaket Hızlı, 78 yaşında, ev hanımı, okula gitmemiş.) “Kızım doğum için hastaneye gitti. Onu hastanede al karısı basmış. Uzakları görürmüş. Bu acayip yaratıklar arkasında gezermiş. Bunlar büyük dişleri olan, kara çarşafli kadınlarmış. Kızımın dili tutulmuş, söylemek istediklerini söyleyemezmiş. Bu acayip yaratıklar, örümcek

gibi inerlermiş. Bebeğini öldürmek istemişler. Kızım bu sıkıntılar içinde evinde on üç ay yaşadı. Bu yaratıklar, evin erkeği varken gelmezlermiş. Bir gün eşine, gece yarısı bir ses gelmiş. Karını ve çocuğunu götür hocaya demiş. Hoca hamayıl denen bir muska yapmış. Muska üçgencik olur, mumla yapılır. Bunları anneye bebeğe takmış ve okumuş; ayrıca yastığının altına bıçak ve iğne koy demiş. Bunları yapan hasta iyileşmiş.”

Şamanizmde adı ‘Karakura’ olan, loğusalari korkutup, ciğerlerini aldığına inanılan bu kötü ruhun, Türk Dünyası’nda çok eski bir yeri vardır ve al karısı, albastı, almıs, albıs adlarıyla bilinir. Albastı; ‘Kara Albastı’, ‘Sarı Albastı’, ‘Kırmızı Albastı’ olarak üç cins olup, çoğunlukla insanlar tarafından, bir aldatmaca ile ele geçirilebilir. Kara Albastı, ağırbaşlı bir ruh olarak tanınırken, Sarı Albastı hoppa ve şarlatan bir varlık olarak bilinir. Kırmızı Albastı ise Kitanlarda, ölüm veren fakat insanlığın anası olan bir ruh olarak kabul edilir. Al Ruhı eski Türklerde koruyucu bir ruh olup, ateş tanrısı olarak kabul edilirken, günümüzde ise kötülük yapan, hastalık ve ölüm getiren, zararlı bir ruh olarak kabul edilmiştir.

Burada sözünü ettiğimiz, genellikle loğusalara musallat olan al karısı ve insanlara kötülük yapan öteki cinler, çeşitli kılıklarda insanların karşısına çıkıp, onları korkudan hasta eden, öldüren veya başlarına türlü belalar getiren, yeni doğum yapmış kadınların ciğerlerini söküp, bebeklerini öldüren hain varlıklardır. Bu varlıklar bazen kocakarı kılığına girip, bazen genç ve güzel bir kadın olurlar. Bazen de kocaman memelerini omuzlarına atmış, uzun ve dağınık saçlı, bir masal devi görünümündedirler. Zaman zaman da ayak parmakları arkada, topukları önde, boyu göklere değen, bazen de çok kısa boylu cüce, acayip yaratıklar olarak görünürler. Oğlak, kedi, kuş kılığına girerek, insanların karşısına çıktıkları da olur. Çoğu zaman da bir dostun, bir yakının veya sıradan herhangi bir insanın şekline bürünürler. İnsanları özellikle yalnız ve savunmasız bulunca kötülük yaparlar. Kur’andan, iğneden, demirden, çuvaldızdan, sudan, duadan ve besmeleden korkarlar.⁵

Hastalık ve ölüm getiren varlıklardan olan bu Al Ruhı ve Al Karısı inancı, Orta Asya’da ve Şamanist Türkler arasında da yaygındır. Çünkü kötü ruhlara karşı, loğusanın yanına konan şeylerin hepsinin, özellikle de iğne ve demir gibi metallerin, vaktiyle Türklerin kabul etmiş oldukları ve kutsal saydıkları bir din olan, Şamanizm’in kalıntıları olduğunu görüyoruz. Şamanizm’de, Altay Şamanları, giriş merasimleri sırasında, Erlik Han’ın yer altı dünyasına indikleri zaman, metal sesleri duyarlar. Tungun ve Orokhon geleneğinde de Şamanların başında, demir süsler vardır. Ayrıca demirci de insanlara kötülük yapan Al Bastı ruhunun en büyük düşmanıdır. Kazaklar, loğusa kadınları kötü ruhlardan korumak için, ellerine bir demir parçası veya bir çekiç olarak “Demirci geldi, demirci geldi” diye bağırırlarmış. Al Bastı da demirciden korktuğu için, loğusanın yanına yaklaşamazmış.⁶

Bu Al Bastı inancına ve bundan doğan halk hekimliği uygulamalarının halk kültürlerinde ve kültürümüzde çok rastlanmasına, şu açıdan bakmak gerekir: Doğumdan sonra loğusanın ve bebeğin yalnız bırakılmaması, hele hele özellikle kırk gün buna dikkat edilmesi geleneğinin, halkın yaşam pratiğindeki deneyimlerinin, tıbbi verilerle örtüşmesi sonucu oluştuğunu görürüz. Özellikle yeni dünyaya gelmiş bir bebeğin bağışıklık sisteminin güçlenmesi ve yeni ortama uyum sağlaması dönemi, sağlık açısından başta sarılığa yakalanma riski olmak üzere, en kırılgan sürecini yaşadığına göre, halkın yaşam pratiğinden süzüp getirdiği bu kırk günlük özel korunma döneminin de ne kadar gerekli olduğu ve yerinde olduğu ortadadır. Gelişmemiş tıbbi ortamlardaki bebek ölümlerinin, bu döneme rastlayan yüksek oranları gözönüne alındığında, halkın deneyimlerinin ve sağduyusundan kaynaklanan, bu bir çeşit psikolojik önlem alma uygulamasının yerinde olduğu, daha iyi kavranacaktır. Aynı kritik sürecin loğusa için de geçerli olduğu düşünülürse, onun da yalnız bırakılmaması ve maddi manevi destek görmesi gereği, yine bu bağlamda değerlendirilmelidir. Yoksa, artık günümüz de adı ‘doğum sonrası depresyonu’ olarak belirlenmiş olan, kaynağımızın yukarıda anlattığı örnekteki yaşanan durumlar, önlem alınmadığı takdirde başka trajik sonuçlara yol açabilir.

2. Ruhsal bunalımlar: Eğer nişanlı veya evli bir çiftin arasına üçüncü bir şahıs girmişse ve bu nedenle taraflardan birisi ruhsal bunalıma düşmüşse, araya giren üçüncü şahsı uzaklaştırmak için şöyle bir büyü yapılır: İki tahta kaşığın içine, ayırmak istenilenlerin adları yazılır ve kaşıklar birbirine ters bağlanarak, gece bir mezarın üstüne gömülür. Bir zaman sonra, araya giren üçüncü şahıs uzaklaşır. Bu konuda bir başka uygulama ise şöyledir: Uzaklaştırmak istenen kişinin kısmeti bağlanır. Bunun için de o şahsın bir eşyası gizlice, büyücüye getirilir. Büyücü o eşyaya okur ve bir de adına ‘ayrılık muskası’ denen muska yazar. Okunan bu eşya kimsenin bulamayacağı bir yere atılır, muska da o şahsın evinin yakınına gömülür. Ayrıca, evden uzaklaşan erkekse, kadın göğsünden süt sağarak, onu keçi veya koyun sütüne karıştırıp, gizlice adama içirir ve hocanın okuduğu, adına okunmuş su denen suyla yıkanır ve yine hocanın yazdığı ‘şirinlik muskası’nı, öteki adıyla ‘muhabbet muskası’nı boynuna takar.

Bu uygulamada yer alan, ‘kadının kendi sütünü sağarak, evden ve kendisinden uzaklaşan kocasına veya sevgilisine içirmesi’ eylemi, Türk masallarında çok yer alan bir motiftir. Örneğin, masalın kahramanı olan erkek, kendisine kötülük yapmasından korktuğu dev anasına gizlice yaklaşarak, onun omuzlarından arkasına attığı kocaman memelerinden emer. Böylece onun çocuğu ve dolayısıyla da en yakını olmuştur ve artık ondan kendisine kötülük gelmeyecektir. Bu uygulamada da eşi veya sevgiliyi, kendi sütüyle kendine bağlama eylemi, böyle durumlarda, başedilemez ihanetler karşısında başvuru olan trajik ve iç burkan uygulamalardan biridir. Çünkü bilinçaltında, onu dolaylı yoldan da olsa emzirecek, sevgili olmasa bile hiç değilse bir anne yakınlığı ve bağıyla, kendine ve evine bağlamayı umut etmektedir.

Bu uygulamalarda ilgiye değer bir başka nokta ise, yapılan muskadan beklenen sonucun ‘insaniliğidir’. Çünkü, yalnızca araya giren üçüncü şahsın uzaklaşması istenmektedir. Oysa kimi Afrika kabilelerinde görölen ‘kara büyü’ler, doğrudan hedeflenen insanın, fiziki acı vererek canını yakmaya veya canını almaya yöneliktir. Bu uygulamalar ve beklentiler de onu yaratan toplumların sosyolojik, psikolojik özelliklerinden ve değer yargılarının farklılıklarından kaynaklansa gerektir.

Muhabbet muskası konusunda örnek anlatım: (Kaynak şahıs: Lefke-Gemikonağı’ndan Ülker Kavurma, 57 yaşında, ev hanımı, ilkokul mezunu) *“Nişanlım ile aramız bozuktu. İçim sıkılıyor, çok bunalıyordum. Hastalandım. Düzelsin diye akrabalarım, muhabbet muskası yaptırdılar. Muskacı su okudu, bir de muskacık yazdı. Suyu dökündüm, muskayı taktım ama, yine de o insana ısınamadım, ondan nefret ettim. İnanmadığımdan olmuş. Öyle dediler.”*

3. Nazardan kaynaklanan hastalıklar: Evlere maşallah yazıları, göz boncuğu, at nalı, hayvan boynuzu, bir ipe dizilmiş keçi dışkıları asılır ve ev kırmızıya boyanır. Zeytin dalı, deniz görmeyen zeytin yaprağı, kuru eşek dışkısı yakılarak tütsü yapılır ve bu sırada da üç kulhuvallahu ile bir elham duası okunarak etrafa üfürölür. 21 defa da bismillahirrahmanirrahim denir. Ocaktaki közler sayılır ve içine soğan sarımsak atılır. Mavi gözlü kişilerin nazarları daha çok değdiği için, onların gözlerine bakılmaz. Çünkü mavi gözlü kişilerin nazarı öyle güçlü değer ki, bir aynayı bile çatlatabilir. Ayrıca, nefesi ve kalemi güçlü hocaların yazdıkları ‘nazar muskaları’ boyuna takılır.

Örnek anlatım: (Kaynak şahıs: Lefke-Gemikonağı’ndan, Nezaket Hızlı, 78 yaşında, ev hanımı, okula gitmemiş) *“Bir zamanlar eniştemin durumu çok iyiydi. Nazara geldi, hayvandan düştü, ayağını kırdı. Bir-iki yıl yataktan kalkmadı ve teyzem her vakit ağlardı. Be teyze dedim. Gel seni götürüyüm bizim mahalledeki falcıya dedim ve beraberce gittik. Falcı eski kitabı açtı. Eniştemin annesinin babasının ismini yazdı. Topladı çarptı ve o sayıyı gösteren sayfayı açtı. Be yenge dedi. Eşin iyi olacak, ayağa kalkacak, hükümet içinde iş alacak. Çok güzel para geçecek, evinde bolluk olacak dedi. Sonra bir de okudu. Bakan kişi para almamış onlardan. Biz oradan ayrılırken teyzem, be dedi. Nereden olacak böyle bir şey. Aradan zaman geçti. 1955’te isyan çıktı. Buraya barış gücü geldi. İşçi istediler. Eniştem burada çalışmaya başladı.”*

Yukarıda belirtilen uygulamalar içinde yer alan, ocaktaki közlere soğan sarımsak atılması işleminin masal ve efsanelerde de yer aldığını görürüz. Halk inanışlarına göre soğan ve sarımsak cinlerin altınıdır. Onlar ödüllendirmek istedikleri insanlara soğan ve sarımsak verirler. Bunu bilmeyen insanlar ise, bu verilenleri çöpe attıkları için zarara uğrarlar. Örneğin, bu motif Diyarbakır’dan derlediğim ‘Bizden İyiler’ yani ‘Cinler’ efsanesinde şöyle yer alır. *“Bir gece Bizden İyiler yani cinler, insan kılığına girerek, bir ebeyi doğuma çağırılmışlar. Ebe hastanın evine gidince, cinlerin arasında olduğunu anlamış. Cinler ebeye, eğer bir erkek çocuğu doğurtursa, kendisini çok zengin edeceklerini, fakat bir kız*

çocuğu doğurtursa da kendisini öldüreceklerini söylemişler. Bir kız doğmuş. Çok korkan ebe, daha çocuğu cinlere göstermeden, hemen cebindeki balmumundan bebeğe bir erkeklik organı yapmış ve bir oğlunuz oldu gelin bakın demiş. Cinler çok sevinmişler ve ödül olarak ebenin eteğine, soğan ve sarımsak doldurmuşlar. Buna çok şaşırın ve kızın ebe, evine gelince eteğindeki sokak kapısının önüne döküp içeri girdiğinde, eteğinde kalan bir soğanın altına dönüştüğünü görmüş. Çünkü soğan ve sarımsak, cinlerin altınıymış. Kadın hemen koşup, biraz önce sokağa döktüğü soğan ve sarımsakları aramış ama bulamamış. Ertesi gece evinin damına gelen cinler ebeye, kendilerini aldattığını, hilesini anladıklarını ve onu cezalandıracaklarını söylemişler. O günden sonra, ebe geceleri önlem olarak, eline bir demir çubuk almadan ve yalnız başına hiç sokağa çıkmamış.”⁷

Yine halk inanışlarına göre, cinlerin yaşadığı yerlerin başında ocaklar ve küllükler gelir. Bu durumda, insanların ocakta bulunduğunu var saydıkları kötü ruhlara, onların altını olan soğan ve sarımsak atarak, onlardan gelecek kötülükler karşı önlem aldıkları düşünülebilir.

Yine bir çok halk masalında ise ocağın yanık tutulması çok önemlidir. Ocaktaki ateşi söndüren kızların kadınların başına çok büyük felaketler gelir. Çünkü, onların ateş istemeye gittikleri evler devlerin evleridir ve ocaktaki közler de devler tarafından sayılmıştır. Bu nedenle evde dev olmasa bile, hiç kimse sayıları belli olduğu için o közlerden alamaz. Alırsa da dev anlar, peşlerine düşer ve onların kanını emer.⁸ Bu uygulamadaki közlerin sayılması işlemi de bu bağlamda düşünülebilir. (Bu masallarda yer alan, kadınların ocağı sürekli yanık tutma zorunluluğu, evin ailenin sürekliliğini sağlamanın sembolüdür.)

Ayrıca, yine bu nazar uygulamalarında yer alan, mavi gözlü bir başka deyişle, gök gözlü (çünkü ‘mavi’ rengin halk arasındaki adı ‘gök’tür) insanların nazarlarının degeceği inancı da Anadolu halk kültüründe çok yaygındır. Konya-Ereğli-Ayrancı’da yaptığım alan araştırmalarım sırasında, bu konuda çok somut bir örneğe tanık oldum. Şöyle ki, burada yaşayan sarışın ve mavi gözlü bir kadın olan İmiş Hanım’a, köylüler ‘Gök İmiş’ diyorlardı. Onun baktığı insana, hayvana, eşyaya nazar edip zarar vereceğine inanıyorlar ve onunla karşılaşmamaya, karşılaşılırsa da gözlerine bakmamaya özen gösteriyorlardı. Bu genellikle buğday tenli, esmer renkli ve ela ya da siyah gözlü olan bizim insanımızın, sarışın, mavi gözlü yabancılara duyduğu bir korku ve güvensizlik olabileceği gibi, gökyüzünün yedinci katı veya arş-ı âlâda oturduğuna inanılan kutsal güçlerin mekanı sayılan, mavi renkli göklerden gelecek bir felaket beklentisi de olabilir. Yine bilindiği gibi, saygı ve korku gereği, başta padişah olmak üzere, kutsal sayılanın ve korkulananın yüzüne-gözüne doğrudan bakılmaz. Böylece onun hışmından, bir ölçüde de olsa sakınılmış olur.

4. Elde çıkan temriye-skatora: Temiz bir çöp mürekkebe batırılır ve bismillah çekilerek, “Em bremu embel feyinna mübre nun” denir ve çöp kaşınıp sulanan

bölgeye sürülür. Bu işlem aç karnına üç gün yinelenir. Bu arada hastanın soğan, sarımsak ve reyhan yemesi yasaktır. Buna temriye yazma denir.

Örnek anlatım: (Lefke'den Nühket Battallar, 94 yaşında, ev hanımı, ilkokul dördüncü sınıftan terk) *“Ben eskiden temriye yazardım. Bu temriye elde çıkar. Bunun diğer adı “skatora”dır. Bu hastalık kaşıntı tutar. Bunun otu var. Bu otun adı süt otudur ama ben yazardım. ‘Bismillahirrahmanirrahim’ der, temiz bir çöpe mürekkep koyar, “em ebremu embel feynna mübre nun” söyler, hem okurdum. Üç gün aç karnına gelecek. Soğan, sarımsak, reyhan yemeyecek. Eğer bunlara uyarırsa geçer. Nokta...”*

5. Uykusuzluk ve ruhsal korkular: Muskacı hocalara ‘korcu muskası’ yazdırılır. Yatarken yastığın altına konur. Bazıları da üçgen şeklinde bir muşambaya sarılarak, boyunda taşınır. Bu işlemden üç-dört gün sonra etkisini gösterir. Ayrıca kurşun döktürülür. Bu işlem şöyle gerçekleşir: Hastanın başının üstüne bir örtü gerilir. Ateşte eritilen kurşun, içinde soğuk su bulunan bir kaba dökülür. Birden soğukla karşılaşan erimiş kurşun donarak, çeşitli şekiller alır. Bu şekillere göre de yorumlar yapılarak, korkunun nedenleri bulunmaya çalışılır.

Örnek anlatım: (Kaynak şahıs: Lefke-Gemikonağı’ndan, Ahmet Hızlı, 78 yaşında, emekli işçi, ilkokul mezunu) *“Torunum Mevhibe depremden korktu. Eve giremiyordu. Titreyip ağlıyordu. Hocaya götürdüm. Kurşun döktü. Kurşunda açık bir hayvan ağızı ile, bir yatak çıktı. Hoca ona bir korcu muskası yazdı. Bu muskacığı taktık. İyileşti.”*

6. Et beni: Et benini düşürmek için, incir dalının her boğumu, bir dua eşliğinde makasla kesilir ve kimsenin üstünden atlayamayacağı bir yere çoğu zaman da evin damına konur.

Sonuç

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, sağlık sorunları ve halk hekimliği insanlık tarihi kadar eskidir. Teknolojinin ve tıbbın gelişimi ve insanların bu olanaklara erişim kolaylığı oranında, her ne kadar eski önemini ve işlevini koruyamasa da, hiçbir zaman tamamen yok olmayacağı ortadadır. Çünkü en gelişmiş insanlar bile çoğu zaman, küçük rahatsızlıklarında ilk önce geleneklerinden getirdikleri bu uygulamalara baş vurup, kolayca sorunlarını çözmek eğilimindedirler. Bu uygulamalar da yaşanan bölgenin coğrafyasına, iklimine, bitki örtüsüne, gelenek-göreneklerine, inanışlarına, sosyolojisine, psikolojisine, etik-estetik değer yargılarına dayanan bir dizi özellik gösterirler. İşte bu nedenledir ki, bu uygulamaların izi sürülerek, onları uygulayan toplumların, yukarıda saydığım bu özellikleri hakkında da bilgi edinebiliriz. Bütün mesele bu iz sürme işine, analitik yöntemlerle yaklaşarak, doğru saptamalar yapabilmektir.

Şimdilik ütöpik gibi görünse de dileğim, tüm insanların en gelişmiş tıbbi olanaklara ulaşabilmesi ve halk hekimliğine gereksinim duymamasıdır.

Notlar

- ¹ Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Diyarbakır Efsaneleri*, 2 cilt bir arada, 2. baskı, Ankara, 1993, s. 381
- ² Salih Özbaran, 15. 17.Yüzyılların Cazip Ticaret Metarı: Baharat, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Ekim 2006, Sayı 154
- ³ Daha geniş bilgi için bk.: Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Diyarbakır Efsaneleri*, s. 54, 253
- ⁴ Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Ankara, 1997, s. 212
- ⁵ Daha geniş bilgi için bk.: Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Diyarbakır Efsaneleri*, s. 96, 310
- ⁶ Daha geniş bilgi için bk.: A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1945, s. 84, 168, 173
- ⁷ Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Diyarbakır Efsaneleri*, s. 100
- ⁸ Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, s. 203

Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi'nde Türk Eğitim Sistemi

Eray ESENEL*

Giriş

Türkler Kıbrıs'ı fethedince, Osmanlı Devlet Sistemi'nin çeşitli alanlardaki uygulamalarını buraya da getirdiler. Yönetim şekli yanında, Osmanlı Devleti'nin geleneksel kurumları da Kıbrıs'ta kendini göstermeye başladı. Evkaf, şeriat mahkemeleri, diğer dini kurum ve kuruluşlar ve dini öğretime dayalı eğitim; ayrıca geleneksel Türk yaşam tarzı, dili ve kültürü de adanın fethiyle birlikte burada kendini hissettirmeye başladı.

O dönemde, Kıbrıs'taki eğitim-öğretim Osmanlı Devleti'ne eşdeğer ve paralel yürütüldüğü için, eğitimin dini esaslara dayalı ve yalnız Müslüman halka yönelik olması kaçınılmazdı.

Tanzimat dönemine kadar Osmanlılarda halkın eğitimi bir hayır işi kabul edilirdi. Devlet, bu yönde bir sorumluluk yüklenmezdi. Hükümdarlar (padişah) başta olmak üzere bütün yöneticiler ve varlıklı kişiler vakıf suretiyle okullar açardı. Bu vakıflar okulun, öğretmenlerin ve öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını karşılardı. Devlet, kazasker ve kadılar aracılığıyla bu vakıfların işleyişini denetlerdi. Bunun dışında devletin gerek Müslümanlara, gerekse Hıristiyanlara eğitim ve kültür konularında hiçbir müdahalesi olmazdı.

Osmanlı devletinin diğer yerlerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da eğitim, din anlayışına dayalı olarak iki düzeyde yapılıyordu:

I. Basit, iptidai (başlangıç) bilgiler veren ilkökul eğitimi.

II. Daha üst (orta ve yüksek) düzeyde öğrenim yapan medrese eğitimi.

I. Basit, İptidai (Başlangıç) Bilgiler Veren İlkokul Eğitimi

İlkokul düzeyinde olan bu okullar; *vakıf-Sıbyan (Sübyan)* ve *özel-Sıbyan (Sübyan)* olarak faaliyet gösterirlerdi. Bunlara "mahalle mektebi" de denirdi. Osmanlı padişahlarının imparatorluğa kattıkları her yeni ülkede ilk yaptıkları işlerden biri de, eğitim ve diğer sosyal hizmetlerle ilgili olanaklar yaratmak, vakıflar kurmaktı. Bu nedenledir ki; Osmanlı İmparatorluğu'nun her yanında, her düzeydeki okullar, vakıflarla sıkı bir ilişki içindeydi. Daha çok bu amaçla vakfedilen mal ve mülkün gelirleriyle faaliyetlerini sürdürürlerdi. Birçok okulların hem bina, hem öğretmen, hatta öğrencilerin yata ve yemek masrafları bu tür vakıfların gelirlerinden karşılanırdı. Sıbyan (Sübyan) okulları içinde vakıf olanlar yanında, özel olarak kurulmuş ve hususi (özel) okullar diye

* İlköğretim Dairesi, Atatürk İlkokulu, Lefkoşa

alandırılanlar da vardı. Bu özel okullar, zengin, varlıklı ailelerin kendi evlerinin bitişiğindeki bir odada öğretim yaparlardı.

Bu okullara başlama yaşı 4 - 5 - 6 arasında değişirdi. Belirli bir sınıfı ve süresi yoktu. Her çocuk verilmek istenilen bilgileri öğreninceye kadar okula devam edebilirdi.

Önceleri öğretmen ve öğrenciler için sıra yoktu. Öğretmen ve öğrenciler hasır veya kilimlere diz çökerek otururlardı. Sadece öğretmenin önünde, kitabın konulduğu küçük bir sıra bulunurdu. Öğretmen bir sedire oturur, bir tarafında falaka, diğer tarafında da çeşitli boyda değnekler bulunurdu. En uzaktaki ve en yakındaki öğrenciye ulaşacak uzunlukta olan değnekler öğretmene; yerinden kalkmadan, öğrencinin başına vurabilme imkanını sağlardı.

Okullar genellikle cami veya mescit yanlarında olurdu. Sıbyan (Sübyan) okullarında kız ve erkekler bir arada ders yaparlardı. Bu okulların bazılarında kızlarla erkekler yan yana, bazılarında ise aynı odada, fakat ayrı ayrı otururlardı. Az sayıda, yalnız erkek veya kız olan Sıbyan (Sübyan) okulları da vardı.

Okul kapısında öğretmenin görebileceği bir yerde bir tarafında “geldi” arkasında da “gitti” yazılı bir levha asılıydı. Dışarıya çıkan öğrenci “gitti” yazılı tarafı; dışardan geldiğinde de levhanın arkasındaki “geldi” yazılı tarafı, öğretmenin görebileceği şekilde çevirirdi. Padişah II. Mahmut 1824 yılında “Talim-i Sıyan Hakkındaki Ferman” isimli ferman ile ilkokul eğitimini 4 – 7 yaşları arasında mecburi kıldı. Fakat öğretmen ve okul binası eksikliği nedeni ile bu ferman işlemez oldu.

1846 yılında çıkan bir talimata göre, Sıbyan (Sübyan) okullarında öğrenim süresi 4 yıl olarak belirlenmişti. 1869’da çıkarılan “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” (Genel Eğitim Tüzüğü) erkeklerin 7, kızların ise 6 yaşında Sıbyan (Sübyan) okuluna başlamaları ve 11 yaşına kadar öğrenim görmeleri esasını öngörmektedir.

Okula başlama Pazartesi, Perşembe veya kandil günlerinde olurdu. Kandil öncelikli günlerdi.

Sıbyan (Sübyan) okullarında işlenen suçun türüne ve derecesine göre cezalar verilirdi. Tembellik ve yaramazlıktan dolayı azarlama, sövme ve dayak cezası; dini ödevlerin yerine getirilmemesinden dolayı da kulak çekme, avuç içine değnekle vurma ve falaka cezası uygulanırdı. En büyük ceza olan falaka, bir metre uzunluğunda bir değnek olup, tabanlarına vurulacak çocuğun, tabanları bu değneğe ipe bağlanır; iki kuvvetli çocuk değneğin birer ucundan tutar, hoca da çocuğun tabanlarına değnekle vururdu. 1847 tarihinde alınan bir kararla dayak yasaklanmışsa da uzun yıllar buna uyulmadı.

Osmanlılar devrinde, Kıbrıs’taki Sıbyan (Sübyan) okullarında derse, güneş doğduktan biraz sonra başlanır ve öğle ezanı vakti, öğle arası yapılırdı. Öğrenci bir saati aşmayan öğle arasından sonra yine okula gelir, ikinci ezanında biraz duraklama yapılır ve akşam ezanına kadar derslere devam edilirdi. Öğretmen çoğu zaman imam ya da müezzin olduğu için namaz vakitlerinin

etkilenmemesine dikkat ederdi. Hafta sonu tatili perşembe öğle ezanından itibaren başlayıp, cumartesi sabahına kadar devam ederdi. Cuma mübarek gün olduğu için bu gün Türk okullarının resmi hafta sonu tatili idi. Bu durum medreseler için de aynı idi. Çocuk okuma çağına gelince okula tören ile başlatılırdı. Bu törenlere “Bed-i Besmele Cemiyeti”; halk arasında ise “Besmele Çekme” veya “Amin alayı” denirdi. Törenler ailelerin ekonomik durumuna göre değişir; özellikle varlıklı ailelerin, sünnet gibi belli başlı gösterişlerinden, düğünlerinden biri olurdu.

Okula gidecek çocuk fakir ise, okula ailesi tarafında götürülürdü. Çocuk öğretmenin elini öper, babası da öğretmene “eti senin kemiği benim” diyerek teslim ederdi. Çocuk orta halli ise; giydirilip, kuşatılıp boynuna sırma işlemeli bir cüz kesesi (bez çanta) takılır, birkaç yakın akrabası ile okula gidilir, hocanın eli öptürülür, okuldaki talebenin her birine birer ikişer kuruş, kalfa ve hocaya da uçlarına birer meciydiye (yirmi kuruşluk gümüş para) bağlı birer yağlık (mendil) hediye edilirdi.

Zengin ailelerin çocuklarının okula başlatılması bir düğün havası şeklinde geçerdi. Sabahleyin okula başlayacak olan çocuk giydirilir, genellikle bir ata ya da arabaya bindirilerek, davetliler ve okuldan gelen ilahici ve amincilerle birlikte sokağa çıkarlardı. Alayın önünde bir kişi atlastan yapılmış yastık üstüne konmuş sırmalı cüz kesesi (bez çanta) ile elifbayı (Arapça, Farsça ve Osmanlıca'nın alfabesi) götürür, onun ardı sıra da bir başkası başının üstünde çocuğun okulda oturacağı atlas minder ile sedef kakmalı sırayı taşırdı. Çocuğun arkasından ilahici aminciler yürür, onların arkasından da çocuklar, çocuğun babası, davetliler, hısım akraba ve yakın dostları giderdi. Alay önceden tespit edilmiş yerlerden geçer, yol boyunca ilahiler ve dualar okunur, aminci çocuklar da ‘amin’ diye bağırırdı. Alay daha sonra çocuğun evinin kapısının önüne gelir. Burada da ilahi ve gülbenk denilen dua okunduktan sonra alay son bulur ve alaya katılanlar hep birden eve girerlerdi. Çocuk evin sofasına oturan öğretmenin karşısındaki seccadeye veya mindere oturur, boynundaki cüz kesesinden (bez çanta) elifbayı çıkarır, sırasının üzerine koyar, ilk sayfasını açar, hilâlini eline alıp öğretmenin vereceği işarete, söyleyeceği söze dikkat ederdi. Öğretmen de başlangıç olmak üzere bir-iki harf okuyup ona tekrarlattırır, ya da besmele çektirirdi. Daha sonra çocuk öğretmenin ve büyüklerinin elini öper ve bu şekilde derse başlamış olurdu. Bu iş bittikten sonra çocuklara ikişer üçer kuruş dağıtılır ve bunlar arasında ilahicilere biraz daha fazla para verilirdi. Öğretmen ile kalfaya da durumlarına göre paradan başka cübbelik çuha (yün kumaş) ya da mintanlık kumaş verilirdi. Törenin bir başka şekli de okulda yapılan törenlerdir. Bu törende at ya da arabayla öğrencilere mahalleler gezdirildikten sonra okulun önüne gelinir; çocuk okulda öğretmenin önünde besmele çeker; daha sonra çocuğun ailesi ile davetliler gelir ve önceden okula gönderilen lokmalar, çocuklar tarafından yenirdi.

Bu anlatımdan da anlaşılacağı gibi, okula başlama törenleri, eğitim ve öğretim olayına Türk toplumunun verdiği önemi yansıtmaktadır. Okula başlama, çocuğun yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir, sünnet ve evlilik törenleri gibi sadece çocuğun ailesi tarafından değil, tüm sevenleri, akrabaları, hatta küçük yerleşim yerlerinde nerdeyse tüm köy halkı tarafından kutlanan bir olay olarak değerlendirilirdi. Fakat ne yazık ki, halkın çocuklarını okutma arzusu, eğitim sisteminin daha çok dini esaslara dayanması nedeni ile beklenen sonuçların alınmasına engel olmaktaydı. Öğrencilerin çoğunluğu okuma ve yazmayı öğrenemiyor, okullardaki fiziksel şartlar ve disiplin de çok ilkel bulunuyordu. Bu nedenle modern ilimler yönünden çocuklarımız diğer toplumların çocuklarını elde ettiği müspet ilimlerden (pozitif ilimler) yoksun kalırlardı. Bu durum doğal olarak toplumlar arasında eğitim düzeyinde farklılıklar yaratmaktaydı.

1571 yılından itibaren, 308 yıl süren Türk döneminde, öğretmenlik yapacak kişilerin ve öğretim programlarının saptanmasında devletin bir rolü yoktu. Özel kişiler ve vakıf yöneticileri bu konuda serbestiler. Okullarda görev yapan öğretmenlere devlet hazinesinden maaş ödenmiyordu. Yani hangi düzeyde olursa olsun ilk, orta veya yüksek öğrenim hocalarının maaşları daha çok özel kaynaklardan ve vakfiyelerden sağlanırdı. Vakfiye koşullarında yer alan şekilde ve miktarlarda öğretmene ödeme yapılırdı. Sadece Türk döneminin son yıllarında öğretmenlerden bir kısmının maaşları Türkiye’den ödenmeye başlanmıştır.

Köylüler öğretmeni nöbetleşe evlerine davet edip yedirirlerdi. Köyün müşterek bir tarlasını onun için eker, ürününü toplayıp öğretmene verirlerdi. Bu gelirlerin dışında öğretmenlere, haftanın son günü olan perşembeleri “Perşembelik” götürme geleneği vardı. Kıbrıs’ta uzun yıllar uygulanan bu geleneğe göre, okula devam eden öğrenciler, kendi olanak ve güçlerine göre öğretmene yumurta, buğday, ekmeke, yağ, un, odun, tuz, katık, para... götürüp verirlerdi. Çoğunlukla öğretmen köyün imamlığını da yapardı. Namazı kıldırır; ölüleri yıkattır; cenazeye ait işleri görür; mektup yazma, mektup okuma ve diğer yazı işlerini yapar; nikâh ve evlenmelerle ilgili konularda etkin rol alırdı. Bunların yanında öğretmen nefesle (okuyup üfleyerek) ağrı ve hastalıkları da tedavi ederdi.

Sıbyan (Sübyan) okullarında, Arap harflerinin yazılıp okunması; dini ibadet ve kurallara ait basit bilgiler ve biraz hesap öğretilir, Kur’an-ı Kerim’in ayet ve süreleri ezberletilirdi. Zaten Sıbyan (Sübyan) okullarında öğretmenlik yapanlar da sadece bu tür basit bilgileri verebilecek olan kişilerdi. “Hoca” veya “Hocahanım” adıyla öğretmenlerin ehliyetleri 1869 yılına kadar şöyle belirlenmekteydi: Hocalar için; bir medresede birkaç yıl öğrenim görmek; bir cami veya mescitte imamlık veya müezzinlik yapabilecek bilgi ve yeteneğe sahip olmak. Hocahanımların ise Kur’an-ı Kerim’i okuyabilmeleri en belli başlı nitelik sayılırdı. Ayrıca “Subhai Sıbyan”, “Tuhfa-i Vehbi” ve bazı risaleleri (küçük

kitap) okuyabilmek, hatta biraz da yaşlı olmak, hocaların öğretmenlik yapabilmeleri için yeterli niteliği oluşturmaktaydı.

1869'dan önce Sıbyan (Sübyan) okullarının öğretmenleri medreselerde öğrenimlerini ilerletmiş öğrencilerdi. Bu öğrencilere “Danişmend” adı verilirdi. Bunlar, kadı vekili, imam ve ilkokul öğretmeni olabilirlerdi.

Öğretmenlerin göreve başlama ve görevden uzaklaştırma gibi bütün işlemleri “Meclis-i Şeri (Şeriye Meclisi)” denilen bir kurul tarafından yapılırdı. Meclis-i Şeri'de şu üyeler bulunurdu: Müftü, baş kadı, müftü kâtibi, evkaf muhasebecisi, baş kadı katibi, Lefkoşa ve Girne kadısı.

Kıbrıs'ta Sıbyan (Sübyan) okullarına atanan öğretmenlerin ilmiye (din işleriyle uğraşan hocalar sınıfı) sınıflarından olmasına dikkat edilirdi.

Meclis-i Şeri (Şeriye Meclisi) tarafından imtihan edilen öğretmen adaylarından başarılı olanlara ‘İlam’ denilen bir ehliyet verilirdi.

Kıbrıs Türk okullarının öğretmen açığı dışarıdan getirilen öğretmenlerle karşılanırdı. Yetenekli ve birkaç kez hatim indirmiş. (Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okuma) öğrenciler arasından seçilen ve ‘kalfa’ adı verilen öğretmen yardımcıları da okuma, yazma ve sınıfta sessizliği sağlamada öğretmene yardımcı olmaktaydı.

Tanzimatla birlikte, çağdaş bilimleri içeren derslerin okutulması ve öğretmenlerin yetiştirilmeleri konularında bir dizi girişim başlatıldı. Öğretmenlerin belirli nitelik, deneyim, bilgi ve pedagojik yetenekleri kazanacak şekilde yetiştirilmesi gibi amaçlarla öğretmen okulları açılması yoluna gidildi.

1862-1867 yılları arasında, İstanbul'da “Dar ÜL Müallimin-i Sıbyan” adı verilen bir öğretmen okulu açıldı. “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”ne göre, Sıbyan (Sübyan) okullarına öğretmen olarak atanabilmek için yukarıda belirtilen öğretmen okulundan mezun olmak veya dışardan bu okulun sınavlarına girip kazanmak gerekiyordu.

Tanzimatla başlayan yeniden düzenleme ve yapılanma hareketi, okullara da bazı değişiklikler getirdi. İlköğretimi geliştirme çabaları başlatıldı. 1838 yılında “Umur –u Nafia Encümeni” (Bayındırlık İşleri Komisyonu) ilkokullarla ilgili bir düzenleme yaparak bunları iki kısma ayırdı :

1. Sınıf-ı Evvel (birinci sınıf)
2. Sınıf-ı Sani (ikinci sınıf)

Sınıf-ı Evvel'de (birinci sınıf) öğrencilere harfler ve heceler öğretilir, bir veya iki defa Kur'an-ı baştan sona okumakla (hatim indirmek) yetinilirdi. İki yıllık bir süreyi kapsamaktaydı.

Sınıf-ı Sani'de (ikinci sınıf) derslerin sayısı ve kapsamı artmaktaydı. Türkçe yazı yanında; Supha-i Sıbyan, ahlak kitapları, meşk (güzel yazı), kitabet (yazı sanatı) Kur'an-ı Kerim'in en az üç, en çok altı defa baştan sona okunması (hatim indirmek), sarf nahiv (gramer) okutulurdu. Süresi iki yıldır.

Yazılar önce elde, taş tahta üstüne taş kalemle yazılırdı. Daha sonra yine elde, divit (yazı takımı) ile kâğıda geçirirdi.

1571-1878 yılları arasında Kıbrıs'ta 29 vakıf Sıbyan (Sübyan) okuluna karşılık, 41 hususi (özel) Sıbyan (Sübyan) okulu kurulmuş olup, bunların ilki 1571'de faaliyete geçen "Ayasofya Sıbyan okulu" idi.

II. Daha Üst (Orta ve Yüksek) Düzeyde Öğrenim Yapan Medrese Eğitimi

Osmanlılarda orta ve yüksek öğretim kurumlarının temelini, medreseler meydana getiriyordu. Medrese "ders okutulan yer" anlamına gelmektedir. (Günümüzdeki ortaokul-lise düzeyine denk düşer). Medreselerde ders veren öğretmenlere de "müderris" adı verilirdi.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa Orhan Gazi döneminde açılan medreseler, fetihten hemen sonra Kıbrıs'ta da görülür. Sıbyan (Sübyan) okullarını bitirenler, daha yüksek öğrenim görmek amacıyla medreselere giderlerdi. Sıbyan (Sübyan) okullarında olduğu gibi medreselerin de bütün giderleri vakıflar tarafından karşılanırdı. Kıbrıs medreseleri orta dereceli birer eğitim kurumu durumundaydı. Medreselerin üniversite seviyesinde olanları adada hiçbir zaman açılmamıştır. Yüksek tahsil yapmak isteyenler genellikle İstanbul, Şam, Kahire gibi şehirlere giderlerdi. Medrese tahsilinin kesin bir süresi yoktu. Medreseyi bitirenlere "İcazet" denen bir belge (diploma) verilirdi. Medrese öğrencilerine parasız yatı ve yemek olanakları, hatta bir miktar da cep harçlığı sağlanırdı. Medreselerde, Türkçe, Arapça, Farsça, Kur'an ve Kur'an tefsirleri, Hadisler (Hz. Muhammed'in sözleri), Fıkıh (İslam Hukuku), Hikmet-i Tabiiye (Tabiat Bilgisi), Belagat (İyi konuşma), İlm-i Nücum (Astronomi) gibi dersler okutulurdu. Kıbrıs'ta ilk medreseler Büyük Medrese (1573) ve Küçük Medrese (1578) adıyla Lefkoşa'da açılmıştır. Zamanla diğer şehirlerde de açılarak sayıları 11'e çıkmıştır.

III. 1850-1950 Yılları Arasında Kıbrıs'ta Öğretim Dereceleri

1. Sıbyan (Sübyan) okulları (İlköğretimin birinci kademesi)
2. Rüştiye okulları (İlköğretimin ikinci kademesi)
3. İdadi okulları (Ortaokul derecesindeki okullar)
4. Sultani okulları (Lise derecesindeki okullar)

Sıbyan (Sübyan) okullarından sonra, medreselere giden öğrencilerin bilgi düzeyleri, bu okulların programlarını izlemeye yeterli değildi. Bu duruma son vermek için 1838 yılında Türkiye'de Sıbyan (Sübyan) okullarının ikinci kademesi sayılan ve öğretim süresi üç yıl olan Rüştiye okullarının açılması kararlaştırıldı. 1845'ten itibaren ise Rüştiyeler imparatorluğun her yanında faaliyete geçti. Bu tarihten bir süre sonra, Kıbrıs'ta da Rüştiye okulları kurulmuş ve adada modern anlamda bir eğitim ve öğretim süreci başlamıştır. Bu yeni okullar Kıbrıs Türk eğitiminde büyük yeniliklere yol açmıştır. Sınıf sistemi uygulanarak dersler programlı şekilde yürütüldü. Çocuklar sıralarda oturmaya ve kara tahta kullanmaya başladı. Rüştiyelerde dini öğretime ek olarak fizik, kimya,

cebir, hendese (geometri), resim, müzik, muhasebe, Arapça, Farsça ve Türkçe gibi dersler okutulurdu. Yukarıdaki derslerden de anlaşılacağı gibi fen bilimlerine büyük bir önem verilmeye başlanmıştır. Kıbrıs'ta ilk Rüştîye 1860 yılında "İlmiye Mektebi" adı altında Lefkoşa'da Selimiye Cami yanında açılan "Selimiye Rüştîyesi"dir. Rüştîye okulları açılmaya başlayınca medreselerin önemi de yavaş yavaş azaldı. Rüştîyeler zamanla çoğalarak sayıları 22'ye ulaştı.

Osmanlı Devletinde "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"nin (Genel Eğitim Tüzüğü) kabulü ile Medreselere uygulanan değişiklikler İngiliz Sömürge idaresi zamanında getirilebilmiş ve 1897 yılında Selimiye Rüştîye'sine 2 yıl eklenerek "İdadi" haline getirilmiştir. İdadiler Şimdiki orta eğitim kurumlarına denk okullardı. Daha sonra 1920 yılında, İdadi'ye bir sınıf daha eklenerek şimdiki liselere denk düşen "Sultani'ye" çevrilmiş ve Türkiye'deki program ve müfredat uygulanmaya başlamıştır. Böylece medreseler tarihe karışmıştır.

Din dersleri, okullara ek olarak camilerde de okutulmaktaydı. Nitekim bazı camilerde namazdan sonra isteyenler bir süre daha kalır ve onlara din dersleri verilirdi. Camilerde "Ders-i Am" (Genel Ders) adıyla okutulan bu din derslerinin devam ettirilebilmesi için gerekli masrafları karşılayan bağışlar yapılır ve vakıflar oluşturulurdu. Bu tür din derslerini camilerde okutanlar (müderris) Meclis-i Şeri'de (Şerriye Meclisi) imtihan edilir ve ancak başarılı olanlara bu yetki ve görev verilirdi.

Kaynaklar

- Behçet, Hasan (1969). *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi* (1571-1968). Lefkoşa: Halkın Sesi Yayınları, Lefkoşa.
- Feridun, Hüsnü (1969). *Kıbrıs Türk Eğitiminin Tarihçesi* (1571-1974).
- Gazioğlu, C. Ahmet (1994). *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*. Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa.
- İsmail, Sabahattin (1998). *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*. Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa.
- Koprıman, Kâzım Yaşar (2000). *Tarih*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Öncan, Hüdaverdi ve arkadaşları (1995). *Kıbrıs Tarihi M.Ö. 7000-M.S. 1983*. Devlet Basım Evi, Lefkoşa.
- Serter, Zeki Vehbi (1970). *Kıbrıs Tarihi*. Halkın Sesi Ltd., Lefkoşa.
- Serter, Zeki Vehbi. *Kıbrıs Tarihi*. Kema Matbaacılık Şti. Ltd., Lefkoşa.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları

Eastern Mediterranean University
Publications of Center for Cyprus Studies

1. *Proceedings of the First International Congress on Cypriot Studies* (1996). Edited by Emel Doğramacı, William Haney, Güray Köniğ.
2. *Birinci Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu* (1998). Yayına Hazırlayanlar: İsmail Bozkurt, Ayşen Dağlı, M. Kansu.
3. *I. Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu Şiir Gecesi* (1998). Yayına Hazırlayanlar: İsmail Bozkurt, Ayşen Dağlı, M. Kansu.
4. *Kıbrıs Türkünün Değişim ve Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri 1. Cilt* (1998). Bahire Uzman İnan.
5. *Kıbrıs Türkünün Değişim ve Gelişiminde Kıbrıs Türk Kadın Dernekleri 2. Cilt* (1998). Mürüvvet Atalay, Bahire Uzman İnan.
6. *Proceedings of the Second International Congress on Cyprus Studies, Volume I, Presentations in English* (1999). Edited by: İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin, M. Kansu.
7. *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Cilt II, Türkçe Bildiriler, Edebiyat-Sanat* (1999). Yayına Hazırlayanlar: İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin, M. Kansu.
8. *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Cilt III, Türkçe Bildiriler, Tarih-Kıbrıs Sorunu* (1999). Yayına Hazırlayanlar: İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin, M. Kansu.
9. *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Cilt IV, Türkçe Bildiriler, Halkbilim-Çeşitli Konular* (1999). Yayına Hazırlayanlar: İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin, M. Kansu.
10. *A Time to Remember (First Edition 1999, Second Edition 2000)*. Korkmaz Haktanır.
11. *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler 1. Sempozyumu: Niyazi Berkes* (1999). Yayına Hazırlayan: İsmail Bozkurt.
12. *Hatıralar Fadıl Niyazi Korkut* (2000). Yayına Hazırlayanlar: Harid Fedai, Mustafa H. Altan.
13. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies, Cilt/Volume I, Tarih/History* (2000). Yayına Hazırlayan/Edited by İsmail Bozkurt.

14. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies, Cilt/Volume II, Dil-Edebiyat/Linguistics-Literature* (2000). Yayına Hazırlayan/Edited by İsmail Bozkurt.
15. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies, Cilt/Volume III, Kıbrıs Sorunu-Turizm/Cyprus Issue-Tourism* (2000). Yayına Hazırlayan/Edited by İsmail Bozkurt.
16. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies, Cilt/Volume IV, Halkbilim-Genel Konular/Folklore-Miscellaneous* (2000). Yayına Hazırlayan/Edited by İsmail Bozkurt.
17. *IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (2000). Yayına Hazırlayanlar: İsmail Bozkurt, Fedora Arnaut.
18. *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler – 2. Dr. Hafız Cemal Lokmanhekim, Mehmet Aziz, Dr. Alpay Kelâmi* (2001). Yayına Hazırlayan: Ülker Vancı Osam.
19. *Dördüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Fourth International Congress on Cyprus Studies* (2002). Editör/Editor: Ülker Vancı Osam.
20. *Beşinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Fifth International Congress for Cyprus Studies, Cilt/Volume I, (2005)*. Editör/Edited by Ülker Vancı Osam.
21. *Beşinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/Proceedings of the Fifth International Congress for Cyprus Studies, Cilt/Volume II, (2005)*. Editör/Edited by Ülker Vancı Osam.
22. *Kıbrıs Türk Görsel Sanatlar Arşiv Projesi – Panel ve Söyleşiler* (2006). Yayına Hazırlayan: Zehra Şonya.
23. *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler – 3. Mehmet Zekâ Bey, Fadıl Niyazi Korkut, Osman Örek, Nevzat Karagil* (2006). Editör: Necdet Osam.
24. *İz Bırakmış Kıbrıslı Türkler – 4. M. Necati Özkan, Faiz Kaymak, Kadriye Hulûsi Hacıbulgur* (2008). Editör: Ülker Vancı Osam.

The book constitutes the proceedings of the 6th International Congress on Cyprus Studies, held in Famagusta in October 2007. The 38 revised full papers cover a wide range of topics from politics to history, archaeology, architecture and socio-cultural issues, all related to Cyprus.

Bu kitap Ekim 2007'de Gazimağusa'da gerçekleştirilen 6. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildirileri içermektedir. Kitapta, politika, tarih, arkeoloji, mimarlık ve sosyo-kültürel içerikli toplam 38 bildiri yer almaktadır.

doğu akdeniz üniversitesi

Kıbrıs araştırmaları merkezi

ISBN 978975840165-9

9 789758 401659

Tasarım ve Baskı: DAÜ Basımevi, Kapak Tasarımı: Senih Çavuşoğlu, Kapak Görsel: Baki Boğaç (heykel çalışması) (01.2009) T. No: 506112